

SCI-CONF.COM.UA

TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION

**PROCEEDINGS OF IV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
NOVEMBER 1-3, 2021**

**KHARKIV
2021**

TOPICAL ISSUES OF MODERN SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION

Proceedings of IV International Scientific and Practical Conference

Kharkiv, Ukraine

1-3 November 2021

Kharkiv, Ukraine

2021

UDC 001.1

The 4th International scientific and practical conference “Topical issues of modern science, society and education” (November 1-3, 2021) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kharkiv, Ukraine. 2021. 1402 p.

ISBN 978-966-8219-85-6

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-1-3-noyabrya-2021-goda-harkov-ukraina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kharkiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2021 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

1. *Башинська М. В., Ілляшенко Є. С.* 25
ДОСВІД ВИРОЩУВАННЯ ОЗИМОГО ГОРОХУ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ. ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВНОСТІ
2. *Брижак Л. І., Половина Т. М., Маркіна С. С., Василюк Ю. О.* 30
ОБГРУНТУВАННЯ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІДЕЇ СТВОРЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА З ПЕРЕРОБКИ ВОВНИ
3. *Долгих Я. В.* 36
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ DEA ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
4. *Заверуха М. В.* 40
ПОЛІПШЕННЯ СТРУКТУРИ І ЯКОСТІ ҐРУНТУ ЗА ДОПОМОГОЮ СИДЕРАТИВНИХ КУЛЬТУР
5. *Запесоцкая М. С., Волощук И. С.* 43
ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ИСПЫТАНИЕ СОРТОВ ПШЕНИЦЫ ОЗИМОЙ МЯГКОЙ В УСЛОВИЯХ ЗАПАДНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ
6. *Корчмару С. С., Присакаръ С. И., Тодираш В. Т.* 48
ПРОДУКТИВНОСТЬ И ОБРАЗОВАНИЕ КЛУБЕНЬКОВ У РАСТЕНИЙ ВИКИ ПОД ВЛИЯНИЕМ ПОЛИЭТИЛЕНА
7. *Латюк Г. І., Арістов М. М.* 54
УРОЖАЙ І ЯКІСТЬ НАСІННЯ СОРТІВ НУТУ В УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ
8. *Латюк Г. І., Куртєв І. К.* 60
ВПЛИВ РІВЕРМУ НА УРОЖАЙ І ЯКІСТЬ ПОМІДОРА В УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ
9. *Латюк Г. І., Шнак М. В.* 65
УРОЖАЙ І ЯКІСТЬ СОРТІВ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ
10. *Пащак М. А., Волощук А. П., Глива В. В.* 70
РЕАКЦІЯ ГІБРИДОВ КУКУРУЗЫ НА УСЛОВИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ В ЗАПАДНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ
11. *Приходько В. О., Максимець Є. В.* 73
ПЛОЩА ФОТОСИНТЕТИЧНОЇ ПОВЕРХНІ ЗМІШАНИХ ПОСІВІВ КУКУРУДЗИ З БОБОВИМИ КУЛЬТУРАМИ

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

12. *Karchevska T. M.* 77
EPIZOOTIC SITUATION AND COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF DIFFERENT TREATMENT SCHEMES FOR CANINE BABESIOSIS IN THE CITY OF KHMELNYTSKYI

13. *Самойленко А. О.* 82
СПЕЦИФІЧНА ПРОФІЛАКТИКА МІКСОМАТОЗУ КРОЛІВ

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

14. *Кравець О. О., Багрій Д. С.* 86
ВПЛИВ РЕТАРДАНТІВ НА МЕЗОСТРУКТУРНУ ОРГАНІЗАЦІЮ
ЛИСТКІВ ТОМАТІВ
15. *Муквич В. В., Проняєва А. Д., Севериновська О. В.* 90
ЕФЕКТ КОФЕЇНУ НА ПРО-/АНТИОКСИДАНТНИЙ БАЛАНС ЗА
ДОКСОРУБІЦИНОВОЇ КАРДІОМІОПАТІЇ
16. *Несторяк С. М.* 94
НАРОДЖЕНІ НА ТЕРНОПІЛЛІ
17. *Пономарьова О. А., Касьянов В. О.* 99
СТАН ВУЛИЧНИХ НАСАДЖЕНЬ ПРОМИСЛОВОЇ ЗОНИ
МЕГАПОЛІСУ (НА ПРИКЛАДІ М. ДНІПРО)
18. *Сак А. Є., Антінова Р. В.* 103
ВПЛИВ АЛІМЕНТАРНОГО НАДХОДЖЕННЯ ХАРЧОВИХ
ЖИРІВ НА СТАТЕВУ ПОВЕДІНКУ САМЦІВ ЩУРІВ
19. *Чернишенко Г. О., Самохвалова А. І.* 107
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АЗБЕСТУ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

20. *Protsak T. V.* 111
DEVELOPMENT MAXILLARY SINUS DURING THE SECOND
CHILDHOOD PERIOD OF HUMAN ONTOGENESIS
21. *Tikhonova L. V., Hlushko S. M., Sloz D. V.* 114
CLINICAL CASE: LEWY BODY DEMENTIA
22. *Venger A., Venger O., Oslavska T., Vasina Yu.* 117
DIAGNOSTICS OF AMELOGENESIS IMPERFECTA IN HUMAN
BY POLYMERASE CHAIN REACTION
23. *Абдумаджидов А. А., Журабоева И., Зокирова К., Мирсобитова М.* 120
ДИСФУНКЦІЯ ФОРМИРОВАНИЯ РЕПРОДУКТИВНОЙ
СИСТЕМЫ
24. *Абдумаджидов А. А., Юсупова К. А.* 127
СПЕКТР АКТИВНОСТИ ПАНКРЕАТИЧЕСКИХ ФЕРМЕНТОВ В
ПОСТНАТАЛЬНОМ ПЕРИОДЕ У КРЫС
25. *Аскарьянц В. П., Абдувахидова Севара Талъатбек кизи, Махмудова Умида Бахром кизи, Тошмаматова Маржона Сарвар кизи* 135
К ВОПРОСУ ОБ УЧАСТИИ СИМПАТИЧЕСКОЙ И
ПАРАСИМПАТИЧЕСКОЙ НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ В
РЕГУЛЯЦИИ БИОСИНТЕЗА ХОЛЕСТЕРИНА В ПЕЧЕНИ КРЫС
26. *Аскарьянц В. П., Гринкевич С. А., Ибрагимова М. Ш., Каландарова К. А.* 141
ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛЯЦИИ

- ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНОГО ТРАКТА В РАЗЛИЧНЫЕ ФАЗЫ ПИЩЕВАРЕНИЯ
27. *Аскарьянц В. П., Ким Е. В., Фомина К. А., Фаизова А. З.* 146
ИЗМЕНЕНИЕ АКТИВНОСТИ ЭНТЕРАЛЬНЫХ ПРОТЕАЗ И КАРБОГИДРАЗ КРЫС ПОД ВЛИЯНИЕМ АМИЗИЛА
28. *Аскарьянц В. П., Мухамеджанова Манзурахон Яшнар кизи, Авезова Тумарис Пахратдин кизи, Дадажоновна Одинахон Фаррух кизи* 152
ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГИПОТАЛАМО-ГИПОФИЗАРНОГО КОМПЛЕКСА
29. *Баусов Є. О., Домненко В. Ю.* 162
РОЛЬ ДЕСФЛУРАНА В ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОМУ ПЕРІОДІ
30. *Вегерінська А. М.* 165
ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ СТРУКТУРИ ПЕРВИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ (ЗА КЛАСАМИ ХВОРОБ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РЯДОВОГО, СЕРЖАНТСЬКОГО І СТАРШИНСЬКОГО СКЛАДУ ЗА КОНТРАКТОМ ЗСУ
31. *Водоп'янов В. А., Кривонос М. Ю., Демиденко Д. П., Коссе М. Ю., Шувалова В. М., Шестаков В. І.* 168
ПАТОГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ХВОРИХ НА COVID-19
32. *Колесник М. Ю., Дудко О. В.* 170
ПОШИРЕНІСТЬ ПЕРЕДДІАБЕТУ У ЧОЛОВІКІВ З ГІПЕРТОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ ТА ПОРУШЕННЯМ ПУРИНОВОГО ОБМІНУ
33. *Кривецька І. І., Хованець К. Р.* 172
ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ЗА ГЕМОРАГІЧНИМ ТИПОМ
34. *Мойсеєнко В. О., Мурадян А. В., Мурадян В. А.* 177
АНОМАЛІЯ РОЗВИТКУ МОЛОЧНИХ ЗАЛОЗ: НАЯВНІСТЬ ДОДАТКОВОЇ МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ У ПАХВОВІЙ ДІЛЯНЦІ ЗЛІВА
35. *Монастирська Н. Я., Гнатюк М. С., Татарчук Л. В.* 179
МОРФОМЕТРИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЗМІН СТРУКТУР ПЕЧІНКИ ПРИ РЕЗЕКЦІЇ РІЗНИХ ОБ'ЄМІВ ЇЇ ПАРЕНХІМИ
36. *Нгуєн Хаї Данг, Гарячий Є. В.* 183
АРТРОСКОПІЧНЕ ЛІКУВАННЯ ТРАВМАТИЧНИХ ВИВИХІВ ПЛЕЧОВОЇ КІСТКИ У СПОРТСМЕНІВ
37. *Письменникова Е. И., Савлевич Т. Ю., Юрковский А. М.* 185
СОНОГРАФИЧЕСКИЕ И ГИСТОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ПРИ РАДИАЦИОННО-ОБУСЛОВЛЕННОЙ НЕВРОПАТИИ СЕДАЛИЩНОГО НЕРВА У БЕЛЫХ КРЫС

38.	<i>Полясний В. А., Ковалевская Л. А., Машуков А. А., Браиловская В. В.</i>	191
	ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ БИОЛОГИЧЕСКОГО ТИПА РАКА ЖЕЛУДКА НА ПЕРСОНИФИЦИРОВАННОЕ ХИРУРГИЧЕСКОЕ ЛЕЧЕНИЕ	
39.	<i>Сергета І. В., Вергелес Т. М.</i>	198
	ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	
40.	<i>Сухомлінова Ж. В., Косілова О. Ю.</i>	201
	ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНОЇ КОСМЕТИКИ	
41.	<i>Фоменко К. Н.</i>	203
	ПРОТИВОТУБЕРКУЛЕЗНАЯ ТЕРАПИЯ	
42.	<i>Хіміч О. С., Музичук О. М., Орленко В. С.</i>	208
	ПАТОМЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ ФАНТОМНИХ БОЛІВ	
43.	<i>Цой Е. В.</i>	216
	ИНВОЛЮЦИЯ ТИМУСА	
44.	<i>Шикула Р. Г., Конечний Ю. Т., Шикула С. І.</i>	223
	АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ПОЗАГОСПІТАЛЬНИХ ІЗОЛЯТІВ СТАФІЛОКОКІВ	
45.	<i>Яхно Я. А., Горячий Є. В.</i>	225
	ЛІКУВАННЯ ДЕГЕНЕРАТИВНИХ ГОРИЗОНТАЛЬНИХ РОЗРИВІВ МЕДІАЛЬНОГО МЕНІСКУ КОЛІННОГО СУГЛОБА	
ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ		
46.	<i>Кубрак М. В., Малініна Н. Г.</i>	227
	АНАЛІЗ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ МІСЦЕВО У РАЗІ СУГЛОБОВОГО ТА М'ЯЗОВОГО БОЛЮ	
ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ		
47.	<i>Веремієнко А. Є., Коваленко І. В., Власенко Н. Є.</i>	233
	ЕЛЕКТРО-ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДІЕЛЕКТРИКІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В МАТЕРІАЛОЗНАВСТВІ	
48.	<i>Гаманчук Д. Ю., Власенко Н. Є., Коваленко І. В.</i>	238
	АДСОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОДИСПЕРСНОГО ОКСИДА АЛЮМІНІЮ	
49.	<i>Голубчук М. Р., Коваленко І. В., Власенко Н. Є.</i>	241
	НАНОМАТЕРІАЛИ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛАХ ЕНЕРГІЇ	
50.	<i>Жук Л. П., Баланенко А. Д., Смітюк Н. М.</i>	245
	ОПТИМІЗАЦІЯ УМОВ УТВОРЕННЯ СИСТЕМИ НАТАМІЦІН- ФО4800-БРОМКРЕЗОЛОВИЙ ПУРПУРНИЙ	
51.	<i>Мальована О. В.</i>	250
	ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ СИРОВИННИХ КОМПОНЕНТІВ ДЛЯ	

- ВИРОБНИЦТВА РІДИНИ ADBLUE
52. *Мустяца О. Н., Пархоменко Н. Г.* 254
ВПЛИВ ОКСИДУ СУРМИ І КАЛЬЦІЄВИХ СПОЛУК НА
ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СТИБНІТУ

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

53. *Debre V. S., Mieshkov D. M., Zhylin M. Yu., Morozov M. M.* 261
WI-FI NETWORK SECURITY. FEATURES OF WI-FI NETWORK
ENCRYPTION
54. *Illarionov V. M.* 266
SIMULATION OF PROCESSES OF THE SYSTEM OF
AUTOMATIC REGULATION OF THERMAL OBJECTS
55. *Polishchuk V., Mlavets Yu., Nod Zholt, Csizsevszki A.* 271
TECHNOLOGY OF SELECTION OF ALTERNATIVE OPTIONS BY
GROUPS OF GOALS ON THE BASIS OF "SATISFACTION
VECTOR"
56. *Vazhinsky B. V., Kuryanov A. I., Nikolaienko D. S.,
Harashchenko Ya. V.* 275
RESEARCH AND PROJECTS BY LEONARDO DA VINCI
57. *Аль-Сахмарані Алі Хассан, Дорофєєв В. С.* 280
БУДІВЕЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ТА КОНСТРУКЦІЇ, ЯК СКЛАДНІ
СИСТЕМИ
58. *Бащій В. А.* 286
НАЙШВИДСЯ МОДЕЛЬ РОЗПІЗНАВАННЯ МОВЛЕННЯ НА
ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ
59. *Ботуз В. В., Груздо И. В.* 291
ОСНОВНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ РОБОТОТЕХНИКИ В МЕДИЦИНЕ
ЗА ПОСЛЕДНИЕ 10 ЛЕТ
60. *Вракина К. П.* 296
AR PHOTO CREATION TECHNOLOGY
61. *Голік Ю. С., Смоляр Н. О., Ченурко Ю. В.* 301
НОВІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОБ'ЄКТІВ ТА ТЕРИТОРІЙ
ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
62. *Горовой С. А.* 307
КОНСТРУКТИВНЫЕ ВАРИАНТЫ ЦЕНТРОБЕЖНЫХ
НАСОСОВ С САМОЦЕНТРИРУЮЩИМСЯ РАБОЧИМ
КОЛЕСОМ
63. *Должанський А. М., Мосьпан Н. М., Бондаренко О. А.* 312
ВИЗНАЧЕННЯ КРАТНОСТІ СТАБІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ВОЛОЧІННЯ ДРОТУ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІЗУ
РОЗМІРНОСТЕЙ
64. *Іваненко В. М., Федунів В. М., Чебан В. І., Ткаченко В. В.* 318
РОБОТА КАПІТАНА ТА ОСІБ КОМАНДНОГО СКЛАДУ ЩОДО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ СУДНА

65.	Калашнікова Т. Ю., Прохоров В. М. ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ СОРТУВАЛЬНОЇ СТАНЦІЇ В УМОВАХ НЕСТАЧІ СОРТУВАЛЬНИХ КОЛІЙ	324
66.	Крадожон С. О., Замицький О. В. ЕКОНОМІЧНИЙ МЕТОД СУШКИ ТОНКОДИСПЕРСНИХ МАТЕРІАЛІВ ВПЛИВОМ ЗМІННОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО СТРУМУ	326
67.	Кунун Т. В. МІСЦЕ ТА РОЛЬ МЕРЕЖ NGN У НАШ ЧАС	330
68.	Куцан О. О. ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ВИБІР СУЧАСНОГО ПАЛЬТО ЖІНОЧОГО	336
69.	Литвиненко В. В., Мороз І. В. ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ВІДКОСІВ	340
70.	Любич К. М. НИЗЬКОЕНЕРГЕТИЧНА КОММУТАЦІЯ ПОЛЬОВОГО ТРАНЗИСТОРА. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В ПЕРЕТВОРЮВАЧІ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ	348
71.	Маслик А. В. СРАВНЕНИЕ МЕТОДОВ КОДИРОВАНИЯ В СТАНДАРТАХ DVB	355
72.	Мітус М. В. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ	357
73.	Небеснюк О. Ю., Гричановська Т. М. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ	360
74.	Олексюк Т. М. АНАЛІЗ РІЗНОМАНІТТЯ ТА СКЛАДНОСТІ РОСЛИННОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (БЛА) - СТРУКТУРА ТА СИНТЕЗ	364
75.	Онищенко А. М., Мірчук І. О. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГУМОВОЇ КРИХТИ ОТРИМАНОЇ ЗА ТЕРМОЗСУВНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ НА ВЛАСТИВОСТІ БІТУМІВ	371
76.	Перепічко М. Є. СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМІ «ПОРТ-ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ПАРК»	378
77.	Руденко Д. О., Танянський О. С. ПРИНЦИПИ ПЕРЕДОБРОБКИ ДАНИХ ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ	381
78.	Сохань С. С., Авксент'єва А. П., Небеснюк О. Ю. РОЗРОБКА БЕЗКОНТАКТНОГО ІНФРАЧЕРВОНОГО	386

	ТЕРМОМЕТРА НА БАЗІ ARDUINO	
79.	<i>Стефанович П. І., Стефанович І. С., Корінний В. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ МІСТА	389
80.	<i>Терещенко М. М., Гончаренко М. А., Небеснюк О. Ю.</i> РОЗРОБКА ТАЙМЕРУ ДЛЯ ІОНІЗАТОРА ПОВІТРЯ	396
81.	<i>Харук Ю. В.</i> РОЗРОБКА ВЕБ-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ РІЄЛТОРА	400
82.	<i>Штрибець В. В., Трофименко А. О., Бойко С. О., Ткаченко В. В.</i> АНАЛІЗ ПОШКОДЖЕНЬ ТА ВІДМОВ СУДНОВИХ ВАЛОПРОВОДІВ	403
83.	<i>Шульга О. В., Сокіріна В. О.</i> РОЗРОБЛЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ МЕТРОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КОСМІЧНОГО АПАРАТУ ПРИ ОДНОПУНКТНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ	410
	ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ	
84.	<i>Барабаш Г. М., Онишкевич В. М.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ «ТРЕТЬОГО ТІЛА» ПРИ ПОСТАНОВЦІ КОНТАКТНИХ ЗАДАЧ	416
85.	<i>Вигоднер І. В., Солопова К. Д.</i> ПОБУДОВА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ	421
86.	<i>Федотов В. В., Пюстонен С. Р.</i> ЧОРНОБИЛЬ. СПРИЯТЛИВЕ МІСЦЕ ДЛЯ ЖИТТЯ?	424
87.	<i>Филер З. Е.</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЦИКЛЫ И СОЛНЦЕ	429
	ГЕОЛОГО-МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ	
88.	<i>Рузіна М. В., Терешкова О. А., Жильцова І. В., Мовчан М. О.</i> ПЕТРОГРАФІЧНИЙ СКЛАД, ГЕНЕЗИС ТА МЕТАЛОГЕНІЧНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КАРБОНАТНИХ ПОРІД МИХАЙЛІВСЬКОЇ СВІТИ БІЛОЗЕРСЬКОЇ СЕРІЇ В ЗЕЛЕНОКАМ'ЯНИХ СТРУКТУРАХ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я	439
	АРХИТЕКТУРА	
89.	<i>Ейвас Л. Ф., Мусієнко О. О., Школяр А. В.</i> ЗАКОНИ І СПОСОБИ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ ЗАДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ СЕРЕДОВИЩА	444
90.	<i>Онуфрив Я. О., Данилко Н. Я., Мицик А. С.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БОЛОТЯНИХ ПАРКІВ У ЛЬВОВІ	449

АСТРОНОМИЯ

91. *Науменко В. В., Суровыкин Ю. В., Сафонов О. А.* 453
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ ГЕОЦЕНТРИЧЕСКОЙ
ДЕКАРТОВОЙ СИСТЕМЫ КООРДИНАТ И НЕПРЕРЫВНОЙ
АТОМНОЙ ШКАЛЫ ВРЕМЕНИ В РАБОТЕ ГЛОБАЛЬНОЙ
НАВИГАЦИОННОЙ СПУТНИКОВОЙ СИСТЕМЫ «ГАЛИЛЕО»

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

92. *Chernikova I. D.* 456
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF
EDUCATION HUMANITIES CULTURE OF UNIVERSITY
STUDENTS OF TECHNICAL PROFILE IN THE ERA OF MODERN
CIVILIZATION
93. *Hromova N. M.* 459
STUDENTS' PERCEPTION OF CRITICAL READING SKILLS
IMPORTANCE IN THE LEARNING PROCESS
94. *Stupak M. H.* 463
THE DEVELOPMENT OF FUTURE ACCOUNTANTS' GENERAL
COMPETENCIES DURING ESP CLASSES
95. *Білан В. В.* 468
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ФАХІВЦІВ
96. *Білошицький С. В., Мітягіна С. С.* 471
РОЗВИТОК НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО УЧАСТІ В
НАУКОВИХ ЗАХОДАХ
97. *Бобик М. Р., Пантюк М. П.* 476
ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО-
ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ
98. *Бухтіарова І. В.* 481
ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕХНОЛОГІЙ, ЯК МЕТОДУ
ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ В УНІВЕРСАЛЬНОМУ
ДИЗАЙНІ ОСВІТИ
99. *Василенко І. В.* 486
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА ПРОЯВ ВТОРИННОГО
МОВНОГО ОНТОГЕНЕЗУ У РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ООП
100. *Василенко М. М., Виничук Л. А., Колосівська Т. Г.,
Ольшевський Б. О.* 493
СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО «СИЛОВИЙ ФІТНЕС» В УМОВАХ
ФІТНЕС КЛУБІВ
101. *Вертугіна В. М., Галандзовська Ю. Д.* 498
ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ПЕРВИННИХ УЯВЛЕНЬ
ПРО ЕКОЛОГІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ У ПРИРОДІ

102. **Вікоброда Т. С., Яблонська Т. М.** 505
 ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ
 КОМПЕТЕНТНОСТІ НА БАЗІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-
 КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ
 ШКОЛИ
103. **Волосата Н. І., Мізюк В. А.** 510
 ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО
 ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ КРІЗЬ ПРИЗМУ МАРКЕТИНГОВОГО
 ПРОСУВАННЯ
104. **Говор Ю. О.** 517
 ДО ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ
 ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У
 ДИСТАНЦІЙНУ ПАРАДИГМУ НАВЧАННЯ
105. **Дворецька Л. П.** 524
 ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
 ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ЯК МЕТОД В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО
 КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ
 ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
106. **Долинський Б. Т., Буховець Б. О., Дишель Г. О., Мусієнко Т. О.** 529
 ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ
 ГІМНАСТОК НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ
107. **Долинський Б. Т., Буховець Б. О., Карабельнікова А. Ф.,
 Артимчук Д. Д., Шевчук Д. О.** 533
 ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ
 СПОРТСМЕНІВ В АДАПТИВНОМУ СПОРТІ
108. **Донченко С. В., Білаш С. М., Донченко Т. С.** 537
 КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК АДАПТАЦІЯ МОЛОДОГО
 ПОКОЛІННЯ ДО ШВИДКОГО ТЕМПУ ЖИТТЯ
109. **Доротюк В. І.** 540
 ЗМІСТ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У КОМПЕТЕНТІСНО
 ОРІЄНТОВАНИЙ ОСВІТІ
110. **Доротюк О. Г.** 543
 СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ
111. **Дудар І. П., Слезанська Г. І.** 545
 ДО ПИТАННЯ РОЗРІЗНЕННЯ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА
 «КОМПЕТЕНТНІСТЬ»
112. **Євмінова А. О.** 550
 УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ З
 ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
 ТЕХНОЛОГІЙ
113. **Жилкіна О. І., Шатохіна Г. Я.** 556
 ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З МУЗИКИ ОНЛАЙН
114. **Заболотська О. О., Наконечна А. А.** 558
 ФОНЕТИЧНІ НАВИЧКИ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ НА
 СТАРШОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

115.	<i>Загребельний С. Л., Висоцька Л. Є.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ВИШАХ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ	560
116.	<i>Залізняк А. М.</i> БІБЛІОТЕКА ЯК ТРАДИЦІЙНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ	566
117.	<i>Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Сікало М. С.</i> ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ	568
118.	<i>Корж-Усенко Л. В., Парфило В. М.</i> УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	575
119.	<i>Криклива С. Д., Щерба І. К.</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ ГЕНЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЦИКЛІ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРОВІЗОРІВ У ВНМУ ІМ. М. І. ПИРОГОВА	579
120.	<i>Кузьмінчук Н. В.</i> ТЕХНОЛОГІЯ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	582
121.	<i>Ладика О. В., Ярема О. Б.</i> РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: РЕКЛАМА У МЕДІА	589
122.	<i>Литньов В. Є., Никонюк В. В.</i> ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ	595
123.	<i>Літвінова Т. В., Пахно О. Ю.</i> ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ НОВОУТВОРЕННЯ	602
124.	<i>Маленко О. Б., Карабань О. М.</i> МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СПОРТИВНОМУ КОЛЕДЖІ	606
125.	<i>Медведєва О. Ю., Катрич А. В., Строєнко Н. Г., Леонтєва І. О.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ МОРСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН	610
126.	<i>Москалюк Н. В., Москалюк В. М., Ярема А. Р.</i> ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НА РИНКУ ПРАЦІ	615
127.	<i>Наконечна А. А.</i> ПОЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ НА УРОКАХ ФОНЕТИКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	620
128.	<i>Начинова О. В., Трембач А. С.</i> МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ПЕРШОКЛАСНИКІВ І ЧИННИКИ ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ	623

129.	<i>Нечитайло Л. Г., Карабцова В. Т.</i>	630
	STEM-ОСВІТА ЯК ІННОВАЦІЙНА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ	
130.	<i>Норенко М. А., Поселецька К. А.</i>	637
	ВИКОРИСТАННЯ КЛАСНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ УСНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	
131.	<i>Обухова К. О.</i>	641
	ОЦІНКА ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	
132.	<i>Овчатова А. П.</i>	648
	ВИХОВАННЯ ЦІЛЕСПРЯМОВАНOSTІ І МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ	
133.	<i>П'ятка Н. В.</i>	652
	ЗНАЧЕННЯ СПАДКОВОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	
134.	<i>Паляченко В. В., Поліщук В. І.</i>	659
	МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ	
135.	<i>Палаженко О., Саленко К., Ворончак І., Михальчук В.</i>	664
	САКСОФОНОВА ШКОЛА МІСТА РІВНОГО В ДІЯЛЬНОСТІ САМУСЕНКА ЄВГЕНІЯ ФЕДОРОВИЧА	
136.	<i>Панченко В. В.</i>	670
	ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО	
137.	<i>Петрів О. В., Петрів І. В.</i>	676
	ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ	
138.	<i>Писанко О. О.</i>	682
	ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХОВОГО МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ	
139.	<i>Полегонько Н. В.</i>	688
	ЗАСТОСУВАННЯ ВЕБ-КВЕСТУ У НАВЧАННІ	
140.	<i>Романюк А. Р.</i>	695
	РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ НА ОСНОВІ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ	
141.	<i>Ручко Л. М.</i>	701
	ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА БАЗОВИХ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	
142.	<i>Саган О. В., Никитюк Н. А., Алексеєва М. О.</i>	707
	ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО МОНІТОРИНГУ	

143. **Самойлова І. В., Сердюк К. С., Тарасова К. М.** 714
АЛЬТЕРНАТИВНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ
ТА ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНІЙ СПЕЦІАЛЬНІЙ
ПЕДАГОГІЦІ
144. **Сердюк І. М., Батурін В. О.** 720
ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕСТІВ ПІД ЧАС
АДАПТИВНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ
ІНФОРМАТИКИ
145. **Склярова Ю. С.** 723
СУТЬ ПОНЯТТЯ ВИКОНАВСЬКА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
146. **Сластіна О. О.** 726
ВПЛИВ СПОРТИВНИХ ІГОР НА ФОРМУВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ
147. **Сологуб О. В., Поселецька К. А.** 729
РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ЗА
ДОПОМОГОЮ ЗАСТОСУВАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР
148. **Соцька О. П., Осадча М. В.** 733
МЕТОДОЛОГІЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО
ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ
ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
149. **Столяренко В. Г., Кадашвілі К. В.** 738
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ
ХІМІЇ (7 КЛАС) В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
150. **Стороженко С. А.** 745
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СУБ'ЄКТИ ПСИХОЛОГО-
ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ В УМОВАХ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ
151. **Тонконог Н. И.** 752
PECULIARITIES OF DISTANCE LEARNING AT PRIMARY AND
SECONDARY SCHOOL
152. **Трускавецька І. Я.** 758
ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ В
ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ
153. **Фидирко М. А., Рупенко Д. А.** 764
РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ
ЛИЧНОСТИ И УКРЕПЛЕНИИ ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ
154. **Ходацька О. М.** 767
КРИТЕРІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ
ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
155. **Чередник Л. М., Андрусик П. П.** 783
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-НАВЧАЛЬНОГО РЕСУРСУ
«ELEARN» У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОГО
КОМПОНЕНТУ «ЛІДЕРОЛОГІЯ»

156. *Чередник Л. М., Білик І. В.* 787
 СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ
 КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬО-
 ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

157. *Братків М. І.* 793
 ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ
 ПЕРВИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА РОЗЛАДИ ПСИХІКИ І
 ПОВЕДІНКИ (КЛАС 5 ЗА МКХ 10) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
 РЯДОВОГО, СЕРЖАНТСЬКОГО ТА СТАРШИНСЬКОГО
 СКЛАДУ ЗА КОНТРАКТОМ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ
 СЛУЖБИ УКРАЇНИ
158. *Гальченко А. І., Муравйов В. О.* 796
 КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ
159. *Зубіашвілі І. К., Слободяник Н. В.* 802
 ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ
 СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ
160. *Касич-Щигельська Я. О.* 809
 ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ З
 РІЗНИМИ СПОСОБАМИ РЕАКЦІЇ НА СТРЕСОВІ СИТУАЦІЇ
161. *Красько Д. О., Коваль С. Б.* 816
 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДИНАМІКИ
 ПОКАЗНИКІВ ПЕРВИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА РОЗЛАДИ
 ПСИХІКИ І ПОВЕДІНКИ (КЛАС 5 ЗА МКХ 10) РІЗНИХ
 КАТЕГОРІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ
 УКРАЇНИ
162. *Пивовар А. В., Чумаєва Ю. В.* 820
 ВПЛИВ СТИЛЮ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНО-
 ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКА
163. *Попрядухина Н. Г.* 826
 ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТАРШЕКЛАСНИКОВ
 В КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ
164. *Рибалка О. М.* 832
 ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У
 ПСИХОЛОГІЧНИЙ НАУЦІ
165. *Сінко Л. О., Холодна Ю. І.* 839
 ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК САМООЦІНКИ ЖІНОК ТА ПРОФЕСІЙНОЇ
 СПРЯМОВАНОСТІ
166. *Ткачук Т. Л., Качановська Д. С.* 845
 ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНИХ УСТАНОВОК ЧОЛОВІКІВ
 МОЛОДОГО ВІКУ
167. *Ткачук Т. Л., Тихонова А. І.* 850
 ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ ПСИХОЛОГІВ

168. *Туриніна О. Л., Тонкова Г. В.* 856
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВАГІТНИХ
ДО МАТЕРИНСТВА

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

169. *Kisla A.* 863
IMMIGRANTS IN UKRAINIAN REALITY/EXPERT SURVEY
RESULTS
170. *Laktionova L. Yu.* 870
ECOLOGY: LIFE QUALITY AND SAFETY OF THE POPULATION
IN THE URBAN ENVIRONMENT
171. *Naumova N., Huzii V.* 875
THE BRAND EXPERIENCE OF UNIVERSITIES. THE
IMPORTANCE OF DESIGN IN INSTITUTION BRANDING AND
COMMUNICATION
172. *Микитюк І. В.* 882
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ІНКЛЮЗІЇ ТА ЕКСКЛЮЗІЇ В СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ
173. *Позній О. В.* 886
РЕЛІГІЯ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДИСКУРС ПРО РОЛЬ,
МІСЦЕ І ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
174. *Руденко Д. О., Постніков А. В.* 892
АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА СТРУКТУРИ В
EVENT-ІНДУСТРІЇ
175. *Штена С. О.* 898
МЕТОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ Б.ГРОФМАНА ДО ПОРІВНЯЛЬНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ СИСТЕМ
176. *Юзікова Н. С., Марченко О. В.* 903
СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО
СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ЖУРНАЛИСТИКА

177. *Завадяк В., Галаса К.* 910
ОБРАЗ ЖІНКИ У РАННІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ МИРОСЛАВА
ДОЧИНЦЯ
178. *Подаряща О. І., СерEDA Г. В.* 918
НАВЧАЛЬНІ ДОВІДНИКИ НА КНИГОВИДАВНИЧОМУ РИНКУ
УКРАЇНИ

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

179. *Sai Xiaowen* 923
LEIZHOU STONE DOG IN CHINA
180. *Бутенко Б. О., Лобко-Зампасі М., Сімонова А. В.* 927
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СКУЛЬПТУРИ

181. **Кобець М. О.** 931
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТИЛЬОВОЇ МОДЕЛІ ВЕБ-ДИЗАЙНУ ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
182. **Коломиец В. А.** 937
ЭТАПЫ ВЫПОЛНЕНИЯ ЗАДАНИЯ «ЦВЕТО-ФАКТУРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ С ПОМОЩЬЮ АКВАРЕЛЬНОЙ ОТМЫВКИ»
183. **Мальцева О. В.** 944
ЗНАЧЕННЯ ГІГІЄНИ ГОЛОСУ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-ВОКАЛІСТА
184. **Мигович М. С.** 949
ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА СИНЕРГЕТИКИ
185. **Пандирєва Є. А.** 955
ГЕНЕЗА ГРАФІТИ СТИЛЮ, ЯК ПУБЛІЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПІВНІЧНІЙ ТА ПІВДЕННІЙ ЄВРОПІ
186. **Пікущий О. І., Кривуц С. В., Марченко А. А.** 961
ДЕРЕВО В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ СЕРЕДОВИЩА: ТРАДИЦІЙНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХОДИ
187. **Савшак Х. Р.** 964
ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ОРИГІНАЛЬНОЇ ГРАФІКИ
188. **Стонога Д. В.** 971
ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ЮВЕЛІРНОЇ КАБЛУЧКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ GEMVISION MATRIX
189. **Темченко І. А.** 978
ДЖАЗОВИЙ СКЕТ ЯК ЗАСІБ ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ ВОКАЛІСТА
190. **Хода В. А.** 984
КОМПОЗИЦІЯ У ДИЗАЙНІ ВЕБ-САЙТІВ
191. **Хохлач М.-М. Р.** 991
ВИРАЖАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ МУРАЛУ ЯК ХУДОЖНЬОГО КОМПОНЕНТА СУЧАСНОГО ЕКСТЕР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА
192. **Чесановська А. В.** 998
РОЗРОБКА ДИЗАЙН-МАКЕТУ ДЛЯ МОБІЛЬНОЇ ГРИ. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ
193. **Шевченко К. С.** 1003
РОЛЬ СЦЕНАРІЮ У МУЛЬТИМЕДІЙНОМУ ДИЗАЙНІ

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

194. **Колосенко А. О.** 1009
ПОВСТАННЯ ГРИГОР'ЄВА У СПОГАДАХ РАДЯНСЬКИХ ПАРТІЙНИХ І ВІЙСЬКОВИХ ДІЯЧІВ

195. **Формагей Я. В.** 1016
ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. В ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ
РАЙОНІ

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

196. **Берест П. М.** 1022
РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ЯК
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
197. **Муравйов В. О., Гальченко А. І.** 1027
ЦЕРКВА МОРМОНІВ

ЛИТЕРАТУРА

198. **Шевченко В. О.** 1031
ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ
ЛІТЕРАТУРИ ПІД ЧАС ОПРАЦЮВАННЯ ТВОРІВ
199. **Щербак А. С., Дзіковська Л. М.** 1038
ІДЕАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС У РОМАНІ «451 ГРАДУС
ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ» РЕЯ БРЕДБЕРІ

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

200. **Бєлікова Ю. В., Фурсова Д. О.** 1043
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОЇ
СТРАТЕГІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
201. **Лясота А. Є.** 1049
РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА СУЧАСНОЇ
УКРАЇНИ: ВПЛИВ ЕТНІЧНИХ ГРОМАД
202. **Сушко Д. І.** 1056
ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ ФРАНЦІЇ

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

203. **Кузык О., Patsaranjuk К.** 1061
IS ENGLISH THE LINGUA FRANCA OF PROGRAMMING?
204. **Баркар О. І.** 1066
ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ПРИ
ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ: ПЕРЕВАГИ І
НЕДОЛІКИ
205. **Онуфрієнко О. П.** 1072
МОВОЗНАВЧІ ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МОВОЗНАВСТВА
206. **Профатило І. М., Москаленко О. І.** 1078
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ ГРУП
ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З
КОМПОНЕНТОМ З КОМПОНЕНТОМ «ЗАСІБ ПЕРЕСУВАННЯ»
207. **Рижняк О., Кучеренко С., Галянт А., Сьомак А.** 1084
ЛАТИНСКИЙ ЯЗЫК КАК ОСНОВНОЙ ВЕКТОР ИНТЕГРАЦИИ

ПРОФЕСИОНАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В МЕДИЦИНСКОМУ
ОБРАЗОВАННІ

208. *Служенко І. В., Литовченко Ю. А.* 1088
ЗАСТОСУВАННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЄКТІВ
НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
209. *Стрюкова Н. О., Литовченко В. О., Гарячий Є. В.* 1095
КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У СУЧАСНОМУ
ІСПАНОМОВНОМУ НАУКОВО-МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ
210. *Тимошенко Л. С., Сабліна С. В.* 1100
БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНОСУРЯДНІ КОНСТРУКЦІЇ У
ЛІНГВОПРАКТИЦІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО
211. *Тихонова Т. М.* 1105
STEM- ОСВІТА ЯК ОДНА ІЗ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НУШ
212. *Фаліштинська А. Р.* 1109
ВЖИВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ
МАТЕРІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ У СКЛАДІ СТАЛИХ ВИРАЗІВ
213. *Шаргай І. Є., Гарячий Є. В., Литовченко В. О.* 1115
ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ІСПАНОМОВНИХ
МЕДИЧНИХ СТАТЕЙ
214. *Шутова П. Д.* 1121
ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ
МОВАХ
215. *Яницький Є. І.* 1125
ГРАМАТИЧНІ ЕМФАТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ
ДИСКУРСІ ДЖЕРЕМІ ХАНТА

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

216. *Гаврильченко Р. В.* 1129
СОЦІАЛЬНА НЕОПРЕДЕЛЕННОСТЬ КАК «МЕГАТРЭНД»
РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА
217. *Довгань М. Г.* 1133
РЕЛІГІЙНІСТЬ В АНТРОПОЛОГІЧНИХ ПОШУКАХ КАРОЛЯ
ВОЙТИЛИ
218. *Паславська Д. О.* 1136
ЯКУ РОЛЬ ГРАЄ МИСТЕЦТВО У ЖИТТІ КОЖНОЇ ЛЮДИНИ?
219. *Поляруш Б. Ю.* 1139
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ В
СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕГАПОЛІСІ
220. *Солтанова Гюльсан Рза кызы* 1142
НОВОЕ «ВОЗРОЖДЕНИЕ ИСЛАМА» ИЛИ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ
ЛОКАЛЬНОСТИ
221. *Яровицька Н. А., Дрозд М. І.* 1147
ФЕНОМЕН ЧАСУ У ФІЛОСОФСЬКИХ СІНТЕНЦІЯХ БУТТЯ

222. *Яровицька Н. А., Какуріна Т. В.* 1151
МАРКСИСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ ЯК ЗАПИТ ТА РИЗИК НОВОЇ
ЕПОХИ
223. *Яровицька Н. А., Колуканов М. А.* 1157
ЕПОС СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АКЦЕНТ
224. *Яровицька Н. А., Рябовол В. Р.* 1162
АКСІОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА: ФІЛОСОФСЬКО-
АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР
225. *Яровицька Н. А., Точона Є. Р.* 1167
ОСВІТНЄ ЯДРО ІДЕАЛІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ
226. *Яровицька Н. А., Шило С. В.* 1173
ФІЛОСОФІЯ «СЕРЦЯ»: УКРАЇНСЬКА СПАДЩИНА

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

227. *Баран Р.* 1178
ПРИЧИНКИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ АВІАПЕРЕВІЗНИКІВ
НА АВІАМЕТЕОРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛЬОТІВ В
УКРАЇНІ
228. *Бердар М. М.* 1189
ЗНАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА
229. *Бобирь О. І.* 1193
КРАУДФАНДИНГ - ПРОДУКТ ФІНАНСОВОГО ІНЖИНІРИНГУ
ДЛЯ РОЗВИТКУ СТАРТАП-БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ
230. *Гобела В. В.* 1197
ОФШОРИЗАЦІЯ БІЗНЕСУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ
231. *Гриценко С. І., Лакомова М. С., Басанець С. В.* 1201
ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ
232. *Гук І.-М. Р., Швець А. І.* 1206
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ТА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ
ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ
УКРАЇНИ
233. *Гук О. В.* 1213
ДИНАМІКА ПРОЦЕСІВ ІНФЛЯЦІЇ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ
ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ
234. *Заремба О. О., Ніколенко М. В.* 1216
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ І АУДИТУ У СИСТЕМІ
МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РАХІВНИЦТВА В КОНТЕКСТІ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
235. *Клочко В. М.* 1222
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОРГОВО-РОЗВАЖАЛЬНИХ
ЦЕНТРІВ В МАЙБУТНЬОМУ
236. *Котенко У. М., Ляшенко І. А.* 1227
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕПОЗИТНОГО
РИНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

237.	<i>Крамаренко Д. П., Жихор О. Б.</i>	1230
	ПОСЛУГИ ДОСТАВКИ ПРОДУКТІВ ТА ЇЖИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19	
238.	<i>Криховецька З. М., Ковальова О. В.</i>	1235
	ТЕНДЕНЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ	
239.	<i>Малтиз В. В., Сопіна А. Є., Кайрачка Н. В.</i>	1240
	АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ	
240.	<i>Мащенко М. А.</i>	1244
	РОЛЬ ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	
241.	<i>Пархоменко Д. В.</i>	1249
	СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ	
242.	<i>Пархоменко Л. А.</i>	1253
	ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ОВОЧІВ ВІДКРИТОГО ГРУНТУ	
243.	<i>Петрашко Л. П., Петрашко П. П.</i>	1257
	ЦИРКУЛЯРНИЙ ПЕРЕХІД ЯК ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПРОРИВ РОЗВИТКУ КЛІМАТИЧНО-НЕЙТРАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	
244.	<i>Пономаренко О. Г., Пономаренко Б. О.</i>	1265
	ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	
245.	<i>Попрозман Н. В., Степанова О. В.</i>	1272
	ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ КАТЕГОРІЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	
246.	<i>Ругалёва И. Е., Черткова Д. П.</i>	1276
	СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК ИНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ	
247.	<i>Соломаха І. В., Жолобецька М. Б.</i>	1279
	ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ШПАЛЕР В УКРАЇНІ	
248.	<i>Сук П. Л.</i>	1283
	НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ МЕТОДАМИ ЗМЕНШЕННЯ ЗАЛИШКОВОЇ ВАРТОСТІ	
249.	<i>Тешева Л. В., Дробітько В. С.</i>	1288
	СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ	
250.	<i>Тешева Л. В., Магамадова С. В.</i>	1293
	СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ» ПІДПРИЄМСТВА	
251.	<i>Халеська Є. С., Лободзинська Т. П.</i>	1299
	ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	
252.	<i>Чебан Т. М., Мельничук Л. П.</i>	1304
	ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО	

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПОСЛУГАМИ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

253. *Шалигіна І. В., Бакуліна Д. О.* 1310
ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ЙОГО
ДЖЕРЕЛАМИ
254. *Яковенко Р. В., Тертиця О. О.* 1315
КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ
УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНОГО
СЕКТОРУ

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

255. *Андрущенко Н. В.* 1322
УГОДИ ПРО РЕАДМІСІЮ ЄС З ТРЕТІМИ КРАЇНАМИ ЯК
ЗОВНІШНЬО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕГУЛЮВАННЯ
ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС
256. *Антропов Б. О., Черняк Н. П.* 1326
РЕФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСАД
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ
ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УКРАЇНИ
257. *Богайчук В. І., Козачок В. С.* 1330
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID 19 НА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА
СУТНІСТЬ ВИЗНАННЯ ВИНИ
258. *Братченко О. В., Щепка Н. М.* 1336
ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУСПІЛЬСТВА
259. *Бублик Н. С., Голубєва Д. В.* 1340
ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА
260. *Бублик Н. С., Голубєва Д. В.* 1344
ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З
ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ
261. *Васюк С. В.* 1348
ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-
АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОПЕРАТИВНОГО
РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
262. *Денисовський М. Д., Пузяк Х. В.* 1355
ПРОКУРОР У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЙОГО
ФУНКЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ
263. *Дудник В. М., Пернарівська Т. П.* 1360
МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ
КОНФЛІКТІВ
264. *Кучинська І. В.* 1364
ЗЛОЧИНИ ТА ЇХ ВИЯВЛЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З

- РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ТАБЛЕТОК «ЕКСТАЗИ» З ВМІСТОМ
ДИМЕТИЛАМФЕТАМІНУ (DMA)
265. *Лавроненко В. О., Петрушин Д. В.* 1371
ЩОДО ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ПОКРАЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ
УМОВАМИ НАВЧАННЯ
266. *Мічурін Є. О., Худик В. Г., Порошина А. С.* 1374
МЕДІАЦІЯ У КРАЇНАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ
СІМ'Ї: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЯК УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ
267. *Сідельніков І. О., Лимар О. А., Войтенко В. А.* 1381
РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ НА
ЗАНЯТТЯХ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК
УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ
268. *Шуліма А. О.* 1389
ПОНЯТТЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
269. *Яковлева Є. О.* 1396
ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАДЗВИЧАЙНИМИ СИТУАЦІЯМИ
НА ВОДНОМУ ТРАНСПОРТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНА
ХАРАКТЕРИСТИКА

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

УДК 633.31/37(477.7)

ДОСВІД ВИРОЩУВАННЯ ОЗИМОГО ГОРОХУ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ. ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВНОСТІ

**Башинська Марина Вікторівна,
Ілляшенко Євгенія Сергіївна**
Викладачі спеціальних дисциплін
Відокремлений структурний підрозділ
«Мелітопольський фаховий коледж Таврійського
державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного»
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Будь-яка сівозміна є неповноцінною без бобових культур. Це додатковий легкозасвоюваний азот, пов'язана з цим активна мобілізація інших елементів живлення та оздоровлення ґрунту загалом. Проте всі без винятку представники сімейства бобових люблять вологу, і згодні давати нормальну врожайність лише за її достатньої кількості. Особливо це важливо в період цвітіння та бутонізації рослин. Саме тому отримати врожай класичної бобової культури — гороху вдається не завжди. Особливо у зоні недостатнього зволоження – на півдні України, тому поява такої альтернативи, як озимий горох істотно розширює можливості власників господарств, а надто використання в повному обсязі зимових запасів вологи.

Мета роботи: вивчити інтенсивні технології вирощування зимуючих форм гороху, проаналізувати переваги озимого гороху над ярим, зробити оцінку перспективності вирощування сортів озимого гороху в умовах півдня України. Для виконання цієї мети заплановано виконати наступне завдання: провести дослідження режиму водоспоживання різними формами гороху.

Матеріали і методи: Польові дослідження із сортами гороху озимого та ярого проводили впродовж 2020-2021 рр. в умовах півдня України, на території дослідного поля ТОВ «Агрофірма МИР», яке розташовано в Мелітопольському районі Запорізької області, згідно загальноновизначених методик дослідної справи. Досліджували сорти озимого гороху – Мороз НС, ярого – Оплот.

Результати і обговорення: детально було розглянуто генетичний фонд сортів (таблиця 1).

Таблиця 1

Характеристика сортів гороху

Сорт	Форма	Оригіатор	Напрямок використання	Маса 1000 насінин, г	Група стиглості	Вміст білка, %
Оплот	яра	Інститут рослинництва ім. В.Я.Юр'єва УААН	зерновий	260-280	середньостиглий	20-22
Мороз НС	озима	NS Seme, Сербія	зерновий	200-210	середньостиглий	21-23

До складу більшості продукції входить 83—95% води, тому для формування високого врожаю рослини вбирають із ґрунту велику кількість вологи. Вода необхідна рослинам для розчинення мінеральних речовин і переміщення їх в організмі, а також для регулювання температури та транспірації. Вимогливість бобових культур до вологи ґрунту і повітря залежить від їх біологічних особливостей, розвитку кореневої системи, морфологічної й анатомічної будови надземних органів (стебла, листка), температури ґрунту і повітря, інтенсивності сонячного освітлення, забезпечення поживними речовинами, сили вітру і вологості повітря.

Було розглянуто режим водоспоживання ярого та озимого гороху. Для розуміння цього положення наводимо порівняльні розрахунки загального водоспоживання гороху ярого і зимуючого. Спочатку зробимо розрахунок для ярого гороху, який висіяно 20 березня 2020 року, сходи одержано 4 квітня, а повна стиглість настала 26 червня (табл.2)

Таблиця 2

Загальне водоспоживання гороху ярого

Запас продуктивної вологи, м ³ /га		Опади за вегетацію, м ³ /га			Загальне водоспоживання, м ³ /га
сівба	повна стиглість	4-30 квітня	травень	1-26 червня	
1300	320	260	540	530	2310

У зимуючого гороху період водоспоживання суттєво більший, бо він витрачає вологу і восени, і в період весняно-літньої вегетації.

Отже, сумарне водоспоживання у такого гороху не лише не зростає, але й має тенденцію до зменшення (табл. 3).

Таблиця 3

Загальне водоспоживання зимуючого гороху (сівба 15 жовтня 2020 року, припинення вегетації 15 листопада 2020 року, початок весняної вегетації 20 березня 2021 року, повна стиглість 15 червня 2021 року)

Осіньна вегетація						
Грунтова волога, м ³ /га		Опади, м ³ /га				Усього за осінній період, м ³ /га
сівба	припинення вегетації	25-30 жовтня		1-15 листопада		
520	680	105		225		170
Весняно-літня вегетація						
грунтова волога, м ³ /га		Опади, м ³ /га				усього за весняно-літній період, м ³ /га
початок вегетації	повна стиглість	20-30 березня	квітень	травень	1-15 червня	
1300	620	70	280	540	300	1870

Разом водоспоживання: 2040 м³/га

Таким чином, горох озимий, який зростав на полі протягом 237 днів, використав вологи на 270 м³/га менше, ніж ярий, який зростав на полі всього 97 днів, з яких на вегетацію припало 82 дні. Причиною цього є комфортні й безстресові умови росту й розвитку гороху за підзимньої сівби. За нашими розрахунками тільки випаровування вологи з відкритої поверхні в разі використання ярого гороху становить 600 м³/га. Головним показником ефективності використання вологи є не загальне, а питоме водоспоживання,

тобто витрати води для утворення одиниці врожаю. Цей показник зветься коефіцієнтом водоспоживання, і в нашому досліді він був таким (табл. 4).

Таблиця 4

Коефіцієнт водоспоживання ярого і зимуючого горохів

Тип розвитку гороху	Загальне водоспоживання, м ³ /га	Урожайність, т/га		Коефіцієнт водоспоживання, м ³ /т	
		сухої біомаси	зерна	сухої біомаси	зерна
ярий	2310	4,35	1,98	531	1166
зимуючий	2040	7,22	3,14	282	650

З вище наведених даних, бачимо шалену перевагу зимуючого гороху з погляду економічного витрачання води для створення врожаю. Навіть якщо допустити можливість деяких неточностей у вище наведених розрахунках, все одно результат є приголомшливим. На наведеній нижче діаграмі (рис.1) ця залежність простежується дуже чітко:

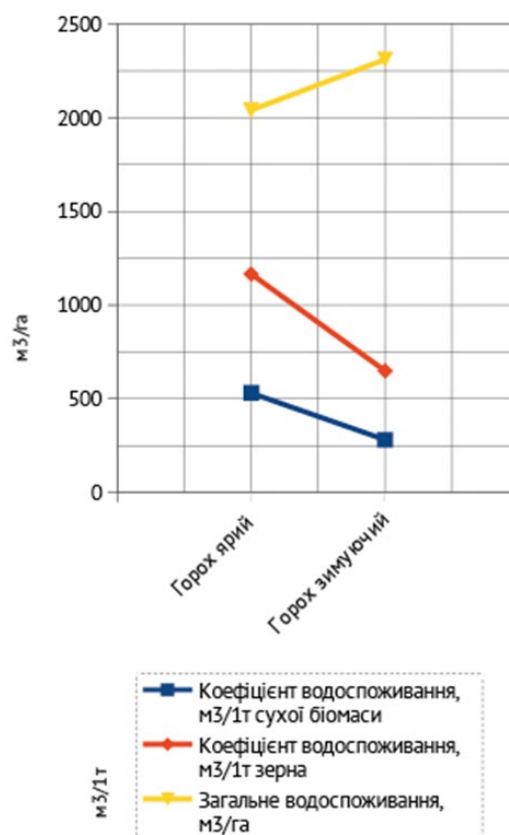

Рис. 1 Загальне і питоме водоспоживання ярого і зимуючого горохів

З погляду якості продукції деяку перевагу має ярий горох, який містить більше сирого протеїну. Проте ця перевага є хоча і суттєвою, але не вирішує питання останнього на свою користь, маючи на увазі те, що створює зимуючий горох за врожайністю (табл. 5).

Таблиця 5

Уміст сирого протеїну в зерні гороху різного типу розвитку

Тип розвитку гороху	Уміст сирого протеїну, %	Уміст лізину, %	Збір з 1га, кг	
			сирого протеїну	лізину
ярий	26,4	4,0	523	20,9
зимуючий	24,6	4,3	772	33,9

Як бачимо, перевага ярого за вмістом протеїну за перерахунку на 1 га цілком втрачається і збір протеїну в зимуючого гороху на 47% вищий. А за вмістом незамінної амінокислоти лізину зимуючий горох не поступається ярому й у 1,5 раза переважає за збором на 1 га.

Висновки. З вищесказаного можна зробити висновок, що зимуючі форми гороху мають певні переваги, а саме: високу стійкість до низьких температур; великий діапазон строків сівби; завдяки раннім строкам збирання озимого гороху (в умовах півдня України це 10–15 червня) є всі шанси отримати другий урожай на тому ж полі, висіявши, наприклад, ультра ранні гібриди соняшнику або гречку; інтенсивні технології вирощування озимого гороху є досить рентабельними. Умови для вирощування гороху на півдні України є сприятливими для збільшення прибутковості сільського господарства, у тому числі і за рахунок накопичення біологічного азоту та загалом – покращення ґрунтової родючості і екологічного стану.

ОБГРУНТУВАННЯ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ІДЕЇ СТВОРЕННЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМСТВА З ПЕРЕРОБКИ ВОВНИ

Брижак Людмила Іванівна,
ст. вчитель
Половина Тетяна Миколаївна,
Маркіна Софія Сергіївна,
Василець Юлія Олександрівна
Учні

КЗ «Полтавський обласний науковий ліцей-інтернат
II-III ступенів імені А. С. Макаренка
Полтавської обласної ради»

Вступ. Вовна являє собою особливий і незамінний вид сировини, яку використовують для виготовлення одягу, взуття, ковдр, подушок, іграшок тощо. Здатність до звалювання, гігроскопічність, еластичність і пружність найбільш повно поєднуються тільки в вовняних волокнах. Тому виробництво вовни, особливо тонкої і напівтонкої, має велике народно-господарське значення [1].

Вовняна промисловість є історично і економічно обумовленою сферою економіки України яка, на жаль, сьогодні знаходиться у кризовому стані. Тому є необхідність в пошуках нових шляхів відродження і розвитку підприємств по переробці вовни [7].

На стадії первинної обробки вовни, що виконується великими підприємствами, використовуються застарілі технології. В результаті вони отримують не досить якісну продукцію, яка користується незначним попитом. Вирішення цієї проблеми вбачаємо в організації малих підприємств, в яких би поєднувались первинна обробка та виробництво товарів із вовни[4].

Над вивченням питання розвитку, підприємств такого типу працювали наступні вітчизняні та закордонні дослідники: Наумов О.Б., Буркат В.П., Гусев В.О., Іртищева І.О., Шумпетер Й., Штомпель М.В. та ін [3]. Теоретико-методологічні і прикладні проблеми розвитку підприємств з виробництва та

переробки вовни розглядали у своїх роботах Сухарльов Б.О., Дерев'янка О.П., Йентс Н., Сушенцова М.А. [6].

Наукові праці вчених розкривають важливі питання, пов'язані з проблемами відродження вівчарства, інноваційного підходу до організації роботи підприємств по переробці вовни та економіки України в цілому. Та їх вирішення вимагає системного, комплексного і наукового підходу. Низка проблем залишається досі не вирішеними повною мірою, тому тема нашого дослідження є важливою і **актуальною**.

Мета: організація підприємства по переробці овечої вовни на базі СФГ «Благодать» села Ковалівка Полтавського району Полтавської області

Методи дослідження. Дослідження виконано на основі вивчення спеціальної сільськогосподарської, економічної літератури, зоотехнічної з проблем вівчарства та вовняної промисловості. В процесі дослідження використовувались прийоми і методи статистичної обробки даних, економіко-математичного моделювання.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання їх у вовняній промисловості та у галузі вівчарства.

Сьогодні не можна не враховувати значення виробництва і переробки вовни для економіки України. За дослідженням світового ринку ІВТО, споживчий попит на товари легкої промисловості, вироблені з хімічних волокон, зменшується, як і ціни на штучну сировину. Водночас ринок потребує продукції виготовленої з натуральних волокон: вовни, бавовни, шовку. Особливою популярністю користуються вироби з вовняних волокон. Споживчий попит на них задоволений на 5-10 %, що веде до збільшення цін на вовняні волокна на 20-30 %[5].

Отже, попит на вироби з вовни визначає перспективи росту обсягів виробництва та переробки вовни в усьому світі.

Вовняна промисловість в Україні – одна з найстаріших підгалузей текстильної промисловості. Вона виробляє 7% усіх тканин України. Первинно

обробляє вовну, виготовляє пряжу, тканини та вироби з неї. Чисте вовняне виробництво майже не збереглося. Як домішки використовують штучні та синтетичні волокна, бавовну. Сучасні фабрики діють у Харкові, Одесі, Сумах, Дунаївцях, Богуславі, Кременчуці, Донецьку, Лубнах; у Луганську – тонкосуконна фабрика, Чернігові – камвольно-суконний комбінат, Кривому Розі – вовнопрядильна фабрика. У Києві, Богуславі, Черкасах і ряді міст Чернівецької і Закарпатської областей зосереджено виробництво килимів і килимових виробів з вовни й синтетичних волокон[6].

Особливістю системи виробництва і переробки вовни в Україні є наявність всіх ланок технологічного процесу, тобто в межах однієї країни відбувається співпраця між переробниками і виробниками вже готової продукції. Але різноманітність запропонованої виробниками продукції обмежена самою якістю вовни. В Україні, на жаль, переважна більшість вовни може використовуватись на виготовлення подушок, ковдр, матраців, килимів, войлоку. До прикладу, компанії, які виробляють подібні товари – це «Харків-шерсть»(Харківська обл.), «Сумикамволь»(Сумська обл.), «IGLEN»(Київська обл.), «Vladi»(Харківська обл.), «Чексіл» (Чернігівська обл.) [3].

Для виготовлення пряжі високої якості і тканин для пошиття одягу потрібна вовняна сировина високої якості. Для її отримання потрібні вівці тонкорунної породи і належний догляд за ними з дотриманням необхідних технологій.

Щоб задовольнити ринок попиту на вовну високого класу, в Україні було збільшено імпорт з інших країн: Італії, Туркменістану, Молдови, Нової Зеландії, Німеччини, Угорщини, Франції, Китаю. Відповідно, ціна на продукцію, вироблену з імпортованої сировини буде вища і менш доступна[1].

Отож, Українському ринку не вистачає вітчизняної вовни високої якості. У нас з'явилася низка фермерських господарств, які почали розвиватися в цьому напрямку. Наприклад, господарства асканійської тонкорунної породи овець: племзавод ДП ДГ «Асканійське» Каховського району і фермерське господарство «Рисовод» Каланчацького району Херсонської області,

«Агрофірма «Маяк» Котелевського району Полтавської області. На основі цих тварин спеціалісти агрофірми і науковці Інституту тваринництва НААН створили племінний репродуктор: вівці мають настригти немитої вовни, які перевищують 7 кілограмів високої якості[2].

Овеча вовна володіє такими унікальними технологічними властивостями, як здатність прядтися у нитку і звалюватися у щільну і міцну масу – повсть; здатність вовни до звалювання – є необхідною ознакою для виготовлення валяних виробів - фетр, повсть, валянки і бурки. Дрібні пори в клітинах кутикули пропускають водяну пару через волокно вовни і це робить її зручною для носіння як в теплих, так і в прохолодних умовах. Вовна гіпоалергенна і підходить для виготовлення дитячого одягу, а також має лікувальні властивості[7].

Селянське фермерське господарство «Благодать» с. Ковалівка Полтавського району Полтавської області не повністю реалізує продукти від утримання овець. Стрижену вовну продають неочищену і немиту за низькою ціною. Так, як 50% маси немитої шерсті після перевозки іде у відходи то покуця на неї знайти також важко. Тому досить часто таку шерсть просто знищують. На території Полтавської області немає заводів по переробці шерсті. Виникає потреба в організації малого підприємства по переробці шерсті на місці сировинної бази а саме СФГ «Благодать».

У фермерському господарстві всього 570 голів овець не враховуючи молодняк. З них 370 голів тонкорунної мериносової породи овець і 200 романівської породи. Система утримання тварин – пасовищно-стійлова. Потреба у кормових одиницях поповнюється за рахунок заготовлених на зиму кормів, в основному сіна природних сіножатей, силосу і комбікормів. Приміщення спеціалізовані, корм збалансований. При утриманні тварин дотримуються температурного режиму. Під час стрижки виконуються всі санітарно-гігієнічні норми. Тобто, у СФГ «Благодать» є всі умови для того, щоб отримати високоякісну вовну.

В межах просування товару необхідно організувати діяльність з

планування, втілення вжиття і контролю за фізичним переміщенням матеріалів і готових виробів від місць їх виробництва до місць споживання з метою задоволення потреб споживачів і вигодою для себе [5].

Просування товару в себе включає: продаж за попередніми замовленнями, рекламно - інформаційна діяльність, мистецтво збуту, пакувальна справа; аналіз даних продажів, бюджетні квоти продажів і постановка відповідних цілей, координація діяльності торгових агентів; рекламування діяльності і визначення завдань реклами; вибір засобів передачі реклами (телебачення, радіо, друк тощо); розробка зразків, виставкових матеріалів; встановлення зав'язків компанії з окремими особами, громадськими організаціями, обмін інформацією; пакувальне справа, розробка упаковки; заходи зі збуту товару; розробка заходів, спрямованих на збільшення продажів[4].

Висновки. Овеча вовна дуже цінний натуральний продукт вівчарства необхідний для розвитку вітчизняної вовняної промисловості, з якої виготовляють фетр, повсть, валянки, бурки, килими, пледи тощо.

В Україні вовняна промисловість має всі ланки технологічного процесу, в межах однієї країни відбувається співпраця між переробниками і виробниками вже готової продукції.

На сьогодні є перспектива розвитку господарств, які вирощують тонкорунні породи овець і отримання власної високоякісної сировини. Таким господарством являється СФГ «Благодать» на базі якого пропонується організувати мале підприємство по первинній обробці вовни і виготовлення товару.

Для просування товару вовняного виробництва можна використати персональний продаж, рекламу з використанням соціальних мереж та засобів масової інформації.

Список літератури

1. Заруба К.В. Характеристика вовнового покриву ярок таврійського типу. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2004. Вип. 4 (28). С. 194-198.

2. Заруба К.В. Вовнова продуктивність та характеристика рун овець таврійського типу. *Таврійський науковий вісник*. 2007. Вип. 53. С. 152-157.
3. Наумов О.Б. Економічний механізм організації підприємств первинної обробки вовни в місцях сировинної бази. *Вісник Технологічного університету Поділля*. 2000. Т.1.№ 3.С.169-172.
4. Наумов О.Б. Визначення економічної ефективності виробництва за узагальнюючими показниками. *Економіка АПК*. 2000. №5. С. 39-42.
5. Наумов О.Б. Методологічні основи економічної оцінки діяльності підприємства. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2000. №8. С. 34-37.
6. Сухарльов Б.О., Дерев'янку О.П. Вівчарство. Харків: Еспада, 2003.С. 75 – 104.
7. Штомпель М.В., Вовченко Б.О. Технологія виробництва продукції вівчарства: Навч. видання. Київ: Вища освіта, 2005. 343 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ DEA ДЛЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Долгіх Яна Володимирівна,

к. е. н., доцент

Сумський національний аграрний університет

м. Суми, Україна

Вступ. Існує велика кількість наукових робіт, присвячених дослідженням оцінки ефективності господарської діяльності різних соціально-економічних об'єктів методом *Data envelopment analysis (DEA)*. В роботі [1] наведений огляд понад 4000 наукових публікацій, в яких розглядаються теоретичні та практичні питання застосування методу *DEA*. Питання практичного застосування методу *DEA* для оцінки ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств вивчені не в повній мірі.

Мета роботи. Виявити особливості застосування методу *DEA* для оцінки ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств.

Матеріали та методи. Метод *DEA* є непараметричним методом оцінки відносної ефективності. В роботі [2] вказані переваги методу, однією з яких є можливість оцінки відносної ефективності об'єкта, враховуючи множину вихідних та вхідних параметрів, що характеризують його господарську діяльність.

При проведенні дослідження оцінки ефективності методом *DEA* використовують моделі, які мають орієнтацію на вхід, – input-oriented моделі та на вихід, – output-oriented моделі. У input-oriented моделях, мінімізується множина вхідних параметрів при фіксованих вихідних параметрах, а в output-oriented моделях, – максимізується множина вихідних параметрів при фіксованих вхідних параметрах.

Застосування методу *DEA* передбачає використання моделей CRS та VRS, які враховують ефекти від масштабу діяльності: сталий та змінний відповідно.

При сталому ефекті зміна вхідних параметрів (витрачених ресурсів) призводить до пропорційної зміни вихідних параметрів (результатів господарської діяльності). Змінний ефект характеризується непропорційною зміною вихідних параметрів при зміні вхідних параметрів.

Оцінка ефективності за моделлю CRS - input відбувається за розв'язком наступної задачі лінійного програмування [3]:

$$\min_{E, \lambda_1, \lambda_2, \dots, \lambda_k} E \quad (1)$$

$$EX_0 \geq \sum_{k=1}^K \lambda_k X_k, \quad Y_0 \leq \sum_{k=1}^K \lambda_k Y_k \quad (2)$$

$$\lambda_k \geq 0 \quad (k = \overline{1, K}) \quad (3)$$

де E – вхідна технічна ефективність;

λ_k – коефіцієнти лінійної комбінації, що підлягають визначенню;

K – кількість об'єктів, які оцінюються;

X_0 – вектор вхідних параметрів об'єкта, що оцінюється;

Y_0 – вектор вихідних параметрів об'єкта, що оцінюється;

X_k – вектор вхідних параметрів k -го об'єкта;

Y_k – вектор вихідних параметрів k -го об'єкта.

Для оцінки ефективності за моделлю VRS у систему (2)-(3) додається обмеження:

$$\sum_{k=1}^K \lambda_k = 1 \quad (4)$$

Ефективність, яка визначена за моделлю CRS, називається технічною ефективністю (TE), а за моделлю VRS – чистою технічною ефективністю (PTE).

Залежно від одиниць вимірювання вхідних і вихідних параметрів, розрізняють технічну (TE), аллокативну (AE) та загальну (ZE) ефективності. При оцінці технічної ефективності вхідні та вихідні параметри задаються у натуральному виразі, аллокативної ефективності – в вартісному виразі. Загальна ефективність є добутком технічної та аллокативної ефективності.

Результати та обговорення. Обрання виду моделей *DEA*, що дозволяють використовувати різні варіанти оцінки ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств є задачею дослідження. В сільському господарстві, як правило приріст обсягів використання ресурсів призводить до спадання приросту обсягів виробництва. Тому, для оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств методом *DEA* потрібно використовувати VRS-модель. Якщо сільськогосподарське підприємство працює в умовах відомого попиту на продукцію, що виробляється, – доцільніше використовувати input-oriented модель, яка мінімізує витрати ресурсів при фіксованому обсязі виробництва. Якщо потрібно максимізувати обсяги виробництва продукції за наявним обсягом ресурсів, – слід використовувати output-oriented модель.

Проте CRS-модель використовується в розрахунках технічної ефективності. Визначивши технічну ефективність можна виявити, в якій зоні віддачі від масштабу знаходиться кожне підприємство та прийняти правильне рішення щодо зміни масштабів виробництва. Існують наступні ефекти від масштабу діяльності [4- 6]:

- постійна віддача від масштабу, якщо $TE = PTE$ та $\sum_{k=1}^K \lambda_k^* = 1$.

Сільськогосподарські підприємства, для яких виконується ця умова оперують у найпродуктивнішому масштабі (Most Productive Scale Size);

- спадаюча віддача від масштабу, якщо $TE \neq PTE$, $\sum_{k=1}^K \lambda_k^* < 1$.

Сільськогосподарські підприємства, для яких виконується ця умова знаходяться на екстенсивній ділянці розвитку (Decreasing Return to Scale). Масштаб діяльності таких підприємств занадто великий від оптимального;

- зростаюча віддача від масштабу, якщо $TE \neq PTE$, $\sum_{k=1}^K \lambda_k^* > 1$.

Сільськогосподарські підприємства, для яких виконується ця умова знаходяться на інтенсивній ділянці розвитку (Increasing Return to Scale).

Масштаб діяльності таких сільськогосподарських підприємств занадто малий від оптимального, в такі підприємства вигідно інвестувати.

Оцінка аллокативної ефективності дозволяє виявити такі причини неефективності, як занижені ціни на ринках кінцевої продукції і (або) завищені ціни ресурсів.

Висновки. В роботі досліджені особливості практичного використання методу DEA для оцінки ефективності сільськогосподарських підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Emrouznejad A., Parker B., Tavares G. Evaluation of research in efficiency and productivity: A survey and analysis of the first 30 years of scholarly literature in DEA. *Journal of Socio-Economic Planning Science*. 2008. Vol. 42. №3. P. 151–157.
2. Долгіх Я. В. Метод DEA при оцінці ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва. *Економіка АПК*. Київ, 2016. №4. С. 33–38.
3. Coelli T. J., Rao D. S. P., O'Donnell C. J., Battese G. E. *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*. Second Edition. Springer. 2005. 349 p.
4. Кривоножко В. Е., Лычев А. В. Анализ деятельности сложных социально-экономических систем. М, 2010. 208 с.
5. Ільчук П. Г., Шевців Л. Ю., Сопільник Р. Л. До питання вибору постачальників промислового підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Логістика. 2010. № 669. С. 69-75.
6. Bogetoft P., Otto L. *Benchmarking with DEA, SFA, and R*. Springer. 2011. 351 p.

ПОЛІПШЕННЯ СТРУКТУРИ І ЯКОСТІ ҐРУНТУ ЗА ДОПОМОГОЮ СИДЕРАТИВНИХ КУЛЬТУР

Заверуха Михайло Вікторович

Магістр 6-го курсу

Маріупольського державного університету

м. Маріуполь, Україна

Актуальність дослідження полягає в тому, що в останні роки з різким скороченням внесення органічних добрив постала проблема оптимізації вмісту органічної речовини та елементів живлення в ґрунті. Цю проблему в умовах, що склалися, покликано вирішити сидеральні культури, які надають позитивний вплив на агрономічно важливі властивості ґрунту.

Мета роботи є дослідження впливу сидератів на поліпшення ґрунтів на прикладі рослини фацелії.

Матеріали та методи роботи. Сидерація спочатку трактується як заорювання в ґрунт зеленої маси рослин з метою використання їх в якості добрив. Рослини, використовувані для цього процесу, називають сидеральними культурами або сидератами. Сидерацію потрібно розглядати як багатofакторний агротехнічний прийом землеробства, позитивно впливає на ґрунт, продуктивність і якість оброблюваних культур і навколишнє середовище. Традиційно до таких культур відносяться рослини: люпин, люцерна, віка, біла настурція, буркун, кінські боби, польовий горох, гірчиця, гречка, фацелія, всі види конюшини, рапс, суріпиця, олійна редька [2,с.12]. Всі ці рослини, в певній варіації за видами і часу посіву, забезпечують утворення на одному гектарі:

- органічних добрив: від 35 до 45 тонн;
- азоту: від 127 до 200 кг;
- фосфору: від 55 до 58 кг;
- калію: від 149 до 200 кг;
- кальцію: від 32 до 140 кг.

Ці показники значно перевершують ті, які дає внесення 20 тонн перегною на гектар.

Результати та обговорення. Отже, сидерати оцінюються, по-перше, як джерело азоту та зольних елементів для живлення рослин, по-друге, як джерело органічної речовини, що є енергетичним матеріалом для мікробів, і, по-третє, як вихідний матеріал для утворення гумусу. Сидеральні культури більшою мірою, ніж перегній, підвищують вміст водопрочної структури, порозності і вологоємності, зменшуючи щільність складання, не тільки орного, а й підорного горизонту.

Характеризуючи окремі види сидератів, варто відзначити рослину фацелію, яка розм'якшує і насичує ґрунт органічними речовинами. Серед сімейства фацелія (понад 80 видів) найбільший інтерес викликає фацелія піжмолисна. З точки зору простоти посіву та вирощування фацелія - один з найбільш зручних і невибагливих сидератів. А головне що після нього можна вирощувати будь-які овочі, ягоди і навіть плодові дерева.

Корінь фацелії заглиблюється в ґрунт до 20 см і покращує її, розпушує і покращує повітропроникність. З її використанням, як показало дослідження, помітно поліпшується структура ґрунту, збільшується кількість водопрочних агрегатів на 3,5-10,4%, в порівнянні з чорним і зайнятим парами. Заорювальна рослинна маса і кореневі залишки підвищують водопроникність родючого горизонту [1,с .65].

У порівнянні з чистими парами, посіви фацелії підвищують кількість доступної води в шарі 0-20 см, на протязі всього періоду вегетації. Сидерат фацелія відмінно підходить для гуміфікації. Її залишки розкладаються і перетворюються в різноманітні мінеральні речовини. При перегнивання коренів, стебел і листя утворюється гумус. Це основна органічна речовина, яка накопичується у верхньому шарі ґрунту і живить рослини. Саме по ньому визначають плідність ґрунту.

Отже, у неї є маса особливостей, які цінуються землеробами. Вона не просто швидко росте, але утворює суцільний килим з густих гіллястих

листочків. Це допомагає припинити ріст бур'янів, а також створити тінь і набагато довше утримувати вологу в землі. Фацелія має досить м'які і ніжні листи, тому швидкість їхнього розкладання перевищує всі інші сидерати. Виходить, що висіяти її можна перед посадкою основних овочевих культур. Корисні елементи з цієї рослини легко проникають в ґрунт після перегнивання.

Менше ніж за півтора місяця фацелія здатна набрати стільки зеленої маси, що легко замінить 300 кг перегною. Вона оздоровлює ґрунт і запобігає хворобам рослин. Ґрунт під її дією набуває іншу структуру, стає більш пухким і насиченим. Це стосується навіть найважчих ґрунтів з глиною. Завдяки щільному шару листя, що закриває всю поверхню, вона рятує землю від видування і вимивання верхнього родючого шару [3,с .52].

Висновок. У підсумку, посів фацелії дозволяє отримувати набагато більший урожай, причому навіть там, де він не очікувався. Вона може врятувати ситуацію при ризикованому землеробстві, коли фермери садять все на свій страх і ризик, і можуть навіть піти в мінус. Ще один важливий момент – фацелія як сидерат прекрасно бореться зі шкідниками. Її бояться дротяники, нематоди, довгоносики, попелиці та багато інших паразитують комах. Додатковий бонус - під час цвітіння фацелія не тільки сидерат, але і відмінний медонос. Вона квітне в той період, коли в природі, ще не зацвіли інші медоносні квіти. Медпродуктивність на один гектар фацелії складає – від 40-50 кілограмів ароматного трав'янистого меду.

Список джерел

1. Борисова Е. Е. Применение сидератов в мире / Е. Е. Борисова // Вестник Нижегородского государственного инженерно-экономического института (НГИЭИ). Серия, Технические науки.-2018.- Вып. 6 (49).- С. 24-33
2. Новиков М.Н., Фролова, Л. Д. Сидераты как фактор оптимизации использования органических удобрений / М.Н. Новиков, Л.Д. Фролова // Агрехимия, 2017.- № 4.- С. 44–53.
3. Сидеральні культури: Практичні рекомендації/ Антонєць С.С., Антонєць А.С., Писаренко В.М. [та ін.]. - Полтава: "Сімон", - 2011. – 51 с

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ИСПЫТАНИЕ СОРТОВ ПШЕНИЦЫ ОЗИМОЙ МЯГКОЙ В УСЛОВИЯХ ЗАПАДНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

Запесоцкая Мария Степановна,
аспирант

Волощук Игорь Степанович,
д-р с.-х. н., старший н. сотрудник

Институт сельского хозяйства Карпатского региона НААН
г. Львов, Украина

Введение./Introduction. Ученые считают, что в будущем удельный вес прироста урожайности полученной за счет поколения новых сортов будет составлять 70–80 %, или в 2–3 раза выше нынешнего уровня. В условиях резких гидротермических колебаний, связанных с глобальным потеплением, сорта с низким уровнем адаптивности, имеют большое расхождение между потенциальной и фактической урожайностью, значительно варьирует по годам, поэтому важное значение приобретает правильный их подбор для конкретной зоны, подзоны, микрзоны выращивания. За прекращение после регистрационного сортоизучения аграрный сектор не в состоянии обеспечить научно обоснованное размещение сортов в агроклиматических регионах с учетом характеристики экологической способности, пластичности, стабильности и потенциала адаптивности. Поскольку адаптивная способность определенного сорта к изменениям экологических факторов обусловлена генетически, то ее выявления возможно лишь на основе экспериментальных исследований и оценки новых сортов в широком диапазоне различных условий выращивания. На основе таких исследований учитывая экологический принцип оценки следует подбирать ценные из них.

Цель работы./Aim. Цель наших исследований заключалась в определении биологических различий в росте и развитии растений сортов пшеницы озимой мягкой: Труженица мироновская, МИП Вышиванка, Грация белоцерковская, Квитка полей, Водограй белоцерковский, Спеванка полесская при выращивании

в почвенно-климатической зоне Западной Лесостепи Украины.

Материалы и методы./Materials and methods. Полевые опыты закладывали в севообороте отдела семеноводства и семеноводства Института сельского хозяйства Карпатского региона НААН. Общая площадь опытного участка – 60 м², учетная – 50 м². Размещение вариантов - систематическое, повторность - трехкратная.

Почва исследовательских участков – серая лесная, поверхностно-оглеенная, легкосуглинка, которая характеризовалась следующими средневзвешенными агрохимическими показателями: содержание гумуса (по Тюриному) – 2,3 %, сумма поглощенных оснований – 13,7 мг-экв на 100 г почвы, легкогидролизированный азот (по Корнфильду) - 89,6 мг/кг, подвижный фосфор и обменный калий (по Кирсанову), согласно 69,5 и 68,0 мг/кг. По градации такая почва имеет очень низкое обеспечение азотом и калием, среднее - фосфором. Реакция почвенного раствора (рН_{солевое} – 5,4) - слабокислая.

Агротехника выращивания пшеницы озимой мягкой – общепринятая для культуры в данной зоне. Предшественник - рапс озимый. Нормы высева семян – 5,5 млн всхож. семян/га. Срок сева - оптимальный (25.09–01.10). Протравливание семян - Витавакс 200ФФ, 34 % в.с.к. (3,0 л/т). Гербициды: Раундап, 48 % в.в. (4,0 л/га) (за 2–3 недели до вспашки), Гранстар, 75 % в.в. (0,025 г/га). Фунгицид - Фалькон Дуо, к.э. (0,6 л/га).

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Погодные условия в годы проведения исследований были контрастными, что позволило дать всестороннюю оценку адаптивным свойствам сортов пшеницы озимой мягкой по выращиванию в зоне Западной Лесостепи Украины. Так период сева озимой пшеницы в 2018 г. (третья декада сентября) характеризовался температурным режимом и количеством осадков отвечающих среднемноголетним показателям. В октябре и ноябре температура воздуха была выше на 2,8 и 0,9 °С, а количество осадков составило 104 и 64 %. Зимний период отмечался некоторой пестротой. В январе осадки составили 153 %, а в феврале температура воздуха была плюсовой 1,8 °С (по среднемноголетним показателям 40 мм и -3,7 °С).

Переход через 5 °С весной состоялся в первой декаде марта, а через 10 °С - в третьей апреля. Высокие температуры 0,3–2,1 и 3,4–6,9 °С наблюдали в мае и июне по количеству осадков соответственно 176 и 93 % к среднемноголетним показателям. В июле также температура воздуха была выше на 0,9–3,1 °С, а количество осадков за исключением третьей декады меньше.

Температурные условия I и II декады сентября 2019 г. были в пределах среднемноголетних данных с более низким количеством осадков, а в III их количество составляло 173 %. Более влажной отметили II декаду октября, среднемноголетнего (15 мм) их количество составляло 23,8 мм (159 %). II и III декады октября были более теплыми и сухими. Погодные условия ноября характеризовали выше на 4,1 °С температурой воздуха и меньше (86 %) количеством осадков. Зимний период был аномально теплым с плюсовыми температурами: в декабре - 2,7 °С (-1,8 °С), январе - 0,7 °С (-4,6 °С), в феврале - 2,5 °С (-3,7 °С). Количество осадков в декабре составляла 104 %, январь – 71 %, февраль – 162 %. Выше температурами и меньшим количеством осадков характеризовали март (на 4,1 °С и 91 %) и апрель (на 1,5 °С и 14,9 %). Май был холодным и дождливым (-2,1 °С и 147,4 %) по сравнению со среднемноголетними данными в июне температура воздуха преобладала на 2,1 °С с несколько большим количеством осадков (106%), а в июле – на 1,4 °С с 70 %.

Большое количество осадков выпало в третьей декаде сентября 2021 г. (77,1 против 19 мм), что превышало среднемноголетний показатель в четыре раза. При таких погодных условиях продуктивная влажность почвы в слое 0–10 см составляла 26 мм, что было достаточным для получения дружных всходов. Высокие среднемесячные температуры воздуха наблюдали в октябре 11,1 °С (8,0 °С) и в ноябре 4,2 °С (2,4 °С) по количеству осадков соответственно: 44,3 мм (57 мм) и 17,2 мм (48 мм). Прекращение осенней вегетации произошло в первой декаде декабря, растения сформировали хорошо развитую корневую систему и надземную массу. Зимний период был теплым с высшими температурами воздуха и двойной нормой осадков в феврале (95,8 мм против 43 мм). Выше температурами (на 0,8 и 1,2 °С) и меньшим количеством осадков

(на 6,5 и 11,1 мм) характеризовались март и апрель. Подекадные температуры воздуха в мае соответствовали среднемноголетним с меньшим количеством осадков (55,4 при 85мм). I декада июня была теплой и сухой.

Повышение температурного режима в осенне-зимние периоды и достаточно влажное обеспечение положительно влияло на ряд показателей адаптивных свойств сортов пшеницы озимой мягкой. Характеризуя накопления сахаров в узлах кущения растений мы не установили достоверных различий между сортами, они были в пределах ошибки ($НИР_{05} = 0,9; 0,7; 0,6$), однако размах варьирования по годам был значительным 2,4 % (сорт Труженица мироновская) – 4,3 % (Грация белоцерковская) (табл.).

Таблица

Корреляция (r) между содержанием сахаров в узлах кущения сортов пшеницы озимой мягкой и продолжительностью осенней вегетации (2018–2020 гг.)

Сорт	Содержание сахаров в узлах кущения по годам, %				R (размах варьирования)
	2018	2019	2020	среднее	
Труженица мироновская	28,6	32,3	31,0	30,6	2,4
МИП Вишиванка	29,0	32,4	30,5	30,6	3,4
Грация белоцерковская	28,3	32,6	30,7	30,5	4,3
Квитка полей	28,7	32,2	30,4	30,4	3,5
Водограй белоцерковский	28,2	32,3	30,5	30,3	4,1
Спиванка полесская	28,1	32,0	31,1	30,4	3,9
Среднее	28,5	32,3	30,7	30,5	3,8
НИР ₀₅	0,9	0,7	0,6		
Продолжительность осеннего периода вегетации, суток	56	65	64	62	
Корреляция (r)	0,739	1,00	0,814		

Примечание. Коэффициент: корреляции (r) от 0 до 0,33 - слабая, 0,33 до 0,66 - средняя, 0,66 до 1,00 - сильная, 1,00 - полная, как для прямой, так и обратной вариации. Фон минерального питания растений – $N_{30}P_{70}K_{120}S_{21}$.

На время прекращения осенней вегетации длина корневой системы растений варьировала от 9,2 см (сорт Труженица мироновская) до 9,7 см (Спиванка полесская), а количество узловых корней в пределах 3,0–

3,4 шт./растении. Недостоверной была разница по высоте растений 0,1–0,6 см, количеством побегов и листьев на растении. Процент перезимовка растений варьировал от 94,3 % (2019/2020 гг.) к 97,5 % (2018/2019 гг.). Размах изменчивости по сортам был в пределах 2,9 % (сорт Спиванка полесская) – 3,7 % (Квитка полей), а по годам – 0,9–1,2 %.

Выводы./Conclusions. Полученные данные позволяют утверждать, что при выращивании пшеницы озимой мягкой в Западном Лесостепи Украины, сорта лесостепного экологического типа обеспечивают незначительную фенотипическая изменчивость адаптивных признаков, поэтому этот экологический тип остается приоритетным для данного региона.

ПРОДУКТИВНОСТЬ И ОБРАЗОВАНИЕ КЛУБЕНЬКОВ У РАСТЕНИЙ ВИКИ ПОД ВЛИЯНИЕМ ПОЛИЭТИЛЕНА

Корчмару Сергей Сергеевич,

к. б. н., доцент, зав. лаб.

Присакарь Светлана Ивановна,

н. с.

Тодираш Василий Тимофеевич,

к. б. н., вед. н. с.

Институт Микробиологии и Биотехнологии
г. Кишинёв, Республика Молдова

Введение. Производство пластика составляет сотни миллионов тонн в год и постоянно возрастает. Из образующихся многочисленных отходов перерабатывается только 9%, и ещё 12% сжигается. Огромная часть пластиковых отходов попадает в окружающую среду, вызывая крайне негативные последствия как для человека, так и природы. Предполагается, что к 2050 году пластика только в океанах по весу будет больше, чем рыбы.

В Республике Молдова проблема загрязнения окружающей среды пластиком стоит не менее остро. Ежегодно здесь производится почти один миллион тонн отходов, 10-30% из которых составляет пластик, который в существенной мере представлен полиэтиленом низкой плотности. Насчитывается около 1050 свалок, куда эти отходы сбрасываются без какой-либо переработки.

Постоянно возрастающие негативные последствия от накопления в окружающей среде пластика диктуют необходимость разработки высокоэффективных и экологически безопасных технологий по его переработке. Учитывая, что физико-химические методы в этом отношении малопродуктивны, в последнее время всё больше внимания уделяется поиску способов биологической деградациии пластика. В частности, большие надежды возлагаются на микроорганизмы, которые могли бы разлагать пластик, а также

на фиторемедиацию. Последняя представляет собой использование растений и ассоциированных с ними микроорганизмов для очистки окружающей среды. В этой технологии используются природные процессы, с помощью которых растения и ризосферные микроорганизмы разлагают и/или накапливают различные загрязнители. Фиторемедиация является высокоэффективной технологией очистки от ряда органических и неорганических загрязнителей в виде пестицидов, удобрений, тяжёлых металлов, бора, селена, мышьяка и др. Она с успехом применяется для очистки сельскохозяйственных угодий, грунтовых вод, а также городских, сельскохозяйственных и промышленных сточных вод. Вместе с тем, в настоящее время очень мало известно о реальной возможности использования растений в технологиях по биодеструкции пластика.

Цель работы. Оценить фиторемедиационный потенциал бобового растения вики через изучение влияния полиэтилена низкой плотности на его продуктивность и способность формировать бобово-ризобиальный комплекс.

Материалы и методы. Вегетационные опыты были проведены в лабораторных условиях в сосудах (300 г почвы/сосуд) с типичным малогумусным чернозёмом (содержание органического вещества – 3,4 %), в 3-кратной повторности, в климокамере с дневным освещением, регулярным увлажнением, проветриванием и температурой 24-26°C. Растения выращивали в течение 1 месяца. Были предусмотрены следующие варианты: (1) «Контроль» – почва с внесёнными небактеризованными семенами вики; (2) «БК» - почва с внесёнными семенами вики, бактеризованными штаммом *Rhizobium leguminosarum* K2; (3) «БК +ПЭ₁» – почва, перемешанная с полиэтиленом (1 г/кг почвы), с внесёнными бактеризованными семенами вики; (4) «БК +ПЭ₅» – почва, перемешанная с полиэтиленом (5 г/кг почвы), с внесёнными бактеризованными семенами вики.

В опыте учитывали длину корней, высоту надземной части растений, сухой вес растений и количество клубеньков на корнях.

Бактеризацию семян вики проводили следующим образом: штамм *Rhizobium leguminosarum K2* выращивали на бобовой агаризованной среде в течение 4 дней в условиях термостата при температуре 28°C, затем 2 суток в жидкой среде на гороховом отваре на качалке при температуре 26-28°C. Бактеризация семян проводилась из расчёта 1 млн клеток/семя.

Результаты и обсуждение. Согласно полученным результатам, внесение в почву полиэтилена в концентрациях 1 и 5 г/кг привело к увеличению (на фоне абсолютного контроля) длины корней растения на 20,5-48,7%, средней высоты надземной части – на 12,1-15,7%, а показателя сухого веса 3-х растений – на 39,8-66,3% (табл. 1, рис. 1). Также, количество клубеньков на корнях возросло в 2,4-2,8 раза к абсолютному контролю, а по сравнению с вариантом «БК» (где бактеризованные семена выращивали в почве без полиэтилена) – на 37,5-59,4%.

Таблица 1

Продуктивность и способность формировать корневые клубеньки у растений вики в разных вариантах опыта

Вариант*	Длина корня, см	Высота растения, см	Сухая масса 3-х растений, г	Количество клубеньков на корнях растения, шт.
Контроль	17,33±6,48**	59,44±7,00	0,28±0,07	8,11±3,41
БК	22,11±6,73	64,78±3,53	0,33±0,08	14,22±4,38
БК +ПЭ ₁	25,78±6,62	68,78±2,23	0,39±0,03	19,56±8,62
БК +ПЭ ₅	20,89±6,00	66,67±4,91	0,46±0,06	22,67±6,82

*Расшифровка названий вариантов приведена в разделе «Материалы и методы».

**Статистика приведена в виде доверительного интервала при P=0,95.

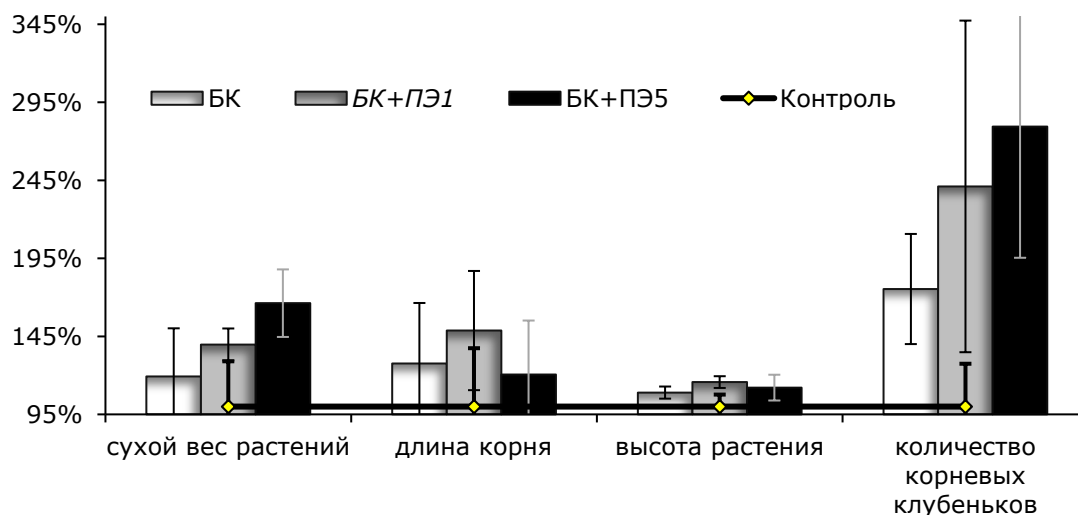

Рис. 1. Влияние разных концентраций полиэтилена на продуктивность и способность формировать корневые клубеньки у растений вики

Статистический анализ показан с помощью доверительного интервала при $P=0,95$. Расшифровка названий вариантов приведена в разделе «Материалы и методы».

Хотя отмеченные изменения не всегда были статистически достоверными (рис. 1), они дают достаточно оснований полагать, что внесение полиэтилена в почву не только не оказало токсичного воздействия на растение и его симбиоз с ризобиями, но и имело явные положительные последствия. Прежде всего обращает на себя внимание существенное и достоверное увеличение числа клубеньков на корнях по сравнению с абсолютным контролем (которое в наилучшем случае возросло почти в 3 раза).

Формирование бобово-ризобияльного комплекса имеет важное значение для развития бобовых и формирования урожая. В клубеньках происходит эндосимбиотическая фиксация атмосферного азота, который далее переносится в растение, стимулируя его рост. Поэтому, вполне возможно, что именно этот фактор предопределил максимальные и достоверные улучшения показателей сухого веса и высоты растений в вариантах с полиэтиленом. Известно, что симбиотическая азотфиксация, помимо пользы для растений, также способствует обогащению азотными соединениями почвы – до 90-180 кг/га азота в год. При этом в почву поступает больше легко усваиваемых

органических веществ (за счёт стимулирования корневых выделений и увеличения поступления растительных остатков). Всё это не может не сказываться на общей биологической активности почвы (в первую очередь микробиологической), которая, в свою очередь, способствует более активному разрушению находящихся в почве загрязнителей и улучшению качества/плодородия почвы. Не случайно стимулирование биологической активности загрязнённых почв является одним из важнейших элементов и критериев их успешной ремедиации.

Помимо самого факта наличия активного бобово-ризобияльного симбиоза в вариантах с полиэтиленом, представляет интерес и то, что по таким важным показателям как сухой вес растений и количество корневых клубеньков стимулирующий эффект (если сравнивать с абсолютным контролем) был достовернее и больше именно в варианте с максимальной концентрацией загрязнителя. Это, с одной стороны, является дополнительным доводом в пользу того, что выявленные эффекты были вызваны именно полиэтиленом, и, с другой, выявляет способность вики активно расти в почве с относительно высоким уровнем загрязнения пластиком.

Таким образом, полученные результаты указывают на перспективность использования вики в качестве фиторемедианта в случаях загрязнения почв отходами пластика, а также на важность дальнейших исследований с целью практической реализации выявленного потенциала.

Выводы.

1. Внесение полиэтилена в типичный малогумусный чернозём в концентрациях 1 и 5 г/кг способствовало увеличению средней высоты надземной части растений на 12,1-15,7%, сухого веса растений – на 39,8-66,3% и количества клубеньков на корнях – в 2,4-2,8 раза.

2. Растения вики обладают способностью более активного роста и формирования симбиоза с ризобиями в условиях загрязнения почвы пластиковыми материалами (полиэтиленом).

3. Продемонстрирована перспективность использования вики в качестве фиторемедианта в случаях загрязнения почв отходами пластика, а также перспективность дальнейших исследований по практической реализации выявленного фиторемедиационного потенциала.

Примечание:

Приведённые в статье данные были получены в рамках научно-исследовательского проекта «Микробиологический потенциал для деградации отходов перерабатываемого пластика», зарегистрированного под номером 20.80009.7007.03 в рамках Государственной программы на 2020-2023гг, финансируемой Национальным Агенством Научных Исследований и Развития Республики Молдова.

УДК 635.657: 631.559: 631.526.3:

УРОЖАЙ І ЯКІСТЬ НАСІННЯ СОРТІВ НУТУ В УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ

Латюк Григорій Іванович,

к. с.-г. н., доцент

Арістов Микола Миколайович

Студент

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. На Півдні України особливої цінності набуває жаро- та посухостійка культура – нут. Вона нарівні з чиною перевершує за посухостійкістю усі інші зернобобові культури.

У насінні нуту міститься 28-32 % білка і до 7% олії. За вмістом та якістю природного комплексу вітамінів та інших біологічно активних сполук білок нуту є одним з найбільш цінних серед багатьох продуктів рослинного і тваринного походження. Біологічна цінність білка складає 52-78 %, коефіцієнт перетравлення 80-83%. Насіння є доброю добавкою до продуктів дитячого харчування. Борошно використовується при виготовленні печива і солодощів.[1, 4]

Велике агротехнічне значення нуту тому що після збирання цієї культури на кожному гектарі з поживними рештками залишається стільки ж поживних речовин, скільки з 15-20 т перегною. Нут у симбіозі з азотфіксуючими бактеріями засвоює значну кількість атмосферного азоту, використовує малодоступні для зернових культур важкорозчинні мінеральні сполуки, як з орного горизонту, так і з більш глибоких шарів ґрунту. [1, 4]

В зв'язку з цим дослідження продуктивності і якості насіння сортів нуту в умовах ТОВ «Агрофірма Мар'янівська» актуальні та своєчасні.

Мета досліджень – з літературних джерел системно проаналізувати ботаніко-біологічні особливості та вплив сорту на ріст і розвиток рослин нуту, а

також експериментально з'ясувати та економічно обґрунтувати вибір сорту, що забезпечує найвищу продуктивність і якість насіння стосовно до конкретних ґрунтово-кліматичних умов Південного Степу України.

Задачі досліджень: вивчення і порівняння особливостей проходження фенологічних фаз і тривалості вегетаційного періоду; вивчення особливостей росту і розвитку рослин; порівняльна оцінка врожайності і якості продукції; вивчення структури врожаю сортів нуту; визначення економічної ефективності вирощування досліджуваних сортів нуту в умовах Ширяївського району Одеської області.

Матеріал і методи. Досліди проводилися на дослідному полі ТОВ «Агрофірма Мар'янівська», розташованого в с. Мар'янівка Ширяївського району Одеської області протягом 2020-2021 років

Схема досліду включала 4 варіанти (сортів): 1. Розанна (контроль); 2. Буджак; 3. Одісей; 4. Тріумф;

Розмір облікової ділянки 20 м², повторність в досліді чотириразова. Розміщення ділянок систематичне. [2, 3]

В процесі досліджень проводились наступні обліки, аналізи і спостереження: фенологічні спостереження, біометричні вимірювання, визначення загального, товарного врожаю, товарності продукції і елементів структури врожаю. По основних даних обліків і спостережень проведено статистичну обробку даних методом дисперсійного аналізу для однофакторного дослідження. [2, 3]

Визначили економічну ефективність досліджуваних сортів нуту при вирощуванні у нашому регіоні.

Результати і обговорення. Встановлено, що досліджувані нами сорти нуту різняться, в деякій мірі, за проходженням основних фенофаз, за ростом і розвитком рослин, за врожайністю і якістю продукції. Масові сходи у досліджуваних сортів в 2020 році з'явилися через 12 днів після сівби, а в 2021 – через 9 днів.

Різниці між варіантами за швидкістю проростання насіння не спостерігалось. Але надалі простежується різниця в проходженні фенофаз окремими сортами. Так у 2020 році, фаза цвітіння раніше всього (на 3 дні раніше у порівнянні з Розанною) була відмічена у сорту Одісей. Період від масових сходів і до цвітіння у нього складав 31 день, в той час коли у сортів Буджак і Тріумф – 33-32 дні.

Фаза масового цвітіння раніше всього у 2021 році спостерігається у сорту Одісей. У порівнянні з контролем різниця складала 4 дні. У сорту Буджак ця фаза наступила на 1 день, а в сорту Тріумф – на три дні раніше контрольного сорту Розанна. В зв'язку з цим різнилися сорти і за величиною періоду від масових сходів до цвітіння. Якщо в контрольному варіанті і у сорту Розанна у 2021 році він складав 40 днів, то у сорту Буджак - 39, а у сортів Одісей і Тріумф відповідно 36 і 37 днів.

У 2020 році найкоротший період від масового цвітіння і до повної стиглості було відмічено у сорту Одісей, а найдовший у сорту контрольного сорту Розанна. Сорти Буджак і Тріумф відрізнялися від контролю за датою настання повної стиглості на 1 та 2 дні.

У 2021 році повна стиглість на 2 дні раніше від стандарту була відмічена у сортів Одісей і Тріумф, а у сорту Буджак ця різниця становила 1 день.

Тривалість вегетаційного періоду у 2020 році становила у контрольного сорту Розанна 92 дні, у сортів Буджак – на 1, Тріумф на 2 та Одісей на 4 дні менше контролю.

У 2021 році тривалість вегетаційного періоду у сорту Розанна становила 96 днів, у сортів Буджак – на 1, а Тріумф та Одісей – на 2 дні менше контролю.

Висота прикріплення нижнього бобу як у 2020 так і у 2021 роках у сорту Тріумф була найменша серед досліджуваних сортів 19 та 20 см, що на 1 см менше контролю. Деяко більша вона була у сорту Одісей, на 2 см більше контролю. Сорт Буджак мав таку ж висоту прикріплення нижнього бобу, як і контрольний сорт Розанна.

У 2020 році площа листкової поверхні рослин на 1 га у сорту Розанна становила 13,45 тис/га, у сорту Тріумф площа листкової поверхні була найбільша і перевищувала контроль на 2,77 тис.м²/га. Площа листкової поверхні у сортів Буджак та Одісей перевищували контроль відповідно на 1,06 та 1,93 тис. м²/га.

У 2021 році спостерігалась аналогічна ситуація, при цьому сорт Тріумф перевищував контроль на 2,93 тис. м²/га, а сорти Буджак та Одісей перевищували контроль відповідно на 1,22 та 2,06 тис. м²/га.

Найбільший товарний урожай у 2020 році було одержано у сорту Тріумф – на 0,33 т/га більше контролю, у сортів Буджак і Одісей – також більше контрольного сорту на 0,12 і 0,24 т/га відповідно. Товарність зерна нуту була на рівні 95,3–96,2 %. Найменша товарність була у контрольному варіанті – 95,3 %, у сорту Буджак – 96,0 %, Одісей і Тріумф – 96,2 %. Сорти Одісей та Тріумф також мали найбільшу натурну масу зерна, відповідно на 4 та 15 г більше контрольного сорту Розанна, в якого натурна маса становила 750 г.

У 2021 році максимальний товарний урожай було одержано у сорту Тріумф – на 0,31 т/га більше контролю, у сортів Буджак і Одісей – також більше контролю на 0,11 і 0,25 т/га відповідно. Товарність зерна нуту була на рівні 96,1– 98,1 %. Найменша товарність була у контрольному варіанті – 96,1 %, у сорту Буджак – 96,5 %, у сортів Одісей і Тріумф – 98,1 %.

При цьому сорти Одісей та Тріумф мали найбільшу натурну масу зерна, відповідно на 9 та 12 г більше контрольного сорту Розанна, в якого натурна маса становила 758 г.

За роки досліджень встановлено, що найменша товарність була у контрольному варіанті – 95,7 %, у сортів Буджак, Одісей і Тріумф – 96,3, 97 і 97,2 %. В середньому за два роки досліджень найбільшу товарну урожайність одержано у сорту Тріумф – на 0,32 т/га більше контролю, у сортів Буджак і Одісей – на 0,115 і 0,245 т/га більше контролю відповідно.

В середньому за два роки середня кількість бобів у сорту Буджак відрізнялася від контролю несуттєво, у сортів Одісей і Тріумф – на 15,4 % і

21,8% більше контролю. У контрольного сорту Розанна маса зерна з рослини виявилась найменшою – 11,3 г. У сортів Буджак, Одісей і Тріумф маса зерна з рослини була більше за контроль на 3,7 (32,5 %), 4,1 (36,1 %) і 4,5 г (40,1 %) відповідно.

Результати досліджень показують, що найбільшою масою 1000 насінин відзначились сорти Одісей і Тріумф на 7,8 г і 5,6 г (у 2020 році) та на 10,6 г і 8,5 г (у 2021 році) відповідно більша контрольного сорту Розанна.

Висновки. На основі отриманих даних з вивчення особливостей росту, розвитку і урожайності сортів нуту, зроблені наступні висновки:

1. В середньому за два роки досліджень вегетаційний період сорту Розанна (к) становив 94 доби, сорти Буджак, Тріумф та Одісей відрізнялась від контролю на 1, 2 та 3 доби відповідно. За тривалістю вегетаційного періоду усі досліджувані сорти нуту відносяться до групи середньостиглих.

2. Найбільша площа листкової поверхні на 1 га посіву спостерігалась у сорту Тріумф – на 2,85 тис. м² більше контролю. Площа листкової поверхні у сортів Буджак та Одісей перевищували контроль відповідно на 1,14 та 1,99 тис. м²/га.

3. Серед сортів особливої уваги заслуговує Тріумф, який забезпечив за роки досліджень товарну урожайність – на рівні 1,49 т/га, що на 27,3 % більше контролю і високу товарність – 96,2–98,1 %. При цьому сорт Тріумф мав найбільшу натурну масу зерна 768 г, що на 12 г більше контрольного сорту Розанна,

4. В середньому за два роки кількість бобів у сорту Буджак відрізнялася від контролю несуттєво, у сортів Одісей і Тріумф – на 15,4 % і 21,8% більше контролю. У контрольного сорту Розанна маса зерна з рослини виявилась найменшою – 11,3 г. У сортів Буджак, Одісей і Тріумф маса зерна з рослини була більше за контроль на 3,7 (32,5 %), 4,1 (36,1 %) і 4,5 г (40,1 %) відповідно.

5. Результати досліджень показують, що найбільшою масою 1000 насінин відзначились сорти Одісей і Тріумф на 7,8 г і 5,6 г (у 2020 році) та на 10,6 г і 8,5 г (у 2021 році) відповідно більша контрольного сорту Розанна.

6. За два роки досліджень рентабельність при вирощуванні нуту коливалась в межах 34,2 до 52,3 %, що є відмінним показником. Найвищий рівень рентабельності отримано у варіанті з сортом Розанна – 52,3 %.

Список літератури

1. Бушулян О.В. Нут у сівозміні / О.В. Бушулян, В.І. Січкара // Насінництво. - 2011. - № 12. - С. 13-15.

2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта / Б.А. Доспехов [5-е изд., доп. и перераб.]. – М.: Агропромиздат, 1985. – 351 с.

3. Рожков А. О., Пузік В. К., Каленська С. М. Дослідна справа в агрономії: навч. посібник: у 2 кн. – Кн.1. Теоретичні аспекти дослідної справи. За ред. А. О. Рожкова. Х.: Майдан, 2016. 316 с.

4. Січкара В.І. Нут. Ботанічна характеристика, біологічні особливості, агротехніка та нові сорти / В.І. Січкара, О.В. Бушулян. – Одеса: СГІ-НАЦ НАІС, 2007. – 24 с.

ВПЛИВ РІВЕРМУ НА УРОЖАЙ І ЯКІСТЬ ПОМІДОРА В УМОВАХ СТЕПУ УКРАЇНИ

Латюк Григорій Іванович,

к. с.-г. н., доцент

Куртєв Іван Костянтинівич

Студент

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Серед овочевих культур в Україні, важливе місце належить помідору, який впрошують на значних площах, залежно від року, від 140 до 170 тис. га. Виробництво його зосереджене переважно в степових районах. Врожайність залежить, головним чином, від двох основних факторів – гібриду і технології вирощування. [1. 4].

Популярність цієї культури зумовлена її екологічною пластичністю, високою врожайністю, універсальністю щодо використання плодів, біологічною цінністю. Плоди вирізняються поживними, смаковими, дієтичними і протекторними властивостями. [1. 4].

Мета. Метою даної роботи є вивчення впливу добрива Ріверм на ріст, розвиток, врожайність рослин томата в умовах Степу України.

В задачу наших досліджень входило вивчення особливостей проходження рослинами помідора основних фенологічних фаз, особливостей росту і розвитку, а також визначення їх продуктивності і товарності та стійкості до хвороб.

Матеріал і методи. Дослідження закладались на дослідному полі ТОВ «Агро-Нива», розташованого в с. Обжиле Балтського району Одеської області.

Схема досліду включала 4 варіанти:

Варіант 1 – Без обробки (контроль),

Варіант 2 – Ріверм, 0,25 л/га;

Варіант 3 – Ріверм, 0,5 л/га;

Варіант 4 – Ріверм, 0,75 л/га;

Дослідження по даному завданню проводились в 2020-21 роках. Схема сівби 70 x 40 см, 35,7 тис/га. Повторність досліду – чотирикратна. Облікова площа ділянки 10 м². Обприскування препаратом проводили в фазу чотирьох справжніх листків ранцевим оприскувачем.

В процесі досліджень проводились наступні обліки, аналізи і спостереження: фенологічні спостереження, біометричні вимірювання, визначення загального, товарного врожаю, товарності продукції і середньої маси плоду. [2. 3].

Результати і обговорення. Обробка рослин томата добривом Ріверм у 2020 році майже не вплинула на проходження фенологічних фаз та тривалість вегетаційного періоду. При обробці збільшився період плодоношення томата на 1 - 5 днів та дата останнього збору плодів від 7 до 12 вересня.

У 2021 році тривалість вегетаційного періоду, на відміну від минулого року коливався від 50 (контроль без обробок) до 52–53 днів (обробка Рівермом). Дата першого збору у всіх варіантах 31.07, а останній збір був найдовшим у варіантах з обробкою регуляторами росту – 07.09, що на 3 та 5 дні відповідно більше контролю без обробок.

Обробка рослин помідора Рівермом дещо вплинула на проходження фенологічних фаз у 2021 році період плодоношення збільшився в порівнянні з минулим роком на 13–14 днів. А ось період вегетації навпаки зменшився на 12–15 днів. Інші показники залишились майже незмінні з розбіжністю в декілька днів.

Найбільша довжина головного стебла відмічалася у варіанті з обробкою Рівермом 0,5 л/га – вона становила 59,0 см, тоді як у контрольного варіанта без обробок на 4,2 см менше. У варіантах з обробкою Рівермом 0,25 л/га та Рівермом 0,75 л/га довжина головного стебла була на 2,6 і 3,5 см відповідно більшою за контрольний варіант. Кількість пагонів на всіх варіантах однакова – становить 3 шт. Середня довжина пасинків коливається від 23,3 до 27,7 см.

Найбільша загальна довжина всіх пагонів спостерігалась у варіанті з обробкою Рівермом 0,5 л/га – 142,1 см, що на 14,1 см більше контролю без обробки.

Під впливом добрива Ріверм рослини томата гібриду Велоз F₁ утворюють також більшу кількість суцвіть, їх кількість коливалась від 7,8 до 9,0, що на 2,5 та 3,7 штук більше контрольного варіанту без обробок. У варіантах із застосуванням добрива Ріверм кількість плодів на китиці була на 0,8 – 1,0 шт. більше контрольного варіанту.

Рослини томата гібриду Велоз F₁ під впливом біологічного добрива Ріверм утворюють також більшу кількість суцвіть, їх кількість коливалась від 5,2 до 5,4 шт, що на 0,2 та 0,4 штук більше контрольного варіанту без обробок. Кількість плодів на китиці при обробці добривом збільшилась на 1,1–0,5 шт. відносно контрольного варіанту.

Загальний урожай у 2020 році залежно від варіанту обробки добривом Ріверм склав від 41,3 до 42,6 т/га, що на 2,5–3,8 т/га більше контрольного варіанту.

Товарний урожай в контрольному варіанті без обробок становить 33,1 т/га. При обробці помідора гібриду Велоз F₁ Рівермом 0,75 л/га води товарний урожай був на 10,5, а Рівермом 0,25 л/га – на 14,8% більше контролю без обробок.

Найвища врожайність отримана у варіанті з обробкою Рівермом 0,5 л/га води, де в порівнянні з контролем одержана прибавка 5,8 т/га або 17,5 %.

Математична обробка отриманих даних підтверджує достовірність відмінностей між варіантами при НСР₀₉₅ – 0,45 т/га.

За товарністю урожаю також виділяється варіант з обробкою Рівермом 0,5 л/га. В порівнянні з контролем вихід товарної продукції у нього перевищує на 14,3%. Варіанти з обробкою Рівермом 0,25 л/га та Рівермом 0,75 л/га за виходом товарної продукції практично не відрізняється між собою, та на 3,4 та 4,2 % перевищують контроль.

За 2021 рік встановлено що найменша загальна урожайність сформувалась в контролі без обробок 38,5 т/га. Найбільший загальний урожай

рослин помідора спостерігався у варіанті Ріверм 0,25 л/га – 42,3 т/га, що на 0,3 та 2,2 т/га більше варіантів з Рівермом 0,5 л/га та Рівермом 0,75 л/га.

За товарністю урожаю також виділяється варіант з обробкою Рівермом 0,5 л/га. Вихід товарної продукції у нього перевищує контроль без обробок на 15,2 %. Варіанти з обробкою Рівермом 0,25 л/га води та Рівермом 0,75 л/га за виходом товарної продукції значно відрізняються між собою, та перевищують контроль на 14,0 % та 7,0 %

Обробка добривом привела до збільшення середньої маси плоду у варіантах з обробкою Рівермом 0,5 л/га і складає 121,6 г.

Висновки. Обробка рослин помідора добривом Ріверм в 2020 році майже не вплинула на проходження фенологічних фаз та тривалість вегетаційного періоду. При обробці збільшився тільки період плодоношення помідора на 2–5 діб. При обробці Рівермом у 2021 році період плодоношення збільшився в порівнянні з минулим роком на 13–14 днів, а період вегетації навпаки зменшився на 12–15 днів. Інші показники залишилися майже незмінні з розбіжністю в декілька днів.

В середньому за 2020-2021 роки на ділянці обробленій розчином Ріверм 0,5 л/га спостерігалась найвища довжина головного стебла – 65,5 см, що на 7,0 см більше за контроль. Обробка Рівермом з нормами 0,25 л/га та 0,75 л/га збільшили кількість плодів на китиці відповідно 3,2 та 3,4 шт. На ділянці обробленій Рівермом 0,5 л/га сформувалась найбільша кількість плодів на китиці - 3,6 шт., що суттєво підвищило урожайність помідора гібриду Велоз F₁.

Встановлено, що в середньому за два роки обробка помідора гібриду Велоз F₁ добривом Ріверм з нормами 0,25, 0,5 та 0,75 л/га збільшила товарний урожай відповідно на – 4,9 т/га (14,6%), 5,6 т/га (16,5 %) та 3,1 т/га (8,9 %) відносно контролю без обробок.

В середньому за 2020-2021 роки за товарністю урожаю виділяється варіант з обробкою Рівермом 0,5 л/га. В порівнянні з контролем вихід товарної продукції у нього перевищує на 6,1 %. Варіанти з обробкою Рівермом 0,25 л/га

та Рівермом 0,75 л/га за виходом товарної продукції практично не відрізняється між собою, та на 3,3 та 4,2 % перевищують контроль.

На ділянках оброблених добривом збільшилась середня маса плоду, у варіантах оброблених Рівермом 0,25 л/га, 0,75 л/га та 0,5 л/га відповідно на 28,9, 26,2 та 30,4 г. більше за контроль.

В середньому за 2020-2021 роки у варіанті з обробкою Рівермом 0,5 л/га була встановлена найменша ступінь ураження рослин томата грибковими і вірусними хворобами (2 %). Обробки Рівермом 0,25 л/га, Рівермом 0,75 л/га також значно підвищили стійкість рослин до захворювань стовбуром томата, білою гниллю та найменше до фітофторозу.

Обробка добривом позитивно вплинула на економічні показники вирощування томата гібриду Велоз F₁. З варіантів внесення добрив, що вивчалися в умовах ТОВ «Агро-Нива Балтського району найвищий прибуток 13545,0 грн., та найвищий рівень рентабельності 54,8 % забезпечує варіант з нормою Ріверму 0,5 л/га.

Список літератури

1. Алпатьев А.В. Помидоры, М.: Колос, 1981, 312 с.
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта / Б.А. Доспехов. – М.: Колос, 1979, 416 с.
3. Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві / За редакцією Г.Л. Бондаренка, К.І. Яковенко. – Х.: Основа, 2001, 369 с.
4. Помидор обыкновенный // Москов Н.В. Целебная кладовая Херсонщины: Справочник / Н.В. Москов, Т.Н. Москова, С.С. Заец. – Херсон: ПКФ “Старт” ЛТД, 2003. – С. 264-266.

УДК 635.21:631.03:631.6 (477.72)

УРОЖАЙ І ЯКІСТЬ СОРТІВ КАРТОПЛІ В УМОВАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

Латюк Григорій Іванович,

к. с.-г. н., доцент

Шпак Михайло В'ячеславович

Студент

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Серед сільськогосподарських культур важко знайти таку, яка могла б зрівнятись з картоплею за універсальністю використання. З неї виробляють крохмаль, спирт, сировину, з якої одержують вітаміни, чимало інших продуктів.

Крім того, що картопля – це один із найважливіших продуктів харчування, впродовж цілого року вона також є цінним кормом для сільськогосподарських тварин та птиці. Велике значення картопля має в свинарстві, де в період відгодівлі вона складає більше половини раціону для цих тварин. [1.2. 5].

В зв'язку з цим дослідження продуктивності і якості бульб сортів картоплі в умовах ТОВ «Украгросоюз ЛТД» актуальні та своєчасні.

Мета досліджень – експериментально з'ясувати та економічно обґрунтувати вибір сорту, що забезпечує найвищу продуктивність і якість бульб на Півдні України

Задачі досліджень: вивчення особливостей проходження основних фенофаз; спостереження за ростом і розвитком рослин картоплі; вивчення впливу сортових особливостей на продуктивність та якість бульб картоплі; визначити структуру урожаю сортів картоплі; розрахувати економічну ефективність вирощування сортів картоплі в умовах Півдня України.

Матеріал і методи. Досліди проводились протягом 2020-21 рр. в ТОВ «Украгросоюз ЛТД» розташованого в с. Долинське Ананьївського району Одеської області. Дослід містив чотири варіанти:

1. Варіант – Невська (контроль),
2. Варіант – Луговська,
3. Варіант – Казка,
4. Варіант – Чорний принц,

Кількість повторень в досліді чотирьох разова. Розміри облікової ділянки 10,8 м², розміщення варіантів та повторень систематичне, схема садіння 70 x 28 см.

Садіння картоплі проводилось вручну відсортованим і прогрітим насінням, глибина загортання бульб 8-10 см. Норма садіння 3,0 т/га. Попередник картоплі в досліді – озима пшениця. Формуючи ділянки виконувались такі умови: захисна смуга мала ширину 70 см, довжина кожної ділянки 5 м, ширина 3,5 м (5 рядків). Облікова площа ділянки 10,8 м² (3 рядки), загальна площа 17,5 м². Садіння та збирання картоплі проводилось вручну. [3. 4].

У відповідності з програмою досліді проводили такі спостереження та обліки: Фенологічні спостереження, біометричні виміри, облік урожаю, розрахунок економічної ефективності, розрахунок достовірності відмінностей між варіантами методом дисперсійного аналізу за методикою Б. А.Доспехова (3)

Результати і обговорення. Встановлено, що тривалість вегетаційного періоду при садінні картоплі в контрольному варіанті (Невська) становив 92 доби в 2020 та 93 в 2021 році. У сорту Луговська тривалість вегетаційного періоду була 90 та 93 відповідно. Що стосується сорту картоплі Казка то тут тривалість вегетаційного періоду збільшилась на 4 доби порівняно з контролем. У сорту Чорний принц вегетаційний період спостерігався на 1 добу більше контрольного варіанту.

Рослини картоплі різних сортів відрізнялися між собою не лише темпами проходження фенологічних фаз і тривалістю вегетаційного періоду, а і величиною біометричних ознак. За два роки досліджень можна сказати що за висотою головного стебла істотно відрізнялись рослини сорту Чорний принц. Так, в 2020 році висота його становила в період цвітіння 53,1 см, що на 4,5 см більше контрольного сорту Невська. В 2021 році цей показник перевищує

контроль на 4,8 см. Рослини сортів Луговська та Казка перевищували за висотою рослини контрольного варіанту на 0,6 та 3,2 см в 2020 та на 1,2 та 3,6 см у 2021 році.

У фазу цвітіння по всіх варіантах дослідів спостерігається найбільше накопичення біомаси рослин. Що стосується сортових відмінностей то у контрольного сорту Невська надземна біомаса рослин була найменшою, а в сорту Чорний принц – найбільшою, на 5,25 ц/га більше контрольного варіанту за два роки досліджень. Сорти Луговська і Казка за цим показником займали проміжне місце.

У 2020 році найбільша кількість бульб в одному кушові спостерігається у сорту Чорний принц на 3,4 шт. білше контролю. В цьому ж випадку збільшується кількість великих бульб, на відміну від сортів Казка і Луговська. Завдяки цьому збільшується врожай з одного куща та з 1 га. Контрольний сорт Невська сформували найменшу кількість та масу бульб з одного куща. Як ми бачимо з табличних даних на фракційний склад бульб та на їх врожайність суттєво впливають сортові особливості. В 2021 році спостерігалась аналогічна тенденція причому показники структури врожаю були дещо більші ніж в 2020 році.

У 2020 році з групи досліджуваних сортів найбільшою величиною та якістю врожаю відрізнився сорт Чорний принц. Так, загальний врожай його складав 34,0 т/га. Врожай цього сорту відрізнявся високою товарністю 97,2 %. Товарний урожай в цього сорту склав 33,1 т/га, що перевищує контроль на 13,4 т/га.

Найменшу товарну врожайність за роки досліджень, отримано в контрольного сорту Невська. Сорти Луговська і Казка забезпечили отримання товарної врожайності в межах 27,7 і 30,1 т/га. відповідно , що на 8,0 та 10,4 т/га більше ніж в контролі. Математична обробка даних свідчить про істотну різницю за цим показником між варіантами. Відносно маси бульб треба відмітити, що в розрізі варіантів вона відрізнялася і складала в середньому 63,4-74,5 г. Найкрупніші бульби сформувалися в сорту Чорний принц , найменші – в

сорту Невська. Встановлено, що всі сорти мають різний вміст крохмалю в бульбах, який коливається в середньому від 11,4% до 13,6% , при цьому слід відмітити що найбільше крохмалю накопичилось в сорті Чорний принц

У 2021 році з групи досліджуваних сортів найбільшою величиною та якістю врожаю також відрізнявся сорт Чорний принц. Так, загальний врожай його складав 36,1 т/га. Врожай цього сорту відрізнявся високою товарністю 98,0%. Товарний урожай в цього сорту склав 35,4 т/га, що перевищує контроль на 14,0т/га.

Найменшу товарну врожайність за роки досліджень, отримано в контрольного сорту Невська. Сорти Луговська і Казка забезпечили отримання товарної врожайності в межах 29,5 і 32,3 т/га. відповідно , що на 8,1 та 10,9 т/га більше ніж в контролі за перший рік. Математична обробка даних свідчить про істотну різницю за цим показником між варіантами. Відносно маси бульб треба відмітити, що в розрізі варіантів вона відрізнялася і складала в середньому 60,1-76.7,0 г. Найкрупніші бульби сформувалися в сорті Чорний принц , найменші – в сорті Невська.

Висновки. На основі результатів дворічних експериментальних досліджень підібрані кращі сорти картоплі для умов Південного степу України, які забезпечують збільшення виробництва продукції та покращують її якість.

Встановлено, що всі досліджувані сорти відносяться до групи середньо ранніх, з різницею у тривалості вегетаційного періоду 1-4 доби.

За висотою головного стебла, як в 2020 так і в 2021 році істотно відрізнялись рослини сорту Чорний принц. Так висота його в період цвітіння на 4,8 см більше контрольного сорту Невська.

При визначенні площі листової поверхні однієї рослини та на 1 гектарі у сорту Чорний принц площа листової поверхні на 1 га в середньому за 2 роки була на 4,9 тис. м² більше чим в контролі.

З групи досліджуваних сортів найбільшою величиною та якістю врожаю відрізнявся сорт Чорний принц. Так, середній загальний врожай за 2020- 2021 роки його складав 35,1 т/га. Врожай цього сорту відрізнявся високою

товарністю 97,6%. Товарний урожай в цього сорту склав 34,3 т/га, що перевищує контроль на 13,7 т/га.

За два роки дослідження в дослідних варіантах спостерігається збільшення прибутку в порівнянні з контролем. Рентабельність при вирощуванні картоплі за два роки коливалась в межах 62,6 до 163,5% що є відмінним показником.

Список літератури

1. Андрюшко А. Загальні аспекти сучасних технологій вирощування картоплі/ А. Андрюшко, Ю. Сологуб // Агронам. – 2004. –№ 3. – С. 10-12.
2. Бондарчук А.А. Стан картоплярства в Україні та перспективи його розвитку/А.А. Бондарчук // Вісн. аграр. науки. – 2006. –№ 3-4. - С. 49-50.
3. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований): «Колос», 1985. 336 с.
4. Єщенко В. О., Копитко П. Г., Опришко В. П. Основи наукових досліджень в агрономії : Київ. «Дія», 2005. 288 с.
5. Чечетко, И. Сорты картофеля и эффективность бизнеса /И. Чечетко // Овощеводство. - 2007. - № 10. - С. 42-45.

РЕАКЦИЯ ГИБРИДОВ КУКУРУЗЫ НА УСЛОВИЯ ВЫРАЩИВАНИЯ В ЗАПАДНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

Пащак Мирослав Александрович,
аспирант

Волощук Александра Петровна,
д. с.-х. н., старший н. сотрудник, главный н. сотрудник

Глива Валентина Викторовна,
к. с.-х. н., старший н. сотрудник

Институт сельского хозяйства Карпатского региона НААН
г. Львов, Украина

Введение./Introductions. В каждом хозяйстве рекомендуется иметь спектр гибридов кукурузы с разным типом реакции на изменчивость условий среды, в том числе интенсивного типа – для получения максимальных урожаев на высоком агрофоне; среднепластических, с широким адаптивным потенциалом – для относительно стабильных урожаев на полях с нестабильным агрофоном и высокостабильных – для гарантированного урожая в условиях переменных метеорологических факторов на бедных, по питательному составу, почвах. Выбор гибридов – дело ответственное и нелегкое, ведь в условиях одного хозяйства, поля отличаются по плодородию почв, предшественниками, влагообеспеченностью, поэтому они должны отличаться по скороспелости, типом зерна, густотой стояния, чувствительностью к удобрениям, устойчивостью к поражению возбудителями болезней и тому подобное. Даже в зонах, где можно использовать генотипы с высоким ФАО, рекомендуется выбирать для посева гибриды с разными сроками созревания, что уменьшает риски недобора валового урожая, вызванного действием неблагоприятных погодных факторов, дает возможность оптимизировать сроки сева и уборки культуры. Для зоны Степи приоритетными являются группы спелости: раннеспелый, среднеранний и среднеспелый, для Лесостепи - раннеспелый и среднеранний, для Полесья - раннеспелый.

Цель работы./Aim. Цель наших исследований заключалась в определении особенностей формирования показателей роста и продолжительности фаз развития гибридов кукурузы под влиянием погодных факторов в почвенно-климатической зоне Западной Лесостепи Украины.

Материалы и методы./Materials and methods. Опыты были заложены в севообороте отдела семеноводства и семеноведения Института сельского хозяйства Карпатского региона НААН, в течение 2019–2021 гг.

Объектом исследований послужили гибриды кукурузы разных групп спелости: Почаевский 190 МВ (раннеспелый, рс), ДН Меотида (раннеспелый, рс), ДН Хортица (среднеранний, ср), Оржица 237 МВ (среднеранний, ср) (оригинатор – Государственное учреждение Институт зерновых культур НААН, г. Днепр).

Общая площадь опытного участка – 60 м², учетная – 50 м². Повторность трехкратная, размещение вариантов систематическое.

Агротехника выращивания – общепринятая для культуры в данной зоне.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. За годы наших исследований сумма активных температур от севбы до сбора урожая гибридов кукурузы варьировала от 2357,1 к 2491,8 °С, что преобладало биологические требования гибридов (2100 °С) на 257,1–391,8 °С. Большое количество осадков (414,8–542,0 мм) увеличивало вегетационный период гибридов с 121 к 134 суток. По продолжительности фаз развития растений 3–5 и 7–8 листьев различия между гибридами разных групп спелости составляли 2–3 и 1–2 суток. В фазе 10–11 листьев и цветении разница была недостоверной (1,0 сутки). Продолжительность молочной спелости у гибридов варьировала от 17 к 19 суток, восковой – от 15 к 16, полной – от 20 к 23 суток. Общее количество суток от всходов к цветению – 54–57, спелости зерна – 53–54 (рс) и 57–58 (ср), период вегетации гибридов раннеспелой группы составлял 97–98 суток, среднеранней – 105–106 суток.

В зависимости от группы спелости, гибриды проявляли неодинаковую реакцию на гидротермические условия, что влияло на максимальное

использование потенциальной продуктивности в условиях исследуемой почвенно-климатической зоны. На период молочной спелости во все годы температурные режимы были выше. За суммы эффективных температур 2491,8 °С и под влиянием большего количества осадков 542,0 мм к среднемноголетним показателям 460,6 мм, гибриды раннеспелой группы сформировали урожайность зеленой массы 71,9 т/га, зерна – 7,50 т/га, среднеранней, соответственно 70,6 и 7,60 т/га.

По меньшей продолжительности вегетационного периода гибридов кукурузы (121 суток) в 2020 г. и ниже суммы активных температур (2357,1 °С), и количества осадков (414,8 мм) урожайность зеленой массы в раннеспелых (ФАО 150–199) гибридов составляла 53,7 т/га, зерна – 7,07 т/га, а в среднеранних (ФАО 200–299), соответственно 62,7 и 7,22 т/га.

Выводы./Conclusions. Итак, на основе полученных экспериментальных данных можно утверждать, что в почвенно-климатической зоне Западной Лесостепи Украины на серых лесных поверхностно-оглеенных почвах при одинаковой технологии выращивания, погодные факторы имеют большое влияние на рост и развитие растений гибридов кукурузы и прохождения фаз вегетации, что обуславливает их кормовую и зерновую производительность. В зависимости от биологических требований гибрида и группы спелости разница по урожайности зеленой массы составила 4,5, зерна – 0,17 т/га.

ПЛОЩА ФОТОСИНТЕТИЧНОЇ ПОВЕРХНІ ЗМІШАНИХ ПОСІВІВ КУКУРУДЗИ З БОБОВИМИ КУЛЬТУРАМИ

Приходько Віталій Олександрович

к. с-г. н.

Максимець Євгеній Валерійович

Студент

Уманський національний університет садівництва
м. Умань, Україна

Вступ. Найпоширенішою кормовою культурою являється кукурудза. В зеленій масі якої міститься багато вуглеводів, але нижче зоотехнічних норм протеїну. Збалансувати зелену масу на протеїн можна використовуючи її змішані посіви з високобілковими культурами. Бобові культури покращують якість корму, збільшують площу листової поверхні, раціональніше використовують сонячну енергію і високопродуктивно використанню поживні речовини і вологу [1].

К. А. Тімірязєв [2], стосовно асиміляції рослинами енергії сонця писав, що „... кожен промінь сонця, що не вловлений зеленою поверхнею поля, луків або лісу – багатство, втрачене назавжди, за розтрату якого більш досвідчений нащадок коли-небудь осудить свого предка”.

В дослідженнях Уманського національного університету садівництва [3]. зазначається, що листки рослин є важливою складовою урожаю і впливають на його якість. У сумішах кукурудзи з бобовими культурами густота рослин збільшується, що забезпечує краще використання сонячної енергії.

Мета роботи. Розробити і обґрунтувати заходи для покращення якості, підвищенню продуктивності і поживності зеленої маси змішаних посівів кукурудзи в умовах Правобережного Лісостепу України.

Матеріали і методи. Досліди проводили в 2019 –2021 рр. у сівозміні кафедри рослинництва Уманського НУС. Погодні умови регіону досліджень характеризуються нестійким зволоженням і відносяться до південної частини

Правобережного Лісостепу.

В якості попередника виступав посів пшениці озимої з післяжнивною сівбою гірчиці білої на сидерат. Після основного внесення фосфорних і калійних добрив нормою $P_{30}K_{45}$ проводили оранку ґрунту на глибину 25 см. Весною вирівнювали ґрунту важкими боронами. Проміжну культивуацію проводили на глибину 8–10 см. Передпосівну культивуацію ґрунту проводили на глибину загортання насіння 5–6 см під яку вносили азотні добрива нормою N_{60} .

Сівбу варіантів розпочинали в третій декаді квітня – першій декаді травня сівалкою точного висіву Клен 2,7 з міжряддям 45см насінням: середньораннього гібриду кукурудзи – ДКС 3511; бобів кормових сорту Візир; сої сорту ЄС Ментор.

На період збирання густина рослин становила: кукурудзи – 90 тис. шт/га, а бобів кормових і сої по 220 тис/га. Міжрядні обробітки виконували культиватором КРН–4,2.

Всі обліки і аналізи проводили відповідно загальноприйнятих методик [4–5].

Результати і обговорення. За результатами досліджень в період збору силосної маси найбільша листкова поверхня формувалась у варіантах сівби кукурудзи з соєю в один ряд – 47,9 тис. $m^2/га$ (табл.1), а найменшу площу листків формували посіви кукурудзи з бобами кормовими в один ряд – 43,5 тис. $m^2/га$.

Таблиця 1

Динаміка площі листкової поверхні змішаних посівів кукурудзи з бобовими культурами, тис. $m^2/га$

Варіант досліджу	Фаза розвитку кукурудзи			
	9–10 листків	цвітіння волоті	молочна стиглість зерна	молочно-воскова стиглість зерна
Кукурудза (контроль)	42,7	44,5	45,6	46,4
Кукурудза і соя в 1 ряд	43,2	46,1	47,0	47,9
Кукурудза і боби кормові в 1 ряд	40,9	44,4	45,2	43,5

Слід відмітити, що наявність в сумішці сої сприяло збільшенню площі асиміляційної поверхні за рахунок ущільнення нею посіву кукурудзи. В результаті боротьби за сонячне світло спостерігалось збільшення площі листків і значно раніше змикання рядків у посівах. За рахунок близьких за тривалістю періодів вегетації на час молочно-воскової стиглості злакового компоненту рослини сої вступали у фазу блискучих бобиків. Натомість на час збирання врожаю у варіанті сумішки з бобами кормовими спостерігалось завершення вегетації бобових рослин з підсиханням і осипанням листя.

Подібні результати отримані по чистій продуктивності фотосинтезу посівів кукурудзи на силос (табл. 2).

Таблиця 2

**Продуктивність фотосинтезу змішаних посівів кукурудзи у період
12 листків – цвітіння кукурудзи**

Варіант досліджу	Площа листків, тис м ² /га	ЧПФ, г/м ² за добу	Урожайність сухої маси, т/га
Кукурудза (контроль)	43,2	5,53	5,37
Кукурудза і соя в 1 ряд	44,3	5,72	5,76
Кукурудза і боби кормові в 1 ряд	41,5	5,57	5,22
<i>НІР₀₅</i>	2,0	0,08	0,36

Поряд з площею фотосинтезуючої поверхні важливе значення у формуванні врожайності має чиста продуктивність фотосинтезу.

Наші дослідження показали, що рослини кукурудзи, сої і бобів кормових мають найвище значення ЧПФ до настання фази цвітіння рослинами кукурудзи.

На фоні N₆₀P₃₀K₄₅ істотно вищі показники ЧПФ відмічено у варіанті кукурудзи з соєю в один ряд – 5,72 г/м² за добу, що на 0,19 г/м² більше порівняно з контролем.

Висновки. Найбільша площа фотосинтетичної поверхні (47,9 тис. м²/га) і найвища продуктивність фотосинтезу (5,72 г/м² за добу) формувалася при вирощування кукурудзи з соєю в один ряд на силос на тлі внесення N₆₀P₃₀K₄₅. За даних умов урожайність сухої маси становила 5,76 т/га, що істотно перевищувало одновидовий посів кукурудзи – 5,37 т/га.

Список використаних джерел

1. Січкара А. О. Ріст і продуктивність змішаних посівів кукурудзи на силос залежно від підбору високобілкових компонентів і заходів вирощування в південному Лісостепу України: Автореф. дис... канд. с.-г. наук: 06.01.09. Білоцерківський ДАУ. К., 2001, 22 с.
2. Тимирязев К. А. Избранные сочинения. М., 1948, 630 с.
3. Зінченко О. І., Січкара А. О. Продуктивність сумісних посівів кукурудзи на силос з високобілковими культурами. Матеріали міжнародної конференції “Україна в світових земельних, продовольчих і кормових ресурсах і економічних відносинах”. Вінниця, 1995, с. 93–97.
4. Єщенко В. О., та ін. Основи наукових досліджень в агрономії: Підручник / В. О. Єщенко, П. Г. Копитко, В. П. Опришко, П. В. Костогриз; за ред. В. О. Єщенка. К.: Дія, 2005, 288 с.
5. Грицаєнко З. М., Грицаєнко А. О., Карпенко В. П. Методи біологічних та агрохімічних досліджень рослин і ґрунтів. К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2003, 320 с.

ВЕТЕРИНАРНЫЕ НАУКИ

EPIZOOTIC SITUATION AND COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF DIFFERENT TREATMENT SCHEMES FOR CANINE BABESIOSIS IN THE CITY OF KHMELNYTSKYI

Karchevska Tetiana Mykolayivna,
Ph.D., Associate Professor
Podilskyi State Agrarian Engineering University
Kamianets-Podilskyi, Ukraine

Introduction. In large cities of our country there is a continuous increase in the number of dogs, which are increasingly used in various industries and services. At the same time, the number of stray and homeless animals is growing. However, there are various diseases, including invasive, which lead to a decrease in useful qualities and even the death of dogs, which often have a high cost. Babesiosis plays a significant role in the pathology of small domestic animals, which continues to cause significant damage to dog breeding and tends to spread more widely in different regions of our country.

The aim of the paper. The aim of the paper is to study the epizootological features, pathogenic effects, and comparative effectiveness of different treatment regimens for canine babesiosis in Khmelnytskyi.

Materials and methods. The primary materials of the work were the results of our own research and data of veterinary reports of the Khmelnytskyi First City Hospital of Veterinary Medicine. In total, during the research we analyzed 720 suspicious cases in 2020. The age of the animals ranged from 3 months to 9 years.

To diagnose babesiosis for the purpose of own research we drew a drop of blood from a claw pad of canine extremities on a glass slide, made a smear which was fixed and stained by Romanovsky-Gimza's method. The prevalence, seasonality, timing of primary infection of dogs with babesiosis in Khmelnytskyi, specifics of the course and clinical manifestations of the disease in dogs in different age and breed

groups were studied by analyzing hospital data and own observations for the period 2020-2021. In case of spontaneous babesiosis, the general clinical status of 10 dogs was assessed, and morphological and biochemical blood tests were performed. Morphological and biochemical parameters of blood were studied according to generally accepted methods.

To study the comparative characteristics of different treatment regimens for babesiosis, we selected 10 dogs with similar characteristics (breed composition, age, severity of the disease), that were admitted to the hospital where babesiosis infection was confirmed by clinical and laboratory methods. We formed two groups of dogs with 5 animals in each. The first group was prescribed the azidine-vet drug as an etiotropic agent at a dose of 1 ml per 10 kg of body weight, animals of the second group were administered pyro-stop at a dose of 0.5 ml per 10 kg of animal weight twice with an interval of 24 hours, intramuscularly. Symptomatic and supportive therapy was the same in both groups: Rheosorbilact, Dufalight, Furosemide 1%, Thioprotectin 2.5%, Anfluron, Cordiamine, Diphenhydramine, and Metacam.

Monitoring the effectiveness of treatment was performed 10 days after its start based on the results of clinical examination of dogs and hematological parameters.

Results and discussion. According to the results of our research, babesiosis of dogs is a fairly common disease in the city of Khmelnytskyi and in the suburbs. Widespread babesiosis in recent years is accompanied by an increase in the number of dogs in service kennels and privately owned, an increase in the number of homeless animals, rodents and ticks as carriers of infection, as well as environmental features of Khmelnytskyi. It was found that in 83% of cases the infection occurred within the city and only 17% outside the city limits. The highest incidence of babesiosis in dogs is observed in areas where there are habitats of Ixodes mites.

In total, out of 720 suspicious cases in 2020, the causative agent of babesiosis, *B. canis*, was detected in blood smears in 539 dogs. The course of babesiosis in dogs was mostly acute, body temperature ranged from 39.5 to 41.5 °C.

The disease most often appeared in spring and autumn, with peaks of infection in April-May and September-October, which is associated with the biological cycle

of mite development. Isolated cases of the disease (chronic) were registered in the winter months.

Analyzing the age-related dynamics of the disease of dogs with babesiosis, it was found that 23.19% of cases are young animals under 12 months, animals aged 1-2 years - 35.99%, animals aged 3-5 years - 30.43%, over 5 years - 10.39% of dogs (table 1):

Table 1

Age dynamics for babesiosis of dogs (according to 2020)

Age group of dogs	Number of cases	%
Under 12 months	125	23,19
1-2 years	194	35,99
3-5 years	164	30,43
Over 5 years	56	10,39
Total	539	100

If we consider the infection of dogs with babesiosis by breed composition, the highest percentage of infection was in dogs of service breeds (51.25%), mostly German Shepherds, Caucasian Shepherds, and Rottweilers. Slightly lower percentage of infection was in decorative species (27%). Mostly they were Cocker Spaniels, Poodles, French bulldogs, and Pekingese. In hunting breeds (Huskies, Dachshunds, Setters) and purebred dogs, the percentage of infection was 11.25% and 10.5%, respectively.

Regarding the analysis of hematological parameters of sick dogs, it should be noted that the presence of babesiosis invasion in the body significantly affects blood parameters. Morphological parameters of the blood of sick dogs were characterized by a decrease in the number of erythrocytes to 3.9 ± 0.5 , which may indicate the development of anemia. Analysis of hematological parameters showed that dogs affected by babesiosis have a much lower hemoglobin content. In sick animals, a decrease in hemoglobin content to 78 ± 7.0 was observed, apparently due to hemolysis of erythrocytes. The hematocrit in sick animals was also significantly reduced. In sick animals, a decrease in hematocrit to 0.29 ± 0.05 was observed. In most animals, an increase in leukocytes, an increase in the number of rod-shaped

neutrophils was observed, which may indicate the presence of an inflammatory process in the body. Thus, in the group of sick animals, this figure was 7 ± 1.9 , and the number of segmental neutrophils was also increased to 73 ± 4.5 . The number of monocytes was increased to 8 ± 4.3 , and ESR was increased 12 times.

Analyzing the results of biochemical blood tests of dogs with babesiosis an increased activity of the enzymes ALT and AST revealed, which may indicate the destruction of hepatocytes. In sick animals, an increase in the level of ALT to 64.3 ± 4.8 and AST to 78.2 ± 5.3 (three times higher than the allowable upper limit) was observed. The content of bilirubin in the blood of sick dogs also differed significantly and was increased to 23.8 ± 5.1 mmol / l.

Regarding the treatment, in the first group of animals after the first administration of the Piro-stop drug the general condition of the animals improved, the temperature decreased, the urine became normal. In most animals, improvement was observed after 1 day. After the second injection, the animals' condition, temperature, pulse, and respiration returned to normal.

In the animals of the second experimental group, we investigated the therapeutic efficacy of Azidine-vet, which was administered in a 3.5% aqueous solution at a dose of 0.1 ml per 2 kg of body weight intramuscularly twice with an interval of 24 hours. The dose of drugs for symptomatic therapy was selected individually depending on body weight. After the first injection, the condition of the animals improved slightly, and complete recovery occurred in 8-10 days. During 10 days of treatment, the dogs showed improvement in their general condition. The animals normalized appetite, they were mobile, yellowing of the mucous membranes disappeared. Pulse rate and respiration returned to normal in clinically healthy dogs.

Analyzing the results of treatment in two groups of animals, we concluded that the first scheme, where the Pyro-stop drug was used, turned out to be the best. The recovery time of animals in this group was almost twice as short as in the second group, where Azidine-vet was used as an etiotropic agent.

Therefore, to obtain a positive effect in the treatment of babesiosis in dogs should take into account two main aspects: the timeliness of care and necessarily a

comprehensive treatment regimen that would include all types of therapies, the use of Pyro-stop is recommended as a specific tool, which promotes rapid recovery of animals against the background of symptomatic therapy. The general condition of the animals of the first group, which were administered the Pyro-stop drug, normalized 2 times faster than the animals of the second group, which received Azidine-vet, the former method shortened the duration of treatment and reduced costs.

Indicators of hemocytopoiesis, namely the number of erythrocytes, hemoglobin content and hematocrit after 10 days of treatment came to the norm.

Conclusions.

1. Babesiosis of dogs is widespread both in Khmelnytskyi and the suburbs. The disease most often appeared in spring and autumn, with peaks of infection in April-May and September-October, which is associated with the biological cycle of mite development.

2. Analysis of age dynamics showed that the disease of dogs with babesiosis in 23.19% of cases occurs in young animals under 12 months, in animals aged 1-2 years - 35.99%, in animals aged 3-5 years - 30.43%, for over 5 years - 10.39% of dogs.

3. Analysis of breed dynamics showed that the highest percentage of infection was in dogs of service breeds (51.25%), a slightly lower percentage of infection was in decorative breeds (27%), in hunting breeds and outbred dogs the percentage of infection was respectively 11.25% and 10.5%.

4. Babesiosis invasion significantly affects the morphological and biochemical parameters of the blood of dogs.

5. When studying the comparative effectiveness of treatment, the first scheme was the best, where the Piro-stop drug was used. The recovery time of animals in this group was almost twice as short as in the second group, where Azidine-vet was used as an etiotropic agent.

6. Hematological parameters, namely: the number of erythrocytes, leukocytes, hemoglobin and hematocrit after 10 days of treatment returned to normal

СПЕЦИФІЧНА ПРОФІЛАКТИКА МІКСОМАТОЗУ КРОЛІВ

Самойленко Анна Олександрівна

Студент

Полтавський державний аграрний університет

м. Полтава, Україна

Вступ. Останніми роками в Україні продовжується інтенсифікація такої галузі тваринництва, як кролівництво, що постачає на ринок дієтичне м'ясо, а для промисловості – хутряну сировину та пух. Кролі відносяться до класу ссавців, ряду гризунів, родини зайців. Але розведення кроликів повинно передбачати імунопрофілактику від таких гостро перебігаючих, високо контагіозних захворювань, як міксоматоз і геморагічна хвороба кролів, що завдають значних економічних збитків галузі та набули поширення не лише в Україні, а й в усьому світі.

Вірус *міксоматозу* вперше був виділений у 1932 році. Інкубаційний період при захворюванні продовжується від 2 до 20 днів залежно від вірулентності вірусу, стійкості організму та способу зараження. Відомі дві форми хвороби: класична та вузликова (нодулярна).

За *класичної* форми захворювання смертність може сягати 100%, у випадку вузликової до 90%. Початок захворювання при обох формах однаковий і характеризується появою почервонілих плям шкіри в ділянці повік і вух. При класичній формі хвороба триває 5-6 днів, тіло кроля набуває потворної форми (“лев’ячий” вигляд) через набряки шкіри голови, вух, підгрудка та зовнішніх статевих органів.

При *вузликівій* формі хвороба перебігає легше. Так, на спині, вухах, носі, повіках, лапках і поміж пальців лапок утворюються папули, вузлики розміром від просяного зерна до лісового горіха, на місці яких за 10-14 днів утворюються вогнища некрозу.

Мета роботи. У зв'язку з тим, що лікування кроликів, уражених міксоматозом, не проводиться через відсутність специфічних засобів терапії та

надзвичайно швидкого поширення інфекції, *специфічна профілактика* є єдиним оптимальним способом збереження поголів'я. Хоча перехворілі кролики і набувають напруженого імунітету проти даного захворювання, вони тривалий час залишаються вірусоносіями міксоми і тим самим становлять загрозу для здорових тварин.

Матеріали. Специфічну профілактику хвороби проводять за допомогою *вакцинації* тварин у благополучних, загрозованих та неблагополучних по міксоматозу господарствах та населених пунктах. Ревакцинувати тварин рекомендується через кожні 3-8 місяців (залежно від стану господарства щодо міксоматозу). На 4-7 добу формується імунітет проти захворювання. Слід зазначити, що протягом 21 дня після вакцинації слід проводити клінічне спостереження за тваринами та забезпечувати сприятливі умови їх утримання. У тому випадку, якщо вакциновані кролики перебували в інкубаційній стадії розвитку хвороби, можлива їхня загибель. Через 3-4 тижні після щеплення дозволяється вивозити вакцинованих тварин до інших господарств.

Частіше за все в Україні використовують вакцини проти міксоматозу як вітчизняних так і закордонних виробників. Часто застосовують з метою профілактики міксоматозу вакцину **Меварекс+.** В благополучній зоні одноразова імунізація кролів у віці 10-ти тижнів захищає їх від захворювання на термін до 10 місяців. В загрозованій або неблагополучній щодо цього захворювання місцевості кролів вакцинують з 4-х тижневого віку і ревакцинують у віці 4-х місяців. Важливим є і той факт, що вакцина Меварекс+, на відміну від вакцин інших виробників, сумісна з вакциною Геморагівак для одночасної імунізації проти геморагічної хвороби кролів.

Також все більше кролівників віддають перевагу вакцині виробництва БіоТестЛаб **Лапімун Мікс.** Вона забезпечує швидку імунну відповідь та більш тривалий захист тварин (наявність антитіл з 4-го дня). При виробництві використовують штами, які повністю гомологічні для українських штамів, що гарантує ефективність вакцинації. Вакцину безпосередньо перед

використанням розчиняють стерильним фізіологічним розчином або розчинником живих вакцин 1,0 мл на 1 дозу і вводять підшкірно за лопаткою.

Рекомендації щодо вакцинації кроликів:

1. вакцинуються лише здорові тварини (без ознак будь-яких захворювань);
2. якщо у господарстві є проблематика з пастерельозу, кокцидіозу, інфекційного риніту тощо, необхідно обов'язково перед вакцинацією провести профілактичні заходи за допомогою антибіотиків, кокцидіостатиків, антигельмінтиків;
3. під час вакцинації, для підтримки імунітету, випоюють препарат Аміновітол з розрахунку 0,4-0,5 мл на 1 л води протягом 7 днів;
4. кролиць не рекомендується вакцинувати за 7 днів до окролу через можливість «механічного» аборту;
5. при загрозі раннього інфікування тварин вакцинацію кроленят можна проводити, починаючи з 28-го дня.

Висновки. Найголовніше, що потрібно розуміти з метою профілактики кролів від захворювання міксоматозу, – щороку проводити планову вакцинацію всіх особин. Крім цього важливо дотримуватися й іншим правилам, спрямованим на підтримку гігієни тварин. Клітки, у яких утримуються кролі, необхідно ретельно мити, чистити, не допускаючи забруднень. Усю територію навколо приміщення, а також зону, де гуляють кролики, потрібно також піддавати санітарній обробці. Напувати й годувати тварин необхідно перевіреним і свіжим кормом і чистою водою, періодично міняти старі ошурки на свіжі. Тварин необхідно час від часу обробляти з метою попередження зараження ектопаразитами.

Отже, специфічна профілактика є єдиним надійним методом збереження поголів'я кролів. Ігнорування вакцинації призводить до значних економічних збитків підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організація профілактичних та оздоровчих заходів при інфекційних хворобах тварин / О.Є. Галатюк, М.Л. Радзиховський, Житомир, 2013.- 456 с.
2. Інфекційні хвороби тварин / Б. Ф. Бессарабов, А.А., Є.С. Воронін та ін; Під ред. А. А. Сидорчука. - М.: Колос, 2007. - 671
3. Довідник лікаря ветеринарної медицини / П.І. Вербицький, П.П. Достоевський. - К.: «Урожай», 2004. - 1280с.
4. Електронний ресурс/ режим доступу:
<https://sites.google.com/site/agrarnijsouzukraieni/pres-sluzba/novini-1/cikavi-publikacii/miksomatoztagemoragicnahvorobakrolivvakcini%E2%80%93navasvibir>

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

УДК 661.162.65:633/635

ВПЛИВ РЕТАРДАНТІВ НА МЕЗОСТРУКТУРНУ ОРГАНІЗАЦІЮ ЛИСТКІВ ТОМАТІВ

Кравець Оксана Олексіївна,

к. б. н., старший викладач

Багрій Дмитро Степанович

магістр

Вінницький державний педагогічний
університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Анотація: Вивчено вплив ретардантів на анатомо-морфологічні характеристики рослин томатів. Встановлено, що за дії тебуконазолу відбувалася оптимізація мезоструктури листків рослини томатів, збільшувалася товщина листка за рахунок збільшення об'єму стовпчастої паренхіми - основної фотосинтетичної тканини листка. Застосування есфону призводило до погіршення анатомічних характеристик листка у порівнянні з контролем. З'ясовано, що застосування 0,025 %-ого теуконазолу призводило до формування більш потужної донорної сфери рослини, ніж у контролі, що є важливою передумовою підвищення врожайності культури. Найбільш ефективним було застосування триазолпохідного препарату теуконазолу.

Ключові слова: томати (*Lygopersicon esculentum L.*), ретарданти, мезоструктура, продиховий апарат, продуктивність

Вступ. Відомо, що регулятори росту і розвитку діють на клітини субапикальної меристеми. Однак, вплив препаратів рістгальмуючої дії на апікальну меристему, яка відповідає за утворення і формування листків, залишається значною мірою суперечливим. Застосування регуляторів росту на багатьох сільськогосподарських культурах [2, 3, 6, 7] у період інтенсивного росту і морфогенезу листків призводить до зміни як сумарної листкової

поверхні, так і площі окремих листків [1, 4, 5]. Тому метою роботи було зміни анатомічної будови листків томатів дії інгібіторів росту.

Результати та їх обговорення. Аналіз мезоструктурної організації листка свідчить, що зміни товщини листкової пластинки рослин за дії препаратів відбуваються за рахунок розростання фотосинтетичної тканини – хлоренхіми (табл. 1). Так, обробка 0,025 %-им тебуконазолом зумовлює збільшення лінійних розмірів губчастої та об'єму клітин стовпчастої паренхіми – основної асиміляційної тканини листка. Проте, за дії 0,05 %-го есфону ці показники були меншими від контролю, що дозволяє зробити висновок про зміни у характері діяльності маргінальної меристеми листка під впливом антигіберелінових препаратів. Суттєві зміни відбулися і в епідермальній тканині листка. Аналіз результатів дослідження свідчить, що застосування тебуконазолу призводило до збільшення товщини верхнього і нижнього епідермісів листка у порівнянні контролем. За дії есфону спостерігали протилежний ефект – товщина клітин епідермісу зменшувалася. У всіх варіантах дослідних рослин збільшувалась кількість продихів на одиницю площі листка, при цьому площа одного продиху зменшувалася.

Таблиця 1

Вплив ретардантів на мезоструктурну організацію листка томатів

Показники	Контроль	0,05 %-ий есфон	0,025 %-ий тебуконазол
Товщина листка, мкм	247,69±7,43	198,46±6,94*	272,35±7,28*
Товщина хлоренхіми, мкм	211,27±6,74	168,06±5,21*	227,77±7,18*
Об'єм клітин стовпчастої паренхіми, мкм ³	46299,25± 1435,28	42279,95± 1310,68*	58613,09± 1817,01*
Довжина губчастих клітин, мкм	20,77±0,44	22,31±0,69*	23,17±0,75*
Ширина губчастих клітин, мкм	15,49±0,48	14,07±0,43	14,71±0,45

Товщина верхнього епідермісу, мкм	20,39±0,59	16,49 ±0,47*	24,61±0,75*
Товщина нижнього епідермісу, мкм	16,02±0,46	13,92±0,45*	19,98±0,67*
Кількість продихів на 1 мм ² абаксіальної поверхні листка, шт	27,23±0,68	30,88±0,98*	37,05±1,19*
Площа одного продиха, мкм ²	397,01±10,91	391,87±9,75	365,23±9,68*

Примітка. * – різниця достовірна при $p \leq 0,05$.

Проведені нами дослідження свідчать, що у всіх варіантах дослідних рослин збільшувалась кількість продихів на одиницю площі листка та кількість клітин епідермісу, при цьому площа одного продиху зменшувалася. Підрахунок продихового індексу, який характеризує відношення кількості продихів до загальної кількості клітин епідермісу на одній і тій самій площі свідчить, що за дії тебуконазолу даний показник збільшувався, а за дії есфону був близьким до контролю. На нашу думку, така анатомічна складова функціонування фотосинтетичного апарату може впливати на інтенсивність транспіраційних процесів.

Висновки. Отримані нами дані по вивченню особливостей морфогенезу рослин томатів за дії антигіберелінових препаратів свідчать про суттєві зміни у гістогенезі та формуванні листкового апарату рослини. Зокрема, за дії триазолпохідного препарату тебуконазолу відбувалася оптимізація мезоструктури листків рослини томатів, при цьому застосування фолікуру було більш ефективним. Застосування есфону призводило до погіршення анатомічних характеристик листка у порівнянні з контролем.

Отже, застосування 0,025 %-ого тебуконазолу призводило до формування більш потужної донорної сфери рослини, ніж у контролі, що є важливою передумовою підвищення врожайності культури. Найбільш ефективним було застосування триазолпохідного препарату фолікуру.

1. Kravets O. O. Physiological bases of growth regulation and morphogenesis of tomatoes under gibberellin and retardants treatment / O.O. Kravets, V.G. Kuryata // Noisiel, France. – 2020. – 124 p.

2. Shevchuk O.A. Features of leaf photosynthetic apparatus of sugar beet under retardants treatment / O.A. Shevchuk, O.O. Tkachuk, V.G. Kuryata, O.O. Khodanitska, S.V. Polyvanyi (2019). // Ukrainian Journal of Ecology. – 2019. – 9 (1). – 115-120.

3. Kuryata V.G. Features of leaf mesostructure rearrangement and redistribution of assimilates of sweet pepper plants under action of gibberellic acid in connection with crop productivity / V.G. Kuryata, O.V. Kushnir, O.O. Kravets, I.V. Poprotska, L.A. Golynova, O.A. Shevchuk, O.O. Khodanitska, O.O. Tkachuk, N.V. Baiurko // Ukrainian Journal of Ecology. – 2021. – 11 (3). – P. 46-51.

4. Kuryata V. G. Peculiarities of the formation and functioning of soybean-rhizobial complexes and the productivity of soybean culture under the influence of retardant of paclobutrazol / V. G. Kuryata, L. A. Golunova // Ukrainian Journal of Ecology. – 2018. – 8 (3). – P. 98-105.

5. Shevchuk O.A. Features of leaf mesostructure organization under plant growth regulators treatment on broad bean plants / O.A. Shevchuk, O.O. Kravets, V.V. Shevchuk, O.O. Khodanitska, O.O. Tkachuk // Modern Phytomorphology. – 2020. – 14. – P. 104–106.

6. Kuryata V.G. Effect of ethylene releasing compound esphon on the anatomical structure, yield and product quality of gooseberry (*Grossularia Reclinata* (L.) Mill.) / V.G. Kuryata, H.S. Shataliuk, O.O. Kravets, I.V. Poprotska, S.V. Polyvanyi, O.O. Khodanitska, L.A. Golynova, O.A. Shevchuk, O.O. Tkachuk // Ukrainian Journal of Ecology. – 2021. – 11 (2). – P. 47-51.

7. Kuryata V.G. Influence of tebuconazole on leaf apparatus formation, accumulation and redistribution of nutrients in relation with sweet pepper (*Capsicum annum* L.) crop productivity / V.G. Kuryata, O.V. Kushnir, I.V. Poprotska, O.O. Kravets // Fiziol. rast. genet. – 2020. – 52 (4). – P. 353-364.

ЕФЕКТ КОФЕЇНУ НА ПРО-/АНТИОКСИДАНТНИЙ БАЛАНС ЗА ДОКСОРУБЦИНОВОЇ КАРДІОМІОПАТІЇ

Муквич Вікторія Володимирівна,
аспірантка

Проняєва Альона Дмитрівна,
студентка

Севериновська Олена Вікторівна,
доктор біологічних наук, професор

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Вступ. Розуміння факторів, що спричиняють розвиток серцево-судинних захворювань (ССЗ) і мінімізація їх впливу призвели до значного зниження смертності (> 50% упродовж 1 покоління) у країнах з високим рівнем доходу, проте, тягар ССЗ зростає, або лише повільно знижувався у країнах з низьким та середнім рівнем доходу (Бразилія, Росія, Індія, Китай, Україна та інші) протягом того ж періоду [1]. Отже, ССЗ залишається серйозною загрозою для здоров'я близько 44% населення світу надзвичайно високими показниками смертності [2]. Крім того, серцево-судинні захворювання можуть бути побічними наслідками різної терапії. Так, вживання доксорубіцину (антибіотику антрациклінового ряду), який використовується в онкології і сприяє зменшенню утворення пухлин, в той же час, може спричинити розвиток кардіоміопатій. Загально визнано, що оксидативний стрес відіграє одну з ключових ролей в розвитку ССЗ та запрограмованої загибелі клітин, індукованої внутрішньоклітинною активною формою кисню [3]. Отже, ми зосереджуємось на застосування стратегії проти АФК у лікуванні серцево-судинних захворювань. Ми припустили, що кофеїн (як антиоксидант) може мати певні переваги у захисті серця при застосуванні доксорубіцину, як це має місце при гострому інфаркті [4].

Мета. Дане дослідження присвячено оцінці стану про-/антиоксидантного балансу серця за дії кофеїну на фоні розвитку доксорубіцинової кардіоміопатії у щурів обох статей.

Методи дослідження. Дослідження проводилося на щурах обох статей лінії Вістар масою 210 ± 50 г. Створено 4 групи (по 6 особин у кожній) щурів, яким внутрішньочеревно упродовж 4 тижнів вводились наступні речовини:

I – контрольна група щурів (фізіологічний розчин),

II – яким вводився кофеїн (25 мг/кг на добу), III – щури яким вводився доксорубіцин (1 мг/кг). Визначення ТБК – активних продуктів проводили за методикою Л.І. Андрєєвої та співавторів [5, 6], загальну антиокиснювальну активність за методикою Клебанова Г.І. та співавторів [6]. Результати оброблялись непараметричними статистичними методами. Вірогідними вважались значення при $p \leq 0,05$.

Результати та їх обговорення. Рівень малонового діальдегіду (МДА) у тварин контрольної групи склав приблизно 11 $\mu\text{kmol/mgprotein}$, незалежно від статі. У тварин II групи, що вживали кофеїн він мав тенденцію до зниження. У щурів з доксорубіцинової моделі (III група) – вірогідно збільшився: у 1,36 разів у самців та у 1,6 разів ($p \leq 0,05$) – у самок. Вживання кофеїну в дозі 25 мг/кг на добу на фоні розвитку доксорубіцинової кардіоміопатії підвищувало рівень МДА в 1,17 та 1,27 разів ($p \leq 0,05$) у самців та самок щурів, але не повертав до рівня контролю, та залишався підвищеним.

Загальна антиокиснювальна активність (ЗАА) як інтегральний показник роботи всієї системи антиоксидантного захисту серця в контролі у самців і самок склала приблизно 42%, мала незначну тенденцію до підвищення за дії кофеїну, що вказує на його незначні антиоксидантні властивості, але вірогідно знизилась у самок щурів в 1,2 рази. Введення кофеїну на фоні кардіоміопатії підвищувало ЗАА, знову ж таки у самок – в 1,2 рази.

Баланс про-/антиоксидантної системи ($\text{МДА/ЗАА} * 100\%$) в серці контрольних тварин склав 379-380%, що є задовільним і підвищився у бік активності антиоксидантної системи в 1,22 рази за дії кофеїну. У тварин з

доксорубіцинової моделі баланс знизився у бік накопичення продуктів пероксидації, що відбилось на збільшенні МДА і зменшенні значень в 1,94 та 1,49 разів ($p \leq 0,05$) у самок та самців відповідно. Кофеїн, володіючи хоча і незначними, але все ж таки антиоксидантними властивостями, проявив свою здатність піднімати баланс в 1,47 та в 1,29 разів відповідно окремої дії доксорубіцину, що підвищувало антиоксидантний захист тварин IV групи і запобігало розвитку кардіоміопатії.

Висновки. Введення кофеїну тваринам, у яких моделювали доксорубіцинову кардіоміопатію призводило до підвищення про-/антиоксидантного балансу у бік системи антиоксидантного захисту на 29% та 52% у самців та самок щурів. Отже, нами доведено, що при сумісному введенні доксорубіцину з кофеїном, останній сприяє активації роботи ферментів антиоксидантного захисту, причому цей ефект більше виражений у самок щурів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Reddy KS, Prabhakaran D. Reducing the Risk of Cardiovascular Disease: Brickby BRICS. *Circulation*. 2020 Mar 10;141(10):800-802. doi: 10.1161/CIRCULATIONAHA.119.044757. Epub 2020 Mar 9. PMID: 32150471.
2. Xu T, Ding W, Ji X, Ao X, Liu Y, Yu W, Wang J. Oxidative Stress in Cell Death and Cardiovascular Diseases. *Oxid Med Cell Longev*. 2019 Nov 4;2019:9030563. doi: 10.1155/2019/9030563. PMID: 31781356; PMCID: PMC6875219.
3. Kosyachenko KL, Sakhanda IV. The main methods of treatment of cardiovascular diseases by medicinal plants. *Wiad Lek*. 2018;71(6):1279-1283. PMID: 30267514.
4. Andreeva, L. Y., Kozhemjakyn, L. A., & Kyshkun, A. A., 1988. Modification of the method for the determination of lipid peroxides in the test with thiobarbituric acid. *Labor. Work*, 2, 41-43

5. Клебанов, Г.И. Оценка антиокислительной активности плазмы крови с применением желточных липопротеидов / Г.И. Клебанов и [др.] // Лабораторное дело. – 1988. - №5. – С. 59 – 62,
6. Shlyakhto E. Gendered Innovations in the Study of Cardiovascular Diseases. *Adv Exp Med Biol.* 2018;1065:655-675. doi: 10.1007/978-3-319-77932-4_40. PMID: 30051413.
7. Kostjuk, V. A., Potapovych, A. Y., & Kovaleva, Zh. V., 1990. A simple and sensitive method for determining the activity of superoxide dismutase, based on the oxidation reaction of quercetin. *Quest. of Med. Chem.*, 36, 2, 88-91.
8. Koroljuk, M. A., Yvanova, L. Y., Majorova, Y. G., & Tokareva, V. E., 1988. Method for the determination of catalase activity. *Labor. Work*, 1, 16-19.

НАРОДЖЕНІ НА ТЕРНОПІЛЛІ

Несторяк Світлана Михайлівна

Викладач

Тернопільський фаховий коледж харчових технологій і торгівлі
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Земля Українська є батьківщина багатьох визначних учених і культурних діячів, що зробили неоціненний внесок до розвитку світової науки й культури. Та багато сторічна бездержавність, століття гноблення й плюндрування, штучна селекція призвели до парадоксу – сучасні українці, й поміж них особи освічені й відзначені поважними регаліями, практично не знають ані видатних діячів української науки й культури, ані їхнього внеску до світової культурної скарбниці.

В останні роки стараннями окремих дослідників і подвижників поступово почали зникати білі плями в нашій культурі і науці. Повертаються незаслужено забуті й штучно вилучені імена вчених і творців української культури. Але вже так повелося, що про українських письменників, діячів культури ми знаємо набагато більше, ніж про вчених — природодослідників і винахідників.

Мета роботи. Тернопільська земля дала світовій науці та освіті ряд видатних вчених і діячів, які своїми ідеями, відкриттями, науковими працями збагатили різні галузі науки, зокрема: фізику, хімію, медицину, мовознавство, літературу, етнографію, фольклористику, ботаніку, природознавство та ін. Вшанування їхнього таланту вони заслуговують за те, що своїми науковими працями прославили Тернопілля у світовому співтоваристві.

Матеріали та методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є фундаментальні теоретичні розробки, пошуковобібліографічний метод, наукові методи аналізу і синтезу, використання яких дозволили узагальнити інформацію про предмет дослідження.

Результати та обговорювання. Український вчений XIX століття Іван Верхратський водночас був і мовознавцем, і натуралістом, і одним із перших

заклав основи української природознавчої термінології. Народився Іван Григорович Верхратський (псевдоніми — Любарт Горовський, Любарт Співомір Лосун, Подоляк, Щипавка та ін.) у селі Більче -Золоте, Борщівського району Тернопільська області 24 квітня 1846 року у родині священика. Закінчив Львівську академічну гімназію та філософський факультет Львівського університету і природничі курси в Кракові, де крім природничих дисциплін, вивчав також мовознавство та етнографію. Працював на посаді вчителя Дрогобицької реальної гімназії(1908), де викладав українську мову й природознавство та в гімназіях Львова (1871 р. ім. Франца-Йосифа – найстарішої української гімназії на українських землях) і Станіслава.

Цілий ряд наукових праць І. Верхратського присвячені дослідженню довкілля, флори та фауни Галицького Поділля, збереженню його як цілісності, так і окремих природно-заповідних об'єктів як національного багатства України. Великим науковим доробком вченого, його внеском у світову природничу та екологічну науку є проведені дослідження та розроблені практичні заходи щодо збереження унікальної перлини не лише Галицького Поділля, а й Європи в цілому — «Степу Пантелиха» — єдиного за своєю природою в Європі степового ботаніко-орнітологічного комплексу з системою лугів, долин, видолинків, озер, боліт, джерел, малих річок та потічків загальною площею близько 500 га. Автор понад 200 наукових праць, збірників фольклорних матеріалів, словників, підручників, монографій, зокрема, «Ботаніка» (1893), «Мінералогія» (1894), «Зоологія» (1895), «Соматологія» (1897), автор підручників «Ботаніка на низші кляси шкіл середніх» (1898), «Ботаніка на низші кляси шкіл середніх» (1905), підручника для університетів — «Зоологія» (1907) та ін. Він уклав перший латинсько-німецько-український словник з природничої номенклатури і термінів (7 випусків, 1864—1908), є автором матеріалів до українського словника (1877); реєстру місцевих ботанічних термінів і номенклатури (1892); матеріалів з мінералогічної термінології («Збірник Математично-природничо-лікарської секції НТШ», т. 13, 1909). Окрім того, Іван Верхратський був культурно-освітнім і громадським

діячем. 1878 — член Філологічної комісії Краківської Академії Наук, член Орнітологічного товариства у Відні, 1899 — дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) та перший голова математично-природничо-лікарської секції, 1905 — почесний член НТШ.

Розвиткові національної науки в ім'я українського народу присвятив професор Микола Ілліч Мельник (народився 20 листопада 1875 року в селі Довжанці біля Тернополя у селянській родині). Ботанік, природознавець, один із творців української наукової термінології, автор перших у Галичині природознавчих шкільних підручників українською мовою. Закінчив українську гімназію в Тернополі, природничий відділ філософського факультету Віденського університету.

Його наукова і педагогічна, освітянська діяльність знайшла високу оцінку як в освітніх, так і наукових колах. Професор Микола Мельник розвинув вивчення природничих наук аж до рівня вищої школи, а своєю науковою та організаційною роботою спричинився до того, що Наукове Товариство імені Шевченка стало відігравати роль першої української академії наук і за своєю структурою та обсягом роботи відповідало тогочасним європейським академіям [1].

Неприцький-Грановський Олександр Анастасійович (народився 1887 році в с. Великі Бережці, Кременеччина) - видатний комахознавець (ентомолог), чийі дослідження великою мірою сприяли захисту сільськогосподарських культур від комах-шкідників. Багато сил і часу віддавав громадській діяльності – участі в українським визвольнім русі. Писав вірші. Через активну працю в журналі «Українська хата » й участь у боротьбі за визволення України під час навчання у Києві змушений був виїхати до Європи а згодом США. Він перший з українців у діаспорі здобув звання професора американського університету (штат Міннесота), видав 7 томів поезії, написав понад 300 наукових праць, зібрав 3 тисячі українських писанок. Був членом багатьох академії наук у різних країнах Америки і Європи, членом НТШ.

Залишив у спадок українцям діаспори велику бібліотеку та архів, який налічує понад 10 тисяч томів матеріалів і документів.

Дмоховський Леонтій-Людодмир — відкривач вірусної природи ракових пухлин, засновник школи онкологічної вірусології. Народився 1 липня 1909 р. у Тернополі в родині греко-католицького священника. Закінчив медичний факультет Львівського університету, працював у Варшавському університеті, Королівському інституті дослідження раку Лондона, а згодом переїхав до США.

Науковець уперше застосував електронну мікроскопію в онкологічній вірусології та відкрив віруси лейкемії й у злоякісних пухлинах грудей мишей. Учений довів присутність таких субклітинних інфекційних агентів у людей, використав оригінальні методи вивчення відношення вірусів до раку. Останнім підтвердженням його наукових припущень стало відкриття генів злоякісних пухлин у 1982 р. вже після смерті ученого [4].

Висновки. За деякими підрахунками більше кількох сотень українців наприкінці XIX та у першій половині XX століття працювали за кордоном і користувалися неабияким авторитетом у науковому світі. Наш святий обов'язок знати свою історію, знати своїх світочів науки і культури. Інакше наше самоусвідомлення як нації буде неможливим, без чого буде неможливою її самоорганізація. Слід пам'ятати нам нині і таке: сьогодні Україна прагне ввійти у світове співтовариство, і тому слід якомога ефективніше демонструвати не лише самобутню культуру (пісню, танок), але й досягнення в різноманітних галузях науки і техніки, фундаментальних дослідженнях, розповідати світові про світочів української науки в царині природознавства, котрі спричинилися до вагомих здобутків земної цивілізації. Не можна нічого заперечити, але і нам самим найперше треба знати про своє історичне минуле.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Купчинський О. Професор Микола Мельник. // Вісник Фонду Олександра Смакули. — Тернопіль. — 1998. — В. 1(3). — С. 22-24.

2. Кобів Ю. Й. Творці українського природознавства Іван Верхратський та Микола Мельник. — У кн.: Аксиоми для нащадків: Українські імена у світовій науці. / Упорядник О. Романчук. — Львів: Меморіал. — 1992. — С. 544.

3. Енциклопедія Українознавства. / Гол. ред. д-р Володимир Кубійович. — Молоде життя. — 1962. — Т. 4 — С. 1515.

4. Ковалів, Ю. Б. ДМОХОВСЬКИЙ Леонтій-Людомир [Електронний ресурс] / Ю. Б. Ковалів // Українці в Сполученому королівстві : інтернет-енциклопедія. — [Великобританія?], 2008—2018. — Режим доступу: <http://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/02/dmokhovskyi-u.htm>, вільний.

СТАН ВУЛИЧНИХ НАСАДЖЕНЬ ПРОМИСЛОВОЇ ЗОНИ МЕГАПОЛІСУ (НА ПРИКЛАДІ М. ДНІПРО)

Пономарьова Олена Анатоліївна,

к. б. н., доцент

Касьянов Владислав Олексійович,

студент магістратури

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

м. Дніпро, Україна

Вступ. Деревна рослинність за своїми фітомеліоративними властивостями набагато випереджає інших представників флори. Асиміляційна поверхня дерев в десятки разів більше поглинає вуглекислого газу, краще затримує пилові частки, перешкоджає вітрам, створює затінення під час спеки, ніж трав'янисті рослини (наприклад, квітники або газони). Однак неправильно підібраний видовий склад рослин призводить до їх передчасного старіння та відмирання. Такі рослини мають низьку життєвість та декоративність, погано виконують функцію «зеленого екрану» на урбанізованих територіях.

Мета роботи – з'ясувати, наскільки видовий склад дерев, якщо є основою примагістральних насаджень промислової зони крупного міста, відповідає жорстким умовам зростання.

Матеріали і методи. Вивчали видовий склад та життєвий стан рослин в лінійних придорожніх насадженнях міста Дніпро (на прикладі проспекту Свободи) за візуальними ознаками. Дослідження проводили на початку вересня маршрутним методом. Життєвий стан деревних рослин визначали за В.А. Алексеєвим (1989).

Результати і обговорення. Досліджували асортимент і стан деревних рослин, що складають лінійні придорожні насадження проспекту Свободи. Вищезазначений проспект розташований в Новокодацькому районі м. Дніпро, переважно в промисловій зоні. Захисні насадження розташовані вздовж таких підприємств: ЧАО «Завод металоконструкцій», ВАТ «ДЗМК ім. Бабушкіна»,

Дніпровський металургійний завод. Протяжність проспекту складає близько 5 км, тобто лінійні насадження дерев обабіч дорожнього полотна складають близько 10 км.

Всього обстежено 622 екземпляри дерев та чагарників. Виявлено представників 31-го виду та три гібридні форми рослин, що відносяться до 16 родин. Найбільш численні родини за кількістю видів – вербові та розові (6 і 7 видів відповідно). Серед деревних порід переважають клен гостролистий, в'яз приземкуватий, айлант найвищий, клен ясенелистий, робінія псевдоакація, тополя Болле (рис.1).

За походженням 16 видів рослин – аборигени, 15 відносяться до інтродуцентів. За кількістю екземплярів переважають інтродуценти, що представлені в'язом приземкуватим, айлантом найвищим, робінією псевдоакацією, шовковицею білою, кленом ясенелистим, катальпою бігніонієвидною. Деревні рослини місцевого походження, що складають основу насаджень – клен гостролистий та тополя чорна.

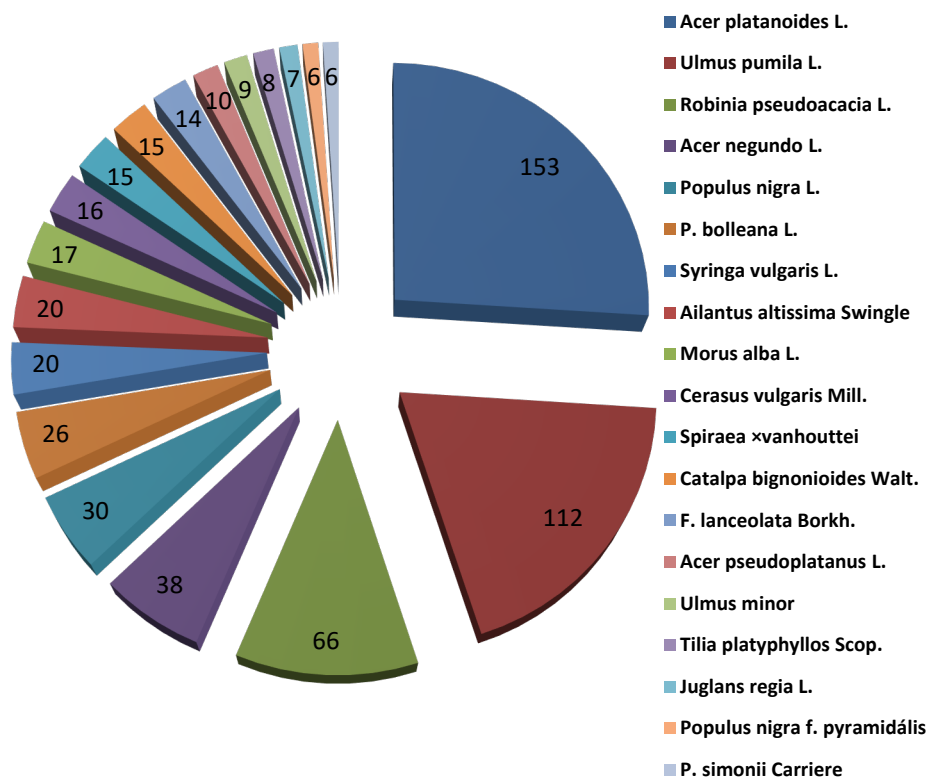

Рис. 1. Асортимент деревних рослин придорожніх насаджень проспекту Свободи, шт

Життєвий стан рослин більш-менш задовільний, значна частка дерев у доброго стані. Можливо, це пов'язано з тим, що більшість видів – дуже стійкі або відносно газостійкі. Чимало також посухостійких видів, що є важливим для Північного Степу України. Особливо стійкими вважаються в'яз приземкуватий, айлант найвищий, клен ясенелистий, тополі Болле та чорна, робінія псевдоакація, які і представлені у великій кількості в озелененні проспекту.

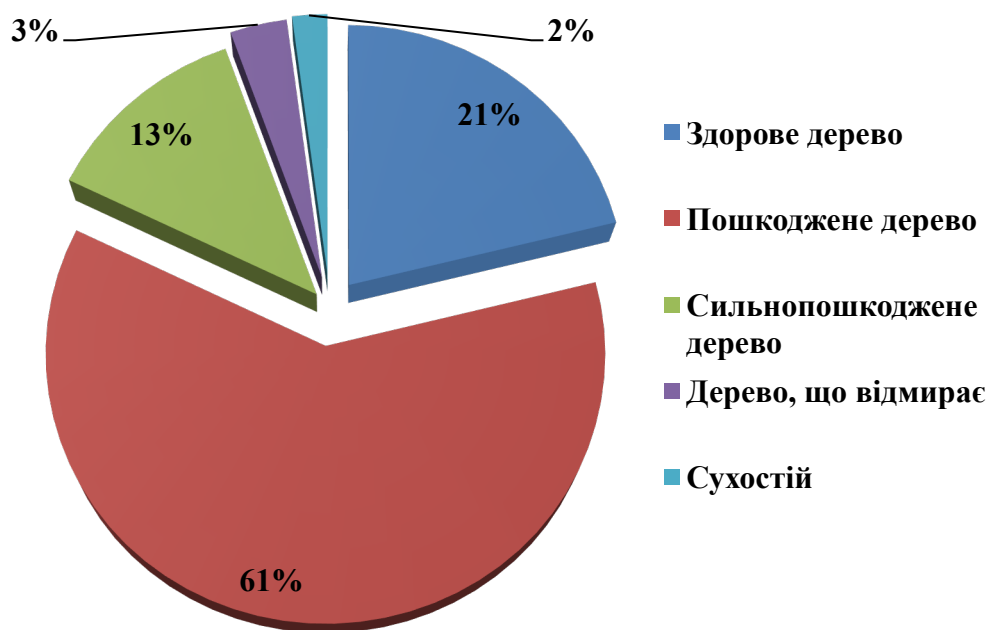

Рис. 2. Життєвий стан деревних рослин проспекту Свобода

До здорових рослин віднесли 21,2 % екземплярів. Серед них переважають липи, за якими ведеться догляд, робінія, тополя чорна, верба вавилонська (рис. 2). Більшість рослин мають незначні пошкодження (60,9 %). Це переважно в'язи, клен ясенелистий, значна частка екземплярів клену гостролистого, катальпи, ясени, тополя Болле. Сильнопошкоджених рослин близько 12,4 %: це декілька екземплярів в'язів і кленів ясенелистого та гостролистого, і майже всі кущі бузку звичайного. Відмираючих рослин 21 шт. або 3,4 %, серед них екземпляри клену ясенелистого, айланту найвищого, в'язу приземкуватого. Всохлі рослини належать клену гостролистому та молодим деревам горобини звичайної.

Висновки. Видовий склад дерев в лінійних насадженнях вздовж проспекту Свободи представлений переважно екземплярами клену гостролистого, в'яза приземкуватого, клену ясенелистого, робінії псевдоакації, айланта найвищого. Стан рослин варіює залежно від виду. Найбільш стійкими є екземпляри робінії псевдоакації, шовковиці білої, тополь чорної та Болле. Багато пошкоджених і ослаблених рослин виявлено серед представників кленів гостролистого та ясенелистого, айланту найвищого. Внаслідок відсутності догляду повністю загинули молоді рослини робінії звичайної.

ВПЛИВ АЛІМЕНТАРНОГО НАДХОДЖЕННЯ ХАРЧОВИХ ЖИРІВ НА СТАТЕВУ ПОВЕДІНКУ САМЦІВ ЩУРІВ

Сак Андрій Євгенович

к. б. н., доцент

Антіпова Раїса Василівна

Старший викладач

Харківська державна академія фізичної культури

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Статеві розлади досить широко поширені в світі та зустрічаються у кожного четвертого чоловіка. В Україні за допомогою до фахівців з сексуальними і андрологічними проблемами щорічно звертаються близько 50-60 тис. чоловіків. У сучасному світі існує багато чинників, що негативно впливають на статеву систему чоловіків. Серед таких, що порушують репродуктивне здоров'я, можна виділити дві основні групи: фізичні (високі енергії, вібрації, шуми, іонізуювальні та високочастотні випромінювання, температурні впливи) та хімічні (промислові та побутові отрути, деякі лікарські засоби, нейростимулятори, алкоголь, нікотин).

Дослідниками доведено важливу роль харчування в функціонуванні репродуктивної системи. Має значення зміна звичного харчового раціону, складу та кількості окремих інгредієнтів, що може вплинути на потяг та тривалість статевого акту. Серед останніх важливе місце надається вживанню жирів. На даний час зостається нез'ясованим питання впливу хронічного уживання харчових рослинних олій різного виду (натуральна, гідрогенізована, рафінована) та походження (пальмова або соняшникова) на статеву поведінку.

Мета роботи. Вивчення впливу хронічного споживання олії різної природи на показники статевої поведінки інтактних самців щурів.

Матеріали та методи. Експеримент проводили на 6-місячних самцях щурів популяції Вістар масою 230-280 г відповідно до національних «Загальних етичних принципів експериментів на тваринах» (Україна, 2001). Перед

початком експерименту щури-самці рандомізовані на групи по 7 тварин в кожній.

Тварини групи «Пальмова олія» споживали у твердому стані пальмову олію (ТМ «Delta Wilmar»), яка на 90% складається з насичених жирних кислот, в основному пальмітинової. Тварини групи «Рафінована олія» - соняшникову рафіновану олію вітчизняного виробника. До складу рафінованих олій входять ненасичені жирні кислоти, у тому числі 40% незамінних (переважно лінолева), а також достатньо велика кількість транс-жирів, що утворюються при очищенні натуральної олії з отриманням рафінованої. Крім того рафінація знижує вміст біологічно активних компонентів. Тварини групи «Маргарин» - твердий маргарин вітчизняного виробника. Аналіз жирнокислотного складу вітчизняних твердих маргаринів свідчить, що він не зовсім повноцінний для харчування людини. У маргаринах практично у нормі знаходиться кількість лінолевої кислоти (не менше 20%), вміст насичених жирних кислот не перевищує 30%, недостатній вміст олеїнової кислоти і великий вміст транс-жирів.

Група «Контроль» утримувалася на стандартному раціоні (зернопродукти, гранульовані комбікорми, свіжі овочі та жири різного походження). Всі тварини отримували питну воду *ad libitum*. В останній місяць експерименту самці раз на тиждень мали контакт з оварієктомованою рецептивною самкою для набуття сексуального досвіду. Аналізувалися результати останнього четвертого тесту.

Відомо, що активність статевої поведінки самців залежить від їхнього сексуального досвіду. Для отримання у щурів статевого досвіду і формування стереотипних реакцій, кожний самець тричі мав контакт з рецептивною самкою раз на тиждень впродовж 15 хв.

Статеву поведінку досліджували у парному тесті у присмерковий час. У тесті визначали кількість наближень самця до рецептивної самки, кількість садок, інтромісій та еякуляцій. Оцінювали часові показники: латентність садки,

інтромісії, еякуляції, розраховували тривалість постеякуляторного інтервалу, коефіцієнт садки/інтромісії.

Отримані дані представлені як середнє арифметичне (\bar{x}) та його похибка ($S_{\bar{x}}$). Розбіжності між групами вважали статистично достовірними при $P \leq 0,05$ за критеріями χ^2 для якісних та Q Данна для множинних порівнянь.

Результати і обговорення. Статева поведінка самців щурів групи «Контроль» характеризувалась стабільними показниками та наявністю всіх складових. Інтромісії відбувались з частотою $(17,14 \pm 1,7)$ рази за тест. Кінцевого елементу спарювальної поведінки – еякуляції, за час тесту досягали 100 % щурів. Латентний період еякуляції був (704 ± 49) с, середня її кількість за час тесту складала $(1,0 \pm 0,0)$ од. Один самець у групі встиг розпочати другий тур парування.

При аналізі результатів статевої поведінки самців щурів групи «Пальмове масло» було встановлено, що показники залицяльної поведінки не відрізнялись від контрольних. В той же час спостерігалось зниження частки самців, спроможних до еякуляції до 57 %. Середня частота еякуляції становила $(0,57 \pm 0,20)$ од за тест ($P < 0,05$). Жоден з самців, що еякулював, не розпочав другий тур спарювання. Один самець з групи «Пальмове масло» мав пригнічений вигляд та не реагував на рецептивну самку впродовж усього тесту.

Спарювальна поведінка у самців щурів групи «Маргарин» спостерігалась у 43 % тварин. У них було відмічено статистично значуще зменшення частоти ефективних копулятивних реакцій – інтромісій до $(5,0 \pm 0,6)$ од. у порівнянні з групою «Контроль» $(17,1 \pm 1,7)$ од. В цій групі за час тесту жоден самець не досягав еякуляції.

Наслідки вживання рафінованої рослинної олії виявились ще більш негативними для статевої поведінки, ніж маргарину. Поведінка самців групи «Рафінована олія» характеризувалась тим, що у них статистично значуще збільшувалась кількість елементів залицяльної поведінки: до $(21,6 \pm 1,6)$ од., у порівнянні з групою «Контроль» $(12,6 \pm 1,7)$ од. Також зростала кількість садок до $(5,3 \pm 0,7)$ од., у порівнянні з групою «Контроль» $(3,1 \pm 0,6)$ од. Елементи

копулятивної поведінки спостерігали всього у одного самця з семи. При цьому кількість інтромісій у цього щура дорівнювала 8 од., що було у 2 рази менше, ніж середній показник у групі «Контроль». Кінцевого елементу статевої поведінки – еякуляції за час тесту він не досяг.

Таким чином, в групах «Маргарин» та «Рафінована олія» зменшується частка тварин з копулятивною поведінкою, активність якої знижується. Також зовсім пригнічується спроможність самців до еякуляції, а у групі «Рафінована олія» реєструється активація залицяльної поведінці.

Висновки. 1. Тривале споживання всіх застосованих жирів справляє негативний вплив на статеву поведінку самців щурів. 2. Навантаження раціону щурів пальмовою олією мало найменший негативний вплив. 3. Уживання гідрогенізованої (маргарин) або рафінованої олії пригнічувало копулятивну активність та спроможність до еякуляцій.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ АЗБЕСТУ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Чернишенко Ганна Олександрівна

к. б. н., доцент,

доцент кафедри безпеки життєдіяльності та інженерної екології,

Самохвалова Анна Ігорівна

к. т. н.,

доцент кафедри безпеки життєдіяльності та інженерної екології,
Харківський національний університет будівництва та архітектури

м. Харків, Україна

Вступ. Азбест є досить розповсюдженим матеріалом, який широко використовується в будівництві, текстильній та хімічній промисловостях, в машинобудуванні, ракетобудуванні та авіації завдяки високій зносостійкості, вогнетривкості, надзвичайній міцності, гнучкості, бактерицидним властивостям, ізолюючій здатності та здатності не окислюватися й не заіривати.

Мета роботи. Метою даної роботи є визначення та дослідження негативного впливу азбесту на здоров'я людини.

Матеріали та методи. В роботі для досягнення мети використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження: описовий метод, методи системного аналізу, методи порівняльного аналізу, методи прямого структурного аналізу.

Результати та обговорення. До 70-х років ХХ століття азбест широко використовувався в багатьох галузях до тих пір, поки не було звернено увагу на його небезпеку для здоров'я. З 80-х років в європейських країнах почалася активна компанія проти його використання. Причина – високі канцерогенні властивості. В результаті великої кількості досліджень Міжнародне агентство з вивчення онкологічних захворювань віднесло азбест до першої категорії канцерогенних речовин [1, 2]. Тому найперше питання, яке неодмінно виникає у всіх людей, які контактують з азбестовміщуючими матеріалами, це саме шкідливість впливу його на здоров'я оскільки факт надзвичайно шкідливої дії

азбесту на організм людини постійно на слуху. В зв'язку з цим виникає необхідність визначити властивості та шкоду цього мінералу.

Ще з 1-ї половини ХХ ст. накопичувалися дані, що в людей, які контактують з азбестом і азбестовмісними матеріалами і не вживають адекватних заходів захисту від пилу, протягом декількох років розвивається азбестоз – повільно прогресуючий фіброз легень.

Згодом було доведено пряму залежність між тривалістю контакту з азбестом на виробництві та частотою виникнення злоякісних утворень в легенях. З дією азбесту пов'язують такі хвороби як бронхіальна карцинома або мезотеліома (онкологічне ураження плеври або черевної порожнини). Ризикують навіть працівники, які короткочасно контактували з азбестом. Максимальну канцерогенну активність мають волокна довжиною > 5 мм і діаметром $< 1,5$ мм [2].

У робітника, який контактує з азбестовим пилом, часто виникає професійна екзема рук, а через деякий час – онкологічні захворювання легенів. Виявлений взаємозв'язок між онкологічними захворюваннями легенів і попередньою професійною екземою.

Цікаво, що курці, які працюють з азбестом, мають у 9 разів більше шансів захворіти на рак легень, ніж їх колеги, що не мають цієї шкідливої звички.

Проте, питання впливу азбесту на організм людини не таке просте, як здається на перший погляд. Існують різні точки зору щодо ступеню його шкідливості.

Як відомо, азбест поділяється на дві групи: амфібол і хризотил. Їхній хімічний склад і структура, а відповідно, вплив на людський організм принципово відрізняються один від одного. Дослідження впливу на здоров'я людини амфіболу показали, що він завдає непоправної шкоди при регулярному вдиханні волокон, оскільки в його складі поряд з кальцієм, міститься залізо, яке, потрапляючи в легені, травмує їх своїми голчастими волокнами [3], що призводить до масових захворювань фіброзом легенів, азбестозом, раку легенів, мезотеліоми та інших типів раку. Що стосується хризолу, то вченими

міжнародного рівня доведено, що він, за умови дотримання техніки безпеки, є безпечним при контрольованому використанні. Його м'які волокна містять магній і кальцій, тому, коли вони потрапляють в організм, то швидко розчиняються та виводяться, не залишаючи слідів. В зв'язку з цим в промисловості використовується виключно хризотилевий азбест.

Крім того, вченими, після багатьох проведених досліджень, було встановлено, що азбест сам по собі не є канцерогеном, а відноситься до групи речовин, які сприяють впливу канцерогенів на клітини. Хронічне отруєння ним розвивається довго та обумовлено не стільки самим мінералом, скільки тими структурними порушеннями в організмі, які він викликає, накопичуючись в легенях. Тому з ним пов'язують таке рідкісне онкологічне захворювання як мезотеліому [1]. Для споживачів азбест-матеріалів ніякої небезпеки немає, оскільки виділення волокон в концентраціях, які здатні привести до захворювання, просто неможливо.

ГДК азбестового пилу (вміст азбесту досягає 10%) в межах робочої зони складає 2 мг/м³ [4].

В багатьох країнах світу, в яких заборонили використовувати азбест, його почали замінити керамічним волокном, базальтовим волокном, мінеритом, целюлозою, але дані матеріали є набагато дорожчими, їх вплив досі повністю не вивчено та доведено, що їх виробництво наносить значної шкоди навколишньому середовищу. Крім того, жодний з замінників азбесту одночасно не має всіх властивостей даного мінералу.

Висновки. Отже, основну небезпеку для здоров'я людини, а саме її дихальної системи, становить амфіболовий азбест, який заборонений в наш час для видобутку та використання. Відносно небезпеки хризотилового азбесту, то жодне дослідження цього не підтвердило.

Список літератури

1. Неінфекційні захворювання. Азбест: шкода для здоров'я, чи можливо отруєння. URL: <https://velykoseverynivska-silrada.gov.ua/neinfektsijni-zahvoryuvannya-azbest-shkoda-dlya-zdorov-ya-chy-mozhlyvo-otruyennya/>

2. Чернишенко Г.О. Екотоксикологічна безпека будівельних матеріалів. - Науковий вісник будівництва: зб. наук. праць. – Харків: ХНУБА-ХОТВ АБУ, 2013. – Вип. 73. – С. 343-347.

3. Азбест: властивості, застосування, шкідливість та характеристики мінералу. URL: <http://ukrchrysotile.com.ua/page4197314.html>.

4. Предельно допустимые концентрации, ПДК. URL: <http://delta-grup.ru/bibliot/31/626.htm>

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

DEVELOPMENT MAXILLARY SINUS DURING THE SECOND CHILDHOOD PERIOD OF HUMAN ONTOGENESIS

Protsak T. V.

assistant professor

Bukovinian State Medical University

Chernivtsi, Ukraine

Introduction. According to the modern view, nasal cavity and paranasal sinus constitute a single physiological system in which each anatomic structure carries its functional load. All paranasal sinuses are in pairs and connecting with nasal cavity through excretory ducts. The maxillary sinuses are the largest of the paranasal sinuses and located in the body of the maxilla.

Numerous anomalies which are encountered in clinical practice, can be explained only on the basis of finding out the origin and interaction of organs and structures, which take a proper shape over time. Queries of practical otorhinolaryngology make both morphologists and clinical physicians study the structural organization of maxillary sinuses in detail. The definition of chronological sequence of change of the topoanatomic relations of organs will contribute to the development of new methods in surgery.

Aim. To explore the features of structure and trace the development of maxillary sinuses during the second childhood human ontogenesis.

Material and methods. Studying the development and formation of the walls of the maxillary sinuses on 18 specimens of maxilla, skulls and skull necropsy using histological examination, preparation, CT-scan, x-ray and morphometry.

Results and discussion. On the basis of the study of the biological substances of maxillofacial part in the period of second childhood ontogenesis, there was established the changes of configuration of maxillary sinuses and final formation of its walls. Maxillary sinuses is located laterally on all specimens. Law sinus wall is the

widest one. Medial sinus wall is corresponded to the medial nasal cavity and is covered by mucosa, as in the previous stage of development. Mucous membrane consists of pseudostratified columnar ciliated epithelium and is located on the basic membrane. The thickness of mucosa reaches 1,0 – 1,65 mm. There are complex of tubuloalveolar glands. Glands of subepithelial mucosa are located in one line with the largest concentration on the medial sinus wall.

During the second childhood period we can observe permanent teeth eruption, it is well known that this period is connected with puberty, so sinus changing has a particular interest in functional anatomy and final formation of skeleton. At this age, sinuses and walls growth is slower than at the previous age, but more isogonic (especially in height). While teething, it seems as if the sinus feeds from teeth and its pneumatized part becomes larger every year.

At the age of 10 the roentgenogram in front projection shows only the upper wall of maxillary sinuses. This wall is projected by the shadow of permanent molar, which crown chewing surface is directed down, the upper anlage part has irregular surface. The upper wall is directed down and outside; back and front walls are almost parallel.

At the end of teething (except wisdom teeth), maxillary sinuses has distinct walls and floor on roentgenogram; growth and thickening continue. Approximately at a half of cases it is possible to observe asymmetry. The sinus floor still remains over the nasal cavity floor, occasionally they can remain at one level.

The entire period from 8 to 12 years is characterized by continuous expansion in all sizes and as a result increases the volume of maxillary sinuses. Also a camber of forward wall and zygomatic bay increases. As for the topographic interrelation between maxillary sinuses and teeth, at this period clearly defined the direction of molar palatine root to the medial sinus wall and finally formed an alveolar appendage of maxilla.

Vertical sizes of maxillary sinuses is 23,7 mm (at the age of 6- 20,4mm); between 14 to 39; front-back 34,7 mm (at the age of 6- 31mm); between 26 to 43mm; transversal – 19,6 mm between 9 to 28 mm.

In most cases maxillary sinuses are symmetric. In asymmetry at the age of 12 among 28 cases smaller piriform hole can be observed in the side of the bigger VSCHP and visa versa. Among the 15 studied objects with the symmetry, there wasn't the connection between the width of maxillary sinuses and piriform hole.

Conclusion. Thus, on the basis of the conducted reserch we can conclude that changing configuration of maxillary sinuses and final formation of its walls originate in the period of second childhood. We can also observe quantitative changes (increasing the size of maxillary sinus) and this process continues in the following periods of ontogenesis.

The actuality of research of morphogenesis of maxilla sinus is based on the small number of research and the absense of the complex study of morphogenesis and demands futher study. The aquired results can be the basis for the futher study of the development and establishing maxillary sinuses in the next age periods for the determination of the peculiarities of anatomy syntopy of walls and variations of maxillary sinuses.

CLINICAL CASE: LEWY BODY DEMENTIA

Tikhonova Lyudmila Volodymyrivna,
professor

Hlushko Svitlana Mykolayivna,

Sloz Diana Vladislavivna

students

Kharkiv National Medical University

Kharkiv, Ukraine

Introduction. Lewy body dementia is one of the most common forms of degenerative dementia that develops as a result of Alzheimer's disease after the age of 60. This pathology is quite common: up to 25% of cases of all dementia. Even though the diagnostic criteria have been developed for a long time, the disease is often not fully recognized, which delays the prescription of effective treatment with an improvement in the well-being of such patients.

The disease belongs to the group of synucleinopathies, develops with genetic defects of the pathological protein α -synuclein, there is a mismatch in the dopaminergic and neurotransmitter systems of the brain, arising against the background of degeneration of neurons containing Lewy bodies. Therefore, the variety of clinical manifestations is quite high.

Aim. Analyze the disease using the example of a clinical case.

Materials and methods. Analysis of scientific publications and clinical cases.

Results and discussion. In the described case, a 54-year-old man, with a referral from a neurologist, turned to a psychiatric clinic with complaints of attacks of changes in consciousness, in which he feels disoriented in the environment. Such attacks last up to two days, occur 1-2 times a month, begin with small muscle twitching of the face and hands, not associated with speech and periodic falls. In the period between attacks, the consciousness is clear, the usual productivity.

After one such case, the patient was examined in the neurological department, where he was diagnosed with idiopathic epilepsy. For the next six months, he took anticonvulsants (valproic acid), in which the frequency of attacks increased up to

once a week, and the period between them marked himself apathetic, was forced to leave work.

Levetiracetam was prescribed to replace valproic acid, but seizures continued to recur. Against the background of a worsening state of apathy, mental and cognitive status was assessed.

At the initial examination by a psychiatrist. Assessment of mental status: disoriented (does not remember the date, cannot recognize the environment, believes that he is at home), confused consciousness, recognizes himself. Difficult contact, answers questions after a pause, does not show interest in the conversation. Stiffened facial expressions and movements in the limbs. In the hands and face area - myoclonus, stiffness of the axial muscles and gait disturbances, symptoms without symmetrical distribution. Looks at one point for a long time. Excessive sleepiness. Assessment of cognitive status is difficult due to impaired attention. The preliminary diagnosis was made: Hypoactive delirium with an unspecified neurocognitive disorder. An atypical antipsychotic was prescribed.

Examination. after three days: clear consciousness, disoriented in time, oriented in his personality and environment. Apathetic, depressed mood. Answers after a long pause, essentially. Hypomimic, slow movements of the limbs. Myoclonus is absent. Hallucinations of a complex and bizarre nature. Cognitive status: severe attention impairment, optical-spatial impairment, apathy on the NPI scale of nine out of twelve points. Advanced diagnosis: Major cognitive impairment, probable Lewy body disease. Appointed donepezil for a month.

Examination. after three weeks: clear consciousness, comprehensively oriented. Apathetic, depressed mood. Hypomimic, slow movements of the limbs. Myoclonus is absent. Cognitive status: moderately pronounced optical-spatial and attention disorders. Apathy six out of twelve. The treatment was extended.

Examination. after three months: clear consciousness, comprehensively oriented. Active participation in the conversation, interested in assignments. Answers after a short pause. Hypomimic, slow movements, no myoclonus. Cognitive status: moderately pronounced optical-spatial and attention disorders. Apathy on an NPI

scale of three out of twelve. Diagnosis: Major neurocognitive disorder, probable Lewy body disease without behavioral disturbances. The treatment was extended.

Conclusions. The diagnosis of diffuse Lewy body disease is based on three markers: dementia, parkinsonism, and visual hallucinations. It is necessary to differentiate the disease from Parkinson's and Alzheimer's in a timely manner. Thus, the appointment of the correct treatment will accelerate and the patient's condition will be as soon as possible.

DIAGNOSTICS OF AMELOGENESIS IMPERFECTA IN HUMAN BY POLYMERASE CHAIN REACTION

Venger Andrii

PhD (biology), docent
Odessa national medical university

Venger Olga

PhD (biology), lecturer
The state institution South Ukrainian
National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky

Oslavska Tetiana

PhD (medicine), associate professor
PhD (biology), docent
The state institution South Ukrainian
National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky

Vasina Yuliia

Student
Odessa national medical university

Introduction. In human enamel is synthesized during their tooth growth after birth as an extracellular matrix in a pathological process called amelogenesis. Amelogenesis imperfecta (AI) is a group of hereditary diseases that cause alterations in the structure and chemical combination of the enamel matrix during development.

The aim of the current work was to create PCR method of detection of AI disorder forms and to conduct PCRs *in silico* by bioinformatic methods.

Material and methods. Polymorphism of AI encoding gene (sequences from National Centre of Biotechnology Information) of *human* was researched by polymerase chain reaction (PCR) *in silico*. Primers and time-temperature environment for PCR were chosen by VectorNTI10 program.

Results. By VectorNTI10 program for analysis of polymorphism of AI encoding gene of human there were created the following primers (5'->3'): EMPFACAAACAAATGGCGGCATCG and EMPR GGGGTACTGTTTCCTGTGGG.

Results of PCR analysis are present in table 1.

Table 1

Products of PCR analysis *in silico*

Forms of allele	Products of PCR, base pairs		
	353, 353	353, 355	355, 355
	Number of samples		
<i>Normal forms</i>	64	56	-
<i>Disorder forms</i>	-	-	68

Results of PCR *in silico* with the obtained primers and sequences of AI encoding gene are present in the figure 1.

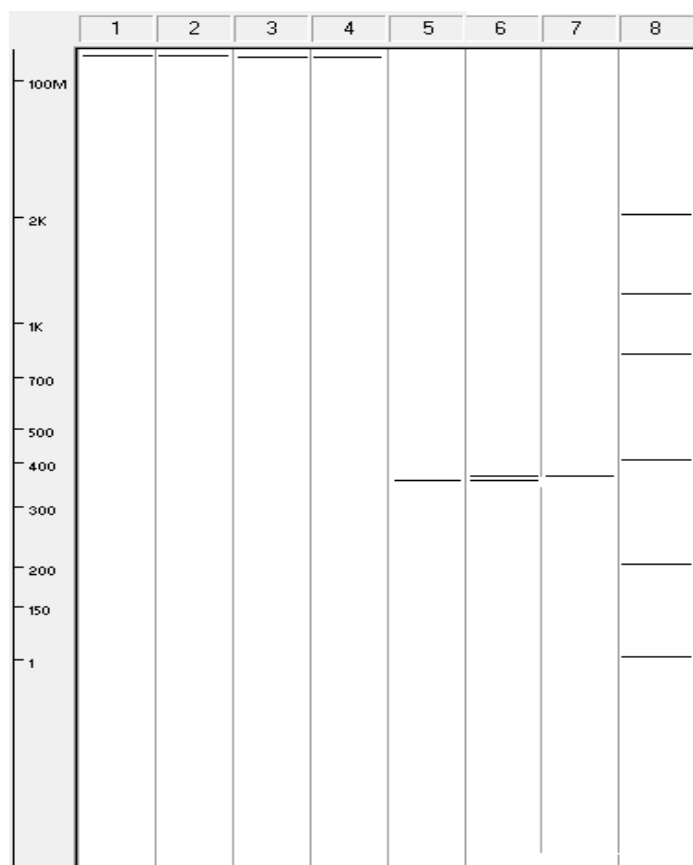

Fig. 1. Products of PCR *in silico* with obtained primers and AI encoding gene. 1, 2, 3 – negative control (sequences without primers). 5 – normal homozygote form; 6 – normal heterozygote form; 7 – disorder form; 8 – marker of molecular weight Ladder 50.

Conclusion. In result of the accomplished research the evolution history and the primers and conditions of PCR for detection of polymorphism of AI encoding gene of human were created and conducted. Unique combination of alleles of disorder forms of AI was described.

ДИСФУНКЦИЯ ФОРМИРОВАНИЯ РЕПРОДУКТИВНОЙ СИСТЕМЫ

Абдумаджидов Абдулхай Абдулхакович

к. м. н. доцент кафедры Фармакологии и физиологии
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Журабоева Ирода

студентка
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Зокирова Комила

студентка
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Мирсобитова Мухсина

студентка
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Как известно из различных исследований, в пубертатный период происходит этапное формирование центральных структур репродуктивной системы, формированием циклической секреции гонадотропин-рилизинг-гормона, овуляторных циклов. В это время для формирования вторичных половых признаков, костной системы важное значение имеет не только прогрессивное увеличение продукции половых стероидов, но и повышенная продукция инсулина, которая снижается только к 18 годам. Безусловно, в пределах норматива инсулин не влияет на процессы фолликуло- и стероидогенеза в яичниках. Однако, повышенные дозы, так называемые «супрафизиологические концентрации», инсулина (гиперинсулинемия) вызывает нарушение гормонального равновесия в сторону преобладания гонадотропных гормонов, в первую очередь фолликулостимулирующего гормона (ФСГ), которому принадлежит ведущая роль в происхождении опухолевидных образований яичников в подростковом возрасте.

Адамян Л. В. с соав. Дубровина С. О. в своих исследованиях отмечают, что «постоянное ациклическое выделение гонадотропинов препятствует их накоплению в гипофизе и устраняет возможность овуляторного выброса ФСГ, ЛГ, что может привести к хроническому состоянию ановуляции и развитию

наиболее часто встречающейся в подростковом возрасте патологии яичников — фолликулярных кист».

Морфология опухолевидных образований яичников различна. Как известно, яичники (в отличие от других органов) состоят не из двух компонентов — паренхимы и стромы, а из многих элементов различного гистогенеза. В происхождении опухолевидных образований яичников значительную роль играют рудименты, оставшиеся с периода эмбриогенеза. Отдельные образования яичника могут развиваться из эпителия.

Кисты в яичниках могут формироваться и из гиперплазированных гранулезных клеток. В одних случаях отмечается усиленное развитие очагов гиперплазии гранулезных клеток с отторжением от окружающих стромальных элементов. В этом случае отмечается нарушение питания этих гиперплазированных клеток с последующим массивным некрозом и формированием кистозной полости. В других случаях в составе гранулезных клеток отмечается наличие воспалительной инфильтрации лимфоидными, плазматическими клетками и макрофагами, которые инфильтрируют гранулезные клетки с последующим цитолитическим действием на них и разрушением или превращением в стромальные клетки, между которыми формируется кисты.

Как показывает практика, кистозные поражения яичников не всегда возможно классифицировать на основании клинических данных и эндовизуальных исследований. Поэтому, важную роль для дифференциации доброкачественного поражения от злокачественного, а также для выбора адекватного метода лечения играет гистопатологическое исследование.

Как отмечено в литературных источниках, что на сегодняшний день «золотым стандартом» диагностики кистозных поражений яичников у подростков считается лапароскопическая визуализация с гистологическим подтверждением. Чувствительность метода составляет 97%, специфичность — 95% и точность — 96%. Диагностическая лапароскопия дает возможность

поставить точный диагноз и, в то же время, удалить все видимые очаги кистозных поражений в ходе одной манипуляции.

Результаты микроскопического исследования яичников с кистозными заболеваниями показывают, что из всех видов кист значительно преобладают фолликулярные кисты, они имеют 2 слоя: внутренний - эпителиальный и наружный - соединительно-тканый. Внутренний слой выстлан уплощенным кубическим эпителием. Границы между эпителиоцитами размыты, базальная мембрана четко не визуализируется. Соединительнотканый слой содержит коллагеновые волокна, единичные мышечные клетки, кровеносные капилляры.

Данные исследований показали, что фолликулярные кисты могут формироваться как из зрелых фолликулов, так и незрелых вторичных фолликулов. Формирование кист из вторичных фолликулов происходит за счет атрезии и задержки дифференцировки фолликула в последующие стадии созревания. При этом отмечается истончение слоев фолликулярного эпителия за счет дистрофических и деструктивных изменений их с последующим накоплением в просвете белковой жидкости. Эти изменения сопровождаются деструктивными изменениями окружающей ткани.

При изучении субмикроскопической структуры клеток фолликулов О.В. Волковой (1970) отмечено слабое развитие аппарата Гольджи, небольшое количество митохондрий. Эндоплазматический ретикулум в виде двух форм: одна характеризуется мелкими полостями со светлым содержимым, другая построена из лакун с электронноплотным содержимым, что свидетельствует о различной функциональной активности клеток.

Макроскопически фолликулярные кисты представляют собой тонкостенные однокамерные образования тугоэластической консистенции. Функциональные фолликулярные кисты яичников могут возникать еще внутриутробно. Небольшие фолликулярные кисты, выстланные гранулезными клетками, обладают умеренной гормональной активностью. Фолликулярные кисты диаметром до 4-6 см клинически часто не проявляются.

При гормонально-активных кистах возможны гиперэстрогения и обусловленные ею нарушения менструального цикла: ациклические маточные кровотечения у менструирующих девочек-подростков или преждевременное половое развитие у девочек первого десятилетия жизни. При больших размерах фолликулярной кисты (диаметр 8 см и более) может произойти перекрут ножки кисты, сопровождающийся нарушением кровообращения и некрозом ткани, и (или) разрыв кисты. В этих случаях развивается картина острого живота.

Киста желтого тела по своему строению сходна с желтым телом и отличается от него лишь размерами (обычно не более 8 см в диаметре). Стенки ее толстые. Внутренняя поверхность характеризуется складчатостью желтого тела.

Кисты желтого тела формируются за счет вакуолизации и разрыхления структурных элементов желтого тела. Процесс вакуолизации часто начинается с центра желтого тела, когда вакуолизованный очаг значительно расширяется, то вакуолизованные структурные элементы сливаются между собой и превращаются в кистозные полости. В других случаях в составе желтого тела вакуолизация может происходить диффузно, тогда кистообразование наблюдается в центре с формированием первоначально небольшой полости, затем расширяется.

Микроскопически в стенке кисты желтого тела выявляют лютеиновые и текалютеиновые клетки.

Подвергается обратному развитию, как правило, к началу следующего менструального цикла. Осложнениями являются перекрут ножки кисты и разрыв кисты в результате кровоизлияния в ее полость, сопровождающиеся картиной острого живота.

Формирование кисты нередко имеет сочетанный характер. Часто сочетается кистообразованием как из фолликула, так и желтого тела. При этом микроскопически отмечается формирование неправильной формы кисты, стенка которой, с одной стороны, представлена клеточными элементами

фолликулярного эпителия, с другой стороны состоит из солидных пластов клеток и массы желтого тела.

Параовариальные кисты располагаются между листками широкой связки матки. Они возникают из зачатков мезонефрального протока, оофорона, также из целомического эпителия. Параовариальные кисты составляют от 8 до 16,4% всех образований яичников. В пубертатном возрасте параовариальные кисты иногда имеют папиллярные разрастания на внутренней поверхности. Кисты могут быть как небольшими (5-6 см), так и гигантскими, занимающими всю брюшную полость.

Макроскопически параовариальная киста имеет округлую или овальную форму, тугоэластическую консистенцию, с прозрачным жидкостным содержимым. Образование обычно однокамерное, располагается в основном сбоку и выше матки. Стенка параовариальной кисты тонкая (1-2 мм), прозрачная, с сосудистой сетью, состоящей из сосудов брыжейки маточной трубы и стенки кисты. По верхнему полюсу образования, как правило, располагается удлиненная, деформированная маточная труба. Яичник находится у задненижнего полюса кисты, иногда по ее нижней поверхности.

Небольших размеров параовариальная киста сначала не имеет «ножки», но при ее росте происходит выпячивание одного из листков широкой связки матки и формируется ножка кисты. В состав такой «ножки» может входить маточная труба, иногда и собственная связка яичника.

Кистозный вариант эндометриоидных кист макроскопически представляют собой так называемые «шоколадные» кисты яичников. Размеры кист встречаются в широком диапазоне - от 3 до 15 см в диаметре, с преобладанием кист крупной величины.

Эндометриоидные кисты характеризуются наличием эндометриоподобных очагов. Они бывают схожи с опухолями эндометрия и характеризуются выстилкой стенки кисты однорядным низким цилиндрическим эпителием эндометриального типа. Вокруг стенки часто наблюдаются кровоизлияния и накопление гемосидерина.

По морфологическому типу эндометриоидные кисты яичников делятся на два основных варианта: железисто-кистозный и кистозный.

Для железисто-кистозного варианта эндометриоза яичников характерным является: выраженный болевой синдром, небольшие размеры образований (до 4 см), спаечный процесс в малом тазу и инфильтративный характер других локализаций наружного эндометриоза, склонность к рецидивированию, высокая частота нарушений репродуктивной функции.

Для кистозного варианта строения эндометриоидного образования типичны минимальные клинические проявления или бессимптомное течение, размеры образований более 4,5 см, низкая частота спаечного процесса и других форм наружного эндометриоза поверхностного характера, незначительное число рецидивов.

Таким образом, в конце литературного обзора можно отметить о дальнейшем изучении этой проблемы в медицине особенно в теоретической.

ЛИТЕРАТУРА

1. Трус Д.А., Тихоновская О.А., Окороков А.О., Мустафина Л.Р., Тимофеева О.С., Логвинов С.В. и др. Моделирование функциональных кист яичников путем введения фолликулостимулирующего гормона // Бюллетень сибирской медицины. – 2017. – Т.16, №3. – С.137-144.
2. Тучкина И.А., Гнатенко О.В., Кебашвили С. Диагностика и лечение кист яичников в детском, подростковом и молодом репродуктивном возрасте // Medicine (Almaty). – 2017. – №1 (175). – С.27-31.
3. Сибирская Е.В., Адамян Л.В., Яцык С.П., Гераськина С.Г. Абдоминальный болевой синдром у девочек при опухолях и опухолевидных образованиях придатков матки // Российский педиатрический журнал. – 2015. – Т.18, №3. – С. 54-59.
4. Харт Д.М., Норман Дж. Гинекология. Иллюстрированное клиническое руководство / Пер. с англ.; под общей ред. В.Н. Прилепской. – М.: Издательство БИНОМ, 2009. – 464 с.

5. Yang C., Wang S., Li C.C. et al. Ovarian germ cell tumors in children: a 20-year retrospective study in a single institution // *Eur. J. Gynaecol. Oncol.* – 2011. – Vol. 32, N 3. – P. 289-292.
6. Zhang M., Jiang W., Li G. et al. Ovarian Masses in Children and Adolescents - An Analysis of 521 Clinical Cases // *J. Pediatr. Adolesc. Gynecol.* – 2014. – Vol.27, N3. – P.73-76.
7. Randal L.M., Pothuri B., Swisher E.M. Multi-disciplinary summit on genetics services for women with gynecologic cancers: A society of Gynecologic Oncology White Paper // *Gyn. Oncol.* – 2017. – N146. – P.217-224.
8. Rousseau V., Massicot R., Darwish A.A. et al. Emergency management and conservative surgery of ovarian torsion in children: a report of 40 cases // *J. Pediatr. Adolesc. Gynecol.* – 2008. – N21. – P.201-206.

СПЕКТР АКТИВНОСТИ ПАНКРЕАТИЧЕСКИХ ФЕРМЕНТОВ В ПОСТНАТАЛЬНОМ ПЕРИОДЕ У КРЫС

Абдумаджидов Абдулхай Абдулхакович

к. м. н. доцент кафедры Фармакологии и физиологии
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Юсупова Камилла Алишеровна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Значение тонкой кишки в усвоении компонентов пищи трудно переоценить. Это, в первую очередь, связано с тем, что эпителиальные клетки ее слизистой оболочки синтерзируют более 20 ферментов, обеспечивающих заключительные этапы гидролиза олиго- и димерных соединений. Наиболее существенными для пищеварения млекопитающих и человека являются гамма-амилаза, мальтаза, лактаза, сахараза, липаза, щелочная фосфатаза, различные пептидазы. Эти ферменты осуществляют в основном мембранное и частично - полостное и внутриклеточное пищеварение.

Интенсивность синтеза различных ферментов в энтероцитах зависит от многих факторов. В частности, выявлена зависимость между активностью ряда ферментов и качеством пищи. Так, при длительном скармливании собакам рациона, богатого сахарозой, отмечается 4-5-кратное увеличение в кишечном соке сахаразы, тогда как активность энтерокиназы мало меняется. Аналогичные данные получены при скармливании голодавшим крысам сахарозы. Рационы, содержащие 70% галактозы, фруктозы или мальтозы приводили к возрастанию сахарозной активности слизистой оболочки тонкой кишки, этого не наблюдалось, когда углеводы в рационе были представлены лактозой, маннозой или ксилозой, а рафиноза вызывала угнетение активности сахаразы.

Замена рациона, содержащего 4,7 % крахмала по калорийности на рацион с 69,7% крахмала приводила к повышению активности сахаразы и лактазы в нижней трети тонкой кишки крыс /99/, если же высококрахмальную диету

меняли на низкокрахмальную, то активность лактазы, мальтазы и кишечной амилазы снижалась.

После перевода цыплят с рациона, содержащего 67% крахмала на рацион с 77,3% крахмала уже через 24 ч наблюдалось возрастание скорости гидролиза этого полисахарида препаратами тонкой кишки, что также свидетельствует об адаптации кишечных карбогидраз к качеству пищи / 10/.

Адаптивные сдвиги активности амилазы и мальтазы кишечника выявлены у карпов, которым в течение 10 дней скармливался рацион, содержащий крахмал и лактозу.

Приведенных данных достаточно, чтобы заключить, что кишечные карбогидразы хорошо адаптируются к количеству углеводов в рационе. Эта адаптация реализуется путем повышения интенсивности синтеза карбогидраз вследствие модуляций в транскрипции генов, ответственных за этот синтез.

Способность различных типов углеводов индуцировать активность карбогидраз не одинакова.

Что касается других кишечных ферментов, в частности, пептидаз и липазы, то относительно их адаптируемости к избытку или недостатку соответствующих нутриентов единого мнения нет.

Основываясь на результатах изучения влияния диет с низким или высоким содержанием жира, недостатком полиненасыщенных кислот и липотропных факторов на секрецию кишечных ферментов считают, что существуют кишечные ферменты, которые участвуют в процессах специфического ферментного приспособления (альфа-глюкозидаза, энтерокиназа, щелочная фосфатаза), и ферменты, не участвующие в этих процессах (пептидаза и кишечная липаза). Однако, впоследствии появились работы, свидетельствующие об адаптивном реагировании кишечных пептидаз на содержание в рационе белка.

В экспериментах на крысах, которым скармливался рацион с повышенным за счет уменьшения квоты углеводов содержанием белка, было показано, что уже к 15-му дню применения рациона отмечается возрастание

дипептидгидролазной активности слизистой оболочки тонкой кишки при одновременном снижении активности сахаразы. При 30-дневном содержании крыс на высокобелковой диете отмечено, что наряду с существенным повышением активности дипептидаз происходит увеличение трипептидазной активности в слизистой оболочке тонкой кишки. Ферментативные активности возрастают уже на 4-ый день применения рациона и остаются повышенными до конца наблюдений.

Возможно, что повышение активности пептидаз на избыток белка в пище начинается значительно раньше. В зрелых клетках ворсинок подвздошной кишки крыс уже через 15 ч после начала кормления высокобелковым рационом отмечается выраженное повышение активности аминопептидазы. Одновременно в этой же части кишки в 3 раза возрастает активность трипсина, что ускоряет деградацию сахарозо- изомальтазного комплекса. Следовательно, снижение активности сахаразы на низкоуглеводном, но одновременно и высокобелковом рационе может быть не только результатом снижения синтеза фермента.

Сведений об изменениях активности кишечной липазы в зависимости от содержания жира в рацион мало. В опытах на крысах и собаках показано, что после приема пищи моноглицеридлипазная активность слизистой оболочки тонкой кишки заметно возрастает.

Аналогичные изменения претерпевает и активность кислой и щелочной фосфатаз в слизистой оболочке кишечника свиней, крупного рогатого скота.

Приведенные данные свидетельствуют о том, что большинство кишечных ферментов адаптируется к качеству пищи.

Имеется достаточное количество работ, результаты которых показывают, что формирование индивидуальной адаптации к качеству пищи происходит в процессе постнатального онтогенеза. Так, у большинства млекопитающих при рождении амилаза не выделяется поджелудочной железой или выделяется в минимальных количествах. К моменту перехода из дефинитивное питание секрета фермента резко возрастает.

Выработка и выделение поджелудочной железой протеолитических ферментов и липазы также слабо выражены в первые дни после рождения и существенно возрастают в связи с переходом на дефинитивное питание.

Выявлены существенные различия в постнатальном становлении секреции панкреатических ферментов у зрело- и незрелорождающихся животных. У зрелорождающихся морских свинок и цыплят в первый день жизни активность ферментов значительно выше, чем у незрелорождающихся крольчат, котят, щенят и у голубят.

Спектр активности панкреатических ферментов при рождении и его дальнейшие изменения в значительной степени зависят от вида животных. У крысят, имеющих доступ к высокожировому корму матери, еще до полного перехода на дефинитивное питание (с 17-го дня жизни) можно наблюдать возрастание активности липазы. После отъема от матери (на 21 –ый день) при скармливании высокоуглеводного рациона в течение 2-х дней амилолитическая активность железы возрастает вдвое, алиполитическая и протеолитическая активности - в 4 раза при скармливании богатых жиром или белком рационов.

У кроликов в указанные сроки (с 21-го по 30-ый дни жизни) адаптивные сдвиги в деятельности поджелудочной железы не обнаруживаются.

Таким образом, уже в раннем постнатальном онтогенезе поджелудочная железа очевидно, обладает способностью срочно адаптировать секрецию ферментов к качеству пищи. Однако многие аспекты онтогенеза этой функции изучены недостаточно. В частности, было бы интересно проследить за изменениями экзокреторной функции поджелудочной железы при длительном скармливании разнокачественных рационов животным, только что перешедшим на дефинитивное питание, у которых уже реализовались генетически регулируемые перестройки в деятельности органов пищеварения.

Выше мы приводили результаты ряда исследований, проведенных на взрослых животных которые свидетельствуют о наличии специфического ферментативного приспособления к пище и в тонкой кишке. Изучение этого

вопроса в процессе индивидуального развития показывает, что в каждом возрастном периоде существует соответствие между характером пищи и гидролитическими возможностями тонкой кишки. В раннем постнатальном периоде, когда единственной пищей млекопитающих является молоко выявляется очень низкий уровень активности сахаразы. В тоже время лактазная активность максимальна, что, очевидно, связано с тем, что единственным углеводным компонентом молока является лактоза /68/. У детенышей ряда морских млекопитающих (тюлени, морские львы, моржи), молоко которых не содержит лактозы. Лактазная активность в слизистой оболочке тонкой кишки отсутствуют.

К моменту перехода на дефинитивное питание активность сахаразы резко возрастает, а лактазная заметно снижается. Эта тенденция сохраняется и после отлучения от матери. В этот период вскармливания крысятам рациона, содержащего лактозу не индуцирует лактазную активность.

Дипептидгидролазная активность тонкой кишки у крыс достигает максимальных величин в молочный период развития, затем несколько снижается и остается относительно постоянной в более старшем возрасте и у взрослых животных.

Активность кишечной липазы оказывается достаточно высокой уже у 10-дневных крысят и продолжает резко возрастать до 20-го дня жизни. К 30-му дню она несколько снижается и вновь возрастает к периоду полового созревания.

Если принять во внимание, что молоко содержит достаточное количество белков и жира, то в онтогенетической динамике активности дипептидгидролазы кишечной липазы также можно увидеть признаки адаптации.

Полученные данные, свидетельствующие о том, что адаптивные возможности поджелудочной железы и тонкой кишки к качеству пищи неодинаковы в различные возрастные периоды. У 1-3-дневных цыплят поджелудочная железа на кормление отвечает усилением секреции ферментов. Но реакция недифференцирована, в ней нет признаков специфической

адаптации: яичный белок вызывает резкое возрастание активности липазы в химусе, а хлеб - повышение протеолитической активности. К 5-му дню жизни цыплят реакция поджелудочной железы на пищевые раздражители становится более дифференцированной: после скармливания белка в химусе возрастает преимущественно активность протеаз. А жирная пища больше стимулирует секрецию липазы. Однако на 10-ый день жизни цыплят адаптивная реакция поджелудочной железы к качеству пищевых раздражителей нарушается. Она восстанавливается на 20-ый день и становится прочной у 2-месячных цыплят.

Надо заметить, что для тонкой кишки само присутствие в ней пищи является важным фактором, стимулирующим адаптацию энтероцитов. Парэнтеральное питание как и голодание, приводит к атрофии кишки, снижению активности многих ферментов.

Кратковременных нагрузок в виде одночасовой ежедневной перфузии раствором глюкозы выключенных из пищеварения изолированных отрезков тонкой кишки достаточно для поддержания численности популяции энтероцитов.

В раннем онтогенезе имеются особенности в ответе ряда кишечных ферментов на кормление. У 5-дневных накормленных комбикормом цыплят пептидазная активность гомогената слизистой оболочки тонкой кишки оказалась на 45% ниже, чем у голодавших в течение 16 ч цыплят этого же возраста. Имелась тенденция к снижению амилазной активности, сахаразная активность достоверно повышалась.

Может быть неодинаковой, свидетельствуют и результаты исследований, проведенных на крысах.

Высокоуглеводный рацион, скармливаемый 3 и 12 месячным крысам, вначале вызывая повышение активности кишечных дисахаридов, и панкреатической амилазы у той и другой группы животных. При длительном приеме высокоуглеводного рациона у 12 месячных крыс отмечалось нормализация активности ферментов, тогда как у 3 месячных животных активность ферментов не снижалась.

На существование различий в адаптивных возможностях тонкой кишки, на прием пищи у молодых и старых крыс указывают и результаты других исследований.

Таким образом, приведенные данные свидетельствуют о том, что существует двойной механизм приспособления органов пищеварения к качеству питания. Во –первых, это фиксированные генетически видовые адаптации, которые реализуются в различные периоды онтогенеза, и в большой степени зависят от степени зрелости эндокринной системы. Во – вторых, это субстрат –ферментные индукции, которые запускаются пищей. При этом, возможности органов пищеварения реализовать адаптация по второму типу в различные периоды индивидуального развития животных, очевидно, не одинаковы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арвеладзе, Ю.Р. Строение сосудов микроциркуляторного русла разных органов у белых крыс в неонатальном периоде онтогенеза текст. /Ю.Р. Арвеладзе //Морфология, 2002. № 1. - 71-74.

2. Бахадыров, Ф.Н. Морфометрическая характеристика микрососудов печени при холестазае текст. /Ф.Н. Бахадыров и др. //Морфология, 2002.-№2-3.- С. 20.

3. Воробьев, Л.П. Болезни печени и кровообращение текст./Л.П. Воробьев, И.В. Маев // М.: Знание. - 2009. - 8-13.

4. Выренков, Ю.Е. Лимфатическое русло печени человека и животных и его преобразования при нарушении оттока желчи текст. /Ю.Е. Выренков, СИ. Катаев //Архив анатомии, гистологии и эмбриологии. 1988. - Вып. 5 - 42-46.

5. Князева, Л.С. Морфологические особенности постнатального развития печени при искусственном вскармливании текст. / Л.С.Князева, С.Т. Азубаева// Морфология. 2002. - № 2-3. - С.72.

6. Хонин, Г.А. Морфологические методы исследования в ветеринарной медицине текст. / Г.А. Хонин, С.А.Барашков, В.В. Семченко//- Омск, 2004. - 196с.

7. Diaconescu, N. Die Rolle der Wirbelsaulendynamik in der Lobierung des Leberparenchyms. text. / N. Diaconescu // Anat. Anz. 1993- P.214-220.
8. Greer, M. Anal sacs of the cat (*Felis domesticus*) text. / M. B.Greer, M. L. Calhoun // Am. J. Vet. Res. 2000. P. 773-781
9. Gemmel, R. Fine structure of sinusoids and portal capillaries in the liver of the adult sheep and the newborn lamb text. /R. Gemmel, T. Heath// Anat. Rec. 1972. -V. 172.-P.57-70
10. Zwingmann, C., Bilodeau M. Metabolic insights into the hepatoprotective role of N-acetylcysteine in mouse liver text. / C.Zwingmann, M.Bilodeau // Hepatology. 2006- P. 43-45.

К ВОПРОСУ ОБ УЧАСТИИ СИМПАТИЧЕСКОЙ И ПАРАСИМПАТИЧЕСКОЙ НЕРВНОЙ СИСТЕМЫ В РЕГУЛЯЦИИ БИОСИНТЕЗА ХОЛЕСТЕРИНА В ПЕЧЕНИ КРЫС

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Абдувахидова Севара Тальятбек кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Махмудова Умида Бахром кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Тошмаматова Маржона Сарвар кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Важнейшей проблемой современной медицины труда является изучение патогенеза профессиональных и производственно-обусловленных заболеваний, механизмов формирования клинических особенностей и вариантов течения патологии нервной системы от воздействия факторов производственной среды и неблагоприятных факторов трудового процесса.

Как отмечают отечественные авторы литературных источников, что за последние годы в России зарегистрировано свыше 120 тыс. больных с впервые установленным диагнозом профзаболевания, причем 97% из них составляют хронические заболевания, влекущие за собой ограничения профессиональной пригодности и трудоспособности. При этом на долю патологии нервной системы, приходится около 20% случаев. Иркутская область относится к регионам со стабильно высокими показателями профессиональной заболеваемости. А в общей структуре отраслей с наиболее частой регистрацией профессиональных заболеваний, химическая промышленность занимает

четвертое место, причем химические вещества входят в состав пяти основных факторов, вызывающих хронические профессиональные заболевания.

Специалистами было установлено, что разнообразие спектра действия химических веществ - от общетоксического, раздражающего, сенсibiliзирующего до специфично-направленного действия на разные органы, среди которых нервная система является главной интегративно-регуляторной системой, представляется актуальным изучение ранних нарушений, характеризующих патогенетически значимые изменения, сопровождающие развитие производственно-обусловленной и профессиональной патологии нервной системы.

К наиболее распространенным общесистемным модификациям обмена веществ, сопровождающим развитие большого числа заболеваний, в том числе и нервной системы, являются дислипидемии. Последние, как правило, сопровождаются развитием оксидативного стресса, обусловленным избыточным образованием свободных радикалов и активных форм кислорода, одним из источников образования которых, а также их прямой мишенью, является печень. Токсическое действие свободных радикалов предотвращается функционированием различных антиоксидантных систем, активность которых в организме снижается под влиянием неблагоприятных экзо-и эндогенных факторов. Состояние анти- и прооксидантной систем является одним из патогенетических факторов, определяющих вероятность развития патологических состояний, обусловленных снижением мозгового кровотока. В течение последних десятилетий рядом авторов была выдвинута концепция о существенной патогенетической роли окислительного стресса в повреждении клеток мозга. В то же время роль изменений в системе «свободнорадикальное перекисное окисление липидов - антиоксидантная защита» при формировании заболеваний нервной системы у работающих химических производств изучена недостаточно. Кроме этого отсутствуют сведения о закономерностях и особенностях формирования метаболических нарушений, в разные стадии ответных реакций организма работающих в условиях воздействия различных

нейротоксикантов, а также роль экспозиционной нагрузки в качестве возможного предиктора формирующихся изменений.

Учитывая данные многолетних исследований сотрудников Ангарского филиала ФГБУ «ВСНЦ ЭЧ» СО РАМН о клинических особенностях нейроинтоксикаций, сделан вывод о преобладании у лиц, контактирующих с нейротоксическими веществами, ранних психопатологических изменений над неврологической симптоматикой. В связи с этим перспективным является изучение механизмов расстройств деятельности сигнальной трансдукции в процессе формирования психопатологических и неврологических нарушений, которые могут определять различные нейромедиаторные системы. К настоящему времени накоплены некоторые данные о модификации биохимических показателей при неврологических нарушениях. При этом наиболее выраженные изменения отмечены в белом веществе мозга, где уменьшается количество белков и липидов миелина, появляются эфиры холестерина и кислый глиальный фибриллярный белок. Определенное значение в патогенезе неврологических нарушений отводится изменениям в системе факторов роста. В частности, установлено повышение уровня инсулиноподобного и тромбоцитарного факторов роста в зоне поражения нервной ткани, а снижение уровня BDNF и увеличение экспрессии фактора роста нервов сопровождается развитием дегенеративных процессов. В то же время, остается невыясненной роль нейротрофических факторов и нейромедиаторов в развитии патологических процессов в нервной системе, обусловленных воздействием нейротоксикантов.

А также наш анализ литературы показал, что печень занимает центральное место в обмене холестерина и его превращения в желчные кислоты. Поэтому изучение регуляции обмена холестерина в печени вегетативной нервной системой необходимо для понимания механизма поддержания постоянного уровня холестерина в тканях и крови и выведению его в виде желчных кислот. Поэтому целью работы стало установление

особенностей влияния симпатической и парасимпатической нервной системы на скорость биосинтеза холестерина.

Опыты проводились на белых крысах-самцах весом 180-220 г. Которым под эфирным наркозом вводили подкожно ацетат-1-С¹⁴, а затем карбохолин (0,01 мг/100г) или адреналин (0,1 мг/100 г). Перерезку блуждающих нервов проводили под нембуталовым наркозом на уровне дистального отдела пищевода ниже диафрагмы. На другой группе крыс проведена эмплевральная блокада чревных нервов новокаином. Через 30 минут крысам вводили ацетат-1-С¹⁴. Контролем служили ложно оперированные крысы. Крыс умерщвляли через 60 мин после введения Ацетат-1-С¹⁴. В отмытой от крови печени определяли содержание и удельную радиоактивность свободного холестерина по модифицированному методу Сперри и Уэбба. По отношению удельной радиоактивности холестерина к таковой гомогената печени получали величину относительной удельной радиоактивности.

Установлено, что скорость включения ацетата-1-С¹⁴ в холестерин печени в результате введения карбохолина снижалась, а при введении адреналина различие не было существенным, хотя можно отметить выраженную тенденцию к стимуляции биосинтеза холестерина. Перерезка блуждающих нервов оказывала сходное действие с адреналином при значительной вариабельности результатов. Существенное снижение удельной радиоактивности холестерина превосходило у крыс, подвергнутых эмплевральной новокаиновой блокаде чревных нервов. Снижение скорости биосинтеза холестерина при блокаде чревных нервов и тенденция к повышению при введении адреналина позволяет сделать предположение, что с симпатических нервов осуществляется стимулирующее влияние на скорость биосинтеза холестерина. С другой стороны, преобладание парасимпатического тонуса, по-видимому, вызывает торможение скорости новообразования холестерина в печени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Владимиров Ю.А., Проскурнина Е.В. Свободные радикалы и клеточная хемилюминесценция // Успехи биологической химии. - 2009. - Т. 49.-С. 341.
2. Влияние липопротеинов сыворотки крови на активность ангиотензинпревращающего фермента / Б.Ю. Альтшулер, А.П. Ройтман, В.В. Долгов, А.В. Соколов // Клиническая лабораторная диагностика. - 2004. -№ 11.- С. 22-35.
3. Влияние пищевой интоксикации солями ртути на активность цистеиновых протеиназ в тканях крыс / Л. А. Бондарева, Н. Н. Немова, Е. И. Кяйвяряйнен и др. // Изв. РАН. Сер. биол. - 2003. - № 1. - С. 47-50.
4. Грибанов Г.А., Лещенко Д.В., Белякова М.Б. Хронобиологические аспекты влияния острой гипобарической гипоксии на аутолитические изменения липидов головного мозга, миокарда и печени крыс *in vitro* // Тез. докл. 1 Междунар. Конгр. «Новые медицинские технологии». - СПб, 2001. -С. 123-124.
5. Кушнерова Н.Ф., Рахманин Ю.А. Влияние интоксикации оксидами азота на метаболические реакции печени и профилактика поражений // Гигиена и санитария. - 2008. - № 1. - С. 70-73.
6. Allen J.W., Shanker G., Aschner M. Methylmercury inhibits the *in vitro* uptake of the glutathione precursor, cystine, in astrocytes, but not in neurons // Brain Res.-2001.-№ 894.-P. 131-140.
7. Al-Malki A.L., Rezaq A.M., Al-Saedy M.H. Effect of fire smoke on some biochemical parameters in firefighters of Saudi Arabia // J. Occup. Med. Toxicol. - 2008. - № 11.-P. 3-33.
8. Alzheimer disease: mercury as pathogenetic factor and apolipoprotein E as a moderator / J. Mutter, J. Naumann, C. Sadaghiani et al. // Met. Ions Life Sci. -2011,- №8.-P. 247-262.
9. Behavioral changes in metallothionein-null mice after the cessation of long-term, low-level exposure to mercury vapor. / M. Yoshida, C. Watanabe, M. Kishimoto et al. // Toxicology Letters. - 2006. - Vol. 161, № 3. - P. 210-218.

10. Bell K.F.S., Hardingham G.E. CNS peroxiredoxins and their regulation in health and disease // *Antioxidants and Redox Signaling*. - 2011. - Vol. 14, № 8. - P.1467-1477.

11. Duenas-Laita A., Perez-Castrillón.JL., Ruiz-Mambrilla M. Heart disease deaths among firefighters // *N. Engl. J. Med.* - 2007. - Vol. 356, № 24. - P. 2536-2537.

ФИЗИОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛЯЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАНОВ ЖЕЛУДОЧНО-КИШЕЧНОГО ТРАКТА В РАЗЛИЧНЫЕ ФАЗЫ ПИЩЕВАРЕНИЯ

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Гринкевич Святослав Александрович

студент

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Ибрагимова Малика Шахромовна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Каландарова Комила Анварбековна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Интересующий нас аспект взаимосвязей частей пищеварительной системы заключается в выявлении механизмов, которые обеспечивают координированную деятельность различных органов и различных функций одного и того же органа.

Представление о фазах было разработано И. П. Павловым в деталях применительно к работе желудочных желез. Очевидно, что разделение на фазы возможно только в эксперименте при искусственном разобщении отделов желудочно-кишечного тракта, в естественных условиях фазы перекрывают друг друга. До недавнего времени в понятие фазы вкладывали еще и другое содержание, касающееся способа передачи раздражения от рецепторного поля к эффектору, и различал сложно-рефлекторную и желудочную фазы.

На первый взгляд кажется бесспорным, что схема фазовой регуляции секреции желудка является универсальной и может быть использована для установления принципов регуляции прочих органов и тканей пищеварительной

системы. Однако потребовалось длительное время, прежде чем это положение получило фактическое обоснование, причем далеко не во всех пунктах.

В частности, лишь сравнительно недавно в литературе утвердилось выражение «желудочная фаза панкреатической секреции». Ранее считалось, что внешняя секреция поджелудочной железы при пищеварении возбуждается в результате: а) актов жевания, глотания и пр., т.е. при воздействии на рецепторы, расположенные выше желудка, б) перехода химуса в двенадцатиперстную кишку, где освобождаются кишечные гормоны. В этой системе желудку отводилась роль источника соляной кислоты, являющейся стимулом образования секретина.

Современные представления о механизмах желудочной фазы панкреатической секреции имеют много общего с объяснением механизмов желудочной фазы желудочной секреции. В соответствии с делением желудка на две функциональные зоны различаются две желудочные фазы – фундальная и пилорическая. В том и другом случае раздражение желудка усиливает секрецию панкреатических ферментов, а под электронным микроскопом выявляются изменения эргастоплазмы ацинарных клеток, связанные с синтезом ферментов. В меньшей степени меняется объем секретлируемого сока и содержание бикарбонатов. Разница состоит в том, что влияние в фундальной области желудка на длительность поджелудочной железы считается исключительно рефлекторным, поскольку эффект растяжения *antrum pylori* на секрецию денервированного панкреатического трансплантата отсутствует. В отличие от этого влияние на *pancreas* с привратника сохраняется после денервации привратника и образования панкреатического трансплантата и, следовательно, может передаваться гуморальным путем. Вначале предполагалось существование антрального панкреозимина, но сейчас считают, что положительное влияние на ферментообразование в поджелудочной железе оказывает гастрин. Соответственно резко кислая реакция в привратнике снимает положительный эффект его раздражения на поджелудочную железу, что связано с прекращением образования гастрина. Но решающим

доказательством служит стимуляция ферментообразования в поджелудочной железе при введении малых доз очищенного гастрина.

Решен вопрос о существовании аналогичной желудочной фазы секреции желчи. Из хирургической практики давно известно, что резекция желудка приводит к нарушению всасывания жира, несмотря на то, что он в желудке не расщепляется. Если обычно в кишечнике всасывается 90% потребленного жира, то после удаления желудка эта цифра сокращается до 30%, что заставляет предполагать нарушения деятельности печени.

При обсуждении кишечной фазы необходимо поставить вопрос о содержании терминов «печеночная» и «панкреатическая» фазы деятельности органов желудочно-кишечного тракта и правомерности их употребления. Если придерживаться данного ранее определения фазы, то следует принимать во внимание исключительно влияния из полостей, но не с паренхиматозных органов. С этой точки зрения печень и поджелудочная железа способны участвовать в фазной регуляции деятельности пищеварительных желез только при помощи вырабатываемых ими секретов, изливающихся в полость. Было показано, например, что кратковременное и поэтому безвредное для организма отведение желчи и панкреатического сока из двенадцатиперстной кишки влияет на моторику и секрецию желудка, уменьшая количество желудочного сока, выработку соляной кислоты и пепсина и угнетая пищевую моторику желудка.

Следует принимать во внимание степень сложности связей между областями желудочно-кишечного тракта, особенно отдаленными. Большую сложность, к примеру, часто представляют способы передачи раздражения различным органам с рецепторов полости рта. Влияние акта еды на каудальный отдел кишечника может передаваться не только по экстрамуральным ветвям вагуса, но и в результате распространения волны возбуждения с верхних отделов по пищеварительной трубке к нижним. Аналогичное влияние акта еды на поджелудочную железу помимо прямого вагусного пути, осуществляется через гастрин, образующийся при вагусной стимуляции желудка в первой фазе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Авдеева, Н.В. Особенности гастродуоденальной патологии и течения периода адаптации у детей к условиям дошкольного учреждения: автореф. дис.... канд. мед.наук / Н.В. Авдеева. - Н. Новгород, 2009. - 4с.
2. Агафонова, Н.А. Механизмы формирования моторных нарушений при функциональных нарушениях желудочно-кишечного тракта. От патогенеза к лечению // Доктор.ру. Гастроэнтерология. -2015. - №2(103). - С.1-5.
3. Акопян, А.Н. Гастроэзофагеальный рефлюкс и нарушения моторики желудочно-кишечного тракта / А.Н. Акопян, С.В. Бельмер, О.Ф. Выхристюк // Доктор.ру. Педиатрия. Гастроэнтерология. - 2014. - №11 (99). - С. 45-49.
4. Алёхин, А.Н. Клинико-психологические характеристики детей дошкольного возраста с функциональными расстройствами пищеварения / А.Н. Алёхин, Е.Ю. Войнова, Е.А. Трифонова // Психическое здоровье. -2009. - №9 (40). - С. 33-39.
5. Алямовская, Г.А. Возможность коррекции микробиоценоза кишечника у детей старше 3 лет [Текст] / Г.А. Алямовская // Практика педиатра. - 2012. - С.6-9.
6. Кононов, А.В. Полиморфизм генов цитокинов в развитии *Helicobacter pylori* инфекции / А.В. Кононов, Е.Г. Помогайло, Е.А. Потрохова [и др.] // Вестник РАМН. - 2010. - №2. - С.8-12.
7. Печкуров, Д.В. Факторы риска функциональной диспепсии у детей младшего школьного возраста [Текст] / Д.В. Печкуров, И.А. Пахомова, Г.Ю. Порецкова // Практическая медицина. - 2011.- №1(48). - С.96-100.
8. Blum S., Schiffrin E. J. Intestinal microflora and homeostasis of the mucosal immune response: implication for probiotic bacteria? [Text] / S. Blum, E. J. Schiffrin // Curr. Issues Intest. Microbiol. - 2003. - Vol. 4(2). - P. 53-60.
9. Brun, R. Functional dyspepsia [Text] / R. Brun, B. Kuo // Therap Adv Gastroenterol. - 2010. - Vol.3(3).- P. 145-64.

10. Buonavolonta, R. Familial aggregation in children affected by functional gastrointestinal disorders [Text] / R. Buonavolonta, P. Goccorullo, G. Boccia [et al.] // Gut. - 2008. - Vol. 57. - Suppl. II. - P. 3.

11. Burns, A. Developmental and postnatal changes in the enteric nervous system / A. Burns, N. Thapar // J. Pediatr. Gastroenterol. Nutr. - 2013. - Vol. 57. - Suppl. 1. - P.S4-S8.

12. Camilleri, M. Serotonin-transporter polymorphism pharmacogenetics in diarrhea-predominant irritable bowel syndrome [Text] / M. Camilleri, E. Atanasova, P. Carlson [et al.] // Gastroenterology. - 2002 Aug; Vol. 123(2). - P. 425-32.

13. Corsetti, M. Mechanisms of functional dyspepsia and its relation to IBS [Text] / M. Corsetti, J. Tack // Irritable bowel syndrome. Diagnosis and treatment / Eds. M. Camilleri, M.C. Spiller, W.B. Saunders. - London. - 2002. - P. 117-126.

ИЗМЕНЕНИЕ АКТИВНОСТИ ЭНТЕРАЛЬНЫХ ПРОТЕАЗ И КАРБОГИДРАЗ КРЫС ПОД ВЛИЯНИЕМ АМИЗИЛА

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Ким Евгений Валериевич

студент

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Фомина Ксения Александровна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Фаизова Альбина Зиннуровна

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Проблемы, связанные с ухудшением здоровья новорожденных детей обуславливают высокие показатели заболеваемости и формирование хронических форм патологии с раннего возраста. Заслуживают особого внимания неонатальные инфекции, являющиеся причиной высокой смертности новорожденных, особенно, недоношенных детей. У преждевременно родившихся детей высок риск первичной патологической колонизации кишечника, а присоединяющаяся неонатальная инфекция способствует нарушению микробиоценоза кишечника и развитию дисбиотических состояний, которые качественно влияют на характер клинического течения и исход болезни.

Известно, что новорожденные, находящиеся в условиях реанимационного отделения, имеют серьезные нарушения микробиоценоза кишечника. В общеклинической практике при нарушениях биоценоза кишечника используется рутинное бактериологическое исследование кала, что в современных условиях в полной мере не удовлетворяет практического врача: слишком много времени уходит от момента забора кала до получения

результата, нет характеристики условно-патогенной микрофлоры, не указывается, в какой степени снижено содержание микрофлоры.

Особый интерес представляют инфекционно-воспалительные заболевания периода новорожденности и их влияние на здоровье детей. Они отличаются своеобразием течения, что приводит к возникновению серьезных проблем, связанных со своевременной диагностикой, лечением и прогнозом этой патологии. У преждевременно родившихся детей повышается риск первичной патологической колонизации кишечника, а присоединение неонатальной инфекции способствует развитию дисбиотических состояний, которые качественно влияют на характер клинического течения болезни. Особого внимания заслуживает развитие дисбиотических состояний у недоношенных с низкой массой тела, так как при этом имеется высокий риск развития некротизирующего энтероколита с серьезными последствиями. Последнее представляет значительный интерес для практической работы в неонатологии в плане превентивных мероприятий потому, что имеются предложения рассматривать определенные нарушения микробиоценоза кишечника у недоношенных новорожденных как начальную фазу развития некротизирующего энтероколита.

В настоящее время идентифицирован ряд факторов кишечной микрофлоры, которые непосредственно обеспечивают персистенцию и колонизацию симбионтной и условно-патогенной микрофлоры. К этим факторам относятся различного рода ферменты, которые формируют устойчивость некоторых представителей кишечной микрофлоры к действию секреторных антител. Накоплены данные о том, что ферменты, способные расщеплять секреторные иммуноглобулины слизистых оболочек, способствуют колонизации эпителия условно-патогенными бактериями.

В ходе экспериментальных и клинических исследований рядом авторов были разработаны методы определения нарушения микробиоценоза кишечника по спектру активности специфических ферментов — протеаз — микробных факторов патогенности, которые представлены следующими основными

классами: сериновые, металлзависимые, тиоловые. При комплексном воздействии ферментов патогенности, выделяемых протеаз-положительными микроорганизмами кишечника, создаются условия для возникновения и поддержания воспалительного процесса и развития эндогенной инфекции.

В последние годы особое внимание исследователей привлекают ферменты, обладающие функцией протеаз, которые способны деградировать секреторные и плазменные иммуноглобулины, компоненты комплемента, белки межклеточного матрикса, воздействующие на эндотелий сосудов, активирующие компоненты свертывающей системы крови и фибринолиза. По-видимому, протеазы способны запускать и поддерживать воспалительные реакции в слизистой кишечника, снижать уровень специфической и неспецифической резистентности слизистых, приводя, в конечном итоге, к снижению колонизационной резистентности кишечника. Многие из изученных протеаз, входящие в состав «экзотоксиновых комплексов», продуцируются только штаммами микроорганизмов, способными вызвать развитие инфекционного процесса. При комплексном воздействии факторов патогенности, выделяемых протеаз положительными микроорганизмами кишечника, создаются условия для возникновения и поддержания воспалительного процесса и развития эндогенной инфекции.

Состояние микрофлоры кишечника (микробиоты) — это один из важнейших показателей физиологического гомеостаза организма, и исследование его раскрывает новые механизмы формирования иммунитета и факторов неспецифической защиты у ребенка раннего возраста.

Поэтому следуя вышесказанному наша актуальность темы заключается в том, что в настоящее время стрессорные воздействия (интоксикации, травмы, избыточное потребление лекарств, изменение диеты и т.д.) на организм выступают на первый план. В стрессорную реакцию вовлекаются все органы и системы, включая пищеварительную.

Целью настоящего исследования явилось изучение действия холиноблокатора амизила на активность карбогидраз и протеаз тонкого кишечника взрослых крыс.

Различные фармакологические препараты изменяют процессы полостного и мембранного пищеварения. Например, центральный холиноблокатор амизил даже после однократного введения взрослым крысам снижает активность ферментов, расщепляющих углеводы и белки. При длительном введении холиноблокатор по-разному действует на активность ферментов, осуществляющих полостной и пристеночный гидролиз белков: снижение активности протеаз в полости кишки, возможно, в некоторой степени компенсируется повышением активности дипептидазы в слизистой оболочке кишки. По-разному реагируют на введение холиноблокатора ферментсинтезирующие системы, ответственные за выработку карбогидраз.

Таким образом, различный характер сдвигов амилалитической и сахарозной активности (первая участвует в полостном, вторая – в мембранном переваривании углеводов) приводит к изменению соотношения темпов начального и заключительного этапов гидролиза, что указывает на возможность коррекции количества поли- и дисахаридов в углеводном компоненте пищи в условиях длительного применения препаратов этой группы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анохин В.А., Тюрин Ю.А. Роль основных представителей анаэробной кишечной флоры в норме и патологии //Казанский медицинский журнал.-2001.-Т.82.-№2.-С.149-151.
2. Антонов А.Г., Яцык Г.В. Пути снижения неонатальных потерь //Тез.докл. VI Конгресса педиатров: Неотложные состояния у детей.-М.-2000.-С.1-3.
3. Белозерова Е.А., Потатуркина-Нестерова Н.И., Климов Е.С. Влияние хронического поступления солей меди, цинка и свинца на микробиологический

баланс толстой кишки в условиях эксперимента // Токсикологический вестник, 2007, №4.-С.26-30.

4. Белокрысенко С.С. Здоровье новорожденных как микробиологическая проблема // Педиатрия.-1990.- №1 С.8-13.

5. Белоусов Ю.Б., Леонова М.В. Синдром раздраженного кишечника // Для тех, кто лечит (Приложение к журналу здоровье). -2001.-№6.-63с.

6. Бельмер С.В. Иммунологические свойства кисломолочных продуктов // Вопросы детской диетологии, 2007, №5.-С.34-39.

Захарова И.Н., Коровина Н.А., Лыкина Е.В. Влияние нуклеотидов на формирование местного иммунитета кишечника у детей // Вопросы современной педиатрии, 2007, №6 -С.23-28.

7. Звягинцева Т.Д., Шаргород И.И., Мирзоев Л.А., Чернобай А.И., Сергиенко Е.И. Дисбактериоз тонкой и толстой кишки его патогенетическое лечение. Методическое пособие.- Харьков, 2000. -24с.

8. Избранные лекции по гастроэнтерологии // Под ред. В.Т. Ивашкина, А.А. Шептулина. М.: МЕДпресс, 2001. - 88 с.

Самсыгина Г.А. Сепсис и септический шок у новорожденных детей // Педиатрия.-2009.-Т.87-№1-С. 120-127.

9. Сенцова Т.Б., Яцык Г.В., Хан Э.Р. Нормативные показатели формирования микробиоценоза у новорожденных детей // Ж. Педиатрия. -1996. -№1 -С.10-13.

10. Серкина А.В., Бушуева А.Г, Честухина Г.Г., Гумперт Й., Хой-шен К., Куяу М., Шевелев А.Б. Получение предшественника глутамилэн-допептидазы *V. Licheniformis* и изучение его процессинга *in vitro* // Вопросы медицинской химии.-Москва.- № 1- 2001.- 34-36 с.

11. Bollinger R.R. Human secretory immunoglobulin A may contribute to biofilm formation in the gut // Immunology, 2003.-109.P.580-587.

12. Erasmus H.D., Ludwig- Auser H.M., Paterson P.G., Sun D., Sanka-ran K. Enhanced weight gain in preterm infants receiving lactase-treated feeds:a randomized, double-blind, controlled trial // J.Pediatr.-2002.-№141-P.532— 537.

13. Heller G, Richardson K.D., Schnell K. et al. Are we regionalized enough? Early-neonatal deaths in low-risk births by the size of delivery units in Hesse, Germany 1990-1999 // International Journal of Epidemiology.-2002.-Vol.31.-P. 1061-1068.

14. Hooper L.V. et al. Molecular analyses of commensal host-microbial relationships in the intestine // Science. -2001.-p.291.

Macpherson A.J., Harris N.L. Interactions between commensal intestine bacteria and the immune system // Nat.Rev.Immunol. 2004.- p.478-485.

15. Nagai.H., Poy C.R. Show me the substates: modulation of host cell function by type IV secretion systems // Cell.Microbiol.-2005.- p.373-38.

16. Newburg D.S. Oligosaccharides in human milk and bacterial colonization // J.Pediatr.Gastroenterol.Nutr.-2005.-№30.-P.8-17.

17. Noish A.S. Bacterial inhibition of eukaryotic pro-inflammatory pathways // Immun.Res.29-2004.-P. 175-186.

18. Noish A.S. Prokaryotic regulation of epithelial responses by inhibition of I κ B α -ubiquitination // Science.-2000.-p.289.

ФУНКЦИОНАЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГИПОТАЛАМО- ГИПОФИЗАРНОГО КОМПЛЕКСА

Аскарьянц Вера Петровна

доцент

кафедры фармакологии, физиологии

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

Мухамеджанова Манзурахон Яшнар кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Авезова Тумарис Пахратдин кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент,

Дадажоновна Одинахон Фаррух кизи

студентка

Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт. г. Ташкент

С позиций современной науки жизнь представляется динамическим процессом поддержания равновесия внутренней среды организма (гомеостаза), подверженного постоянному воздействию внешних и внутренних агрессивных факторов - стрессоров. Независимо от своей природы и продолжительности, любой стрессор вызывает неспецифическую, стереотипную реакцию определенную Гансом Селье как "основной адаптационный синдром". Дальнейшее развитие учения об адаптационном синдроме привело к заключению, что природа стрессирующего агента вносит определенную специфичность в характер адаптивного ответа. При этом исход ответа зависит от двунаправленного взаимодействия основных интегрирующих систем организма - нервной, эндокринной и иммунной. Такое тесное взаимодействие возможно благодаря единым сигнальным молекулам и рецепторам синтезируемым и экспрессируемым клетками и тканями обеих систем. В силу значимости подобных взаимодействий на рубеже XX и XXI веков сформировалась новая медико-биологическая дисциплина – нейроиммуно-эндокринология, которая объединяет и координирует исследования,

направленные на изучение механизмов взаимодействия основных интегрирующих систем организма: нервной, эндокринной, иммунной.

Представление о нейросекреторной системе гипоталамуса и гипофиза появилось после открытия Э. Шаррера (1963), обнаружившего гипоталамические нейросекреторные клетки. Эти клеточные элементы способны к генерации, передаче и проведению потенциалов действия, подобно всем нейронам. Сложность устройства нейро-секреторного аппарата гипоталамо-гипофизарного комплекса состоит в том, что одна и та же нейросекреторная клетка может выделять одновременно несколько нейропептидов (или даже нейропептидов и непептидных нейротрансмиттеров), которые действуют и паракринным, и нейромедиаторным путем, и гормональным путем (через кровь и спинномозговую жидкость) на различные клетки ЦНС, гипофиза и даже других органов.

Как отмечают авторы литературных источников, что нейроэндокринологические взаимоотношения гипоталамуса, гипофиза и других отделов ЦНС интенсивно изучаются и далеки от полной ясности.

Гипоталамус – отдел промежуточного мозга, занятый контролем установочных точек гомеостаза. Здесь имеются вегетативные нервные центры, задающие термостатную установочную точку, массостатную установочную точку, а также баростатические и другие центры поддержания балансовых констант организма.

Несомненно, сознательные решения вызревают в высших отделах ЦНС. Но именно гипоталамус придает нашим действиям характер страсти, изменяющей индивидуальную судьбу, а порой – и судьбы целых этносов. Такие понятия, пассионарность, долг (по Селье «добровольно принятый на себя кодекс поведения») и другие категории, сопрягающие биологию человека с его историей, тесно связаны с ролью гипоталамуса в организме.

Гипоталамус главным элементом лимбической системы, координирующим биологически целесообразное поведение, определяющим, что приятно и желанно, а что неприятно и отвратительно для индивидов, в

ощущениях и поведенческих реакциях. Именно здесь формируется аффективный компонент ощущений и реакций. Это оказывает гигантское влияние на влечения, предпочтения, ценностные установки.

Вблизи центров голода и жажды, в латеральных отделах гипоталамуса находится центр ярости (гнева), раздражение которого провоцирует агрессивную эмоционально-вегетативно-двигательную реакцию и сильнейший стресс.

Неподалеку от него, в перивентрикулярных ядрах имеется центр наказаний, раздражение которого провоцирует страх, неудовольствие, вызывает сильную боль и активную реакцию избегания, а при длительных воздействиях приводит к столь серьезному истощающему стрессу, что он может окончиться гибелью животного. Этот гипоталамический центр тесно связан с аналогичными образованиями в сером веществе, окружающем силвиев водопровод среднего мозга, в амигдале и гиппокампе, ведающем некоторыми функциями памяти и обучения. Электростимуляция медиальных и латеральных ядер амигдалы и вентрального гиппокампа усиливает стрессорный ответ. Центр наказаний передает активирующие воздействия в центр ярости, что делает возможной активную внешнюю ответную реакцию животного, оборону и избегание. Специалистами этой области установлено, что стресс, провоцируемый раздражением центра наказаний, носит особенно сильный и патогенный характер, легко приводит к дистрессу и патологическим изменениям во внутренних органах по типу «истощения» или «болезненной адаптации», как раз в том случае, если ответная внешняя двигательная эмоциональная реакция, координируемая центром гнева почему либо оказывается невозможной или ограниченной. Это не просто общие соображения, продиктованные наблюдениями за индивидами, страдающими от неотрагированных эмоций. Существуют данные количественных измерений уровня активации вегетативных функций и степени повреждения внутренних органов у животных, подвергнутых экспериментам, основанным на специальной модели стресса – болевом воздействии в условиях полной

иммобилизации. При этом не происходит реализации реакции ярости и нет должного выделения эндогенных опиатов, с их противоболевой и антистрессорной восстановительной активностью, а разрушительный потенциал стресса обращается вовнутрь. Мобилизация вегетативных функций носит чрезмерный и длительный характер. Описанная ситуация носит в поведенческой физиологии наименование «выдержки». Именно выдержка, то есть стимуляция центра наказаний при торможении реакции ярости, дает наиболее сильный и патогенный стресс. Патогенность стресса, вызванная стимуляцией этой области гипоталамуса, еще более усиливается, если стресс сопровождается продленной стадией тревоги. Дополнительными экспериментальными воздействиями, усиливающими стресс, являются «введение сигналов, заранее уведомляющих о неизбежном болевом ударе, нанесение ударов через случайные, не слишком короткие промежутки времени».

Данная экспериментальная ситуация, очевидно, воспроизводится и в реальной жизни при социальном торможении у человека потребности реализовать оборонительную реакцию или при введении запрета на ее осуществление. Это приводит к тому, что наиболее патогенные ситуации создает социальный стресс безысходности и зависимость индивида от источника стресса. Мудрые японские психологи, стараясь профилактировать подобные ситуации на производстве, украсили офисы и заводы куклами – чучелами начальства, принимающими на себя удары разъяренных подчиненных.

Зарубежными и отечественными авторами отмечено, что основной центр удовольствий (или награды, удовлетворения) находится тоже в гипоталамусе, по ходу центрального пучка нервных волокон в вентромедиальных и латеральных ядрах и представлен норадренергическими нейронами. Он успокаивает стресс. Имея возможность осуществлять самостимуляцию этого центра, животные испытывают к этому непреодолимое влечение и предпочитают такое самоудовлетворение пищевым, половым и любым другим

способам получения удовольствий. Такая обсессивная модель поведения напоминает действия фанатиков и наркоманов. Центр удовольствий тесно связан с центрами насыщения и полового влечения, но не только с ними.

Замечательной особенностью этого центра является его тесная связь и даже анатомическое перекрытие с центром гнева. Умеренная стимуляция центров ярости может сопровождаться положительным аффективным компонентом. Очевидно, это необходимо для нейросекреторного и вегетативного обеспечения защитного эффекта эмоциональной разрядки при угрозе дистресса.

По данным Б. С. Эйгелмена и П. Коттона (1993), хронический стресс изменяет нейрохимические характеристики промежуточного мозга крыс, стойко повышая у них внутригипоталамическую активность тирозингидроксилазы и понижая содержание β -адренорецепторов в мозге. Это коррелирует с агрессивным поведением. Предполагается, что агрессия позволяет крысам задействовать антистрессорные механизмы и адаптироваться к хроническому стрессу. Данная доктрина, трактующая агрессивное поведение как биологически рациональное для определенных ситуаций, получила название «нейрокальвинизм». К.Лоренц обосновал эволюционную целесообразность механизмов агрессии в классической работе «Так называемое зло: о природе агрессии» тем, что эта форма поведения способствует установлению социально-иерархических, территориальных и брачных связей у животных. Дополнительные центры наград находятся в амигдале, перегородке, зрительном бугре, подкорковых ядрах и покрышке среднего мозга. Электростимуляция латеральной части базального ядра миндалевидного комплекса и его кортикомедиальных ядер, а также дорсальной части покрышки среднего мозга успокаивают стрессорный ответ. Стимуляция базальных ядер амигдалы его активизирует. Ядра гиппокампа оказывают антистрессорное действие.

В свою очередь, гиппокамп же представляет обязательную станцию переключения для всех сенсорных проекций новой коры, за исключением

обонятельной, что дает ему возможность управлять стрессорными реакциями в ответ на самые различные сенсорные раздражители, например, зрительные и слуховые.

Интересно, что при единоборстве позитивных и негативных стимулов и, следовательно, центров удовлетворения и неудовольствия у экспериментальных животных побеждает неизменно последний, стрессогенные влияния которого влияют на поведение сильнее, чем антистрессорное действие центра наград. Очень важно, что повторные воздействия стрессора вызывают вызывают десенсибилизацию и привыкание к нему, по мере превращения стрессора в рутинный фактор он вызывает все более слабый стресс и все менее значительный кортикальный электрофизиологический ответ. Однако, если стрессор действует с подкреплением путем стимуляции центра наград или центра наказаний, то затухания ответа не происходит. В связи с этим, стресс стимулирует память особенно, кратковременную. По некоторым данным АКТГ и вазопрессин даже являются в гиппокампе и других отделах ЦНС нейротрансмиттерами центров памяти. Эти данные указывают на важную роль стресса в связанных с ним гипоталамических изменениях в подкреплении и обучении.

Нейрохимические аспекты регуляторных функций подбугорья можно охарактеризовать следующим образом.

Гипоталамические нейросекреторные клетки человека выделяют следующие основные группы биостимуляторов.

Либерины (то есть нейроэндокринные стимуляторы продукции гипофизарных пептидов с идентифицированной структурой). К либерином относятся тиролиберин, одновременно являющийся и слабым пролактолиберином (трипептид), люлиберин (декапептид, являющийся одновременно и фоллилиберином, т.е. общим гонадолиберином), соматолиберин (44 аминокислоты) и ключевой либерин стресса – кортиколиберин и рилизинг-факторы (стимуляторы продукции гипофизарных гормонов с точно не установленным строением). Нехарактеризованный пептид,

стимулирующий продукцию меланоцитстимулирующего гормона МСГ, именуется МСГ-РФ.

Статины (пептиды с установленной химической структурой, нейроэндокринным путем тормозящие продукцию гипофизарных гормонов) и ингибитинг-факторы (аналогичные пептиды, структура которых не расшифрована). В эту группу входит соматостатин, этот нейропептид ингибирует множество различных функций и иногда именуется пангибином. Принципиально важно, что статины (как и либерины) могут действовать не только нейроэндокринным трансгипофизарным путем, но также через спинномозговую жидкость и системный кровоток (тиролиберин, соматостатин, КРФ), паракринно – в пределах гипоталамуса и как нейротрансмиттеры в пептидэргических синапсах самой ЦНС.

Нонапептиды (аргинил- и лизил-вазопрессин и окситоцин). Это первые нейрогормоны, обнаруженные в гипоталамусе и наиболее количественно значимые продукты его нейросекреции. Кроме нейроэндокринного системного эффекта, они оказывают трансгипофизарное действие, а также могут быть пептидэргическими нейротрансмиттерами и паракринными регуляторами в ЦНС. Вазопрессин служит важным стимулятором секреции АКТГ при стрессе и, также, как и кортиколиберин, освобождается в систему гипофиза. Вазопрессин обладает митогенным действием на клетки клубочковой зоны коры надпочечников. Другой нонапептид, окситоцин, проявляет слабый кортиколибериноподобный эффект. Нонапептиды используют иные, чем КРФ, рецепторы и пострецепторные посредники в клетках аденогипофиза и влияют не столько на синтез, сколько на освобождение АКТГ, поэтому эффекты КРФ и октапептидов при стрессе суммируются.

А также исследователями отмечено, что моноамины, среди которых важнейшее место занимает дофамин, выполняющий функцию ингибитора секреции пролактина и называемый также условно «пролактостатином». Его эффект намного сильнее влияет на функции пролактинсинтезирующих клеток аденогипофиза, чем действие всех идентифицированных и предполагаемых

пептидных стимуляторов пролактиногенеза. Поэтому при пересечении ножки гипофиза угнетается продукция всех гормонов аденогипофиза (вторичный пангипопитуитаризм), кроме пролактина, синтез которого, наоборот, растормаживается. Остальные моноамины подбугорья действуют как нейромедиаторы и представлены серотонином, адреналином, норадреналином и гистамином. Из эпифиза сюда могут транспортироваться мелатонин. Обильно представлены в подбугорье и нейроны, синтезирующие ГАМК. В отношении стресса, стимулирующие выделение кортиколиберина и вазопрессина холинергические и серотонинергические системы являются стимуляторами.

Эндогенные опиаты представляют особую группу широко распространенных нейропептидов антистрессорного действия. Они вырабатываются и гипоталамусом, причем, подбугорье, наряду с *nucleus tractus solitarius* в продолговатом мозге представляет собой уникальное место образования опиоидных пептидов всех трех семейств – проопиомеланокортинового, проэнкефалинового и продинорфин-неоэндорфинового. Опиаты могут действовать нейроэндокринным путем (выделяясь в кровь и цереброспинальную жидкость), а также как пептидные синаптические медиаторы и паракринные регуляторы, в самой гипоталамуса – это ЦНС. Главный опиоид – это β -эндорфин.

Гипоталамус вырабатывает многие другие нейропептиды, широко представленные во всех его ядрах, а также по всему организму, в клетках диффузной эндокринной системы (апудоцитах), в частности, производимые также энтерининовой системой желудочно-кишечного тракта, секреторными кардиомиоцитами, юктагломерулярным комплексом почек, островками Лангерганса и иными рассеянными в организме элементами смешанного происхождения. Эти нейропептиды часто очень важны для гипоталамических вегетативных функций, но действуют не через кровотоки, как либерины и статины, а паракринно – на соседние центры подбугорья, или в режиме синаптических пептидных нейротрансмиттеров в гипоталамусе и других отделах ЦНС.

Через сосудистый орган концевой пластинки и нейрогемальные образования нейрогипофиза в гипоталамус могут проникать цитокинины. Кроме того, цитокины образует астроглия самого гипоталамуса и прилегающих образований.

Итак подводя итог литературного анализа можно сказать, что при стрессе гипоталамус, активируемый как гуморальными факторами (гипоксия, гипогликемия, интерлейкины), достигающими его через нейрогемальные структуры, так и нервными холинергическими и серотонинергическими влияниями, исходящими от лимбической системы и других отделов ЦНС.

ЛИТЕРАТУРА

1. Акмаев И. Г., Гриневич В. В. Нейроиммуноэндокринология гипоталамуса // М.: Медицина.- 2003.-168 С.

2. Рыбникова Е. А., Пелто-Хьюкко М., Ракицкая В. В., Шаляпина В. Г. Локализация кортиколибериновых рецепторов в мозгу крысы. Российский физиологический журнал им. И.М.Сеченова. 2001. - Т. 87, N 12. - С. 1595-1602

3. Абатнина, Ю.В. Роль витамина Е в регуляции апоптоза при патологии и старении / Ю.В. Абатнина, Е.Д. Бажанова, Д.Л. Тёплый // Успехи геронтологии. 2005. - № 17. - С 29 - 33.

4. Голубев, А.Г. Катехоламины, стероиды и старение в нервной и эндокринной системах / А. Г. Голубев // Усп. совр. биол. 1989. - № 6 - С. 64 - 75.

5. Гончарова, Н. Д. Регулирующее влияние эпиталона на продукцию мелатонина и кортизола у старых обезьян / Н. Д. Гончарова, В.Х. Хавинсон, Б.А. Лапин // Бюл. эксперим. биологии и медицины. 2001. - Т. 131.-№4.-С. 466-468.

6. Гордиенко, В.М. Ультраструктура желёз эндокринной системы / В.М. Гордиенко, В.Г. Козырицкий. Киев - Здоров'я, 1978. - 288 с.

7. Сергеев В. Г. Роль пептидных систем гипоталамуса в нейроэндокринных механизмах регуляции пищевого поедения. Ижевск. -2002.- Дисс. Доктора мед. наук.

8. Abbot NC. Healing as a therapy for human disease: a systematic review. J Altera Complement Med.- 2000 -Apr;6(2) -P. 159-69.

9. Aguilera G. Regulation of pituitary ACTH secretion during chronic stress // Front. Neuroendocrinol. -1994. -V. 15. -P. 321 -350.

10. Akira S, Takeda K, Kaisho T. Toll-like receptors: critical proteins linking innate and acquired immunity. Nature Immunology -2001-2(8)-P. 675-680

11. Baram T.Z., Schultz L. Corticotropin-releasing hormone is a rapid and potent convulsant in the infant rat // Brain Research. Developmental Brain Research. 1991. Vol. 61 (1). P. 97.

12. Ben-Barak Y., Russell J.T., Whitnall M.H., Ozato K., Gainer H. Neurophysin in the hypothalamo-neurohypophysial system. I. Production and characterization of monoclonal antibodies // Journal of Neuroscience. 1985. Vol. 5 (1). P. 81-97.

13. Berghorn K.A., Knapp L.T., Hoffman G.E., Sherman T.G. Induction of glucocorticoid receptor expression in hypothalamic magnocellular vasopressin neurons during chronic hypoosmolality // Endocrinology. 1995. Vol. 136 (2). P. 804-807.

РОЛЬ ДЕСФЛУРАНА В ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОМУ ПЕРІОДІ

Баусов Євген Олександрович,

к. мед. н., доцент

Домненко Валентина Юріївна,

студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. В сучасній практиці в анестезіології використовуються різні галогенвмісні препарати для проведення інгаляційного наркозу, серед яких є новий фторвмісний препарат 3 покоління Десфлуран. Його використання може допомогти пацієнтам для полегшення входу та виходу з наркозу, виключити післяопераційні ускладнення.

Мета роботи. Визначити ефекти Десфлурана в післяопераційному періоді.

Матеріали та методи. Було виконано огляд статей і публікацій бібліографічної бази статей Національної медичної бібліотеки США (NCBI), електронної бібліотеки ClinicalKey, бази даних рефератів і цитування Scopus, а так же вітчизняної літератури з 2010 по 2020 рік, в яких описувалися дослідження галогенвмісних препаратів для проведення інгаляційного наркозу, їх ефекти, вплив на організм під час і після операції.

Результати і обговорення. Десфлуран відноситься до галогенованих фторвмісних ефірам 3 покоління, за хімічною структурою є 2-діфторметокси-1-1-1-2-тетрафторетаном. Десфлуран є високоефективним, добре керованим і безпечним лікарським препаратом, який має органопротективні властивості - прекодиціювання міокарда, бронходилатацію, нейропротекцію. Десфлуран не використовується для вступної анестезії, так як має подразнюючий ефект на верхні дихальні шляхи, але застосовується для підтримки наркозу, а також для його індукції. Точка кипіння Десфлурана 22,8 °C, що вимагає застосування термокомпенсуючого випарника. За рахунок низького коефіцієнта розчинності

кров: газ - 0,45, Десфлуран швидше вирівнює 3 показника парціального тиску (парціальний тиск анестетика в альвеолі (P_A), крові (P_a), в мозку (P_b)), що збільшує швидкість входу і виходу з наркозу. Десфлеран має низькі коефіцієнти розчинності кров: м'язи - 1,73, кров: жир - 29, що так само обумовлює більш швидкий вхід і вихід з наркозу, за рахунок меншого накопичення препарату в м'язовій і жировій тканинах. Швидке виведення анестетика з організму дозволяє збільшити швидкість появи захисних рефлексів дихальних шляхів, зменшити ймовірність виникнення ускладнень, пов'язаних з порушенням прохідності верхніх дихальних шляхів і виникненням гіпоксемії, раніше припинити ШВЛ, знизити сонливість, раніше відновити м'язовий тонус в післяопераційному періоді. Вихід з наркозу не залежить від тривалості анестезії. Мінімальна альвеолярна концентрація (МАК) характеризує силу інгаляційного анестетика, але вона залежить від віку, умов перебування і стан організму пацієнта. МАК Десфлурана при віці здорового пацієнта 40-45 років, становить 6,0%. Рівень печінкової метаболізації не перевищує 0,02%, препарат в основному виводиться з організму через легені. Прекондиціонування міокарда - здатність захищати міокард від гіпоксії. Десфлуран знижує судинний опір і артеріальний тиск, не викликає симпатичну стимуляцію. При підвищенні концентрації більше 1 МАК, може збільшити частоту серцевих скорочень. Десфлуран, як і інші інгаляційні препарати, пригнічує процеси внутрішньомозкового метаболізму, але його нейропротекція пов'язана з прямим дилатуючим впливом на гладком'язові елементи судинної стінки, збільшуючи мозковий кровотік. Десфлуран не порушує кровопостачання і мікроциркуляцію шлунка і кишечника, не знижує тонус сфінктерів стравоходу і шлунка при концентрації до 1,5 МАК. Не має нефротоксичності.

Висновки. Десфлуран є інгаляційним галогеновим фторвмісним анестетиком 3 покоління. Препарат має високу ефективність, керованість і безпеку. Він використовується для підтримки і індукції наркозу. Даний анестетик має високу швидкість введення і виведення з наркозу організма, час виходу з наркозу не залежить від тривалості анестезії. Так само, Десфлуран

сприяє швидкому відновленню в післяопераційному періоді за рахунок низької розчинності в тканинах. Препарат має органопротективну дію, протидіє ішемії тканин, виводиться через легені. Всі ці ефекти Десфлурана дозволяють його використання для якнайшвидшого відновлення організму в післяопераційному періоді.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ СТРУКТУРИ ПЕРВИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ (ЗА КЛАСАМИ ХВОРОБ) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РЯДОВОГО, СЕРЖАНТСЬКОГО І СТАРШИНСЬКОГО СКЛАДУ ЗА КОНТРАКТОМ ЗСУ

Вегерінська Анастасія Миколаївна,
лейтенант медичної служби
слухач ФПВЛ ЛЗП (СВ)
Українська військово-медична академія
м. Київ, Україна

Актуальність. Захворюваність є одним з критеріїв оцінки стану здоров'я населення. Матеріали про захворюваність населення в медичній практиці необхідні для: оперативного керівництва роботою закладів охорони здоров'я; оцінки ефективності проведених лікувально-оздоровчих заходів, в тому числі диспансеризації; оцінки здоров'я населення і виявлення факторів ризику, що сприяють зниженню захворюваності; планування обсягу профілактичних оглядів; визначення контингенту для диспансерного спостереження, госпіталізації, санаторно-курортного лікування, прогнозу захворюваності.

У статистиці захворюваності існують такі показники **первинна захворюваність** - сукупність нововиявлених в даному році, ні де раніше не зареєстрованих захворювань. Цей показник дає уявлення про частоту виникнення захворюваності, її динаміці.

Первинна захворюваність - це сукупність новопосталих захворювань за календарний рік; розраховується як відношення числа новопосталих захворювань до середньої чисельності населення, помножена на 1000.

Кількісна та якісна характеристики патологічних станів великою мірою визначаються віком людини. Тому важливим є вивчення показників стану здоров'я окремо в осіб працездатного віку, що дає змогу виявити особливості формування здоров'я, які необхідно враховувати при організації медичної допомоги. Вивчення стану здоров'я населення цієї вікової категорії набуває

особливого значення, оскільки збереження трудової активності є необхідною умовою для успішного виконання першочергових завдань як економічного, так і соціального розвитку країни.

Отже, оцінка стану і тенденцій здоров'я населення є необхідною умовою для ефективної діяльності системи охорони здоров'я як основа для планування лікувально-профілактичних заходів, розробки організаційних форм і методів роботи органів і закладів охорони здоров'я, а також для контролю за ефективністю їх діяльності щодо збереження і зміцнення здоров'я населення працездатного віку

Структура первинної захворюваності серед військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу за контрактом ЗСУ загалом практично не відрізняється від структури захворюваності по Україні. У той же час більш детальний аналіз вказує на деякі відмінності у величині частки того чи іншого класу хвороб у загальній кількості захворювань.

Мета дослідження: на підставі ретроспективного аналізу медичних карт хворих, визначити особливості сучасної динаміки показників структури первинної захворюваності (за класами хвороб) військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу за контрактом ЗСУ.

Матеріали та методи. Дослідження виконані для реалізації мети і завдань роботи. В ході виконання дослідження було проаналізовано дані галузевої статистичної звітності за формою 2/МЕД та дані статистичної звітності окремо для кожної категорії військовослужбовців (рядового, сержантського і старшинського складу за контрактом ЗСУ.).

Результати дослідження. До переліку показників, які різнобічно характеризують здоров'я населення і підлягають динамічному спостереженню та аналізу, належать захворюваність і поширеність хвороб, їх статево-вікові, територіальні особливості тощо. В даній роботі проаналізовано загальні тенденції захворюваності та поширеності хвороб (за всіма класами хвороб). У найближчі роки можна очікувати подальшого збільшення кількості випадків захворювань за всіма класами хвороб. Стосовно динаміки показників первинної

захворюваності можна припустити, що в наступні 3-4 роки цей показник теж продовжуватиме зростати. Прогнозні значення складатимуть від 86709 у 2015 р. до 123070 випадків відповідних військовослужбовців за контрактом ЗСУ у 2020 р. (фактичний показник у 1994 р. становив 60582 випадки). Найбільш розповсюдженими захворюваннями в структурі первинних звернень у військовослужбовців рядового, сержантського та старшинського складу за контрактом протягом 2018-2020рр. стабільно 1 рейтингове місце посідають хвороби органів дихання (56902, 42877, 34361), 2 рейтингове місце хвороби органів травлення (16656, 12074, 11014), 3 рейтингове місце хвороби кістковом'язової системи та сполучної тканини (10050, 8429, 6565), а у 2019 році 3 місце розділяють ще хвороби шкіри (7958) відповідно.

Причинами цих змін можуть бути об'єктивні чинники, які сприяють зростанню поширеності хвороб, зокрема, завдяки подовженню тривалості життя відбувається збільшення частки осіб старшого віку, для яких притаманно накопичення хронічної патології, а також, можливо, певне підвищення доступності та якості надання медичної допомоги.

Висновки. Таким чином, зростання показників рівнів первинної захворюваності (за класами хвороб) у військовослужбовців рядового, сержантського і старшинського складу за контрактом ЗСУ обґрунтовує необхідність подальшого дослідження та удосконалення медико-організаційних заходів, спрямованих на профілактику даних патологій.

ПАТОГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ ВЕГЕТАТИВНОЇ НЕРВОВОЇ СИСТЕМИ У ХВОРИХ НА COVID-19

Водоп'янов Володимир Анатолійович

к. мед. н., доктор філософських наук, асистент

Кривонос Микола Юрійович,

Демиденко Дарія Павлівна,

Коссе Марія Юріївна,

Шувалова Вера Михайлівна

асистенти

Шестаков Володимир Ілліч

к. мед. н., доцент, асистент

Донецький національний медичний університет

м. Маріуполь, Україна

Введення. Коронавірусне захворювання (COVID-19) у цей час вважається пандемією та залишається поки що без ефективних методів лікування? Яке значною мірою зачіпає багато органів і системи організму, не вважаючи на те, що пневмонія і легенева дисфункція зазвичай переважають в клінічній картині. А також вегетативну нервову систему.

Мета роботи. Виявити закономірності ураження вегетативної нервової системи у хворих на COVID-19 для визначення стратегії оптимізації профілактики та лікування вегетативних порушень.

Матеріали та методи. Огляд наукової літератури.

Результати та обговорення. Вивчення захворюваності та механізми порушень органів та систем у хворих на COVID-19, виявило головну закономірність порушення гомеостазу вегетативної нервової, який буде зсуватися у бік збільшення тону сипатичної нервової системи та впливати на результат перебігу коронавірусної інфекції.

У зв'язку з чим були виявлені шляхи міграції коронавірусної інфекції, аналізуючи та узагальнюючи які, назріла необхідність визначити стратегію профілактики та лікування вегетативних порушень.

Висновки. Вивчивши поліорганні порушення зі встановленими шляхами міграції коронавірусної інфекції, були зазначені подальші напрямки клінічних досліджень для поліпшення лікування та прогнозу перебігу коронавірусної інфекції.

1. The extended autonomic system, dyshomeostasis, and COVID-19. / Goldstein, D.S. // *Clin Auton Res* 30, 299–315 (2020).

2. Is 'happy hypoxia' in COVID-19 a disorder of autonomic interoception? A hypothesis. / González-Duarte, A., Norcliffe-Kaufmann, L. // *Clin Auton Res* 30, 331–333 (2020).

3. World Health Organization. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) situation report-45. Accessed March 5, 2020.

4. China Medical Treatment Expert Group for Covid-19. Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China./ Guan WJ, Ni ZY, Hu Y, et al // *N Engl J Med*. 2020.

5. Diagnosis and treatment of adults with community-acquired pneumonia: an official clinical practice guideline of the American Thoracic Society and Infectious Disease Society of America. / Metlay JP, Waterer GW, Long AC, et al. // *Am J Respir Crit Care Med*. 2019;200(7):e45-e67

ПОШИРЕНІСТЬ ПЕРЕДДІАБЕТУ У ЧОЛОВІКІВ З ГІПЕРТОНІЧНОЮ ХВОРОБОЮ ТА ПОРУШЕННЯМ ПУРИНОВОГО ОБМІНУ

Колесник М. Ю.,
професор, д. мед. н.
Дудко О. В.
аспірант

Запорізький державний медичний університет
Кафедра сімейної медицини, терапії, кардіології і неврології ФПО

Вступ. Метаболічні порушення є частим супутником гіпертонічної хвороби (ГХ). Серед них особливу роль відіграють порушення пуринового та вуглеводного обміну, що вважаються незалежними чинниками несприятливого прогнозу. Цукровий діабет 2 типу є фінальною стадією глікемічного континууму, якому тривало передують субклінічні зміни метаболізму глюкози. Поширеність переддіабетичних станів у хворих з ГХ та порушеннями пуринового обміну вивчена недостатньо. Активний скринінг дизглікемії може бути перспективним превентивним напрямом у хворих з ГХ.

Мета. Визначити поширеність переддіабету у чоловіків з гіпертонічною хворобою та порушенням пуринового обміну.

Матеріали та методи. Обстежено 90 чоловіків від 18 до 65 років (середній вік $48,5 \pm 9,16$ років) з ГХ та порушеннями пуринового обміну, до яких відносили безсимптомну гіперурікемію та клінічно маніфестну подагру. Патологічним вважали підвищення сечової кислоти понад 420 мкмоль/л. Дослідження проведено на базі Навчально-наукового медичного центру «Університетська клініка» Запорізького державного медичного університету. Всім пацієнтам проводили біохімічне дослідження плазми венозної крові на автоматичному біохімічному аналізаторі Accent-200 (Cormay, Польща). Забір крові робили вранці натщесерце із ліктьової вени у вакуумні пробірки BD Vacutainer, що містять розділовий гель. За стандартними методиками визначали рівень глюкози, глікозильованого гемоглобіну та рівень сечової кислоти.

Глюкозотолерантний тест проводився з визначенням рівня глюкози у венозній крові натщесерце та через 2 години після перорального вживання 75 грам глюкози. Переддіабет (порушення глікемії натщесерце та/або порушення толерантності до вуглеводів) визначався при рівні глюкози у плазмі крові натще в межах 5,6-6,9 ммоль/л та/або глікозильованого гемоглобіну в межах 5,7-6,4%, а також за результатами глюкозотолерантного тесту.

Результати та обговорення. При аналізі показників вуглеводного обміну у обстежених хворих критеріям переддіабету відповідало 65,5% чоловіків. Основним варіантом виявилось порушення глікемії натщесерце, що зустрічалось у 46,6 % обстежених. При цьому у 36,7% чоловіків спостерігалось поєднання як підвищеного рівня глюкози натще, так і глікозильованого гемоглобіну. Збільшення глікозильованого гемоглобіну при нормальних показниках глюкози реєструвалось у 6,7% чоловіків. У 22,2% обстежених виявлено підвищення рівня глюкози натщесерце при нормальних показниках глікозильованого гемоглобіну. У 18,9% чоловіків зафіксовано комбіноване підвищення параметрів глікемії натще із порушенням толерантності до вуглеводів за даними глюкозотолерантного тесту.

Висновки. Переддіабет є частим порушенням вуглеводного обміну, яке зустрічається у 65,5% чоловіків з гіпертонічною хворобою та порушенням пуринового обміну. У пацієнтів з гіпертонічною хворобою, особливо при поєднанні з порушенням пуринового обміну, необхідно якомога раніше проводити скринінг на наявність переддіабету для профілактики розвитку цукрового діабету та подальшого зниження ризику серцево-судинних подій.

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ЗА ГЕМОРАГІЧНИМ ТИПОМ

Кривецька Інна Іванівна

Кандидат медичних наук, доцент

Хованець Крістіна Русланівна

Студентка

Кафедра нервових хвороб, психіатрії та медичної психології
Чернівці, Україна

Вступ. У структурі цереброваскулярних захворювань провідне місце займають гострі порушення мозкового кровообігу. Мозковим інсультом називають гостре порушення мозкового кровообігу, що супроводжується структурними та морфологічними змінами в тканині мозку і стійкими органічними неврологічними симптомами, які утримуються понад добу. За характером патологічного процесу розрізняють два види інсульту: геморагічний та ішемічний (мозковий інфаркт).

За даними літератури, летальність від геморагічного інсульту досягає 40-50%, а інвалідність розвивається у 70-75% тих, що вижили. Смертність від субарахноїдальних крововиливів досить висока - помирають близько 30% хворих.

Значний вклад в розуміння патогенезу інсульту зробив Рудольф Вірхов. Він запропонував терміни тромбоз та емболія, які і сьогодні є ключовими в діагностиці, лікуванні та профілактиці інсульту. Пізніше він встановив, що причиною тромбозу артерій є не запалення, а саме: атеросклеротичні зміни судин.

У науковій літературі терміни “геморагічний інсульт” і “нетравматичний внутрішньомозковий крововилив” вживаються або як синоніми, або до геморагічних інсультів, поряд з внутрішньомозковим, також відносять нетравматичний субарахноїдальний крововилив. Внутрішньомозковий крововилив – найбільш розповсюджений тип геморагічного інсульту,

найчастіше виникає у віці 45–60 років. В анамнезі у таких хворих – гіпертонічна хвороба, церебральний атеросклероз або поєднання цих захворювань, симптоматична артеріальна гіпертензія, захворювання крові та ін. Ознаки захворювання (відчуття розігріву тіла, посилення головної болі, порушення зору) проявляються рідко. Як правило, інсульт розвивається раптово, у денний час, на фоні емоційного або фізичного перенапруження. Причиною крововиливу в мозок найчастіше різке підвищення артеріального тиску (80–95 % випадків). Рідше крововилив обумовлений атеросклерозом, захворюваннями крові, запальними змінами мозкових судин, інтоксикацією, авітамінозами та іншими причинами. Крововилив в мозок може наступити шляхом діapedезу або в результаті розриву судин. В обох випадках в основі виходу крові за межі судинного русла лежать функціонально-динамічні ангіодистонічні розлади загальної і, зокрема, регіональної мозкової мікроциркуляції. Основним патогенетичним фактором крововиливу є гіпертонічні кризи, при яких виникають спазми або пралічі мозкових артерій і артеріол. Обмінні порушення, що виникають в ділянці ішемії, сприяють дезорганізації стінок, які в цих умовах стають проникливими для плазми й еритроцитів. У механізмі виникнення діapedезної геморагії лежить порушення взаємодії між згортаючою і протизгортаючою системами крові, а також параліч стінок дрібних судин, який сприяє наростанню проникливості судинних стінок і плазморагії. Одночасно розвиток спазму багатьох судинних розгалужень, в поєднанні з проникненням крові в мозкову речовину, може призвести до утворення обширного вогнища крововиливу, а інколи і множинних геморагічних вогнищ.

Цікаво, що існує ряд інших причин, які можуть призвести до геморагічного інсульту: артеріовенозні мальформації та хвороба Мойя-Мойя; спонтанні гематоми, описані Лазортом, у молодих людей з нормальним артеріальним тиском (до 25% ВМК в молодому віці); амілоїдна ангіопатія; мішечкоподібні артеріальні аневризми, в тому числі гіпертензивні мікроаневризми (близько 20% усіх ВМК); васкуліти; еклампсія; пухлини

(крововилив в пухлину, частіше в метастаз); гемангіоми; прийом антикоагулянтів, рідше – антиагрегантів, тромболітиків; тромбоз внутрішньочерепних вен; захворювання крові (лейкози, тромбоцитопенічна пурпура та ін.); вживання амфетаміну та кокаїну тощо.

Хвороба Мойя-Мойя – рідкісна хронічна форма облітерації термінальних відділів внутрішньої сонної артерії з проліферацією патологічних судин на основі головного мозку (судини Мойя-Мойя). В дитячому віці ця хвороба частіше має перебіг з ішемічними ускладненнями, у дорослих вона може призводити до кровотечі при хворобі Мойя-Мойя виникають із розширених гілок передньої хореоїдальної артерії і/або задньої сполучної артерії. У більшості розширених артерій відзначається виражений фіброз і стоншення медії з фрагментацією еластичного шару. В результаті гемодинамічного стресу або старіння в розширених артеріях з тонкими стінками формуються мікроаневризми.

Порівняно рідкою причиною внутрішньочерепних крововиливів є тромбози вен. Венозний тромбоз часто розвивається у дегідратованих хворих, у вагітних і в післяродовому періоді, у хворих з пухлинами головного мозку, після перенесеної черепно-мозкової травми.

Залежно від локалізації геморагічні інсульти поділяються на: глобулярні (крововиливи в одну долю головного мозку), які виникають, як правило, в зоні кори і підкірковій речовині головного мозку; супратенторіальні глибокі крововиливи в базальні ганглії і внутрішню капсулу; крововиливи в каудальне тіло; крововиливи в базальні ганглії; крововилив у стовбур мозку; крововилив у середній і довгастий мозок (первинні виникають рідко); церебелярні крововиливи (у 82% зазвичай обмежуються однією гемісферою мозочка, первинно часто уражають ділянку зубчастого ядра).

Патологоанатомічні крововиливи класифікують як поширені (більше 2 см у діаметрі), дрібні (діаметр 1–2 см), щілинні (менше 1 см в діаметрі, розміщуються в підкірковій зоні на межі білої та сірої речовини) і петехіальні.

В діагностиці геморагічного інсульту важливе значення має анамнез, зібраний у пацієнта або його представників, де з'ясувати наявність артеріальної гіпертензії, перенесених гострих порушень мозкового кровообігу раніше, а також у його родичів. Чи спостерігались головні болі, шум в голові, відчуття «серцебиття в голові»? Як пацієнт лікувався до цього випадку (регулярно, не регулярно, чи вживав алкоголь і кури́в), що у хворого сталося напередодні?

Частіше всього спостерігається гострий, раптовий початок з вираженим головним болем. Скоро приєднуються оболонкові симптоми. Нерідко судомні напади. Неврологічна симптоматика зумовлена локалізацією гематоми, порушенням функції перифокальних відділів і провідних шляхів, викликаних їх здавленням розвиненою гематомою, підвищенням внутрішньочерепного тиску, дислокацією серединних структур, проривом крові у субарахноїдальний простір і шлуночкову систему, гострою оклюзією лікворних шляхів. Наприклад, лобулярні гематоми утворюються в ділянці кори і підкірковій речовині. Неврологічний дефіцит має обмежений і часто мінливий характер. Крововилив у таламус проявляється таламічним синдромом: контрлатеральним геміпарезом, геміанестезією, часто супроводжується проривом у 3-й шлуночок з можливою подальшою дислокацією півкульних структур і розвитком верхнього вклинення (у вирізку намету мозочка). При крововиливах у каудальне тіло відмічається головний біль, нудота, блювота та різні поведінкові порушення, контрлатеральний геміпарез без мовних порушень.

При первинних крововиливах у стовбур мозку, як правило, уражується міст, що клінічно виявляється раннім розвитком коми, звуженням зіниць зі збереженою фотореакцією, тетраплегією, вираженою децеребраційною ригідністю. Первинні крововиливи в середній і довгастий мозок виникають рідко. Для крововиливу в середній мозок характерний розвиток синдрому Вебера (гомолатеральний параліч окорухового нерва і перехресна геміплегія). Крововилив у довгастий мозок зазвичай супроводжується раннім розвитком коми у хворого.

Крововилив у мозочок характеризується блювотою, нудотою, головним болем, порушенням координації, запамороченням.

Крововиливи субтенторіальної локалізації призводять до компресії Сільвієвого водопроводу і заповнення кров'ю 3-го і 4-го шлуночків з подальшим збільшенням їх об'єму, гострої оклюзійної гідроцефалії, що призводить до нижнього вклинення (у великий потиличний отвір).

Висновки. Таким чином, геморагічний інсульт несе важкі моральні, соціальні наслідки. Від якості медичної допомоги залежить покращення стану, зниження ризику виникнення ускладнень і підвищення якості життя пацієнтів з геморагічним інсультом.

АНОМАЛІЯ РОЗВИТКУ МОЛОЧНИХ ЗАЛОЗ: НАЯВНІСТЬ ДОДАТКОВОЇ МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ У ПАХВОВІЙ ДІЛЯНЦІ ЗЛИВА

Мойсеєнко Валентина Олексіївна,
академік НАН ВО України, д.м.н., професор,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
Приватна медична клініка «Smart Medical Center»,
м. Київ, Україна;
Мурадян Арсен Володимирович,
лікар вищої категорії,
Обласний онкологічний диспансер,
Приватна медична клініка «Медибор», м. Житомир, Україна;
Мурадян Володимир Арсенович,
студент,
Національний медичний університет імені О.О. Богомольця,
м. Київ, Україна

Введення./Introduction. Додаткова долька молочної залози не є захворюванням молочних залоз, а є вродженою аномалією розвитку. В нормі вона зникає по мірі розвитку ембріону. Це рудиментарне утворення, яке може розташовуватися вздовж молочних залоз, у премамарному та ретроамарному просторах та найчастіше у пахвових ділянках. Діагностується у жінок в репродуктивному віці. Діагноз «додаткова долька молочної залози» ставиться на підставі клінічного огляду та підтверджується інструментальними методами обстеження, найчастіше використовується УЗД.

Мета роботи./Aim. На підставі даних об'єктивного обстеження (огляд, пальпація) виявити наявність аномалії розвитку молочних залоз та об'єктивізувати діагноз за допомогою інструментальних методів діагностики.

Матеріали і методи./Materials and methods. Клінічний випадок. Бібліографічний метод – проведено теоретичний аналіз та здійснено узагальнення даних літератури, проаналізовано фактичний вміст. При дослідженні використано анкетно-опитувальний метод, а також – опис, аналіз, реферування.

Результати і обговорення./Results and discussion. Дівчина, українка за національністю, 17 років, звернулася за консультацією до мамолога зі скаргами на набухання молочних залоз, щільне новоутворення твердуватої форми в лівій пахвовій ділянці, ниючий біль, який посилюється перед початком менструацій, спричиняючи дискомфорт, супроводжується надмірним потовиділенням, обмеженням нормальних, мимовільних рухів передпліччям. Лікарем проведено консультацію, первинний огляд, призначенні додаткові методи обстеження. Пацієнтка направлена на УЗД молочних залоз та аксиллярних ділянок (на 5-8 день менструального циклу). На підставі цього лікарем встановлено діагноз: Структурних змін з боку обох молочних залоз не виявлено. Додаткова залозиста долька лівої молочної залози, яка розташована в лівій аксиллярній ділянці.

Лікування: Виключно хірургічне втручання. Операція показана в наступних випадках:

- Неестетичність новоутворення
- Постійний ниючий біль
- Травмування новоутворення білизною та одягом
- Виявлення вузлів та ущільнень в аномальній залозистій тканині
- Спадковість обтяжена раком

Різновиди оперативних втручань:

- Хірургічне видалення саме додаткової, аномально розвиненої, молочної залози

Висновки./Conclusions. Даний випадок є цікавим, оскільки додаткова долька молочної залози не є загальним захворюванням молочних залоз, є аномалією розвитку. Дана пацієнтка не була обізнана про аномалії розвитку молочних залоз, не зверталася до лікаря-мамолога саме з цієї причини, а основними скаргами були дискомфортні відчуття у фізіологічні критичні дні. Даний клінічний випадок демонструє ускладнення - розвиток додаткової молочної залози у пахвовій ділянці на тлі гормонального збою в період статевого дозрівання. При встановленні даного діагнозу основною метою є виключення доброякісних та злоякісних новоутворень молочних залоз..

МОРФОМЕТРИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЗМІН СТРУКТУР ПЕЧІНКИ ПРИ РЕЗЕКЦІЇ РІЗНИХ ОБ'ЄМІВ ЇЇ ПАРЕНХІМИ

Монастирська Наталія Ярославівна,

доктор філософії, асистент

Гнатюк Михайло Степанович,

д. мед. н., професор

Татарчук Людмила Василівна,

д. мед. н., доцент,

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України

Вступ. На сьогодні резекцію печінки нерідко виконують у хірургічних клініках при доброякісних та злоякісних пухлинах, метастазах, травмах печінки, внутрішньопечінковому холангіолітазі, альвеолярному ехінококозі, трансплантації печінки [1,2]. Відомо, що резекція великих об'ємів паренхіми печінки може призводити до виникнення пострезекційної портальної гіпертензії та складних загально-біологічних процесів, які виникають і розвиваються при цьому в органах і системах організму при його адаптації до виражених змін гемодинаміки у портальній системі [2,3]. В останні роки дослідники все частіше звертають увагу на структуру органів при гіпертензії у системі ворітної печінкової вени [3]. Варто зазначити, що морфометричні зміни структур печінки досліджені недостатньо, а детальне та об'єктивне знання компенсаторно-адаптаційних процесів у вказаному органі при видаленні різних об'ємів його паренхіми, їхньої ролі у морфогенезі його уражень та розвитку поліорганної недостатності потребують свого вирішення.

Мета роботи – морфометричне вивчення структур печінки при резекції різних об'ємів її паренхіми.

Матеріали і методи. Комплексом морфологічних методів досліджена печінка 75 лабораторних статевозрілих білих щурів-самців, які були розділені на 3-и групи. 1-а група нараховувала 15 інтактних тварин, що знаходилися у звичайних умовах віварію, 2-а – 30 щурів після резекції лівої бокової частки –

31,5 % паренхіми печінки, 3-я –30 експериментальних тварин після видалення лівої та правої бокових часток печінки (58,1 % її паренхіми). Евтаназію тварин здійснювали кровопусканням в умовах тіопентал-натрієвого наркозу через 1 місяць від початку експерименту. Проводили макроскопічне, гістологічне, електронномікроскопічне, морфометричне вивчення печінки. Для цього вирізали шматочки певних розмірів з язика, які фіксували в 10 % нейтральному розчині формаліну, 96° етиловому спирті і після відповідного проведення через етилові спирти зростаючої концентрації заливали у парафінові блоки. Мікротомні зрізи товщиною 5-7 мкм після депарафінізації фарбували гематоксилін-еозином, за ван-Гізон, залізним гематоксиліном за Гейденгайном, Маллорі, Вейгертом, Масоном, толуїдиновим синім [4]. При світлооптичному дослідженні використовували мікроскопи МБД-15, «Люмам-Р8». Для електронно-мікроскопічних досліджень маленькі шматочки (приблизно 1 мм³) печінки вирізали, фіксували в 2,5 % розчині глютаральдегіду з реакцією середовища рН 7,2–7,4, приготовленому на фосфатному буфері. Постфіксацію матеріалу виконували в 1,0 % розчині чотириокису осмію, зневоднювали у пропілен оксиді та заливали у суміш епоксидних смол з аралдитом. Ультратонкі зрізи, виготовлені на ультрамікротомі ЛКВ-3 (Швеція), контрастували в 1,0 % водному розчині уранілацетату та цитрату свинцю [4], досліджували в електронному мікроскопі ПЕМ-125 К.

Морфометрично визначали діаметр гепатоцитів, їх ядер, ядерно-цитоплазматичні та стромально-паренхіматозні відношення. відносний об'єм пошкоджених гепатоцитів, кількість мітохондрій в одній електронограмі, кількість крист в одній мітохондрії, кількість крист в електронограмі, сумарну площу мітохондрій. Кількісні показники оброблялися статистично [6,7].

Результати і обговорення. Встановлено, що резекція 31,5 % паренхіми печінки не призводила до порушення портальної гемодинаміки, а видалення лівої та правої бокових часток печінки (58,1 % її паренхіми) ускладнювалися розвитком пострезекційної портальної гіпертензії, що підтверджувалося

вираженим розширенням та повнокров'ям ворітної печінкової вени, брижових вен, а також вен тонкої та товстої кишок, спленомегалією, асцитом [3,5].

Морфометрично встановлено, що діаметр гепатоцитів з вираженою статистично достовірною різницею ($p < 0,001$) збільшився на 18,0 %, їх ядер – на 24,7 % порівняно з контролем. Нерівномірне зростання просторових характеристик ядра та цитоплазми досліджуваних клітин в умовах пострезекційної портальної гіпертензії призводило до змін ядерно-цитоплазматичних відношень в гепатоцитах, які при цьому збільшилися на 11,1 % ($p < 0,001$). Варто вказати, що виявлені зміни ядерно-цитоплазматичних відношень в гепатоцитах свідчили про порушення клітинного структурного гомеостазу. Стромально-паренхіматозні відношення у печінці при пострезекційній портальній гіпертензії з високим ступенем статистично достовірної різниці ($p < 0,001$) зросли у 1,9 рази, що вказувало на розростання строми у досліджуваному органі. Відносний об'єм пошкоджених гепатоцитів при цьому збільшився у 7,4 рази. Встановлене свідчило про зниження функцій печінки [5].

При видаленні лівої та правої бокових часток печінки (58,1 % її паренхіми) суттєво змінювалася також кількісна морфологічна характеристика ультраструктур гепатоцитів. Так, кількість мітохондрій в одній електронограмі статистично достовірно ($p < 0,001$) зменшилася на 18,7 %, кількість крист в одній мітохондрії – на 20,8 % ($p < 0,001$), в електронограмі – на 23,3 % ($p < 0,001$). Сумарна площа мітохондрій у даних умовах експерименту виявилася зниженою у 1,4 рази ($p < 0,001$). Встановлені кількісні морфологічні зміни в мітохондріях свідчили про зменшення продукції АТФ та істотне зниження енергозабезпечення гепатоцитів.

Висновки. Видалення лівої та правої бокових часток печінки у щурів ускладнюється пострезекційною портальною гіпертензією, що призводить до зростання стромально-паренхіматозних відношень у печінці, порушення клітинного структурного гомеостазу, зростання відносного об'єму пошкоджених гепатоцитів, істотного зниження їх енергетичного забезпечення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вишневський В. А. Сегментарне резекції, віддалені результати при злоякісних опухлях печини / В. А. Вишневський, М. Г. Ефанов, І. В. Казаков // Укр. журнал хірургії. – 2012. – № 1 (16). – С. 5–15.
2. Гнатюк М.С. Морфометрична оцінка особливостей ремоделювання структур дванадцятипалої кишки при резекції різних об'ємів печінки / М.С.Гнатюк, Л.В.Татарчук, О.Б. Ясіновський // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Медицина». 2016. – 1 (53): 92-95.
3. Дзигал О. Ф. Формування полісиндромної недостатності хворих на цироз печінки з портальною гіпертензією / О. Ф. Дзигал // Вісник наукових досліджень. – 2017. - № 2. – С. 88-92.
4. Горальський Л. П. Основи гістологічної техніки і морфофункціональні методи дослідження у нормі та при патології / Л. П. Горальський, В. П. Хомич, О. І. Кононський. – Житомир: Полісся, 2011. – 288 с.
5. Гнатюк М. С., Особливості жовчоутворювальної функції печінки у білих щурів при резекції різних об'ємів її паренхіми / М.С.Гнатюк, Н.Я. Монастирська, Л.В.Татарчук // Клінічна та експериментальна патологія. –2018. – № 4. – С. 23-27.
6. Автандилов Г.Г. Основы количественной патологической анатомии / Г.Г.Автандилов. – М.: Медицина, 2002. – 240 с.
7. Гржибовский А. И. Сравнение количественных данных двух парных выборок с использованием программного обеспечения Statistica и SPSS: параметрические и непараметрические критерии/ А.И.Гржибовский, О.В.Иванов, М.А.Горбатова // Наука и здравоохранение. – 2016. – Т.3. – С.5-25.

АРТРОСКОПІЧНЕ ЛІКУВАННЯ ТРАВМАТИЧНИХ ВИВИХІВ ПЛЕЧОВОЇ КІСТКИ У СПОРТСМЕНІВ

Нгуєн Хаї Данг

студент

Гарячий Євгеній Владиславович

к. м. н., асистент

Харківський національний медичний університет
м. Харків Україна

Введення: Травматичні вивихи плечової кістки є однією з найпоширеніших травм і займають перше місце серед травм верхньої кінцівки, тож оцінка ефективності методів лікування цієї патології залишається досить актуальним питанням.

Мета: Оцінити ефективність артроскопічного лікування вивиху плечової кістки і його подальші наслідки для професійних спортсменів.

Матеріали і методи: В ретроспективному дослідженні брали участь 40 пацієнтів, яким була виконана артроскопія плечового суглоба з приводу його вивиху із SLAP - синдромом. Всі хворі були чоловічої статі віком від 18 до 35 років і були професіональними культуристами.

Оперативне втручання проводили планово у положенні хворого на боці. Використовували стандартні задній, передньо-задній і передньо-задній порти. Під час операції до суглобового відростка плечової кістки фіксується відірвана під час вивиху суглобова губа лопатки або ж при зруйнованій хрящовій губі створюється «валик» з суглобової капсули. Фіксація тканин до лопатки здійснюється за допомогою спеціальних якорів, які представляють собою пристосування, на одному кінці якого знаходиться металевий (титановий) фіксатор або такий, що розсмоктується, який занурюється у край лопатки, а на іншому кінці особливо міцні нитки, якими і здійснюється прошивання і фіксація тканин. Кількість фіксаторів були індивідуальними і ґрунтувалися на результатах артроскопічної картини у кожного пацієнта.

Термін спостереження склав $2,31 \pm 0,3$ роки після оперативного втручання, ефективність оцінювали за функціональною шкалою Roy (Rowe), шкалою оцінки результатів лікування плечового суглоба у спортсменів (EROE) і візуальною аналоговою шкалою (VAS) для оцінки болю.

Результати і обговорення: Середній бал за шкалою EROE становив $92,8 \pm 12,6$, при цьому 98% результатів були відмінними, а середній бал за шкалою Rowe склав $85,0 \pm 24,2$, при цьому 98% результатів були відмінними. Середня оцінка болю за шкалою VAS становила $0,49 \pm 0,49$ бала за час післяопераційної реабілітації, що склав 2 тижні.

Рецидиви вивихів плечової кістки спостерігали у 10% хворих, що потребувало повторного хірургічного лікування. Їх причиною були повторні травми. Відсоток людей, що повернулися до професійного спорту на той же рівень змагань склав 80% (32 хворих). Інші 20% (8 пацієнтів) після повного функціонального відновлення покинули професійний спорт з причин, не пов'язаних з травмою.

Висновки: Ефективність артроскопічного лікування вивиху плечової кістки склала 90 %, адже тільки лише у 10% випадків потребувалася повторна операція. Воно є ефективним і безпечним варіантом лікування для професійних спортсменів.

**СОНОГРАФИЧЕСКИЕ И ГИСТОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАЛЛЕЛИ ПРИ
РАДИАЦИОННО-ОБУСЛОВЛЕННОЙ НЕВРОПАТИИ СЕДАЛИЩНОГО
НЕРВА У БЕЛЫХ КРЫС**

Письменникова Евгения Игоревна,
ассистент кафедры лучевой диагностики,
лучевой терапии с курсом ФПКиП,
Савлевич Татьяна Юрьевна,
субординатор кафедры лучевой диагностики,
лучевой терапии с курсом ФПКиП,
Юрковский Алексей Михайлович,
заведующий кафедрой лучевой диагностики,
лучевой терапии с курсом ФПКиП, к. м. н., доцент
УО «Гомельский государственный медицинский университет»
г. Гомель, Беларусь

Введение. Рентгеновские методы являются основными методами диагностики повреждений и заболеваний, аппендикулярного и осевого скелета. Диагностическая эффективность указанных методов высока, однако при их применении (особенно многократном) могут возникать радиационно-обусловленные дистрофические изменения не только на патологически измененных, но в сопредельных здоровых тканях.

В какой мере рентгеновское излучение, применяемое в диагностических целях, влияет, например, на периферические нервы – неизвестно. Есть только предположение, что это влияние несущественно. Однако, каких-либо доказательств на этот счет нет. Как нет и способов верификации пострadiационных поражений мелких (менее 1-2 мм) периферических нервов. Отсюда и необходимость разработки пригодных для этой цели сонографических (речь идет о высокоразрешающей сонографии) критериев пострradiационной невропатии. Поскольку в клинической практике нередки ситуации, когда применять рентгенографию и/или МСКТ приходится неоднократно.

Ключевые слова: рентгеновское излучение, невропатия периферических нервов.

Цель исследования: определить сонографический паттерн пострадиационных дистрофических изменений периферических нервов на биологических моделях (крысах)

Материалы и методы: Объектом исследования были модельные животные (6 крыс). До начала эксперимента было получено одобрение комитета по этике УО «Гомельский государственный медицинский университет» на проведение исследования (протокол № 2 от 24.03.2021 г). Все экспериментальные работы с лабораторными животными выполнялись в соответствии с общепринятыми нормами обращения с животными и правилами Директивы 2010/63/EU Европейского Парламента и Совета Европейского Союза по охране животных, используемых в научных целях, от 22 сентября 2010 г.

Облучение животных проводилось в режиме 10 Гр. и 20 Гр. на установке облучения биологического назначения X-RAD 320 Precision X-ray Inc (напряжение на трубке — 320 кВ, мощность дозы — 98,8 Гр/мин, фильтр № 1 (2 мм Al) расстояние до объекта — 40 см) в дозах 10 и 20 Гр. Животные предварительно седатировались. Участки не подлежащие облучению экранировались просвинцованной рентгенозащитной резиной.

Сонографическое исследование задних конечностей крыс проводилось на ультразвуковом сканере экспертного класса Mindrey DS80 (применялся датчик с рабочей частотой 18 МГц) через 3 недели после ионизирующего воздействия. Оценка состояния мягких тканей проводилась в В-режиме.

Морфологическое исследование задних конечностей крыс после воздействия ионизирующим излучением проводилось по стандартной схеме. Фрагменты тканей фиксировались в 10% забуференном формалине и подвергались стандартной парафиновой проводке: проводились через батарею спиртов, ксилол, парафин. Были выполнены гистологические срезы толщиной 4 мкм, гистологические препараты окрашивались гематоксилином и эозином и по

Ван-Гизону. Гистологические препараты фотографировались в 5 полях зрения (объектив 10) и в 5 полях зрения (объектив 40) при помощи цифровой камеры Olympus SC20 с разрешением 1596×1196 пикселей. Используемый микроскоп: Olympus CX41 RF. Площадь поля зрения исследуемого изображения составила 190816 μm^2 (объектив 10) и 119301 μm^2 (объектив 40)[1, 2].

Иммуногистохимическое исследование выполнялось с помощью системы визуализации Novolink Max Polymer Detection System (BOND Leica Biosystems (UK)). В качестве хромогена применялся диаминобензидин. Использовались первичные моноклональные антитела корпорации DAKO Agilent Pathology Solutions (USA) к Collagen IV (клон CIV22). Подсчет экспрессии осуществлялся полуколичественным методом. Количественная оценка уровня экспрессии Collagen IV выполнялась с использованием программы для морфометрии Aperio Image Scope (алгоритма «positive pixel count») путем анализа цифрового изображения, полученного с помощью микроскопа и фотокамеры (увеличение: объектив×40), минимальное количество полей зрения – 5. Оценка результатов анализа проводилась по распространенности и интенсивности коричневой окраски продуктов реакции ДАБ (красные поля — выраженная экспрессия, оранжевые — умеренно-выраженная, желтые — слабовыраженная, синяя и белая окраска — отсутствие экспрессии). Для количественной оценки рассчитывались индексы интенсивности: индекс интенсивности в иммунопозитивных участках (I_{wavg}); общий индекс интенсивности (I_{avg}) [3, 4].

Статистический анализ проводился с применением пакета прикладных программ StatSoft. Statistica.10.0.1011.MR-1.

Результаты. Сонографический паттерн бедренного нерва экранированной конечности (контроль): контуры бедренного нерва четкие, гладкие, эхогенность пониженная в продольном сечении и повышенная – в поперечном.

Указанному сонографическому паттерну соответствовала следующая гистологическая картина: средняя площадь клеток 21,8 (20,3;24,5) μm^2

(площадь поля зрения –185088 мкм²), Iavg Col IV = 177,14 (175,5;179,6), Iwavg Col IV = 178,2 (176,66;179,72).

Сонографическая оценка конечности, подвергавшейся облучению (поглощенная доза 10 Гр): контуры бедренного нерва нечеткие, неровные, эхогенность снижена в продольном и поперечном сечении.

Указанному сонографическому паттерну соответствовала следующая гистологическая картина: средняя площадь клеток 27,8 (26,5;28,9) мкм² (площадь поля зрения –185088 мкм²), Iavg Col IV = 177,14 (175,5;179,6), Iwavg Col IV = 188,5 (187,44;189,14).

Сонографическая оценка конечности, подвергавшейся облучению (поглощенная доза 20 Гр): контуры бедренного нерва нечеткие, прерывистые (вследствие наличия протяженных участков истончения), эхогенность резко снижена в продольном и поперечном сечении.

Указанному сонографическому паттерну соответствовала следующая гистологическая (в т.ч. иммуногистохимическая) картина: средняя площадь ядер клеток 33,4 (32,14;35,8) мкм² (площадь поля зрения –185088 мкм²), Iavg Col IV = 187,4 (185,5;189,2), Iwavg Col IV = 188,5 (185,7;189,8).

При сравнении цитоморфометрических показателей, а также показателей, отражающих импрессию коллагена IV типа выявлена статистически значимая разница между:

– цитоморфометрическими показателями (площади ядер шванновских клеток) биологического материала группы контроля и опытной группы при следующих режимах облучения: 0 Гр/10 Гр (p=0,03); 0 Гр/20 Гр (p=0,04);

– показателями Iavg Col IV биологического материала группы контроля и опытной группы при следующих режимах облучения: 0 Гр/10 Гр (p=0,001); 0 Гр/10 Гр (p=0,003);

– показателями Iwavg Col IV биологического материала группы контроля и опытной группы при следующих режимах облучения: 0 Гр/10 Гр (p=0,02); 0 Гр/10 Гр (p=0,002).

Обсуждение. В периневрии выделяют наружную часть (плотную соединительную ткань, окружающую пучки нервных волокон), и внутреннюю часть (несколько слоёв плоских периневральных клеток, снаружи и изнутри покрытых толстой базальной мембраной, содержащей белки с выраженными адгезивными свойствами: коллаген IV типа, фибронектин, ламинин, нидоген).

Есть основания полагать, что повышение уровня экспрессии Col IV, выявленное во время эксперимента, является признаком повреждения указанной базальной мембраны и, соответственно, признаком пострadiационных дистрофических изменений. С этим согласуется и феномен увеличения площади ядер клеток внутреннего слоя периневрия по мере нарастания выраженности дистрофических изменений.

С приведенными выше данными согласуются данные высокоразрешающей сонографии, согласно которым также прослеживается четкая взаимосвязь между поглощенной дозой и выраженность дистрофических изменений нервов. Последнее означает, что высокоразрешающая сонография может использоваться для выявления пострadiационных невропатий.

Выводы:

имеется параллелизм между величиной поглощенной дозы и выраженность пострadiационных дистрофических изменений периферических нервов,

наличие указанного параллелизма, дает основание для применения высокоразрешающей сонографии в качестве метода выявления дистрофических изменений периферических нервов в эксперименте,

предварительные наши результаты требуют проведения дальнейших исследований с целью выяснения чувствительности и специфичности высокоразрешающей сонографии на большем количестве материала.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Юрковский, А.М. Способ приготовления и окраски пленочных препаратов (фрагментов), состоящих из оформленной плотной волокнистой

соединительной ткани / А.М. Юрковский, С.Л. Ачинович, И.В. Назаренко // Проблемы здоровья и экологии. – 2018. – №2. – С.43–47.

2. Юрковский, А.М. Гистопатологические изменения подвздошно-поясничной связки: диагностическая значимость показателя ядерно-цитоплазматического отношения / А.М. Юрковский, С.Л. Ачинович // Проблемы здоровья и экологии. – 2013. – №3. – С. 39-43.

3. Юрковский, А.М. Иммуногистохимическая оценка выраженности дистрофических изменений подвздошно-поясничных, задних длинных крестцово-подвздошных и крестцово-бугорных связок: возможности метода / А.М. Юрковский, И.В. Назаренко, С.Л. Ачинович // Проблемы здоровья и экологии. – 2017. – №2. – С.26–30.

4. Юрковский, А. М. Диагностическое значение степени экспрессии биомаркеров Collagen IV, CD 34 и Vimentin у пациентов с ограниченной склеродермией / А.М. Юрковский, Л.А. Порошина, С.Л. Ачинович // Здравоохранение. – 2021. – № 3. – С. 56–60.

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ БИОЛОГИЧЕСКОГО ТИПА РАКА ЖЕЛУДКА НА ПЕРСониФИЦИРОВАННОЕ ХИРУРГИЧЕСКОЕ ЛЕЧЕНИЕ

Полясний Вячеслав Алексеевич,

д. мед. н., профессор,

Международный гуманитарный университет,

КНП «Одесский областной онкологический диспансер» ООС»,

г. Одесса, Украина

Ковалевская Людмила Андреевна,

д. мед. н., профессор,

Международный гуманитарный университет,

г. Одесса, Украина

Машуков Артем Алексеевич,

д. мед. н., доцент,

Международный гуманитарный университет,

КНП «Одесский областной онкологический диспансер» ООС»,

г. Одесса, Украина,

Браиловская Вероника Васильевна,

врач-хирург,

Военно-медицинский клинический центр Южного региона,

г. Одесса, Украина

Введение. Хирургическое лечение рака желудка (РЖ) остается «золотым стандартом» при радикальном лечении злокачественных опухолей желудочно-кишечного тракта. Эффективность радикального оперативного вмешательства при РЖ напрямую зависит от стадирования опухоли: 1) по результатам клинического обследования (сTNM); 2) по результатам патоморфологического (цитологического, патогистологического, иммуногистохимического методов (ИГХ), генетических тестов) с определением следующих параметров – критерии Т, N, M, а также степень дифференцировки опухоли и морфологический подтип по классификации Лаурена (диффузный, кишечный, смешанный, неклассифицируемый). При местно-распространенном онкопроцессе желудка есть большой риск массивного лимфогенного

метастазирования в связочные и внесвязочные лимфатические узлы. Объем хирургического лечения в данном случае определяется необходимостью наибольшей радикальности при резектабельности опухоли и операбельности больного. С этой целью зачастую выполняются субтотальные резекции желудка или тотальные гастрэктомии, комбинированные операции с резекциями смежных органов с моноблочной расширенной резекцией периферических лимфоузлов (D2). Также, согласно некоторым исследованиям, есть целесообразность в выполнении лимфодиссекции D2 при ранних формах рака желудка. Считается, что данный объем лимфодиссекции значительно увеличивает 5-ти летнюю выживаемость радикально прооперированных пациентов, уменьшает риск локальных рецидивов и не сопровождается повышенной послеоперационной летальностью. Дискутабельным остается вопрос в отношении выполнении D3 лимфодиссекций при РЖ, которая рекомендована при онкопроцессе с региональными метастазами (рак проксимальной трети и тела желудка – выполнение лимфодиссекции вдоль левой печеночной вены; рак дистальной трети желудка – удаление парааортальных лимфоузлов), так как при этом повышается риск осложнений хирургического вмешательства, возрастает длительность пребывания пациента в стационаре и не подтверждено увеличение 5-ти летней выживаемости по сравнению с D2 лимфодиссекциями. Считается, что при лимфодиссекции D2 должно удаляться не менее 27 лимфоузлов, при D3 - не менее 40 лимфоузлов. На этом фоне возникает тенденция к персонификации, индивидуализации хирургического лечения при РЖ. Определенное влияние на определения объема вмешательства могут оказать не только патоморфологические, но и биологические, генетические характеристики опухоли желудка.

Было проведено два крупных генетических исследований, на основании которых сформировано такие молекулярно-генетические классификации РЖ: TCGA (The Cancer Genome Atlas) и ACRG (Asian Cancer Research Group). TCGA предложили выделять 4 подтипа рака желудка: 1) EBV-позитивный (Epstein-Barr virus positive, EBV); 2) подтип с микросателлитной нестабильностью

(microsatellite instability, MSI); 3) геномно-стабильный (genomic stability, GS); 4) хромосомно-нестабильный (chromosome instability, CIN). В исследовании ACRG предложена альтернативная молекулярная классификация РЖ: 1) MSI-подтип; 2) микросателлитно-стабильный подтип с признаками эпителиально-мезенхимной трансформации (MSS/ EMT-подтип); 3) микросателлитно-стабильный подтип TP53+ (MSS/ TP53+); 4) микросателлитно-стабильный подтип TP53- (MSS/ TP53-).

Множественные генетические и эпигенетические процессы в онкогенах, генах-супрессорах опухолей, регуляторах клеточного цикла, генах репарации ДНК, а также генетическая нестабильность определяют многоступенчатый процесс канцерогенеза и проявляются в виде молекулярных маркеров опухолей желудка. При геномной нестабильности выделяют два фенотипа РЖ: 1) ассоциированный с микросателлитной нестабильностью (есть высокий уровень индивидуальных вариаций вследствие происходящих в локусах микросателлитов (участки ДНК, состоящие из коротких повторов, длиной от 1 до 6 пар нуклеотидов); 2) ассоциированный с хромосомной нестабильностью (изменение числа копий хромосом, высокий уровень потери гетерозиготности, делеции или дубликации гена). Также выделяют эпигенетическую нестабильность (нарушение метилирования ДНК, которое вовлечено в такие основные процессы жизнедеятельности клетки, как регуляция экспрессии генов и поддержание стабильности генома).

Цель работы. Продемонстрировать необходимость определения генетического варианта РЖ с целью детализации биологической агрессивности опухоли желудка, разработки персонафицированной тактики лечения (объем оперативного вмешательства, целесообразность неoadъювантной и адъювантной химио- и иммунотерапии, возможность лучевой терапии) и определения прогноза течения заболевания.

Материалы и методы. Данное исследование проводилось на базе абдоминального онкохирургического отделения КНП «Одесский областной онкологический диспансер» ООС». По поводу РЖ был прооперирован 221

больной в период с 2007 по 2013 годы. Средний возраст пациентов составил $60,88 \pm 10,5$ лет. Общее количество мужчин – 180 (81,4%), женщин – 41 (18,6%). По объему оперативного вмешательства в отношении основного органа, пораженного онкопроцессом, пациенты были разделены на две группы: 1) 143 пациента (64,7%) – выполнена гастрэктомия; 2) 78 пациентов (35,3%) - выполнена субтотальная дистальная резекция желудка.

На основании различных сочетаний расширенных и комбинированных оперативных вмешательств, с учетом объема выполненной лимфодиссекции было сформировано четыре группы больных РЖ: 1) лимфодиссекция D2 + мультивисцеральная резекция (МВР) - 26 больных (11,8%); 2) лимфодиссекция D2 без МВР - 36 больных (16,2%); 3) лимфодиссекция D1 + МВР - 74 больных (33,5%); 4) лимфодиссекция D1 без МВР - 85 больных (38,5%). Исследование было одноцентровое, ретроспективное. В процессе исследования сравнивалась средняя продолжительность жизни больных в каждой группе, также оценивались кривые выживания. В некоторых случаях производилось сравнение площадей под кривыми выживания, что было более эффективным, чем оценка средней продолжительности жизни. Статистическая обработка полученных данных проведена с применением непараметрических методов (коэффициента ранговой корреляции Спирмена - rS), критерия Вилкоксона (однородности исследуемых признаков). 5-летняя выживаемость исследована по методике построения модели пропорциональных рисков по Сох. Сравнение кривых выживаемости радикально прооперированных больных РЖ с различным сочетанием ИГХ маркеров позволило сформировать множество новых групп больных с разной продолжительностью жизни.

Результаты и обсуждение. Согласно генетической классификации TCGA рака желудка, больные в данном исследовании распределились следующим образом: CIN – 67 (30,3%), GS – 55 (24,9%), EBV – 53 (24,0%), MSI – 46 (20,8%). Относительно каждого генетического типа проведен анализ: 1) экспрессии 3-х молекулярных маркеров (p53, VEGFR-3, Her2/new); 2) индекса пролиферации Ki-67. Экспериментально выведены 4 биологических типа РЖ,

которые определяют программу индивидуализации хирургического лечения. 1-й тип имеет следующую комбинацию маркеров - p53-, VEGFR +, her2 / new +, Ki-67 +, диффузный рак; 2-й тип имеет комбинацию маркеров - p53 +, VEGFR-, her2 / new +, кишечная форма рака желудка; 3-й тип имеет комбинацию маркеров - p53 +, VEGFR-, her2 / new - продукция слизи, «I некардиальных рак»; 4-й тип имеет комбинацию - p53-, VEGFR-, her2 / new +, «II некардиальных рак».

Группы во многом были близки и соответствовали классификации TCGA, но также имели много общего с классификацией ACRG. Дополнительно у больных исследовали маркеры CDH1, а также MLH1, MLH3, MSH2, MSH6. Маркер BRCA-1 при РЖ рассматривался как кандидат для создания 5-й группы. В то же время у 10 больных, которым было выполнено исследование этого маркера методом пиросеквенирования с помощью ПЦР в реальном времени, не было найдено мутации гена BRCA-1 5382insC, что не позволило выделить этих пациентов в отдельную группу исследования.

Установлено, что выполнение расширенных и комбинированных операций увеличивало выживаемость больных диффузным РЖ (отнесен к 1-му типу). Медиана выживаемости этой группы составила 7 месяцев. Различия между кривыми выживания тоже были статистически достоверны; $p < 0,05$. При РЖ 2-го типа больше улучшалась выживаемость больных при выполнении МВР (48 из 69 больных). Медиана выживаемости этой группы составила 20,5 месяцев. Полученные данные свидетельствуют о том, что выполнение МВР увеличивает выживаемость больных 2-го типа РЖ с вероятностью 95%; $p < 0,05$. Наиболее высокая общая выживаемость была характерна для больных 3-го типа РЖ. Данная категория больных в исследовании была наиболее близка к микросателлитно-нестабильному раку, который является перспективным для выполнения хирургического лечения в местно-распространенной стадии процесса. Опухоли с микросателлитной нестабильностью крайне редко метастазируют, что, по-видимому, связано с их высокой иммуногенностью.

Выводы.

1. Наследственные генетические изменения играют большую роль в развитии РЖ. Также в наше время актуальными являются соматические генетические изменения, которые происходят уже непосредственно в самой клетке и обуславливают приобретение клеткой онкогенных свойств.

2. Следствием генетических аспектов карцерогенеза является определенный гистологический и биологический тип РЖ.

3. Биологический тип РЖ влияет на объем оперативного лечения, необходимый для достижения радикальности вмешательства.

4. Группы больных РЖ с различным ИГХ фенотипом имеют различную выживаемость, что является основанием для формирования новой молекулярно-генетической классификации РЖ с учетом не только характеристик РЖ по классификации TCGA (CIN, GS, EBV, MSI), но и основных молекулярных маркеров (p53, VEGFR, her2 / new, Ki-67).

5. Выведены 4 биологических типа РЖ, которые влияют на программу индивидуализации хирургического лечения. 1 тип характеризуется следующей комбинацией маркеров: p53-, VEGFR +, her2 / new +, Ki-67 +, диффузный рак; при 2 типе определяется комбинация маркеров: p53 +, VEGFR-, her2 / new +, кишечная форма РЖ; 3 тип имеет комбинацию маркеров: p53 +, VEGFR-, her2 / new-, часто продукцию слизи, «I некардиальных рак»; при 4 типе оказывается комбинация маркеров: p53-, VEGFR-, her2 / new +, «II некардиальных рак».

6. При анализе общей выживаемости больных в зависимости от генетического типа опухоли наивысший результат получен для больных 3-го типа РЖ, который наиболее близок по характеристикам к микросателлитно-нестабильному раку.

7. Опухолевые клетки при РЖ обладают высоким уровнем прогрессии, инвазии и метастазирования. РЖ по прежнему остается тяжелым для лечения заболеванием с высокой летальностью. Генетические изменения, которые происходят в клетках опухолей желудка являются основной «движущей силой» онкопроцесса. В связи с этим изучение молекулярно-генетических свойств и

биологических типов РЖ является необходимым и важным аспектом в определении необходимого объема хирургического вмешательства для достижения радикальности результата и индивидуализации лечения в зависимости от терапевтических маркеров опухоли.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ В УМОВАХ ЗАСТОСУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сергета Ігор Володимирович,

д. мед. н., професор,
завідувач кафедри загальної гігієни та екології

Вергелес Тетяна Михайлівна,

асистент

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна

Введение./Introduction. Гігієнічна оцінка основних режимних елементів навчальної і позанавчальної діяльності, як і особливостей умов перебування, рівня навчально-значущої адаптації, адаптаційних ресурсів, стану здоров'я дівчат і юнаків, які навчаються в закладах вищої освіти різного профілю і, насамперед, закладів вищої медичної освіти, становить важливу складову наукових досліджень, що обумовлюють визначення пріоритетних факторів ризику відносно розвитку несприятливих зрушень з боку функціональних можливостей організму, дівчат та юнаків, котрі навчаються.

Цель работы./Aim. Метою наукового дослідження є виявлення особливостей організації навчальної діяльності студентів-медиків в умовах застосування дистанційного навчання.

Материалы и методы./Materials and methods. Дослідження проводились на базі Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова з використанням методик анкетування та індивідуалізованого інтерв'ювання.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Під час визначення часу, який витрачався студентами на проведення навчальної діяльності у дистанційному режимі, необхідно було звернути увагу на те, що он-лайн навчальна діяльність із використанням персонального комп'ютера або різноманітних гаджетів (планшет, смартфон тощо) тривалістю більше 9 годин є

властивою для 10,5% дівчат і 16,6% юнаків студентів, які навчались на 1 курсі, та 18,7% дівчат і 16,6% юнаків студентів, які навчались на 3 курсі, в межах від 8 до 9 годин – для 10,5% дівчат і 3,3% юнаків які навчались на 1 курсі, та 9,3% дівчат і 3,3% юнаків, які навчались на 3 курсі, в межах від 7 до 8 годин – для 7,8% дівчат і 23,3% юнаків студенті, які навчались на 1 курсі, та 21,8% дівчат і 10,0% юнаків студентів, які навчались на 3 курсі, в межах від 6 до 7 годин – для 34,2% дівчат і 20,0% юнаків студентів, які навчались на 1 курсі, та 25,0% дівчат і 40,0% юнаків студентів, які навчались на 3 курсі, до 6 годин – для 36,8% дівчат і 36,6% юнаків студентів, які навчались на 1 курсі, та 25,0% дівчат і 30,0% юнаків студентів, які навчались на 3 курсі.

Отримані результати відзначали і те, що переважна більшість студентів 1 курсу, витрачали на проведення дистанційної навчальної діяльності від 6 до 7 годин і до 6 годин (понад 2/3 дівчат і понад 2/3 юнаків). Майже аналогічні результати були отримані і серед студентів 3 курсу, та витрачали на проведення дистанційної навчальної діяльності від 6 до 7 годин і до 6 годин (понад 1/2 дівчат і понад 2/3 юнаків). Отже, дані, які одержані, визначали наявність чітко виражених ознак перевищення науково-обґрунтованих нормативних параметрів здійснення повсякденної навчальної діяльності у закладі вищої медичної освіти, хоч і їх питома вага була меншою, ніж частка аналогічних показників за умов використання різноманітних форм аудиторного навчання.

Високий рівень навчального навантаження, властивий для студентів, які перебувають в умовах дистанційного навчання, засвідчували і дані щодо особливостей навчально-значущої підготовки до проведення практичних занять у закладі вищої медичної освіти, котрі здійснюються в домашніх умовах та обумовлюють виконання передбачених навчальною програмою і навчальними планами домашніх завдань. Так, на цей процес більше 4 годин витрачали 71,0% дівчат і 63,3% юнаків, які навчались на 1 курсі, та 59,3% дівчат і 60,0% юнаків, які навчались на 3 курсі, від 3 до 4 годин на навчальну підготовку вдома витрачали 18,4% дівчат-першокурсниць і 26,7% юнаків-першокурсників та 31,2% дівчат-третьокурсників і 6,6% юнаків-третьокурсників, від 2 до 3 годин

витрачали на зазначений процес 10,5% дівчат і 26,6% юнаків 1 курсу та 31,2% дівчат і 30,9% юнаків 3 курсу і лише 1 студент-третьокурсник (3,3%) витрачав на навчальну підготовку вдома від 1 до 2 годин.

Выводы./Conclusions. В ході проведених досліджень виявлено, що питома вага показників щодо тривалості безперервної навчальної діяльності студентства, які вважають несприятливими, котрі перевищують максимально припустимий його часовий діапазон за умов застосування дистанційного формату, є меншою, ніж питома вага аналогічних показників за умов аудиторного навчання. В той же час протилежна картина реєструється під час аналізу даних щодо особливостей навчально-значущої підготовки до проведення практичних занять, які здійснюються у домашніх умовах та обумовлюють виконання передбачених навчальними планами домашніх завдань – в умовах дистанційного формату навчання на цей процес понад 4 години витрачають 71,0% дівчат і 63,3% юнаків, які навчаються на 1 курсі, та 59,3% дівчат і 60,0% юнаків, які навчаються на 3 курсі.

ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ДЕКОРАТИВНОЇ КОСМЕТИКИ

Сухомлінова Жанна Вікторівна,

Студентка

Косілова Ольга Юріївна

Науковий керівник, к. мед. н., доцент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Введення. Практично всі жінки користуються помадами, адже вони не тільки додають індивідуальності та яскравого вигляду губам, але й захищають їх від впливу несприятливих факторів (УФ, вітер, занадто низька або висока температура, хімічні подразники). Тому досліджувати деякі марки помад на виявлення в них шкідливих речовин дуже корисно.

Мета дослідження. Розгляд і вивчення впливу губних помад на шкірний покрив та організм людини в цілому.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано системний аналіз наукової літератури, яка характеризує якість певних видів губних помад та їх складу; проведено опитування серед студенток ХНМУ на платформі Google Forms.

Результати і обговорення. За даними наукової літератури, в складі помад можуть знаходитися речовини, які при мимовільному облизуванні губ проникають в порожнину рота і шлунок, викликаючи алергічні та подразнюючі реакції в організмі, наприклад, кармін, що використовується для створення помад червоних відтінків; ланолін – погано впливає на травлення; свинець – підвищений вміст може викликати жіноче безпліддя, зниження засвоєння Са, Zn, Se, зниження загального самопочуття, може спровокувати розвиток карієсу; деякі барвники, найчастіше їх добувають з алюмінію, який має властивість накопичуватися в органах і тканинах. За результатами дослідження прослідкуємо негативний вплив й інших компонентів помад.

Найбільша кількість респонденток (19) користуються блиском для губ, який не має недоліків у складі. До нього входять рослинні масла, вітамін А, що зволожує шар епідермісу і захищає від УФ, вітамін В, який є природним антиоксидантом. 19 опитаних – зволожуючою, 9 – поживною помадами, що містять вітамін Е, який є сильним алергеном у своїй синтетичній формі або при отриманні з масла сої. У поживних помадах наявний віск, який часто у косметичних засобах змішують з прополісом, саме цей компонент може спровокувати свербіння, лущення і навіть тріщини. 12 учасниць використовують стійку і суперстійку помади, до складу яких входить найбільша кількість пігменту, що дуже сушить губи; також вони містять силікони і нафтопродукти, наприклад, мінеральні масла можуть забивати пори губ.

У питанні з множинною відповіддю спостерігаємо наступну динаміку: 13 опитаних відзначили, що використання помади викликає сухість губ, 19 – відчуття стягнутості, 6 – лущення, 4 – почервоніння, 7 – утворення тріщин, 4 – появу заїд, 8 – підвищення чутливості до несприятливих факторів, 1 – печіння. Лише 11 дівчат не спостерігають зовсім ніяких змін. 10% мають алергію до певного виду помад.

45% дівчат відмовилися б від користування помадами надалі, якби знали про їх шкідливі складові, 55% продовжили б підкреслювати свою природню красу.

Висновок. За останні роки з'явилася велика кількість виробників губних помад, але не всі виготовляють якісний продукт, особливо коли мова йде про підробки відомих брендів марок. Респонденти усвідомлюють можливі ризики користування декоративною косметикою, але більшість не готова відмовлятися від цього.

Проаналізувавши результати опитування, можна стверджувати, що губні помади можуть негативно впливати на шкіру губ людини. Для того щоб уберегти себе, варто звертати увагу на їх склад, особливо на низькоякісні та незнайомі компоненти.

ПРОТИВОТУБЕРКУЛЕЗНАЯ ТЕРАПИЯ

Фоменко Кристина Николаевна

студентка

Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина

г. Харьков, Украина

Введение. Микобактерия туберкулеза или палочка Коха – вид микобактерий, типовой вид семейства *Mycobacteriaceae*, выделен 24 марта 1882 года Робертом Кохом. Входит в группу близкородственных видов *Mycobacterium tuberculosis complex* (*M. tuberculosis*, *M. bovis*, *M. africanum*, *M. microti*, *M. pinnipedii* и *M. caprae*), способных вызывать туберкулез у человека и некоторых животных.

Цель работы. Изучить группы противотуберкулезных препаратов, особенности их применение на основании действующих на настоящий момент протоколов в Украине, Европе и по рекомендациям ВОЗ.

Материалы и методы. Для изучения особенностей применения противотуберкулезной терапии воспользуемся данными литературы, а также изучим действующие протоколы и рекомендации ВОЗ.

Результаты и обсуждение. Препараты, использующиеся для лечения туберкулеза делятся на группы, каждая из которых имеет свои конкретные показания для применения.

К первой группе относятся пероральные противотуберкулезные препараты первого ряда. Являются высокоактивными и относительно малотоксичными, назначаются всегда, когда микобактерия туберкулёза чувствительна к ним. Препараты данной группы имеют свои характерные особенности.

Рифампицин – антибиотик широкого спектра действия, который блокирует ДНК-зависимую РНК-полимеразу бактерий и синтез РНК, то есть транскрипцию. Активен против внутри- и внеклеточных микобактерий туберкулёза. Препарат окрашивает все биологические жидкости в оранжево-

красный цвет. Имеет побочные эффекты в виде диспепсии, гепатотоксичности, развития желтухи, нарушения координации и зрения, лейкопении, тромбоцитопении, эозинофилии (отек Квинке), возможно развитие псевдогриппозного синдрома в начале терапии.

Изониазид – производное изоникотиновой кислоты. Препарат угнетает синтез миколовых кислот клеточной стенки микобактерий туберкулёза за счет блокады синтаза жирных кислот, действует на внутри- и внеклеточные микобактерии туберкулёза. К побочным эффектам относят периферические невриты из-за блокирования метаболизма витамина В₆, сыпь на коже, гепатотоксичность с развитием желтухи и гепатита, лихорадка, аллергии, миелотоксичность, шум в ушах.

Этамбутол – синтетический противотуберкулезный препарат, блокирует рибосомы, синтез белка и РНК, синтез компонентов клеточной стенки, связывает ионы Ca²⁺ и Mg²⁺ в микобактерии туберкулёза. Действует на внутри- и внеклеточные микобактерии туберкулёза. Побочные эффекты в виде металлического привкуса во рту, развития диспепсии, гиперурикемии с обострением подагры, депрессии, парестезии, возникают периферические невриты и невропатии, возможна атрофия зрительного нерва и ухудшение зрения в том числе цветового.

Пиразинамид – синтетический аналог никотинамида, блокирует синтазу жирных кислот и нарушает синтез миколовых кислот клеточной стенки микобактерии туберкулёза. Действует исключительно на внутриклеточные микобактерии туберкулёза. Среди побочных эффектов гепатотоксичность, гиперурикемия, диспепсия, лихорадка, также препарат относится к потенциально тератогенным.

Ко второй группе относятся инъекционные противотуберкулезные препараты, а именно аминогликозиды и гликопептиды.

Аминогликозиды – это антибиотики грибкового происхождения, например, стрептомицин, амикацин, канамицин. Препараты обладают бактериостатическим действием, подавляют размножение внеклеточных

микобактерий туберкулёза. Блокируют синтез белка на рибосомах за счет связывания с малой субъединицей и остановки элонгации трансляции. К побочным эффектам можно отнести слуховые и вестибулярные нарушения, сыпь, развитие лихорадки, нефротоксичность, гепатотоксичность и миелотоксичность.

Капреомицин – гликопептидный антибиотик грибкового происхождения, который активен в отношении внутри- и внеклеточных микобактерий туберкулёза. Препарат блокирует синтез белка на рибосомах. Побочные эффекты выражены в форме слуховых и вестибулярных нарушений, нефротоксичности, эозинофилии с развитием анафилактических реакций, характерна сыпь, лихорадка, нервно-мышечная блокада, нарушение водно-электролитного баланса.

К третьей группе относят фторхинолоны. Это такие синтетические препараты, как моксифлоксацин, гатифлоксацин, левофлоксацин, офлоксацин, ципрофлоксацин. Они действуют на внутри- и внеклеточные микобактерии туберкулёза, блокируя их ДНК-гиразу, которая расплетает нити ДНК в процессе репликации. К побочным эффектам относят поражение суставов и костей, мочекаменную болезнь, препараты снижают артериальное давление за счет высвобождения гистамина, поэтому возможны анафилактические реакции, стимулируют ЦНС.

Четвертая группа представлена пероральными противотуберкулезными препаратами второго ряда, например, этионамид и протионамид, которые являются производными изоникотиновой кислоты. Они действуют на вне- и внутриклеточные микобактерии туберкулёза, подавляют синтез миколовых кислот клеточной стенки. Характерны такие побочные эффекты, как головные боли, парестезии, периферические невриты, неврит зрительного нерва, галлюцинации, психозы, анорексия, диспепсия, металлический привкус во рту, гепатотоксичность, гипотензия, тромбоцитопения, тахикардия, развитие аллергических реакций, гиповитаминоз В₆, гинекомастия, гипогликемия, фоточувствительность.

К данной группе также принадлежит циклосерин – антибиотик грибкового происхождения, который блокирует синтез Д-аланина и включение его в тетрапептид пептидогликана, тем самым нарушает синтез компонентов клеточной стенки внеклеточных микобактерий туберкулёза. Среди побочных эффектов спутанность сознания, галлюцинации, психозы, суицидальные попытки, парезы, парестезии, потеря памяти, характерна мегалобластная анемия, хроническая сердечная недостаточность, гепатотоксичность и развитие аллергии.

Пара-Аминосалициловая кислота – синтетический противотуберкулезный препарат четвертой группы, который блокирует включение парааминобензойной кислоты в синтез дигидрофолатредуктазы и, как следствие, блокирует синтез ДНК активно размножающихся внеклеточных микобактерий туберкулёза. Препарат имеет такие побочные эффекты в виде зобогенного и тиреостатического действия, развития гипотиреоза, мегалобластной анемии, а также характерны агранулоцитоз, диспепсия и гепатотоксичность.

К пятой группе принадлежат резервные препараты без доказательной базы. Амоксициллин и клавулановая кислота – пенициллиновый антихолинергический препарат с ингибитором бета-лактамаз. Действует только на внеклеточные микобактерии туберкулёза, блокируя синтез пептидогликана клеточной стенки. При этом возможно развитие анафилактических реакций.

Линезолид – оксазолидинонов синтетический антихолинергический препарат, что блокирует фазу инициации трансляции у грамположительных бактерий и нарушает синтез белка. Возможны побочные эффекты в виде головной боли, изменения цвета языка и зубов, а также тошнота, тромбоцитопения, кандидоз слизистых, нейропатия и потеря зрения.

Кларитромицин – макролидный антихолинергический препарат природного происхождения, который действует на вне- и внутриклеточные микобактерии туберкулёза, блокируя большую субъединицу рибосом и синтез белка. Является малотоксичным, побочные эффекты редкость, но возможны в

виде диспепсии, головокружения, дезориентации, бессонницы, психоза, галлюцинаций, деперсонализации, кардиотоксичности.

Выводы. Противотуберкулезная терапия подбирается индивидуально с учетом переносимости и клинической эффективности препаратов. Важно помнить об особенностях нежелательного воздействия терапии на организм, чтобы добиться максимального эффекта при минимальной токсичности.

**ПАТОМЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ
ЛІКУВАННЯ І ПРОФІЛАКТИКИ ФАНТОМНИХ БОЛІВ**

Хіміч Олексій Сергійович

ас. каф. оперативної хірургії

та клінічної анатомії

Музичук Олексій Михайлович,

Орленко Валерія Сергіївна

Студенти

Вінницький національний медичний університет

ім. М. І. Пирогова

м. Вінниця, Україна

Анотація. Невринома – це патологічне розростання нерва внаслідок травматичного ушкодження його цілісності. Сьогодні це явище все частіше зустрічається як ускладнення після проведення ампутації кінцівок [1]. Цей стан супроводжується утворенням нервових клубків у культі внаслідок безперервного проростання нервових волокон. Оскільки в головному мозку залишаються асоціативні ділянки до яких надходила інформація із ампутованих кінцівок, проліферація з подразненням відповідних нервових волокон стає передумовою появи фантомних відчуттів: поколювання, судом, тепло, холод, здавлювання, а також біль, що значною мірою негативно впливають на повсякденне життя хворих [1]. Станом на сьогоднішній день профілактика та лікування фантомного болю в кінцівках є однією з маловисвітлених проблем у медицині.

Питанням фантомних болів приділена велика кількість наукових публікацій та досліджень, однак щороку з'являються нові заходи та методи, які значно підвищують профілактику та лікування пацієнтів з даним порушенням.

Ключові слова. Фантомний біль (ФБ), фантомні відчуття, невринома, ампутація, культя, кукса, коаптація, цільова реіннервація м'язів (ЦРМ), транскраніальна магнітна стимуляція (ТМС).

Результати та обговорення. Фантомний біль у кінцівках зазвичай пов'язаний з ампутацією останніх унаслідок травмування нервів та утворення невриною, які супроводжуються посиленням "фальшивої" іннервації у 85% прооперованих пацієнтів – це явище може виникнути з будь-якою частиною тіла [2]. Наприклад, нерідко пацієнти повідомляють про фальшивий біль та відчуття у відповідь на видалення язика, зубів, статевих органів, сечового міхура та молочних залоз. Одним із недоліків більшості досліджень, проведених у цій області, є те, що дослідники не змогли розрізнити біль у куксі, фантомний біль та фантомні відчуття. Йенсен і Расмуссен запропонували такі терміни, які знайшли визнання серед сучасних науковців. [2]

1. Фантомний біль у кінцівках (phantom limb pain) – це будь-які хворобливі та больові відчуття, які пов'язані з відсутністю кінцівки.

2. Відчуття примарної кінцівки (phantom limb sensation) – це будь-які відчуття у відсутній кінцівці, крім болю.

3. Куксовий біль (stump pain) – це біль, локалізований безпосередньо у куксі (також відомий як "залишковий біль у кінцівці").

Більшість пацієнтів повідомляють, що примарний біль у кінцівках і больові відчуття починаються відразу після операції. Хоча проведених досліджень мало, є деякі припущення, що фальшивий у кінцівках зменшується, принаймні до певної міри, з часом. Існують деякі докази того, що у деяких пацієнтів біль, відчутний перед ампутацією, імітується примарно. Наприклад, пацієнтка мала болючу виразку на нозі до ампутації ноги, згодом повідомляла про сильний неіснуючий біль з такими ж характеристиками та в тому ж місці, що й біль при виразці. [3, 4].

Протягом багатьох років існувало кілька теорій, які намагалися пояснити ФБ у кінцівках. Найпершими з них є периферійні теорії. Периферійні теорії стверджують, що невриною, що утворюються в куксі, генерують імпульси, які рухаються по спинному мозку до головного мозку, а саме до його асоціативних ділянок і сприймаються як біль. Шабаль вводив блокатор калієвих каналів (галламін) у невриною в куксах ампутуваних і виявив, що біль у куксі

посилюється [5]. У трьох із чотирьох пацієнтів, які також повідомили про примарний біль, галламін викликав супутнє посилення болю [5]. Це свідчить про те, що проникність іонних каналів у невриномах кукси сприяє виникненню фантомного болю в кінцівках. Існує також клінічне обґрунтування периферичних теорій – для багатьох пацієнтів розтирання кукси зменшує фальшивий біль. Периферичні теорії також є основою для інвазивного лікування фальшивого болю, і деякі пацієнти повідомляють про повне полегшення від таких процедур. Однак у багатьох пацієнтів полегшення є короткочасним і частота реоперацій з цього приводу досягає ледь більше половини пацієнтів (53%) [6].

На відміну від периферичних теорій, центральні теорії припускають, що цей біль є результатом центральної сенсibiliзації асоціативних зон кори головного мозку. Втрата аферентного входу з периферії призводить до подразнення шляхів, які проходять у задніх рогах спинного мозку або в інших місцях центральної нервової системи. Це призводить до постійних змін синаптичної структури, які супроводжуються збільшенням концентрації збуджуючих медіаторів. Нейрони спинних рогів демонструють підвищену збудливість і зниження гальмівних процесів. Центральні теорії припускають, що механізми фантомного болю в кінцівках виявляються в самому мозку. Докази цих теорій знаходять ще на початку минулого століття. У 1915 році Холмс описав випадок, коли пацієнт повідомив про повне зникнення фантомного болю в лівій нозі після ураження в правій півкулі пацієнта [7].

Оскільки на центральні нервові відчуття сильно впливає патологія периферичних нервів, намагання запобігти утворенню невриноми під час ампутації є критичними. Перериваючи передачу больових аферентних імпульсів, можна запобігти сенсibiliзації центральних структур, що беруть участь у сприйнятті болю. Найпростіший з них включає в себе втягування нерва в проксимальний кінець культі, виведення із зони стиснення кукси протезом та різке розсічення нерва, яке дозволяє йому проксимально втягнутись у кінцівку [8]. При цьому перерізаний нерв теоретично захищений

також від впливу запальних подразників, від потенційно хворобливого защемлення рубця під час загоєння [9]. Однак, якщо застосовувати його окремо, ця техніка в значній мірі неефективна для запобігання утворенню невриноми. Аксони регенеруються в нефізіологічному середовищі і зазнають як хімічних, так і механічних подразників, що виникають внаслідок регіонального запалення та прилипання до навколишніх тканин відповідно.

Порівняно нещодавно Рамачандран та його колеги продемонстрували потенціал використання дзеркала для лікування цієї проблеми у людей з ампутацією верхніх кінцівок [10]. Під час такої процедури люди з ампутацією верхньої кінцівки поміщали свою неушкоджену руку в коробку з дзеркалом по середині лінії. Якщо дивитися злегка від центру, відображення їхньої руки створювало враження, що вони мають дві неушкоджені руки. Використовуючи серію вправ на рух руками, шістдесят два відсотки людей відчували зменшення фантомного болю [11].

Сьогодні в хірургічній практиці використовують цільову реіннервацію м'язів (ЦРМ). Цей метод є відносно недавнім і передбачає хірургічне перенаправлення та коаптування дистального кінця перерізаного нерва до рухового нерва, який іннервує сусідній м'яз. Згодом об'єднаний залишковий нерв і руховий нерв з'єднуються, і новий комбінований нерв реіннервує м'яз [12]. Механізм, за допомогою якого ЦРМ, як вважають, знижує ФБ, не зовсім зрозумілий, але дослідники припускають відновлення фізіологічної безперервності [13], запобігання розвитку неврином [14] та вплив на реорганізацію кори головного мозку [13]. Недавні дослідження показали, що, для полегшення використання та контролю міоелектричних протезів, ЦРМ також може бути ефективним способом зниження фантомних відчуттів [12, 13, 14].

Для зменшення проявів ФБ, також застосовують повторювану транскраніальну магнітну стимуляцію (пТМС). Неадаптивна кортикальна реорганізація є одним із центральних нейронних механізмів, які, як вважають, лежать в основі ФБ. Було запропоновано гіпотезу, що після ампутації коркові

ділянки, які колись представляли ампутовану кінцівку, знову займають сусідні зони первинної соматосенсорної та моторної кори, що відповідають іншим частинам тіла [15, 16]. Уявний рух фантомної кінцівки супроводжується активністю мозку в областях, що відповідають не тільки втраченій кінцівці, а й прилеглій частини тіла. Доведено, що ФБ є більш інтенсивним серед осіб, у яких відбувся більший ступінь неадаптивного кортикального перерозподілу [15]. Повторювана ТМС була досліджена на предмет її потенціалу в запобіганні дезадаптивного сенсомоторного перепрограмування кори та зменшенню ФБ [17]. Вчені запропонували націлювання на соматосенсорну та моторну кору за допомогою магнітного імпульсу, що випромінюється котушкою пТМС, щоб активувати низхідні гальмівні шляхи до таламуса, таким чином модулюючи наступні висхідні ноцицептивні сигнали та зменшуючи ФБ [18].

Втручання віртуальної та доповненої реальності нещодавно з'явилися як нові підходи до лікування ФБ у зв'язку із стрімким науково-технічним прогресом. Віртуальна реальність передбачає повне занурення людини у віртуальний світ, тоді як доповнена реальність додає цифрові елементи, такі як відсутня кінцівка, до реального середовища. Ці втручання представляють собою «високотехнологічну» альтернативу традиційному модулю для зчитування інформації – МТ [19]. Хоча втручання віртуальної та доповненої реальності набули популярності, не існує якісних доказів, що підтверджують їх ефективність [20]. Існуючі дослідження, як правило, недостатньо потужні та не мають груп порівняння.

Додаткові методи, описані для запобігання рецидиву невриноми, включають: силіконові ковпачки, субмускульну транспозицію та імплантацію [21, 22, 23, 24]. Силіконовий ковпачок використовується для притуплення відростання нерва після висічення невриноми [25]. Крім того, регенераційний потенціал аксона часто здатний подолати слабкі фізичні бар'єри і в багатьох випадках фантомні відчуття врешті-решт відновлюється [26].

Висновки. Ампутація кінцівок у 85% пацієнтів супроводжується таким ускладненням, як утворення невриноном у культурі. Таке явище значно погіршує подальше життя пацієнтів, оскільки супроводжується появою неіснуючих болів. Як показують результати дослідження, комбінована коаптація периферичних нервів, цільова реіннервація та субмускульна транспозиція під час ампутації, дзеркальна терапія, транскраніальна магнітна стимуляція, віртуальний та доповнений візуальні зворотні зв'язки сприяють зменшенню фантомних симптомів та утворення невроми порівняно з однією лише нейректомією. Однак існує обмежена кількість наукових доказів, що підтверджують їх ефективність. Майбутні дослідження мають включати проекти з більш надійними методами дослідження, повинні бути дотримані наступні умови: більша вибірка об'єкту дослідження, довгострокові спостереження та обмежувальні критерії включення до будь-якого дослідження, щоб мінімізувати неоднорідність учасників. Ми рекомендуємо обмежити набір ампутаціями верхніх або нижніх кінцівок, ампутаціями, пов'язаними з травмою або захворюваннями судин, а також коротким або тривалим часом після ампутації. Більше того, враховуючи важливість статевих відмінностей у сфері болю, ми наполегливо рекомендуємо аналізувати підгрупи окремо для жінок і чоловіків з ампутуваними кінцівками. Прийняття нових аналітичних підходів може покращити обізнаність даного питання в медицині.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Jensen TS, Rasmussen P. Phantom pain and other phenomena after amputation. In: Wall PD, Melzack R (eds). Textbook of Pain, 3rd edn. Churchill Livingstone, New York. 1997; 861–5.
2. Woodhouse A. Pain following amputation: A survey examining the frequency and duration of stump pain, phantom limb pain and phantom limb sensations. Pain Med. 2004 (in press).
3. Paré A. Workes of that Famous Chirurgion Ambrose Parey. Translated out of Lattine and compared with the French, by Tho. Johnson. Thomas Cotes and R Young, London. 1634.

4. Montoya P, Larbig W, Grulke N, Flor H, Taub E, Birbaumer N. The relationship of phantom limb pain to other phantom limb phenomena in upper extremity amputees. *Pain* 1997; 72: 87–93.
5. Chabal C, Jacobson L, Russell LC, Burchiel KJ. Pain responses to perineuromal injection of normal saline, gallamine, and lidocaine in humans. *Pain* 1989; 36: 321–5
6. Wood MR, Hunter GA, Millstein SG. The value of revision surgery after initial amputation of an upper or lower limb. *Prosthet Orthot Int.* 1987; 11:17–20.
7. Head H, Holmes G. Sensory disturbances from cerebral lesions. *Brain* 1911; 34: 102–254.
8. Whipple RR, Unsell RS. Treatment of painful neuromas. *Orthop Clin North Am.* 1988;19:175-185.
9. Ducic I, Mesbahi AN, Attinger CE, Graw K. The role of peripheral nerve surgery in the treatment of chronic pain associated with amputation stumps. *Plast Reconstr Surg.* 2008;121:908-914
10. Ramachandran VS, Rogers-Ramachandran D. Synaesthesia in phantom limbs induced with mirrors. *Proceedings of the Royal Society of London B* 1996; 263: 377 – 386.
11. MacLachlan M, Desmond D, Horgan O. Psychological correlates of illusory body experiences. *Journal of Rehabilitation Research & Development* 2003; 40: 59 – 66.
12. Dumanian GA, Potter BK, Mioton LM, et al.: Targeted Muscle Reinnervation Treats Neuroma and Phantom Pain in Major Limb Amputees: A Randomized Clinical Trial. *Ann Surg.* 2019; 270(2): 238–246
13. Bowen JB, Wee CE, Kalik J, et al.: Targeted Muscle Reinnervation to Improve Pain, Prosthetic Tolerance, and Bioprosthetic Outcomes in the Amputee. *Adv Wound Care (New Rochelle).* 2017; 6(8): 261–7.
14. Souza JM, Cheesborough JE, Ko JH, et al.: Targeted muscle reinnervation: a novel approach to postamputation neuroma pain. *Clin Orthop Relat Res.* 2014; 472(10): 2984–90.

15. Flor H: Phantom-limb pain: characteristics, causes, and treatment. *Lancet Neurol.* 2002; 1(3): 182–9.
16. Katz J: Psychophysiological contributions to phantom limbs. *Can J Psychiatry.* 1992; 37(5): 282–98
17. Lefaucheur JP: Pain. In *Handbook of Clinical Neurology.* M.H. A. M. Lozano, Editor. 2013; 116: 423–440.
18. Prantl L, Schreml S, Heine N, Eisenmann-Klein M, Angele P. Surgical treatment of chronic phantom limb sensation and limb pain after lower limb amputation. *Plast Reconstr Surg.* 2006;118:1562-1572.
19. Giummarra M: Augmented reality for treatment of phantom limb pain—are we there yet? *Lancet.* 2016; 388(10062): 2844–5.
20. Dunn J, Yeo E, Moghaddampour P, et al.: Virtual and augmented reality in the treatment of phantom limb pain: A literature review. *NeuroRehabilitation.* 2017; 40(4): 595–601.
21. Ducic I, Mesbahi AN, Attinger CE, Graw K. The role of peripheral nerve surgery in the treatment of chronic pain associated with amputation stumps. *Plast Reconstr Surg.* 2008;121:908-914.
22. Dellon AL, Mackinnon SE. Treatment of the painful neuroma by neuroma resection and muscle implantation. *Plast Reconstr Surg.* 1986;77:427-438.
23. Mass DP, Ciano MC, Tortosa R, Newmeyer WL, Kilgore ES Jr. Treatment of painful hand neuromas by their transfer into bone. *Plast Reconstr Surg.* 1984;74:182-185.
24. Swanson AB, Boeve NR, Lumsden RM. The prevention and treatment of amputation neuromata by silicone capping. *J Hand Surg Am.* 1977;2:70-78
25. Hsu E, Cohen SP. Postamputation pain: epidemiology, mechanisms, and treatment. *J Pain Res.* 2013;6:121-136
26. Barbera J, Albert-Pampló R. Centrocetral anastomosis of the proximal nerve stump in the treatment of painful amputation neuromas of major nerves. *J Neurosurg.* 1993; 79:331-334.

ИНВОЛЮЦИЯ ТИМУСА

Цой Екатерина Владимировна

студентка медицинского факультета

Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

г. Харьков, Украина

Введение. Тимус является основным местом развития Т-клеток. Это специализированная среда, способствующая производству разнообразного репертуара Т-клеток, что позволяет Т-клеткам распознавать и уничтожать чужеродные антигены, но сохранять толерантность к себе. Эпителиальные клетки тимусной железы (ТЭК) обучают развивающиеся Т-клетки, где кортикальные (к)ТЭК отбирают те, которые экспрессируют функциональные рецепторы, в то время как медуллярные (м)ТЭК истощают те, которые обладают потенциальной специфичностью к собственным клеткам организма. ТЭКи подают важные сигналы предшественникам Т-клеток, которые определяют их миграцию, дифференцировку, пролиферацию и выживание. Соответственно, развивающиеся тимоциты подают сигналы для дифференцировки и организации ТЭК. Этот процесс называется тимусным перекрестным взаимодействием. Нарушение развития ТЭК приводит к тяжелому Т-клеточному иммунодефициту.

Цель работы. Целью этой работы было разобраться в причинах и механизмах инволюции тимуса.

Материалы и методы. В ходе выполнения данной работы были использованы такие методы: метод теоретического анализа, метод дедукции, метод систематического подхода к органу, индукционный метод. Была использована литература из различных источников.

Результаты и обсуждение. Тимус является первым органом, который подвергается инволюции в связи с возрастом, причем в ускоренном темпе по сравнению с другими тканями. Процесс инволюции тимуса эволюционно

сохраняется у всех позвоночных. Орган быстро растет во время развития, достигает пика размера в подростковом возрасте и начинает уменьшаться с возрастом; инволюция начинается уже с рождения и не позднее начала полового созревания у людей и мышей. Регрессия тимусной ткани включает в себя уменьшение массы тимусной ткани, потерю структуры тимусной ткани и дезорганизацию архитектуры тимусной ткани, что приводит к уменьшению количества тимоцитов и снижению выработки ранних Т-клеток. Помимо хронической возрастной инволюции, тимус может подвергаться острой атрофии в условиях физиологического стресса, такого как инфекция, беременность, и лечение рака [1].

Вызванная стрессом инволюция тимуса приводит к снижению выработки Т-клеток и нарушению иммунитета хозяина и обычно является обратимой, с восстановлением размеров и функций после устранения стресса. Острая инволюция включает быстрое снижение пролиферации и усиление апоптоза развивающихся тимоцитов. Эти нарушения в развитии Т-клеток могут быть прямым воздействием инфекции на тимоциты. Однако острая инволюция тимусной ткани может также быть следствием воздействия инфекционного агента на ТЭК, что, в свою очередь, приводит к гибели тимоцитов. Примером последнего является лечение синтетической дсРНК Poly(I:C), которая имитирует вирусную инфекцию и быстро вызывает инволюцию тимусной ткани у мышей. Эта острая атрофия тимусной ткани опосредуется ответами ИФН I типа, которые не действуют непосредственно на предшественников Т-клеток.

Сигналы между ТЕК и тимоцитами являются двунаправленными, причем дефекты и изменения в гемопоэтическом компоненте тимуса также имеют драматические последствия для развития и поддержания ТЕК. Важность взаимодействия лимфоидных и эпителиальных клеток для архитектуры тимуса была установлена на мышах, лишенных зрелых Т-клеток, у которых развитие мТЭК сильно нарушено. Блокирование ранних стадий развития Т-клеток,

например, у трансгенных мышей с CD3ε, приводит к серьезному нарушению архитектуры тимусной ткани и дефектам развития кТЭК и мТЭК, в то время как у мышей с более поздними дефектами, такими как генетические нарушения гена TCRα, дефицит Rag-1 или ZAP-70, образование мТЭК сильно нарушено. Интересно, что для успешной реконституции во взрослом тимусе не требуется тимусная перекрестная связь в фетальном периоде. Так, у взрослых CD3ε трансгенных мышей, получавших трансплантаты фетальной печени, увеличился размер тимуса, восстановилась архитектура и функция тимуса. Поскольку сигналы, передаваемые тимоцитами, столь важны для создания и поддержания микросреды тимического органа, необходимо рассмотреть роль как лимфоидных клеток, так и эпителиальных клеток в процессе вызванной стрессом и хронической возрастной инволюции.

Было установлено, что многие агенты, включая провоспалительные цитокины, стероиды и гормоны, участвуют в острой стресс-индуцированной атрофии тимусной ткани. Ингибирование таких агентов может предотвратить острую инволюцию. Причины хронической возрастной инволюции остаются менее ясными, и неизвестно, лежат ли одни и те же клеточные и молекулярные механизмы в основе как хронической, так и острой инволюции. Половые гормоны, увеличивающиеся после полового созревания, способствуют процессу хронической инволюции, а кастрация старых мышей может успешно, хотя и временно, восстановить размер и функцию тимуса. Более того, кастрация молодых взрослых мышей привела к усилению регенерации тимусной ткани после трансплантации костного мозга [2]. Отмена половых стероидов также может улучшить функцию тимуса у людей. У пациентов с раком предстательной железы, проходящих терапию абляции половых стероидов, наблюдается значительное увеличение числа ранних Т-клеток вследствие усиления функции тимусной ткани и экспорта Т-клеток. Хотя еще плохо понятно, как половые стероиды приводят к возрастной инволюции

тимусной ткани, но атрофия, по крайней мере частично, объясняется увеличением количества половых стероидов в период полового созревания.

Иммунологические последствия инволюции тимуса

Хотя старение приводит к широко распространенному иммунодефициту, прямые последствия возрастной инволюции тимусной ткани для нарушения иммунной функции у пожилых людей изучены недостаточно. Старые люди более восприимчивы к инфекциям, и инфекции у пожилых людей часто имеют более высокую степень тяжести по сравнению с молодыми. Кроме того, пожилые люди хуже реагируют на вакцины и чаще болеют раком. Предполагается, что эти явления, по крайней мере частично, являются следствием снижения количества и разнообразия предшественников Т-клеток, выходящих из стареющего тимуса, что, в свою очередь, способствует переходу к фенотипам памяти на периферии.

Возрастная инволюция тимуса у мышей ограничивает количество недавних тимусных эмигрантов на периферии. Более того, у людей при использовании кругов иссечения Т-клеточных рецепторов (КИТР) для измерения выхода тимусных клеток, генерация новых Т-клеток была минимальной в пожилом возрасте, причем частота КИТР неуклонно снижалась с возрастом, хотя точный возраст начала этого снижения остается неясным. Это было подтверждено в исследовании, в котором помимо периферической крови были получены образцы тимусной ткани. Пожилые люди продемонстрировали широкий диапазон функциональности тимусной ткани, измеряемой по частоте двойных положительных тимоцитов (чем выше частота ДП, тем выше функциональность). Когда функциональность тимуса сравнивалась с процентом ранних Т-клеток, снижение функциональности тимуса хорошо коррелировало с уменьшением количества ранних Т-клеток[3]. Более того, это сравнение выявило сильную связь между низким функционированием тимуса и сокращением именно ранних CD8 Т-клеток. Эти исследования также выявили связь между функцией тимуса и динамикой периферических ранних Т-клеток,

где сниженная функция тимуса была связана с укороченной длиной теломер и aberrантным статусом активации и пролиферации ранних CD8 Т-клеток.

Существуют примеры вирусов, к которым старые мыши более восприимчивы вследствие возрастных изменений в ответах Т-клеток. К ним относится вирус Западного Нила, при котором выживаемость старых мышей снижается по сравнению с молодыми. Такая повышенная восприимчивость является следствием возрастных дефектов в Т-клеточном иммунитете, затрагивающих как CD8, так и CD4 Т-клетки. Грипп также был идентифицирован как вирус, чувствительный к возрасту. Было показано, что нарушение защитного иммунитета против гриппа при старении может быть следствием возрастного снижения разнообразия репертуара CD8 Т-клеток, что приводит к появлению "дыр", которые могут нарушать способность Т-клеток бороться с вирусом[4].

Омоложение инволютировавшего тимуса восстанавливает функцию периферических Т-клеток у пожилых мышей и людей. Было выявлено множество агентов, способных обратить вспять атрофию тимуса, хотя их действие носит лишь временный характер. К ним относятся интерлейкин-7, половые стероиды, гормоны роста и фактор роста кератиноцитов (ФРК). Абляция половых стероидов также может улучшить иммунные реакции. Уровень восстановления, однако, после кастрации ограничен возрастом: улучшение функции тимусной железы после этой процедуры теряется между 9 и 18 месяцами. У девятимесечных кастрированных самцов при заражении гриппом А количество вирусоспецифических цитотоксических CD8 Т-клеток восстанавливается до уровня, сравнимого с молодыми мышами, и улучшается клиренс вируса в легких. Напротив, у 24-месячных кастрированных мышей количество вирусоспецифических CD8 Т-клеток не восстанавливалось до уровня молодых, но при этом наблюдалось снижение титра вируса в легких. Таким образом, возраст-ассоциированные дефекты Т-клеточного иммунитета могут, по крайней мере частично, объясняться уменьшением репертуара ранних Т-клеток, а восстановление тимусной ткани путем абляции половых стероидов

может восстановить этот дефицит и улучшить вирусные иммунные реакции, но в ограниченном возрасте. Более того, абляция половых стероидов должна оказывать дополнительные, независимые от Т-клеток эффекты, которые улучшают вирусный клиренс[5]. Интересно, что в недавней публикации было высказано предположение, что восстановление размера тимусных клеток у стареющего хозяина с помощью абляции половых стероидов или KGF не обеспечивает защиту хозяина от вируса Западного Нила. Таким образом, скромное увеличение размеров тимуса у стареющих хозяев может оказаться недостаточным для улучшения иммунной защиты. Полный вклад инволюции тимусной ткани в возрастные дефекты Т-клеточного иммунитета еще предстоит выяснить.

В целом иммунологические последствия возрастной инволюции тимусной ткани для пула периферических Т-клеток потенциально оставляют пожилых людей с ослабленным защитным иммунитетом против патогенов.

Выводы. Таким образом, лучшее понимание молекулярных и клеточных механизмов, лежащих в основе причин возрастной инволюции тимусной ткани, должно принести пользу стареющему населению в различных клинических ситуациях. Однако необходимо также учитывать, что возрастные дефекты иммунной системы могут быть вызваны старением кроветворных клеток, а не только следствием снижения функции тимусной железы. Общие физиологические последствия старения для организма хозяина также необходимо учитывать при изучении признаков снижения защиты от инфекционных агентов у пожилых людей.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Shanley DP, Aw D, Manley NR, Palmer DB. An evolutionary perspective on the mechanisms of immunosenescence. *Trends Immunol.* (2009) 30:374–81.
2. Gui J, Mustachio LM, Su DM, Craig RW. Thymus size and age-related thymic involution: early programming, sexual dimorphism, progenitors and stroma. *Aging Dis.* (2012) 3:280–90.

3. Dooley J, Liston A. Molecular control over thymic involution: from cytokines and microRNA to aging and adipose tissue. *Eur J Immunol.* (2012) 42:1073–9
4. Negishi I, Motoyama N, Nakayama K, Nakayama K, Senju S, Hatakeyama S, et al. Essential role for ZAP-70 in both positive and negative selection of thymocytes. *Nature.* (1995) 376:435–8.
5. Palmer S, Albergante L, Blackburn CC, Newman TJ. Thymic involution and rising disease incidence with age. *Proc Natl Acad Sci USA.* (2018) 115:1883–8.

АНТИБІОТИКОРЕЗИСТЕНТНІСТЬ ПОЗАГОСПІТАЛЬНИХ ІЗОЛЯТІВ СТАФІЛОКОКІВ

Шикула Роксолана Григорівна,

к. м. н., доцент

Конечний Юліан Тарасович,

асистент

Шикула Соломія Ігорівна

лікар-інтерн

Львівський національний медичний університет

імені Данила Галицького

м. Львів, Україна

Вступ. Гнійно-запальні процеси різноманітної локалізації, спричинені стафілококами, часто становлять проблему для клініцистів в плані етіотропної терапії через особливості збудників. Застосування нових поколінь препаратів, як правило, супроводжується появою стійкості до них у стафілококів. Як відомо, ще після перших успіхів пеніциліну при лікуванні стафілококових інфекцій, пеніцилінрезистентний *S. aureus* став загрозою медичних закладів 1950-х років, що призвело до використання метициліну та в подальшому інших β-лактамазостійких антибіотиків. У 1980-х роках вже метицилінрезистентний *S. aureus* став «проблематичним» збудником багатьох лікарень, що, в свою чергу, зумовило необхідність застосування ванкоміцину. В кінці минулого та на початку цього століття появляються штами зі слабкою чутливістю, а згодом і повністю стійкі до ванкоміцину, що значно зменшує число клінічних успіхів у лікуванні стафілококових інфекцій та, очевидно, викликає велику стурбованість у лікарів багатьох профілів всього світу.

Мета роботи. Дослідження чутливості до антимікробних препаратів ізолятів стафілококів, одержаних від амбулаторних хворих.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження був, в основному, гній із фурункулів, карбункулів та абсцесів, а також із кон'юнктивального мішка. Виділення штамів та ідентифікація їх здійснювалися

загальноприйнятими методами. Вивчення чутливості до антимікробних засобів проводили із застосуванням методу Кірбі-Бауера згідно National Comitete of Clinical Laboratory Standart.

Результати та обговорення. Серед виділених та ідентифікованих позагоспітальних ізолятів стафілококів 58,4% були оксацилінорезистентними; в тому числі 63,2% з них виявилися коагулазопозитивними, а решта – коагулазонегативними штамми.

У всіх 79,3% коагулазонегативних штамів виявлено резистентність або малу чутливість до β -лактамів, макролідів, аміноглікозидів та тетрациклінів, а у 82,5% коагулазопозитивних – ще до хлорамфеніколу та фторхінолонів, проте 13,2% з них мали високу чутливість до рифампіцину.

У 91,2% досліджених коагулазопозитивних ізолятів виявлено високу чутливість до ванкоміцину. Однак, 8,8% *S. aureus* виявилися ванкоміцинорезистентними штамми. Причому, пацієнти, з досліджуваного матеріалу яких виділено охарактеризовані ізоляти, ніколи не отримували терапії ванкоміцином.

Висновки. 1. З метою етіотропної терапії гнійно-запальних процесів, зумовлених оксацилінорезистентними ізолятами стафілококів як препарат вибору слід рекомендувати до призначення ванкоміцин.

2. Попередня терапія ванкоміцином не є обов'язковою умовою виникнення резистентних до нього штамів стафілококів.

3. Дослідження стійкості стафілококів до антимікробних засобів є актуальним не лише у лікарняних умовах, оскільки все частіше з матеріалу, одержаного від амбулаторних пацієнтів виявляються полірезистентні ізоляти.

ЛІКУВАННЯ ДЕГЕНЕРАТИВНИХ ГОРИЗОНТАЛЬНИХ РОЗРИВІВ МЕДІАЛЬНОГО МЕНІСКУ КОЛІННОГО СУГЛОБА

Яхно Яна Андріївна

студентка

Гарячий Євгеній Владиславович

к. м. н., асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність: Дегенеративний розрив меніску колінного суглобу – патологія, що виникає у людей як молодого, так і похилого та старечого віку. Вона може розвиватися самостійно або на фоні інших захворювань, таких як ревматизм, подагра, ожиріння тощо.

Лікування є досить складним, оскільки існує декілька підходів, тож оцінка ефективності різних методів лікування на сьогоднішній день залишається досить актуальною.

Мета роботи: Визначити ефективність консервативного та оперативного (артроскопічна меніскектомія) методів лікування дегенеративних горизонтальних розривів медіального меніска колінного суглоба.

Матеріали і методи: В рандомізованому контрольованому дослідженні протягом 2-х років брали участь 102 хворих з дегенеративним горизонтальним розривом заднього рогу медіального меніска колінного суглоба, яке було підтвержене результатами магнітно-резонансної томографії. З них 81 (79,4%) складала жінки та 21 (29,6%) – чоловіки, середній вік був 53 ± 9 років.

50 пацієнтам була виконана артроскопічна меніскектомія, а 52 пацієнта отримали курс консервативного лікування зі зміцнюючими вправами (лікувальною гімнастикою) та фізіотерапією (з метою поліпшення трофіки тканин). Результати оцінювали за допомогою візуальної аналогової шкали (VAS) для визначення болю, шкали оцінки Лісхольма, шкали активності

Тегнера. Рентгенологічну оцінку проводили за класифікацією Келлгрена-Лоуренса для виявлення остеоартрозних змін та їх прогресування у суглобі.

Результати і обговорення: З огляду на отримані клінічні результати, артроскопічна менісектомія не призвела до значного покращення функції колінного суглоба. Так, середні показники VAS через 2 роки після лікування становили $1,8 \pm 1,2$ у групі, де була виконана артроскопічна менісектомія та $1,7 \pm 0,8$ у групі без операції. Середні показники шкали Лісхольмом через 2 роки у хворих після менісектомії становили $83,2 \pm 7,2$ балів, та $84,3 \pm 8,6$ у хворих, які лікувалися консервативно.

Крім того, середні показники шкали активності Тегнера істотно не відрізнялися між двома групами.

Хоча більшість пацієнтів ще з самого початку спостереження мали інтенсивний біль у суглобі, після проведеного лікування хворі обох груп відмітили його зменшення, покращення згинальної та розгинальної функцій суглоба.

У двох хворих після проведеної артроскопічної менісектомії та у трьох після консервативного лікування відмічалось прогресування гонартрозу до II ступеня за класифікацією Келлгрена-Лоуренса впродовж 2-х років спостереження, що потребувало додаткових курсів консервативного лікування.

Висновок: Результати проведених досліджень свідчать про відсутність достовірної різниці результатів лікування після проведеної артроскопічної менісектомії та консервативного лікування з курсом зміцнюючи вправ та фізіотерапією. Динаміка болю та відновлення функції колінного суглоба протягом 2-х років спостережень в обох групах майже не відрізнялися, що свідчить про однакову ефективність оперативного та консервативного методів лікування дегенеративних горизонтальних розривів медіального меніска колінного суглоба.

ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ НАУКИ

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ АСОРТИМЕНТУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ МІСЦЕВО У РАЗІ СУГЛОБОВОГО ТА М'ЯЗОВОГО БОЛЮ

Кубрак Марія Василівна,

Здобувач вищої освіти

Малініна Наталя Геннадіївна

к. фарм. н., доцент

Національний фармацевтичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Сьогодні на території України згідно з «Державним реєстром лікарських засобів України», який сформовано державним підприємством «Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України», зареєстровано 132 препаратів, які застосовуються місцево у разі суглобового і м'язового болю. Досліджено, що з кожним роком в асортименті цієї групи з'являється все більше нових лікарських засобів (ЛЗ).

Мета роботи. Проаналізувати структуру асортименту ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю.

Матеріали та методи. У роботі були використані метод логіко-змістовного формування проблеми, системний і статистичний методи, кабінетні та польові методи дослідження, а саме: аналіз інструкцій до медичного застосування ЛЗ, контент-аналіз вторинних джерел (публікації вітчизняних та закордонних вчених у наукових фармацевтичних та медичних виданнях), аналіз Інтернет ресурсів, метод експертних оцінок та анкетування опитування, табличні та графічні засоби наочного представлення отриманих даних. Маркетинговий аналіз фармацевтичного ринку НПЛЗ за виробниками та аналіз сучасного асортименту лікарських засобів проведено системним, теоретичним

та логічним методами з застосуванням літературного пошуку. Для математичної обробки були використані сучасні комп'ютерні технології.

Результати дослідження. Досліджено динаміку реєстрації ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю на фармацевтичному ринку України вітчизняними та іноземними виробниками, так у 2016 році – 10 ЛЗ (7,5%); 2017 році – 23 ЛЗ (18,0%); 2018 році – 33 (25,0%); 2019 році – 35 (26,5%); 2020 році – 27 (20,0%); 2021 році – 4 (3,0%). Проаналізувавши динаміку реєстрації ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю можна зробити висновок, що ця група препаратів є затребуваною на фармацевтичному ринку України, саме тому з кожним роком збільшується кількість зареєстрованих ЛЗ. Відповідно до класифікаційної системи АТС ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю (код АТС М02) входять до групи засобів, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю та розподіляються на 4 груп та 16 підгруп (табл. 1.)

Таблиця 1

Засоби що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю, які зареєстровані в Україні

Група лікарських засобів	Кількість торгових назв, з урахуванням всіх форм випуску	Питома вага (%) від загальної кількості
1	2	3
М02 ЗАСОБИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ МІСЦЕВО У РАЗІ СУГЛОБОВОГО І М'ЯЗОВОГО БОЛЮ		
М02А ЗАСОБИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ МІСЦЕВО У РАЗІ СУГЛОБОВОГО ТА М'ЯЗОВОГО БОЛЮ		
М02А А – Нестероїдні протизапальні препарати для місцевого застосування		
М02А А01 – Фенілбутазон	1	0,7%
М02А А07 – Піроксикам	1	0,7%
М02А А10 – Кетопрофен	12	9,0%
М02А А12 – Напроксен	-	-
М02А А13 – Ібупрофен	5	3,8%
М02А А15 – Диклофенак	33	25,0%
М02А А23 – Індометацин	2	1,5%
М02А А25 – Ацеклофенак	1	0,7%

M02A A26 – Німесулід	4	3,0%
M02A A27 – Декскетопрофен	1	0,7%
M02A A65** – Диклофенак, комбінації	6	4,5%
M02A A75** – Рофекоксиб, комбінації	1	0,7%
Разом за групою M02A A	67	50,5%
M02A B Капсаїцин та подібні засоби		
M02A B01 Капсаїци	2	1,5%
Разом за групою M02A B	2	1,5%
M02A C Препарати, що містять похідні саліцилової кислоти		
M02A C Препарати, що містять похідні саліцилової кислоти	4	3,0%
Разом за групою M02A C	4	3,0%
M02A X Інші засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю		
M02A X03 Диметилсульфоксид	3	2,2%
M02A X10 Різні препарати	55	42,0%
M02A X53 Диметилсульфоксид, комбінації	1	0,7%
Разом за групою M02A X	59	45,0%
Разом за групами:	132	100

Вивчено співвідношення груп M02A «Засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю». За результатами дослідження було встановлено, що найбільшу частку займає група M02A A Нестероїдні протизапальні препарати для місцевого застосування (50,5 %), до складу якої входить – 12 підгруп (кількість торгових назв, з урахуванням всіх форм випуску – 67 препаратів). Досить вагому частку становить група M02A X Інші засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю (45,0%), до складу якої входить 3 підгрупи (кількість торгових назв, з урахуванням всіх форм випуску – 59 препаратів). І найменшу частку становлять групи M02A C Препарати, що містять похідні саліцилової кислоти (3,0%), до складу якої входить 1 підгрупа (кількість торгових назв, з урахуванням всіх форм випуску – 4 препарату) та M02A B Капсаїцин та подібні засоби (1,5%), до складу якої входить 1 підгрупа (кількість торгових назв, з урахуванням всіх форм випуску – 2 препарату).

Наступним етапом дослідження стало проведення якісного аналізу ЛЗ групи M02A Засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю можна зробити висновок, що на вітчизняному фармацевтичному ринку дана група представлена досить великою кількістю торгових назв (132), але слід зазначити, що непатентованих міжнародних назв на вітчизняному ринку представлено лише 20, це 99 торгових назв ЛЗ (75,0%), а інші 33 ЛЗ (25,0%), містять у своєму складі декілька діючих речовин та відносяться до комбінованих ЛЗ. Також розподілено засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю за формою відпуску (за рецептом лікаря або безрецептурний відпуск ЛЗ). Результати дослідження представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Якісний аналіз лікарських засобів групи M02A «Засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю», які представлені на вітчизняному фармацевтичному ринку

№	МНН	Діапазон цін, грн. (станом на вересень 2021)	Кількість торгових назв	Відпуск ЛЗ	
				Безрецептурний відпуск	За рецептом лікаря
1.	Диклофенак натрію	18-445	32	32	-
2.	Кеторолак	100-166	1	1	-
3.	Індометацин	19-43	2	2	-
4.	Фенілбутазон	66-260	1	1	-
5.	Кетопрофен	48-245	13	-	13
6.	Ібупрофен	79-161	7	5	2
7.	Ацеклофенак	134-222	1	1	-
8.	Німесулід	43-170	3	3	-
9.	Декскетопрофен	98-140	1	-	1
10.	Перцю стручкового екстракт	9-75	3	3	-
11.	Метилсаліцилат	76-178	1	1	-
12.	Ментол+прокаїн+бензокаїн	10-24	3	3	-
13.	Анестезин+новокаїн+ментол	80-106	6	6	-
14.	Декспантенол	65-167	1	1	-
15.	Настойки живокосту коренів	16-46	1	1	-
16.	Диметилсульфоксид	19-39	4	4	-
17.	Камфора рацемічна	10-24	9	9	-
18.	Мурашина кислота	7-124	7	7	-

19.	Тіоколікозид	107-142	1	-	1
20.	Олія терпентинова	13-21	2	2	-
Разом:		від 7 до 445 грн.	99	82	17

Під час аналізу був встановлений діапазон цін на ЛЗ (сайт <https://tabletki.ua/uk/pharmacy/kharkov/>), як видно із табл. 2., ціни в межах однієї групи досить сильно коливаються (від 7.00 грн. до 445 грн.). Причиною цього є країна-виробник ЛЗ та лікарська форма ЛЗ. Слід зазначити, що імпорتنі ЛЗ групи M02A Засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю коштують дорожче, ніж вітчизняні ЛЗ. Також встановлено, що переважну частку (86,0 %) складають ЛЗ групи M02A Засоби, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю, які відпускаються спеціалістами фармації з аптечних закладів без рецепту лікаря, і лише 14,0 % ЛЗ, відпускаються за рецептом лікаря.

Наступним етапом роботи став аналіз лікарських форм засобів, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю (група M02A), які представлені на вітчизняному фармацевтичному ринку. Аналіз ринку ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю за формою випуску демонструє, що питома вага ЛЗ випускається у формі гелю – 59,7 %, розчинів для зовнішнього застосування – 21,0%, мазі – 4,3%, крему – 6,5%, спрею для зовнішнього застосування – 3,5%, настоянок – 2,8%, розчинів олійних – 1,5% та у вигляді сумішів – 0,7%. Також досліджено категорії ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю. Аналіз ринку показав, що ЛЗ поділяються на 5 категорій: 1) зовнішні при ударах та роздязгнень 32,5 % (43 торгових назв); 2) протизапальні зовнішні – 10,6% (14 торгових назв); 3) внутрішні при ударах та розтягненнях – 0,7% (1 торгова назва); 4) розігрівачі мазі, гелі – 55,5% (73 торгових назв); 5) зовнішні тонізуючі – 0,7% (1 торгова назва).

Далі вивчено показання щодо особливостей до застосування ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю для лікування дітей молодшого віку, періоду лактації та вагітних. Проведений аналіз ринку

свідчить, що майже 63,0% ЛЗ (78 торгових назв), що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю можна призначати для лікування дітям віком від 2 до 18 років, а 17,0% – взагалі заборонено. Так, найбільший сегмент займають ЛЗ (48,0%), які можна застосовувати з 12 років. Питому частку – 26,6% займають ЛЗ, які можна застосовувати з 14 років. Далі (8,4 %) займають засоби, які можливо застосовувати з 15 років. Тільки 6,1% ЛЗ можна застосовувати дітям з 3 років та 18 років. Найменшу частку займають ЛЗ (1,2%), які можна застосовувати дітям у віці від 2 років та 7 років. В ході дослідження встановлено, що ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю у дітей віком від 2 років до 18 років представлені 34 (25,7%) іноземними фармацевтичними компаніями, а 54 (41,0%) представлені вітчизняними фармацевтичними компаніями.

Також проведено аналіз ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю під час вагітності. Результати дослідження показали, що більшу кількість 100 ЛЗ (76,0 %) заборонено застосовувати під час вагітності. Лише 18,0% (22 ЛЗ) можна застосовувати, враховуючи співвідношення користь/ризик для вагітної та плода і лише 6,0 % (10 ЛЗ) можна застосовувати під час вагітності. Під час дослідження було також було визначено, що вживання переважної більшості ЛЗ (90,0 %, 120 ЛЗ) не допустимо під час лактації. Якщо брати до уваги співвідношення користь/ризик, то 7,5% ЛЗ можна застосовувати жінкам під час годування. І лише невелику кількість, а саме 2,5% ЛЗ можна застосовувати під час лактації.

Висновки. Проаналізовано структуру асортименту ЛЗ, що застосовуються місцево у разі суглобового та м'язового болю.

ХИМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЕЛЕКТРО-ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ДІЕЛЕКТРИКІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В МАТЕРІАЛОЗНАВСТВІ

Веремієнко Артем Євгенович,
Студент

Коваленко Ірина Володимирівна,
к. х. н., доцент

Власенко Наталія Євгенівна
к. х. н., доцент

Національний технічний університет України
"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
м. Київ, Україна

Вступ. Діелектрики – це речовини які погано проводять електричний струм і завдяки цьому широко використовуються в електроніці. Тяжко було б уявити сьогодення без: кабелів, дротів чи транзисторів, які виготовляються саме з діелектриків, але крім цього діелектрики широко використовуються у металургії та матеріалознавстві.

Метою роботи є дослідження властивостей діелектриків та використання їх у металургії та матеріалознавстві.

Матеріали та методи. Відображення використання діелектриків залежно від їх властивостей у металургії та узагальнення результатів.

Результати і обговорення. *Діелектричними* [1] називають матеріали, основною електричною властивістю яких є здатність до поляризації. *Поляризацією* діелектрика називають виникнення в ньому при внесенні в зовнішнє електричне поле власного електричного поля, обумовленого зсувом заряджених частинок, що входять до складу молекул діелектрика. Позитивні заряди зміщуються в напрямку негативного електроду, а негативні – в напрямку позитивного електроду (рис.1).

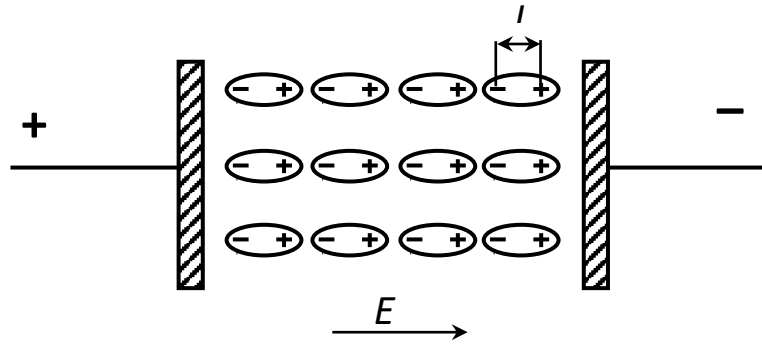

Рис. 1. – Схема розташування зарядів в поляризованому діелектрику

Існує два основних види *поляризації діелектриків*:

а) поляризація під впливом електричного поля практично миттєва, цілком пружна, без розсіювання енергії;

б) поляризація, що здійснюється не миттєво, а наростаюча і спадна уповільнено і супроводжувана розсіюванням енергії в діелектрику, т. е. його нагріванням. Такий вид поляризації називають *релаксаційною поляризацією*.

Електронна поляризація – це пружне зміщення і деформація електронних оболонок атомів та іонів. Діелектрична проникність речовини з суто електронною поляризацією чисельно дорівнює квадрату показника заломлення світла n . Зсув і деформація електронних орбіт атомів або іонів не залежить від температури, тому електронна поляризація речовини зменшується з підвищенням температури в зв'язку з тепловим розширенням діелектрика і зменшенням числа частинок в одиниці об'єму.

Іонна поляризація характерна для твердих тіл з іонною будовою і зумовлена зміщенням пружно зв'язаних іонів у кристалічній ґратці діелектрика. З підвищенням температури вона посилюється в результаті ослаблення пружних сил, що діють між іонами, через збільшення відстані між ними при тепловому розширенні.

Дипольно-релаксаційна (дипольна) пов'язана з тепловим рухом частинок. Дипольні молекули, що знаходяться в хаотичному тепловому русі, частково орієнтуються під дією поля, що і є причиною поляризації. Дипольна

поляризація можлива, якщо молекулярні сили не перешкоджають диполу орієнтуватися уздовж поля [2].

Спонтанна поляризація існує у сегнетодіелектриків (сегнетова сіль, титанат барію, титанат свинцю та ін.). Речовини із спонтанною поляризацією мають окремі області (домени), які мають електричний момент (поляризовані) при відсутності зовнішнього електричного поля. Накладення зовнішнього поля сприяє орієнтації електричних моментів доменів у напрямку поля, що дає ефект сильної поляризації.

Діелектричні матеріали широко застосовують для створення композиційних матеріалів.

Композиційні матеріали [3] є композицією з м'якої матриці і високоміцних волокон. Волокна армують матрицю і утримують навантаження. Матриця навантажена слабко і слугує для розподілу навантаження між волокнами. Композиційні матеріали відрізняються високим опором розповсюдження тріщин, через те, що в процесі руйнування волокна тріщина «в'язне» в м'якій матриці. Крім того, композиційні матеріали, що використовують високоміцні й високомодульні волокна і легку матрицю, можуть мати високу питому міцність і жорсткість.

Властивості композиційних матеріалів залежать від фізико-механічних властивостей компонентів і міцності зв'язку між ними. Разом з тим вони мають властивості, які не є характерними для окремо взятих компонентів, що входять до їх складу. Основою композиційних матеріалів (матриць) є метали або сплави (композиційні матеріали на металевій основі), а також полімери, вуглецеві й керамічні матеріали (композиційні матеріали на неметалічній основі, за електричними властивостями - діелектрики).

Від властивостей матриці залежать технологічні режими отримання композиційних матеріалів, а також такі важливі експлуатаційні характеристики, як робоча температура, опір втомному руйнуванню, дії навколишнього середовища, щільність і питома міцність.

Композиційні матеріали з комбінованими матрицями називають *поліматричними*. Головну роль у зміцненні композиту відіграють наповнювачі, тому їх часто називають *зміцнювачами*. Зміцнювачі повинні мати високу міцність, твердість і модуль пружності. За цими властивостями вони значно перевершують матрицю.

За формою наповнювача композити розділяють на дисперсно-зміцнені й волокнисті. *Дисперсно-зміцненими* називають композити, зміцнені нульвимірними наповнювачами. До *волокнистих* відносять матеріали, зміцнені одновимірними або одно- і двовимірними наповнювачами. У них наповнювачами служать дисперсні частинки тугоплавких фаз - оксидів, нітридів, боридів, карбідів (Al_2O_3 , SiO_2 , BN, SiC та ін.). Ці матеріали отримують методами порошкової металургії, рідше безпосередньо вводять наповнювачі в рідкий метал перед розливанням із застосуванням ультразвукової обробки для кращого перемішування. До цих матеріалів відносять матеріали із *спеченої алюмінієвої пудри* (САП); на нікелевій основі відомі композиції, зміцнені частинками оксидів торія, натрію, гафнію. САП - характеризується високою міцністю, жароміцністю, корозійною стійкістю і термічною стабільністю властивостей. Структура САП - алюмінієва основа з рівномірно розподіленими дисперсними включеннями Al_2O_3 . Застосовують САП-1, САП-2, САП-3, з них проводять всі види напівфабрикатів: листи, профілі, штамповані заготовки, труби, фольгу. Використовують для деталей, які працюють при температурі 300-500⁰С (поршневі штоки, лопатки компресорів, лопаті вентиляторів і турбін, конденсатори, обмотки трансформаторів в електротехніці).

Волокнисті композити. У них зміцнювачами служать волокна або ниткоподібні кристали чистих елементів і тугоплавких з'єднань (В, С, Al_2O_3 , SiC та ін.), а також дріт з металів і сплавів (Мо, W, Вє високоміцної сталі та ін.). Зв'язок між волокнами і матрицею забезпечується за рахунок взаємодії між ними і утворення дуже тонкого шару (1-2 мкм) інтерметалевих фаз. Якщо ж немає взаємодії, то його забезпечують волокна спеціального покриття. Зв'язок

між компонентами на неметалічній основі здійснюється за допомогою адгезії, тобто шляхом молекулярної взаємодії.

Композити на неметалічній основі. Переваги - хороша технологічність, низька щільність і в ряді випадків вищі питома міцність і жорсткість, висока корозійна стійкість, хороші теплозахисні й амортизаційні характеристики, антифрикційні й фрикційні властивості.

Недоліки: низька міцність зв'язку волокон з матрицею, різка втрата міцності при підвищенні температури вище 100 - 200⁰С, мала електрична провідність, відсутність здатності до зварювання.

Найбільшого поширення набули композиції з полімерною матрицею: епоксидною, фенолформальдегідною і поліамідною. Як зміцнювачі використовують високоміцні й високомодульні, вуглецеві й борні, скляні й органічні волокна у вигляді ниток, джгутів, стрічок, нетканих матеріалів.

Композиції з вуглецевими волокнами називають вуглеволокнітами, з боровими - бороволокнітами, скляними - скловолокнітами, органічними - органоволокнітами.

Висновок. Особливі властивості дозволяють широко використовувати композити як електроізоляційні матеріали (органоволокніти). У машинобудуванні (корпуси і деталі машин), хімічній промисловості (цистерни, ємкості), суднобудуванні (корпуси човнів, гребні гвинти, підшипники).

Список літератури

1. Коханівський С. П. Електроматеріалознавство з основами слюсарної справи – К.: Урожай, 1991. – 134 с.
2. Богородицкий Н. П. Электротехнические материалы / Н.П. Богородицкий, В.В. Пасынков, Б. М. Тареев – Л.: Энергоиздат, 1985.– 304 с.
3. Коваленко О. І. Електротехнічні матеріали / Коваленко О.І., Коваленко Л.Р., Мунтян В. О., Радько І. П. – Мелітополь.: «Люкс», 2008. - 245 с.

АДСОРБЦІЙНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОДИСПЕРСНОГО ОКСИДА АЛЮМІНІЮ

Гаманчук Данил Юрійович

Студент Інженерно-хімічного факультету

Власенко Наталія Євгенівна

к. х. н., доцент

Коваленко Ірина Володимирівна

к. х. н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ. Механічні та електричні властивості діелектричних матеріалів сильно залежать від дози та типу іонізуючого випромінювання. Після опромінення спостерігається утворення радіаційно-стимульованих дефектів структури, через що зростає провідність, і, отже, спостерігається зростання величини тангенсу кута діелектричних втрат [1]. Останнє сильно залежить від температури, концентрації домішок і дефектів, структури діелектрика та поляризації [2].

Метою роботи є вивчення адсорбційних властивостей нанодисперсного оксида алюмінію

Матеріали і методи. Відображення відомостей про адсорбційні властивості нанодисперсного оксиду алюмінію. Порівняння властивостей з метою виявлення якісних і кількісних відмінностей. Узагальнення результатів.

Результати та обговорення. Зразки дослідження являли собою конденсаторні структури Al-Al₂O₃-Al. У якості основи використовували підкладку з алюмінію марки А0 товщиною 1 мм покритою шаром. Шаром оксиду товщиною 40 мкм, верхній шар - алюмінієва плівка товщиною 2 мкм. Оксидні плівки отримували шляхом електролітичного анодування алюмінію. Анодування підкладок проводили в розчині на основі щавлевої кислоти в гальваностатичному режимі при щільності струму 30 мА/см² та температурі електроліту 180 ° С. У процесі електрохімічного окислення заготовки

перебували у постійному русі. Верхню плівку алюмінію формували шляхом магнетронного розпилення.

За допомогою вимірювача E7-12 на отриманих зразках проводили дослідження взаємності ємності та тангенсу кута діелектричних втрат від температури. Вимірювання проводили в гелієвому кріостаті, діапазон температур склав від 4,2 до 300 К. Зняття характеристик проводили до і після опромінення конденсаторних структур різними типами іонізуючих випромінювань.

Як джерело γ -випромінювання використовували ізотоп ^{60}Co (енергія 1,3 MeV). Сумарна доза після першого опромінення склала $D1 \approx 1017 \text{ см}^{-2}$, після другого – $D2 \approx 1018 \text{ см}^{-2}$. Після кожного опромінення здійснювали зняття залежності ємності та тангенсу кута діелектричних втрат від температури. На малюнку 1 представлені графіки температурної залежності електричної ємності та тангенсу кута діелектричних втрат в інтервалі температури від 4,2 до 300 К для досліджуваних зразків до і після опромінення γ -квантами. Місткість модифікаторів $m(\%)$ та N (груп/нм²) площі молекул ω нм² на поверхні оксиду алюмінію

Опромінення γ -квантами призводить до зменшення величини діелектричної проникності, внаслідок чого зменшується величина ємності конденсаторних структур на 20% при збільшенні дози опромінення у всьому діапазоні досліджених температур. Накопичення радіаційно-стимульованих дефектів внаслідок опромінення γ -квантами сприяє підвищенню діелектричних втрат анодного оксиду алюмінію. Опромінення малими дозами α -частинок призводить до незначного збільшення як діелектричних втрат, так і ємності досліджених зразків. Враховуючи високу іонізуючу здатність α -частинок, їхню велику енергію можна зробити висновок, що конденсаторні структури на основі анодного оксиду алюмінію мають стійкість до α -випромінювання.

Опромінення електронами з енергією 4 MeV призводить до невеликого збільшення ємності та величини $\text{tg}\delta$. З огляду на це можна зробити висновок, що опромінення електронами не викликає погіршення діелектричних

характеристик досліджених конденсаторних структур на основі анодного оксиду алюмінію

Висновок. Адсорбційні методи дослідження властивостей поверхні дозволяють кількісно охарактеризувати міжмолекулярні взаємодії, що відбуваються при адсорбції адсорбат-адсорбент і адсорбат-адсорбат, визначити термодинамічні характеристики адсорбційного рівноваги (наприклад, теплоту і ентропію адсорбції), а також дослідити геометричні параметри адсорбенту (величину питомої поверхні, об'єм пір і розподіл пір по розмірах, характерний для даного матеріалу).

Список літератури

1. Костюков, Н.С. ϵ і $\tan \delta$ при опроміненні / Н.С. Костюков [та ін] // Діелектрики та радіація / за ред. Н.С. Костюкова. Книга 2. - М.: Наука, 2012. - С. 92-171.
2. Короткевич, А.В. Опір тонкоплівкових кріорезисторів на підкладках з анодованого алюмінію / О.В. Короткевич, В.А. Плешкін, В.А. Сокіл // Технологія та конструювання в електронній апаратурі. - 2014, N2, С. 16-18.

НАНОМАТЕРІАЛИ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛАХ ЕНЕРГІЇ

Голубчук Максим Ростиславович,

Студент

Коваленко Ірина Володимирівна,

к. х. н., доцент

Власенко Наталія Євгенівна

к. х. н., доцент

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Вступ. Існуючі на сьогодні джерела енергії поділяють на традиційні та *альтернативні*. До традиційних відносять корисні копалини – нафту, газ, вугілля. Їх найбільший недолік полягає в тому, що це – невідновлювані ресурси. У цьому полягає перший фактор, що мотивує визнати необхідність використання інших енергоносіїв. Рано чи пізно навіть найбагатші родовища вичерпають себе, тому пошук нових варіантів отримання енергії стає з кожним роком більш актуальним.

Другим фактором, можливо і першим, є вплив на екологію планети. Викиди парникових газів, які утворюються при спалюванні корисних копалин, порушують кліматичний баланс. Наслідки зміни клімату в останнє десятиріччя стають все відчутнішими. Проливні дощі й урагани, сніг посеред весни, періоди тривалої посухи, повені, торнадо й інші природні явища виникають все частіше, і керувати ними ми не можемо. Єдиний доступний людям спосіб знизити темпи зміни клімату – це перехід на більш екологічно чисті джерела енергії, до яких належать відновлювані, або альтернативні: сонце, вітер, вода, біогаз та інші.

Мета роботи полягає у необхідності висвітлення особливостей використання наноматеріалів в альтернативних джерелах енергії.

Матеріали та методи: загальнонаукові та функціональні методи, аналіз даних опитування.

Результати та обговорення. Властивості наноматеріалів дозволяють використати їх у широких областях [1]:

1. Створення нових високоміцних композиційних матеріалів на основі нанотрубок, фізико-механічні характеристики яких будуть у десятки разів перевищувати аналогічні характеристики високоміцних сталей при меншій щільності.

2. Високоміцні покриття для пар тертя, різального інструменту, що перевищують по твердості алмаз.

3. Змашувально-охолоджувальні технологічні середовища й присадки для пар тертя, значно підвищувальні експлуатаційні характеристики виробів.

4. Акумулятори й батареї нового покоління, що володіють великою ємністю при малих габаритах.

5. Нанодатчики для виміру фізичних величин з надвисокою чутливістю.

6. Елементи електронних схем для приладів нового покоління.

7. Речовини, що контрастують, для магнітно-резонансної томографії й інших видів діагностики в біології й медицині.

8. Створення захисних покриттів поверхонь, невидимих для радарів й інших засобів виявлення.

9. Контейнери для транспортування ліків і діагностичних датчиків у медицині.

10. Створення надміцних волокон, ниток, канатів, стрижнів для запуску й утримання на геостаціонарній орбіті супутників і космічних станцій.

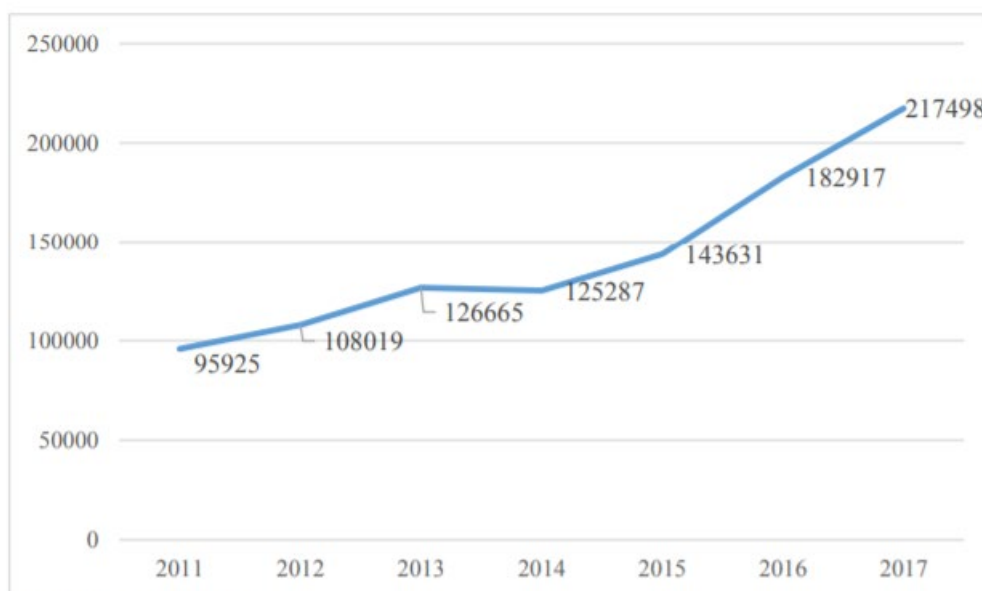
По даним 2002 р., всесвітній ринок продуктів нанотехнології оцінювався в 300 млрд дол., причому на частку електроніки доводилося більше 60% цієї суми [2-3]. Области, у яких у цей час отримано найбільшу кількість патентів і можна прогнозувати ріст використання наноматеріалів, наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл числа патентів по галузях промисловості й науки

Галузь	Число патентів
Електротехніка	131
Інструментальна промисловість	106
Неорганічна хімія	80
Органічна хімія	78
Металургія	46
Органічні макромолекули	46
Апаратури, прилади	38
Охорона здоров'я	34
Синтез	30
Печатка	25
Біохімія	21
Нафта, газ	17
Тканини	17
Лаки, фарби, побутова хімія	10

Більшість патентів належить США. Показники (рис. 1) відбивають широкий спектр застосування нанотехнологічної продукції й, зокрема, наноматеріалів.

Джерело: Derwent Innovation

Рис. 1. Динаміка патентування нанотехнологічної продукції у сфері енергетики протягом 2011-2017 рр.

Розглянемо основні області застосування наноматеріалів у машинобудуванні, хімічній промисловості, електротехніку, енергетику, електроніці, інформаційних і комп'ютерних технологіях, біології й медицині, в області охорони навколишнього середовища, а також у деяких інших областях. Варто взяти до уваги умовність наведеного вище розподілу сфер застосування; ті самі матеріали можуть застосовуватися в різних галузях, особливо це відноситься до нанопорошків, виробництво яких й одержання виробів з яких здійснюється, як правило, різними фірмами. Переважним типом нанопорошків є оксиди (SiO_2 , Al_2O_3 , ZnO , TiO_2 та ін.), використовувані в різних областях.

Висновок. До найбільш передових світових наукових досліджень та напрямів інноваційної діяльності відносяться напрями щодо сонячної енергетики (зокрема використання галогенідів, перовскитів), зберігання теплової енергії, систем генерації енергії та акумулявання і зберігання електроенергії, бездротової передачі енергії, енергоефективного будівництва, багаторівневого освітлення.

Рівень відповідності українських пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня світовим передовим технологічним напрямленням становить 70% – три пріоритети відповідають проривним світовим напрямам, два – перспективним напрямам, два – популярним, але неперспективним.

Список літератури

1. Афтанділянц, Є. Г. Наноматеріалознавство: підручник / Є. Г. Афтанділянц, О. В. Зазимко, К. Г. Лопатько. - Перше вид. - Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. - 550 с.2.
2. Заячук, Д. М. Нанотехнології і наноструктури: навчальний посібник / Д. М. Заячук; МОН України, НУ "Львівська політехніка". - Л.: Вид-во НУ "Львівська політехніка", 2009. - 580 с.
3. Назаров, О. М. Наноструктури та нанотехнології: навчальний посібник / О. М. Назаров, М. М. Нищенко ; МОНМС України, НАУ. - Київ: НАУ, 2012. - 248 с.

ОПТИМІЗАЦІЯ УМОВ УТВОРЕННЯ СИСТЕМИ НАТАМІЦИН-FO4800- БРОМКРЕЗОЛОВИЙ ПУРПУРНИЙ

Жук Лариса Петрівна,

канд. хім. наук, доцент

Баланенко Анна Дмитрівна

студентка

Смітюк Наталія Михайлівна

канд. хім. наук, доцент

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. В останні роки протигрибковий препарат натаміцин все активніше використовується в харчовій промисловості та медицині. Існуючі методики аналізу [1,2] не забезпечують експресності кількісного визначення його вмісту в об'єктах. Тому розробка швидких і простих методик визначення натаміцину дуже актуальна. Перспективними є спектрофотометричні методи, засновані на вимірюванні власного поглинання у видимій області спектра трикомпонентних систем натаміцин-поліелектроліт-барвник. Адаже останні дослідження вказують на утворення стійкого аддукту, що дає гарний аналітичний сигнал [3]. У даній роботі розглянуті оптимальні умови утворення потрібної системи для створення забарвленої аналітичної форми. Як поліелектроліт застосовано катіонний поліелектроліт політриметиламоній етилакрилат, як барвник – бромкрезоловий пурпурний.

Мета роботи. Встановити оптимальні умови утворення системи натаміцин-FO4800-бромкрезоловий пурпурний.

Матеріали і методи. Реактиви: трифенілметановий барвник 5',5"-дибром-3',3"-диметилфенол-сульфоталеїн (бромкрезоловий пурпурний БКП) $C_{21}H_{16}O_5Br_2S$; політриметиламоній етилакрилат (FO 4800; FO); натаміцин; ацетатний буферний розчин з рН 6,5. Обладнання: спектрофотометр СФ-46, йономір універсальний ЕВ-74, терези аналітичні марки WA-21200g. Метод: спектрофотометричний.

Результати і обговорення. Усі дослідження велися при двох довжинах хвиль $\lambda_1=590$ нм та $\lambda_2=430$ нм, адже саме в такому діапазоні спостерігається максимальний аналітичний сигнал. Найбільше зростання світлопоглинання трикомпонентна система демонструє при $\text{pH} \geq 5$ [3]. Саме тому був обраний ацетатний буфер з pH 6,5. Був розглянутий вплив концентрацій FO4800, БКП та буферного розчину. Кожен компонент певним чином змінює рівновагу у системі. А також визначили оптимальний час утворення трикомпонентної системи.

Залежність світлопоглинання від вмісту буферного розчину має нелінійний характер. Показано, що максимальне світлопоглинання система досягає при використанні 3 мл буфера (рис. 1). Тому доцільно при подальших дослідженнях використовувати саме таку кількість буферного розчину.

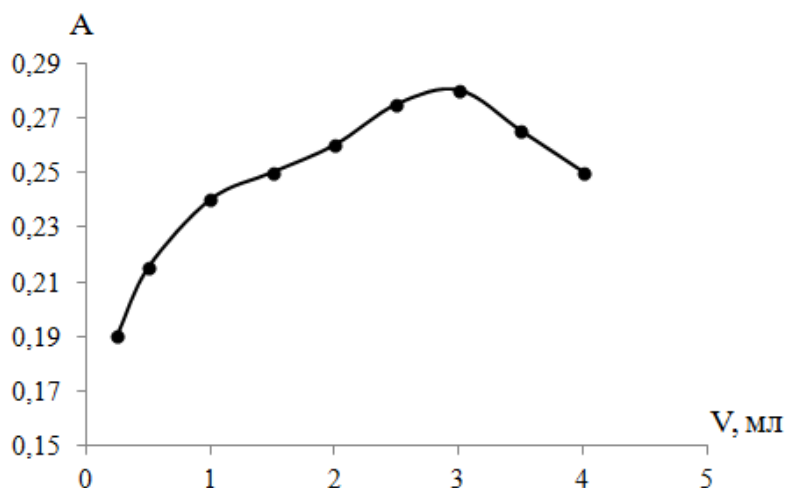

Рис. 1. Графічна залежність світлопоглинання розчинів БКП- FO4800- натаміцин від об'єму ацетатного буфера при $\lambda=590$ нм. $C_{\text{БКП}} = 1 \cdot 10^{-5}$ моль/л; $C_{\text{FO4800}} = 2 \cdot 10^{-3}$ г/л; $C_{\text{натаміцина}} = 1,62 \cdot 10^{-6}$ моль/л; $l = 1,0$ см; СФ-46

Також проаналізували вплив кількості барвника на аналітичний сигнал. При об'ємах БКП більше 1 мл виникає дуже велике світлопоглинання (рис. 2), що зменшує точність визначень та може скоротити діапазон визначуваних концентрацій натаміцину. Оптимальна концентрація барвника – $1 \cdot 10^{-5}$ моль/л.

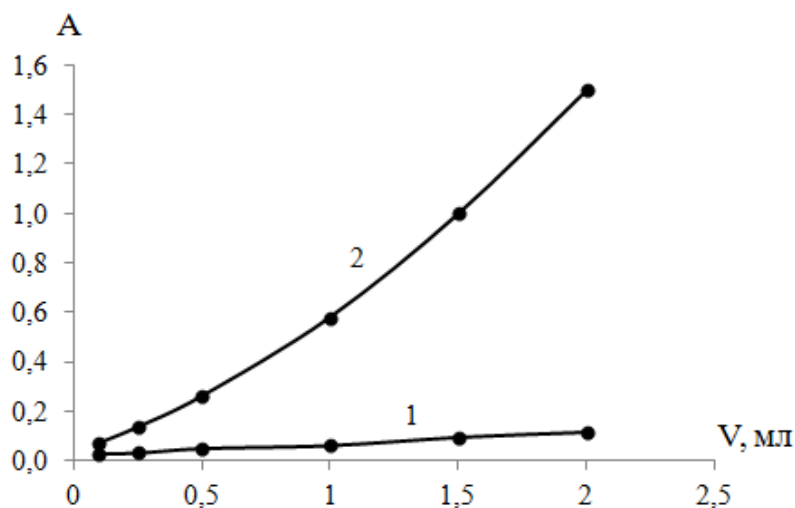

Рис. 2. Графічна залежність світлопоглинання розчинів БКП- FO4800- натаміцин від об'єму БКП при $\lambda=430$ нм (1) та $\lambda=590$ нм (2).

$$C_{\text{вих. БКП}} = 5 \cdot 10^{-4} \text{ моль/л}; C_{\text{FO 4800}} = 2 \cdot 10^{-3} \text{ г/л};$$

$$C_{\text{натаміцина}} = 1,62 \cdot 10^{-6} \text{ моль/л}; l = 1,0 \text{ см}; \text{СФ-46}$$

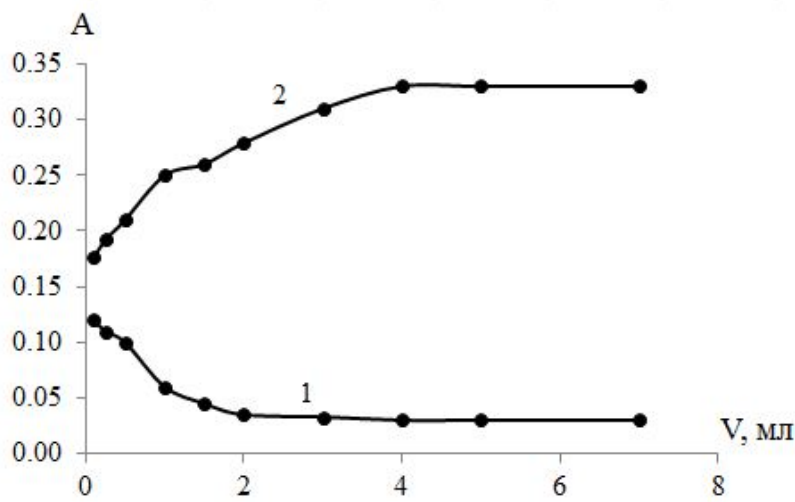

Рис. 3. Графічна залежність світлопоглинання розчинів БКП- FO4800- натаміцин від об'єму FO при $\lambda=430$ нм(1) та $\lambda=590$ нм(2).

$$C_{\text{БКП}} = 1 \cdot 10^{-5} \text{ моль/л}; C_{\text{вих. FO 4800}} = 0,1 \text{ г/л};$$

$$C_{\text{натаміцина}} = 1,62 \cdot 10^{-6} \text{ моль/л}; l = 1,0 \text{ см}; \text{СФ-46}$$

Вміст поліелектроліту в розчині також сильно впливає на рівновагу системи. Залежності нелінійні, з рис. 3 видно, що при збільшенні концентрації поліелектроліту, інтенсивність світлопоглинання при $\lambda=590$ нм зростає (кр.2), а при $\lambda=430$ нм – спадає (кр.1). При концентрації 0,016 г/л залежність виходить

на насичення і оптична густина більше не змінюється. Оптимальна концентрація FO 4800, визначена з графіка, складає 0,016 г/л.

Вплив часу на трикомпонентну систему вивчали, виконуючи виміри одразу після приготування розчинів, через 5, 10, 30, 60 та 120 хвилин. За отриманими даними будували графічну залежність інтенсивності світлопоглинання розчинів БКП-FO4880-натаміцин від часу (рис. 4).

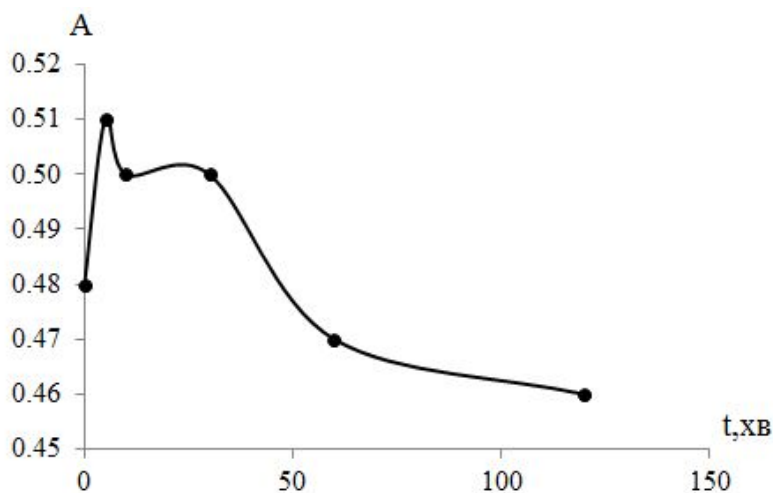

Рис. 4. Залежність оптичної густини розчину БКП-FO4800-натаміцин від часу при 590 нм. $C_{\text{БКП}} = 1 \cdot 10^{-5}$ моль/л; $C_{\text{FO4800}} = 0,016$ г/л; $C_{\text{натаміцина}} = 1,62 \cdot 10^{-6}$ моль/л; $l = 1,0$ см; СФ-46

Із отриманої кривої (рис. 4) видно, що для утворення аддукту має пройти до 5 хвилин. Протягом 10 хвилин світлопоглинання розчину зменшується на 1% і потім залишається незмінним до півгодини. Виміри доцільно проводити протягом часу від 10 до 30 хвилин.

Висновки. Встановили фактори, що впливають на утворення трикомпонентної системи БКП-FO4800-натаміцин. Оптимальна концентрація поліелектроліту FO 4800 складає 0,016 г/л, БКП – $1 \cdot 10^{-5}$ моль/л. Найефективніше використовувати ацетатний буферний розчин з рН 6,5 об'ємом 3 мл. Оптимальний час вимірювань світлопоглинання до 30 хв. при $\lambda_{\text{max}} = 590$ нм. Отримані результати можна застосувати для розробки методики аналізу натаміцину в лікарських сполуках та продуктах харчування.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Detection method optimization, content analysis and stability exploration of natamycin in wine / X. Sun [and other] // Food Chemistry. – 2016. – Vol.194. – P. 928-937. DOI: 10.1016/j.foodchem.2015.08.116

2. Development of a LC–MS/MS method for the simultaneous determination of sorbic acid, natamycin and tylosin in Dulce de leche / L. Molognoni [and other] // Food Chemistry. – 2016. – Vol. 211. – P. 748-756. DOI: 10.1016/j.foodchem.2016.05.105

3. Баланенко А.Д. Взаємодія бромкрезолового пурпурного з натаміцином та флокулянтom FO 4800 / А.Д. Баланенко, Л.П. Жук, І.Л. Могильна // XIX Всеукраїнська конференція молодих вчених та студентів з актуальних питань сучасної хімії – Дніпро, 2021. – С. 6-10

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ СИРОВИННИХ КОМПОНЕНТІВ ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА РІДИНИ AdBlue

Мальована Ольга Віталіївна
студентка,
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ./Introduction. Сучасні технології виробництва автомобілів направлені на збереження екології, що досягається за допомогою зниження токсичності вихлопних газів в двигунах стандарту Євро-4, Євро-5, Євро-6. Для відповідності дизельних автомобілів встановленим нормам, вони оснащуються системою селекційної редукції вихлопних газів, яка вимагає використання спеціального реагенту - розчину сечовини AdBlue.

При спалюванні дизельного палива утворюються тверді частинки, які викидаються в навколишнє середовище. Щоб запобігти процесу їх викиду, в вихлопну систему вприскується рідина AdBlue, яка спалює утворені тверді частинки і розкладає шкідливі речовини на воду і нетоксичні сполуки. Таким чином, автомобілі з дизельним двигуном і системою очищення вихлопних газів повністю відповідають екологічним стандартам.

Мета роботи./Aim. Підбір сировинних компонентів для виробництва рідини AdBlue.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження було обрано карбамід двох марок: марка А та марка Б. Хімічний склад даних марок аналогічний за виключенням змісту антизлежувачів, припудрюючі добавок та ПАР.

Хімічний склад був визначений:

- 1) фотометричним методом - визначення вмісту біурету, вмісту фосфатів;
- 2) оптична емісійна спектроскопія - Визначення вмісту мікроелементів (Al, Ca, Cr, Cu, Fe, K, Mg, Na, Ni, P та Zn)

3) рефрактометричним методом - Визначення вмісту сечовини за коефіцієнтом заломлення.

Результати та обговорення./Results and discussion. AdBlue - це торгова марка водного розчину сечовини, що використовується для очищення вихлопних газів дизельних двигунів. 32,5% очищеної сечовини $((\text{NH}_3)_2\text{CO})$ і 67,5% демінералізованої води. Для правильного протікання реакції і безпомилкової роботи каталізатора в автомобілі, оснащеному системою, необхідний ідеально очищений продукт. Тому, контроль якості реагенту AdBlue здійснюється в ході виробництва постійно, а вже готовий розчин тестується на відповідність стандарту ISO 22241.

Таблиця 1

Фізико-хімічна характеристика продукту наведена в таблиці 1

Дані:	AdBlue — ISO 22241-1
Склад:	Розчин карбаміду в деіонізованій (демінералізованій) воді
Концентрація карбаміду:	32,5% ± 0,8%
Властивості:	Безбарвна рідина. Негорюча. НЕ є небезпечною при правильному зверненні. Розчин карбаміду поступово розкладається на аміак і вуглекислоту. При підвищенні температури швидкість розкладання зростає.
Фізичні властивості:	Температура замерзання: -11 °С Щільність (20 °С): 1090 кг/м ³ рН ~ 9
Хімічні властивості	Володіє сильним корозійним впливом на метали, особливо на мідь і алюміній

AdBlue не варто плутати зі звичайною сечовиною. Сечовина (карбамід) - це азотне добриво, добавка до кормів жуйних тварин, компонент окремих ліків тощо. Технології приготування цих продуктів мають істотні відмінності.

Мінеральні добрива у порошкоподібній або гранульованій формі проявляють схильність до злежування. Зменшення злежування досягають застосуванням різних типів добавок.

Добавки, що припудрюють, отримують з речовин мінерального походження. Найбільш поширені гідрофільні порошки: гіпс, кизельгур, діатоміт, каолін та ін. Їх вміст в гранульованому добриві доходить до 10%.

Більш перспективним для модифікації поверхні гранул мінеральних добрив є застосування поверхнево - активних речовин (ПАР), органічних гідрофобних агентів.

Найбільш широко використовують аніонні ПАР - арилові сульфонати, які запобігають злежуванню за рахунок уповільнення кристалізації на поверхні і зменшення поверхневого натягу. При цьому сольовий розчин розподіляється по поверхні як тонка плівка.

В області катіонних ПАР переважають жирні аміни, особливо з довгим вуглецевим ланцюгом. Вони являють собою маслорозчинні ПАР, які прилипають до поверхні гранул, роблячи їх гідрофобними. Як неіонні ПАР застосовують рідкі силікони, але їх застосування обмежене через високу вартість.

Органічні гідрофобні агенти - це парафіни, синтетичні полімери і мінеральні масла.

Однак, для досягнення високої ефективності обробки переважно використовують комбінацію різних добавок. Одним з варіантів комбінованого продукту може бути розчин в мінеральному маслі жирних амінів, з добавками, що підсилюють кондиціонуючу дію, наприклад, парафінів.

Наявність або відсутність антизлежувачів, як правило, відображається в сертифікатах (паспортах) якості на карбамід (сечовину).

Висновки./Conclusions. В ході лабораторного дослідження зразків сечовини різних виробників на предмет придатності до виробництва AdBlue виявлено наступне:

1. Розчини сечовини, яка оброблена антизлежувачем, відрізняються за щільністю, за змістом натрію, занадто високого рівня біурета (1,6%). У деяких спостерігалася наявність сторонніх речовин у вигляді осаду або суспензій.

2. Для виробництва AdBlue необхідний карбамід високого очищення без добавок. Найбільш прийнятним для виробництва виявився карбамід марки А першого сорту по ДСТУ 7312:2013.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Gerhart C., Krimmer H., Hammer B., Schulz B. et al, "Development of a 3rd Generation SCR NH₃-Direct Dosing System for Highly Efficient DeNO_x", SAE Int. J. Engines 5(3):2012.

2. van Vouren N., Breezy G., Buytoni G., Postrioti L. et al., Spraying AUS-32 Nebulizer on a Hot Air Bench, SAE Technical Paper 2015-01-1031, 2015.

3. Liao Y., Dimopoulos Eggenschwiler P., Spiteri A., Nocivelli L., et al, "Fluid Dynamic Comparison of AdBlue Injectors for SCR Applications", SAE Int. J. Engines 8(5):2015.

4. Larsson P., Lennard W., Dahlstrom J., Andersson O. et al., "NO_x-Conversion and Activation Temperature of a SCR-Catalyst Whilst Using a Novel Biomimetic Flash-Boiling AdBlue Injector on a LD Engine ", SAE Technical Paper 2016-01-2212, 2016.

5. G. H. Shahariar and O. T. Lim., (2019). A Study on Urea-Water Solution Spray-Wall Impingement Process and Solid Deposit Formation in UreaSCR de-NO_x System, *Energies*, 12(1), 125.

6. K. Nishad, M. Stein, F. Ries, V. Bykov, U. Maas, O. Deutschmann, J. Janicka and A. Sadiki, (2019). Thermal Decomposition of a Single AdBlue® Droplet Including Wall-Film Formation in Turbulent Cross-Flow in an SCR System, *Energies*, 12(13), 2019.

ВПЛИВ ОКСИДУ СУРМИ І КАЛЬЦІЄВИХ СПОЛУК НА ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ СТИБНІТУ

Мустяца Олег Никифорович,

к. х. н., професор,

Пархоменко Неллі Георгіївна,

к. х. н., професор,

Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Основу сульфідно-оксидних концентратів сурми становить стибніт - Sb_2S_3 і валентиніт - Sb_2O_3 , який в останній час складає сумірну частку із сульфідом в мінеральній сировині. Фізико-хімія Sb_2S_3 досліджена і він кваліфікований як складний іонно-електронний провідник (ПФП) з переважаючим (63 %) іонним внеском у провідність [1]. Додавання до Sb_2S_3 гетерополярної домішки (ГД) сульфиду натрію (Na_2S) призводить до, практично, повного пригнічення електронної складової в провідності матеріалів системи $Sb_2S_3-Na_2S$ і роблять їх розплави придатними для ефективного електрохімічного розкладання на сурму й сірку з досить високими виходами за струмом (η). Висновки з цих досліджень стали основою для розробки піроелектрохімічної технології отримання важких кольорових металів із розплавів сульфідних концентратів важких кольорових металів. Вплив Na_2S на фізико- і електрохімічні властивості сульфиду сурми досить ретельно вивчений. Ця система, що складається з одноаніонних (S^{2-}) часток ($Sb_2S_3-Na_2S$) стала модельною для розуміння явища пригнічення електронної складової провідності ПФП [2]. Використання у промислових масштабах сульфідних ГД типу Na_2S для керування природою провідності сульфідів важких кольорових металів є затратним у економічному і екологічному планах. У зв'язку з цим вивчено вплив на фізико-хімічні властивості розплаву Sb_2S_3 сполук натрію (Na_2SO_4 , Na_2CO_3 , $NaOH$), що широко застосовуються в сурм'яній промисловості. Показано, що оксигенвмісні сполуки лужних металів успішно можуть бути використані як ГД в піроелектрохімічній технології отримання

сурми із сульфідної сировини замість Na_2S [3]. Якщо властивості систем на основі Sb_2S_3 і натрієвих сполук висвітлено в літературі [3], то відомості про оксид сурми і вплив його на сульфід сурми, а також вплив кальцієвих сполук, що є супутніми мінеральній сировині, на фізико-хімічні властивості основних складових сурм'яної сировини відсутні.

Мета роботи полягає у тому, щоби на прикладах досліджених сульфідно-оксидних систем на основі природних сполук сурми продемонструвати можливість впливати на перерозподіл іонно-електронного співвідношення у провідності цих об'єктів, перетворюючи розплавлені суміші у електроліти; підкреслити перспективність застосування електрохімічного методу переробки їх з одержанням металів і сірки і повернути, таким чином, увагу науковців і інженерно-технічних працівників кольорової металургії до найважливіших екологічних і економічних проблем, які існують у металургійній галузі.

Матеріали і методи дослідження. Вихідними матеріалами для дослідження служили Sb_2S_3 (крудум), отриманий зейгеруванням штуфного концентрату Кадамджайського родовища і Sb_2O_3 кваліфікації "Ч", попередньо прожарений в інертній газовій атмосфері при $700\text{ }^\circ\text{C}$. Кальцієві сполуки (CaO , CaCO_3 , CaSO_4) мали кваліфікацію "ХЧ". Методами електропровідності, ЕРС концентраційних ланцюгів кількісно досліджена загальна провідність (α), її іонна складова (α_i), частка іонної провідності (v_i), розчинність сурми (S_{Sb}) і електроліз (η) в розплавах індивідуальних Sb_2S_3 , Sb_2O_3 і їх сумішей в широкому інтервалі складів і температур (t), а також вплив кальцієвих оксигенвмісних сполук, що є присутніми в мінеральній сурм'яній сировині, на фізико-хімічні властивості Sb_2S_3 і Sb_2O_3 . α визначалася контактним методом на змінному струмі (1 кГц) в газовому середовищі Ar . Залежно від агресивності і провідності розплаву α досліджувалася в осередках капілярного і конденсаторного типів (рис. 1). Електроліз проводили в електролізерах простішого типу в умовах обмеженого доступу повітря, при дотриманні наближених для розплавів всіх систем режимів електрохімічного процесу, а саме при $700\text{ }^\circ\text{C}$, катодній густині струму 1 A/cm^2 , часі - 60 хв.

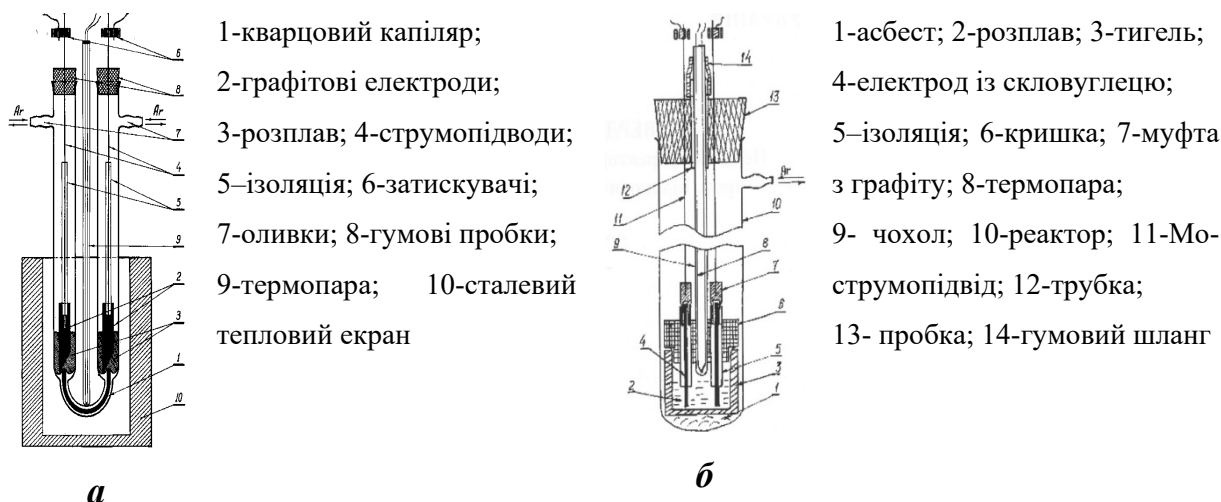

Рис. 1. Осередки для виміру κ високо- (а) і низькопровідних (б) розплавів
Результати дослідження та їх обговорення. Система $Sb_2S_3-Sb_2O_3$

Визначено співвідношення часток іонної та електронної провідності у розплаві стибніту в залежності від t і заміни S на O на прикладі системи $Sb_2S_3-Sb_2O_3$. κ Sb_2S_3 із збільшенням t в межах 584-954 °C зростає від 0,29 до 5,10 См/см, практично, за експоненціальним законом. κ розплаву Sb_2O_3 має позитивний температурний коефіцієнт ($\Delta\kappa/\Delta t$) і змінюється в межах 665-850 °C від 0,0372 до 0,0916 См/см. Внесення низькопровідного оксиду в розплав сульфїду веде до зменшення κ останнього. Відхилення залежності κ – склад від адитивності свідчить про значну хімічну спорідненість між сульфїдом і оксидом. Гетерополярність зв'язку в Sb_2O_3 значно вище, ніж в сульфїді, про що свідчать теплоти їх утворення: $\Delta H^0_{Sb_2O_3} = - 696,60$ кДж/моль; $\Delta H^0_{Sb_2S_3} = - 149,37$ кДж/моль. Результати виміру ν_i для розплаву Sb_2O_3 в інтервалі 665-850 °C свідчать про іонну природу його провідності (табл. 1). Особливість температурної залежності ν_i розплаву Sb_2O_3 пов'язується із кількісними кінетичними характеристиками іонних носіїв струму. В той же час, рухливість електронів, що є малою, ще більше зменшується за рахунок збільшення концентрації локальних рівнів, які створюються іонами. Із збільшенням вмісту Sb_2O_3 у розплавах системи $Sb_2S_3-Sb_2O_3$ зменшується як іонна, так і електронна провідність (рис. 2).

Температурна залежність α_i та її частки (v_i) для розплавів Sb_2S_3 і Sb_2O_3

Речовини	Властивості	Температура, °С							
		550	603	650	665	700	750	800	850
Sb_2S_3	α_i , СМ/СМ	0,125	0,234	0,359	-	0,182	0,741	0,888	0,970
	v_i , %	68,0	68,0	63,0	-	56,0	55,3	47,0	35,0
Sb_2O_3	α_i , СМ/СМ	-	-	-	0,034	0,043	0,059	0,073	0,087
	v_i , %	-	-	-	91,0	91,0	91,0	92,0	95,0

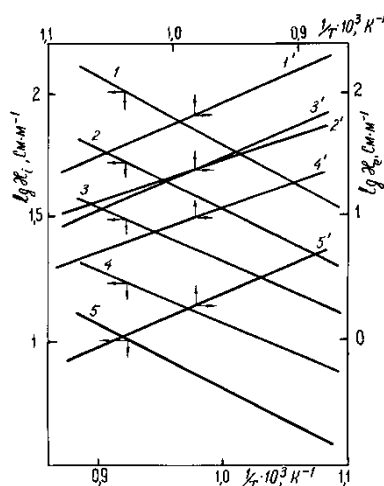

Рис. 2. Температурні залежності іонної (1-5) і електронної ($1^1 - 5^1$) провідності розплавів системи $Sb_2S_3 - Sb_2O_3$: 1, $1^1 - Sb_2S_3$; 2, $2^1 - 30$; 3, $3^1 - 50$; 4, $4^1 - 70$; 5, $5^1 - 100$ мол. % Sb_2O_3

Кількісною мірою впливу оксидної фази на співвідношення внесків у провідність Sb_2S_3 є іонна частка, яка досліджена в інтервалі складів від 0 до 100 мол.% Sb_2S_3 і температур 650-880 °С. Підвищення t призводить до зменшення v_i для всіх зразків, крім розплаву Sb_2O_3 . Останнє, пов'язується із розпадом асоціатів $(Sb_2O_3)_n$, дисоціацією молекул на іони при підвищенні t , тобто із збільшенням концентрації носіїв іонної природи.

Істотним фактором, що відіграє важливу роль при електролізі розплавів, є розчинність (S_{Sb}) металу. Визначено S_{Sb} та її залежність від температури та складу у розплавах системи $Sb_2S_3-Sb_2O_3$. При додаванні оксиду S_{Sb} знижується від 26,3 для Sb_2S_3 до 1,8 ат. % для Sb_2O_3 при 700 °С.

Система Sb_2S_3 -CaO. Вивчено \approx 14 зразків системи, що містять від 0 до 70 мол. % CaO, в межах від 480 до 960 °С. Виготовлені зразки являють собою легкоплавке скло. Знижуючи леткість стибніту і змінюючи фізико-хімічні властивості матеріалів системи, оксид кальцію істотно впливає на \approx розплавів останніх, змінюючи величини її на порядок. Так, якщо при 960 °С \approx Sb_2S_3 дорівнює 6,20 См/см, то для розплаву, що містить 70 мол. % CaO, при тій же температурі вона вже становить 0,63 См/см (рис. 3).

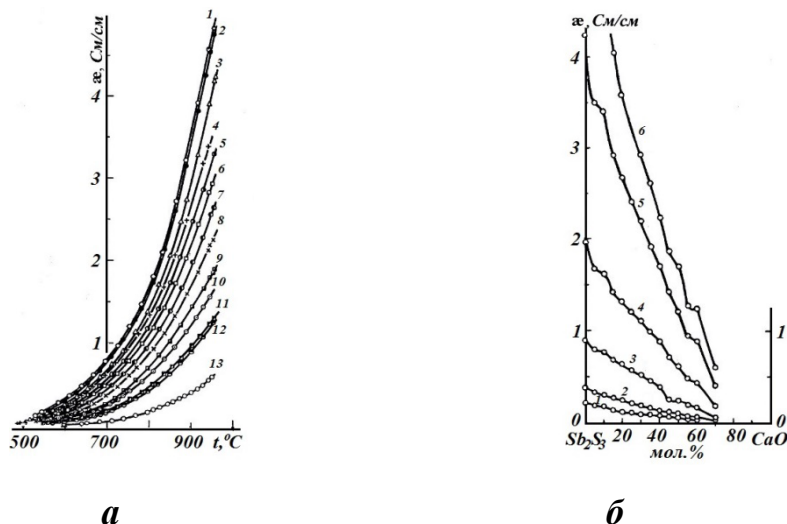
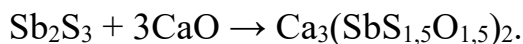
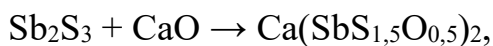

Рис. 3. Політерм (а) і ізотерми електропровідності (б) розплавів системи стибніт - оксид кальцію: а) 1 - для 5, 2 - 10, 3 - 15, 4 - 20, 5 - 25, 6 - 30, 7 - 35, 8 - 40, 9 - 45, 10 - 50, 11 - 55, 12 - 60, 13 - 70 мол. % CaO; б) 1 - для 550, 2 - 600, 3 - 700, 4 - 800, 5 - 900, 6 - 950 °С

Розчинення CaO в Sb_2S_3 обумовлюється хімічними реакціями, що супроводжуються утворенням окситіоантимонітів кальцію, які за своїми властивостями наближаються до електролітів

Про це свідчить характер ізотерм α . На залежності склад-властивість фіксуються чіткі злами, які відповідають певним співвідношенням компонентів в зразках (10 і 50 мол. % CaO). Примітно, що ці закономірності на кривих найбільш яскраво проявляються при температурах вище за 600 °С.

Система $Sb_2S_3-CaCO_3$. Досліджено α зразків системи стибніт – карбонат кальцію, що вміщують 10, 20, 30, 40 і 50 мол. % $CaCO_3$. Залежності $\alpha=f(t)$ розплавів $Sb_2S_3-CaCO_3$ мають аналогічний характер тим, що наведено для зразків Sb_2S_3-CaO . Максимальне значення α для розплавлених сумішей $Sb_2S_3-CaCO_3$ знаходиться у межах 4,26 См/см для розплаву стибніту і 1,02 См/см для складу, що вміщує 50 мол. % $CaCO_3$ при 900 °С. Взаємний вплив компонентів на α у розплавах демонструють ізотерми α (рис. 4, *a*).

Система $Sb_2S_3 - CaSO_4$. На рис. 4 наведена температурна залежність α розплавлених сумішей $Sb_2S_3 - CaSO_4$. Загальні закономірності у зміні питомої електропровідності від температури і складу залишаються такими ж, як і у розглянутих вище системах. Для всіх розплавів спостерігається пониження α із збільшенням вмісту сульфатної домішки (рис. 4).

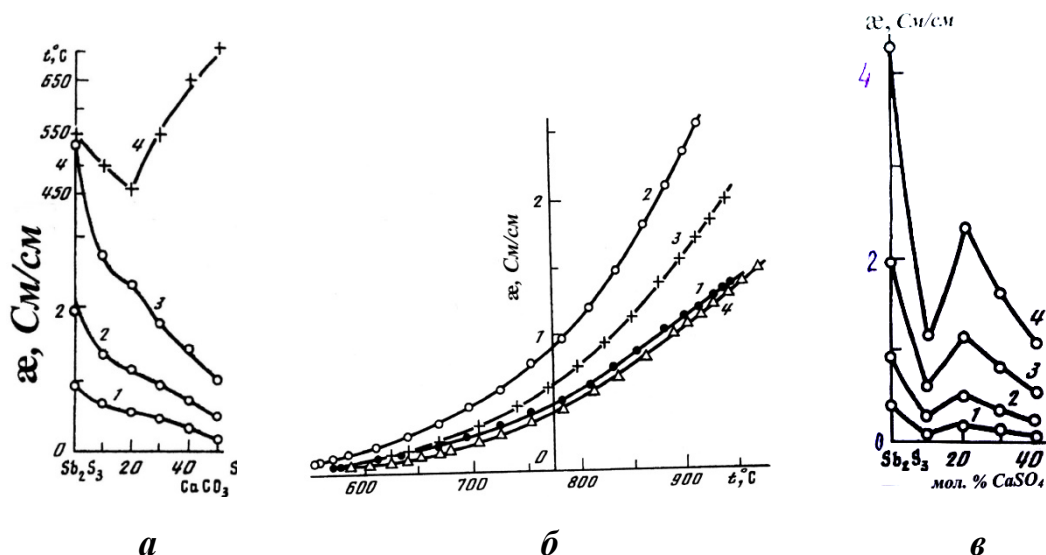
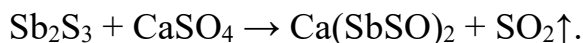

Рис. 4. Ізотерми α розплавів системи $Sb_2S_3 - CaCO_3$ (*a*); політерми (*б*) ізотерми (*в*) α розплавів системи $Sb_2S_3 - CaSO_4$: *a*) 1 - для - 700; 2 - 800; 3 - 900 °С; *б*) 1 - для 10; 2 - 20; 3 - 30; 4-40 мол. % $CaSO_4$; *в*) 1 - для 600; 2 - 700; 3 - 800; 4 - 900 °С

На залежності властивість-склад проявляється мінімум α , що відповідає 10 мол. % $CaSO_4$. Відхилення функції α -склад від адитивності пов'язується з хімічною взаємодією в розплаві згідно рівнянь:

У розплавах $\text{Sb}_2\text{S}_3\text{-CaSO}_4$ взаємодія між компонентами найбільш суттєво відбивається на величинах електропровідності.

Висновки. Поступова заміна S на O в системі $\text{Sb}_2\text{S}_3\text{-Sb}_2\text{O}_3$ супроводжується перетворенням природи провідності від іонно-електронної у Sb_2S_3 до виразно іонної в розплаві Sb_2O_3 . Співставляючи дані з α для розплавів систем $\text{Sb}_2\text{S}_3\text{-CaA}$, що вивчено, їх слід розмістити у наступному порядку за впливом ГД на пониження величин α стибніту (у порядку посилення цього впливу) – $\text{CaO} \rightarrow \text{CaCO}_3 \rightarrow \text{CaSO}_4$. Трансформація природи провідності в системах при внесенні ГД в бік зростання іонної складової супроводжується суттєвим зниженням розчинності сурми в розплавах. Досліджено η для розплавів $\text{Sb}_2\text{S}_3\text{-CaA}$ (де A - O^{2-} , CO_3^{2-} , SO_4^{2-}), що вміщують 30 мол. % CaA. Для індивідуального Sb_2S_3 η при заданих режимах складають ~ 7 %. Внесення в розплав сполук CaA призводить до зростання η , який в середньому досягає 40 %. Аніонна заміна $\text{O}^{2-} \rightarrow \text{CO}_3^{2-} \rightarrow \text{SO}_4^{2-}$ не суттєво відбивається на η . Дані з електролізу розплавів систем $\text{Sb}_2\text{S}_3\text{-CaA}$ корелюють із результатами по α .

Література

1. Мустьяца О.Н., Великанов А.А., Загоровский Г.М. Ионно-электронная природа проводимости расплавов стибнита // Физическая химия ионных расплавов и твердых электролитов. Свердловск. - 1979. - С. 42-44.

2. Великанов А. А., Мустьяца О. Н., Делимарский Ю.К. Электрохимическое исследование расплавов системы $\text{Sb}_2\text{S}_3\text{-Na}_2\text{S}$ // Электрохимия. - 1971. Т. 7, № 2. - С. 203-207.

3. Мустьяца О.Н. Фізико-хімічні властивості розплавів іонно-електронних (поліфункціональних) провідників на основі халькогенідів миш'яку, сурми і вісмуту. – К.: НТУ. – 2016. – 216 с.

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

WI-FI NETWORK SECURITY. FEATURES OF WI-FI NETWORK ENCRYPTION

**Debre Viktor Serhiyovych,
Mieshkov Dmytro Maksimovich,
Zhylin Mykhailo Yurevich,
Morozov Mykola Mykolayovych**

Student of
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkov, Ukraine

Introductions. Today, the issue of personal data protection is one of the highest priorities in the modern world. For each user, the confidentiality of his correspondence and information, which are often on the Internet, is important. One of the most popular access options is the 802.11 standard, also known as Wi-Fi with the WPA2 [1] security protocol. To protect the information in wireless access networks, at one time, the WPA2 protocol was developed, which is currently one of the most popular.

However, during one of the regular tests, a new vulnerability was identified, called "KRACK" (Key Reinstallation Attacks). The essence of the vulnerability is that attackers can use a new attack technique to read the information that was previously considered securely encrypted. The attack works against all modern secure Wi-Fi networks. In addition, depending on the configuration of the access network, an attacker may deploy malicious software on websites.

This hack extracts IE RSN (a secure secure network information element) from a single EAPOL frame. RSN IE is an optional field that acts as a container to the Pairwise master key ID (PMKID) generated by the router when the user tries to connect to a WiFi network. PMK plays an important role in a 4-sided handshake [2 C. 784- 790], which is used to authenticate both the known client and router set key

(PSK) and the wireless network password. PMKID is calculated using HMAC-SHA1, where the key is PMK, and part of the data is a concatenation of a fixed string label "PMK Name", the MAC address of the access point and the MAC address of the station.

In essence, KRACK allows an attacker to carry out a man-in-the-middle attack and force network members to reinstall encryption keys that protect WPA2 traffic. In addition, if the network is configured to use WPA-TKIP or GCMP, an attacker will not only be able to eavesdrop on WPA2 traffic, but also insert packets into the victim's data. The KRACK method is universal and works against any devices connected to a Wi-Fi network.

WPA2 Enterprise.

Aim. To increase the security of the Wi-Fi network, it is recommended to use WPA2 Enterprise. It complicates the process of establishing a connection by using an additional set of different protocols. The client has a special software component that is responsible for interacting with the Wi-Fi network. The main element of the network connection process is the authorization, which is carried out through an AAA server. The use of EAP-based authorization means that after successful authentication of the client in the Wi-Fi network, the latter asks the client to log in to the RADIUS server.

Materials and methods. Using WPA2 Enterprise requires a RADIUS server at the access point. At present, several software products have been developed that can be used:

- Microsoft Network Policy Server (NPS);
- Cisco Secure Access Control Server (ACS);
- FreeRADIUS. 806

The algorithm is as follows. The controller monitors the data exchange and waits for successful authorization or denial of it. If successful, the RADIUS server can pass additional parameters to the network. That is, upon completion of the authorization, the server allows the network and the client to create and exchange encryption keys.

EAP protocol. The EAP protocol is a container protocol. That is, the actual authorization mechanism is given over to the internal protocols [3 C. 105].

At present, the following products have become widespread:

- EAP-FAST (Flexible Authentication via Secure Tunneling), developed by Cisco. It performs authorization by login-password, between the supplicant and the RADIUS server.

- EAP-TLS (Transport Layer Security), which uses the public key infrastructure (PKI) for authorization. It requires the issuance and installation of client certificates on each wireless device.

- EAP-TTLS (Tunneled Transport Layer Security) is similar to EAP-TLS. But when creating a tunnel, you do not need a client certificate.

- PEAP-MSCHAPv2 (Protected EAP) - similar to EAP-TTLS in terms of installing an encrypted TLS tunnel between a client and a server that requires a server certificate.

- PEAP-GTC (Generic Token Card) - similar to PEAP-MSCHAPv2, but requires one-time password cards.

All of these methods, except EAP-FAST, require that a server certificate be available on the RADIUS server. But the CA certificate itself must be present on the client device in the trusted group. EAP-TLS requires a personal client certificate.

reliability. To protect yourself from intruders who want to hack or break into your network, you need to know the following:

1. For encryption, which is based on TKIP or AES, direct decryption is possible only in theory, in practice there have been no cases of hacking.

2. To access a network protected by EAP-FAST, EAP-TTLS, PEAPMSCHAPv2 you need to know the user's login password. Password retrieval attacks are impossible or difficult because the client-server EAP channel is protected by an encrypted tunnel.

3. Access to the closed PEAP-GTC network is possible in case of hacking of the token server, or case of token theft together with its password.

4. Access to the closed EAP-TLS network is possible upon illegal receipt of a user certificate together with its private key.

Results and discussion. WPA2-Enterprise Problems: An analysis of the experience of this type of network shows that the average WPA2-Enterprise network suffers from a combination of the following 4 problems:

Disadvantage № 1: Variation of devices. When the IEEE created 802.1X in 2001, few devices could use wireless access, and network management was much easier. Since then, the number of device manufacturers has grown with the growth of mobile computers. 802.1X support may be incompatible between devices, even between devices on the same OS. Each device has unique characteristics that can cause them to behave unpredictably [4. C.255]. This problem is exacerbated by the unique drivers and software installed on the device.

Disadvantage № 2: MITM and issuance of certificates. Although WPA2 offers a very secure connection, you also need to make sure that users will only connect to a secure network. A secure connection does not make sense if the user is unknowingly connected to bait or a self-proclaimed signal. Institutions often look for and find fraudulent access points, including "man in the middle" attacks, but users can still be vulnerable outside the site. Even if the server has a properly configured certificate, there is no guarantee that users will not connect to the fraudulent SSID and will not accept any certificates provided by it.

Disadvantage № 3: Password change problem. Networks with passwords that expire regularly face an additional burden for WPA2-Enterprise. Each device will lose communication until it is configured. This was less problematic when the average user had only one device that needed a secure connection to the network. Depending on how password changes are accepted or users' ability to manage passwords, this can be a burden on support services.

Disadvantage № 4: The need for user training. Of course, the hardest part of completing a WPA2-Enterprise network setup is user training. Users today have incredibly high hopes for ease of use. They also have more opportunities to bypass official access. If the network is too complicated to use, they will use the data. If the

certificate is bad, they will ignore it. If they can't access what they want, they will use a proxy.

Conclusions. Today, one of the most promising ways to increase the security of the wireless access network is the use of the WPA2-Enterprise method. It is important to remember that the more complex algorithms are used, the more knowledge the user must know about the principles of the network. And leads to the fact that the user needs additional training. In addition, each user should think before chatting about their passwords or giving access to the network to unfamiliar users. Thus, it will increase the level of protection of your network from hacking.

References

1. WPA2 Security Now Mandatory for Wi-Fi CERTIFIED Products» URL: <https://wi-fi-login.force.com/signin/NewLogin?startURL=%2Fsignin%2Fidp%2Flogin%3Fapp%3D0sp330000004CED%26RelayState%3Dhttps%253A%252F%252Fwww.wi-fi.org%252Fnewsroom> (дата звернення: 29.09.2021).
2. Олифер Н. А. Компьютерные сети. Принципы, технологии, протоколы / Н. А. Олифер, В. Г. Олифер., 2017 С. 784-790
3. Гордейчик С.В., Дубровин В.В. Безопасность беспроводных сетей. – М.: Горячая линия – Телеком, 2008 С. 105
4. Щербаков В. Б. Безопасность беспроводных сетей. Стандарт IEEE 802.11., 2010 С. 255

SIMULATION OF PROCESSES OF THE SYSTEM OF AUTOMATIC REGULATION OF THERMAL OBJECTS

Illarionov Valeriy Mykolayovych,
Ph.D., Associate Professor
Kyiv Electromechanical Vocational College
Kyiv, Ukraine

Introductions. When automating technological processes, automatic control systems are widely used, which are designed to maintain at a given level any technological parameters (eg temperature). The vast majority of automatic control systems use the principle of control by deviation from the task, with a loop of negative feedback [1; 2]. Control hardware microcontrollers are used as hardware. Control algorithms are currently implemented programmatically [3 -5].

The proportionally integrated-differential (PID) control algorithm is mainly used, because it is close to the theoretically achievable ideal for real objects [6]. It has become de facto the only standard industrial control algorithm used to regulate any technological processes, especially thermal [8-10]. The quality of regulation is assessed by dynamic criteria. The main thing is the control time, which should be minimized by choosing the right control algorithm and adjusting its parameters. The setup process can be complicated by the fact that the dynamic properties of the real technological object are unknown, and experiments on the existing object are time consuming. There are cases when the adjustment of regulators turns into a serious engineering problem [7].

Aim. Modeling of optimization processes of the automatic control system using the control algorithm for the dynamic characteristics of the open loop in the frequency domain.

Materials and methods. Of the dynamic characteristics of the open circuit, the most convenient for registration is the transient function. The input effect is to change the task by jumping. The graph of temperature change when the circuit is open is registered.

When registering the transition function in the real SAR, it should be ensured that the variables in the system do not reach design constraints, and therefore that the SAR remains linear throughout the experiment. To do this, the input jump of the task should not be too large. In computer simulation of the dynamics of automatic control in the time domain there is no such restriction.

To summarize, the magnitude of the jump is taken as a unit of temperature, and the delay of the object T_3 is taken as a unit of time, so all subsequent graphs are constructed in dimensionless coordinates.

In Fig. 1 shows the desired transient function of the open control loop (graph of temperature rise with a single jump task and open control loop).

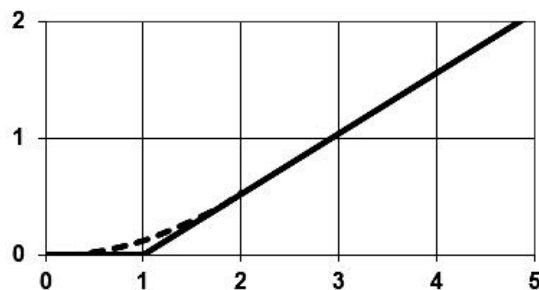

Fig.1. The transient function of the closed control loop under study

With optimal adjustment of the controller parameters, the dynamic properties of the open control loop are reduced to the equivalent integration with a delay. In this case, the transition function must be delayed, and then grow at a constant rate (graph - a broken solid line). Delays in thermal facilities are not clean (transport), so the broken line will actually be smoothed (dotted), but further conclusions are not affected.

Fig. 2 illustrates the procedure for setting the time constant of the integration of the controller T_i on the transient function of the open circuit.

The duration of registration of this schedule should be several times longer than the basic time constant of the object of regulation T_1 . The transition function should grow as a straight line at the optimal value of T_i . Distortion at the end of the graph means incorrect T_i setting. Option 2 means that T_i need to increase. Option 3 means that T_i need to be reduced.

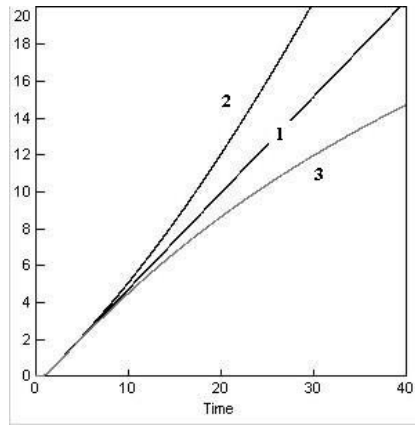

Fig.2. Setting the time constant of the integration of the controller T_i on the transient function of the closed loop

Fig. 3 illustrates the procedure for adjusting the time constant of the differentiation of the controller T_d by the transient function of the open circuit.

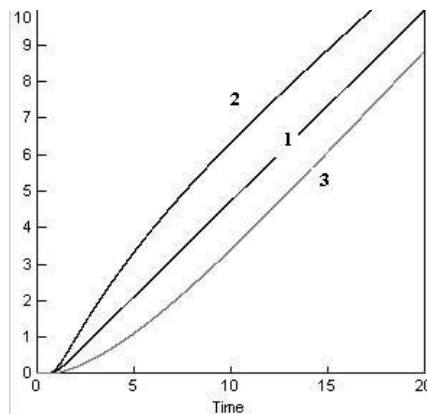

Fig.3. The time constant of the differentiation of the regulator T_d by the transient function of the closed loop

The registration time of this schedule must be several times longer than the second time constant of the object of regulation T_2 . The transition function should grow as a straight line at the optimal value of T_d (Line 1). Distortion at the beginning of the graph means incorrect T_d setting. Option 3 means that T_d need to increase. Option 2 means that T_d need to be reduced.

Results and discussion. Proper adjustment of the controller according to the described method guarantees the minimum possible adjustment time for this object. When modeling processes due to the transient function of a closed control loop with

optimal adjustment of the controller parameters, the temperature is within $\pm 5\%$ of the set value for a time of $3.5 T_3$. If the override is slightly outside the $+ 5\%$ of the set value, it means that the delay in the object is different from the ideal model of "clean, transport" delay (broken line in Fig. 1 is strongly smoothed). In this case, it is necessary to slightly adjust the coefficient of proportionality K_r in the direction of decrease.

It is investigated that it is much more difficult to adjust all parameters of the PID controller according to the transient function of a closed loop, as it is traditionally done, because changes of parameters interdependently affect the whole transient process and not its individual features, as in the recommended tuning procedure.

The process of process modeling is investigated in the work, as a result of which it is recommended to use the offered more convenient technique of adjustment of parameters of PID-regulator on transient function of open circuit both at numerical modeling of dynamics of automatic regulation, and on operating SAR.

Conclusions. It is investigated that the problem of optimal adjustment of the PID control algorithm, which is the basis for modeling the processes of automatic control systems of thermal objects, remains relevant.

A simple and clear method of modeling the processes of the PID controller on the dynamic characteristics of the open control loop in the time domain, convenient for practical use.

References

1. Popovich, M. G., Kovalchuk, V. A. (2007). Theory of automatic control: Textbook. K.: Lybid, 656.

2. Ladaniuc, A. P., Arkhangelskaya, K. S. (2007). Theory of automatic control (part 1): Abstract of lectures. K: KNUCA, 102.

3. Zimchuk, I. V., Ishchenko, V. I., Kankin, I.O. (2015). Synthesis of algorithms of digital control for automatic tracking systems. *System research and information technologies*, 1, 32–38.

4. Inosov, S.V. (2008). Calculator for algebra of sampled functions. *Proceedings of the 15th international conference on automatic control "AUTOMATION-2008"*, Odessa national Maritime Academy, 232.
5. Inosov, S. V., Samoylenko, M. I. (2018). Synthesis and analysis of dynamics of digital algorithm of regulation of thermal technological plant with big step of quantization in time. *Management of development of Complex systems*, 36, 204–208.
6. Inosov, S. V., Kornienko, V. M. (2013). Optimization of the algorithm for automatic control of thermal processes. –*Management of development of Complex systems*, 13, 104–108.
7. Inosov, S. V., Kornienko, V. M., Grechucha, V. V. (2014). An adaptation algorithm for proportional-integral action controller with biharmonic trial disturbance. *Management of development of Complex systems*, 19, 104–108.
8. Inosov, S. V., Skidanov, V. M., Sobjevska, T. G., Sidun, K. V. (2016). In-phase and antiphase disturbances in a two-loop system of connected control. *Management of development of Complex systems*, 27, 176–181.
9. Inosov, S. V., Sobolevska, T. G., Samoylenko, M. I., Sidun, K. V. (2012). Study of temperature disturbances in automation systems for heating buildings. *Management of development of Complex systems*, 6, 159–161.
10. Inosov, S. V., Bondarchuk, O. V. (2018). Relationship between temperature measurement errors and the dynamics of thermal plant control. *Management of development of Complex systems*, 35, 162–166.

TECHNOLOGY OF SELECTION OF ALTERNATIVE OPTIONS BY GROUPS OF GOALS ON THE BASIS OF "SATISFACTION VECTOR"

Polishchuk Volodymyr,
Ph.D., Associate Professor
Mlavets Yurii,
Ph.D., Associate Professor
Nod Zholt,
Csizsevszki Adrián,
Students
Uzhhorod National University
Uzhhorod, Ukraine

Introductions. Nowadays, people are faced with the task of choice more and more often. The tasks of multi-criteria selection are becoming more and more complex, and sometimes it is impossible to adequately solve them simply over someone criterion space. In addition, there are tasks of evaluating alternatives, when there is a set of goals, each of which has its own set of criteria. Examples of such tasks are the evaluation of crowdfunding platforms by startups to obtain investments, or investors to finance projects, and many others; valuation of banking institutions, to obtain a loan, deposit or service, businesses, and others. In such tasks, obtaining adequate assessments of alternatives will allow decision-makers (DM) to increase the validity in making and choosing an alternative solution.

Aim. The purpose of this work is to develop a technology for choosing alternatives by groups of goals using the "satisfaction vector".

Materials and methods. We formulate the problem of evaluating the object of study as follows. Let the set of alternatives $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$, be given, which should be evaluated by some groups of goals $G = \{G_1, G_2, \dots, G_g\}$ and ordered according to a certain rule. Each of the goals G has a set of evaluation criteria K , grouped in a certain way. Then each goal G can have one or more matrices of solutions for evaluating alternatives. For example, for alternatives $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ for the purposes of G_1, G_2 it is necessary to evaluate and construct a

ranking series to choose the best one. The model of obtaining an aggregate estimate can be represented as:

$$M_1(G_1(K_1, K_2, \dots, K_{n_k}); G_2(D_1, D_2, \dots, D_{n_d})) \rightarrow X^*. \quad (1)$$

As a result, for each alternative $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ a normalized estimate is given, on the basis of which the best alternative X^* is determined; K_1, K_2, \dots, K_{n_k} matrices of estimates of alternatives $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$ by the number of groups of criteria n_k for the purpose G_1 ; $D_d, d = \overline{1, n_d}$ according to the matrix of estimates of alternatives for the goal G_2 .

The general algorithm for modeling multicriteria choice of alternatives by groups of goals.

1 step. Enter the input data. Enter the number of alternatives $X = \{x_1, x_2, \dots, x_n\}$. In each group of goals $G = \{G_1, G_2\}$ enter the number of groups of indicators. For $G_1 - K_1, K_2, \dots, K_{n_k}$, and for $G_2 - D_1, D_2, \dots, D_{n_d}$. Before proceeding to step 2, it is necessary to normalize the data for comparison. In this technology, we propose to use fuzzy set theory, namely membership functions to represent normalized estimates.

2 step. In the second step, using the method of multiplying matrices by a group of indicators $G_1 = \{K_1, K_2, \dots, K_{n_k}\}$ we calculate the vectors of evaluation of alternatives $(k_{k1}, k_{k2}, \dots, k_{kn})$, which we present as the following matrix:

$$\overline{K} = \begin{pmatrix} k_{11} & k_{12} & \dots & k_{1n} \\ k_{21} & k_{22} & \dots & k_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ k_{n_k 1} & k_{n_k 2} & \dots & k_{n_k n} \end{pmatrix}$$

Using the method of multiplying matrices by a group of indicators G_2 we calculate the vectors of estimates of alternatives, which we present in the form of the following matrix:

$$\overline{D} = \begin{pmatrix} d_{11} & d_{12} & \dots & d_{1n} \\ d_{21} & d_{22} & \dots & d_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ d_{n_d 1} & d_{n_d 2} & \dots & d_{n_d n} \end{pmatrix}$$

3 step. We use the method of multiplication of matrices for the matrix \overline{K} . As a result, we obtain a vector of estimates of alternatives: $K = \{k_1, k_2, \dots, k_n\}$. Similarly, we use the method of multiplication of matrices for the matrix \overline{D} and get the vector of estimates of alternatives: $D = \{d_1, d_2, \dots, d_n\}$ on the goal G_2 .

4 step. The obtained vectors $K = \{k_1, k_2, \dots, k_n\}$ and $D = \{d_1, d_2, \dots, d_n\}$ are considered on the Cartesian coordinate system. Next, at the first level of increasing the security of the choice of alternatives, we will eliminate alternatives that do not satisfy some of the wishes of DM. That is, with respect to some introduced safety criteria, we will eliminate alternatives that do not satisfy the systems of conditions $B^* = \{B_1, B_2, \dots, B_5\}$.

5 step. Next, we enter the value of the "satisfaction vector" $T = (t_1, t_2)$.

6 step. Find the values of the formula to determine the closest alternatives to the "satisfaction vector":

$$\mu(f_{1i}) = \frac{|t_1 - k_i|}{\max\{t_1 - \min_i k_i; \min_i k_i - t_1\}}, \quad \mu(f_{2i}) = \frac{|t_2 - d_i|}{\max\{t_2 - \min_i d_i; \min_i d_i - t_2\}}, \quad i = \overline{1, s}. \quad (2)$$

7 step. To obtain the values of $Z_i = (z_{1i}, z_{2i}), i = \overline{1, s}$ we use the formula $Z_i = (1; 1) - (\mu(f_{1i}); \mu(f_{2i})), i = \overline{1, s}$.

8 step. The values obtained are presented in the form of a table and we calculate Z_i^* to determine the best alternative, the formula $X^* = \max_i Z_i^*, Z_i^* = \sqrt{z_{1i}^2 + z_{2i}^2}, i = \overline{1, s}$. According to the received estimates we build a ranking number of alternatives.

Results and discussion. The model has a number of advantages, namely: increases the objectivity of the evaluation of alternatives; allows you to solve the problem of evaluating alternatives to goals and groups of criteria for goals; it is possible to set up large criterion spaces; builds a ranking series of alternatives to the estimates represented by the vectors and increases the security of the choice of alternatives; at the output of the model we have normalized estimates of alternatives, regardless of whether the input data are normalized or quantitative non-standardized,

this allows you to work with different scales of estimates, which are reduced to comparative.

Conclusions. The result of the study is the technology of choosing alternatives by groups of goals, the output of which is a general aggregate assessment of alternatives and their ranking. The rationality of the obtained assessment is proved by the advantages of the developed model. The developed algorithm for multicriteria selection of alternatives by target groups and software can be used for a wide range of applications.

REFERENCES

1. Polishchuk V. Technology to Improve the Safety of Choosing Alternatives by Groups of Goals/ V. Polishchuk// Journal of Automation and Information Sciences. – Begell house, Inc, New York, 2019. – Volume 51, 2019 Issue 9. – P.66-76. DOI: 10.1615/JAutomatInfScien.v51.i9.60

2. Malyar M. Model of evaluation and selection of start-up projects by investor Goals/ M. Malyar, M. Kelemen, A. Polishchuk, V. Polishchuk, M. Sharkadi // IEEE Third International Conference on Data Stream Mining & Processing (DSMP), (Lviv, 21-25 August 2020). – Lviv, 2020 – P. 276-280. 10.1109/DSMP47368.2020.9204260

3. Полищук В. В. Технология повышения безопасности выбора альтернативных вариантов по группам целей / В.В. Полищук // Международный научно-технический журнал «Проблемы управления и информатики», Киев. – 2019. – №5. – С. 43-53.

RESEARCH AND PROJECTS BY LEONARDO DA VINCI

**Vazhinsky Bogdan Vitalievich,
Kuryanov Artem Igorevich,
Nikolaienko Dmytro Serhiyovych,
Harashchenko Yaroslav Vladimirovich**
Students
National university of radio electronics
s. Kharkov, Ukraine

Introductions: He is known as a great artist and sculptor. But few remember that this man invented the car, tank, helicopter, planets, parachute, scuba gear and even more than a hundred other modern devices in ... the 15th century! His life is shrouded in mystery, his creations cost hundreds of millions of dollars, and scientists never cease to be amazed at Leonardo's prophetic genius. What discoveries he made, how his fate developed and why the skies of medieval Europe did not begin to plow airplanes - read the article by Mikhail Popov in the popular section "If only".

Aim: Learn the true story of a famous person named Leonardo Da Vinci. Also, make sure who he was and what he was.

Materials and methods. One of the greatest figures of the Renaissance is the Florentine Leonardo da Vinci (1452-1519). His father was a well-to-do city dweller; his mother was a simple peasant woman. Leonardo da Vinci was a versatile person. He was characterized by the following qualities: versatility, practical mindset, and technical ingenuity, power of thought, scientific inquisitiveness, and a wealth of artistic imagination, and the outstanding skill of a painter, sculptor and drafter. Having shown the most developing aspects of the Renaissance in his work, he became that great, folk artist. (The America House Pro-Quest Database: "Byte" Magazine, September, 1995.)

Its historical significance has far outgrown the framework of its era. He was a man looking to the future. Leonardo da Vinci was versatile but impatient. The process of knowledge and invention fascinated him, and he did not always complete

his projects. Therefore, most of his works and discoveries remained in drawings and notes, which, moreover, are written in such a way that they can only be read with the help of a mirror.

1. History of inventions

As you know, Leonardo da Vinci perfectly mastered 17 professions. He worked in many fields of knowledge, and he made major discoveries and inventions, and expressed bold ideas. He studied mechanics and hydraulics, acoustics and optics, anatomy and physiology, geography and geology, philosophy, mathematics, astronomy, technology, construction and flight science. Many of his discoveries and assumptions were ahead of their time. He left drawings of machines and mechanisms that represent prototypes of an excavator, tank, plane, bicycle, parachute, and submarine. He developed a project of an ideal city with different levels of traffic. The propeller invented by him formed the basis for the design of the helicopter.

2. Inventions

Da Vinci's design skills were well ahead of their time. If they were embodied in real inventions, who knows, maybe a revolution in the world of technology would have happened much earlier. On the other hand, many of da Vinci's sketches could not be realized with 15-16th century tools. However, in the 21st century, many engineers happily set about implementing da Vinci's projects and found out that they really work. And they would have worked if da Vinci were a little bolder and even a little more inventive.

2.1 Parachute the speed at which a body falls depends on two factors: the force of gravity, which pulls down, and the resistance of the atmosphere in which it falls. In the absence of an atmosphere, the falling body will simply accelerate to a tremendous speed until it hits the surface, but the air slows down the fall until the body reaches the so-called.

2.2 The Da Vinci Ornithopter was inspired by birds. He watched them, painted them and contemplated creating his own flying vehicles. One of the results of this hobby was an ornithopter, a device invented by da Vinci that could theoretically lift a person into the air like a bird. While a da Vinci parachute would allow a person to

jump off a cliff and stay alive, an ornithopter would allow him to float in the air above the ground.

On paper, an ornithopter looks more like a bird (or bat) than modern airplanes. Its wings will start working after the pilot turns the stick. This invention demonstrates da Vinci's deep understanding of aerodynamics. Modern attempts to reproduce the ornithopter have shown that it could indeed fly - if it were lifted into the air. It would be more difficult to build a flying vehicle that acts on the weak muscles of a person.

The parachute and ornithopter were only two of the flying machines described by da Vinci in his notebooks. Others included a glider and a helicopter-like aircraft, which we might talk about later.

2.3 Machine gun

The mechanism of this machine gun is simple. Da Vinci suggested assembling 11 muskets on a rectangular board, and then folding three such boards into a triangle. By placing the shaft in the middle, the whole thing could be rotated so that one set of 11 guns fired while the other two cool down and reload.

And although da Vinci constantly noted in his notebooks that he hated war and cursed killing machines, he needed money, and he could easily convince wealthy patrons that such machines would help them defeat their enemies. Perhaps it is for the best that none of da Vinci's killing machines was ever built. (D.J.Frailey “Computer Architecture” in Encyclopedia of Computer Science.)

Results and discussion. Among the works of Leonardo da Vinci are paintings, frescoes, drawings, anatomical drawings that laid the foundation for scientific illustrations, works of architecture, and projects of engineering structures, notebooks and manuscripts (about 7 thousand sheets). However, who did Leonardo da Vinci prefer to be a brilliant scientist, a brilliant artist or a talented inventor and engineer? I think in order to answer this question, you need to consider his biography, works and personal records, analyze this data and make a final decision.

Leonardo developed the problem of flying with the help of wings set in motion by the muscular force of a person: the idea of the simplest apparatus of Daedalus and Icarus. Then the idea dawned on him to create such an apparatus, to which a person

should not be attached, and which should maintain complete freedom of action; the apparatus must be set in motion under the influence of its own strength. [3, p. 33].

Da Vinci the Scientist Medicine, Biology, Botany: Leonardo da Vinci is considered by many to be the founder of scientific botany. Below is a list of his research in these areas:

1. Creation of a system of anatomical drawings, which are also used in modern medical education. Leonardo da Vinci's system assumed the image of an object in four views, including the cross-sections of organs and bodies; all the drawings were so clear and convincing that no one else could deny the importance of drawing in teaching medicine.

2. Invention of the eye anatomy method

3. The first description of the "laws of vision". Leonardo knew that visual images are projected onto the cornea upside down, and he checked this with the help of a pinhole camera invented by him.

His works are of great value for science, but we still have not answered the main question: "Who is Leonardo da Vinci - a scientist, engineer or artist?"

Conclusions. I think his greatest contribution was in the fields of painting, architecture and art, and he played the lute beautifully, which once again confirms his commitment to art. However, do not think that da Vinci had a trait that separated him as an artist from a scientist and an engineer.

Thanks to the work on this topic, I was able to touch the artistic world of Leonardo da Vinci. His pictorial work reveals the versatility of world existence. That is why da Vinci's paintings, being a source of knowledge of the world and self-knowledge of the individual, deserve the attention of the younger generation. To Leonardo da Vinci, perhaps more than to all other figures of the Renaissance, the concept of universale fits. This extraordinary man knew everything and could do everything - everything that his time knew and skillfully; in addition, he foresaw many things that were not yet thought of in his time. So, he pondered the design of the aircraft and, as can be judged from his drawings, came up with the idea of a helicopter. Leonardo was a painter, sculptor, architect, writer, musician, art theorist,

military engineer, inventor, mathematician, anatomist and physiologist, botanist ... It's easier to list who he was not. Moreover, in his scientific studies he remained an artist, just as in art he remained a thinker and scientist. Leonardo's legendary fame has lived for centuries and has not only not faded away, but flares up more and more: the discoveries of modern science again and again stir up interest in his engineering and sci-fi drawings, in his encrypted records. Particularly hot heads even find in Leonardo's sketches almost foresight of atomic explosions. And the painting of Leonardo da Vinci, in which, as in all his works, there is something unsaid and everything that he did, he did consciously, with the full participation of the intellect. But he almost deliberately threw a veil of mystery over the content of his paintings, as if hinting at the bottomlessness, inexhaustibility of what is inherent in nature and man.

БУДІВЕЛЬНІ МАТЕРІАЛИ ТА КОНСТРУКЦІЇ, ЯК СКЛАДНІ СИСТЕМИ

Аль-Сахмарані Алі Хассан

аспірант

Дорофєєв Віталій Степанович,

д. т. н., професор

Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Однією з основних задач сучасного будівельного матеріалознавства являється створення багатокomпонентних матеріалів з заздалегідь заданими властивостями. Багатокomпонентні матеріали, властивості яких вигідно відрізняються від властивостей вихідних матеріалів, які відносяться до композиційних будівельних матеріалів (КБМ).

КБМ являють собою штучні матеріали складних структур, що складаються з двох або більше компонентів, які в результаті такого поєднання набувають комплекс нових властивостей, які відсутні в початкових складових. Номенклатура КБМ включає бетони та розчини всіх видів, мастики, замазки, клеї, будівельну кераміку, склопластики та інші полімерні матеріали.

В теорії та практиці КБМ прийняті такі терміни:

Поверхня розділу (ПР) – область зміни властивостей матеріалу при переході від одного матеріалу до іншого або від однієї структури до іншої. На ПР відбувається перерозподіл деформацій та напружень між окремими компонентами або структурами КБМ при дії на них технологічних та експлуатаційних навантажень. В матеріалах умовно можна виділити зовнішні та внутрішні поверхні розділу:

- зовнішні – поверхні зразків та конструкцій;
- внутрішні – границі розділу між окремими компонентами або фазами, структурними формуваннями, берегами тріщин, дефектами і т.п..

Внутрішні поверхні розділу відносно до складноорганізованим структурам або компонентам можуть бути одночасно внутрішніми поверхнями розділу для структур більш високого масштабного рівня.

Цілеспрямоване призначення складів та режимів технічної переробітки в залежності від необхідних показників якості кінцевого продукту.

Властивості будівельних матеріалів – комплекс фізико-технічних характеристик, які визначають їх споживацьке призначення, що являються об'єктивною реальністю даного матеріалу та виявляються через взаємозв'язки та взаємодії.

Співіснування різних рівнів структурних неоднорідностей дозволяє розглядати будівельні композити, як матеріали поліструктурної будови. Поліструктурність КБМ передбачує багаторівневу організацію, при котрій структура будь-якого нижчого рівня являється складовою структурою більш високого рівня структурних неоднорідностей.

Складність подібних систем обумовлена, як їх різноманітним якісним й кількісним складом, так і досить складною поведінкою у процесі їх становлення та функціонування. Експлуатаційна надійність конструкцій, в значній мірі, визначається здатністю КБМ адаптуватися до умов і режимів роботи конструкцій. Тому важливо враховувати становлення й трансформування просторово-часових структур матеріалу від моменту його отримання до нормованого кінця служби в конструкції. Опис цих процесів можливий при мультидисциплінарному підході, що дозволить розкрити роль кожного структурного елемента в формуванні властивостей готового матеріалу з метою прогнозування його поведінки в складі виробу. Подібний підхід є перспективним для розкриття потенційних можливостей матеріалу при роботі конструкції.

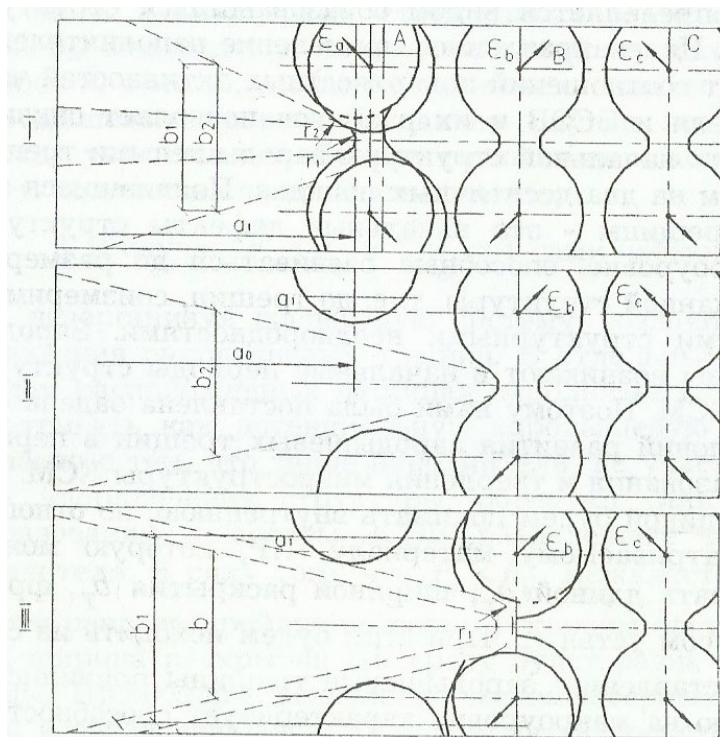
Мета роботи. В науковому та практичному планах великий інтерес представляє собою, те що об'єднує різні матеріали. Основний об'єднуючий початок складається в спільності закономірностей структуроутворення композиційних будівельних матеріалів (КБМ).

Встановлення закономірностей структуроутворення будівельних композитів та вирішення задачі проектування оптимальних структур КБМ.

Матеріали та методи. Розглядаються композитні матеріали, як система «структура в структурі» в якій структура матеріалу організується в залежності від початкового складу, а також від дії технологічних факторів. Тому для спрямованого структуроутворення КБС необхідно виявляти та реалізовувати потенційні можливості в встановленій послідовності: «склад» - технологія-структура-якості».

Розглядається формування структур на мікро і макро рівнях в залежності від складу і технології виготовлення.

Результати та обговорення. При аналізі причин, що викликали проявлення питомих властивостей, матеріал було розглянуто, як гетерогенний, який складається з окремих структурних елементів, які взаємодіють через поверхні розділу. На поверхнях розділів відбувається зародження тріщин (мал. 1), перерозподіл деформацій та напружень між окремими компонентами і структурами при дії на матеріал технологічних, внутрішніх та зовнішніх навантажень.

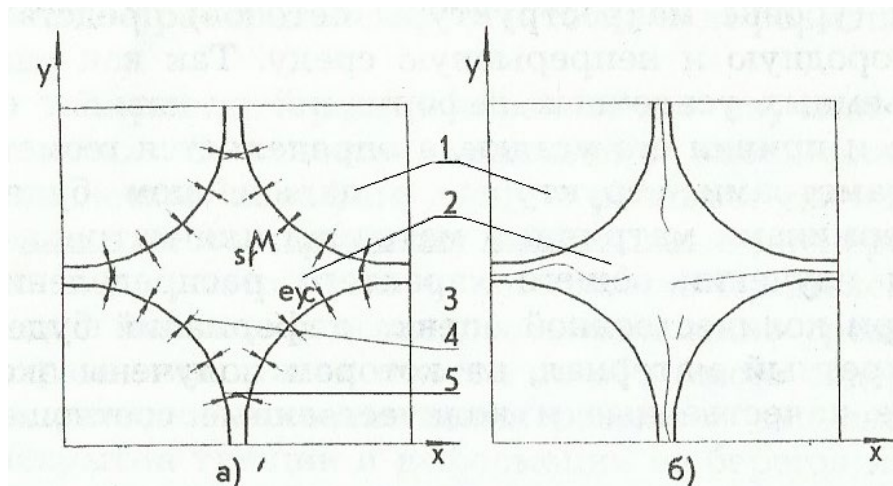

**Мал. 1 – Зародження тріщин на мікро рівні
I, II, III – етапи накопичення залишкових деформацій та росту
технологічної тріщини**

Властивості, як окремих елементарних складових, так і матеріалу в цілому залежать від стану, типу, механічних характеристик, адгезійно-когезійних сил зв'язку між окремими компонентами, загального об'єму, протяжності внутрішніх поверхонь розділу.

При аналізі механізму розподілення деформацій усадки необхідно враховувати співвідношення адгезійної R_A та когезійної R_K міцностей матричного матеріалу. Виділено три характерних випадки формування адгезійно-когезійних сил зв'язку між матрицею та включеннями, які визначають механізм формування:

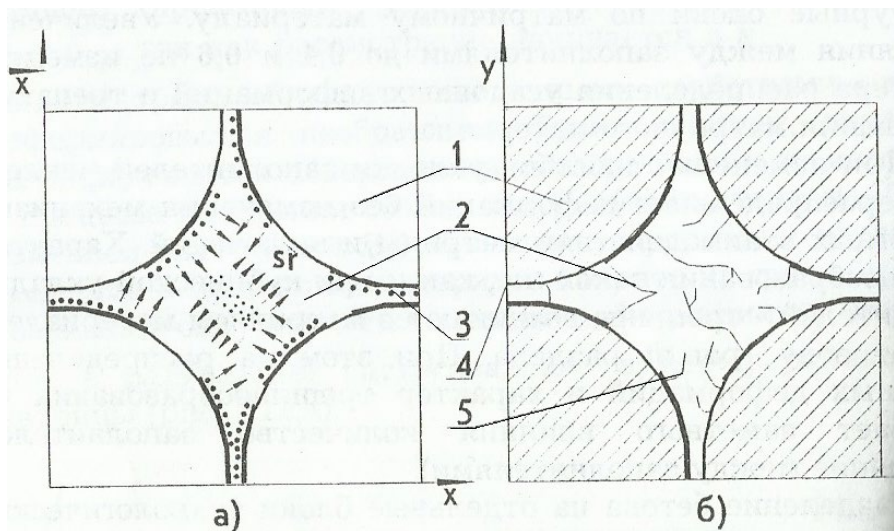
I – адгезія матричного матеріалу R_A до заповнювача вище його когезійної міцності R_K , $R_A > R_K$ (ідеальна поверхня розділу)(мал. 2), в даному випадку внутрішня поверхня розділу визначається поверхнею заповнювача та не змінюється в процесі зміни об'єму матричного матеріалу. При незмінній внутрішній поверхні розділу об'ємні деформації перерозподіляються в матричному матеріалі так, що на межі розподілу виникають окружні стискаючі деформації, що переходять в радіальні розтягуючі в периферійних зонах матриці;

Мал. 2 – Механізм розповсюдження деформацій (а) та характер тріщиноутворення при кубічному вкладанні заповнювача: 1 – заповнювач; 2 – матриця; 3 – тріщини в матриці; 4 – напрямки усадкових деформацій ϵ_{yc} матриці; 5 – реакція заповнювачів δ_p^3 на вплив матриці δ_p^M

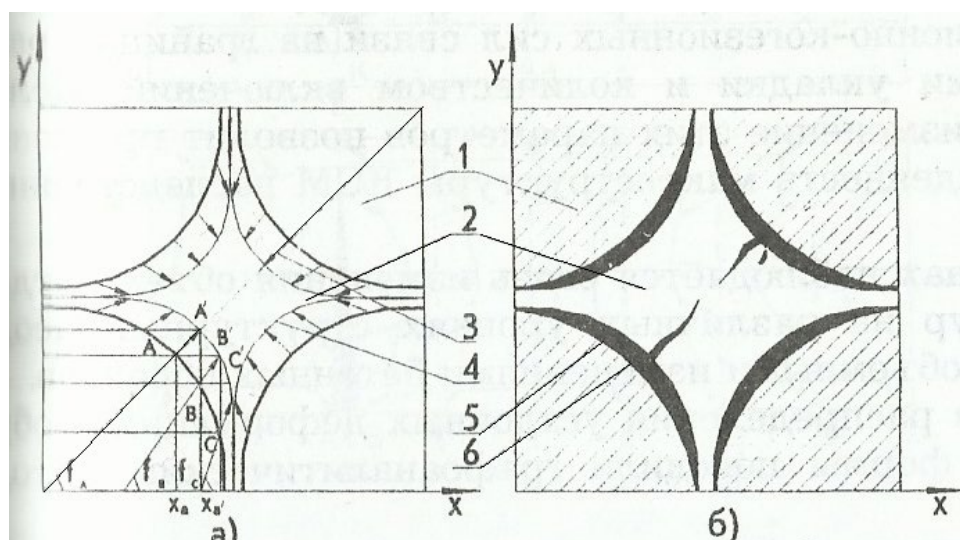
II – адгезійна та когезійна міцності рівні $R_A = R_K$ (не повна адгезія)(мал. 3), при цьому вірогідне руйнування по границям розділу або в об'ємі матеріалу

при виборчій адгезії матриці до активних ділянок поверхні розподілу. Розподілення деформацій: загальне в структурному осередку бетону та локальне в зонах меж розподілу;

Мал. 3 - Механізм розподілення деформацій (а) та характер тріщиноутворення макроструктури (б): 1 – заповнювач; 2 – матриця; 3 – ділянки з порушеною адгезією; 4 – тріщина зчеплення; 5 – тріщина в матричному матеріалі

III – адгезія матриці до поверхні заповнювачів нижче її когезійної міцності $R_A < R_K$ (порушення адгезії) (мал. 4). При зменшенні об'єму матричного матеріалу утворюється нова внутрішня поверхня розподілу матриці. При цьому границя поверхні розподілу заповнювача не змінюється.

Мал. 4 - Розподілення деформацій (а) та характер тріщиноутворення макроструктури (б): 1 – заповнювач; 2 – матриця; 3 – напрямок деформацій; 4 – нова поверхня розподілу; 5 – тріщина зчеплення; 6 – тріщина в матричному матеріалі; ϕ – напрямок преміщення точок, що лежать на початковій поверхні розділу

Висновки. Проведений аналіз показує, що композиційні будівельні матеріали являють собою складові багатокомпонентні середовища зі складною організацією структури по типу «структура в структурі» або «композит в композиті». Така складна організація структур КБМ є об'єднуючим початком матеріалів різної природи в'язучого, заповнювачів і фізико-технічних властивостей. Це дозволяє цілеспрямовано використовувати окремі структурні елементи та цілі «структури», а також технологічні прийоми та способи для отримання кінцевого продукту з підвищеними механічними характеристиками й експлуатаційною надійністю.

НАЙШВИДСЯ МОДЕЛЬ РОЗПІЗНАВАННЯ МОВЛЕННЯ НА ОСНОВІ НЕЙРОННОЇ МЕРЕЖІ

Бащій Василь Андрійович

Студент

Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. На цей день все більше і більше людині доводиться взаємодіяти з комп'ютерними системами як настільними, так і портативними та віддаленими. Технології розпізнавання мовлення дають змогу здійснювати цю взаємодію найбільш природним для людини чином - голосом.

Команда Facebook AI Research випустила у вільний доступ своє творіння під назвою wav2letter ++. Це найшвидша систему розпізнавання мовлення з відкритим вихідним кодом. wav2letter ++ повністю написана на C ++ і використовує тензорну бібліотеку ArrayFire для максимальної ефективності.

Мета. Виконати порівняння з іншими широко використовуваними системами розпізнавання мови з відкритим кодом, включаючи Kaldi, wav2letter ++, ES-PNet та OpenSeq2Seq.

Результати й обговорення. Почне огляд із системи Kaldi. Kaldi - це інструментарій для розпізнавання мови, написаний на C ++ і ліцензований згідно з ліцензією Apache v2.0. Kaldi призначений для використання дослідниками розпізнавання мовлення.

- Інтеграція на кодовому рівні з кінцевими перетворювачами стану (КПС)
 - Компіляція набору інструментів OpenFst (використовуючи його як бібліотеку).
- Широка підтримка лінійної алгебри
 - Включення бібліотеки матриць, яка обгортає стандартні процедури BLAS і LAPACK.
- Розширений дизайн

- Наскільки це можливо, алгоритми надається в максимально загальній формі. Наприклад, декодери створюються за шаблоном на об'єкті, який забезпечує оцінку, індексовану кортежем (кадр, символ першого введення). Це означає, що декодер може працювати з будь-якого відповідного джерела оцінок, наприклад, з нейронної мережі.

- Відкрита ліцензія

- Код ліцензовано під Apache 2.0, що є однією з найменш обмежувальних ліцензій.

- Повні рецепти

- Наша мета - зробити доступними повні рецепти побудови систем розпізнавання мовлення, які працюють із широко доступних баз даних, таких як ті, що надаються Консорціумом лінгвістичних даних (КЛД).

ESPnet-це набір інструментів для “end-to-end” обробки мовлення, в основному зосереджений на розпізнаванні мовлення “end-to-end” та “end-to-end” перетворенні тексту в мовлення. ESPnet використовує Chainer і Pytorch як основний механізм глибокого навчання, а також слідує обробці даних у стилі Калді, вилученню функцій та рецептам, щоб забезпечити повне налаштування для розпізнавання мовлення та інших експериментів з обробки мовлення.

OpenSeq2Seq: інструментарій для розподіленої та змішаної точності навчання моделей “sequence-to-sequence”. Основна мета OpenSeq2Seq – це дозволити дослідникам найбільш ефективно досліджувати різні моделі послідовності. Ефективність досягається за рахунок повної підтримки розподіленої та змішаної точності навчання. OpenSeq2Seq побудований за допомогою TensorFlow і містить усі необхідні будівельні блоки для навчання моделей кодера-декодера для нейронного машинного перекладу, автоматичного розпізнавання мови, синтезу мовлення та моделювання мови.

wav2letter ++ - модель розпізнавання мови, яка використовує тільки згорткові нейронні мережі. У задачі розпізнавання мови Wav2letter ++ демонструє рівень помилок 4.91-5%, для людини цей показник становить 5.83%. Мережа написана на C ++. Команда Facebook AI Research (FAIR)

спільно використовує першу повністю згорнуту систему розпізнавання мовлення. Від форми хвилі до остаточної транскрипції слів навчальні частини системи складаються лише зі згорткових шарів. Це дає конкурентоспроможну продуктивність у порівнянні з періодичними архітектурами.

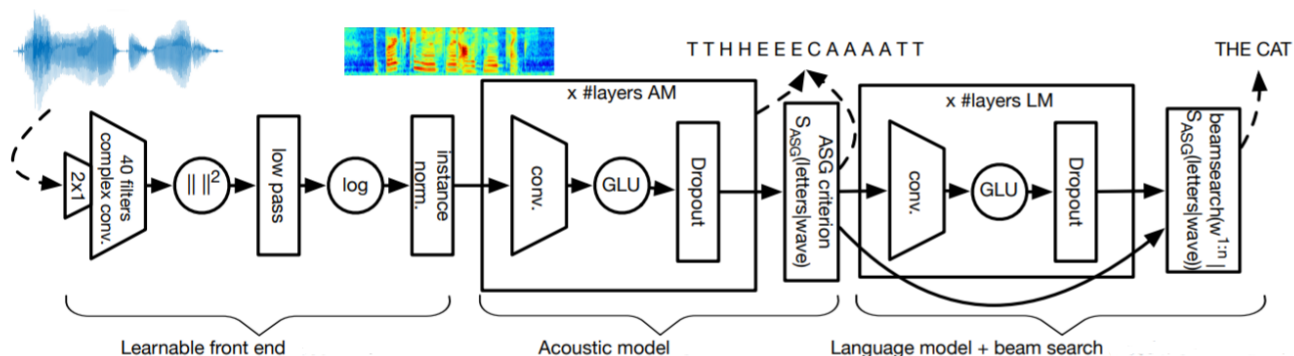

Рис. 1 Огляд повністю згорнутої архітектури

Висновки. Інструментарій розпізнавання мови Kaldi є найстарішим з вищезгаданих і складається з набору автономних інструментів командного рядка. Kaldi підтримує HMM/GMM та гібридне акустичне моделювання на основі HMM/NN. Набір інструментів для наскрізної обробки мовлення ESPNet тісно інтегрується з Kaldi і використовує його для вилучення функцій та попередньої обробки даних. ESPNet використовує Chainer або PyTorch як допомогу для навчання акустичних моделей. OpenSeq2Seq, подібно до ESPNet, має як моделі на основі CTC, так і моделі кодування-кодера і записується на Python, використовуючи Tensor-Flow а не PyTorch. Для робочих процесів високого рівня OpenSeq2Seq також спирається на сценарії bash, які викликають сценарії Perl та Python. Помітною особливістю системи OpenSeq2Seq є її підтримка тренувань зі змішаною точністю. Крім того, і ESPNet, і OpenSeq2Seq підтримують моделі передавання text-to-speech (TTS). Таблиця 1 зображує систематику цих систем обробки мовлення з відкритим кодом. Як видно з таблиці, wav2letter +- це єдиний фреймворк, який повністю написаний на C++, що дозволяє легко інтегруватись у існуючі програми реалізовані практично на будь-якій мові програмування.

Системи розпізнавання мови з відкритим кодом

Назва	Мова	Моделі	Система машинного навчання
Kaldi	C++, Bash	Hidden Markov Models (HMM)/ Gaussian Mixture Models (GMM)	-
ESPNet	Python, Bash	Connectionist Temporal Classification (CTC), seq2seq, hybrid	PyTorch, Chainer
OpenSeq2Seq	Python, C++	CTC, seq2seq	TensorFlow
wav2letter++	C++	CTC, seq2seq, AutoSegCriterion (ASG)	ArrayFire

Експерименти зроблені на наборі даних Wall Street Journal CSR. Початкові результати показали, що wav2letter ++ перевершує інші моделі в швидкості в кожному аспекті. Результати експерименту виконані FAIR представлені на рис. 2.

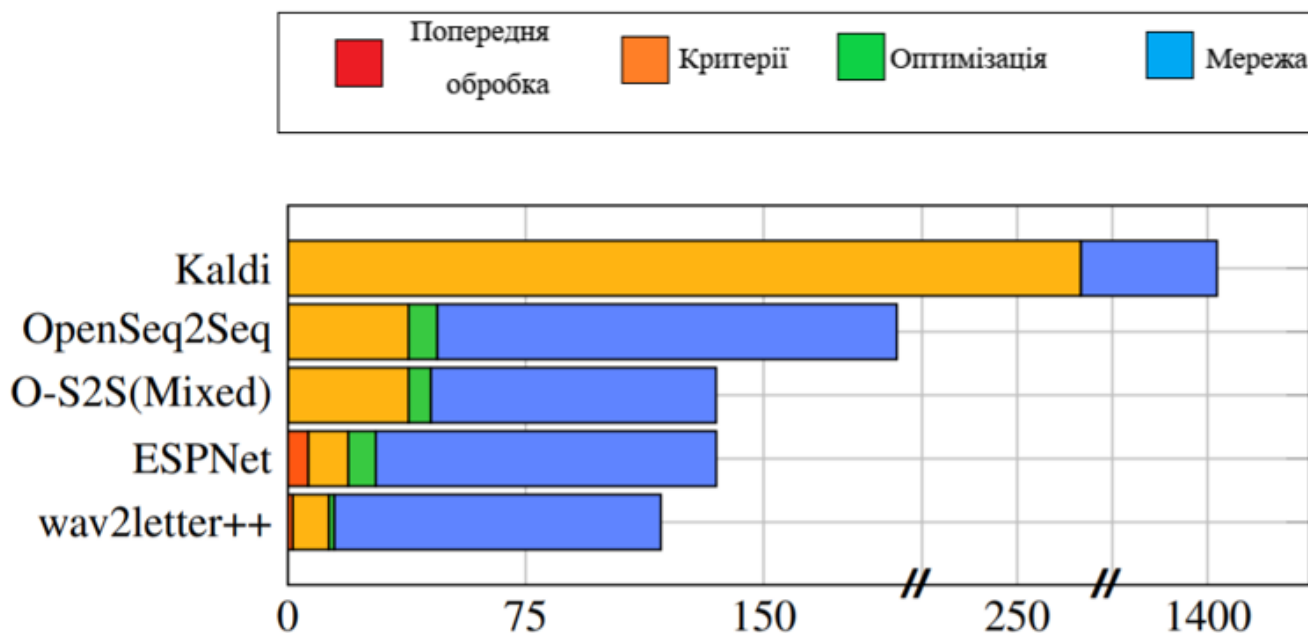

Рис. 2 Середній час пакетної обробки (мс)

ЛІТЕРАТУРА

1. Online speech recognition with wav2letter. - URL: <https://ai.facebook.com/blog/online-speech-recognition-with-wav2letteranywhere/>.
2. Inference Framework. – URL: <https://github.com/flashlight/wav2letter/wiki/Inference-Framework>.
3. Open sourcing wav2letter++, the fastest state-of-the-art speech system, and flashlight, an ML library going native. – URL: <https://engineering.fb.com/2018/12/21/ai-research/wav2letter/>
4. Vineel Pratap, Awni Hannun, Qiantong Xu, Jeff Cai, Jacob Kahn, Gabriel Synnaeve, Vitaliy Liptchinsky, Ronan Collobert, “wav2letter++: The Fastest Open-source Speech Recognition System” arXiv preprint arXiv:1812.07625, 2018.
5. Neil Zeghidour, Qiantong Xu, Vitaliy Liptchinsky, Nicolas Usunier, Gabriel Synnaeve, Ronan Collobert, “Fully Convolutional Speech Recognition” arXiv:1812.06864, 2018.
6. OpenSeq2Seq. – URL: <https://github.com/NVIDIA/OpenSeq2Seq>.
7. ESPNet. – URL: <https://github.com/espnet/espnet>.
8. Kaldi. - URL: <https://kaldi-asr.org/>.

ОСНОВНЫЕ ДОСТИЖЕНИЯ РОБОТОТЕХНИКИ В МЕДИЦИНЕ ЗА ПОСЛЕДНИЕ 10 ЛЕТ

Ботуз Виталий Витальевич

Студент

Груздо Ирина Владимировна

к. т. н., доцент

Харьковский национальный университет радиоэлектроники
г. Харьков, Украина

Введение. За последние 10 лет робототехника стала ярким примером того, что наука не стоит на месте. Умные роботы, способные решать очень широкий круг задач, тем самым облегчая жизнь человека, используются практически повсеместно. Быстрое развитие робототехники и компьютерных технологий открывает новые возможности во многих областях человеческой деятельности, в том числе и в медицине.

В большинстве ведущих стран мира наблюдается всплеск сообщений о проектах в области медицинских роботов. Будущее, в котором роботы работают в больницах, а инженеры их обслуживают, становится все более реальным.

Цель работы. Эта статья содержит краткое описание и анализ достижений робототехники в медицине на конкретных примерах за последние 10 лет. Отмечены их основные преимущества и сделаны соответствующие выводы.

Материалы и методы. Da Vinci. Один из самых передовых медицинских хирургических роботов - аппарат da Vinci, который серийно выпускается компанией Intuitive Surgical. Используется несколькими сотнями клиник по всему миру. Состоит из двух блоков, первый для хирурга-оператора, а второй - четырехрукий роботизированный манипулятор - является исполнителем операций.

Одна из «рук» робота держит видеокамеру, передающую изображение прооперированной области, две других воспроизводятся хирургом в режиме реального времени, а четвертая «рука» выполняет функции ассистента. Аппарат весьма тяжел, весит полтонны. Хирург садится за консоль, которая имеет специальные джойстики для управления инструментами. За 2015 год построено более 3000 таких устройств.

Стоимость системы da Vinci составляет 2 миллиона долларов. По состоянию на июль 2014 года в клиниках США было 2153 таких роботов. В 2012 году глобальное количество операций, выполненных с использованием системы da Vinci, составило около 200 тысяч, в основном гистерэктомия и простатэктомия.

Xenex Germ-Zapping Robot. Наряду с минимизацией медицинских и хирургических ошибок, госпитальные инфекции (HAI) - еще одна широко распространенная проблема в здравоохранении, которую можно искоренить с помощью машин. Серия роботов Xenex Germ-Zapping Robot, производимая компанией Xenex с 2011 года, предназначена для очистки больничных помещений от бактериальных инфекций, которые поселяются в воздухе и на поверхности предметов и стен.

Для борьбы с этой проблемой Xenex, автоматизированный и портативный робот, используется для дезинфекции целых больничных палат за считанные минуты с помощью импульсных УФ-лучей полного спектра, которые убивают ряд инфекционных бактерий. Он разработан для уменьшения (HAI), как устойчивый к метициллину *Staphylococcus aureus* (MRSA), путем уничтожения вызывающих их микроорганизмов, которые могут быть особенно устойчивыми к лечению.

Отдельный вариант этого робота, называемый LightStrike, испускает вспышки высокой интенсивности ультрафиолетового излучения широкого спектра, которое, как было доказано, дезактивирует SARS-CoV-2, вирус, вызывающий COVID-19, за 2 минуты. Используя импульсную ксеноновую

лампу, робот быстро и эффективно уничтожает вирусы и бактерии в наиболее уязвимых местах, не повреждая поверхности или материалы.

Tug robot. Согласно одной из оценок, обычная больница на 200 коек перемещает еду, постельное белье, лабораторные образцы, отходы и другие предметы на сумму, эквивалентную 53 милям в день. Для того, чтобы упростить работу медперсонала, ускорить уход за пациентами и в целом эффективность госпиталя или больницы с 2015 года несколькими компаниями начато производство Tug robot. Данный агрегат в автоматическом режиме развозит пациентам еду, медикаменты, отвозит лабораторные анализы и много чего другого.

Они запрограммированы в соответствии с планом этажа больницы, а также оснащены различными датчиками, чтобы гарантировать, что они ни с чем не столкнутся по пути в лабораторию. Они также любезно просят людей отойти в сторону, когда они заходят в переполненные коридоры.

Нанороботы. Нанороботы, или наноботы, - это роботы, сравнимые по размеру с молекулой (менее 100 нм), обладающие функциями движения, обработки и передачи информации, а также выполнения программ. При внедрении их в организм человека могут исследовать его, проводить поддержку органов или работать по принципу антител.

Дополнительные области применения: ранняя диагностика рака и адресная доставка лекарств в раковые клетки, биомедицинское оборудование, хирургия, фармакокинетика, мониторинг пациентов с диабетом, изготовление посредством молекулярной сборки нанороботами устройства из отдельных молекул по его чертежам, военное дело. использовать как средство наблюдения и шпионажа, а также в качестве оружия космических исследований и разработок.

По состоянию на 2016 год нанороботы находятся в стадии исследования и разработки. Некоторые ученые утверждают, что некоторые компоненты нанороботов уже созданы. Ряд международных научных конференций

посвящен разработке компонентов наноустройств и непосредственно нанороботов.

Летом того же года ученым из Университета Дрекселя удалось создать нанороботов для максимально быстрой доставки лекарств по венам. С помощью электромагнитного поля специалисты смогли развить высокую скорость в самых маленьких роботах. Новая разработка упростит отправку лекарств по кровеносным сосудам тела. Их выводы и подробности изобретения были отражены в статье, опубликованной в *Scientific Reports*. Электромагнитное поле действует на роботов, заставляя их вращаться. 13 нанороботов, соединенных в цепочку, способны развивать скорость до 17,85 микрометров в секунду. Ученые в ходе наблюдений выявили особенность, которая выражалась в способности расщепляться на более мелкие цепочки при достижении максимальной скорости.

Результаты и обсуждение. Преимущества роботизированной хирургии: минимальная болезненность после операции, снижение риска инфицирования раны, уменьшение потребности в переливании крови, быстрое восстановление и короткий послеоперационный период, минимальный риск осложнений, связанных с традиционной операцией, улучшенный косметический эффект за счет отсутствия обширных послеоперационных рубцов, исключение риска инфицирования для хирурга.

Роботизированная хирургия широко используется во всем мире, поскольку использование этой технологии позволяет выполнять многие операции, которые ранее считались невозможными.

Роботы, используемые для дезинфекции больничных палат, в первую очередь полезны тем, что практически полностью ликвидируют риск заражения для и без того ослабленного пациента, полностью автоматические, и тем более позволяют уничтожить такие вирусы, как COVID-19.

Роботы, используемые для доставки по палатам, главным образом увеличивают эффективность работы медперсонала, при этом они застрахованы от ошибок, всегда выполняют всю работу в срок.

Нанороботы на данный момент являются наиболее перспективной отраслью медицинских роботов, поскольку могут внедряться даже в вены человека, доставляя по ним необходимые вещества, могут бороться с клетками рака, проводить мониторинг здоровья пациента и много других функций.

Главный недостаток роботизированной медицины - дороговизна. Это связано с высокой стоимостью роботов, а также небольшим их производством. Именно поэтому пока что госпитали и больницы любой страны мира не могут быть полностью обеспечены передовыми медицинскими машинами, благодаря которым, возможно, можно было бы спасти больше людей.

Выводы. Проанализировав на примерах развитие робототехники по основным категориям, можно с уверенностью сказать, что за последние 10 лет произошел своего рода «прорыв».

Хотя «умные технологии» применялись и раньше, но лишь недавно они стали широко применяться в медицинской сфере жизни человека, упростив ему жизнь. Это говорит о том, что тенденция развития робототехники никуда не исчезнет - напротив, она будет только набирать популярность.

Естественно, на практике есть свои недостатки. Главная из них - дороговизна таких устройств. Также нельзя забывать о многих уязвимостях таких роботов, ведь они всего лишь машины, они не могут мыслить логически как личность и точно так же оценивать любую ситуацию.

Но тем не менее развитие робототехники за последние 10 лет доказывает, что очень скоро роботы буквально «будут в каждом доме и каждой больнице», и, что тоже очень вероятно, они могут вытеснить человека из многих рабочих специальностей, делая то же самое лучше, быстрее, экономичнее и эффективнее.

AR PHOTO CREATION TECHNOLOGY

Вракина Карина Павловна,

Студентка

Харьковский национальный университет радиоэлектроники

г. Харьков, Украина

Introductions. Recently, the popularity of AR and the use of it is only growing. I would like to raise the issue of the relevance of augmented reality not only for games, but to show that it can be a real solution to problems of a more serious scale on the example of the use of this technology in creating photos. The implementation is the creation of software and hardware for installation, usually on city streets or in shopping malls. Specifically, the creation of a large screen that is able to take photos and send the photo to the user.

Aim. The aim of the work is to develop software that would allow you to take photos with celebrities using augmented reality technology. The program allows you to take several photos, then opens the poll, and then opens the photo view, as well as ways to send. The method of study is to use the C # programming language, the Unity engine.

Materials and methods. Augmented reality is an environment that complements the physical world as we see it in real time, with digital data using any device - tablets, smartphones or others, and software. For example, Google Glass or the Iron Man helmet. Aiming systems in modern combat aircraft are also an augmented reality.

Augmented reality (AR) must be distinguished from virtual reality (VR) and mixed reality (MR).

In augmented reality, virtual objects are projected onto a real environment.

Virtual reality is a world created by technical means, which is transmitted to man through the senses.

Mixed or hybrid reality combines both approaches.

That is, virtual reality creates its own world, where a person can dive, and

augmented adds virtual elements to the real world. It turns out that VR interacts only with users, and AR - with the whole outside world.

The first widespread use of augmented reality was made possible by Dan Rayton, who in 1982 used radar and cameras in space to show the movement of air masses, cyclones and winds in weather forecasts. There AR is still used in this way.

In the 1990s, the search for new uses continued, and scientist Tom Codell first coined the term "augmented reality." He and his colleague were given the task: to reduce the cost of expensive charts, which were used to mark the factory areas for the assembly of Boeing aircraft. And the solution was to replace plywood signs with markings on special helmets that display information for engineers. This allowed you not to rewrite the symbols each time manually, but simply change them in a computer program.

In 1993, at Columbia State University, Steve Feiner introduced the KARMA (Knowledge-based Augmented Reality for Maintenance Assistance) system, which allows you to view interactive printer maintenance instructions through a virtual reality helmet.

In '99, NASA used an augmented reality system in the dashboard of the X-38 spacecraft, which learned to display objects on earth regardless of weather conditions and real visibility.

The most famous augmented reality event of recent years was the release of Google Glass in 2013, with which there is a slight confusion. Despite the fact that they are the first to come to mind when it comes to augmented reality, to such these glasses have almost no relationship. The virtual environment did not interact with the real one. Unless the navigation can be attributed to the AR-content, but it was implemented in the style of maps for the phone, and not some hanging over the road arrows.

Microsoft immediately took over the baton, a couple of years later veiledly announced (and in 2016 introduced) Hololens mixed reality glasses. However, only for developers and journalists. The product is complex, it is still being developed. But there are many exciting reviews on the Internet where people share their experiences of interacting with the virtual environment.

But the glasses were able to take photos and shoot videos as a team, with automatic sending to the cloud. This did not become a mass experiment, however, did its job: launched a wave, making it clear to other companies that you can take seriously the development of augmented reality devices for the masses. Hololences do not require connection to another PC or phone. The glasses have four cameras, with which they analyze the room and combine virtual objects with the real world.

Augmented reality is already changing our present: virtual masks, hunting for Pokemon in cities and swamps, children who shot at each other not from trees, but through the phone screen. Now this is a reality.

The next step is the mass exit of AR from the entertainment and social networks to the information support sector. Automakers (so far only Hyundai, BMW and Audi, but the list is growing) are beginning to release add-ons to the user's instructions to help owners visually examine their car. More and more equipment manufacturers are starting to produce applications for repair shops, which help craftsmen navigate the internal structure of complex devices. Amazon is thinking about making life easier for customers: they liked sneakers on a passerby - he pointed the phone at that and immediately ordered the same ones.

Today we live with you in a time of rapid research in the industry. Even technology giants do not have a clear picture of the further development of augmented reality. It is a time of continuous birth of ideas, finding unexpected ways to apply and realizing the full power of this once fantastic technology - augmented reality.

Let's move on to architecture. Description of the client-server architecture: "Client-server" - an architecture in which the network load is distributed between service providers, called servers, and service customers, called clients.

In fact, the client and server are software. Typically, these programs are located on different computers and communicate with each other over a computer network using network protocols, but they can also be located on the same machine.

Server programs expect requests from client programs and provide them with their resources in the form of data (downloading files via HTTP, FTP, BitTorrent,

streaming media or working with databases) or in the form of service functions (working with e-mail, for example).

The design pattern is a solution to a common software design problem that is common. Unlike ready-made functions or libraries, a pattern cannot simply be taken and copied into a program. The following patterns were used in this development: Singleton, Visitor, Strategy, Command.

A singleton is a generating design pattern that ensures that there is only one instance in a class and provides a global access point to it. Singleton solves two problems at once, violating the principle of single class responsibility.

A strategy is a behavioral design pattern that defines a family of similar algorithms and places each in its own class, after which the algorithms can be interchanged directly during program execution. The context stores a reference to the object of a particular strategy, working with it through a common interface of strategies. The strategy defines an interface common to all variations of the algorithm. The context uses this interface to call the algorithm.

A command is a behavioral design pattern that converts queries into objects, allowing them to be passed as arguments when calling methods, queuing, logging them, and supporting undo operations. The sender saves the link to the command object and refers to it when you need to perform an action. The sender works with commands only through their common interface. He does not know which specific command he is using, as he receives the finished command object from the client. The command describes a common interface for all specific commands. Usually, only one method is described here to run the command.

AssetBundles technology was used to implement this project. AssetBundle is an archive file that contains platform-dependent non-code-related assets (such as models, textures, blanks, and sound clips, and even entire scenes) that Unity can load at runtime. AssetBundles can express relationships between each other; for example, Material in one AssetBundle may reference a Texture in another AssetBundle. For efficient network delivery, you can compress AssetBundles by selecting built-in algorithms depending on the requirements of the use case (LZMA and LZ4).

Results and discussion. To work with AssetBundle, the project used two classes: to download Bundles and to download, respectively. When creating a Bundle, after directly generating the Bundle itself, a Manifest will be generated, which contains all the information about the Bundle.

Also, data downloads to the server are recorded in the Json file, where the settings are transferred from the admin panel.

The most important class that is directly responsible for creating the photo itself, namely, for creating a screenshot of the entire screen. There is also a delay, as the class method is used, which specifies the path to save the file and the name of the screenshot. Then there is a delay, to ensure the time to save, and the actual saving of the image.

Next class was created containing the following data: the local project path, the names of all resources with file extensions, as well as the names of AssetBundle, Manifest, Json, Csv, the name of the photo and the screen saver. And the data sent for sending, for example, in telegrams, indicating the bot URL, chat ID, capture, photo, filename, as well as screenshot settings: delay in saving, delay in screenshot, delay in tutorials, screenshot extensions, namely, . png, as well as the number of screenshots, video duration, QR code size, admin scene name, player status, hash format and maximum number of players.

And definitely the class needed to send photos in the mail. Its method takes the photoId as well as the recipient's name. Smtplib is used to send photos, where we specify host, port, ssl, deliverymethod and credential, the latter is the mail and password, where the sending is done.

Conclusions. In the course of the work the relevance and examples of using AR were proved on the example of software development for creating a photo with augmented reality, in which the user can choose the celebrity with whom he wants to be photographed. , and then you can send photos to the post office, in telegrams, as well as receive a QR-code of the selected photo. The program was written using the Unity engine and C # language. Particular attention was paid to the principles of OOP, as well as the main patterns, including SOLID.

НОВІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОБ'ЄКТІВ ТА ТЕРИТОРІЙ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Голік Юрій Степанович,
к. т. н., професор
Смоляр Наталія Олексіївна,
к. біол. н., доцент
Чепурко Юлія Володимирівна
аспірантка
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

Вступ. Проведення оцінювання екологічних показників кожної окремої області України для розуміння реального стану природного середовища являється однією з основних задач, що ставлять перед собою фахівці в галузі екології та раціонального природокористування. Володіння достовірною інформацією про стан навколишнього середовища окремих територіальних одиниць на момент сьогодні, дозволяє правильно визначити пріоритетні напрями розвитку, удосконалення і позитивних змін стосовно показників природного середовища, в якому живуть громадяни України. Результати аналізу екологічних показників регіонів України можуть сприяти в подальшому прогнозуванню розвитку ситуації відносно екологічного стану окремих територіальних одиниць.

Об'єкти і території природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ) являються одними із головних складових навколишнього природного середовища, є основою для подальшого розвитку і оптимізації об'єктів і територій природно-заповідної мережі в умовах збалансованого розвитку нашої держави. До ПЗФ встановлено особливий режим охорони, використання і відтворення. Об'єкти і території ПЗФ являються національним надбанням. Влітку 2020 року Верховною Радою України було ухвалено Постанову №3650 «Про утворення та ліквідацію районів». У зв'язку із змінами в адміністративно-територіальному

устрої України, в Полтавській області було утворено чотири нових укрупнених райони та 60 територіальних громад (далі – ТГ). Межі нових районів визначені за зовнішніми кордонами територій сільських, селищних та міських ТГ, що входять до того чи іншого району. Укрупнення районів пояснюється одним із кроків децентралізації в Україні [1]. Створення нових територіальних одиниць визвало нагальну потребу у проведенні аналізу розподілу існуючих 393 об'єктів і територій ПЗФ, що займають площу 142789,76 га, відносно кожного з чотирьох районів та окремих новоутворених ТГ Полтавського регіону.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, територіальні громади, адміністративно-територіальний устрій, показник заповідності, картографічні матеріали.

Мета роботи. Метою даної роботи є: аналіз результатів проведеного розподілу об'єктів і територій ПЗФ Полтавської області, розрахунок кількісного значення і визначення особливостей розподілу показника заповідності відносно новоутворених ТГ регіону в умовах нового адміністративно-територіального устрою (АТУ) України.

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження є система об'єктів та територій ПЗФ Полтавської області, яка сформована на основі статистичних даних, що були надані Департаментом екології та природних ресурсів та Полтавським обласним управлінням лісового та мисливського господарства Полтавської ОДА, картографічних матеріалів і статистичних даних сучасного стану земельних угідь Держземагенства у Полтавській області, матеріалів по ПЗФ регіону. В ході обробки й аналізу вихідних даних було використано наукові методи систематизації: польовий, статистичний та аналітичний. Для оцінки стану ПЗФ новоутворених ТГ, укрупнених районів та області в цілому було використано показник заповідності території.

Результати і обговорення. В результаті проведеного дослідження розподілу об'єктів і територій ПЗФ Полтавської області в умовах нового АТУ визначено кількісні значення і представлено картографічні матеріали показника заповідності ТГ, станом на 1 січня 2021 року. Отримані в ході дослідження

кількісні значення показника заповідності представлено у таблиці 1. Картографічні матеріали, що відображають розподіл показника заповідності за новими 60 ТГ, представлено у вигляді кольорової карти (рис.1), нумерація і назва окремих ТГ на рис. 1 відповідають даним у таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика показника заповідності за новоствореними територіальними громадами Полтавської області

Назва району	№ ТГ	Назва ТГ	Площа ТГ, га	Площа ПЗФ, га	Показник заповідності
Кременчуцький	1	Глобинська	119810	978,7	0,817
	2	Горішньоплавнівська	37340	1604,7	4,298
	3	Градизька	126110	20049,5	15,898
	4	Кам'янопотоківська	26640	3922,5	14,724
	5	Козельщинська	73050	1593,6	2,182
	6	Кременчуцька	13610	2180,33	16,020
	7	Новогалещинська	19310	485,4	2,514
	8	Оболонська	47170	6417,97	13,606
	9	Омельницька	22370	506	2,262
	10	Піщанська	28400	145	0,511
	11	Пришибська	17000	-	-
	12	Семенівська	80300	914,64	1,139
По Кременчуцькому району			611100	38798,33	6,349
Лубенський	13	Гребінківська	58830	476	0,809
	14	Лубенська	107030	1669,4865	1,560
	15	Новооржицька	45370	191	0,421
	16	Оржицька	75390	3647,83	4,839
	17	Пирятинська	93280	13439,96	14,408
	18	Хорольська	106320	1604,545	1,509
	19	Чорнухинська	61940	2015,1	3,252
По Лубенському району			548100	23043,91	4,204
Миргородський	20	Білоцерківська	31060	1274,7	4,104
	21	Великобагачанська	41450	846,82	2,043
	22	Великобудищанська	38480	3904,8524	10,148
	23	Великосорочинська	40370	90	0,222
	24	Гадяцька	20330	2457,5974	12,092
	25	Гоголівська	18880	0,02	0
	26	Заводська	20320	1421,3	6,995
	27	Комишнянська	51750	5,52	0,011
	28	Краснолуцька	25410	1580,7182	6,221
	29	Лохвицька	81800	3100,01	3,790
	30	Лютенська	37440	5439,182	14,528
	31	Миргородська	61720	1261,5	2,044
	32	Петрівсько-Роменська	21510	515	2,394
	33	Ромоданівська	9710	-	-
	34	Сенчанська	35400	221,72	0,626
	35	Сергіївська	16380	452,35	2,762
	36	Шишацька	77320	896,02	1,159
По Миргородському району			629300	23467,31	3,718

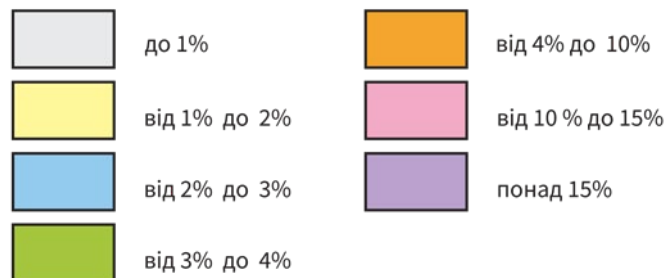
Назва району	№ ТГ	Назва ТГ	Площа ТГ, га	Площа ПЗФ, га	Показник заповідності
Полтавський	37	Білицька	38890	57,8	0,149
	38	Великорублівська	38970	1053,1	2,702
	39	Диканська	68280	12176	17,832
	40	Драбинівська	26050	301	1,155
	41	Зіньківська	106700	722,89	0,678
	42	Карлівська	33450	354,1	1,059
	43	Кобеляцька	121860	25159	20,646
	44	Коломацька	18870	428	2,268
	45	Котелевська	40450	805,02	1,990
	46	Ланнівська	26870	585,3	2,178
	47	Мартинівська	25760	52,7	0,205
	48	Мачухівська	24780	166,6	0,672
	49	Машівська	39180	47,2	0,120
	50	Михайлівська	43200	2077,4	4,809
	51	Нехворощанська	28480	1878,7	6,597
	52	Новосанжарська	67290	3337,3	4,960
	53	Новоселівська	25750	654,7	2,543
	54	Опішнянська	30510	988,89	3,241
	55	Полтавська	54870	264,18	0,482
	56	Решетилівська	110210	2866,2	2,601
57	Скороходівська	32500	115,7	0,356	
58	Терешківська	19750	5	0,025	
59	Чутівська	53450	3109,24	5,817	
60	Щербанівська	10080	274,29	2,721	
Всього по Полтавському району			1086200	57480,21	5,291
Всього по Полтавській області			2874700	142789,76	4,9666

Проведений аналіз показників заповідності новостворених укрупнених чотирьох районів показав, що цей показник значно вирівнявся і знаходиться в межах 3,7-6,3%, що означає приблизно рівні можливості розвитку і підвищення рівня заповідності територій районів. В той же час показник заповідності окремих ТГ коливається у досить широкому діапазоні. Найвищим він є у таких ТГ: Кобеляцькій – 20,646%, Диканській – 17,832%, Кременчуцькій - 16,020%, відповідає європейському рівню, що становить 12-21% від загальної площі території [2]. А в таких ТГ як: Пришибська, Ромоданівська і Гоголівська відсутні об'єкти і території ПЗФ, й відповідно показник рівний нулю. Тому, перед громадою кожної окремої ТГ постають питання у вирішенні вибору шляхів зміни ситуації по підвищенню показника заповідності, там де він відсутній або незначний, та збереженню на високому рівні показника, що кількісно близький до рівня країн Європи.

Рис. 1. Карта показника заповідності за новоутвореними ТГ Полтавської області

ПОКАЗНИК (ДОЛЯ)
 ПРИРОДНО_ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ
 (у % від загальної площі районів)

Висновки. Проведений аналіз розподілу і створені картографічні матеріали відносно показника заповідності окремих ТГ Полтавської області показав, що цей показник є вкрай нерівномірним, а в деяких територіальних громадах показник заповідності взагалі відсутній. На основі отриманих

результатів дослідження місцеві органи управління окремої ТГ можуть окреслити шляхи підвищення рівня показника заповідності, як основної характеристики стану збереженості природного середовища, і досягнення значень, що відповідають європейському. Для підвищення рівня показника заповідності головними напрямками є: створення об'єктів ПЗФ на значних площах, екосистемний підхід до збереження середовищ існування, об'єднання у більші за площею території, що включають об'єкти щільно розміщені між собою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атлас адміністративно-територіального устрою Полтавської області: Проєкт «Підтримка належного врядування в місцевих громадах як складової реформи децентралізації» Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, Міністерство розвитку громад та територій України, Товариство дослідників України / під заг. ред. П. Остапенка. Вид. друге, доп. Київ, 2021. 18 с.

2. Інформаційно-аналітичні матеріали міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання «Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць за 2019 рік», 2020. 104 с.

КОНСТРУКТИВНЫЕ ВАРИАНТЫ ЦЕНТРОБЕЖНЫХ НАСОСОВ С САМОЦЕНТРИРУЮЩИМСЯ РАБОЧИМ КОЛЕСОМ

Горовой Сергей Александрович,

к. т. н., доцент

Сумский Национальный аграрный университет

г. Сумы, Украина

Введение./Introduction. В различных отраслях промышленности и сельского хозяйства широко используются различные виды центробежных насосов. Центробежный насос - это энергетическая машина, в которой энергия приводного двигателя превращается в гидравлическую энергию перекачиваемой жидкости. Преобразование механической энергии в гидравлическую происходит лишь в рабочем колесе центробежного насоса, а в других элементах проточной части кинетическая энергия жидкости превращается в энергию давления. Наличие роторной и статорной частей центробежного насоса требует их разделения через щелевые и концевые уплотнения проточной части.

Большое количество научных работ было направлено на исследование структуры и определение величин гидродинамических сил и их моментов в бесконтактных уплотнениях центробежных насосов. В целом установлено, что гидродинамические силы в щелевых уплотнениях могут быть причиной разрушительных автоколебаний ротора. Целенаправленная оптимизация вибрационных параметров центробежных насосов реализуется путем применения оптимальных конструктивных схем щелевых уплотнений, которые обладают высокими упругими и демпфирующими свойствами.

Цель работы./Aim. Гладкие цилиндрические или конфузорные щелевые уплотнения центробежных насосов обладают значительной несущей способностью при малых относительных эксцентриситетах. Такая особенность позволяет реализовать возможность комплексного использования физических свойств бесконтактных уплотнений. Идея состоит в совмещении функций

динамических опор и гидравлических уплотнений в едином узле щелевого уплотнения рабочего колеса центробежного насоса. Достижение данной цели реализуется путем предоставления ротору – рабочему колесу возможности свободно самоцентрироваться в статорных оболочках уплотнений и стабилизироваться в осевом направлении при наличии ограниченных по амплитуде радиально - угловых колебаний и сохранении динамической устойчивости на разных частотах вращения.

Материалы и методы./Materials and methods. Основным в техническом отношении вариантом центробежного насоса с опорами - уплотнениями есть центробежный насос, у которого рабочее колесо имеет возможность радиально - углового и осевого самоцентрирования в двух симметричных щелевых уплотнениях со стороны основного и покрывающего дисков рабочего колеса. Концевое уплотнение связано с рабочим колесом и герметизирует камеру осевой авторазгрузки от протечек рабочей жидкости в окружающую среду. Проведенные экспериментальные исследования натурального образца центробежного насоса с самоустанавливающимся в щелевых опорах - уплотнениях рабочим колесом позволили разработать и испытать еще две конструктивные схемы центробежных насосных агрегатов с совмещенными опорно – уплотнительными узлами на базе щелевых уплотнений.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Была испытана схема конструкции насоса консольного типа с рабочим колесом одностороннего входа и односторонним автоматом разгрузки осевых сил. Данная схема позволяет максимально упростить конструкцию насоса в элементах проточной части. Применение разновеликих в радиальном направлении щелевых опор - уплотнений позволяет применить одностороннее устройство разгрузки осевых сил. В данной схеме создана камера авторазгрузки, которая имеет саморегулируемый торцевой зазор между кольцевыми торцевыми выступами рабочего колеса и специального элемента корпуса. Радиальные жесткие лопасти, закрепленные на корпусе в пазухе перед задним щелевым уплотнением, уменьшают закручивание потока жидкости в пазухе.

Уменьшение закрутки жидкости ведет к росту статической составляющей давления жидкости перед задним щелевым уплотнением, увеличивая гидростатические упругие и демпфирующие свойства последнего. Применение сферического шлицевого соединения для передачи крутящего момента на рабочее колесо позволяет последнему самоустанавливаться в щелевых опорах - уплотнениях и самоцентрироваться по торцевому зазору в осевом направлении. Такая конструктивная схема эффективно работает при незначительных давлениях подпора на входе в насос (не больше 2 – 3 бар). В качестве рабочего органа насоса следует использовать колеса довольно высокой быстроходности с $ns = 60 - 100$, поскольку для них характерны значительные напоры при малых и средних подачах жидкости.

Также была предложена схема другого варианта центробежного насоса с колесом двустороннего входа. Поскольку традиционное выполнение корпусов насосов с рабочим колесом двустороннего входа рассчитана на применение двух симметричных опор - уплотнений одного диаметра, то возникает задача уравнивания остаточных осевых усилий, которые действуют со стороны проточной части и концевого уплотнения на рабочее колесо. В данной конструкции разгрузка осевых сил достигается применением специального конструктивного узла – устройства авторазгрузки. В состав устройства входит торцевой зазор, камера авторазгрузки и питательный канал. Канал соединяет зону отвода с давлением нагнетания и камеру авторазгрузки. Применение радиальных лопаток в боковой пазухе со стороны концевого уплотнения рабочего колеса позволяет уменьшать закрутку потока жидкости в данной пазухе, вследствие чего в ней повышается статическое давление. Небольшая асимметрия эпюр давлений между двумя боковыми пазухами способствует увеличению жесткости характеристики “осевая сила – торцевой зазор” автоматического устройства авторазгрузки. Это уменьшает свободный осевой ход рабочего колеса в пределах торцевого зазора устройства авторазгрузки. Использование сферического шлицевого соединения для передачи крутящего момента от электродвигателя на рабочее колесо позволяет последнему

самоустанавливаться в щелевых опорах - уплотнениях и стабилизироваться по торцевому зазору камеры авторазгрузки в осевом направлении. Такая конструкция менее чувствительная к величине давления подпора, чем схема с колесом консольного типа. Она может быть использована в технологических гидросетях со значительными подпорами и большими расходами перекачиваемой жидкости.

Стендовые испытания всех приведенных выше конструктивных схем центробежных насосов с самоустанавливающимся в опорах - уплотнениях рабочим колесом показали их продолжительную работоспособность в диапазоне подач от - 20% до + 10% от номинальной при величине давления подпора от 0 до 5 бар. При выходе на нерасчетные режимы, особенно в зоне больших подач, нормальное самоцентрирование рабочего колеса нарушается под влиянием резко возрастающей радиальной силы со стороны спирального отвода. При этом наблюдается задевание колеса за статорные втулки опор - уплотнений, что ведет к постепенному изнашиванию последних и существенному снижению гидравлических параметров насосного агрегата. Применение специальных гидравлических устройств подавления входной закрутки потока на входе в щелевые опоры – уплотнения позволяет значительно уменьшить амплитуды вынужденных радиально – угловых колебаний рабочего колеса. Также существенно отодвигается граница потери ротором динамической устойчивости в сторону более высоких частот вращения.

Довольно нагруженным звеном в конструкциях насосов с самоустанавливающимся в опорах - уплотнениях рабочим органом является узел передачи крутящего момента от электродвигателя на рабочее колесо. При этом очевидным есть тот факт, что чем более жесткая муфта применена в кинематике привода, тем выше требования к центрированию осей насоса и электродвигателя. Довольно полно требованиям долговечности и податливости при передаче необходимого крутящего момента отвечают такие возможные комбинации конструктивных элементов:

1) втулочно – пальцевая муфта со стороны электродвигателя и сферическое шлицевое соединение в ступице рабочего колеса;

2) муфта с упругими элементами со стороны электродвигателя и сферическое шлицевое соединение в ступице рабочего колеса;

3) сферическая шлицевая муфта как со стороны электродвигателя, так и сферическое шлицевое соединение в ступице рабочего колеса.

Выводы./Conclusions. Основными преимуществами предложенных конструктивных схем центробежных насосов с самоустанавливающимися в опорах - уплотнениях рабочим органом по сравнению с традиционными схемами консольных насосов и насосов двустороннего входа следует считать такие факторы:

1) уменьшение массы и габаритных показателей за счет ликвидации внешних опорных подшипниковых узлов;

2) снижение требований по взаимному центрированию осей насоса и электродвигателя.

3) улучшение вибрационных параметров насосного агрегата и упрощение обслуживания центробежного насоса в условиях эксплуатации.

При эксплуатации таких центробежных агрегатов на номинальных режимах с малым количеством пусков и остановок возможная их бесперебойная устойчивая работа на протяжении нескольких месяцев, а то и лет. Наиболее целесообразным выглядит применение этих насосных установок в сетях тепло – водоснабжения городов и поселков, также в гидравлических сетях промышленных производств с технически чистой водой. Применение на рабочих поверхностях уплотнений специальных износостойких покрытий значительно улучшает их работоспособность в тяжелых пусковых условиях.

ВИЗНАЧЕННЯ КРАТНОСТІ СТАБІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВОЛОЧІННЯ ДРОТУ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ АНАЛІЗУ РОЗМІРНОСТЕЙ

Должанський Анатолій Михайлович,

д. т. н., професор

Моспан Наталія Миколаївна,

Бондаренко Оксана Анатоліївна

к. т. н., доценти

Національна металургійна академія України,

Дніпро, Україна

Вступ. Однією з основних умов проектування та реалізації будь-якого виробничого процесу, є його безпечність і цілісність обладнання та заготовки при її оброблянні.

При безперервному багаторазовому волочінні дроту забезпечення стабільності процесу зумовлюється вибором кількості циклів (кратності) формозміни заготовки-катанки та розподілом між ними разових деформацій (коефіцієнтів видовження) в межах сумарної деформації. При цьому, тяглова сила, що прикладається до дроту на його виході з кожної чергової волоки, повинна бути менше за міцність металу.

У виробничій практиці фахівці зазвичай експериментальним шляхом визначають застосовну кратність волочіння (тобто потрібну кількість одночасно задіяних у процесі волок) та відповідним чином, використовуючи характеристики обладнання, особливості технології та базуючись власному досвіді, розподіляють часткові видовження μ_i металу між i -тими блоками волочильного стану.

Зрозуміло, що кратність волочіння має бути мінімально необхідною, щоб забезпечити відповідне зменшення енергетичних витрат на привід тяглових барабанів. Але одночасно при інших рівних умовах це зумовлює зростання разових деформацій та необхідної сили волочіння аж до наближення рівня останньої до міцності дроту, що може супроводжуватись його обривом [1].

Ключовим моментом при технологічних та силових розрахунках параметрів процесу волочіння стає визначення показника θ режиму та коефіцієнту f тертя [2]:

$$\theta_i = \frac{\xi_{сер.i}}{R_{a.сер.i}}, \quad (1)$$

де $\xi_{сер.i}$ – середня товщина мастильного шару в осередку деформації.

Вона простими залежностями пов'язана з коефіцієнтом видовження металу в i -тій волоці [3]:

$$\mu_i = \left(\frac{d_{0.i}}{d_{1i}} \right)^2, \quad (2)$$

кількістю мастила на дроті:

$$\xi_{1i} = \frac{m_{1i}}{\rho_{1i}}, \quad (3)$$

та щільністю ρ_{1i} мастильної речовини формулою:

$$\theta = \frac{m_{1i} \cdot (\sqrt{\mu} + 1)}{\rho_{1i} \cdot (R_{a.0.i} + R_{a.1.i})}, \quad (4)$$

де значення $R_{a.0.i}$ та $R_{a.1.i}$ визначаються послідовним застосуванням емпіричної формули [3]:

$$r = \frac{R_{a1i}}{R_{a0i}} = 0,57 \cdot \left(\frac{m_i}{\rho_{1i} \cdot R_{a0i}} \right)^{0,61} \cdot \left(\frac{\sigma_i}{\sigma_{Тсер.i}} \right)^{0,65}, \quad (5)$$

у якій

$$\frac{\sigma_i}{\sigma_{Тсер.i}} = \ln \mu_i + 0,77 \cdot \alpha + \frac{f_i \cdot \ln \mu_i}{\alpha + \alpha^2 + f_i \cdot \ln \mu_i} + \frac{0,8 \cdot f_i \cdot \alpha \cdot \sigma_{Т1i}}{\sigma_{Тсер.i} \cdot (\alpha + f_i \cdot \ln \mu_i + 0,8 \cdot \alpha)}; \quad (6)$$

$\sigma_{Тсер.i}$ – середнє значення межі текучості металу у пропуску.

Для першого проходу слід приймати [3]:

$$\sigma_{Тсер.i} = \frac{1}{3} \cdot (\sigma_{Т0i} + 2 \cdot \sigma_{Т1i}); \text{ для інших: } \sigma_{Тсер.i} = \frac{1}{2} \cdot (\sigma_{Т0i} + \sigma_{Т1i}). \quad (7)$$

Тут і далі – індекс «0» відповідає входу до i -тої волоки, а індекс «1» - виходу з неї. У подальшому, індекс « Σ » пов'язує відповідну величину з усім маршрутом волочіння.

Урахування в одному комплексі формул (1)...(4) після простих перетворень для більшості умов сухого волочіння сталевго дроту дає залежність [3]:

$$f_i = \frac{g}{h + q \cdot \theta_i}, \quad (8)$$

де $g = 0,25$; $h = 0,88$; $q = 1,08$.

Якщо у рівнянні (6) замість величини $\sigma_{Tсер.i}$ використати $\sigma_{T1.i}$, отримуємо формулу [3]:

$$\frac{\sigma_i}{\sigma_{T1.i}} = \ln \mu_i + 0,77 \cdot \alpha + \frac{f_i \cdot \ln \mu_i}{\alpha + \alpha^2 + f_i \cdot \ln \mu_i} + \frac{0,8 \cdot f_i \cdot \alpha}{\alpha + f_i \cdot \ln \mu_i + 0,8 \cdot \alpha}, \quad (9)$$

яка застосовується при оцінці сталості процесу волочіння: значення $\frac{\sigma_i}{\sigma_{T1.i}} \leq 1$

свідчить про високу ймовірність обриву дроту на виході з i -тої волоки.

Мета роботи. Розробка алгоритму щодо проєктування раціональних режимів стабільного багатократного деформування сталевго дроту при використанні сухого мильного технологічного мастила з мінімізацією кратності та урахуванням інших параметрів процесу волочіння.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети виявилось доцільним повернення до аналізу відомих статистичних матеріалів [2]. Вони були отримані під керівництвом одного з авторів наявної роботи в умовах Дніпропетровського метизного виробничого об'єднання (тепер – ПАО «ДНІПРОМЕТІЗ») під час масового виготовлення низьковуглецевого дроту із заготовки-катанки діаметром $d_{почат} = 6,40 \dots 6,70$ мм та висотою мікрорельєфу $R_{a.почат} = 2,0 \dots 6,4$ мкм з гарячекатаних сталей: Ст0М (початкова межа текучості $\sigma_{T.почат} = 340 \dots 380$ МПа); Ст3кп ($\sigma_{T.почат} = 268 \dots 380$ МПа); Сталь 10кп ($\sigma_{T.почат} = 259 \dots 267$ МПа); Ст2кп ($\sigma_{T.почат} = 230 \dots 240$ МПа); Сталь 20кп ($\sigma_{T.почат} = 290 \dots 300$ МПа); Сталь св08Г2С ($\sigma_{T.почат} = 385 \dots 390$ МПа); а також Ст3кп – після природного охолодження на повітрі ($\sigma_{T.почат} = 185 \dots 190$ МПа) та Ст3кп після примусового активного («глибокого») охолодження з прокатного

нагріву до 550 °С ($\sigma_{T.почат} = 480...540$ МПа). Для досліджень були відібрані зразки дроту діаметром $d_{1i} = 5,90...2,45$ мм після i циклів деформації ($1 \leq i \leq n$) зі швидкістю волочіння $V_i = 0,6...15$ м/с за $n = 1...6$ пропусків відповідно, а також діаметром $d_{1i} = 2,95...1,25$ мм після деформації за $n = 1...7$ пропусків переробної відпаленої заготовки діаметром $d_{почат} = 2,95...3,95$ мм. Усього виготовлено 100 т продукції та відібрано 50...100 зразків дроту для кожної сталі.

В якості технологічних мастил використовувались: порошок натрового мила (як основа) без добавок у вихідному стані (у наступному – позначка «МП»); порошок натрового мила з добавкою 10% тальку («МПТ»); порошок натрового мила з добавкою у вихідному стані 15% вапна («МПВ»), - для яких ваговим методом визначали кількість m (кг/м²) залишків мастила на дроті після виходу з волок.

Результати та обговорення. На відміну від даних роботи [2] при проведенному авторами розширеного аналізу розмірностей за методом [4], окрім урахування діаметра d , шорсткості R_a та межі текучості σ_{T0} заготовки, швидкості V її руху, властивостей сухого технологічного мастила та напівкута α конусності волокни до переліку незалежних змінних увели кратність волочіння n .

Вихідну формулу для i -того пропуску волочіння представили у наступному вигляді:

$$m_{1i} = X_0 \cdot V_i^{X_1} \cdot \sigma_{T0i}^{X_2} \cdot \alpha^{X_3} \cdot R_{a0i}^{X_4} \cdot d_0^{X_5} \cdot d_{1i}^{X_6} \cdot i^{X_7} \cdot \rho_{1i}^{X_8}, \quad (10)$$

де $X_0...X_7$ – довільні параметри, які у наступному мали б характеризувати вид зв'язку змінних з функцією відгуку m_{1i} .

Після формування безрозмірних комплексів та застосування прийомів регресійного аналізу [5] до масиву експериментальних даних, представлених вище, визначили:

$$M = \frac{m_{1i}}{\rho_{1i} \cdot R_{a0i}} = A \cdot \left(\frac{V_i^2 \cdot \rho_{1i}}{\sigma_{T0i} \cdot \alpha_i} \right)^{X_1} \cdot \left(\frac{R_{a0i}}{d_{1i}} \right)^{X_2} \cdot (\mu_{\Sigma i})^{X_3} \cdot (i)^{X_4}, \quad (11)$$

де величини A та $X_1...X_4$ з прийнятною адекватністю (множинний коефіцієнт кореляції $R=0,78...0,87$) представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Параметри апроксимації експериментальних даних за формулою (11)

Масило	A	X1	X2	X3	X4
МП	$10,930 \cdot 10^{-5}$	-0,258	-0,674	0,715	-0,058
МПТ	$4,493 \cdot 10^{-5}$	-0,411	-0,727	2,032	-1,534
МПВ	$5,385 \cdot 10^{-5}$	-0,098	-1,321	1,256	-1,535

У результаті, встановлюючи по чергово величини m_i за формулою (11) та R_{ali} за формулою (5) і використовуючи інші представлені залежності, можна, починаючи з першого пропуску, послідовно визначити параметри, які характеризують стабільність/нестабільність процесу багаторазового волочіння.

В якості прикладу, за цим алгоритмом розглянули умови деформації катанки з початковим діаметром $d_{почат} = 6,5$ мм зі сталі Ст3кп з межею текучості $\sigma_{T.почат} = 275$ МПа, значенням $R_{a.почат} = 3$ мкм на кінцевий діаметр $d_n = 2,45$ мм при швидкості $V_{(i=1)} = 1,5$ м/с волочіння на виході з першої волоки та значенні напівкута $\alpha = 0,105$ радіан конусності волок з використанням мастила МП, для якого щільність ρ_{li} визначається за емпіричним рівнянням [2]:

$$\rho_{li} = 2690 \cdot (1 + 0,34 \cdot (\ln \mu_{\Sigma i})^{0,583}). \quad (12)$$

Розрахунки провели при кратності $n = 4, 5$ і 6 пропусків. Отримані результати показали, що при $n=4$ пропусків ймовірним стає обрив дроту вже на виході з другої волоки ($\frac{\sigma_{i=2}}{\sigma_{T(i=2)}} < 1$, що запобігає потраплянню переробного дроту у наступну волоку та взагалі – отриманню продукції. При $n=5, 6$ та 7 стабільність волочіння без обривів дроту забезпечується у всіх пропусках, але застосування надлишкових циклів деформації металу (при $n > 5$) потребує для здійснення багатократного волочіння залучення надлишкової відповідної кількості електричних приводів тяглових барабанів та волок, що апріорі знижує енергоефективність відповідних способів ведення процесу. Тому за представлених вище умов раціональною (оптимальною) кількістю є $n=5$

пропусків багатократної деформації, що узгоджується з практикою сталого промислового ведення такого процесу.

Висновки. Теоретико-експериментальним шляхом удосконалено метод проектування раціональних режимів багатократного волочіння дроту із сухим мильним технологічним мастилом при визначенні раціональної (оптимальної) кратності деформування металу у волоках, урахуванні режиму тертя та інших параметрів процесу.

Отримані результати узгоджуються з практикою промислового волочіння при використанні сухих технологічних мастил на мильній основі та можуть бути використані при розробці нових та перевірці раціональності існуючих технологічних процесів волочіння.

У перспективі доцільною є розробка програми автоматизованого розрахунку за наведеним алгоритмом раціональної кількості пропусків при сухому волочінні, а також використання представленого підходу для розширення вихідної статистичної бази даних з урахуванням властивостей інших марок сталей, які деформуються у процесах сухого і мокрого волочіння.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Коковихин Ю.И. Технология сталепроволочного производства. Киев: ИСИО, 1995. – 608 с.
2. Должанский А.М. Экспериментальное определение режима трения при волочении. *Металлургическая и горнорудная промышленность*. 1998. № 4. С. 46 - 49.
3. Должанский А.М., Ковалев В.С., Должанский О.А. Исследование коэффициента трения при волочении проволоки. *Металлургическая и горнорудная промышленность*. 2002. № 5. С. 48 - 51.
4. Кепіч Т.Ю., Куценко О.Г. Основи теорії подібності та аналіз розмірностей та їх застосування в задачах механіки: Навчальний посібник. Київ: КНУ, 2004. – 101 с.
5. Боровиков В.П. *Statistica: искусство анализа данных на компьютере*. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2003. 688 с.

РОБОТА КАПІТАНА ТА ОСІБ КОМАНДНОГО СКЛАДУ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ СУДНА

Іваненко Віталій Миколайович,
старший викладач

Федунов Валерій Миколайович,
старший викладач

Чебан Валерій Іларіонович,
старший викладач

Ткаченко Віталій Володимирович
старший викладач

Дунайський інститут водного транспорту,
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Ізмаїл, Україна

Вступ. Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 року (СОЛАС-74) і Кодекс з охорони суден і портових споруд (ОСПС) посилилися новими положеннями, розробленими на Дипломатичній конференції 2002 року з охорони на морі. Основною метою цих документів є посилення охорони на морі. На базі розроблених вимог створена нова міжнародна структура. Її головним завданням є організація взаємодії суден і портових споруд з метою виявлення і запобігання актів, що загрожують забезпеченню охорони на морському транспорті.

На вищезазначеній дипломатичній конференції також було прийнято поправки до існуючих положень Міжнародної конвенції СОЛАС-74. Вони сприятимуть прискоренню виконання вимоги щодо обладнання суден автоматичними ідентифікаційними системами. Також на конференції прийнято нові правила щодо нанесення розпізнавальних номерів суден і необхідності мати на судні Журнал безперервної реєстрації історії судна. Крім того, розроблені положення, які стосуються суден і портових споруд, відносно забезпечення швидкого вступу у силу і отримання заданої результативності цих положень з охорони. Але пізніше було вирішено, що положення про портові споруди повинні ставитися тільки до взаємодії судно / порт.

Отже, забезпечення охорони судна вимагає постійної готовності екіпажу суден ефективно приймати заходи щодо запобігання актам тероризму чи піратства і швидко та грамотно реагувати на можливі факти їх виникнення. Для цього необхідно систематизувати основні принципи забезпечення охорони судна та здійснити їх змістовну деталізацію. Особлива роль у питаннях забезпечення охорони судна відводиться формуванню структури охорони судна, визначенню повноважень посадових осіб, відповідальних за охорону судна, формуванню декларації про охорону, оцінці охорони судна, визначенню плану охорони судна, виконанню переглядів і перевірки плану з охорони судна тощо.

Метою доповіді є дослідження роботи капітана та осіб командного складу щодо забезпечення охорони судна на базі основних принципів відповідно до вимог Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі та Кодексу з охорони суден і портових споруд.

Матеріали та методи. З формальної точки зору основні принципи забезпечення охорони судна можна представити як сукупність множин орієнтуючих, технічних, управлінських та організаційних принципів.

До основних принципів забезпечення охорони судна за своїм змістом відносяться:

- формування структури охорони судна;
- визначення повноважень посадових осіб (осіб командного складу, відповідальних за охорону судна) в питаннях охорони;
- формування декларації про охорону – Declaration of Security (DoS);
- оцінка охорони судна – Ship Security Assessment (SSA) ;
- визначення плану охорони судна – Ship Security Plan (SSP);
- виконання переглядів і перевірки плану з охорони судна.

Для організації роботи та здійснення заходів з охорони судна створюється судновий комітет безпеки. До його складу входять: капітан і особи командного складу, які мають обов'язки з охорони (старший помічник, старший механік). На судновий комітет безпеки покладаються завдання з організації виконання

екіпажем ефективних заходів з безпеки та охорони судна; вироблення у нього навичок загальної пильності і вживання необхідних заходів безпеки; відпрацювання методів протидії загрозам.

Безпосередню участь в організації охорони судна також приймають вахтені помічники, палубна вахта і члени екіпажу, що мають обов'язки з охорони.

Капітан судна несе повну відповідальність за безпеку судна. Він має виняткові повноваження у прийнятті рішень щодо забезпечення безпеки та охорони судна. Капітан не обмежений у праві прийняття під свою відповідальність будь-яких рішень, які, за його професійного судження, необхідні для підтримки рівня безпеки та охорони судна. Він забезпечує:

1) організацію служби на судні, що передбачає ефективні попереджувальні заходи й адекватні дії при загрозі події або порушення охорони;

2) регулярний розгляд плану охорони судна на основі оцінки охорони судна;

3) планове проведення навчань з морської безпеки та охорони судна.

Для керівництва роботами щодо забезпечення охорони на судні призначається особа командного складу, відповідальна за охорону судна, як правило, це – капітан. Свої обов'язки щодо охорони особа командного складу, відповідальна за охорону судна, виконує у тісній взаємодії з посадовою особою портового засобу.

Ці посадовці координують:

- питання, пов'язані з виконанням плану охорони судна;
- аспекти охорони при обробці вантажу і суднових запасів;
- заходи охорони при оформленні декларації про охорону;
- дії в разі порушення охорони судна або порушення охорони портового засобу.

Особа, відповідальна за охорону судна, і посадова особа портового засобу оформляють декларацію про охорону.

Предметом декларації про охорону повинні бути вимоги щодо забезпечення охорони, які розділені між портом і судном (або між суднами), а також область відповідальності кожної сторони декларації.

Оцінка охорони судна містить такі складові:

- огляд охорони на місці;
- констатація існуючих заходів, процедур і дій;
- виявлення і оцінку ключових судових операцій, захист яких є важливим;
- виявлення слабких місць, в інфраструктурі, політиці і процедурах;
- виявлення можливих загроз ключовим судовим операціями, визначення їх ймовірності з метою вжиття заходів щодо забезпечення охорони і встановлення порядку їх проведення.

Оцінка охорони судна оформляється документом, розглядається, приймається і зберігається у компанії.

Кожне судно має на борту схвалений адміністрацією план охорони судна, в якому розглянуті три рівні охорони та відображаються основні заходи, процедури і відомості щодо забезпечення охорони судна.

План охорони судна піддається регулярним плановим переглядам і внутрішнім аудиторським перевіркам (не рідше одного разу на рік). Метою перегляду та внутрішньої аудиторської перевірки є:

- 1) перевірка відповідності плану своєму призначенню, а також вимогам міжнародних і національних стандартів, норм і правил;
- 2) оцінка правильності та ефективності передбачених заходів з охорони судна;
- 3) виявлення недоліків і невідповідностей плану і вироблення пропозицій щодо їх усунення та приведення його на рівень сучасності на підставі досвіду експлуатації або обставин, що змінилися, та коригування плану.

Результати та обговорення. Планування, порядок підготовки та проведення переглядів і аудиторських перевірок, а також оформлення звітів виконується в порядку, аналогічні процедурам з огляду та внутрішнього аудиту

системи управління безпекою.

При перегляді враховуються:

- стан з охорони судна, події, що мали місце, їх аналіз;
- вади і невідповідності, виявлені у процесі експлуатації судна;
- зауваження повноважних органів нагляду, що мали місце за звітний

період;

- рекомендації і пропозиції щодо коригування плану охорони судна.

За результатами розгляду доповідей з судна складається протокол перегляду плану охорони судна, де відображаються прийняті рішення щодо коригування. Схвалені матеріали щодо коригування плану направляються на судно для впровадження.

При аудиторській перевірці перевіряється:

1) організаційна структура охорони судна;

2) кваліфікація, компетентність і професійна підготовленість персоналу, який бере участь в охороні судна, розуміння ним своєї відповідальності в реалізації плану охорони судна;

3) забезпечення ефективного та безперервного внутрішньосуднового зв'язку, а також зв'язку між судном і зовнішніми адресатами, дотримання протоколів зв'язку;

4) засоби подачі сигналів аварійно-попереджувальної сигналізації в разі події або загрози події, а також суднова система оповіщення;

б) наявність контактних адрес і реквізитів зв'язку з владою та особами, які забезпечують охорону суден та надання ради або допомоги у будь-який час доби.

Перевірка завершується складанням звіту. У ньому наводиться оцінка діяльності платника судна з питань охорони, її відповідності вимогам нормативних документів, викладаються виявлені при перевірці невідповідності.

Висновки.

1. Сформовані основні принципи забезпечення охорони судна.

2. Систематизовано основні принципи забезпечення охорони судна відповідно до вимог Міжнародної конвенції з охорони людського життя на морі та Кодексу з охорони суден і портових споруд, здійснена класифікація принципів та їх змістовна деталізація з метою подальшої розробки інформаційно-аналітичних моделей охорони судна у системі підтримки прийняття рішення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Международная Конвенция по охране человеческой жизни на море (СОЛАС-74). Перевод ММО. Лондон: Изд-во ММО, 1978. 278 с.
2. Code for the Security of Ships and the Port Facilities (ISPS Code). London: IMO, 2003. 180 p.
3. Foreign vessel exam book for ISPS code compliance. London: IMO, 2004. 12 p.
4. Гембатов Е.В. Методические указания к практическим занятиям по дисциплине «Охранные мероприятия на судне» для студентов дневной формы обучения. Направление 6.070104 «Морской и речной транспорт» («Судовождение») / Е.В. Гембатов. Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2012. 36 с.
5. Liwång, H., Westin, J., Wikingsson, J., Norsell, M. (2011). Minimising Risk from Armed Attacks: The Effects of the Nato Naval Ship Code. In: Åke Sivertun (Ed.), Stockholm Contributions in Military-Technology 2010 (pp. 65-81). Stockholm: Swedish National Defence College.
6. Liwång, H., Ringsberg, J. W., Norsell, M. (2012). Probabilistic risk assessment for integrating survivability and safety measures on naval ships. International Journal of Maritime Engineering (154), A21-A30.
7. Liwång H., Ringsberg J. W., Norsell M. Quantitative risk analysis – ship security analysis for effective risk control options. Submitted to Safety Science, October 2012.
8. Дмитриев В.И. Справочник капитана дальнего плавания. СПб.: Элмор, 2009. 816 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ОПЕРАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ СОРТУВАЛЬНОЇ СТАНЦІЇ В УМОВАХ НЕСТАЧІ СОРТУВАЛЬНИХ КОЛІЙ

**Калашнікова Тетяна Юріївна,
Прохоров Віктор Миколайович,**

к. т. н., доценти
Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Сортувальні станції є важливим елементом системи вантажних залізничних перевезень.

Метою сортування вагонів є поєднання їх у состави, рухаються разом до наступної залізничної технічної станції. Однак в реаліях України цей важливий процес може бути ускладнений внаслідок значних коливань вагонопотоків та частого виведення в ремонт колій сортувальних парків.

Матеріали та методи./Materials and methods. В якості вихідних даних використовувались згенеровані за допомогою сформованої процедури послідовності часів прибуття поїздів а також їх складу (кількості блоків та кількості вагонів по напрямках). Дана процедура використовує методи математичної статистики та теорії ймовірностей щодо законів розподілу безперервних та дискретних випадкових величин. Для процедури оптимізації математичної моделі був застосований математичний апарат генетичних алгоритмів.

Мета роботи./Aim. Формування підходів щодо здійснення ефективного планування сортувальної роботи залізничних технічних станцій в умовах перевищення кількості призначень над кількістю колії сортувального парку або нестачі сортувальних колій в наслідок проведення ремонтних робіт.

Результати та обговорення./Results and discussion. У ході дослідження були сформовані декілька оптимізаційних моделей цілочисельного та змішаного програмування з метою визначення найбільш ефективних підходів до

оперативного планування процесу розформування-формування составів на технічних станціях в умовах нестачі колій сортувальних парків. Розроблене програмне забезпечення мовою Matlab із застосуванням математичного апарату генетичних алгоритмів комбінаторного типу, та проведені моделювання як в статичному режимі, коли всі состави, що задіяні у розформуванні, вже знаходяться на станції, так і в динамічному режимі, коли заданий розклад прибуття таких составів на станцію. За результатами моделювання були здійсненні порівняльні оцінювання даних підходів.

Висновки./Conclusions. Таким чином було встановлено, що побудова моделі оперативного планування процесу розформування-формування составів на технічних станціях статичному режимі представляє певну алгоритмічну складність та обчислювальна складність задач, розмірність яких відповідає реальним станціям, є прийнятною. Однак такий підхід може бути застосований лише на деяких станціях. Найбільший практичний інтерес представляє вирішення задачі побудови оперативного плану роботи в динамічному режимі. Найбільш ефективним підходом за таких умов є використання тимчасового составу [1], в який потрапляють вагони тих напрямків, для яких в момент розформування не знайшлося виділеної сортувальної колії. В певні моменти цей состав також підлягає розформуванню. Даний підхід є найбільш комплексним і адекватним, однак процес створення програмного забезпечення представляє значну складність як і обчислювальний процес у разі великої розмірності задачі.

1. Kreuger, P. Aronsson, M. Railyard shunting: a challenge for combinatorial optimisation. ERCIM News. 2007. 68. P. 23–25.

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕТОД СУШКИ ТОНКОДИСПЕРСНИХ МАТЕРІАЛІВ ВПЛИВОМ ЗМІННОГО ЕЛЕКТРИЧНОГО СТРУМУ

Крадожон Сергій Олександрович
аспірант

Замицький Олег Володимирович
д-р техн. наук, проф.
Криворізький національний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. На відміну від пастоподібних і рідких матеріалів умови сушіння сипучих матеріалів в більшості випадків мало впливають на технологічні і споживчі властивості висушених продуктів. Тому при розробці технології сушіння сипучих матеріалів орієнтуються в першу чергу на можливість максимальної інтенсифікації процесу сушіння.

Процес сушіння матеріалів, в тому числі продуктів збагачення, як відомо, залежить від вологості, розмірів частинок матеріалу і способу їх укладання, гідродинамічних умов обтікання частинок сушильним агентом і параметрів середовища. Сукупність цих факторів визначає характер протікання процесу сушіння.

Мета роботи. Визначити найбільш економічний метод сушки тонкодисперсних матеріалів.

Матеріали і методи. Для проведення досліджень використовували аналіз інформаційних джерел та експерименти.

Результати і обговорення. При сушінні тонкодисперсних матеріалів найбільш часто використовують апарати наступних конструкцій: камерні, конвеєрні, барабанні, шнекові, з псевдозрідженим шаром, струмами високої частоти. Вибір конструкції сушильних установок залежить від багатьох факторів, а саме: від властивостей матеріалу, вимог, що пред'являються до висушеному матеріалу, технологічних режимів сушіння, виду сушильного агента і його параметрів, виду теплоносія, компактності установки, умов її обслуговування та інше.[1]

Найбільш розповсюдженим є спосіб з використанням барабаних сушильних установок. Вони призначені для сушіння різних вибухо- і пожежонебезпечних нетоксичних сипучих (кускових і зернистих) матеріалів, наприклад, піску, вугілля, глини, вапняку, алюмінієвої стружки, пастоподібних матеріалів і т.д. Сушильним агентом є топкові гази або гаряче повітря. Недоліки сушарок обумовлюються їх громіздкістю, високими капітальними витратами, подрібненням матеріалу при сушінні.[2]

На другому місці атмосферні установки для сушки це тунельні сушарки. У ролі сушильного агента тут виступає повітря або ж топкові (димові) гази. Недоліками такої сушарки є трудомісткість операцій завантаження й вивантаження матеріалу й низька інтенсивність сушіння.

Якщо проаналізувати камерні сушильні установки з псевдозрідженим шаром, то можна помітити що вони можуть обробляти велику різноманітність матеріалів, що піддаються сушці в псевдозрідженому шарі, схеми і конструкції сушильних апаратів які мало відрізняються один від одного. Апарати з псевдозрідженим шаром придатні для сушки матеріалів в середовищі газів як з помірною (200 - 300 °С), так і з високою (1000 °С) температурою. Недоліком є значна витрата електроенергії, необхідної для створення високого тиску сушильного агента.

Спосіб сушки дисперсних матеріалів за допомогою електричного струму, де електричний струм пропускають безпосередньо через шар вологого матеріалу [3]. При цьому вологий матеріал приводять в контакт з електродами і включають безпосередньо в електричний ланцюг, через який пропускають електричний струм. При проходженні електричного струму через вологий матеріал в останньому виділяється тепла енергія, яка призводить до розігріву і випаровуванню вологи. У зв'язку з тим, що при зменшенні вологості матеріалу що просушується, величина струму, що протікає через матеріал і кількість тепла, що виділяється мимовільно знижуються, контроль за процесом сушіння здійснюють за величиною струму, що протікає в ланцюзі. Вакуумна обробка або продування матеріалу стисненим повітрям або іншим газом одночасно з

пропущенням електричного струму полегшує видалення парів води і прискорює процес сушіння. Спосіб дозволяє з низькими енерговитратами (0,8 - 1,0 кВт год на 1 кг віддаленої води) просувати вологі матеріали, наприклад гранульовані або механічно подрібнені шлаки кольорової металургії та продукти їх сепарації в водному середовищі.

Спосіб може бути використаний в різних областях техніки, переважно в хіміко-металургійної промисловості, для сушки таких сипучих матеріалів, які у вологому стані є провідниками електричного струму, тобто містять електролітну воду [4]. Перевагою є перспектива розробки методу для визначення проміжних значень вмісту води в матеріалі, що висушується. Недоліками – необхідність забезпечення високого рівня електричної безпеки; суттєва залежність швидкості зневоднення та кінцевого вмісту води матеріала, що висушується, від електромеханічних властивостей матеріала та кількості і складу домішок у воді.

Порівняння відомих методів сушки тонко- дисперсних матеріалів наведені в таблиці 1 [5].

Таблиця 1

Техніко-економічні показники різних способів сушки продуктів збагачення

Спосіб сушки і установка для її здійснення	Питома витрата умовного палива на випаровування 1 кг води кг / кг
Конвективний (сушарки барабанні, турбінні, киплячого шару, розпилювальні)	0,225 (1,8 кВт)
Контактний (сушарки барабанні, стрічкові)	0,365 (2,9 кВт)
Радіаційний (сушарки барабанні, стрічкові)	10,5 (85,5 кВт)
Віброаерокіп'ячого шару (сушарки горизонтальні, вертикальні, спіральні)	0,17 (1,4 кВт)
Струмами високої частоти (стрічкова сушарка)	0,275 (2,2 кВт)

Пропусканням електричного струму через виробу з обдувом теплоносієм	0,31 (2,5 кВт)
Прямим впливом електричного струму	0,095 (0,8 кВт)

Висновки. Виявлено, що метод сушки тонкодисперсних матеріалів прямим впливом електричного струму через шар вологого матеріалу є найбільш економічним та екологічно чистим.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дерягин Б.В. Вода в дисперсных системах/Б.В. Дерягин, Н. В. Чураев, Ф.Д. Овчаренко и др. – М.: Химия, 1989.– 288 с.
2. Корягин А.А. Сушильные аппараты и установки, каталог.- 1989.- с. 11
3. Замицький О.В. Екологічно чистий спосіб доводки тонкодисперсних продуктів обогачення по вологості.- МГГУ. - М.- 1995.-№ 3. – С. 82-84
4. Каварма І.І., Замицький О.В. Основні закономірності обезвоживання прямим впливом електричного струму. Деп. рук. в ГНТБ України, 1994
5. Замицький О.В. Розробка способу і технічних засобів доводки по вологості тонкодисперсних продуктів обогачення прямим впливом змінного електричного струму: дисертація на соискание ученої ступені канд. техн. наук: 05.15.16. – Криворізький технічний університет, Кривий Ріг, 1995 – 29с.

МІСЦЕ ТА РОЛЬ МЕРЕЖ NGN У НАШ ЧАС

Кунуп Тетяна Василівна

к. т. н.

«Одеський технічний фаховий коледж ОТУ»

місто Одеса, Україна

Вступ. Сучасний етап розвитку людства характеризується перебудовою технічного та економічного базису суспільства, де основою стають інформатика, зв'язок, енергетика, і транспорт. Оптимальна побудова інформаційних та комунікаційних систем та мереж, що забезпечують рух інформації, матеріальних цінностей, суттєво зменшують витрати суспільства на своє нормальне функціонування.

Мета роботи. Розглянути актуальність розвитку сучасних мереж та зріст попиту використання таких мереж у теперішній час, аспекти NGN, які забезпечують відповідність якості надаваних сервісів.

Матеріали та методи. На сьогоднішній день існує концепція мереж наступного покоління, в яких ключове місце відведено поняттю "послуга" - NGS (New Generation Services).

У останні роки телекомунікаційні оператори не тільки працюють над поліпшенням якості і поширенням традиційних послуг зв'язку, а й активно пропонують нові сервіси, які стають найважливішою точкою зростання обороту компаній в умовах гострої конкурентної боротьби на ринку. При цьому для реалізації різних сервісів потрібне відповідне розвиток мереж зв'язку і, зокрема, їх транспортної інфраструктури.

Світове телекомунікаційне співтовариство прийшло до висновку про необхідність створення мереж наступного покоління, так званих NGN (Next Generation Networks). Велика частина особливостей NGN схожі з характеристиками сучасного Інтернету. Однак NGN повинна підтримувати набагато більшу кількість протоколів виробників різного устаткування - як "старого", так і перспективного.

Поставлене запитання "NGN: мода чи необхідність?" зараз виглядає абсолютно недоречним - ні про яку моду тепер годі й казати, провідні телекомунікаційні оператори успішно не тільки впроваджують фрагменти мереж наступного покоління, а й повністю формують свою інфраструктуру за принципами NGN. Багато компаній тепер повідомляють, що їх міжміський та міжнародний мережі зв'язку, побудовані на основі NGN [3].

За минулі роки була остаточно осмислена концепція NGN і стався помітний прогрес у випуску обладнання для IP-мереж. Визначилися можливості і вигоди створення інфраструктури мереж NGN, з'явилася комерційна складова даних проєктів. Відбувся перехід від захопленого представлення нових технологій до їх комерційного впровадження. При цьому NGN стає передовий основою для впровадження послуг Triple Play (голос, передача даних і відеосервіси по одній абонентській лінії).

У рекомендаціях Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ/ITU) дано таке визначення Next Generation Network: NGN це мережа з комутацією пакетів, здатна надавати телекомунікаційні послуги за допомогою широкосмугових транспортних технологій, що підтримують якість обслуговування (QoS), в якій функції послуг не залежать від використовуваних транспортних технологій [1].

Відмінною рисою моделі NGN, запропонованої сектором МСЕ-Т, є її функціональний розподіл на рівень послуг і транспортний рівень. Останній забезпечує виконання функції обміну дискретною інформацією будь-якого типу між будь-якими двома географічно рознесеними точками.

Перший рівень реалізує прикладні функції, пов'язані з затребуваними послугами, наприклад з організацією передачі мови і відеозображень окремо або в комбінації. Відповідно до рекомендацій МСЕ-Т, NGN повинна здійснювати конвергенцію послуг передачі даних, мови, відео-аудіо-та візуальних даних в індивідуальному, груповому і широкомовному режимах [1].

Мережі NGN повинні забезпечувати надання необмеженого набору послуг з гнучкими можливостями щодо їх управління, персоналізації і створенню нових послуг за рахунок уніфікації мережевих рішень.

Властивості NGN:

1. Мультисервісність - незалежність технологій надання послуг від транспортних технологій;
2. Широкополосність - можливість гнучкого і динамічного зміни швидкості передачі інформації в широкому діапазоні в залежності від поточних потреб користувача;
3. Мультимедійність - здатність мережі передавати багатокomпонентну інформацію (мова, дані, відео, аудіо) з необхідною синхронізацією цих компонентів в реальному часі і використанням складних конфігурацій з'єднань;
4. Інтелектуальність - можливість управління послугою, викликом і з'єднанням з боку користувача або постачальника послуг;
5. Інваріантність доступу(або можливість) організації доступу до послуг незалежно від використовуваної технології;
6. Багатооператорність - участь декількох операторів в процесі надання послуги і поділ їх відповідальності в залежності від області їх діяльності [2].

На основі аналізу існуючих сьогодні концептуальних документів та експертних оцінок можна зробити висновок про те, що NGN являє собою універсальну багатоцільову мережу, призначену для передачі мови, зображень і даних з використанням технології комутації пакетів.

Її фундаментом є мультипротокольна/мультисервісна транспортна мережа зв'язку, що забезпечує перенесення різноманітного трафіку по різних протоколах передачі.

Концепція NGN передбачає підтримку необмеженого набору послуг з гнучкими можливостями щодо їх управління, реалізацію універсальної транспортної мультипротокольної мережі з розподіленою комутацією, інтеграцію з традиційними мережами зв'язку. Базовим же принципом NGN є поділ функцій перенесення і комутації, управління викликом і управління послугами.

Замість прийнятої в традиційних мережах каналної парадигми, в рамках якої з'єднання між абонентами будуються за принципом "точка - точка", в NGN

реалізується перехід до ідеології віртуальних приватних мереж (VPN), які організовують доставку сервісів кінцевому користувачеві поверх протоколу IP.

Технологія NGN відкриває масу можливостей побудови накладених сервісів поверх універсальної транспортної середовища - від пакетної телефонії (VoIP) до інтерактивного телебачення і Web-служб. Вона характеризується доступністю сервісів незалежно від місця розташування клієнта і використовуються ним інтерфейсів (Ethernet, xDSL, Wi-Fi і т. д.). Таким чином, будь-який сервіс, створений в будь-якій точці NGN, стає доступним кожному споживачеві [3]. ITU-T почав стандартизацію мереж нового покоління в рамках проекту глобальної інформаційної інфраструктури, що привело до розробки низки Рекомендацій з GII серії Y. Відповідно до Рекомендації ITU-T Y.2001 мережа наступного покоління - мережа з пакетною комутацією, придатна для надання послуг зв'язку із включеною функцією QoS, у якій функції, пов'язані з обслуговуванням, не залежать від застосованих транспортних технологій [4].

Гетерогенність інфраструктури, зростаюча конкуренція і зниження продажів базових сервісів, вважають західні експерти, сьогодні можуть розглядатися як головна загроза телекомунікаційної індустрії. Мережеві оператори прагнуть переосмислити свої бізнес-моделі і перетворити їх інфраструктуру в платформу, повністю засновану на IP. Головна мета і основна мотивація переходу до NGN - знизити витрати і створити нові джерела доходів.

В останні роки на ринку склалася ситуація, яка підготувала ґрунт для просування NGN. На ринку зв'язку сформувалися такі умови:

- відкрита конкуренція між операторами, що стала наслідком приватизації підприємств зв'язку і ослаблення державного регулювання ринку;
- конвергенція мереж електрозв'язку та інформаційно-обчислювальних мереж, розвиток інформаційно-комунікаційних мереж;
- бурхливе зростання цифрового трафіку, в основному за рахунок розширення використання Інтернету;
- високий рівень попиту на рухомий зв'язок і нові мультимедійні служби;

- конвергенція операторів, мереж, терміналів, служб/послуг електрозв'язку.

Зазначені фактори створюють передумови до впровадження операторами широкого спектру нових послуг. За статистикою операторів, дохід від одного користувача нових телекомунікаційних послуг в кілька разів вище, ніж від абонента традиційної телефонії.

Зазначу також, що оператори фіксованих мереж, впроваджуючи NGN, переслідують ще одну мету - скорочення капітальних витрат і операційних витрат за рахунок створення єдиної мультисервісної транспортної середовища для пропуску різнорідного трафіку[5].

Результати та обговорення. Підходи до побудови транспортних мереж NGN в рівній мірі представляють інтерес як для операторів мереж зв'язку загального користування (стаціонарних і мобільних), так і для операторів технологічних мереж зв'язку - відомчих і корпоративних. Незважаючи на те, що технологічні мережі зв'язку, як правило, мають певну професійну орієнтацію і спеціалізацію, при їх розвитку також враховується ідеологія NGN.

Розвиток мереж NGN та корпоративних відеоконунікацій є взаємовигідні і взаємопосилюючі процеси. Мережа NGN може з високою якістю передавати відеотрафік, дозволяє споживачеві самому керувати пропускнуою здатністю і іншими параметрами мережі, домагаючись найефективнішого використання доступної смуги пропускання.

Якщо дивитися на динаміку розвитку відеозв'язку, то мережі NGN з'явилися вчасно. З одного боку, в сучасному відеообладнанні реалізовані новітні технології для управління сеансами (SIP), стиснення даних (H.264), динамічного керування смугою пропускання, проходження міжмережєвих екранів і інше. Все це "піднімає" якість, підвищує керованість, що особливо важливо в зв'язку з поступовим переходом на телебачення високої чіткості HD.

Виводи. Останнім часом а особливо період пандемії COVID-19 у усьому світі, швидко виросла потреба в відеоконунікаціях. Відеоз'єднання стало чи не єдиним засобом спроможним вести справи в епоху, коли особисті контакти не

бажані. А в зв'язку з розвитком та удосконаленням корпоративного управління, а саме, скорочувати витрати на відрядження, знижувати навантаження на навколишнє середовище, розвиток телемедицини, оперативніше реагувати на надзвичайні ситуації. саме відеоконференцзв'язок став дуже привабливою для корпоративних і інших користувачів.

1. Международный союз электросвязи (ITU) офіційне інтернет представництво. - Режим доступу: <https://www.itu.int/en/ITU-T/publications/Pages/default.aspx> (Дата звернення 15.10.2021р).

2. Бакланов И. Г. NGN/Принципы построения и организация/И.Г. Бакланов. -Эко -Трендо, 2008. -400с.

3. <https://www.itweek.ru> > infrastructure > article > detai (Дата звернення 15.10.2021р).

4. <https://www.znanius.com/3573.html> (Дата звернення 20.10.2021р).

5. Кунуп Т.В. Актуальність розвитку мережі NGN. /XIV Міжнародна науково-практична конференція "Інформаційні технології та автоматизація - 2021", 21-22 жовтня 2021 р.- м. Одеса.

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА ВИБІР СУЧАСНОГО ПАЛЬТО ЖІНОЧОГО

Куцан Олена Олександрівна

магістранта

Київського національного університету технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Стильове рішення в одязі - це один із способів самовираження. При створенні одягу мало однієї ідеї, а необхідно її грамотне та професійне втілення. Сьогоднішнім гаслом та девізом життя для будь-якої представниці прекрасної половини людства є свобода. Свобода руху, свобода думки, свобода у втіленні своїх бажань. Це стиль індивідуальності, зручності, безпосередності, стиль великого міста та елегантною недбалості. Широкий спектр пальто стали на ряду із класичними куртками та пуховиками. Сучасна жінка дедалі частіше обирає лук пальто з кросівками, обираючи легкість та теплоту матеріалів, які враховуються при розробці дизайну. Ринок товарів надає достатню кількість різноманітного жіночого одягу в даному стилі. Із початком пандемії навіть класичні пальто змінилися на зручні пальто-сорочку та в масовому застосуванні крокують із нами уже другий рік. Тому актуальність обраної теми безперечна.

Мета і завдання. Метою дослідження є пальто жіноче, його уніфікація та стильове рішення у післяпандемічний час. Під час дослідження було проаналізовано асортимент пальт жіночих, охарактеризовано та класифіковано найбільш поширені риси сучасних пальто. Обґрунтовано вибір моделі, як такої, що найбільш відповідає післяпандемічному стилю життя сучасної жінки.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єкт дослідження є технологічний процес виготовлення пальто-сорочки жіночого. Предметом дослідження є пальто-сорочка жіноче, його функціональність та стильове рішення відповідно до вимог сучасних жінок.

Методи та засоби дослідження. Сукупність методів встановлення характеристики досліджуваного об'єкту, що були використані в роботі:

опитування покупців ТРЦ, емпіричний метод спостереження та порівняння з подальшим синтезом на основі отриманих даних.

Наукова новизна та практичне значення отриманих результатів.

Виявлено і структуровано особливості вимог до вибору пальт жіночих у післяпандемічний час. Вагомою роллю є функціональність, практичність та стильове рішення відповідно до вимог сучасної жінки.

Надано характеристику основних типів пальто, що поєднують лаконічність, демократичність, простоту чоловічої сорочки та практичність плаща.

Результати дослідження. «Пальто» походить від латинського «palla» - «верхнє плаття».

Пальто – один з основних і найбільш елегантних елементів верхнього одягу, який в сучасному світі присутній в гардеробі у кожного. Сьогодні пальто представлено в різних фасонах, стилях і різноманітних кольорових рішеннях, що ще більше додає йому популярності і привабливості.

Пальтові вироби належать до верхнього багат шарового теплозахисного одягу з конструкцією підвищеної формостійкості. До виробів пальтового асортименту належать зимові, демісезонні, міжсезонні та літні чоловічі, жіночі й дитячі пальта, півпальта, куртки тощо. Плечовий верхній одяг із різних видів матеріалів і сировини з рукавами та розрізом або застібкою донизу; призначені для захисту в різних кліматичних умовах.

Пальто - вид верхнього одягу з рукавами, коміром або без нього, з розрізом спереду, із застібкою згори донизу.

Сучасне життя не обмежується виключно роботою. Зараз жіноче пальто насамперед має бути комфортним, вільним, стильним.

Сучасне сьогодення виділяє 6 основних типів пальто.

Пальто Пардеса (від французького «pardessus» - пальто чоловічого типу). Традиційний елемент класичного стилю. Для Пардеса характерні: англійська комір, двобортна застібка і накладні кишені.

Пальто реглан. Модель, яка не виходить з моди вже не одне десятиліття. Існують два різновиди: розкльошена, з невеликим коміром (тільки для дам) і пряма, з поясом (носять і чоловіки, і жінки). Пальто реглан носять шанувальники класичного стилю і сафарі.

Пальто редингот, ще один старожил. Його поява на світ приблизно XVIII ст. Безсумнівно, класичне англійське пальто напівприлеглого силуету відрізняється традиційним англійським коміром, двобортною застібкою, вертикальними лініями крою та обробкою оксамитом коміра і клапанів кишень. Редингот люблять і носять всі, але є силует тільки для жінок - розкльошений від талії.

Дафл-кот. Півпальто з застібкою на навісних петлях із шкіри. Ця морська куртка (від англійського «duffle-coat») увійшла в моду в 50-ті роки. Дафл-кот зберіг всі риси своїх попередників - вільну форму, довжину - три чверті, капюшон, низьку кокетку спереду та ззаду, великі накладні кишені. Крім того, класичний дафл-кот зазвичай шують з однотонних вовняних тканин із ворсом. Підкладка за традицією контрастна до тканини верху у клітинку.

Пальто на запах з поясом. Може бути прямим або злегка розширеним, рукав - вільний, лінія плеча подовжена. Його основна прикмета повна відсутність застібки. Пальто загортають на кшталт банного халату та підв'язують широким поясом з тієї ж тканини (але не паском).

Пальто-сорочка. Зазвичай вільного крою, або розширене, рукав сорочковий з однієї чи двох частин, лінія плеча подовжена. Його основна прикмета – особливий сорочковий комір, манжети на рукавах, великі кишені на грудях.

При цьому пальто носять як із сукнею та чоботами-трубами, так і з грубими черевиками та легінсами, з джинсами, футболкою та кросівками. Пальто робить будь-який образ досконалим, зібраним та лаконічним.

На основі проведеного опитування серед покупців ТРЦ «Глобал» та провівши аналіз запропонованих іменитими дизайнерами жіночих пальтових виробів, можна говорити про те, що пріоритет у після карантинний час

отримали пальто вільно крою, об'ємне двобортне пальто, пальто на запах з поясом, пальто-сорочка, пальто-піджак, та кейп, усі ці пальто характеризуються простотою та зручністю даних моделей, легкістю поєднання із будь якими базовими речами гардеробу, тому досліджувана тема є актуальною.

Висновок. На підставі цього дослідження було висунуто та сформульовано ряд вимог до властивостей одягу при виборі моделі.

Таким як технологічність - це найбільш уніфіковані способи обробки виробу; наявність уніфікованих деталей, естетичні властивості, які включають в себе художнє оформлення моделі, підбір відповідного матеріалу.

Враховувалося так само, така властивість, як функціональність в експлуатації: одяг має бути зручним в носінні, і не утрудняти рухів людини. Ці вимоги враховуються при розробці моделі і конструкції.

Технічні вимоги: дотримання технічних умов на підготовку, розкрій, пошив, відповідність деталей. Ці вимоги повинні бути враховані в процесі виробництва передбачуваної моделі в повній відповідності.

Для проектного виробу важливим є економічна властивість. Економічні властивості – тобто, собівартості виробу із мінімальною витратою матеріалів, зменшення трудомісткості обробки, використання високопродуктивного обладнання, підвищення якості продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ДЖЕРЕЛ:

1. Колосніченко М.В., Процик К.Л. Мода і одяг. Основи проектування та виробництва одягу.: Навчальний посібник. -К.: КНУТД, 2011. - 238 с.: - Бібліогр.: 227 с. - бібліогр. назв 52.: іл. 189. - Укр. мовою.

2. Конспект лекцій з дисципліни «Основи конструювання швейних виробів» для студентів спеціальності 182 – Технології легкої промисловості, денної, заочної та заочно-дистанційної форм навчання/ упор. К.Л. Пашкевич. – К.: КНУТД, 2016. – 73 с.

3. Орлова Л.В., Азбука моды. – М.: Просвещение, 1988. – 176с.: ил. – Рос. мовою.

ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ВІДКОСІВ

Литвиненко Вікторія Вікторівна
старший викладач кафедри МРПВШТЕ,
заступник декана ФВТШС

Мороз Іван Вікторович
студент, спеціальність 194 ГТБ, ВІ та ВТ
Одеський національний морський університет,
г. Одеса, Україна

Введение./Introductions. У концепції розвитку водного транспорту України одним з найважливіших чинників, що діють, є стан компонентів транспортної інфраструктури галузі - водних шляхів і гідротехнічних споруд. В Україні функціонують 18 державних морських, майже кожній з них має підхідні шляхи, проте їх стан не відповідає експлуатаційним вимогам і стримує розвиток перевезень. Розроблена концепція ставить одну з основних цілей проведення реконструкції водних шляхів і поліпшення експлуатаційних параметрів портових гідротехнічних споруд для підвищення їх пропускної спроможності і забезпечення судноплавних умов для доставки вантажів. На сьогоднішній день є актуальне завдання відновлення і подальша підтримка експлуатаційних характеристик водних шляхів України.

Цель работы./Aim. Основною метою цієї роботи є обґрунтування реконструкції морського підхідного каналу до Чорноморського морського торговельного порту. Для того, щоб отримати технічно раціональне і економічно вигідні рішення по реконструкції каналу та укріпленню відкосів ми пропонуємо використовувемо геоматеріал.

Метою роботи є визначення ефективності використання геоматеріалу Турар SF при реконструкції морського підхідного каналу.

Материалы и методы./Materials and methods. Геотекстиль представляє собою нетканий матеріал, виготовлений із 100% поліефірних волокон.

Геотекстиль ефективно застосовується в дорожніх, дренажних, протиерозійних конструкціях, при будівництві фундаментів, землеустрої, де він виконує функції розподілу, армування, фільтрації, дренажу. Завдяки своїй структурі геотекстиль - відмінний фільтр. Універсальна фільтруюча здатність, зумовлена специфічною структурою матеріалу, що робить практично неможливим проникнення частинок ґрунту в пори геотекстилю і їх засмічення. Це дозволяє забезпечувати стійкі фільтруючі якості матеріалу під тиском ґрунту і в умовах сильної вібрації. Також матеріал характеризується високою опірністю до розривів і проколюванням, що особливо цінно при укладанні.

Застосування геосинтетичних матеріалів в будівництві самим докорінно змінило характер робіт, пов'язаних із закріпленням укосів, пристроєм підпірних стінок, основ доріг. Стають непотрібними великі обсяги бетонних та земляних робіт, тому для отримання необхідного результату використовується пісок і армуючі геосітки, геотканини та георешітки. Таким чином, застосування геосинтетичних матеріалів дає чималий економічний ефект, зменшуючи і навіть виключаючи використання таких матеріалів, як бетон, сталь, природний камінь, і полегшуючи проведення робіт. Все це плюс зведене до мінімуму втручання в навколишнє середовище роблять геосинтетичні матеріали екологічно ефективними матеріалами, що в наші дні є найважливішими перевагами матеріалу.

У практиці гідротехнічного будівництва ГМ, а саме геомембрани бентонітові мати, застосовуються в якості гідроізоляції при влаштуванні протифільтраційних завіс, гребель або дамб, а також для організації гідроізоляційних екранів водоймищ, ставків, водойм. Використання геомембран забезпечує гарантовану гідроізоляцію на тривалий термін (кілька десятків років) навіть в умовах агресивних середовищ.

Рис.1. Геотекстиль у відкосах

Для визначення впливу армування ґрунту на відкосах геосинтетичними матеріалами були проведені розрахунки стійкості ґрунтових схилів методом математичного моделювання в програмі PLAXIS

При проведенні геотехнічних розрахунків необхідна наявність основних ґрунтових моделей для імітації нелінійного і нестационарного поведінки ґрунтів. При цьому слід обов'язково враховувати і сам субстрат ґрунту як такої, гідростатичний і негідростатичний паровий тиск в ній. Таким чином, основний акцент робиться саме на взаємодії ґрунту і тих споруд, які можуть бути зведені на цій ділянці.

В даний час при розрахунку морських берегових зсувних схилів зазвичай використовуються тільки сам схил, а протизсувні конструкції або зведення на них споруди розглядаються окремо. Тут же, об'єкт дослідження розглядається як єдина складна система, що включає берегової гуртовий схил, протизсувні та інші зведені на схилі споруди і підземну водне середовище. Математичне моделювання дозволяє реалізувати цю ідею.

Об'єкти дослідження морських берегових зсувних схилів містять нескінченне число факторів їх характеризують, тому виникає необхідність у побудові моделей, які враховують тільки кінцеве їх число, що відображають найважливіші властивості об'єкта і базують на законах природи. При цьому ці властивості повинні бути реально обумовленими зі досвідчених даних і допускають в подальшому чисельну реалізацію моделі з застосуванням ЕОМ.

Хоча модель "бідніше" і неоднозначна реальному об'єкту, але, як правило, вона доступніша, інформативніша і зручніша для користувача. Вона також дозволяє часто краще зрозуміти основні властивості досліджуваного об'єкта, прогнозувати наслідки при зміні властивостей його матеріалів і різних на нього впливів. У більшості опублікованих робіт з позицій моделювання досліджуються в основному тільки приватні завдання, наприклад, процеси, пов'язані з побудовою моделей окремих елементів об'єкта часто без вирішення питань чисельної реалізації рівнянь представляють ці приватні елементи.

Берегові схили зазвичай відчують пружно пластичне напружено-деформований стан і працюють в умовах складного навантаження. Отже, в рівнянні стану моделі повинні враховуватися як пружні, так і пластичні деформації. У цих умовах теорія малих пружно деформацій не може бути застосована і повинні використовуватися більш складні упруго пластичні теорії, рівняння стану яких зазвичай записуються в збільшеннях напруги і деформацій. Якщо деформації малі, то виконується постулат підсумовування, який дозволяє загальні деформації і їх збільшення розділити на пружні і пластичні складові. Результат деформування пружного тіла повністю визначається результатом навантаження і не залежить від його виду і швидкості. Так при будь-яких траєкторіях навантаження, що призводять в один і той же напружений стан, результуюча деформація буде однаковою. Для пластичних тіл це властивість не виконується. Отже, напружено-деформований стан морських схилів при їх пружно деформації залежить від послідовності виконання етапів збільшень в процесі навантаження. Тому найбільш точні результати рішення в збільшеннях виходять при порядку послідовності цих етапів, які збігаються з послідовністю виконуваної технологією будівництва і послідовністю завантаження схилів діючої на них навантаженням.

При побудові моделей морських берегових зсувних схилів необхідно по можливості враховувати вище перераховані властивості деформованих середовищ при побудові рівнянь стану. Модель матеріального об'єкта реалізується у вигляді математичних формул, які отримані на підставі

фундаментальних законів природи, і власне вони представляють модель цього об'єкта, яка в подальшому досліджується теоретичними і чисельними методами.

По-друге, буде застосовна теорія зміцнюючих пружно тіла, що встановлює зміна пластичної течії, починаючи з деякого стану.

Наступними етапами математичного моделювання є алгоритм і програма. При вирішенні упруго пластичних завдань механіки деформованого твердого тіла чисельними методами необхідно реалізувати дві проблеми: 1) дискретизацію області, займаної моделлю, і вихідних рівнянь; 2) побудова ітераційного процесу для визначення шуканих функцій, що характеризують напружено-деформований стан моделі з наперед заданою точністю.

Рішення першої проблеми дозволяє уявити розглянуту задачу в алгебраїчній формі, тобто перейти від нескінченного числа ступенів свободи моделі до їх кінцевого числа. Її можна реалізувати, використовуючи різні проєкційні методи, наприклад, методом зважених нев'язок. Рішення другої проблеми дає можливість зробити лінеаризацію вихідних нелінійних рівнянь. При цьому, операцію з коригування їх коефіцієнтів можна виконувати на кожній ітерації рішення (метод змінних параметрів пружності, метод дотичній рідини) або тільки на першій ітерації, або через їх задану кількість (модифікації методу Ньютона-Канторовича, до яких відноситься, наприклад, метод пружних рішень і метод початкових напружень).

Результаты и обсуждение./Results and discussion. У даній роботі наведені розрахунки загальної стійкості укосів на ділянках проєктуемого підхідного каналу.

Відповідно до ДБН В.1.1-24: 2009 коефіцієнт загальної стійкості повинен бути не менше 1,10 для першої групи граничних станів. Згідно з нормами для забезпечення надійності оцінок і прогнозів стійкості укосів рекомендується здійснювати розрахунки різними методами з метою підвищення надійності отриманих результатів.

Розрахунок загальної стійкості виконуються декількома методами. Вони виконуються для двох станів схилів, після днопоглиблення з геотекстильною сіткою та без її використання, в перспективі до 18 метра.

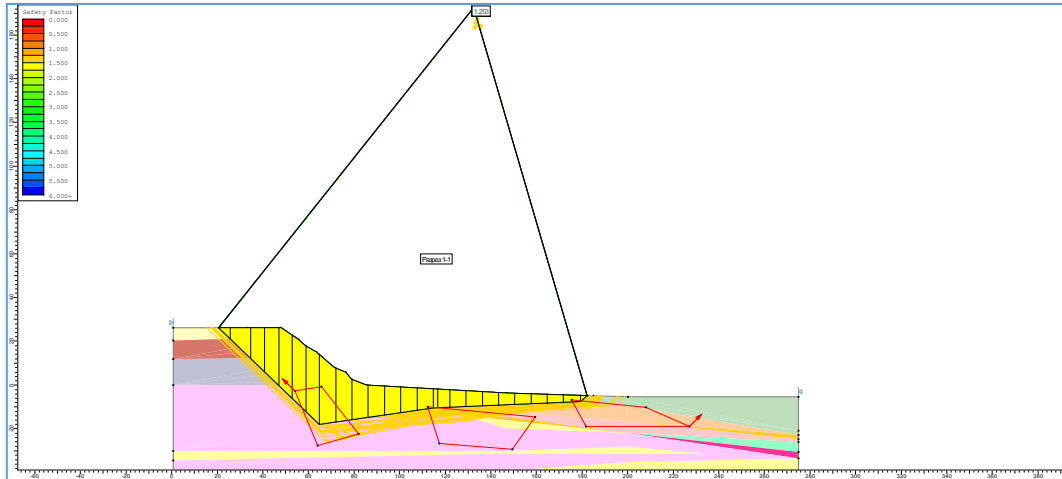

Рис.2. Ламана крива ковзання з використанням геотекстильної сітки по перерізу 1-1. Після днопоглиблювальних робіт. З використанням геотекстильної сітки. $K = 1,253$ (метод Бішопа); $K = 1,207$ (метод Жанбу); $1,366$ (метод Моргенштерна - Прайса)

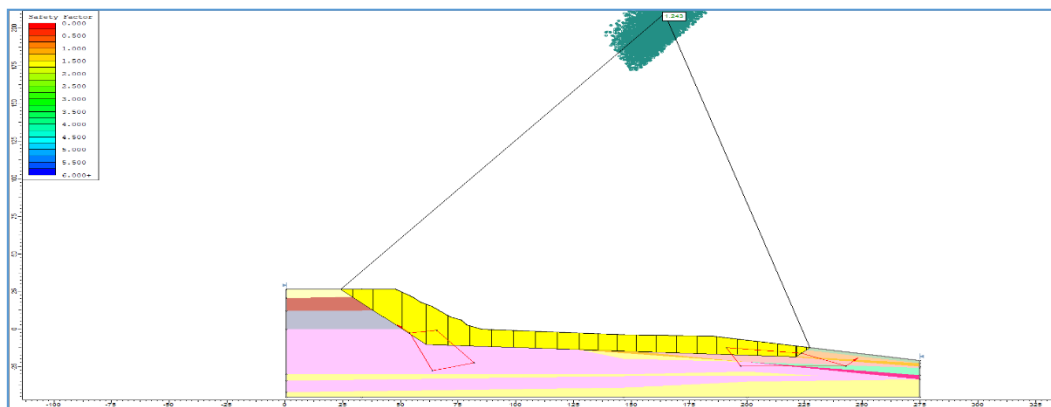

Рис.3. Ламана крива ковзання після днопоглиблення без геотекстильної сітки по перерізу 1-1. Після днопоглиблювальних робіт. Без використання геотекстильної сітки. $K = 1,216$ (метод Бішопа); $K = 1,166$ (метод Жанбу); $1,243$ (метод Моргенштерна-Прайса)

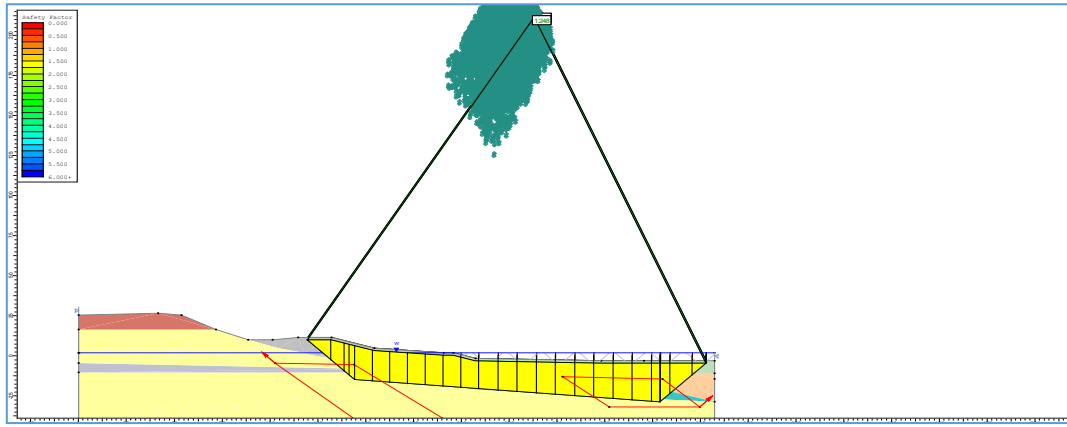

Рис.4. Ламана крива ковзання до днопоглиблення по перерізу 2-2. Після днопоглиблювальних робіт. З використанням геотекстильної сітки. $K = 1,267$ (метод Бішопа); $K = 1,248$ (метод Джанбу); $1,272$ (метод Моргенштерна-Прайса)

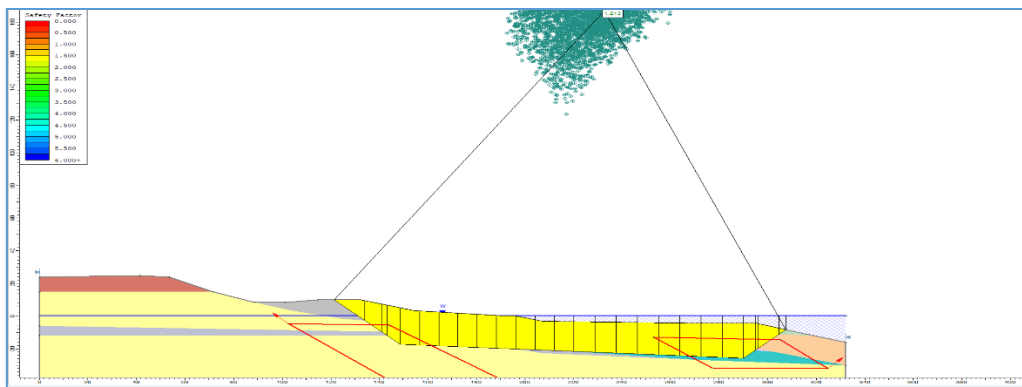

Рис.5. Ламана крива ковзання після днопоглиблення по перерізу 2-2. Після днопоглиблювальних робіт. Без використання геотекстильної сітки $K = 1,243$ (метод Бішопа); $K = 1,213$ (метод Джанбу); $1,249$ (метод Моргенштерна-Прайса)

Висновки./Conclusions. В результаті виконання розрахунків, визначили що після виконання днопоглиблювальних робіт без використання геотекстильної сітки коефіцієнт загальної стійкості відкосів значно зменшився, але на опустився менше допустимого 1,10 (Таб.1).

Таблиця 1

Коефіцієнти загальної стійкості відкосів

№ Перерізу	Методи розрахунку	Значення коефіцієнту	
		З використанням геотекстильної сітки.	Без використання геотекстильної сітки.
1	2	3	4
1-1	Метод Бішопа	1,253	1,216
	Метод Джанбу	1,207	1,166
	Метод Моргенштерна- Прайса	1,366	1,243
2-2	Метод Бішопа	1,267	1,243
	Метод Джанбу	1,248	1,213
	Метод Моргенштерна- Прайса	1,272	1,249

УДК: 62.529

НИЗЬКОЕНЕРГЕТИЧНА КОММУТАЦІЯ ПОЛЬОВОГО ТРАНЗИСТОРА. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ В ПЕРЕТВОРЮВАЧІ ПОСТІЙНОГО СТРУМУ

Любчич Костянтин Миколайович
Інженер-розробник

Вивчено, що втрати в схемі управління затвором польового транзистора не лише знижують ККД пристрою, що його використовує, а й потребують використання великогабаритних компонентів в схемі драйверу (керування затвором) для виділення відносно великих потужностей розсіювання. Визначено, що паразитні ємності затворів польових транзисторів можуть бути використані з користю. Кінцевий результат виявив, що при невеликому впливі на загальний ККД (біля 2%), суттєво зменшенні розміри друкованої плати, тому що резистори 0,5 ват замінено на резистори потужністю 0,1 вати, а стабілітрони з 1,3 вати було зменшено до 0,25 ват. Фактично площа, яку займали елементи, зменшилась у 5 разів, так як з'явилася змога перейти на SMD компоненти.

Ключові слова: АС-DC-перетворювач, DC-DC-перетворювач, ШІМ, польовий транзистор, фазова модуляція, мікроконтролер, PIC16F15313, Microchip.

Любчич К. Н. Низкоэнергетическая коммутация полевого транзистора. Практическое применение в преобразователи постоянного тока., Украина, Васильков.

Изучено, что потери в схеме управления затвором полевого транзистора не только снижают КПД в исследуемом устройстве, а и требуют использования крупногабаритных компонентов в схеме драйвера (управления затвором), для выделения относительно больших мощностей рассеяния. Определено, что паразитные емкости затворов полевых транзисторов могут быть использованы с пользой. Конечный результат обнаружил, что при небольшом влиянии на общий КПД (около 2%), существенно уменьшились размеры печатной платы, так как

резисторы 0,5 ватт заменены на резисторы мощностью 0,1 ватта, а стабилитроны с 1,3 ватта были уменьшены до 0,25 ватт. Фактически площадь, которую занимали элементы, уменьшилась в 5 раз, так как появилась возможность перейти на SMD компоненты.

Ключевые слова: AC-DC-преобразователь, DC-DC-преобразователь, ШИМ, полевой транзистор, фазовая модуляция, микроконтроллер, PIC16F15313, Microchip.

К. М. Lyubchich, Low-energy switching of a CMOS transistor. Practical application in DC-DC converters., Ukraine, Vasylykiv.

It is studied that the losses in the gate control circuit of the MOSFET reduce the efficiency in the device and also require the use of large-sized components in the driver circuit (gate control), in order to isolate relatively high power of dissipation. It has been determined that the parasitic capacitances of the gates of MOSFET can be used with benefit. The end result found that with a small effect on the overall efficiency (about 2%), the size of the PCB was significantly reduced, as the 0.5 watt resistors were replaced with 0.1 watt resistors, and the zener diodes were reduced from 1.3 watts to 0.25 watts. In fact, the area occupied by the elements has decreased by 5 times, since it became possible to exchange to SMD components.

Key words: AC-DC-converter, DC-DC-converter, PWM, MOSFET, CMOS-transistor, phase modulation, microcontroller, PIC16F15313, Microchip.

В даній статті розглянемо роботу Р-канального польового транзистора MOSFET (метал-окисло-кремнієвий транзистор) при управлінні затвором імпульсними струмами. В класичній схемі управління на затвор польового транзистора подається постійний потенціал для закриття і також постійний потенціал для відкриття, і залежно від структури транзистора для відкриття N-канального транзистора цей потенціал буде вищим за потенціал стоку, а для відкриття Р-канального транзистора цей потенціал буде нижчим за потенціал стоку. Розглянемо для прикладу Р-канальний транзистор, адже його використання більш ефективно у схемах підвищення напруги, тобто коли

низьковольтний мікроконтролер з напругою виходу 5 вольт може комутувати транзистор і відповідно напругу 100 вольт.

Для більшої наочності розглянемо конкретну схему (рис. 1). Транзистор Q1 виконує функцію високовольтного ключа. Транзистор Q2 збільшує швидкість закриття Q1, тобто він потрібен для більш крутого закриття головного ключа, завдяки чому динамічні втрати зменшуються і Q1 гріється значно менше, а отже маленький Q2 в корпусі TO-236 (SOT-23) дозволяє відмовитись від радіатора. Стабілітрони D1 та D3 захищають затвори від електричного пробоя; на сьогоднішній день вже існують транзистори, в яких ці стабілітрони вбудовані в корпус транзистора, так само як давно вже вбудовують захисний зворотній діод. Транзистори Q4 та Q5 потрібні для того, щоб створити відкритий «колектор» (по суті відкритий стік), оскільки всі виходи мікроконтролера захищені парами діодів на мінус живлення та на плюс живлення і відкритий стік все одно буде прив'язаний до живлення мікроконтролера $5V + 0,6V$ (пряма напруга діода).

Маємо таку схему, де на затвор польового транзистора Q1 може бути подано -15 вольт (відкритий Q5, обмежено стабілітроном D1), і транзистор відкриється. Може бути подана напруга (відкритий Q2) з витоків і транзистор закриється. А може бути третій стан коли закритий Q4 і закритий Q5. В третьому випадку потенціал затвору Q1 не змінюється, а оскільки затвор польового транзистора являє собою ємність з дуже низькими втратами, то теоретично, можна не тримати напругу на затворі весь період відкритого чи закритого стану, а достатньо зарядити/розрядити ємність затвора і перейти в 3-й стан, в якому струми в схемі управління майже не протікають.

Імпульси, які подаються на відкриття Q4 і Q5, представлено на рис. 2 і рис. 3 відповідно. Як бачимо, імпульси майже однакові, але вони відрізняються за фазою. На рис. 1 видно, що імпульс з порту RA2, що іде в затвор Q5, відкриває Q1 і переводить його в стан «open» (діаграма в нижньому правому куті), а імпульс з порту RA0, що іде в затвор Q4, закриває Q1 і переводить його в стан «close».

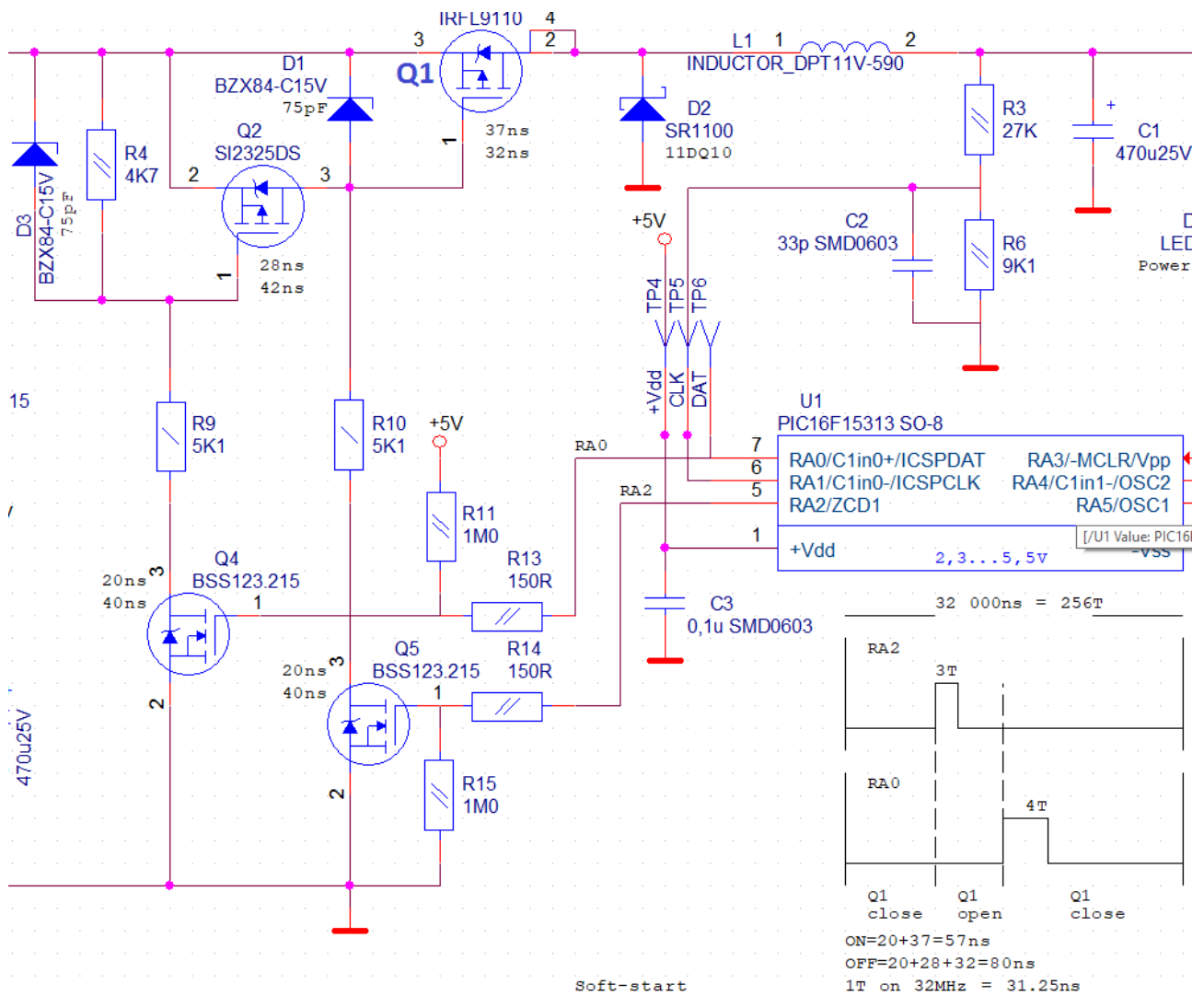

Рис. 1. Схема підключення Р-канального транзистора в якості ключа DC-DC конвертора

Якщо спробувати розрахувати довжину імпульсів відкривання/закривання Q1 на основі даних виробників транзисторів, то вийде, що імпульс відкривання 57 нс, а закривання 80 нс. Але у цих розрахунках не враховані ємності стабілітронів та паразитні ємності друкованої плати, а також опори резисторів R4, R9, R10, які зменшують швидкість відкривання та закривання транзисторів. А отже, після того, як схему було зібрано та протестовано, виявилось, що для повного відкривання та закривання Q1 потрібен приблизно однаковий час (тому що швидкісні параметри самих транзисторів у порівнянні з іншими чинниками, що вплинули на швидкість роботи схеми, склали менше 5%). І цей час склав в 16 разів більше, ніж у розрахунках – 2000 нс, тобто 2мкс. Цей час було отримано шляхом проходу від

довжини імпульсу $1T = 31,25$ нс (цей імпульс навіть не відкривав Q4 і Q5) і до 128T. Після 64T вихідна напруга перетворювача перестала підвищуватись, а отже транзистор відкривався повністю і різниці між імпульсним режимом та режимом класичного відкривання транзистора постійною напругою не було.

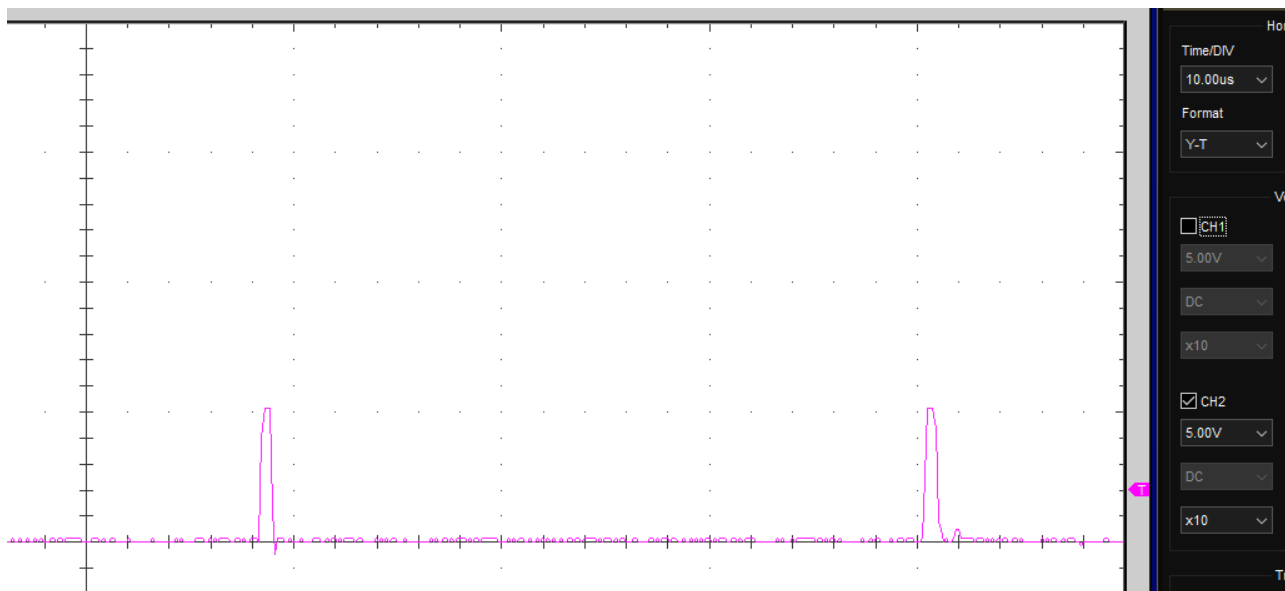

Рис. 2. Осцилограма затвору Q4 (RA0)

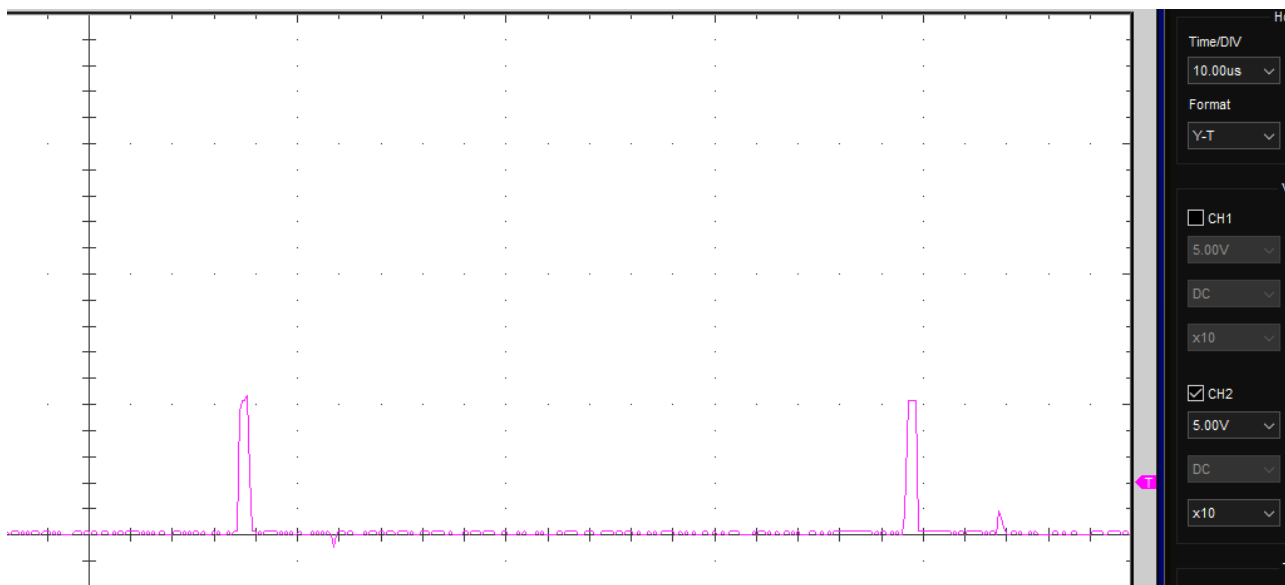

Рис. 3. Осцилограма затвору Q5 (RA2)

Але що змінилося з точки зору потужності розсіювання? Візьмемо для прикладу режим, де коефіцієнт заповнення імпульсу 50%, тобто вхідна напруга приблизно у два рази більша, ніж вихідна. Нехай на вході 25 вольт, а вихід

стабілізує 12 вольт. Робоча частота під час експерименту 31,25 кГц. У класичній схемі 50% часу кожен з транзисторів відкритий, а 50% - закритий (кожен відповідно до своєї фази). Не будемо рахувати всі елементи схеми, а порахуємо втрати потужності на резисторі R10. При вхідній напрузі 25 вольт на затворі Q1 – виділиться 15 В, а на R10 – 10 В. При опорі 5,1 кОм, струм, що протікає крізь резистор, буде 1,96 мА, отже потужність, яка виділиться на резисторі R10 – 1,96 мА помножити на 10 В, дорівнює 19 мВт, але робочий цикл 50%, отже половина від 19 мВт – це 9,5 мВт. Тепер все те саме для імпульсного режиму. Отже 19 мВт будуть виділятися не 16 мкс (весь цикл на 31,25 кГц – це 32 мкс, отже 50% – це 16 мкс), а 2 мкс, а це в 8 разів менше енергії втрат (1,2 мВт).

В середньому потужність розсіювання в схемі управління зменшилась в 5 разів, а отже резистори 0,5 ват замінено на резистори потужністю 0,1 вати, а стабілітрони з 1,3 вати було зменшено до 0,25 ват. На схемі (рис. 1) вказані резистори більших номіналів потужності, тому що дана схема розрахована на вхідну напругу до 100 В. Дана схема була зібрана та протестована декілька годин при вхідній напрузі 64 вольта і вихідній напрузі 12 вольт. При навантаженні 130 ом, тобто 90 мА, – це близько 1 Вт потужності. При класичній комутації транзисторів виникала одна або інша проблема. Якщо зменшити опір резисторів, тим самим збільшивши швидкість відкривання/закривання транзистора Q1, то резистори починали грітися і чорніти, тобто знадобилось збільшення їхньої потужності до 1 Вт. А якщо опір резисторів збільшити, то резистори були холодні, але починав нагріватися транзистор Q1. І навіть при потужності навантаження в 1 Вт, температура Q1 перевищувала 100 градусів по Цельсію. При переході на імпульсне керування номінали резисторів відповідали схемі (рис. 1) в 0,25 Вт і не нагрівалися. І хоча можна було ще зменшувати потужність резисторів, та це не допускалось по причині високої вхідної напруги, бо резистори потужністю 0,1 Вт, та розміром 0603 – мають максимальну робочу напругу 100 вольт (а номінальну 50 вольт), а наш пристрій має працювати при вхідній напрузі до 100 вольт, отже витримувати

короткочасні сплески до 112 В (сума максимальної напруги Q1 та вихідної напруги). Наостанок хочеться додати, що на дотик транзистор Q1 не грівся взагалі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Польовий транзистор. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії.
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B7%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80

2. MPLAB X IDE v5.30. Copyright (C) 2010-2019 Microchip Technology, Inc. All Rights Reserved

3. Технічна документація:

- a. Vishay Intertechnology, Inc., IRFL9110, SiHFL9110 datasheet;
- b. Vishay Intertechnology, Inc., Si2325DS datasheet;
- c. NXP Semiconductors, BSS123 datasheet;
- d. Microchip Technology Inc., PIC16(L)F15313/23 datasheet;
- e. Nexperia B.V. 2017, BZX84 series datasheet;
- f. Faithful Link Industrial Corp., Thick Film Chip Resistor datasheet.

СРАВНЕНИЕ МЕТОДОВ КОДИРОВАНИЯ В СТАНДАРТАХ DVB

Маслик Анна Викторовна

студентка

Харьковского национального университета радиоэлектроники,

г. Харьков, Украина

Введение. Стандарт DVB (Digital Video Broadcasting) имеет два поколения. Целью второго поколения было:

- 1) Получить более высокую пропускную способность;
- 2) Эффективнее использовать частотный ресурс;
- 3) Передавать больше одного канала;
- 4) Улучшить коррекцию ошибок.

Цель была достигнута с помощью использования новых методов кодирования и модуляции.

Цель работы. Привести сравнительную характеристику методов кодирования используемых в семействе стандартов DVB.

Материалы и методы. Анализ литературы, стандартов и Интернет-источников.

Результаты и обсуждение. На передающей и приемной стороне выделяют два типа кодеров: внешний и внутренний. Они составляют каскад кодеров. Он необходим для коррекции ошибок на приемной стороне. Кодерами в системах DVB являются:

1) Кодеры основанные на БЧХ-кодах (код Боуза-Чоудхури-Хоквингема). Это широкий класс циклических кодов. Их особенность состоит в возможности построения коду с заранее определенными корректирующими свойствами. БЧХ-кодеры используются в качестве внешних в системах DVB. Отдельным случаем БЧХ-кода является код Рида-Соломона.

2) Кодер Рида-Соломона. Он используется в первом поколении стандартов DVB. Существуют два вида таких кодеров: систематические и несистематические.

Расчет несистематических корректирующих кодов делается с помощью умножения информационного слова на вырожденный полином. В результате получается кодовое слово, которое полностью отличается от исходного слова. В таком виде информация непригодна для чтения. Чтобы снова вернуть ее в исходный вид, необходимо выполнить сложную ресурсозатратную операцию, даже если информация не была повреждена.

При систематическом кодировании, наоборот, информационное слово остается неизменным. Корректирующие символы добавляются в конце слова. Такой тип кода Рида-Соломона проще в декодировании.

3) Сверточное кодирование. Оно используется в качестве внутреннего вместе с кодом Рида-Соломона в первом поколении DVB. Такой код корректирует ошибки, обрабатывая короткие фрагменты информации. Состояние символа на выходе зависит не только от символа на входе, но и от того, что был перед ним.

4) Кодер на основе кода LDPC – кода с малой плотностью проверок на четность. Он используется вместе с БЧХ-кодером в качестве внутреннего во втором поколении стандартов DVB. Особенностью кода является малая плотность элементов матрицы проверки. Из-за этого достигается относительная простота реализации средств кодирования.

Выводы.

1) В первом поколении стандартов DVB используется связка кодеров Рида-Соломона и сверточного. Во втором – LDPC и БЧХ. Сверточный и LDPC используются как внутренние кодеры, БЧХ-кодеры – как внешние;

2) В кодах БЧХ можно заранее определить корректирующие свойства;

3) Декодирование по коду Рида-Соломона – это ресурсозатратный процесс;

4) Применяя БЧХ + LDPC, удастся получить выигрыш в 5 дБ по сравнению с кодом Рида-Соломона + сверточный.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Мітус Марина Володимирівна
Викладач,
Відокремлений структурний підрозділ
"Маріупольський фаховий коледж
Державного вищого навчального закладу
"Приазовський державний технічний університет"
(ВСП «МФК ДВНЗ «ПДТУ»)

Викладач — професія, затребувана в усі часи. Це той вид діяльності, який обговорюється і оцінюється всіма. Ми живемо у мінливому світі, впроваджуються нові технології, збільшується обсяг знань. Поступово відходить у минуле традиційна форми навчання. В авангарді сучасності — викладачі-митці, генератори творчих ідей, розробники та реалізатори нових навчальних кейсів, активні користувачі та популяризатори інновацій.

Наздогнати реальність, що швидко змінюється, може лише готовий до таких перегонів. Теперішні студенти сприймають світ і себе в ньому по-іншому, вони вже не уявляють свого життя без гаджетів, легко знаходять будь-яку інформацію, але водночас не завжди можуть дати їй раду. Нерідко вони переконані, що про все вони можуть дізнатися самотужки, будь які знання є в інтернеті, а навчальний заклад не так вже і потрібна.

І саме викладачам випала нелегка, але цікава місія — змагаючись зі своїми ж студентами, змінити їхнє уявлення про освіту, створити умови для розкриття потенціалу, сформувані світогляд, і врешті-решт, підготувати їх до життя. Використання новаторських методів і підходів особливо важливе зараз, коли ера "стабільності" минулих поколінь завершилася і мало хто береться спрогнозувати навіть те, що може статися найближчим часом.

Педагогічна компетентність - це єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Зміст психолого-педагогічних знань визначається навчальними програмами. Психолого-педагогічна

підготовленість складається із знань методологічних основ і категорій педагогіки; закономірностей соціалізації і розвитку особистості: суті, цілей і технологій навчання та виховання; законів вікового анатомо-фізіологічного і психічного розвитку особистості. Вона є основою гуманістично орієнтованого мислення педагога. Психолого-педагогічні і спеціальні (з предмета) знання є необхідною, але недостатньою умовою професійної компетентності. Практичне розв'язання педагогічних завдань забезпечують уміння і навички, передумовою яких є теоретико-практичні і методичні знання.

Педагогічні уміння - це сукупність послідовно розгорнутих дій, що ґрунтуються на теоретичних знаннях. Частина цих дій може бути автоматизованою (навички).

Через педагогічні уміння розкривається структура професійної компетентності педагога. Зважаючи на те, що розв'язання будь-якого педагогічного завдання зводиться до тріади "мислити - діяти - мислити", що збігається з компонентами (функціями) педагогічної діяльності та відповідними їм уміннями, В.О.Сластьонін розподілив педагогічні уміння на чотири групи.

1. Уміння "переводити" зміст процесу виховання в конкретні педагогічні завдання: вивчення особистості і колективу для визначення рівня їх підготовленості до активного оволодіння новими знаннями і проектування на цій основі розвитку колективу й окремих особистостей; виділення комплексу освітніх, виховних і розвивальних завдань, їх конкретизація і визначення завдання, що домінує.

2. Уміння побудувати і привести в дію логічно завершену педагогічну систему: комплексне планування освітньо-виховних завдань; обґрунтований відбір змісту освітнього процесу; оптимальний відбір форм, методів і засобів його організації.

3. Уміння виділяти і встановлювати взаємозв'язки між компонентами і факторами виховання, приводити їх в дію: створення необхідних умов (матеріальних, морально-психологічних, організаційних, гігієнічних та інших); активізація особистості, розвиток його діяльності, яка

перетворює його із об'єкта в суб'єкт виховання; організація і розвиток спільної діяльності; забезпечення зв'язку із середовищем, регулювання зовнішніх незапрограмованих впливів.

4. Уміння облікувати й оцінювати результати педагогічної діяльності: самоаналіз і аналіз освітнього процесу і результатів діяльності педагога; визначення нового комплексу стрижневих і другорядних педагогічних завдань.

Зміст теоретичної готовності вчителя виявляється в узагальненому умінні педагогічно мислити, що передбачає наявність у педагога аналітичних, прогностичних, проєктивних, а також рефлексивних умінь.

Безсумнівно, так же завданням сучасного викладача є вміння побачити і розкрити у студента його таланти, адже кожна людина особливий по своєму. Лише в хороших руках цей учень зможе розкрити і розвинути свій талант. Кожну людину можна порівняти з необробленим дорогоцінним каменем. Якщо майстер дасть правильну огранювання і відшліфує камінь, то він буде переливатися різними кольорами і прикрасить колекцію майстра.

Підводячи підсумок, зазначу таке: професійний і сучасний педагог - це людина, яка любить свою професію - і це центральний момент, адже коли нам подобається робота, ми отримуємо моральне задоволення, а все, що ми робимо з любов'ю, дає свої плоди. Головне, вчителям бути щасливими і радісними своєю професією, тому що у щасливого педагога учні у школі відчують стан щастя: вони діють, творять, відчують, що їх люблять і бажають їм добра.

Досвід, вміння, навичка - все це не менш важливо, однак, якщо людина прийшла в педагогічну професію і не прикипів до неї душою, він, з моєї точки зору, не стане по-справжньому успішним, і, на жаль, не зможе реалізувати себе повною мірою.

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ПРИ ПІДГОТОВЦІ ІНЖЕНЕРНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ

Небеснюк Оксана Юріївна,

к. т. н., доцент, доцент кафедри мікроелектронних
та електронних інформаційних систем
Інженерний навчально-науковий інститут
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Гричановська Тетяна Михайлівна,

к. ф-м. н., доцент, завідувачка кафедри
електронних приладів і автоматики
Конотопський інститут
Сумський державний університет
м. Конотоп, Україна

Вступ./Introduction. Сьогодні, коли реформування системи вищої освіти вступило до етапу практичних кроків, фахова підготовка бакалаврів з інженерних знань набула нового суспільного значення і покликана допомогти молоді стати висококваліфікованими, поінформованими, активними та відповідальними громадянами нашої держави.

Бурхливий розвиток електроніки безумовно впливає на суспільство в цілому, та на кожного його представника окремо. Можна прослідити однозначний зв'язок між прогресом в електроніці та розвитком інформаційних технологій. З кожним днем електроніка та мікроелектроніка відходять все далі від класичних уявлень та традиційних технологій і звертаються до нових принципів побудови приладів та пристроїв. Сучасні напрямки розвитку електроніки не могли не вплинути на освітні тенденції, що визначають систему підготовки кадрів. Окрім того, актуальним є використання дистанційної форми навчання, особливо в період пандемії коронавірусу.

Мета роботи./Aim. Тому метою представленої роботи є впровадження нових методів та форм навчання при підготовці інженерних кадрів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розвиток комп'ютерних технологій дозволяє зробити процес підготовки кадрів різноманітним. З'являються нові віртуальні лабораторні практикуми, що дають можливість не тільки виконувати виміри та розрахунки, а й проводити тестування студентів за темами робіт. На кафедрах мікроелектронних та електронних інформаційних систем (ЗНУ, м. Запоріжжя) і електронні прилади і автоматика (СДУ, м. Суми) в процесі багаторічної співпраці з'являються сумісні навчально-методичні матеріали та лабораторні практикуми з дисциплін, направлених на підготовку фахівців за кваліфікацією бакалавр з електроніки та мікро- та наносистемної техніки. Прикладом такої розробки є лабораторний практикуми з дисципліни «Функціональна електроніка», яка є однією з базових у циклі професійної підготовки.

У розроблених віртуальних практикумах, в якості ядра управляючої програми, використана схема контролерного управління з табличним завданням регламенту роботи віртуального стенду. Як середовище, для моделювання та введення нестандартних функцій обрано програмний пакет Excel із вбудованою мовою програмування високого рівня Windows. Це дає можливість моделювати на екрані монітора будь – яку схему, прилад або пристрій. Лабораторні практикуми складаються зі схем, таблиць для вводу даних, графіків, виконаних з використанням широкої кольорової палітри, текстової інформації, розрахункових формул, відеозображень, що супроводжуються поясненням особливостей того чи іншого пристрою чи процесу. Це дозволяє зробити процес навчання більш наочним та цікавим.

Інтерфейс роботи простий та зручний для користувача. Він формується у вигляді функціональних кнопок на екрані монітора. Наявність контрольного прикладу роботи, що виконується, дає можливість студентові орієнтуватися в порядку ступеня виміряних та розрахованих параметрів, порівнювати відповідність одержаних видів графіків та різних залежностей. Це також дозволяє здобувачу оцінити рівень своєї підготовки до лабораторної роботи.

Перевагами автоматизованого варіанту лабораторних робіт є можливість одержати сімейство залежностей, при цьому використовується широка кольорова палітра. На екрані виводяться необхідні розрахункові формули з поясненням, що є зручним допоміжним інструментом для студента. Кожна лабораторна робота має можливість автоматичного розрахунку необхідних параметрів.

Зручним для викладача та студентів є виконання лабораторної роботи. При натисканні кнопки „Контрольні питання” програма підключає форми, які містять списки питань, а також варіанти відповідей на них. Студентові надається можливість відмітити, на його погляд вірний варіант і підтвердити свій вибір. Після завершення тестування на екран виводиться інформація про зарахування чи не зарахування роботи. При цьому програма передбачає позитивну оцінку за виконання лабораторної роботи при 70% вірних відповідей. За бажанням викладача цей показник може змінюватися.

Результати та обговорення./Results and discussion. З метою доцільності та ефективності використання віртуального лабораторного практикуму проведено анкетування студентів спеціальності 153 “Мікро-та наносистемна техніка” денної та заочної форми навчання. Їм запропоновано відповісти на такі запитання:

1. Чи виникали труднощі при роботі з матеріалами лабораторного практикуму?
2. Чи допоміг віртуальний практикум у засвоєні матеріалу дисципліни?
3. Чи сподобались прикладні програми лабораторних робіт на ЕОМ?
4. Чи вважаєте контроль знань на ЕОМ об'єктивним?
5. Чи з'явилась необхідність додаткової підготовки чи консультації після автоматизованого контролю?
6. Чи зручною є автоматизована система контролю знань?
7. Чи доцільною є така система контролю для самостійної підготовки перед іспитом чи заліком?

8. Ваша думка про використання віртуального лабораторного практикуму?

В анкетуванні взяли участь 28 студентів і було одержано такі результати:

1. “71%”
2. “93%”
3. “98%”
4. “91%”
5. “21%”
6. “96%”
7. “95%”
8. “98,9%”

Висновки./Conclusions. Проведені дослідження корисні як для студентів, так і для викладачів. Студентів вони примусили задуматися над тими завданнями, які вони виконують, осмислити організацію навчального процесу. Результати опитування показали, що вони досить відповідально підійшли до анкетування. Щодо викладачів, стало зрозумілим над чим ще треба працювати, що покращити, а що змінити. Разом з тим, нас порадували відповідальність та об'єктивність здобувачів.

Віртуальні лабораторні практикуми дозволять вирішити комплекс задач, пов'язаних с процесом навчання: керувати навчальним процесом, реалізовувати віддалений різнотипний контроль знань студентів, замінить коштовне лабораторне обладнання віртуальними засобами та тренажерами, дозволять широко використовувати основні учбові матеріали у електронному вигляді, впроваджувати різні форми індивідуального навчання.

Усестороння освіта підвищить інтелектуальний потенціал фахівця і збільшить його шанси на ринку праці. Розвиток технічного прогресу відбувається завдяки науковим відкриттям талановитих вчених і інженерів, тому налагодження цілеспрямованої підготовки інженерної еліти є першочерговим завданням навчальних закладів, а такі спеціалісти стануть надбанням держави.

АНАЛІЗ РІЗНОМАНІТТЯ ТА СКЛАДНОСТІ РОСЛИННОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ (БЛА) - СТРУКТУРА ТА СИНТЕЗ

Олексюк Тетяна Миколаївна
Аспірант
Інститут кібернетики ім. Глушкова
м. Київ, Україна

Анотація. Складність екосистем є одним з важливих рушіїв біорізноманіття та функціонування екосистем, а безпілотні літальні апарати (БПЛА) стають важливим інструментом для характеристики моделей та процесів рослинності. Різноманітність застосувань БПЛА величезне. Представлений комплексний синтез, метою якого є визначення загальних правил, які формують робочі процеси, що застосовуються у дослідженнях на базі беспілотних повітряних систем (БПС), що стикаються зі складністю в екосистемах. Аналізуючи дослідження, було виявлено схожість незалежно від екосистеми, відповідно до характеру властивості, що розглядається, таких як видовий склад (біорізноманіття), структура екосистеми (об'єм/складність насадження), стан рослин (фенологія та рівень стресу) та динаміка (порушення та регенерація). Пропонуються загальні рамки, які дозволяють розробляти обстеження рослинності на основі безпілотних повітряних систем відповідно до їх мети та складової складності екосистеми. Для ефективного обстеження БПС вирішальними є такі моменти: знання явища, вибір платформи, датчика, роздільна здатність (тимчасова, просторова та спектральна), модель та алгоритм класифікації відповідно до явища, а також ретельна інтерпретація результатів. Чим простіша процедура, тим вона надійніша, повторювана, застосовна та економічно ефективна. Тому належний дизайн може звести до мінімуму зусилля, одночасно максимізуючи якість результатів.

Вступ. Між підходами на основі польового та дистанційного зондування є значні розриви, оскільки змінні поля відрізняються від тих, що оцінюються методами дистанційного зондування. Завдяки дуже високій роздільній здатності безпілотних літальних апаратів (БПЛА), дистанційно керовані повітряні системи можуть допомогти збільшити масштаб точкових або графічних вимірювань поля в ландшафтній шкалі, а також потенційно більших територій, що подолає розрив між польовими зйомками та супутниковим даним.

В останні десятиліття БПС все більше використовуються і стають важливим інструментом для характеристики різних аспектів/компонентів рослинності в багатьох екосистемах світу. Інструмент ідеально підходить як для дослідницьких експериментів, так і для цільового оперативного використання; наприклад, в охороні природи. Широкий вибір БПЛА (різні типи коптерів або нерухомих крил), датчиків (мультиспектральний, гіперспектральний, виявлення світла та дальність), процедури та алгоритми доступні для збору, а також обробки та інтерпретації даних дають змогу налаштувати БПЛА для різних застосувань. Для того, щоб максимізувати переваги БПС, надзвичайно важливо вибрати відповідні системні налаштування, попередню обробку даних та алгоритмів. Врахування мети дослідження та характеристик досліджуваної екосистеми також є важливим. У рамках досліджень рослинності БПЛА використовується для різноманітних цілей, включаючи картографування поточного стану рослинності, вивчення процесів на рівні екосистеми, оцінку та моделювання росту рослин, моніторинг та оцінку наслідків людських порушень та природних факторів (катастрофи такі як: лісові пожежі, сильні повені та спалахи комах). Враховуючи все більш широке використання БПЛА та важливий вплив їх досліджень, багато вчених та практиків наголошують на необхідності стандартизації для забезпечення гармонізації даних зібраних БПЛА та подальша обробка з метою дослідження. Для такої стандартизації велика різноманітність досліджень на базі БПЛА у

галузі науки про рослинність має бути об'єднана в єдину структуру, включаючи загальні підстави та проблеми.

Представимо комплексний синтез, спрямований на класифікацію досліджень та визначення загальних правил, які формують робочі процеси, що застосовуються у дослідженнях на основі БПС, що стикаються зі складністю в екосистемах. Складність екосистем розглядається як важливий рушій біорізноманіття та функціонування екосистем у просторових масштабах. Різноманітність застосувань БПЛА при оцінці неоднорідності рослинності величезна, так само як і процедури. Незалежно від екосистеми, подібності можна знайти відповідно до цілей дослідження (екосистема / спільнота / індивідуальна власність). Властивості рослинності охоплюють різні рівні неоднорідності у часі та просторі, що дозволяє класифікувати на такі основні компоненти: (I) склад (що охоплює тему біорізноманіття), (II) структура (наприклад, біомаса та структура деревостану) та (III) статус (такі як фенологічна стадія та стрес рослин). Слідуючи концепції основних змінних біорізноманіття ОЗБ з можливістю дистанційного зондування, ці компоненти можна перетворити на: (I) композиційну різноманітність (групи ОЗБ популяцій видів та склад спільноти), (II) структурну різноманітність (ОЗБ група структури екосистем) та (III) функціональну різноманітність (ОЗБ групи ознак виду та функція екосистеми). Усі компоненти охоплюють як статичні, так і динамічні процеси, з різним діапазоном і розміром динаміки. Все ще можна виділити спільні риси в цих компонентах екосистеми.

Ціль роботи. Представити комплексний синтез, метою якого є визначення загальних правил, які формують робочі процеси, що застосовуються у дослідженнях на базі безпілотних повітряних систем (БПС), що стикаються зі складністю в екосистемах. Представити конспект як загальну основу досліджень рослинності на основі БПС, що дозволить розробити обстеження БПС відповідно до його мети.

Матеріали. У цих тезах представлені матеріали, пов'язані з цим дослідженням, включаючи дерево рішень для проектування вегетаційного обстеження на базі БПС відповідно до феномена неоднорідності рослинності, про які йдеться, аналіз загальних положень обстеження рослинності.

Результати і обговорення. Характеристика окремих компонентів у рамках складності рослинності вимагає специфічного плану обстеження. Дерево рішень на рис. 2 представляє загальну основу обстежень рослинності за допомогою БПС.

Дослідження поділяються за компонентом неоднорідності рослинності: (1) видовим складом (параметри біорізноманіття), (2) структурою екосистем (об'єм/складність насадження), (3) статусом рослин (фенологія та рівень стресу) та (4) динаміка (порушення та регенерація).

Щоб досягти найкращих результатів якості, розробка опитування, включаючи якість даних та вибір алгоритмів обробки, повинна керуватися метою дослідження та характеристиками екосистеми що нас цікавить. Інформація про абіотичні умови (не обов'язково отримана від БПЛА) часто є важливою для моделей. Багато процесів є динамічними, тому часові аспекти, пов'язані з абіотичними та біотичними факторами, потрібно додати, щоб належним чином описати зміни. На рис.1. абіотичні умови, такі як геоморфологія, властивості ґрунту, кліматичні умови та гідрологія, не враховуються, проте всі вони відіграють значну роль у формуванні неоднорідності рослинності та впливають на план обстеження.

Роздільна здатність БПС має бути скоригована залежно від характеристики екосистем, тобто відповідно до подібності видів та особин та цільової складової гетерогенності.

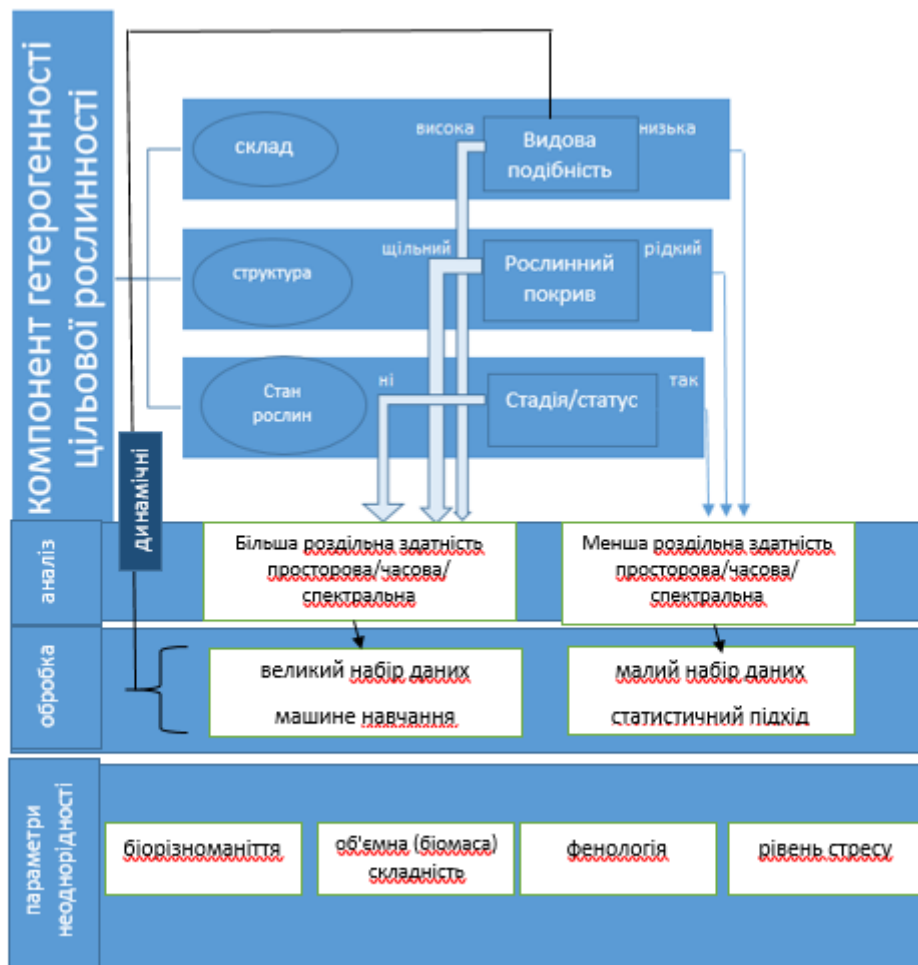

Рис. 1. Дерево рішень для проектування вегетаційного обстеження на базі БПС відповідно до феномена неоднорідності рослинності, про які йдеться

Роздільна здатність, як подібність, далі розглядатиметься у таких вимірах: час, простір та електромагнітний спектр. Наприклад, при характеристиці складу рослинності для цілей оцінки біорізноманіття, моніторингу рідкісних та інвазивних видів або розуміння процесів співіснування та сукцесії видів, дуже важливо проводити диференціацію між видами. Така диференціація буде залежати від того, як види займають простір у часі. Крім того, їх внутрішні морфологічні властивості дадуть специфічні морфологічні та спектральні ознаки, які можуть бути застосовані для ідентифікації видів або оцінки їх стану за допомогою методів дистанційного зондування. У разі, якщо спектральні/текстурні характеристики спільно зустрічаються у подібних видів, для диференціації знадобиться більша спектральна роздільна здатність для

збільшення їх спектрального поділу. Загалом, менш виражена ознака (наприклад, види з високим ступенем подібності до оточення), потрібні більш просунуті датчики та складніша методологія (рис. 1). Те саме стосується оцінки структури екосистем, де для рідкісних екосистем (наприклад, рідкісних посушливих або напівзасушливих чагарників) може бути достатньо фотограметричної хмари точок, тоді як для більш щільних та складних екосистем, таких як ліси, вдосконалений датчик LiDAR стає незамінним для більшості застосувань. Рівні помітності та симптоматичності досліджуваного явища (наприклад, фенологічна стадія та/або фізіологічний стан, спричинений стресом) впливають на необхідний рівень спектрального/ просторового/ часового рішення. У разі безсимптомного фізіологічного стану на видимому діапазоні, досягти задовільних результатів дуже важко, якщо не будуть використані додаткові вдосконалені гіперспектральні або теплові датчики.

Недостатньо груба роздільна здатність може зменшити точність, проте більш детальна інформація не означає автоматично кращих результатів. Хоча дуже висока просторова роздільна здатність може бути надзвичайно корисною для виявлення невеликих ділянок або окремих рослин, вона може значно збільшити складність даних, час обробки та зберігання даних. Крім того, збільшення просторової роздільної здатності від сантиметрів до міліметрів може надзвичайно ускладнити класифікацію, розбиваючи рослини на комплекс гілок та стебел, зелене та сухе листя, окремі квіти у суцвітті, комах та ґрунтовий фон. Така надзвичайна деталізація даних БПЛА також викликає нові виклики в процесі навчання та валідації (через обмеження точності польових приладів GPS) та належне узгодження шарів у разі виявлення змін та моделей висоти навісу. Три складові роздільної здатності, просторова, спектральна та часова, взаємопов'язані, і між ними існують певні компроміси. Таким чином, оптимальну роздільну здатність слід ретельно вибирати, враховуючи мету дослідження, а також цільову рослинність.

Заключення. БПЛА пропонують продукти та програми, яких навіть десять років тому не можна було собі уявити. Однак оптимізація робочого

процесу ще залишається предметом обговорення. У огляді узагальнили процедури досліджень рослинності на основі БПС. Прагнучи створити основу для оптимального робочого процесу для характеристики складності рослинності за допомогою БПС, поділили її на основні складові складності рослинності: біорізноманіття, структуру та стан, охоплюючи також динамічні процеси. Запропоновано загальні рамки та докладні дерева рішень для кожного компонента, включаючи приклади, і синтезуючи, що будь-який аналіз БПС має бути побудований з дотриманням таких кроків: (I) ознайомитися з явищем, яке буде вивчатися; (II) вибрати відповідний БПС та відповідну часову, просторову та спектральну роздільну здатність; (III) вибрати просту або більш складну обробку, алгоритми класифікації та моделі залежно від складності досліджуваного явища; та (IV) ретельно інтерпретувати результати, враховуючи слабкі сторони та обмеження методів БГС. Під час процесу слід мати на увазі, що чим простіша процедура, тим вона більш надійна, повторювана, застосовна та економічно ефективна; належне проектування мінімізує зусилля та максимізує найкращі результати, а відповідна часова, просторова та спектральна роздільна здатність є важливими ключовими моментами. Таким чином, експериментальний план має бути адаптований до досліджуваного явища, а не навпаки. Тим не менш, навіть якщо технологія БПС вправна і широко доступна, поєднання глибокого екологічного досвіду та надійних знань про межі технології БАС є незамінними, щоб уникнути неправильного тлумачення результатів.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ГУМОВОЇ КРИХТИ ОТРИМАНОЇ ЗА ТЕРМОЗСУВНОЮ ТЕХНОЛОГІЄЮ НА ВЛАСТИВОСТІ БІТУМІВ

Онищенко Артур Миколайович,

Доктор технических наук, доцент
Кафедра «Мости, тунелі і гідротехнічні споруди»
Національний транспортний університет

м. Київ, Україна

Мірчук Ірина Олегівна

аспірант

Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Анотація. Однією з найпоширеніших причин утворення дефектів дорожнього одягу на автомобільних дорогах та штучних спорудах є втрата структурних зв'язків між матеріалами асфальтобетонних шарів, що значною мірою обумовлено низькою якістю вихідного бітуму. На сьогоднішній день з метою покращення фізико – механічних якостей в'язучих поширене використання модифікаторів. Одним з способів покращення властивостей асфальтобетону є застосування модифікаторів на основі гумової крихти, отриманої шляхом переробки автомобільних шин, що втратили свої експлуатаційні властивості.

Ключові слова. Бітум, модифікація, гумова крихта.

Актуальність. Для забезпечення надійної експлуатації асфальтобетонного покриття, а також забезпечення комфортного та безпечного руху автомобільного транспорту по мостових спорудах та автомобільних дорогах необхідне дослідження та застосування модифікуючих добавок для модифікації бітумів. Також, актуальним питанням з точки зору екології є використання відходів гумової промисловості. Варто зазначити, що вказана продукція має високу пожежну небезпеку, а продукти неконтрольованого згорання чинять практично безповоротній вплив на довкілля.

Ціль роботи. Покращення фізико – механічних якостей бітумного в'язучого та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище відходів гумової промисловості.

Матеріали та методи. Було виконано дослідження впливу гумової крихти отриманої за термозсувною технологією на властивості асфальтобетонів. Модифікація асфальтобетонних сумішей виконувалась за «микрою» та «сухою» технологіями.

Під час проведення досліджень було здійснено модифікацію бітуму марки БНД 60/90 гумовою крихтою (фракція (0-2) мм).

Результати та обговорення. Результати випробувань асфальтобетонів на основі бітуму модифікованого гумовою крихтою наведено в таблиці 1.

Результати випробувань показують, що щільність гумоасфальтобетонів є нижчою ніж у асфальтобетону на вихідному бітумі (рис.1). Середня густина асфальтобетонних зразків знижується по мірі збільшення в них вмісту гумової крихти. При цьому більше зниження щільності відбувається при «сухому» способі введення модифікатора. Так, при «мокрій» модифікації асфальтобетонних сумішей 10 % гумової крихти середня густина асфальтобетонних зразків знижується з 2,385 г/см³ до 2,360 г/см³, а при «сухий» модифікації – до 2,348 г/см³ при тому ж вмісті добавки.

Поряд із зниженням щільності відбувається зростання водонасичення асфальтобетонів (рис.2). При вмісті 5,0 % гумової крихти водонасичення практично не змінюється. Із збільшенням її вмісту до 10,0 % має місце зростання водонасичення з 2,0 % до 2,8 % при «мокрій» модифікації, при «сухий» - до 2,3 %.

Гумоасфальтобетони в порівнянні з вихідним асфальтобетоном відзначаються більшою міцністю на стиск за температури 50 °С (рис.3).

«Мокра» модифікація асфальтобетонних сумішей при вмісті гумової крихти 5,0 % призводить до зростання міцності на 20 % (з 2,0 МПа до 2,4 МПа). При збільшенні вмісту модифікатора до 7,5 % та 10,0 % міцність зростає на 35 % та 65 %, відповідно (до 2,7 МПа та 3,3 МПа).

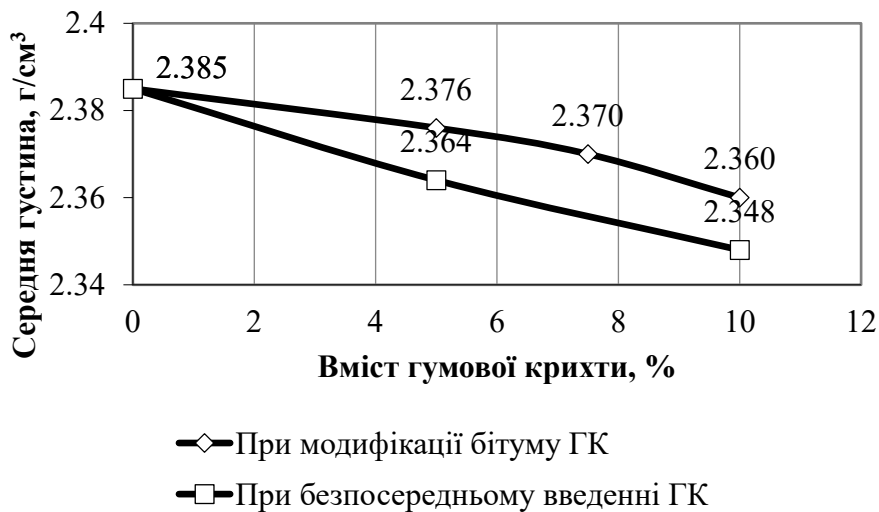

Рис. 1. Визначення щільності лабораторних зразків

Таблиця 1

Результати проведених досліджень бітумів модифікованих гумовою крихтою

Назвапоказника	Результативипробуваньасфальтобетонів					
	набітумі марки БНД 60/90	набітумі марки БНД 60/90, модифікованогумовою крихтою, %			набітумі марки БНД 60/90 при безпосередньому введенніг умової крихти на мінеральнийматеріал, %	
		5,0	7,5	10,0	5,0	10,0
Середнягустина, г/см ³	2,385	2,376	2,370	2,360	2,364	2,348
Водонасичення, % за об'ємом	2,0	2,1	2,3	2,8	2,0	2,3
Міцність при стиску, МПа за температури:						
0 °С (R ₀)	9,60	8,80	9,70	10,20	9,80	10,60
20 °С (R ₂₀)	4,00	5,20	5,70	6,10	4,30	4,60
50 °С (R ₅₀)	2,00	2,40	2,70	3,30	2,20	2,40
Коефіцієнтводостійкості	0,94	0,97	0,95	0,94	0,93	0,91
Коефіцієнттемпературноїч утливості(R ₀ /R ₅₀)	4,80	3,67	3,59	3,09	4,45	4,42

При «сухій» модифікації зростання міцності відбувається менш інтенсивно. Із збільшенням вмісту гумової крихти спостерігається подальше лінійне зростання міцності.

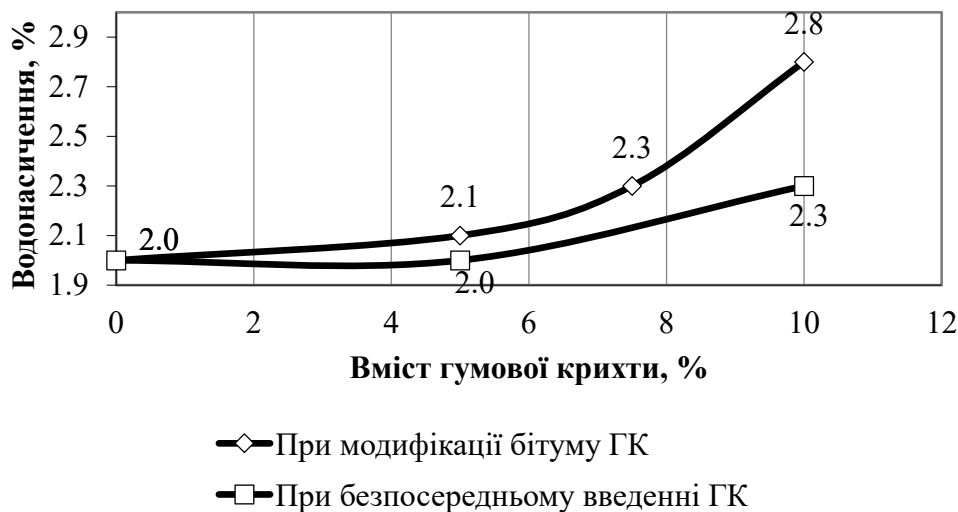

Рис.2. Визначення водонасичення лабораторних зразків

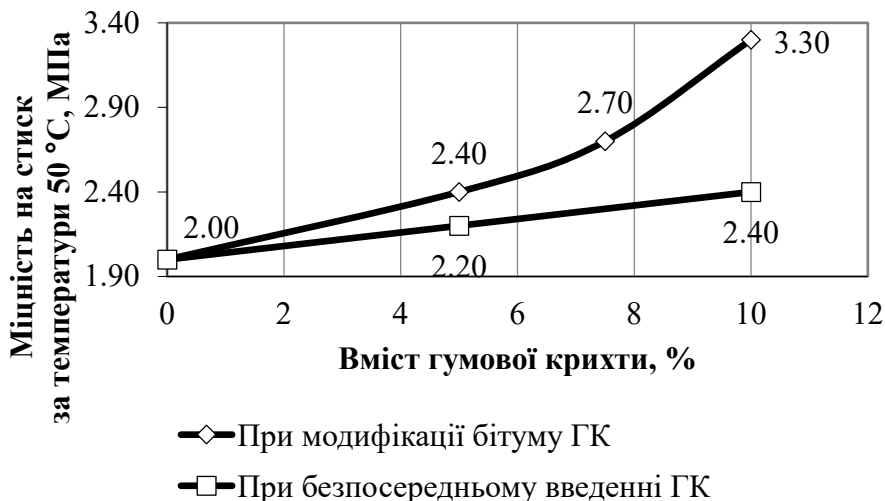

Рис. 3. Визначення міцності на стиск при температурі 50°C лабораторних зразків

Аналогічно міцності за температури 50 °С відбувається зростання міцності за температури 20 °С (рис. 4). При «сухій» модифікації асфальтобетону 5,0 % та 10,0 % ГК 1 відбувається зростання міцності на 7,5 % (з 4,0 МПа до 4,3 МПа) та 15 % (4,0 МПа до 4,6 МПа), відповідно.

Введення 5,0 % гумової крихти за «микрою» технологією призводить до зростання міцності асфальтобетонних зразків на 30 % (4,0 МПа до 5,2 МПа), що в два рази вище ніж при модифікації 10,0 % за «сухою» технологією. Із

збільшенням вмісту до 7,5 % та 10,0 % відбувається подальше зростання міцності на 42,5 % (4,0 МПа до 5,7 МПа) та 52,5 % (4,0 МПа до 6,1 МПа), відповідно.

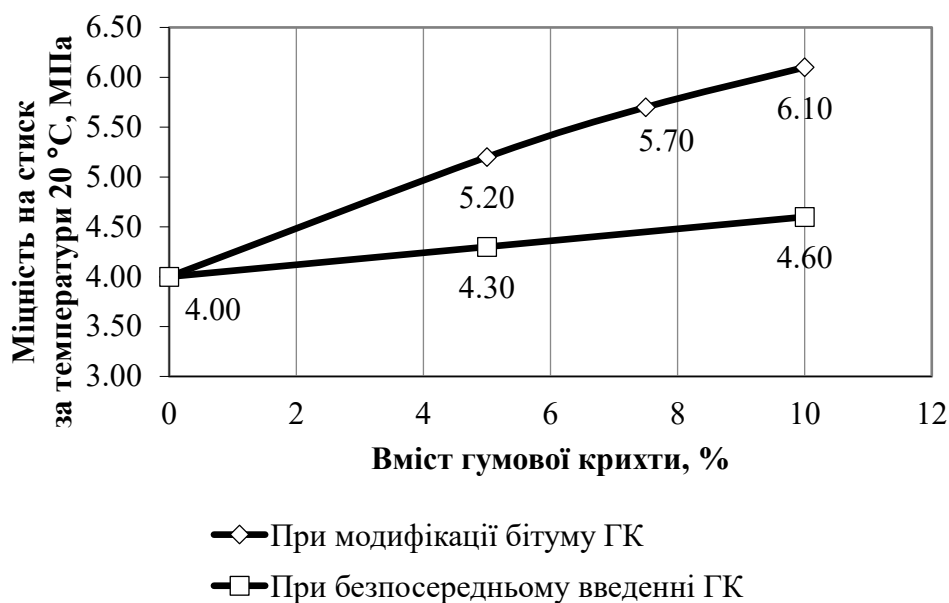

Рис.4. Визначення міцності на стиск при температурі 20 °С лабораторних зразків

Водостійкість асфальтобетону при його модифікації гумовою крихтою змінюється по різному (рис.5).

При введенні 5,0 % гумової крихти за «микрою» технологією водостійкість асфальтобетону підвищується з 0,94 до 0,97. Збільшення її вмісту до 7,5 % та 10,0 % призводить до зниження коефіцієнту водостійкості до 0,95 та 0,94, відповідно. Однак при цьому за водостійкістю гумоасфальтобетон не поступається асфальтобетону на вихідному бітумі.

Коефіцієнт водостійкості гумоасфальтобетону, отриманого за «сухою» технологією, у порівнянні з асфальтобетоном на вихідному бітумі, знижується з 0,94 до 0,93 при вмісті гумової крихти 5,0 % та з 0,94 до 0,91 – при 10,0 %.

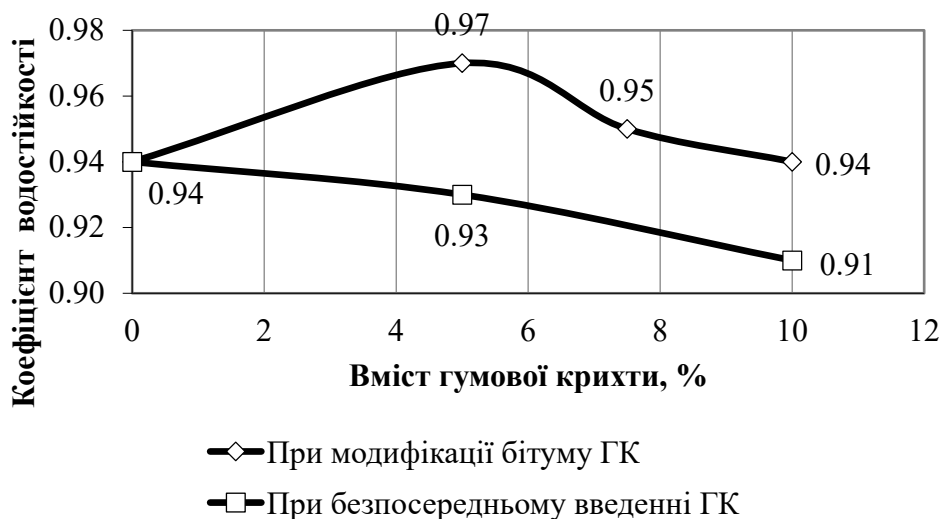

Рис.5. Визначення водостійкості лабораторних зразків

Висновки. 1. Проведені дослідження вказують на те, що «мокра» модифікація є більше ефективною. Так, для забезпечення зростання міцності на 20 % при «сухій» модифікації необхідно 10 % гумової крихти, в той час як при «мокрій» - лише 5,0 %.

1. За результатами випробувань асфальтобетонних зразків на стиск за температури 20 °С, «мокра» технологія модифікації є більше ефективною за «суху». При додаванні однакової кількості гумової крихти в гумоасфальтобетон, який отриманий за «мокрою» технологією, він відзначається вищими показниками міцності, при цьому приріст міцності є в 2 – 3 рази вищим ніж при «сухій» технології модифікації.

2. Характер зміни міцності асфальтобетону отриманого за «сухою» технологією при температурах випробування 20 та 50 практично однаковий.

3. При «мокрій» технології модифікації міцність за температури 50 °С із збільшенням вмісту гумової крихти зростає більш інтенсивно, а за температури 20 °С крива зростання міцності має дещо згасаючий характер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ДСТУ Б В.2.7.-310:2016 Бітуми дорожні, модифіковані гумовою крихтою. Технічні умови. З поправкою.
2. ДСТУ 4044:2019 Бітуми нафтові дорожні в'язкі. Технічні умови

3. Хлібишин Ю. Я., Почапської І. Я. Проблеми утилізації відпрацьованих автомобільних шин // Матеріали V науково-технічної конференції «Поступ у нафтогазопереробній та нафтохімічній промисловості». – Львів, 9–12 червня 2009 р.

СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТРАНСПОРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В СИСТЕМІ «ПОРТ-ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ПАРК»

Перепічко Майя Євгенівна,
стар. викл. каф. «ЕПТВР»
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Транспортне забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт - індустріальний парк» являє собою сукупність підсистем, пов'язаних з транспортуванням вантажів, породжених зазначеної системи та в межах даної системи - морська складова, автомобільна (залізнична) складова, портовий термінал. Вантажну базу даної системи формують потоки сировини, напівфабрикатів і готової продукції індустріального парку. При цьому транспортування вантажів в межах даної системи «порт - індустріальний парк» є її сполучною підсистемою.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є встановлення основних завдань транспортного забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт - індустріальний парк». Основною метою транспортного забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт – індустріальний парк» є організація ефективних транспортних зв'язків всередині і між підсистемами «порт», «парк».

Матеріали та методи./Materials and methods. В даному дослідженні використовувалися методи системної методології та методи аналізу і синтезу.

Результати і обговорення./Results and discussion. Встановлення основних завдань транспортного забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт – індустріальний парк» вимагає, перш за все, визначення сутності транспортного забезпечення в даному контексті.

Висновки./Conclusions. Результати дослідження можуть бути використані в якості ідентифікації сутності та основних завдань транспортного

забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт – індустріальний парк» і організація ефективних транспортних зв'язків. Під ефективними транспортними зв'язками в даному випадку будемо розуміти транспортні зв'язки, які забезпечують безперебійне проходження вантажів по даній системі з заданими параметрами (тимчасовими, об'ємними, економічними і т.п.), які визначаються специфікою виробничих процесів індустріального парку і порту.

Транспортне забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт - індустріальний парк» являє собою сукупність підсистем, пов'язаних з транспортуванням вантажів, породжених зазначеною системою та в межах даної системи - морська складова, автомобільна (залізнична) складова, портовий термінал. Вантажну базу даної системи формують потоки сировини, напівфабрикатів і готової продукції індустріального парку. При цьому транспортування вантажів в межах даної системи «порт - індустріальний парк» є її сполучною підсистемою.

Запропоновано концептуальну модель транспортного забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт - індустріальний парк» представлена у вигляді системи. У даній системі, сполучною ланкою між підсистемами і елементами є магістральний транспорт, внутрішні портові транспорт, чия взаємодія визначається, в тому числі, місцем розташування підсистем «порт» і «індустріальний парк».

Транспортне забезпечення включає в себе транспортне обслуговування, яке представляє собою кінцевий результат діяльності транспортних організацій, що забезпечують виробництво транспортної продукції необхідної якості.

Високий рівень конкуренції на сучасних ринках транспортних послуг обумовлює формування і розвиток нових форм транспортного забезпечення, орієнтованих на реалізацію переваг високопродуктивних транспортних технологій. Досить часто це здійснюється шляхом вибору оптимальних поєднань для можливого ефекту задоволення вимог різних за своїми транспортним характеристикам вантажів. Тому на сьогоднішній день присутня на транспортному ринку велика різноманітність і багатоваріантність поєднань

універсальності, спеціалізації, комбінування транспортних засобів, як по роду вантажу, так і за способом перевезення і вантажопереробки.

Концептуальна модель транспортного забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт - індустріальний парк» представлена у вигляді системи. Коротко охарактеризуємо її. У даній системі, сполучною ланкою між підсистемами і елементами є магістральний транспорт, внутрішні портові транспорт, чие взаємодія визначається, в тому числі, місцем розташуванням підсистем «порт» і «індустріальний парк».

Магістральний транспорт в даній системі це морський транспорт, річковий транспорт, автомобільний транспорт, залізничний транспорт.

Внутрішньопортової транспорт використовується при вантажно-розвантажувальних операціях в процесі обслуговування транспортних суден і при виконанні внутрішньопортових операцій, пов'язаних з пересуванням вантажів на території портового терміналу. До внутрішньопортового транспорту відносяться: автомобільний транспорт, який включає в себе вантажні автомобілі, тягачі та причепа, автотранспортувачі, контейнерні транспортувачі.

Відзначимо, що транспортне забезпечення виробничої інтеграції системи «порт - індустріальний парк» передбачає тісну взаємодію магістрального і внутрішньопортового видів транспорту, незалежно від варіантів розташування підсистем.

Результати дослідження можуть бути використані в якості ідентифікації сутності та основних завдань транспортного забезпечення виробничої інтеграції в системі «порт - індустріальний парк» і організація ефективних транспортних зв'язків. Під ефективними транспортними зв'язками в даному випадку будемо розуміти транспортні зв'язки, які забезпечують безперебійне проходження вантажів по даній системі з заданими параметрами (тимчасовими, об'ємними, економічними і т.п.), які визначаються специфікою виробничих процесів індустріального парку і порту.

ПРИНЦИПИ ПЕРЕДОБРОБКИ ДАНИХ ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Руденко Діана Олександрівна,

к. т. н., доцент

Таняньський Олексій Сергійович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ./Introductions. Реальні дані збираються для подальшої обробки з різних джерел і процесів. Вони можуть містити помилки і пошкодження, що негативно впливають на якість набору даних. Дані в реальному світі, як правило,

- неповні: відсутність певних атрибутів або їх значень, що представляють інтерес, або містять тільки сукупні дані;
- містять шум: в значеннях присутні помилки або викиди;
- неузгоджені: містять невідповідності в кодах або іменах.

Якісні дані - це необхідна умова для створення якісних моделей прогнозування. Щоб уникнути появи ситуації «сміття на вході, сміття на виході» та підвищити якість даних і, як наслідок, ефективність моделі, необхідно провести моніторинг працездатності даних, як можна раніше виявити проблеми та вирішити, які дії по попередній обробці і очищенню даних необхідні.

Ціль роботи./Aim. Завдання попередньої обробки даних включають наступні процедури:

- очищення даних: заповнення пропущених значень, виявлення та видалення перекручених даних і викидів;
- інтеграція даних: використання декількох баз даних, кубів даних або файлів;
- перетворення даних: нормалізація і агрегація;

- скорочення даних: зменшення обсягу, але отримання тих же або аналогічних аналітичних результатів;
- дискретизація даних: частина скорочення даних, заміна числових атрибутів на номінальні.
- очищення тексту: видалення впроваджених символів, які можуть порушувати вирівнювання даних, наприклад впроваджених символів табуляції в файлі з роздільником-табуляцією, впроваджених нових ліній, які можуть розбивати записи, тощо.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вхідні змінні повинні масштабуватися (або процес шкалювання), тобто приводитися до єдиного діапазону зміни. Необхідність масштабування пояснюється декількома причинами. Після кодування інформації входами та виходами можуть бути різнорідні величини, що змінюються в різних діапазонах. Всі вхідні змінні бажано привести до єдиного діапазону та нормувати (максимальне абсолютне значення вхідних змінних не повинно перевищувати одиницю). В іншому випадку помилки, обумовлені змінними, що змінюються в широкому діапазоні, будуть сильніше впливати, ніж помилки змінних, що змінюються у вузькому діапазоні. Забезпечивши зміну кожної вхідної змінної в межах одного діапазону, ми забезпечимо рівний вплив кожної. Тому вхідні змінні, як правило, масштабують (шкалюють) так, щоб змінні змінювалися в діапазоні зміни функції, як правило, $[0,1]$ або $[-1,1]$. На практиці можна строго не витримувати єдиний діапазон вхідних даних, але масштабування вхідних даних спрощує роботу. Кожна вхідна змінна масштабується незалежно від інших змінних. Масштаби вхідних і вихідних змінних не пов'язані. При відомому діапазоні зміни змінної доцільно використовувати лінійне шкалювання.

Наприклад, для кожної вхідної змінної лінійне шкалювання має вигляд:

$$t_i = \frac{(x_i - x_{min})(b - a)}{x_{max} - x_{min}} + a \quad ,$$

де x_i - вхідна змінна, t_i - перетворена вхідна змінна, що подається на вхід мережі, $[a, b]$ - допустимий діапазон вхідних змінних, наприклад, $[-1,1]$; $[x_{min}, x_{max}]$ - діапазон зміни вхідної змінної.

Аналогічно масштабуються вихідні змінні.

Зворотнє шкалювання при необхідності проводиться таким чином:

$$x_i = x_{min} + \frac{(t_i - a)(x_{max} - x_{min})}{b - a}.$$

Лінійне шкалювання доцільно застосовувати, коли значення змінної x_i відносно рівномірно заповнюють певний інтервал. Але якщо є великий розкид даних, які не можна виключити як викиди, то основна маса шкалювання значень t_i зосередиться поблизу нуля, що ускладнить роботу. У цьому випадку змінні, що розглядаються як випадкові величини, доцільно центрувати та нормувати - приводити до нульового середнього значення і одиничного стандартного відхилення

$$t_i = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma}, \quad \bar{x} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_i,$$

де \bar{x} - вибіркова оцінка математичного очікування, n - кількість змінних x_i ,

$$\sigma^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 - \text{вибіркова оцінка дисперсії.}$$

При такому шкалюванні основна маса даних буде групуватися близько нульового значення. При цьому змінні можуть виходити за допустимий діапазон змінних і виникають описані вище проблеми.

Лінійне шкалювання не здатне нормувати основну масу даних і одночасно обмежити діапазон можливих значень цих даних. При нормально розподілених даних виходом з цієї ситуації є використання м'якого (Softmax) шкалювання. Таке шкалювання проводиться таким чином:

$$t_i = \left(1 + \exp\left(-\frac{x_i - \bar{x}}{\sigma}\right) \right)^{-1}$$

де δ – оцінка стандартного відхилення, \bar{x} – оцінка математичного очікування.

М'яке шкалювання нормує основну масу даних, гарантуючи, що всі дані потраплять в припустимий діапазон змінних. Таке шкалювання сильніше стискає змінні, далекі від середнього значення. Причому, чим більше стандартне відхилення, тим більше стиснення.

Для деяких даних характерний логарифмічний розподіл: велика частина значень зосереджена поблизу середнього значення, але є невелика кількість великих значень. Логарифмічна функція шкалювання дозволяє уникнути втрат більших значень

$$t_i = \frac{\log(x_i) - \log(\bar{x})}{\log(\max(x_i)) - \log(\min(x_i))}.$$

Слід зазначити, що нелінійні методи шкалювання слід застосовувати обережно, так як вони вносять в дані властивості, яких не було у вихідних даних, наприклад, нерівномірно розподілені дані стають рівномірно розподіленими, значення, що рідко зустрічаються, стають рівноправними з значеннями, що часто зустрічаються.

Результати та обговорення./Results and discussion. Переважна більшість методів обробки і аналізу даних працюють тільки з повними даними. На практиці дуже часто зустрічаються ситуації, коли будь-яка частина даних відсутня. Для того щоб мати можливість обробляти такі дані, необхідно відновити відсутні. Існують різні підходи до вирішення цього завдання. Більшість методів дозволяють отримати значення пропущених даних виходячи з принципу їх максимальної схожості на повні наявні дані.

При роботі з пропущеними значеннями краще спочатку визначити причину їх появи в даних, що допоможе вирішити проблему. Найбільш використовувані методи обробки пропущених значень:

1. Видалення - видалення записів з пропущеними значеннями.

2. Фіктивна підстановка - заміна пропущених значень фіктивними, наприклад підстановка значення unknown (невідомо) замість категоріальних або значення 0 замість чисел.

3. Підстановка середнього значення - пропущені числові дані можна замінити середнім значенням.

4. Підстановка часто використовуваного елемента - пропущені категоріальні значення можна замінити найбільш часто використовуваних елементом.

5. Підстановка по регресії - використання регресійної моделі для заміни пропущених значень регресійний даними.

6. Використання статистичних методів.

Висновки./Conclusions. Погана якість даних є однією з найбільших проблем при побудові аналітичних рішень, тому що на основі некоректної інформації робляться невірні висновки.

Для поліпшення якості вихідної інформації доводиться використовувати всі можливі способи - як організаційні, так і програмні.

Тільки в разі достатньо надійних і «чистих» значень даних можливе застосування алгоритмів Data Mining і Text Mining.

РОЗРОБКА БЕЗКОНТАКТНОГО ІНФРАЧЕРВОНОГО ТЕРМОМЕТРА НА БАЗІ ARDUINO

Сохань Софія Сергіївна

магістрант кафедри мікроелектронних
та електронних інформаційних систем

Авксент'єва Аліна Петрівна

студентка кафедри
теплоенергетики та гідроенергетики

Небеснюк Оксана Юріївна,

к. т. н., доцент, доцент кафедри мікроелектронних
та електронних інформаційних систем

Інженерний навчально-науковий інститут

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. На сьогоднішній день, в двадцяті роки нинішнього ХХІ сторіччя, людство зіткнулося із катастрофічною пандемією коронавірусної інфекції. Хоча кожен робить все можливе, щоб захистити себе, важливо діяти відповідально і вирішувати цю проблему колективно. У наш час, в багатьох громадських місцях, стало дуже поширеним перевіряти температуру кожної людини, як профілактичний захід для перевірки на лихоманку. Обладнання, яке використовується для виконання цієї операції, називається безконтактним інфрачервоним термометром. Як могли помітити більшість людей, попит на цей продукт виріс, тому актуальним є розробка приладу, який не тільки відповідає своєму призначенню, але й надає більше корисних функцій, ніж комерційні продукти.

Мета. Розробити бюджетний, простий у використанні безконтактний термометр, який дозволить достатньо точно вимірювати температуру тіла та, у разі необхідності, передавати інформацію лікарю.

Матеріали та методи./Materials and methods. Залежно від різних методів вимірювання температури пристрої зазвичай поділяються на дві категорії: контактні і безконтактні термометри (рис.1).

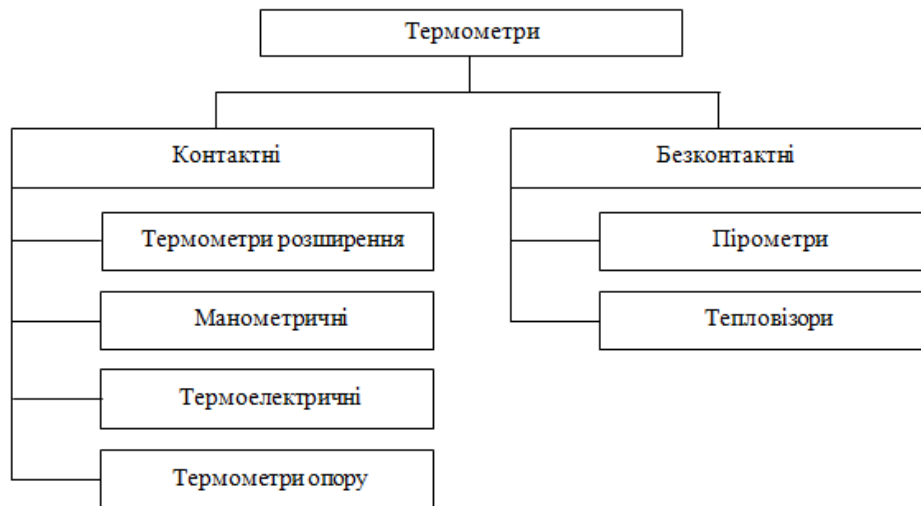

Рис. 1. Класифікація засобів вимірювання температури

Особливістю безконтактного методу вимірювання температури є те, що чутливий елемент температури не контактує з вимірюваним об'єктом, а здійснює теплообмін за рахунок випромінювання, тому недоліки контактного методу вимірювання температури можна уникнути, а верхня межа вимірювання температури вище. Крім того, безконтактний метод вимірювання температури має низьку теплову інерцію, до $1/1000$ С, тому зручно вимірювати температуру рухомих об'єктів і швидко мінливі температури.

Результати та обговорення./Results and discussion. Авторами розроблено прилад для безконтактного вимірювання температури на основі апаратно-програмної платформи Arduino з розширеним функціоналом та мобільним застосунком до нього.

Запропонований прилад складається з таких основних вузлів:

- Arduino Uno— це широко використовувана плата мікроконтролерів з відкритим кодом на базі мікроконтролера ATmega328P.
- Датчик температури- налаштовується на вимірювання температури навколишнього середовища або тіла людини. Радіус дії датчика становить близько 7 м.
- Датчик руху- при його спрацюванні починає працювати і датчик температури.
- Камера -при встановленні температури тіла, яка перевищує задане

значення у програмному кодї, камера робить декілька фото людини.

- Адміністративна панель - програма для Arduino IDE, яка встановлюється на телефон або комп'ютер. Вона має вбудований інтерфейс USB для зв'язку між контролером і телефоном. Додаткові параметри для встановлення програми: логін та пароль Wi-Fi мережі, необхідна якість фотографій, посилання на скрипт Google Диску та мінімальна температуру, при якій необхідно робити фото.

The image shows a vertical stack of four colored panels for an administrative interface. The top panel is orange and contains the text 'CONTROL TEMPERATURE PEOPLE'. The second panel is blue and titled 'WI-FI SETUP', containing two input fields: 'ssid:' with the value 'Kotenok' and 'Password:' with a masked password '*****'. The third panel is blue and titled 'GOOGLE DRIVE', containing four input fields: 'Domain:' with 'script.google.com', 'Script:' with '/macros/s/AKfycbw3xS-UBzqs59tJhNbnEt', 'Temperature min:' with '37', and 'Temperature max:' with '41'. Below these fields is an orange 'Send' button. The bottom panel is green and titled 'DEFAULT', containing an orange 'Reset' button.

Рис. 2. Загальний вигляд адміністративної панелі

Додаток дозволяє встановити порогову температуру при перевищенні якої, автоматично камера виконує декілька знімків (для більш чіткого встановлення особистості). Всі записи можна переглянути на Google Диску із зазначенням часу і дати зйомки.

Висновки./Conclusions. Таким чином, розроблений прилад дозволяє безконтактно вимірювати температуру тіла людини у фіксованому місці з певним часовим інтервалом, а поєднання його з мобільним додатком дає можливість користувачу швидко отримати достатньо точні результати щодо вимірювання, забезпечує зручність та зрозумілість отримання даних, змогу ділитись з іншими людьми інформацією в реальному часі.

УДК 351.862

ББК 68.69

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ МІСТА

Стефанович П. І.,

викладач,

Стефанович І. С.,

старший викладач,

Корінний В. І.,

старший викладач

Київський національний університет
будівництва і архітектури, Україна

Вступ.

Цивільний захист - система заходів щодо захисту людей і матеріальних цінностей у разі військових дій, стихійних лих або техногенних катастроф, а також підготовка таких заходів. Одночасно, під цивільним захистом розглядають галузь науки, яка вивчає теоретичні, науково-технічні, технологічні, економічні, екологічні, соціально-політичні проблеми, які викликають порушення нормальних умов життя та діяльності людей на окремій території (акваторії) або об'єктів на ній (об'єктів на морі), внаслідок аварій, катастроф, стихійного лиха або небезпечного випадку, що призвели або можуть призвести до неможливості проживання населення на зазначеній території або об'єкті, проведення там господарчої діяльності, загибелі людей або до значних матеріальних збитків.

Мета статті. Довести до читачів основні органи регіональних і місцевих сил цивільного захисту.

Основна частина

Координацію діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту здійснюють:

- Рада національної безпеки і оборони України в межах, передбачених Законом України «Про Раду національної безпеки і оборони України» (183/98-ВР);

- Кабінет Міністрів України.

Загальне керівництво єдиною системою цивільного захисту здійснює Прем'єр-міністр України, він є Начальником цивільного захисту України.

Три основні стадії цивільного захисту:

- підготовка — створення сховищ і резервів, навчання фахівців і пересічних громадян, створення систем попередження і зв'язку;
- реагування — дії в разі загрози: екстрене оповіщення, евакуація, знезараження, медична допомога;
- відновлення території після катастрофи.

До сил цивільного захисту регіонального та місцевого підпорядкування належать:

- спеціалізовані аварійно-рятувальні служби;
- аварійно-рятувальні формування та підрозділи;
- сили і засоби підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності і підпорядкування, які залучаються у відповідному порядку до здійснення заходів цивільного захисту;
- сили і засоби територіальних підсистем єдиної системи цивільного захисту;
- сили і засоби місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- добровільні рятувальні формування.

Цивільний захист міста Біла Церква Київської області

За цивільний захист у м. Біла Церква відповідає Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Білоцерківської міської ради, яке знаходиться за адресою Павліченко, 14-А

Загальні положення цивільного захисту у Білій Церкві

Управління є органом управління Білоцерківської міської ланки територіальної підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту Київської області (далі - міська ланка), який утворено з метою забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання виникненню цих ситуацій та реагування на них;

- Управління з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення Білоцерківської міської ради (далі - управління) є структурним підрозділом міської ради, який утворюється рішенням міської ради і є підзвітним та підконтрольним міській ради, її виконавчому комітету і міському голові;

- Управління фінансується за рахунок коштів місцевого бюджету та інших джерел, не заборонених чинним законодавством України.

Місія управління

- Забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту;

- Планування і реалізація заходів з запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них у разі виникнення;

- Забезпечення (проведення) навчання з питань цивільного захисту посадових осіб місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання комунальної власності, здійснення підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях;

- Організація відновлювальних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- Розроблення і здійснення заходів щодо підтримання готовності органів управління та сил міської ланки до дій за призначенням у мирний час та в особливий період;

- Здійснення разом з іншими органами управління міської ланки інформаційного забезпечення, впровадження сучасних інформаційних технологій та створення банків даних з питань захисту населення.

Основні завдання управління

- Приймає участь в реалізації державної політики у сфері цивільного захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання цим ситуаціям та реагування на них, ліквідації їх наслідків;

- Керує діяльністю органів міської ланки;

- Розробляє і реалізує заходи щодо підтримання готовності органів управління і сил цивільного захисту до дій за призначенням у мирний час та на особливий період;

- Здійснює разом з іншими органами управління міської ланки інформаційне забезпечення у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та їх наслідків;

- Розробляє та забезпечує реалізацію програм та планів заходів у сфері цивільного захисту, зокрема спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, забезпечення техногенної та пожежної безпеки;

- Організовує та в установленому порядку здійснює контроль за створенням і використанням матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- Координує діяльність сил міської ланки щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків;

- Забезпечує оповіщення керівного складу органів управління та сил міської ланки, населення про загрозу та виникнення надзвичайної ситуації;

Начальниками Цивільного захисту об'єктів, підприємств у Білої Церкві призначені їх керівники. Вони відповідають за захист виробничого персоналу, постійну готовність органів управління, відповідних сил і засобів для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. Вони мають заступників начальника цивільного захисту об'єкту.

Так на Шинному заводі (АО РОСАВА - ROSAVA) заступником начальника цивільного захисту з евакуації призначені заступник керівника з загальних питань. Він очолює евакуаційну комісію, розробляє план евакуації заводу, організує перевезення в підготовлену заміську зону людей, майно, керує службою охорони громадського порядку. А заступником начальника цивільного захисту з інженерно-технічної частини призначені головний інженер заводу. Він керує аварійно-технічною, протипожежною службами, службою сховищ та укриттів, а також відповідає за проведення рятувальних та інших невідкладних робіт. На всіх підприємствах обов'язково є заступник начальника цивільного захисту з матеріально-технічного забезпечення. Він керує службою матеріально-технічного забезпечення.

Загальна організація цивільного захисту на підприємствах міста Біла Церква наступна:

1. Начальник цивільного захисту об'єкту – керівник підприємства, заводу, навчального закладу;
2. Заступники начальника цивільного захисту : з евакуації, з інженерно-технічної частини, з матеріально-технічного забезпечення та логістики;
3. Начальник штабу і штаб цивільного захисту об'єкту, у підпорядкуванні котрого є: 1. Служби цивільного захисту об'єкту – оповіщення і зв'язку; охорони громадського порядку; сховищі укриттів; радіаційного і хімічного захисту; аварійно-технічна; медична; транспортна; протипожежна; енергопостачання; матеріально-технічного забезпечення. 2. Формування служб цивільного захисту об'єкту: - формування загального призначення; зведені загони (команди, групи); рятувальні загони (команди, групи, санітарні дружини). Начальник штабу і штаб цивільного захисту об'єкту є першим заступником начальника цивільного захисту об'єкту і має право за його ім'ям віддавати накази та розпорядження з цивільного захисту. Він є безпосереднім організатором управління цивільним захистом і сповіщення про загрозу або факт надзвичайної ситуації, розвідки, дозиметричного і хімічного контролю,

веде поточне та перспективне планування, підготовку формувань і виробничого персоналу з цивільного захисту та контроль за виконанням всіх заходів з цивільного захисту.

На підприємствах з невеликою кількістю працюючих служби цивільного захисту не створюються, їх завдання виконують окремі особи, які керують відповідними формуваннями цивільного захисту на котрих покладені виконання таких завдань: - рятувальні та евакуаційні роботи в осередках ураження та надання медичної допомоги потерпілим безпосередньо на робочих місцях або шляхах евакуації; - профілактичні роботи щодо запобігання аваріям та катастрофам; - виробництво, ремонт та технічне обслуговування ізолюючих дихальних апаратів, контрольних приладів, засобів аварійного зв'язку, іншого обладнання необхідного для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Висновок.

Із вище вказаного можна зробити головний висновок, що Єдина державна система цивільного захисту населення і територій є сукупність органів управління, сил та засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, на які покладається реалізація державної політики у сфері цивільного захисту. Як вони підготовлені так і будуть виконуватися завдання по захисту населення від надзвичайних ситуацій в містах та селах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Основний закон. – К., 1996.
2. Закон України „Кодекс цивільного захисту України” ВРУ №5403 – УІ від 02.10.2012
3. Закон України „Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” № 1809 – ІІІ – К., 2000
4. Закон України “Про зону надзвичайної екологічної ситуації”. – К.13.07.2000. - № 1908 – ІІІ.

5. Постанова КМ України “Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру” К.03.08.1998.- №1198.
6. Стеблюк М.І. „Цивільна оборона та цивільний захист” К. 2013
7. Корінний В.І., Стефанович І.С., Стефанович П.І. „Цивільний захист”, курс лекцій, Київ. 2018.
8. Бунін В.І., Влох А.П., Стефанович І.С. „Формалізовані документи невоєнізованих формувань”, Київ 2008.
9. Желібо Є.П., Заверуха Н.М., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності, Львів: „Новий Світ”, 2002.
10. В.М. Шоботов „Цивільна оборона ”, навчальний посібник: Вид. 2-ге, перероб. – К.; Центр навчальної літератури, 2006.
11. Цивільний захист на підприємствах харчової промисловості, навч.посіб. /За заг. Ред. Халмурадова Б.Д. – К.:»Центр учбової літератури», 2018.

РОЗРОБКА ТАЙМЕРУ ДЛЯ ІОНІЗАТОРА ПОВІТРЯ

Терещенко Микола Миколайович

студент кафедри мікроелектронних та електронних інформаційних систем

Гончаренко Максим Анатолійович

студент кафедри мікроелектронних та електронних інформаційних систем

Небеснюк Оксана Юріївна,

к. т. н., доцент, доцент кафедри мікроелектронних та електронних інформаційних систем

Інженерний навчально-науковий інститут

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Актуальність. Під час поширення вірусу-COVID 19 стає гранично важливим якість повітря, яким ми дихаємо. Тому вчені пропонують використовувати іонізацію як один із засобів контролю поширення захворюваності. Останні дослідження показали [1], що новий коронавірус може залишатися в повітрі довше, ніж передбачалося, — до 3^x годин і поширюватися на великі дистанції. Біполярна іонізація багато років використовується з метою турботи про здоров'я. Іони здатні викликати хімічну реакцію в клітинній мембрані, що призводить до того, що віруси стають неактивними. Деякі публічні місця, такі як аеропорти і лікарні, вже використовують подібні спеціальні системи. В умовах пандемії особливо важливо зробити опцію іонізації доступною для всіх, навіть у домашніх умовах і в устаткуванні невеликого розміру. Тому питання розробки та модернізації іонізаторів повітря є достатньо актуальним.

Мета. Розробити таймер для регулювання часу іонізації в приміщенні.

Матеріали та методи./Materials and methods. Іонізація - це фізичний процес відриву електрона від молекул або атомів газів, в результаті чого з

однієї нейтральної молекули утворюються дві з різним зарядом: негативна, що отримала «бонусний» електрон, і позитивна, яка його втратила.

Одним з перших винахідників прототипу сучасного іонізатора повітря вважається відомий радянський вчений Олександр Леонідович Чижевський, він займався цією темою багато років і розробив прилад ще в 1931 році.

У природі іонізація повітря відбувається природним шляхом, найбільш гостро вона відчувається в хвойних лісах, горах і на морі. Цей процес ініціюють розряди блискавок, космічні та ультрафіолетові випромінювання, висока швидкість дроблення води біля підніжжя водоспадів і ряд інших чинників. У квартирі схожого ефекту можна досягнути за допомогою іонізатора або іншої техніки з такою функцією.

У незабрудненій атмосфері містяться близько 1000 легких аероіонів на кубічний сантиметр. У деяких курортних районах концентрація може досягати 4000, а в містах з поганою екологією (через викиди підприємств, вихлопних газів і т. інш.) вміст, навпаки, падає в кілька разів [2].

При описі позитивних характеристик аероіонів зазвичай говорять про те, що вони можуть бути легкими і важкими (насправді їх класифікація ширше, але в нашому випадку для розуміння принципу досить і цих двох типів). Легкі іони в квартирах «живуть» недовго, швидко перетворюючись в важкі при об'єднанні з більш великими частками - вологою, пилом, бактеріями. Через зменшення швидкості і більшої маси вони швидко осідають, тому після іонізації повітря необхідно обов'язково мити підлогу, стіни, пиლოსосити килими, меблі та інші поверхні, інакше ми продовжимо вдихати шкідливі речовини.

Краще, щоб було більше легких іонізованих молекул. Але для досягнення потрібного ефекту, вони повинні бути не просто легкими, а саме негативно зарядженими. Тоді після потрапляння в організм через шкіру або дихальну систему вони зможуть з'єднатися з еритроцитами (червоними кров'яними тільцями, які приносять до клітин кисень і забирають у них вуглекислий газ) і активізувати їх роботу. Отримавши негативний заряд, еритроцити починають рухатися не хаотично, а впорядковано, доставляючи більше поживних речовин

до клітин і збільшуючи газообмін мінімум на 10%.

Концентрація аероіонів в природних умовах залежить від середньодобової температури, відносної вологості, частоти опадів. Чим вище температура або більше дощів з грозами, тим вище кількість заряджених молекул. При нестачі вологи легкі частинки перетворюються в важкі через більшої кількості пилу, а при перевищенні рівня відносної вологості їх рухливість зменшується через з'єднання з молекулами води.

Вважається, що основна користь аніонів (негативно заряджених молекул) полягає в активізації діяльності еритроцитів. Є й інші, тісно пов'язані з цим, позитивні аспекти.

- Сон стає глибше і якісніше. Організм встигає відпочивати і відновлюватися за ніч, тому днем ми відчуваємо бадьорість, свіжість, активність, гарний настрій, підвищується працездатність і концентрація уваги. Спокійний здоровий сон не тільки покращує самопочуття, він може полегшити стан при неврозах, депресіях та інших психологічних захворюваннях.

- Прискорює метаболізм. Прискорений обмін речовин позитивно відбивається на схудненні, сприяє поліпшенню зовнішнього вигляду. Також цей процес може сприяти полегшенню стану при опіках і деяких захворюваннях, включаючи бронхіт, фарингіт, пневмонію.

- Зміцнює здоров'я. Насичення тканин і органів киснем допомагає зміцнити імунітет.

Нормою безпечного рівня є концентрація аеронів від 600 до 50000 на 1 см³[3].

Але збільшення концентрації може призвести і до негативних наслідків:

- Іонізоване повітря протипоказане хворим з високою температурою. Прискорення метаболізму тільки ще сильніше «підігріває» тіло.

- Прискорення обміну речовин, яке стимулюють аероіони, шкідливо для ряду хронічних і уповільнених захворювань, так як здатне їх прискорити.

- Існують індивідуальна непереносимість та підвищена чутливість до аероіонів.

- Діти до рока також потребують спокійного, чистого, не навантаженого аероіонами повітря.

- Крім того, наелектризовані частинки притягуються до поверхонь, в тому числі - слизових людини - набагато сильніше, ніж нейтральні. Тому під час іонізації в кімнаті краще не перебувати.

Всі ці аспекти вказують на необхідність контролю концентрацію іонів в повітрі, що можна здійснювати шляхом регулювання часу іонізації.

Результати та обговорення./Results and discussion. Авторами розроблено таймер для регулювання часу іонізації. Він забезпечує з дискретністю одна хвилина установку потрібного інтервалу часу і повторення процесу через 24 години. Прилад складається з генератора хвилинних імпульсів, дільників частоти зі змінним коефіцієнтом ділення і формувачів коротких імпульсів. Перемикач ланцюгів виконує поляризоване реле. Схема таймера не змінює режимів при короткочасному зникненні мережевої напруги. Але для того, щоб робота таймера не порушувалася при тривалій відсутності мережевої напруги, необхідно застосовувати елемент резервного живлення (9В), від якого досить жити тільки мікросхеми.

Висновки./Conclusions. Таким чином, розроблений прилад дозволяє вмикати та вимикати іонізатор повітря з заданим часовим інтервалом та, таким чином, підтримувати безпечну та корисну концентрацію аероіонів в повітряному середовищі приміщень.

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://techhome.kiev.ua/uk/news/covid-2019-ionization/>
2. <https://tion.ru/blog/chto-takoe-ionizatsiya-vozduha/>
3. <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/138-1.pdf>

РОЗРОБКА ВЕБ-ПЛАТФОРМИ ДЛЯ АВТОМАТИЗАЦІЇ РОБОТИ РІЄЛТОРА

Харук Юлія Віталіївна
Студентка IV курсу
Університет Короля Данила
Івано-Франківськ, Україна

Дана робота спрямована на те щоб знайти справжнього фахівця з продажу об'єктів нерухомості, який не тільки запропонує всі актуальні пропозиції на ринку нерухомості з достовірною інформацією, але й підбере для клієнта саме те житло, яке ідеально відповідатиме його вимогам.

Уся інформація про рієлторів у веб-платформі обов'язково проходитиме процедуру перевірки. Також для усіх клієнтів у платформі буде доступна така інформація про рієлтора:

- Скільки років досвіду у сфері продажу об'єктів нерухомості;
- рейтинг рієлтора;
- коментарі клієнтів та зацікавлених осіб;
- активні оголошення;
- вдалі продажі;

Крім того, користувачеві можна буде написати коментар про роботу рієлтора або поставити рейтинг, якого заслуговує його робота.

Використовуючи простий інтерфейс веб-платформи за дуже короткий час (в декілька кліків) кожен бажаючий може додати у веб-платформу своє оголошення, яке пройде 100% перевірку на достовірність даних. Щоб додати оголошення про об'єкт нерухомості, який цікавить клієнта, потрібно вказати такі дані:

- Ціна.
- Район.
- Кількість кімнат.
- Тип стін.

- Площа.
- Поверх.
- Особливості планування.
- Опалення.
- Рік побудови.
- Унікальні переваги.

Також потрібно додати фото та відео квартири, і вказати дату та час для можливої зустрічі.

Якщо клієнта зацікавило декілька варіантів, він може зберегти їх у розділі «Вибрані», а також надіслати рієлтору.

Основні переваги веб-платформи для автоматизації роботи рієлтора наведено на рис. 1.

У проекті для написання back-end частини буде використано мову високого рівня Python [1], а саме високорівневий багатofункціональний Django framework [2], що дасть змогу застосувати значну кількість готових рішень для реалізації веб-платформи. Для зберігання даних використовуватиметься потужна об'єктно-реляційна база даних PostgreSQL [3].

Рис.1 Переваги веб-платформи для автоматизації роботи рієлтора

Висновки: в роботі розглянуто розробку веб-платформи для автоматизації роботи рієлтора. Програма дає можливість кожній людині без переплат за допомогою спеціалізованого працівника швидко та безпечно вирішити всі задачі з нерухомістю. Веб-платформа дає змогу поширити інформацію про нерухомість з можливістю швидко та безпечно продати її. Використовуючи веб-платформу покупці отримують максимальний сервіс і широкий асортимент пропозицій, що представлені на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Python: вебсайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Python>.
2. Django: вебсайт. URL: <https://www.djangoproject.com/>.
3. PostgreSQL: вебсайт. URL: <https://www.postgresql.org/>.

АНАЛІЗ ПОШКОДЖЕНЬ ТА ВІДМОВ СУДНОВИХ ВАЛОПРОВОДІВ

Штрибець Валерій Валерійович,

к. т. н., доцент

Трофименко Анастасія Олегівна,
доктор філософії, старший викладач

Бойко Світлана Олексіївна,
доктор філософії, старший викладач

Ткаченко Віталій Володимирович,
старший викладач

Дунайський інститут водного транспорту,
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Ізмаїл, Україна

Вступ. Аварії в більшості випадків пов'язані з ризиком для здоров'я та життя екіпажа, небезпекою для навколишнього середовища, а також із серйозним економічним і моральним збитком. Однією з причин значної кількості аварій на водному транспорті є відмова вузлів та агрегатів суднової енергетичної установки (СЕУ). Основними елементами СЕУ є двигун внутрішнього згорання (ДВЗ), валопровід (ВП) і гребний гвинт (ГГ). Отже, ресурс СЕУ визначається технічним станом трійки "ДВЗ – ВП – ГГ". Природно, що головним джерелом динамічних збуджень у цієї системі є судновий ДВЗ. Саме на нього в умовах реальної експлуатації припадає широкий діапазон зміни швидкісного і навантажувального режимів. Тому динамічні збудження саме ДВЗ викликають проблеми у всій енергетичній установці засобу водного транспорту.

Труднощі з прогнозуванням несправностей і дефектів основних елементів СЕУ дезорганізують виробничий процес на судні. Причому найчастіше непередбачені дефекти виникають у механізмах і деталях (підшипники колінчатих валів ДВЗ, підшипники та шестірні реверс-редукторних агрегатів та підшипники гребних валів (ГВ)), недоступних для безпосереднього контролю.

Для контролю технічного стану окремих вузлів судових ВП та усунення виниклих несправностей необхідно розбирання обладнання. Але розбирання

часто приводить до прискорення зносу деталей через порушення приробіток сполучень. Крім того, така процедура потребує виведення з експлуатації судна і часто буває невиправданою. В ідеальних робочих умовах підшипники можуть безупинно експлуатуватися протягом багатьох років. Але фактичні робочі умови рідко бувають ідеальними. За цієї причини контроль і оцінка технічного стану підшипників суднових ВП мають велике значення для оцінки працездатності СЕУ. Отже, необхідно налагодити систему аналізу стану підшипників кочення (ПК) та ковзання на весь період експлуатації суден.

Метою роботи є аналіз пошкоджень та відмов суднових валопроводів.

Матеріали і методи. Судновий ВП передає обертальний момент (ОМ) від головного двигуна (ГД) до ГГ та сприймає осьові зусилля упора, створювані гвинтом при його обертанні, з подальшою передачею зусиль через упорний підшипник корпусу судна. Для одногвинтових суден відмова суднового ВП у більшості випадків приводить до повної втрати керованості судна і, як наслідок, до катастроф.

Валопровід СЕУ являє собою багатоупорний вал, що несе на консолі масу – ГГ. Валопровід – це складна механічна конструкція з великою кількістю валів (гребний, проміжні, упорний, двигуна або передачі від двигуна) та підшипників (опорні, упорний). При русі судна ВП має складний напружений стан. Він викликаний дією ОМ силової установки, осьової сили від упора ГГ і впливом деформації корпусу судна. Навантаження, що діють на судновий ВП, поділяються на систематичні і випадкові.

Обертальний момент вала двигуна є величиною змінною. Зміни величини ОМ викликають обертальні коливання ВП. Крім того, у процесі руху судна струмені набігаючого на ГГ потоку води мають різну швидкість руху по площі його лопатей. За цієї причини змінюється опір обертанню ГГ та сили упора. А різні значення сили упора обумовлюють появу поперечних та паралельних коливань гідродинамічного характеру.

Динамічний характер навантажень ГГ приводить до виникнення напружено-деформованого стану матеріалу валів: колінчатого, проміжного,

гребного, обумовленого напругами вигину, крутіння та розтягання-стиску.

Результати та обговорення. Аналітичні підходи до оцінки міцності валів мають невизначеність щодо кінцевих результатів. Це пояснюється неврахуванням комплексного впливу навантажень і відсутністю реальної картини напружено-деформованого стану всього вала. Складні умови експлуатації є причиною виникнення ряду непрогнозованих навантажень, що компенсуються запасами міцності. Класифікація навантажень, що виникають у суднових ВП, наведена на рис. 1.

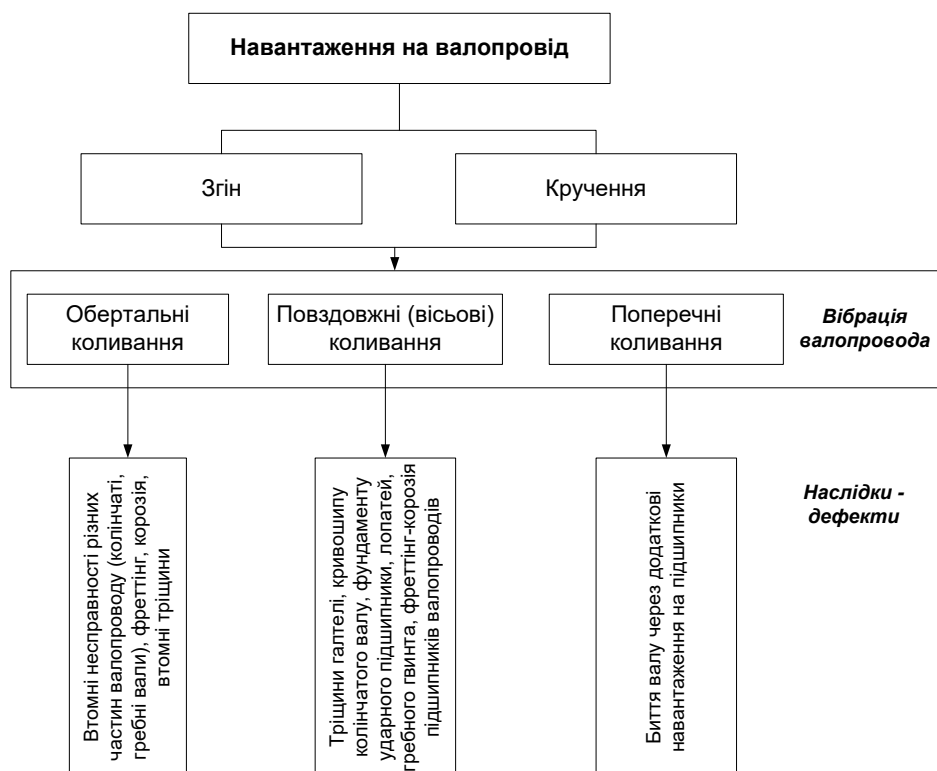

Рис. 1. Систематизація навантажень і дефектів валопроводу

Особливу небезпеку для ВП являють собою подовжні (осьові) коливання, які є причиною таких дефектів:

- тріщини галтелі кривошипа колінчатого вала;
- тріщини фундаменту упорного підшипника;
- тріщини лопатей ГГ;
- фреттінг-корозія підшипників ВП;
- руйнування ВП.

Обертальні коливання, які виникають у ВП, носять знаковмінний характер та обумовлені дією періодичних сил від кривошипа колінчатого вала і лопатей гвинта. Вони викликають закручування та розкручування окремих мас та утворюються такі дефекти:

- втомні тріщини різних ділянок ВП;
- фреттінг-корозія ВП;
- втомні руйнування колінчатого вала;
- втомні руйнування ГГ;
- збільшення навантаження на опорні підшипники.

Для уникнення небезпечного резонансного режиму роботи суднового ДВЗ установлюють зону заборонних оборотів.

Поперечні коливання є результатом дисбалансу, обумовленого ексцентриситетом мас роторів та їх сполучних елементів. Особливу небезпеку представляє собою критична частота обертання, при якій виникає биття вала, що викликає додаткове навантаження на підшипники.

Найбільш розповсюдженим видом пошкоджень при обертальних коливаннях є втомні поломки різних ділянок ВП.

Руйнування вала залежить від:

- співвідношення між діючою напругою та межею втоми на обертання матеріалу вала;
- близькості резонансної частоти обертання вала до частоти, на якій працює силова установка;
- тривалості роботи на режимі з резонансною частотою обертання;
- кількості переходів через резонанс.

Аналіз причин дефектів та пошкоджень судових ВП свідчить, що вони підсилюють напружено-деформований стан в елементах підшипників. Тому розглянемо пошкодження та відмови підшипників валопроводів.

Експлуатація підшипників валопроводів проходить у непростих умовах:

- постійних навантажень від маси ГГ й елементів ВП;
- періодичних зусиль, обумовлених невірноваженістю обертальних

частин;

- гідродинамічних моментів, переданих від гребного гвинта;
- упорів, створюваних гребним гвинтом;
- згинальних коливань валів і частота обертання валів;
- деформації корпусу судна;
- хвилювання водної поверхні;
- зношення опор або їх частин;
- завантаження судна.

Деформація корпусу судна змінює взаємне розташування підшипників ВП та навантажень, які діють на них. Це визначається за допомогою даних, отриманих при контролі положення підшипників на судах.

Підшипники ВП мають широкі межі швидкості ковзання. Режим повного ходу є найменш сприятливим для підшипників. Причиною цього є різке погіршення умов змащення й охолодження поверхонь, які піддаються тертю. Результатом може бути схоплювання деталей. Метал у вузлі схоплювання зміцнений пластичними деформаціями. Тому руйнування відбувається по менш міцному металу та супроводжується вириванням часток з однієї поверхні та утворенням наростів на іншій. При подальшому переміщенні нарости роблять ріжучу дію із пластичними деформаціями. Цей процес призводить або до важких задирів, або до зносу елементів ВП.

Важливим показником технічного стану підшипника ковзання є його зазор. Найбільш небезпечними явищами у підшипниках ковзання ВП СЕУ є заїдання. Воно призводить до задирів у підшипнику ковзання і, врешті-решт, до заклинювання вала, тобто до повної непридатності за короткий проміжок час. Отже, задери у підшипнику ковзання відносять до аварійних видів руйнувань.

Поломка або деформація лопатей гвинта підвищує вібрації ВП, що може стати причиною руйнування дейдвудних та опорних підшипників ВП.

Причинами експлуатаційних пошкоджень підшипників кочення є такі:

1) втомне руйнування матеріалу, викликане надвеликими навантаженнями, поганим змащенням і забрудненням поверхонь. Результатом є

викришування доріжок кілець і тіл кочення;

2) пошкодження від підвищеного зносу через збільшення радіальних зазорів, які викликають відхилення в положенні ротора щодо нормального. Порушення правильного положення при монтажі підшипників, вплив значних осьових навантажень, вигин сепаратора при переміщенні тіл кочення по взаємно пересічних шляхах, неконцентричність елементів підшипника та ін. викликають зношування гнізд сепаратора підшипників;

3) руйнування, викликані зміною зазорів та посадок між деталями підшипника та опорами ротора;

4) пошкодження, викликані недостатністю або завершенням подачі мастила, що приводить до наволокування матеріалу на поверхні бігових доріжок, тіла обертання, появи слідів зносу на робочій поверхні сепаратора. Нестача змащення є основною причиною схоплювання і заїдання підшипника. У результаті елементи кочення та сепаратори підшипників руйнуються або сплющуються і навіть цілком зварюються.

Зовнішніми ознаками, по яких можна судити про вид пошкодження підшипника, є такі:

1. Ненормальний шум.
2. Корозія.
3. Зменшення або навіть відсутність внутрішнього зазору.
4. Вібрації.
5. Поломки сепаратора або обертальних частин.
6. Підвищення температури.

Виділяють п'ять стадій розвитку дефектів підшипника у процесі експлуатації.

На першій стадії (виникнення дефекту) з'являється і починає розвиватися дефект, виникають і постійно збільшуються ударні коливання.

На другій стадії енергія віброімпульсів у підшипнику досягає свого максимального значення, що призводить до саморозвитку дефектів.

Далі наступає стадія саморуйнування підшипника, коли він знаходиться у

зоні переходу до повної деградації.

На четвертій стадії здійснюється повне руйнування підшипника, коли варто уникати роботи підшипника.

Заключна стадія – це очікування аварії зі значними наслідками.

Більшість дефектів підшипників протікають за подібним сценарієм. Вони найчастіше розрізняються тільки інтенсивністю і тривалістю процесів, які є індивідуальними у кожному конкретному випадку.

Пошкодження суднових ВП викликає напружено-деформований стан в елементах підшипників. Технічний стан валової лінії СЕУ визначається в основному ресурсом підшипників.

Висновки. Аналіз причин, які приводять до пошкоджень і виходу з ладу підшипників валопроводу, сприяють запобіганню аварій на судні.

Виявлені основні фактори, які визначають умови експлуатації підшипників валопроводу. Визначено процеси, які призводять до важких задирів або катастрофічного зносу та виходу з ладу підшипників валопроводу.

РОЗРОБЛЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ МЕТРОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ КОСМІЧНОГО АПАРАТУ ПРИ ОДНОПУНКТНІЙ ТЕХНОЛОГІЇ УПРАВЛІННЯ ПОТОКАМИ ІНФОРМАЦІЇ

Шульга Олександр Васильович

д. т. н., доцент

Сокіріна Валерія Олександрівна

аспірант

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Вступ. На сьогодні велика кількість завдань вимагає розгляду руху космічних апаратів над площиною місцевого горизонту наземного радіотехнічного комплексу вимірювання його координат. Актуальними є завдання, в основі яких лежить розробка моделей, завдяки яким в будь-який момент часу можна визначити місце положення космічного апарату відносно наземного радіотехнічного комплексу. Ці моделі прийнято називати моделями прогнозу. Вони необхідні при дослідженні процесу супроводу космічних апаратів наземним радіотехнічним комплексом, а також при аналізі різних варіантів технічних рішень на етапах проектування метрологічного та інформаційного забезпечення наземних радіотехнічних комплексів. У цьому випадку мова йде про дослідницькі математичні моделі.

Мета роботи. Моделі, які використовуються при такому типі досліджень, можна розбити на дві категорії. Моделі першої категорії умовно називаються розгорнутими, а другої – спрощеними.

Розгорнуті моделі можна описати наступною схемою:

- 1) опис руху космічного апарату в абсолютній системі координат в тій чи іншій мірі враховує збурюючі сили, що впливають на тіло;
- 2) перехід до опису руху в системі координат, пов'язаної зі спостерігачем на поверхні Землі

Спрощеними моделями вважаються ті моделі, які дозволяють моделювати напрямок на космічний апарат з деякого абстрактного радіотехнічного комплексу, для якого положення на поверхні Землі може бути вибрано будь-яким (задається щодо площини руху космічного апарату).

Метою даної роботи є аналіз та удосконалення обраної математичної моделі визначення місця положення космічного апарату відносно наземного радіотехнічного комплексу.

Матеріали і методи. Дослідження, які проводяться відносно прогнозування місцезнаходження космічного апарату в будь-який момент часу відносно наземного радіотехнічного комплексу здійснюється тільки на основі розширених моделей. Найважливіше практичне застосування цих моделей полягає в тому, що вони служать деяким еталоном при оцінці похибок менш точних моделей.

Спрощені моделі використовуються коли потрібно провести аналітичне дослідження кінематики супроводу космічного апарату наземним радіотехнічним комплексом на основі розширених моделей. Отже, призначення спрощених моделей в тому, щоб дати легко доступні для огляду функціональні залежності кутових величин, що визначають напрямок на космічний апарат від значень параметрів, які задають траєкторію його руху і розташування наземного радіотехнічного комплексу щодо цієї траєкторії та дають можливість істотно скоротити час на проведення аналізу на знаходження оцінок для ряду характеристик, актуальних на етапі розгляду різних варіантів проектних рішень.

Кожна з цих моделей заснована на описі зміни в часі положення космічного апарату, отже, напрямок на цей космічний апарат описується як функція часу. В основі цих математичних моделей лежить підхід, заснований на тому, що в русі космічного апарату відносно точки розташування наземного радіотехнічного комплексу можна виділити дві складові: зміна ділянки траєкторії, видимої з радіотехнічного комплексу та зміна розташування цієї ділянки відносно точки місцезнаходження радіотехнічного комплексу і рух космічного апарату по видимій ділянці траєкторії.

В такому разі розглянемо наступну математичну модель. Нехай S космічний апарат, який рухається по кеплеровій орбіті. Параметри орбіти: висота перигею h_p , ексцентриситет e , нахил орбіти i , довгота висхідного вузла Ω , аргумент перигею ω . Направлення на космічний апарат визначається значеннями азимута A і кута місця γ . Назвемо кульмінаційною ту з точок, в якій радіус-вектор, що задає положення космічного апарату, перпендикулярний лінії перетину площини орбіти і площини місцевого горизонту – пряма l_1l_2 (S_C на рис. 2.1–2.2). Взаємне положення площини орбіти і площини місцевого горизонту задамо кутом α між цими площинами. Пряма l_1l_2 ділить площину місцевого горизонту на дві півплощини. Кут α відкладається від тієї півплощини, якій не належить точка розташування радіотехнічного комплексу P . Видиму ділянку кеплерівської траєкторії космічного апарату для миттєвого положення наземного радіотехнічного комплексу на нерухомій земній сфері може бути однозначно визначено двома величинами – значенням істинної аномалії Θ_C відповідним положенням космічного апарату на орбіті в кульмінаційній точці, і кутом α . Значення Θ_C задає в площині орбіти орієнтацію прямої l_1l_2 , відтинає видиму ділянку траєкторії, а кут α визначає відстань $d = \frac{R}{\sin \alpha}$ від центру Землі до прямої (в даному випадку R – радіус Землі).

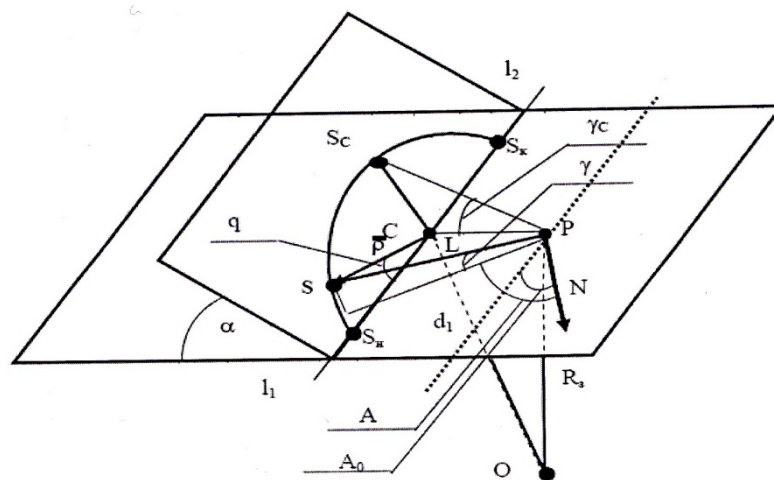

Рис. 2.1. Ділянка орбіти, яка видна з наземного радіотехнічного комплексу

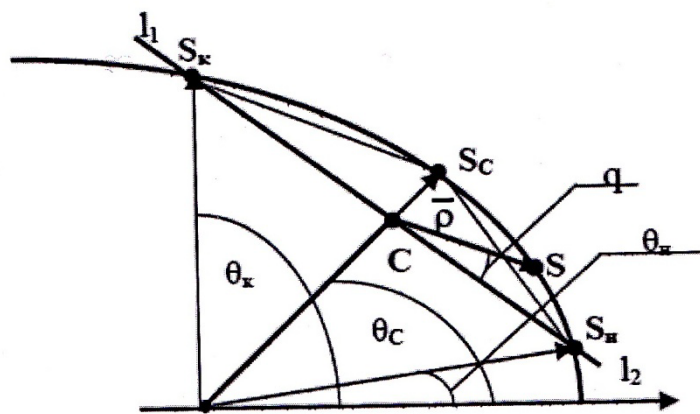

Рис. 2.2. Вигляд розрізу орбіти

Положення космічного апарату в площині орбіти на інтервалі видимості запропоновано задавати вектором $\bar{\rho}$, початок якого збігається з основою перпендикуляра з наземного радіотехнічного комплексу на лінію перетину площини орбіти з площиною місцевого горизонту, а кінець з точкою місцезнаходження космічного апарату. Напрямок вектора задає кут q який відкладається в площині орбіти від прямої $l_1 l_2$ по ходу руху космічного апарату. На будь-якому інтервалі видимості значення q послідовно змінюється від 0 до 180 градусів. Значення істинної аномалії θ , модуль радіус-вектора космічного апарату \bar{r} радіус-вектор $\bar{\rho}$ визначені як функції кута q . Азимут і кут місця з урахуванням значень α , θ_c , $\theta(q)$, $r(q)$, $\rho(q)$ також визначені як функції кута Рівняння для розрахунку азимута і кута місця представлені нижче:

$$\theta(q) = \theta_c + z\theta_a(q), \quad (1)$$

де

$$z = \begin{cases} -1 & \text{при } q \leq \frac{\pi}{2} \\ 1 & \text{при } q > \frac{\pi}{2} \end{cases},$$

$$\theta_a(q) = 2 \operatorname{arctg} \left[\frac{-b}{c-a} + \sqrt{\left(\frac{-b}{c-a}\right)^2 - \frac{c+a}{c-a}} \right]. \quad (2)$$

де

$$a = \frac{\cos q}{d_1} - \frac{e \cos \theta_c \cos q}{p}, \quad b = \left(\frac{\sin q}{d_1} + \frac{e \cos q \sin \theta_c}{p} \right) z, \quad c = \frac{-\cos q}{p},$$

а $p = (1+e)(R+h_p)$ - фокальний параметр.

$$r(q) = \frac{p}{1 + e \cos \theta(q)}, \quad (3)$$

$$\rho(q) = -d_1 \sin q + \sqrt{r(q)^2 - d_1^2 \cos^2 q}, \quad (4)$$

$$A(q) = A_0 + \operatorname{arctg} \frac{d + \rho(q) \sin q \cos \alpha}{\rho(q) \cos q} + D, \quad (5)$$

$$\gamma(q) = \operatorname{arctg} \frac{\rho(q) \sin q \sin \alpha}{\sqrt{\rho(q)^2 \cos^2 q + (d + \rho(q) \sin q \cos \alpha)^2}}, \quad (6)$$

де

$$D = \begin{cases} 0 & \text{при } q \leq \frac{\pi}{2} \\ \pi & \text{при } q > \frac{\pi}{2} \end{cases}, \quad d = R \operatorname{ctg}(\alpha);$$

Кут A_0 задає орієнтацію прямих $l_1 l_2$ в площині місцевого горизонту.

Проте спрощена модель дає похибки, які вносить нехтування обертанням Землі. Тому побудуємо удосконалену математичну моделі визначення місця розташування космічного апарата на орбіті наземним радіотехнічним комплексом, яка буде враховувати кінематику обертання Землі

Для цього розглянемо Земну сферу. У момент часу, коли на інтервалі видимості кут місця досягає кульмінаційного значення (назвемо цей момент часу кульмінаційним і позначимо t_{\max}), точка розташування наземного радіотехнічного комплексу P знаходиться на великому колі 1, площина якого перпендикулярна площині орбіти (рис. 3).

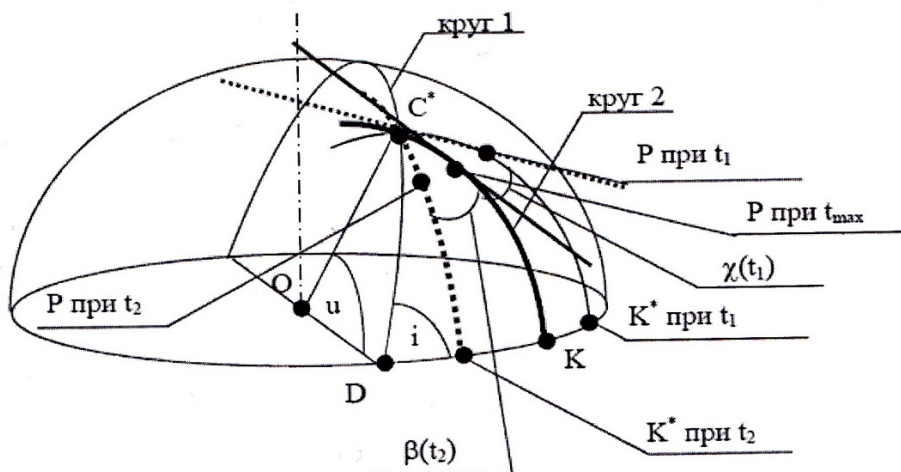

Рис. 3. Зміна положень спостерігача в точці P відносно точки C , яка відповідає підсупутниковій в момент часу t_{\max}

Абсолютну величину кута ΔL з урахуванням кутової швидкості обертання Землі ω_3 можна знайти $\Delta L(q) = \omega_3 |t(q) - t(\pi/2)|$,

а кутову величину дугу DK^* - із виразу

$$DK^*(q) = DK \pm z \|\Delta L(q)\|,$$

Значення кута χ можна визначити на основі наступного виразу:

$$\chi(q) = \begin{cases} \frac{\pi}{2} - \chi^*(q) & \text{при } q \leq \frac{\pi}{2} \\ \chi^*(q) - \frac{\pi}{2} & \text{при } q > \frac{\pi}{2} \end{cases}$$

Отримане значення $\chi(q)$ використовується для уточнення існуючих моделей, які описують рух космічного апарату на орбіті відносно інтервалу видимості наземного радіотехнічного комплексу.

Висновки. Результати і обговорення. Отже, нам вдалося побудувати два типи математичних моделей спрощену та вдосконалену. Ми показали, що спрощена модель дає досить хороші результати в діапазоні кутів місця приблизно від 60° до 90° (повний збіг при кутах місця в околиці 90° і найбільша похибка 1° при кутах місця низьких 60°). Крім того, обґрунтовано параметри удосконаленої математичної моделі, точність якої є кращою на порядок від існуючих моделей. При цьому запропонована удосконалена модель зберегла досить високий рівень узагальнення та універсальності. Так, для розрахунку кутів, які задають напрям на космічний апарат, використовуються ті ж вихідні дані, як і в більшості подібних моделей, тобто параметри кеплерової орбіти, проте азимут і кут місця визначаються як функції універсального параметра q . Для розрахунку низки характеристик наземного радіотехнічного комплексу при його проектуванні доцільно використовувати дані математичні моделі.

ФИЗИКО-МАТЕМАТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ «ТРЕТЬОГО ТІЛА» ПРИ ПОСТАНОВЦІ КОНТАКТНИХ ЗАДАЧ

Барабаш Галина Михайлівна,

к. ф.-м. н., доцент

Львівський національний університет ім. І. Франка

м. Львів, Україна

Онишкевич Володимир Михайлович,

к. ф.-м. н., доцент

Національний лісотехнічний університет України

м. Львів, Україна

Вступ. Розмаїття чинників впливу на тепловий режим трибологічної пари зумовлює складність опису та математичного моделювання такої практичної науково-технічної задачі. Серед факторів впливу є як теплофізичні (теплопровідність, теплоємність, коефіцієнт лінійного розширення взаємодіючих тіл та інші), так і механічні (пружність, твердість тощо). Вперше термопружна контактна взаємодія тіл за наявності поверхневих теплофізичних неоднорідностей була досліджена в [1].

Мета роботи. Пропонується математично моделювати режими тертя, зношування та теплоутворення за допомогою розгляду так званого умовного «третього тіла» [2] – тонких приповерхневих і проміжкових шарів контактуючих тіл, фізико-механічні властивості яких відрізняються від властивостей тіл контактної пари, та мікрогеометрією поверхонь тіл у контактній зоні. Для дослідження контактної термопружності з урахуванням тертя і теплоутворення за вихідні умови використаєм узагальнені умови теплового контакту, які враховують коефіцієнт термопроникності контакту [1]:

$$\lambda \Delta(t^{(1)} + t^{(2)}) + 2 \left(\lambda^{(1)} \frac{\partial t^{(1)}}{\partial n} - \lambda^{(2)} \frac{\partial t^{(2)}}{\partial n} \right) = c(i^{(1)} + i^{(2)}) - 2Q, \quad (1)$$

$$\lambda \Delta(t^{(1)} - t^{(2)}) + 2 \left(\lambda^{(1)} \frac{\partial t^{(1)}}{\partial n} + \lambda^{(2)} \frac{\partial t^{(2)}}{\partial n} \right) - 12h(t^{(1)} - t^{(2)}) = c(\dot{t}^{(1)} - \dot{t}^{(2)}), \quad (2)$$

де індексами «1» та «2» позначено величини, які відносяться відповідно до першого і другого тіла; n – нормаль до поверхні контакту тіл; λ – зведена теплопровідність; Δ – двовимірний оператор Лапласа; c – зведена теплоємність; Q – інтенсивність теплових джерел, h – коефіцієнт термопроникності контакту.

Математична модель «третього тіла». Проведений числовий аналіз показав, що нехтування коефіцієнтом λ незначно впливає на розподіл температурних полів у тілах пари тертя, а суттєвий вплив на результати має коефіцієнт термопроникності контакту h . Тому для практичних розрахунків можна рекомендувати такі спрощені теплофізичні умови на ділянці контакту:

$$\lambda^{(1)} \frac{\partial t^{(1)}}{\partial n} - \lambda^{(2)} \frac{\partial t^{(2)}}{\partial n} = \frac{c}{2}(\dot{t}^{(1)} + \dot{t}^{(2)}) - Q, \quad (3)$$

$$\lambda^{(1)} \frac{\partial t^{(1)}}{\partial n} + \lambda^{(2)} \frac{\partial t^{(2)}}{\partial n} - 2h(t^{(1)} - t^{(2)}) = \frac{c}{6}(\dot{t}^{(1)} - \dot{t}^{(2)}). \quad (4)$$

З'ясовано [3], що середня температура в області контакту тіл мало відрізняється від температури $t^{(1)} = t^{(2)}$ при ідеальному тепловому контакті тіл. Оскільки для знаходження коефіцієнта термопроникності контакту h , який пов'язує тепловий потік і різницю температур ($q = h\Delta t$), необхідно знати середню температуру, то розв'язок задачі із запропонованими спрощеними граничними умовами (3)-(4) при $h \rightarrow \infty$ можна розглядати і як перший етап для знаходження h .

Фактори, від яких залежить h , як і весь процес теплоутворення, є численними та складними [4]. Проведений числовий аналіз експериментальних даних дозволив встановити суттєвий вплив на зміну термопроникності контакту деяких з них (рис. 1).

Для визначення впливу вказаних параметрів на різницю температур і теплових потоків розглянуто нестационарну контактну задачу термопружності з

теплоутворенням від дії сил тертя на межі двох півпросторів, яка за складністю відповідає суперпозиції двох одновимірних задач термопружності.

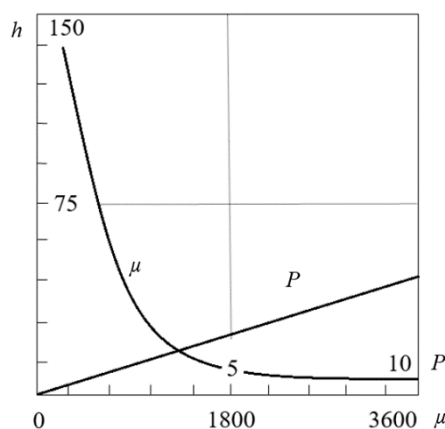

Рис. 1. Залежність теплопроникності h (кВт/м²К) від тиску P (МПа) та твердості μ (МПа)

Припускаємо, що два пружних півпростори з нульовою температурою спочатку є нерухомими, а в момент часу $\tau = 0$ зближуються і з тертям починають переміщуватися з відносною сталою швидкістю V . Процес тертя на межі контакту супроводжується теплоутворенням, теплові граничні умови враховують коефіцієнт теплопроникності контакту h . Математично задача полягає в розв'язанні рівнянь термопружності

$$\frac{\partial^2 u^{(i)}}{\partial x_i^2} = \beta^{(i)} \frac{\partial t^{(i)}}{\partial x_i}, \quad \frac{\partial^2 t^{(i)}}{\partial x_i^2} = \frac{1}{a^{(i)}} \frac{\partial t^{(i)}}{\partial \tau}, \quad (5)$$

за таких умов:

$$t^{(i)}|_{\tau=0} = 0, \quad \sigma_{x_1} = \sigma_{x_2}, \quad u^{(1)} + u^{(2)} = const,$$

$$\lambda^{(1)} \frac{\partial t^{(1)}}{\partial x_1} + \lambda^{(2)} \frac{\partial t^{(2)}}{\partial x_2} = fV\sigma_{x_1} = fV\sigma_{x_2}, \quad (6)$$

$$\lambda^{(1)} \frac{\partial t^{(1)}}{\partial x_1} - \lambda^{(2)} \frac{\partial t^{(2)}}{\partial x_2} - 2h(t^{(1)} - t^{(2)}) = 0, \quad (7)$$

де f – коефіцієнт тертя між тілами, $\beta = (3\lambda + 2\mu)\alpha$, λ, μ – коефіцієнти Ламе, α – температурний коефіцієнт лінійного розширення, $a^{(i)}$ – коефіцієнт теплопроводності для i -го тіла, $i=1,2$.

Аналітичний розв'язок. Застосувавши інтегральне перетворення Лапласа, отримано аналітичний розв'язок поставленої задачі (5)-(7). У випадку задання на безмежності напруження вигляду $\sigma|_{\infty} = P_0/\sqrt{\pi\tau}$, для розподілу температури і теплових потоків за глибиною отримано такі формули:

$$t^{(i)}(x_i, \tau) = \frac{fVP_0}{2\Lambda_i(\Lambda_i + \Lambda_j)} \left\{ 2\Lambda_i \operatorname{erfc} \frac{x_i}{2\sqrt{a^{(i)}\tau}} - (\Lambda_i - \Lambda_j) \exp\left(\frac{h^2(\Lambda_i + \Lambda_j)^2}{4\Lambda_i^2\Lambda_j^2}\tau + \frac{x_i h}{\sqrt{a^{(i)}}} \frac{\Lambda_i + \Lambda_j}{2\Lambda_i\Lambda_j}\right) \times \operatorname{erfc}\left(\frac{x_i}{2\sqrt{a^{(i)}\tau}} + \frac{h(\Lambda_i + \Lambda_j)}{2\Lambda_i\Lambda_j}\sqrt{\tau}\right) \right\}, \quad (8)$$

$$q^{(i)}(x_i, \tau) = \frac{fVP_0}{2} \left\{ \frac{1}{\sqrt{\pi\tau}} \exp\left(-\frac{x_i^2}{4a^{(i)}\tau}\right) + \frac{h(\Lambda_i - \Lambda_j)}{2\Lambda_i\Lambda_j} \times \exp\left(\frac{h^2(\Lambda_i + \Lambda_j)^2}{4\Lambda_i^2\Lambda_j^2}\tau + \frac{x_i h}{\sqrt{a^{(i)}}} \frac{\Lambda_i + \Lambda_j}{2\Lambda_i\Lambda_j}\right) \times \operatorname{erfc}\left(\frac{x_i}{2\sqrt{a^{(i)}\tau}} + \frac{h(\Lambda_i + \Lambda_j)}{2\Lambda_i\Lambda_j}\sqrt{\tau}\right) \right\}, \quad (9)$$

де $\Lambda_i = \lambda^{(i)}/\sqrt{a^{(i)}}$, $i=1,2$.

Результати і обговорення. Досліджено залежність різниці температур $\Delta t = t^{(2)} - t^{(1)}$ і теплових потоків $\Delta q = q^{(2)} - q^{(1)}$ (рис. 2) від різних вхідних параметрів. Аналізуючи отримані числові результати, можна зробити такі висновки: із збільшенням теплопровідності контактуючих тіл і тиску в зоні контакту термопроникність контакту зростає, а при збільшенні жорсткості і твердості матеріалів тіл – спадає.

Висновки. Із збільшенням теплопровідності нижнього тіла, жорсткості та твердості матеріалів пари тертя різниця температур контактуючих тіл зростає, а при збільшенні теплопровідності верхнього тілі – спадає. Зміна номінального тиску між тілами на ділянці контакту мало впливає на різницю температур і теплових потоків у тілах. Із збільшенням теплопровідності верхнього тіла різниця теплових потоків контактуючих тіл зростає, для нижнього тіла ефект

протилежний. Зміна твердості та жорсткості матеріалів контактуючих тіл мало впливає на різницю теплових потоків у них.

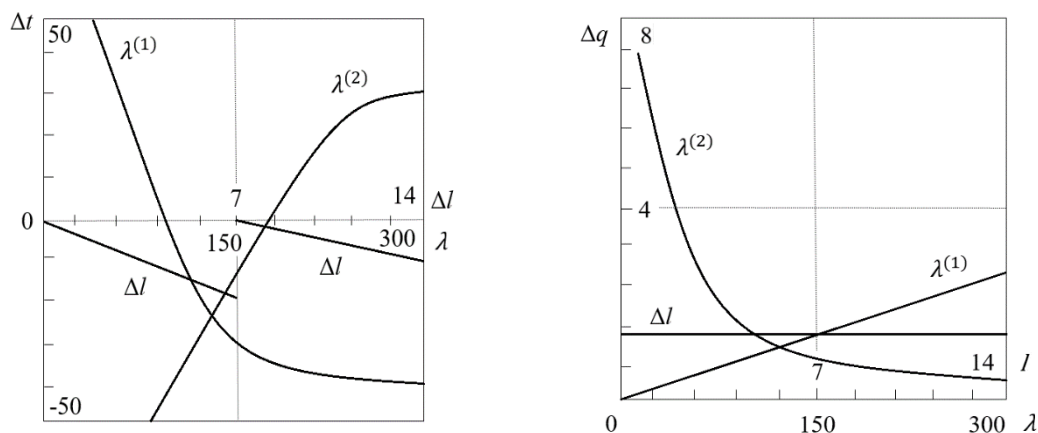

Рис. 2. Залежність різниці температур Δt ($^{\circ}\text{C}$) і теплових потоків Δq ($\text{кВт}/\text{м}^2\text{К}$) від чистоти обробки поверхонь Δl (мкм) та коефіцієнтів теплопровідності $\lambda^{(1)}$, $\lambda^{(2)}$ ($\text{Вт}/\text{мК}$)

ЛІТЕРАТУРА

[1] Мартыняк Р.М. Термоупругое контактное взаимодействие тел при наличии поверхностных теплофизических неоднородностей / Р.Н. Швец, Р.М. Мартыняк // Мат. методы и физ.-мех. поля. – 1988. – Вып. 27. – С. 23-28.

[2] Онишкевич В.М. Дослідження впливу властивостей «третього тіла» на теплоутворення від тертя / В.П. Левицький, В.М. Онишкевич // Мат. методи та фіз.-мех. поля. – 1999. – Вып. 42, №1. – С. 82-86.

[3] V. P. Levyts'kyi and V. M. Onyshkevych, "Investigation of the influence of properties of a "third body" on heat generation due to friction," J. Maths. Sci., vol. 109, no. 1, pp. 1251-1256, 2002.

[4] V. P. Levytskyi and V. M. Onyshkevych, "Plane contact problem with heat generation account of friction," Int. J. Engng Sci., vol. 34, no. 1, pp. 101-112, 1996.

ПОБУДОВА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Вигоднер Інна Валентинівна

старший викладач кафедри
вищої математики і математичного моделювання,

Солопова Катерина Дмитрівна

студентка факультету інтегрованих технологій та дизайну
Херсонський національний технічний університет

м. Херсон, Україна

Вступ./Introduction. Процеси харчової технології – це складні фізико-хімічні процеси. Потоки речовини, що беруть участь у них, як правило, багатофазні і багатокомпонентні. У ході протікання процесу в кожній точці фази і на границях розділу відбувається перенос імпульсу, енергії, маси. Крім того, весь процес протікає в апараті з конкретними геометричними характеристиками, що, у свою чергу, впливає на характер цього процесу.

Ціль роботи./Aim. Рішення проблеми опису таких складних систем дають методи математичного моделювання. Під математичним та комп'ютерним моделюванням розуміють вивчення властивостей об'єкта та процесів, які в ньому відбуваються за допомогою математичної моделі та обробка і побудова моделі з використанням можливостей сучасної обчислювальної техніки. Її метою та предметом є визначення оптимальних умов протікання процесу, керування їм на основі математичної моделі і перенос результатів на об'єкт. Наведемо приклад складання математичної моделі при механічних процесах обробки сировини (здрібнювання, різання, сепарування, дозування, перемішування тощо).

Матеріали та методи./Materials and methods. Механічні процеси здрібнювання, різання, сепарування (поділу), дозування, змішання, перемішування, гранулювання (брикетування) широко застосовують у харчовій промисловості.

Сепарування (поділ, класифікацію) застосовують для поділу сипучих матеріалів на фракції, що відрізняються розмірами, формою, густиною та іншими фізико-механічними властивостями.

При дозуванні і змішуванні різних рідких, пастоподібних та сипучих компонентів утворюються суміші з визначеними якісними показниками.

Процеси перемішування широко використовуються в харчовій промисловості для утворення однорідних продуктів з визначеними властивостями, а також для інтенсифікації технологічних процесів. Перемішування здійснюють різними способами в різних апаратах з мішалками, а також у газових і рідинних потоках.

Оскільки при змішуванні необхідно отримати кінцевий продукт із певними властивостями, на початковому етапі величезне значення має дозування компонентів. При складанні оптимальної рецептури доцільно використати математичні задачі оптимізації, які являються задачами математичного програмування.

Розглянемо побудову математичної моделі для задач змішування та дозування.

Задача. Для виготовлення домашнього десерту за рецептурою необхідно молоко, цукор та вершки із вмістом жиру 20%. Кількість білків, жирів, вуглеводів та ціни за 100 г цих продуктів вказано в таблиці. Необхідно скласти рецепт десерту, в якому в 100 г продукту було б не менш, ніж 4,5 г білка, не більш, ніж 13,5 г жирів та не більш, ніж 22,1 г вуглеводів. Скласти математичну модель такого рецепту десерту, щоб його себевартість була а) мінімальною; б) максимальною.

БЖВ/Продукти	Молоко	Цукор	Вершки	Обмеженість в БЖВ
Білки	3,32	1,12	3	4,5
Жири	1,9	1	20	13,5
Вуглеводи	4,66	88,2	3,6	22,1
Ціна продукту за 100 г	1,4 грн.	2,7 грн.	10,2	мінімальна, максимальна

Будуємо математичну модель задачі.

Позначимо x_1 г кількість молока в десерті, x_2 г – кількість цукру, x_3 г – кількість вершків. Тоді білків можливо отримати виразом $3,32x_1 + 1,12x_2 + 3x_3$, жирів – $1,9x_1 + x_2 + 20x_3$, вуглеводів – $4,66x_1 + 88,2x_2 + 3,6x_3$. Враховуючи, що на кожний інгредієнт є обмеження, складемо нерівності: $3,32x_1 + 1,12x_2 + 3x_3 \geq 4,5$, $1,9x_1 + x_2 + 20x_3 \leq 13,5$ та $4,66x_1 + 88,2x_2 + 3,6x_3 \leq 22,1$. Оскільки x_1 , x_2 та x_3 – це вага, то накладаємо на них умову невід’ємності: $x_1 \geq 0$, $x_2 \geq 0$, $x_3 \geq 0$. Загальна вартість десерту є цільовою функцією та складає $F = 0,14x_1 + 0,27x_2 + 0,102x_3$ (ціни всіх інгредієнтів перераховано за 1 грам). Оскільки потребується скласти рецепт і з мінімальною вартістю, і з максимальною, то $F = 0,14x_1 + 0,27x_2 + 0,102x_3 \rightarrow \min$ та $F = 0,14x_1 + 0,27x_2 + 0,102x_3 \rightarrow \max$

Математична модель задачі виглядає так: Знайти такий оптимальний план

$$X = \{x_1; x_2; x_3\}, \text{ який задовольняє системі обмежень } \begin{cases} 3,32x_1 + 1,12x_2 + 3x_3 \geq 4,5; \\ 1,9x_1 + x_2 + 20x_3 \leq 13,5; \\ 4,66x_1 + 88,2x_2 + 3,6x_3 \leq 22,1; \\ x_1 \geq 0; x_2 \geq 0; x_3 \geq 0. \end{cases}$$

та надає мінімальне значення цільовій функції $F = 0,14x_1 + 0,27x_2 + 0,102x_3 \rightarrow \min$

або надає максимальне значення цільовій функції

$$F = 0,14x_1 + 0,27x_2 + 0,102x_3 \rightarrow \max.$$

ЧОРНОБИЛЬ. СПРИЯТЛИВЕ МІСЦЕ ДЛЯ ЖИТТЯ?

Федотов Вячеслав Віталійович,

старший викладач кафедри загальної фізики

фізико-математичного факультету

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Пюстонен Софія Романівна

студентка Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Вступ.

Катастрофа на ЧАЕС поставила перед наукою ряд найскладніших екологічних, медичних, економічних, соціальних, правових та інших проблем. Катастрофа вважається найбільшою за всю історію ядерної енергетики, як за кількістю загиблих і потерпілих від її наслідків людей, так і за економічним збитком.

Ціль роботи.

Провести дослідження та оцінити, коли територія Чорнобильської зони відчуження може бути заселена.

Матеріали та методи.

Про катастрофу.

Чорнобильська катастрофа - техногенна екологічно-гуманітарна катастрофа, спричинена двома тепловими вибухами та далі руйнуванням четвертого енергоблока ЧАЕС, розташованої на території України, в ніч на 26 квітня 1986 року. Руйнування мало вибуховий характер, реактор було повністю зруйновано і в докільля викинуто велику кількість радіоактивних речовин. Відбувся викид потужністю 300 Хіросім[1].

Причина катастрофи.

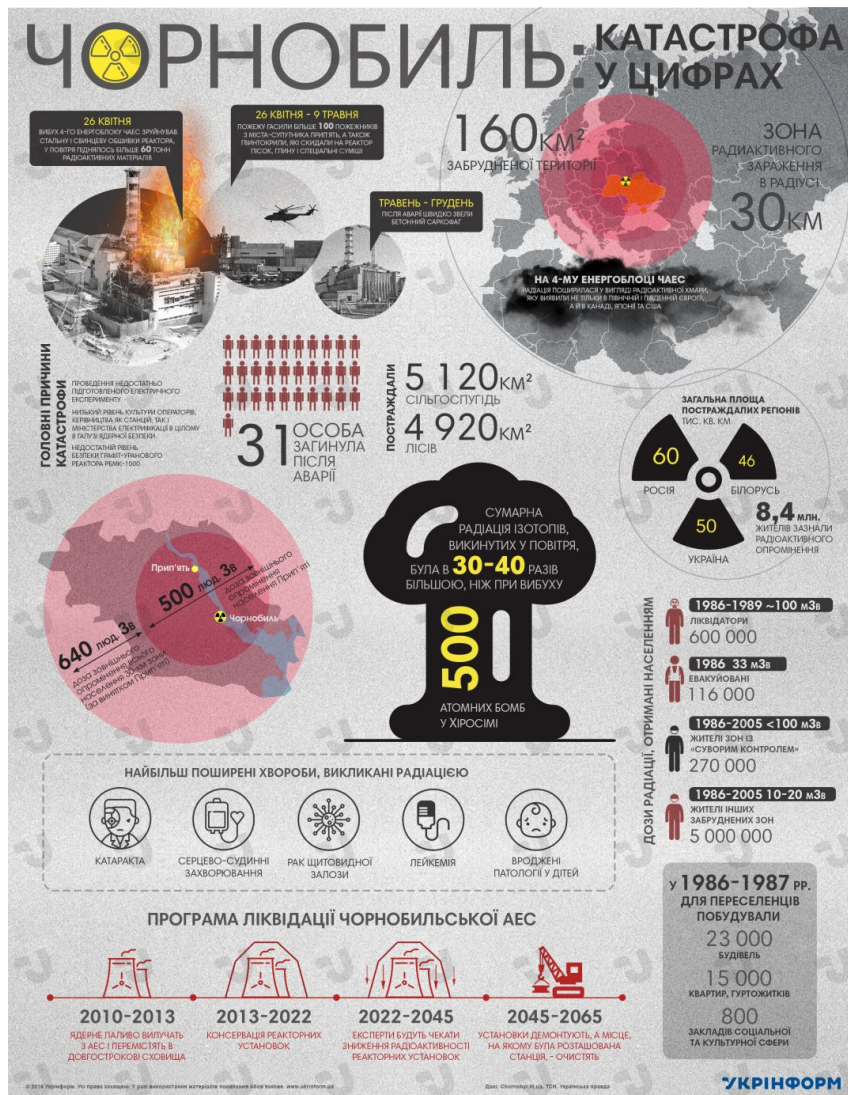

Рис. 1. Інфографіка Чорнобильської зони

Аварія на Чорнобильському реакторі сталася під час експериментального випробування системи електроживлення перед відключенням реактора для планового ремонту. В порушення норм безпеки персонал відключив важливі системи контролю та допустив досягнення реактором, які мали проектні помилки, нестабільних параметрів на зниженій потужності. Раптове підвищення потужності призвело до вибуху пара, в результаті якого в корпусі реактора виникла тріщина, що стало причиною подальшого інтенсивного взаємодії між паливом і паром, руйнування активної зони реактора і серйозного пошкодження будівлі реактора.

Небезпечні викиди під час аварії.

Радіоактивна хмара від аварії пройшла над європейською частиною СРСР, більшою частиною Європи, східною частиною США. Приблизно 60 % радіоактивних речовин осіло на території Білорусі. Близько 300 000 осіб евакуйовано із зон забруднення.

Які саме викиди?

При аварії стався викид радіоактивних ізотопів певних елементів: цезію, стронцію, плутонію і америцію. Найбільше в зовнішнє середовище потрапило радіоактивного цезію і стронцію. Період напіврозпаду у них близько 30 років - це означає, що кожні 30 років активність у них падає в два рази [2].

Жахливі наслідки.

В результаті аварії на Чорнобильській АЕС практично відразу з'явилися численні гострі наслідки радіації. З 600 робітників, які були присутні на майданчику рано вранці 26 квітня 1986 року, 134 отримали високу дозу опромінення (0,8-16 Гр) і страждали на променеву хворобу. З них, 28 осіб померли в перші три місяці і ще 19 осіб померли в 1987-2004 роках. Крім того, згідно з доповіддю НКДАР ООН за 2008 рік, більшість з 530 000 зареєстрованих учасників ліквідації наслідків аварії отримали дози від 0,02 Гр до 0,5 Гр в період з 1986 по 1990 роки [2].

Стан на сьогодні.

Таблиця 1

Радіаційний фон. Україна[3]

Стан на 25.10.2021 15:00	Камя'нець, Хмельницьк а область	Балта,Одеськ а область	Городок, Житомирська область	Ужгород, Закарпатська область	Малин, Житомирс ька область	Любар, Житомирська область
	Доза мкР/г					
	14.0	13.0	10.0	13.0	10.0	17.0

Таблиця 2

Радіаційний фон. Чорнобильська зона[4]

Стан на 25.10.2021	Припять	Чорнобиль	ЧАЕС	Рудий ліс	Копачи	Дитятки
	Доза мкР/г					
	101.0	17.0	224.0	125.0	65.0	11.0

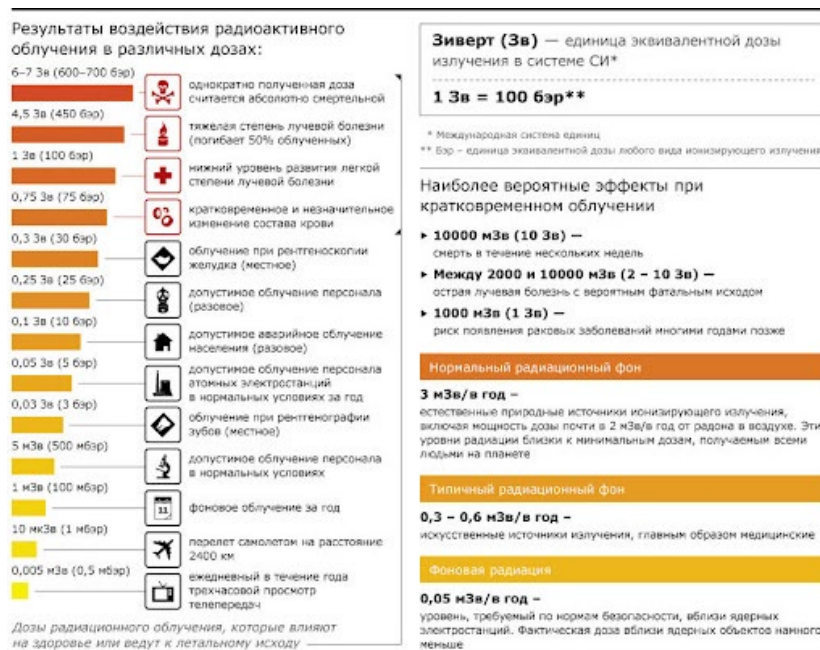

Рис. 2. Рівні радіоактивного опромінення

Здається, що все добре і жити можна.

Аналізуючи дані, ми можемо припустити, що саме Чорнобиль зараз є сприятливим місцем для перебування, а в близькому майбутньому – й місцем для життя, тому що радіаційні фон в цій зоні наразі в нормі. Але ...

Конфайнтмент, який нас рятує.

Новий безпечний конфайнтмент — ізоляційна аркова споруда над зруйнованим унаслідок аварії четвертим енергоблоком Чорнобильської АЕС; цей об'єкт накрив собою застаріле «Укриття». Арка стала найбільшою рухомою наземною спорудою. Саркофаг ЧАЕС встановили в 2016 році. Здавалося, що всі будівельні та підготовчі роботи вже завершені. Однак об'єкт за станом на 2018 рік досі не введений в експлуатацію.

Результати.

Реактор допоки залишається незахищеним і в навколишнє середовище може надходити певна кількість радіації. Що зараз твориться в Чорнобилі біля ЧАЕС, напевно знають люди, які розробляли даний проект. Так, начальник управління безпеки щодо поводження з радіоактивними відходами Наталія Риболовля стверджує, що для того, щоб арка, зведена над укриттям, була довершити, вона повинна бути герметично з'єднаної зі старим Саркофагом. Для

цього необхідно сконструювати кріплення спеціальних мембран, які нададуть цю герметичність. Поряд з цим необхідно встановити системи вентиляції повітря, контролю температури і радіаційного фону.

Всі ці роботи в даний час поки не ведуться. Основна причина припинення робіт - висока радіація.

До того ж, ми можемо помітити, що в містах, які знаходяться недалеко від Чорнобиля мають досить високу радіацію, яка є антинормою і не дозволяє працівникам довго перебувати на території.

Довге перебування на деяких ділянках просто неможливо, адже будь-хто може опромінитися аж до променевої хвороби. Інженер проекту стверджує, що з огляду на перелічених чинників в заплановані терміни завершити роботу не вдасться.

Висновки.

З огляду на концентрацію викинутих речовин, швидше за все, люди зможуть жити в Прип'яті вже через кілька десятків років, але тільки в сенсі «перебувати там тривалий час без наслідків». На звичайне життя це все одно буде не дуже схоже. Пити воду і займатися сільським господарством на цій території буде не можна ще кілька сотень років; тільки тоді розпадуться майже весь стронцій і цезій. Складно сказати, чи знайдеться багато охочих переїхати в Прип'ять і почати там нове життя на таких умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%BE%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B0
2. <http://azot.ck.ua/zdpo1/chornobil.php>
3. <https://gcsk.gov.ua/ru/radionuklidnij-monitoring/>
4. https://www.chernobyl-tour.com/radiation_counter_online_ru.html

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ЦИКЛЫ И СОЛНЦЕ

Филер Залмен Ефимович

Профессор, к. ф.-м. н., д. т. н., профессор-пенсионер
Центральноукраинский государственный педагогический университет

Аннотация. Рассматривается цикличность мировой экономики на фоне изменений солнечной активности. Анализируются работы У.С. Джевонса (конец XIX в.), А.Л. Чижевского, С.А. Кузнеця (XX в.), Т. Модиса (XXI в.) и др. Дано физическое истолкование «опережению» развития экономики по сравнению с циклом солнечных пятен. Предложен метод анализа почти периодических процессов, позволяющий прогнозировать их дальнейший ход.

Ключевые слова. Цикличность, мировая экономика, солнечная активность, опережение, анализ почти периодических процессов.

Введение. В 70-е годы XIX в. по архивным данным британский учёный-энциклопедист У.С. Джевонс (1835-1882) установил синхронность изменений британской экономики и чисел Вольфа – характеристики солнечной активности (СА) [1]. Он дал объяснение замеченного синхронизма изменением урожайности зерновых культур и *психологическим* воздействием солнечных излучений на поведение капиталистов и потребителей. Уже в 1875 г. Джевонс высказал мысль о существовании корреляционной зависимости между погодой и условиями экономического развития.

Российский географ и климатолог М.А. Боголепов (1879-1933) был сторонником учёта влияния СА на процессы во всех сферах Земли – от атмо-, гидро-, литосферы до органического мира и человеческого общества. Его основной труд [2] впервые вышел ещё в 1907 г. Он был знаком с работами Джевонса. Впервые знание периодичности влияния солнечной активности на урожай было своевременно использовано для предотвращения последствий предстоящей засухи на государственном уровне в Советской России в 1920 г.

Московский физик и метеоролог В.А. Михельсон (1860-1927) обратился в октябре 1920 г. к наркому земледелия РСФСР С.П. Середе с предупреждением о сильной засухе 1921 г. Тот передал материалы прогноза в Совнарком. 6 ноября Ленин даёт указание Середе по смягчению последствий голода – от ознакомления до закупки зерна за границей. Когда ранней весной прогноз становится реальностью, продразвёрстка заменяется продналогом и вводится НЭП [3]. Систематически изучал влияние СА на социум А.Л. Чижевский. Защитив в 1918 г. в МГУ докторскую диссертацию, он по совету наркома А.В. Луначарского готовит в 1922 г. брошюру, которую ему удаётся издать в Калуге в 1924 г. [4]. В ней не содержится влияние именно на экономические процессы. Наша статья в «Комсомольской правде» [6] прорвала наложенное Сталиным табу на публикации Геня. Чижевский высоко оценил смелость прогноза Михельсона 1920 г. К сожалению, в 1931 г. Михельсона, Середы и Ленина уже не было; предупредить трагедию голода в СССР уже было некому.

Ещё немного истории. 31 мая 1873 г. К. Маркс пишет Ф. Энгельсу: «Я неоднократно пытался – для анализа кризисов – вычислить эти повышения и понижения как неправильные кривые и дума, что возможно математически вывести из этого главные законы кризиса. Мур ... считает задачу пока невыполнимой, и я решил до поры до времени отказаться от неё» [7, С. 5-6]. Здесь Маркс ставит задачу построения математической теории периодичности экономических кризисов, не связывая их с СА. У. Джевонс начинает решать её. Но в то время ещё не существовало методов анализа *почти* периодических процессов. Энгельс сказал о Джевонсе: «Вульгарный буржуазный экономист». Для его последователей в СССР это стало приговором. А слово «вульгарный» означает *обычный*; не буржуазных экономистов тогда не существовало.

В 1971 г. Нобелевская премия по экономике была присуждена Саймону Кузнецу (1901-1985) "за эмпирически обоснованную интерпретацию экономического роста, которая привела к новому и углубленному пониманию экономической и социальной структуры и процесса развития". «Он рассчитал

циклы спада и подъема экономики с периодом 15-20 лет. Согласно динамике этих колебаний, в настоящее время мир переживает подъем, который продлится примерно до 2025 года» [9]. В последнее время больше говорят о скоро предстоящем экономическом кризисе. В работах Кузнецца цикличность объясняется демографическими и социально – экономическими (земными) причинами. Мы считаем, что циклы Кузнецца определяются и 22-летними *магнитными* циклами, инициируемыми СА. Он не связывал развитие экономики с изменениями на Солнце.

После кризиса 2008 г. проректор Высшей школы экономики (ВШУ) в Москве Нуреев Р.М. (род. 1950) говорил, что их молодые учёные пытаются использовать для прогнозирования кризисов ряды Фурье. Подчеркнём, что классические ряды Фурье для этой цели не подходят, ибо частоты тригонометрических составляющих *не кратны* основной частоте.

Поиски автора и его учеников. В 2000 г. нами с А.Н. Дреевым был разработан алгоритм, на основе которого была создана в 2003 г. программа EXTRAPOL, позволяющая строить по временному ряду функцию $y(t)$ как сумму гармонических слагаемых с постоянными средними a_k , амплитудными коэффициентами b_k , c_k и частотами ω_k . Для аппроксимации подобных сигналов используется последовательное выделение тригонометрических трендов с искомой частотой ω_k методом наименьших квадратов, что приводит к нелинейной системе относительно циклической частоты ω_k . Применение метода при фиксации значения ω_k , даёт для коэффициентов a_k , b_k , c_k линейную систему. Задача минимизации решается теперь относительно одного аргумента, значения которого ограничены снизу 2-6 длинами промежутка времени исследуемого интервала, а сверху – теоремой Котельникова. После отыскания первой гармоники $y_1(t)$ процедура повторяется циклично для разности $y(t) - y_1(t)$ и т.д. В результате получаем сумму гармоник приближения к исходному сигналу. На рис. 1 пример использования экстраполяции данных о СА.

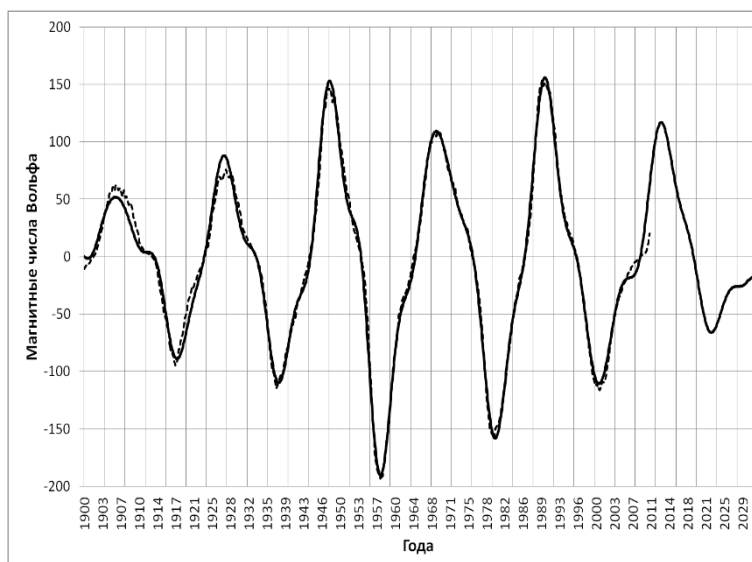

Рис. 1. Магнитные годовые числа Вольфа

Для проверки качества экстраполяции, были взяты среднегодовые магнитные числа Вольфа за 1800-2010 гг., знак которых определяет ориентация магнитного поля цикла СА. С физической точки зрения длина цикла 22 года.

Через сто лет с открытия Хейлом закона полярности солнечных пятен, по-прежнему принято говорить об «11-летнем солнечном цикле». На рис.1 исходные данные обозначены пунктиром. После получения разложения в тригонометрический полином, построено продолжение, которое показало ожидание минимума солнечной активности в 2019 году, что подтверждается фактическими наблюдениями.

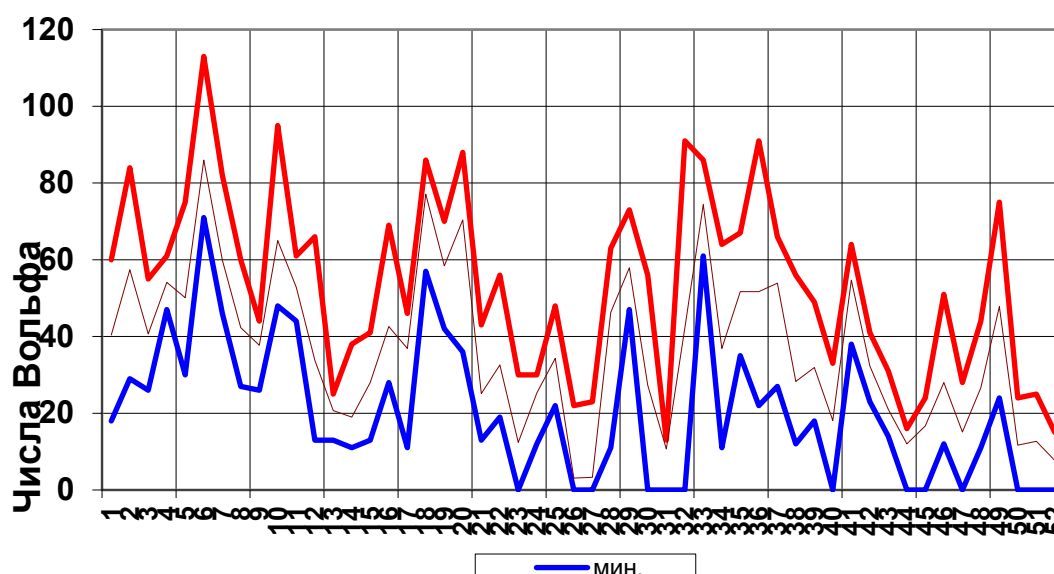

Рис. 2. Тонкая линия показывает средние значения за неделю

28-дневный месяц принят ввиду того, что пятна на Солнце наблюдаются в низких широтах; на экваторе один оборот длится 27 суток. В таком месяце 4 недели. 2018 – 2019 являлись годами минимума. Средненедельные значения 2016 г. показаны на рис. 9. Месячный цикл включает 4 этапа: от минимума числа пятен к их максимуму и к новому минимуму. Удивительно, но недельно – месячный цикл, принятый всеми мировыми религиями, соответствует ритму в солнечной системе. Суточные значения кажутся более «хаотичными», чем недельные и месячные.

Покажем их за месяцы 2014 - года максимума СА:

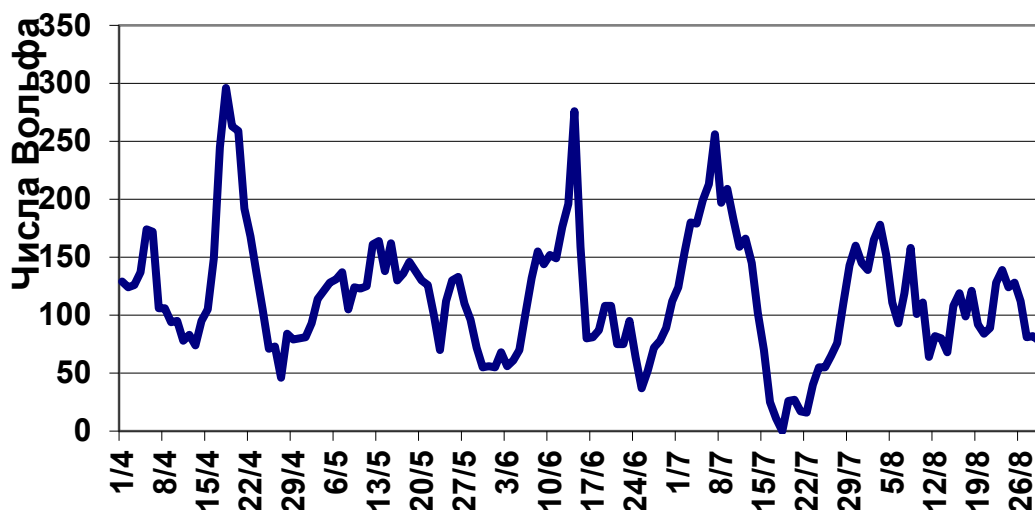

Рис. 3. Ежедневные значения чисел Вольфа в год максимума 2014

Максимальное значение – около 300 – близко к максимуму за все годы наблюдений. Более значимой для многих последствий изменений СА является *крутизна* графика, определяемая производной числа Вольфа по времени. Суточные значения также являются результатом усреднения данных обсерваторий, на которых ведутся наблюдения в полдень по местному времени. Одним из последствий являются курсы акций на биржах ведущих экономических держав мира. Многие экономисты прошлого и настоящего говорили о *психологическом* влиянии на экономические процессы, не принимая во внимание солнечный фактор.

С 1992 г. мы информировали руководство Кировоградской области Украины о наличии такого влияния; в марте 1993 г. нами направлены письма президентам России и Украины об этом. С 2003 года мы еженедельно публикуем прогнозы на неделю с ретроспекцией в кировоградских газетах. С 2003 по 2008 гг. их печатала в Харькове «Моя Батьківщина/Моя Родина». *Биржевые паники* вызывают экономический кризис, как показывает рис. 4.

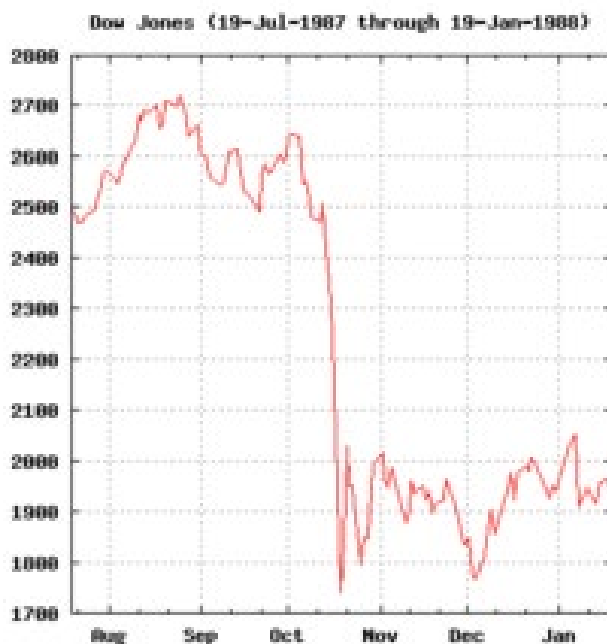

Рис.4. Индекс Доу Джонса в окт. 1987

Работа Т. Модиса. В 2008 г. нам переслали график [12] (рис. 5). Из него следовало, что ближайший максимум СА можно ожидать в 2012 г., а поэтому экономический бум несколько ранее, в 2010. В 2007 г. мы писали в НАСА, что прогнозируемый ими минимум СА будет позднее, в 2009 г., а максимум в 2013-2014 гг. В то время НАСА сообщало об *экспертном* характере их прогнозов. Летом 2008 г. был наш доклад на конференции по энергосбережению «СА и экономика».

Стрелками показаны максимумы – «пики» экономического развития; мы добавили красными линиями «дно» экономического кризиса. Т. Модис пояснял опережение развития экономики *логистической* кривой; мы объяснили это магнитной индукцией: по закону Фарадея токи $i(t)$ наводятся *переменным*

магнитным полем с напряжённостью $h(t)$: $i(t)=kdh/dt$. Производная dh/dt максимальна на этапе нарастания чисел Вольфа, так как пятна – выходы магнитных полей на поверхность Солнца. В период максимума СА она в среднем близка к нулю. Достигнув дна на этапе спада, экономика начинает выползать из кризиса. Нам понятны и суждения А.Л. Чижевского, что влияют не сами солнечные пятна, а *скорость* изменения их числа. Мы предложили сотрудничество Т. Модису в прогнозировании мировой экономики. Он сказал, что после публикации 2007 г [8], перестал заниматься этой проблемой.

Насмешки и острая критика при её обсуждении привели его к такому решению. Но он руководит фирмой в Швейцарии, оказывающей прогнозные услуги. Как показывает рис.5, построенный методом наложения 11-летних периодов, в минимуме СА начинается спад экономики; он прекращается на этапе наиболее быстрого нарастания СА; после оживления происходит быстрый спад. Достигнув дна в первый год максимума, начинается короткий этап оживления, который приводит к новому спаду до нового «дна»; после идёт длинный подъём. 2019 г. был вторым годом минимума. Экономика *после* него должна была нарастать. Это типичный в *среднем* «солнечно-экономический» цикл. Но случился КОВИД-19...

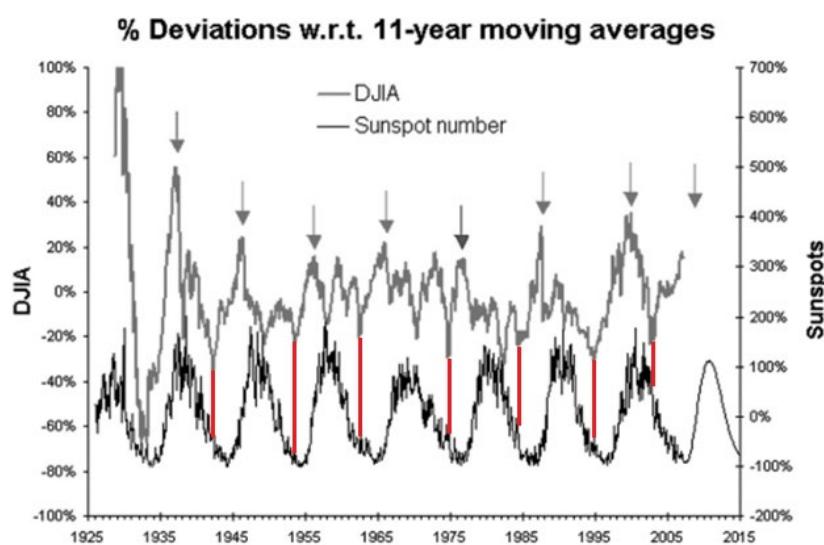

Рис. 5. Числа Вольфа и прогноз Т. Модиса индекса Доу - Джонса

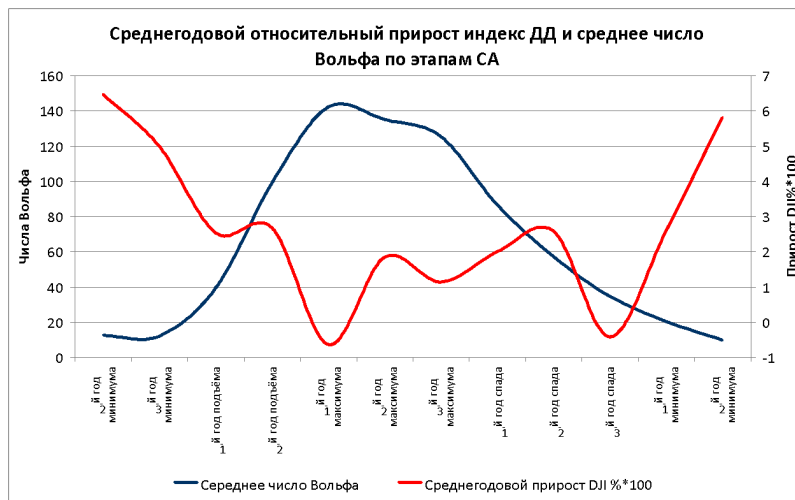

Рис.6. Спад индекса Доу-Джонса в максимуме СА

Сглаженные месячные данные отражают кумулятивный эффект СА *непосредственное* действие потоков частиц и вмороженного в них магнитного поля от солнечных пятен, ноосфера Земли испытывает редко.

Оно вызывает изменения в магнитосфере, которая и воздействует на все сферы Земли. Высказывается мнение о воздействии магнитных полей на человека и общество, на их психику и поведение. НАСА даёт запаздывание изменений геомагнитного индекса A_p , от чисел Вольфа на 1-2 года.

Экономический кризис наступит в начале на этапе максимума СА, в 2023-24 г.

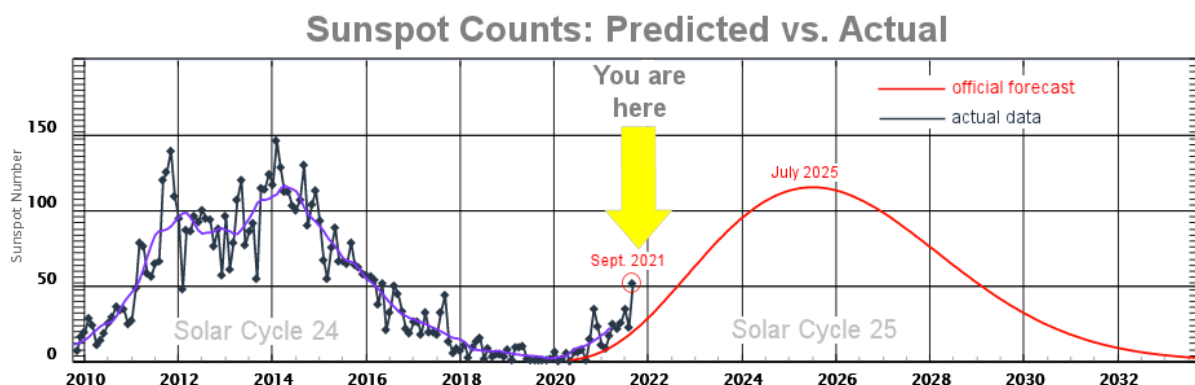

Рис.7. Прогноз НАСА и необходимость его изменения видны уже сей час

21 октября 2021 г. на сайте НАСА появилось напоминание о событиях 20-летней давности 21-22 октября 2001 г., когда вслед за выбросами на Солнце появились мощные магнитные бури, продолжавшиеся около 30 ч. Это был год

бурного Солнца (Рис.8). Аналогичные события ожидаются в 2023 г. Их последствием в экономике будет глубокий экономический кризис. Он будет особенно опасен, так как Мир переживает пандемию Ковид-19, ослабившую Человечество.

Severe Geomagnetic Storms in October 2001

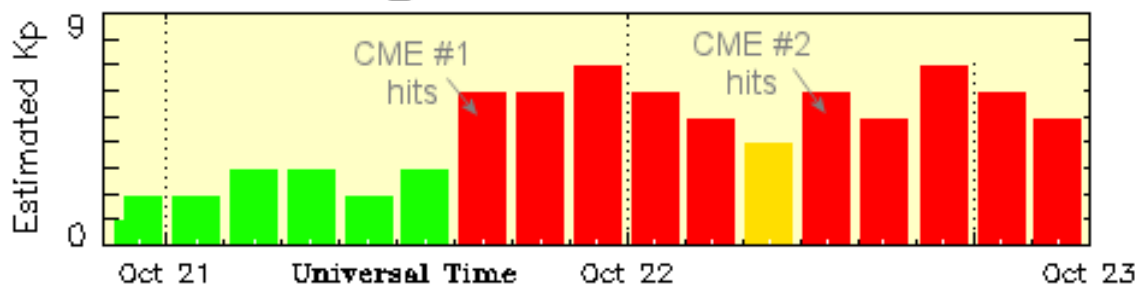

Рис. 8. Состояние геомагнитной активности 22 октября 2001 г.

Есть и такая точка зрения: «Экономические кризисы создаются и используются, чтобы создать удобный случай для начала революции или под личиной спасителя предложить социалистический способ решения проблемы. Политиканам демократических стран, которые ищут выход из критической ситуации любой ценой, только и остаётся раз за разом продавать душу дьяволу, шаг за шагом погружая страну в социалистическое болото всеконтролирующего большого правительства и высоких налогов».

Так пишут антикоммунистические клерикальные круги. Для них все социальные явления современности – происки дьявола. Кем создаются кризисы? Кто от них страдает?

Мы предлагаем метод *прогнозирования* кризиса, а как ослабить его последствия – это другая, не менее сложная задача, учитывая разобщённость человеческого общества.

В последние дни на Солнце происходят мощные вспышки классов М и даже Х, последствия которых будут уже в начале ноября этого, 2021-го года.

Выводы. Рассмотрены взгляды учёных на зависимость развития экономики от изменения солнечной активности. Анализируется работа Т. Модиса; дано «энергетическое» объяснение опережения экономического

развития от СА. Показаны результаты усреднения чисел Вольфа за год, месяцы и недели, позволяющие делать прогнозы. Разработана программа ЭКСТРАПОЛ, позволяющая прогнозировать почти периодические процессы с помощью тригонометрического тренда с поиском некратных частот. Предложен для долгосрочного прогнозирования «22-летний магнитный» цикл СА. Высказаны соображения о сроках финансово-экономического кризиса 2023-2024 г. Для прогноза начала экономического кризиса недостаточно среднемесячных данных, и нужен учёт недельных средних, а также текущих суточных значений.

Автор благодарен своим ученикам А. Н. Дрееву, А. С. Чуйкову и студентам ЦУГПУ за многолетнее сотрудничество и помощь.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Джевонс Уильям Стэнли/ Wikiwand
2. Боголепов Михаил. Колебания климата и историческая жизнь. Голод и война. – М.: Московский унив., 1912.
3. Михельсон Владимир Александрович/<https://ru.wikipedia.org/wiki>
4. Чижевский А.Л. Физические факторы исторического процесса. -Калуга, 1924. – 72 с.
5. Чижевский А.Л. Земное эхо солнечных бурь. 2 изд. – М.: Наука, 1976.
6. Филер З.Е. Солнечный удар по истории рода человеческого// Комсомольская правда, 16.09.1989. – 4 с.
7. Маркс К. Математические рукописи. – М.: Наука, 1968. - 640 с.
8. Theodore Modis. Sunspots, GDP and the stock market/ Theodore Modis// Technological Forecasting and Social Change 74 (2007) 1508-1514
9. Бухало А. Экономист из Украины, научивший мир исчислять ВВП-ВВС/ О Нобелевском лауреате С. Кузнеце. – Из Интернет.
10. Spaceweather.com/News and information about the Sun-Earth environment.

ГЕОЛОГО-МИНЕРАЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПЕТРОГРАФІЧНИЙ СКЛАД, ГЕНЕЗИС ТА МЕТАЛОГЕНІЧНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КАРБОНАТНИХ ПОРІД МИХАЙЛІВСЬКОЇ СВІТИ БІЛОЗЕРСЬКОЇ СЕРІЇ В ЗЕЛЕНОКАМ'ЯНИХ СТРУКТУРАХ СЕРЕДНЬОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Рузіна Марина Вікторівна,
д. геол. н., професор
Терешкова Ольга Анатоліївна,
Жильцова Ірина Вікторівна,
к. геол. н., доценти
Мовчан Марія Олександрівна,
студентка

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Білозерська серія – унікальний за геолого-металогенічними особливостями стратиграфічний підрозділ докембрію Українського щита.

Білозерська серія неоархейського віку розповсюджена у межах трьох зеленокам'яних структур Середньопридніпровського мегаблоку Українського щита – Конкської, Верхівцевської та Білозерської.

У Білозерській структурі вона прийнята за стратотип з розподілом на михайлівську, запорізьку (залізорудну) та переверзівську світи. З породами білозерської серії у вище згаданих зеленокам'яних структурах просторово пов'язані до 10 рудоносних поліхронних метасоматичних формацій високо-, середньо- та низькотемпературних груп [1].

Мета./Aim. Мета досліджень полягала у вивченні мінерально-петрографічних особливостей та складу рудної мінералізації карбонатних порід

михайлівської світи білозерської серії, та визначенні формаційного типу та металогенічної спеціалізації карбонатних порід.

Матеріали та методи./Materials and methods. В процесі досліджень використані результати досліджень, проведених за участю авторів роботи. Визначення петрографічного складу порід (діагностика мінералів, визначення послідовності мінералоутворення, кількісні мінералогічні підрахунки, структурні та текстурні дослідження тощо) проводилось авторами за стандартними методиками з використанням мікроскопів у лабораторії Національного технічного університету «Дніпровська політехніка».

Результати та обговорення./Results and discussion. Карбонатні породи, які містять аномальні концентрації дорогоцінних металів, у складі михайлівської світи білозерської серії представлені залізистими різновидами. Основний тип карбонатних порід представлений кварцовими сидеритолітами (містять до 90-95% сидероплезиту), які супроводжують кварцити, ріоліти та вуглецеві сланці. Серед них встановлено два різновиди різного походження: 1) хемогенно-осадовий, різко переважаючий та, 2) гідротермально-метасоматичний (рис. 1, 2), який зустрічається в підпорядкованій кількості. Загальна кількість обох різновидів не перевищує 3% об'єму порід михайлівської світи, але вони поширені по усій товщі у вигляді шарів і прошарків потужністю 0,2-8 м. Макроскопічно сидеритоліти мають світло-сірий до білого колір, як правило, мікросхарувату текстуру (рис. 3).

Рідше це масивні (рис. 2), але завжди з ознаками нечіткої шаруватості кварцитоподібні породи, з коефіцієнтом $f=12-14$ за М.М. Протод'яконовим. Мінеральний склад обох різновидів карбонатних порід одноманітний: сидероплезит (60-95%), і кварц (5-40%) (рис. 1). В якості домішок присутні серицит, біотит, хлорит, пірит. Склад карбонатів підтверджений за результатами хімічного, рентгеноструктурного та термічного аналізів.

Мікросхарувата текстура сидеритолітів обумовлена тонкими (1-5 мм) шаруваннями мікрокварциту, іноді орієнтованою вкрапленістю сингенетичного піриту. У карбонатних і в кварцових шаруваннях переважає

мікрогранобластова структура з розміром зерен не більше 0,05-0,02 мм, що іноді надає їм вигляд яшм.

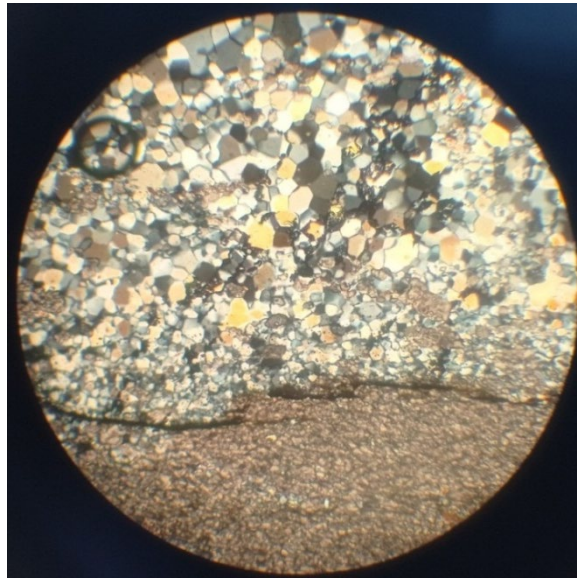

Рис. 1 Контакт кварцових (кварц 2-х генерацій) та сидероплезитових шарів, по контурах карбонатних агрегатів спостерігається облямівка графіту. Нік+, зб.105

Рис. 2. Карбонат-вуглецевий метасоматит. Мінеральний склад: сидероплезит – 80%, графіт – 5%-7%, кварц – 5-8%, сульфіди – 5%

Рис. 3. Шарувата текстура кварцового сидеритоліту

У приконтартових зонах серед сидеритолітів гідротермально-метасоматичного походження (рис. 2) з'являються прошарки філонітів та вуглецевих метасоматитів. Іноді зустрічаються значні скупчення сульфідів (пірит, піротин), що завжди мають епігенетичне походження (речовина цементу брекчій, січні жили та прожилки). З зонами карбонатних метасоматитів пов'язані аномальні концентрації дорогоцінних металів [2].

За складом, будовою та умовами залягання головний різновид сидеритолітів близький до залізистих кварцитів, особливо сидероплезитової фації залізородних горизонтів. Проте звертають увагу і явні відмінності цих порід: менш контрастна (груба) шаруватість, відсутність залізистих силікатів і магнетиту.

З іншого боку, судячи з ультрамікрозернистої структури ці породи близькі до яшм, тобто хомогенно-осадових порід вулканогенного походження. На користь даного ствердження свідчить і парагенезис кварцових сидеритолітів з метаріолітами, а також їх типово стратиграфічні контакти у вигляді перешаровування із філітоподібними сланцями. В цілому основний різновид сидеритолітів характеризує найбільш віддалену від берега зону осадонакопичення.

Висновки./Conclusions. Наведені особливості та генетичні міркування дозволяють прийняти точку зору на генезис цих порід, як хомогенних, вулканогенно-осадових утворень. Однак вище наведеним не вичерпується значення сидеритолітів як одного з постійних компонентів стратиграфічного розрізу белозерської серії. Особливу увагу слід приділити еталонній ролі цих порід при пошуках дорогоцінних металів, за аналогією з родовищами золота Хомстейк і Морро-Велью, що характеризуються подібним літологічним складом стратиграфічного розрізу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. M. Ruzina, N. Bilan, O. Tereshkova & N. Vavrysh. Influence of metasomatism on formation and criterion of relictness of comprehensive ore deposits confined to deep faults // Theoretical and Practical Solutions of Mineral Resources

Mining. Editors G. Pyvnyak, V. Bondarenko, I. Kovalevs'ka. – Published by CRC Press, Taylor & Francis Group, London, 2015. – 608 p. – P. 527-531.

2. Korobeinikov, A.F. The Origin of Anomalous Geochemical Background of Precious Metals in Upper Archean Volcano-Terrigenous Formation of the Belozersk Group, Ukrainian Shield / Korobeinikov, A.F., Zhulid, V.P., Ruzina, M.V. // *Geochemistry International*. – 2000. – Vol. 38. – P. 706-707.

АРХИТЕКТУРА

ЗАКОНИ І СПОСОБИ ЛАНДШАФТНОГО ДИЗАЙНУ ЗАДЛЯ ЗБАГАЧЕННЯ СЕРЕДОВИЩА

Ейвас Лариса Феліксівна,

к. п. н., доцент

Мусієнко Олександр Олександрович,

Викладач

Школяр Андрій Вікторович,

Викладач

Криворізький державний педагогічний університет

г. Кривий Ріг, Україна

Вступ. На думку дослідників (С. Риндюк, Т. Семка), в сучасності «коли штучне переважає над природним, як ніколи актуально уміння дотримувати баланс між створеним природою і руками людини» [3, с. 87]. До того ж, дослідники вказують на зв'язок недоліків системи озеленення з критичним станом довкілля в Україні.

Мета. Нашу увагу в цьому контексті привернула проблема ландшафтного збагачення довкілля в садовому та парковому дизайні.

Матеріали та методи. В книзі «Мистецтво кольору» один з ідеологів Баухаузу, Й. Іттен пише, про вітражі Шартрського собору завдяки поєднанням теплого червоного й холодного синього «дихають енергією сонця» й завдяки природній зміні сонячного освітлення кольори скла набувають «силу сяяння дорогоцінного каміння» [1, с. 49]. Там же, автор говорить про те, що природа часто демонструє нам контраст додаткових кольорів на стеблах та листях кущів з бутонами червоних троянд. Кольори змішуються між собою й виникають гармонійні поєднання червоно-сірих та зелено-сірих кольорів [1, с. 52]. На думку А. Раца просторовий вплив кольору відіграє важливу роль для корекції візуального сприйняття середовища та для створення певного емоційного

враження, а отже має враховуватися й активно використовуватися в роботі дизайнера [2].

Результати та обговорення. Багато хто знає про те, що обов'язковими елементами садового дизайну є доглянутий газон, водойма з альпінарієм, вертикальне озеленення, квіти і декоративні дерева, кущі, які наповнюють красою ландшафт протягом всього року. Але для того аби все гармонічно поєднати, щоб зробити ландшафт витвором мистецтва, треба чітко усвідомлювати закони і способи садового дизайну, принципи формування ландшафтної композиції.

До них зокрема, відносять – співвідношення відкритих і закритих просторів. У середині кожного саду повинно бути визначне співвідношення між відкритими просторами – тими, що знаходяться нижче рівня очей (газонами, клумбами, водоймами, майданчиками) та закритими – (дерева, кущі, архітектурні форми). Ці співвідношення залежать від уподобань замовника та обумовлені кліматичними зонами. В умовах українського кліматичного зонування відкритий простір має займати дві третини, а закритий простір – одну третину.

Також розуміємо що композиція – це цілісне розташування різних форм у просторі в сполученнях, які створюють гармонічну єдність, художню систему. При створенні композицій урахують геометричні форми об'єктів, їх розмір, фактуру, розташування у просторі, колір, освітлення. За геометричною будовою форми природних елементів бувають об'ємними, плоскими, лінійними. Об'ємна форма представлена квітковими клумбами, газонами, доріжками.

Розрізняють типи композицій:

- 1) Архітектурні, що засновані на архітектоніці дерев і кущів.
- 2) Монокультурні сади – трояндові, іридарії, верескові.
- 3) Географічні – композиції будуються за географічною належністю рослин (альпінарій, степний ландшафт, субтропічний).

4) Екологічні – з рослинами однакових вимог до умов вирощування, водні сади.

5) Композиції, засновані на одній квітковій кольоровій гамі.

Аби композицію було складено правильно, необхідно починати з визначення стилю і тематики групи. Рослини в композиціях поділяються на:

- тематичні (визначальні) які є формоутворюючим компонентом композиції. Це може бути одне велике дерево або декілька багаторічних кущів;
- додаткові – це такі рослини, які підтримують і доповнюють тематичні, звичайно за рахунок кольору квітів, листків, архітектоніки куща;
- рослини для заповнення – достатньо нейтральні і грають менш примітну роль для заповнення вільних просторів і створення фону.

Так на думку дослідників (О. Храпко, А. Копьева), композиційна роль рослин виявляється в можливості створити композиційно-просторовий ландшафт міста за допомогою компоновки рослин різних розмірів та типів, конфігурації лінійних та групових посадок, що створює вертикальну й горизонтальну структуру міста [4].

Подбор для создания ландшафтных посадок растений различных размеров, облика; компоновка из них разнообразных по конфигурации линейных и групповых посадок делают вертикальную и горизонтальную структуру города более многоплановой, придают объемно-пространственному облику города разнообразие и выразительность.

До законів і засобів створення композицій належать симетрія і асиметрія, ритм, зміна точки зору, контраст і нюанс, закони лінійної перспективи. Симетричною називається така композиція, в якій рослини та інші декоративні елементи розташовані відносно осі симетрії. В ландшафтному сучасному дизайні симетричні композиційні побудови використовуються досить нечасто. Асиметричні композиції більш витончені і більш цікаві. Вони є основою ландшафтного стилю, який більш припустимий для скромних розмірів садової ділянки.

Грамотне оперування законами лінійної і повітряної перспективи дозволяє зоровим чином збільшити простір саду, глибину його сприймання. Лінійна перспектива – це зміна розмірів об'єкта в залежності від місцезнаходження об'єкта в просторі. Повітряна перспектива – це зміна яскравості і чіткості, кольору предметів по мірі віддалення від спостерігача. Перспектива включає точку огляду, об'єкти огляду і проміжне поле. Перспектива лежить в трьох площинах – вертикальній (зелені загорожі, кущове плетиво), горизонтальній (тераси, газон), верхній (небо або листя верхівок дерев).

Один з найважливіших засобів композиційної виразності – колір. Колір і інсоляція надають садам та паркам яскравості, глибини, виразності, емоційності.

Сучасна кольорова палітра саду нараховує близько 130 відтінків. Колір справляє значну фізіологічну дію на людину. Колір характеризують три компоненти: кольоровий тон, насиченість, яскравість, отже колір є визначальним елементом рослинних композицій. Існують різні схеми кольорових стратегій:

- однокольорові схеми – головним завданням яких є – показати різноманітність відтінків одного кольору.
- схеми на основі гармонійних контрастів, коли кольори в кольоровому колі лежать один проти іншого.
- спірні сполучення – сполучення кольорів, що знаходяться поруч в кольоровому колі.

Гра світла і тіні, що є художнім засобом використання ефектів освітлення, стала найважливішим виразним засобом паркових композицій. Процес зміни освітлення в саду відбувається безперервно, пейзаж змінюється від світанку до заходу. При штучному освітленні світло і тінь лягають більш широко. При електричному, червоні кольори є найбільш насиченими. При освітленні люмінесцентними лампами кольори спектра залишаються майже такими ж, як при денному світлі.

Одним з важливих інструментів садового дизайну є контраст і нюанс. Контраст будується на сполученні світла і тіні, різноманітних фарб, вертикалей і горизонталей, форм, об'єктів, для того, щоб виділити об'єкт, звернути увагу на ті чи інші його особливості. Контрасти необхідно сполучати з нюансами – тонкими переходами, які несуттєво відрізняються, формами, фарбами, об'ємами.

Ритм в садовому мистецтві – це водночас природне явище і можливість штучного створення чергування декоративних елементів в рослинній композиції. Ритмічними є явища роста і розвитку, періоду спокою рослин, сезонні зміни природи, а відтак чергуватися можуть висоти, зелені об'єми, декоративні мозаїки, кількість повторень кольорових елементів ландшафту. Чергування може бути складним і простим. Прикладом простого ритмічного ряду є алея, де дерева повторюються з рівними проміжками. При складному ритмічному ряді передуються групи з декількох рослин. Проміжки між ними заповнюються об'єктами, різними за формою.

Висновки. Отже, робимо висновок про те, що знання законів і способів ландшафтного дизайну, використання законів та засобів композиції здатні забезпечити оптимальне рішення щодо єдності і пропорційності рослинних груп в умовах створення садового дизайну так, аби задовольнити смаки замовника та створити виразну садово-паркову композицію.

Список використаної літератури:

1. Иттен И. Искусство цвета. Москва: Арон, 2018. 96 с.
2. Рац А.П. Основы цветоведения и колористики. Цвет в живописи, архитектуре и дизайне: курс лекций. Моск. гос. строит. ун-т. Москва : МГСУ, 2014. 128 с.
3. Риндюк С. В., Семко Т. В. Сучасний ландшафтний дизайн як діяльність по організації середовища. «Сучасні технології, матеріали та конструкції в будівництві». 2020. №1. С.87–92. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/31514>.
4. Храпко О. В., Копьева А. В. Растения как особый материал в ландшафтном дизайне. *Вестник ВГУЭС*. 2015. №1 (28) С.104–108.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БОЛОТЯНИХ ПАРКІВ У ЛЬВОВІ

Онуфрив Ярина Олегівна

к. арх., доцент

Данилко Наталія Ярославівна

к. арх., асистент

Мицик Анастасія Сергіївна

студентка

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Вступ. Площі водно-болотних угідь в сучасних містах різко скорочуються через зростання щільності забудови, меліоративні заходи тощо. Цінність водно-болотних угідь є незаперечною в екологічному плані, що підтверджується численними науковими дослідженнями [1; 2; 3]. Для збереження такого типу територій у світі вже давно є поширеною практика створення болотяних парків, які користуються популярністю серед мешканців міст [4; 5; 6]. У Львові, як і в багатьох містах України, такого типу парки відсутні. Таким чином, з'являється необхідність у створенні болотяних парків з мінімальним втручанням в екосистему задля її збереження та влаштування додаткової рекреації у водно-зеленій системі Львова, що в свою чергу підвищить екотуристичну привабливість міста.

Мета роботи. Вперше для Львова розробляється концепція розвитку болотяних парків на основі наявних природних водно-болотних угідь міста. З метою з'ясування суспільної думки стосовно потрібності такого типу парків для міста, а також визначення функціонального наповнення проєктованих парків, було проведено соціологічне опитування мешканців міста.

Матеріали і методи. Опитування проводилось впродовж двох тижнів від 6.05.2021 до 19.05.2021 в рамках опрацювання дипломного проєкту магістра Мицик А. кафедри містобудування НУ «Львівська політехніка» на тему: «Розвиток болотяних парків Львова». Для опитування були відібрані райони

дослідження на основі наявних природних водно-болотних угідь, розташованих на північно-західній частині території міста Львова. Розроблене анонімне онлайн-опитування щодо ситуації на заболочених територіях: «Рясне-2» (вул. Івана Величковського та вул. Сотника Панаса) і ландшафтного заказника «Торфовище Білогорща» складалось як із закритих запитань, які дають фіксований набір варіантів на вибір, так і відкритих запитань, які просять респондентів додавати особисті коментарі. Анкетування охопило 437 респондентів, серед яких мешканці міста та приміської зони різних вікових категорій. У процесі дослідження найбільш активну участь взяла група дорослого населення жіночої статі. Загалом дану вибірку можна назвати репрезентативною та вважати проведене соціологічне дослідження достатнім підґрунтям для розробки рекомендацій щодо формування болотяних парків у Львові.

Результати та обговорення. У відповідях респондентів простежується широкий спектр думок, проте все ж таки роздуми про перспективу створення болотяних парків у визначених районах Львова викликали схвальну та активну реакцію мешканців міста та приміської зони. Багато респондентів дали свої розширені пропозиції щодо облаштування болотяного парку та наголосили на важливих моментах в аспекті функціонального наповнення та особливостей планувальної організації території парків. Переважно їхні побажання стосувались очищення територій від сміття; влаштування сімейного дозвілля; збереження цінної екосистеми, яке коливалось від мінімального до максимального втручання в неї (рис. 1).

Висновки. Наявність природного потенціалу та отримані результати опитування мешканців міста та приміської зони підтверджують актуальність і потрібність створення болотяних парків у Львові. Результати проведеного дослідження можуть бути корисними для планування не тільки болотяних парків, а й інших озелених територій в місті Львові та інших містах України.

Рис. 1. Основні запити опитаних респондентів для облаштування територій болотяних парків в м. Львові

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Екологія водно-болотних угідь і торфовищ (збірник наукових статей) // Головний редактор В.В. Коніщук. – Київ: ДІА, 2013. – 300 с.
2. Amaranath T. Water Urbanism - Integrating Urban Wetlands into Urban Landscape for Sustainable Development [Електронний ресурс] / T. Amaranath, R. Subrahmanian // Conference: SURF2020. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/344489496_Water_Urbanism_-_Integrating_Urban_Wetlands_into_Urban_Landscape_for_Sustainable_Development.
3. Boyer T. Valuing urban wetlands: A review of non-market valuation studies [Електронний ресурс] / T. Boyer, S. Polasky // Wetlands 24(4):744-755. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://www.researchgate.net/publication/225319654_Valuing_urban_wetlands_A_review_of_non-market_valuation_studies.

4. Turenscape. Qunli National Urban Wetland [Электронный ресурс] // landezine. – 2014. – Режим доступа до ресурсу: <https://landezine.com/qunli-national-urban-wetland-by-turenscape/>.

5. Turenscape. Tianjin Qiaoyuan [Электронный ресурс] // landezine. – 2011. – Режим доступа до ресурсу: <https://landezine.com/tianjin-qiaoyuan-park-by-turenscape-landscape-architecture/>.

6. Kinnear Landscape Architects. Walthamstow Wetlands [Электронный ресурс] / Kinnear Landscape Architects – Режим доступа до ресурсу: <https://kland.co.uk/projects/walthamstow-wetlands/>.

АСТРОНОМИЯ

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТРАДИЦИОННОЙ ГЕОЦЕНТРИЧЕСКОЙ ДЕКАРТОВОЙ СИСТЕМЫ КООРДИНАТ И НЕПРЕРЫВНОЙ АТОМНОЙ ШКАЛЫ ВРЕМЕНИ В РАБОТЕ ГЛОБАЛЬНОЙ НАВИГАЦИОННОЙ СПУТНИКОВОЙ СИСТЕМЫ «ГАЛИЛЕО»

**Науменко Вадим Витальевич,
Суровыкин Юрий Витальевич,
Сафонов Олег Александрович**

Студенты

Харьковский национальный университет радиоэлектроники
г. Харьков, Украина

Введение. Спутниковая система навигации Европейского Союза и Европейское космическое агенство создали совместный проект под названием «Галилео». Первый тестовый спутник был запущен в 2005 году. Непосредственной целью данной системы является решения геодезических и навигационных задач.

Каждая спутниковая система определяет для себя определенную систему координат и атомную шкалу времени. «Галилео» использует систему координат, называемую Galileo Terrestrial Reference Frame и непрерывную атомную шкалу времени под названием Galileo System Time.

Цель работы. Исследовать традиционную геоцентрическую декартовую систему координат Galileo Terrestrial Reference Frame и непрерывную атомную шкалу времени под названием Galileo System Time.

Материалы и методы. Для проведения данного исследования была досконально изучена подробная информация про Спутниковую систему «Галилео», а так же International Terrestrial Reference System and Frame (Международная земная система координат) и Temps Atomique International (Международное атомное время).

Результаты и обсуждение. В ходе исследований было определено использование системой «Галилео» системы координат Galileo Terrestrial Reference Frame, которая связана с международной земной системой координат ITRF (рис.2), а их расхождение не превышает 3 см. Система Galileo способна обеспечить точность 30 см в низких широтах при одновременном приеме сигнала от 8-10 спутников. За счет своей высокой орбиты, на широте полярного круга будет обеспечена точность 1 м Это позволяет с большей легкостью получать, обрабатывать и передавать сигналы со спутника на Землю.

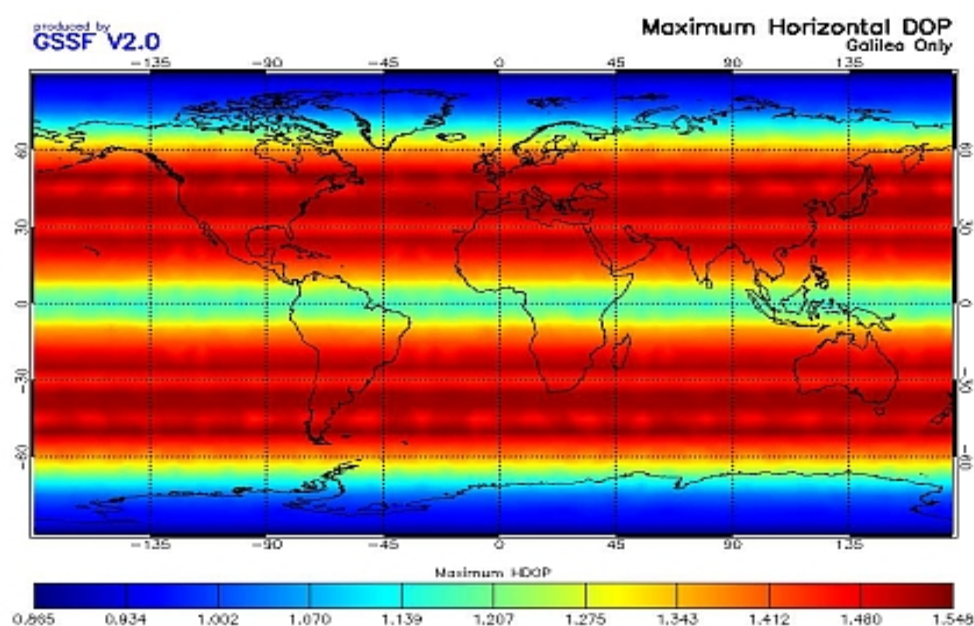

Рис. 1. Карта максимального отклонения в точности спутников "Галилео"

Шкала атомного времени, используемая системой «Галилео» имеет название Galileo System Time. GST фиксируется на земле в Центре управления Galileo в Италии с помощью механизма точного времени, основанного на среднем значении различных атомных часов.

Satellitenstationen

die zum ITRF
beitragen

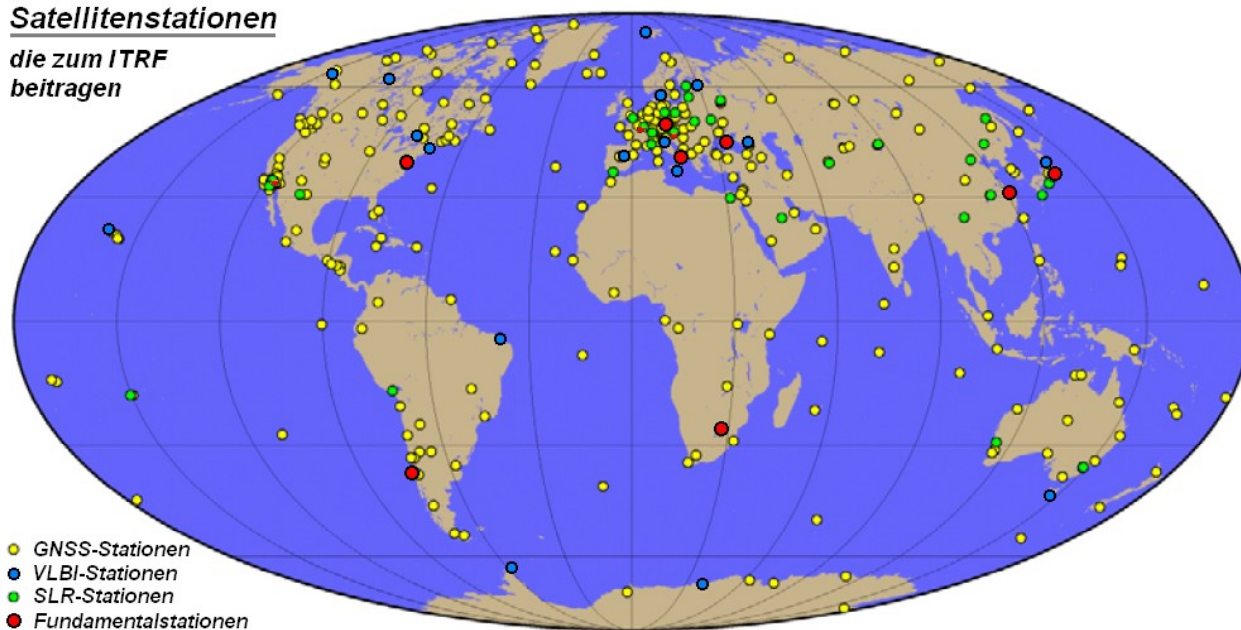

Рис. 2. Спутниковые станции, которые вносят вклад в международную наземную систему отсчета

Выводы. Использование системой «Галилео» таких систем как Galileo Terrestrial Reference Frame и Galileo System Time позволяет улавливать сигналы спутников в любой точке планеты с наименьшим отклонением от точности (рис.1).

ЛИТЕРАТУРА

1. Антонович К. М. Использование спутниковых радионавигационных систем в геодезии: монография: в 2 т.. — М.: Картгеоцентр, 2005. — Т. 1.
2. Galileo Global Navigation Satellite System. Официальная страница спутниковой системы. Режим доступа: <https://galileognss.eu/>, свободный.
3. ESA. Симулятор досягаемости спутников «Галилео». Режим доступа: <https://www.gssf.info/GSSF%20subpage%20GSSF%20analyses%20-%20DOP.htm>, свободный.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF EDUCATION HUMANITIES CULTURE OF UNIVERSITY STUDENTS OF TECHNICAL PROFILE IN THE ERA OF MODERN CIVILIZATION

Chernikova Iryna Demiyaniivna

senior teacher

ORCID 0000-0002-7633-2293

Vladimir Dahl East Ukrainian National University
Severodonetsk city, Ukraine

Introductions. Modern society is multidimensional and the complexity of the situation lies in the fact that in the global social space, the problem is especially relevant, which is associated with the spiritual security of society, with the priority of the spiritual culture of university students of a technical profile.

Aim. lies in the scientific understanding of the theoretical and methodological foundations of the education of the humanitarian culture of university students of a technical profile in the era of modern civilization.

Materials and methods. In modern conditions of the development of domestic education, the importance of consistently solving the problems of forming within the walls of higher educational institutions a humanitarian culture of university students of a technical profile is significantly increasing.

E. Zelenov in his reflections on the education of youth in the era of modern civilization defines that "the progress of mankind in general has a humanistic character, since only humanism is the ideology of moving forward with maximum benefit for all." Thus, it is necessary to educate the humanitarian culture of students, to lay down a certain set of knowledge, skills and abilities in the humanitarian field, purposeful activity in science, morality, communication, art, self-improvement, spirituality.

Humanitarian culture is, first of all, the knowledge, development and development of the spiritual (that is, immaterial) world of a person, those specific properties inherent only in a person that distinguish it from other living beings, it is the awakening and rise of the human in a person.

Humanitarian culture is a culture of human studies, human creation, which makes a person a subject of cultural creativity.

The subject of humanitarian culture is not only the inner world of a person, but also society - public consciousness in that part of it, which reflects the success of humanity in understanding the spiritual and social essence of a person and specific forms of activity inherent only to a person.

Humanitarian culture of a person is a complex education that includes axiological, cognitive and activity-practical components.

The axiological component is a reference point for the priority of universal human values, the attitude towards man as the highest earthly value.

The cognitive component is a body of knowledge about the spiritual world of a person, the meaning of human existence, about specific forms of human life activity.

The content of humanitarian knowledge is associated with issues of the meaning of human existence; it presupposes a transition from fact to meaning, from phenomenon to value, from explanation to understanding.

Humanities knowledge is a complex integrated knowledge about a person and society, combining knowledge from various humanitarian disciplines: literature, philosophy, economics, sociology, political science, jurisprudence, history, pedagogy, psychology, etc. The general methodological basis of these educational areas is philosophical anthropology and humanistic ethics.

In humanitarian culture, all of these areas have a common foundation – humanistic ethics.

Humanistic ethics is a philosophical teaching about man as the main earthly value. At the same time, it is substantiated that the meaning of a person's life is self-development, the disclosure and implementation of the creative possibilities inherent in him.

In the process of human evolutionary development and the progress of civilization, the window of opportunity is constantly expanding. The information society, defining the existing reality, changes the existential characteristics of being and social relations in a special way formatting the value orientations of university students of a technical profile. This gave rise to the idea of the development and complication of the cultural system with the help of a sociocultural and political crisis as a practice of “resetting” the value paradigm of political leadership, culture and society.

Conclusions. Thus, the upbringing of the humanitarian culture of university students of a technical profile in the era of modern civilization is a process associated with an orientation towards spiritual and moral values, which contribute to their inclusion in a wide field of cooperation, interaction with students of all educational profiles, taking into account different worldviews, thereby forming their humanitarian culture.

REFERENCES

1. Shevchenko Gh.P. Dukhovna bezpeka: dukhovna kuljtura i dukhovni cinnosti suchasnoji ljudyny. Dukhovnistj osobystosti: metodologhija, teorija i praktyka: zbirnyk naukovykh pracj [Spiritual security: spiritual culture and spiritual values of modern man. Spirituality of personality: methodology, theory and practice: a collection of scientific papers] №84, 2018, s.3 – 9.
2. Kagan M.S. Filosofskaja teorija cennosti. [Philosophical theory of value.] SPb.: Petropolis, 2003. 205 s.
3. Veber M. Izbrannye proizvedenija [Selected works] / pod red. Ju.Davydova. M.: Progress, 1990, 808 s.
4. Zelenov E. A. Ljudyna kuljture jak ideal planetarnogho vykhovannja studentsjkoji molodi. Dukhovnistj osobystosti: metodologhija, teorija i praktyka: zbirnyk naukovykh pracj./ #89, 2019r., s. 74-87, m. Severodonjecjk.

STUDENTS' PERCEPTION OF CRITICAL READING SKILLS IMPORTANCE IN THE LEARNING PROCESS

Hromova Nataliia Mykhailivna

Ph. D in Psychology, Associate Professor, Associate Professor
Chair of Foreign Languages, Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Introduction. The problem of acquiring critical reading skills has been under the discussion by many researchers in psychology, methodology, and philology for the last several decades. Still there is no uniform suggestion on how to develop those critical skills due to their variety and complexity as well as the lack of professionals able to teach students to apply them effectively. Traditional methods of teaching English contribute to forming students' submissive readers attitudes as they get accustomed to comprehension-based reading strategies, completing vocabulary tasks and answering factual questions without challenging the given ideas and involving the process of discussion which should be based on responding to other participants ideas rather than mere expressing the own ones. Thus, the problem of students lacking critical reading attitudes fosters the scientists to suggest approaches to develop critical reading skills.

For example, E. Wallace and N. Kadir offer to select information and create reading tasks which make students aware of the culture-specific content of the given texts and enhance expressing their active readers' standpoints and questioning the socially accepted opinions about people and events (Wallace, 2003). N. Kadir suggests developing the students' abilities to solve problems and find contradictions and alternative views on the problem in texts. The author divides reading tasks into three main groups: pre-reading, while-reading and post-reading tasks which allows them to appear in a logical way (Kadir, 2014).

In their turn, A. Sutherland and S. Incera suggest a range of activities or behaviors students should practice in order to develop critical reading attitude:

previewing, reviewing, summarizing, elaborating, synthesizing, and applying (Sutherland & Incera, 2021).

M. Larking created a list of critical reading strategies which can help turn students into critical readers rather than information consumers: distinguishing main and supporting ideas, evaluating the credibility of the claims, making relevant inferences about the text, making judgments about how the text is argued, questioning the author's assumptions, deciding how to use the text for the students' own study, identifying rhetorical devices, identifying power relations, evaluating the quality of the text, and distinguishing between fact and opinion. The strategies aimed at constructing ideas rather than criticism involved the following items: previewing a text, scanning a text for specific information, recognizing topics in the text, locating topic sentences, guessing the meaning of unknown words from the context, skimming a text for the gist of the text, paraphrasing parts of a text in other words, reading faster by reading phrases rather than separate words, rereading a text for deeper comprehension, understanding the relationship of ideas by recognizing the structure of a text (Larking, 2017).

The problem of forming critical reading skills is usually addressed in the domain of reading in the first language. Meantime, it should also refer to the acquisition of foreign languages and reading as a whole.

Aim. In order to introduce a suitable approach to develop the students' critical reading skills it is of vital importance to define the learners' attitude to critical reading while studying. Thus, the aim of the study is to find out what the learners think about the role of critical reading skills in their learning process.

Materials and methods. This investigation involved 24 second-year Law students in Boris Grinchenko Kyiv University (7 males and 17 females) who were asked to write their answers to the question "What is the role of critical reading skills in the learning process?" The students were offered neither any suggestions nor options to choose while answering to avoid interference with their present viewpoints on the problem. Their answers were collected for a content analysis and themes and codes were defined.

Results and discussion. The results of the content analysis of the students' answers are shown in Table 1.

Table 1

Themes and codes for the role of critical reading skills in the learning process

Themes and Codes		
To question (19)	To evaluate (11)	To cause consideration (5)
To disagree with the author's opinion (13)	To evaluate given ideas (7)	To make students think on the given ideas (3)
To criticize opinions given in the text (4)	To determine important information (4)	To make students reconsider their opinions (2)
To find information to disagree with (2)		

To question (19). The findings in Table 1 show that the participants mainly saw critical skills as the ability to disagree with the author's opinion stated in the text (13). Criticism was interpreted as finding disadvantages in the author's viewpoint and supporting the students' own opinions. The participants also mentioned their intention to criticize other standpoints in the text, other than the author's ones (4) and the facts in the text which they would try to question (2). Thus, the main focus was given to looking for misleading or wrong ideas with their compulsory refutation.

To evaluate (11). Some students considered critical reading skills as abilities to assess and evaluate viewpoints and facts, their relevance and level of interest (7). Others interpreted them as abilities to define important and useful information (4).

To cause consideration (5). Only 5 students found that critical reading skills encourage thorough consideration on the problem in the text with the possibility to change their mind. Some participants of the survey believed that a critical approach to reading can foster the thinking process on the text (3) while others admitted the possibility to reconsider the previous opinions and form the new ones (2).

Conclusions. The investigation of the students' perception of critical reading skills suggests that the participants were obviously used to putting their own opinions as a priority and try to make it stand out of someone else's viewpoint. The

importance of critical reading skills was seen as the ability to disagree with given ideas and provide counter-arguments. Thus, the main focus was given to looking for misleading or wrong ideas with their compulsory refutation. The students' intention to find faults with the ideas of others and persuade them in their wrongfulness may stem from intolerance and lack of open-mindedness which need to be addressed by means of a specially designed intervention course to develop a critical attitude to perceived information.

THE DEVELOPMENT OF FUTURE ACCOUNTANTS' GENERAL COMPETENCIES DURING ESP CLASSES

Stupak Maryna Hennadiyivna,

Senior lecturer

Chernivtsi Cooperative Professional College of Economy and Law

Chernivtsi, Ukraine

Introductions. The key tasks of higher educational establishments today are systematic improvements in the training process on the innovative basis and the content standardization in all subsystems of education. Successful accomplishment of these tasks will provide the development of future experts' general competencies, competitiveness in the labor market, creation of favorable conditions for professional growth and acquisition of leadership qualities.

Since highly qualified accountants fluent in English for Specific Purposes (ESP) are in great demand nowadays there is a dire need for training competitive experts with developed general and special competencies. In this research we will only touch upon the issues of general competencies.

The aim of the study is to show what general competencies can future accountants develop during ESP classes by means of special assignments and instructions for their performance.

Materials and methods. Analyzing such categories as 'competence' and 'competency', most foreign researchers distinguish between two types of results of study: general competencies (key competencies) and special competencies (subject-specific / professional competencies). According to many scientists, general competency is understood to be the ability for analysis, synthesis, general knowledge, the ability for self-study, cooperation and communication, purposefulness, leadership qualities, self-organization and the ability for planning [1, p. 125]. In principle, these are abilities "necessary in any situations, but not only in those that are connected with a certain sphere" [2, p. 9].

It is also worth mentioning the project “Tuning Education Structures in Europe”, which offers the theoretical model of future experts’ competencies and distinguishes between instrumental, interpersonal and systematic general competencies [3].

Based on the educational and professional program for bachelors majoring in accounting and taxation, the ESP course outline for these students aims at their developing such general competencies (GC) as ability to study and acquire up-to-date knowledge (GC01); ability for abstract thinking, analysis and synthesis (GC02); knowledge and awareness of the subject area and professional activities (GC08); ability to speak a foreign language (GC10); ability to conduct research at the appropriate level (GC13) [4].

In this context, a handbook “Accounting and Taxation” addressed to future accountants provided the basis for our research. The handbook contains relevant professionally oriented topics with a set of appropriate assignments aimed at developing students’ general competencies mentioned above [5].

In the course of research we used the analysis and synthesis method (to give separate assignments and to combine them according to the general competencies they aim to develop) and the graphical method (to visually present the correlation between general competencies and the assignments for their development).

Results and discussion. In order to demonstrate how general competencies can be developed while working on the handbook “Accounting and Taxation”, we will focus on one of the topics, namely on the topic “Financial Statements”. In this regard, we will first present some assignments and instructions for their performance (see table 1).

Table 1

№	Assignments	Instructions for Performance
1.	Read the text and answer the following questions.	The students are to read the text “ <i>Financial Statements</i> ” and answer the questions given to it.
2.	Match the terms with the appropriate definition.	The students are to match the special terms related to the topic from column A with the correct definition from column B.

3.	Complete the table by choosing the appropriate information related to each of the four financial statements from the following. Prove your choice.	The students are to fill in the table by defining what particular information from the given list (<i>time frames, purposes, measures and synonymous phrases</i>) refers to the Income Statement, the Statement of Owner's Equity, the Balance Sheet and the Statement of Cash Flows. The students are also to explain their choice using the acquired knowledge.
4.	Read the text and answer the following questions.	The students are to read the text " <i>How to Prepare a Financial Statement for a Small Business</i> " and answer the questions given to it.
5.	Define the format of the following Income Statement and analyze it.	Based on the supplemented example of <i>Paul's Guitar Shop, Inc. Income Statement</i> , the students are to define whether it is a single-step or a multi-step Income Statement. The students are also to explain the constituents of this statement using the acquired knowledge.
6.	Work in groups and prepare the Income Statement / Balance Sheet for a small business. Present the statements by analyzing them.	The students are to be divided into 2 groups and to prepare a financial statement (one group takes the Income Statement, another one – the Balance Sheet) for some imaginary small business on the basis of the text " <i>How to Prepare a Financial Statement for a Small Business</i> ". Afterwards, every group is to present the prepared financial statement and to analyze its constituents.
7.	Read the dialogue. Make up your own dialogues on its basis.	The students are to read the dialogue " <i>A manager discusses the quarterly Income Statement with a controller</i> ". Afterwards, working in pairs, the students are to make up their own dialogues and to dramatize them.
8.	Determine the alternative course of action and tell what you would do in the following situation.	The students are to discuss the accounting ethical principles while performing professional duties on the basis of the following case: " <i>You are an accountant in a big company. The employer makes you mislead investors by presenting false financial statements</i> ".
9.	Choose one of the following topics and prepare a report with presentation.	The students are to conduct research on one of the given topics (" <i>A new phase of accounting development in Ukraine</i> "; " <i>Gaps between Ukrainian and International Accounting Standards</i> "; " <i>Changes in law on Accounting and Financial Reporting in Ukraine</i> ") and to prepare their reports with PowerPoint presentations.

10.	Speak on the topic “Financial Statements”.	The students are to speak on the topic “Financial Statements” by summarizing the overall information related to it (<i>major characteristics of financial statements, the procedure of their preparation according to International Accounting Standards, the existing accounting ethical principles while performing professional duties, etc</i>).
-----	--	--

* Source: developed by the author according to [5].

The matrix below (see table 2) shows the correlation between general competencies the future accountants should develop according to the ESP course outline, and the assignments (taken from table 1) aimed at achieving this goal.

Table 2

The Correlation between General Competencies and Assignments for Their Development *

General Competencies (GC)		Assignments (from table 1)									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
GC01	Ability to study and acquire up-to-date knowledge.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
GC02	Ability for abstract thinking, analysis and synthesis.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
GC08	Knowledge and awareness of the subject area and professional activities.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
GC10	Ability to speak a foreign language.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
GC13	Ability to conduct research at the appropriate level.									+	+

* Source: developed by the author according to [4, 5].

As can be seen from above, all the assignments on the topic “Financial Statements” facilitate the development of such students’ general competencies as GC01, GC02, GC08 and GC10, except for GC13, which is obviously to be developed only towards the end of the topic under discussion due to summarizing assignments.

It should be mentioned that all assignments referring to other topics and instructions for performance contained in the handbook “Accounting and Taxation” are based on the same principle and aimed at developing all these general

competencies.

Conclusions. It is obvious that ESP like any other subject should rely on appropriate teaching materials (handbooks, manuals, tutorials, etc) when training specialists. Only in case the teaching materials consider the learners' expectations and have a clear role in the learning/teaching process, they will facilitate the development of different students' competencies, general ones in particular.

With regard to professional training of students majoring in accounting during ESP classes, we may state that the handbook "Accounting and Taxation" fully complies with the above mentioned requirements and helps future accountants develop their general competencies. Ultimately, such specialists will be in great demand in the labor market.

REFERENCES:

1. Muromets, V. H. (2016). Development of General Competence Master Students as an Object of Scientific Research. *Educological Discourse*, No 1 (13), pp. 121-130.
2. Kraevskiy, V. V., Hutorskoy, A. V. (2003). The Subject and General Subject in Educational Standards. *Pedagogy*, No 2, pp. 3-10.
3. Myhanova, A. P. (2009). Formation of Key Competencies: from Theory to Practice. *Proceedings of the higher educational institutions. Humanitarian Sciences*, No 4 (12), pp. 145-151.
4. Stupak, M. H. (2020). *Foreign Language for Specific Purposes (English). Course Outline for bachelors majoring in accounting and taxation.* ChTEI KNTEU, Chernivtsi, 17 p.
5. Stupak, M. H. (2018). *Accounting and Taxation: A Handbook.* ChTEI KNTEU, Chernivtsi, 272 p.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ФАХІВЦІВ

Білан Вікторія Василівна,
Викладач I категорії
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна

Вступ. Новий етап у розвитку вищої освіти пов'язаний з упровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації навчального процесу. Це вимагає певного підвищення професійної майстерності викладача, доозброєння його новими знаннями, сучасними компетенціями, методами і технологіями, які б дозволили йому перебудувати навчально-виховний процес відповідно до нових вимог і підходів.

Одним із завдань, які вирішує вища школа, є формування духовно, інтелектуально, психологічно підготовленого до самостійного життя випускника. Сьогодні диктує, що суспільству потрібна професійно-компетентна молодь, яка вміє швидко адаптуватися в нестабільних умовах, здатна до ризику, самостійного вибору сфер діяльності, поведінки, орієнтованої на успіх, саморегуляцію. Тому сьогодні головне завдання вищого навчального закладу – не вчити, а навчати вчитися, підготувати студента до неперервного навчання.

Рівень розвитку фармацевтичної науки, практики і освіти та його висвітлення в інформаційному просторі забезпечує обмін науково-практичним досвідом фахівців і науковців, ознайомлення студентів з останніми науковими досягненнями, організацією освітнього процесу професійної підготовки майбутніх фармацевтичних фахівців, таким чином стимулює системний розвиток вітчизняної фармацевтичної галузі, впровадження інноваційних технологій прикладних досліджень та освітніх технологій.

В умовах євроінтеграційних модернізаційних змін в системі професійної підготовки сучасних фармацевтичних фахівців актуальним є забезпечення

теоретично-методичного підґрунтя формування професійної компетентності, оскільки формування її складових у вищій фармацевтичній освіті України на засадах впровадження передового досвіду організації професійної підготовки в університетах країн ЄС і найближчих країн Центральної і Східної Європи сприяє вдосконаленню підготовки конкурентно здатних випускників, адаптованих до європейського ринку праці.

Важливою є професійна компетентність в системі фармацевтичної освіти. Інтерпретуються професійні компетенції таким чином:

– володіння знаннями, уміннями й здібностями, необхідними для роботи зі спеціальності при одночасній автономії і гнучкості щодо вирішення професійних проблем;

– конструкти проектування здібностей, які являють собою „ елементи компетенції “, до яких належать критерії діяльності, галузь застосування і відповідні знання;

– ефективне використання здібностей, які дозволяють плідно здійснювати професійну діяльність відповідно вимогам робочого місця;

– інтегроване поєднання знань, здібностей і настанов, що надають можливість фахівцеві виконувати професійну діяльність в сучасних умовах.

Мета. Полягає в обґрунтуванні необхідності формування ключових компетентностей фармацевтичних фахівців.

Матеріали і методи дослідження. Проведено анкетування серед випускників фармацевтичного відділення Черкаської медичної академії.

Результати дослідження. Анкетування випускників фармацевтичного відділення через декілька років роботи свідчить про незадоволеність отриманими знаннями з окремих дисциплін. На сучасному етапі фармацевтичному працівнику важливо не тільки знати асортимент лікарських засобів, а й володіти навичками спілкування, уміти поєднувати ринкові та соціальні принципи в своїй діяльності, тощо. Щодо професійної компетентності фармацевтичних фахівців, постає проблема щодо нових вимог до фармацевта, серед яких: уміння поєднувати ринкові і соціальні принципи роботи в

фармацевтичних організаціях. При цьому провізору стало неможливим обійтись без проникнення в ті галузі знань, з якими раніше не був потрібен такий тісний контакт: менеджмент, маркетинг, соціальна психологія та ін.

Висновки. Узагальнюючи вищезазначене, професійна компетентність – це готовність і здатність доцільно діяти відповідно до вимог, методично організовано і самостійно вирішувати завдання та проблеми, а також самостійно оцінювати результати своєї діяльності.

Тому формування ключових компетентностей фармацевтичних фахівців є необхідністю, під якою розуміється інтегральна характеристика, що визначає здатність вирішувати професійні проблеми і типові професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях його фахової діяльності, з використанням знань і професійного та життєвого досвіду. Виходячи з наведеного аналізу проблеми під професійною компетентністю слід розуміти компетентність фахівця, що демонструє володіння знаннями, вміннями, навичками, професійно важливими якостями, необхідними для здійснення професійної діяльності.

РОЗВИТОК НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО УЧАСТІ В НАУКОВИХ ЗАХОДАХ

Білошицький Сергій Володимирович,

доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та освітніх технологій,

Мітягіна Світлана Сергіївна,

методист науково-методичного центру організації
наукової роботи та моніторингових досліджень,
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Хмельницький, Україна

Введение./Introduction. Здійснення науково-дослідницької діяльності в закладах загальної середньої освіти та позашкілля є одним із ключових напрямків функціонування освітніх установ. Насамперед ідеться про участь учнів у наукових заходах та інтелектуальних змаганнях, у тому числі в конкурсі-захисті МАН.

Керівництво науково-дослідницькою роботою учнів як правило доручається вчителям відповідних навчальних предметів. Практика засвідчує, що часто педагогічні працівники не мають широкого досвіду здійснення дослідницької роботи, а іноді навіть не володіють основами відповідних знань, специфічними вміннями й навичками. У такій ситуації здійснення керівництва науково-дослідницькою роботою учнів має розглядатися не як проблема, а як широкий спектр можливостей для професійного й особистісного розвитку педагогічних працівників.

Цель работы./Aim. Метою даної публікації є демонстрація спектру позитивних ефектів, які педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти та позашкілля можуть отримати в ході здійснення керівництва науково-дослідницькою роботою учнів, а також окреслити ключові чинники успішної реалізації даного виду діяльності. Особливий акцент робиться на необхідності

забезпечення педагогами коректного самоменеджменту та самомоніторингу своєї діяльності.

Материалы и методы./Materials and methods. У статті презентуються тези, що спираються на результати вивчення актуальних потреб педагогічних працівників щодо підвищення їхньої науково-дослідницької компетентності (зокрема в аспекті здійснення керівництва науково-дослідницькою роботою учнів). Матеріали для аналізу отримано шляхом застосування таких методів, як опитування, спостереження, аналіз документів.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Головна мета керівника науково-дослідницької роботи учня – забезпечити високу результативність його участі в науковому заході (конкурсі-захисті, конференції тощо).

Виконання обов'язків наукового керівника передбачає не лише активну допомогу учневі, а й постійну роботу над собою – над підвищенням рівня власної наукової культури. У ході здійснення керівництва роботою учня педагогічні працівники, поза іншим, мають нагоду отримати такі позитивні ефекти:

- підвищення мотивації до пізнання навколишнього світу та навчання в цілому (що є важливим для реалізації принципу навчання впродовж життя);
- виявлення в собі нових інтересів, нахилів, здібностей;
- розвиток критичного мислення;
- розвиток наукового типу світогляду;
- опанування наукових методів пізнання;
- розширення кругозору;
- краще розуміння власної психології, власних потреб, особливостей тощо;
- розвиток комунікативної компетентності;
- урізноманітнення, поглиблення, зміцнення стосунків із учнями;
- розвиток навичок здійснення професійної діяльності в конкурентному середовищі;

- розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності;
- розвиток уміння роботи з джерелами інформації;
- формування й розвиток навичок самоменеджменту (організації власної навчальної та наукової діяльності).

Утім, успішність професійного й особистісного зростання педагогічного працівника в ході здійснення керівництва науково-дослідницькою роботою учнів залежить від поєднання двох ключових чинників. По-перше, це організаційна, наукова, методична та консультаційна підтримка з боку закладів післядипломної освіти. По-друге, коректний та якісний самоменеджмент діяльності педагогічного працівника та здійснення самомоніторингу як його складової.

Провідну роль в системі створення оптимальних умов для самоосвітньої діяльності педагогічних працівників відіграють заклади післядипломної освіти. З урахуванням викликів, з якими стикаються працівники закладів загальної середньої та позашкільної освіти у зв'язку з процесами реформування галузі, сприяння самоосвіті педагогів регіону набуває дедалі більшої пріоритетності в діяльності Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Одним із напрямків такої роботи є створення умов для розвитку науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників області. Цим завданням опікується науково-методичний центр організації наукової роботи та моніторингових досліджень.

Даним центром упродовж понад 8 років здійснюється системна робота, яка передбачає:

- проведення спеціалізованих навчальних заходів (вебінарів, семінарів);
- надання консультацій;
- розроблення науково-методичної продукції;
- вивчення (методами спостереження, аналізу документів, опитування) кола проблем, з якими стикаються учні-дослідники при підготовці до участі в наукових заходах та інтелектуальних змаганнях;

- проведення соціологічних розвідок з метою виявлення актуальних потреб педагогічних працівників у зазначеному аспекті.

Працівниками науково-методичного центру організації наукової роботи та моніторингових досліджень підготовлено й опубліковано цілу серію методичних і навчально-методичних видань на допомогу педагогам, котрі здійснюють керівництво науково-дослідницькою роботою учнів, готують учнів до участі в наукових заходах та інтелектуальних змаганнях, організують у закладах освіти наукові конференції й круглі столи, а також бажають працювати над підвищенням рівня власної науково-дослідницької компетентності. Зокрема ідеться про такі видання: «Наукові статті: підготовка, написання, оприлюднення (методичні рекомендації для педагогічних працівників)», «Проведення наукових заходів у закладі загальної середньої освіти (міні-конспекти на допомогу організаторам)», «Керівництво науково-дослідницькою роботою учнів: методичні рекомендації в конспектах для вчителів закладів загальної середньої освіти», «Розвиток науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти: робочий зошит», «Розвиток науково-дослідницької компетентності вчителя: навчально-методичне видання для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», «Організація діяльності керівника науково-дослідницької роботи учня: методичні матеріали», «Практикум з підготовки учнів до участі в наукових заходах та інтелектуальних змаганнях».

Створенню видань в обов'язковому порядку передуює робота, спрямована на вивчення проблем, з якими стикаються педагогічні працівники в ході здійснення керівництва науково-дослідницькою роботою учнів, а також виявлення потреб освітян у зазначених аспектах. Ця робота здійснюється із застосуванням методів опитування, аналізу документів та спостереження. Вона має регулярний характер та є складовою моніторингової діяльності інституту. Такий підхід дозволяє забезпечувати:

- оперативне реагування на появу нових потреб педагогічних працівників щодо методичної продукції з питань розвитку науково-дослідницької компетентності, підготовки учнів до участі в наукових заходах тощо;

- визначати тематику навчальних заходів (вебінарів, семінарів) для педагогічних працівників з питань організації науково-дослідницької діяльності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти з урахуванням реальних запитів освітян.

Выводи./Conclusions. Отже, усе зазначене дозволяє зробити такі висновки й припущення:

– Розвиток науково-дослідницької компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти та позашкільля є актуальним напрямком діяльності освітніх установ, оскільки він відповідає вимогам реалізації принципу навчання упродовж життя.

– Здійснення керівництва науково-дослідницькою роботою учнів має розглядатися як широкий спектр можливостей для професійного й особистісного зростання педагогічних працівників.

– Успішність професійного й особистісного зростання педагогічного працівника в аспекті підвищення рівня власної науково-дослідницької компетентності залежить від доступності організаційної, наукової, методичної та консультативної підтримки з боку закладів післядипломної освіти, а також коректного та якісного самоменеджменту діяльності педагогічного працівника та здійснення самомоніторингу як його складової.

– Визначення тематики навчальних заходів та розроблення навчально-методичної продукції з питань організації науково-дослідницької діяльності в закладах загальної середньої та позашкільної освіти має спиратися на результати відповідних соціологічних розвідок.

ВИКОРИСТАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ

Бобик Марія Романівна

студентка групи ПОІ - 23М
відділення Початкової та мистецької освіти

Пантюк Микола Павлович,

науковий керівник,
проректор з наукової роботи, доктор педагогічних наук
Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Стаття присвячена дослідженню особливостей і актуальності використання ігрових технологій у навчально-виховному процесі школи.

Актуальність. У сучасній ситуації розвитку школи набуває особливої уваги стимулювання педагогів до творчої праці, розширення можливостей для професійного розвитку. Формування соціально активної особистості вимагає використання нестандартних форм педагогічної взаємодії. Однією з таких форм є гра як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця. Ігровий метод навчання передбачає визначення мети, спрямованої на засвоєння змісту освіти, вибір виду навчально-пізнавальної діяльності і форми взаємодії педагога і учня.

Вибираючи, тему курсової роботи, я спиралась на розвиток суспільних потреб, щодо системи освіти та впровадження чогось нового, а всі ми знаємо, що нове – це добре забуте старе. Отож, тема курсової роботи: «*Використання ігрових технологій у навчально-виховному процесі*».

Об'єктом дослідження у даній курсовій роботі є якісна організація навчально-виховного процесу у початковій школі.

Предметом дослідження є використання ігрових технологій з метою ефективного впровадження у освітній процес початкової школи.

Мета дослідження - показати, що використання ігрових технологій на уроках в початкових класах є одним з найбільш перспективних шляхів удосконалення навчального процесу і розвитку дитячих здібностей.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб:

- визначити сутність і класифікацію педагогічних технологій;
- дослідити історію виникнення та розвитку ігрових технологій у психолого-педагогічній літературі;
- з'ясувати використання ігрових технологій у освітньому процесі;
- визначити ефективність використання елементів кольоротерапії в ігрових технологіях.

Методи дослідження. У курсовій роботі використано такі методи науково-педагогічного дослідження: вивчення та аналіз літературних джерел, аналіз і синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, вивчення передового педагогічного досвіду.

Результати і обговорення. Гра має багатовікову історію. Аналіз змісту ігор дітей різних народів і епох наводить на висновок, що гра виникла після праці й на її основі. Очевидно, тому в іграх дітей первісних людей відображена війна, полювання, землеробські процеси. Наслідуючи в грі діяльність дорослих, діти оволодівають найпростішими трудовими навичками і всім тим, що чекає їх у дорослому житті.

Ігрова технологія як діяльність притаманна передусім молодому організму, що зумовлене потребою дитини у виявленні активності. Тому в дитячому віці гра є нормою. Вагомі аргументи на підтвердження значення гри для розвитку дитини містять праці І. Сеченова, І. Павлова, П. Лесгафта, Л. Чулицької, Т. Осокіної та ін.. Ігрові технології є не лише фактором настрою, емоцій дитини, а й важливим чинником розвитку функцій мозку, серцево-судинної, нервової систем її організму. Перебіг усіх життєво важливих фізіологічних і психологічних процесів у організмі дитини пов'язаний із задоволенням потреб в активності, нових враженнях, вияві здорових емоцій.

У педагогічному процесі школи ігрові технології є засобом виховання, формою організації навчання (дидактична гра), виховання, методом і прийомом навчання дітей (Н. Мчедлідзе).

Сучасні психолого-педагогічні дослідження ігрових технологій

характеризуються зближенням поглядів на неї як на одну із основних форм навчання, аналізом її виховних можливостей і засобів їх актуалізації. На цих проблемах зосереджувався Л. Виготський і вчені, які репрезентують його школу (О. Запорожець, Д. Ельконін, О. Усова та ін.). Вони переконували, що виховний потенціал гри може бути реалізованим тільки за умови спрямування її дорослими. Цю точку зору розвинуто в працях французького психолога А. Валлон, її підтримували також представники педагогічної науки: Р. Пфютце, І.Хопце, Л. Шройтер (Німеччина), Д. Ковач, О. Ваг, П. Баконі (Угорщина), Л.Белінова (Чехія), Е. Петрова, С. Аврамова (Болгарія) та ін..

Ігрові технології – це ігрова форма взаємодії педагога і дітей, яка сприяє формуванню вмінь розв'язувати завдання на основі компетентного вибору альтернативних варіантів через реалізацію певного сюжету. В освітньому процесі використовують театралізовані, ділові, рольові, комп'ютерні ігри, імітаційні вправи, ігрове проектування та ін..;

Головною метою навчальних ігрових технологій є формування в учнів уміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Оволодіти необхідними вміннями і навичками учень може лише тоді, коли сам достатньою мірою виявлятиме до них інтерес і докладатиме певних зусиль, тобто раніше набуті знання на уроках, гуртках з розв'язанням конкретних завдань і розв'язуванням ситуацій.

Ігрові технології є різноманітними і кожна з них в той чи інший спосіб сприяє виробленню певної навички. З огляду на це виокремлюють ігри-вправи, ігрові дискусії, ігрові ситуації, рольові і ділові навчальні ігри.

Ігри-вправи. До них відносяться кросворди, ребуси, вікторини тощо. Застосування цього методу сприяє активізації певних психічних процесів, закріпленню знань учнів, перевірці їх якості, набутті навичок. Їх проводять на заняттях; ігри-вправи можуть бути елементами домашніх завдань, позакласних занять. Використовують їх також у вільний від навчання час.

Ігрова дискусія. Вона передбачає колективне обговорення спірного питання, обмін думками, ідеями між кількома учасниками. Основним

призначенням цього методу є виявлення відмінностей у тлумаченні проблеми і встановлення істини в процесі товариської суперечки. Цей метод навчання дає змогу, проаналізувавши суть явища чи процесу, з існуючих варіантів рішень вибрати оптимальний. Досягнення поставленої мети зумовлює розвиток пізнання.

Ігрова ситуація. Основою цього методу є проблемна ситуація. Він активізує пізнавальний інтерес у учнів, спрямовує їх розумову діяльність. Зорієнтована ігрова ситуація на встановлення зв'язку теорії і практики з теми, що вивчалися або вивчаються: вміння аналізувати, робити висновки, приймати рішення у нестандартних ситуаціях. Цей метод спонукає учнів до діяльності на основі певної ситуації, яка ґрунтується на необхідній сукупності знань, умінь і навичок, якими повинні оволодіти учні. Технологія ігрових ситуацій сприяє посиленню емоційно-психологічного стану, збуджує внутрішні стимули до навчальної роботи, знімає напругу, втому.

Рольова гра. Вона дає змогу відтворити будь-яку ситуацію в «ролях». Рольова гра спонукає учнів до психологічної переорієнтації. Вони усвідомлюють, що вже не просто учні, які розповідають перед аудиторією, а особи, які мають певні права та обов'язки і несуть відповідальність за прийняте рішення. Заняття із використання рольових ігор відбуваються жваво, емоційно, за високої активності учнів та сприятливій психологічній атмосфері.

Ділова навчальна гра. Це навчально-практичне заняття, яке передбачає моделювання діяльності фахівців і керівників виробництва щодо розв'язання складної проблеми, прийняття певного рішення, пов'язаного з управлінням виробничим процесом. Ділова навчальна гра поєднує в собі ознаки навчальної і можливо майбутньої професійної діяльності і є діяльністю колективною.

Висновки. Особистість визначають її цінності та ідеали – те, що вона вважає важливим, до чого прагне і які засоби обирає для досягнення мети. Ціннісні орієнтири, якими керується доросла людина, формуються ще у шкільному віці й з часом не надто змінюються. Тому на педагогові лежить величезна відповідальність – сприяти встановленню такої системи ціннісних

координат дитини, за якої її життя буде плідним, яскравим, щасливим, спрямованим на добро. Як це робити використовуючи ігрові технології навчання я описала вище.

Процес привласнення дитиною ціннісних орієнтирів передбачає вироблення емоційного ставлення до соціального значущого ідеалу, поступове формування уявлень про його образ, які дитина перевіряє і наповнює змістом під час взаємодії з дорослими й однолітками та привласнює в ігровій діяльності як соціально значущу поведінку.

Під час ігрової діяльності діти вступають у реальні й ігрові стосунки. Спостерігаючи за ними, педагог може визначити, які термінальні цінності актуальні для його учнів, що спрямовують поведінку дітей, з'ясувати рівень засвоєння учнями ціннісних орієнтирів.

ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕХНОЛОГІЙ, ЯК МЕТОДУ ЕФЕКТИВНОГО ВИКЛАДАННЯ В УНІВЕРСАЛЬНОМУ ДИЗАЙНІ ОСВІТИ

Бухтіарова Ірина Вікторівна,

студентка

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

м. Харків, Україна

Вступ. Забезпечення універсального дизайну в освіті стало міжнародним зобов'язанням нашої держави з часу ратифікації у 2010 р. Конвенції ООН про права інвалідів. Саме розуміння та використання принципів універсального дизайну в освітньому процесі створюють передумови для активної та значущої участі у процесі навчання для всіх учнів, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами.

На відміну від універсального дизайну виробів і послуг, універсальний дизайн в освіті розширює фокус від фізичної сфери на сфери когнітивного та емоційного доступу. Універсальний дизайн в освітній сфері передбачає надання інформації, що легко сприймається всіма учнями, забезпечує мотивацію та залучення всіх учнів. Плануючи навчальну програму та навчальні матеріали на основі принципів універсального дизайну, учитель звертає увагу на те, які бар'єри стоять на шляху розуміння учня і які потреби необхідно задовольнити: наприклад, фізичні – через допоміжні технології, когнітивні – через ефективне викладання. В своїй роботі я розглядаю використання арт-технологій як одного із методів ефективного викладання. Арт-технології - інноваційні методи навчання, які передбачають використання різних видів мистецтва за для досягнення поставлених навчальних цілей та полегшення процесу навчання.

Мета роботи. Теоретичний аналіз застосування арт-технологій як одного із методів ефективного викладання, що є невід'ємна складова універсального дизайну.

Матеріали та методи. Для успішного досягнення мети роботи було проведено аналіз актуальних наукових досліджень, посібників, та використано

комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, зіставлення та узагальнення.

Результати та обговорення. Численні зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, знаходять своє відображення у школах. Учителям доводиться працювати з учнями, які мають різний навчальний досвід, різні навчальні стилі, здібності та можливості. Сьогодні у школах можна побачити учнів, які належать до різних культур, різних національностей, представляють сім'ї з різним соціально-економічним статусом, а також учнів з тими чи іншими психофізичними порушеннями розвитку. Така багатоманітність у класі зумовлює потребу в інклюзивній практиці, яка забезпечує позитивні результати в навчанні для кожного учня. Це особливо важливо для учнів з особливими освітніми потребами, яким потрібна додаткова підтримка у процесі засвоєння загальної навчальної програми (курукулуму). Цим учням необхідне освітнє середовище з компонентами універсального дизайну в освіті.

Серед принципів універсального дизайну інтегрованих в освітню сферу найбільшою перевагою стають перший принцип «Рівність і доступність використання» та другий принцип «Гнучкість у використанні». Перший принцип універсального дизайну в освіті передбачає, що під час навчання використовується єдина навчальна програма, яка доступна для учнів з різними можливостями, навчальна програма не розділяє учнів, не викликає надмірної уваги до їхніх «відмінностей», та створена для залучення всіх учнів. Другий принцип визначає, що навчальна програма створена таким чином, що дає змогу гнучко викладати та прилаштовувати її до широкого спектру індивідуальних можливостей та інтересів, орієнтована на психофізичні порушення розвитку, а також на різні стилі навчання. Плануючи навчальну програму та навчальні матеріали на основі принципів універсального дизайну, учитель звертає увагу на те, які бар'єри стоять на шляху розуміння учня і які потреби необхідно задовольнити: наприклад, фізичні – через допоміжні технології, когнітивні – через ефективне викладання.

Ефективність викладання передбачає, що учитель розширює рамки викладання загальної навчальної програми за допомогою різних методів, які направлені на заохочування до використання учнями різних підходів до навчання, зосереджуючи увагу на учнівських спробах зрозуміти матеріал. При цьому не змінюючи академічного навантаження. До таких інноваційних методів викладання можна віднести арт-терапевтичні технології у педагогіці. Під поняттям «арт-технології» розуміють сукупність форм та методів різних видів мистецтва, спрямованих на розвиток творчого потенціалу особистості в освітньому процесі та на полегшення процесу навчання. На відміну від арт-терапії, арт-технології не мають клінічної орієнтації та розглядаються як спосіб взаємодії між учителем та учнями. Використовуючи мистецькі надбання, інтегруючи їх в навчальну програму, учитель розкриває можливості для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, соціальному й емоційному розвитку та вирішує завдання виховання та навчання.

Творчі здібності – це здатність вирішувати проблеми новим та оригінальним способом. Всі риси творчої діяльності нерозривно пов'язані з уявою, оскільки творча діяльність передбачає різні підходи, варіанти рішення, розгляд предмета з різних сторін, уміння знайти оригінальний, незвичайний спосіб створення. Використання елементів арт-терапії на уроках дає можливість розвивати та вдосконалювати увагу, пам'ять, мислення; переосмислювати свій життєвий досвід; підвищувати самооцінку; виражати негативні думки, почуття, емоції. Використання арт-терапевтичних технік також дозволяє забезпечувати емоційну стимуляцію, самовиражатися, тому що почуття, думки і потреби дитини проявляються при її роботі з різними матеріалами та створенні художніх образів.

Саме за допомогою арт-терапевтичних технологій, можна дати дитині інструмент для того, щоб вона зрозуміла й навчилася програмувати, оцінювати та реалізовувати свою власну «Стратегію успіху», стратегію «Я – творець свого життя» – ставлячи цілі, беручи відповідальність за свої дії та вчинки, ухвалюючи рішення й реалізуючи їх на практиці. У сучасних умовах арт-

терапія акумулює в собі: ізотерапію (лікувальний вплив засобів образотворчого мистецтва: малювання, ліплення, декоративно-прикладного мистецтва тощо); бібліотерапію, казкотерапію (лікувальний вплив читанням); імаготерапію (лікувальний вплив через образ, театралізацію); музикотерапію (лікувальний вплив через сприйняття музики); вокалотерапію (лікування співом); кінезітерапію (терапію танцем, хореотерапію, корекційну ритміку – лікувальний вплив рухами), пісочну терапію тощо.

Висновки. Кінцева мета використання універсального дизайну в освіті полягає в максимальній ефективній участі в навчальному процесі всіх учнів, у тому числі й учнів з особливими освітніми потребами та учнів з інвалідністю. Гуманістична спрямованість освітнього процесу яка ґрунтується на повазі та вірі в індивідуальність кожної дитини вимагає пошуку ефективних моделей, інноваційних форм та методів побудови цього процесу. Використання арт-терапевтичних технологій в класі з універсальним дизайном покликано зробити програму викладання гнучкою, орієнтованою на індивідуальні можливості та інтереси учнів. Арт-терапевтичні технології за рахунок свого різноманіття надають багато варіантів для ефективного навчання учнів з урахуванням їхніх сенсорних можливостей, рівня розуміння або уваги, навчання можна змінити з урахуванням поведінки конкретних учнів. За рахунок коректувальної та регулятивно-релаксаційної функції арт-терапевтичних технологій, учитель усуває психологічні перешкоди та заохочує до засвоєння навчальної програми. Через позитивне підкріплення та схвалення результатів творчої діяльності учня, відбувається повернення до психологічної цілісності. Колективні арт-терапевтичні завдання спрямовані на корекцію проблем спілкування з однолітками, покращення стосунків. Все це сприяє комфортній атмосфері у класному середовищі, що в свою чергу мотивує та стимулює до навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку. *Львівсько-Ряшівські наукові зошити : Культура Мистецтво Освіта. Терапія в міждисциплінарній перспективі.* 2014. № 2. С. 93 -103.

2. Сорока О.В. Можливості арт-терапії в інклюзивній освіті дітей з особливими потребами. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2019. № 45. С. 163-172.

3. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З., – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 76 с.

4. Хіля А. В. Арт-терапія як засіб сприяння особистісній ідентифікації дітей з функціональними обмеженнями в умовах центрів соціально-психологічної реабілітації. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія*. Вінниця, 2016. № 48. С. 142–147.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА ПРОЯВ ВТОРИННОГО МОВНОГО ОНТОГЕНЕЗУ У РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ООП

Василенко Ірина Валер'янівна,
Вчитель вищої категорії, вчитель-методист
Арцизький заклад загальної середньої освіти І-ІІІ ст. №5
м. Арциз, Україна

Вступ./Introduction. Приблизно 15% від загального складу дітей – складають діти з особливими освітніми потребами (ООП, в тому числі інвалідність). Згідно з тими прогнозами, які озвучують соціологи, дане число буде збільшуватися. Успішність включення дітей з відхиленнями у розвитку залежить не тільки від ступеня і характеру, наявних у них фізичних і психічних порушень. Успішність залежить від ефективності врахування цих порушень, індивідуальних освітніх програм, навчальних технологій, від ставлення до таких дітей оточуючих, від того освітнього середовища, в якій знаходиться дитина з особливими освітніми потребами. Саме тому стоїть гостра необхідність організації процесу адаптації дітей з ООП в умовах освітнього закладу.

Особисте мовлення дітей виникає пізно. Деякі діти тільки окремі слова можуть вимовляти, короткі, незрозумілі для оточуючих фрази. Діти, які не вміють говорити, звертаються до дорослих жестами, окремими звуками, незвичайними словами, в які вони зазвичай вкладають конкретний зміст.

Мовлення у дітей з особливими освітніми потребами розвивається з великим запізненням, окремі слова багато хто з них починають вимовляти в 5-6 років. Як правило, ці діти обмежено, але розуміють мову інших людей, але самі не можуть говорити, їх словниковий запас бідний, спостерігається нестача в вимові через недорозвиток мовлення і голосових зв'язок, невірною розташування зубів тощо. Найчастіше рівень психічного недорозвинення дитини відображається на формуванні її мовлення.

У даній статті представлено результати дослідження, в якому вивчається один з актуальних напрямів спеціальної освіти – особливості розвитку дітей та прояв вторинного мовленнєвого онтогенезу у різних категорій дітей з ООП.

Мета роботи./Aim. Розглянути особливості розвитку дітей та прояв вторинного мовленнєвого онтогенезу у різних категорій дітей з ООП.

Матеріали і методи./Materials and methods. Праці та дослідження в області педагогіки, психології, логопедії, дефектології; статистичні дані щодо.

Результати і обговорення./Results and discussion. У дітей з особливими освітніми потребами нерідко зустрічаються порушення всіх сторін психічної діяльності: уваги, пам'яті, мислення, мовлення, моторики, емоційної сфери [2, с.85]. У дітей з недоліками у розвитку особливо інтенсивно порушено мислення. Дитині важко робити елементарні узагальнення, вона вузько сприймає те, про що їй розповідають. У молодшому віці дитина майже не може самостійно з'єднати в групи іграшки, які відносяться, наприклад, до одягу, меблів, посуду тощо. Дитина не розуміє, що сукня і брюки – це одяг, а стілець і стіл – меблі. З цієї причини дитина все, що попадається їй під руку безладно і безсистемно складає. Порушення мислення у дитини прямо позначаються на оволодінні мовленням. У молодшому віці вона з величезним трудом розуміє мовлення оточуючих, в кращому випадку, вловлює тон, інтонацію, міміку того, хто говорить і деякі опорні слова, які відносяться до її потреб. Згодом дитина звернене до неї мовлення стане краще розуміти, але дуже довго вона сприймає тільки те, що пов'язано з її власним досвідом [1, с.73].

У деяких дітей, здавалося б, багатий словниковий запас, але мовлення їх безглузде, складається з штапованих фраз, в цих випадках прийнято говорити про порожнє, ехолалічне мовлення [3, с.158].

Мовленнєва недостатність і проблеми з вимовою в цілому у дітей проявляється завжди по-новому, що призводить до виникнення нових специфічних змін особистості, що супроводжуються новими проблемами. Але у всіх дітей з ООП спостерігаємо одну спільну рису – вони «інші» ніж всі діти, незалежно від форми, виду і ступеня захворювання. Саме така різниця, яка їх

відрізняє від інших дітей, впливає на визначення їх подальшого життєвого шляху. У дітей з ООП часто виникає бажання ізолюватися від суспільства. Раніше діти з ООП навчалися і виховувалися в спеціальних школах і закладах. Незважаючи на те, що в сучасних умовах ситуація змінилася, дітям з ООП важко включатися в нормальний процес життєдіяльності. Відхилення в розвитку особистості дітей з ООП ведуть: до порушень області пізнання і комунікацій; до порушень емоційно-вольової сфери; до виникнення патологічної форми поведінки і активності.

У дітей з ООП спостерігаються такі емоційні стани: образа, страх, сором. Діти з ООП більшою мірою піддані впливу тих людей, які їх оточують. Найближче оточення або посилює вплив хвороби на особистість і розвиток дитини, або допомагає дитині цей вплив відшкодувати [7, с.56]. Вплив хвороби на дитину з ООП може зробити проблематичним її навчання в масовій школі. Всім відомо, що утворення певним чином впливає на: розвиток світогляду, постановку життєвих цілей, розвиток адаптивних здібностей до тих умов життя, які змінюються; гармонізацію існування в суспільстві (соціумі) людини з тривалим захворюванням або інвалідністю. Такий вид освіти повинні організувати в тих навчальних закладах, які розташовуються поблизу місця проживання дитини з ООП або його батьків. Дані навчальні заклади гарантують дітям з ООП нормальне спілкування зі здоровими дітьми, що в подальшому сприяє їх успішній соціальній адаптації та інтеграції в суспільстві.

Процес соціальної адаптації та інтеграції дітей з ООП в масову систему освіти є актуальним в наші дні [5, с.17]. Процес адаптації у дітей з ООП відбувається дещо інакше, ніж у їхніх однолітків, які не мають проблем зі здоров'ям. Це проявляється в адаптивних здібностях дітей до освітніх процесів, які здійснюються в колективі однолітків. Всім відомо, що процес адаптації є дуже складним, що пояснюється специфікою дитячого віку, а саме: високим темпом розвитку, а також соціальним вдосконаленням всіх систем організму; при випередженні в фізичному розвитку особистості існує нерозривний зв'язок

з соціальним і нервово-психічним розвитком; роль дорослих у оптимізації процесу адаптації [4, с.11].

Адаптивні можливості дитини з ООП слабшають, з огляду на таке: характер захворювання (зір, слух, опорно-руховий апарат); психофізіологічні особливості (темперамент, тип пам'яті, біоритми тощо); недоліки фізичного здоров'я (захворювання не пов'язані з їхньою «інвалідністю»); недоліки психологічних можливостей для спілкування (замкнутий світ сім'ї або установа закритого типу, навчання на дому, підозріле ставлення однолітків, невміння знаходити підхід педагогом, незнання проблем і можливостей, гіперопіка з боку дорослих, що робить дитину інфантильною і комунікативно безпорадною); обмеженість можливості таких дітей брати участь в властивих їм видах діяльності (навчальна, ігрова, трудова і комунікативна), яка позбавляє дитину адаптаційної бази, що спонукає батьків уберігати таку дитину від вирішення складних життєвих проблем, що в результаті не сприяє зміцненню адаптаційного механізму і веде до гальмування розвитку особистості дитини; різні психологічні порушення і розлади, обмеженість пересувань, порушення здатності займатися звичайною діяльністю, що ускладнює соціальну адаптацію та обмежує можливості здоров'я і їх інтеграцію в суспільстві; знаходження дитини з ООП в незнайомому для неї середовищі, яка може пригнічувати її активність через недостатню інформованість про нове середовище [6, с.184].

Фактори, які ускладнюють адаптацію дітей з ООП, можуть привести до соціальної недостатності. Соціальна недостатність характеризується: обмеженням фізичної незалежності; обмеженням здатності до самообслуговування; обмеженням мобільності; обмеженням здатності займатися діяльністю, яка відповідає віку; обмеженням здатності до інтеграції в суспільство.

Діти з ООП становлять особливу групу, і можуть зазнавати труднощів у організації своєї навчальної діяльності, поведінки та комунікативної діяльності в силу своїх особливостей інтелектуального, рухового і сенсорного розвитку, а також соматичних захворювань [1, с.63]. Особливості соціалізації та адаптації

проявляються у дітей з ООП на різних рівнях. Порушення на вихідному, фізіологічному рівні – первинне, а порушення психологічного, соціально-психологічного, соціального характеру – є вторинними і при певних умовах зворотні. Одна з головних ролей у реалізації процесу інтеграції дітей з ООП в загальний освітній процес належить керівнику навчального закладу. Саме від дій керівника освітнього закладу і залежить успіх процесу інтеграції, створення тих необхідних умов, які й забезпечать адаптацію дітей з ООП в освітньому середовищі. Для цього керівнику необхідно вжити певні заходи, які зроблять можливим процес інтеграції. Для цього, він повинен створити певний штат співробітників, які братимуть участь в цьому процесі, а саме [4, с.15]: учитель-дефектолог, учитель-психолог, учитель-логопед, медичний працівник, педагоги, які працюють з дітьми з ООП.

Вторинний дефект є недорозвинення вищих психічних функцій (мовлення і мислення у глухих, сприйняття і просторової орієнтації у сліпих, опосередкованої пам'яті і логічного мислення у розумово відсталих). Вторинний дефект прямо не пов'язаний з первинним, але визначений ним (з'являється під його впливом). Чим далі наявне порушення відстоїть від біологічної основи, тим вдаліше воно піддається психолого-педагогічній корекції [3, с.15].

Первинні – визначені органічним ураженням мозку або функціональною незрілістю його структур, а вторинні обумовлені первинними, оскільки психічне формування дитини відбувається на неповноцінній основі. Крім цього можуть з'явитися третинні, і навіть четвертинні порушення, які головним чином зачіпають особистісну область. Чим менше вік дитини, тим більше виявляється первинний дефект, а вторинні порушення розвиваються у міру того, як дитина формується на дефектній основі. Таким чином, при ранньому початку корекційної роботи можна послабити вираз первинного дефекту і попередити виникнення вторинних патологій [4, с.18].

Для практичної роботи з дітьми також значимим є розуміння що, чим далі від першопричини віддалене порушення, тим легше воно піддається корекції.

Можливість компенсації порушень за рахунок опори на збереженій функції витікає зі вчення Л. С. Виготського про важку, системну будову дефекту. Всякий дефект характеризується ієрархією первинних порушень, визначених ураженням центральної нервової системи; вторинних порушень, визначених тим, що дитина формується на дефектній основі; теоретичних порушень – (ухилень в особистісному формуванні) і збережених функцій. Наприклад, в результаті ураження слухового аналізатора з'являється первинний дефект – зниження або відсутність слуху, що в свою чергу призводить до відсутності або недорозвинення мовлення (вторинний дефект), в результаті з'являються проблеми особистісного характеру (третинний дефект). Але є і збереженні функції (зорове сприйняття тощо), на яких в своїй роботі базуються фахівці. Вся корекційна робота з дітьми, які мають недорозвиток базується з опорою на збереженій функції, в «обхід» потерпілих функцій, тобто при корекції порушень застосовується принцип «обхідного шляху» [2, с.60].

Є вторинні дефекти, які властиві для багатьох груп дітей з ООП: при всякому первинному дефекті спостерігається відставання в термінах розвитку психічних функцій і повільний темп їх формування; не розвивається своєчасно жоден вид дитячої діяльності; наприклад, предметна діяльність у глухих і слабочуючих формується до 5 років, у розумово відсталих стає провідною до кінця дошкільного віку; спостерігаються відхилення у розвитку всіх пізнавальних процесів; порушується розвиток процесу спілкування; у всіх дітей з ООП спостерігаються недостатність мовного розвитку.

Висновки./Conclusions. Отже, діти з ООП становлять особливу групу, і можуть зазнавати труднощів у організації своєї навчальної діяльності, поведінки та комунікативної діяльності в силу своїх особливостей інтелектуального, рухового і сенсорного розвитку, а також соматичних захворювань. Визначили, що мовленнєва недостатність і проблеми з вимовою в цілому у дітей проявляється завжди по-новому, що призводить до виникнення нових специфічних змін особистості, що супроводжуються новими проблемами. Але у всіх дітей з ООП спостерігаємо одну спільну рису – вони

«інші» ніж всі діти, незалежно від форми, виду і ступеня захворювання. Також окреслено, що відхилення в розвитку особистості дітей з ООП ведуть: до порушень області пізнання і комунікацій; до порушень емоційно-вольової сфери; до виникнення патологічної форми поведінки і активності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Л.С. Виявлення і корекція порушень усного мовлення у сліпих і слабозорих дітей. Харків, 2012. 344 с.
2. Лисина М.И. Спілкування, особистість і психіка дитини. Вінниця, 2017. 308 с.
3. Приходько О. Г. Як навчити малюка говорити. Серія: Наука в практиці / Відп. ред. О. А. Безрукова. Миколаїв, 2015. 306 с.
4. Шаумаров Г.Б. До оцінки значення інтелектуальних тестів в діагностиці та вивченні дітей з інтелектуальною недостатністю. *Дефектологія*, 2014, №1. С.11-18
5. Шилова Е.А. Сьогоднішні підходи до організації логопедичної підтримки в умовах модернізації освіти. *Вісник освіти. Серія: Педагогіка*. 2015. №3. С.17-23
6. Югова О. В. Модель раннього психолого-педагогічного супроводу дитини з відхиленнями у формуванні та його сім'ї. Рання комплексна підтримка дітям з відхиленнями у розвитку в сьогоднішньому освітньому просторі. Укл. О. Г. Приходько, А. А. Гусейнова, Е. В. Ушакова. Київ, 2013. С. 184-190
7. Ястребова А. В., Бессонова Т. П. Інструктивно-методичний лист про роботу вчителя-логопеда логопедичного пункту при загальноосвітніх закладах. Одеса, 2015. 304 с.

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО «СИЛОВИЙ ФІТНЕС» В УМОВАХ ФІТНЕС КЛУБІВ

Василенко Марина Миколаївна

доктор пед. наук, доцент

Виничук Людмила Андріївна

Студентка

Національний університет
фізичного виховання і спорту України

м. Київ, Україна

Колосівська Тетяна Геннадіївна,

Ольшевський Богдан Олександрович

Студенти

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ. На сьогоднішній день більшість фахівців сходяться на думці, що поліпшення показників здоров'я і в цілому якості життя у жінок перш за все пов'язано із спеціально організованою руховою діяльністю, чому найбільш повно відповідають заняття різної спрямованості в умовах фітнес-клубу. Очевидними перевагами таких занять є можливість вибору часу і їх виду, наявність необхідного інвентарю, керівництво і контроль фахівця та можливість індивідуалізації тренувального процесу. Цьому в повній мірі відповідають групові заняття силової спрямованості.

Мета дослідження. Проаналізувати існуючі уявлення про поняття «силовий фітнес».

Методи дослідження. Аналіз науково-методичної літератури.

Результати дослідження. Фітнес є дуже популярною формою оздоровлення населення багатьох країн світу. В останні двадцять років фітнес активно розвивається в Україні.

Впродовж останнього десятиріччя спостерігається бурхливий ріст і внутрішній розвиток фітнес-індустрії. Організації, що надають комерційні

фітнес-послуги (фітнес-клуби, фітнес-центри, фізкультурно-оздоровчі центри) пропонують великий вибір програм різної спрямованості (аеробні, силові, танцювальні, психорегулюючі і ін.). Дані програми постійно зазнають модернізацію понятійного апарату, що в більшій мірі є маркетинговим ходом для залучення нових клієнтів і збільшення продажів абонементів.

Під новими назвами «ховаються» стандартні фітнес-програми з незначними доповненнями застосування засобів і методів, а також обладнання, що використовується. Наприклад, такий базовий напрямок, як силова гімнастика з часом отримала статус атлетичної, пізніше ввели поняття силової аеробіки, аеробно-силового тренінгу. Протягом останніх років застосовуються поняття силовий і функціональний тренінг.

Силові програми посідають одне із перших місць серед всіх форм рухової активності, спеціально організованих в рамках групових або індивідуальних (персональних) занять.

Незважаючи на широке поширення силових тренувань в світі немає чіткого визначення поняття силового фітнесу як програм групового формату, тому існують суперечності в трактуванні понять силова аеробіка і силовий тренінг.

В історичному плані силові тренування згадуються ще в IV столітті до н.е. у вигляді системи вправ з обтяженнями (силова або атлетична гімнастика).

В Україні атлетична гімнастика вперше з'явилася в 1885 році завдяки лікарю М.В. Крайовому, який запропонував використання силових вправ з метою зміцнення здоров'я, виправлення дефектів постави.

Початок сучасним програмам аеробіки та аеробно-силовим класам поклала класична аеробіка, придумана в 60-х роках ХХ століття відомою актрисою Джейн Фондой, а також джоггінг (біг підтюпцем), який трохи раніше придумав американський лікар Кеннет Купер.

Аналізуючи літературу різних науковців, слід зазначити, що кожен з них дає своє визначення силового тренування, доводячи цим існування проблеми чіткого формулювання цього поняття. Ряд авторів, які присвятили свої

публікації дослідженням силового фітнесу, визначають силову аеробіку як різновид фізичного навантаження (тренування) - виконання силових вправ з обтяженням в інтенсивному (аеробному) режимі.

Вінс Жиронда ввів поняття «аеробно-силового тренінгу», основною якого було виконання вправ з додатковим обтяженням (ваги) в певному темпі, і не призначеного для розвитку сили, він мав надавати чисто культуристичні або косметичні ефекти.

В.Ю. Давидов з співавторами пропонують визначати силову аеробіку (Fitness Workout) як заняття, в яких для розігрівання використовуються танцювальні аеробні вправи, а в основній частині уроку виконуються вправи силової спрямованості.

О.Л. Луковська вважає, що силова аеробіка - це комплекс спортивних вправ з постійним збільшенням вагового навантаження, спрямованої на зміцнення скелетно-м'язової системи.

Також існує думка (W.C. Taylor, T. Baranowski, and D.R. Young, 1998), що силова аеробіка - це вид оздоровчої аеробіки, в основі якої лежить оптимально дозоване навантаження на всі групи м'язів верхнього плечового поясу, м'язи ніг, спини і живота.

Сучасне силове фітнес-тренування має два формати проведення заняття - персональний (індивідуальний) тренінг (заняття в тренажерному залі) і груповий.

В даний час в фітнес-центрах перераховані види силових групових програм називають «Power Training» (силовий тренінг). Дослівно в перекладі з англійської «Training» означає виховання, навчання, тренування, а «Power» - сила, потужність. Таким чином, дослівний переклад «Power Training» - силове (потужне) тренування, і розуміється як комплекс інтенсивних вправ з обтяженнями, спрямований на розвиток сили, силової та загальної витривалості і набору м'язової маси.

Крім того, під силовим тренінгом розуміються фізичні вправи з використанням додаткового обладнання, яке викликає м'язовий опір, розвиваючи анаеробну витривалість, збільшуючи м'язову масу.

Перераховані вище поняття більшою мірою підходять під визначення силового тренінгу як виду персонального фітнес - тренування. Однак за даними анкетування, проведеного серед клієнтів фітнес-центрів міста Києва, встановлено, що силовими напрямками займаються 78% жінок, з них 47% вибирають групові заняття.

Проведений Т.С. Лисицькою та С.И. Кувшинніковою в 2018 році аналіз фітнес- послуг 80 провідних фітнес-клубів м. Києва показав, що найбільшою популярністю серед групових силових програм користуються Pump-аеробіка і аеробіка з бодібаром - 23%, силові групові програми комплексного характеру (що складаються з трьох частин - аеробіки, силового компоненту і розтяжки) - 20% і функціональний тренінг - 22%.

На даний момент є розбіжності в трактуванні поняття «силовий тренінг». Поняття «силового тренінгу» мало радикально інше значення - засіб персонального тренування в бодібілдингу (інша назва атлетична гімнастика).

Для того, щоб розмежувати поняття силового тренування в фітнесі, необхідно провести аналіз відмінностей наявних силових програм.

На першому етапі аналізу можна стверджувати, що силове тренування є одним з варіантів підтримки гарної фізичної форми та рівня здоров'я і входить в систему «фітнес». Основною ознакою силового тренування, яке вирізняє її від інших видів фітнесу, можна вважати наявність подолання зовнішнього опору.

На другому етапі силове тренування можна розділити:

1. За формою занять: на індивідуальну і групову.
2. За цільовою спрямованістю: для збільшення м'язової маси і зменшення жирової.
3. За кінцевою метою занять: для досягнення максимального результату, перемоги в змаганнях і досягнення ідеальних пропорцій, оздоровлення.

Таким чином, встановлено два поняття силового тренінгу, що найбільш часто використовуються в літературі:

- в першому випадку автори під силовим тренінгом розуміють індивідуальні (персональні) тренувальні заняття силової спрямованості, основна мета яких збільшення м'язової маси, розвиток фізичної якості сили і досягнення максимального результату в формуванні «тіла бодібідлера».

- у другому випадку автори силовим тренінгом називають групові або персональні заняття силової спрямованості, які здійснюються з метою оптимізації об'ємів тіла за рахунок зміни компонентного складу тіла в бік збільшення частки м'язової маси і зниження жирової, підвищення зовнішньої привабливості, поліпшення самопочуття і підтримки загального рівня здоров'я і працездатності, характерні інтенсивні види навантажень, з застосуванням різноманітного додаткового обладнання, велика варіабельність застосовуваних засобів і методів.

Таким чином, перший напрямок носить назву «силовий тренінг», а для другого до недавніх пір використовувалося поняття «силова аеробіка», термін, який вказує на мету занять як на розвиток силової витривалості у тих, хто займається.

Висновки. Отже, аналіз науково-методичної та спеціальної літератури дозволив деталізувати та конкретизувати поняття «силовий фітнес» та підтвердив необхідність у розробці методики групових занять силової спрямованості, яка сприятиме вдосконаленню організації тренувального процесу.

ФОРМУВАННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ ПЕРВИННИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ЕКОЛОГІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ У ПРИРОДІ

Вертугіна Валентина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
Галандзовська Юлія Денисівна,
студентка 6 курсу спеціальності Дошкільна освіта
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Вступ. Оновлення сучасної системи освіти потребує застосування нової стратегії виховання екологічної культури і формування відповідального ставлення зростаючої особистості до природи у процесі різних видів діяльності. Зважаючи на особливості розвитку сучасних дітей, все більшого значення набуває питання формування у них уявлень не тільки про природне довкілля, про об'єкти природи, природні явища, а й про екологічні зв'язки в природі. В Державному стандарті дошкільної освіти (БКДО) в освітньому напрямі «Дитина у природному довкіллі» зазначено, що на кінець дошкільного віку дитина має усвідомлювати зв'язки між рослинами, тваринами, їхні функції в природі, встановлювати залежність об'єктів природи від екологічних факторів, розуміти особливості та умови розвитку рослин, існування тварин (стадії розвитку, залежність від середовища існування; реакції на сезонні зміни) [1]. Усвідомлення дитиною цих зв'язків допоможе зрозуміти тісну взаємодію всіх компонентів природи і вплив природного середовища на життя живих організмів, зокрема і людини, змотивує до екологічно доцільної діяльності, формуватиме екологічну освіченість і власний досвід активної діяльності в різних ситуаціях для вирішення конкретних проблем.

Мета роботи. Окреслити особливості і засоби формування у дошкільників первинних уявлень про екологічні зв'язки в природі.

Матеріали та методи. Питання екологічної освіти та формування у дошкільників первинних уявлень про екологічні зв'язки в природі знайшли своє відображення у працях Я.А. Коменського, Ж.Ж. Руссо, Г. Песталоцці, К. Ушинського, В. Сухомлинського.

Наразі доведено, що становлення екологічного світогляду відбувається поступово протягом багатьох років життя й навчання людини. Українські педагоги Н. Глухова, Н. Горопаха, Н. Лисенко, С. Ніколаєва, З. Плохій зазначають, що початок цього процесу припадає на період дошкільного дитинства, коли у процесі освітньої діяльності закладаються основи світорозуміння, екологічної свідомості і практичної взаємодії з природою.

Результати. Здійснюючи ретроспективний погляд, зазначимо, що педагоги минулого вказували на неоціненне значення природи в житті людини, особливо на формування у дітей уявлень про взаємозв'язки в природі. Педагогіка В. Сухомлинського направляла вихованців на розуміння того факту, що природа не може стати тільки об'єктом людського впливу - вона повинна стати рівноправним суб'єктом плідної взаємодії [8, с.35]. Відомий педагог гостро виступав проти технічного, антигуманного ставлення до навколишнього. Педагогічна спадщина В. Сухомлинського наскрізь пройнята тривогою за збереження землі як унікальної екосистеми - одна з його заповідей, звернених до дітей, каже: «Щоб зірвати одну квітку, необхідно виростити десять» [8, с.27]. Основою гуманістичного виховання педагог вважав усвідомлення взаємозумовленості всього живого на планеті. В. Сухомлинський підкреслював, що, розглядаючи квітку або окрему пелюстку, крило метелика або пушинку тополі, дитина не повинна забувати глобальну істину: природа - це єдине ціле, їй притаманна своя гармонія взаємозв'язків і залежностей [8, с.43].

Сучасні науковці (Г.Беленька, С.Ніколаєва, Н.Лисенко, З.Плохій, Н.Яришева) вважають, що знання про природу, пропоновані дошкільникам, повинні являти собою не суму розрізнених фактів, а взаємозалежний, послідовний ланцюжок уявлень, що розкривають найбільш важливі зв'язки та закономірності світу природи [2;4].

Зазначимо, що в Україні є кілька підходів до природничо-математичної освіти. Один з них – екологічний - орієнтує на формування екологічної свідомості особистості – здатності усвідомлювати взаємозв'язки у природних середовищах існування, прогнозувати наслідки їх порушення, прагнення до екологічно доцільної діяльності у природному довкіллі. Цей напрям досліджують Н. Горопаха, Н Лисенко, С. Ніколаєва, З Плохій, О. Соцька [4].

Екологічна компетентність акумулює екологічні цінності, мотивацію до екологодоцільної діяльності, екологічну освіченість і власний досвід активної діяльності в різних ситуаціях для вирішення конкретних проблем. Складовою частиною життєвої компетентності виділяють еколого-природничу, яка уособлює конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування та їх дотримання, іншими словами, включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний та діяльнісно-практичний [5].

В сучасних умовах розвитку суспільства значення набуває розвиток критичного мислення у дошкільників. Задля виявлення і розуміння природних причинно-наслідкових залежностей дитина повинна володіти певними розумовими діями. Очевидно, вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, абстрагуватися недостатньо. Необхідно також, щоб вона вміла розглядати один і той же об'єкт з різних точок зору, уміла бачити різні об'єкти в одному аспекті, поєднувати їх, знаходити спільність об'єктів в підпорядкованості однієї і тієї ж залежності. Свідченням осмисленості засвоєних знань буде їх практичне застосування і обґрунтоване пророкування нових фактів [4].

Доведено, що в період дошкільного дитинства закладаються основи екологічної культури особистості, головною метою якої є екологічна обізнаність. Тому, ще раз переконуємося: у дітей дошкільного віку важливо сформулювати найперші наукові уявлення про взаємозв'язках між живими організмами і природним навколишнім середовищем.

Наявність таких знань допомагає зрозуміти, як тісно взаємодіють між собою всі компоненти природи і як людина і інші живі організми залежать від

природного середовища. Людина - частина природи; її біологічні процеси як живої істоти відбуваються відповідно до біоритмів сонячного часу. Тому науковці зазначають, що для здоров'я важливо звертати увагу на зміни з об'єктами природи залежно від пори року, умов життя, особливостей розвитку тощо і поводити себе як всі об'єкти природи: лягати спати і прокидатися з сонцем, бути активнішим навесні і влітку, не перевтомлюватися пізньої осені та взимку, коли сонячної енергії, набагато менше. З придбанням екологічних знань у дітей буде формуватися розуміння самоцінності природи, відчуття себе її частиною [4].

Головним принципом відбору екологічних знань є принцип науковості, який передбачає засвоєння дітьми основних екологічних ідей і понять. Пригадаємо слова відомого педагога Дж. Локка: «Вони (діти) мандрівники, які недавно прибули в чужу країну, про яку нічого не знають. Тому совість зобов'язує нас не вводити їх в оману» [7, с.37].

Діти трьох-чотирьох років вчать орієнтуватися в ознаках живих істот, спостерігаючи за рослинами і тваринами.

Старші дошкільнята можуть виділяти в процесі предметно-почуттєвої діяльності істотні (основні) зв'язки між явищами дійсності і відтворювати їх в образній формі - формі уявлень. За допомогою цієї системи знань дитина вчиться узагальнювати, та осмислювати природні явища [2;4;6]. Усвідомивши потреби живої істоти і необхідність її задоволення, дошкільник буде здатний встановити екологічні зв'язки між неживими об'єктами природи (повітрям, ґрунтом, водою) і живими істотами, а також зрозуміє взаємозалежність між живими організмами [2]. Яскравим прикладом таких зв'язків, доступним для сприйняття дітьми, є сезонні зміни в житті природи: птахи відлітають у теплі краї через відсутність корму. Навесні цей ланцюжок поновлюється в зворотному напрямку.

С. Ніколаєва вказує на те що такий підхід при розвитку екологічних уявлень має методологічне значення: діти мають складати загальну картину

світу та його різноманіття. Це дозволяє дошкільнику пізнавати природу та її зв'язки [2].

Спочатку увагу дітей потрібно акцентувати на прямих зв'язках між конкретними рослинами і тваринами (метелики - квітучі рослини). Потім дорослий повинен допомогти дітям зрозуміти зворотну залежність об'єктів природи один від іншого. В існуванні такої залежності дошкільнята можуть переконатися наочно. Знищені гусінню листя свідчать про недостатню кількість птахів, які саме в цій місцевості харчуються нею. Старші дошкільнята вже здатні засвоїти цілі ланцюжки таких зв'язків (а не лише їх окремі ланки). Щоб діти краще зрозуміли нові складні поняття, варто використовувати ілюстрації, виготовлені на зразок «живої» картинки. Ряд зображень різних об'єктів природи легко розмістити на фотодошці, на магнітній дошці, створити колажі з вирізаних картинок та й просто зобразити на папері, використовуючи різні техніки малювання. Діти охоче складають з картинок найпростіші моделі екосистеми (луг, ліс, водойма), і швидко вчать пояснювати екологічні зв'язки, які існують в природі. Можна в центрі дошки виставити зображення однієї тварини чи рослини, чи явища природи і запропонувати дітям скласти картинку, орієнтуючись на питання «Хто (що)?», «Кому потрібний». Цікавим прийомом у формуванні уявлень про екозв'язки в природі для дошкільників є проблемні ситуації. Наприклад, розмовляючи з дітьми про траву, дорослий може поставити запитання : «Для кого трава важливіша : для людини, яка по ній ходить, чи для тварини, яка її їсть? Чому?»

Неоціненний досвід у розумінні взаємозв'язків у природі дає спільна взаємодія з дітьми по створенню інтелектуальних карт [5]. Діти жваво включаються в діяльність, міркують, роблять умовиводи, опираючись на власні судження і докази інших дітей. Надалі по створеній разом з дорослим карті розповідають про взаємозалежність між рослинним і тваринним світом, акцентуючи увагу на змінах, які відбуваються у природному довіллі. Приклад інтелектуальної карти зображено нижче (рис. 1).

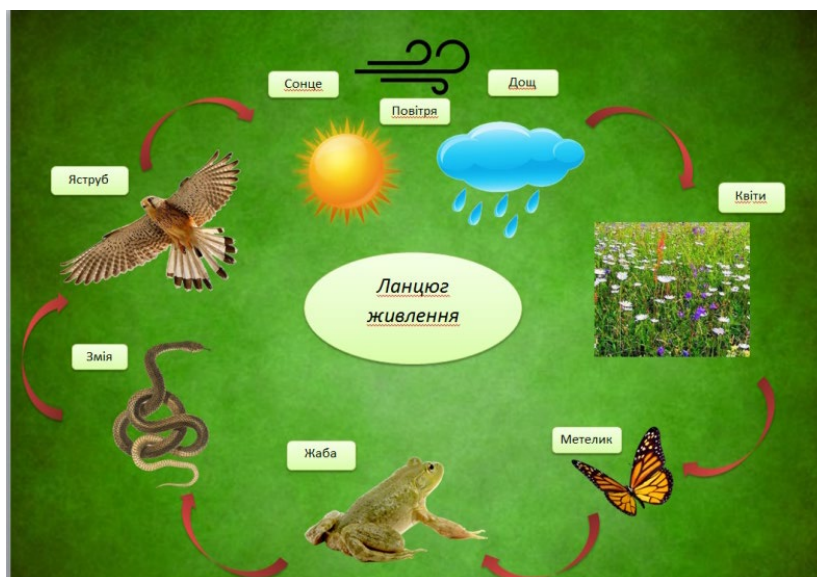

Рис. 1. Ланцюг живлення

Безперечно, екологічні зв'язки в природі набагато складніші, але у дітей дошкільного віку формують лише узагальнене уявлення про різноманітність живих організмів і їх екологічну єдність.

Висновки. На кінець дошкільного віку у дітей має бути сформоване повне уявлення про природне довкілля, про гармонію рослин та тварин у своєму середовищі, а також турбуватись про них, розуміти, що людина є частиною природи, розуміти важливість правильного використання природних благ та ресурсів, знати, що забруднення землі, водного простору, повітря наносить шкоду всім живим організмам на планеті. Сформованість первинних уявлень про екологічні зв'язки в природі допоможе, на нашу думку, виховати у дошкільників ціннісне ставлення до природного довкілля. Є багато засобів формування первинних уявлень про екологічні зв'язки в природі, серед яких ми виділяємо : природне довкілля, спостереження, інтелектуальні карти, проблемні ситуації, фотодошки, магнітні дошки, фланелеграф.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>

2. Беленька Г. В., Науменко Т. С., Половіна О. А. Дошкільнятам про світ природи: старший дошкільний вік : нав.-метод. посіб. – Київ: Генеза, 2013. – 112 с.
3. Богініч О. Л., Беленька Г. В. Природа і рух: [посіб. для батьків дошкільнят та соціальних педагогів] / за заг. ред. С. Чередниченко. - К. : Кобза, 2003. - 192 с.
4. Волинець К.І., Волинець Ю.О., Правдива А.П. Сучасні підходи до формування ціннісного ставлення до природи в дітей старшого дошкільного віку. Народна освіта. - Випуск №2(41). - 2020 р.
5. Гавриш Н. В. Використання карт розумових дій і коректурних таблиць // Режим доступу:
http://labdo.luguniv.edu.ua/04_tehnologyi/01_technology_Gavrigh/index.htm
6. Кононко О. Л. Готовність майбутнього педагога до формування у дошкільників цілісної наукової картини світу. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : РДГУ, 2017. Вип. 17 (60). – С. 140
7. Локк Дж. Мысли о воспитании. История дошкольной зарубежной педагогики: Хрестоматия. – М.: Просвещение - 1974. – 386 с.
8. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения в 3-х т. – М.: Педагогика - 1980. – 86с.

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА БАЗІ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

Вікоброда Тетяна Сергіївна,
Студентка магістратури
Яблонська Тетяна Миколаївна
Доктор педагогічних наук, професор кафедри
західних і східних мов та методики їх навчання
Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Вступ. Пришвидшення процесів інтеграції та глобалізації підвищило роль іноземних мов саме як засобу комунікації, а у зв'язку з цим актуалізувалась тема формування іноземної комунікативної компетентності у закладах середньої освіти як фундаменту, де закладаються основи іноземної комунікації. А останні події, пов'язані з пандемією, показали нам важливість та актуальність проблеми вивчення іноземних мов на безпечній дистанції, тобто із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій.

Дослідженню проблеми формування комунікативної компетентності в закладах середньої освіти з використанням інформаційно-комунікативних технологій присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів. Серед них Полонська Т.К., Хуторський А.В., Аронова А.М., Болотова В.А., Чошанова М.А., Зимня І.О., М. Ноулз, Ніколаєва С.Ю., Редько В.Г., R. Mirabile, S. Savignon та інші. Слід відзначити, що, незважаючи на велику кількість досліджень цієї теми, немає єдиного підходу до визначення її ключових понять.

Враховуючи вищезазначене, вважаємо тему формування комунікативної компетенції у закладах середньої освіти з використанням інформаційно-комунікативних технологій недостатньо вивченою та вкрай актуальною на сьогоднішній день.

Мета дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка системи вправ та методичних рекомендацій з формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах середньої школи з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Гіпотеза дослідження магістерської роботи полягає в припущенні, що процес формування іншомовної комунікативної компетенції в умовах середньої школи буде ефективним, якщо на теоретичному рівні забезпечити учнів необхідними лексичними та граматичними знаннями та на практичному рівні формувати вміння і навички іншомовної комунікації через систему вправ та відповідних рекомендацій щодо організації навчального процесу з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували розроблені Радою Європи та вітчизняні документи, що декларують основні напрямки сучасного освітнього процесу, програма для організації дистанційного навчання MOODLE, програмні вимоги до вивчення англійської мови у 7 класі середньої школи та базовий підручник О. Карпюк.

При проведенні дослідження були використані такі методи: екстраполяція, аналіз літературних джерел для охоплення теоретичних засад формування комунікативної компетентності з використанням інформаційно-комунікативних технологій; систематизація отриманих знань для проведення власної експериментально-дослідної роботи; досвідне навчання; вивчення навчальної документації та робіт учнів; тестування учнів та аналіз отриманих результатів; експертна оцінка методів та засобів навчання з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що нами було розроблено систему вправ, які застосовуються для онлайн навчання відповідно до рівнів розглянутої таксономії Блума. Сформовано власні рекомендації для успішного формування комунікативної компетенції учнів середньої школи з розрахунку використання інформаційно-комунікативних технологій у проведенні навчальної діяльності. Подальшого розвитку набули практичні аспекти

методики формування комунікативної компетентності з використанням інформаційно-комунікативних технологій в середній школі.

Результати і обговорення. Методичною сутністю компетентнісно-орієнтованого навчання є використання форм та методів подання навчального матеріалу, успішне засвоєння якого залежить від правильно визначених дидактичних та методологічних засад викладання іноземних мов у середній школі. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти під терміном «комунікативна компетентність» розуміється здатність особистості застосовувати в конкретному виді спілкування знання мови, способи взаємодії з людьми, що оточують її та перебувають на відстані, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Нині вчителі мають справу з новою генерацією школярів, для яких різноманітні технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя. А це означає, що педагог має зважати на це явище і вибудовувати механізм навчання іноземної мови саме із застосуванням інформаційно-комунікативних технологій, за підтримки яких можна залучати широкий набір автентичних матеріалів і завдань, а також величезну кількість методичних розробок. Інформаційно-комунікативні технології дозволяють моделювати різні обставини комунікативної діяльності, опановувати мовні навички, індивідуалізувати і диференціювати навчання, підвищувати зацікавленість, мотивацію учнів до оволодіння іноземною мовою.

Під інформаційно-комунікаційними технологіями розуміють технології, за допомогою яких відбувається опрацювання інформації шляхом використання комп'ютера та телекомунікаційних засобів. Інформація в педагогічному розумінні цього терміну – це сукупність відомостей, що сприймається учнями в навчальному процесі або ж передається від учителя до учня.

При проведенні експериментально-дослідної роботи з формування комунікативної компетентності в середній школі необхідно вибудувати чіткі критерії оцінювання учнів для аналізу результатів такої діяльності.

Досліджуючи поняття компетентності, ми дійшли висновку, що це є інтегроване, різнобічне і складне поняття, яке включає у себе не лише набуті теоретичні знання, але й здатність і навички застосовувати їх у повсякденних ситуаціях, реалізовувати їх у житті. У зв'язку з цим важливим є питання оцінки тих компетентностей, якими володіє учень середньої школи. Оцінка ж сформованості комунікативної компетентності має проводитися шляхом фіксації поведінки учнів у різних комунікативних ситуаціях та мотивувати учнів до самооцінки.

Важливо підкреслити, що виявлені помилки потрібно аналізувати позитивно для їх ліквідації в майбутньому, необхідно звертати увагу на стабільність комунікативної поведінки учня, а критерієм розвитку комунікативної компетентності повинне виступати підвищення складності рівня комунікації.

Одним із найпоширеніших варіантів показника сформованості комунікативної компетентності вважаємо таксономію Блума, відображену у книзі "Taxonomy of Educational Objectives", яка була розроблена у 1956 році провідними психологами на чолі з Блумом. Класифікація цілей викладача за Блумом включає в себе когнітивні (що відповідають за навчання) афективні (виховання) і психомоторні (втілення або "майстерність"), але найбільшу цікавість для нас становить саме підсистема когнітивних цілей.

На основі цієї класифікації розроблено та застосовано систему вправ для учнів 7 класу згідно з темами освітньої програми відповідно до ієрархії розумових процесів. Всі розроблені завдання пристосовано до системи дистанційного навчання Moodle, що дозволяє активно користуватися ними під час онлайн навчання.

В результаті використання цих вправ для формування комунікативної компетентності з обраних тем проведено оцінку здобутих вмінь та навичок учнів 7 класу та розроблено рекомендації з формування іншомовної комунікативної компетентності в умовах середньої школи з використанням інформаційно-комунікативних технологій. Результати дослідження показали

високий рівень сформованості комунікативної компетентності учнів за даними темами.

Основними критеріями успішного навчально-виховного процесу визнано чітке планування уроку, врахування особистісних якостей учнів, вдале мотивування учнів, інтенсифікація навчального процесу, парна робота, правильно підібрані опори при виконанні вправ, створення реальних і уявних ситуацій спілкування на уроці іноземної мови, застосування інформаційно-комунікативних технологій в процесі навчання англійської мови, апробування профільних та елективних курсів.

Висновки. Таким чином, у кваліфікаційній роботі успішно підтверджено гіпотезу дослідження та доведено припущення, що процес формування іншомовної комунікативної компетенції в умовах середньої школи буде ефективним, якщо на теоретичному рівні забезпечити учнів необхідними лексичними та граматичними знаннями та на практичному рівні формувати вміння і навички іншомовної комунікації через систему вправ та відповідних рекомендацій щодо організації навчального процесу з використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Дана робота має практичне значення для методики викладання іноземних мов та в подальшому може бути використана в навчальному процесі або як частина елективного курсу на відповідну тему за умови дистанційного навчання. Розроблена система вправ може бути використана для практичних посібників з організації дистанційного навчання або вчителями середньої школи у навчальному процесі.

ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ОСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ КРИЗЬ ПРИЗМУ МАРКЕТИНГОВОГО ПРОСУВАННЯ

Волосата Надія Іванівна,
Здобувач вищої освіти
Мізюк Вікторія Анатоліївна,
к. пед. н., доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
м. Ізмаїл, Україна

Вступ./Introduction. У ситуації високої конкуренції освітніх закладів на ринку освітніх послуг, що супроводжується глобалізацією та інформаційною відкритістю, заклади з метою утримання своїх лідерських позицій використовують різноманітні маркетингові інструменти, спрямовані на формування привабливого іміджу серед потенційних споживачів своїх освітніх послуг. Одним із таких інструментів маркетингу є поширення інформації через соціальні мережі, що набуло актуальності у зв'язку з глобальною цифровізацією суспільства внаслідок поширення пандемії Ковід-19.

У щорічному глобальному звіті про стан цифрової сфери Global Digital 2021 представлено статистичні дані, за якими, станом на кінець першого кварталу 2021 року, інтернетом користується понад 60 % світового населення; аудиторія користувачів соціальних мереж збільшилася, у порівнянні з 2020 р., на 19 мільярдів нових користувачів; найбільш популярними соціальними платформами в світі є Facebook, YouTube, Instagram, WhatsApp [9]. Наведені дані дають підстави для розширення рекламного простору, який можна використовувати для просування не тільки товарів споживання, а й освітніх послуг.

У даній статті представлено результати дослідження, в якому вивчається один з актуальних напрямів освітнього маркетингу – організація просування

професійної освіти на ринку освітніх послуг на етапі цифрової трансформації суспільства.

Мета роботи./Aim. Розглянути особливості формування іміджу конкурентоспроможного освітнього закладу професійної освіти крізь призму маркетингового просування за допомогою соціальних мереж.

Матеріали і методи./Materials and methods. Праці та дослідження в області маркетингового просування, іміджеології; статистичні дані щодо використання сучасних цифрових інструментів у просуванні освітнього закладу.

Результати і обговорення./Results and discussion. Теорія освітнього маркетингу, що розробляється насамперед економістами, почала формуватися як самостійний напрям в науці на початку 70-х років ХХ століття. До основоположників маркетингу освітніх послуг можна віднести Є. Тарасова та О. Шеїн [7], Д. Шевченко [8] та інших. В останні роки у зв'язку з активним проникненням соціальних медіа в ділове середовище інтенсивність досліджень зросла [1; 3; 6]. Однак слід визнати, що механізми маркетингового просування на етапі цифрової трансформації в сфері професійної освіти вивчені недостатньо.

За дослідженнями О. Ачкасової маркетингова діяльність в закладі професійної освіти на етапі цифрової трансформації складається з наступних напрямів освітнього маркетингу:

- маркетингові дослідження та прогнозування попиту на послуги організації професійної освіти;
- розробка якісного освітнього контенту згідно з технологією створення електронних навчальних курсів;
- «пакування» освітніх послуг: підготовка до просування, продажу та реалізації із застосуванням цифрових технологій;
- просування освітніх послуг за допомогою різних інструментів інтернет-маркетингу, в тому числі засобами SMM;
- формування каналів збуту в інтернеті;

- аналіз результатів просування і ефективності продажів освітніх послуг;
- моніторинг якості освітніх послуг, як з точки зору задоволення споживача якістю освітніх програм, так і за дотриманням вимог до надання послуги (обсягом, результатами освіти, умов надання);
- встановлення вимог до педагогічних працівників і персоналу закладу освіти, рівнем розвитку їх професійної цифрової компетентності [1, с. 56].

У класичному маркетингу існує концепція маркетинг-мікс 4P: Product (товар), Price (ціна), Place (місце продажу), Promotion (просування) (рис.1).

Рис.1 Концепція маркетинг-мікс 4P у класичному варіанті [5]

Адаптація класичної концепції «Маркетинг-мікс 4P» до освітнього маркетингу професійної освіти визначила нашу дослідницьку спрямованість. У ході аналізу наукових праць та дослідної роботи ми прийшли до висновку, що впровадження маркетингових процедур в частині надання освітніх послуг і адаптації концепції маркетинг-мікс 4P до професійної освіти є якісною характеристикою організації професійної освіти, що відповідає всім вимогам сучасного ринку, а саме:

- товар (Product) – те, що організація пропонує або продає в інтернеті. Для освітнього закладу в ролі товару виступають освітні послуги. Основне інформування потенційних споживачів освітніх послуг про їх наявність та різноманітність здійснюється через офіційні сайти освітніх організацій. Структура та інформаційне наповнення веб-сайтів освітніх організацій регламентовано на законодавчому рівні, а саме: 30-та стаття закону України

«Про освіту» містить вимоги до дотримання інформаційної відкритості закладу освіти шляхом публікації обов'язкового переліку документів і матеріалів на сторінках сайту закладу з метою забезпечення прозорості та інформаційної відкритості закладу освіти, оприлюднення інформації для широкого кола зацікавлених сторін [5];

- ціна (Price) – це, відповідно до класичної економіки, грошова винагорода за надану послугу. Зазначимо, що ціна є однією з визначних проблем в освіті, адже, з одного боку, висока вартість на освітні послуги насприяють зацікавленості даною послугою шари населення, які за матеріальним положенням відносяться до середнього і низького. З іншого боку, не зважаючи на автономність закладів освіти у багатьох сферах діяльності, вони (заклади) не можуть самостійно формувати цінову політику, систему гнучких знижок, оскільки цього не дозволяє система бюджетного обліку в державних закладах освіти;

- місце продажу (Place) – місце реалізації освітніх послуг. Освітні послуги у сучасному цифровому світі часто реалізуються в форматі онлайн і розміщуються на різних освітніх платформах, призначених для електронного навчання із застосуванням дистанційних освітніх технологій. Крім того, інформація про реалізовані освітні послуги розміщується на офіційних веб-сайтах закладу, а також на офіційних сторінках закладу та його структурних підрозділів в соціальних мережах. Там же детально висвітлюється діяльність освітнього закладу та проводяться рекламні кампанії засобами інтернет-маркетингу.

- просування (Promotion) – комплекс заходів по просуванню в інтернеті послуг освітнього закладу, а також формування позитивного іміджу освітнього закладу серед споживачів освітніх послуг. До інструментів просування на етапі цифрової трансформації суспільства відносяться: веб-сайт освітнього закладу, рекламна діяльність – таргетована і контекстна реклама, пошукова оптимізація сайту (SEO-просування), e-mail-маркетинг. Особливо важливо відзначити в просуванні SMM (social media marketing) – маркетинг, спрямований на

залучення споживачів освітніх послуг через соціальні мережі. До методів SMM відносяться: створення груп, спільнот в соціальних мережах і професійних спільнотах, сторітеллінг, подкастинг, online-відео-маркетинг, комунікації з передплатниками спільнот в коментарях. Для освітніх організацій суттєва перевага освітнього маркетингу в соціальних медіа полягає в безкоштовному створенні і використанні акаунтів (крім послуг таргетованої реклами).

Отже, використання маркетингових інструментів соціальних медіа підвищує пізнаваність освітнього закладу, а отже, позитивно відбивається на ефективності її управління, функціонування та розвитку, оскільки основна цільова аудиторія потенційних споживачів освітніх послуг є активними користувачами соціальних мереж.

Так, в Україні найбільш популярними соціальними мережами залишаються Facebook і Instagram (рис.2). Таким чином, очевидна доцільність маркетингового просування освітніх організацій і їх освітніх послуг саме в зазначених соціальних мережах.

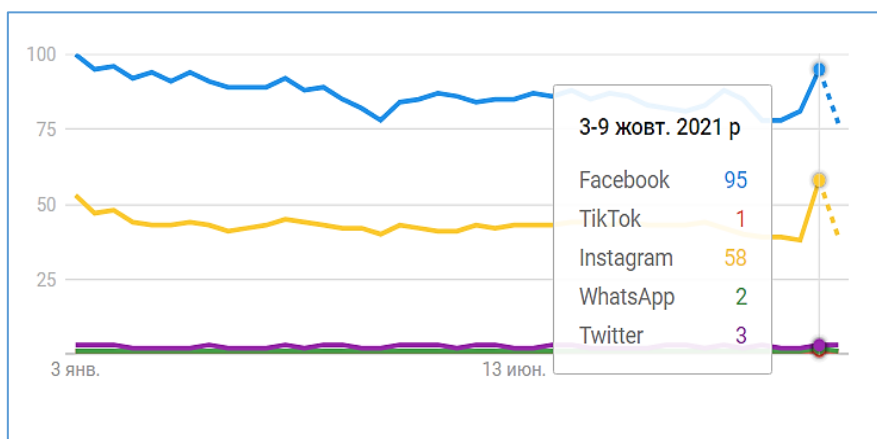

Рис. 2. Аналіз динаміки популярності соціальних мереж в Україні протягом 2021 року (складено за допомогою сервісу Google Trends)

В даний час освітні заклади професійної освіти активно включені в процес просування в соціальних медіа [3, с.10]. При просуванні інструментами SMM (social media marketing) перевага для освітнього закладу полягає в безкоштовному створенні і використанні акаунтів (крім послуг таргетованої реклами). При цьому значно підвищується ефективність функціонування і

розвитку освітнього закладу, підвищується його пізнаваність, скорочуються витрати. За рахунок доведення інформації до своєї цільової аудиторії (потенційних споживачів освітніх послуг) формується імідж конкурентоспроможного освітнього закладу в інтернеті [4, с.159].

Аналіз акаунтів в соціальних мережах професійних закладів середньої освіти (ЗСПО), закладів вищої освіти (ЗВО) та закладів додаткової професійної освіти (ЗДПО) показав, що серед існуючих в Україні коледжів і технікумів лише 28% ведуть акаунти в соціальних медіа. Що стосується ЗВО, то серед них всі без винятку представлені в соціальних мережах, при цьому багато факультетів (інститутів), які є структурними підрозділами, додатково ведуть свої спільноти, а ректори підтримують особисті сторінки в Facebook [6, с.646].

Однак, аналіз аккаунтів закладів професійної освіти Одеської області показує, що:

- акаунти освітніх організацій в соціальних мережах часто дублюють новини з офіційного веб-сайту, що говорить про відсутність стратегії просування в комплексі маркетингової діяльності освітнього закладу;

- ті, хто займаються маркетинговим просуванням, як правило, не є фахівцями-маркетологами, а педагогічні кадри закладу професійної освіти, які в свою чергу недостатньо компетентні в сфері маркетингового просування.

Рішення цієї проблеми вбачаємо у створенні груп, спільнот в соціальних мережах і професійних спільнотах відносно кожного закладу професійної освіти; створенні сторітеллінгу, подкастингу, online-відео-маркетингу, комунікацій з передплатниками спільнот в коментарях на сторінках у соціальних мережах акаунтів кожного закладу професійної освіти; урізноманітненні стратегії просування в комплексі маркетингової діяльності освітнього закладу; наймі компетентного фахівця в сфері маркетингового просування.

Висновки./Conclusions. Отже, формування, вивчення структури, особливостей і регулювання іміджу конкурентоспроможності освітнього закладу інструментами маркетингового просування на етапі цифрової

трансформації професійної освіти вимагає аналізу і наукового осмислення. Рішення даної проблеми вбачається в упорядкуванні та структуруванні маркетингового просування організацій професійної освіти в структурі освітнього маркетингу.

ЛІТЕРАТУРА

8. Ачкасова О. Г. Освітній маркетинг вузу на етапі цифровий трансформації вищої освіти. *Професійна освіта*. 2020. № 4. С. 54-60.

9. Іванова Ю. О. Механізми формування і розвитку іміджу освітніх організацій вищої освіти: автореф. дис. ... канд. економ. Наук. Київ, 2019. 24 с.

10. Комлев І. Г., Проценко Т. В., Гладкова А. О. Просування освітнього закладу в соціальних мережах. *Дорожньо-транспортний комплекс: стан, проблеми та перспективи розвитку: зб. науч. праць XVII Респ. техн. наук.-практ. конф.* 2018. С. 159-162.

11. Концепція маркетинг - мікс (4Р, 5Р, 7Р). Режим доступу: bmb.com.ua.

12. Муратова Е. А. Методи інтернет-просування освітніх послуг вищих навчальних закладів. *Економічний журнал*. 2019. № 9. С. 646-652.

13. Тарасова Є. Є., Шеїн О. А. Принципи та інструменти просування освітніх послуг на освітньому порталі регіону. *Управлінське консультування*. 2017. № 12. С. 147-156.

14. Шевченко Д. А. Особенности производства и предоставления услуг в сфере образования. *Экономический журнал*, 2005. Режим доступу: <http://surl.li/akqxf> (дата звернення: 16.10.2021).

15. Закон України «Про освіту». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 16.10.2021).

ДО ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ СУЧАСНОЇ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ДИСТАНЦІЙНУ ПАРАДИГМУ НАВЧАННЯ

Говор Юлія Олександрівна
методист, викладач філологічних дисциплін
Фаховий коледж ракетно-космічного машинобудування
ДНУ імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Освітній процес ХХІ століття потребує модернізації та вдосконалення з метою підготовки висококваліфікованих спеціалістів, які адаптовані до сучасних реалій життя. Робота зі студентами закладів фахової перед вищої освіти передбачає реалізацію освітнього процесу визначеними компетентностями: ціннісно-сміслова, загальнокультурна, навчально-пізнавальна, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова та компетентність особистісного самовдосконалення. У комплексності освітніх компетентностей закладена додаткова можливість представлення цілей, змісту освіти (освітніх стандартів) та освітніх технологій у системному вигляді, що припускає побудову чітких вимірників із перевірки успішності їх засвоєння студентами.

Формування компетентностей відбувається засобами змісту освіти. У підсумку у студентів розвиваються здібності та з'являються можливості вирішувати в повсякденному житті реальні проблеми - від побутових до виробничих і соціальних.

Таким чином, компетентнісний зміст освіти проходить наскрізною лінією через усі освітні галузі, одержуючи кожного разу реалістичне, діяльнісне, особистісне й соціально значуще втілення.

Мета роботи полягає в аналізі сучасних методик викладання української мови та літератури в закладах фахової передвищої освіти відповідно до

компетентнісного підходу з їх реалізацією в дистанційній парадигмі освітнього процесу.

Матеріали і методи. У процесі підготовки статті нами було використано наукові методи: індукції, дедукції, системного аналізу, якісного аналізу та синтезу, метод порівняння, метод системного підходу. Теоретичну та методологічну основу проведеного дослідження склали синтез результатів дослідження вітчизняних науковців у цьому напрямі та власні результати проведення дистанційних занять.

Результати дослідження. Сучасна освіта спрямована не лише на передачу знань від викладача студенту, формуванню вмінь та навичок, а насамперед, критичному мисленню; креативному, творчому вирішенню проблемних питань, підприємництву та аналізу інформації. У наш час відбувається модернізація, еволюція системи освіти від класичної освіти до віртуальної, від лекційного викладання матеріалу до комп'ютерних програм, від книжкової бібліотеки до мережевої, від паперових енциклопедій до баз даних.

Сьогодні на зміну традиційним «закритим» системам навчання приходять нові «відкриті» системи, до яких належить і дистанційна освіта [2].

Слід розмежувати поняття «дистанційна освіта» і «дистанційне навчання». Очевидно, що дистанційна освіта – це нова форма організації навчання, яка знаходиться між денною і заочною формами, а дистанційне навчання – це новітній метод дидактики.

На думку багатьох учених, «дистанційна освіта – це організований за певними темами, дисциплінами навчальний процес, який передбачає активний обмін інформацією між учнями і викладачами, а також між самими учнями і який максимально використовує сучасні засоби нових інформаційних технологій» [2].

У своїй практиці використовуємо телеконференції – e-mail листування, що базується на списках розсилки, як альтернатива звичайному листуванню; вебінари – навчальні заняття з використанням чат-технологій: обміном

невеликими текстовими повідомленнями в реальному часі; веб-заняття – збірне поняття для дистанційних занять, які проводяться у вигляді конференцій, семінарів, ділових ігор, форумів, контрольних робіт, практикумів, онлайн тестувань, опитувань та інших форм навчальних занять, що реалізуються за допомогою засобів і технологій Інтернету.

Тематичний та модульний контроль знань показав, що найбільш ефективним є проведення як лекційних так і практичних занять у вигляді онлайн конференцій, де студент безпосередньо контактує з викладачем, може своєчасно поставити питання, з'ясувати незрозумілі моменти. Для викладача також важливий контакт зі студентом, адже проконтролювати якість засвоєних знань ефективніше у реальному часі, ніж у перевірці письмових робіт, оскільки далеко не всі студенти дотримуються академічної доброчесності, виконуючи контрольні завдання.

Часто для вивчення нового матеріалу, під час самостійної роботи, а також для повторення та систематизації знань, орієнтуючись на основні базові компетентності, використовуємо ейдос-конспекти, «гексагони», ментальні карти, кроссенси, сенкани та меми. Вказані методики дозволяють студенту реалізувати вивчений матеріал творчо підійшовши до проблеми.

Ейдос-конспект дозволяє, створюючи асоціації, запам'ятовувати сюжети художніх творів.

Рис. 1. «Інтермецо»

Рис. 2 «Кайдашева сім'я»

Зручний сервіс для створення асоціативного ейдос-конспекту
<https://www.canva.com/>

Робота з ментальною картою є різновидом діяльності викладача та студентів у питаннях візуалізації. Візуалізація допомагає зробити виклад матеріалу цікавим та зрозумілим для студентів, робота з ментальними картами є одним з шляхів підвищення зацікавленості студентів навчальним предметом. Ментальні карти сприймаються краще, ніж звичайні схеми, графіки, таблиці, тексти, тому що вони краще відповідають структурі мислення – асоціативного, ієрархічного та візуального. Графічний метод представлення інформації зацікавлює студентів, дозволяє їм краще запам'ятати та засвоїти навчальний матеріал з предмету. Зрозуміло, що карти не замінюють таблиць, малюнків, графіків, а можуть ефективно доповнити їх.

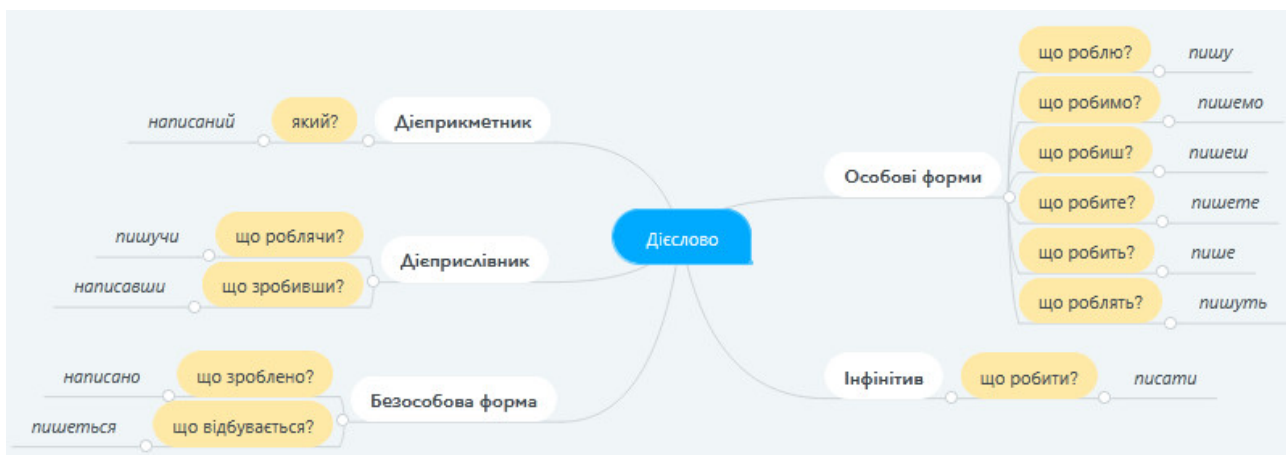

Рис. 3 Ментальна карта «Дієслово»

Зручний сервіс для створення ментальних карт
<https://www.mindmeister.com/>

Не менш цікавою для студентів є інноваційна форма роботи – кроссенс. Осучаснена усім відома головоломка кроссворд. Але, оскільки для нового покоління візуалів більш привабливими є картинки, виникає головоломка нового покоління під назвою кроссенс – буквально «перетин смислів, значень». Якщо у кроссворді всі клітинки пусті, то в кроссенсі вони вже заповнені зображеннями. За схемою кроссенс нагадує стандартне поле з 9-ти квадратів відомої з дитинства гри «хрестики-нолики».

Поєднуючи в собі опорний конспект (теоретичні відомості) та ілюстрації кроссенс задіює логічне і образне мислення.

Приклад кроссенсу до вивчення теми «Складні випадки вживання м'якого знака»

ЩО ОБ'ЄДНУЄ ПОДАНИЙ КРОССЕНС?

1. Третя особа множини теперішнього часу від дієслова говорити.
2. Іменник чоловічого роду 2-ї відміни, антонім іменника ніч.
3. Кількісний числівник між 4 і 6
4. Присвійний прикметник чоловічого роду, утворений від іменника рибалка.
5. Прикметник чоловічого роду, що означає квіти, які постуть у полі.
6. Відносний прикметник від іменника різьба.
7. Присвійний прикметник чоловічого роду від іменника учень.
8. Відносний прикметник чоловічого роду від іменника чех.

Рис. 4 Кроссенс «М'який знак»

Зручний сервіс для створення <https://www.canva.com/>

Робота зі створенням сенканів активізує аналітичне мислення, вимагає вміння виділяти головне, творчо підходити до виконання завдання.

Сенкан — це вірш, що складається з 5 рядків. Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять» і позначає вірш у п'ять рядків.

1 рядок – слово, яке позначає тему (іменник)

2 рядок – це опис теми, який складається з 2 слів (два прикметника)

3 рядок – дія, пов'язана з темою, складається з 3 слів (це дієслова).

4 рядок є фразою, яка складається з чотирьох слів і висловлює ставлення до теми, почуття з приводу обговорюваного.

5 рядок – це одне слово — синонім до першого слова, в ньому висловлюється сутність теми, ніби робиться підсумок.

Сенкан «Дієслово»

Дієслово

Цікаве, розумне

Повчає, відтворює, розвиває

Допомагає зв'язувати слова

Слово.

Слова у сенкані не мають повторюватися, і не мають бути спільнокореновими.

У нашій практиці студентам дуже подобається створення мемів. Мемі - сучасний тренд в освіті. Якщо вони так широко використовуються у соцмережах, то чому ж нам, викладачам, не зробити їх вдалим інструментом для побудови неординарного заняття. Мем, або інтернет-мем, – це будь-яка дотепна коротка інформація (фраза, зображення, звукоряд, відео) іронічного характеру, яка відтворює певне ставлення до якихось подій чи обставин, та поширюється в інтернеті.

Рис. 5 Мем 1

Обговорення бійки Мотрі і Кайдашихи у прямому ефірі на каналі Україна

Рис. 6 Мем 2

Створити мем можна за покликанням <https://www.iloveimg.com>

Висновки. Реалізація новітніх освітніх методик, зорієнтованих на компетентнісний підхід освітнього процесу, легко імплементується в сучасні технології дистанційного навчання завдяки доступу до мережі Інтернет. Для якісної підготовки студентів недостатньо традиційних форм і методів навчання.

Вони мають доповнювати один одного та відповідати вимогам часу. Сьогодні значну увагу слід приділяти доцільному підбору викладачем сукупності методів компетентнісного навчання, які є особливо корисними, доцільними та ефективними в процесі викладання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрющенко Н. Елементи ейдетики на уроках української мови та літератури [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/elementi-eydetiki-na-urokah-ukra-nsko-movi-ta-literaturi-222936.html>

2. Бисага Ю. Роль і місце дистанційного навчання серед інноваційних моделей організації навчального процесу [Текст] / Ю.Бисага, О. Пічкарь // Проблеми вищої юридичної освіти: тези доп. та наук. повідом. наук.–метод. конф. (м. Харків, 18-19 грудня 2001 р.) / за ред. В. В. Комарова. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2002. – С. 83–85.

3. Богосвятська А.-М. Методи ейдетики на уроках СЛ [Електронний ресурс] –Режим доступу <http://static.klasnaocinka.com.ua>

4. Методика ейдотехніки та її використання словесниками [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vaglivo.org/metodika-ejdotehniki-taiyi-vikoristannya-slovesnikami.html>.

**ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ
ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ ЯК МЕТОД В СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГО
КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ В ЗАКЛАДІ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

Дворецька Лариса Павлівна

науковий співробітник

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

Вступ. Серед напрямів освітньої діяльності закладів освіти, які підлягають вивченню й оцінюванню під час інституційного аудиту – нової процедури зовнішнього оцінювання роботи школи, яку проводить Державна служба якості освіти, виокремимо «Систему оцінювання здобувачів освіти». Експерти звертають увагу на те, як саме педагоги оцінюють успіхи учнів. Відповідно до статті 42 закону України «Про повну загальну середню освіту» кожен заклад освіти створює внутрішню систему забезпечення якості освіти для контролю за якістю оцінювання учнів в закладі освіти [1]. Внутрішня система забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), серед іншого, покликана створити механізми забезпечення академічної доброчесності, простір, вільний від списування, фальсифікації, хабарництва та необ'єктивного оцінювання [2].

Як учасниця першої міжнародної науково-практичної конференції «Вимірювання навчальних досягнень школярів і студентів: методологічні, гуманістичні, технологічні аспекти», що відбулася у Харкові 20-21 листопада 2003 року на підтримку в Україні запровадження зовнішнього стандартизованого тестування (нині – зовнішнє незалежне оцінювання), пригадую виступи, дискусії доповідачів про суб'єктивність оцінювання вчителем своєї ж праці, відсутність достовірної інформації про рівень навчальних досягнень учнів, про результати державної підсумкової атестації, які не є порівнювальними від школи до школи, про можливі порушення

процедури проведення екзаменів та недовіру закладів вищої освіти до результатів шкільних державних екзаменів тощо. Науковці тоді стверджували, що змінити ситуацію в освіті на краще здатне зовнішнє незалежне оцінювання (далі – ЗНО) навчальних досягнень учнів, оскільки воно «має шанс бути об'єктивним і неупередженим, оскільки його здійснюють зовнішні, стосовно до навчального закладу, інституції, застосовуючи стандартизовані тестові завдання, відповідні процедури проведення тестування і технології безособової перевірки» [3, с. 10].

Мета роботи. Виявити особливості використання зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень учнів як методу діагностики в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО.

Матеріали і методи. Автором проаналізовано науково-педагогічну літературу, нормативно-правові документи у сфері освіти України, Інтернет-ресурси, досвід колективів педагогічних працівників ЗЗСО щодо створення та функціонування в них систем внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти. Результати систематизовано й узагальнено.

Результати і обговорення. Проведений аналіз різних джерел інформації щодо ЗНО в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в закладі загальної середньої освіти дозволив зробити висновок про його використання за двома сценаріями, а саме:

1. Результати учнів – учасників ЗНО (оцінка за шкалою 1-12 балів та за шкалою 100-200 балів).

2. ЗНО як метод педагогічної діагностики (з притаманною саме йому стандартизацією процесу вимірювання та оцінювання).

Розглянемо другий.

Запровадження в Україні з 2006 р. ЗНО навчальних досягнень учнів, участь країни у міжнародних порівняльних дослідженнях засвоєння учнями змісту шкільної освіти TIMSS (2007 р., 2011 р.) та PISA (2016 р.) сприяли не лише поширенню теоретичних знань з тестології, але й відкрили шлях до використання тестових технологій у повсякденній практиці вчителя. Знайшли

своє місце тестові технології і в моніторингових дослідженнях якості освіти в системі внутрішнього контролю в ЗЗСО. Зазвичай це моніторинг результатів освітнього процесу.

Наведемо приклад негативного вияву особливості використання ЗНО навчальних досягнень учнів як методу діагностики в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО. Звернімося до аналізу змісту документів. Ось цитата з Довідки про результати успішності учнів за I семестр 2020-2021 н. р. Балаклійської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Балаклійської районної ради Харківської області: «Постійно проводити моніторинги за результатами семестрового, річного оцінювання. Запроваджувати *тестову перевірку* якості засвоєння учнями навчального матеріалу в форматі ЗНО з подальшою корекцією». І ще одна цитата з матеріалів, наданих цією ж школою для участі в конкурсі на міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти – 2020», що відбулася у м. Києві 12-14 березня 2020 року: «Відповідно до річного плану роботи та плану роботи шкільного методичного об'єднання вчителів у квітні 2019 року були проведені моніторингові роботи з перевірки готовності учнів 11-х класів до проходження ЗНО з української мови, математики, історії України, географії, біології, англійської мови, фізики за тестами, складеними завданнями ЗНО минулих років». Оскільки тестові матеріали не було додано, то залишається здогадуватися, яким саме є зміст цих матеріалів, укладених з тестових завдань ЗНО минулих років. Якою була процедура проведення тестування? Зазначимо, що яскраві діаграми презентують зміст звіту щодо результатів проведеного моніторингу з кожного з семи предметів за такими рубриками: результати ДПА учнів (за рівнями навчальних досягнень), «орієнтовна» оцінка учнів за шкалою 100-200 балів (до 100 балів, 100-120 балів, 120-140 балів, 140-160 балів, 160-180 балів); середній бал ЗНО учнів класу; середній бал ДПА учнів класу; типові помилки в роботах учнів (коротко). У підсумку сформульовано завдання керівникам шкільних методичних об'єднань вчителів – проаналізувати

результати ЗНО за попередній рік і отримані результати моніторингу з метою вироблення рекомендацій.

Вчителі й учні виконали значний обсяг роботи. Проте, чи можна довіряти отриманим результатам?

Усім охочим проводити моніторингові дослідження якості підготовки учнів до ЗНО за описаною методикою варто пам'ятати, що ЗНО вирізняється стандартизованими процедурами. «Стандартизованим називається тест, що має комплексну характеристику, яка визначається його властивостями, процедурою шкалювання, а також чіткою регламентацією процедури та логістики (організації) процесу тестування» [4, с. 18]. Порушення будь-якого з перелічених елементів у визначенні стандартизованого тесту призводить до скасування наслідків за одержаними результатами. Та й чи не запізно розпочинати підготовку учнів до ЗНО у квітні за отриманими результатами моніторингу та аналізом минулорічних результатів ЗНО учнів школи? Більшість відповідальних вчителів української мови та математики розпочинають з п'ятого класу (епізодично) підготовку учнів до складання екзаменів за курс загальної середньої освіти.

Висновки. Будь-яке копіювання технології і процедур ЗНО за формальними ознаками, зокрема для проведення моніторингу результатів освітнього процесу в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО, не може гарантувати якості отриманих результатів. Оскільки процедура шкалювання відбувається після визначення порогу «склав/ не склав» на засіданні спеціальної комісії, значення порогового балу залежить від результатів всієї популяції учасників тестування з певного предмета, то похибка такого «вимірювання» результату навчальних досягнень учнів-учасників моніторингу, методика проведення якого описана вище, суттєва. Отже, й висновки за результатами моніторингу є сумнівними. Наведені приклади демонструють чи то відсутність знань щодо суті стандартизованих процедур ЗНО як методу оцінювання навчальних досягнень учнів, чи то зневажливе ставлення до тестологічної термінології і точності формулювань

укладача документа щодо проведення моніторингу. Попри все, такий інструментарій моніторингу не рекомендуємо до використання.

Разом з тим ЗНО (як метод оцінювання навчальних досягнень учнів) демонструє стандарти, які забезпечують неупереджене, надійне та правомірне тестування й справедливе оцінювання. Кожен вчитель базової і старшої школи, який викладає предмети з переліку для складання ДПА у формі ЗНО, повинен щороку ознайомлюватися зі змістом актуального Звіту про проведення ЗНО та іншими інформаційними матеріалами, оприлюдненими на офіційному сайті УЦОЯО [5]. Варто це робити на початку навчального року, а не в кінці.

Попри певні труднощі вчителів в опануванні основами тестових технологій, варто підкреслити, що опрацювання Звіту про проведення ЗНО навчальних досягнень учнів сприяє поглибленню знань щодо процедур стандартизованих тестувань, сприяє використанню правильної тестологічної термінології, розширює знання про якість тестових завдань і якість авторських тестів, допомагає краще зорієнтуватися у виборі якісної методичної літератури, що містить тестові матеріали тощо. Сформована тестологічна компетентність вчителя убезпечить його від помилок у процесі створення й використання тестів як інструментів вимірювання навчальних досягнень учнів в системі внутрішнього контролю та оцінювання якості освіти в ЗЗСО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Зовнішнє тестування. Аналітичний звіт. 2003 рік. – Київ.: Центр тестових технологій, 2003. – 68 с.
4. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: Навч. посіб. – К.: Майстер-клас, – 2006 – 160 с.
5. Сайт УЦОЯО [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://testportal.gov.ua/>

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ ГІМНАСТОК НА ЕТАПІ ПОЧАТКОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Долинський Борис Тимофійович

д. п. н., проф.

Буховець Божена Олегівна

к. н. ф. с., викладач

Дишель Галина Олександрівна

старший викладач

Мусієнко Тетяна Олександрівна

Південноукраїнський національний педагогічний

університет ім. К. Д. Ушинського

м. Одеса, Україна

Вступ. Шкільний вік є періодом життя людини, який розглядається в педагогіці і психології. Цей вік є певним явищем зі своїми законами. Суб'єктивно дошкільний вік асоціюється, в більшості випадків, як щаслива, безтурботна, повна пригод і відкриттів життя.

Саме цей вік відіграє вирішальну роль в становленні особистості. В цей період визначається хід розвитку особистості на наступних етапах життєвого шляху людини.

Для правильної організації здійснення тренувального процесу необхідна характеристика вікових особливостей розвитку дітей шкільного віку. Її необхідно реалізовувати, як в умовах сім'ї, так і в умовах шкільного навчального закладу.

Головна мета ранніх занять фізичною культурою і спортом - створити міцну основу для виховання здорового, сильного і гармонійно розвиненої молодого покоління.

Реалізація всебічного фізичного виховання юних гімнасток залежить від раціонального вибору засобів і методів фізичної підготовки протягом кількох років у річному циклі.

В фізичній підготовці гімнасток існує тісний зв'язок між загальною і спеціальною підготовками. Завдяки даній диференціації тренер може здійснити більш професійний навчально-тренувальний процес з використанням різних засобів і методів фізичної підготовки.

Мета роботи: дослідити методику розвитку координаційних здібностей юних гімнасток (шкільного віку).

Матеріали і методи. В науковому дослідженні були застосовані традиційні методи наукового дослідження. Аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури з обраної теми дослідження. Педагогічні (спостереження, тестування, опитування, експеримент). В ході педагогічного спостереження проводився аналіз фізичного стану юних гімнасток з метою підбору правильної навантаження на тренуваннях. Педагогічне спостереження необхідно для визначення впливу запропонованої методики на рівень розвитку координаційних здібностей юних гімнасток.

Тестування застосовувалось на початку та наприкінці дослідження для визначення рівня розвитку не тільки окремо координаційних здібностей, і на загальний стан фізичної підготовки спортсменів та для аналізу динаміки. В процесі дослідження в досліджуваній групі проводились тестування із загальної фізичної підготовки юних гімнасток за допомогою таких тестів: біг 30 у м, стрибок у довжину з місця у см, віджимання (раз), міст з положення стоячи у см, стрибки на скакалці (к-ть разів за 10 сек).

Для оцінки рівня розвитку координаційних здібностей застосовували наступні тестування. Оцінка рівня розвитку координаційних здібностей у юних гімнасток. За допомогою запропонованих тестів визначали наступні види координаційних здібностей: здатність до збереження рівноваги; здатність з погодженням рухів; здатність до орієнтування в просторі, а саме тест «Чапля», «Упор присівши», «Упор лежачи», «Вісімка».

Вивчаючи координаційні здібності юних гімнасток досліджуваної групи, було застосовано ще наступні тести: три оберти вперед (с), човниковий біг 3x10 (с), проба Ромберга (с), пасивна рівновага «пассе» руки в сторону утримання в

сек. з обох ніг. Також був застосован метод експертного оцінювання виконання базових гімнастичних вправ з предметами (в балах): стрибок через скакалку на двох ногах, кидок скакалки, кидок обруча однією рукою, перекидання обруча з руки в руку.

Для обробки результатів дослідження застосовувались загальноприйняті статистичні методи дослідження. Даний математичний метод обробки даних застосовувався для перевірки точності і достовірності отриманих педагогічних висновків дослідження, що отримані з наведених математичних формул.

Результати та обговорення. Ефективність запропонованої програми тренувань художніх гімнасток (7-8 років) практично було перевірено за допомогою запропонованих методів дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Контрольні тести із загальної фізичної підготовки

Контрольні тести	На початку дослідження	Наприкінці дослідження	P
Біг на 30 м., сек	6,2±0,2	6,7±0,3	≤ 0,05
Стрибок у довжину з місця	120,0±0,5	108,5±0,5	≤ 0,05
Віджимання	10,0±0,1	5,5±0,5	≤ 0,05
«Міст»	15,7±0,5	24,2±0,2	≤ 0,05
Стрибки на скакалці	8,5±0,5	4,5±0,5	≤ 0,05

За допомогою контрольного тесту «Біг на 30 м», визначали швидкість дівчаток з метою вивчення рівня загальної фізичної підготовки. Відмічаються позитивні зміни вже протягом першого місяцю тренувань. Для визначення гнучкості юних гімнасток застосовували тест «Міст» з положення стоячи та вимірювали відстань в см. між руками і стопами. За показниками даного тесту також відмічались позитивні зміни.

Таблиця 2

Динаміка тестування координаційних здібностей

Контрольні тести	На початку дослідження	Наприкінці дослідження	P
Три перекиди веред	4,74 ± 0,91	5,61 ± 1,08	≤ 0,05
Чьолниковий біг	8,64 ± 1,18	10,37 ± 1,14	≤ 0,05
Проба Ромберга	9,0 ± 3,1	13,3 ± 3,5	≤ 0,05
Рівновага «пассе»	4,0±0,9	6,0±0,8	≤ 0,05

Відповідно до даних наведених у таблиці 2 відмічаються позитивні зміни розвитку координаційних здібностей. Підсумки результатів тестування доводять позитивний вплив підбраною методики на формування показників координаційних здібностей досліджуваного контингенту.

Висновки. Художня гімнастика - це особливий вид спорту, що найбільше відповідає особливостям жіночого організму. За рахунок засобів фізичного виховання, що застосовуються в гімнастиці можливо розвинути та удосконалити всі фізичні якості людини.

Однак, додатково необхідно приділити увагу дослідженню саме координаційних здібностей юних гімнасток, так як науковці мають різні думки, щодо застосування різних засобів для їх стимулювання.

В ході педагогічного спостереження проводився аналіз фізичного стану юних гімнасток з метою підбору правильної навантаження на тренуваннях. По закінченню педагогічного експерименту, ми аналізували динаміку виконання запропонованих тестів, що характеризують загальний рівень фізичної підготовки спортсменів та розвиток координаційних здібностей.

За всіма запропонованими тестами відмічалась позитивна динаміка, що обумовлює раціональний вибір засобів фізичного виховання в тренувальному процесі гімнасток.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ В АДАПТИВНОМУ СПОРТІ

Долинський Борис Тимофійович

д. п. н., проф.

Буховець Божена Олегівна

к. н. ф. с., викладач

Карабельнікова Анастасія Федірівна

студент

Артимчук Денис Дмитрович

студент

Шевчук Дмитро Олегович

студент

Вступ. Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців демонструють дані, що до числа найбільш ефективних методів фізичної та соціальної реабілітацій відносять фізичну культуру і спорт.

Для людей з інвалідністю життєво необхідними є заняття фізичною культурою. Це обумовлено тим, що засоби фізичного виховання і спорту інтегрують одночасне вирішення завдань фізичної, медичної та соціальної реабілітації [2].

У людей з обмеженими можливостями певного розвитку досяг інвалідний спорт. Відомо, що спортивні результати є не головними на змаганнях.

Важливішим у такому випадку є те, що люди не змирилися зі станом свого здоров'я, тобто хворобою. Спортивна діяльність людини направлена на створення сприятливих психологічних умов. Вони необхідні для сприятливої соціальної адаптації людини з інвалідністю в соціум. Тобто симбіоз людини з інвалідністю з суспільством для її активної участі в побуті.

Такі види адаптивної фізичної культури, як адаптивний спорт, адаптивна рухова рекреація сприяють вирішенню поставлених завдань для максимального відволікання людини від впливу своєї хвороби на стан здоров'я [24].

Саме заняття спортом максимально сприяє соціалізації людини з інвалідністю. Так саме засоби фізичного виховання сприяють залученню людини з інвалідністю в суспільство та максимального засвоєння досвіду соціального життя.

Адаптивний спорт є провідним напрямком адаптивної фізичної культури. Завдяки адаптивному спорту формується рухова активність наступних факторів впливу на організм і особистість людини, як:

- біологічного,
- психічного,
- соціального.

Розвиток адаптивного спорту в Україні розпочався тоді, коли спортивні результати спортсменів з обмеженими можливостями здоров'я стали оцінюватися нарівні з досягненнями здорових спортсменів.

Адаптивний спорт з роками отримує все більше і більше визнання та популярність у світі. Це обумовлено тим, що стрімко зростає кількість учасників та країн-учасниць у міжнародних спортивних змаганнях, таких як:

- Паралімпійські ігри,
- Сурдолімпійські ігри,
- Спеціальні Олімпійські ігри.

Така пильна увага суспільства сприяє піднесенню престижу адаптивного спорту в цілому. Гостру конкурентну боротьбу в адаптивному спорті та прогресивне збільшення кількості учасників обумовлено стрімким зростанням індивідуальної майстерності спортсменів з інвалідністю. Такі фактори створюють сприятливу атмосферу, як на змаганнях так і на тренуваннях.

У сучасному законодавстві України вже сформовані основні положення державної політики в галузі соціального захисту людей з інвалідністю. Ці положення спрямовані на максимальну інтеграцію людей з інвалідністю у суспільство [5].

Необхідно зазначити, що в суспільстві поступово відбулося усвідомлення нового погляду на інвалідність, як соціальні наслідки захворювань, травм та

дефектів, що виражаються в порушенні взаємин між людиною і соціальним середовищем.

Актуальність проблеми підготовки спортсменів високої кваліфікації в адаптивному спорті в Україні відображена в державних програмах, нормативних правових актах, а також наукових публікаціях різних дослідників/

Мета дослідження: розробити, апробувати та впровадити комплекс науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення організаційного та педагогічного супроводу в підготовці спортсменів в адаптивному спорті (на прикладі спортсменів з ураженням опорно-рухового апарату).

Матеріали і методи. В результаті аналізу та систематизації організаційно-методичних і наукових аспектів підготовки спортсменів в адаптивному спорті був виявлений ряд проблемних ланок:

1) Необхідно подальше впровадження розвитку правового регулювання підготовки спортсменів в адаптивному спорті. Незважаючи на досить велику кількість нормативно-правових актів в адаптивному спорті, вони потребують подальшої систематизації. Ця систематизація повинна реалізовуватись з урахуванням специфіки адаптивного спорту.

Правові питання регулювання в адаптивному спорті повинні створювати сприятливі умови для всебічного розвитку адаптивного спорту. Такі умови повинні сприяти масовому залученню людей з інвалідністю до рухової активності та підготовки висококваліфікованих спортсменів у подальшому;

2) В сучасних умовах розвитку адаптивного спорту необхідно вдосконалення педагогічного супроводу підготовки спортсменів. Дане питання, на думку науковців, може бути вирішене за рахунок постійної і офіційної діяльності груп. Такі групи повинні здійснювати науково-методичний супровід. Завдяки якому реалізується педагогічний контроль спортивної підготовки в адаптивному спорті;

3) В результаті аналізу практичного досвіду закордонних фахівців була виявлена значна роль організаційного супроводу підготовки спортсменів в адаптивному спорті. В практиці застосовують програмно-цільовий метод.

Слід зауважити необхідність подальшого розвитку організаційного супроводу в адаптивному спорті. Також важливо звернути увагу на розширення масштабів застосування програмно-цільового методу та комплексних програм підготовки в адаптивному спорті.

Висновки. При обстеженні спортсменів в адаптивному спорті необхідно керуватися не тільки загальними стандартними показниками визначення нормальних кордонів величин. Також необхідно керуватися індивідуальними показниками кожного конкретного спортсмена в порівнянні з його ж максимумом. Тобто станом найвищого ступеня тренуваності.

Особливо слід відзначити індивідуальний підхід до обстеження спортсменів в адаптивному спорті. Так як межі коливань окремих показників при однаковому рівні тренуваності у різних спортсменів можуть відчутно відрізнятися.

КЛІПОВЕ МИСЛЕННЯ ЯК АДАПТАЦІЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ДО ШВИДКОГО ТЕМПУ ЖИТТЯ

Донченко Світлана Владиславівна,
аспірант,

Білаш Сергій Михайлович,
д. біол. наук, професор
Полтавський державний медичний університет
м. Полтава, Україна

Донченко Тетяна Станіславівна,
вчитель вищої категорії, старший вчитель
Опорний заклад Кобеляцький ліцей №1

Швидкий розвиток інформаційних технологій значно прискорив ритм життя, призвів до формування величезної кількості інформації та можливості її передачі. Безмежні потоки різноспрямованої інформації у стислому вигляді змушують мозок надзвичайно швидко її сприймати, не концентруючи уваги на певні деталі та не витрачаючи багато часу на її аналіз. Це призвело до формування «кліпового мислення». У сучасному світі воно стало масовим, особливо поширеним серед молодого покоління. Цей тип мислення працює за принципом відео кліпів, тобто багато картинок, що змінюються за дуже короткий проміжок часу, та які не пов'язані між собою. За цей короткий час мозок не встигає аналізувати та не будує повноцінної картини, а отримана таким шляхом інформація швидко забувається. Кліпове мислення стало своєрідним захисним механізмом від інформаційного та психологічного перевантаження. Цей тип мислення спостерігається у більшості студентів, що є не ефективним, адже навчальний процес орієнтований на використання логіки та побудови взаємозв'язків між засвоєною інформацією.

Носії кліпового мислення – це результат цифрової епохи, що пристосовані до інформаційного перевантаження. Це люди з певним дефіцитом осмисленості та глибокого розуміння подій та світу в цілому. Створений образ світу за допомогою кліпів не потребує застосування уяви, осмислення, оскільки

в цей самий момент людина повинна сприйняти уже зовсім іншу інформацію, а попередні дані уже вважаються застарілими та непотрібними, які потім швидко видаляються із пам'яті. Сучасна людина гостро потребує цілодобового та швидкого доступу до нової актуальної інформації. Відсутність можливості задовольнити дану потребу викликає відчуття дискомфорту, тривоги, страху.

Чинниками, що призвели до появи кліпового мислення вважаються: прискорення темпів сучасного життя; потреба у постійному надходженні актуальної інформації; збільшення кількості справ та функцій, які людина може виконувати одночасно; зростання рівня демократичності та діалогічності.

Кліпове мислення притаманне переважно молоді, підліткам та дітям. Ці категорії зараз не уявляють свого життя без соціальних мереж та безладного пошуку інформації в мережі Інтернет. Вони володіють обмеженим словниковим запасом, не вміють чітко висловлювати власні думки, вживають фрази та цитати із фільмів, схильні до необґрунтованих дій, нездатні до емпатії та бідні на емоції. Наявність кліпового мислення тягне за собою отримання інформації у спрощеному варіанті, її поверхнєве засвоєння, нездатність до побудови причинно-наслідкових зв'язків. Проте це не є проблемою в умовах сучасного суспільства, де відбувається безперервне навантаження великою кількістю інформації. Такі люди здатні швидко обробляти та вирішувати завдання. Але в той самий час це призводить до погіршення довготермінової пам'яті. Володарі кліпового мислення некритично сприймають інформацію, неухважні, незібрані, часто гіперактивні.

Позитивними ознаками людей із кліповим мисленням є те, що саме завдяки йому можна комфортно будувати відносини із інформацією, швидкою її обробкою та здатністю одночасно вирішувати декілька різноспрямованих завдань. В такої людини прискорене сприйняття світу, тобто це своєрідний захист, коли людина може швидко сприймати та фільтрувати інформацію.

Глобальний розвиток суспільства вимагає від людини вміння швидко орієнтуватися у потоці різноспрямованих та протилежних відомостей. Ця властивість є надзвичайно цінною для сучасної людини, оскільки саме вона

наділяє можливістю ефективно застосовувати актуальну інформацію та стати успішним спеціалістом. Важливим постає питання оптимального використання ресурсів кліпового мислення та адаптації освітнього процесу до його особливостей, безперервного пошуку методів використання його переваг у навчально-виховному процесі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Білаш С.М. Використання кейс-методу у дистанційному вивченні клінічної анатомії і оперативної хірургії / С.М.Білаш, М.М.Коптев, Я.О.Олійніченко // Abstract of VIII International Scientific and Practical Conference. – Прага, 9-12 листопада 2012. – С. 308-310.

2. Проніна О.М. Організація дистанційного навчання у вищих навчальних медичних закладах / О.М. Проніна, С.В. Донченко, М.М. Кобеньк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society». – Стокгольм, Швеція, 23-26 лютого 2021. – С. 315-317.

ЗМІСТ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ У КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНІЙ ОСВІТІ

Доротюк Валентина Іванівна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Рівень моральності людини залежить від багатьох чинників. Важливу роль відіграє сім'я: приклад батьків закріплюється у дитини на підсвідомості і багато вчинків вона робить автоматично, не завжди у змозі їх обґрунтувати. Місцем формування моральної культури людини є середній освітній навчальний заклад, який дає знання про моральні цінності, скеровує моральний вибір поведінки учня та несе етичне навантаження.[1] Навколишній світ, художня література, мистецтво, суспільні традиції також впливають на рівень моральності.

Мета роботи./Aim. Виходячи з цього, слід розглянути зміст виховного процесу в школі, оскільки учень знаходиться у ній більшу частину часу і є об'єктом впливу педагогічного колективу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Наші дослідження виявили проблеми у підготовці вчителя до комплексного підходу у вихованні, що враховує знання про особистість учня та забезпечує безперервність.

Зміст виховного процесу містить в себе:

- 3) визначення моральних пізнавальних естетичних цінностей учня
- 4) визначення його ставлення до людей
- 5) визначення його суспільної моралі
- 6) формування ціннісної орієнтації учня на базі його особистісних якостей

Отже, початковою стадією виховання має бути знайомство з учнем, вивчення його біографії, родинних стосунків, поглядів на світ, на дружбу, взаємоповагу, ставлення до навчання, естетичні смаки. Моральні аспекти проявляються у діяльності людини.[2] Вчинки її чи їх відсутність дає змогу вчителю аналізувати прояви моральності школяра.

Визначення ставлення учня до людей, відношення до добра і зла, справедливості і співчуття проявляються під час вивчення літературних творів, життєвого шляху видатних вчених, обговорення їх, написання творчих робіт.

Мораль регулює відносини людей у суспільстві. Моральна людина веде себе, як представник суспільства – визнає інших рівними собі, гідними поваги незалежно від раси, релігії, майна, освіти, переконань. Своїми потребами та інтересами людина схожа на своє найближче оточення, отже шкільне середовище повинно мати ознаки моральності та програму формування моральної особистості. Особливу увагу слід звертати на ціннісні потреби учня, його ідеали, його інтереси і побажання.[3] Для покращення результату роботи з учнями, вчителем складається технологічна карта з нанесеними на неї висхідних характеристик учнів, очікуваний результат, корекції цих характеристик і, зміст, траєкторії та методи індивідуальної та групової роботи над розвитком моральних якостей школярів. Важливе завдання школи в тому, щоб її випускники стали достойними членами суспільства, що забезпечують його цілісність і стабільність. В кожному класі складається свій план і забезпечується власний зміст виховної роботи, який залежить від складу учнів, їх початкових характеристик і бажаного результату. Результат по школі може бути стандартизований для можливості поточного контролю та взаємодії між педагогами з обміну досвідом.

Висновки./Conclusions. Процес формування морального обліку учня залежить від природного середовища та соціального оточення, сімейного виховання та самовиховання, діяльності і спілкування в процесі навчання. Виховання покликане скоригувати негативні впливи соціального середовища і використати позитивні впливи суспільного виховання, яке здійснюється через

освіту, навчання та виховну дію з метою формування моральної системи цінностей.

Список літератури:

1. Етика. Під редакцією В. О. Лозового. – К., –2007, –С. 224.
2. Критика чистого розуму. Кант Иммануил, –М. –2007, –С 1120.
3. Компетентность в современном обществе. – Равен Джон. –М.,–2002., – С.396.

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ

Доротюк Ольга Геннадіївна,
науковий співробітник
відділу профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Завдання сучасної освіти – формування навиків, пов’язаних з умінням ініціативно розв’язуючи ключові задачі, що виникають в професійній діяльності і самостійно адаптуватись до змінних умов трудової діяльності. В цьому сутність компетентнісного підходу.

Мета роботи./Aim. Формулювання базових завдань компетентності у соціології, психології і педагогіці. Обґрунтування компетентнісно-орієнтованого навчання, як новоутворення особистості в процесі розвитку, визначаються функції і результати компетентнісної освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вперше термін «компетентність» з’явився в соціології і розглядався, як сукупність якостей, властивих авторитетному спеціалісту [1], і характеризував професіоналізм.

В когнітивній психології компетентність розглядається, як фактор оцінки особистості, її самопочуття, її самооцінку і поведінку.

В організаційній психології компетентність визначається, як такі компоненти особистості, що забезпечують уміння успішно вирішувати основні завдання для успіху організації.

Таким чином, можна зрозуміти, що компетентність «взагалі» не існує, вона можлива у певній області. Компетентність – це важливе новоутворення особистості, яке виникає в процесі оволодіння професійною діяльністю. Бути компетентним – значить вміти мобілізувати свої знання, вміння та досвід у конкретній ситуації.

Компетентність в освіті досліджується дослідниками - педагогами. В результаті таких досліджень було виявлено: оволодіння компетенціями

залежить від досвіду та діяльності учня, а професійна компетентність педагога є базою педагогічної культури. Завдання вчителя це включити в свою роботу не тільки когнітивну і операційно – технологічну складову, а й емоційну, етичну, соціальну і поведінкову.[2]

Компетентнісний підхід в освіті – це підхід, який повинен зосередити увагу на результаті освіти, як здатності людини діяти в різних проблемних ситуаціях.

Джон Равен визначає результат компетентісно орієнтованого навчання, формуванням у учнів наступних якостей: здатності працювати самостійно, здатності брати на себе відповідальність, здатності проявляти ініціативу, помічати проблеми і шукати шляхи їх вирішення, уміння аналізувати нові ситуації і застосовувати ті знання, що отримані раніше для такого аналізу, здатності отримувати нові знання з власної ініціативи, приймати рішення на основі здорового глузду.[3]

Висновки./Conclusions. Для визначення сформованості компетентності розроблено п'ять рівнів оволодіння компетенціями в залежності від складності завдань. Важливо ввести ці рівні в педагогічну практику для визначення критеріїв ключових і професійних компетентностей, а також додержуватись фундаментальних цілей освіти, сформульованих в документах ЮНЕСКО: навчити вчитись, навчити заробляти, навчити жити і навчити жити у суспільстві. Сутність компетентісно орієнтованої освіти знаходиться у сфері описаних вище цілей освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Байденко В.И. Болонский процесс: курс лекций. –М., –2004, –207с.
2. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к образованию. //Образование и наука. –2005. –№3 (33).
3. Равен Д. Компетентность в современном обществе. –М., –2002.

ДО ПИТАННЯ РОЗРІЗНЕННЯ ПОНЯТЬ «КОМПЕТЕНЦІЯ» ТА «КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

Дудар Ірина Петрівна,
аспірантка кафедри соціальної роботи,
спеціальної освіти та менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Слозанська Ганна Іванівна,
доктор пед. наук, доцент,
зав. кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Вступ. В умовах світової інтеграції України розвиток вищої професійної освіти в державі має забезпечити таку якість професійної підготовки, щоб їх фаховий рівень відповідав потребам ринку праці. Проблема забезпечення якості підготовки фахівців та їх подальшого успішного працевлаштування робить актуальною орієнтацією закладів фахової передвищої освіти на здатність їх випускників до практичної реалізації надбаних компетенцій та ставить питання про доцільність розробки механізму взаємодії закладів освіти та потенційних роботодавців.

З моменту створення та затвердження рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя, яка була розроблена низкою науковців під егідою Європейського Союзу та інших міжнародних організацій, в наукових колах продовжується осмислення та всебічне дослідження сутності компетентностей, методи та способи впровадження компетентісного підходу в освіті. Ідея компетентісної освіти як освітньої стратегії має надзвичайно потужний вплив не лише у державах Європейського Союзу, але і на сьогодні укорінена на українському ґрунті на основі Закону України «Про освіту»: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого

суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству» [4].

Мета статті: з'ясувати суть понять «компетенція» та «компетентність» у сучасному освітньому процесі.

Матеріали і методи: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення.

Результати і обговорення. Незважаючи на низку досліджень, присвячених поняттям «компетенція» та «компетентність», серед науковців немає одностайної думки щодо визначення суті та складових компонентів цих понять: у ряді досліджень поняття ототожнюються, у ряді інших – різняться.

У сучасному освітньому просторі поняття «компетентності» буде набувати низку трактувань, які залежатимуть, насамперед, від розуміння поняття «компетенції». У словнику іншомовних слів термін «компетенція» трактують як: «1. Добру обізнаність із чим-небудь. 2. Коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи» [1, 302]. Вперше тлумачення поняття «компетенція» з'являється у радянській енциклопедії (1980 р.) та позначає «сукупність повноважень (прав та обов'язків) державного чи громадського органу, службової особи, що встановлюється законом, статутом даного органу або іншими нормативними актами» [9, 343].

Про появу термінів «компетентність» та «компетенція» у вітчизняній педагогіці науковці починають говорити лише в останній чверті ХХ століття. Разом з тим, варто зазначити, що у наукових колах ці два поняття могли вживатися як два окремих терміни (А.В.Хуторський), але і могли виступати синонімом (Дж.Равен). Причиною цьому деякі науковці вважають неточність перекладу, тому що слова «competency» та «competence» є надзвичайно схожими при вимові. Головань М.С. зазначає, що в англomовних джерелах ці два слова мають однакове значення [3, 225].

Разом із тим, варто наголосити на суттєвій відмінності цих понять. Спершу проаналізуємо дефініцію поняття «компетенція» у працях науковців. У міжнародному Проєкті Європейської комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» дано таке визначення: «Компетенції являють собою динамічне

поєднання знань, розуміння, навичок, умінь та здатностей. Компетенції формуються на різних навчальних дисциплінах та оцінюються на різних етапах» [8]. В «Енциклопедії освіти» вміщено дещо відмінне трактування: «Компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат» [2, 409]. А.В. Хуторський зазначає, що «освітня компетенція – це сукупність взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особисто і соціально значущої продуктивної діяльності» [10, 152].

Аналізуючи визначення поняття «компетенція» у працях науковців (Н.В.Бібік, О.В.Кучай, О.І.Пометун, М.С.Головань, В.Д.Щадриков, С.Е.Шишов), можна дійти висновку, що під цим поняттям, насамперед, маємо розуміти певну уже заздалегідь визначену систему, сферу діяльності, у якій особистість має володіти певними знаннями, вміннями, навичками.

Поняття «компетентності», виходячи із суджень В.Д.Щадрикова, А.В.Хуторського, В.О.Калініної, О.В.Кучай, І.М.Кубенко, С.В.Лейко, є значно ширшим поняттям відносно компетенції. Так, у Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя зазначено, що компетентність – це комбінація знань, умінь та навичок, що виявляються у відповідному контексті [7, 23]. При реалізації програми «Визначення та відбір компетентностей: теоретичні і концептуальні засади» («DeSeCo»), експерти зазначили, що компетентність виявляється у діяльності особистості в різних контекстах, але при цьому на формування компетентності впливає не тільки школа, а ще сім'я, робота, засоби масової інформації, організації різного типу (релігійні, політичні тощо). В.О. Калінін визначає компетентність як більш широке поняття, яке характеризує і визначає рівень професіоналізму особистості, і вказує, що становлення компетентності відбувається через досягнення певних компетенцій [5].

Виходячи із вищевказаного, поняття «компетентності» позначає певну позитивну якість особистості, яка базується на знаннях, досвіді, певних моральних засадах, і яскраво виражається у вмінні використати набуті знання у ситуації, яка склалась в певний момент. С.В. Лейко зазначає, що «компетенція пов'язана із певним видом діяльності, тоді як компетентність – з особистістю, з її внутрішніми якостями та здібностями» [6, 133].

Компетентісний підхід як інноваційне бачення освіти на сучасному етапі розвитку освіти чітко визначає траєкторію руху подальшого освітнього процесу у світі.

Висновок. Отже, виходячи із тлумачень понять «компетентності» та «компетенції», можемо зробити ряд висновків:

- поняття «компетенція» є первинним відносно «компетентності»;
- поняття «компетенція» вибудовується та визначається у певній галузі організації чи державою, поняття «компетентності» стосується, насамперед, особистості, яка використовує знання у певній сфері при певних умовах для досягнення результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик С. П., Сюта Г. М. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання. Харків: Фоліо, 2012. С. 302.
2. Енциклопедія освіти / гол.ред. В.Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 409.
3. Головань М.С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, аналіз понять*. 2011. №8. С.224-233
4. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (Дата звернення 18.10.2021).
5. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2005. 20 с.
6. Лейко С.В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогіка*. 2013. 128-135 с.

7. Локшина О.І. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2008 року. *Український педагогічний журнал*. 2019. №3. С.21-30.

8. Проект Тюнінг – проект «Гармонізація освітніх структур у Європі». URL:www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf (Дата звернення: 28.07.2021).

9. Українська радянська енциклопедія / редкол. М.П.Бажан та ін. Київ: Головна редакція УРЕ, 1980. С. 343.

10. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. Москва: ИОСО, 2002. С. 152.

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Євмінова Анастасія Олегівна
магістрантка

Харківський національний
економічний університет імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

Вступ: Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) за короткий час стали невід'ємною складовою сучасного суспільства. У більшості країнах світу вільне володіння цими технологіями є складовою базової освіти. Впровадження в освіту ІКТ сприяє підвищенню її якості, а також удосконаленню організації освітнього закладу та управління ним. Застосування інформаційних технологій у системі управління освітою є особливо необхідним, оскільки саме управлінські рішення спроможні змінити всю систему в цілому, а від їх правильності та своєчасності залежить ефективність системи освіти [3].

У сучасних умовах розбудови держави, національної школи українське суспільство ставить нові вимоги щодо рівня готовності педагогічних кадрів до професійної діяльності. Духовний, економічний і науково-технічний стан країни зумовлює зміни в якості педагогічних послуг, що надаються, та компетентності сучасного педагога, який має бути здатний до генерації та впровадження новітніх освітніх ідей, адже саме ключова позиція вчителя у процесі навчання і виховання є умовою формування, становлення та подальшого розвитку особистості як громадянина, що, у свою чергу, спричиняє зміцнення інтелектуального та духовного потенціалу всієї нації.

Кількість досліджень, предметом яких стало використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі, значно зростає. Аналіз досліджень у галузі управління освітою свідчить про чималі напрацювання науковців, дослідників, які присвячені особливостям використання

інформаційних ресурсів у процесі управління, визначення інформаційних потреб споживачів інформації в соціальній сфері, зокрема в управлінні організацією та освітою. Слід виділити дослідження таких науковців, як, Я. Булахова [2], Л. Калініна [5], С.Кудрявцева [7], В. Лунячек [9] ,[10], М. Левківський [8], Б. Мільнер [12], Г. Почепцов [15], М. Плотнікова [14], В. Різун [16] й інші.

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних і методичних підвалин впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в систему управління дошкільною освітою.

Ми виходили з припущення, що використання запропонованих в роботі механізмів управління дошкільною освітою з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, суттєво підвищить ефективність роботи органів місцевого самоврядування щодо управління освітою на місцевому рівні, поліпшить зміст практичної діяльності керівників, сприятиме зростанню їх компетентності.

Матеріали і методи дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан теорії і практики управління дошкільною освітою на місцевому рівні з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

2. Вивчити стан нормативно-правового забезпечення інформатизації державного управління дошкільною освітою.

3. Встановити наявність проблем щодо управління дошкільною освітою на місцевому рівні і ступінь їх залежності від рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій.

4. Обґрунтувати шляхи удосконалення управління дошкільною освітою на місцевому рівні.

Об'єкт дослідження: процес управління дошкільною освітою на місцевому рівні.

Предмет дослідження: механізми управління дошкільною освітою на місцевому рівні з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Для вирішення поставлених завдань використано такі теоретичні та емпіричні методи дослідження: програмно-цільовий, системно-структурний, порівняльно-зіставний, з позицій яких було: проаналізовано наукову літературу та матеріали, що розташовані в мережі Інтернет; з метою з'ясування науково-практичних наробок, необхідних для успішного розв'язання обраної проблеми; розглянуто нормативні, інструктивно-методичні матеріали, визначено шляхи їх застосування при удосконаленні управління системою освіти в сучасних умовах. Теоретичні загальнонаукові методи: узагальнення, абстрагування та ін. Методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції та метод системного аналізу використовувалися під час розробки пропозицій щодо поліпшення управління дошкільною освітою з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Новизна дослідження полягає в узагальненні матеріалів щодо управління дошкільною освітою на місцевому рівні з використанням інформаційно-комунікаційних технологій на прикладі Московського району з метою їх використання для удосконалення управління системою дошкільної освіти в сучасних умовах.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання розроблених пропозицій в процесі подальшого удосконалення системи державного управління дошкільною освітою на місцевому рівні.

Результати і обговорення: Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, зростання рівня опанування комп'ютерною технікою суб'єктів освітнього процесу, відкритість освітніх систем, популярність електронних освітніх ресурсів і віртуалізація навчальної діяльності, потреба в інформаційній взаємодії та контактах соціального партнерства, перехід до нової, активної форми фіксації процесу й результатів освітньої діяльності актуалізували проблему формування та розвитку інформаційно-освітнього середовища в системі освіти.

Багато керівників не усвідомлюють важливість інформації, а також те, що вона є ключовим моментом їх діяльності. Саме здатність інформації бути

доступною, актуальною, повною в будь-який момент часу є запорукою ефективного управління освітою за умови раціонального її використання. Керівники закладів освіти повинні мати у своєму розпорядженні достовірну оперативну інформацію, щоб при виникненні відхилень від плану, мати можливість своєчасно прийняти оптимальне рішення.

Органи управління освітою використовують найсучасніші технології для забезпечення функціонування форм зворотного зв'язку на сайті, електронної пошти, електронного документообігу і комунікацій.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології в на рівні органів управління освітою дають змогу, з одного боку, працювати на рівні високих стандартів, отримати доступ до інформації, оперативно здійснювати збір та обмін нею; швидше систематизувати і опрацьовувати фахову інформацію та аналізувати її; забезпечити якісний, своєчасний документообіг; реалізовувати інформаційно-аналітичну підтримку при прийнятті управлінських рішень.

З іншого боку, вони дають змогу використовувати найбільш ефективні технології підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; забезпечити можливість швидкого та якісного оновлення методів та змісту навчання; організовувати та проводити презентаційні та навчально-тренінгові заходи з використанням телекомунікаційних та мультимедійних засобів; забезпечити дистанційне навчання та ін.

Висновки: Завдяки електронному управлінню, яке вже цілісно використовується в управлінні закладами освіти створюється єдина система моніторингу, аналізу, прогнозування, моделювання та підтримки прийняття рішень для всіх рівнів – система міжвідомчого “електронного управління”, що об'єднує центральні портали управління освіти з порталами міністерств і відомств, місцевих адміністрацій, приватних компаній і будь-якими іншими інформаційними мережами. Саме це і відбувається сьогодні в розвинених країнах, причому на рівні розроблення та впровадження конкретних технологічних стандартів і протоколів, покликаних гарантувати взаємну сумісність, спостерігається об'єднання інформаційних мереж. Адже єдина

електронна система управління – це взаємодія не тільки між відомствами однієї держави, але і між відомствами різних держав [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Афанасьєв А. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / А. Афанасьєв. – Харків: ХНЕУ, 2005. – 96 с.
2. Білоусова Т. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Білоусова. – Кам'янець-Подільський: КПДУ, 2004. – 120 с.
3. Булахова Я.В. Педагогічні умови навчання іноземних мов майбутніх інженерів-програмістів засобами мультимедійних програм. Автореф. дис. канд. пед. наук. – Луганськ, 2007. – 24с.
4. Інформаційні технології і засоби навчання: електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т інформ. технол. і засобів навчання, Ін-т модернізації змісту освіти, Ун-т менедж. освіти. – Київ: [б. в.], 2006.
5. Інформаційні технології і засоби навчання: електрон. наук. фах. вид. / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т інформ. технол. і засобів навчання, Ін-т модернізації змісту освіти, Ун-т менедж. освіти. – Київ: [б. в.], 2006.
6. Калініна, Л. М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом: системи, процеси, технології: монографія [Текст] / Л.М. Калініна. — К.: Інформатодор, 2008. — 472 с.
7. Ковальчук В. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / В. Ковальчук, Л. Моїсєєв ; під наук. ред. В. О. Дроздова. – Київ : ВД "Професіонал", 2005. – 238 с.
8. Кудрявцева С. П., Колос В. В. Міжнародна інформація: [навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл.] — К. : Видавничий Дім «Слово», 2010.
9. Левківський М. В. Історія педагогіки : підручник / М. В. Левківський. – 2-ге Вид., доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2006. – 376 с.
10. Лунячек В.Е. Державне управління освітою [підруч. для вищ. навч. закл.] / В.Е.Лунячек – Харків: Гімназія, 2010. – 288 с.

11. Лунячек В.Е. Елементи технології управління сучасною школою [наук.-метод. посіб. Видання четверте, доповнене] / В.Е.Лунячек. – Харків: Гімназія, 2001. – 112 с.
12. Малиновський В. Державне управління. К., 2003. 567 с.
13. Мільнер Б.З. -Учебник / 7-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2009. - 864 с.: 60x90 1/16.
14. Морзе Н. В. Моделі ефективного використання інформаційнокомунікаційних та дистанційних технологій навчання у вищому навчальному закладі. 2008. №2(6). URL: <http://www.ime.eduua.net/em6/emg.html>.
15. Плотнікова М. Ф. Теоретичні та практичні аспекти формування системи інноваційного менеджменту територіального розвитку. Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. Сер. Економіка. 2016. Т. 21. Вип. 3. С. 42–47.
16. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации -М.: «Рефл-бук», К.: «Ваклер» — 2001. — 656 с. ISBN 966-543-048-3 (серия) ISBN 5-87983-101-9 ("Рефл-бук") ISBN 966-543-062-9 ("Ваклер").
17. Різун В.В. Скотникова Т.В. Методи соціальнокомунікаційних досліджень // Наукові записки Інституту журналістики. -2013. – Т. 52. – с. 49-53.

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З МУЗИКИ ОНЛАЙН

Жилкіна Олена Іванівна,

старший викладач

Шатохіна Галина Яківна,

викладач

Харківська гуманітарно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Спалах пандемії COVID-19 змусила багатьох пожертвувати соціальними зв'язками заради подальшої тотальної ізоляції, заради віддаленого спілкування в цілому і, зважаючи на це, онлайн-навчання зокрема. У цьому комплексі труднощів, слід визначити проблеми які супроводжують початок будь-якої технологічної трансформації.

Метою дослідження є позначити взаємопов'язані аспекти, які виникають у процесі онлайн-навчання і спробувати знайти шляхи їх подолання.

Низький рівень цифрової грамотності; наявність і кількість смартфонів / комп'ютерів / ноутбуків для студентів і викладача; рівень підключення до Інтернету і різна швидкість Інтернету в різних районах міста і країни; віддалене спілкування і недовіра до його можливостей в галузі навчання музиці, яка завжди була «контактною»; як вибрати правильний гаджет і використовувати його найкращим чином для цілей музичної освіти. Можна сказати, що це ключові моменти, які є типовими для сучасної України.

Початковий досвід онлайн-навчання показав, що в громадській педагогічній свідомості існувало нерозуміння ідей. Онлайн-навчання (як спілкування між учителем і учнем в реальному часі) спочатку часто плутали з дистанційним електронним навчанням (проведеним в автономному режимі з використанням електронних засобів передачі інформації).

Використання електронних гаджетів зажадало розширення знань в області комп'ютерних програм. На початку онлайн-навчання багато вчителів використовували те, що вони вже звикли використовувати для регулярного

спілкування: смартфони, а також такі месенджери, як Viber, Skype, WhatsApp. Апробація телефонного способу передачі музичного звуку показала, що якість його онлайн-трансляції можна визнати незадовільною. Ситуація з WhatsApp виявилася дещо кращою: відносно успішно справлявся з індивідуальними заняттями (в форматі аудіо- та відеодзвінків), але виявився не відповідним для проведення занять в групі з кожним учасником з використанням голосового доступу. Тому вчителі вважали за краще і далі використовувати загальний доступ до файлів (відео з виступом, відправлене учнем, супроводжувалося відповідним відео з голосом і виправленнями у виконанні, зробленими учителем після перегляду). Цей шлях швидко виявив дві основних незручності: 1) втрата особистого часу і занять, 2) відсутність можливості швидко реагувати в режимі реального часу.

Найбільш якісним стало використання програми Zoom для організації відеоконференцій, розроблена компанією Zoom Video Communications.

Не менш складною стала проблема незадовільного підключення до Інтернету. Викладачі теоретичних дисциплін стали давати студентам якомога більше домашніх завдань, тим самим перевантажуючи студентів, що не сприяло розвитку необхідних їм навичок. (Наприклад, миттєвий слуховий відгук на зіграну гармонійну послідовність і словесне визначення складових її акордів).

З такими проблемами зіткнулися не тільки викладачі старшого покоління, а й досить молоді люди, які до сих пір могли обходитися без спеціальних навичок роботи з комп'ютером в силу специфіки своєї музичної освіти.

У зв'язку з цим ми хочемо виділити основні завдання: поєднати наукову систематизацію матеріалу з доступними поясненнями того, як саме може бути організований сам процес; знайти, вибрати і випробувати на практиці ті пристрої, які найбільш підходять для вирішення музичних і педагогічних завдань; дати більш докладні рекомендації викладачам теорії і виконавцям, як ефективно організувати поточну і екзаменаційну роботу за допомогою засобів онлайн-навчання.

ФОНЕТИЧНІ НАВИЧКИ ТА ЇХ ФОРМУВАННЯ НА СТАРШОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Заболотська Ольга Олександрівна,

док. пед. наук, доцент

Наконечна Анна Андріївна,

студент

Херсонський державний університет

м. Херсон, Україна

Введення. Формування усіх складових комунікативної компетенції є однією із найважливішою метою навчання іноземної мови. В її розвитку провідну роль відіграють мовні навички. Перед вчителем іноземної мови стоїть дуже важливе завдання – формування правильної англійської вимови. Правильне і чітке проголошення звуків в результаті сприяє правильній передачі думок, а також правильному розумінню мови.

Процес виконання вправ досить нудний, тому використання малих поетичних форм є одним з найкращих способів, за допомогою якого формуються, закріплюються і вдосконалюються фонетичні навички.

Під час написання роботи були аналізовані праці українських та зарубіжних науковців. Аналіз виявив, що проблема використання віршованих форм у навчанні іноземної мови завжди привертала увагу науковців-дослідників. Довідом цьому є значна кількість праць, присвячених ролі віршів у вивченні англійської мови та формуванні фонетичних навичок (Н. Бачинська, Н. Кузьміна, С. Макаренко, Ю. Паскевська, Л. Петровська, Н. Чепелева, В. Черевко, Б. Лебединський, Л. Щерба та інші).

Мета роботи. Метою даної роботи є обґрунтування ефективності застосування малих поетичних форм при формуванні фонетичних навичок.

Методи. У роботі були використанні такі методи дослідження як вивчення літератури з даної проблеми та її аналіз, логічного узагальнення,

описовий, порівняння та систематизації педагогічних та лінгвістичних досліджень.

Результати. При заучуванні малих віршів, учні удосконалюють свої навички говоріння, закріплюють правила фразового наголосу. При формуванні фонетичних навичок учням необхідно приділяти увагу вивченню віршів також для того, щоб показати красу звучання англійської мови, його ритмів і звуків.

Різноманітність використання малих віршів на уроках іноземної мови можуть сприяти підвищенню ефективності навчання, якщо: враховуються сучасні методики викладання іноземної мови; враховуються психолого-педагогічні особливості учнів; відбувається оптимальне поєднання обсягів використовуваного матеріалу, кількості учнів і досліджуваних на уроці граматичних і лексичних явищ.

Слід зазначити, що окремі поетичні твори пропонуються авторами сучасних навчально-методичних комплектів з англійської мови, методичні аспекти роботи над віршем аналізується на сторінках журналу «Іноземні мови в школи», але системного підходу до вивчення англійської поезії на уроках не розроблено.

Висновки. Отже, для створення сприятливих умов для оптимального режиму уроку, формування фонетичних навичок у учнів, стійкої позитивної мотивації до вивчення іноземної мови, а також для створення процесу навчання більш цікавим і незабутнім можна використовувати малі поетичні форми, такі як сенкани, лімерики, хайку тощо. Більш того, малі поетичні форми на уроках іноземної мови сприяють розвитку мислення, пам'яті, сприйняття та уваги дитини.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ВИШАХ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ

Загребельний Сергій Леонідович,

канд. пед. наук, доцент

Висоцька Людмила Євгенівна

магістр

Донбаська державна машинобудівна академія

м. Краматорськ, Україна

Вступ./Introductions. На даний момент усі ми зіткнулися з такою проблемою, як карантинні обмеження під час пандемії. Які торкнулися таких сфер нашого життя як: освіта, розваги, транспорт та інше. У своїй статті ми намагаємося донести до студентів закладів вищої освіти, що карантин ніяк не змінює якість навчання та якість донесення інформації до слухачів, а в деякій мірі надає переваги перед звичайним очним навчанням, тому що дає змогу долучатись студенту до виконання завдань у будь-який комфортний для нього час та отримувати якісні знання не зважаючи на карантинні обмеження.

Мета статті. /Aim. У даній статті ми розглянемо: поняття дистанційної освіти; проблеми, які вирішує дистанційна освіта; помилки, яких слід уникати при використанні дистанційної освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. На початку нашої статті розглянемо поняття: "*Що ж таке дистанційна освіта?*". Дистанційна освіта – це така форма навчання, яка використовує телекомунікаційні та комп'ютерні технології. Багато часу нашого життя, особливо зараз під час пандемії Covid-19, переноситься у комп'ютерну віртуальну реальність використовуючи Інтернет-технології і прискорюючи тим самим розвиток інформаційного суспільства в цілому, все це дає змогу долати географічні обмеження знаходячись вдома. Не виключенням в даному напрямку є і освіта. Зараз при використанні дистанційної освіти ми маємо можливість спілкуватися з викладачем не обов'язково знаходитись поруч, а застосовуючи інформаційні технології у

вигляді конференцій, онлайн курсів, вебінарів, практичних занять, семінарів, онлайн-зустрічей тощо. Тому ця форма навчання починає набирати велику популярність.

Багато часу існує заочна форма навчання студентів. Але її можливості дуже обмежені. Дистанційне навчання за допомогою Інтернету дає змогу розширити їх, зробити заочне навчання справді повноцінним та всеохоплюючим. Дистанційна освіта вирішує найрізноманітніші питання з навчання і для цього потрібно мати лише комп'ютер або інший пристрій (ноутбук, смарт-приставку, web-камеру, планшет, смартфон тощо) з доступом до Інтернету і тоді, студент зможе у будь-який зручний для нього час, отримати доступ до потрібних навчальних курсів свого закладу вищої освіти. Програми, які забезпечують дистанційне навчання є наразі дуже доступними, а багато з них і безкоштовними [1]. Це такі програми як: «Мій клас», Google Classroom, Moodle, Edmodo, Classdojo, Zoom, GoogleMeet та інші.

Особливість дистанційного навчання довела до введення в освітню дійсність такої спеціальності, як “тьютор”. Тьютор – це діяльність, яку можуть здійснювати, як викладачі закладів вищої освіти, так і особи інших професій, тобто всі ті, хто залучені до процесу дистанційного навчання (на умовах погодинної оплати). В контексті реалізації дистанційного навчання важливим завданням тьюторів є залучення до самостійної навчальної діяльності студентів, щоб набути такі функції як: передавання позитивного досвіду; постановки важливих цілей та завдань; правильне формування мотивації для навчання; якісний контроль процесу навчання; організаційна діяльність; організація взаємодії між викладачами та слухачами [4].

Розглянемо деякі питання дистанційної освіти, а саме, її переваги та недоліки. Спочатку перерахуємо переваги дистанційної навчання у закладах вищої освіти:

– *безперервність навчання*, тобто надає змогу студенту постійно займатись навчанням (у будь-який зручний час студент може брати завдання, їх

виконувати та прикріпляти відповіді у вигляді файлів) маючи індивідуальний графік;

– *економічність*, тобто надає змогу навчатися з мінімальними витратами енергії та фінансових ресурсів (не потрібно зі свого місця помешкання переміщуватися в місце, де знаходиться заклад вищої освіти);

– *інноваційність*, студент застосовує комунікаційні, інформаційні засоби, що дає змогу створення якісного освітнього середовища з метою формування нових навичок не тільки з фахових галузей, а і навичок роботи з комп'ютерною технікою;

– *доступність*, тобто доступність освітніх ресурсів, а саме використання безкоштовних навчальних курсів на дистанційних платформах;

– *диференціація та індивідуалізація навчання*, а саме, налаштування та створення дистанційних курсів з урахуванням фізіологічних та вікових особливостей користувачів (це особливо стосується людей з особливими потребами);

– *мобільність*, особливо стосується студентів, які бажають навчатися та одночасно працювати, не зважаючи на напрям професії.

Широкий та гнучкий інструмент дистанційної освіти дає змогу застосовувати технології при очній формі навчання (перевірка домашнього завдання, контроль рівня засвоєння матеріалу та знань у вигляді різних типів тестування), з поєднанням із заочною формою (консультації в режимі «онлайн», он-лайн зустрічі), а також можна виділити окремо організацію навчання таку як, онлайн тренінги, конференції тощо. З використанням новітніх засобів усі ресурси, які потрібні для навчання (посібники, підручники, методичний матеріал, план навчального процесу тощо) зберігаються у електронному сховищі з постійним он-лайн доступом до них.

Тепер перерахуємо, які проблеми вирішує дистанційна освіта:

– *проблеми відстані*. Багато студентів мешкають містах або селищах в яких немає закладів вищої освіти, перед ними стоїть проблема, як добиратися до свого навчального закладу, особливо це питання гостро стоїть у період

пандемії, коли не вистачає автобусів або є інші перепони для подорожі. Але заклади вищої освіти можуть вирішити ці проблеми за допомогою дистанційної освіти, якість викладання та якість знань не зміниться при цьому;

– *проблеми часових обмежень*. Ця проблема більш актуальна для тих, хто поєднує роботу та навчання, для тих, хто не може відвідувати очні заняття по деяким причинам, але хоче отримати більше, чим просто заочна форма навчання і це – найкращий варіант. Дистанційна форма навчання передбачає – гнучку програму, студент живе та працює в ритмі свого життя, але виділяє деякий час зручний для нього на вирішення навчальних завдань.

Помилки, яких слід уникати при дистанційному навчанні:

– *відсутність досліджень*. Дослідження допомагають студентам розбирати конкретну тему. Самостійні дослідження студентів дозволять не тільки краще зрозуміти та розібрати тему, а і дозволяють проявити себе у дослідженні та набути нових навичок, тому студентів слід залучати до досліджень, щоб уникнути дану проблему;

– *не робити заміток під час навчання*. Студентам потрібно під час свого навчання, навчитися робити нотатки, що дає змогу розвивати увагу та творчі здібності;

– *боятися задавати питання*. Великою проблемою досі для деяких студентів є збентеження задавати питання викладачу. Але так, як є прогрес у інформаційних технологіях, з'явилися спеціальні форуми підтримки, де можна задавати анонімні питання. Слід пам'ятати, що власні помилки та праця над ними, позитивно впливають на мислення людини;

– *менше уваги до завдань і практичних занять*. Більшість студентів повинні навчитися планувати свій час для вирішення завдань на дистанційному навчанні. Завдання допомагають у розвитку аналітичного мислення та вирішення проблем, планувати та організовувати свій час;

– *не робити спеціально відведених перерв*. Надмірний вплив екрану ноутбуку, комп'ютера, планшету або телефону призводить до проблеми зі здоров'ям: біль у очах, головна біль, тому потрібно відволікатись та робити

перерви правильно, а саме так: зробити прогулянку на вулиці, зробити медитацію, невелику розминку, розмовляти з членами сім'ї. [3].

Одним із прикладів ефективності застосування технологій дистанційного навчання у закладах вищої освіти є застосування платформи Moodle, назва якої походить від аббревіатури назви «модульне об'єктно-орієнтоване середовище дистанційного навчання» (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment). Викладачі Донбаської державної машинобудівної академії (ДДМА) вже декілька років використовують систему Moodle: створюють дистанційні курси, завантажують файли, ведуть форуми та чати, проводять тестування знань студентів. Увійти в дану систему можна через будь-який браузер увівши у рядок наступну адресу: <http://moodle.dgma.donetsk.ua>. Після чого з'явиться вікно (рис.1), в якому треба ввести логін та пароль, щоб потрапити до системи дистанційної освіти ДДМА. Перед студентом з'явиться список курсів, на які він підписаний. У процесі навчання йде співпраця між викладачами та студентами ДДМА.

Рис. 1 Головна сторінка платформи дистанційної освіти ДДМА

Висновки./Conclusions. У даній статі автори розглянули - що таке дистанційна освіта, її актуальність та помилки, яких слід уникати при навчанні на дистанційній освіті. На думку авторів статті, дистанційна освіта зараз

знаходиться на достатньо якісному рівні і в цьому викладачам закладів вищої освіти активно допомагають інтерактивні сервіси та платформи навчання, які перераховані вище, які дають змогу отримати якісну освіту студентам.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>.
2. <https://optima.school/blog/perevagi-distancijnoyi-osviti>.
3. <https://www.atschool.com.ua/5-poshyrenyh-pomylok-yakyh-slid-unykaty-pry-organizatsiyi-dystantsijnogo-navchannya-vdoma/>.
4. Степаненко С. В. Про трансформацію системи заочної освіти в умовах інтеграції в Європейський освітній простір / С. В. Степаненко // Вища школа. – 2007. – № 2. – С. 31–37.
5. Загребельний, С. (2019). Використання комп'ютерного адаптивного тестування у ДДМА на платформі MOODLE. Технології електронного навчання, (3), 20-25. вилучено із <https://texel.ddpu.edu.ua/index.php/TeXEL/article/view/21> .

БІБЛІОТЕКА ЯК ТРАДИЦІЙНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

Залізник Алла Миколаївна

канд. пед. наук, доцент
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Анотація: У статті предметом розгляду є бібліотека як соціальний інститут. Виокремлено види бібліотек на сучасному етапі. Зазначено, що за сучасною бібліотекою в Україні поступово закріплюється функція не лише просвітницька, а й соціальна та освітня. Зазначено місію та функцію бібліотеки.

Ключові слова: бібліотека, соціальний інститут, функція, читач, читацька діяльність.

Вступ. Серед багатьох соціальних інституцій значиме місце займає бібліотека, яка завжди несе відповідальність за удосконалення читацької діяльності та виховання культури читання.

Соціальна функція сучасної бібліотеки полягає у наданні необхідних знань усім верствам населення, пізнанні довкілля. Саме сучасна бібліотека є скарбницею минулого і сьогодення. Бо без минулого, без знання історії народ не може існувати.

Мета – розкрити значення бібліотеки як традиційного соціального інституту.

Матеріали та методи. Аналіз науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми, вивчення й узагальнення передового педагогічного досвіду.

Результати і обговорення. На сучасному етапі розвитку бібліотеки з'являються: ділові бібліотеки, бібліотеки духовної літератури, бібліотеки музеї, бібліотеки-салони, бібліотеки-театри, бібліотеки – центри національної

культури, бібліотеки – центри дозвілля молоді, бібліотеки – центри сучасного бестселера, бібліотеки – культурні центри.

Один із розповсюджених типів бібліотек – бібліотека сімейного читання, що сприяє підвищенню рівня педагогічної культури батьків, їхньої читацької діяльності, залученню їх до взаємодії з педагогами та дітьми.

Саме бібліотека як соціальний інститут сприяє підвищенню інтересу до читання; сприйняттю та ознайомленню з художньою творчістю; вихованню любові до книги; розширенню кругозору та збагаченню уявлень у дітей про довкілля; вихованню патріотизму; прищепленню норм етикету поведінки в суспільстві [1].

Місія бібліотеки – призначення, формулювання її соціальної ролі та функцій.

Функція бібліотеки – відповідь на запитання, що саме бібліотека робить для суспільства, які завдання допомагає вирішити, які обов'язки покладає на неї суспільство. Функції бібліотеки історично змінюються: книгосховище, бібліотека для широкої публіки, інформаційний заклад. Роль читача бібліотеки – головна соціальна роль людини.

Висновки. Отже, за сучасною бібліотекою в Україні поступово закріплюється функція не лише просвітницька, а й соціальна та освітня. Таким чином, бібліотека виступає як соціальний інститут, що сприяє соціалізуватися в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ільганаєва В. О. Бібліотечна сфера – соціальний інститут / В.О Ільганаєва // Бібл. вісн. – 1994. – № 3. – С. 2-5.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Коношенко С. В.,

д. пед. н., професор,

Коношенко Н. А.,

к. пед. н., доцент,

Донбаський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

Сікало М. С.,

учитель початкових класів,

санаторно-оздоровчий центр соціальної реабілітації «Смарагдове місто»

с. Соснове, Лиманський район, Донецька область

Вступ. Процес інтеграції України в європейський та світовий інформаційний простір зумовлює динамічні соціально-політичні перетворення в багатьох галузях економіки нашої країни, особливо в освіті. Зростаючі потреби в спілкуванні між людьми з різними мовами та культурними традиціями вимагають впровадження нових підходів, навчально-виховних систем, форм і методів навчання й виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей, створенню у навчально-виховному процесі умов, що виховували б суб'єктність як головну рису особистості сучасної людини. Соціалізація індивіда й реалізація його якостей та результатів діяльності відбувається також через спілкування як вроджену потребу людей. Це й викликає ту увагу, яка приділяється спілкуванню науковцями з давніх часів і до наших днів.

Зокрема, вихованню колективізму в учнів у процесі навчально-виховної діяльності присвятили свої праці О. Киричук, Т.Конькова, Л.Солодкова; дослідження формування гуманних стосунків школярів розкрито в роботах Л.Зінченко, В.Киричок, В.Коротяєвої; організацію співробітництва та взаємодії в навчально-пізнавальній діяльності досліджували Н.Поліванова, Н.Рєпкіна; питання становлення відносин між учителем та учнем у процесі спілкування

розглядали Ш.Амонашвілі, В.Сухомлинський, Г.Цукерман та ін. Аналіз вищевказаної літератури дає підстави для висновку, що в розробці цієї теми багато уваги приділялось формуванню моральних взаємин у процесі навчальної та виховної діяльності, вихованню колективізму тощо. Але, незважаючи на вагомість вищеназаних досліджень, вони все ж не включають багатьох аспектів спілкування, можливостей соціально-педагогічного впливу на спілкування учнів, його коригування. У педагогіці залишається недостатньо висвітленою проблема формування комунікативних здібностей молодших школярів в умовах реабілітаційного центру.

Мета роботи. Метою статті є теоретичне обґрунтування форм і методів формування комунікативних здібностей молодших школярів в умовах реабілітаційного центру.

Матеріали і методи. У процесі нашої дослідницької роботи були використані методи теоретичного аналізу та узагальнення літературних джерел із метою визначення теоретичних основ означеної проблеми.

Результати й обговорення. Важливим у технології формування здібностей спілкування є змістовно-процесуальний етап. Його застосування впливає з необхідності багаторазового повторення певних дій з метою оволодіння молодшими школярами міцними вміннями спілкування. Використання цього етапу передбачає такі завдання: створення навчальних ситуацій, які сприяють оволодінню вміннями на оптимальному рівні; створення можливостей для оволодіння комунікативними вміннями кожною дитиною (індивідуальний підхід); корекція форм комунікативної поведінки; організація ситуацій для закріплення здібностей спілкування у реальних життєвих обставинах; залучення усіх сфер особистості дитини (інтелектуальної, мотиваційної, емоційної, поведінкової) до процесу взаємодії.

З метою реалізації цього етапу слід застосовувати такі форми позанавчальної діяльності, які враховують специфіку віку дітей та зумовлюють програму навчального заняття: ігри, тренінги, дискусії, колективні творчі справи.

Оволодіння школярами комунікативними здібностями можливе в межах безпосередньої організації самого спілкування, що передбачає включення їх у певні види взаємодії (колективні, групові, парні) на основі набутих знань.

Метою організації групової соціально-педагогічної роботи, на наш погляд, має бути:

1) формування в молодших школярів комплексного комунікативного вміння слухати партнера, формулювати свою думку, виробляти тактику спілкування з використанням засобів мовленнєвого етикету та невербального спілкування;

2) організація емоційної змістової підтримки з метою добровільного включення дитини у спільну роботу й розвитку якостей товарищескості, доброзичливості, емпатійності;

3) створення можливостей для утвердження кожної дитини.

Усі форми роботи, що плануються апробуватися в умовах реабілітаційного центру, мають враховувати технологію формування комунікативних здібностей молодших школярів. Але в умовах застосування групової (парної) діяльності слід доповнити певні етапи технології. Групова робота перед мотивацією молодших школярів має передбачати підбір і комплектування груп. Реалізація інформативного етапу має відбуватися в умовах ігрової діяльності. Враховуючи, що ігри можуть бути предметними, рухливими, рольовими, дидактичними, психологічними, інтелектуальними [3, с.56] та ін., в практичній діяльності ми виділяємо ті, що відповідають віковим особливостям дітей і несуть потенційні можливості для формування комунікативних здібностей, а саме: дидактичні, рольові, рухливі.

Дидактична гра дозволяє розв'язувати навчальні завдання. Рольові ігри або ігри-драматизації – розвивають здатність дітей засвоювати соціально прийнятні способи поведінки завдяки тому, що діти беруть на себе роль дорослих, казкових персонажів тощо і діють в уявних ситуаціях. Розігрування ролей викликає в дітей глибокі емоційні переживання, пов'язані із змістом виконуваних ролей [1, с.62].

Таким чином, ігрова діяльність, організована за допомогою групової та парної роботи, може сприяти розвитку вміння слухати партнера, користуватися невербальними засобами спілкування, виробляти тактику поведінки, використовувати засоби мовленнєвого етикету. Однак дотримання таких умов, як обговорення спільної діяльності, попередня мотивація, опора на знання, надання дітям можливості вибору завдань сприяють підвищенню ефективності формування здібностей спілкування. Наш практичний досвід роботи в реабілітаційному центрі показав, що зміна партнерів є однією з умов успішності організації взаємодії молодших школярів. Це дозволяє розширювати контакти, вчить враховувати особливості нових партнерів, розвиває товариськість і, таким чином позитивно впливає на формування уміння виробляти тактику спілкування. У грі учневі неважко реалізувати свої вміння, але відбувається закріплення знань, уміння формуються.

У процесі реалізації змістовно-процесуального етапу доцільно застосовувати тренінги, які передбачають використання таких завдань:

- усвідомлення учнем себе як суб'єкта спілкування;
- усвідомлення інших людей як суб'єктів спілкування;
- відпрацювання способів комунікативних дій та їх елементів;
- формування здібностей вибудовувати міжособистісні та рольові стосунки;
- формування способів саморегуляції;
- формування уміння протистояти негативним пропозиціям;
- корекція застиглих форм неправильної поведінки.

Тренінги мають реалізовуватися в процесі індивідуальної, парної та групової роботи у формі ігор та вправ, які дозволяють дітям вправлятися у вироблені правильної комунікативної поведінки. Тренінги складаються із трьох етапів:

- 1) “відтаювання”, на якому проводяться ігри-розминки; їх завдання – сприяти емоційній розкутості молодших школярів, їхньому психічному розкріпаченню;

2) набуття практичних навичок: формування правильних способів комунікативної діяльності, корекція неправильних норм поведінки;

3) фіксація правильних форм комунікативної поведінки.

В індивідуальних тренінгах загальні завдання конкретизуються таким чином:

- з'ясування ставлення учнів до себе й інших людей;
- з'ясування спрямованості дітей на контакт із собою;
- з'ясування усвідомленості учнем свого місця серед людей.

Таким чином, наші спостереження показали, що тренінги є дієвою формою оволодіння учнями адекватними комунікативними діями. Вони сприяють формуванню всіх визначених нами здібностей спілкування (слухати партнера, користуватися невербальними засобами спілкування), а також використанню засобів мовленнєвого етикету, а особливо – виробленню тактики поведінки. При цьому дотримання всіх технологічних етапів та умов застосування форм позакласної діяльності може сприяти підвищенню ефективності реабілітаційної роботи. Зокрема, особливе значення має спеціальна попередня інформативна підготовка учнів, створення можливостей для обговорення взаємодії на всіх технологічних етапах технології та компетентність і тактовність учителя [5].

Однією з форм, що сприяє засвоєнню учнями способів комунікативних дій, є дискусія. Синонімами слова дискусія є диспут, полеміка, дебати, суперечка. Але вони мають різні відтінки значень. У практичній діяльності реабілітаційного центру слід використовувати саме дискусію, тобто публічну суперечку, метою якої є виявлення і зіставлення різних думок, пошук і знаходження правильного розв'язання суперечливого питання. Дискусія вважається ефективним способом переконання, тому що її учасники самі приходять до того чи іншого висновку [4, с.35].

У нашому дослідженні ця форма виступає як засіб формування здібностей спілкування: слухати, формулювати питання, виробляти тактику

спілкування, користуватись мовленнєвим етикетом, підсилювати свої висловлювання жестами та мімікою.

Проведення дискусій можливе в малих і великих групах, у парній роботі.

У процесі проведення дискусій парна робота передбачає:

- підготовку учнів до реалізації комунікативних здібностей у групі;
- відпрацювання інтонаційних способів впливу на партнера;
- дослідження різних звертань і способів реакції на них;
- формування орієнтувальних комунікативних здібностей: сприймання співрозмовника, аналіз ситуації, продумування способу реагування;
- вироблення способів аргументації.

У груповій роботі передбачається виконання таких завдань:

- формування здібностей слухати партнера, виробляти тактику поведінки, обирати мовленнєві формули у відповідній ситуації;
- аргументувати свої думки;
- створення ситуацій для контролю учнями своєї взаємодії.

Дотримання етапів технології формування комунікативних здібностей, умов організації дискусії сприяє ефективності реабілітаційної діяльності.

Таким чином, можна зробити висновок, що дискусія може сприяти формуванню всіх визначених нами здібностей спілкування, а особливо – уміння слухати, виробляти тактику поведінки, вживати мовленнєві формули. Однак дотримання встановлених вимог до її проведення та визначених етапів технології, особливо попереднього інформування учнів, здійснення попередньої підготовки, впливає на підвищення її ефективності.

Колективні творчі справи – це специфічна форма позакласної навчально-виховної роботи, яка створює сприятливі можливості для формування здібностей спілкування [4, с.57].

Завдання цієї форми роботи – сприяти згуртованості групи за рахунок формування здібностей слухати партнера, ставитися з повагою до нього, аргументувати, використовувати доцільну тактику поведінки. Вона передбачає застосування як фронтальної, так і групової та парної роботи на різних етапах.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що реалізація змістовно-процесуального етапу реабілітаційного процесу через такі форми, як гра, тренінг, дискусії, колективні творчі справи, зустрічі, екскурсії, сприяє підвищенню ефективності формування комунікативних здібностей молодших школярів: слухати партнера, застосовувати доцільну тактику спілкування, користуватися невербальними засобами, використовувати засоби мовленнєвого етикету за умови дотримання загальних та спеціальних вимог у використанні визначених форм. Це під силу організувати лише підготовленому педагогу. Саме тому перспективу подальших досліджень ми вбачаємо в розробці науково-методичного забезпечення щодо підготовки майбутніх педагогів реабілітаційного центру до впровадження технології формування комунікативних здібностей молодших школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Культура спілкування: Навчально-методичний посібник /За заг. ред. П.М.Щербаня. – К.: ІЗМН, 2018. – 328 с.
2. Медична та соціальна реабілітація : навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закл. / Ігор Романович Мисула (заг.ред.). Тернопіль : ТДМУ “Укрмедкнига”, 2020. 402 с.
3. Психолого-педагогічна реабілітація „дітей вулиці” / Л. І. Гриценюк, Т. Д. Ілляшенко, І. І. Цушко (ред.). К.: Ніка-Центр, 2019. 292 с.
4. Реабілітація дітей з функціональними обмеженнями засобами мистецтва / ред. проф. А. Й. Капської. К.: ДЦССМ, 2017. 96 с.
5. Рефлексотерапія і реабілітація / укл.Рижко П.П.. Х.: Фоліо, 2020. 189 с.

УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Корж-Усенко Лариса Вікторівна,

д. пед. н., доцент,

Парфило Віта Миколаївна,

магістрантка,

Сумський державний педагогічний університеті імені А. С. Макаренка,

м. Суми, Україна,

Вступ. В сучасних умовах розвитку суспільства у більшості країн світу відбувається переорієнтація соціальної та освітньої політики на відтворення і розвиток людського капіталу, нарощення інтелектуального потенціалу, а відтак пріоритетними завданнями стали зміцнення конкурентного середовища на ринку надання освітніх послуг та забезпечення високої якості освіти. На шляху до Європейського освітнього простору Україна активно долучився до означеного процесу, у тому числі спрямувавши зусилля на розробку і впровадження дієвої системи управління якістю освіти.

Мета розвідки – окреслити основні здобутки та перспективи у сфері управління якістю надання освітніх послуг в Україні на сучасному етапі з акцентом на закладах загальної середньої освіти.

Матеріали і методи. В ході дослідження при роботі з джерелами (законодавчими і нормативно-правовими актами, науковими роботами, інформаційними матеріалами сайтів державних інституцій) використано загальнонаукові методи аналізу, порівняння, узагальнення.

Результати і обговорення. Якісна освіта є показником результативності національної системи освіти та ефективності управління нею, а управління якістю надання освітніх послуг є невід’ємною складовою державного управління в галузі освіти. Сучасна «Енциклопедія державного управління» визначає, що розрізняють два основних підходи до визначення сутності поняття «якість освіти». Відповідно до нормативного підходу якість освіти

розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що унормовано відповідними документами. За управлінського підходу якість освіти трактується з позицій сучасної теорії та практики управління якістю, тобто як об'єкт управлінського впливу розглядається одночасно з позицій якості освітньої системи, якості освітнього процесу (як процес споживання надання освітніх послуг) та якості особистості випускника як результату діяльності освітньої системи за показниками його освіченості та сформованості суспільно значущих цінностей. Проте за будь-якого підходу якість освіти постає віддзеркаленням розвитку системи освіти та суспільства в певний період та змінюється відповідно до вимог особистості і держави [2].

Ілюстрацією уваги держави до сфери управління якістю надання освітніх послуг в Україні протягом останніх років є прийняття нових законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про вищу освіту», затвердження та впровадження в реальний освітній процес концепцій «Нова українська школа», реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року та інших нормативних документів. Вагоме значення для розвитку досліджуваного феномену мало створення та запуск роботи спеціалізованих інституцій, таких як Державна служба якості освіти України та Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, наділених широкими повноваженнями.

Порівняння та узагальнення засадничих основ цих освітніх перетворень дозволяє визначити, що вони, актуалізуючи питання забезпечення якості надання освітніх послуг, ґрунтуються на тезах про фундаментальність знань і розвиток життєвих компетентностей молоді відповідно до потреб особистості та суспільства в цілому, безпечності освітнього процесу, збереження здоров'я дітей та забезпечення їх потреб при постійному розвитку професійного потенціалу працівників сфери освітніх послуг.

У контексті розбудови загальної середньої освіти варто підкреслити, що на законодавчому рівні відбулося утвердження ідеї про необхідність підготовки фахівців, здатних навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями, адже потужну державу і конкурентну економіку може забезпечити тільки згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих, саме таких, яких повинна готувати середня школа України [3].

Поміж іншого протягом останніх років український політикум та наукова громада зійшлися на думці про необхідність створення систем управління якістю освіти в закладах загальної середньої освіти, яка в майбутньому дозволить вирішити завдання перенесення центру тяжіння з процедур зовнішнього контролю якості та оцінки результатів освітнього процесу на використання результатів внутрішнього контролю та самооцінки, що при відкритості означених процедур для громадського спостереження багаторазово підвищить рівень довіри до закладів освіти. Метою створення у закладах загальної середньої освіти системи управління якістю освіти стало забезпечення необхідних умов для надання якісних освітніх послуг, що відповідають запитам та очікуванням споживачів.

Важливою передумовою означеного процесу стало повернення на рівень школи здатності до самоорганізації, надання закладам освіти певної академічної, організаційної, фінансової та кадрової автономії. Аналіз джерел доводить, що сприяє цьому процесу й запровадження зовнішнього оцінювання роботи школи у форматі інституційного аудиту (який прийшов на зміну державній атестації шкіл), під час якого незалежні експерти оцінюють освітні й управлінські процеси та дотримання закладом освіти вимог законодавства, що стає поштовхом до подальшого вдосконалення та підвищення якості освітньої діяльності закладів освіти [1].

Висновки. Таким чином, протягом останніх років Українська держава здійснювала цілеспрямовану політику, спрямовану на підвищення якості

надання освітніх послуг, зокрема на рівні загальної середньої освіти. Беззаперечно важливими та необхідними елементами подальших кроків на означеному шляху є забезпечення якісного управління діяльністю, дійсно незалежної оцінки громадськості та реальної прозорості діяльності закладів освіти. У практичній площині це ставить перед керівниками закладів освіти та педагогами велику кількість нових викликів, пов'язаних з перепідготовкою кадрів, змінами у фінансуванні, інституційним аудитом шкіл, а головне освітою та вихованням нових поколінь дітей на основі застосування новітніх підходів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інституційний аудит / Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/instituciyniy-audit/> (дата звернення: 27.10.2021).
2. Лукіна Т. О. Управління якістю. *Енциклопедія державного управління*: у 8 т. Т. 4 : Галузеве управління. Київ : НАДУ, 2011. С. 620–622.
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 27.10.2021).

**ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ ГЕНЕТИЧНОГО
СПРЯМУВАННЯ В ЦИКЛІ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРОВІЗОРІВ У
ВНМУ ІМ. М. І. ПИРОГОВА**

Криклива Світлана Дмитрівна,

к. б. н., доцент

Щерба Ірина Каримівна,

к. б. н., доцент

Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова,
м. Вінниця, Україна

Вступ. У зв'язку з поетапним впровадженням інноваційних підходів до підготовки магістрів фармації спеціальності «226 Фармація, промислова фармація» перед викладачами-біологами кафедри фармації ВНМУ ім. М.І.Пирогова постало питання пропонування здобувачам вищої освіти елективних курсів.

Мета роботи. Обґрунтувати доцільність впровадження в навчальний процес підготовки магістрів фармації елективних курсів генетичного спрямування у світлі сучасних тенденцій розвитку біологічної науки.

Результати і обговорення. При формуванні переліку напрямків додаткових обізнаностей магістрів фармації особливе місце було приділено аспектам генетичної науки, Керуючись інтегральною компетентністю та шляхом предметного обґрунтування було запропоновано наступний блок елективних курсів.

1. «Прикладна генетика», вивчення якої необхідне для успішного засвоєння дисциплін професійної підготовки. Предметним напрямком програми курсу є практичне використання сучасних досягнень молекулярної біології і класичної генетики в різних галузях науки та господарства. У здобувачів вищої освіти курс сприяє формуванню навичок володіння методами аналізу генетичної структури популяції, генної інженерії і технологіями створення генетично-трансформованих організмів; вмінням розпізнавати способи

використання генетичних інструментів у криміналістичній генетиці; описувати принципи психогенетичних та фармакотерапевтичних підходів до лікування спадкових патологій.

2.«Антропогенетика» сприяє успішному засвоєнню дисциплін професійної підготовки. Предметним напрямком програми є вивчення генетично обумовлених хвороб, мультифакторіальних ознак та патологій людини, а також області і можливості використання досягнень антропогенетики, формування навичок застосування методик прогнозування розвитку тієї чи іншої ознаки в нащадків. Метою викладання курсу є ознайомити здобувачів вищої освіти з методиками визначення патологічних генів; зрозуміти як встановлення причини хвороб використовується для кращого розуміння та лікування цих захворювань; сформувані знання про сучасні підходи до пошуку окремих генів, що лежать в основі моногенних (менделівських) захворювань, та сімейств генів, відповідальних за більш складні, мультифакторіальні хвороби, визначити області практичного використання знань з антропогенетики.

3.«Основи геноміки» - курс, що передбачає вивчення структури генів і геномів, структурні підрозділи геноміки та галузі її використання, техніки секвенування ДНК та геномів, генетичного (геномного) картування, основ медичної та персональної геноміки, а також практичне застосування досягнень геноміки. Це сприятиме підготовці фахівців, які мають загальнотеоретичну підготовку, володіють необхідними компетентностями для подальшого навчання і роботи провізора.

4.«Генетика поведінки людини» розглядає основні закономірності спадковості та мінливості психологічних та психофізіологічних ознак людини, генетичні передумови аномальної та девіантної поведінки людини, психогенетики сенсорних та рухових особливостей людини, можливих генетичних передумов нервових та психічних хвороб людини та їх профілактику, засади медико-генетичного консультування та ін., що сприятиме підготовці фахівців, які мають загальнотеоретичну підготовку, володіють

необхідними компетентностями для подальшого навчання і самостійної роботи провізора.

Пропоновані елективні курси базуються на вивчених здобувачами вищої освіти в середній загальноосвітній школі таких предметів як "Загальна біологія", "Біологія людини", "Біологія тварин", "Біологія рослин" та обов'язкової дисципліни "Біологія з основами генетики" циклу загальної підготовки магістрів фармації, тому рекомендуємо їх до впровадження на початкових курсах. Окрім того, вони сприятимуть формуванню загальних компетентностей: здатності діяти соціально відповідально та громадянсько свідомо; застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях; розвивати здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, вчитися і бути сучасно навченим; розвивати знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності; мати здатність до адаптації та дії у новій ситуації. А також фахових компетентностей: можливість проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення з метою профілактики поширених захворювань, попередження небезпечних інфекційних, вірусних та паразитарних захворювань, а також з метою сприяння своєчасному виявленню та підтриманню прихильності до лікування цих захворювань згідно з їхніми медико-біологічними характеристиками та мікробіологічними особливостями.

Висновки. В подальшому на старших курсах пропоновані елективні курси полегшать вивчення дисциплін «Біологічна хімія», «Біологічна фізика з фізичними методами аналізу», «Патологічна фізіологія», «Біофармація», «Фармацевтична біотехнологія», «Клінічна фармація та фармацевтична опіка», «Перша долікарська допомога з ознайомчою медичною практикою», «Токсикологічна та судова хімія» а також, зважаючи на області і можливості використання досягнень сучасної генетики, стануть у нагоді при подальшій практичній діяльності провізора.

ТЕХНОЛОГІЯ ЕДЬЮТЕЙНМЕНТУ В СУЧАСНИХ ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кузьмінчук Наталія Володимирівна
вихователь, ЗДО №6 «Веселка»,
м. Нетішин, Україна

Вступ. Дошкільне дитинство забезпечує загальний розвиток, який слугує фундаментом для набуття необхідних знань і навичок з різних видів діяльності для подальшого процесу навчання дитини. Для найбільш інтенсивного вольового розвитку, формування інтелектуальних і творчих здібностей у процесі навчання завжди мають бути присутні ігрові прийоми. Так, науковці, для кращого засвоєння знань, пропонують впроваджувати нову освітню технологію – едьютейнмент, яка ґрунтується на отриманні дитиною задоволення у процесі навчання. Поняття «едьютейнмент» є об'єктом пильної уваги сучасних науковців.

Метою статті є комплексний аналіз сутності та особливостей впровадження едьютейнменту в освітній процес закладу дошкільної освіти.

Матеріали та методи. Аналіз та обґрунтування сучасної наукової літератури. Аналіз методів та результатів досліджень.

Результати та обговорення. Не так давно в освіті з'явилося поняття «едьютейнмент». Вчені дають різні трактовки цього поняття. Так професор О.Л.Гнатюк визначає «едьютейнмент» як «цифровий контент, що з'єднує освітні та розважальні елементи і забезпечує при цьому інформування аудиторії при максимально полегшеному аналізі подій». Л. Фірсова визначає едьютейнмент як цифровий контент, який з'єднує освітні та розважальні елементи та забезпечує при цьому інформування аудиторії при максимально полегшеному аналізі подій [4].

Едьютейнмент — це сучасна педагогічна інновація, яка ґрунтується на візуальному матеріалі, оповіданні, сучасних психологічних прийомах, ігровому форматі, інформаційних і комунікаційних технологіях, метою якої є

максимальне полегшення аналізу подій, підтримування емоційного зв'язку з об'єктом навчання, залучення і тривале утримання уваги вихованців.

Поняття edutainment складається з двох об'єднаних в одне слів: education (освіта) і entertainment (розвага). Це поняття означає «навчання через розвагу». В даній технології слово розвага вживається в широкому контексті: залучення (проживання життєвих ситуацій), захоплення (творчість, цифровий контент) і власне розвага (гра). Як відомо, основна роль гри – допомогти дитині увійти в життя дорослих і усвідомити суспільні функції та сенс людської діяльності. Гра для малюка – найкращий спосіб засвоєння інформації і можливість діяти. Використовуючи ігрові прийоми на занятті, вихователі часто вважають, що це і є навчання у грі, адже були задіяні персонажі, була й мотивація. Проте отриманий результат педагогів не задовольняє. Висмикувати з життя дошкільника таке підґрунтя як гра і перекладати на гру функції навчання – неприпустимо. При цьому в навчанні дошкільників завжди мають бути присутні ігрові прийоми, без них не повинні обходитись жодне заняття або освітня ситуація.

Едьютейнмент - це метод включення гри в освітній процес з метою підвищення його ефективності. Відомо, що в умовах реалізації ігрової діяльності інформація запам'ятовується і засвоюється набагато легше і швидше, тим самим процес навчання ніби виступає в якості гри, перемога (виграш) в якій означає отримання нових знань і умінь. Все це обумовлює безсумнівну користь використання ігрового навчання в практиці роботи з дошкільниками.

У сучасній освіті до едьютейнменту дуже близькі методи активного та інтерактивного навчання – способи активізації пізнавального інтересу дошкільників, які спонукають їх до активної розумової та практичної діяльності, а також робота в малих групах. Технологія ґрунтується на отриманні дитиною та педагогом задоволення від процесу навчання (первинного інтересу до предмета, явища, інформації), що сприятиме мотивації дошкільників до навчання [2, с. 2–6].

Основними відмінними особливостями едьютейнмента виступають:

– наявність розвиваючої діяльності в умовах ситуації вільного вибору. Така діяльність організовується з боку педагога, але здійснюється навчання за бажанням, де умовою успішної мотивації виступає не заохочення або оцінка, а отримання задоволення в ході реалізації безпосередньої діяльності;

– творчий характер. Будь-яка ігрова ситуація передбачає актуалізацію творчих здібностей вихованців, що сприяє їх активізації та вмінню орієнтуватися в рамках пошуку ефективної моделі вирішення поставленого завдання;

– емоційна насиченість. Ігрова ситуація повинна обов'язково включати в себе актуалізацію емоційного стану тих хто навчається. Заданий емоційний тон у грі допомагає розширити можливості самих учасників, через формування почуття суперництва, конкуренції, переживання і загального піднесеного настрою; наявність правил (прямих і непрямих). Такі правила в ігровому навчанні, обов'язково повинні відображати з одного боку - змістовну сторону самої гри, а з іншого - включати в себе елементи соціально-значущого і корисного громадського досвіду;

– імітаційний характер діяльності. В рамках ігрового навчання, обов'язково необхідно моделювати повсякденні життєві ситуації, з якими можуть зіткнутися дошкільники;

– відокремлений характер ігрового процесу. Такий вид освітньої діяльності повинен обов'язково бути обмежений місцем дії, тривалістю за часом і мати конкретні просторові рамки.

Особливості едьютейнменту:

- неформальна обстановка й позитивна атмосфера на заняттях;
- відсутність жорстких меж і суворих заборон;
- мінімальний контроль з боку дорослого;
- урахування індивідуальних темпів діяльності;
- гарантія досягнення конкретного результату;
- можливість активно спілкуватися, взаємно збагачуватися знаннями;

- підтримка пізнавального інтересу;
- отримання освітньої продукції;
- комплексне застосування дидактичних засобів навчання.

Завдання з технології «Едьютейнмент» мають відповідати трьом педагогічним принципам: зв'язок теорії з практикою, послідовність і доступність.

Для досягнення принципу зв'язку теорії з практикою рекомендується вивчення практико-орієнтованих тим, забезпечення діалогічності спілкування.

Принцип послідовності вимагає, щоб знання доводилося до рівня системності, тому слід повертатися до вивченого матеріалу і на його основі розглядати нові теми.

Принцип доступності передбачає відповідність складності завдань віку, навичкам і умінням учнів. Подання матеріалу має проходити від простого до складнішого [1].

Суть едьютейнмента полягає у:

1. Впровадження мультимедія в навчання.

Сучасний педагог повинен зробити для дитини заняття цікавим. Допомогти в цьому може впровадження мультимедія в освітній процес. І йдеться не тільки про спеціальні мультимедійні дошки. Педагог зобов'язаний навчитися використовувати у своїй практиці всі сучасні досягнення науки для передачі інформації – не тільки в текстовій формі, але й в аудіо, відеоформаті за допомогою анімації і цікавих презентацій.

2. Занурення у матеріал – інтерактив.

Головна вимога едьютейнмента полягає в двосторонній взаємодії педагог - дитина. Діти мають повне право брати активну участь в освітньому процесі, сприймаючи його як цікавий квест у пошуках нових знань. У такому форматі навчання відбувається наступним чином: дитина вчиться вчитися, при цьому робить це із великим задоволенням. Вона опановує наступні навички: перевіряє вивчене, міркує, винаходить, продумує і планує.

3. Подавати знання як нагороду у рольовій грі.

Одна з найпопулярніших форм інтерактивного навчання – рольова гра. Як правило, її учасники вчаться здійснювати правильні дії в кожній конкретній життєвій ситуації, що моделює педагог.

При розробці і реалізації освітніх проектів рекомендується використовувати наступні групи ігрових навчальних завдань: а) завдання з навичками співпраці; б) завдання з навичками комунікації; в) завдання з навичками самопрезентації; г) завдання, спрямовані на формування рефлексії; д) завдання з ціннісно-смысловими установками; е) завдання, спрямовані на формування ІКТ-компетентності [2, с. 6].

Розглянемо коротко інструментарій едьютейнменту:

Інтелектуальні та сенсорні ігри допомагають закріпити знання та використати їх на практиці, допомагають розібратись у властивостях об'єктів, отримати додаткову інформацію про них самостійно.

Спостереження – можливість бачити і відчувати зміни, аналізувати їх, виділяти закономірності, відокремлювати закономірності від поодиноких подій, робити висновки.

Демонстрація дослідів – метод спонукання інтелектуальної напруги, без якої не виникає пізнавальний інтерес. Досліди допомагають здивувати, простежити динаміку процесу, проаналізувати інформацію, зробити висновки, підтвердити або спростувати їх.

Дослідження – така форма роботи, яка базується на висуванні гіпотези та організації її перевірки з обов'язковим формулюванням висновків. Дослідження можна виконувати навіть подумки, збираючи інформацію з різних джерел та перероблюючи її в голові, тобто на теоретичному рівні. Таке дослідження - це усвідомлене здобуття нових знань.

Створення колекцій – доступний для дитини спосіб фіксації спостережень. Для дошкільника та молодшого школяра дуже важливо мати змогу потримати в руках об'єкт, який досліджується: листочок, квіточку, гудзик, мушлю. Але створення колекції дозволяє не просто збирати об'єкти, а систематизувати їх за певною ознакою і обирати за певним принципом, щоб

потім не поспішаючи простежити за тим як вони видозмінюються, помітити властивості, узагальнити, використати для подальших досліджень.

Моделювання явищ і процесів – доступний, наочний і образний метод ознайомлення дітей з довкіллям. Він дозволяє роздивитися процес, зрозуміти суть явища, визначити принципи і умови, в яких він може діяти.

Вправи на асоціації допомагають подивитись на звичне незвичним поглядом, побачити те, чого раніше не помічали, поглибити знання. Це улюблена вправа дітей: усі відповіді правильні (майже всі), але є необхідність пояснити чому дитина так вважає.

Дитяча стіннівка - колективний пізнавальний проект-підсумок тематичного тижня, пролонгованого дослідження, звіт про екскурсію тощо. В його підготовці беруть участь педагоги, працівники закладу, діти, батьки та інші члени родин.

Створення дитячих мультфільмів засобами фототехніки, офісного друку, пластилінової анімації - груповий творчий проект.

Інтерактивна бібліотека - проект зацікавлення дитячою книгою, обміном Віртуальні та реальні екскурсії допомагають дітям побачити те, що на власні очі побачити не завжди можливо, або просто не помічали.

Міні-музеї є додатковою формою STREAM-освіти, допомагають розширити і поглибити уявлення про довкілля, знайти приклади використання отриманих знань у повсякденному житті.

Сторітеллінг – це комунікаційний прийом, який використовується як медіапотенціал для розповідання історій з метою мотивування до навчальної діяльності. Найбільш доречним є його застосування на етапі презентації теми заняття або уроку.

Інтерактивний музей - це не просто музей, а цікаве місце в якому діти не просто розглядають експонати, а можуть маніпулювати ними, проводити експерименти, елементарні дослідження зі справжніми реактивами та спецефектами.

Інтерактивне свято - розвага під час якої дитина є не простим спостерігачем, а активним її учасником. Вона допомагає персонажам, співає разом з ними. Головне, щоб був ефект здивування.

Пізнавальна презентація з інтерактивними елементами містить сюжетні картинки або репродукції творів художників, серії дидактичних малюнків з різної тематики, фотографії та відеоматеріали для віртуальних екскурсій, схеми тощо.

Висновок. Поєднання навчання із грою породжує асоціацію знань з виграшем: хто успішніше вчиться, стає переможцем (спочатку у грі — потім у житті). Формування в дітей саме такого уявлення про сенс освіти є головною метою концепції едьютейнменту. Едьютейнмент, в силу своєї природи, активно заряджений синергетическим ефектом. Інакше кажучи, це якийсь інтегрований формат подачі навчального матеріалу, який об'єднує різні сучасні, найчастіше інтерактивні, способи, які інтенсифікують процес засвоєння знань. В рамках цих технологій можуть поєднуватися теорія і реальна практика, дискусійний клуб, ігрова територія, лабораторія експериментів, квести, воркшопи, ігри живої дії, презентації та багато іншого. При чому все це різноманіття пропускається через призму розважальної освіти, або освітньої розваги.

Отже, едьютейнмент - особливий тип навчання, який ґрунтується на розвазі і формуванні первинного інтересу до предмета з отриманням задоволення від процесу навчання і стійким інтересом до процесу навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дьяченко О. Edutainment як принцип навчання URL: <https://www.creativeschool.com.ua/edutainment/>

2. Крутій К. Едьютейнмент: навчання як розвага. Дошкільне виховання. 2017. №1. С. 2-6.

3. Фірсова Л. Що таке ед'ютейнмент і чому не варто боятися «ігрових» дітей URL: <https://osvitoria.media/experience/navchannya-rozvagou-metodom-edutainment/>

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: РЕКЛАМА У МЕДІА

Ладика Ольга Володимирівна

канд. філол. наук, доцент

Ярема Оксана Богданівна

канд. філол. наук, доцент

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Актуальність теми. Бурхливий розвиток у сучасному світі інформаційно-комунікаційних технологій та масмедіа вимагає нагальної та цілеспрямованої підготовки особистості до вмілого й безпечного користування ними, тож не викликає сумнівів необхідність упровадження медіаграмотності в сучасний освітній процес [3, с.6]. Навчити молодь жити в бурхливому медіапросторі сьогодення – важлива складова модернізації освіти, яка повинна сприяти розбудові в Україні інформаційного суспільства, забезпеченню психологічного благополуччя при споживанні медіапродукції, розвитку критичного мислення.

Аналіз публікацій дозволяє зробити висновок, що в останні роки було докладено великих зусиль у дослідженні проблеми впровадження медіаосвіти в навчально-виховний процес нашої країни. Теорія та практика медіаграмотності сьогодення є предметом дослідження О. Волошенюк, В. Іванова, Г. Дегтярєвої, В. Літостанського, Г. Онковича та інших науковців та вчителів-практиків [1-5]. **Метою** нашої статті є дослідження інтеграції медіаосвіти при навчанні англійської мови.

Матеріали і методи. Невід’ємним атрибутом сучасної дійсності стала реклама. І, хоча пряме її призначення – стимулювати попит або ж ідеї (відповідно комерційна та політична й соціальна реклама), можна з упевненістю констатувати, що на сьогодні реклама здатна формувати не лише потреби, але ж вона навіює соціальні стереотипи, моделі поведінки, тим самим соціалізує особистість [6, с.102]. Під час вивчення теми реклами на заняттях з англійської мови (на 1 курсі студентів факультету іноземних мов), студенти,

використовуючи різні технології критичного мислення, вчать бути медіаграмотними й медіаосвіченими та регулювати інформаційні потоки; визначати психологічні аспекти соціальної реклами та пропаганди; визначати, які стратегії допомагають застосовувати навички критичного мислення при роботі з інформацією.

На практичному занятті спершу пропонуємо студентам переглянути відеоролик “The History of Advertising in 60 seconds”.

Наступним завданням є визначення приналежності рекламних гасел різним популярним брендам. Студентам також потрібно дібрати українські еквіваленти гасел.

Таблиця 1

Визначте гасла брендів і наведіть їх українські еквіваленти

English Slogan	Brand Name	Ukrainian Equivalent
Think Different	Apple	«Думай по-іншому»
Open Happiness	Coca-Cola	«Відкривай щастя»
Just Do It	Nike	«Просто роби це!»
Because You're Worth It	Loreal	«Адже ти цього варта»
I'm Loving it	McDonalds	«Я це люблю»
The Best a Man Can Get	Gillette	«Найкраще для чоловіків»
Life's Good	LG	«Життя чудове»
Connecting People	Nokia	«Об'єднуючи людей»
Have Taste a Break, have a ...	Kitkat	«Маєш перерву, маєш кіткат»
Melts in Your Mouth, Melts in Our Hands	M&M's	«Тануть у роті, а не в руках»
Taste the Rainbow	Skittles	«Спробуй веселку»
... Gives You Wings	Red Bull	«Надає крила»
It's Finger-Licking' Good	KFC	«Пальчики оближеш»
Impossible is Nothing	Adidas	«Неможливе можливо»
Obey Your Thirst	Sprite	«Підкорись своїй спразі!»

Зауважимо, що курсивом наведено ключі для викладача.

Наступним кроком є ознайомлення студентів з термінами рекламної продукції. Спершу студентів просять встановити відповідність між ключовими словами реклами та їх визначеннями.

Таблиця 2

Словник реклами. Установіть відповідність між ключовими словами реклами та їх визначеннями

Word	Definition
1. Art work	a) a short easily remembered phrase, especially one used to advertise an idea or a product
2. Body copy	b) a line of words printed in large letters as the title of a story or advertisement
3. Slogan	c) illustrations, photographs, or other non-textual material prepared for inclusion in publication
4. Logo	d) the main part of a piece of writing such as an advertisement or article, not including the headline, logo, etc.
5. Headline	e) a design or symbol used by a company to advertise its products

Ключі: 1. c; 2. d; 3. a; 4. e; 5. b.

Далі на прикладі рекламного буклету Mcdonalds студенти перевіряють розуміння аналізованих термінів. Їхнє завдання полягає у добірці правильного терміну до частин рекламної продукції.

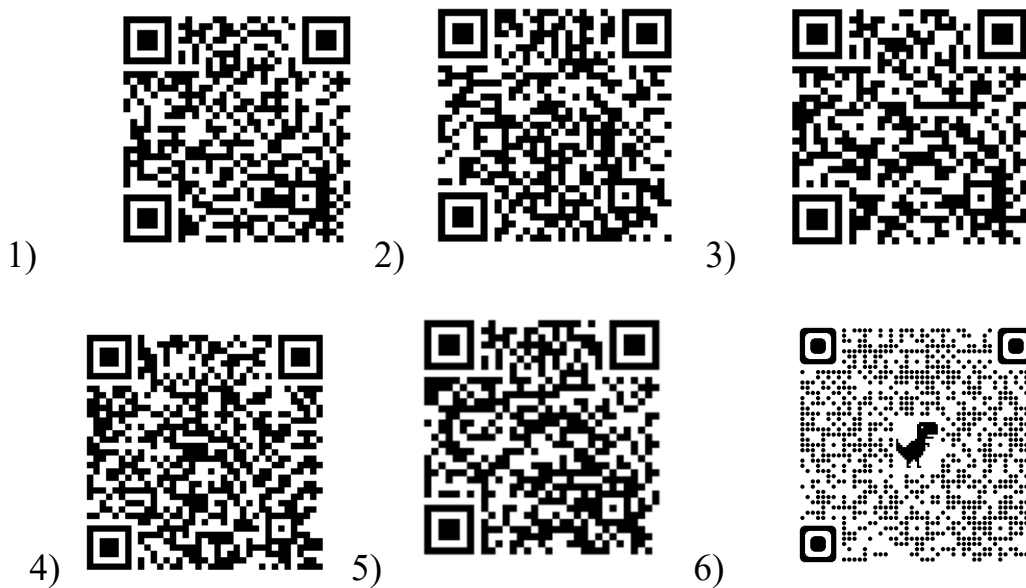

Рис. 1. Доберіть правильного термін до кожної частини реклами Mcdonalds

Ключі: Logo, Slogan, Headline, Art work, Body copy

Потім ведеться обговорення. Викладач ставить студентам наступні запитання: 1. Чи впливає реклама на наше мислення? Думку аргументуйте. 2. Що вам подобається, а що ні рекламі, яку ви дивитесь? Яка ваша улюблена реклама? 3. Які види реклами та рекламних роликів вважаються шахрайськими та вводять в оману (наприклад, шахрайство зі здоров'ям - McDonalds, Coca - Cola; схема «швидкого збагачення», позики і кредити)? 4. Які товари ви купили під впливом реклами? 5. Ви вважаєте рекламу позитивним явищем у нашій повсякденності чи ні? Аргументуйте свою відповідь, наведіть приклади з реального життя.

Цікавою та корисною є вправа із визначення типів реклами (комерційна, політична й соціальна реклама). Студенти сканують **qr**-коди, дивляться та аналізують рекламу і визначають її тип.

Посилання на запропоновані **qr**-коди:

1. The Girl Effect - the clock is ticking <https://cutt.ly/NEMeVJs>
2. Joe Biden for President 2020 <https://cutt.ly/6EMe0IX>
3. Oral-B toothbrush <https://cutt.ly/SEMe8QL>
4. Mokase: Make Coffee with Your Cover <https://cutt.ly/rEMe5e5>
5. John Hickenlooper for Governor <https://cutt.ly/uEMrqv5>
6. Smoking causes premature ageing <https://cutt.ly/3EMrexP>

Ключі: 1. *Social*, 2. *Political*, 3. *Commercial*, 4. *Commercial*, 5. *Political*, 6. *Social*.

Після перегляду цих реклам, різних за змістом, а потім обговорюємо наступні аспекти: 1. Для якої цільової аудиторії призначена ця реклама? Думку аргументуйте. 2. Яка мета та меседж цього рекламного продукту? 3. Які слова-символи використані в рекламному ролику? 4. Чи застосовувалися маніпулятивні способи при створенні цієї інформації? Якщо так, назвіть їх. 5. Чи не містить рекламний ролик яких-небудь стереотипів? 6. Які думки пропагують автори рекламного ролика? Чи можна підсвідомо/свідомо вплинути на глядача/слухача?

Щоб закріпити у здобувачів освіти вміння аналізувати, синтезувати, експериментувати, інтерпретувати і створювати власний медіа продукт, пропонуємо як домашнє завдання створити комерційну рекламу у групах по 5 осіб. Студенти повинні слідувати наступному алгоритму:

1. Вирішіть який продукт ви рекламуєте.
2. Хто є вашою цільовою аудиторією (вік, стать ...)?
3. Коли ваш продукт доступний?
4. Де його можна придбати?
5. Навіщо людям потрібен ваш продукт?
6. Як ви будете рекламувати? Якими медіа засобами/ платформами ви будете користуватися?
7. Чому ваш продукт кращий за пропозицію конкурентів?

У процесі виконання цієї роботи студенти варто нагадати студентам про п'ять принципів медіа: 1) медіаповідомлення – це конструкції; 2) медіа мають унікальну мову, форми і системи символів; 3) повідомлення є представленнями соціальних реалій; 4) різні люди реагують на одне повідомлення по-різному; 5) повідомлення виробляються із соціальною, політичною, історичною, економічною та естетичною метою.

Результати і обговорення. У процесі реалізації цього завдання у студентів формуються навички критичного мислення та виховується прагнення до об'єктивності. Кожна група представляє різні варіанти власної комерційної реклами, що підтвердить тезу про те, що у реальному житті кожен з нас

керується своїми уявленнями про цінності, мораль, поведінку, власними політичними вподобаннями та різними стереотипами поведінки. Після представлення усіх реклам студенти повинні визначити методи, які вони використовували. Запропонуйте кожній групі рангувати створену рекламну продукцію від найкращих до найгірших. Обговоріть «помітні фрагменти» та невдачі у кожному рекламному продукті.

Висновки. Медіаосвіта на заняттях з циклу дисциплін гуманітарної підготовки є важливою складовою формування життєвих компетентностей здобувачів освіти, а саме орієнтування їх в інформаційному просторі, його усвідомлене сприйняття, переробка медійних даних, формування власної критично виваженої аргументованої думки. Висновки та перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інтеграція інфомедійної грамотності у навчальний процес. Навчально-методичні матеріали проекту «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ: IREX в Україні, 2019–2020.

2. Ладика Ольга, Ярема Оксана. Навчання запобігання видам шахрайства у медійному просторі. *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 474-481.

3. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О. Мокрогуза. Київ: Центр вільної преси. Академія української преси, 2016. 201 с.

4. Analyzing TV Commercials. URL: <https://www.cal.org/siop/pdfs/analyzing-tv-commercials.pdf>

5. Media Literacy Toolkit in the EFL Classroom / By N. Goshylyk, V. Goshylyk, I. Malyshivska, T. Marchuk, D. Sabadash, U. Tykha. Ivano-Frankivsk, 2021. 164 p.

6. Pernisco N. Practical Media Literacy: An essential guide to the critical thinking skills for our digital world. 2nd Edition. 2015. 250 p.

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВИ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

Литньов Володимир Євгенович

наук. керівник доц, к. пед. наук

Никонюк Вікторія Василівна

Студентка

Житомирський державний університет ім. Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. Спілкування є найважливішою частиною людського життя і частиною культури. У процесі спілкування дитина пізнає світ, що її оточує, засвоює і створює культурні й загальнолюдські цінності, адже особистість у процесі спілкування з іншими набуває цінності, які визначають сенс її життя.

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що дитина вдається до комплексного застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміє орієнтуватися в ситуації спілкування, проявляє ініціативність, стриманість у спілкуванні; культуру мовленнєвої комунікації [7].

В освітній лінії «Дитина у соціумі» визначено такі завдання: дитина при зустрічі пізнає знайомих, з власної ініціативи чи у відповідь на звернення проявляє готовність і здатність доброзичливо спілкуватися з ними; вміє вислуховувати дорослого, відповісти на запитання, відгукнутися на прохання, пропозицію, проявляє чемність, здатна входити в контакт з різними за віком дітьми, налагоджує з ними активну взаємодію спілкування.

Володіти культурою мовлення – означає не тільки розуміти значення всіх елементів мови (слів, коренів, префіксів, суфіксів, закінчень, різних типів речень, інтонації), але й правильно ними користуватися в літературному мовленні.

Проблема формування культури мови дітей розглядалася та акцентувалася у працях вітчизняних учених-класиків І. Огієнко, С. Русової,

В. Сухомлинського, К. Ушинського. Основи комунікативної культури особистості дитини дошкільного віку досліджувалися А.М. Богуш, Н.В. Гавриш, К.Л. Крутій, І.О. Луценко, М.І. Пентилюк та ін.

Мовленнєвий розвиток дитини – один з важливих чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Формування мовлення дошкільнят складається з різних структурних компонентів. До них належать:

- мовленнєва компетенція як одна з ключових базисних характеристик особистості;

- мовленнєвий розвиток, тобто формування певних мовленнєвих умінь та навичок, що забезпечують функціонування мовлення;

- навчання мови, пов'язане з певним обсягом елементарних знань про мову й мовлення, що формуються на основі розвитку мовного чуття й водночас зумовлюють цей розвиток;

- мовленнєве виховання, метою якого є виховання мовленнєвої культури особистості.

Однією із основних умов цього процесу є набуття умінь і навичок вільно і грамотно володіти рідною мовою. Триєдина мета цілеспрямованої роботи з розвитку мовлення дошкільників, полягає у формуванні мовленнєвої компетентності, як однієї з основних базисних характеристик особистості, що передбачає активне системне застосування взаємозв'язаних педагогічних дій: розвитку мовлення, навчання мови та мовленнєвого виховання.

Ціль роботи. Одним з ефективних засобів формування культури мовлення є художня література та усна народна творчість. Казка є невід'ємним елементом у вихованні та навчанні дошкільників та одним із провідних засобів формування емоційного досвіду у період старшого дошкільного періоду дитинства. Вона відображає давні уявлення народу про життя, добро і зло, розрахована на усну передачу, тому один і той же сюжет має декілька варіантів. Казкові історії носять фантастичний характер, але вони не є простою фантазією казкаря. Залежно від ситуації почуття та емоції старших дошкільників можуть бути позитивними, негативними, орієнтувальними. Зазвичай діти

супроводжують їх виразними рухами: мімікою, пантомімікою, голосовими реакціями. Тому **метою** нашої статті є теоретично обґрунтувати власно розроблену методику виховання культури мови в дітей старшого дошкільного віку засобом казки.

Матеріали і методи. Одним з ефективних засобів формування культури мовлення є художня література та усна народна творчість, величезна сила впливу яких традиційно використовувалася у вітчизняній та зарубіжній педагогіці як могутній чинник виховання та освіти підростаючого покоління. Ефективність навчально-виховного процесу зростає за умови поєднання казки з наочністю, наприклад, при використанні мультимедійних презентацій. Вдале поєднання казки і мультимедійних засобів навчання дозволяє зробити заняття емоційно-забарвленим, привабливим, викликає в дитини живий інтерес, сприяє результативності навчання. Використання мультимедійних презентацій на заняттях з математики забезпечує активність дітей при розгляді, обстеженні й зоровому виділенні ними ознак і властивостей предметів, дозволяє показати всі способи зорового сприйняття, обстеження, виділення в предметному світі якісних, кількісних і просторово-часових ознак і властивостей, розвиває зорову увагу й зорову пам'ять.

Результати і обговорення. За результатами досліджень А.М. Богуш та О.Г. Видри мовленнєвий розвиток є одним з основних чинників становлення дитячої особистості. Ступінь розвитку цієї сфери психіки визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини: її потреб та інтересів, знань, умінь і навичок, а також інших психічних якостей, які становлять базис особистісної культури. Це новоутворення змінює хід розвитку всіх психічних процесів: сприймання навколишнього (воно стає осмисленим і усвідомленим), мислення, що стає мовленнєвим, почуттів і бажань, що тепер можуть бути виражені в словах. Мовлення дозволяє дитині керувати своєю поведінкою, думати і фантазувати, будувати уявлені ситуації й усвідомлювати своє поведіння [1; 2].

М. І. Лісіна стверджує, що мовлення – це своєрідний, специфічний людський спосіб формування і формулювання думки через мову. З точки зору теорії мовленнєвої діяльності (психолінгвістики) мовлення є кінцевим продуктом мовленнєвої діяльності [3, с.143].

Л. Свинарук вважає, що формування мовлення дошкільнят складається з різних структурних компонентів. До них належать:

- мовленнєва компетенція як одна з ключових базисних характеристик особистості;

- мовленнєвий розвиток, тобто формування певних мовленнєвих умінь та навичок, що забезпечують функціонування мовлення;

- навчання мови, пов'язане з певним обсягом елементарних знань про мову й мовлення, що формуються на основі розвитку мовного чуття й водночас зумовлюють цей розвиток;

- мовленнєве виховання, метою якого є виховання мовленнєвої культури особистості [4, с.133].

У дослідження здійснено теоретичне узагальнення й практичне розв'язання актуальної проблеми виховання культури мови в дітей старшого дошкільного віку засобами казки. Результати проведеного дослідження підтвердили ефективність розв'язання поставлених завдань та дали підстави для формулювання таких висновків.

У результаті аналізу педагогічної літератури розкрито основні теоретичні положення, що розкривають проблему дослідження. Уточнено понятійний апарат дослідження та розкрито взаємозв'язок його базових категорій. Зокрема, сутність поняття «культура мови» її зміст та структура в дітей старшого дошкільного віку. У межах дослідження культура мови тлумачиться як вміння правильно висловлюватися, добирати логіко-емоційні засоби відповідно до мети та змісту спілкування; як система вимог до використання мови у мовленнєвій діяльності. Володіння культурою мови означає розуміння значення всіх елементів мови (слів, коренів, префіксів, суфіксів, закінчень, різних типів речень, інтонації) та здатності правильно ними користуватися в мовленні.

Необхідними умовами ефективного розвитку мови та мовлення визначено постійність спілкування, єдині вимоги до мовленнєвого спілкування усіх оточуючих дорослих, організація спеціальних ігор та вправ з поступовим ускладненням мовленнєвого спілкування, родинне спілкування.

Для реалізації завдань дослідження нами було визначено критерії та показники рівнів сформованості культури мовлення у дітей. Виокремлено три рівні: низький, середній, високий. Критеріями та показниками визначено: правильність мовлення (нормативність: лексика, граматики, орфоєпія); адекватність мовлення (точність вираження думок, почуттів, ясність, зрозумілість мовлення); естетичність мовлення (тон, темп, звучність, наявність образних виразів, жести, міміка, пантоміміка) та володіння мовленнєвим етикетом.

Дослідження рівню культури мови старших дошкільників виявило, що переважна більшість дошкільників має середній рівень. Наявність дошкільників із низьким рівнем сформованості культури мови актуалізує необхідність посилення уваги педагогів і батьків до формування в них даної якості.

В процесі виявлено, що одним з ефективних засобів формування культури мови є художня література та усна народна творчість, зокрема казки, оскільки мають виховний, освітній і розвивальний потенціал. Використання казки на занятті з розвитку мовлення відноситься до нестандартної форми роботи. Доведено, що казки сприяють розвитку логічного мислення та уяви; знайомлять дітей у цікавій формі з складними мовними кліше; розвивають культуру мовлення; формують інтерес до навчання; виховують моральні якості.

На основі результатів дослідження рівня сформованості рівня культури мови дітей старшого дошкільного віку розроблено програму виховання культури мови в дітей старшого дошкільного віку засобами казки.

Метою даної програми є виховання культури мови в дітей старшого дошкільного віку та розвиток моральної сфери особистості старшого дошкільника. При використанні казок в процесі навчання основний акцент

робиться не на запам'ятовуванні навчальної інформації, а на глибокому її розумінні, свідомому і активному засвоєнні.

Програма побудована на принципах: гуманізації та демократизації освітнього процесу; індивідуального підходу до дитини; самоактивності і саморегуляції; послідовності і поступності; природності і соціальної обумовленості; наступності і неперервності.

Виховання культури мовлення проводиться засобами казки проводиться у три етапи: ознайомлювальний, творчо-діяльнісний, оцінно-рефлексивний.

Висновки. Для реалізації завдань дослідження нами було визначено критерії та показники рівнів сформованості культури мовлення у дітей. Виокремлено три рівні: низький, середній, високий. Критеріями визначено: правильність, адекватність, естетичність мовлення та володіння мовленнєвим етикетом. За сукупними результатами досліджень, бачимо, що у дітей переважає середній та низький рівень культури мови, що зумовлює необхідність її розвитку.

Ефективним засобом формування культури мовлення є художня література та усна народна творчість, величезна сила впливу яких традиційно використовувалася у вітчизняній та зарубіжній педагогіці як могутній чинник виховання та освіти підростаючого покоління. Казка – універсальний засіб, який має виховний, освітній і розвивальний потенціал. Предметом оповідання в ній служать незвичайні, дивовижні, таємничі події, і саме це робить її легкою і доступною для сприйняття. Форма метафори, в якій створені казки, історії, притчі, анекдоти, найбільш доступна для сприйняття дитини дошкільного віку. Казки мають низку незаперечних переваг, і саме вони роблять казку привабливою для психологічної, терапевтичної та розвиваючої роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богуш А.М. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації / Укл. А.М. Богуш. – К.: ІЗМН, 1997. – 112 с.

2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.Г. Видра. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
3. Свинарук Л. Розвиток зв'язного мовлення – запорука успішного навчання в школі / Любов Свинарук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: наук. зб.; Вип. 37 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини ; Редкол.: Побірченко Н.С. (голов. ред.), Коберник О.М. (заст. голов. ред.) та ін. - Умань: Жовтий, 2011.- С .133-138.
4. Гончаренко А.М. Комуникативна компетентність – головна мета / А.М. Гончаренко // Дошкільне виховання. - 2008. - № 7. - С. 12-13.
5. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: В 5 т. – К.: Радянська школа, 1976-1978.
6. Заболоцька С. Особливості розвитку моральних форм поведінки дошкільників в експериментальних умовах / С. Заболоцька // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2012. - Вип. 3. - С. 244-251.
7. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. – К.: 2021. – 37 с.
8. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку. – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/12ta1d3vfwTtFhITpMTCSJ-NO3SISU47Gd/view>
9. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років /наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. колектив: Г.В. Бєленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білоskalенко та ін.; наук. ред.: Г.В. Бєленька, М.А. Машовець. – К.: Київський університет імені Б. Грінченка, 2016. – 304 с.
10. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ НОВОУТВОРЕННЯ

Літвінова Тетяна Вячеславівна,

Кандидат педагогічних наук,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Пахно Оксана Юріївна

Аспірант,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасні освітні трансформаційні процеси в Україні інтегрують велику частину реформ, які спрямовані на реалізацію інклюзивної освіти. Інклюзивна освіта є однією з основних напрямів реформування системи освіти в багатьох європейських країнах, мета такого навчання направлена на реалізацію прав на освіту осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Україна обрала напрям щодо створення гідних умов навчання осіб з ООП відповідно європейським принципам та стандартам життя. Інклюзивне навчання уможливує отримання якісної освіти за допомогою індивідуального підходу до кожної особи з ООП, незалежно від його можливостей та розвитку. Інклюзивна освіта дозволяє адаптувати осіб з ООП в соціум, розвивати їх комунікативні навички, стимулювати дотримання рівних прав і повноцінно брати участь в у соціокультурному середовищі [2].

Незважаючи на сучасність інклюзивної освіти й активність наукових поглядів, організація та наповнення інклюзивного освітнього середовища вченими (Г. Васильєва, Л. Гулова, В. Любарець, О. Мартинчук, О. Матвієнко, Г. Мицик, Л. Сущенко, О. Федій та ін.), актуальною залишається соціальна значущість окресленої проблеми, що зумовило вибір мети дослідження.

Мета статті: окреслити родь інклюзивної освіти у освітньому соціокультурному середовищі.

Матеріали та методи. Для вирішення завдань було використано метод аналізу та теоретичного обґрунтування з означеної проблематики, порівняння різних поглядів на проблему задля узагальнення дослідження.

Результати та обговорення. Інклюзія, інклюзивне суспільство, інклюзивна освіта є дуже широкою концепцією. Інклюзія означає повноцінне включення особи з особливими потребами в учнівський колектив, атракцію до навчального процесу, прийняття і позитивне ставлення як до навчання, так і до комунікації у групі [3].

Інклюзія – це і філософія, і ставлення, і практика активного управління багатоманітністю. Це цінності рівного і справедливого доступу кожного індивіда до успішного навчання, набуття як професійних, так і соціально-особистісних компетенцій, розвитку впевненості в собі. Це інтеграція кожної особи до всіх аспектів і сфер шкільного (університетського) життя. Цінувати кожного учня – базовий принцип, етика турботи і єдності – лейтмотив корпоративної культури інклюзивного закладу освіти [3].

Гетерогенність виявляється не тільки у соціальних, а й в індивідуально-психологічних особливостях суб'єктів освітнього середовища. Проте це не стає перешкодою для успішного навчання, а навпаки – наповнює процес різноманітними смислами і підсилює освітній ефект. Адже наявність в одній аудиторії представників різних груп означає, що кожен з них має своє унікальне багатство (розумове, фізичне, духовне), яке, інтегруючись, обумовлює колосальне зростання потенціалу групи в цілому. Сутністю викладання в умовах багатоманітності стає відкритість до інших цінностей, їх активне сприйняття у толерантному діалозі з власними цінностями.

Головними характеристиками, якими має відзначатись культура учителя для поширення ціннісної орієнтації на успішну інклюзію, є: цінності толерантності та багатоманіття, чуйності та емпатії, співробітництва та взаємодії, творчості та креативності, мотивації на позитивний конструктивний полілог для взаємного збагачення і взаємної допомоги.

Переваги, які надає інклюзивна освіта:

- продуктивність особистості та групи зростає, якщо використовується потенціал багатства різноманітності в групі;

- успіх особистості та групи стає більш можливим, якщо індивід розуміє всі особливості «іншого» у своєму оточенні, бажає та вміє знаходити з ним спільну мову, виконувати спільні завдання на погодженій аксіологічній основі;

- така особистість і група стає більш конкурентоспроможною, що підвищує конкурентоспроможність суспільства в цілому;

- гуманістичні пріоритети підвищують ефективність комунікації;

- за допомогою інклюзивної освіти і виховання толерантності в молодого покоління створюється конкуренція агресивному середо-вищу, яке несумісне з позитивною орієнтацією молоді;

- знижується рівень ксенофобії у суспільстві в цілому [4].

Одним із пріоритетних завдань закладів загальної середньої освіти є реалізація на практиці особистісно-орієнтованого підходу в освіті. Його сутністю є сприйняття учнями в системі освіти не засобом, а метою, тобто вона має стати суб'єктом освітнього процесу.

В інклюзії головною діючою одиницею в освітньому соціокультурному середовищі стає діалогічна цілісність: особистість учня з ООП – особистість учителя [1]. Центром освітнього процесу є особистість учня.

Розвиток інтелекту осіб з ООП може прискорюватися чи уповільнюватися залежно від умов впровадження інклюзивного навчання у освітнє соціокультурне середовище. Активність впливу інклюзії на освітнє соціокультурне середовище залежить і від методу розвиваючого навчання, мета якого підтримувати природне прагнення здобувачів освіти до удосконалення, гармонії та краси, викликати позитивний психоемоційний стан та відповідні емоції. Основу технології розвиваючого навчання складає принцип загальної та соціальної психології «внутрішнє через зовнішнє». Це означає, що внутрішній розвиток детермінований зовнішнім середовищем.

Сутність розвиваючого навчання в тому, щоб забезпечити позитивний розвиток інтелекту особи з ООП відносно предметів пізнання та своєї

поведінки. Тут виділяється декілька етапів:

- вплив на формування емоцій, позитивної думки;
- перетворення ситуації когнітивного дисонансу.
- досягнення особою задоволення від оптимального для неї успіху (позитивні емоції, переживання, які закріплюють успіх, вселяють віру в себе, підвищують самооцінку тощо).

Висновки. Отже інклюзивна освіта як соціально-педагогічне новоутворення, потребує організації освітнього соціокультурного середовища, в якому всі особи, незалежно від їх фізичних, психічних та інших особливостей, навчаються разом, з метою створення умов для соціалізації осіб з ООП для максимально можливої їх самореалізації та самоствердження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Любарець В., Васильєва Г. Готовність освітян до професійної діяльності в інклюзивно-освітньому середовищі. Ціннісно-орієнтовний сталий розвиток освіти: уроки ЄС для України : матеріали науково-практичної конференції, 18-20 травня 2021 р. Суми, 2021. С. 214-217.

2. Любарець В., Васильєва Г., Верьовкіна Ж. Диференційований підхід в інклюзивній освіті. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2017. Вип. 13. С. 150–156.

3. Васильєва Г. І., Любарець В. В. Термінологічний словник – інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 42 с.

4. Liubarets V., Vasylieva H. Educational workers methodological competence formation in the conditions of inclusive learning. Paradigm of knowledge. Frankfurt, 2021. February 1(45). P. 154–175.

МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СПОРТИВНОМУ КОЛЕДЖІ

Маленко Олена Борисівна,

к. е. н., викладач

Карабань Оксана Миколаївна,

к. ф. н., викладач

ВСП «Олімпійський фаховий коледж ім. І. Піддубного
Національного університету фізичного виховання і спорту
м. Київ, Україна

Вступ. В закладах фахової передвищої освіти іноземна мова є однією з загальноосвітніх дисциплін і обов'язковим компонентом підготовки спеціаліста. Студенти вивчають необхідну професійну лексику, розвивають діалогічне і монологічне мовлення, набувають навичок з використання іноземної мови як засобу спілкування та інструменту отримання необхідної актуальної інформації з професійних питань з різноманітних іншомовних джерел. Отже, дослідження методів навчання, які б спонукали і мотивували студентів до вивчення і освоєння матеріалу є надзвичайно актуальним.

Метою даної роботи є дослідження методик, які використовуються при викладанні англійської мови студентам спортивного коледжу та обґрунтування необхідності застосування комунікативної методики, як найефективнішого методу формування необхідної для студентів іншомовної комунікативної компетенції.

Матеріали і методи дослідження. Аналіз даних, які були отримані шляхом опитування викладачів іноземної мови, а також студентів коледжу дав можливість дослідити різні методики викладання англійської мови і оцінити ефективність їх використання.

Результати й обговорення. Методика викладання іноземної мови – це сукупність методів, способів і прийомів навчання, спрямованих на оволодіння іноземною мовою. Поєднання різноманітних форм і методик допомагає організувати урок ефективно, мотивуючи студентів на навчання. Минуло

чимало часу з того моменту, коли вивчення іноземної мови зводилося до пасивного заучування нових слів і виразів. Одноманітність, нудне зубріння граматичних правил і, в кращому випадку, вміння перекласти українську фразу на іноземну мову – саме це було межею досконалості в освоєнні іноземної мови. Справжній переверот в методах викладання англійської мови в нашій країні стався лише в ХХІ ст., коли змінилися цілі і підходи викладання.

Однією з найстаріших методик є класична, або фундаментальна. Її мета – не стільки вивчення, скільки розуміння тонкощів і деталей принципів роботи іноземної мови. Головне завдання, яке переслідує класична методика, це формування граматичної бази іноземної мови. Варто відзначити, що саме їй віддають перевагу багато українських шкіл та коледжів. Спрощена схема цієї методики така – вивчення основних граматичних правил, які згодом застосовуються в конкретних прикладах і закріплюються за допомогою вправ. Недоліком такої методики викладання є майже повна відсутність досвіду живого спілкування іноземною мовою, відірваність її від професійних тем і потреб.

Одним з методів, який заповнює цей недолік є лінгвосоціокультурний підхід. Його прихильники вважають, що сучасна іноземна мова не повинна бути набором лексико-граматичних правил. Відсутність позамовних чинників призводить до того, що вивчення англійської мови стає нецікавим і безцільним. Прихильники лінгвосоціокультурного методу зводять іноземну мову в ранг комунікативного інструменту, який допомагає людині не просто говорити, а й дає можливість самовираження. Серед основних принципів цього підходу є вивчення мови через розуміння укладу життя носіїв мови, їх традицій і звичаїв, а також культури та історії мови.

В спортивному коледжі комунікативно-орієнтовані методики викладання відіграють провідну роль. В їх основі лежить спілкування і творчий підхід до навчання. Комунікативний метод ставить за мету не оволодіння іноземною мовою, а ознайомлення з іншомовною культурою, що має пізнавальний, розвиваючий та виховний характер. Тобто вивчення не лише лінгвістичної та

граматичної систем мови, але також її культури, зв'язку з національною культурою, структури мови. Такий підхід забезпечує додаткову мотивацію до вивчення іноземної мови. Він допомагає розвивати навички спілкування, вчить не соромитись, уникати незручних пауз у спілкуванні. Студенти не «заціклюються» на тому, що вони не знають достатньо слів, правил, а в процесі слухання швидше запам'ятовують значення і вимову незнайомих слів.

Варто відзначити, що граматику вивчається в процесі говоріння, спілкування іноземною мовою. Принцип полягає у такому: спочатку студенти вивчають і запам'ятовують мовні формули, вирази, словосполучення і тільки потім розбирають граматичні конструкції, що зустрічаються в цих фразах.

Про те, що в комунікативній методиці особливе місце займає практика спілкування, говорить і сама назва. Комунікативна методика спрямована на розвиток умінь і навичок говоріння іноземною мовою. Варто також відзначити, що застосування методики впливає безпосередньо на структуру заняття. На заняттях використовуються ігрові ситуації, проводиться групова робота, розробляються завдання на пошук помилок, на вміння зіставляти і порівнювати. Як правило, такі заняття змушують активно працювати не лише пам'ять, а й логіку, що дозволяє розвинути вміння мислити аналітично і образно і, таким чином, спонукає висловлювати думки.

Сьогодні розвиток інформаційно-комунікаційних технологій робить доступними новітні інтерактивні ресурси, призначені для вивчення іноземної мови, ресурси Інтернет. Так, наприклад, задля засвоєння «живої» спортивної мови, можна використовувати матеріали із тематичних форумів, блогів, спеціалізованих інтернет-ресурсів та друкованих видань, аудіо записи спортивних коментарів, яким притаманні індивідуальні мовні звороти, особливі фрази і, навіть, манери говоріння. Це сприятиме виникненню у студентів інтересу до мови і допомагатиме формуванню навичок, які будуть необхідні в майбутньому.

Висновки. Таким чином, сьогодні існують різні методики викладання іноземної мови і ефективність використання того чи іншого методу залежить

від багатьох чинників. Ми дотримуємося думки, що професійно-орієнтоване викладання іноземної мови студентам спортивного коледжу має бути спрямоване на оволодіння професійною компетенцією, яка необхідна для повноцінного спілкування в міжнародній діяльності. Проте пріоритетним напрямом навчання має стати формування комунікативних навичок усного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жантуганова А.С. Современныи методы преподавания английского языка: Современные методы и технологии преподавания иностранных языков: сб. научных статей / отв. ред. Н. В. Кормилина. – Чебоксары : Чуваш. гос. пед. ун-т, 2019. – 449 с.
2. Маленко О. Проблеми професійно-орієнтованого викладання іноземної мови при підготовці фахівців сфери фізичного виховання і спорту: Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія номер 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: зб. наукових праць / За ред. О.В. Тимошенка. – Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. – Випуск 4 (124) 20. – 98 с.
3. Мельникова Е. Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку студентов-спортсменов / Е. Ю. Мельникова // Режим доступу: https://kopilkaurokov.ru/angliiskiyYazik/prochee/professionalno_orientirovannoe_obuchenie_inostrannomu_iazyku_studentov_sportsmen

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТАМИ МОРСЬКИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ МОВНИХ ДИСЦИПЛІН

Медведєва Олена Юріївна,

к. філол. н, доцент

Катрич Альона Валентинівна,

старший викладач

Строєнко Наталія Георгіївна,

старший викладач

Леонтєва Ірина Олексіївна,

старший викладач

Дунайський інститут водного транспорту,
Державного університету інфраструктури та технологій
м. Ізмаїл, Україна

Вступ. Англійська мова сьогодні є однією з ключових компетентностей майже за усіма спеціальностями, що обирає сучасна молодь, та для усіх фахівців в майбутній професійній діяльності, адже, в умовах міждержавної взаємодії, вона є ключовим інструментом міжнародного спілкування, як в академічному, так і в професійному житті, засобом доступу до знань, професійному зростанні робітника, умовою ефективної світової інтеграції та фактором економічного зростання усієї країни. Знання англійської є необхідним фактором для роботи на морському транспорті, адже більшість компаній – міжнародні, і наші фахівці ходять в рейси під прапорами інших країн, а отже мають володіти мовою міжнародного спілкування.

Проте під час навчання більшість студентів морських вищих навчальних закладів, навіть, розуміючи необхідність володіння англійською для майбутнього професійного становлення, стикаються із багатьма труднощами у процесі її вивчення та використання.

Матеріали та методи. Виходячи з аналізу дослідників [1, 2, 4, 6], до найбільших проблем вивчення англійської майбутніми фахівцями морського флоту можемо віднести:

– різні граматичні системи слов'янських та англійської мов, в англійській, на відміну від української (російської, білоруської) відсутня розвинена відмінкова система, яка компенсується часом дієслова і численними аспектами; через різноманіття в англійській мові форм дієслів, носіям слов'янських мов доводиться досить довго засвоювати їх, оскільки в нашій рідній мові подібних відмінностей немає;

– сором'язливість деяких студентів розмовляти англійською мовою на заняттях, побоювання можливих помилок;

– відстороненість морської англійської від загально-англійської практики та нехтування основним лінгвістичним принципом, що має навчити студентів комунікативному контексту життя;

– недостатня розробка міждисциплінарної концепції, що передбачає контакти між викладачами мови та професіоналами з навігації, морської техніки та інших професійно-спрямованих дисциплін;

– для навчання англійської мови в ЗВО на початковому етапі характерна відсутність професійного й соціального контекстів ситуацій, що передбачають комунікацію майбутніх фахівців морського флоту; це зумовлює появу психологічного бар'єру під час формування вмінь проводити бесіди та реалізувати комунікацію у професійному середовищі;

– адаптація робочих текстів із використанням численної кількості незнайомих слів і словосполучень спеціальної галузевої термінології, яку студенти, навіть на рідній мові ще не опанували; переважання технічної термінології негативно впливає на опанування англійської мови для професійного становлення;

– теми, що передбачають засвоєння професійного контенту майбутньої професійної діяльності, обмежені окремими навчальними текстами й обмеженим словниковим набором; вони не розкривають усієї сукупності ситуацій, що є типовими для професійної діяльності та соціально-рольової поведінки фахівців морського флоту під час професійно-орієнтованої

комунікації, не мають систематичного характеру тренування провідних видів комунікації із іноземними партнерами;

– студенти, які мають високий рівень володіння англійською мовою у повсякденному житті, не завжди розуміють доречності вивчення слів та фраз, затверджених ІМО для вживання в морській галузі, не усвідомлюють неприпустимості у професійному спілкуванні заміщення їх синонімами з загальноповживаної лексики;

– на старших курсах не реалізовано принцип наступності та відповідності професійно-орієнтованої тематики курсу англійської мови.

Важливу перепону для навчання ефективної комунікації майбутніх моряків багатонаціональних екіпажів становить й варіативність англійської підготовки, про що свідчать численні публікації практикуючих фахівців на сайті ІМЕС – International Maritime English Conference (Міжнародної конференції викладачів англійської мови для моряків). Досвід організації навчання англійської мови виносять на обговорення як викладачі з країн ЄС так і з країн США та Азії. Аналіз даних публікацій показує суттєві відмінності в організації навчального процесу з оволодіння морською англійською мовою. Свого часу експертами ІМО було досліджено специфіку процесу навчання англійської мови майбутніх моряків у різних країнах. Аналіз одержаних результатів серед низки недоліків виявив суттєві розбіжності в організації навчання англійської мови, починаючи з неузгодженості обсягів курсу, порушення послідовності навчання й закінчуючи невпорядкованістю кількісних та якісних параметрів формування навчальних підгруп.

Результати та обговорення. Англійські комунікативні компетенції повинні передбачати формування у студентів важливого професійного новоутворення, що надасть високий рівень користування англійською мовою як одним із найважливіших засобів професійного спілкування із іноземними партнерами.

Найважливішими загально-дидактичними принципами формування професійного англійської компетентності майбутніх судноводіїв С. Барсук

визначає принцип активності у навчанні, міжпредметної інтеграції, новизни, урахування індивідуальних особливостей, систематичності і послідовності; самостійності та свідомості, професійної спрямованості змісту і методів навчання, що є провідним для професійно орієнтованого вивчення іноземних мов курсантами технічних спеціальностей морських суден [1, с. 65].

Майбутній моряк повинен вміти спілкуватися як загальнонавчаною, так і професійною англійською мовою. Саме тому викладач з самого початку повинен створити максимально комфортні умови в групі, надаючи кожному студенту можливості вільно розмовляти англійською, не перебиваючи його на кожному слові з метою виправити помилки, не викликаючи в нього почуття сорому за деякі невдачі. Адже саме в процесі спілкування в навчальних ситуаціях з метою вирішення професійних завдань мовленнєва взаємодія стає не лише метою навчання, а засобом формування професійної комунікативної компетентності

У. Ляшенко [2] у своїй праці зазначає, що досконале володіння професійною лексикою англійської мови є необхідною умовою комунікативного компоненту готовності майбутніх фахівців морського профілю, адже навіть задовільне володіння нею може призвести до катастрофічних наслідків (неправильне розуміння інструкцій, повідомлень, мови комуніканта).

Специфічними рисами навчальної дисципліни «Професійна англійська мова» В. Юкало [6] визначає наступні: володіння термінологією та понятійно-категоріальним апаратом певної сфери діяльності фахівця; наявність ситуацій, що актуалізують використання іноземної мови та забезпечують спілкування в межах професійної сфери, спонукаючи до вживання спеціалізованої мови.

Вивченню вузькопрофесійної лексики під час навчання професійної англійської слід приділяти багато уваги, адже від володіння фразами ІМО під час може залежати життя людини в морі.

Проте більшість викладачів англійської мови в морських ЗВО – це загалом випускники педагогічних чи гуманітарних університетів, вони під час не володіють ні лексикою, ні знаннями морського флоту. Зараз для отримання

необхідних знань з морської англійської мови вони змушені опрацювати матеріал самостійно. Самоосвіта потребує безлічі часу, до того ж сучасна морська галузь швидко розвивається. Тому саме самоосвіта та співпраця з профільними фахівцями ЗВО дозволить найбільшим чином адаптувати курс англійської мови до потреб майбутніх фахівців.

Висновки. Англійська комунікативна підготовка здебільшого визначає ефективність професійної діяльності сучасного працівника морського флоту в міжнародному багатонаціональному екіпажі судна, його готовність адаптуватися до умов поліетнічного середовища.

У роботі були оглянуті найбільш розповсюджені труднощі оволодіння студентами морських ЗВО професійною англійською мовою. Вироблені декотрі рекомендації щодо їх подолання для викладачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барсуک С. Л. Формування іншомовної комунікативної компетентності шляхом навчання комунікативних стратегій. *Педагогічний альманах*. 2015. № 25. С. 64-68.

2. Ляшенко У. І. Формування професійних цінностей курсантів морських навчальних закладів засобами англійської мови (за професійним спрямуванням). *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. № 42. С. 46-50.

3. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.

4. Тюрина В. В., Жуков А. В. К вопросу о роли английского языка для представителей морских специальностей. *Молодой ученый*. 2015. № 21. С. 101-103.

5. Хоменко О. Іншомовна підготовка як невід'ємний складник вищої освіти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 55-56.

6. Юкало В. Я. Структура спеціальної мови і професійного спілкування. *Дивослово*. 2005. № 12. С. 43-47.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НА РИНКУ ПРАЦІ

Москалюк Наталія Володимирівна

к. пед. наук, доцент

Москалюк Вікторія Миколаївна

Студенти

Тернопільський національний медичний університет

ім. І. Я. Горбачевського

Ярема Анастасія Русланівна

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Вища освіта сьогодні є одним із важливих чинників відтворення інтелектуальних сил суспільства, розвитку культури населення та запорукою успіхів в утвердженні авторитету України як демократичної та правової держави. Реформування вищої освіти в Україні передбачає нові підходи до підготовки студентів у закладах освіти. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначені Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національною доктриною розвитку освіти.

Важливою характеристикою вищої педагогічної освіти є ріст компетентності студентів. Проблема підготовки студентів майбутніх учителів набула ґрунтового висвітлення в літературі. Теоретичні та методологічні основи відображені в працях Драгоманова М., Сухомлинського В., Ушинського К. Обґрунтування особливостей формування професійних та особистісних якостей висвітлюють Зязюн І., Сисоєва С. Проблему дослідницької діяльності вивчали ряд вчених: Безрукова В., Кочеткова Г., Савенков А., Романишина Л. та інші. Питання професійної підготовки на основі компетентнісного підходу розглянуто в працях Бондаря В., Гавриш І., Кравченко Л., Михайличенка А. ін. Проблему формування професійно-педагогічної компетентності педагогів розробляли Браже Т., Зеєр Є., Кузьміна Н., Лук'янова М., Стрельников В. та ін.

Однак, незважаючи на досягнення в галузі освіти, зміни її цілей і змісту, спостерігається пасивність студентів під час засвоєння навчального матеріалу, зниження їх пізнавальної активності та самостійності. Наявна система педагогічної освіти недостатньо сприяє повній реалізації творчого потенціалу майбутнього вчителя та його якісному професійному становленню. Тому метою нашої публікації є аналіз і пошук умов, які забезпечують вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів, виведення її на рівень професійної компетентності, що задовольнила би потреби школи у фахівцях нового типу.

Компетентний фахівець, – це фахівець, що володіє не тільки знаннями, уміннями та навичками, необхідними для його професійної діяльності, а й реалізує їх у роботі; розвивається і виходить за межі своєї навчальної дисципліни; свою професію вважає важливою. В теперішній час потреба в компетентності є важливою ознакою та потребою кожної людини. Компетентність допомагає формуванню конкурентоспроможного спеціаліста на ринку праці серед конкурентів, який зможе адаптуватися до змін сьогодення і вільно володіти професією та орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, готового до постійного зростання і професійної мобільності [6, с. 236]. Як зазначає Горкуненко П., підготовка сучасного вчителя неможлива без розвитку здібностей, залучення їх до дослідної роботи, оволодіння ними навичками науково-практичної діяльності, без їх уміння самостійно розв'язувати поставлені завдання, без формування у них прагнення до постійної самоосвіти. Особливого значення набуває проблема формування у студентів стійкого інтересу до знань, розвитку таких здібностей, які б дали можливість студентам після закінчення навчання творчого професійного зростання, бути конкурентним на ринку праці [3, с. 34]. Тому саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам «бажання і смак» до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно.

Поняття «компетентність» перебуває в центрі світової думки, оскільки воно показує нові перспективи результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності міститься ідея виховання фахової особистості, яка

уміє діяти у відповідних ситуаціях, використовуючи потрібні знання і бере відповідальність за свою діяльність. Саме тоді система освіти може вважатися ефективною. Так, за новим тлумачним словником української мови, «компетенція» – добра обізнаність із чим-небудь; «компетентний» – який має достатні знання в будь-якій галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий [5].

На думку Чайченко Н., компетенція – сукупність взаємопов'язаних властивостей особистості (знань, здібностей, умінь, навичок, досвіду, мотиваційної основи), що мають відношення до певного кола об'єктів та явищ і необхідні для якісної продуктивної діяльності [7**Помилка! Джерело посилання не знайдено.**]. Бібік Н. трактує компетенцію як вимогу до засвоєння знань, діяльності, досвіду і якостей особистості, яка працює в соціумі [1].

Найбільшого вживання в українській науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективно професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [2].

В свою чергу Коваль Л. компетенція – це складова фахової підготовки студента майбутнього вчителя. Компетентний професіонал – це фахівець, який не лише має повний обсяг знань з базового предмету, а й має вміння виробити внутрішню мотивацію до зацікавлення учня, чітко та доступно пояснювати навчальний матеріал, також під час уроку організувати співпрацю з учнями, знайти шляхи спілкування, вміти розкрити дитину її нахили, розвивати мислення в учнів [4, с. 42]. Важливим для майбутнього учителя є його готовність до саморозвитку і самовдосконалення, що є важливим моментом для професійного зростання, здатності протягом педагогічної діяльності виконувати професійні обов'язки, постійно підвищуючи професійні особливості [4, с. 42].

Ми підтримуємо думку вчених, які під поняттям «професійну компетентність» тлумачиться як володіння необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності,

педагогічного спілкування та особистості учителя як носія певних цінностей, ідеалів та педагогічної свідомості. Професійна компетентність є якістю, яка формується в освітньому процесі, тому ми розглядаємо професійну компетентність педагога як суб'єктну якість, що виявляється в проектуванні і реалізації діяльності з урахуванням кваліфікаційних вимог. Таким чином, під педагогічною компетентністю вчителя можна розуміти єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Вважаємо, що оволодіння студентами професійною компетентністю в процесі навчання у ЗВО передбачає підготовку до:

- ✓ самостійної науково-дослідницької діяльності;
- ✓ самостійного підвищення свого рівня знань;
- ✓ формулювання і вирішення проблем, що виникають у ході науково-дослідницької й педагогічної діяльності та потребують поглиблених професійних знань;
- ✓ проведення і обробка дослідження, аналіз та осмислення їх з урахуванням літературних даних;
- ✓ оформлення висновків дослідження у вигляді звітів, рефератів, статей, презентацій;
- ✓ здійснення своєї професійної діяльності в будь-яких умовах освітнього простору, враховуючи зміни, що часто відбуваються в суспільстві.

Професійна компетентність майбутніх учителів є основою ефективної самореалізації на ринку праці. XXI століття диктує нові вимоги до конкурентоспроможної молоді. Наш час потребує від студентів неординарності мислення, відповідальності, швидкості в прийнятті рішень тощо. Тобто це має бути молодь нової формації. Завжди вимоги до конкурентоспроможного фахівця висувалися і будуть висуватися з огляду на зміни пріоритетів розвитку суспільства. Однак, реалізація трудового потенціалу студентів та високий рівень конкурентоспроможності на ринку праці залежить в першу чергу від самої людини.

Професійна компетентність студентів визначається також розвиненістю у нього певних якостей: педагогічної ерудиції, мислення, інтуїції, відношення, мобільності, здатності до імпровізації та рефлексії. Сформованість основних компетентностей дозволить грамотно будувати взаємовідношення в різних професійних ситуаціях і на різних рівнях. Отже, сучасний процес професійного становлення передбачає цілеспрямовану, узгоджену систему взаємозв'язку навчальної і професійної діяльності студентів майбутніх учителів, неперервність освіти й самоосвіти. Кваліфікований педагог буде затребуваний на ринку праці в тому випадку, якщо вже в студентські роки оволодіє професійними компетентностями і зуміє розвинути в собі такі якості, як професіоналізм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бібік Н.М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К.: К.І.С., 2004. С.49.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / заг. ред. В. Т. Бусел. К.: Перун, 2005. 1728 с.
3. Горкуненко П. П. Зміст і структура дослідницьких умінь студентів. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Київ–Запоріжжя. 2003. Вип. 29. С. 144–151.
4. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики : наук.–метод. посібник /за ред. І. Г. Єрмакова. Запоріжжя: ХНРБЦ, 2006. 640 с.
5. Новий тлумачний словник української мови / уклад. В.В. Яременко. К.: Аконіт, 2001. 911 с.
6. Тинкалюк О. В. Дефініції понять «компетентність» і «компетенції» у педагогічній науці. *Наук. зап. Тернопіл. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*. 2007. № 9. С. 235–242.
7. Чайченко Н.Н. Формування дослідницьких умінь як складової професійних компетентностей особистості. *Гуманізація навчально–виховного процесу: збірник наукових праць*. Слов'янськ: СДПУ, 2010. С. 82–88.

ПОЕТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ НА УРОКАХ ФОНЕТИКИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Наконежна Анна Андріївна,
студентка
Херсонський державний університет
м. Херсон, Україна

Введення. На сьогоднішній день метою навчання іноземної мови є формування всіх складових комунікативної компетенції. В її розвитку провідну роль відіграють мовні навички. Перед вчителем іноземної мови стоїть дуже важливе завдання – формування правильної англійської вимови. Правильна і чітка вимова звуків у результаті сприяє правильній передачі думок, а також правильному розумінню мови.

Процес виконання вправ досить нудний, тому використання малих поетичних форм є одним з найкращих способів, за допомогою якого формуються, закріплюються і вдосконалюються фонетичні навички.

Під час написання роботи були аналізовані праці українських та зарубіжних науковців. Теоретичним підґрунтям магістерської роботи слугують, по-перше, праці науковців, які вивчали проблеми, пов'язані з навчанням фонетиці англійської мови (Щерба Л.В., Артемов В.О., Леонтьєв О.О., Шатілов С.Ф., Мільруд Р.П., Пасов Є.І., Панасенко Н.І., Хомицька А.М., Антипова А.М.) [2, 3, 7, 8, 9, 10], по-друге, праці науковців, які вивчали нетрадиційні методи і прийоми викладання іноземної мови, одним з яких є використання пісенних матеріалів, в якості засобу навчання учнів фонетиці (Аітов В.Ф., Зубарева Л.О., Карпіченкова Є.П.) [1, 5] та, по-третє, дослідження ролі віршів у вивченні англійської мови (Грибанова К.І., Павлова О.О.) [4, 6].

Мета роботи. Метою даної роботи є обґрунтування ефективності застосування малих поетичних форм при формуванні фонетичних навичок.

Методи. У роботі були використанні такі методи дослідження як вивчення літератури з даної проблеми такі як аналіз логічного узагальнення,

описовий, порівняння та систематизації педагогічних та лінгвістичних досліджень.

Результати. При заучуванні малих віршів, учні удосконалюють свої навички говоріння, закріплюють правила фразового наголосу. При формуванні фонетичних навичок учням необхідно приділяти увагу вивченню віршів також для того, щоб показати красу звучання англійської мови, його ритмів і звуків. [4]

Враховуючи сучасні методики викладання іноземної мови та психологічно-педагогічні особливості учнів, використання різноманітних малих віршів на уроках іноземної мови можуть сприяти підвищенню ефективності навчання учнів. [6]

Слід зазначити, що окремі поетичні твори пропонуються авторами сучасних навчально-методичних комплектів з англійської мови, методичні аспекти роботи над віршем аналізується на сторінках журналу «Іноземні мови в школи», але системного підходу до вивчення англійської поезії на уроках не розроблено [4, 6].

Висновки. Отже, для створення сприятливих умов для оптимального режиму уроку, формування фонетичних навичок у учнів, стійкої позитивної мотивації до вивчення іноземної мови, а також для створення процесу навчання більш цікавим і незабутнім можна використовувати малі поетичні форми, такі як сенкани, лімерики, хайку тощо. Більш того, малі поетичні форми на уроках іноземної мови сприяють розвитку мислення, пам'яті, сприйняття та уваги дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аитов В. Ф. Использование аутентичного песенного материала в обучении английскому языку в 5–6 классах средней общеобразовательной школы / В. Ф. Аитов // Современная зарубежная культура в обучении иностранным языкам: Сборник материалов научно–практической конференции. – Санкт–Петербург. – 1993. – С. 65–68, 119–121.

2. Антипова А. М. О ритме английской речи / А. М. Антипова // ИЯШ -1990. – №2. – С. 55.
3. Артемов В. А. Психология обучения иностранным языкам / В. А. Артемов – М. – 1969. – 279 с.
4. Грибанова К. И. Развитие коммуникативной компетенции учащихся на материале поэтических произведений / К. И. Грибанова //Иностранные языки в школе
5. Карпиченкова Е. П. Роль музыки и песен в изучении английского языка / Е. П. Карпиченкова // ИЯШ. – 1990. – №5.
6. Павлова Е. А. Стихи и рифмовки на уроках иностранного языка эффективное средство усвоения языкового материала / Е. А. Павлова // Иностранные языки в школе. – 2009
7. Пассов Е. И. Основы методики обучения иностранным языкам / Е. И. Пассов — М. – «Русский язык». – 1977.
8. Хомицкая А. Н. Профессионально-ориентированное совершенствование фонетической стороны речи студентов. / А. Н. Хомицкая – Канд дисс.- Н.Новг., 1999.
9. Шатилов С. Ф. О создании рациональной методики обучения / С. Ф. Шатилов // ИЯШ. – 1990. – №2. – с. 46-50
10. Щерба Л. В. Избранные работы по языкознанию и фонетике. / Л. В. Щерба – Т.1., Изд. Ленинградского ун-та. – 1958. – 180 с.

МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК ПЕРШОКЛАСНИКІВ І ЧИННИКИ ЩО НА НЬОГО ВПЛИВАЮТЬ

Начинова Олена Василівна,
канд. пед. наук, доцент;
Трембач Анна Сергіївна,
Магістрантка
ДЗ «ПНПУ імені К.Д.Ушинського»,
м. Одеса, Україна

Мовлення – це вища психічна функція людини, показник її психічного розвитку та стану, яка формується на базі сприйняття, уваги та пам'яті, паралельно із мисленням. Тому мовлення дитини 6-7 років, як правило, віддзеркалює стан її психічного розвитку. Моніторинг та аналіз показників розвитку мовлення у учня дають підґрунття говорити про особливості психомовленнєвого розвитку дитини.

Мовлення — це форма спілкування, опосередкована мовою, яке включає процеси побудови та розуміння висловлювання. Мовлення дитини розглядається як специфічна, ієрархічно організована діяльність, яка вибудовується в процесі навчання та спілкування. Мовленнєва компетентність учня, яку сьогодні формує початкова школа, і яку має демонструвати учень навіть першого класу, складається із декількох окремих компетентностей, а саме: граматичної, лексичної, діалогової, мово активної. Сутність та особливість її утворення з різних боків досліджувало багато науковців А. Богуш, М. Вашуленко, В. Гербова, Л. Дейниченко, А. Іваненко, Н. Орланова та ін. Достатній рівень розвитку кожної із них забезпечує належний рівень мовленнєвої компетентності і забезпечує здатність до практичного використання знань про мову в процесі спілкування з певною усвідомленою метою, та у конкретних мовленнєвих ситуаціях (Є.Соботович, Р. Левина, Л. Спірова, В.Тарасун, Г.Чірка, Н.Нікашина, М. Шеремет ін). Достатній

рівень розвитку мовлення є умовою формування інших базових компетентностей передбачених вимогами початкової ланки освіти, що в сукупності забезпечує освітню успішність школяра.

За даними М. Єфіменко, 31 % сьогоденних дітей шестирічного віку, що приходять до школи, відстають за своїм нормативними характеристиками розвитку. Відставання спостерігаються як у фізичному розвитку, руховій сфері, так і в психомовленнєвій. У значної частини дітей мовний розвиток, рівень мовної компетентності недостатні для успішного навчання в школі. Вони демонструють не лише відхилення у вимові окремих звуків, а й не сформованість більшості компонентів мови, що свідчить про їхню мовну недорозвиненість. На жаль, сьогодні до звичайних причин мовного недорозвитку додалась пов'язана з карантинном у зв'язку з COVID-19. Дистанційне навчання, штучне обмеження спілкування учнів початкових класів негативно впливають на мовний розвиток учнів.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що сьогодні всі діти мають відвідувати школу з 6-ти річного віку, не залежно від рівня їх особистого розвитку (психофізичного, психосоціального, мовленнєвого та ін.). Нова Українська школа передбачає домінування ігрових підходів в навчально-виховній роботі та відсутність оцінювання школярів у перші роки навчання.

Метою даної роботи було дослідження показників сформованості мовленнєвої компетенції учнів загальноосвітніх шкіл шестирічного віку, які відвідували дошкільний заклад в порівнянні з їх однолітками, що такого досвіду не мали.

В роботі використано модифіковану методику оцінювання граматичної компетенції 6-ти річних учнів розроблену І. Андрусійовою на основі адаптованих діагностичних методик Р. Лалаєвої, В. Орфінської, О. Романенко, Є. Соботович.

В дослідженні прийняли участь учні першого класу з нормою психофізичного розвитку. Учні, які брали участь в дослідженні були поділені на дві групи: перша це учні які не відвідували дошкільний заклад. Друга – це

школярі які перед школою не менше двох років відвідували дошкільну установу. Діагностування проводилося наприкінці першого року навчання, враховуючи що всі суб'єкти дослідження перебували тривалий час на дистанційному форматі навчання. Організуючі дослідження виходили із положення про провідне значення мовлення для розвитку учня взагалі, та його пізнавальної діяльності зокрема.

Відповідно до сучасних вимог, незалежно від вихідного стану розвитку мовлення дитини (при прийомі до школи) учень, по завершенні першого року навчання, повинен демонструвати певний рівень граматичних умінь. Ці уміння мають бути сформовані в процесі навчально-виховної діяльності не залежно від формату шкільного навчання. Несформованість базових компетентностей порушує поступовість навчання, негативно впливає на весь освітній алгоритм дитини.

Дослідження проводилось індивідуально по чотирьом тестам різним по складності, з використанням наглядного матеріалу. Загалом у дослідженні було задіяне 46 школярів, які навчаються в школах Одеської області та виявили бажання брати участь в експериментах. Порівняння одержаних результатів дозволили визначити рівень граматичної компетенції у учнів-першокласників, які мали різні умови педагогічного супроводу в дошкільному віці.

Завдання 1. Доповни речення. Це завдання допомагає виявити уміння узгоджувати іменники з іншими частинами мови в реченні і ставити їх у відповідний відмінок. (У бабусі жив ... котик. Бабуся годувала Кожен день вона давала ... молоко. Бабуся дуже любила Вона розповідала дітям про Бабуся дуже добре доглядала)

За кількісними показниками завдання виконано наступним чином:

- серед учнів шестирічного віку першої групи 30% учнів самостійно швидко добирають іменник у правильному відмінку і узгоджують його в реченні, не допускаючи помилок (високий рівень виконання завдання). Добирає іменник і узгоджує його в реченні, але допускає 1-3 помилки, які самостійно виправляє - 45% учнів, достатній рівень виконання завдання.

Добирають іменник і узгоджують його в реченні за допомогою дорослого, розуміють зміст завдання, допускають 3-4 помилки - 15% учнів, середній рівень виконання завдання. Не узгоджують іменник в реченні, не зовсім розуміють зміст завдання, допускають багато помилок, що самостійно не виправляють, або взагалі відмовляються від виконання завдання 10% учнів, низький рівень виконання завдання.

- серед учнів другої групи самостійно правильно добирають іменник в правильному відмінку і узгоджують його в реченні, не допускають помилки 82% учнів, це високий рівень виконання завдання. Решта учнів (18%) виконують завдання на достатньому рівні.

Отже, експериментальні дані показали, що діти, які тривало відвідували дошкільний заклад напередодні вступу до школи, це завдання виконали краще. В основному на високому та достатньому рівнях.

Завдання 2. Дай відповідь на запитання. Це завдання дає змогу виявити уміння учнів співвідносити запитання з часом виконання дії.(Що робить собака? Що збирається робити кіт? Що буде робити садівник?Що зробив равлик?).

За кількісними показниками завдання виконано наступним чином:

- серед першокласників першої групи 15% учнів самостійно швидко знаходять правильну відповідь на запитання і співвідносять її за часом (високий рівень виконання завдання). Виконують завдання за допомогою експериментатора, допускають помилку, яку самостійно виправляють 35% учнів, це достатній рівень виконання завдання. Розуміють зміст завдання, але виконують його за допомогою експериментатора, допускають помилки, які самостійно не виправляють 30% учнів, середній рівень виконання завдання. Низький рівень виконання завдання демонструють 20% школярів.

Серед учнів другої групи розподіл був такий:35%-високий рівень виконання завдання, 35% учнів показали достатній рівень виконання завдання і30% учнів – середній рівень виконання завдання.

Експериментальні дані показали, що у більшості учнів першої групи (50%) домінує низький та середній рівень виконання завдання, тоді як в учнів другої групи результати представлені в основному високим та достатнім (70%) показниками.

Завдання 3. Доповни речення. Це завдання дозволяло виявити рівень засвоєння граматичних ознак в сполученні іменників з числівниками. (Приклад: Одна чашка, а три .. чашки. Одна цукерка, а дві... Одна груша, а дві ..).

За кількісними показниками завдання виконано наступним чином:

- серед учнів першої групи 20% продемонстрували високий рівень виконання завдання. Добирають іменники і узгоджують їх з числівниками, але допускають 1-3 помилки, які самостійно виправляють біля 40% учнів – достатній рівень виконання завдання. Добирають іменники і узгоджують їх з числівниками за допомогою експериментатора, розуміють зміст завдання, але допускають 3-4 помилки 30% учнів – середній рівень виконання завдання. Не узгоджують іменники з числівниками, не зовсім розуміють зміст завдання, допускають багато помилок, які самостійно не виправляють, або взагалі відмовляються від виконання завдання 10% учнів, низький рівень виконання завдання.

Серед учнів другої групи високий рівень виконання завдання показали 40% учнів. Ще 40%, - продемонстрували достатній рівень виконання завдання, 20% учнів – середній рівень виконання завдання.

Отже, експериментальні дані показали, що в учнів другої групи переважає достатній і високий рівень виконання цього завдання (80%), що свідчить про вміння узгоджувати іменники з числівниками. Тоді як у половини учнів першої групи виникають труднощі при узгодженні іменників з числівниками, біля 40% школярів мають значні утруднення при виконанні цього завдання.

Завдання 4. Дай відповідь на запитання. Завдання допомагає з'ясувати рівень розуміння учнями логіко-граматичних конструкцій. (Приклад: «Машину

наздоганяє автобус», «Автобус наздоганяє машину» (з інвертованим порядком слів) питання «Що їде попереду?»)

Кількісні показники наступні:

- серед першокласників першої групи майже 10% учнів виконали завдання за допомогою експериментатора, допустили 1 помилку, яку самостійно виправили, це достатній рівень виконання завдання. Розуміють зміст але виконують завдання за допомогою експериментатора, допускають 2 помилки, які самостійно не виправляють, біля 30% учнів. Це середній рівень виконання завдання. Не розуміють зміст завдання, допускають багато помилок, які самостійно не виправляють, або взагалі відмовляються від виконання завдання ще 60% учнів, що відповідає низькому рівню виконання завдання.

Серед учнів другої групи самостійно і без помилок знайшли відповідь на запитання чверть учнів, це високий рівень виконання завдання. 35% учнів виконали завдання за допомогою експериментатора, допустили 1 помилку, яку самостійно виправили, - достатній рівень виконання завдання. Середній рівень виконання завдання продемонстрували 40% учнів даної групи.

Отже, експериментальні дані показали, що у більшості учнів першої групи виникають труднощі при розумінні парадоксальних висловлювань з прямим порядком слів, зворотних порівняльних і дистанційних конструкцій. В учнів другої групи переважає середній, достатній і високий рівень виконання цього завдання, помилки незначні, що свідчить про краще розуміння учнями логіко-граматичних конструкцій.

Результати дослідження дають можливість говорити про бажаність педагогічного супроводу дитини задовго до вступу до школи. Умови дошкільного виховання впливають на розвиток мовлення дітей, що зберігається на протязі усього першого року навчання. Участь в спільній діяльності з однолітками, спілкування, розвивальні та виховні впливи в процесі дошкільного навчання створюють гарну передумову для мовленнєвого розвитку першокласника, сприяють формуванню мовленнєвої компетентності школяра в процесі його навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Безруких М.М. Ребенок идет в школу / М.Безруких. М.: Академия. 2000. -102с.
2. Соботович Е.Ф. Методика выявления речевых нарушений у детей и диагностика их готовности к школьному обучению / Соботович Е.Ф. – К.: ПП «Компания» Актуальна освіта, 1998. – 127с.

STEM-ОСВІТА ЯК ІННОВАЦІЙНА НАУКОВО-ТЕХНІЧНА СИСТЕМА НАВЧАННЯ

Нечитайло Лариса Григорівна,
завідувач відділення, викладач
Карабцова Валентина Тимофіївна,
викладач,
Балаклійський фаховий педагогічний коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
м. Балаклія, Україна

Одним із актуальних напрямів інноваційного розвитку природничо-математичної освіти є STEM – орієнтований підхід до навчання. STEM-освіта визначає характерні риси педагогічної дидактики, сутність якої виявляється у інтеграції практико орієнтованих підходів до вивчення природничо-математичних дисциплін.

Сьогодні в багатьох країнах створюються осередки STEM-освіти: STEM-лабораторії, STEM-центри тощо. STEM-освіта – категорія, яка визначає відповідну педагогічну технологію розвитку та формування навичок XXI століття, розумово-пізнавальних і творчих якостей молоді. STEM-освіта здійснюється через міждисциплінарний підхід у побудові навчальних програм закладів освіти різного рівня. Водночас, у STEM-освіту активно включаються творчі, мистецькі дисципліни, об'єднані загальним терміном Arts (позначення відповідного підходу – STEM and Arts). Актуальними STEM and Arts напрямками є архітектура, промисловий дизайн, індустриальна естетика тощо. Останнім часом, у європейському науковому дискусії наголошується на важливості всіх дисциплін, використанні міждисциплінарних підходів STEAM (літера A – All - всі) і поєднанні природничо-наукових з іншими навчальними дисциплінами, які вивчаються у школі. STEM-підхід в освіті ґрунтується на міждисциплінарних засадах у побудові навчальних дисциплін і окремих дидактичних елементів (інтегроване навчання відповідно до певних тем або

реально існуючих проблем). Така освітня технологія має на меті комплексно формувати ключові фахові, соціальні й особистісні компетенції молоді, які визначають конкурентну спроможність на ринку праці: здатність і готовність до розв'язання комплексних задач (проблем), критичного та інженерного мислення, творчості, когнітивної гнучкості, співпраці, управління, здійснення інноваційної діяльності та ін.

STEM-освіта нівелюється в навчання як освітній портал та використання STEM-підходу в інтеграції природничих наук. Очевидним є те, що основні дефініції STEM-освіти співпадають зі змістом навичок XXI століття, де їх розділено на такі кластери: 1) навчальні й інноваційні життєві навички: розвиток креативності, творчості та ініціативності, критичного мислення, самоосвіти та саморозвитку 2) навички грамотності: цифрова та медіа грамотність, робота з інформацією та ІТ-технологіями, 3) соціальні навички: емоційний інтелект, комунікативність, командна робота; 4) особистісні навички: ініціативність, тайм-менеджмент, гнучкість.

Найважливішим здобутком, який учні отримують у ході STEM-освіти, є формування здатності їх до пошукової діяльності, формування навичок публічного виступу та презентації результату своєї роботи (проектного освітнього продукту), підтвердження власної життєвої компетентності.

З досвідом роботи стає зрозуміло, що не можна дати знання якоїсь окремої науки незалежно від інших наук, що інтеграція при STEM-освіті, тобто органічне поєднання відомостей інших навчальних предметів навколо однієї теми, є однією з найперспективніших інновацій, яка закладає нові умови діяльності педагогів та здобувачів освіти.

При впровадженні STEM освіти освітній процес стає більш гнучким, тому що враховуються індивідуальні освітні потреби кожного здобувача освіти, створюється комфортні умови для навчання – Science is fun та STEM-орієнтоване освітнє середовище.

Гнучке сучасне STEM-орієнтоване освітнє середовище є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Воно

зобов'язує до використання різноманітних форм, методів та прийомів викладання, що має великий вплив на ефективність сприйняття здобувачами освіти навчального матеріалу.

Комфортне STEM-орієнтоване освітнє середовище передбачає застосування у його межах практико-орієнтованого, міждисциплінарного та проєктного підходів при викладанні вчителями дисциплін природничо-математичного циклу, робототехніки та формування в учнів креативного, творчого мислення завдяки використанню в освітньому процесі різних галузей мистецтва та ІТ-технологій [1].

STEM-орієнтоване освітнє середовище має:

1. охоплювати такі компоненти: шаблони об'єктів відповідно до запитів навчання та проведення здобувачами освіти навчальних досліджень у галузях STEM; програмне забезпечення, платформи та інші ІТ-технології для забезпечення візуалізації навчального та наукового матеріалів; навчальні лабораторії; освітній проєкт – інтерактивний інструмент для підтримки соціальної мережі, що дозволяє здобувачам освіти виконувати навчальні контракти і підключатися до спільнот інших учнів за алогічними цілями навчання; навчання, що засноване на використанні блогів учителів, науковців, учнів; система он-лайн контролю та оцінювання професійних компетентностей учителів та STEM-компетентностей учнів [2];

2. забезпечувати стратегії підвищення інженерної та технологічної освіти учнів закладів освіти [3;4; 5];

3. охоплювати послуги для проведення он-лайн спілкування вчителів з учнями та колегами щодо вирішення навчальних проблем; мобільні додатки для обміну даними щодо навчальних заходів у межах проєктів STEM та забезпечення практичної діяльності учасників цих проєктів за допомогою ІТ; платформи для забезпечення он-лайн навчання і викладання; інструменти для створення анкет та тестів; відкриті он-лайн бібліотеки та ін. [5; 6].

Сучасні науковці виокремлюють STEM-орієнтоване освітнє середовище, в якому змінюється просторово-предметна складова, програми та засоби

навчання: зростає частка проєктної, командної та групової роботи здобувачів освіти, важливе місце в якій займатимуть сучасні цифрові тренди [7], а навчальний простір класної кімнати міститиме декілька зон активності: зони зони розвитку, взаємодії, дослідництва, творчості, презентаційної зони тощо [8].

Існують різноманітні способи впровадження STEM-освіти для активізації навчальної діяльності здобувачів освіти, які дозволяють педагогам продуктивно створювати STEAM-орієнтоване освітнє середовище та мейкер простір з метою розвитку життєвої компетентності та навичок XXI століття творчої особистості.

Використовуючи елементи STEM-технології, вчитель демонструє дітям можливість застосування науково-технічних знань в реальному житті. Це дає можливість навчитися розуміти складну термінологію, правильно вибрати майбутню професію підготуватися до сприйняття життя.

Впровадження STEAM-освіти в практику може бути реалізовано такими основними способами [9]:

1. STEM-проєкт. Під час виконання освітніх проєктів активізується творча, пошукова, дослідницька діяльність здобувачів освіти, спрямована на отримання самостійних результатів під керівництвом учителя. При застосуванні проєктної технології розвиваються і *hard skills*, і *soft skills*.

2. STEM-урок/практичні заняття. Відмінні особливості такого уроку є інтеграція: кожна частина уроку суворо структурована, має регламент часу, кількість дисциплін, які можна залучити для розв'язання поставленої проблеми, є обмеженою.

3. Мейкерський простір складається з мейкерів які використовують мікс цифрових та ремісних навичок (*hand-made*) щоб створювати та розповсюджувати винаходи задля особистісного застосування.

4. Використання онлайн-сервісів.

STEM-освіта базується на використанні засобів та обладнання, пов'язаних із технічним моделюванням, енергетикою, електротехнікою, інформатикою, ІТ-технологіями, науковими дослідженнями в галузі

енергозберігаючих технологій, автоматикою, робототехнікою, інтелектуальними системами, радіотехнікою, радіоелектронікою, авіацією, космонавтикою, аерокосмічними технологіями тощо [10].

STEM-освіта є основою для *наукової освіти (science education)*. Для того, щоб підготувати сучасне покоління до майбутніх професій у галузі високих технологій, до основних складників STEM-освіти важливо також залучати робототехніку та 3D-технології.

Освітня робототехніка (*educational robotics, robotics in education*) – інтегрований, міжпредметний напрям навчання здобувачів освіти із використанням роботів та робототехнічних систем, у процесі якого включаються знання зі STEM-предметів (фізики, технологій, математики), кібернетики, мехатроніки та інформатики. Навчання освітньої робототехніки відповідає ідеям випереджального навчання (навчання технологій, які будуть потрібні в майбутньому) й дозволяє залучити учнів різного віку до процесу інноваційної та науково-технічної творчості [11, с. 182].

Бурхливий розвиток 3D-технологій сприяє появі нових професій: фахівці із 3D-друкування, 3D-дизайнери тощо. Саме навчання з застосуванням 3D-технологій сприяє розвитку просторового та образного мислення; творчих здібностей і навичок здобувачів освіти; формуванню умінь моделювати тривимірні об'єкти тощо.

STEM-освіта – це вимога часу, це творчість та мистецтво педагога та здобувача освіти. Результатом STEM-підходу є поява якісно нової властивості у навчанні – поєднання ізольованих навчальних предметів у цілісну систему знань. Тому, розвиток освіти як системи має реалізовуватися через системні знання та STEM-освіту, що є необхідними для формування цілісного критичного алгоритмічного та інженерного мислення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поліхун Н. І., Сліпучіна І. А., Чернецький І. С. «Педагогічна технологія STEM як засіб реформування освітньої системи України», *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, № 3(58), с. 05-09, 2017.

2. Офіційний сайт Інституту модернізації змісту освіти. URL: <http://www.imzo.gov.ua/stem-osvita/> (дата звернення: 01.09.2021).
3. Connor A.M., Karmokar S., Whittington C. From STEM to STEAM: Strategies for enhancing engineering & technology education. *International Journal of Engineering Pedagogies*, 2015. 5(2), 37-47.
4. Сліпухіна І. А. Формування технологічної компетентності майбутніх інженерів з використанням системи комп'ютерно орієнтованого навчання. Луцьк, Україна: СПД Галяк Ж. В., 2014.
5. Sublette H. An effective model of developing teacher leaders in STEM education. A dissertation submitted in partial satisfaction of the requirements for the degree of Doctor of E.
6. Leong J. 'When You Can't Envision, You Can't Give Permission': Learning and Teaching Through A STEAM Network. Submitted in fulfillment of the requirement for the degree of Master of Arts (Research). Creative Industries Faculty Queensland University of Technology, 2017. 140 p.
7. Литвинова С.Г. Модель використання системи комп'ютерного моделювання для формування компетентностей учнів з природничо-математичних предметів. *Фізико-математична освіта*. Випуск 1(19), 2019. С. 108-115.
8. Сороко Н.В. Чинники впливу на розвиток STEAM-орієнтованого освітнього середовища загального закладу освіти. Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Інформаційні технології в освіті, науці і техніці» (ІТОНТ-2020): Черкаси, 21-23 травня 2020. URL: <https://knsa.chdtu.edu.ua/conferences> (дата звернення: 01.09.2020).
9. Дубасенюк О.А. Наукові підходи до освіти дорослих // *Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк*. Житомир: Вид-во Рута, 2016. С. 155-167.
10. Барна О.В. Впровадження STEM-освіти в навчальних закладах: етапи та моделі. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: збірник матеріалів I регіональної науково-практичної веб-конференції,

м. Тернопіль, 24 травня 2017 р. Тернопіль: ТОКІППО, 2017. С. 3–8.
URL:<http://elar.ippo.edu.te.ua:8080/handle/123456789/4559> (дата звернення:
03.04.2020).

11. Морзе Н.В., Струтинська О.В., Умрик М.А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2018. № 5. С. 178–187. URL:
[http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/
openedu/article/view/175/233#.XCVa1fmLTcs](http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/175/233#.XCVa1fmLTcs) (дата звернення: 01.08.2020).

ВИКОРИСТАННЯ КЛАСНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ РОЗВИТКУ УСНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Норенко Марія Андріївна

студентка

Наук. Керівник

Поселецька Катерина Андріївна

к. пед. н., доц.

Вінницький державний педагогічний університет

ім. М. Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Введення. Класне середовище часто сприймається підлітками як штучне, а уроки з іноземної мови далеко не завжди можуть відтворити реальні соціальні контексти. Розіграти діалог, наче учні перебувають у супермаркеті чи в кафе, часто сприймається підлітками як дитяча гра, у якій вони не хочуть приймати участь. Відповідно, мотивація до виконання таких завдань часто буває зниженою. У даній статі ми розберемо різні методи, спрямованні на компенсацію зниженої мотивації до role-play завдань під час уроку з іноземної мови. Описані методи базуються на трактуванні класного середовища, як самого по-собі унікального та надзвичайно потенційного соціального контексту. Вчитель та учні вступають у цілком реальні соціальні взаємини один з одним [3, с. 44], що варто плекати та активно використовувати під час навчального процесу. Звісно, у дорослому житті не треба буде пояснювати, чому домашнє завдання було здано з запізненням, але доведеться пояснювати, чому певний результат не був досягнутий, що буде неодмінно базуватись на схожих мовних формах, де відрізнитись буде лише лексична складова [3, с. 44].

Ціль. У даній статі ми маємо на меті висвітлити соціальне значення певних аспектів класного середовища та, відповідно, додаткове поле для розвитку усної комунікативної компетенції.

Матеріали та методи. Дослідження теми соціального значення класного середовища у даній статі базується на ряді праць закордонних дослідників,

зокрема: В. Літлвуда, В. Ріверс, Дж. Хармера та П. Фенриха. Стосовно соціальної природи класного середовища, В. Ріверс зазначає, що у класному середовищі вчитель не може домінувати [4, с. 11]. Таке середовище уможлиблює усну комунікативну інтеракцію, тому вчитель має поступитись своєю провідною роллю. В. Літлвуд досліджує окремі аспекти класного середовища, які несуть в собі великий інтерактивний потенціал, адже стосуються цілком реальних речей, які бентежать як вчителя, так і учня [3, с. 44]. Дж. Хармер окреслює ряд факторів, які безпосередньо впливають на класне середовище (від використання певного тону голосу під час уроку до організації точок перебування учнів у класній кімнаті) [2]. П. Фенрих вбачає у класному середовищі «дзеркало суспільства», тому воно має бути демократичним, та працювати виключно з тим, що його насправді стосується та бентежить [1].

Результати та обговорення. Мовні форми та навички, яких учні набувають у класному середовищі, неодмінно трансформуються та розширюються на більші та різноманітніші соціальні контексти. Розглянемо аспекти класного середовища, що мають чіткий соціальний контекст (реальний контекст, на відміну від умовного, який часто пропонується під час role-play завдань).

Використання іноземної мови для організації роботи класу

Цей аспект класного середовища передбачає використання іноземної мови не тільки для виконання завдань, які безпосередньо пов'язані з розвитком основних мовленнєвих навичок, а і використання іноземної мови для організації роботи [3, с. 45]. Соціальний контекст стає реальним: вчитель має лаконічно та чітко пояснити суть завдання, іноді різними словами, а часом декілька разів, а учні мають дійсно зрозуміти завдання, адже від цього залежить їхня робота та оцінка. За нестачею часу, або через не усвідомлення того, що інструкції щодо виконання завдання треба доносити іноземною мовою, вчителі часто перекладають інструкції до виконання завдання на рідну мову учнів, тим самим позбавляючи своїх учнів шансу усвідомити реальність даного соціального контексту. Іноземна мова набуває «штучності», адже потрібна

тільки для виконання окремої справи, а якщо треба донести важливу інформацію, то вчитель завжди використовує рідну мову, тому іноземну можна і надалі не використовувати поза вправою. Приблизно так учні інтерпретують перехід вчителя на рідну мову.

Навчання через мову, а не навчання мові

Аспект навчання через мову забезпечує найвищий соціальний контекст, адже мова стає інструментом здобуття нового, не є самоціллю (вивчати мову, заради вивчення мови). Такий механізм використання мови є надзвичайно наближеним до того, як ми використовуємо рідну мову. Наприклад, коли дитина баче їжачка вперше, вона зацікавлена у самому їжаку, а не у слові «їжак», яке є іменником у чоловічому роді, однини. Слово «їжак» тепер міцно тримається у пам'яті, адже має реальне соціальне значення, воно не умовне. У контексті класного середовища, вчитель може запропонувати вивчення реальної, не-лінгвістичної матерії використовуючи іноземну мову [3, с. 46]. Наприклад, приготувати міні-виступ на тему «5 порад, як впоратися зі стресом під час підготовки та складання іспитів». Учні шукатимуть реальні поради, з реальних сайтів, мова відіграє важливу соціальну функцію.

Вчитель-співрозмовник

Типова педагогічна стратегія – задавати питання, а як тільки учень відповів, задавати наступне, і так до кінця справи [3, с. 47]. Насправді, така модель інтеракції не несе в собі реального соціального контексту. Вчитель не вступає у рівноправний діалог, часто не висловлює свою думку, тільки аби учень говорив більше часу. Проте, така поведінка зі сторони вчителя нівелює соціальне значення іноземної мови. У реальному житті така комунікація неможлива, а подібна модель інтеракції не готує учня до реальних комунікативних викликів життя (де люди перебивають один одного, висловлюють протилежні думки, або просто обмінюються думками). Окрім того, учень має вчитись не тільки відповідати, а і спонтанно ставити запитання вчителю, спонукати вчителя відповідати, цікавитись його думкою, вести діалог, а не тільки слідувати за вчителем.

Інтерація з громадою, що говорить іноземною мовою

Мова не існує поза соціумом. Чому не познайомити учнів з представниками громади, які користуються іноземною для учнів мовою щодня? Комунікація з носіями мови не замінить уроків з іноземної мови, проте надасть мові важливого соціального значення, мова перестане бути «штучною». Учні втрачають багато можливостей, коли не взаємодіють з громадою, мову якої вивчають [4, с. 13]. Найлегший спосіб познайомитись з представниками іншомовної громади – це вступити у групи по інтересах у соціальних мережах. Окрім того, такий вид діяльності може бути доповнений різноманітними проєктами («як безпечно спілкуватись онлайн?, тощо).

Висновки. Класне середовище може і має бути використано для розвитку усної комунікативної компетенції, адже воно само є унікальним соціальним контекстом. Його правильне використання спонукає підвищення соціального (тобто реального) значення іноземної мови, що заохочує учнів активніше використовувати іноземну мову у різноманітних комунікативних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шевчук П., Фенрих П. (ред.). Інтерактивні методи навчання: навч. посібник. Щецін, вид-во WSAP, 2005. 170 с.
2. Harmer J. How to teach English. Pearson Education Limited, 200. 99 p.
3. Littlewood W. Communicative Language Teaching. Cambridge University Press, 2010. 108 p.
4. Rivers W. *Interaction as the key to teaching language for communication*. URL: <http://www1.udel.edu/eli/educ647/rivers/Rivers1.pdf> (дата звернення: 12.10.2021)

ОЦІНКА ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ПІД ЧАС ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Обухова Ксенія Олександрівна

здобувач другого (магістерського) освітнього рівня
спеціальності 231 Соціальна робота освітньої програми
«Моніторинг і оцінка соціальних програм»
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Соціальний супровід дітей повинен бути націлений на індивідуальний підхід до потреб дитини заснований на наявному потенціалі психічного, фізичного, соціального розвитку та рівні розвитку моторних, інтелектуальних, творчих здібностей та умінь. Вагомою особливістю соціального супроводу дітей з особливими освітніми потребами, які навчаються в умовах інклюзивної освіти, є організація і здійснення комплексного підходу впровадження інклюзивної освіти, яке потребує проведення необхідних психосоціальних та педагогічних заходів.

В контексті сьогодення актуальною є проблема визначення особливостей надання соціальних послуг в межах реалізації інклюзивної освітньої практики, методологічних засад підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю, які беруть безпосередню участь в організації і забезпеченні ефективного функціонування інклюзивного простору на основі без бар'єрного середовища. Актуальність інклюзії привертає науковий інтерес завдяки його поліструктурності та мультидисциплінарності.

«Інклюзивна освіта» сьогодні є найбільш вживаним у науково-освітньому обігу поняття в Україні. Це поняття розглядали такі науковці: М. Андрєєва, Ю. Богінська, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Сак, Н.Софій, А. Шевцов. Інтеграція та інклюзія в наукових дослідженнях як сутність інклюзивної освіти полягає у

поступовому, взаємно-перехідному та невід'ємною фазами процесу входження дитини з ООП у соціальне та освітнє середовище [1].

Мета роботи./Aim. Проаналізовано особливості супроводу дітей з особливими освітніми проблемами під час інклюзивного навчання. Розглянуто такі феномени, як батьківська компетентність, особливості інклюзивної освіти, супровід під час інклюзивної освіти. Висвітлено особливості роботи та взаємодії мультидисциплінарної команди фахівців між собою, з батьками, в межах супроводу дитини з особливими освітніми потребами (далі ООП) під час навчання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичний аналіз наукових джерел. З метою підвищення інформативності було використано певні методи наукового дослідження: аналіз наукових публікацій, опитування, анкетування, інтерв'ювання. Респондентами опитування були адміністрація та педагогічний колектив Балаклійського ліцею №1 імені А.О. Тризни Балаклійської міської ради, Харківської області. До анкетування були залучені батьки, котрі мають дитину з ООП, що потребують супроводу під час інклюзивного навчання, інтерв'ювання - пройшли члени мультидисциплінарної команди, які працюють з дітьми з ООП. Результати опитування показали, що на базі освітнього закладу створено належні умови без бар'єрного середовища для якісної освіти та відпочинку дітей з ООП, відбувається максимальна соціалізація та залучення до різних видів позакласного життя таких учнів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Одним із напрямів сучасної реформи загальної середньої освіти згідно з Концепцією НУШ визначено запровадження педагогіки партнерства, в основі якої — співпраця всіх суб'єктів освіти [2]. Такий підхід надзвичайно актуальний для інклюзивного навчання, яке саме і ґрунтується на мультидисциплінарній взаємодії фахівців і батьків дитини й забезпечується командою психолого-педагогічного супроводу [3]. Супровід дітей з особливими освітніми потребами буде мати успіх у командній роботі і залежить від розуміння спільної мети та підходів, рівноправності в їх реалізації і відповідальності за результат.

Зазначені фактори повністю збігаються з принципами педагогіки партнерства, що підтверджує вагомість проблеми партнерської взаємодії для інклюзивної освіти.

Станом на 1 січня 2020 року в Україні в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця кількість у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи. Так, у 2019/2020 навчальному році 35% від загальної кількості закладів загальної середньої освіти організували інклюзивне навчання.

Середовищем для дослідження став Балаклійський ліцеї № 1 імені О.А. Тризни Балаклійської міської ради Харківської області. В цьому навчальному закладі створені умови для забезпечення рівного доступу до якісної освіти для навчання всіх учнів. Для дітей з ООП створене інклюзивне освітнє середовище. Позитивним є те, що учителі готові до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Класи пристосовані до навчання дітей з ООП. Працюють шкільний психолог, логопед, асистент учителя, соціальний педагог. Метою навчання дітей з ООП в школі є досягнення загального рівня освіченості за відповідним варіантом, формування особистісних якостей, необхідних для соціальної реабілітації та інтеграції в суспільство.

Основною умовою у забезпеченні успішності навчання дитини з ООП в Балаклійському ліцеї № 1 імені О.А. Тризни є індивідуалізація навчально-виховного процесу. У роботі з дитиною ООП відбувається взаємодія між батьками та спеціалістами для задоволення усіх потреб дитини. Індивідуальне планування навчально-виховного процесу стартує з розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР), яка допомагає педагогічному колективу закладу пристосувати освітнє середовище до потреб дитини та забезпечити доступність загальноосвітньої навчальної програми [4]

Вчителі мають високий рівень сформованості готовності до роботи в інклюзивних класах, усвідомлюючи значимість інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в соціум і отримання якісної освіти; розглядають

інклюзивне навчання як найбільш прийнятне та ефективне для соціалізації дітей з ООП. Володіють повними, глибокими і систематизованими знаннями щодо специфіки роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Можуть аналізувати й адекватно оцінювати досвід здійснення професійної діяльності в процесі інклюзивного навчання.

Інтерв'ю надали фахівці мультидисциплінарної команди мета якого було виявлення труднощів у роботі з дитиною ООП, визначити рівень матеріального та дидактичного забезпечення для роботи, встановлення взаємодії спеціалістів між собою, з батьками та інформування щодо успіхів дитини. Під час інтерв'ю фахівці ділилися своїм досвідом роботи, чином відбувається взаємодія між спеціалістами та спеціалістів з батьками дитини з ООП. Одним із питань було ставлення до інклюзивної освіти, якою вони її бачать та переваги інклюзивної освіти. Усі респонденти вбачають лише позитив від впровадження інклюзивної освіти, бо це дає дитині можливість розвитку, адаптації та соціалізації. Кожен з фахівців стверджує, що взаємодія з батьками дуже тісна, що батьки прислухаються до порад мультидисциплінарної команди і відкрито взаємодіють з усіма членами команди.

В розробленій анкеті для батьків міститься 20 питань різного формату, це питання відкриті, з однією відповіддю, так із множинним вибором відповідей.

В моєму анкетуванні взяли участь 13 батьків, у яких дитина потребує інклюзивне навчання. Проаналізувавши дані анкетування можемо зробити такі висновки:

Всі діти мають доступ до інклюзивного навчання;

Діти отримують супровід під час інклюзивного навчання: 1-2 роки це вкладає – 53.8% від опитаних батьків, трохи менше отримують протягом 3-4 років – 38.5% і більше 5 років – 7.7%.

76% опитаних мають індивідуальний план розвитку, і 24 % (3 дитини) його не мають. Батьки цих діти звернулися за допомогою до спеціалістів розвинути комунікативні навички та виправити дефекти мовлення у дитини. Причиною відсутності ІПР було пізнє звернення до ІРЦ.

В Балаклійському ліцеї №1 ім. О.А.Тризни та інклюзивно-ресурсному центрі найбільш затребуваний фахівець це: психолог, логопед, асистент учителя. Одна дитина які потребують реабілітолога.

З 2020-2021 навчального року в ліцеї була введена посада соціального педагога, ця честь дісталася мені. Мене вводили в курс роботи з дітьми з ООП, складання ІПР, тощо. Мене ознайомили з особливостями роботи на практиці, це для мене стало викликом перевірки своєї фахової компетентності, бо теоретично все легко та доступно, але практика показала інше.

Одним із питань було дотримання конфіденційності мультидисциплінарною командою. 76% батьків підтвердили, що дотримується конфіденційність, 24% - це спростували відповівши – ні. На жаль, причини чому саме така відповідь була, не можу сказати. Анкетування було анонімне.

До кожної дитини виявляють повагу до індивідуальних особливостей дитини, Це зазначили усі респонденти.

10 опитаних батьків приймали участь у розробленні ІПР, і 3 дітей його не мають тому батьки не залучались. Але батьки цих дітей особисто розмовляли зі спеціалістами щодо індивідуальної роботи, де було надана рекомендація про звернення в ІРЦ для отримання висновку та на основі нього повного забезпечення супроводу під час інклюзивної освіти.

Питання відкритої форми звучало так: «Чи були у вас особливі побажання щодо роботи спеціалістів с вашою дитиною? Які?». 6 батьків дитини з ООП не мали особливих побажань, їх повністю влаштувала програма ІПР та окреслена робота з дитиною. Інші наголошували на таких побажаннях, цитую відповіді з анкети: «Зробити наголос на розвитку комунікативності»; «Більше звертати увагу на покращення уважності»; «Дослухатися власної думки дитини»; «Звертати увагу на пробелми дитини»; «Проводити ігрові заняття з дитиною, які концентрують увагу моєї дитини. Збільшити кількість занять. Проводити психологічні роботи, щодо корекції гіперактивності моєї дитини»; «Проводити більше занять з моєю дитиною, щоб були групові та індивідуальні

заняття, залучати мою дитину до навчання та зацікавлювати її»; «Соціалізувати дитину, долучаючи до життя класу».

В подальшій роботі усі побажання були враховані спеціалістами і скореговано роботу з учнями.

Труднощі які зазнають діти з ООП це за відповідями батьків :спілкування з однолітками та дорослими виникають у шістьох дітей = 46,2%, управління своїми емоціями, поведінкою зазнають семеро дітей (53.8%) та найбільший відсоток 69.2% виникають труднощі у засвоєнні знань.

Задоволення якістю освіти у батьків складає 80%, а корекційно-реабілітаційні послуги, що надаються дитині усі батьки оцінили на шкалі від 1 до 10 оцінили як 7, 8, 9 балів, це свідчить про активну роботу спеціалістів, але є ще над чим працювати. Щодо соціального супроводу, батьки мають більше зауважень. На мою думку, соціальний супровід включає в себе безліч моментів і тому оцінити максимально лояльно важко, результат соціального супроводу в багатьох ситуаціях залежить від факторів, відношення, емоцій, що впливають на дитину.

Усі батьки отримують інформацію про розвиток, навчання та успішність дитини, а також про реалізацію ІПР. Усі батьки отримують своєчасно рекомендації для подальшого розвитку та підтримку своєї дитини.

Висновки./Conclusions. Підсумовуючи вищезазначене можна зробити наступні висновки: інклюзивна освіта доступна для кожної дитини яка її потребує, створюються усі умови для якісної освіти, надається психологічна, корекційно-реабілітаційна, соціальний супровід дитини з ООП під час інклюзивного навчання. Командна робота буде мати успіх коли буде повне розуміння спільної мети та підходів, рівноправності в їх реалізації і відповідальності за результат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщевська Л. В., Зіброва А. В., Іванова І. Б. та ін. На допомогу батькам, що мають дітей з особовими потребами. Київ. Український інститут соціальних досліджень, 1999. 79 с.

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти» №609 від 8 червня 2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-primirnogopolozhennya-pro-komandu-psihologo-pedagogichnogo-suprovodu-ditini-z-osoblivimiosvitnimi-potrebami-v-zakladi-zagalnoyi-serednoyi-ta-doshkilnoyi-osviti>

4. Про сто і один метод активного навчання. Софій Н. З., Кузьменко В. І. Київ. Крок за кроком. 2003. 116 с.

ВИХОВАННЯ ЦІЛЕСПРЯМОВАНОСТІ І МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ВІКУ

Овчатова Анастасія Павлівна

аспірантка кафедри освіти дорослих
Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Вступ. Дошкільний вік є найбільш сприятливим для сприймання і закладання фундаменту моральних цінностей, які стають базовими орієнтирами у подальшому житті людини. Розуміння вікових можливостей дітей допомагає зрозуміти важливість вчасного формування у дітей цілеспрямованості і правильних моральних орієнтирів, оскільки саме з раннього дитинства починається навчання і розвиток особистості. Що є тим ключем, який вмотивує дитину і допоможе побачити необхідність та потребу у навчанні та формуванні бажання отримати правильні моральні принципи. У дитячий період не раз зауважено, що негативному впливу діти піддаються набагато скоріше, ніж позитивному.

Мета роботи. Доцільне, розглянути виховання у дітей цілеспрямованості і моральних цінностей починаючи з молодшого віку. Цей вік найбільш сприятливий і важливий для виховання особистості. Також більш детально розглянути аспекти які можуть вплинути на мотивацію дітей у процесі навчання.

Матеріали і методи. У процесі праці над цієї роботою були використані різні джерела літератури і проводилось вивчення, аналіз і узагальнення отриманої інформації з них. Були розглянуті і вивчені погляди науковців які розглядали це питання раніше, а також аналіз джерел який допоміг визначити потреби сьогодення.

Результати дослідження та їх обговорення. Відомий педагог і засновник педагогічної освіти В. О. Сухомлінський підкреслював думку, що

однією із основних вимог щодо організації навчального процесу є потреба у розумінні дітьми цілей навчання, вмінні побачити картину свого життя в цілому, оскільки це є найголовнішим заохоченням до навчальної діяльності учнів. Коли діти не розуміють для чого це необхідно складно сконцентруватися і докладати зусиль до цієї діяльності.

Формування цілеспрямованості у дітей розпочинається з раннього віку та має своє вираження більше у постановки мети, ніж у її досягненні і доведення до кінченої завершеності. Особливістю цього віку є те, що увагу дитини важко утримати на одному предметі протягом невеликого проміжку часу, різні обставини відволікають її забираючи увагу дитини, що спричинює відмову від досягнення мети. Лише у більш старшому віці діти проявляють більшу увагу і вміння зосереджуватися на завданні на протязі більшого проміжку часу, діяти та рухатися до мети. І звичайно немаловажним фактором є осмислення важливості того, що різного рівня складності завдання необхідно виконувати протягом конкретних проміжків часу.

Немаловажним аспектом у формуванні цілеспрямованості дитини є значення того, які мають успіхи або невдачі при виконанні дій на шляху до мети. У більш молодшому віці труднощі і невдачі суттєво не впливають на тривалість підтримування цікавості при досягненні мети, оскільки у дітей цього віку ще не трапляється внутрішньої боротьби мотивів. На перевагу цьому у більш дорослішому віці поразки позбавляють стимулу дітей на шляху до мети, таким чином, чим більше у дітей виходить ця справа, тим більша вірогідність доведення її до кінця.

В. О. Сухомлинський підкреслює думку що дитинство створюється з тих моментів, які ми дорослі залишаємо в дітях. А мудрий підхід у спілкуванні з дітьми це і є виховання, а не тільки набір прийомів і методів, які застосовуються. Відгородити дитину від зовнішнього негативного впливу важко, оскільки вона перебуває в соціумі, однак це дає можливість змінювати здатність дітей правильно давати оцінку ситуаціям, які відбуваються навколо, за допомогою вміння правильно розставляти пріоритети і відокремлювати

добро і зло. На нашу думку це є основою формування цілеспрямованості і морального виховання, яке дорослі мають можливість закласти в підростаюче покоління.

Педагог Сухомлинський засуджував вчителів, які вважали головною метою освіти вкласти як найбільше теоретичних знань у голови дітей для їх постійного зберігання у пам'яті. Він наголошував на тій думці, що навчання це не механічне перенесення знань з голови вчителя до пам'яті дітей, а це моральні відносини між вчителем і учнем, вчителем і вчителем, учнем і учнем у яких головною особливістю буде виховання почуття взаємоповаги, доброзичливості, толерантності, чесності. Що в результаті дозволить стати особі дійсно хорошою людиною. Процес виховання виступає, як розвиваюча прозора система. Основними з'єднувальними чинниками якого у навчальному процесі є взаємодія учителя і учня. Ця взаємодія передбачає процес передавання практичних і теоретичних знань а також морально-духовних цінностей що утворює необхідні умови у процесі навчання для самореалізації та зростання особистості.

Якщо розглянути раніше проведені дослідження стосовно розвитку молодших школярів (О.Л. Передерій, І.Є. Агаркова), можна зауважити, що в період молодшого дитинства у дітей розвиваються такі моральні якості як почуття обов'язку перед поставленою задачею і людиною яка за цим стоїть, почуття сорому за погану поведінку і погані вчинки а також почуття особистої гідності. Особливо сконцентруємо увагу на почутті обов'язку яке зумовлює свій вплив на поведінку дитини, і підштовхує дитину до прояву уважності, відповідальності, прояву турботи до оточуючих людей, а також допомагає подолати егоїстичні моменти у поведінці дитини. Формування сумління у цьому віці, допомагає у будівництві у свідомості дитини здібності до прояву поведінки згідно з моральними нормами закладеними у суспільстві, не тільки у присутності більш дорослої людини але також і самостійно. У дитини зароджується новий вид мотивації, що також обумовлюється новітнім проявом

поведінки, формуються необхідні умови у розвитку самоідентифікації особистості.

Висновок. Таким чином розгляд формування і зростання особистості є злагодженим процесом під час якого нерозривно зв'язані воля, розум і почуття дитини, що є необхідним умовою рахуватися з почуттями, які беруть участь у процесі навчання. Формування цілеспрямованості дитини, її моральних цінностей не можливо відокремлювати від самосвідомості дитини. Одним із головних аспектів при цьому є формування і розвиток вольових якостей у дитини, що у свою чергу є передумовою зростання і виховування таких рис характеру як: прагнення до мети, наполегливість, терпимість, старанність тощо. При вихованні підростаючого покоління безумовно важливим є аспект заохочення дітей до соціальної діяльності, опанування дітьми основними загальнолюдськими якостями і нормами закладеними в суспільстві, а також власний приклад вчителя, який знаходиться поруч і є зразком для наслідування дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Вибр. твори: У 5-ти т.- т.2 – 276 с.
2. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку: Науково- методичний посібник /Т. О. Піроженко. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 140 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади.- К.: Либідь, 2003.- 280с.
4. Передерій О.Л. Виховання загальнолюдських моральних цінностей школярів молодшого шкільного віку\ Матеріали обласної науково-практичної конференції 28 березня 2018 р. – Дніпро. – С. 32-37
5. Агаркова І. Є. Формування особистісних цінностей у дітей дошкільного віку\ Матеріали обласної науково-практичної конференції 28 березня 2018 р. – Дніпро. – С. 118-126

ЗНАЧЕННЯ СПАДКОВОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

П'ятка Н. В.,
студентка 3 курсу
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Людина розвивається, формується як творча особистість протягом усього свого життя. У цьому процесі поєднуються, тісно переплітаючись, впливи зовнішнього середовища, спадковості та виховання. Важливо зазначити, що кожна людина має своєрідну модель поведінки, індивідуальні неповторні риси та якості, які безпосередньо віддзеркалюються у її ставленні до себе, людей, навколишнього світу. Унікальність особистісних якостей дозволяє стверджувати про те, що важливе місце у становленні людини відіграє успадкування нею рис батьків, родичів; наслідування схожих манер та цінностей; вибір пріоритетів тощо. Саме тому важливе місце відводимо вивченню генетичної складової у становленні та всебічному розвитку особистості.

Мета статті. Виокремлення значення спадковості у гармонійному розвитку особистості.

Матеріали та методи. У ході нашого дослідження ми звернулися до різноманітних літературних джерел, вивчаючи науковий доробок педагогів, психологів, соціологів та ін.; здійснювали спостереження за діяльністю дітей молодшого шкільного віку. Нами було використано теоретичні (аналіз та узагальнення філософської і психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження) та емпіричні методи (анкетування, опитування, бесіди, спостереження, психолого-педагогічний експеримент, методи статистичної обробки даних, ранжування), які дозволили з одного боку актуалізувати означене питання, а з іншого – встановити значення спадковості у процесі

формування, становлення унікальної, творчої особистості – людини нового тисячоліття.

Результати та обговорення. Спадковість – це відновлення в нащадків біологічної схожості з батьками, що має місце у кожному окремому випадку вивчення особистості. Так, жодна людина не може не перейняти від батьків та рідних певних рис чи якостей. Натомість усталила думка про те, що гени не здатні до розвитку без належного оточуючого середовища. Біологічна спадковість визначає як те загальне, що робить людину Людиною, так і те відмінне, що робить людей різними за зовнішнім виглядом і внутрішніми якостями [1]. На сьогодні науковці широко висвітлюють дане питання, намагаючись визначити основні важелі впливу на розвиток особистості, проте окремі його аспекти ще до кінця не досліджені.

Аналіз актуалізованих джерел означеного проблеми засвідчив, що на основі анатомо-фізіологічних, біологічних, психологічних, соціологічних ідей розвитку дитини в зарубіжній педагогіці була розроблена теорія спонтанного розвитку, що започаткувала так звану «педологію». Зокрема перші роботи педологічного характеру відносимо до початку ХХ століття (Бехтерев В., Болдуін Дж., Мейман Е., Нечаєв А., Прейер В., Холл Г. С., та інші).

Дана наука пов'язувала розвиток особистості зі спадковістю, надаючи останній особливого значення. Вперше було зосереджено увагу на необхідності психолого-педагогічного вивчення особливостей розвитку дітей і їх урахуванні у процесі навчання та виховання [2].

Практика показує, що людина, як представник свого біологічного виду, успадковує передусім тип нервової системи, на базі якої формується її темперамент (меланхолійний, флегматичний, сангвінічний, холеричний); рефлекси (орієнтувальний, оборонний, слиновидільний); конституція тіла й зовнішні ознаки (колір волосся, очей, шкіри). Зокрема слід зауважити, що до фізичних задатків належать група крові та резус-фактор (особлива речовина, яка міститься у крові й зумовлює сумісність крові матері та плоду, донора і реципієнт та інше) [3, с.261]. Це своєю чергою дає підстави стверджувати, що

формування, становлення та розвиток особистості базуються на успадкованих у генетичному плані особливостях, що є визначальними у «людському стержні», унікальності індивіда.

У широких колах педагогів побутує думка про те, що риси характеру дитини визначаються насамперед вихованням у родинному колі та в школі. Поряд із тим, у наукових колах триває полеміка щодо того, який вклад генетики у формуванні особистості, започаткуванні неповторності людини, впливу на інтелектуальні задатки та здібності, схильність до шкідливих звичок. Сучасна наука заперечує той факт, що є гени, які відповідають за ту чи іншу рису характеру. Кожна індивідуальна особливість – результат взаємодії безлічі чинників, як генетичних, так і навколишнього середовища. Вчені, такі як Кир'яченко С., Козлов Н., Мірошников О., Роберт Пломін, Рушковський С., Серов О., Скотт Гілберт, Шинкаренко О., у своїх працях зазначали, що гени відіграють важливу роль у становленні характеру людини, а тому їх вплив не можна ігнорувати. Такі міркування мають на меті ствердження про те, що урахування генетичного аспекту дозволить уникнути помилок у навчанні, вихованні та розвитку особистості. Особистість, як індивідуальність суб'єкта соціокультурного життя, що розкривається в контекстах соціальних взаємин, спілкування і предметної діяльності, це складна система, яка не зводиться до сукупності окремих генів. Навчання і виховання, природне середовище (довкілля, клімат) і екологія, культурний досвід та специфіка середовища – стрижневі чинники впливу на формування особистості, закладання її характеру, прищеплення цінностей.

Так, науковці стверджують, що за спадковістю людина отримує тип нервової системи (збудження, гальмування, сила перебігу процесів); недоліки нервової діяльності батьків, у тому числі й патологічні, що викликають психічний розлад, різноманітні захворювання та хвороби (наприклад, шизофренія). Загальновідомо, спадковий характер мають такі хвороби, як-от: порушення психічного розвитку, захворювання крові, цукровий діабет та ін. Генетикою виявлено понад 1500 спадкових порушень у розвитку людини [4,

с.21]. Поряд із тим, негативний вплив на нащадків мають алкоголізм і наркоманія батьків, які демонструють відхилення як у репродуктивному здоров'ї батьків, так і специфіку формування плоду. Негативні передумови створюють, наприклад, в'ялі клітини кори головного мозку в дітей алкоголіків, порушені генетичні структури у наркоманів, деякі успадковані психічні захворювання. А, отже, важливим є те, які гени передаються від матері і батька, в яких умовах, який спосіб життєдіяльності веде людина. Актуальність означеного питання визначаємо тим, що знання про репродуктивне здоров'я, можливі ризики появи порушення розвитку плоду допомагає у попередженні прояву будь-яких спадкових захворювань.

Встановлено, що особливу роль у розвитку особистості відіграють власне людські задатки (високоорганізована діяльність мозку, мовленнєві здібності, здатність до ходіння у вертикальному положенні чи окремих видів діяльності). Як показує аналіз наукових досліджень, недостатньо вивченим є питання закладання природних задатків, що своєю чергою характеризують схильність особистості до певної діяльності.

Як свідчать дані фізіології та психології та науковці Беляєв І., Васянович Г., Волкова Н., Мороз В., Шевчук В. вродженими у людини є не готові здібності, а лише потенційні можливості щодо їх розвитку – задатки. Поряд із тим, що сильніше виявляються спеціальні задатки, то більш ефективною буде будь-яка діяльність особистості, значно вищого щабля вона здатна досягти в процесі їх розвитку. Цікавим підтвердженням цьому, на наш погляд, є геніальність роду Бахів із Тюрінгії. Так, протягом двох століть у Тюрінгії з родоводу Бахів (шість поколінь) стали відомими чимало творчих особистостей (флейтистів, органістів, скрипалів). У Фейта Баха було двоє музично обдарованих синів Ліпс і Ганс, а останній мав трьох синів: Йоганна, Крістофа та Генріха, усі – обдаровані та творчі, які стали відомими завдяки своїм музичним здібностям, природньому таланту у галузі мистецтва. Сучасники і нащадки свідчили про особливі обдарування нащадків роду, називаючи їх музичними геніями [5,с.167].

На жаль, на даному етапі людство не має таких яскравих прикладів талановитих представників одного роду, проте сучасна освіта покликана своєчасно знайти, поглибити та розвинути ймовірні задатки та здібності кожної дитини. Оскільки діти мають неоднакові інтелектуальні здібності, шкільні навчальні програми передбачають створення однакових умов для розвитку задатків і здібностей усіх учнів, наявних у кожного в різному їх поєднанні. На цьому наголошують основні нормативно-правові документи про освіту, а саме: Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», наприклад Концепція НУШ містить наступне положення: «Освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок ХХІ століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів. У навчанні будуть враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей» [6,с.18].

Отже, педагогічна теорія та практика потребує більш поглибленого вивчення означеного питання, а також встановлення особливостей успадкування психічних якостей особистості. З одного боку, значна частина педагогів й психологів, зокрема Без'язичний Б., Коханова О., Лазаренко В., Степанов О., Шипко М., вважають, що психічні якості та моральна свідомість особистості передаватися у спадок не можуть, оскільки формуються у процесі виховання, навчання, спілкування та взаємодії з навколишнім середовищем. Останнє, зокрема, відіграє велику роль у вихованні. А, отже, сучасний вчитель повинен оперувати знаннями про ці два взаємопов'язані поняття. Будучи організатором, фасилітатором, тьютором, виконуючи низку інших функцій, сучасний педагог здатен створити в школі середовище, за якого учні зможуть ефективно навчатися, виховуватися, розвивати свої кращі риси, поглиблювати творчий потенціал, набувати нового досвіду. У такий спосіб доцільно використовувати можливості навчальних програм, різні складові навчально-виховного процесу, чинники впливу на формування розвивального та сприятливого освітнього середовища, як-от: методи та прийоми виховного впливу, форми організації навчально-пізнавальної діяльності, напрямки

виховання, бібліотеку (залучення до читання), лабораторії (виявлення та розкриття внутрішнього потенціалу, здібностей, обдарованості, таланту), дитячі майданчики, класні кімнати тощо. У контексті означеного важливого значення має й допомога батьків, співпраця з іншими освітніми установами, представниками громадськості тощо.

Урахування генетичної складової особистості, набуття глибоких знань медичного змісту, підвищення професійного рівня педагогів та використання кращого педагогічного досвіду на практиці допоможуть вчителю:

- пізнати різноманітні потреби та здібності дітей;
- забезпечити належне керівництво учнями у сфері освіти, професійної та особистої діяльності;
- класифікувати учнів як обдарованих, нормальних або повільних учнів та організувати для них різні типи навчання;
- створити кращі навчальні умови у школі;
- пізнати принцип індивідуальних відмінностей та відповідно організувати навчальний досвід;
- вивчити поведінку дітей у різних ситуаціях;
- організувати різноманітні навчальні та спільні навчальні програми на користь дітей.

Висновки. Спадковість – невід’ємна складова характеру особистості, що яскраво відображається у процесі її взаємодії з іншими людьми, манері спілкування, прагненнях та спрямуванні діяльності. Знання значення спадковості щодо розвитку особистості є цінним у досягненні позитивних змін у формуванні та становленні особистості нового часу, внесенні коректив у навчально-виховний процес та власну професійну діяльність учителів. Істина про те, що людина від природи отримує все, щоб стати людиною, проте повноцінним членом суспільства вона стає лише тоді, коли для цього існують належні умови є визначальною на сучасному етапі реформування освіти. Саме тому необхідно якомога раніше виявляти задатки та здібності кожного

учасника навчально-виховного процесу й створювати відповідні умови для їх розвитку.

1. Вплив факторів різної природи на формування особистості. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14318/>

2. Мойсеюк Н. Є. Спадковість у людському розвитку. URL: <https://ukrtextbook.com/pedagogika-mojseyuk-n-ye/pedagogika-mojseyuk-n-ye-2-spadkovist-u-lyudskomu-rozvitku.html>

3. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2006. С.520

4. Крупенина Н.А. Навчально-методичний комплекс дисципліни «Загальна Педагогіка», 2018. С.138. URL: <http://www.dano.dp.ua/attachments/article/305/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B4%D0%BE%20%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D1%83%20-%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf>

5. Ковальчук О., Когут С. Основи психології та педагогіки: навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. С.624

6. Концепція Нової української школи, ухвалена рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

**Пакляченко Вікторія Володимирівна,
Поліщук Владислав Ігорович**
Магістри
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. Сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає пильної уваги до питань духовного розвитку підростаючого покоління. Серед існуючих духовних цінностей – інтелектуальних, моральних тощо, особливої значущості набувають естетичні цінності та мистецтво. Вони, займаючи важливе місце у структурі духовних, сприяють формуванню художньо-естетичної культури особистості, розширюють горизонти світосприйняття та світобачення, створюють образи естетичної та художньої картини світу. Одним із засобів оптимізації цього процесу, на нашу думку, є мистецтво, оскільки воно розкриває духовний і творчий потенціал дитини та надає реальну можливість адаптуватися їй у суспільстві.

Дослідники наголошують на неабиякій значущості музично-театралізованої діяльності, її образної системи в актуалізації людського життя і почуттів як у глядачів, так і у виконавців, адже у вище вказаному процесі реалізуються потреби дитини у самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе та світу через відтворення різних образів і ситуацій.

Мета роботи полягає у розкритті сутності процесу естетичного виховання особистості учнів засобами музично-театрального мистецтва.

Матеріали і методи. У процесі спілкування з музично-театральним мистецтвом народжуються та розвиваються емоційні переживання дитини; удосконалюються психічні процеси: пам'ять, уява, мислення, розширюється світогляд; удосконалюється пізнавальна культура; формується уміння творчого

самовираження; розвивається здібність до використання прийомів імпровізацій, прагнення до перевтілювання, вміння від простого наслідування перейти до творчого самопрояву.

Означимо перспективи музично-театралізованої діяльності у навчально-виховному процесі:

- діти знайомляться з навколишнім світом, а вміло поставлені вчителем завдання та запитання спонукають їх думати, аналізувати, самостійно робити висновки та узагальнення;

- розвиває емоційну сферу дитини;

- це важливий засіб розвитку здібностей розпізнавати емоційний стан людини за мімікою, жестами, інтонацією, вміння ставити себе на її місце в різних ситуаціях;

- дає змогу формувати досвід соціальних навичок поведінки, має психологічний вплив на формування внутрішнього стану дитини;

- у театралізованій грі, імпровізаціях на задану тему-образ, в етюдах на перевтілення формуються здатність суб'єкта художнього спілкування до розуміння інших людей, їх характерів та вчинків, збагачується емоційна чутливість, розвиваються комунікативні здібності дитини.

З точки зору набуття учнями досвіду спілкування важливим є те, що створення художнього образу проходить на очах у глядачів. Особливо це стосується дітей сором'язливих, скутих, яким така діяльність зможе допомогти перебороти невпевненість у собі, підвищить їх самооцінку, навчить вільно й невимушено триматися на людях. А це, в першу чергу, досвід, на який дитина може покладатися та відповідно проявляти його у поведінці в соціумі. Крім того, коли вона слухає чи розігрує казку, виставу, етюд, гру, вона осягає фундаментальні взаємозв'язки добра і зла. Фактично художні образи виступають для неї як нормо-моделі поведінки, причому одразу в двох аспектах: ціннісно-смісловому: добро, зло, справедливість, відвага і процесуально-технологічному: мова героїв, комунікативна поведінка, художні виражальні засоби як мова спілкування тощо.

Водночас вище вказана діяльність є специфічним проявом дитячої активності, одним з найулюбленіших видів творчості. Діти охоче включаються у такий вид діяльності: через музичний дитина виявляє рівень художньо-естетичного сприймання, певні знання, вміння, навички, набуті раніше в умовах спеціально організованого навчання.

Слід зазначити, що у межах кожного вікового періоду музично-театралізована діяльність учнів має свої властивості. Так, у молодшому шкільному віці – це цілеспрямований вплив на зміст ігор, але без підміни ініціативи і самостійності дітей, що створює умови для розвитку творчості, допомагає малюкам встановити позитивні взаємини. У роботі з підлітками та учнями старших класів ширше застосовуються методи опосередкованого педагогічного впливу: організація предметно-ігрового середовища, постановка проблемних ігрових завдань, допомога у плануванні діяльності, попередня мовленнєва робота.

Отже, заняття й факультативи з мистецьких дисциплін, театральний гурток, при всій розмаїтості змісту й методів занять, які вони пропонують, мають одну загальну мету: розширити запас художніх знань учнів, залучити їх до різних видів мистецтва, підвищити в остаточному підсумку рівень їхньої загальної культури й художньо-естетичного розвитку.

Важливо підкреслити, що й позакласна робота повинна доповнювати та продовжувати роботу в класах, надавати вчителю додаткову можливість вийти за рамки нормативного шкільного курсу. Педагогічною перевагою позакласних форм навчання є також творча свобода вчителя у виборі найбільш ефективних методів і форм роботи з учнями. Крім того, заняття у факультативах, гуртках дозволяють педагогу приділяти більшу увагу кожному з учнів, враховуючи індивідуальні здібності й уподобання.

Підсумовуючи вище викладене, ми підкреслюємо, що у процесі музично-театралізованої діяльності учнями засвоюються певні системи знань, цінностей, норм, що, в свою чергу, сприяють процесу їх естетичного виховання. При цьому розкривається емоційна, інтелектуальна сфера та чуттєво-образне

мислення дітей, активізується фантазія та художня уява, мобілізується пам'ять та увага, розвиваються музичні та образно-творчі здібності, які допомагають краще засвоювати інформацію, що надходить з різних джерел та з допомогою них орієнтуватися у відповідних ситуаціях. У дитини за рахунок цього формуються позитивні якості, адже формування самостійної, ініціативної особистості є важливим не лише для розвитку художніх здібностей, а й для застосування цих якостей у багатьох сферах життя.

Існує ствердження про те, що старший шкільний вік є періодом життєвого самовизначення людини, інтенсивного формування особистості. Це період формування світогляду, цілісної системи наукових, моральних, естетичних поглядів. Старшокласник найбільш активно сприймає явища навколишнього світу й визначає своє місце в суспільстві. У зв'язку з тим, що життєвий і художній досвід старшокласника постійно розширюється, зростають його можливості для повноцінного художнього сприйняття мистецтва. Він є здатним розібратися в художній тканині, досить чітко уявляє собі роль і внесок кожного із творців композиції, диференціює компоненти складного музично-сценічного образу тощо.

Зважаючи на це, естетичне виховання засобами музично-театрального мистецтва в старших класах може здійснюватися у двох напрямках розвитку:

- перший напрям передбачає розширення й поглиблення знань про музичне мистецтво і театр, що були отримані у попередніх класах;
- другий забезпечує приведення цих знань у певну історико-мистецтвознавчу і світоглядну систему.

Викладачі всіх гуманітарних предметів повинні співпрацювати у цьому контексті, розбудовуючи напрями інтеграції курсів історії, літератури, світової художньої культури, а також запроваджуючи цілеспрямовану роботу гуртків і факультативів мистецького спрямування.

Результати та обговорення. Окреслені основні напрями музично-театралізованої діяльності в естетичному вихованні учнів дозволяють нам зазначити наступне: помічено, що організація творчої діяльності школярів

забезпечує формування уявлень про складові художнього образу в мистецтві; ознайомлює з елементами виконавської діяльності; сприяє засвоєнню засобів виразності музичного і театрального мистецтва; виховує навички колективної роботи при підготовці спектаклів, сцен чи фрагментів; організовує довільну увагу (зорову, слухову); сприяє вивченню професійних термінів і понять музично-театрального мистецтва; формує уявлення про різні мистецькі стилі, види й жанри. Проте, тільки висококваліфікований учитель, який розуміє та любить мистецтво, володіє комплексом необхідних знань, умінь і навичок у різноманітних галузях музично-педагогічної діяльності, зможе залучити сучасних школярів до прекрасних зразків світу мистецтва.

Висновки. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів даної проблематики. Нами репрезентується можливість не лише подальшого вивчення цього процесу, а й перспектива надати аналіз практичного втілення кращих зразків зарубіжного історико-педагогічного досвіду в реалії сучасної вітчизняної системи естетичного виховання підростаючого покоління засобами музично-театралізованої діяльності.

**САКСОФОНОВА ШКОЛА МІСТА РІВНОГО В ДІЯЛЬНОСТІ
САМУСЕНКА ЄВГЕНІЯ ФЕДОРОВИЧА**

Палаженко О.

К. п. н., доцент кафедри духових та ударних інструментів
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Саленко К.

Магістрант кафедри духових та ударних інструментів
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Ворончак І.

Студент кафедри духових та ударних інструментів
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Михальчук В.

Магістрант кафедри духових та ударних інструментів
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету
м. Рівне, Україна

Вступ. В час глобальних змін у системі економічного та політичного життя у нашій державі процеси соціокультурної сфери набувають особливого значення, а, зокрема, і вплив культури на розвиток музичної сфери діяльності.

Історично сформувалося безліч духовних компонентів внутрішнього світу людини, серед яких важливе місце займає музика, як одна з ключових форм дослідження та пізнання світу.

Матеріали і методи. Питанням становлення та розвитку духового індивідуального та оркестрового виконавства займались провідні науковці, серед яких В. Апатський, Р. Вовк, В. Посвалюк, А. Карпак, В. Богданов,

П. Круль, Я. Сверлюк, С. Цюлюпа, О. Палаженко, М. Терлецький, Б. Столярчук, О. Гайдабура та ін..

Для нашого дослідження стали надзвичайно важливими праці С. Цюлюпи, Б. Столярчука, О. Гайдабури, М. Пономаренка, в яких систематизовано історичний пласт розвитку духової культури в Рівненському регіоні та зокрема у місті.

Виконавство на духових інструментах спрямоване на засвоєння і відтворення музичного досвіду людства й тим самим на розвиток національної самосвідомості молоді. Свої праці, в яких було висвітлено питання становлення та розвитку інструментального виконавства в місті Рівному, присвятили: Столярчук Б., Бухало Г., Кидрук І., Конєва К., Власюк Б., Йосак В., Прищепа Б., Федорова А., Кіндрат С., Кібіта А. та багато інших.

Відтак **метою** нашої публікації являється висвітлення основних засад становлення саксофонові школи у місті Рівному та вплив на даний процес Самусенка Євгенія Федоровича.

Результати і обговорення. Євгеній Федорович Самусенко – талановитий педагог та виконавець, основоположник академічної школи виконавства на саксофоні у Рівненському музичному училищі – народився у колишньому місті Станіславі, зараз Івано-Франківськ, 3 листопада 1951 року.

Євгеній Федорович був не тільки талановитим у музичному плані, це ми можемо констатувати з того, що він був новатором у концертному виконавстві на саксофоні, а також обіймав посаду викладача-методиста у предметно-цикловій комісії оркестрових духових та ударних інструментів у Рівненському музичному училищі, був членом Спілки журналістів України, починаючи з 1999 року. Крім того, Є. Ф. Самусенко був членом Асоціації діячів духової музики Рівненського відділення Національної Всеукраїнської музичної спілки з 2007 року, членом численних міських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних конкурсів виконавців на духових інструментах, починаючи з 2000 року [2].

Що ж стосується його музичної освіти, то Євгеній Федорович закінчив клас кларнета на предметно-цикловій комісії оркестрових духових та ударних інструментів у Рівненському музичному училищі у талановитого викладача, фундатора кларнетової школи на Рівненщині – Івана Захаровича Шевчука [4].

Після закінчення Рівненського музичного училища Самусенко Є. Ф. вступає на навчання до Львівської державної консерваторії, де займається у класі провідного на той час фахівця, професора В. М. Носова. У 1976 з успіхом закінчує навчання та здобуває диплом.

Після закінчення Львівської державної консерваторії з 1976 по 1977 роки працює музикантом духового оркестру міста Мукачеве, а також артистом оркестру ансамблю пісні і танцю Прикарпатського військового оркестру.

Із 1977 по 1986 роки працює викладачем кафедри духових та ударних інструментів на Рівненському факультеті Київського інституту культури ім. О. Є. Корнійчука, нині Інститут мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

У 1979 році Самусенко Євгеній Федорович ініціює питання створення класу саксофона на Рівненському факультеті Київського інституту культури ім. О. Є. Корнійчука.

Він активно та творчо береться за вирішення даного питання. Відтак він спочатку переконує завідувача кафедри оркестрових духових та ударних інструментів В'ячеслава Миколайовича Старченка, а згодом, отримавши його схвалення, йде з даним питанням до ректора інституту культури Передерія В. Ф. та активно просуває питання необхідності професійного навчання гри на саксофоні на Рівненщині, у місті та в Інституті культури. Незабаром Самусенко Є. Ф. отримує схвальну відповідь ректора та всебічну підтримку кафедри.

Самусенко Євгеній Федорович за роки свого життя працював у численних колективах та на різноманітних посадах, серед яких: соліст Львівського театру опери і балету на інструментах кларнет та бас-кларнет; соліст інструментального естрадного оркестру «Панорама» Рівненського

міського будинку культури; музикант ГООМА; музикант естрадних ансамблів ресторанів «Мир» і «Спорт»; викладач предметно-циклової комісії оркестрових духових та ударних інструментів Рівненського музичного училища; завідувач предметно-циклової комісії оркестрових духових та ударних інструментів Рівненського музичного училища; викладач кафедри духових та ударних інструментів Інституту мистецтв РДГУ за сумісництвом; соліст Рівненської обласної філармонії; соліст духового оркестру музичного училища «Сурма»; учасник міжнародних конкурсів і фестивалів в Австрії, Німеччині, Італії, Греції, Чехії, Словаччині, Болгарії, Вірменії, Литві, Росії та Білорусії.

Крім творчої діяльності, Самусенко Євгеній Федорович активно займався і методичною діяльністю. Він є автором програми по класу саксофона, яка орієнтована на заклади I – II рівнів акредитації.

Клас методиста Євгенія Федоровича закінчили понад сто випускників, які продовжують пропагувати саксофонову виконавську культуру у своїх навчальних закладах [2].

Серед його випускників було двадцять вісім лауреатів всеукраїнських та міжнародних конкурсів, 14 студентів його класу після закінчення музичного училища продовжили своє навчання у музичних академіях нашої держави: І. Кушнір, А. Старченко, О. Кадук, В. Матлах, В. Безюльов, М. Марциновський, Т. Пастушок, Т. Чемериця, Т. Самусенко, П. Скотаренко, І. Бабич, А. Довбета, О. Голуб та І. Кішман [4].

Першим випускником класу саксофона, який навчався у Самусенка Євгена Федоровича, став Роман Міськов. Він спочатку навчався на відділі струнно-смичкових інструментів, але згодом перевівся на духовий відділ для навчання у класі саксофона.

Самусенка Євгенія Федоровича прийнято вважати засновником академічного саксофонового виконавства в Рівненському музичному училищі.

У 1976 році після закінчення Львівської державної консерваторії у класі професора В. Носова він був направлений на педагогічну діяльність у місто Рівне.

Спочатку Є. Самусенко викладав клас саксофона на кафедрі духових та ударних інструментів Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету з 1977 по 1986 роки.

З 1986 року Євгеній Федорович переходить на роботу до Рівненського музичного училища.

Цього ж року він їде стажуватися у музично-педагогічний інститут ім. Гнесіних до прекрасного спеціаліста, «мами» академічного саксофонового виконавства Радянського Союзу – Маргарити Костянтинівни Шапошнікової [2].

Проходячи стажування, Євгеній Федорович налагодив тісні зв'язки з професорсько-викладацьким складом інституту Гнесіних та з самою Маргаритою Костянтинівною.

Через два роки за ініціативою Самусенка Є. Ф. відбувається уже творча та дружня зустріч з Шапошніковою М. К. Ця зустріч була спрямована на обмін досвідом, а також придбання різноманітного саксофонового репертуару та навчально-методичного забезпечення, яке було направлено на розвиток та вдосконалення виконавства гри на саксофоні.

Ця ініціатива Самусенка Є.Ф. вже через декілька років приносить свої плоди. Так у 1990 року студент І. Кушнір стає лауреатом Всесоюзного конкурсу виконавців на духових інструментах (Рівне 1990 р.). На цьому ж матеріалі виховуються й інші студенти класу Самусенка Євгенія Федоровича.

Згодом його студенти Владика Василь, Тарас Пастушок, Ірина Бабич та Тетяна Самусенко також здобувають перші місця на всеукраїнських та міжнародних конкурсах.

Висновки. Таким чином, ми можемо констатувати той факт, що Самусенко Євгеній Федорович відіграв особливу роль, здійснивши вагомий внесок у формування професійного саксофонового виконавства у місті Рівному та у Рівненському музичному училищі зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рівненському музичному училищу Рівненського державного гуманітарного університету 60 років: мистецький літопис / ред.-упоряд. Б. Й. Столярчук . – Рівне : О. Зень, 2016. – 848 с.
2. Саксофоністи Рівненщини. Енциклопедичний довідник / [автори-упорядники Р. І. Дзвінка, Т. Р. Дзвінка]. – Рівне : Овід, 2014. – 164 с.
3. Симоненко В. С. Українська енциклопедія джазу / В. С. Симоненко: Центрмузінформ. – Київ, 2004. – 232 с.
4. Столярчук Б.Й. Митці Рівненщини / Б.Й. Столярчук. – Рівне: видавець О. Зень. – 2011. – 386с.
5. Столярчук Б.Й., Островська О.Ю. Еволюція предметно-циклової комісії «Оркестрові духові та ударні інструменти» Рівненського музичного училища в музичній культурі Рівненщини. – ВИПУСК 11. – 2019 р.
6. Столярчук Б. Й. Ритми Рівненського джазу / Б. Й. Столярчук, О. Д. Гайдабура. – Рівне: О.Зень, 2009. – 168 с.
7. Тищенко М.Ф. Дитячій музичній школі №2 – 25 років / М.Ф.Тищенко. – Рівне. – ВАТ «Рівненська друкарня» . – 1999. – 20с.

УДК 378:316.7

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА В ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ЗВО

Панченко Владислава Володимирівна

Студент

Харківський Національний Економічний

університет ім. Семена Кузнеця

м. Харків, Україна

Анотація. Потужним та ефективним стратегічним інструментом, що дає змогу орієнтувати всі структурні підрозділи і окремих осіб на єдину мету, мобілізувати ініціативу працівників, забезпечити й полегшити спілкування між ними, є організаційна культура студента → викладача → ЗВО. Саме вона робить ЗВО унікальним, формує його історію й організаційну структуру, правила поведінки, комунікації, ухвалення рішень, внутрішні ритуали і легенди.

Ключові слова. Культура, культура організації, організаційна культура, заклад вищої освіти, викладачі, студенти, освітній процес.

Вступ. Вступ України до Болонського процесу, орієнтованого на підвищення конкурентоспроможності нашої країни на світовому ринку освітніх послуг, зумовив необхідність подальшої модернізації системи вищої освіти, яка повною мірою відображена у Законі України «Про вищу освіту» [4], що з 1 липня 2014 року набув чинності та поетапно впроваджується в життя. У контексті реалізації прийнятого Закону організаційна культура ЗВО безпосередньо впливає на зміцнення соціального партнерства професорсько-викладацького складу, інженерно-технічного і допоміжного персоналу з керівництвом закладу та студентською громадськістю.

Солідарність працівників ЗВО передбачає їх об'єднання на основі цінностей, норм і традицій навчального закладу, в якому вони працюють,

підвищення їх відповідальності за якість своєї роботи і діяльності всього закладу. Ефективність діяльності будь-якого закладу вищої освіти (ЗВО) значною мірою залежить від того, наскільки його співробітники об'єднані спільними цілями і ставленням до своєї праці.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та особливостей організаційної культури як чинника ефективної взаємодії викладача і студента в організації освітнього процесу у ЗВО.

Матеріали та методи. Сучасні тенденції щодо реформування вищої освіти зумовили й виникнення нової управлінської філософії, що ґрунтується на особистісно діяльнісному підході до здійснення управління ЗВО.

Під управлінням розуміють цілеспрямовану діяльність усіх суб'єктів, яка забезпечує становлення, стабілізацію, оптимальне функціонування і розвиток, прогнозований на якість вищої освіти. Професійній діяльності керівників-викладачів ЗВО в умовах ринкових відносин сприяє високий рівень організаційної культури. Досвідчений викладач ЗВО усвідомлює оптимістичний підхід до дійсності, є стійким у стресових ситуаціях, активізується в умовах кризи, залишається для студента і колективу важливим суб'єктом їх соціалізації з характерною для нього професійною й організаційною культурою.

Саме організаційна культура керівника ЗВО є підґрунтям формування організаційної культури студента, організаційної культури викладача й організаційної культури закладу вищої освіти.

Інституцією творення культури від керівника → до викладача → до студента є сучасний ЗВО. Проблема організаційної культури викладача, її розроблення виникли не спонтанно, адже сучасна ситуація в нашій країні характеризується стрімкими змінами політичної, економічної, соціальної та культурної сфер людської діяльності. Це змушує змінювати підходи, методи, стилі виробничих відносин і поступово перетворювати субординаційний вплив на студентів у процесі професійної підготовки на мобільний і гнучкий.

Організаційна культура притаманна кожній людині, колективу установи. Процеси саморозвитку індивіда в умовах його професійного становлення (занурення у професію) починається саме з вищого навчального закладу, тому доцільно розглядати формування вмінь і навичок студентів, організацію навчального процесу через призму організаційної культури ЗВО.

Деякі дослідники вбачають організаційну культуру як: колективне програмування думок, які відрізняють членів однієї організації від іншої; сукупність певних цінностей, норм і моделей поведінки, які декларуються, поділяються й реалізуються на практиці керівниками установ та їх підлеглими (персоналом), доводячи свою ефективність у процесі адаптації до потреб внутрішнього ринку організації та вимог зовнішнього середовища; сукупність поведень, символів, ритуалів і міфів, які відповідають узгодженим цінностям, властивим підприємствам і передаються кожному новому члену організації в якості життєвого досвіду; прийняті членами організації позиція, філософія, ідеологія, цінності, норми, які пов'язують організацію в єдине ціле [1; 2]. Ці лише декілька визначень сутності організаційної культури є свідченням того, що у науковій літературі значення цього поняття є досить дискусійним.

Результати та обговорення. Реальну дієвість організаційної культури щодо знань студентів як результату діяльності ЗВО підтверджує якість освітніх послуг, що надає викладацький склад закладу.

У співпраці учасників навчального процесу ЗВО формується система міжособистісних стосунків за напрямками «викладач – викладач», «викладач – студент». Знання, що формуються у студентів ЗВО, динамічно пов'язані з організаційною культурою, оскільки є тим механізмом, за допомогою якого культура інтерпретує дійсність і створює нові контексти, що змінюються. Крім обсягу знань, збільшується і кількість складових організаційної культури у тих аспектах, які її формують: організаційні, адміністративні, викладацькі та студентські.

Отже, організаційна культура впливає на результативність діяльності ЗВО, а отже на позитивну взаємодію студентів і викладачів у організації навчального процесу системи вищої школи.

Визначальною функцією праці викладача є навчальна діяльність, яка спрямована на організацію процесу навчання відповідно до нормативних документів. Вона поєднує теоретичну складову, пов'язану з розкриттям сутності науки, нових закономірностей, і практичну, яка спрямована на розв'язання педагогічних завдань.

Основними видами цієї діяльності є лекції, лабораторні, практичні, семінарські заняття, консультації, заліки, екзамени, рецензування, організація захисту курсових робіт і проектів, керівництво практикою та навчально-дослідною роботою студентів, керівництво дипломними роботами тощо.

З навчальною роботою тісно пов'язана методична діяльність щодо підготовки навчального процесу, його забезпечення й удосконалення. До неї відносять: підготовку до лекційних, лабораторних, практичних, семінарських занять, навчальної практики; розроблення і підготовку до видання конспектів лекцій, збірників вправ і задач, лабораторних практикумів, методичних матеріалів із курсових і дипломних робіт; поточну роботу щодо підвищення педагогічної кваліфікації (читання методичної та навчальної, науково-методичної літератури); вивчення передового досвіду з представленням звітності та рецензування конспектів лекцій, збірників задач і лабораторних практикумів; складання методичних розробок, завдань, екзаменаційних білетів, тематики курсових робіт; розроблення графіків самостійної роботи студентів тощо.

Важливе місце в діяльності викладача закладу належить організаційно-методичній роботі: робота на підготовчому відділенні, у приймальній комісії, організація педагогічних практик, підготовка матеріалів на засідання кафедри, ради факультету, ради вищого навчального закладу, робота з підготовки науково-методичних семінарів та ін.

Педагогічна діяльність викладача має поєднуватись із дослідницькою, яка збагачує внутрішній світ, розвиває творчий потенціал, підвищує науковий рівень знань. У свою чергу, педагогічна діяльність спонукає до глибоких узагальнень і систематизації матеріалу, до досконалішого формулювання ідей, висновків і нових гіпотез.

Виховну діяльність викладач здійснює, передусім, у процесі навчання, використовуючи потенційні можливості навчальних дисциплін, а також під час спілкування у позалекційний час. Важливо, щоб кожен викладач усвідомив важливість свого виховного впливу на майбутніх фахівців і реалізував цю функцію не лише через співбесіди, кураторську роботу, керівника клубів, роботу в гуртожитках, проведення вечорів, екскурсій тощо, а й на власному прикладі.

Усі розглянуті функції викладача виявляються в єдності, хоча у різних викладачів може одна превалювати над іншими: у деяких переважає педагогічна спрямованість, в інших – дослідницька, у третіх – однаково виражена педагогічна і дослідницька.

Для ефективного виконання педагогічних функцій сучасному педагогу важливо усвідомлювати основні компоненти психолого-педагогічної структури своєї діяльності, а також педагогічні дії та професійно важливі вміння і психологічні якості, необхідні для її реалізації.

Організаційна культура об'єднує найкращі позитивні якості та прояви культури професорсько-викладацького складу ЗВО.

Викладачі в системі вищої освіти мають виділити головні пріоритети у своїй діяльності, до яких доцільно віднести: професійну майстерність, наукові досягнення, участь в ефективному управлінні навчальним закладом, громадську роботу й участь у різноманітних радах і комісіях, а також сприяти високому становищу фахівця в університетському й академічному співтоваристві.

Висновки. Отже, професіоналізм викладача вищого навчального закладу виявляється в умінні на основі аналізу педагогічних ситуацій бачити і формулювати педагогічні завдання та знаходити оптимальні способи їх

розв'язання, а це вимагає творчого підходу до педагогічної діяльності та формування дієвої організаційної культури як особистості викладача, так і в цілому організаційної культури ЗВО.

Викладач закладу вищої освіти повинен бути людиною високої організаційної культури, щоб виховувати студентів культурними людьми та сприяти їх творчому саморозвитку. Чим вища організаційна культура викладача, тим ефективніше вона продукується на зміст і характер спілкування зі студентами та виховання їх на культурних нормах поведінки, цінностях, традиціях, ритуалах і символах, які є значущими у системі формування організаційної культури ЗВО.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Драч І.І. Особливості професійної діяльності викладачів вищої школи в інформаційному суспільстві /І.І. Драч // Імідж сучасного педагога. 2013. №1 (130). С. 27-30.

2. Драч І.І. Управління формуванням професійної компетентності магістрантів педагогіки вищої школи: теоретико-методичні засади. Монографія / І. І. Драч. К. : «Дорадо-Друк», 2013. 456 с.

3. Зайцев, А. Б. Организационная культура как фактор формирования профессионального менталитета учителя: дис. ... канд. пед. наук / А. Б. Зайцев. М., 2000. 166 с.

4. Закон України «Про вищу освіту». [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

5. Ординський, В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. (для студентів вищих навчальних закладів / В. Л. Ординський. К.: Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

Петрів Оксана Василівна,

к. філос. н., доцент
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

Петрів Ілона Володимирівна,

магістрантка
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
м. Дрогобич, Україна

Вступ. У процесі розвитку інформаційного середовища сформувалися значні можливості впливу на мислення людини, на її поведінку та вчинки. Всесвітня інформаційна мережа Інтернет має значні позитивні аспекти функціонування, вона забезпечує унікальні умови доступу до різноманітної інформації та можливості комунікації із представниками інших культур. Мережа Інтернет – велике надбання людства, яке полегшує пізнавати світ та людей. Однак це інформаційне середовище створює також сприятливі умови для маніпулювання свідомістю людини та збільшує загрозу особистій безпеці людей та держав. Проблема інформаційної безпеки також стосується сфери освіти, адже достовірність джерел інформації значно пов'язана з якістю освіти. Інтернет-мережа вміщує величезну кількість інформаційних джерел, значна частина яких має сумнівну якість. Неякісні навчальні матеріали звісно є шкідливими для інтелектуального розвитку молоді. У цьому контексті допомогти молодій людині може формування самостійного критичного мислення. В умовах інформатизації всіх галузей життя суспільства формування критичного мислення є чи не найважливішим завданням сфери освіти. «Сучасна молодь – це перш за все потенціал державного розвитку. Тому від

наявності чи відсутності у юнацтва вміння мислити критично залежить певною мірою доля суспільства» [3, с. 118].

Мета роботи – окреслити важливість використання технології розвитку критичного мислення у сфері освіти.

Матеріали та методи. У роботі використано результати досліджень учених Д. Дьюї, М. Ліпман, Д. Клустер, Р. Паул, українських дослідників Т. Воропай, О. Денисевич, О. Іванової, Л. Києнко-Романюк, В. Козира, А. Конверського, О. Пометун, С. Романової, С. Терно, О. Тягло.

Основними методами дослідження є теоретичний аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення результатів дослідження цієї проблематики.

Результати та обговорення. В інформаційному суспільстві визначальним є вміння критично мислити. Критичне мислення – це порівняльне мислення, основою якого є не запам'ятовування інформації, а здатність людини аналізувати її, аргументувати свою думку. Воно спонукає людину до зіставлення, осмислювання, оцінювання явища чи події. Критичне мислення виявляється у здатності людини виділити наявну проблему, самостійно знайти та проаналізувати інформацію, навести переконливу аргументацію, обрати правильне розв'язання проблеми.

Проблему розвитку критичного мислення досліджено у працях багатьох науковців, цей феномен досліджували Д. Дьюї, М. Ліпман, Д. Клустер, Р. Паул, українські учені Т. Воропай, О. Денисевич, О. Іванова, Л. Києнко-Романюк, В. Козира, А. Конверський, О. Пометун, С. Романова, С. Терно, О. Тягло. На думку Джона Дьюї, людині, яка застосовує критичне мислення, притаманні такі якості: гнучкість мислення; бажання і вміння виправляти власні помилки; здатність до планування своєї пізнавальної діяльності; наполегливість у досягненні результатів; здатність до пошуку компромісних рішень.

Критичне мислення є складним процесом творчого переосмислення понять, ідей, інформації, адже знання, яке засвоює критично мисляча людина, постійно систематизується та диференціюється відповідно до ступеня його істинності та достовірності. Учений Анатолій Конверський зазначає, що

«критичне мислення – це вміння будувати доведення і спростування, вміння висувати гіпотези, проводити аналогії, вміння знаходити і усувати помилки в своїх та чужих міркуваннях» [1, с. 11]. Критичне мислення спирається на отриману інформацію, однак рівень критичності визначається не лише кількістю знань, а й особистісними переконаннями, установками, якостями. Девід Клустер зазначає, що «критичне мислення перш за все є самостійним мисленням» [2].

Критичність особистості повинна бути скерована на оцінку та аналіз своїх знань, якостей, вчинків, можливостей, поведінки загалом, адже «невміння думати критично – це один з можливих непередбачених результатів прагнення підвищити творчу активність, результатом чого може стати велика кількість безглузвих ідей» [3, с. 116].

Технологія розвитку критичного мислення була запропонована ученими, авторами міжнародного проєкту «Читання та письмо для критичного мислення» Ч. Темплом, Д. Стіллом, К. Меридитом, С. Уолтером. Ця технологія отримала багато аргументів на свою користь у різних аспектах, оскільки лише особистість, яка володіє критичним мисленням, здатна працювати на благо соціуму та брати участь у демократичних перетвореннях суспільства. Українська учена Софія Русова також вказувала на необхідність критично сприймати будь-яку інформацію. Вона зокрема зазначала, що досить часто дорослі, серед них і педагоги, можуть навіювати молоді певну неправдиву та шкідливу інформацію. Сугестія звісно буває й позитивною, коли людині навіюють позитивну інформацію, яка сприяє духовному розвитку та росту особи. Наприклад, дитині можна навіяти, що вона добра, талановита, відповідальна, працелюбна і цим сприяти розвитку таких якостей. Однак, дорослі також можуть навіяти дітям негативну інформацію, наприклад, що вони ледачі, незграбні, безвідповідальні, і цим нашкодити їхньому розвитку. Інспірація негативних характеристик може викликати звикання до них, впевненість, що такі якості є вродженими, тому з ними потрібно змиритися. Вважається, якщо здібному учневі впевнено сказати, що він не розв'яже певної

задачі, то так насправді станеться. Така установка буде мати негативний вплив на результат діяльності учня. Тому важливо навчити учнів не сприймати почуту інформацію як незаперечну істину. Діти через власну надмірну довірливість часто стають жертвами обману. Догматичний спосіб викладання у школі спонукає школярів сприймати інформацію однозначно та не сумніватися в її достовірності. Девід Клустер стверджує, що «інформація є відправним, а не кінцевим пунктом критичного мислення» [2].

Мета технології критичного мислення – забезпечити у школярів розвиток умінь мислити критично, що включає такі умінь: сприймати нові ідеї та знання в контексті наявних; визначати причинно-наслідкові зв'язки; відкидати неправдиву інформацію; розуміти зв'язок різних частин інформації; визначати помилки в роздумах; робити висновки про осіб, чиї інтереси, ідеї відображає текст; уникати категоричності у твердженнях; бути чесним у своїх міркуваннях, дискусіях; визначати шкідливі стереотипи; відрізнити факти, які можна перевірити, від сумнівних; прагнути до самостійної пошукової діяльності та самоосвіти. Завданням сучасного учителя є формування в учнів такого типу мислення, який забезпечить їм здатність адекватно сприймати, оцінювати, аналізувати інформацію, нові обставини, формувати стратегію подолання перешкод. Технологія розвитку критичного мислення розрахована не на запам'ятовування, а осмислений процес пізнання світу, на постановку чи виявлення проблеми та її розв'язання. Сутність технології розвитку критичного мислення – ненав'язливість, толерантність, відсутність авторитарності та категоричності з боку вчителя, надання учневі можливості розкрити та пізнати себе у процесі отримання знань.

Реалізація технології розвитку критичного мислення передбачає виконання наступних умов:

учителем: сприйняття різних ідей і думок школярів; підтримка та мотивація активності учнів у навчальному процесі; підтримка учнів у їхніх стараннях продукувати свої ідеї, нестандартні рішення; віра в кожного школяра;

учнями: розуміння цінності своїх думок та ідей і розвиток впевненості в собі; активна участь у процесі навчання; повага до різних ідей та думок.

Педагоги також активно використовують ієрархію цілей Б. Блума, який вказував на такі можливості застосування критичного мислення: володіння знаннями певної галузі; осмислення – порівняння нових знань із набутими раніше; застосування вивченого у нових ситуаціях; аналіз – критичне осмислення інформації, вміння порівнювати нові факти із вже відомими; синтез – критичне осмислення, поєднання вивченого із відомим у нове знання, узагальнення інформації з метою формулювання висновків; оцінка – критичне осмислення, обґрунтування здобутої інформації, визначення її надійності та достовірності.

Освітня технологія розвитку критичного мислення здатна розв'язувати такі задачі:

освітньої мотивації: підвищення інтересу до процесу та результату навчання;

інформаційної грамотності: розвиток здатності до самостійної оцінювальної та аналітичної роботи з інформацією різної складності;

культури письма: формування навичок написання різних текстів;

соціальної компетентності: формування відповідальності за продукування інформації та комунікативних навичок.

Технологія розвитку критичного мислення дає можливість перетворювати педагога з простого поширювача інформації у реального партнера у початковому процесі. Тому така модель співпраці забезпечує педагогові широке поле діяльності для професійного зростання та також реалізації своїх власних можливостей. Процес критичного мислення у цій технології чітко систематизований і має вигляд алгоритму, який включає певні етапи. Це дає можливість школярам розуміти та застосовувати кожний етап. Ця технологія спрямована та ефективна і для школярів, і для вчителів.

Технологія розвитку критичного мислення дає учневі такі можливості: вміння позитивно ставитися до власної освіти; вміння критично мислити;

вміння працювати та комунікувати з іншими; розуміння потреби вчитися упродовж всього життя.

Технологія забезпечує такі можливості вчителів: вміння створювати в класі атмосферу відповідальної співпраці та відкритості; можливість використовувати у процесі навчання методики, що сприяють розвитку самостійності та навичок критичного мислення; вміння якісно аналізувати свою практичну діяльність.

Отже, в інформаційному суспільстві вміння критично мислити є важливою здатністю особистості. Основою критичного мислення є не запам'ятовування інформації, а здатність людини адекватно сприймати її, аналізувати, робити власні висновки. Формування критичного мислення в молодого покоління є важливим завданням освітньої сфери.

Список літератури:

1. Конверський А. Критичне мислення: підручник для студентів навчальних закладів вищої освіти усіх спеціальностей. Київ, 2018. 340 с. <https://www.yakaboo.ua/ua/kritichne-mislennja-pidruchnik-dlja-studentiv-navchalnih-zakladiv-vischoi-osviti-usih-special-nostej.html>

2. Клустер Д. Що таке критичне мислення? <https://rus.1sept.ru/articlef.php?ID=200202902>

3. Романова С., Денисевич О. Розвиток критичного мислення особистості як проблема сучасної освіти // Вісник національного авіаційного університету. 2009. №2. С. 113 - 119. [https://jrnл.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/issue/view/92](https://jrnل.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/issue/view/92)

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХОВОГО МОЛОДШОГО БАКАЛАВРА ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Писанко Олена Олегівна

викладач

ВСП «ЕМФК ХНУМГ імені О.М. Бекетова»

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Одна з ключових проблем української економіки, що полягає в необхідності підвищення її конкурентоспроможності, обумовлена невідповідністю системи професійної освіти вимогам до сучасних професійних кадрів. На багатьох підприємствах в останні роки відбуваються значні зміни, в тому числі поступова модернізація виробництва з переозброєнням виробничих потужностей і впровадженням нових технологій, розширення обсягів виробництва і номенклатури продукції, що випускається. Ці зміни викликають збільшення попиту на кваліфіковані кадри. Для закладів фахової передвищої освіти нині одним із найважливіших напрямів підготовки фахівців є компетентнісна стратегія, яка пов'язана із формуванням професійної компетентності фахівців.

В останні десятиліття у всьому світі і в Україні вимоги до фахової передвищої освіти формулюється виключно в категорії до «компетенція» / «компетентність». Проблема управління компетентністю стає вкрай актуальною, тому потреба в компетентних фахівцях усвідомлюється не тільки в комерційних організаціях і на підприємствах, але і на державних, де професіоналізм вкрай необхідний, тому підготовка фахового молодшого бакалавра вимагає серйозного, відповідального підходу та досвіду.

Компетентнісний підхід у підготовці фахового молодшого бакалавра - це відповідь на сучасні вимоги підготовки конкурентоздатних фахівців. Динамічні зміни життя, поява нової інформації та темпи її нагромадження, зумовлюють потребу в фахівцях, здатних адаптуватися до нових вимог сучасного середовища.

Мета роботи./Aim. З'ясування змісту та структури професійної та особистісної компетенцій майбутніх фахових молодших бакалаврів електротехнічного профілю.

Матеріали і методи./Materials and methods. Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження дозволяє констатувати, що термін «компетенція» використовують для визначення меж області дії фахівця. Компетенція може виявити сильні сторони людини і якості, які йому необхідно поліпшити. Вона визначає найкращий спосіб виконання роботи.

Компоненти компетентності в будь якій сфері життєдіяльності, на наш погляд, можуть бути представлені таким чином: *когнітивний компонент* (знання); *мотиваційний компонент*; *аксіологічний компонент* (спрямованість, ціннісні відносини особистості); *практичний компонент* (уміння, навички, досвід діяльності); *здібності*; *емоційно-вольовий компонент* (саморегуляція). У той же час, як у соціальному плані під компетенцією розуміється сукупність, перш за все, компонентів знань у структурі свідомості людини. Тобто систему інформації про найбільш істотні сторони життя і діяльності людини, що забезпечують його повноцінне соціальне буття, про способи реалізації своїх знань.

Не тільки на підставі аналізу відповідних спеціалізованих видань, але й власного професійного досвіду викладацької діяльності, зауважимо, що компетенція не може бути визначена через певну суму знань і умінь, так як значна роль в її прояві належить обставинам. Мати сукупність компетенцій, необхідних для успішної інтеграції молоді в сучасний соціум, означає вміти мобілізувати в даній ситуації отримані знання й досвід. Компетенція одночасно тісно пов'язує мобілізацію знань, умінь і поведінкових відносин, налаштованих на умови конкретної діяльності.

Отже, професійна компетенція – це здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вмінь і знань при вирішенні завдань професійного роду, приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності. Цю компетенцію складають характеристики актуальної і потенційної діяльності

майбутнього фахівця, а у структурі основних компетенцій фахівця нового типу (нової людини фахівця-лідера) варто виокремити професійний, соціальний та інформаційний складники.

Результати і обговорення/Results and discussion. Професійна освіта сьогодні являє собою дуже важливий компонент цілісної системи країни і регіону, який найбільш активно визначає їх соціально-економічну динаміку. Ринкові реформи останніх років призвели до чіткого оформлення соціального замовлення, що стоїть перед установами професійної освіти: потрібно забезпечити випуск високопрофесійних і компетентних в своїй області фахівців, насамперед затребуваних на ринку праці. Таким чином, виникає не тільки необхідність переорієнтації професій на потреби виробничих структур, але і перегляду підходів до системи професійної підготовки. Саме тому молодий спеціаліст повинен бути конкурентоспроможним на ринку праці. Проте частіше за все молодому спеціалісту не вистачає деяких компетенцій.

Перш за все, загальноділової компетенції. Мається на увазі бажання працювати, уважно і сумлінно ставитися до справи, прагнути досягти реального результату, при цьому адекватно оцінюючи власні здібності та їх вартість на ринку праці. На жаль, роботодавці частіше стикаються із зворотним: великі амбіції і вимоги високої оплати на тлі безвідповідальності та відсутності досвіду.

Іноді спостерігається брак і зовсім загальних компетенцій – вихованості, уміння поводитися, доброзичливості в спілкуванні, уміння підібрати адекватний зовнішній вигляд для різної обстановки. Справа в тому, що в теорії вважається, що для успішної роботи потрібні професійні компетенції. Але як показує практика, що особистісні компетенції не менш важливі, а іноді і основні у досягнення кар'єри.

Якщо професійна компетенція може бути представлена як здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, вміння і знань при вирішенні завдань професійного роду діяльності, то особистісна компетенція (ефективність) являє собою набір психологічних якостей, які забезпечують

ефективне поведінку людини в певній діловій ситуації (наприклад, «лідерство», «стресостійкість» тощо).

У більшому дефіциті знаходяться навички доцільною самоорганізації: пунктуальність, здатність правильно розпоряджатися своїм часом (тайм-менеджмент), вміння вирішувати проблеми, вміння ставити цілі та досягати їх. Тут важливо зазначити, що заклади вищої професійної освіти відіграють величезну роль у формування цього елемента особистісної компетенції: вміння вчасно мобілізуватися, вчитися і перенавчатися, адекватно сприймати і аналізувати інформацію, викидаючи з неї все не потрібне і чітко виділяючи потрібний. У житті і роботі ці речі часто допомагають куди більше, ніж професійні знання. Проте не слід забувати про важливість набуття професійних знань фахового молодшого бакалавра.

Центральне місце в підготовці компетентного фахівця належить *виробничому навчанню*. На заняттях виробничого навчання формуються професійні компетенції, а також особистісні компетенції, набувається необхідна кваліфікація, виховується дисциплінованість, відповідальність та любов до праці.

Професійно-практична підготовка студентів здійснюється в лабораторіях, майстернях, на тренажерах, на виробництві підчас виробничої практики. Студенти беруть безпосередню участь у процесі реального виробництва та наданням послуг відповідно до профілем майбутньої професії. *Мета професійної практичної підготовки* – це практичне застосування отриманого знання, формування професійних компетенцій. Виробнича практика є складовою частиною навчального плану і є обов'язковою для кожного студента. Зміст професійної практичної підготовки визначається для кожного семестру навчання у відповідності до кваліфікаційних вимоги, що знаходять відображення у змісті навчальних планів и програм за певної спеціальності, а також у відповідності до специфіки підприємства, на якому студент проходить практику. Робочі програми проведення практики на кожний семестр у відповідності до навчального плану розробляються цикловою комісією.

Під час проходження практики студентами вирішуються наступні завдання: *по-перше*, вивчення специфіки процесу виробництва, встановлення зовнішніх та внутрішніх зв'язків виробництва, організація документообігу, ознайомлення з технологічними процесами, особливо продукції, засобів виробництва, тенденціями розвитку підприємства; *по-друге*, вивчення та аналіз основних практичних показників виробничої діяльності підприємства; *по-третьє*, вивчення системи, методів и засобів контролю окремих підрозділів; *по-четверте*, виконання елементів аналізу з деяких управлінських та економічних питань; *по-п'яте*, набуття досвіду винахідницької діяльності; *по-шосте*, участь у громадському житті трудового колективу.

Науковим підґрунтям підготовки молодших спеціалістів шляхом інтеграції навчання, використання нових виробничої практики у закладах професійної освіти є системно-структурний підхід до дослідження закономірностей та принципів цілісного педагогічного процесу обґрунтованого у численних наукових працях відомих науковців.

Упродовж останніх років в системі підготовки молодших спеціалістів значний увага приділяється корегуванню й узгодженню робочих навчальних програм, впровадженню інтегрованих форм і методів навчання студентів. Уся система навчального матеріалу, що засвоюють студенти, зазвичай викладається з урахування професійного спрямування.

Висновки./Conclusions. Сталий розвиток вітчизняної економіки, заснованої на знаннях, вимагає досягнення збалансованою відповідності між якістю підготовки молодих спеціалістів та актуальними потребами науки, підприємств та роботодавців. Метою сучасної професійної підготовки фахового молодшого бакалавра має бути формування фахівця не як засобу забезпечення функціонування господарства, а як процес розвитку творчого потенціалу особистості, системного мислення, уміння оперативно вирішувати завдання в умовах як великого обсягу інформації, так і дефіциту часу.

Оволодіння професійними та особистісними компетенціями, потрібними на ринку праці, дозволяє молодим фахівцям, спираючись на підприємливість,

самостійно вибудувати свою професійну кар'єру, усвідомлено вибираючи вид професійної діяльності, найбільшою мірою відповідний їх особистісним якостям і задовольняє їх не тільки рівнем винагороди, а й змістом інженерної праці. Цьому якнайбільш сприяє використання професійної практичної підготовки.

Представлений матеріал щодо змісту професійних компетенцій майбутніх фахових молодших бакалаврів електротехнічного профілю може бути корисно використаний у подальших психолого-педагогічних дослідженнях присвячених підвищенню якості професійної підготовки фахового молодшого бакалавра у закладах фахової перед вищої освіти..

ЗАСТОСУВАННЯ ВЕБ-КВЕСТУ У НАВЧАННІ

Полегонько Наталія Володимирівна

Викладач,

Морський фаховий коледж

Херсонської Державної Морської Академії,

м. Херсон, Україна

Введення. Проблема зниження інтересу до навчання у здобувачів освіти дуже гостро постає в сучасному світі. Студенти втрачають інтерес до традиційних форм і методів організації навчання. Одним з варіантів розв'язання проблеми є поєднання традиційних та інноваційних технологій та методик в освітній діяльності, наприклад таких, як ігри.

Те, що ігрові освітні уроки – це іноваційно, розвиваюче і просто цікаво – думаю, це всім відомо. А. Ейнштейн та В.Сухомлинський підтверджують це, висловлюючи свої думки щодо важливого впливу ігор на розвиток та навчання дитини.

«Игра – это высшая форма исследования». А. Эйнштейн

«Игра – это огромное светлое окно, через которое в духовный мир ребенка

вливается живительный поток представлений,

понятый об окружающем мире. Игра – это искра, зажигающая огонек

пытливости и любознательности». В. А. Сухомлинський

Аналіз включення ігор та ігрових моментів в навчальний процес виявив ряд педагогічних переваг такої методики перед традиційними формами викладання матеріалу, а саме:

- активізація розумової діяльності;
- глибинне запам'ятовування матеріалу;
- навчання організованості;
- формування комунікативних якостей. Ігри змушують курсантів

міркувати логічно, розвивають мову, уяву, творчість, зорую увагу, вміння мислити нестандартно, зміцнюють пам'ять.

Мета роботи. Звичайно, гра не повинна бути самоціллю, не повинна проводитися тільки заради розваги курсантів. Вона обов'язково повинна бути дидактичною, тобто підпорядкованою тим конкретним навчально-виховним завданням, які вирішуються на уроці, в структуру якого вона включається.

Наступним структурним елементом гри є ігрові завдання, які з'єднуються з навчальними завданнями, які виступають в замаскованому, неявному вигляді. Завдяки навчальним завданням здійснюється ненавмисне навчання здобувачів освіти. Ігрова завдання зацікавлює студентів (виріши кросворд, знайди помилку, відгадай ребус), але якщо у ігровому завданні немає перспективної мотивації, то гра перетворюється в звичайне завдання або вправу.

Правила гри повинні відповідати «професійної діяльності» учасника гри і бути спрямовані на виконання дій в певній послідовності. Дії «фахівця» повинні ускладнюватися в міру вивчення тем і розділів курсу інформатики. Поряд з правилами дії в уявній ситуації необхідно розробити правила міжособистісних відносин. Без введення цих правил гра буде некерованою, а навчальні цілі не вдасться реалізувати. Правила взаємовідносин грають один з одним виконують виховну роль, направляють гру по заданому руслу. Приклади правил: закінчив свою роботу - допоможи товаришеві; будь доброзичливим; уважно вислуховуй думку товариша і т.д. В іграх-змаганнях для регулювання поведінки часто вводяться штрафні бали.

Обов'язковою структурним елементом гри є її результат. Результат може бути наочним (виграв, відгадав, виконав); менш помітним (отримав задоволення, зацікавився питанням) і відстроченим результатом. Старших за віком привертають і різноманітні словесні ігри: кросворди, сканворди, шаради, що розвивають пам'ять, логічне мислення, а також ігри-змагання (клуб знавців, КВК), рольові ігри, що вимагають активної мовленнєвої діяльності (прес-конференція, презентація, брифінг), їх також залучають ролі, мають високий суспільний статус (міністр, дипломат, академік). Особливістю ігрової технології для учнів коледжу є орієнтація на груповий характер ігор, а також залучення в гру сторонніх осіб в якості глядачів, слухачів, експертів.

Матеріали та методи. Дуже розповсюдженим зараз є освітня гра - квест. У перекладі з англійської quest означає «пошук». Освітній квест - це проблема, яка реалізує освітні завдання та відрізняється від навчальної проблеми елементами сюжету, рольової гри, пов'язана з пошуком і виявленням місць, об'єктів, людей, інформації, для вирішення якої використовуються ресурси будь-якої території або інформаційні ресурси».

У сучасних методичних джерелах квест розглядається як тривалий цілеспрямований пошук, який може бути пов'язаний із пригодами або грою. Водночас дослідники по-різному підходять до цього поняття, трактуючи його як: проблемне завдання з елементами рольової гри (О. Гапеева); певним чином організований вид дослідницької діяльності (М. Кадемія); міні-проекти, засновані на пошуку (В. Шмідт), які сприяють активізації навчальної діяльності курсантів.

Вперше модель та концепція **веб-квесту** була представлена викладачем університету Сан-Дієго Берні Доджем у 1995 р. і веб-квест визначався як «орієнтовна діяльність, де практично вся інформація береться з мережі Інтернет».

В концепції Б. Доджа та Т. Марча було визначено, що квести призначені для розвитку вміння аналізувати, синтезувати та оцінювати інформацію. Сьогодні цю технологію називають веб-квестом і її можна використовувати на уроках інформатики як найбільш вдалий спосіб активізації освітнього процесу, який сприяє підвищенню індивідуалізації навчання і його якості.

Сучасні науковці дають різні визначення поняття «веб-квест».

«**Квест** — це сценарій організації проектної діяльності курсантів з будь-якої теми з використанням ресурсів мережі Інтернет».

Включення ігор та ігрових моментів у навчальний процес має свої переваги перед традиційними формами викладання матеріалу. Із свого досвіду помічено, що курсанти завжди з радістю та цікавістю сприймають такі ігрові вкраплення у навчання.

Але до освітньої гри, як до навчальної форми викладання треба теж добре підготуватися. Тому розглянемо сайти, якими можна користуватися, щоб створити ігрові елементи.

1. Сайт для створення кросвордів «Фабрика кроссвордов».
2. Words Cloud – ресурс формування хмари слів (хмари асоціацій).
3. Також багато існує сайтів для генерації QR-кодів.
4. Сайт JigsawPlanet – сервіс збирання пазлів.

Всі ці створенні ігрові елементи потім ми можемо використовувати як у очному навчанні, так і в дистанційному. Ми можемо отримати файли з ігровими завданнями і роздрукувати їх, або вставити посилання на електронний курс, де курсанти зможуть працювати з ними онлайн.

Створення кросворду.

Самим традиційним і розповсюдженим серед усіх ігрових елементів є **кросворд**. В залежності від мети використання ми можемо створити маленький або більший кросворд. Є можливість для редагування кросворду – помилки можна виправити. Коли кросворд готовий, нам потрібно його зберегти.

Щоб отримати посилання на сформований кросворд, нам залишається вказати означення кожного слова. І потім ми отримуємо посилання на нього і кросворд буде готовий для розгадування у режимі онлайн.

Посилання на створений он-лайн кросворд, ми можемо розмістити, наприклад, на своєму електронному курсі, або вставити посилання у електронний (або паперовий) файл завдання (рис.1).

До кросворду можна перейти за посиланням:

<http://puzzlecup.com/?guess=EDEC5ADA577B896>

Горизонталь:

1. Об'єкт файлової системи ПК, для групування файлів.
3. Графічне відображення табличних числових даних у вигляді лінії або кривої.
4. Об'єкт текстового фрагменту у документі.
5. Одиниці у яких вимірюється тактова частота процесора.
6. Пристрій у ПК, який використовується для збереження інформації.
7. Мітка, яка вказує позицію для введення даних.
8. Пристрій виведення поточної інформації у ПК.
9. Об'єкт файлової системи, вказує на файл або папку.

Рис.1. Створений кросворд

Генерація QR кодів.

Одна із сучасних технологій, яка поширена зараз – це технологія використання QR кодів. QR розшифровується як «Quick Response» – швидка відповідь. І цей квадратик з візерунком зараз є досить актуальним носієм інформації.

У навчанні в залежності від мети нашого уроку, ми можемо використовувати коди роздруковки на папері або зображення у графічному файлі. На сайті QR-code-tech-IT.com є можливість створити код на текст, на сайт або на посилання, на номер телефону та інше.

Хмара слів.

Хмара слів (хмара тегів, хмара асоціацій) – це візуальне відтворення списку слів, або категорій на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів можна візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб. А також це сприяє візуальному запам'ятовуванню інформації.

Є багато сайтів – ресурсів для створення подібних хмар. Один із них – це сайт Words Cloud. Тут ми зможемо створити хмару слів українською мовою, або наприклад, англійською.

На сайті ми бачимо шаблони або приклади, ХМАР СЛІВ, які ми зможемо створити. Вони різної форми, мають різний колір тексту та фон.

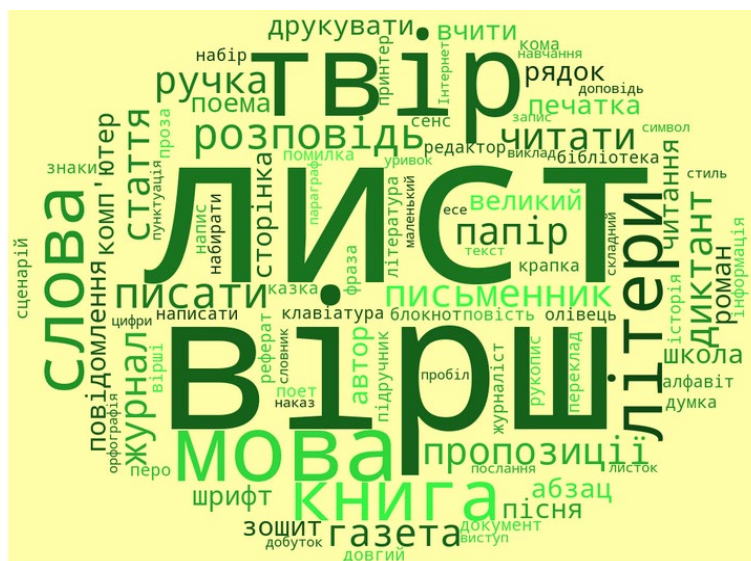

Рис.2. Хмара слів

Створену хмару слів можна завантажити у файл і використовувати ХМАРУ роздрукувавши її на папері (рис. 2) або вставити це зображення у файл і працювати з ним у електронному форматі.

Збирання пазлів.

За допомогою сайту jigsawplanet.com – будь-яке графічне зображення розбивається на частини різної форми та різної кількості, а потім студенти, граючи та одночасно вивчаючи зображення - зберуть ці пазли в одне ціле. Якщо хтось впорався швидше усіх попередніх учасників, то його ім'я буде записане у рядках переможців.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що квести – це технологія , яка допомагає активізувати освітню діяльність, перетворити учнів із «споживачів інформації» в активних учасників процесу навчання. Квест - передбачає самостійну пошукову роботу окремих студентів чи їх групи.

Використання квестів в освітньому процесі робить його більш ефективним, цікавим не тільки для здобувачів освіти, а і для викладача. Головною особливістю квесту на уроках інформатики є формування цілого ряду компетенцій: соціальних, навчальних, комунікативних, інформаційних.

Науковцями доведено, що технології квестів мають великі дидактичні можливості. При використанні квесту, як методу стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів засобами ігрової діяльності, курсанти шукають оригінальні рішення. Під час квесту вирішуються логічні завдання шляхом підказок і пошуку рішень в нестандартних ситуаціях. Після завершення чергового завдання студенти переходять до виконання наступного. Перемагає команда, що виконала завдання швидше за інших. Така діяльність перетворює курсантів на активних суб'єктів освітньої діяльності, підвищуючи не лише мотивацію до процесу здобуття знань, але і відповідальність за результати цієї діяльності і їх презентацію. Розвиток логічного мислення, пам'яті, уваги, уяви, спостережливості, інформатичних вмінь підвищує загальний рівень розвиненості учнів. Ким би не збирався стати студент, який

фах не обрав би, йому потрібно правильно і швидко міркувати, діяти організовано, враховуючи обставини і наявні ресурси.

Проведення уроків на одну тему в різних групах однієї паралелі з використанням та без використання квест-технології, дозволяє зробити узагальнення, про те, що студенти активніше, з більшою зацікавленістю й захопленням працюють на квест-уроках. Ця технологія є сучасною та перспективною, має ряд переваг, заслуговує на широке впровадження в освітній процес.

РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ НА ОСНОВІ НАВЧАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОГО РЕПЕРТУАРУ

Романюк Анна Романівна
Магістр

Житомирський державний університет
імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

Вступ. Кожна дитина з раннього віку має розвивати творче мислення, естетичні почуття. Велику значущість у цьому процесі відіграє музика, яка з перших секунд звучання здатна змінити настрій, емоції та почуття.

Навчання музикою має позитивний вплив: на пам'ять (розучування різних за складністю творів); дисципліну (освоєння інструменту вимагає зосередженості та витримки); інтелектуальний розвиток (музика розширює світогляд). Під час відбору на навчання в музичній школі визначаються здібності дитини: музикальність, музичний слух, ритм, виконавські здібності та пам'ять, які, в свою чергу, поділяються на вроджені та набуті. Означені нами здібності мають неабияку значущість у процесі навчання.

Мета роботи: розглянути види музичних здібностей учнів 1-3 класів та визначити деякі шляхи їх розвитку.

Матеріали та методи. Аналізуючи наукові доробки, що стосуються проблеми розвитку музичних здібностей, можна зазначити праці В. Верховинця, Н. Ветлугіної, Г. Костюка, М. Леонтовича, С. Науменко, К. Орфа, В. Рагозіної, О. Ростовського, К. Стеценка, К. Тарасової, Б. Теплової та ін.

Актуальність даного питання полягає в тому, що, не зважаючи на велику кількість наукових досліджень та публікацій на окреслену тематику, проблема розвитку музичних здібностей учнів позашкільних мистецьких закладів на основі навчально-педагогічного репертуару є недостатньо розробленою. Немає

вичерпного обґрунтування методів, прийомів та форм розвитку означених здібностей, не висвітлено теми навчально-педагогічного репертуару як основи розвитку здібностей, внаслідок чого, вчителі позашкільних мистецьких закладів приділяють недостатньо уваги даному моменту в навчанні учнів.

Як зазначалося вище, до музичних здібностей належать музикальність, музичний слух, ритм, пам'ять, виконавські здібності тощо. Починаючи з 1 класу, вчитель починає працювати над розвитком кожної здібності, що допоможе активно сприймати музику та якісно виконувати твори. Найбільш ефективний засіб визначення вказаних даних – виконання дитиною пісеньки, що виявляє слух, ритм, пам'ять, виконавські здібності. Чистий та виразний спів є проявом наявних музичних здібностей. Також можна попросити дитину простукати або поплескати в долоні нескладний заданий ритм.

На початку навчання насамперед потрібно враховувати вікові особливості дітей, тип темпераменту, сильні та слабкі сторони. Діти 1-3 класу – це учні початкових шкіл від 6 до 10 років. В такому віці розвиток здібностей має відбуватися в ігровій формі. Потрапляючи до школи після дитячого садка, дитина зіштовхується з таким поняттям, як навчання, їй іноді буває досить складно перейти до іншої форми засвоєння матеріалу. Тому пропонується використовувати елементи гри протягом усього навчання у початковій школі.

Ігрова поведінка – могутній засіб виховання, який дарує радість, щастя в дитячому житті. Перед навчанням у школі діти знайомляться з зовнішнім світом за допомогою гри в дитячому садочку, що формує здатність повноцінно сприймати предмети довкола та створює уявлення про навколишній світ. Отже, початковий матеріал для засвоєння потрібно анонсувати, наприклад, у формі казки, гри, невеличкого інсценування тощо. Це допоможе зацікавити учнів та викликати в них інтерес до музичного мистецтва в цілому.

Підкреслимо, що всі здібності розвиваються у процесі активної діяльності. Шляхом їх розвитку є слухання та виконання музики. Однак, важливим фактором є також бажання займатися мистецтвом, постійна увага та працездатність.

Для розвитку музикальності насамперед має працювати уява. Перед тим, як виконувати пісеньку, дитина має придумати образ, який відповідає музиці. Для того, щоб активізувати фантазію та творчу ініціативу, можна попрацювати з творами, які мають назву. Якщо п'єса називається, наприклад, «Кішечка», дитина буде уявляти цей образ, імітувати її поведінку, а, отже, виконувати музикально та яскраво. Також для розвитку музикальності потрібно пропонувати послухати музику у виразному виконанні. Викладач також може виконувати для порівняння твори з обов'язково яскравим емоційним звучанням.

Для розвитку тембрально-динамічного слуху в 1-3 класі корисним буде пограти ту саму ноту різною динамікою (наприклад, від *ff* до *pp*) *та послухати*, як змінюється динаміка. Дитина має зрозуміти, що характер дотику до клавіш впливає на тембр звуку. Корисним буде включити запис звучання оркестру та вслухуватися в різні інструменти, обговорити їх тембри та на уроці безпосередньо спробувати імітувати їх звучання на інструменті. Таким чином розвивається вміння відтворювати різні динамічні та тембральні відтінки «мовою» фортепіано.

Найскладніше розвивати почуття ритму, адже його розвиненість – запорука якісного виконання музичного твору. Учень має зрозуміти, якщо не передати точно ритмічний малюнок, втрачається весь задум, створений композитором.

Щоб розвинути пам'ять учня, потрібно вчити багато творів напам'ять. Необхідно виховувати свідому пам'ять, а не моторну. Краще всього давати дітям твори, які їм подобаються, зрозуміло, легше запам'ятати музику, яка цікавить тебе та яку ти розумієш.

Для розвитку виконавських здібностей дуже корисним буде якомога частіше виступати на концертах та бути присутнім на виступах інших.

Стосовно педагогічного репертуару ми вважаємо, що найважливішим тут є постійне розширення репертуарних рамок. За можливістю, вивчати якомога більше музичних творів у різних стилях та жанрах. Наведемо приклад: для

розвитку ритму можна порекомендувати виконувати джазові твори, де складний ритм (Крамер Д. «14 джазових етюдів»; Петерсен О. збірка «Джаз для юних піаністів»). Для розвитку музикальності учням буде корисно пограти програмно-характерні п'єси (твори, які мають назву, вони допомагають створити образ та активізують фантазію (В. Косенко «Дощик»). Для розвитку музичного слуху використовуємо поліфонічні твори (Й. С. Бах «З Нотного зошиту А. М. Бах).

Результати та обговорення. Ми вважаємо, що саме від викладача та вдало підібраного музично-педагогічного репертуару залежить, наскільки реальними будуть успіхи розвитку музичних здібностей учня. Однак, потрібно розуміти, що він має враховувати й природні задатки дитини та її бажання розвиватися, а також особистісна робота для досягнення успіху в цьому процесі.

Цілком зрозуміло, наскільки б якісним не був урок, дитина має закріплювати все вдома, інакше п'ятдесят відсотків роботи втрачається. Є діти, які приходять навчатися музиці з мало розвинутими здібностями, але наполегливою працею та роботою над собою, а головне – бажанням займатися музикою, досягають набагато більше, ніж діти, які навчаються в музичній школі з дуже хорошими здібностями, але лінуються.

Ми погоджуємося з думкою психолога М. Варія, що здібності – це поєднання сприятливих індивідуально-своєрідних особливостей та властивостей психіки, які виявляються у швидкості, результативності та якості виконання відповідної діяльності за мінімальних силових, енергетичних і часових затрат.

Нами виявлено, що навчально-педагогічний репертуар впливає на розвиток музичних здібностей учнів. Проте, потрібно враховувати й основні принципи його вибору, а саме:

- складність репертуару має керуватися та корегуватися програмою мистецьких закладах;

- викладачу необхідно застосовувати індивідуальний та комплексний підходи до учнів;

- репертуар повинен бути різноманітним за складністю, характером, стилем, настроєм, фактурою, жанром;

- варто використовувати твори різного ступеня вивченості: частина творів для досконалого оприлюднення, частина – для ознайомлення, а інша частина – для самостійного вивчення;

- включати у програму твори для ознайомлення: перекладення обробки вокальної, інструментальної музики тощо;

- в репертуарі мають бути твори для розвитку читання нот з листа, ансамблевого виконання, акомпанування іншим виконавцям;

- при виборі репертуару має здійснюватися опора на видатних композиторів;

- постійно аналізувати план теперішнього року з планами попередніх років для виявлення динаміки розвитку музичних здібностей учнів.

Слід підкреслити, що розвиток музичних здібностей учнів на початковому етапі навчання відбувається комплексно. Діючи до нині методи виявлення природних музичних даних далеко не повністю задовольняють вимоги об'єктивної оцінки можливостей дитини. Нерідко діти, які не змогли проявити себе на вступних випробуваннях та показати достатній рівень розвиненості музично-слухових даних, у процесі навчання успішно розвивалися в музичному плані. І, навпаки, наявність хороших слухових можливостей не завжди означає подальше успішний музичний розвиток учня.

Висновки. Ми розглянули основні принципи та методи репертуарного планування. На закінчення відзначимо, що запропонована система передбачає гнучкий, творчий підхід до її застосування. Незмінними повинні залишатися лише загальна послідовність зазначеного процесу, мета та завдання кожного з етапів, у той час як тривалість цих етапів, ступінь деталей роботи, вибір тих чи інших конкретних прийомів можуть бути різноманітними. Вони залежать від складності творів, мети виконання (виступ на концерті або показ у класі), рівня

володіння інструментом, і, звичайно, від індивідуальних уподобань педагога, особливостей його педагогічного стилю.

Потрібно завжди пам'ятати, що художнє осмислення твору та його технічне засвоєння нерозривно пов'язані: від задуму до його реального втілення – чимала дистанція, подолати яку можна лише за умови завзятої та ретельної праці безпосередньо за інструментом.

Колосальну допомогу в роботі принесе також знайомство з методичним та науковим доробком галузі навчання музиці, досвідом відомих педагогів і виконавців, читання музикознавчої літератури про твори, що вивчаються, адже, для успіхів у навчанні юного музиканта визначають не тільки своєчасне визначення вроджених задатків та виконавських здібностей, а й правильно підібраний репертуар, який буде відповідати вимогам розвитку його індивідуальності.

ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА БАЗОВИХ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Ручко Людмила Миколаївна,
заступник директора з навчальної роботи
Відокремлений структурний підрозділ
Роменський фаховий коледж
Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
м. Ромни, Україна

Вступ. Новітня філософія фахової передвищої освіти спрямована на формування у здобувачів освіти ключових компетентностей, що ґрунтуються на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, отриманих завдяки навчанню.

Щодо підготовки фахових молодших бакалаврів спеціальності 231 Соціальна робота, то основна увага повинна бути зосереджена на набутті студентами фундаментальних знань, вмінь та навичок у галузі соціальної роботи, формуванні творчого підходу до вирішення професійних завдань, набутті компетенцій, які забезпечать надання якісних соціальних послуг клієнтам.

Мета роботи. Висвітлити особливості формування спеціальних компетентностей та базових соціальних навичок здобувачів фахової передвищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота під час вивчення дисциплін циклу професійної підготовки.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставленої задачі використовувалися методи теоретичного аналізу та узагальнення даних.

Результати та обговорення. Закон України «Про освіту» [1], який є базовим законом у галузі освіти та у загальних рисах окреслює основні принципи функціонування освітньої галузі, а також Національна рамка кваліфікацій [3] містять таке визначення поняття «компетентність» –

«динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність».

Відповідно до статті восьмої Закону України «Про фахову передвищу освіту» [2] перелік обов'язкових компетентностей і результатів навчання здобувачів фахової передвищої освіти визначається Стандартом фахової передвищої освіти, що розробляється для кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій [3] і використовується для визначення змісту та оцінювання результатів освітньої діяльності за освітньо-професійними програмами фахової передвищої освіти.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти у структурі компетентностей виділяють інтегральну компетентність, загальні та спеціальні (фахові, предметні) компетентності [4].

Букач М. М. визначає професійну компетентність фахівця із соціальної роботи як специфічну діяльність людини, необхідну для ефективного виконання конкретних видів соціальної роботи [5].

До компонентів освітньо-професійної програми «Соціальна робота», що забезпечують формування ключових спеціальних (фахових) компетентностей студентів, зокрема, належать такі дисципліни циклу професійної підготовки:

1. Теорія соціальної роботи.
2. Методика і технологія соціальної роботи.
3. Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів.
4. Місцеве самоврядування і соціальна робота.

I. Теорія соціальної роботи.

Мета вивчення навчальної дисципліни: дати студентам цілісне уявлення про основи соціальної роботи як теорії, практики, навчальної дисципліни та професійної діяльності.

Завдання вивчення навчальної дисципліни: формування у студентів цілісного уявлення про соціальну роботу як прикладну діяльність, науку та навчальну дисципліну, розуміння її суспільного значення; ознайомлення

студентів з базовими поняттями, теоретичною та методологічною базою соціальної роботи; засвоєння студентами теоретичних основ соціальної роботи у різних сферах життєдіяльності суспільства.

II. Методика і технологія соціальної роботи.

Мета вивчення навчальної дисципліни: ознайомити студентів з теоретичними основами соціальних технологій і технологій соціальної роботи, загальними технологіями та міждисциплінарними технологіями й методиками, що використовуються у соціальній роботі.

Завдання вивчення навчальної дисципліни: з'ясувати сутність технологічного підходу у пізнанні сучасної соціальної дійсності й діяльності, причини технологізації соціальної діяльності; визначити функції технологій соціальної роботи та охарактеризувати моделі практики соціальної роботи; надати базові знання щодо загальних технологій соціальної роботи: соціальної діагностики, соціальної експертизи, соціального передбачення та проектування, технології соціальної профілактики та адаптації, соціальної реабілітації та терапії, методу групової роботи, комунікативних технологій; розкрити специфіку міждисциплінарних технологій та методик, які використовуються в соціальній роботі: організаційно-управлінських технологій, соціологічних технологій, соціально-педагогічних та психологічних методів у соціальній роботі.

III. Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів.

Мета вивчення навчальної дисципліни: сформувати у студентів знання та практичні навички організації соціальної роботи з окремими категоріями клієнтів.

Завдання вивчення навчальної дисципліни: ознайомити студентів з основними характеристиками окремих категорій клієнтів соціальної роботи; розглянути загальні теоретичні проблеми соціальної роботи з окремими категоріями клієнтів; розкрити зміст основних методів та технологій соціальної роботи з окремими категоріями клієнтів; сформувати у студентів готовність до практичної соціальної роботи з різними категоріями клієнтів.

IV. Місцеве самоврядування та соціальна робота.

Мета вивчення навчальної дисципліни: набуття майбутніми соціальними працівниками знань та вмінь, необхідних для ефективної організації та здійснення соціальної роботи на рівні громади.

Завдання вивчення навчальної дисципліни: надати короткий огляд історії місцевого самоврядування та визначити тенденції та пріоритетні напрямки розвитку місцевого самоврядування; розглянути теорії місцевого самоврядування; визначити матеріальну та фінансову основу місцевого самоврядування; проаналізувати систему місцевого самоврядування; розглянути повноваження місцевого самоврядування в різних сферах та галузях; здійснити огляд законодавства з місцевого самоврядування; дати уявлення про громаду як систему соціальної підтримки; розглянути правове забезпечення соціальної роботи в громаді; висвітлити особливості організації соціальних послуг у громаді; розкрити основні засади організації та забезпечення діяльності громади у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей.

Поряд із загальними (generic skills) та спеціальними (subject related) компетентностями фахового молодшого бакалавра, які визначені освітньо-професійною програмою, не менш важливими є так звані непрофесійні базові соціальні навички (Soft Skills), які не мають однозначної жорсткої прив'язки до конкретної спеціальності чи спеціалізації.

Непрофесійні базові соціальні навички (Soft Skills – з англ. «м'які навички») – це навички, яким зазвичай не навчають в школі та в університеті, але вони за даними міжнародних досліджень складають до 80% успішності людини. Це комунікабельність, лідерські навички, вміння працювати в команді, критичне мислення, тайм-менеджмент, стресостійкість та багато інших [6].

Для формування навичок Soft Skills досить ефективно може використовуватися потенціал навчальних дисциплін циклу професійної підготовки фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи.

До навичок Soft Skills також належать здатність до аналітичного мислення та навички управління інформацією (критичне мислення, вміння аналізувати інформацію, вміння синтезувати дані, вміння оцінювати повідомлення), формування яких успішно відбувається під час виконання курсових робіт студентами.

Проведення презентацій, ще одна навичка Soft Skills, є обов'язковим вмінням, яке студенти демонструють та розвивають на семінарських заняттях, передбачених робочими програмами навчальних дисциплін.

Розвиток навичок Soft Skills відбувається також під час проведення практичних занять з дисциплін циклу професійної підготовки.

Висновки. Професійна компетентність фахівця із соціальної роботи – це специфічна діяльність людини, необхідна для ефективного виконання конкретних видів соціальної роботи.

Провідна роль у формуванні спеціальних компетентностей фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи належить, зокрема, таким компонентам освітньо-професійної програми як дисципліни циклу професійної підготовки «Теорія соціальної роботи», «Методика і технологія соціальної роботи», «Соціальна робота з окремими категоріями клієнтів», «Місьцеве самоврядування і соціальна робота».

Важливими для успішної майбутньої професійної діяльності також є так звані непрофесійні базові соціальні навички або Soft Skills, для формування яких також може використовуватися потенціал навчальних дисциплін циклу професійної підготовки фахових молодших бакалаврів із соціальної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 6 червня 2019 р. № 2745-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>

3. Національна рамка кваліфікацій: Додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 червня 2020 р. № 519) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>

4. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти: Затверджені Наказом Міністерства освіти і науки від 13.07.2020 р. № 918; Схвалені сектором фахової передвищої освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України (протокол від 24.06.2020 р. № 2) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5f0/d5d/48d/5f0d5d48d9657591717806.pdf>

5. Букач М. М. Компетентнісно орієнтоване навчання як основа формування майбутнього соціального працівника [Електронний ресурс] / М. М. Букач // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – Вип. 22. – С. 119-131. – Режим доступу: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/11609/1/Vukach.pdf>

6. Химиця Н. Soft Skills як основа професіограми фахівця [Електронний ресурс] / Наталія Химиця, Катерина Мартинюк // Інформація, комунікація, суспільство 2019: матеріали 8-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2019, 16-18 травня 2019 року, Чинадієво. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019. – С. 191–192. – (Психологічна та педагогічна компоненти документно-інформаційної діяльності). – Режим доступу: <http://195.22.112.37/handle/ntb/48423>

ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО МОНІТОРИНГУ

Саган Олена Валеріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Херсонський державний університет,

Никитюк Наталія Андріївна,

вчитель початкових класів,
Токарівська ЗОШ I-III ступенів, Херсонська область,

Алексєєва Марина Олександрівна,

вчитель початкових класів, Чорноморський ЗПЗСО
Бехтерської сільської ради, Херсонська область

Анотація: У статті актуалізується питання використання цифрового інструментарію в процесі моніторингу навчальних досягнень, зокрема учнів початкових класів. Так, розглянуто поняття оцінювання, формувальне оцінювання. Цифрові засоби контролю представлено у відповідності з таксономією когнітивних цілей Б. Блума. Зосереджено увагу на тестових завданнях, вправах на сервісі learningapps.org, сервісах для створення хмари слів, віртуальних дошках, сервісах для онлайн-опитування, організації вікторин, інтелект-змагань, заповнення гугл-форм, тощо.

Ключові слова: моніторинг, формувальне оцінювання, цифрові засоби контролю.

Вступ. Ключовою метою стратегії освіти України є підвищення рівня навчання, оцінювання згідно з міжнародними рамками цифрової компетентності. Документами передбачається, що формування громадянина, здатного до життєдіяльності у сучасному цифровому світі є неперервним процесом і початкова освіта має закладати фундамент для реалізації окреслених завдань. Йдеться про високоякісну освіту, збагачену цифровими технологіями, яка сприяє активній участі учнів та їх залученню до широкого спектру навчальних заходів.

Розмірковуючи над тим, як використання цифрових технологій може покращити викладання та навчання, всі суб'єкти освітнього процесу визначатимуть ті аспекти, які вже є ефективними або високоефективними, а також там, де потрібні вдосконалення.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування системи створення та реалізації цифрових засобів моніторингу знань учнів.

Матеріали і методи. Аналіз та узагальнення педагогічної літератури, цифрових застосунків.

Результати та обговорення. В умовах цифровізації освіти актуалізувалося питання створення та апробації цифрових засобів організації моніторингу. Поодинокі дослідження знаходимо у Лотоцької А.В., Морзе Н.В., Пасічник О.С. та ін. Дистанційне навчання також вимагає, щоб шкільна система брала до уваги всі потреби батьків та опікунів, які також є суб'єктами освітнього процесу, особливо для учнів початкової школи та дітей, які потребують індивідуальної підтримки. Без підтримки навичок ІКТ для дорослих вдома діти з сімей з поганою цифровою грамотністю, скоріше всього, ще більше відстануть від навчання[1].

Сьогодні провідним видом є формувальне оцінювання, яке передбачає аналіз результатів, висновки і планування подальшої освітньої та корекційної діяльності як з боку вчителя, так і з боку здобувача освіти. Переваги формувального оцінювання полягають у заміні прямого оцінювання навчальних досягнень учнів моніторингом його особистісних досягнень; у відсутності негативних суджень або критичних зауважень, кількісного оцінювання в балах. Натомість батьки отримують розширене пояснення динаміки успішності (неуспішності) дитини[2].

З методичної точки зору, формувальне оцінювання передбачає виконання певних кроків усіх суб'єктів освітнього процесу:

1. Виокремити навчальні цілі для кожного етапу (опанування курсу, теми, модулю і т.ін.).

2. Пояснити, узгодити зі здобувачами освіти критерії оцінювання всіх видів робіт.

3. Розробити або використовувати готовий діагностичний інструментарій для моніторингу навчальних досягнень учнів.

4. Бути у стані постійного зворотнього зв'язку.

5. Забезпечувати підтримку учнів та батьків.

6. Створювати умови для усунення прогалин у навчанні.

Організацію моніторингу можна розглядати як механізм стеження і контролю за якістю освіти із залученням сучасних цифрових технологій оскільки він передбачає обробку, зберігання і використання даних. Аналіз педагогічних досліджень, узагальнення власного педагогічного досвіду дозволяють зробити деякі висновки щодо використання цифрових технологій як частини навчання. Так, у початкових класах для формувального моніторингу вчителі використовують різні інструменти.

У процесі ознайомлення з цифровим інструментарієм ми взяли за основу таксономію Б. Блума, тобто класифікували засоби моніторингу за можливостями перевірки навчальних досягнень за рівнями «знання», «запам'ятовування», «застосування», «аналіз», «синтез», «оцінка»[4].

Представимо це більш детально.

1. Рівень «знання» і «запам'ятовування» передбачає сформованість в учнів знань, необхідних для запам'ятовування та відтворення вивченого матеріалу.

Серед онлайн-ресурсів, що відповідають цій меті, у початковій школі доцільно використовувати різноманітні закриті тести, які розташовані на таких платформах як «На урок», «Всеосвіта» і т.ін. На сайтах вже наявні у великій кількості тести, вчитель також має змогу створювати тести самостійно.

Тестові завдання також створюються у різних навчальних середовищах типу Гугл Клас. Переваги цього сервісу полягають у безкоштовності; доступності з різних видів смартфонів, планшетів, ноутбуків; у чисельності учнів на одному віртуальному уроці (200 осіб); у можливостях переглядати у

зручний спосіб завдання, виконувати їх та коментувати; у передбачені програми голосового читання для людей з вадами зору та слуху.

2. Вправи для перевірки сформованості знань рівня «розуміння» передбачають вміння перетворювати інформацію у різні форми. Серед цифрових засобів користуються популярністю такі онлайн-сервіси як LearningApps.org. Переваги такого інтерактивного інструмента – в його наочності, доступності, креативності; у використанні різних видів файлів: аудіо, відео, графічних, тощо. А різноманітність типів вправ сприяє розвитку інтересу, пізнавальної активності, цифрової грамотності учнів.

3. Вправи рівня «застосування» або «використання» передбачають сформованість у здобувачів освіти вмінь самостійно співвідносити знання з реальною ситуацією, використання вивченого матеріалу у конкретних умовах і нових ситуаціях.

Сервіси для створення вікторин (Kahoot.com, Socrative.com, Mentimeter.com, Quizlet.com) дозволяють не лише з'ясувати рівень запам'ятовування навчального матеріалу, але й перевірити ступінь використання інформації для розв'язання практичних завдань.

4. Вправи рівня «аналіз» сприяють формуванню вмінь розбивати матеріал на складові так, щоб зрозумілою була структура. Також передбачається оперування вміннями виділяти елементи, зв'язки, принципи і т.ін.

Різнманітні сервіси під назвою «віртуальні дошки» дозволяють сформувати навички групової роботи, вміння проаналізувати роботи однокласників (знайти помилки, дати оцінку, доповнити, тощо). Такими інструментами є Padlet.com, Trello.com, Twiddla.com, Whiteboard.org, Realtimeboard.org).

Використання онлайн-дошки дозволяє учням вийти за межі досвіду обміну через екран та досягти реального рівня спільного творення та співпраці.

З'єднання всіх учасників онлайн-зустрічі на одній дошці, на якій вони можуть створювати контент та взаємодіяти в режимі реального часу один з одним, що сприяє реальній співпраці.

Залучення під час онлайн-зустрічі збільшується, коли люди роблять щось активне, а інші бачать, що вони роблять.

Зазвичай онлайнві дошки надають ті ж інструментарії, які відомі з реального світу, наприклад, наліпки, картки, ручки та багато іншого. Дошка в Інтернеті поєднує в собі найкраще з аналогового та цифрового світу. Онлайн-дошка – місце для розміщення цифрових носіїв, таких як відео, зображення, веб-сайт тощо.

Дизайнерське мислення, мозковий штурм, картування розуму, дошки настрою, розкадровка, шість розумових капелюхів, асоціація зображень, тощо – це методи, які можна швидко та з невеликими зусиллями реалізувати на онлайн-дошках. Поділитися ноу-хау та ідеями під час онлайн-зустрічі складно. Більшість людей використовують слайди PowerPoint для структурованого подання інформації. Для проведення такої презентації потрібно багато часу на підготовку. Часто інформацію потрібно збирати з різних джерел, а для створення презентації беруть участь кілька людей. Крім того, вміст презентації PowerPoint є статичним на момент, коли ви робите презентацію. Інтернет-дошка – це чудовий варіант по-різному об'єднати ноу-хау та пояснити ідеї та концепції більш візуально та динамічно. Різні інструменти онлайн-дошки, такі як цифрова ручка, зображення, відео та можливість імпортувати документи, дозволяють візуально спілкуватися, а також швидше та ефективніше пояснювати речі іншим.

На онлайн-дошці можна створювати чудові історії. Наприклад, можна провести свою аудиторію до карти скарбів на вашій дошці та розповісти історію, провівши її від точки до точки на карті. Найцікавіше у розповіді історій та онлайн-дошках – це те, що немає меж у просторі та творчості. PowerPoint обмежений розміром слайда. Інтернет-дошка пропонує майже нескінченне полотно для створення історії, поєднуючи безліч різних об'єктів.

Сервіси для створення хмар слів можна використовувати як для перевірки знань рівня «запам'ятовування» і «використання», так і для аналізу.

5. Рівень «синтез» включає вміння комбінувати елементи для отримання цілісного продукту, якому притаманна новизна. Інструментом для перевірки вмінь цілісного представлення теми є ментальні карти або карти розуму. Їх побудова може бути здійснена традиційним способом за допомогою аркушу паперу і кольорових олівців. Але сьогодні користуються попитом цифрові ресурси для створення таких карт, а саме: Mindomo, MAPMYself, MindMeister, Bubbl.us, SpiderScribe[3].

6. Найвищим рівнем когнітивної діяльності у таксономії є рівень оцінки, що передбачає вміння оцінювати ідеї, рішення, об'єкти та їх властивості.

Навчальні середовища, особливо цифрові, більш привабливі, ніж пасивний клас, тому що вони інтерактивні, мультимодальні та надають учневі агентство для запиту і напями навчання. Вони також заохочують критичне, творче та активне мислення, забезпечуючи при цьому соціальне навчання.

Заповнення рефлексивних карток допомагає сформувати навички самооцінки як навчальної, так і поведінкової діяльності. Разом з традиційними паперовими картками набувають популярності електронні шаблони з можливістю поставити відповідні значки (смайлики) у комірці.

Висновки. Наявність достатньої кількості цифрових ресурсів дозволяє здійснювати моніторингові вимірювання ефективно і в цікавій для здобувачів освіти формі. Наведемо ряд потенційних впливів, які інформаційно-комунікаційні технології можуть мати в освітньому процесі.

- Результати учнів, такі як покращення знань шкільних предметів, покращення ставлення до навчання та набуття нових навичок, необхідних для подальшого саморозвитку. Окрім результатів навчання, цифрові засоби допомагають зменшити гендерний розрив та допомогти учням з особливими потребами.

- Результати роботи вчителя, такі як розвиток їх технологічних навичок та знань, впровадження сучасних педагогічних підходів, а також вдосконалення оволодіння змістом та ставленням до викладання.

- Інші результати, такі як підвищення інноваційності в школах та збільшення доступу до освіти.

Вивчення стану використання вчителями початкових класів інструментарію цифрового моніторингу показало слабкий рівень обізнаності, а тим більше і практичної реалізації таких засобів у роботі. Попередні дослідження показали, що вчителі не мали достатніх навичок використання цифрових технологій і не були готові інтегрувати просування обов'язкової цифрової компетентності в свою практику. Ці дослідження показали необхідність педагогічної підтримки в їх роботі з ІКТ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Саган О.В., Іванова О.О. Цифрова дидактика: реалії та перспективи. Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога. Херсон: Вид-во ХДУ. 2020. С.435-440.

2. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. №6. С.45-57. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/6327/1/MorzeNBarnaOVemberVIITNZ62013IS.pdf>

3. Блах В. С., Саган О. В., Раєвська І.М. МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК МЕТОД ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ. Інноваційна педагогіка. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. 2021. Випуск 35. С.125-128

4. Sagan O., Los O., Kazannikova O., Raievska I. A SYSTEM OF EFFECTIVE TASKS IN BLENDED LEARNING ON THE BASIS OF BLOOM'S TAXONOMY. E-learning and STEM Education Scientific Editor Eugenia Smyrnova-Trybulska "E-learning", 11, Katowice-Cieszyn 2019, pp. 171-187. DOI: 10.34916/el.2019.11.12

АЛЬТЕРНАТИВНІ ЗАСОБИ КОМУНІКАЦІЇ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНІЙ СПЕЦІАЛЬНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Самойлова Ірина Володимирівна

к. п. н., доцент

Сердюк Ксенія Сергіївна,

Тарасова Каріна Миколаївна

студенти

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

м. Харків, Україна

Однією з перспективних психолого-педагогічних проблем була і залишається проблема формування та вдосконалення мовлення дітей дошкільного віку. Вимоги сучасної дійсності, що стосуються грамотного, комунікативного мовлення знаходять своє відображення в державному стандарті освіти [1].

Розвиток мовлення дошкільників з розумовою відсталістю є важливим напрямком корекційно-розвиваючої роботи, який сприяє подальшій соціалізації. Проблема полягає в тому, що діти з розумовою відсталістю, які не володіють вербальним мовленням, часто залежать від оточуючих людей. Для оволодіння таким вмінням дошкільникам з розумовою відсталістю необхідно використовувати альтернативні засоби комунікації.

В Україні дослідженням питання використання альтернативних засобів комунікації в корекційно-розвивальній роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями займалися такі науковці, як: Т. Єжова, Т. Куценуо, Г. Лопатіна. Відомими зарубіжними фахівцями в цьому напрямку є: Х. Мартінсен, З. Рабе, С. Течнер, А. Фреліх.

Альтернативна комунікація (додаткова, допоміжна) – це засіб комунікації, що доповнює або замінює вербальне мовлення людям, які відчувають труднощі в спілкуванні [5].

Всі системи комунікацій, в яких не використовується вербальне мовлення, називаються альтернативними. Альтернативна форма комунікації використовується для повної заміни звукового мовлення, або як доповнення до нього.

Альтернативна комунікація передбачає, спілкування між людьми без використання усного мовлення. Додаткова комунікація означає комунікацію, що доповнює мовлення, в ході якої здійснюється підтримка розвитку мовлення і забезпечення альтернативної форми комунікації в тому випадку, якщо неможливим є формування здатності говорити [4].

При виборі засобів альтернативної комунікації необхідно враховувати багато аспектів. Система повинна полегшувати повсякденне життя, дозволяти людині в меншій мірі відчувати труднощі в спілкуванні.

Існує декілька видів засобів альтернативної комунікації:

- комунікація за допомогою допоміжних пристроїв (містить всі форми комунікації з використанням різноманітних пристосувань, таких як, комунікативні дошки і альбоми, електронні пристрої, вказування на символи або картинки);

- комунікація без допомоги допоміжних пристроїв (включає в себе використання жестів, моргання очима);

- залежна і незалежна комунікації (вказують на ступінь залежності від іншої людини, під час формулювання та інтерпретації інформації).

Класифікація засобів альтернативної комунікації.

1. Система жестів. Прийнято виділяти два типи жестів:

Перший тип – жестове мовлення людей, що мають порушення слуху, воно є первинним і не залежить від усної форми спілкування. Воно має власну граматику, його система словозміни відрізняється від усної мови, також в залежності від територіальної приналежності існують діалектні відмінності.

Другий тип – жестові системи. Вони є вторинними і передають вербальну мову «слово в слово». Системи жестів, відповідні до усного спілкування,

використовують в роботі з людьми, що не мають порушень слуху, але мають порушення в комунікативній сфері [4].

Виділяються наступні групи жестів:

1. Символічні, соціальні і жести рухів – це жести, засвоєвані в процесі ситуативно-ділового спілкування (так, ні, йди сюди, здрастуй, до побачення).

2. Додаткові соціальні жести (вказівні).

3. Жести-імітації – це група жестів, які є імітацією простих предметних дій і формуються в міру розвитку предметної діяльності (їсти, варити, їхати, грати, спати, умиватися).

4. Жести-опису – це жести, що передають характерні риси і властивості, притаманні певному об'єкту [5].

2. Система символів.

Зарубіжні фахівці С. Течнер і Х. Мартінсен виділяють системи графічних символів, які застосовуються в комунікативних допоміжних пристроях. Одними з перших з'явилися такі системи як: система Блісс-символів, піктографічна ідеографічна комунікація (PICS, піктограми) і карткові символи комунікації (PCS).

Система Блісс-символів – це різновид логографічної писемності, яка заснована на літерах. Вперше її застосували в Канаді для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, порушеннями мовлення і труднощами в навчанні письму і читанню. Система символів Блісс складається з 100 символів, з яких можна комбінувати нові слова і вирази [4].

Піктографічна ідеографічна комунікація (PICS, піктограми) була розроблена для осіб з важкою розумовою відсталістю. Піктограми являють собою стилізовані малюнки – білий силует на темному тлі, що супроводжується написаним словом. Такі піктограми прості в розумінні і використанні, тому вони вважаються оптимальним засобом комунікації для дітей з розумовою відсталістю і є зручним засобом спілкування з батьками і фахівцями, що працюють з даною категорією дітей.

Використання графічних символів вимагає постійного навчання педагогів і батьків дітей з порушеннями психо-фізичного розвитку. Основною метою навчання спілкуванню за допомогою засобів альтернативної комунікації є використання даної системи за межами занять в дошкільному навчальному закладі і переконання батьків використовувати її в повсякденному житті, що часто є проблемою. Комунікація за допомогою графічних символів може відбуватися через передачу карток із зображенням співрозмовнику, через вказівку на неї рукою, пальцем або поглядом [5].

Для ефективного оволодіння системою графічних символів необхідною є попередня діагностика комунікативних навичок дитини, її здатність до сприйняття графічних зображень, їх порівняння та аналізу.

3. Глобальне читання.

Глобальне читання – це здатність впізнавати слова цілком, не виокремлюючи окремих букв. Головними умовами навчання глобальному читанню є поступовість і послідовність. Слова що пред'являються дитині повинні позначати добре знайомі їй предмети, явища і дії.

Навчання глобальному читанню позитивно впливає на розвиток імпресивного мовлення і мислення дитини в оволодіння вербальної мовою. Для формування навичок глобального читання необхідно проводити підготовчу роботу, яка включає в себе: різноманітні ігри та вправи, що сприяють розвитку зорового сприйняття, уваги, зорової пам'яті, розуміння зверненої мови, виконання простих інструкцій, вміння підбирати парні предмети і картинки, вміння співвідносити предмет і його зображення [2].

4. Система комунікації за допомогою карток PECS.

PECS – система спілкування за допомогою карток при наявності у дитини з порушеною комунікацією власного бажання щось отримати або зробити. Навчання системі комунікацій за допомогою карток PECS ділиться на п'ять етапів [5].

На першому етапі встановлюється коло інтересів дитини. За допомогою спостереження визначаються улюблені заняття, іграшки, предмети, продукти

харчування. Результати експерименту дозволяють визначити мотиваційні стимули конкретної дитини. Далі дитину навчають діям подачі картки, за відсутності вибору.

На другому етапі закріплюється і узагальнюється навички подачі картки комунікативному партнеру.

Після того, як дитина засвоїла первинні навички комунікації, можливим стає перехід до третього етапу, на якому відбувається навчання розрізненню карток, коли.

На четвертому етапі здійснюється навчання вибору з двох бажаних предметів.

П'ятим етапом в засвоєнні навичок розрізнення карток є навчання дитини обирати необхідну картку з комунікаційної книги, в якій розміщені різноманітні картки, з яких одна або дві є мотиваційним стимулом для дитини [3].

Існує три варіанти використання альтернативної комунікації.

Альтернативна комунікація може застосовуватися постійно, використовуватися як тимчасова допомога або розглядатися як засіб стимуляції в оволодінні мовою, спонукає появу мовлення і допомагає її розвитку. Використання додаткових знаків сприяє появі вербального мовлення через розвиток абстрактного мислення і символічної діяльності, сприяє виникненню функціонуючої системи комунікації, розвитку навичок самостійної передачі потрібної інформації співрозмовнику, вмінню висловлювати власні думки за допомогою символів і жестів [3].

Альтернативна комунікація може використовуватися при порушенні слуху, при порушеннях опорно-рухового апарату, при розумовій відсталості, аутизмі, при специфічних органічних проблемах артикуляційних органів, при синдромі Дауна, при прогресуючих захворюваннях, травмах, при тимчасових обмеженнях мовних можливостей.

У вітчизняній спеціальній педагогіці протягом багатьох років використовуються окремі форми альтернативної та додаткової комунікації –

спілкування за допомогою картинок, листів, жестів, пальчикової абетки. Однак багато систем альтернативної комунікації в нашій країні досі є недоступними для користування. В свою чергу можна вважати це великим упущенням, адже для дітей з розумовою відсталістю, які не володіють вербальним мовленням, використання систем альтернативної комунікації надало б змогу самостійно виражати свої думки, спілкуватись з оточуючими людьми, соціалізуватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція): науковий керівник: Т. О. Піроженко [авт. кол.: Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г. та ін.]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyyu%20komponent%20doshkillya.pdf> (дата Звернення 22.01.2021).
2. Линская М. И. Формирование речевой деятельности у детей, не разговаривают, с использованием инновационных технологий: пособие для учителя-дефектолога / под ред. С. Н. Шаховской. Минск : ПАРАДИГМА, 2012. 128 с.
3. Матвеева А. В. Альтернативная коммуникация: из практики работы. 2015 № 7. С. 42-47.
4. Течнер С. Ведение в альтернативную и дополнительную коммуникацию: жесты и графические символы для людей с двигательными и интеллектуальными нарушениями, а также с расстройствами аутистического спектра / под ред. Х. Мартинс. Москва: Теревинф, 2014. 432 с.
5. Фрост Л. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (peks): метод. сборник / сост. Е. А. Штягинова. Москва: Теревинф, 2011. 373 с.

ВИКОРИСТАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕСТІВ ПІД ЧАС АДАПТИВНОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ

Сердюк Ірина Миколаївна
асистент кафедри інформатики і кібернетики
Батурін Владислав Олександрович,
здобувач вищої освіти факультету інформатики, математики та економіки
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Вступ./Introduction. Сучасний етап розвитку шкільної освіти вимагає створення умов для повноцінної реалізації особистості учня. Одним зі шляхів вирішення цієї проблеми можна розглядати створення адаптивного освітнього процесу, який повинен відбуватися з урахуванням індивідуальних можливостей учнів, орієнтуватися на задоволення їх різноманітних інтересів та потреб, забезпечувати умови для їх життєвого самовизначення та самореалізації, а також створювати сприятливий психологічний клімат для педагогічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього середовища.

Одним з обов'язкових компонентів в ході процесу адаптивного навчання є комп'ютерний контроль знань, умінь і навичок учнів. Його цілями є забезпечення постійного зв'язку між викладачем та учнем.

Мета роботи./Aim. Визначити роль комп'ютерного тестування при організації адаптивного навчання школярів у процесі вивчення інформатики у середній школі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз літературних джерел, порівняння, узагальнення, спостереження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Над проблемою впровадження комп'ютерного тестування для визначення рівня знань учнів працювали: В. Аванесов, Ю. Бабанський, С. Білоусова, С. Любарський, В. Олійник, О. Тализіна; свій вклад у вивчення проблеми забезпечення якісного

здобуття знань учнями за допомогою інформаційних технологій внесли: Н. Морзе, В. Кухаренко; проблемам адаптивного навчання на основі сучасних інформаційних технологій присвячено роботи В. Дем'яненка, І Наумук, К. Осадчої, О Спіріна.

Адаптивне навчання полягає в тому, що індивідуалізований метод навчання допоможе учню вчитися швидше, ефективніше та з більшим розумінням. Нині адаптивне навчання здебільшого відбувається з використанням засобів інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Одним з підходів для створення систем контролю знань учнів на уроках інформатики є реалізація схеми адаптивного тестування та ефективної інтерпретації його результатів.

Комп'ютерне тестування під час навчального процесу в школі не тільки дозволяє вчителю здійснювати поточну та тематичну інтерактивну перевірку засвоєння матеріалу в процесі вивчення предмету, а й забезпечує учнів можливістю самоконтролю та самоперевірки під час підготовки до уроків, контрольних робіт [1].

Комп'ютерне тестування має свої переваги, зокрема під час адаптивного навчання, серед яких можна виділити такі:

- можливість оцінювати учнів у реальному часі та одночасно достатньо довго зберігати результати виконання тесту;
- можливість створювати достатньо велику кількість варіативних тестів, що відображають реальний рівень набутих учнями знань і компетентностей у залежності від їхніх пізнавальних особливостей;
- можливість керувати стратегією тестування, враховуючи індивідуальні особливості та рівень навченості учнів, впливаючи на структуру тесту і час його виконання;
- можливість відстежувати час виконання завдання тесту для кожного учня окремо, не синхронізуючи при цьому пред'явлення учням тестових завдань, тим самим скорочуючи час на тестування;

– можливість подання складної графічної інформації та використання мультимедійних засобів у процесі тестування учнів, що значно спрощує операції введення та обробки інформації;

– можливість не вживати заходів безпеки для збереження таємниці щодо бази тестових завдань для підготовки учнів до тестування оскільки варіативність тесту зумовлена індивідуальними здібностями учня [3].

Висновки./Conclusions. Отже, комп'ютерне тестування стає одним з головних напрямків удосконалення та об'єктивності оцінки знань учнів в умовах адаптивного навчання, їх повноти та адекватності цілям навчання. Використання комп'ютерного тестового контролю дає змогу значно підвищити відповідальність учнів за результати своєї діяльності, скоригувати дії вчителя від подання знань і способів діяльності до проектування індивідуального шляху розвитку учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Криницин В. О. Розробка інструменту для оцінювання знань учнів методом тестування на уроках інформатики. URL : <http://school19.zp.ua/wp-content/uploads/2020/01/Dosvid-Krynytsyn-V.O..pdf> (дата звернення 24.10.2021)

2. Спірін О. М., Наумук І. М. Адаптивне навчання на основі LMS Moodle: постановка проблеми. *Інформаційні технології в освіті, науці і техніці* : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф.(Черкаси, 21-23 травня 2020 р.). Черкаси : ЧДТУ, 2020. С. 179-180.

3. Теоретико-методичні засади побудови моніторингових систем оцінювання якості загальної середньої освіти: монографія / за ред. О. І. Ляшенка, Ю. О. Жука. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 160 с.

СУТЬ ПОНЯТТЯ ВИКОНАВСЬКА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Склярова Юлія Сергіївна

Магістрант

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

Введення./Introduction. Професійна музична освіта, в умовах сьогодення, набуває все більшої значущості у галузі культурного будівництва і духовного вдосконалення людини. Популярність музичного мистецтва, його масовий характер, широкий діяльно-творчий спектр накладають особливу відповідальність на підготовку фахівців вищої кваліфікації, здатних відповідати запитам часу і наповнювати навчально-виховний процес глибоким художнім змістом, предметом естетичного розвитку. У різноманітній жанровій структурі музичного мистецтва важливе місце займає виконавська культура. Підготовка висококваліфікованих фахівців в цій сфері є одним з пріоритетних напрямків професійної музичної освіти. Потреба в кадрах, здатних ефективно здійснювати педагогічну діяльність й володіти високим рівнем володіння виконавською майстерністю, сьогодні надзвичайна.

Мета роботи./Aim. Мета роботи - розкрити сутність поняття виконавська культура вчителя музичного мистецтва.

Матеріали і методи./Materials and methods. Теоретичну основу дослідження складають наукові праці, в яких розглядаються: концептуальні підходи до професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (О. Апраксіна, М. Геліс, Н. Гузій, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та інші дослідники); теоретичні та методичні засади підготовки до виконавської діяльності (В. Гусак, Л. Гусейнова, Д. Благой, А. Брейтбург, М. Давидов, І. Коваленко, Л. Котова, Ю. Лисюк, Г. Ониськів, Ю. Цагареллі, Г. Ципін, Є. Федоров, Д. Юник та інші вчені).

У процесі роботи використано комплекс методів дослідження: теоретичних (аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення, систематизація для визначення стану розробленості проблеми, розкриття її поняттєво-категоріального апарату); емпіричних (спостереження, анкетування, тестування, бесіда, самооцінювання студентів, експертна оцінка).

Результати й обговорення./Results and discussion. Характеризуючи та формулюючи поняття «виконавська культура» слід звернутись до сутності визначень «музично-виконавська майстерність» та «виконавська художня майстерність». Музично-виконавська майстерність є властивістю особистості, яка формується в процесі професійної підготовки та виконавської діяльності та проявляється як вищий рівень засвоєних вмінь, гнучких навичок та інтерпретаторської здатності. До її структури відносять такі компоненти: теоретичний (музична освіченість, елементи сценічної техніки); технічний (рівень володіння технічними прийомами, перцептивними властивостями); художній (представлення художніх цінностей музичного твору, створення інтерпретаторської концепції відповідно із задумами композитора); суспільно-психологічний або комунікаційний (спілкування із слухачем за допомогою міміки, жестів, музично-ігрових рухів, перебування у відповідному емоційному стані).

Виконавська художня майстерність вчителя музичного мистецтва визначається вмінням «увійти в образ» задля кращої реалізації задуму композитора, рівень розвитку якої залежить від рівня психічних пізнавальних процесів особистості. Художня майстерність виконавця залежить від властивостей та закономірностей відчуттів (якість, інтенсивність, тривалість, адаптація, взаємодія аналізаторів, синестезія), що безпосередньо обумовлюють розвиток музичних та творчих здібностей (уява, фантазія). Зважаючи на емоційно-мотиваційний аспект виконавської художньої майстерності особлива увага приділяється почуттям та мотивам у формуванні майстерності виконавця у процесі сценічної діяльності.

Виконавська культура вчителів музичного мистецтва є складовою, яка багато в чому визначає якість професійної вищої освіти. Підвищення рівня виконавської культури – завдання, що вимагає безперервної уваги з боку всіх учасників художньо-педагогічного процесу. В даний час практика виконавської творчості в значній мірі випереджає своє теоретичне осмислення, що потребує методичного забезпечення, спрямованого на ефективний розвиток виконавської культури студентів-музикантів. Це пояснюється наявністю певних суперечок: між існуючими підходами до організації навчально-виховної роботи у сфері вокального підготовки та її педагогічним забезпеченням; між виконавськими можливостями студентів і процесом їх реалізації.

Критеріями сформованості виконавської культури вчителів музичного мистецтва визначено: сформованість ціннісно-мотиваційної сфери; ступінь загальнохудожньої, музично-історичної та музично-теоретичної підготовки до здійснення аналізу-інтерпретації; ступінь творчої спрямованості; розвиненість ціннісно-особистісної сфери вчителів музичного мистецтва.

Висновки./Conclusions. Отже, аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дав можливість з'ясувати, що виконавська культура вчителя музичного мистецтва є складним, багатоаспектним поняттям, яке не має в науковій літературі єдиного, однозначного визначення. Проте, є два основних підходи до розуміння сутності виконавської культури: як до якісного рівня діяльності, як інтегральної властивості особистості. Основні складові, що складають змістовну основу виконавської культури: естетична свідомість, естетичну діяльність, предмет естетичного освоєння.

ВПЛИВ СПОРТИВНИХ ІГОР НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Сластіна Олена Олександрівна

старший викладач

Харківський торговельно-економічний інститут

Української інженерно-педагогічної академії

м. Харків, Україна

Вступ. Проблема впливу спорту, а зокрема спортивних ігор на розвиток особистості, є актуальною в наш час, бо командний спорт набув таку соціальну силу і значущість, аналога яким в історії суспільства вони не мали, мабуть, ніколи. Ця проблема досить широко вивчена у світовій літературі, накопичені значні експериментальні дані які характеризують вплив спорту на особистість спортсмена. Разом з тим, питання «як спорт впливає на особистість», належати до числа недостатньо вивчених. Спортивні ігри є не тільки ефективним засобом фізичного розвитку людини, зміцнення та охорони його здоров'я, але безперечно впливають і на інші сторони людського життя: авторитет і становище в суспільстві, трудову діяльність, на структуру морально-інтелектуальних характеристик, естетичних ідеалів. В процесі занять спортом загартовується воля, характер, вдосконалюється вміння управляти собою, швидко і правильно орієнтуватися в різноманітних складних ситуаціях, своєчасно приймати рішення, розумно ризикувати або утримуватися від ризику.

Зміст. Спортивні ігри - відмінний засіб для формування особистих особливостей. Роллю спортивної діяльності є формування характеру, тобто утворюються своєрідні основи дій, в яких проявляється характер людини, його воля й індивідуальні особливості. Спортивні ігри впливають на формування особистих особливостей студента.

Головними особливостями є:

1) змагальний характер спортивної боротьби, спрямованої на завоювання рекорду або перемоги над противником;

2) максимальне напруження всіх фізичних і психічних сил студента під час цієї боротьби, без чого не можна досягти гарного результату;

3) систематично тривале, наполегливе спортивне тренування, яке робить значні корективи в режим життя і побутові умови;

4) специфічні психічні функції і якості особистості, пов'язані безпосередньо з виконанням спортивних дій;

5) мотиви, які спонукають людину займатися спортом і досягати високих результатів у спортивній боротьбі

б) соціально-психологічний характер відносин студентів з іншими людьми в процесі спортивних ігор [1].

У процесі спортивних ігор серйозно змінюються відчуття, сприйняття, увага, мислення, уява, пам'ять, мова. Тому спортивна діяльність пред'являє високі вимоги до їх розвиненості, для поліпшення перерахованих особистих особливостей. Спортивні ігри є найефективнішим засобом фізичного розвитку студента, прояви соціальної активності людей і сферою спілкування, зміцнення та охорони здоров'я, правильною формою організації та проведення дозвілля, а так само впливають на інші сторони людського життя: на структуру моральних та інтелектуальних характеристик, авторитет і становище в суспільстві, трудову діяльність. На даному проміжку часу спортивні ігри розглядаються як один з важливих засобів формування особистості, що поєднує в собі духовне багатство і фізичну досконалість. Спорт - є одним з головних засобів виховання рухових умінь, вдосконалення їх точної та тонкої координації, розвитку необхідних для студента рухових фізичних якостей. У процесі спортивних ігор загартовується його характер і воля, удосконалюється здатність розумно ризикувати або зовсім утримуватися від ризику, вдосконалюється вміння управляти собою, швидко і правильно орієнтуватися в різних складних ситуаціях і швидко приймати рішення. Важлива особливість спортивних ігор полягає у великій кількості змагальних дій - прийомів гри. Необхідно виконувати всі ці прийоми багаторазово в процесі змагальної діяльності для досягнення спортивного результату - звідси вимога надійності, стабільності навичок [2].

Висновок. Спортивні ігри впливають на формування особистості студента рівно стільки, скільки це роблять колектив, спортивний тренер, індивідуальні заняття. Ігри розвивають організм не тільки фізично, але впливають і на інші сторони його життя. Необхідно пам'ятати, що дуже важливо комбінувати гру з іншими видами діяльності для того, щоб досягти гармонійного розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовіна, О.С. Особливості сформованості особистісних особливостей студентів, що займаються різними спортивними іграми / О.С. Вдовіна / Молодий вчений - 2014. - № 18. - С. 68-71.

2. Ільїн, Є.П. Психологія фізичного виховання / Є.П. Ільїн. - М.: Просвітництво, 2007. - 246 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ЗАСТОСУВАННЯ РОЛЬОВИХ ІГОР

Сологуб Ольга В'ячеславівна

здобувач вищої освіти факультету іноземних мов
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського, Україна

Науковий керівник:

Поселецька Катерина Андріївна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології
Вінницький державний педагогічний університет
імені М. Коцюбинського, Україна

Вступ. На сьогоднішній день одним із стандартів навчальної діяльності є застосування комунікативного підходу. Для реалізації вказаного підходу необхідно побудувати процес навчання іноземної мови таким чином, щоб він відповідав реальному процесу мовленнєвого спілкування.

Усно-мовленнєва комунікативна компетенція передбачає здатність слухати, розуміти, розмовляти. Комунікативна компетенція є метою та результатом навчання, але цей результат стає реальним лише при наявності сформованої лінгвістичної компетенції та високої вмотивованості студентів [2].

Метою роботи є визначення та зміст комунікативного підходу. Принцип комунікативної спрямованості визначає й зміст навчання – відбір та організацію лінгвістичного матеріалу, конкретизацію сфер і ситуацій спілкування, ставить викладача перед необхідністю відповідної організації навчального процесу, використання різноманітних організаційних форм для здійснення спілкування, які підвищують мотивацію навчання.

Для того, щоб сформувати вміння мислити та спілкуватися іноземною мовою необхідно не лише поступово «замінювати» елементи рідної мови елементами іноземної; а й «пройти» складний процес перебудови всієї структури формування думки і структури діяльності спілкування, які склалися на рідній мові, й набути здатності до «переключення» мислення з однієї мови

на іншу. Щоб досягти цього, необхідно звернути увагу на такі взаємообумовлені, проте різні за природою чинники, як лексичний запас, знання правил, чуття іноземної мови та здатність до спілкування всупереч дефіциту іншомовних знань.

Матеріали та методи. Оскільки остаточним результуючим критерієм опанування іноземної мови є вільне володіння усним і письмовим мовленням, то погане володіння іноземною мовою, як зазначає Коваль І. [4], породжує специфічну тривогу. Причиною її виникнення є те, що учні усвідомлюють необхідність покращення знань для висловлення думки й бояться отримати негативну оцінку з боку своїх слухачів. Тривога може значно знизити впевненість у собі – і, як наслідок, дезорганізувати діяльність: чим вища тривога, тим більше деструктується діяльність. Тому в багатьох суб'єктів навчання, як зазначає автор, виникає своєрідний «внутрішній опір мові». У зв'язку з цим перед викладачем постає проблема пошуку методів і прийомів зняття та зменшення дії, так званих, «мовних бар'єрів», підвищення психологічної комфортності процесу навчання.

Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є запровадження рольових ігор у процесі вивчення мови.

Результати та обговорення. З одного боку, за допомогою використання рольових ігор, формувати та розвивати вміння поставити й відповісти на запитання, висловити власну думку, сформулювати комунікативну інтенцію (наказати, запропонувати, аргументувати, заперечити, погодитися).

З іншого боку, застосування ігор на заняттях з іноземної мови є ефективним засобом, що допомагає привернути увагу та утримати її протягом довгого часу. Ігри допомагають подолати психологічний бар'єр страху перед спілкуванням, дають можливість використовувати мову в реальних життєвих ситуаціях. Вони забезпечують ефективне поєднання мотивації і можливості для розмовної практики.

Організуючи завдання з використанням рольових ігор, необхідно враховувати наступні фактори: 1) інтереси та вік школярів; 2) забезпечення

учнів необхідними для виконання завдання спеціально створеними опорами, які допомагають побудувати висловлювання з мовленнєвої точки зору, або природними – картами, схемами, цифровими даними тощо; 3) обрання оптимального для даної справи способу її організації – одночасна парна й групова робота учнів суттєво збільшує час їх активної участі в мовленнєвому спілкуванні.

Г. Бородіна та А. Спевак виділяють наступні фактори, які впливають на покращення лінгвістичних та комунікативних показників учнів [1]:

- суттєва зміна психологічних характеристик, зникнення психологічного бар'єру;
- дуже високий рівень мотивації через те, що підвищується інтерес до самого уроку;
- зміни в структурі занять, відсутність стереотипу та шаблонів.

Ще однією з переваг при навчанні усного спілкування є те, що рольові ігри дозволяють швидко перейти від тренувальних вправ до власне комунікативної діяльності.

Реалізація спілкування досягається за умови організації не лише парних, а й групових комунікативних взаємодій; при цьому рекомендується організувати й особистісно-групове спілкування, тобто виступи перед аудиторією з повідомленнями, доповідями та ін. Доцільним є постійна зміна умов виконання завдання з використанням рольової гри: контексту, місця, часу, простору, кількості співбесідників, переважаючого настрою комунікативних ситуацій та ін. Ще одним важливим моментом є виправдане надання своєї допомоги партнеру: підтримання його темпу мовлення, стимуляції його активності, створення обстановки дружності та невимушеності» [3, с. 165].

І. Коваль [4] дослідила, що успішність з іноземної мови, інших предметів та комунікативність перебувають у тісному взаємозв'язку: краща успішність спонукає вищу здатність до комунікації, чим краща успішність з одного предмета, тим краща успішність з іншого, чим вища комунікативність, тим краща успішність. Тут можна простежити ефект підсилення або

самопідсилення, коли здобутки надихають на подальші здобутки, і, навпаки, невдача, що потроюється, призводить до зниження мотивації.

Висновки. Рольова гра є одним із найдієвіших засобів для того, щоб зробити урок цікавим та мотивувати учнів. Даний вид діяльності допомагає зруйнувати психологічний бар'єр та спонукає до розмови навіть найсором'язливіших учнів. Крім цього, за допомогою рольової гри вчитель має змогу змінювати умови виконання гри, тобто змінювати місце дії, кількість учасників і т.д. відповідно до цілей уроку.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бородіна Г.І. Ігри як один з факторів формування усно-мовленнєвої комунікативної компетенції / Г.І. Бородіна, А.М. Спевак // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. Збірник наукових праць; Харківський національний університет ім. В.Н. Ка-разіна. Вип. 12. – Х., 2008. – С. 78–84.

2. Калмыкова Е.И. Реализация взаимодействия лингвистичес-кой и коммуникативной компетенции / Е.И. Калмыкова // Сб. науч. тр. МГЛУ. Вып. 431. – М., 1999. – С. 65–67.

3. Китайгородская Г.А. Некоторые обязательные характе-ристики интенсивного обучения иностранным языкам / Г.А. Китайгородская // Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М.Тореза. Вып.133. – М.,1979. – С. 127–155.

4. Коваль І.В. Психологічні ефекти спільної діяльності під час вивчення німецької мови / І.В. Коваль // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Ін-ституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т. VI, вип. 8. – К., 2004. – С. 150–157.

МЕТОДОЛОГІЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Соцька Олена Петрівна,

к. пед. н., доцент

Осадча Марія Вікторівна

Студентка

Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Введення. В проблемі оптимізації здоров'я та фізичного розвитку дітей дошкільного віку в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства полягає особливо гостро. Серйозним питанням є незадовільний стан здоров'я та фізичного розвитку значної частини дітей дошкільного віку.

Мета роботи. На даний момент ситуація, що склалася в дошкільній освіті ставить перед майбутніми вихователями важливе педагогічне завдання, а саме навчати всіх, але по-різному, тобто враховуючи індивідуальні особливості дітей дошкільного віку. Реалізація цього завдання забезпечується лише за такої умови, як індивідуально-диференційний підхід в процесі підготовки майбутніх вихователів. Так, як в Україні освіта направлена саме на засади особистісно-орієнтованої моделі дошкільної освіти, тож її впровадження потребує від майбутніх вихователів професійної та психологічної зрілості та високої культури праці. Означені положення знаходять своє відображення у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Стратегія сталого розвитку України до 2030 року».

Матеріали і методи. Методологія індивідуально-диференційованого підходу у процесі підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання дітей дошкільного віку спрямовують до вивчення сутності основних понять: індивідуальний підхід, диференційований підхід, фізичне виховання у філософії, психології, педагогіці, соціології.

Результати і обговорення. Системність аналізу сутності поняття індивідуальний підхід дозволив виявити та узагальнити такі структурні складові: у філософії – виокремленням індивідуального з універсального та їх взаємодію [4, с. 125]; у педагогіці – урахування індивідуальних особливостей особистості (темпераменту, характеру та здібностей) під час здійснення навчально-виховного процесу [2, с. 78]; у психології – підхід до особистості з урахуванням його особливостей та індивідуальності в цілому [1]; у соціології – індивідуальна система прийомів та способів дій, що характерні і доцільні для застосування до конкретної особистості [3].

Вчені сучасності зазначають, що індивідуальні відмінності особистостей цілком безмежні, і тому серед них немає однакових. Відмінності стосуються як фізичного, так і розумового розвитку кожного індивідуума. Так, під індивідуальним підходом розуміють орієнтацію на індивідуально-психологічні особливості майбутніх вихователів, включення в роботу з ними спеціальних способів і прийомів для фізичного виховання дітей дошкільного віку, які відповідають їх індивідуальним особливостям (за М. Акімова, В. Козлова); один із принципів організації навчальної діяльності майбутніх вихователів, де досягається педагогічний вплив, який опирається на знання індивідуально-психологічних особливостей (за Г. Коберник); як принцип педагогіки, де в процесі навчально-виховної роботи враховується індивідуальна модель для розвитку кожної дитини зокрема (за Г. Селевко); як дієва увага до кожного вихованця, його індивідуальності, де поєднуються фронтальні, групові та індивідуальні заняття з метою підвищення якості освіти виховання і розвитку дітей дошкільного віку (за Є. Рабунським); виокремлення двох напрямків організації індивідуального підходу до дітей дошкільного віку: 1) соціалізація особистості; 2) максимальне розкриття особистісних здібностей та задатків дітей дошкільного віку, з урахуванням їх індивідуальних особливостей (за О. Дубогай); як засіб реалізації особистісно-зорієнтованої моделі дошкільної освіти (за С. Ладивір).

Психолого-педагогічні основи індивідуального підходу в освіті знаходимо в дослідженнях психологів (О. Запорожець, В. Котирко). Автори вважають, що для успішної реалізації досліджуваного підходу необхідно визначити певний перелік психолого-педагогічних компетентностей майбутніх вихователів: 1) уміння бачити в дітей дошкільного віку неповторну індивідуальність з якостями і властивостями як основа моделювання стратегії виховного впливу; 2) готовність майбутніх вихователів заохочувати та підтримувати дітей дошкільного віку до самостійності, незалежності у виявленні власних потреб, а також самоствердженні серед однолітків; індивідуальний підхід в роботі з дітьми дошкільного віку розглядаються як організаційно-змістові форми: індивідуальні, внутрішньо-групові, фронтальні (за В. Кузьменко).

В. Кузьменко в своїх працях наголошує на те, що індивідуальні форми організації є необхідною умовою індивідуалізації, але реалії показують нам, що за причин великої наповненості груп дітьми, неможливо забезпечити доцільне проведення індивідуальних занять з усіма. Тож, вчена пропонує проводити індивідуальні заняття з певними категоріями дітей (з дітьми раннього віку, новачками, з дітьми з низькою працездатністю внаслідок стану здоров'я, з дітьми які мають психофізичні вади розвитку та педагогічно занедбаніми дітьми).

Аналіз психолого-педагогічних джерел показав, що принцип індивідуалізації виховання дитини не є новим, а має свою багату історію і завжди був актуальним.

Отже, за результатами вивчення довідкової та наукової літератури, поняття індивідуальний підхід будемо розуміти як урахування індивідуальної своєрідності, неповторності кожної дитини дошкільного віку як особистості.

Звернемось до дефініції поняття диференційований підхід. За словниковими джерелами поняття диференційований підхід визначено як-от: за педагогічним словником – один із способів рішення педагогічних завдань з урахуванням соціально-психологічних особливостей груп виховання за

подібними індивідуальними, особистісними якостями людей; за психологічним словником – спосіб організації навчально-виховного процесу, що враховує індивідуальні особливості особистостей.

Підсумовуючи, зазначимо, що поняття диференційований підхід розуміється нами як спосіб організації навчально-виховного процесу, що враховує індивідуальні особливості особистостей.

Розглянемо поняття фізичне виховання за педагогічним словником, який трактується як система соціально-педагогічних заходів, які спрямовані за зміцнення здоров'я та загартування організму, гармонійний розвиток можливостей особистості.

Вченими в галузі теорії і методики фізичного виховання доведено нерівномірність розвитку рухової активності дітей дошкільного віку та визначено вікові зміни у фізичному вихованні (за О. Аракелян, В. Вільчковським, В. Зуєвим, Л. Кармановим, В. Мануйловим).

Одним з важливих умов є дотримання послідовності в освоєнні рухових завдань відповідно до можливостей дітей, враховуючи їх особливості та рівень попередньої підготовки.

У ряді досліджень доведено, що різниця рівня здоров'я, фізичного розвитку та підготовленості дошкільників ускладнюється процесом фізичного виховання і вимагає індивідуально-диференційований підхід до підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Психологічний аспект індивідуального підходу звертає нашу увагу на стиль саморегуляції, де є цілісний індивідуальний стиль діяльності особистості (В. Моросанова, Г. Берулова).

Як зауважує В. Моросанова, навіть при когнітивній обдарованості особистості, задля необхідності та ефективності діяльності майбутніх вихователів, необхідно бути наявна виражена розвинута доскональна система регуляції зовнішніх і внутрішніх цілей. Автором саморегуляція розуміється, як: системний процес активності психіки особистості з певними цілями і можливість їхнім досягненням, для усвідомлення необхідності та актуальності

в певний момент. Тож для співвідношення саморегуляції та індивідуальності, В. Моросанова виокремлює регуляторно-особистісні риси, а саме: наполегливість, гнучкість, надійність тощо.

Однією з проблем фізичного виховання дітей дошкільного віку є педагогічний контроль (за М. Рунова, А. Лагутін, С. Філіпова). Можливість отримання широкої інформації про дітей, рівнів розвитку його фізичних якостей та ступеня сформованості рухових навичок, що виявляє якість проведених у подальшому занять з фізичного виховання дітей дошкільного віку є основою для індивідуально-диференційованого підходу.

Висновки. Отже, індивідуально-диференційований підхід є запорукою ефективності взаємодії і створення умов необхідних для підготовки майбутніх вихователів до фізичного виховання дітей дошкільного віку за індивідуальною моделлю з урахуванням їх особливостей, здібностей, шляхом їх організації в однорідні групи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова / за редак. Н. А. Побірченко. 2007. 336 с.
2. Словник-довідник з професійної педагогіки за ред. А. В. Семенової. Одеса Пальміра, 2006. С. 482.
3. Соціологія: короткий енциклопедичний словник. уклад.: В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. / під заг. ред. В. І. Воловича. : веб-сайт URL: https://subject.com.ua/psychology/psyho_pedagog/131.html (дата звернення: 29.08.2021).
4. Філософський енциклопедичний словник / НАН України Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди / редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін., Київ: Абрис, 2002. 742 с.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ХІМІЇ (7 КЛАС) В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Столяренко Вікторія Григорівна,

к. х. н., доцент

Кадашвілі Кристина Валеріївна

студентка

Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Дистанційне навчання до початку ситуації з пандемією Covid-19 було спрямоване переважно на забезпечення освітніх потреб людей на вузько спрямованих курсах. Основною перевагою такого навчання була можливість навчатися в зручному графіку та темпі, так як вивчати матеріал можна з будь-якого місця в світі і в зручний для себе час. Перші дистанційні курси, навіть не вимагали обов'язкового доступу до інтернету, так як забезпечували учнів роздрукованими матеріалами та аудіоносіями інформації, а контроль за успішністю та консультації з викладачами відбувалися за допомогою поштового сполучення та телефонних дзвінків.

Срімкий науково-технічний прогрес постійно формує нові запити на фахівців з необхідними набором компетенцій. Дистанційне навчання є досить зручним способом отримувати бажані компетенції без відриву від особистого життя та роботи.

Починаючи з 2020 року дистанційне навчання увійшло і в базову освіту, як шкільну, так і вищих та професійних навчальних закладів, як єдина можливість продовжувати навчальний процес в умовах карантину.

На відміну від вузько спрямованих курсів, організація дистанційної базової освіти має ряд складностей і недоліків, серед яких технічні, психологічні, методичні проблеми реалізації освітнього процесу, однак, все одно залишається єдиним можливим способом для реалізації навчального процесу у випадку закриття навчального закладу на карантин.

Крім того, ряд науковців, серед яких Т. Койчева, О. Колгатін, В. Кухаренко, І Лещенко, О. Собаєва та ін вважає, що впровадження дистанційного навчання у навчальний процес буде сприяти глибокому розумінню навчального матеріалу; формуванню таких компетенцій як: комунікативні (безпосереднє спілкування і за допомогою засобів мереж), інформаційні (пошук інформації з різних джерел та можливість її критичного осмислення), самоосвіти (вміння навчатись самостійно).

Також, дистанційне навчання виконує і виховну функцію— сприяє формуванню провідних якостей особистості: активність, самостійність, самовдосконалення, творчість.

В прогнозах фахівців дистанційне навчання учнів залишиться як додаткове до традиційного класно-урочного навчання, навіть по при відсутності карантинних обмежень. Так, елементи дистанційного навчання можуть стати незамінними для таких груп учнів:

- учням сільських шкіл для отримання якісної освіти;
- учням, які із-за стану здоров'я або інших причин не можуть відвідувати заняття;
- обдарованим дітям для поглиблення знань, перевірки ступеня самореалізації під час участі в олімпіадах різного рівня, для виконання робіт МАН на високому науковому рівні;
- учням випускних класів для підготовки до складання зовнішнього незалежного тестування;
- учням різних класів для самореалізації, загального розвитку та систематизації знань, уникнення прогалин у знаннях через непередбачувані обставини та ін.

Організація процесу вивчення хімії в умовах дистанційного навчання дозволяє розвивати логічне та абстрактне мислення, вдосконалювати знання, активізувати розумові процеси тощо. Використання форм дистанційного навчання та вивчення і розміщення навчального матеріалу на платформах

Classroom, Moodle, Playbuzz, Edmodo та ін., проведення хімічних дослідів з використанням віртуальних хімічних лабораторій, відеороликів або через відео-конференцію, здійснення перевірки самостійних робіт; пошук додаткового матеріалу у мережі Інтернет, проведення консультацій через соціальні мережі або через відео конференції, створення блогів тощо. Все це сприяє підвищенню рівня засвоєння знань.

Мета роботи. Дослідити досвід вчителів-методистів з організації дистанційного вивчення шкільного курсу хімії. Провести порівняльний аналіз інтернет-платформ для організації дистанційного навчального процесу. Дослідити можливості впровадження на платформі Moodle методичного комплекта для формування хімічних понять.

Матеріали і методи. Вивчення і аналіз наукових інформаційних джерел з питань організації дистанційного вивчення шкільного курсу хімії. Порівняльна характеристика інтернет-платформ для організації дистанційного навчального процесу.

Дистанційне навчання стало викликом для вчителів, і для учнів. Перед вчителями та викладачами постали ряди проблем, пов'язаних з організацією усіх складових навчального процесу на відстані від учнів та студентів. Учні, також мали вирішити ряд проблем для успішної реалізації дистанційного вивчення предметів, починаючи від технічних (гаджет і інтернет) до мотиваційних.

За останній рік з'явилося чимало науково-методичних робіт, в яких висвітлюється досвід організації дистанційного навчального процесу за допомогою різних засобів інетрактивного спілкування. Їх дослідження показало, що вчителі активно впроваджували в навчання можливості різноманітних програм, додатків та платформ (таблиця 1). Найбільш популярними формами стали: інтернет-блоги, хмари слів, Wizer me, Playbuzz, Google клас, Zoom та інші.

**Добірка електронних ресурсів
для проведення онлайн-уроків з хімії 7 клас**

Клас	Назва теми	Ресурс
7 клас	Початкові поняття	https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-pochatkovi-himichni-ponyattya-41472.html https://quizlet.com/6wpsu6?x=1jqt&i=2q52i0
	Тіла і речовини	https://learningapps.org/display?v=px5gqhs6501
	Прості і складні речовини	https://learningapps.org/display?v=p6eshifo301
	Назви хімічних елементів	https://learningapps.org/display?v=pwmaad10j01 https://quizlet.com/781hk7?x=1jqt&i=2q52i0
	Металічні та не металічні елементи	https://learningapps.org/display?v=pw6i6dqcj01
	Масова частка елемента в сполуці	https://vseosvita.ua/library/konspekt-masova-castka-elementa-v-skladnij-recovini-225301.html
	Фізичні та хімічні явища	https://learningapps.org/display?v=pc76icgx101
	Вода та її властивості	https://learningapps.org/display?v=pbgxjqs5316
	Оксиген та кисень	https://learningapps.org/display?v=plq4gdgo301

Аналіз науково-методичної літератури з питання дистанційне вивчення хімії дозволив виділити основні платформи, які використовували вчителі на онлайн - уроках з хімії для пояснення, ілюстрації, а також для закріплення і перевірки знань учнями і провести їх порівняльну характеристику (Таблиця 2).

Таблиця 2

Інтернет-платформи для організації навчального процесу

Інтернет-платформа	Доступність	Зручність	Набір інструментів	Недоліки
Google Classroom	Безкоштовна Обліковий запис в Google	Простий і зрозумілий інтерфейс	Створення Google Docs, зберігання Google Drive та обміну інформацією.	Простий набір інструментів
Edmodo	Безкоштовна	Простий в експлуатації, не потребує встановлення додатку	Робота з групою учнів (класом), реалізація тестової форми контролю знань; журнал обліку	англомовний

Classdojo	Безкоштовна	Простий в експлуатації, Яскраво оформлений інтерфейс з елементами анімації	Робота від 1 до декількох груп учнів, зв'язок з батьками, журнал обліку по дисципліні, по окремому учню	Простий набір функцій
Мій клас	Безкоштовна	Простий і зрозумілий інтерфейс українською мовою	Значна кількість завдань та тестів різного рівня складності, функція автоматичної перевірки	Наявність платних функцій, тривалий процес реєстрації аккаунту
Moodle	Ліцензійна	Простий і зрозумілий інтерфейс українською мовою	Широкий діапазон інструментів: книга, урок, вікі, тести, завдання, документи, посилання і т.д.	Встановлення і налаштування платформи потребує спеціальних вмінь

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Для якісного дистанційного навчання, потрібно, щоб процес був організований:

- спланувати дистанційне навчання учнів відповідно до оновленого календарно-тематичного планування, з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіта та дотриманням санітарно-гігієнічних норм використання комп'ютерної техніки та різноманітних гаджетів; розробити завдання для самостійної роботи учнів в умовах проведення віддаленого навчання для кожного класу;

- врахувати індивідуальні особливості учнів, рівня їх навчальних досягнень підготувати для самостійного опрацювання навчальний матеріал для учнів, який спрямований на вивчення, повторення та закріплення знань. До навчального контенту необхідно включити: відео уроки, відео інструкції для розв'язання складних питань; завдання для самопідготовки, тренувальні вправи, практичні завдання тощо; підготовлені матеріали розмістити на веб-ресурсі закладу освіти або власному веб-ресурсі, бажано створити спільний ресурс для закладу освіти та продумати, як організувати зворотній зв'язок;

організація зворотного зв'язку (перевірка та оцінювання виконаних учнями завдань), надання індивідуальних консультацій учням за допомогою таких інструментів дистанційного навчання: Zoom, Skype, Viber, Telegram, Messenger, Google class, Classtime, Edmodo, Moodle, електронної системи «Моя школа», власні блоги, хмарні сервіси (Office365, Google) тощо.

Однак, залишилося багато питань методичного, технічного, дидактичного характеру, які потребують вивчення для організації максимально ефективного вивчення хімії в умовах дистанційної освіти.

Порівняльна характеристика інтернет-платформ показала, що найбільшим функціоналом володіє система Moodle. При розробці уроків до тем хімії 7 класу були використані інструменти книга, сторінка, завдання, тести та ін (рис. 1), що дозволило всебічно висвітлити матеріал, провести тренувальні вправи та організувати перевірку знань учнів.

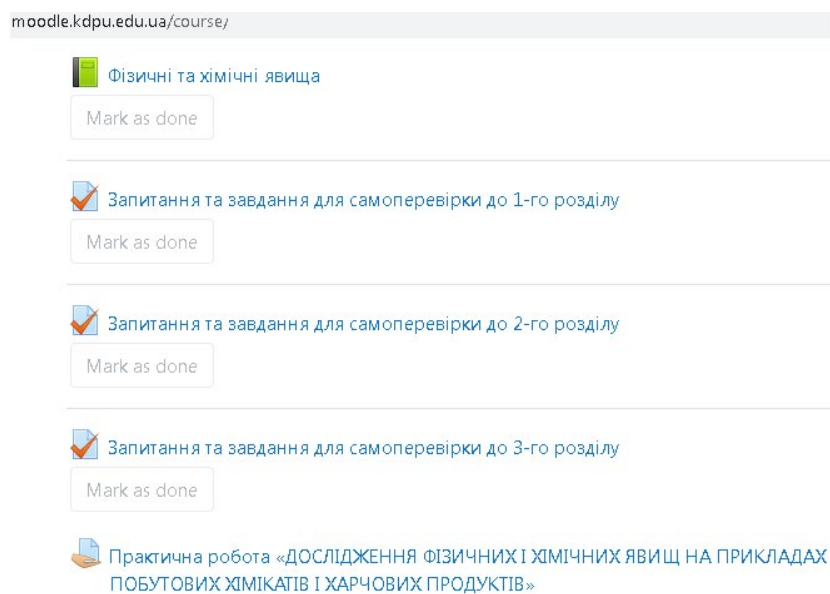

Рис.1. Тема «Фізичні і хімічні явища» на Moodle

Висновки. Дистанційній освіті притаманна низка як позитивних рис так і недоліків. Серед позитивних рис виділяють:

- дистанційна освіта формує глобальний, принципово новий освітній простір;
- можливість займатися в зручний для себе час у зручному місці й темпі;

- можливість звертання до багатьох джерел навчальної інформації (електронних бібліотек, банків даних, баз знань тощо);
- сконцентроване подання навчальної інформації та мультидоступ до неї підвищує ефективність засвоєння матеріалу;
- дистанційна освіта позитивно впливає на учня, збільшуючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, вміння володіти комп'ютерною технікою і самостійно приймати відповідальні рішення.

Серед важливих проблем та недоліків дистанційної форми навчання варто виділити недостатній безпосередній контакт між вчителем та учнем: відбувається менш ефективна передача знань, без особистого контакту; матеріальні вимоги – кожний учень повинен мати комп'ютер та постійний вихід в Інтернет, недостатня дидактична база.

Аналіз інтернет-платформ показав, що максимальним функціоналом для створення структури предмету володіє платформа Moodle.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА СУБ'ЄКТИ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ В УМОВАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ

Стороженко Світлана Анатоліївна,
студентка КЗВО
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
м. Дніпро, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку системи освіти на перший план висуваються завдання створення умов для становлення особистості кожної дитини відповідно до особливостей його психічного і фізичного розвитку, можливостями і здібностями. Зміст і форми роботи дітей з особливими освітніми потребами (ООП) спрямовані на створення системи комплексної допомоги в освоєнні основної освітньої програми, корекцію недоліків у фізичному і (або) психічному розвитку учнів, їх соціальну адаптацію [1, с. 32]. Найактуальнішою проблемою в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами є організація психолого-педагогічного супроводу в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Це проблема педагогічної науки й практики, особлива складність якої полягає в тому, що вона стосується суміжних галузей: педагогіки, педагогічної та вікової психології, корекційної педагогіки, а відтак двох систем шкіл – загальної і спеціальної. Психолого-педагогічний супровід є досить складним процесом, який потребує тісної співпраці усіх спеціалістів, що приймають участь в життєдіяльності дитини з особливими освітніми потребами [2, с. 25].

Мета статті. Проаналізувати основні напрямки роботи та особисту роль кожного суб'єкта психолого-педагогічного супроводу при визначенні освітнього маршруту дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Матеріали і методи. Теоретичні та практичні аспекти психолого-педагогічного супроводу відображені в роботах сучасних дослідників О. Чеботарьової, Л. Гречко, Т. Золотарьової, О. Чопік, Н. Гладких, А. Колупаєвої, В. Кобильченка та ін. Особлива увага у дослідженнях спрямована на визначення механізмів, видів, способів та умов надання психологічної підтримки та допомоги дітям у процесі шкільного навчання. В якості методів дослідження даної роботи застосовувалися методи теоретичного аналізу актуальних наукових праць з даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. В рамках психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивної практики основним суб'єктом є дитина з ООП, яка за результатами комплексної оцінки розвитку інклюзивно-ресурсного центру потребує організації спеціальних освітніх умов і розробці адаптованої/модифікованої освітньої програми в усіх її компонентах. Така дитина розглядається в деяких аспектах. По-перше, це дитина, що потребує розробки індивідуального освітнього маршруту та його основного елементу - індивідуальної програми розвитку. Дана програма містить загальну інформацію про учня, оцінку наявного рівня розвитку дитини, необхідні додаткові послуги, види необхідних адаптації та/або модифікацій навчального процесу, індивідуальну навчальну програму, а за потреби й індивідуальний навчальний план. Також дитина потребує організацію спеціальних освітніх умов отримання освіти та соціалізації. По-друге, першочерговим питанням для розробки індивідуальної освітньої програми та спеціальних умов її реалізації повинно бути наявність у дитини особливих освітніх потреб отримання освіти та соціалізації. По-третє, особливості психофізичного стану і розвитку дитини визначають особливості індивідуалізації освітнього маршруту, особливості адаптації та/або модифікації навчального матеріалу, варіювання обсягу психолого-педагогічного супроводу і «набору» фахівців, які його реалізують.

Наступними за важливістю суб'єктами інклюзивного освітнього простору є інші діти, включені в той же самий освітній простір, яке після появи дитини з ООП, що потребує організації спеціальних освітніх умов освіти, набуває властивості «інклюзивного». Ці діти також будуть потребувати певного

психолого-педагогічного супроводу, хоча і дещо іншого плану. Важливо розуміти, що діти, які знаходяться в оточенні дитини з особливим освітніми потребами, не є по відношенню до неї однорідним «колективним суб'єктом». Перші з різним ступенем негативності ставляться до «інклюзивної» дитини, другі – нейтральні. Треті можуть відчувати позитивні почуття і позитивне ставлення. У цій неоднорідній міжособистісній ситуації важливо розробити ряд психолого-педагогічних заходів, що дозволяють мінімізувати негативні стосунки і використовувати позитивні відносини для створення не просто толерантного освітнього середовища, а ефективного включення позитивних відносин в структуру комплексного психолого- педагогічного супроводу.

Суб'єктами інклюзивного освітнього простору також є батьки дитини, яка включена в «інклюзивний» простір та батьки інших дітей класу. Очевидно, що в даному випадку батьків не можна розглядати як однорідний суб'єкт супроводу. Батьки особливої дитини за законом обирають траєкторію освіти. Провідним мотивом таких батьків є прагнення к змінам ставлення до дитини з боку соціуму, прагнення до прийняття, до соціалізації дітей. Для того, щоб включити дитину в даний процес, потрібен союз батьків і школи, постійний діалог і контакт [4, с. 60]. Замість цього часто з'являється конфліктність, що і заважає роботі. Також не менш важливим є вміння школи працювати з батьками і розділяти з ними відповідальність за включення особливих дітей в процес освіти. Розрив між школою і батьками, недовіра у відносинах є серйозною проблемою в інклюзивній практиці. Батьки дітей, які розвиваються за типовим сценарієм, іноді висловлюють побоювання, що присутність в класі дітей, які потребують особливої підтримки, може затримувати розвиток їх власної дитини. У зв'язку з цим, батьків не можна розглядати, як однорідний суб'єкт супроводу. Для кожної категорії батьків повинно розроблятися окремі технології оцінки і супроводу фахівцями, в першу чергу, практичним психологом закладу загальної середньої освіти. Певна система роботи з батьками допоможе їм зрозуміти свої виховні успіхи і невдачі і, можливо, переглянути взаємодію зі своєю дитиною.

Коллективним суб'єктом інклюзивної практики, які потребують психолого-педагогічного супроводу, є педагогічний колектив загальноосвітнього закладу. Педагогів слід розглядати як особливих суб'єктів супроводу, оскільки вони самі безпосередньо включені в інклюзивну освіту як фахівці, але, в той же час, в силу специфіки своєї професійної підготовки потребують допомоги і підтримки з боку фахівців, що володіють спеціальними знаннями і вміннями щодо різних категорій дітей з ООП. Вчителі, які працюють з дітьми з ООП, проводять систематичне поглиблене вивчення учнів з метою виявлення їх індивідуальних освітніх особливостей і визначення напрямків розвиткової роботи, фіксують динаміку розвитку учнів, ведуть облік оволодіння ними загальноосвітніх програм, спільно з педагогом-психологом ведуть карти супроводу учнів. За результатами досліджень [5, с. 20] відомо, що близько 70% педагогів, які навчають дітей з ООП, потребують підтримки фахівців. Від кожного педагога потрібна гнучкість, так як підходи і вимоги до дітей теж не повинні бути застиглими, не повинні виходити з якогось абстрактного уявлення про ідеал, а орієнтуватися на конкретних дітей, з їх реальними можливостями і потребами.

Серед спеціалістів, які супроводжують дітей з ООП в загальноосвітньому навчальному закладі, обов'язково повинні бути практичний психолог, корекційні педагоги (логопед, тифлопедагог, сурдопедагог або олігофренопедагог), соціальний педагог. Всі вони працюють на те, щоб діти, які потребують підвищеної уваги, отримували підтримку у всіх сферах шкільного життя.

Сучасні умови потребують того, що педагоги-психологи поступово залучаються в навчальний процес. Поєднання навчання і підтримки забезпечує включення і дає універсальний дизайн звичайного уроку. Крім того, практичний психолог виявляє особливості інтелектуального розвитку дітей з ООП, особистісних і поведінкових реакцій, проводить групові та індивідуальні заняття, спрямовані на нормалізацію емоційно-вольової сфери, формування продуктивних способів розумової діяльності, а також на профілактику

можливих відхилень міжособистісних відносин; надає методичну допомогу вчителям; розвиває психолого-педагогічну компетентність педагогів і батьків. Психолог допомагає педагогічному колективу «налаштувати» процес навчання і спілкування на конкретних учнів. Супровід практичним психологом розглядається як цілісна діяльність, в якій виділяються обов'язкові компоненти.

З одного боку, систематичне відстеження психолого-педагогічного статусу дитини і динаміки його психічного розвитку для створення сприятливих умов успішного навчання та особистісного зростання. Для отримання і аналізу інформації такого роду використовуються методи педагогічної та психологічної діагностики. При цьому психолог має чіткі уявлення про те, що саме він повинен знати про дитину, на яких етапах навчання діагностичне втручання дійсно необхідно і якими мінімальними засобами воно може бути здійснено. Він враховує також, що в процесі збору та використання такої психолого-педагогічної інформації виникає безліч серйозних етичних і навіть правових питань. З іншого боку, створення спеціальних соціально-психологічних умов для надання допомоги дітям з ООП. Даний напрямок діяльності актуальний в інклюзивному середовищі, бо такі діти, як правило, мають певні проблеми із засвоєнням навчального матеріалу, соціально прийнятних форм поведінки, в спілкуванні з дорослими і однолітками, психічному самопочутті та інше. Для надання психолого-педагогічної допомоги таким дітям повинна бути продумана система дій, конкретних заходів, які дозволяють їм подолати або компенсувати проблеми, які виникли. Кожен напрямок знаходить свою специфіку, отримує конкретні форми і змістовне наповнення, включаючись в єдиний процес супроводу.

Соціальний педагог у середньому загальноосвітньому закладі покликаний об'єднати зусилля сім'ї, школи, громадськості для надання допомоги дитині, а саме творити сприятливі умови у мікросоціумі для розвитку здібностей та реалізації можливостей кожної дитини; забезпечити формування власних цінностей та громадянської позиції в учнів; попередити та локалізувати негативні впливи соціального середовища на особистість; здійснювати

соціальний патронаж малозабезпечених, багатодітних та неповних сімей; проводити соціально-профілактичну роботу з дітьми схильними до девіантної поведінки; здійснювати посередництво між особистістю і освітнім установою, сім'єю, середовищем, органами влади; вивчати психолого-педагогічні особливостей дітей та їх оточення, умов життя; виявляти інтереси й потреби, труднощі й проблеми школярів, відхилення у поведінці та надавати соціальну допомогу і підтримку учням, які навчаються у школі.

Практичний психолог і соціальний педагог не можуть замінити один одного. У кожного з них відповідно до фаху своя методологія роботи, інструментарій, напрями та зміст діяльності, що відповідають їх функціональним обов'язкам. Психолог більше зорієнтований на внутрішній світ дитини, а соціальний педагог намагатиметься допомогти соціалізуватися, реалізуватися, не випасти за межі суспільства, знайти своє місце в ньому і водночас бути корисним для інших.

Корекційна педагогіка покликана виявити недолік в розвитку і поведінці, змінити або скорегувати його в процесі організації педагогічної взаємодії. Корекційна педагогіка допомагає дітям або підліткам з тимчасовими труднощі в соціальній адаптації або засвоєнні навчальної програми. Корекційний педагог у своїй педагогічній діяльності сприяє соціалізації, формуванню загальної культури особистості, здійснює роботу з навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами за відповідними напрямами, спрямовану на максимальну корекцію відхилень у їх розвитку, тобто займається вирішенням наступних проблем: корекція психічних процесів; розвиток і корекція комунікативних навичок; корекція поведінки; формування та розвиток навчальної поведінки, навичок роботи у групі та розвиток академічних навичок у дітей.

Висновки. У результаті проведення теоретичного дослідження встановлено, що психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами можна розглядати як комплексну технологію психолого-педагогічної підтримки і допомоги дитині і батькам у вирішенні завдань

розвитку, навчання, виховання, соціалізації з боку фахівців різного профілю, що діють координовано. Реалізація системи психологічного супроводу в будь-якій ланці освітньої системи може і повинно забезпечити захищеність дитини, поліпшення морального клімату в навчальному закладі, підвищення ефективності освітнього процесу щодо кожної конкретної дитини і всієї установи в цілому. Важливою умовою ефективності психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивної освіти є правильне розуміння усіма суб'єктами педагогічного процесу суті їх професійної взаємодії. Тісну співпрацю всіх суб'єктів супроводу, їх рівноправну участь і активність на всіх стадіях слід розглядати як необхідну умову плідної роботи.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія / А.А. Колупаєва. – К.: «Самміт –Книга», 2009. 272 с.: іл.- (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. Кобильченко В. В. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з порушеннями зору : монографія. В. В. Кобильченко. – Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2017. 367 с.

3. Гречко Л.М. Психологічний супровід дітей з вадами психофізичного розвитку в загальноосвітній школі / Л.М Гречко. Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського державного університету: серія соціально-педагогічна. Кам'янець- Подільський, 2006. Вип.6. С.247–250.

4. Усик О. Деякі аспекти проблеми соціального супроводу дітей та їхніх сімей в умовах інклюзивної освіти. Соціальне партнерство в інклюзивній освіті: європейський вектор, українські реалії // Збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (15 березня 2018 р.). – Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2018. – 72 с.

5. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / За загальною редакцією Колупаєвої А.А. – К.: 2012.

PECULIARITIES OF DISTANCE LEARNING AT PRIMARY AND SECONDARY SCHOOL

Тонконог Наталия Игоревна,
к. п. н., старший преподаватель
Университет Григория Сковороды в Переяславе
г. Переяслав, Украина

Introduction. Distance learning is aimed at active involvement of all its participants in the educational process. At the heart of distance learning – equality of all, a pronounced object-subjective nature of communication, aimed at achieving certain pedagogical goals, solving problems through the use of interaction, using the influence of each on the network community and, conversely, the impact of community on each of its members.

Aim. The aim of the article is to consider the peculiarities of the distance learning at primary and secondary school, its advantages and disadvantages.

Materials and methods. Studying of scientific literature, method of pedagogical observation, questionnaire, analysis and synthesis, classification, generalization of the results are used in this article.

Results and discussion. The main advantages of distance learning are:

- adaptability of educational organizations, specialists to changing conditions, rapid response to changes in market conditions, new market requirements, increasing the level of compliance with socio-economic, socio-cultural, educational needs society;
- concentration of network interaction participants on their key professional, academic competencies, unique processes taking place in the field of education;
- elimination of duplication of a number of functions by participants of network interaction;
- involvement in the implementation of joint academic, professional activities of competent participants in the educational process, with the necessary resource potential;

- increasing the efficiency of information exchange mechanisms between participants of informal networking, replication of best practices, innovative practices;
- implementation of partnership relations in the process of achieving certain results;
- no spatial, temporal constraints;
- increasing the level of competitiveness of distance learning participants;
- skills of scientific communication with the use of Wiki technology;
- high level of innovative activity, readiness and desire for change in accordance with the requirements of the changing world, increasing requirements for the level of professionalism of the teacher [5].

To provide remote interaction, you can use applications: Question Scratchpad, Tabel Tool, Peer Assessment Tool, etc. It is possible to implement remote interaction between students using less complex platforms, only with the help of various cloud services. You can use Google Spreadsheets or Google Tabs to highlight basic evaluation criteria and enable students to score. If the assessment contains a descriptive component in addition to the score, you can use Google Forms or Google Documents. For creative work and with the finished product, it is possible to use blogs (for example, Blogger) and virtual boards (including padlet.com), where students have the opportunity to post their work and with the help of comments from other users to reflect.

Thematic blogs can be a means of establishing remote interaction. In the article "Blogging as an Innovative Method of Peer-to-Peer Educational Sharing" [3], the authors point to the effectiveness of blogging in the field of professional medical education for systematic training. Research has shown an increase in interest in the study material, as learners were able to submit material freely or create forums for discussion, and there was also support for projects and interest in publications among their colleagues. Friendly and professional atmosphere, convenient access to resources and mutual assistance contribute to the development not only of professional qualities, but also the ability to cooperate, be tolerant of another point of

view and respond quickly to learning challenges. As Ukrainian youth, as well as their peers in the world, spend the vast majority of time using various computer devices with round-the-clock Internet access, cloud services were analyzed, which can be used to implement distance learning, and identified ways to implement distance interaction using:

- forums, chats, in particular in LMS Moodle,
- automation of remote assessment using the resource Workshop in LMS Moodle;
- applications for distance assessment in research learning spaces (Inquiry Learning Spaces - ILS), developed in the Graasp environment,
- group interaction with the use of virtual boards;
- shared blogging;
- Google applications.

It is important to keep in mind that during distance learning, the learner not only has access to the necessary resources and the opportunity to work both individually and in a group, but also has a clear understanding of the specifics of assessment. The features of remote assessment include:

availability of clear wording of evaluation criteria, organization of the student's work in pairs or groups to evaluate each other, application of the principle of double anonymity: students do not know who they are evaluating; students do not know who evaluated them. When developing evaluation criteria, take into account that:

- the criteria are aimed at evaluating the work of the applicant (at the intermediate or final stage);
- the work of the student is evaluated according to the criteria or compared with the sample proposed by the teacher, but not with the work of other students;
- the criteria must be known in advance to the learner;
- you need to use a clear algorithm for deriving the assessment, according to which the student can independently determine their level of achievement and assessment;

- evaluation criterion is a specific expression of the degree of achievement of educational goals. You can only evaluate what is taught [1]. Opportunities for distance assessment are also provided in some applications of Inquiry Learning Space (ILS), which can be created using the tools of the Graasp platform (website address: <http://graasp.eu>). To ensure remote assessment, you can use, in particular, applications Question Scratchpad, Table Tool, Peer Assessment Tool [4].

Using the Table Tool allows you to add tables in which students have the opportunity to fill in the blanks according to the task. The Question Scratchpad application can also be used to organize the learning process, in addition, the student can formulate different types of questions on a given topic, which allows you to use the proposed set of words when entering a question or enter questions from the keyboard. When setting up these applications, you can enable remote assessment mode and specify the criteria by which the assessment will take place.

Distance learning poses new challenges for the teacher. Educators must be ready to qualitatively select technologies for the implementation of remote interaction. The learner, in turn, must learn to be responsible for the content provided by him, to have communication and cooperation skills, to think critically and to overcome conflict situations. After studying any discipline, the student must clearly understand what skills and competencies he has acquired, and effective distance interaction is one of the tools that allows you to track all your weaknesses and strengths, identify gaps in knowledge and reflect. One of the results of education and upbringing in the school of the first degree should be the readiness of children to master modern computer technology and the ability to update the information obtained with their help for further self-education. To achieve these goals, there is not only the need for primary school teachers to use information technology in the educational process, but also the need to take into account the comfortable and healthy conditions of use. Taking into account the psychological and age characteristics of primary school students described above, it is possible to ensure the effective use of distance education technologies.

Conclusions. The study of scientific literature allows us to identify the main trends in the introduction of distance learning in general secondary education, namely:

- rethinking the role of teachers;
- shift to competence training;
- attention to open educational resources;
- wider use of blended (hybrid) learning;
- the use of collaborative technologies (from the English. "Collaboration" - to work together to achieve a common goal).

Among the advantages of distance learning should be noted the prompt access to educational resources and their exchange; productive joint work of participants of educational process on the basis of cloud technologies. The powerful didactic potential of e-learning resources is undeniable, but the determining factor in its effective implementation in teaching practice is the conscious reliance on certain didactic functions that are essential in the perspective of solving a particular pedagogical task. This is the basis for designing didactic situations in the solution of which the use of electronic resources is a key aspect.

Successful e-learning is preceded by an understanding by each participant of the need for learning, their own ability to learn and willingness to cooperate in online learning environments. The goals of the learning process should be clear and understandable to potential participants, as well as linked to their professional interests and the challenges they face today. The task of the organizers of distance learning is to make it:

- active, so that each participant has the opportunity in an effective and efficient way to achieve the educational goals defined by the program;
- comfortable, flexible, emotionally positive.

Thus, distance learning is designed to help navigate the global educational space, it acts as an effective complement to traditional forms of education, as a means of partially solving its pressing problems, in particular, provides a flexible and time-flexible and highly professional study of various subjects. sections of knowledge, the

formation of skills and abilities to work in many disciplines to ensure intensive practical application by students using methods and tools of information and communication technologies, develops the ability to navigate in modern science and practice.

REFERENCES

1. Morze Nataliia, Vember Viktoriia, Varchenko-Trotsenko Liliia (2017) Formative and peer assessment in high education. IT tools - Good Practice of Effective Use in Education. Monograph, Sc. Editor: Eugenia Smyrnova-Trybulska, University of Silesia in Katowice, Katowice - Cieszyn, 2017. P.159-180.
2. Peer 2 Peer University. URL: <https://www.p2pu.org/en/> (data zvernennja: 12.05.2021).
3. Melanie M. Nedder, Sharon A. Levine, Caroline Galligan, Kathleen Ryan Avery, Elizabeth Eagan- Bengston, Karen M. Reilly. URL: <http://ccn.aacnjournals.org/content/37/1/e1.full> (data zvernennja: 12.05.2021).
4. Golabz.eu. URL: <https://www.golabz.eu/apps> (data zvernennja: 12.05.2021).
5. Bates T. National strategies for e-learning in post-secondary education and training. Bates Tony UNESCO, 2001. P. 6.
6. Trenholm S. Long-Term Experiences in Mathematics E-Learning in Europe and the USA. Sven Trenholm, Angel A. Juan, Jorge Simosa, Amilcar Oliveira, Teresa Oliveira. Teaching Mathematics Online: Emergent Technologies and Methodologies USA. Information Science Reference, 2012. P.238-257.
7. Gricenko V.I. Distancijne navchannja: teorija i praktika. [Distance learning: theory and practice] V.I. Gricenko, S.P. Kudrjavceva, V.V. Kolos, E.V. Varenich. Mizhnarodnij naukovo-navchal'nij centr informacijnih tehnologij i sistem, 2017. 376 s. [in Ukrainian]

ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Трускавецька Ірина Ярославівна
кандидат історичних наук
доцент кафедри біології, методології
і методики навчання
Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, м. Переяслав, Україна

У період сьогодення сучасна школа живе і розвивається в динамічно змінюваному світі, який висуває вимоги до неї. Сучасне українське суспільство потребує фахівців, які володіють дослідницькими вміннями в розв'язанні практичних завдань. На формування таких якостей особистості спрямована дослідницька діяльність.

Світ різноманітний і багатогранний. З раннього дитинства людина пізнає світ, і отримані знання стають міцним фундаментом для подальшого навчання та майбутньої професійної самореалізації. А. Дистервег писав: «Розвиток і освіта жодній людині не можуть бути дані або повідомлені. Всякий, хто бажає до них прилучитися, повинен досягти цього власною діяльністю та власними силами» [5, с. 17].

На сьогоднішній день все більше уваги приділяється впровадженню дослідницьких методів навчання в освітньому процесі. Це перспективно і актуально, але вимагає спеціальної підготовки викладачів і учнів. Світогляд людини не може бути сформовано без чіткого уявлення про те, як «влаштована» природа, як вона існує, які взаємозв'язки можна в ній встановити, і як людина впливає на ці взаємозв'язки [2].

Мета – показати, як науково-дослідна діяльність учнів впливає на розвиток інтересу до вивчення біології.

Методи дослідження:

1) теоретичні: аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження;

2) емпіричні: педагогічне спостереження та аналіз діяльності учнів у процесі навчання: анкетування, бесіди, проведення експериментальної перевірки;

3) статистичні: методи математичної статистики для кількісного і якісного аналізу результатів експериментального дослідження.

Результати і обговорення. Основними формами роботи дослідницької діяльності є: лекції, семінари, фенологічні спостереження, індивідуальні консультації, робота зі спеціальною літературою в бібліотеках, зимові та літні практикуми (збір польових матеріалів і їх обробка та аналіз), екскурсії, перегляд навчальних фільмів, вікторини, конкурси, інтелектуальні ігри. Велика увага приділяється використанню цифрових освітніх ресурсів (ЦОР): навчальні комп'ютерні програми, електронні підручники, компакт-диски з навчальними фільмами і електронними презентаціями.

Використання електронних навчальних матеріалів призводить до зміни характеру взаємодії вчителя і учня, формування нових видів навчальної діяльності (включаючи використання електронної пошти, пошук інформації на сайтах різних екологічних організацій). Організатори дослідницької діяльності виходили з того, що учні повинні знати не тільки теоретичні основи науки, а й вміти оцінювати біо-екологічну обстановку в районі, де ви живете, проводите дослідження тощо.

Цей підхід дав позитивні результати: збільшився інтерес учнів до дослідницької роботи. В даний час програма дослідницької роботи орієнтована не тільки на додаткову біоекологічну освіту, але і на передпрофільну підготовку випускників основної школи. В основу програми покладено компетентний підхід. Кожен учень з керівником розробляє свій освітній маршрут [1, с. 23].

Науково-дослідницька робота складається з наступних етапів:

1. Підготовчий період в дослідницькій роботі.

У ході дослідження 1/3 часу займає підготовчий етап, який включає в себе точне формулювання теми і мети роботи, вибір або відпрацювання методики проведення дослідження; 1/3 витрачається на збір матеріалу під час спостережень або при проведенні дослідів; не менше 1/3 часу йде на обробку матеріалу, його аналіз і узагальнення, написання тексту. У підготовчий період рекомендується не тільки вибрати тему для дослідження і сформулювати завдання, але і зібрати якомога більше інформації про об'єкт дослідження (огляд літератури, обговорення з експертами і т. д.) [2, с. 3].

Найбільш важливою причиною для вибору теми – наявність будь-якого протиріччя або відсутність об'єктивних даних. Успіх будь-якої операції в першу чергу залежить від того, наскільки зрозуміла мета дослідження і його завдання. Мета повинна бути конкретною, чітко сформульована, щоб конкретно виділити питання, на які ми хочемо відповісти. Наприклад, ми не зможемо спостерігати за водними безхребетними взагалі, але можна з'ясувати, наприклад, які види водних ракоподібних або молюсків водяться в конкретному ставку. Крім того, мета повинна бути доступна для конкретного дослідника. Завдання дослідження є досить складними і трудомісткими.

При їх постановці дослідник повинен чітко вказати, що було зроблено і для чого (чи за ким) ви повинні спостерігати і з'ясувати, що хотілося б знати. Питання, поставлені у завданнях, повинні бути чіткими і припускати однозначну відповідь. Можна розділити завдання (по актуальних питаннях).

- Кількісні завдання (для відповіді на питання «Скільки?»).
- Кількісні завдання на виявлення зв'язків між явищами («Який зв'язок?»).
- Проблема якості (відповідь на питання «?»).
- Функціональні завдання («Для чого?» або «Чому?»).
- Завдання на виявлення механізмів (відповідаючи на питання «Як?»).
- Завдання на виявлення причин явищ («Чому?»).

2. Планування діяльності.

Планування передбачає необхідність у виборі методів роботи і у визначенні методики проведення дослідження. Вірно продуманий і обраний метод дослідження часто є основою його успіху.

Створення будь-якої моделі починається зі збору фактів, що відносяться до теми дослідження. Ці факти можуть бути взяті з літератури та інших джерел [3, с. 8]. Однак, основним джерелом відкриття нових знань у біології є безпосередньо спостереження в природі і досліди в лабораторії. Збірник наукових доведених фактів вимагає кілька правил:

- Записи спостережень повинні робитися в спеціальних журналах спостережень або в польовому щоденнику невідкладно, як би спостерігач не надіявся на свою пам'ять. У наукових записах приймаються скорочення і умовні знаки. В іншому випадку, щоб уникнути плутанини, записи повинні бути повними.

- Кожне дослідження має, по можливості, бути зафіксованим і супроводжуватися зразками. Це: гербарії, колекції тварин і т. д. Доказами можуть бути фото або відео.

- Результати кожного спостереження, досвіду або експерименту повинні бути відтворюваними, тобто при повторенні будь-якого з проведених експериментів повинні бути отримані подібні результати. Пам'ятайте, що будь-який досвід або опис потребують контролю і повторі. Якщо результати відрізняються, слід оцінити їх за допомогою статистичних методів.

- Отримані результати повинні бути однозначними і не допускати різних тлумачень.

- Якщо робота заснована на виявленні видового складу безхребетних, які мешкають у водоймі, то це треба робити дуже ретельно, щоб виявити і врахувати не тільки масові, а й рідкісні види. Результати будь-якої роботи залежать від числа експериментів, спостережень і обробки даних. Тому при виборі методики необхідно оцінити, скільки потрібно провести однотипних

вимірювань, спостережень і як використовувати способи обробки первинних даних [4].

3. *Збір матеріалу і принципи роботи з ним.*

Основний метод отримання наукових висновків – порівняння спостережень, дослідів і експериментів. Не можна порівнювати результати спостережень, проведених в різних місцях і в різні сезони. Дослідник завжди повинен шукати відповіді на свої питання у багатьох експериментах, що відбуваються спонтанно в природі або проводяться в лабораторних умовах. Дуже часто матеріал або площа досліджуваного об'єкта настільки великі, що неможливо вивчити. У таких випадках, потрібно використовувати пробний матеріал для найбільш точного дослідження окремих частин цілого.

Зразки можуть бути окремої місцевості (поля, лісу тощо) у певні періоди часу. Матеріали дослідження повинні бути достовірними й відображати справжню картину природи малюнків, числових відносин і процесів.

При обробці зібраних матеріалів (проб, спостережень, експериментів тощо) результати повинні порівнюватися. Усі дані записуються в таблицю або подаються у вигляді графіків і діаграм, але самі по собі таблиці, діаграми і графіки – тільки матеріал для описів і роздумів. Усі результати повинні бути обговорені [5, с. 18].

Порівнювати їх можна (а іноді і необхідно) з даними, що містяться в літературі з цієї теми, з обов'язковим посиланням на джерела.

Переписування даних з щоденника спостережень без будь-якої обробки та осмислення неприпустима річ. Обробка результатів проводиться після закінчення спостережень або обліків на основі записів в польових щоденниках. Є багато способів. Наприклад, записи польових спостережень, щодня систематично і згруповані по типу в блокнот. Або кожен раз заповнюється «карта перевірки». Систематизований фактичний матеріал повинен бути якомога більш точним, щоб покрити весь період спостережень; стиль викладу короткий, акцентує увагу на зведені таблиці, карти, малюнки. Після того, як зібрані матеріали оброблені і обговорені отримані результати, доцільно

повернутися до задачі і бачити, чи відповідь дослідник на поставлені питання в завданні.

Висновки. Формулюючи висновки, необхідно пам'ятати, що негативний результат - також результат, і по ньому також повинні бути зроблені висновки. Успішність дослідницької діяльності учнів, її результативність безпосередньо залежать від професіоналізму керівника, від того, наскільки сам він володіє науковими і експериментальними методами дослідження. Дуже часто цієї професійної компетентності педагогу не вистачає – і в цьому полягає ще одна важлива проблема. Тому, педагогу необхідно підвищувати свій професіоналізм, навчатися на курсах підвищення кваліфікації, регулярно приймати участь в роботі районних та обласних семінарах тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артемчук Г. І. Методика організації науково-дослідницької роботи: Навч. посіб. К.: Форум, 2000. 117 с.
2. Белейчук Л. В., Смірнова М. Л. Проектно-дослідна діяльність учнів на уроках біології. Біологія. 2014. № 27. С. 2-5.
3. Кулешова В. В. Формування пошуководослідницьких умінь майбутніх інженерівпедагогів у процесі професійної підготовки: автореф. на здобуття наук. Ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2007. 21 с. 30.
4. Кущенко І. Ю. Мотивація науково-дослідницької діяльності учнів – запорука успішності в навчальній і поза навчальній роботі. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_1/7.pdf
5. Якушева Т. М. Підготовка учнів до наукової діяльності. Наукове ліцейне товариство. Школа, 2008. № 10 (34). С. 17-21.

РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В РАЗВИТИИ ЛИЧНОСТИ И УКРЕПЛЕНИИ ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ

Фидирко Марина Александровна,

к. пед. н., доцент,

Рупенко Дмитрий Ахмедович,

студент

Государственный университет «Одесская политехника»

г. Одесса, Украина

Введение. Сегодня в сохранении и укреплении здоровья студентов особая роль отводится физическому воспитанию, физической культуре, спорту, пропаганде здорового образа жизни. Формирование физической культуры в рамках современного образовательного процесса, является наиболее актуальным, а гармоническое развитие личности, сочетающей в себе физическое совершенство, духовное богатство, моральную чистоту - необходимым.

Физическая культура, как составная часть культурного воспитания индивида, способствует формированию его общей и профессиональной культуре и объективно выступает фактором определения позиции студента в его отношении к жизни. Мотивационно-ценностный компонент, который отражает положительное отношение к физической культуре, играет важную роль в развитии волевых качеств личности.

Формирование потребности в физической культуре - одна из важных задач становления личности студента в системе высшего образования; ее содержание включает потребность в движении, общении, физических нагрузках, активном проведении досуга, утверждении и укреплении личной позиции в своем социальном окружении. Образованный и здоровый человек сегодня является приоритетом для национальной системы высшего образования. Одним из ведущих направлений ее деятельности является дальнейшее развитие общегосударственной политики в области физической

культуры по привлечению студентов к активным занятиям физическим воспитанием и спортом. Оно включает проведение соревнований по различным видам спорта, спортивных праздников, мероприятий во внеурочное время, бесед и лекций по соответствующим темам, здоровые берегающие технологии - все то, что способствует воспитанию культуры студента.

Цель работы. Формирование установок на здоровый образ жизни, гармоническое развитие, профессиональная подготовка и социальная адаптация - основные задачи высшего образования. Здоровый образ жизни создает для студента социокультурную среду, в условиях которой возникают реальные предпосылки для высокой творческой самоотдачи, работоспособности, трудовой и общественной активности. Ответственность за личное здоровье формируется у студента как часть общекультурного развития и проявляется в единстве стилевых особенностей его поведения.

Цель нашей работы – проверить и определить роль физического воспитания в развитии личности студентов и укреплении их здоровья.

Материалы и методы. В работе мы использовали методы наблюдений, анкетирования и математической статистики. В институте медицинской инженерии было проведено анкетирование, в котором приняло участие 94 студента 2 курса.

Вопросы предложенных анкет включали в себя три блока: что на взгляд студентов способствует повышению их активности на занятиях; относят ли они себя к спортсменам и физкультурникам; считают ли они занятия физической культурой необходимым условием успеха в будущей профессии.

Результаты и обсуждение. Результаты опроса показали:

1) Применение инновационных технологий способствовало повышению активности студентов на занятиях физическим воспитанием: 73% занимающихся удовлетворены занятиями полностью, 27% ходят на занятия только для получения зачёта.

2) Отнесли себя к спортсменам и физкультурникам – 73%, из них 48% студентов считают достаточным свой двигательный режим для сохранения

здоровья, а 25% студентов занимаются дополнительно по четыре часа в неделю.

3) 67% опрошенных студентов считают занятия физической культурой необходимым условием для успеха в будущей профессиональной деятельности.

Выводы. Таким образом, после обработки и анализа анкетирования можно сделать выводы, что студенты пока недостаточно осознают социальное значение здоровья в жизни общества и в структуре собственной жизнедеятельности. Эффективность физического воспитания в данном учебном заведении обусловлена его направленностью на решение задач общей и профессионально-прикладной подготовки, регламентированием содержания и режимов физической активности, снижением уровня нормативного подхода, сочетанием различных видов активности, как учебной, так и оздоровительно-спортивной.

КРИТЕРІАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ВЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Ходацька Ольга Миколаївна,
аспірантка Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

Вступ. Актуальність проблеми зумовлена високими вимогами суспільства до інноваційного розвитку педагогічної освіти взагалі та розвитку професіоналізму вчителя української мови та літератури зокрема, до його ціннісно-світоглядних орієнтирів, спрямованих на впровадження багатовекторної моделі гуманітарної профілізації, створення сприятливих умов для формування національно свідомої, духовно багатогої мовної особистості. Окреслені завдання освітньої галузі «Мови і літератури» здатний виконувати конкурентоспроможний на ринку освітніх послуг учитель української мови та літератури, який має ґрунтовний рівень знань, умінь, розвинені філологічні і педагогічні здібності, який виробив нову якість професійно-педагогічної дії, працює у форматі творчих пошуків на основі принципів неперервності, гуманізації, випереджувальності, варіативності, мобільності, інтеграції традиційних та інноваційних технологій навчання і виховання.

Переосмислення соціальної і професійної місії вчителя української мови і літератури актуалізує необхідність модернізації теоретичних і методологічних засад розвитку його професіоналізму в умовах неформальної освіти. Саме від рівня його творчої активності, досконалого володіння знаннями, професійними аналітичними, комунікативними, дослідницькими вміннями, від спрямованості до передавання культурно-національних досягнень, ціннісних установок майбутньому поколінню значною мірою залежить ефективність формування громадянина із державним мисленням, якому притаманні мовна полікультурність, широка ерудиція, висока національна самосвідомість.

Перспективність удосконалення професійних якостей, компетентностей учителя української мови і літератури зумовлена сутністю професіоналізму,

пошуками можливостей його розвитку в умовах формальної і неформальної освіти. З метою сутнісної характеристики професіоналізму вчителя української мови і літератури доцільно схарактеризувати критерії, показники і рівні цієї якості.

Мета статті: розкрити суть критеріїв, показників і рівнів сформованості професіоналізму вчителя української мови і літератури.

Аналіз досліджень. Розробці поняття професійної компетентності вчителя-філолога, дослідженню окремих її складових, закономірностей їх формування і розвитку присвячено багато теоретичних і прикладних досліджень. Українські лінгвісти і лінгводидакти Н. Б. Голуб, Л. І. Мацько, Т. В. Мельник, М. І. Пентилюк, Л. О. Решетняк, О. М. Семенов, О. М. Тищенко, А. М. Фасоля досліджують професійну компетентність учителя української мови і літератури, виділяючи і розглядаючи окремі її складові.

Проблему визначення критеріїв, рівнів та показників сформованості різних видів компетентностей учителів-філологів досліджували: Процька С. М. (*комп'ютерно орієнтована методика формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів-філологів*) (2019), Клак І.Є. (*формування професійної комунікативної компетентності в майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення фахових дисциплін*)(2015), Вернигора О. Л. (*формування лінгвокраїнознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури у процесі вивчення фахових дисциплін*)(2020), Дегтярьова Г.А. (*теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти*) (2017), Папушина В.А. (*теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів української мови і літератури*) (2021), Гавриленко А.О. (*формування індивідуальних стратегій навчання студентів філологічних спеціальностей на засадах компетентнісного підходу*)(2019), Коваленко Л.В. (*розвиток професійної компетентності вчителів української мови та літератури в системі післядипломної педагогічної освіти*) (2018) та інші. Однак проблема критеріальної

характеристики професіоналізму вчителя української мови та літератури на сьогодні ще недостатньо висвітлена.

За Сидоренко В.В. [8, 217], професійно-педагогічна компетентність як інтегрований показник професійно-діяльній, індивідуально-особистій та мотиваційно-рефлексивній сфері, що включає комплексне поєднання ґрунтовних, систематичних, поліфункціональних знань, професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, акмеологічних інваріантів, акмеологічної професійної позиції тощо, які забезпечують нову якість педагогічної дії, професійно-особистісне зростання протягом життя. Дослідницею виокремлено базис професійно-педагогічної компетентності вчителя української мови і літератури як метакомпетентності (ключові, надпредметні, поліфункціональні, інваріантні структурні компоненти), які складають суспільно визначений комплекс універсальних знань, умінь, ставлень, цінностей для компетентного вирішення міжпредметного кола проблем і забезпечують професійний розвиток учителя-словесника.

У психолого-педагогічній літературі існують різні погляди щодо трактування поняття «критерій». У словниках це поняття (від грец. *kriterion* – засіб для судження) розглядається як ознака, завдяки якій відбувається оцінка, визначення або класифікація явища чи процесу, ознака, за якою можна судити про щось, мірило для визначення, оцінки предмета чи явища [2, 731], підстава для оцінки або класифікації чогось [5, 211], стандарт, виходячи з якого можуть прийматися рішення, робитись оцінки або класифікація; рівень досягнень, який визначається метою, за ступенем наближення до якої оцінюється прогрес [1].

Зокрема у словнику-довіднику української мови критерієм (від грец. *kriterion*) називають мірило для визначення, оцінки предмета, явища; ознака, що є основою класифікації [3]. За С.У. Гончаренком, критерієм є мірило для оцінювання чого-небудь, засіб для перевірки істинності або помилковості того або іншого твердження [4, 193].

Можна стверджувати, що критерієм оцінювання професіоналізму вчителя української мови та літератури є не тільки система сформованих предметних

або міжпредметних компетенцій, а й позапредметних, не прив'язаних до навчальних предметів «Українська мова» та «Українська література», вияв у філолога ключових компетенцій, що відображаються в інтелектуальній, комунікативній, інформаційній, суспільно-політичній та особистісній сферах. Отже, виходячи з вищезазначеного аналізу поняття «критерій», можна стверджувати, що ключові компетентності вчителів української мови та літератури забезпечуються сформованістю визначених компонентів та їх складових як частини цілісної системи, які можна оцінити.

У довідниковій літературі поняття «показник» переважно визначається як ознака чого-небудь; явище або подія, на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; кількісна характеристика властивостей процесу (*Великий тлумачний словник*, 2005, с. 1024). У науково-педагогічних дослідженнях це поняття трактується як міра сформованості того чи іншого критерію (Кузьмин, Крылов, Комелина, & Кузьмин, 2014); як якісна чи кількісна складова критерію, як одна з характеристик об'єкта, процесу чи явища, що виражає кількісно або якісно одну зі сторін їх стану (Танська, 2006), як деяка величина або якість змінної (критерію), що може виявлятися в конкретному об'єкті, тобто міра прояву критерію, його кількісна або якісна характеристика, за якою визначають різні стани об'єкта; зовні добре помітна ознака вимірюваного критерію (Михайлычев Е.А, 2002). Отже, показник, який є складником критерію, служить типовим і конкретним виявом сутності якостей процесу чи явища, що підлягає вивченню. У контексті дослідження вважаємо за доцільне дотримуватися наукової позиції, де поняття «критерій» ширше за своїм змістом, ніж поняття «показник», а останній характеризує сукупність певних ознак. Зауважимо, що кожний критерій містить у собі групу показників, що якісно й кількісно його характеризують. На підставі аналізу праць науковців нами було виокремлено такі критерії, що специфіку професіоналізму вчителів української мови і літератури (ціннісно-мотиваційний, змістово-інформаційний, діяльнісно-рефлексивний) та їх показники, що узагальнено в таблиці.

Критерії і показники сформованості професіоналізму учителів української мови і літератури

Критерії	Показники	Методики для визначення даних щодо показників критеріїв
Ціннісно-мотиваційний	Мотивація до підвищення рівня професіоналізму	Авторська анкета щодо визначення мотивації до підвищення професіоналізму вчителів української мови та літератури
	Сформованість ціннісних орієнтацій	Методика «Квадрат цінностей», за Мурзіною О. А. (2014)
	Потреба у саморозвитку	Методика ранжування за адаптованим опитувальником В. Сидоренко (2013)
Змістово-інформаційний	Володіння фаховими знаннями	Авторський опитувальник для виявлення рівня володіння фаховими знаннями
	Інтелектуальний саморозвиток	Дискусія, «мозковий штурм»
	Гнучкість і міцність знань	Тести комбінованого типу. (Ходацька О.М.)
Діяльнісно-рефлексивний	Дослідницькі, комунікативні уміння, педагогічна майстерність	Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика : монографія / О.М. Семеног, О.І. Земка. – Суми : Ніко, 2014. – 286 с
	Здатність до культуротворчої інноваційної діяльності	Авторська анкета
	Прагнення до підвищення рівня професіоналізму	Бесіда, експертна оцінка

Для ціннісно-стимулювального критерію (компонент – аксіологічно-мотиваційний) характерні показники: *мотивація щодо підвищення рівня професіоналізму, сформованість ціннісних орієнтацій, потреба у саморозвитку*. Він є головним, системоутворювальним фактором розвитку особистості, пов'язаний з усвідомленням ціннісних аспектів педагогічної діяльності, значущості розвитку професійної компетентності та саморозвитку, ставленням до процесу постійного вдосконалення професійних навичок вчителів української мови та літератури, самостійністю та бажанням удосконалювати професійну діяльність на основі реалізації позитивних змін.

Він передбачає виявлення мотивів і професійних інтересів педагогів, чинників професійного розвитку й стимулювання в умовах неформальної освіти. Це відображається в різноманітності вибору видів діяльності, розширенні використання різних форм і методів навчання на основі визначення рівня розвитку професійної компетентності вчителів.

Зішлемося на думку вітчизняних та зарубіжних вчених (В. Гладкова, І. Підласий, Г. Сазоненко, С. Сагайдак, А. Божович, Н. Кузьміна, Я. Єгошин, Е. Ільїн, П. Якобсон та інш.), які довели, що мотивація є рушійною силою людської діяльності для досягнення конкретної мети, а в освітній сфері – для забезпечення її якості. Саме мотивація має сильний вплив на поведінку та діяльність будь-якого індивідуума, у тому числі, й педагогічну діяльність.

Вважаємо, що шлях до ефективної організації процесу розвитку професіоналізму вчителя-філолога лежить через розуміння мотивів його діяльності. Тільки розуміючи, що рухає людину, що стимулює її, які мотиви лежать в основі його дій, можна націлитися на розробку ефективної системи впливу на процес зростання професійної компетентності.

Зазначимо, що шлях до ефективності розвитку професіоналізму вчителя лежить через розуміння мотивів його діяльності: стимул + мотиви = процес розвитку професіоналізму. Під мотивами зазвичай розуміють усвідомлені потреби, активні рушійні сили, що визначають нашу поведінку. Не можна зрозуміти людину, не розібравшись у провідних мотивах її поведінки (не випадково в латинській мові дієслово «*tovere*» означає «надати руху», «штовхати», а у французькій — «*totiver*» означає «спонукати»).

Зосередимо увагу на полікультурній компетентності вчителя-філолога – цілісному, інтегративному, багаторівневому, особистісному новоутворенню, що є результатом професійної підготовки особи у вищому навчальному закладі та в процесі розвитку професіоналізму в умовах неформальної освіти, успішність якої зумовлена сукупністю сформованих у фахівця компетенцій, які сприяють соціалізації особистості, формуванню в неї світоглядних та науково-професійних поглядів, розвитку педагогічної творчості та майстерності,

визначають успішність професійної педагогічної діяльності, здатність до самореалізації, саморозвитку та самовдосконалення впродовж життя як полікультурної особистості.

Учитель-філолог усвідомлено дотримується таких соціокультурних цінностей, як: особистісні цінності людини, яка перебуває в постійному діалозі із собою, з іншими людьми, національною культурою України, а також культурами країн, мова яких вивчається; цінності педагогічної діяльності; цінності культури спілкування державною, рідною мовою; цінності педагогічної діяльності; цінності правової, педагогічної, психологічної, екологічної, економічної, естетичної культури особистості.

Вважаємо, що за нинішніх умов політичної, економічної та соціальної напруги в українському суспільстві важливого значення набуває професія вчителів-філологів, що вимагає великих моральних зусиль, високих професійних навичок, володіння інформацією з актуальних проблем. Така діяльність можлива на основі сформованих цінностей учителя, які й сприяють морально-духовному розвитку учнівської молоді. Саме цінності людини, які вона послідовно реалізує у своєму житті, є показником її зрілості як особистості.

Змістово-інформаційний критерій (компонент – знаннєво=інтелектуальний) включає такі показники: *володіння фаховими знаннями, інтелектуальний саморозвиток, гнучкість і міцність знань*. Для нього характерний високий рівень володіння знаннями з предметів «Українська мова» та «Українська література», визначеними освітніми програмами та кваліфікаційними вимогами; уміння подавати інформацію; чітко викладати думки; спроможність вирішувати конфліктні ситуації; уміння якісно виконувати розпорядження адміністрації освітнього закладу, приймати вчасно рішення; уміння вести шкільну документацію, уміння працювати з програмними продуктами інформаційних технологій, мережею Internet; спроможність встановлювати ділові контакти та проводити творчі зустрічі з письменниками рідного краю, вченими-мовознавцями, акторами; уміння етично

себе поводити у професійній сфері, здатність до креативних рішень тощо. Вчитель-філолог повинен розуміти сутність, зміст, цілі та завдання фахових дисциплін, проблематика яких розкриває лінгвокраїнознавчі особливості України, її окремих регіонів, бути обізнаним із формами і методами викладання, необхідними для ретрансляції мовознавчого, літературознавчого, культурологічного, українознавчого матеріалу з урахуванням лінгвокраїнознавчої специфіки України, її регіонів в освітній практиці.

Ключовими показниками цього критерію нами визначено: володіння фаховими знаннями, інтелектуальний саморозвиток, гнучкість і міцність знань, що реалізуються у творчій взаємодії з колективом; умінні реалізовувати організаторські та управлінські здібності; в культурі спілкування та поведінці, в успішній педагогічній діяльності.

Професійна компетентність вчителя української мови та літератури є важливим компонентом особистості педагога, творчим чинником, здатним пробудити душу учня, вона є і метою, і результатом педагогічного впливу системи освіти на особистість вчителя.

Узагальнення визначень базових складових видів професійної компетентності вчителів-філологів дає змогу сформулювати наступні теоретичні позиції:

1) сутність розвитку професійної компетентності вчителя-філолога полягає у засвоєнні особистістю професійних ролей вчителя та вихователя на основі поглиблення знань, умінь, розвитку професійної мотивації для забезпечення творчої самореалізації у педагогічній діяльності, де особистість учителя-філолога характеризується його професійною спрямованістю;

2) професійний філолог має вміти аналізувати й готувати навчальний матеріал, що сприяє формуванню в учнів загальноосвітньої школи лінгвістичної (мовної) компетентності (опанування знань про лінгвістику як науку, загальних відомостей про мову; перевірка знань і вмінь з фонетики, лексикології, граматики, синтаксису тощо); культурологічної компетентності, що включає відомості про мову як національно-культурний феномен;

педагогічної компетентності (усвідомлення ролі вчителя, конструювання власного педагогічного досвіду); психологічної компетентності, яка охоплює вміння оцінювати здібності, можливості, психологічні особливості; мовленнєвої компетентності (вміння правильно користуватися вербальними та невербальними засобами у процесі спілкування); методичної компетентності (володіння дидактичними методами і прийомами і уміння застосовувати їх у процесі навчання); інформаційної компетентності (набуття та переробка інформації в професійно-педагогічній діяльності);

3) система професійної компетентності вчителя-філолога є відкритою. Останніми роками сукупність видів професійної компетентності вчителя української мови та літератури постійно поповнюється. Джерелом для цього виступають особливості освітньої підготовки в педагогічному ВНЗ, упровадження державних освітніх стандартів вищої професійної та середньої загальної освіти, тенденції модернізації сучасної освіти, неформальна освіта тощо.

Важливою складовою професійної компетентності вчителя української мови та літератури є *мовленнєва компетентність*, яка виявляється у свідомому спілкуванні між людьми (міжособистісний досвід), що формується й актуалізується в умовах безпосередньої людської взаємодії. Тобто під мовленнєвою компетентністю розуміємо здатність особистості будувати власну комунікативну поведінку відповідно до реальних ситуацій спілкування, передусім професійного.

На нашу думку, дуже важливим для розвитку професіоналізму вчителя-філолога є потреба в постійному самовдосконаленні, яка вимагає чіткого усвідомлення мети своєї діяльності, значущості професії, а також оволодіння як уміннями самостійно навчатися (інтелектуальні та організаційні уміння), так і професійними якостями (працьовитість, відповідальність, уважність, посидючість та ін.).

Бути конкурентоспроможним учителем української мови і літератури на сучасному ринку освітніх послуг, акмепрофесіоналом – означає володіти

необхідними компетентностями і компетенціями, професійно значущими здібностями і якостями, навичками, професійно-педагогічними ціннісними орієнтаціями, витримувати конкуренцію на ринку освітніх послуг інформаційного суспільства, активно зреалізовувати освітні проекти національного масштабу тощо. Учитель української мови і літератури має навчитися самостійно планувати індивідуальні освітні траєкторії з урахуванням як власних професійних потреб, можливостей, індивідуальних особливостей, так і запитів суспільства та освітньої організації, творчо опановувати знання, застосовувати їх в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, критично осмислювати здобуту інформацію, оволодіти вміннями й навичками саморозвитку і самореалізації. Учитель-словесник має діяти творчо, відходити від традиційних схем, шаблонів, упроваджувати нові ідеї, думки, мати оригінальний погляд на навчально-виховний процес, виробити творчий педагогічний стиль мислення і професійної діяльності.

Діяльнісно-рефлексивний критерій (*компонент – праксеологічно-рефлексивний*) характеризує вміння розробляти й реалізовувати державні освітні програми та програми інноваційної діяльності, створювати інноваційний освітній продукт (публікації у фахових і науково-методичних виданнях, збірниках матеріалів науково-практичних конференцій і семінарів, посібники, програми, концепції, технології, методики, моделі тощо), який забезпечить ефективність професійної (педагогічної, науково-дослідницької) діяльності в умовах неформальної світи/навчання відповідно до специфіки України, її регіонів. Показниками критерію визначено дослідницькі, комунікативні уміння, володіння педагогічною майстерністю, здатність до культуротворчої інноваційної діяльності, прагнення до підвищення рівня професіоналізму). Цей критерій характеризує рівень здатності використовувати набуті фахові знання у професійній діяльності, уміння інтегрувати їх у позакласній і науково-дослідницькій роботі, користуватися, аналізувати та виокремлювати необхідну інформацію з урахуванням специфіки предметів, ретранслювати набуті знання в освітній практиці.

Нині загальноосвітня школа потребує вчителів української мови і літератури, які здатні ефективно працювати в умовах зростання обсягів наукової інформації, прагнуть до професійного самовдосконалення і самореалізації, володіють уміннями аналізу, інтерпретації та продукування фахових текстів, проєктують і проводять уроки та виховні заходи, створюючи атмосферу дослідницько-пізнавальної співпраці, власним прикладом формують дослідницьку позицію, літературнотворчі здібності, високий рівень мовно-мовленнєвої і читацької культури молодих громадян України.

Дослідницька діяльність допомагає вчителеві подолати функціональну неузгодженість між системою освіти та вимогами часу, а також адаптуватися у постійно мінливому колі функціональних обов'язків, актуалізувати потребу, прагнення до професійного саморозвитку. На дослідницьку діяльність учителя української мови і літератури суттєво впливають тенденції гуманізації та інтеграції в розвитку філології, педагогіки, психології. Динамічно розвиваються комунікативна, когнітивна, прагматична лінгвістика, неориторика, запроваджуються інтегровані курси словесності, філологічного аналізу художнього тексту, психології особистості, з-поміж завдань яких – сформувати дослідницькі якості. Дослідницька складова пронизує всеукраїнські конкурси «Учитель року», всеукраїнські учнівські і студентські олімпіади з української мови і літератури, всеукраїнські конкурси наукових робіт, Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Міжнародний мовно-літературний конкурс імені Тараса Шевченка.

Отже, сьогодні на законодавчому і нормативному рівнях усвідомлюється необхідність в учителях, які достатньою мірою володіють дослідницькими уміннями, навичками самостійного педагогічного пошуку, здатні до творчої самореалізації в нових соціально-економічних умовах.

Ще однією важливою складовою професійної компетентності вчителя української мови та літератури є комунікативна компетентність, яка виявляється у свідомому спілкуванні між людьми (міжособистісний досвід), що формується й актуалізується в умовах безпосередньої людської взаємодії.

Тобто під комунікативною компетентністю розуміємо здатність особистості будувати власну мовленнєву поведінку відповідно до реальних ситуацій спілкування, передусім професійного.

Сучасна школа нині потребує такого спеціаліста української мови та літератури, рівень підготовки якого гармонійно поєднує освіченість, професіоналізм, духовність, моральну вихованість, розвиток особистості вчителя у відповідності з духовними цінностями національної та загальнолюдської культури. Саме тому обов'язковою складовою професійної компетентності філолога є формування культурологічної компетентності, яка передбачає усвідомлення мови як форми вираження національної культури, взаємозв'язку мови та історії українського народу, національно-культурної специфіки української мови та української мовної поведінки, формування мовної картини світу, оволодіння національно-маркованими одиницями мови, українським мовним етикетом, культурою міжнаціонального спілкування, тобто вчителя-майстра.

Проаналізувавши праці вчених, ми прийшли до висновку, що рівень є шкалою моніторингу стану розвитку професійних і фахових компетентностей відповідно до визначених критеріїв і показників, тому це створює можливість оцінити наявність їх сформованості у вчителів української мови і літератури в динаміці. Ми виокремили три рівні розвитку професіоналізму вчителів української мови і літератури, сформовані в процесі педагогічної діяльності: *низький (наслідувальний); середній (репродуктивний); високий (творчий)*. З урахуванням визначення сутності критеріїв та показників цієї якості схарактеризуємо рівні її сформованості.

Низький (наслідувальний) рівень розвитку професіоналізму вчителів-філологів передбачає нерозуміння значущості та необхідності зазначеної якості; відсутність мотивації та спрямованості на розвиток професіоналізму. Не відчувається потреба в розвитку дослідницьких і комунікативних умінь, інтелектуального саморозвитку, педагогічної майстерності та не сформовані ціннісні орієнтації щодо професійного самовдосконалення, розвитку

професійних компетентностей. Відсутнє бажання щодо набуття необхідних фахових знань в умовах формальної і неформальної освіти, не сформоване розуміння щодо здійснення культуротворчої інноваційної діяльності. Відсутнє системне володіння фаховими знаннями; учитель виявляє достатньо низький рівень міцності і гнучкості знань. Недостатньо розвинені аналітичні, комунікативні, дослідницькі уміння у сфері педагогічної взаємодії з учнями і вчителями. Не виявляє особливої здатності до дослідницької діяльності, недостатній рівень комунікативних умінь у реалізації професійної діяльності. Учитель-практик не виявляє особливого прагнення до підвищення рівня професіоналізму, не усвідомлює можливостей використання формальної і неформальної освіти в удосконаленні професійних компетентностей.

Середній (репродуктивний) рівень розвитку професіоналізму вчителів української мови та літератури характеризується недостатнім розумінням сутності, значущості та необхідності зазначеної якості; слабка мотивація щодо спрямованості на розвиток професійних компетентностей. Достатньо сформована потреба у розвитку дослідницьких і комунікативних умінь, усвідомлення напрямів інтелектуального саморозвитку, педагогічної майстерності та водночас сформовані ціннісні орієнтації щодо професійного самовдосконалення, розвитку професійних компетентностей. Наявне бажання щодо набуття необхідних фахових знань в умовах формальної і неформальної освіти, достатньо сформоване розуміння щодо здійснення культуротворчої інноваційної діяльності. Частково спостерігається системне володіння фаховими знаннями; учитель виявляє достатній рівень міцності і гнучкості знань. У професійній діяльності виявляє розвинені аналітичні, комунікативні, дослідницькі уміння щодо педагогічної взаємодії з учнями і вчителями. Виявляє достатню здатності до дослідницької діяльності, певний рівень комунікативних умінь у професійній діяльності. Вчитель-практик демонструє періодично прагнення до підвищення рівня професіоналізму, усвідомлює можливості використання формальної і неформальної освіти в удосконаленні професійних компетентностей.

Високий (творчий) рівень розвитку професіоналізму вчителя-словесника передбачає ґрунтовне розуміння сутності, значущості та необхідності зазначеної якості. розвитку професіоналізму вчителів української мови та літератури характеризується недостатнім розумінням сутності, значущості та необхідності зазначеної якості. Учителя характеризує цілісна мотивація щодо розвитку професіоналізму, певних професійних компетентностей. Його характеризує цілісна потреба у розвитку дослідницьких і комунікативних умінь, чітко розуміє, яким чином здійснювати інтелектуальний саморозвиток, удосконалення педагогічної майстерності. У такого фахівця глибокосформовані ціннісні орієнтації щодо професійного самовдосконалення, розвитку професійних компетентностей. Наявне стійке бажання щодо набуття необхідних фахових знань в умовах формальної і неформальної освіти, цілісно сформоване розуміння щодо здійснення культуротворчої інноваційної діяльності та можливостей удосконалення інноваційних умінь. Наявне системне володіння фаховими знаннями; учитель виявляє високий рівень міцності і гнучкості знань у педагогічній роботі. У професійній діяльності учитель-словесник демонструє налітичні, комунікативні, дослідницькі уміння щодо педагогічної взаємодії з учнями і вчителями. Виявляє достатньо високий рівень здатності до дослідницької діяльності, прояву комунікативних умінь у професійній діяльності. Учитель-практик демонструє системне прагнення до підвищення рівня професіоналізму, цілісно усвідомлює можливості використання формальної і неформальної освіти в удосконаленні професійних компетентностей.

Висновки. Отже, визначені критерії (ціннісно-стимулювальний, змістово-інформаційний, діяльнісно-рефлексивний), їх показники, рівні (низький (наслідувальний), середній (репродуктивний), високий (творчий)) сформованості професіоналізму вчителів української мови і літератури уможливають схарактеризувати динаміку сформованості означеної якості учителів-словесників, а також визначити можливості розвитку їхнього професіоналізму в умовах неформальної освіти. Крім того, це створює

підґрунтя для визначення і реалізації педагогічних умов розвитку професіоналізму вчителів української мови і літератури саме шляхом використання ресурсів неформальної освіти, з-поміж яких – залучення до діяльності Школи молодого вчителя та професійного розвитку педагога, педагогічної майстерні тощо). Адже, крім ґрунтовних знань, здобутих у закладі вищої освіти, необхідні знання й уміння, отримані через досвід в умовах неформальної освіти (вебінари, науково-практичні семінари, конференції, педагогічні читання, лекції, майстер-класи, лінгвістичні майстерні, ІКТ-технології в умовах дистанційного навчання тощо), випереджувального професійного розвитку, що уможливорює подальший професійний розвиток відповідно до інноваційних викликів суспільства й освіти, європейських і державних стандартів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бірюк Л. Аксиологічний підхід до формування майбутнього вчителя початкової ланки освіти / Л. Бірюк // Шлях освіти. — 2009. — № 4. — С. 24–2
2. Большой толковый психологический словарь / [пер. с англ. Ребер Артур]. – ООО «Издательство АСТ» ; Издательство «Вече», 2001. – Т.1 – 592 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С.Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
5. Глуханюк Н.С. Психология профессионализации педагога / Н.С. Глуханюк – 2-е изд., доп. – Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2005. – 261 с
6. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: Монографія. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
7. Земка О. Педагогічні умови формування дослідницьких умінь у студентів-філологів. Проблеми підготовки сучасного вчителя № 10 (Ч. 2), 2014 146 УДК 378.147:001.6(811:821:161.2)

8. Сидоренко В.В. Кваліметричний аналіз об'єктів розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури: критерії, макропараметри і рівні їх оцінювання / В.В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – Донецьк. – 2013. – № 4. – С. 35-42.

**ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННО-НАВЧАЛЬНОГО РЕСУРСУ
«ELEARN» У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТУ
«ЛІДЕРОЛОГІЯ»**

Чередник Лідія Миколаївна,
канд. пед. наук, старший викладач кафедри педагогіки
Андрусик Павло Петрович,
здобувач освіти другого(магістерського) рівня
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Київ, Україна

Актуальність. Інформатизація системи освіти сьогодення вимагає впровадження в освітній процес інноваційних за змістом методів, засобів та форм професійної підготовки майбутніх фахівців нової формації, створення потужної інформаційної інфраструктури у закладах вищої освіти з розвиненим інформаційно-комп'ютерним навчальним середовищем, впровадження Інтернет–технологій, електронного навчання, комунікаційних мереж (глобальних, національних, локальних). Актуальною проблемою сьогодення є розробка таких освітніх технологій, які здатні модернізувати традиційні форми навчання з метою підвищення рівня освітніх послуг, які надає заклад освіти.

Мета. Здійснити теоретичний аналіз проблеми використання електронно-навчального курсу «Elearn» у процесі викладання дисципліни «Лідерологія» (на прикладі НУБіП України).

Основні результати. Інформаційно-комунікаційні технології навчання (ІКТН) – це сукупність методів і технічних засобів застосування інформаційних технологій на основі комп'ютерних мереж і засобів зв'язку для забезпечення ефективного процесу навчання[2]. Процес впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в систему освіти полягає не просто у заміні традиційних паперових носіїв інформації електронними. ІКТ, перш за все,

сприяють поєднанню процесів вивчення, закріплення і контролю засвоєння навчального матеріалу, тоді як за традиційної форми організації освітнього процесу ці види діяльності є відокремленими. По-друге, ІКТ уможливають інтенсифікацію індивідуалізації освітнього процесу, зменшуючи відсоток фронтальних форм роботи порівняно із груповими чи індивідуальними. По-третє, беззаперечним є сприяння ІКТО підвищенню рівня мотивації до навчання, розвитку креативного мислення, дозволяють економити навчальний час; інтерактивність і мультимедійна наочність сприяє кращому представленню, і, відповідно, кращому засвоєнню інформації[1].

Поряд з окресленими перевагами ІКТ не витісняють традиційні методи і форми освітнього процесу, вони дозволяють наблизити методику викладання освітніх компонентів до вимог сьогодення. Саме тому в освітньому процесі сьогодення здійснюється розширення меж використання ІКТ, які базуються на сучасних електронних базах і ресурсах, нових інтерактивних методах: комп'ютерні навчальні програми, дистанційні засоби навчання, телеконференції тощо.

Виходячи з цього, можна визначити дві групи тенденцій:

1. Сформовані сучасні
2. Перспективні (такі, формування яких знаходиться в активному процесі) тенденції майбутнього.

До сформованих сучасних засобів організації освітнього процесу у Національному університеті біоресурсів і природокористування належить електронно-навчальний ресурс «Elearn», який являє собою освітню платформу, де зосереджено електронні навчальні комплекси з усіх освітніх компонентів (обов'язкових і вибіркового) за кожною освітньо-професійною програмою підготовки спеціалістів в університеті.

Робота порталу організована на основі використання платформи дистанційного навчання Moodle (Modular Object Oriented Distance Learning Environment). За допомогою цієї системи студент може дистанційно, через Інтернет, ознайомитися з навчальним матеріалом, який може бути

представлений у вигляді різнотипних інформаційних ресурсів (текст, відео, анімація, презентація, електронний посібник), виконати завдання та відправити його на перевірку, пройти електронне тестування з автоматичною перевіркою за допомогою google-форми. Викладач має змогу самостійно створювати електронні навчальні курси і проводити навчання на відстані, надсилати повідомлення студентам, розподіляти, збирати та перевіряти завдання, вести електронні журнали обліку оцінок та відвідування, налаштовувати різноманітні ресурси курсу і т.д.

Доступ до ресурсів навчального порталу НУБіП України – персоніфікований. Логін та пароль доступу студенти та науково-педагогічні працівники (НПП) отримують у адміністратора сервера або відповідального за впровадження інформаційно-комунікаційних та дистанційних технологій відповідного навчально-наукового інституту (ННІ).

Навчально-іноформаційний портал E-Learn дає можливість:

- вести електронний журнал обліку успішності здобувачів освіти за заданими параметрами;
- додавати слухачів курсу;
- додавати презентації, відеоматеріали, текстову інформацію, посилання ефективні інтернет-ресурси (імпорт ресурсів), гугл-форми тестових завдань та опитувань з автоматизованим оцінюванням;
- створювати банк питань за матеріалами курсу для самоперевірки та самоконтролю;
- забезпечити доступ до матеріалів курсу здобувачам освіти у режимі 24/7;
- редагувати уже розміщені матеріали.

Аналіз сторінки електронного навчального курсу «Лідерологія» засвідчив наявність на ній загального опису курсу, робочої програми освітнього компоненту, методичних рекомендацій по роботі з курсом, глосарія з дисципліни, методичного посібника з рекомендаціями для здобувачів освіти тощо. Теоретичний матеріал з презентаціями до окремих тем, практичні

завдання, питання до семінарських занять та алгоритм самостійної роботи студента згруповано за тематичним принципом відповідно до робочої програми освітнього компонента.

Висновки. Таким чином, логічним є висновок: інформаційно-комунікаційні технології створюють передумови для інтенсифікації освітнього процесу взагалі і під час оволодіння знаннями освітнього компоненту «Лідерологія» зокрема. Використання електронно-навчального ресурсу «Elearn» має беззаперечні переваги: ведення електронного журналу, обліку успішності здобувачів освіти за заданими параметрами; додавання і опрацювання студентами у зручний для них час презентацій, відеоматеріалів, текстової інформації, посилення на ефективні інтернет-ресурси (імпорт ресурсів); створення банку питань та тестових завдань за матеріалами курсу; забезпечення доступу до матеріалів курсу здобувачам освіти у комфортному для них режимі і часі тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кадемія М. Ю., Шахіна І. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: Навчальний посібник. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с.

2. Осадча Л. А. Психологічні особливості впровадження та використання цифрових технологій в освітніх процесах у вузі. URL: [https://www. inter-nauka.com/uploads/public/15514700263422.pdf](https://www.inter-nauka.com/uploads/public/15514700263422.pdf) (дата звернення: 06.10.2021).

3. *Проблеми використання інформаційних технологій в освіті, науці та промисловості : XIII міжнар. конф. (23–24 листоп. 2017 р.): зб. наук. пр. Дніпро: НТУ «ДП», 2018. № 3. 152 с.*

4. Шапран Л. О., Чаговець Б. М. Модель формування готовності вчителя до STEM-навчання в інноваційному просторі ліцею. *Наукові записки Малої академії наук України : зб. наук. пр.* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. Вип. 12. С. 116–130.

**СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАГІСТРАНТІВ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ»**

Чередник Лідія Миколаївна,
канд. пед. наук, старший викладач кафедри педагогіки
Білик Ірина Віталіївна,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
Київ, Україна

Актуальність. На сьогодні відзначається тенденція введення компетентнісного підходу не тільки в нормативну, але й у практичну складову освіти, розробляється опис структурних характеристик одиниць змісту освіти. Однією з таких характеристик виступає поняття «професійна компетентність».

Мета. У результаті аналізу психолого-педагогічної літератури сформувати сутнісну характеристику поняття «професійна компетентність» магістрантів освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи».

Основні результати. Сутність поняття «професійна компетентність» обумовлена його широким змістом, інтегративною характеристикою, що об'єднує такі поняття, як «професійна готовність», «кваліфікація», «професіоналізм», «педагогічна майстерність», «професійна культура» тощо.

Дослідження професійно-педагогічної компетентності педагога – одне з провідних напрямів досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, серед яких Л. Атнахова, В. Байденко, Г. Беленька, І. Грішина, С. Дружилова, І. Зимня, І. Зязюн, В. Маркова, В. Макарова та ін.

Розуміння професійно-педагогічної компетентності як «єдності теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності та характеристики професіоналізму» знаходимо у працях І. Ісаєва, Я. Кодлюк,

А. Міщенко, В. Сластьоніна, Є. Шиянова.

С. Вітвицька професійну компетентність розуміє сукупність професійних знань і вмінь, а також способів виконання професійно-педагогічної діяльності. При цьому підкреслює, що професійна компетентність фахівця визначається не тільки набутими в освітньому процесі науковими знаннями, а й ціннісними орієнтаціями, мотивами діяльності, розумінням себе у світі і світу навколо, а також стилем взаємин з людьми, загальною культурою, здатністю до розвитку творчого потенціалу [1].

Підходи до визначення професійної компетентності викладача ЗВО в не можна назвати однозначними, особливо у питанні структури професійної компетентності педагога.

Найбільш часто вживаним є поняття «професійна компетентність викладача», яке трактується як «володіння викладачем необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування та особистості викладача як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості» [2, с. 62].

У педагогічній науці поняття «професійна компетентність педагога» розуміється як гармонійне поєднання теоретичних психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, апробованих в дії, а також прийомів і засобів його саморозвитку та самореалізації (Г. Беленька, І. Бех, А. Богуш, В. Саюк, А. Хуторський та інш.).

Найбільш простим є підхід Г. Коджаспірової, яка професійну компетентність педагога представляє у вигляді груп педагогічних умінь, якими повинен опанувати майбутній викладач ЗВО. Дослідниця виділяє десять груп умінь [3].

Таким чином, професійна компетентність педагога визначається в дослідженнях як здатність до ефективного виконання професійно-педагогічної діяльності, регламентованої вимогами посади, що базується на фундаментальній науковій освіті та емоційно – ціннісному ставленні до педагогічної діяльності. Вона передбачає володіння педагогом професійно

значущими установками і особистісними якостями, теоретичними знаннями, професійними вміннями та навичками.

Поряд з цим дослідження І. Беха, А. Богуш, І. Зязюна, Я. Кодлюка, В. Маркової, Т. Танько та ряду інших авторів доводять, що поняття «професійна педагогічна компетентність» є складнішим, ніж загальне поняття «професійна компетентність». Так, І. Зязюн підкреслює, що, крім знань і вмінь, педагогові необхідні певні особистісні якості, адже педагог і сам є засобом впливу на суб'єкта освіти [4].

На думку С. Вітвицької, «складовими професійно-педагогічної компетентності педагога є спеціальна складова щодо сфери предметів, які викладаються; методична складова щодо способів формування знань, умінь, навичок та ставлень студентів; соціально-психологічна складова щодо процесів спілкування; диференціально-психологічна складова щодо мотивів та здібностей учнів; аутопсихологічна складова щодо здобутків і недоліків власної діяльності й особистості» [1].

Українська дослідниця В. Саюк зазначає, що «структура професійної компетентності вчителя – це складна інтегрована система, яка складається із взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів та елементів: мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний» [5, с. 21].

Аналіз напрацювань, присвячених проблемі сутності та змісту професійно-педагогічної компетентності педагога вищого навчального закладу, дозволив нам уточнити визначення цього поняття, яке ми розуміємо як інтегративну професійно-особистісну характеристику фахівця, яка містить сукупність цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, особистісних та психологічних якостей, що забезпечують його здатність ефективно виконувати професійні функції і завдання, сприяють самореалізації та саморозвитку. Професійні компетенції викладача закладу вищої освіти визначені галузевим стандартом вищої освіти.

У відповідності до розробленого професійного стандарту кваліфікація педагога може бути описана як сукупність шести основних компетентностей:

-компетентність у сфері особистісних якостей (емпатія, соціорефлексія, самоорганізованість, загальна культура);

-компетентність у постановці цілей і завдань педагогічної діяльності (вміння ставити цілі і завдання у відповідності з віковими та індивідуальними особливостями студентів, вміння перекласти тему заняття на педагогічне завдання, вміння залучити учнів у процес формулювання цілей і завдань);

-компетентність у мотивуванні студентів на здійснення навчальної (виховної) діяльності (вміння створювати ситуацію успіху в навчальній діяльності, вміння створювати умови для забезпечення позитивної мотивації);

-компетентність у розробці програми діяльності та прийнятті педагогічних рішень (вміння приймати рішення в педагогічних ситуаціях, вміння розробити власну програму, вміння вибрати і реалізувати типові програми);

-компетентність у забезпеченні інформаційної основи педагогічної діяльності (компетентність в методах викладання, компетентність у предметі викладання, компетентність у суб'єктивних умовах педагогічної діяльності);

-компетентність в організації педагогічної діяльності (вміння встановлювати суб'єкт-суб'єктні відносини, вміння організувати навчальну (виховну) діяльність, вміння реалізувати педагогічне оцінювання).

Розглядаючи професійну компетентність майбутніх викладачів закладів вищої освіти виховання в єдності ключових, базових і спеціальних компетентностей, її розвиток і ознаки сформованості можна розглядати як взаємодію мотиваційного, когнітивного, операційно-дієвого і рефлексивного компонента в структурі діяльності.

На будь-якому завершеному щаблі професійно-педагогічної освіти у майбутніх викладачів закладів вищої освіти необхідно сформувати професійну компетентність на такому рівні, який дозволить творчо вирішувати педагогічні завдання у різних ситуаціях взаємодії з вихованцями, виключить шаблонний підхід до вибору способів педагогічного впливу по відношенню до різних дітей з їх індивідуальними особливостями.

Ми погоджуємося з думкою вчених про те, що здійснити таку підготовку надзвичайно складно, і залежить це, звичайно, не тільки від змісту професійних освітніх програм, а й від педагогічних технологій, кваліфікації педагогічних кадрів, що реалізують освітню програму.

Висновки. Таким чином, зростаючі вимоги суспільства та системи вищої освіти та до рівня професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти потребують переорієнтації освітнього процесу у ЗВО України на формування високого рівня професійно-педагогічної компетентності, що є неможливим без проведення наукових досліджень, визначення та обґрунтування сутності, змісту та структури такої компетентності, а також відповідної організації освітнього процесу. Орієнтація змісту освіти на формування професійної компетентності майбутніх викладачів закладів вищої освіти, насамперед, передбачає ґрунтовну розробку системи компетентностей різного рівня. Така система має містити елементи комплексу компетентностей, що пов'язані за змістом і структурою та можуть формуватись у майбутніх фахівців поступово залежно від дисциплін, року навчання тощо. Визначення результатів навчання майбутніх фахівців на кожному з його етапів на основі компетентнісного підходу дозволить здійснити відповідні зміни в системі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Вітвицька С. С. Компетентністний та професіографічний підхід до побудови професіограми магістра освіти. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту. Сер. Пед. Науки*. Житомир, 2011. Вип. 57. С. 52–58.
2. Кодлюк Я. П. Компетентністний підхід у підготовці майбутніх педагогів як пріоритет модернізації вищої освіти України. *Компетентністний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. С. 10–11.
3. Коджаспирова Г. М. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. М.: Издат. центр «Академия», 2000. 176 с.

4. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність: підруч. для студ. вищ. пед. навч. закл. Київ: Вища шк., 2004. 422 с.

5. Саюк В. І. Розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2007. 22 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ ПЕРВИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА РОЗЛАДИ ПСИХІКИ І ПОВЕДІНКИ (КЛАС 5 ЗА МКХ 10) ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ РЯДОВОГО, СЕРЖАНТСЬКОГО ТА СТАРШИНСЬКОГО СКЛАДУ ЗА КОНТРАКТОМ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Братків М. І.,

молодший лейтенант медичної служби
Українська військово-медична академія
м. Київ, Україна

Актуальність теми: Психічні розлади є однією з глобальних медичних проблем сучасності. Понад 450 млн людей у світі мають психічні розлади, згідно з даними Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я.

Зі ста людей семеро мають депресію, трое — біполярний розлад, одна є соціопатом, а ще в однієї виявляють ранні симптоми шизофренії, про що свідчать американські дослідження. Це робить ментальні розлади більш поширеними, ніж рак, цукровий діабет чи серцево-судинні захворювання. За прогнозами, до 2030 року депресія стане третьою найбільш поширеною хворобою в країнах з низьким доходом і другою — з середнім.

Проте ВООЗ називає здоров'я станом повного фізичного, психічного і соціального благополуччя. А психічне (або ж ментальне) здоров'я визначають як стан добробуту, в якому кожна людина усвідомлює власний потенціал, може впоратися зі звичайними життєвими стресами, продуктивно і плідно працювати та вносити вклад у свою спільноту.

Починаючи з 14 квітня 2014 р. на сході України проводиться антитерористична операція (АТО), в якій приймають участь десятки тисяч мобілізованих осіб. За результатами аналізу обліку роботи медичної служби в зоні АТО, визначено, що близько 70% усіх звернень військовослужбовців

Збройних Сил України за медичною допомогою припадало на різноманітні захворювання і тільки 29,9 % становили психічні розлади.

Групою ризику є військовослужбовці, у яких гострі та пролонговані стресові стани можуть нашаровуватися на індивідуально-значущі та особистісні особливості. Сучасна військова служба характеризується високим рівнем вимог, зростанням ціни помилкових дій військового фахівця, а швидко мінливі, інтенсивно насичені добові ритми не дозволяють особистості в достатній мірі відновитися й адаптуватися до регламенту служби.

Мета дослідження: Провести аналіз розповсюдженості, проаналізувати рівні захворюваності за V класом згідно МКХ-10 у різних військовослужбовців – рядового, сержантського і старшинського класу Державної прикордонної Служби України(ДПСУ)

Об'єкт дослідження: Військовослужбовці рядового, сержанського і старшинського класу ,які брали участь в АТО і які не брали участі.

Матеріали та методи дослідження: Дослідження проводились на базі клініки психіатрії ГВМКЦ «ГВКГ» у 2019-2021 рр., шляхом ретроспективного аналізу історій хвороби пацієнтів з психічними та поведінковими розладами, та було поділено на дві групи. Перша група- пацієнти з вперше виявленими розладами психіки та поведінки ,які повернулись зантитерористичної операції (АТО), друга група-пацієнти з вперше виявленими розладами поведінки та психіки ,які не були в АТО.

Також застосовувались психофізіологічні, фізіологічні та методи математичної статистики (варіабельний аналіз, фактичний аналіз), дисперсійний та кореляційний аналізи.

Результати дослідження: В результаті було встановлено, що з початком бойових дій на Сході (з квітня 2014 по сьогодні), у першій групі пацієнтів, які брали участь у бойових діях, збільшився відсоток розладів психіки та поведінки на 30%. А саме це захворювання: посттравматичний стресовий розлад(ПТСР)-16%, психози-3%, постконтузійний синдром-3%, гостра інтоксикація внаслідок зловживання алкоголем-4%, розлади психіки та поведінки внаслідок вживання

опіодів-1%, депресивний епізод-4%. В той час, як у другої групи пацієнтів, які не були в АТО та в операції об'єднаних сил(ООС), зріс на 4 %. У них переважають такі захворювання: нервози-0,55%, психози-0,55%, емоційна лабільність-0,75%, зловживання алкоголем-1% та опіодами-0,3%, депресії-0,85.

Висновок: Сучасна війна та участь у ній військовослужбовців впливає на їх свідомість, піддаючи її серйозним якісним та кількісним змінам. А це в свою чергу порушує формуванню специфічних сімейних відносин, особистих життєвих сценаріїв і можуть впливати на все подальше життя людини.

Тому проведене мною обстеження військовослужбовців рядового, сержантського та старшинського складу ДПСУ, які перебували в зоні АТО, вказує на доволі велику поширеність клінічно значимих симптомів ПТСР — 16 % серед загальної вибірки, тобто у кожного шостого. Що свідчить про необхідність проведення профілактичних психологічних консультацій під час військової служби та скринінгу на наявність ПТСР після демобілізації. Бо якщо нічого не робити, це може закінчитися руйнацією стосунків, роботи, здоров'я чи навіть життя. ПТСР можна подолати чи навчитися ним керувати.

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВА ТЕРАПІЯ

Гальченко Анна Ігорівна,
Муравйов Віссаріон Олегович

студенти

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. Психотерапія – діяльність, що здійснюється психологом, які пройшли спеціальну підготовку, засновану на теоретичних, емпіричних і практичних знаннях. Робота психотерапевта має широкий діапазон: від простого зняття симптому до глибокої і довготривалої роботи над особистістю. Якщо лікарі під методом психотерапії розуміють принцип лікування, що впливає з патології захворювання, то для психологів метод означає наукову парадигму, що знаходиться в рамках даної психологічної орієнтації.

Основна проблематика когнітивної психології – виявлення і вивчення різних структур розумового процесу. Вона, з одного боку, виникла як реакція на ігнорування внутрішньої організації психічних процесів, в іншій – як продовження біхевіоризму.

Мета роботи. Сформування цілісного уявлення про один з провідних методів доказової терапії у сфері психічного та психологічного здоров'я, а ознайомитися з особливостями застосування даного методу психотерапії.

Матеріали і методи. Методологічну основу дослідження складає сукупність загально-наукових методів і спеціальних методів наукового пізнання, зокрема, системно-структурний, метод системного аналізу та інші.

Результати і обговорення. Засновниками когнітивного напрямку терапії вважаються Аарон Бек і Альберт Елліс, які заклали основу когнітивної терапії майже одночасно і незалежно один від одного. Як вважає сам А. Бек, теоретичною основою когнітивної терапії слугували феноменологічний підхід у психології з положенням про те, що індивідуальне бачення «Я» і особистісного світу є та ось, навколо якої формується спосіб поведінки, глибинна психологія,

зокрема структурний підхід фрейдівської теоріїа також когнітивна психологія, а саме теорія особистісних конструктів Дж. Келлі.

Аарон Бек народився в 1921 році в сім'ї євреїв-емігрантів з Росії. За три роки до цього, під час епідемії грипу, його батьки втратили свою єдину доньку, через що він з дитинства спостерігав за депресивним станом своєї матері. Після отримання медичної освіти, він почав професійну кар'єру на кафедрі психіатрії Пенсильванського університету. На початку 60-х років він переглянув психоаналітичну концепцію і розробив основи когнітивної психотерапії. Спочатку Бек займався дослідженням депресії, а потім перейшов до вивчення широкого кола психологічних проблем, до яких входять тривожні розлади.

Розглянемо когнітивну терапію депресії. Деякі люди дивляться на світ через так звані рожеві окуляри. Бек вважає, що симптоми як депресії, так і тривожності є результатом уявлень клієнта про світ. Зокрема, мислення людини, яка страждає депресією, характеризується когнітивної тріадою: низькою самооцінкою, негативним поглядом на своє майбутнє, а також на особисті переживання.

Люди, що перебувають у стані депресії, також допускають грубі помилки при обробці інформації – вони зазвичай перебільшують негативне і применшують позитивне.

Пацієнти, що страждають депресією також схильні до зайвого узагальнення («ніхто мене не любить»). Ще однією помилкою таких пацієнтів є виборча абстракція, при якій одна деталь виривається із ситуації, а потім узагальнюється.

Когнітивно-поведінкова терапія є одним з провідних, сучасних, науковообґрунтованих методів психотерапії. Вона базується на усвідомленні того, що при багатьох психіатричних розладах та психологічних проблемах спотворене сприйняття реальності , а також неадекватні дії у відповідь на існуючі проблеми є основними факторами, що підтримують розвиток, утримання існуючих проблем та розладів. Відповідно критично переосмислюючи своє сприйняття дійсності та свою поведінку, з допомогою

психотерапевта клієнт намагається змінити дисфункційні, негативні взірці та цикли мислення і поведінки на більш реалістичні, на такі, що сприятимуть покращенню емоційного стану, вирішенню міжособистісних та інших проблем, зміні життєвої ситуації на краще.

Когнітивно-поведінкова терапія є активним видом психотерапії. Даний вид терапії допомагає краще подивитися мислення пацієнта, знайти та усвідомити неточні чи негативні інтерпретації, оцінки різних ситуацій, провести зміни у поведінці, щоб з'явилася можливість об'єктивно подивитися на складні ситуації та реагувати на них ефективніше. Використання цього методу не обмежується лікуванням лише психічних розладів, а також може бути ефективним інструментом, який може допомогти кожному навчитися краще керувати стресовими ситуаціями.

Його особливість полягає в тому, що терапія зазвичай вимагає менше сеансів(найчастіше вона є обмеженою у часі і рідко перевищує 30 сеансів), проводиться більш структуровано. І водночас когнітивно-поведінкова терапія – одна із найефективніших і досліджених методів допомоги. На даний момент налічується близько 300 цільових аналізів досліджень, що підтверджують його результативність.

Когнітивно-поведінкова терапія базується на стосунку партнерської співпраці між клієнтом та терапевтом. У процесі спільного дослідження існуючих проблем терапевт та клієнт вибудовують спільне розуміння проблеми або розладу, формулюють цілі та тоді співпрацюють над їх досягненням. Це передбачає активну участь клієнта у процесі терапії, виконання ним домашніх завдань, орієнтацію на те, щоб зрештою зможти бути собі самому «психотерапевтом». Когнітивно-поведінкова терапія використовує широкий, інтегративний арсенал технік та втручань (у тому числі з інших методів психотерапії), використовуючи їх у індивідуальному випадку кожного клієнта на досягнення терапевтичних цілей.

Ефективність когнітивно-поведінкової терапії при багатьох психіатричних розладах встановлена ґрунтовними науковими дослідженнями.

У сучасну еру доказової медицини даний вид психотерапії має наукові докази ефективності щодо ряду найбільш поширених психіатричних розладів.

Когнітивно-поведінкова терапія є ефективним способом лікування низки психічних розладів таких, як депресія, генералізований тривожний розлад, прості та соціальні фобії, obsесивно-компульсивний розлад, панічні атаки, розлад тривоги за здоров'я, проблеми зі сном, хронічний біль та втома, посттравматичний стресовий розлад, розлади харчової поведінки (анорексія, булімія), розлади регуляції агресії, розлади особистості.

Проте крім медичних показань, цей метод успішно застосовують під час роботи з такими проблемами, як низька самооцінка, перфекціонізм, сором та самокритика, самотність, відсутність сенсу життя, втрата орієнтирів, залежність від думки інших, переживання втрати або горя.

Далі розглянемо основні принципи когнітивно-поведінкової терапії.

Принцип «Тут і зараз». Допомога сфокусована на нинішніх проблемах людини, головним завданням є зменшення страждань в даний час, але також відбувається дослідження та аналіз минулого, пошук вразливостей і намагання зміцнити захист.

Принцип орієнтованості на проблему. Робота даного принципу спрямована на вирішення проблем, тобто на розставлення пріоритетів, виокремлення цілей та розробка плану терапії.

Емпіричність. Когнітивно-поведінкова терапія завжди досліджує свою ефективність, тому повинна бути впевненість, що лікування справді працює, тому обрана терапія вважається науково-обґрунтованим методом допомоги.

Принцип співробітництва та активної участі. Людина проходить залучення до процесу терапії, отримує необхідні знання та навички, щоб успішно подолати труднощі у своєму житті, бути самою собі терапевтом.

Принцип континіуму. Вважається, що проблеми психічного здоров'я краще розглядати як крайній варіант норми, це відрізок руху протягом життя, від психічного благополуччя до певних труднощів. Статистика говорить про те,

що кожна п'ята людина матиме той чи інший психічний розлад упродовж життя.

Принцип інтегративної системи. За допомогою даного принципу проблеми людини розглядаються як взаємодія між думками/емоціями/поведінкою та фізіологією і навколишнім середовищем у широкому розумінні слова, тобто соціальне, сімейне, фізичне та культурне середовище.

Когнітивний принцип. Наші думки про певну ситуацію часто можуть впливати на фізичне і емоційне відчуття, а також на дії у відповідь. Наприклад: людина відправляє повідомлення близькому другу і, хоча він зазвичай відповідає відразу, минуло багато годин без відповіді. Хтось думає: "З ним, напевно, сталося щось погане". Він може відчувати тривогу, серцебиття прискорюється, важче дихати, і починає телефонувати всім знайомим, намагаючись з'ясувати, що сталося. Інша людина думає: «Я йому вже не цікава, я нудна людина» Тоді може з'явитися смуток, пригнічення і він зупинить спілкування з другом. Таким чином, інтерпретації впливають на стан і на подальший розвиток ситуації.

Останнім принципом є поведінковий. Наші дії можуть сприяти підтримці проблем і навпаки. В останньому прикладі, змінивши поведінку, запитавши у друга, чому він так довго не відповідав, можна було б дізнатися, що у нього не було зв'язку, або те, що він був дуже зайнятий, замість того, щоб довіритись думці, що «я нудна людина» і залишити спроби з'ясувати, і як наслідок це б змінило наш настрій та розвиток ситуації.

Висновок. Отже, когнітивно-поведінкова терапія, як метод психокорекції, спрямована на встановлюються відносини «емпіричної співпраці», при якій терапевт мобілізує клієнта до діяльності та активної участі. Таким чином, мета когнітивної терапії – пристосувати процес інформації до початкових позитивних змін в усіх системах вигляді дій всередині когнітивної системи. Когнітивно-поведінкова терапія з повагою ставиться до інших напрямків психотерапії, є відкритою до діалогу та інтеграції знань із суміжних

областей психіатрії, психопатології, нейробіології, соціальних наук та ін. Втім дана терапія не є монолітною, у її руслі є багато напрямків, «течій», вона динамічно розвивається на основі інтеграції нових наукових знань, творчого клінічного підходу та критичного емпіричного дослідження власних теоретичних моделей та практичних підходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек А. Техніки когнітивної психотерапії / / Московський психіатричний журнал. Спецвипуск з когнітивної терапії-1996.- № 3.-С.40-49.
2. Соколова Е.Т. Загальна психотерапія.-М.: Проспект, 2001.-652с.
3. Робертсон, Д. (2010). Філософія когнітивно-поведінкової терапії: стоїцизм як раціональна та когнітивна психотерапія. Лондон: Карнак. ISBN 978-1-85575-756-1.
4. Бек, Раш, Шоу та Емері (1979) Когнітивна терапія депресії, с. 8.
5. Єлизавета Єгліч. "Когнітивні поведінкові прийоми". Терапевтичні втручання. Коледж кримінального судочинства імені Джона Джея, КУНІ.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СУЧАСНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Зубіашвілі Ірина Костянтинівна

к. пс. н., старший дослідник

Слободяник Наталія Володимірівна

к. пс. н., старший дослідник

старші наукові співробітники

Інституту психології імені Г. С. Костюка

НАПН України, м. Київ

Вступ. Інтерес до досліджень економічного самовизначення молоді зумовлений соціально-економічними умовами сучасного суспільства, які стрімко змінюються і ставлять молоду людину перед вибором свого місця в системі економічних відносин.

Старший шкільний вік (рання юність) – найбільш сприятливий період для формування економічного самовизначення особистості. Саме на цьому етапі старшокласник вирішує проблему взаємин «Я» та суспільства, визначення себе в соціумі, що представляється можливим виключно в галузі цінностей і смислів (М. Гінзбург). У цілому, всі дослідники вважають, що самовизначення представляє собою системне особистісне новоутворення, інтенсивне формування якого здійснюється в юнацькому віці (І. Дубровіна, І. Кон, Д. Фельдштейн, Е. Еріксон).

Мета роботи. Вивчити рівні економічного самовизначення старшокласників.

Матеріали і методи. Згідно традиціям соціальної психології, економічне самовизначення можна розглядати як взаємодію *когнітивного* (економічні уявлення), *афективного* (ставлення до грошей, до податків, до багатства і бідності), *конативного* (економічні настанови, економічне планування) та моральнісного компонентів.

Згідно меті дослідження було проведено опитування за допомогою «Програми вивчення економічного самовизначення старшокласників», для

складання якої використано такі методики: «Анкета економічної поінформованості» (А. Журавльова, А. Купрейченко) та методика «Вимір економіко-психологічних характеристик особистості» (А. Журавльова та Н. Журавльової), Анкета «Економічні смисли» (Е. Мещерякової), есе «Моя економічна поведінка», методика «Незавершені речення». Цей методичний інструмент дозволяє виявити ціннісно-сміслові орієнтації особистості, свідоме ставлення людини до економічної дійсності, мотивацію її економічної поведінки, чинники, які впливають на її психологічну та економічну безпеку в суспільстві, що обумовлює процес економічного самовизначення.

Методами обробки даних дослідження є описовий аналіз даних, якісний контент-аналіз, аналітико-синтетична переробка текстів анкети та есе.

Програма, яку ми використовували, включає питання для дослідження структурних компонентів економічного самовизначення старшокласників.

Складається з декількох змінних економіко-психологічних характеристик: розуміння сутності економіки; уявлення про свої можливості в економічній сфері; ставлення до власності – міра бажання бути власником, ставлення особистості до соціально-економічних умов життєдіяльності, міра прояву особистістю інтересу до макроекономіки країни; ставлення до грошей – суб'єктивна оцінка міри значущості грошей, соціальні уявлення особистості про модальність ролі грошей у суспільному та індивідуальному житті; ціннісно-смісловий аспект ставлення до грошей в структурі економічної адаптації людини; ставлення до багатства і бідності – до багатих і бідних людей, ділова активність; ставлення до економічного ризику – міра бажання особистості йти на економічний ризик, суб'єктивна оцінка респондентом оптимального економічного ризику; уявлення про економічний статус.

У результаті отриманих відповідей описано ставлення та уявлення старшокласників про найбільш актуальні економічні феномени сучасного суспільства, в які активно включається молодь: гроші, бідність, багатство, прибуток, власність, а також уявлення про економічний статус, рівень матеріального добробуту.

У дослідженні взяли участь 120 старшокласників. Дослідження проводилось в Київській гімназії «Оболонь» м. Києва, та ЗОШ № 16 ім. М. О. Кириленка м. Білої Церкви. Старшокласники, які взяли участь в дослідженні, є учнями профільних класів. Рівень матеріального доходу їх родин середній. Середній вік старшокласників – 16 - 17 років.

Обробка результатів дослідження зазначеної програми передбачала процедуру групування отриманих уявлень і характеристик (категорійний аналіз) з метою приведення усіх отриманих даних у вигляд, що дозволяє здійснити кількісний та якісний аналіз. У ході групування виокремились найбільш загальні, ключові категорії аналізу, яким було дано умовну назву.

На запитання методики *«Чи є або ні економіка сприятливим середовищем для творчості?»* респонденти повинні були пояснити своє розуміння такої філософсько-економічної категорії як «економічне буття». Відповіді показали, що 52% респондентів мають досить високий рівень творчого мислення. В основі їх ціннісних орієнтацій лежить творчий підхід до розуміння економічної дійсності; 36% респондентів орієнтовані на соціальні стереотипи, для них мірою цінності будь-якої діяльності є вартість, і в творчості вони не бачать способів збільшити вартість діяльності; 12% респондентів відповіли – «не знаю», ця невизначеність свідчить про недостатню інформованість для того, щоб сформулювати свою думку в цьому питанні. Але, в сучасних умовах кризи найбільш актуальним стає саме творчий підхід до роботи, коли потрібна нова система менеджменту для плідних результатів у сучасних умовах.

На запитання методики *«Що є головною умовою успішної кар'єри?»* 80,6% старшокласників назвали освіту, 56,7% вважають, що потрібно вивчати економіку в школі, тому що економічні знання необхідні не лише для кар'єри, але й для повсякденного життя, лише 1,3% учнів вважають, що економічні знання нічого не дають і не мають практичного значення.

На запитання методики *«Яким є ставлення сучасної людини до грошей?»* респонденти повинні були пояснити своє розуміння світогляду людини в

сторону монетаризму в епоху тотальної економічної раціоналізації соціокультурної реальності.

Більшість респондентів (65%) вважають, що для сучасної людини гроші є найважливішим елементом життєдіяльності, вони є засобом для гідного та сприятливого існування кожної людини; 12% відповіли, що гроші для сучасної людини є стимулом для можливостей, шляхом до удосконалення; 12% вважають, що ставлення до грошей у кожної людини індивідуально, а 11% вважають, що нині сучасні люди використовують гроші нераціонально, тобто їх проблемою є марнотратство. Проблема монетарної культури впливає на систему ціннісно-сміслових орієнтацій суспільства та кожної людини.

На запитання методики *«Яку цінність представляють для вас гроші?»* респонденти повинні були пояснити своє розуміння грошей. 49% респондентів зазначили, що гроші для них є засобом існування, посередником для отримання будь-яких матеріальних благ; 23% респондентів бачать у грошах певний соціальний статус і рівень життя, які вони дають їх володарю. Це свідчить про позитивну тенденцію підростаючого покоління до прагнення самореалізовуватися та розвиватися в своїй діяльності, щоб посісти певне соціальне становище в суспільстві, яке в їх розумінні є необхідним для гідного та комфортного існування в ньому; 16% респондентів вважають, що гроші дають свободу і незалежність. Отже, гроші є досить великою цінністю для старшокласників.

Ставлення до грошей у старшокласників – інструментальне, як засобу досягнення інших цілей. У якості таких виступають, передусім, здійснення всіх бажань (65,0% респондентів), досягнення незалежності (60,0%), створення впевненості в майбутньому (63,0%). Меншою мірою гроші розглядаються в якості засобу робити нові гроші (14,4%), досягти влади над людьми (3,9%).

В основному молоді люди (41 % юнаків і 45 % дівчат) сприймають гроші як матеріальні блага. Отже, сучасним старшокласникам притаманне позитивне ставлення до грошей, однак юнаки більшою мірою бачать в них негативну складову.

Уявлення про економічний статус, які вивчалися за допомогою запитання «*Моє місце в сучасних економічних відносинах, економічний статус*» визначають такі категорії: соціальна роль (наприклад, учень, платник податків), спосіб доходу (тимчасовий заробіток, залежність від батьків тощо), незадоволеність і задоволеність економічним статусом, уявлення не сформовано.

Уявлення молоді про багатство визначають такі категорії: показник матеріального становища, позитивні та негативні емоції, можливості/матеріальні блага, створення сім'ї (стабільність сім'ї, можливість створити сім'ю). Визначення багатства як можливості створення сім'ї більш актуальні для дівчат ($t = 2,94$; $p = 0,04$), і більше позитивних емоцій феномен «багатство» викликає у юнаків ($t = 2,9$; $p = 0,004$).

Вивчення особливостей економічного самовизначення старшокласників передбачало також дослідження ставлення до таких економічних явищ як *прибуток, податки, власність, доходи сім'ї та робота*.

У зазначених феноменах можна зазначити деякі тенденції. Як юнаки, (84 %), так і дівчата (88 %) оцінюють дохід своєї сім'ї як середній. Однак юнаки (16 %), ніж дівчата (8 %) оцінюють себе як «бідних». Матеріальним становищем задоволено 44 % юнаків і 32 % дівчат. Усі респонденти планують підвищити в майбутньому свій дохід. *Бідність* в уявленнях молодих людей пов'язана зі складністю існування (37 % юнаків і 41 % дівчат).

Ставлення до прибутку від бізнесу вивчалось за допомогою запитання «*прибуток від бізнесу повинен бути ...*». Зазначимо, що у відповідях респондентів практично відсутня моральнісна сторона джерела прибутку, але є відповіді, які містять такі висловлювання: «чесно зароблений, легальний, чистий». Більша частина молодих людей (40 % юнаків і 55 % дівчат) у своєму ставленні до прибутку використовують кількісні оцінки (наприклад, «досить великий, великий, гідний, в плюс, що перевищує витрати»).

Власність в уявленнях старшокласників пов'язана з матеріальними цінностями (52 % – юнаки та 56 % – дівчат) та правом володіння (31 % і 21 %), тобто власність – це будинок, автомобіль, нерухомість тощо.

Уявлення про *податки* вивчалися за допомогою речення: «*Податки для мене – це...*». Результати демонструють негативний характер (48 % юнаків і 35 % дівчат) сприйняття податків молодими людьми, які визначають їх як «несправедливість, складнощі, даремну витрату грошей, грабіж», що свідчить про досить загострене почуття прибуткового тягара у сучасній молоді.

Дослідження економічного самовизначення старшокласників дозволило виявити категорії стосовно *способів підвищення доходів*: легальний (робота, створити свій бізнес), нелегальний (як неплатники податків), отримання освіти. Невелика частина старшокласників (4 % юнаків і 3 % дівчат) ще не знають, яким способом можна підвищувати дохід.

За результатами проєктивної методики «*Незавершені речення*» шляхом контент-аналізу було встановлено, що лише 34% старшокласників розгорнуто планують економічну складову своєї життєдіяльності як у різних сферах, так і на різні часові періоди. Часто зустрічаються висловлювання про розвиток власного бізнесу, рідше відзначаються наміри про витрати на особисте споживання. Зустрічаються відповіді, в яких є наміри використовувати можливості іпотечного кредитування для набуття житла та отримання кредитів для розвитку власного бізнесу.

Отже, економічне самовизначення сучасних старшокласників характеризується економічними уявленнями та ставленням до низки економічних феноменів. Можна відзначити певну категоріальну структуру, що описує своєрідність уявлень, настанов, ставлень до елементів економічної активності молоді. Водночас уявлення дівчат відрізняються більш вираженим ціннісно-смісловим значенням, ніж юнаків.

У ході дослідження психологічних особливостей респондентів звертає на себе увагу така інтегративна якість особистості як соціальна адаптивність, яка впливає на економічне самовизначення особистості.

Отже, ці старшокласники передбачають можливість усвідомленої розробки економічної стратегії діяльності, тобто створення сценаріїв економічної діяльності щодо збільшення доходів та раціонального використання грошей. Відповіді свідчать про продумування економічних аспектів життєдіяльності, що розглядаються нами як досить *високий рівень* економічного самовизначення.

Для 52 % старшокласників характерні згорнуті відповіді, типу «не знаю», «життя покаже», «буду думати, коли будуть гроші» та ін. Рівень економічного самовизначення цієї групи старшокласників можна визначити як *середній*.

14 % – відмовилися продовжувати речення, що свідчить про недостатньо розвинуті вміння планувати економічну складову свого життя на різні періоди часу, тобто про досить *низький* рівень економічного самовизначення.

Висновки. Дослідження показало, що в структурі економічного самовизначення старшокласників переважають *когнітивний та афективний* компоненти. В учнів достатньою мірою розвинуте творче мислення, вони вважають, що для того, щоб бути успішною людиною, потрібні економічні знання. Розуміють сутність понять «прибуток», «власність». Усвідомлюють можливості іпотечного кредитування та отримання кредитів. Найменшою мірою є розвинутим *конативний* компонент. Визначено рівні економічного самовизначення старшокласників: високий (34% старшокласників), середній (52% старшокласників) та низький (14% старшокласників).

Перспективним напрямом дослідження є створення програми з оптимізації економічного самовизначення старшокласників.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТОВАНOSTІ ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ СПОСОБАМИ РЕАКЦІЇ НА СТРЕСОВІ СИТУАЦІЇ

Касич-Щигельська Яніна Олександрівна

студентка

Полтавський національний педагогічний

університет імені В. Г. Короленка

м. Полтава, Україна

Вступ. Навчально-виховний процес у школі передбачає зміни умов навчання, що супроводжуються динамічним розвитком особистості учнів та сприяють активному її формуванню. Це можливо через забезпечення соціально-психологічної адаптації школярів до нових умов, зокрема, при переході з початкової школи до основної, адже саме цей перехід характеризується зниженням навчальної успішності, порушенням поведінки, схильністю до стомлюваності, невротичних реакцій підлітків тощо.

Проблема адаптації особистості в процесі шкільного навчання висвітлюється у працях сучасних вчених, які розглядають педагогічний аспект виникнення адаптаційних порушень (Г. Кумаріна, С. Лупаніна, О. Чиркова та ін.); соціально-психологічний аспект шкільної адаптації (В. Бойчук, І. Булах, Л. Дзюбко, Г. Хомич і ін.); значення сімейного виховання в адаптаційному процесі дітей (В. Постовий, Л. Шипіцина та ін.) тощо. Ці та інші дослідження здійснювалися переважно на етапі вступу дитини до першого класу, проте проблема адаптації підлітків при переході до основної школи потребує подальшого вивчення.

У зв'язку з цим **мета роботи** полягає у вивченні психологічних особливостей соціальної адаптованості підлітків з різними способами реакції на стресові ситуації на етапі переходу до основної школи.

Матеріали і методи. Термін «адаптація» використовується в різних галузях, однак ще не вироблено єдиної думки про його зміст. Одні автори розглядають її як процес, результат пристосування, а інші — як взаємодію

людини з людиною (групою) або із середовищем [1; 2]. Про рівень соціально-психологічної адаптованості свідчить переживання задоволеності собою у зв'язку з належністю до конкретного соціуму.

Проблема адаптації до нових умов навчання періодично постає перед кожною дитиною. Вона виникає зазвичай на початку навчання у школі, потім при переході до основної та старшої школи. Одним із найскладніших періодів шкільного навчання вважається перехід від початкової до основної ланки, коли підліткам доводиться вирішувати низку психологічних і організаційних проблем, самотужки розв'язати більшість з яких вони не в змозі [3].

Все це актуалізує проведення більш детального емпіричного вивчення проблеми. До програми дослідження увійшли: «Тест-опитувальник соціальної адаптивності» (О. Саннікова, О. Кузнєцова) та опитувальник «SACS» (С. Хобфолл). Дослідження проводилось на базі Супрунівського НВК Полтавської міської ради. В ньому взяли участь 50 підлітків (11-14 років).

Результати і обговорення. З метою характеристики рівня соціальної адаптованості підлітків проаналізуємо дані методики «Тест-опитувальник соціальної адаптивності» (О. Саннікова, О. Кузнєцова) (табл. 1).

Таблиця 1

Показники рівня соціальної адаптованості підлітків (n=50, у %)

№	Шкала	Низький		Нижче середнього		Вище середнього		Високий		ЗАГАЛОМ	
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1.	ШОСС	8	17	18	35	14	28	10	20	50	100
2.	ЛИСС	11	22	22	42	12	25	5	11	50	100
3.	ТОСО	10	20	22	43	11	22	7	15	50	100
4.	УЭП	8	17	12	25	19	36	11	22	50	100
5.	ГИ	13	27	24	45	7	15	6	13	50	100
6.	ГПН	16	32	26	49	5	11	3	8	50	100
7.	ГДЦ	13	27	23	43	7	15	7	15	50	100
8.	ПОУ	8	17	21	40	14	28	7	15	50	100
9.	ОПА	7	15	21	40	12	25	10	20	50	100

Як свідчить таблиця, загальний показник соціальної адаптивності (ОПА) виражений у підлітків переважно на рівні, нижче середнього (40 %). Низький рівень виявляють 15 % підлітків. Це говорить про виражений недолік їхніх

адаптивних здібностей. Для 25 % респондентів притаманний рівень вище середнього, а високий — для 20 %, що характеризує підлітків як несхильних відчувати труднощі в адаптації.

Показник *загальної задоволеності* (ПОУ) у підлітків виражений переважно на рівні, нижче середнього (40 % опитаних). Низький рівень виражений у 17% підлітків. Їхня життєва ситуація розцінюється як вкрай несприятлива. Рівень загальної задоволеності вище середнього притаманний для 28 % підлітків, а високий — для 15 %, тобто можна говорити про перебування досліджуваних у стабільній життєвій ситуації.

Показники *широти охоплення сигналів соціуму* (ШОСС) виражені у підлітків переважно на рівні, нижче середнього (35 %). Низький рівень притаманний для 17 % підлітків. У неочікуваних ситуаціях вони відрізняються вузькістю сприйняття. 28 % респондентів виявили рівень вище середнього, а 20 % — високий. Можемо говорити про наявність у них здатності не упускати з уваги ті значущі сигнали, які в даній реальності присутні.

Показники *легкості розуміння та ієрархізації сигналів соціуму* (ЛІСС) виражені у підлітків переважно на рівні, нижче середнього (42 % опитаних). Низький рівень притаманний для 17 % підлітків, які не здатні в адаптаційній ситуації виділяти в ній найбільш істотні сторони. Рівень вище середнього притаманний для 25 % підлітків, а високий — для 11 %. Вони відрізняються високою розвиненою здатністю виділяти серед різних факторів, що діють в конкретній адаптаційній ситуації, головні, найбільш об'єктивно значущі.

Показники *точності орієнтації в соціальних очікуваннях* (ТОСО) виражені у підлітків переважно на рівні, нижче середнього (43 % опитаних). Низький рівень притаманний для 20 % підлітків. Такі досліджувані схильні не розуміти станів і намірів іншого, вимог і бажань співрозмовника. Рівень точності орієнтації в соціальних очікуваннях вище середнього притаманний для 22 % підлітків, а високий — для 15 %. Можемо зробити висновок про притаманність їм вміння розуміти і правильно оцінювати вимоги й очікування соціального оточення.

Показники *стійкості емоційного переживання* (УЭП) виражені у підлітків переважно на рівні вище середнього (36 %). Високий рівень вираження якості притаманний для 22 %. Це свідчить про виражену схильність зберігати емоційне переживання в напружених адаптаційних ситуаціях. Рівень нижче середнього притаманний для 25 % підлітків, а низький — для 10 %. Такі досліджувані відчувають труднощі в управлінні своїми емоціями.

Показники *готовності змінюватися* (ГИ) виражені у підлітків переважно на рівні, нижче середнього (45 % опитаних). Низький рівень притаманний для 27 % підлітків. Ці досліджувані важко змінюють свої старі звички, болісно переживають зміни у своєму житті. Рівень готовності змінюватися вище середнього притаманний для 15 % підлітків, а високий — для 13 %. Ці респонденти відкриті для нового досвіду, прагнуть до змін.

Показники *готовності до здійснення конструктивних дій, спрямованих на подолання невдач* (ГПН) виражені у підлітків переважно на рівні нижче середнього (49 % опитаних). Низький рівень притаманний для 32 % підлітків. Можна припустити, що ці досліджувані стикаються з проблемами через нездатність вчасно запобігти невдачі. Рівень готовності до здійснення конструктивних дій вище середнього притаманний для 11 % підлітків, а високий — лише для 8 %. Це свідчить про розвинену здатність підлітків передбачати розвиток подій і активно впливати на них.

Показники *готовності до здійснення дій, спрямованих на досягнення мети* (ГДЦ) виражені у групі підлітків переважно на рівні нижче середнього (43 %). Низький рівень притаманний для 27 % підлітків. Їхня поведінка в адаптаційній ситуації характеризується хаотичністю, неорганізованістю. Рівень вище середнього притаманний для 15 % підлітків, а високий — для 15 %. Ці досліджувані відрізняються здатністю досягати поставлених цілей і завдань.

З метою вивчення копінг-стратегій підлітків, тобто способів їх реакції на стресові ситуації, однією з яких виступає і входження у нове соціальне середовище основної школи, проаналізуємо дані опитувальника «SACS» (С. Хобфолл) (рис. 1).

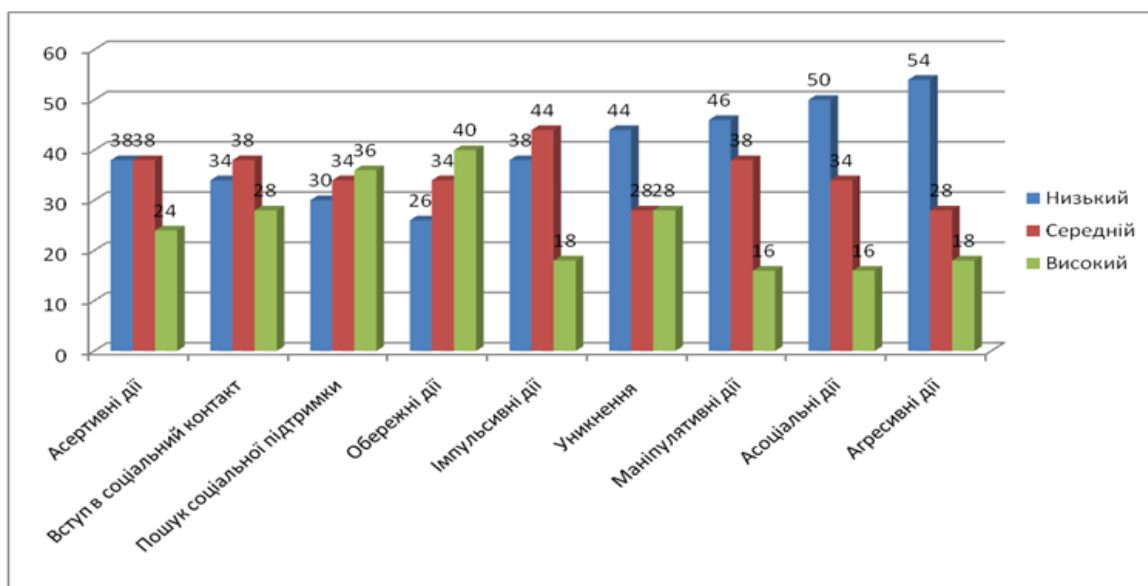

Рис. 1. Копінг-стратегії, притаманні підліткам (у %)

Отже, у стресових ситуаціях асертивні дії підлітків виявляються на низькому чи середньому рівні (по 38 %), а високий вияв вони знаходять у поведінці лише 14 % досліджуваних, які активно і послідовно відстоюють свої інтереси. Стратегію вступу у соціальний контакт досліджувані демонструють переважно на середньому рівні (38 %), далі — на низькому (34 %) і на високому (18 %), тобто лише 18 % підлітків прагнуть вступу у соціальний контакт для того, щоб спільними зусиллями ефективніше вирішити критичну ситуацію.

Стратегія пошуку соціальної підтримки є притаманною на високому рівні для 36 % опитаних, на середньому — для 34 % і на низькому — для 30 % досліджуваних. Саме 36 % підлітків за рахунок пошуку соціальної підтримки у стресових ситуаціях прагнуть поділитися своїми переживаннями з іншими, знайти розуміння. Обережні дії як стратегія поведінки у стресовій ситуації є властивою на високому рівні для 40 % опитаних, на середньому — для 34 % підлітків і на низькому — для 26 %, тобто більшість досліджуваних схильні до тривалого обдумування і зважування всіх можливих варіантів рішень.

Модель імпульсивних дій властива підліткам здебільшого на середньому рівні (44 %), далі — на низькому рівні (38 %) і найменше — на високому (18 %). Цим досліджуваним майже не притаманна схильність діяти за першим спонуканням. Стратегія уникнення проявляється у групі здебільшого низьким

рівнем (44 %), тоді як середній і високий виражені однаковою мірою (по 28 %). Ці підлітки практично не схильні до уникнення рішучих дій, що вимагають великої напруженості і відповідальності за наслідки.

Стратегія маніпулятивних дій здебільшого притаманна підліткам на низькому рівні (46 %), далі — на середньому (38 %) і на високому (16 %). Отже, лише 16 % опитаних виявляють схильність непрямим чином спонукати інших до виконання дій, необхідних для досягнення власних цілей. Асоціальні дії як стратегія поведінки у стресовій ситуації притаманна у групі переважно на низькому рівні (50 %), далі — на середньому (34 %) та на високому (16 %). Лише невелика частина опитаних (16 %) характеризуються прагненням до задоволення власних бажань, не зважаючи на інтереси інших. Стратегія агресивних дій виражена у підлітків переважно на низькому рівні (54 %), далі — на середньому (28 %) і високому (18 %), тобто найменша частина підлітків (18 %) проявляють тенденцію до негативних почуттів при конфліктах з іншими.

Зіставлення рівня соціальної адаптованості підлітків та їхніх домінуючих способів реакції на стресові ситуації з використанням коефіцієнту рангової кореляції r_s Спірмена подане у табл. 2.

Таблиця 2

Показники кореляції між домінуючими способами реакції на стресові ситуації та рівнем соціальної адаптованості підлітків (r_s Спірмена)

№ п/п	Способи реакції на стресові ситуації	Показники соціальної адаптованості
1.	Асертивні дії	0,467*
2.	Вступ в соціальний контакт	0,377*
3.	Пошук соціальної підтримки	0,099
4.	Обережні дії	-0,217
5.	Імпульсивні дії	0,062
6.	Уникнення	0,225
7.	Маніпулятивні дії	0,124
8.	Асоціальні дії	-0,356*
9.	Агресивні дії	0,021

Можемо говорити про лінійну позитивну кореляцію ($p \leq 0,05$) між рівнем соціальної адаптованості підлітків та асертивним способом реагування на стресові ситуації (0,467), а також між рівнем соціальної адаптованості та

вступом у соціальний контакт як способом реагування (0,377). Тобто чим більше підлітки є адаптованими в основній школі, тим імовірнішим є прояв активної та просоціальної стратегій подолання у відповідь на стресові ситуації. Крім того, було виявлено лінійну негативну кореляцію ($p \leq 0,05$) між рівнем соціальної адаптованості підлітків та асоціальними діями як способом реагування на стресові ситуації (-0,356), тобто чим більше вони є адаптованими у середовищі школи, тим менш імовірним є прояв асоціальних дій у відповідь на стресові ситуації у процесі навчання.

Висновки. Отже, можемо говорити, що підліткам властивий низький рівень загальної задоволеності життям, низька здатність до охоплення сигналів соціуму, складність у розумінні сигналів соціуму, низька точність орієнтації в соціальних очікуваннях, висока стійкість емоційних переживань, низька готовність змінюватися та долати невдачі, а також низький рівень готовності до досягнення мети. Загалом, у групі підлітків загальний показник соціальної адаптивності знаходиться на досить низькому рівні. Найбільш характерною стратегією поведінки у стресовій ситуації серед них є пошук соціальної підтримки та обережні дії. При цьому асертивні дії як стратегія подолання стресової ситуації виявляються на середньому та низькому рівні.

У цілому, підліткам з вищим рівнем соціальної адаптованості у середовищі основної школи притаманні активні та просоціальні способи реакції на стресові ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов П.С. Концепция социальной адаптации. Саратов : Изд-во «Сарат. гос. университет», 2000. 200 с.
2. Резник Т.І. Психологічний зміст труднощів у навчанні студентів-першокурсників. *Практична психологія та соціальна робота*. 2002. № 1. С. 135-139.
3. Татьянчиков А.О. Формування розумових операцій як засіб адаптації підлітків до навчання в основній школі: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Слов'янськ 2013. 252 с.

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ДИНАМІКИ ПОКАЗНИКІВ
ПЕРВИННОЇ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА РОЗЛАДИ ПСИХІКИ І
ПОВЕДІНКИ (КЛАС 5 ЗА МКХ 10) РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ**

Красько Д. О.,

молодший лейтенант медичної служби

Коваль С. Б.,

доцент медичних наук

Українська військово-медична академія

м. Київ, Україна

Актуальність. В останні роки в Україні як і в багатьох країнах світу під впливом економічних, соціальних, психологічних та екологічних факторів спостерігається зростання показників первинної захворюваності на психічні хвороби, яке відбувається переважно за рахунок непсихотичних психічних розладів, до яких належать неврози, реакції на стрес, розлади особистості, вживання алкоголю, вживання наркотичних речовин та інші порушення.

Групою ризику є військовослужбовці, які перебувають чи перебували в зоні АТО. Сучасна військова служба характеризується високим рівнем вимог, зростанням ціни помилкових дій військового фахівця, а швидко мінливі, інтенсивно насичені добові ритми не дозволяють особистості в достатній мірі відновитися й адаптуватися до регламенту служби.

Мета дослідження провести порівняльний аналіз сучасної динаміки показників структури первинної захворюваності, військовослужбовців ЗС України з приводу розладів психіки та поведінки в динаміці.

Матеріали та методи. В ході виконання дослідження було проаналізовано дані галузевої статистичної звітності за формою 2/МЕД та дані статистичної звітності окремо для кожної категорії військовослужбовців (офіцерів, військовослужбовців за контрактом та військовослужбовців строкової служби).

Результати дослідження. У досліджуваних найвищі показники захворюваності за V класом хвороб мають військовослужбовці строкової служби ($13,08 \pm 1,46$ ‰), що відповідно в 2 рази перевищує ($p \leq 0,01$) показники військовослужбовців за контрактом ($6,52 \pm 0,61$ ‰) та офіцерів ($6,47 \pm 0,94$ ‰).

Загальна захворюваність на розлади психіки та поведінки у військовослужбовців ЗС України представлена в основному за рахунок невротичних, пов'язаних із стресом та соматоформних розладів. Найбільше ця патологія переважає у офіцерів – $84,8\%$ ($5,49 \pm 0,89\%$), у військовослужбовців за контрактом – $78,0\%$ ($5,09 \pm 0,52\%$), у військовослужбовців строкової служби – $65,2\%$ ($8,53 \pm 1,07\%$). У військовослужбовців строкової служби частка розладів психіки становить $12,7\%$ достовірно вищий ($p \leq 0,001$) в порівнянні з показниками за відповідною нозологією у офіцерів ($3,6\%$) та достовірно вищий ($p \leq 0,01$) у військовослужбовців за контрактом ($6,4\%$).

Питома вага захворюваності на розлади психіки та поведінки в структурі основних захворювань в усіх категорій військовослужбовців майже однакова в межах від $0,5\%$ до $0,9\%$.

Військовослужбовці строкової служби майже в 2,2-2,5 разів частіше ($p \leq 0,01$) госпіталізуються з приводу розладів психіки та поведінки ($10,3 \pm 1,32$ ‰), ніж інші категорії військовослужбовців (госпіталізація військовослужбовців за контрактом $4,9 \pm 0,54$ ‰ та офіцерів $4,67 \pm 0,51$ ‰).

Госпіталізована захворюваність також представлена в основному за рахунок невротичних, пов'язаних із стресом та соматоформних розладів. Найбільше ця патологія переважає у офіцерів – $79,7\%$ ($3,71 \pm 0,48$ ‰), у військовослужбовців за контрактом – $72,8\%$ ($3,57 \pm 0,43$ ‰), у військовослужбовців строкової служби – $61,5\%$ ($6,33 \pm 0,87$ ‰). У військовослужбовців строкової служби частка розладів психіки достовірно вища ($p \leq 0,001$) в порівнянні з показниками за відповідною нозологією у офіцерів та ($p \leq 0,05$) у військовослужбовців за контрактом та частка інших синдромів, розладів особистості та поведінки достовірно вища ($p \leq 0,05$) в порівнянні з показниками за відповідною нозологією у офіцерів.

Питома вага госпіталізованої захворюваності на розлади психіки та поведінки в структурі основних захворювань варіює у офіцерів від 1,14% до 2,11%; у військовослужбовців за контрактом – від 1,10% до 2,65%; у військовослужбовців строкової служби – від 0,47 % до 0,77 %.

Рівень працевтрат у військовослужбовців строкової служби становить $214,93 \pm 30,58$ ‰, що в 2,5-3 рази перевищує ($p \leq 0,001$) відповідний показник у військовослужбовців за контрактом та офіцерів ($87,13 \pm 8,62$ ‰ та $72,23 \pm 7,86$ ‰), що обумовлено вищою захворюваністю і госпіталізацією військовослужбовців строкової служби.

Працевтрати закономірно також визначають невротичні розлади. Частка невротичних, пов'язаних із стресом та соматоформних розладів достовірно вища ($p \leq 0,01$) у офіцерів у порівнянні із військовослужбовцями строкової служби. У військовослужбовців строкової служби частка розладів психіки достовірно вища ($p \leq 0,001$) в порівнянні з показниками за відповідною нозологією у офіцерів та військовослужбовців за контрактом, також частка інших синдромів, розладів особистості та поведінки достовірно вища ($p \leq 0,001$) в порівнянні з показниками за відповідною нозологією у офіцерів та ($p \leq 0,01$) військовослужбовців за контрактом.

Розлади психіки і поведінки є основною причиною професійної дискваліфікації військовослужбовців строкової служби: кожен п'ятий солдат був достроково звільнений за V класом хвороб, при цьому 40 % з них прослужили менше трьох місяців. Серед офіцерів, визнаних непридатними до військової служби через психічні розлади у $36,6 \pm 3,8$ % випадків це особи до 30 років, а серед військовослужбовців за контрактом їх більше половини – $53,2 \pm 7,1$ %. Професійна дискваліфікація всіх категорій військовослужбовців за V класом хвороб, обумовлена передусім невротичними пов'язаними із стресом і соматоформними розладами, які відповідно становлять: для військовослужбовців строкової служби – $51,3 \pm 3,4$ %, для військовослужбовців за контрактом – $53,3 \pm 4,0$ %, для офіцерів – $41,7 \pm 4,5$ %.

Висновки. Проведений аналіз свідчить про те, що первинна захворюваність на розлади психіки і поведінки має досить вагоме місце в ланках Збройних Сил України а медико-психологічні заходи, що спрямовані на попередження та зниження рівня захворюваності на психічні розлади в особового складу ЗС України потребують удосконалення.

ВПЛИВ СТИЛЮ ВИХОВАННЯ В СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДЛІТКА

Пивовар Анастасія Володимирівна

Студентка 5 курсу

Одеський національний морський університет

Чумаєва Юлія Володимирівна

к. психол. н., доцент кафедри Практичної психології

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Сім'я відіграє важливу роль під час формування моральних та життєвих принципів дитини. Залежно від стилю сімейного виховання створюється або руйнується особистість підлітка, зміцнюється або підривається його психічне здоров'я. Сім'я впливає на можливість здобуття безпеки та самореалізації, на створення ідентифікаційних меж. Завдяки сімейному вихованню у дитини з'являється образ свого «Я». Від стилю будування родинних відносин, цінностей, інтересів у батьків, залежить майбутнє дитини. Вона доволі стрімко засвоює ті уроки, які отримує під час сімейного виховання. Сім'я готує дитину до життя. Це його перше джерело соціальних ідеалів, фундамент громадянської поведінки.

І. Г. Песталоцці називає сім'ю «святилищем храму» моральної поведінки людини. Ж.- Ж. Руссо визнає, що кожен наступний вихователю впливає менше на дитину, ніж попередній. Батьки є першими вихователями, тому їхній вплив на дітей найбільший.

Негативний вплив на виховання дітей та формування їх особистості мають урбанізація на фоні несприятливих тенденцій в соціально-психологічній динаміці розвитку сім'ї, необізнаність у сфері соціально-психологічній культурі спілкування. Тому проблема впливу стилю виховання на соціально-психологічний розвиток підлітка є актуальною.

Мета роботи – дослідження впливу різних стилів виховання на соціально-психологічний розвиток підлітка.

Матеріали та методи. Емпіричне дослідження проведене на базі Березівського опорного ліцею № 3. Респондентами виступили учні віком від 12 до 13 років, а також їхні батьки в кількості по 30 осіб. Для виявлення особливостей стилю виховання в сім'ї був використаний опитувальник «Методика діагностики батьківського ставлення» О.Я. Варги і В.В. Століна. Проективна методика «Кінетичний малюнок сім'ї» була застосована для виявлення особливостей соціалізації підлітків на прикладі взаємин в родині.

Результати та обговорення. Б. Г. Ананьєва, Г. С. Костюк, Д.Б. Ельконін, І.С. Кон висвітлюють методологічні основи дослідження розвитку особистості підліткового віку. Соціальна ситуація розвитку розкрита в працях Ю. В. Александрова, Д. Б. Ельконіна. Е. Еріксон, І. Валітова, Е.С. Шефер звертають увагу на важливість взаємодії матері та дитини. Залежність соціально-психологічного розвитку підлітка від стилю родинного виховання розкрита у працях С. В. Ковальова, В. Століна, О. Бодальова, Е. Г. Ейдемільера, О. І. Захарова.

Еріх Вебер вважає, що стилі виховання – це варіанти поведінки під час виховання, яким властиві типові комплекси практичного виховання. Основні передумови виникнення стилів виховання є соціокультурні чинники. До них належать соціальне походження, шкільна освіта, умови праці та проживання, а також уявлення про моральні цінності, суспільно-політичні та економічні стосунки. Ці фактори впливу залежать від культури та соціальних прошарків. В 2019 р. Україна лідирувала в за кількістю розлучень – 3,6 на тисячу осіб [1].

За даними нашого дослідження за шкалою «прийняття-відкидання» «Опитувальника батьківського ставлення» показники «негативне» або «позитивне» ставлення до дитини розподілилося приблизно порівну, тобто по 50% серед протестованих батьків підлітків. За показниками шкали «кооперація» лише 23,3% опитаних батьків відмітили, що існує довіра між ним та дітьми-підлітками. Високі результати за шкалою «симбіоз»

продемонстрували 52%, це означає, що батьки вважають єдиним цілим дитину та себе, намагаються швидко та у повній мірі задовольнити всі (навіть наймізерніші) потреби дитини, в той час, як одним з основних завдань підліткового віку є потреба в поступовій соціалізації та переорієнтації на своє місце в колективі, розвиток спілкування з однолітками.

«Авторитарна гіперсоціалізація», як стиль виховання притаманна майже 37% батьків, що свідчить про авторитаризм, тобто батьки від підлітків вимагають повну та абсолютну дисципліну та слухняність. Такі вимоги зазвичай наштовхуються на те, що підлітки починають жити своїм «подвійним» життям, та батьки не здогадуються про їх шкідливі звички та небезпечні захоплення.

За даними дослідження Українського інституту соціальних досліджень О. Яременка, що проводиться кожні 4 роки, у 2019 році було виявлено, що 86% молодих людей вживають алкоголь, 50% підлітків України вже спробувало на смак тютюнові вироби, а відсоток споживання наркотичних речовин складало 18% (18,3 % дівчата та 16,6 % хлопці). У 2019 році сьома хвиля опитування в Україні охопила 8509 респондентів хлопців і дівчат віком 14–17 років. [2].

Згідно результатів зазначеного дослідження, 12,3% підлітків мають доступ до маріхуани, 7,1% - до транквілізаторів, особливо транквілізатори доступні для дівчат. 5,8% та 5,7% опитаних підлітків заявили, що їм легко дістати амфетамін та крек, 5,2% - екстазі, 4,9% - метамфетамін, 4,3% - кокаїн та 4,2% - метадон. Також ті, хто вживає більше двох наркотичних речовин, у 3,7 разів частіше проявляють агресивні форми поведінки, ніж ті, хто не вживає наркотичні речовини - 17,4% та 4,7% відповідно. Більше половини (55,4%) опитаних визнають, що проводять забагато часу в соцмережах (46,8% серед хлопців та 63,3% серед дівчат). Практично кожен четвертий (23,9%) повідомив про те, що в нього псується настрій, коли не можна вийти в соцмережах і (19,6% серед хлопців та 27,9% серед дівчат), а ще 43,6% зазначили, що їх батьки кажуть, що вони проводять забагато часу в соціальних мережах (35,7%

серед хлопців та 50,9% серед дівчат). Серед усіх 6,7% підлітків перебувають у залежності від азартних ігор (10,8% серед хлопців та 2,9% серед дівчат).

За даними нашого дослідження також високі результати за шкалою «маленький невдаха» продемонстрували 30% батьків, що означає, що кожний 3-й з них намагаються інфантилізувати дитину, приписати їй власну соціальну неспроможність, тобто сприймають дитину маленькою, а не відповідно до її віку та спроможності.

Таким чином, стиль виховання в сім'ї впливає на соціально-психологічний розвиток підлітка у двох напрямках – конструктивному та деструктивному. Прийнятий ЗАКОН УКРАЇНИ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зі змінами № 2671-VIII від 17.01.2019, чітко визначає у правовому полі поняття фізичного, психологічного, економічного, сексуального насильства та або бездіяльності, що об'єднуються поняттям домашнього насильства [3] та захищає постраждалих, в тому числі дітей. Залежно від того, яку модель поведінки батьки використовуватимуть, буде формуватися образ сім'ї у свідомості дитини.

За даними нашого дослідження за показниками «Кінетичного малюнку сім'ї» сімейні обов'язки розподіляють наступним чином: мама займається домашніми справами, готує обід, прикрашає кімнату. Так вважає близько 53,3% підлітків. Ще 13,3 % вважають, що мама допомагає їм виконувати домашнє завдання. 20 % відповіли, що бабуся займається домашніми справами, а мама та тато працює. Лише 6,6 % підлітків вважають, що батьки розподіляють обов'язки по веденню домашніх справ порівну. Тобто виховна функція матері та відчуження батька домінують в пострадянському періоді. Крім традиційних пострадянських моделей треба зазначити й професійні особливості моделей виховання в сім'ї, коли родина номінально повна, але батько або мати довгий час знаходиться на заробітках. Це також стосується сімей далекобійників, моряків та ін.

В Концепції сімейного виховання в системі освіти України «Щаслива родина» на 2012-2021 роки визначається, що на виховну функцію сім'ї

негативно впливають нуклеаризація, послаблення родинних зв'язків, зменшення у батьків можливостей щодо спілкування і контролювання дітей, значна зміна стандартів поведінки, сімейних цінностей протягом життя одного покоління; переоцінка досвіду сімейного життя, зменшення кількісного складу сімей, зниження можливостей батьківського впливу на дітей [4,5]. Ця тенденція лиш посилилася у зв'язку з діджиталізацією українського суспільства, умовами дистанційного навчання, обмеженнями, пов'язаними з пандемією COVID-19.

Висновки.

1. Проблема впливу стилю сімейного виховання на соціалізацію сучасних підлітків набуває більшої актуальності в період обмежень, пов'язаних з пандемією COVID-19 та активною діджиталізацією українського суспільства, умовами дистанційного навчання та переорієнтацією підлітків на спілкування в соціальних мережах.

2. Більш ніж 50% батьків підлітків з відносно благополучних сімей виявили «негативне сприйняття» своєї дитини, що впливає на зростання недовіри, психологічної дистанції та «відкидання», наслідком чого стає переорієнтація підлітка на хибні приклади однолітків або більший вплив соціальних мереж.

3. Своєчасне виявлення впливу батьківського ставлення на соціалізацію підлітків дає можливість шкільним та сімейним психологам проводити профілактичну та психокорекційну роботу з метою запобігання випадків делінквентної поведінки серед підлітків, пов'язану з проблемами сімейного виховання.

Список використаних джерел

1. Скільки шлюбів і розлучень реєструють в Україні та інших країнах / Слово і діло. Аналітичний портал. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2021/06/11/infografika/suspilstvo/skilky-shlyubiv-rozluchen-reyestruyut-ukrayini-ta-inshyx-krayinax>

2. Презентація звіту в рамках міжнародного проєкту «Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин (ESPAD)». «Куріння, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед підлітків, які навчаються: поширення й тенденції в Україні» Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2795365-rezultati-opituvanna-sodo-kurinna-vzivanna-alkogolu-ta-narkoticnih-recovin-sered-pidlitkiv-v-ukraini.html>
3. Закон України Про запобігання домашньому насильству. Код доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
4. ПОСТАНОВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Інститут сім'ї в Україні: стан, проблеми та шляхи їх вирішення" Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4183-VI#Text>
5. Андрійчук І. Вплив батьківського стилю виховання на становлення самооцінки підлітка / Іванна Андрійчук // Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей. – 2014. – С. 270–271.
6. Кравченко Т. Учитель і сім'я: технологія співробітництва / Т. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2001. – №2. – С. 57–64.
7. Павелків Р.В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл.. – К.: Кондор, 2011. – 468 с.
8. Павлик О. Б. Типологія стилів виховання / О. Б. Павлик // Педагогічний дискурс. – 2012. – Вип. 12. – С. 253–255. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/0peddysk_2012_12_59.

ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЯХ

Попрядухина Наталья Григорьевна,
к. психол. н., доцент
Орский гуманитарно-технологический
институт (филиал) ОГУ
г. Орск, Россия

Введение./Introductions. Для современного мирового сообщества характерно увеличение агрессивной атмосферы, ожесточенности. Это касается не только межнациональных отношений, но и отношений между отдельными людьми. Наиболее сильно данная ситуация стала прослеживаться при общении обучающихся. Разные обучающиеся по-разному ведут себя в разных ситуациях, от чего уровень недопонимания между ними растет, от чего часто возникают конфликтные ситуации. В процессе самостоятельного успешного или же отрицательного результата при разрешения конфликтов, которые возникают во внутреннем мире обучающегося и в его взаимоотношениях с окружающим миром, развивается его личностная сфера, которая отразится на его дальнейшей жизни в обществе.

Отечественные и зарубежные психологи в своих публикациях отмечают, что современные обучающиеся существенно отличаются от тех, кто родился даже два поколения назад. Основным отличием современных обучающихся является то, что они безразлично или негативно относятся к окружающим их людям. Необходимо отметить, что это относится как к близким людям, так и незнакомцам, поэтому зачастую возникают конфликтные ситуации, которые основаны на расхождении интересов или других немаловажных факторов. Нередко конфликтные ситуации из-за жестокого обращения по отношению одной из сторон конфликта перерастают в потасовки. Особый интерес на наш взгляд представляет изучение взаимодействия обучающихся старших классов в ситуации конфликта интересов.

В современном образовательном учреждении довольно остро стоит проблема подростковой конфликтности, потому что данная возрастная группа чаще других проявляет негативизм по отношению к окружающим.

Межличностные и групповые конфликтные ситуации среди обучающихся образовательных учреждений стало обычным делом, что не является положительным показателем. Согласно современным психолого-педагогическим исследованиям, чаще всего ситуации, связанные с поведением человека в межличностном конфликте является одним из основных способов социализации обучающихся. Процесс социализации обучающихся, включающий в себя этапы адаптации и самоидентификации, предполагает различного рода конфликты участников взаимодействия и не только в рамках школьной среды. Стоит отметить, что сама структура взаимодействия всех участников образовательного процесса в массовой школе строится по принципу соподчинения и противопоставления в виде «учитель-ученик», «старший-младший», «сильный-слабый», «успевающий-неуспевающий» стимулирует повышение конфликтности в их поведении.

Вышеперечисленные противоречия сильно влияют на неокрепшую детскую психику, порождая отрицательные черты в личности, такие как: грубость, жестокость, хамство, озлобленность. Однако, необходимо отметить, что только конфликтные ситуации с окружающими позволяют подростку осознать, как можно и как нельзя поступать по отношению к сверстникам, учителям и родителям.

Цель работы./Aim. Целью исследования является изучение специфики поведения подростков в конфликтных ситуациях.

Для современной психологической науки характерно определение понятия конфликт, как «...столкновение противоположно направленных межличностных взаимодействий и отношений индивидов или группы людей, которое связано с отрицательными эмоциональными переживаниями».

На основе анализа данного определения было выявлено, что основной компонент конфликтных ситуаций в группе между оппонентами представляет

столкновение между противоположными интересами, мнениями, целями, различными представлениями о способе их достижения. Однако, любой конфликт представляет собой актуализировавшееся противоречие, т.е. воплощенные во взаимодействии противостоящие ценности, установки, мотивы. Если исходить из психологической сущности конфликта, то он может быть рассмотрен как один из типов трудных ситуаций, возникающих в процессе жизнедеятельности человека и социальной группы.

Материалы и методы./Materials and methods. Для диагностики склонности к конфликтам у старшеклассников мы использовали - тест «Насколько вы конфликтный человек».

Для выявления выраженности физической, вербальной, косвенной агрессивности, склонности к раздражению, негативизму, обиде, подозрительности, чувству вины нами был определен опросник враждебности Басса-Дарки,

Для выявления доминирующего стиля поведения в конфликтной ситуации нами был выбран тест «Поведение в конфликтной ситуации» Томаса-Килманна. Применение данного теста позволяет не только определить типичную реакцию на конфликт, но и объяснить, насколько она эффективна и целесообразна, а также предоставить информацию о других способах разрешения конфликтной ситуации.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В результате анализа полученных данных, мы можем сказать, что в группе испытуемых доминирует средний уровень конфликтности учащихся, он составляет 43,3% испытуемых. Это говорит нам о том, что старшеклассники имеющие данный уровень конфликтности имеют ситуативную гибкость ума, это помогает им понимать является ли ситуация конфликтная или неконфликтная, и в зависимости от ситуации находить оптимальные способы поведения.

Что касается высокого уровня конфликтности, то процент от всей группы испытуемых составляет 26,7%. Данные старшеклассники неверно воспринимают ситуацию рассогласования мнения, как конфликтную в оценке

конфликта, наблюдается неправильное соотношение объективного и субъективного, что свидетельствует об отсутствии или низкой гибкости ума, что является причиной проявления неуправляемых вспышек гнева, ненависти к окружающим.

Низкий уровень конфликтности в данной группе составляет 30% испытуемых. Этот показатель свидетельствует о том, что данные старшеклассники успешно контролируют отрицательные эмоции, сознательно управляют конфликтом и используют оптимальный подход к выбору стратегии в данной ситуации.

Старшеклассники, принимавшие участие в опытно-экспериментальной работе, не привыкли выходить за рамки приличия, то есть соблюдают основные правила деловых отношений, поэтому появление конфликтов в данной группе крайне редкое явление. Обучающиеся выходят на конфликт только в случае того, когда нет другого выхода и все разумные выходы из конфликта исчерпаны.

Также стоит отметить, что высокий уровень конфликтности в доминирующей позиции находится у мальчиков.

Анализ результатов диагностики старшеклассников на основе опросника враждебности Басса-Дарки показал, что в группе испытуемых наблюдается высокий уровень вербальной агрессии. Вербальная агрессия - это выражение негативных чувств как через форму (крик, визг), так и через содержание словесных ответов. Скорее всего, основной причиной такого поведения является то, что испытуемые в силу своего возраста часто бывают слишком возбуждены и вследствие этого раздражительны.

Еще одной ярко выраженной тенденцией у испытуемых является высокая раздражимость. Это готовность к проявлению негативных чувств при малейшем возбуждении. Для испытуемых в силу возрастных особенностей развития, характерна повышенная возбудимость, неустойчивость эмоций и поведения, они довольно плохо еще контролируют себя, эмоциональны и нестабильны. Наименее представлен у старшеклассников в обследуемой группе

- негативизм. В случае веского показателя негативизм характеризуется как оппозиционная манера поведения, обычно направленная против авторитета или руководства. Негативизм часто проявляется в активной форме, но также может быть и в пассивной форме поведения.

К наименее выраженной тенденции поведения также относится обида, при высоких ее показателях у старшеклассников прослеживается зависть и ненависть к окружающим, обусловленные чувством горечи, гнева на весь мир за действительные или вымышленные страдания.

В целом, для испытуемых обследуемой группы, характерно позитивное отношение окружающей их среде проживания.

При изучении личностной предрасположенности к конфликтному поведению по тесту «Поведение в конфликтной ситуации» Томаса-Килманна, было выявлено, что для 29,9% испытуемых данной группы характерно доминирование стратегии соперничества. Старшеклассники данной группы привыкли добиваться своего в ущерб окружающим им людям.

Около 24% испытуемых готовы и открыты сотрудничества, т.е. такие старшеклассники стараются прийти к альтернативному решению ситуации во время конфликта, рассмотрение другой стороны не как противника, а как союзника в поиске решения.

18,5% испытуемых в ситуации конфликта предпочитают избегание или уход от решения какой-либо проблемы. Собственно, разговор идет не о разрешении, а о затухании конфликта. Уход может быть вполне конструктивной реакцией на затянувшийся конфликт.

Компромиссное поведение в качестве доминирующего выбрали всего 14,8% испытуемых, которые готовы на соглашение между участниками конфликта, достигнутое путем взаимных уступок.

Остальные 13% испытуемых предпочитают в качестве доминирующей - стратегию приспособления. Этот вариант стратегии характеризуется принесением в жертву собственных интересов ради другого, а также вынужденным или добровольным отказом от борьбы и сдачей своих позиций.

Анализ полученных результатов диагностики в группе испытуемых, показал, что у старшеклассников доминирующей является стратегия сотрудничества, реже - соперничества, и практически не встречаются стратегии избегания и компромисса, что свидетельствует о неконфликтных формах их поведения.

Выводы./Conclusions. Итак, анализ результатов изучения выше обозначенных методик, предназначенных для изучения уровня конфликтности и поведения в конфликтных ситуациях, показал, что склонность или избегание конфликтов сильно влияет на формы общения во время недопонимания подростками друг друга. В данном исследовании старшеклассники склонные к конфликтам выбирают доминирующим стилем взаимодействия соперничество, а несклонные - приспособление, избегание и компромисс.

Таким образом, можно утверждать, что такая личностная характеристика как склонность к конфликтам определяет форму поведения подростков в конфликтной ситуации.

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНФЛІКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Рибалка Олена Миколаївна

студентка

Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Вступ. В умовах трансформації українського суспільства відбувається зростання рівня конфліктності, що ускладнює життєдіяльність особистості, порушує гармонійність та комфортність її існування. У контексті пріоритетних проблем функціонування соціуму чільне місце займає саме проблема міжособистісних конфліктів.

Поведінка людини у конфліктній ситуації — один із найважливіших об'єктів дослідження психології, тому формування досвіду взаємин і поведінки особистості у вирішенні конфліктних ситуацій є актуальною психологічною проблемою. Опанування досвіду розв'язання протиріч, що виникають у різних сферах життєдіяльності, виступає важливим умінням у сучасному світі.

Чимало наукових психологічних досліджень присвячено вивченню природи конфліктів (Ф. Бородкін, Н. Гришина, О. Донченко, О. Ковальов, Г. Ложкін, С. Максименко, В. Мерлін, Л. Петровська, М. Пірен, Н. Пов'якель та інші). Базові положення сучасної конфліктології були розроблені такими авторами, як Дж. Мутон, Л. Орбан-Лембрик, К. Томас, М. Дойч, Р. Дарендорф та іншими. Проте тему психологічних особливостей конфліктної міжособистісної взаємодії не можна вважати вичерпаною, оскільки постійні суспільні виклики повсякчас підвищують її важливість та актуальність.

У зв'язку з цим **мета роботи** полягає у проведенні теоретичного аналізу психологічних особливостей конфліктної взаємодії особистості.

Матеріали і методи. Розгляд генези загальної теорії конфлікту свідчить про те, що вчення про конфлікт має тривалу історію. Так, конфліктологічні

погляди пройшли еволюційний шлях від зародження і становлення вчення про конфлікт у часи античності (Геракліт, Платон, Демокрит, Аристотель), середньовіччя (Аврелій Августин, Фома Аквінський), епохи Відродження (М. Кузанський, Н. Копернік, Д. Бруно, Н. Макіавеллі), Нового часу й епохи Просвітництва (Ф. Бекон, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, А. Сміт) [1].

Загальна концепція соціального конфлікту стала складатися наприкінці ХІХ - початку ХХ в. у роботах німецьких учених М. Вебера і Г. Зіммеля. Вони довели, що конфлікти є обов'язковою частиною соціального життя. Т. Парсонс у своїй роботі «Структура соціальної дії» трактував конфлікт як соціальну аномалію, свого роду соціальну хворобу, яку треба лікувати. Нормою, на його думку, є безконфліктність, гармонія соціальної системи, зняття соціальної напруженості. Е. Мейо також стверджував, що головна проблема сучасності — установа миру та подолання конфліктності [цит. за 8].

Досліджуючи причини різноманітних психічних розладів, З. Фрейд дійшов висновку, що їх головним джерелом є конфлікт між свідомим і несвідомим, між інстинктами та вимогами моральних і правових норм. Саме ця дисгармонія людської душі слугує головним джерелом усіх соціальних конфліктів: внутрішньоособових, міжособових, міжгрупових [2].

Е. Берн розробив концепцію транзактного аналізу конфліктності людей. Згідно з нею всі люди були поділені на три групи. Ті, що належать до першої групи, схильні до емоційної, спонтанної поведінки; представники другої групи люблять повчати, відрізняються стереотипним мисленням; третьої — прагматичні та розсудливі. Конфліктні ситуації виникають тоді, коли починають взаємодіяти люди однотипної групи [5].

У 90-і роки ХХ ст. американський психолог К. Томас запропонував методику визначення схильності людей до одного зі способів поведінки в конфліктній ситуації: уникнення конфлікту або відхід від нього; вирішення конфлікту силою; пристосування до протидіючої сторони; компроміс або взаємні поступки конфліктуючих сторін; співпраця або досягнення взаємовигідного рішення конфліктуючими сторонами [5].

На сьогодні немає загальновизнаного поняття конфлікту. Провідні спеціалісти в галузі конфліктології Л. Столяренко та Г. Ложкін під конфліктом розуміють найбільш гострий спосіб вирішення значимих протиріч, які виникають у процесі взаємодії. Він полягає у протистоянні суб'єктів конфлікту і зазвичай супроводжується негативними емоціями [7; 10].

З. Уткін визначає конфлікт як будь-яке відношення між елементами, які можна описати через об'єктивні чи суб'єктивні протилежності [12]. М. Цюрупа визначає конфлікт як протиріччя, що важко вирішити, пов'язане з гострими емоційними переживаннями. При цьому в якості його форм виділяються внутрішньоособистісні, міжособистісні та групові конфлікти [13].

Л. Гозман під конфліктом розуміє найбільш гострий спосіб вирішення значущих протиріч, які виникають у процесі взаємодії і полягають у протидії суб'єктів конфлікту, що супроводжується негативними емоціями та переживаннями. Тим самим запропоноване розуміння конфлікту передбачає як його обов'язкові компоненти негативні почуття і протидії суб'єктів [3].

Н. Кабушкін, один з відомих вітчизняних дослідників конфлікту, пропонує визначення: конфлікт — це така характеристика взаємодії, в якій дії, що не можуть існувати в незмінному виді, взаємо замінюють одна одну, потребуючи для цього спеціальної організації. При цьому важливо враховувати, що дію можна розглядати і в зовнішньому, і у внутрішньому плані [6].

Результати і обговорення. Конфліктна поведінка — це дії, спрямовані на те, щоб прямо або побічно блокувати досягнення конфронтуючою стороною її цілей, намірів, інтересів. За своєю природою конфлікт може бути носієм як конструктивних, так і деструктивних тенденцій, що зумовлює його позитивні та негативні функції. До позитивних функцій відносять [11]:

- сигналізування про осередки соціальної напруги — дає змогу не тільки з'ясувати невирішені проблеми, а й сприяє відкритому вираженню позицій та інтересів;

- інноваційна — сприяє розвитку суспільства завдяки трансформації сталих форм, руйнуванню нежиттєздатних структур;

- консолідуюча (інтегративна) — полягає в об'єднанні людей, що захищають власні інтереси, у виникненні інтересу до співпраці;

- активізація соціальних зв'язків — інтенсифікує, динамізує взаємодію людей, що позитивно позначається на темпах розвитку суспільства;

- комунікативна — їй передуює усвідомлення учасниками конфлікту власних та чужих інтересів, а реалізується вона через пошук компромісу, взаємоприспосовування учасників конфліктної ситуації;

- зняття психологічної напруги — часто є найефективнішим засобом нейтралізації психологічної напруги між учасниками, стимулом до пошуку компромісів.

Попри те, будь-який конфлікт таїть у собі загрозу стабільності соціальної системи, нормальному функціонуванню суспільства, нерідко призводить і до деградації його учасників. Все це дає підстави для висновків і про негативні функції конфлікту як соціального явища, найсуттєвішими з яких є [11]:

- дестабілізуюча — проявляється в порушенні соціального клімату, єдності, стабільності суспільства, окремих його сфер, спільнот, колективів;

- дезінтегруюча — спричиняє послаблення соціальних зв'язків у суспільстві, роз'єднаність, віддаленість його сфер, а також ускладнення пошуку компромісів;

- аксіологічна — втілюється у загостреному сприйнятті, оцінці цінностей, щодо яких спалахнув конфлікт, намаганні змінити систему пріоритетів тощо.

Конфлікт є складним багатомірним явищем. Як соціально-психологічний феномен, він зберігає тенденцію до ускладнення, оновлення структури, чинників, що його породжують. Різні типи конфліктів, взаємодіючи, доповнюють один одного, набуваючи нових рис. Це зумовлено динамізацією та ускладненням системи соціальних відносин. Конфлікти розрізняються за масштабом, типом, причинами, наслідками, складом учасників, тривалістю, засобами урегулювання тощо. За формами прояву визначають соціально-економічні, етнічні, міжнаціональні, політичні, ідеологічні, релігійні, сімейні, військові, юридичні, побутові та інші типи конфліктів. Щодо функцій

розрізняють позитивні (конструктивні) та негативні (деструктивні). За принципом доцільності-недоцільності — закономірні (неминучі), необхідні, вимушені, функціонально невиправдані конфлікти [5].

У сучасній психології вирізняють основні елементи конфлікту [13]:

1. Сторони, що конфлікують. У соціальному конфлікті беруть участь щонайменше дві сторони (конфліктанти). Крім них, у конфлікті можуть бути задіяні й провокатори, співчуваючі, консультанти, посередники тощо.

2. Зона конфліктної взаємодії. Конфлікт виникає лише за наявності предмета суперечки, який зумовлює зону взаємодії його учасників. Часто його важко розпізнати, конфліктанти іноді й самі нечітко його уявляють.

3. Уявлення про ситуацію. Кожний із конфліктантів має власне уявлення про всі обставини, що спровокували та супроводжують конфлікт. А це створює додаткові підстави для непорозумінь.

4. Причини, мотиви. Кількість їх може бути необмеженою. Іноді вони є відкритими, іноді прихованими, усвідомленими або навпаки. Самі вони спонукають до вступу в конфлікт, постаючи як сукупність об'єктивних та суб'єктивних умов, що стимулюють конфліктну активність суб'єктів. Мотиви конфліктів конкретизуються у цілях, що переслідуються їх учасниками.

5. Умови, за яких відбувається конфлікт. З'ясування їх дає змогу розглядати конфлікт не як ізольовану систему, а як реальну соціальну ситуацію.

6. Дії. За конфліктної ситуації дії кожної зі сторін заважають іншій досягти мети й оцінюються як ворожі.

Як зазначає Л. Петровська, розгляд конфлікту в динаміці припускає вичленовування стадій конфлікту. До них можна віднести наступні: а) виникнення об'єктивної конфліктної ситуації; б) усвідомлення об'єктивної конфліктної ситуації; в) перехід до конфліктної поведінки; г) вирішення конфлікту [9].

Чинники конфліктів класифікують за різними критеріями [4]:

1. Інформаційні. Йдеться про неповноцінне інформування учасників взаємодії або свідоме використання викривленої інформації, недооцінку фактів

та їх значення, дезінформацію, послуговування ненадійною інформацією.

2. Структурні. Вони стосуються формальної чи неформальної організації соціальної групи: влади і керівництва, пріоритетів щодо них з огляду на стать, вік, системи безпеки, ролі традицій, релігійних поглядів, інформування, наявності референтних груп, власності та розподілу тощо.

3. Ціннісні. Вони виявляються у зв'язку з порушенням ціннісних принципів та відчуття стабільності. Стосуються передусім ідеології, уявлення про справедливе та необхідне, етичних аспектів, традиційної системи поведінки, професійних цінностей, вірувань, внутрішньо-колективної поведінки тощо.

4. Чинники, пов'язані із задоволенням / незадоволенням сторонами взаємодією / її відсутністю. У цьому сенсі принциповими є сутність, основа, мета, важливість, тривалість та цінність відносин, рівновага сил, рівень довіри, історія взаємодії тощо.

5. Поведінкові. Ця група чинників стосується передусім аспектів поведінки, які посягають на цінності однієї зі сторін конфлікту, загрожують безпеці, викликають стрес або дискомфорт, експлуатують відносини, не виправдовують очікувань, порушують обіцянки тощо [11].

Знання та використання цих чинників дає змогу погасити конфлікт на стадії його зародження. У реальній ситуації чинники можуть бути тісно переплетеними та взаємопов'язаними, утворювати нові комбінації проблем.

Висновки. Отже, у психології конфлікт визначається як зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремо взятого індивіда, у міжособистісних взаємодіях або міжособистісних відносинах індивідів чи груп людей, що пов'язано з негативними емоційними переживаннями. Конфліктна взаємодія та чинники її виникнення є складною і суперечливою стороною поведінки особистості, багато в чому являючи собою стихійну силу зі значними деструктивними наслідками.

Напрямок подальшої роботи в контексті обраної проблематики може бути розробка та апробація програми емпіричного дослідження особливостей конфліктної взаємодії особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранник В. Конфлікти та їх місце у спілкуванні. *Соціальна психологія*. 2008. № 9. С. 95-101.
2. Беспальча Р. Ф. Технологія попередження конфліктів. Київ: Главник, 2007. 128 с.
3. Гозман Л. Я. Психология эмоциональных отношений. Москва: Издательство Московского университета, 1987. 177 с.
4. Дубчак Г. Психологічні особливості конфліктів в системі ціннісних орієнтацій особистості. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць*. Чернівці, 2011. Вип. 582. Педагогіка та психологія. С. 64-70.
5. Емельянов С. М. Практикум по конфликтологии. Санкт-Петербург: Знание, 2000. 274 с.
6. Кабушкин Н. И. Основы менеджмента. Москва: Новое знание, 2009. 336 с.
7. Ложкин Г. Практическая психология конфликта. Київ: МАУП, 2002. 256 с.
8. Музика О. Методики дослідження конфліктності особистості. *Психолог*. 2009. № 6. С. 8-10.
9. Петровская Л. А. Теоретические и методологические проблемы социальной психологии. Москва: Издательство Московского университета, 1977. 218 с.
10. Столяренко Л. Д. Основы психологии. Ростов на Дону, 1997. 474 с.
11. Тульчинський М. М. Особенности развития в подростковом возрасте. *Вопросы психологии*. 2010. № 1. С. 92-100.
12. Уткин З. А. Конфликтология. Теория и практика. Москва: Канон, 1998. 184 с.
13. Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2004. С. 42-107.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК САМООЦІНКИ ЖІНОК ТА ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTI

Сіпко Людмила Олександрівна,
к. пед. н., доцент кафедри психології
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Холодна Юлія Іванівна
Студентка 2 курс, ОС «Магістр»
Спеціальності 053 Психологія (психологія)
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Наукові дослідження свідчать, що самооцінка жінок відрізняється від самооцінки чоловіків не тільки за кількісними показниками (вище/нижче), але і за якісними. Стосовно загальної соціальної самооцінки, то можна говорити про перевагу жіночої статі над чоловічою вже починаючи з 10 років. Представниці слабкої статі більше цінують свої соціальні якості, а саме свою сенситивність і міжособистісну гармонію, тому вони оцінюють соціальну орієнтацію і соціальний досвід вище, ніж чоловіки [1].

Домінантність і влада для жінок мають меншу значимість, через що не мають яскравої виразності. Жінок у більшості випадків мало цікавлять ієрархічні відносини, пов'язані з владою, тому вони цінують доміантність набагато менше чоловіків.

Помічено, що жінки, які досягли успіху, відчують себе цілком комфортно, коли і їх колеги працюють також успішно. У той час як чоловіки, навпаки, відчують себе краще тоді, коли їх товариші по службі менш успішні. Дані спостереження дозволяють дійти висновку, що жінкам властива взаємозалежна «Я-концепція», а чоловікам – незалежна. Тому жінки прагнуть представити свої здібності та досягнення як скромні, щоб не зачепити почуттів інших людей. Чоловіки ж, порівнюючи себе з іншими, не бояться їх образити.

Стійкість самооцінки у жінок виражена в меншій мірі, що пояснюється низкою факторів: по-перше, представниці слабкої статі більш орієнтовані на оточуючих, більше їм довіряють, є більш відкритими у взаєминах, отже, більш схильні до зміни самооцінки під впливом думок оточуючих. По-друге, жінки мають підвищену чутливість як до негативного зворотного зв'язку, так і до позитивного. Тобто для жінок набагато важливіше, якщо вони будуть прийняті і визнані іншими. Самооцінка, що базується на зворотному зв'язку дуже нестійка, тому що оцінки ззовні можуть коливатися від дуже позитивних до вкрай негативних. З одного боку, це робить їх більш уразливими і позбавляє необхідного захисту від образ і негативних переживань, але з іншого – полегшує процес взаємодії з іншими людьми і дозволяє чуйно реагувати на зміни ситуації. По-третє, існує думка, що низька самооцінка жінок, якщо така має місце, може бути наслідком переживань, що виникають через погіршення взаємин з близькими людьми. Пояснюється це високою значимістю позитивних форм спілкування з оточуючими. І нарешті, захисні механізми у жінок мають меншу сформованість. Це пов'язано з тим, що до захисних стратегій відносяться:

- невисока емоційність (тоді як у жінок вона більш висока, ніж у чоловіків);
- закритість (в той час як жінки більш відкриті в спілкуванні);
- відсутність вираженої реакції на негативну зворотний зв'язок (при тому, що жінки характеризуються загостреною чутливістю до впливів ззовні).

Іншим аспектом відмінності самооцінки в залежності від статі є те, що традиційно вважається властивим жінкам і чоловікам. Так, чоловікам приписується так званий операційний або інструментальний підхід, а жінкам – експресивний. В наш час є тенденція до того, що багато жінок приписують собі інструментальні властивості, оскільки сучасне суспільство надає великого значення саме їм. У чоловіків загалом не додалося експресивних властивостей. Тому відсутність у жінок таких властивостей, як холодна розсудливість і наполегливість, може призвести до зниження у них самооцінки. І навпаки,

жінки, які мають суто чоловічі й жіночі властивості, як правило, мають більш високу самооцінку.

Психологічні дослідження доводять зв'язок самооцінки і професійної спрямованості особистості через наявну діяльнiсну характеристику. Самооцінка як емоційно-ціннісна структура особистості бере участь безпосередньо в регуляції поведінки і діяльності людини, і професійна спрямованість відображує мотиваційно-ціннісне ставлення до певного виду професійної діяльності.

Метою нашого дослідження було з'ясувати залежність рівня професійної спрямованості у жінок від їх рівня самооцінки. Для емпіричного вивчення самооцінки особистості використовувалася методика Будасі [2]. Жінкам (55 осіб) за даною методикою пропонувалось ранжувати відібрані 20 якостей спочатку «в ідеалі», а потім «відповідно до власних якостей», по суті, респонденти привласнюють собі ідеальну й реальну Я-концепції, суб'єктивна (змістова) та об'єктивна (математична) різниця між якими і відповідає рівню самооцінки респондентів.

За отриманими результатами діагностики рівня самооцінки можемо зробити наступні висновки: 43 респондентки із загальної вибірки досліджуваних демонструють значення, що відповідають адекватному рівню самооцінки з різними якісними показниками, серед яких 14 жінок мають високий рівень самооцінки і лише 9 осіб мають високий неадекватний рівень та 5 осіб низький неадекватний рівень самооцінки. За отриманими результатами дослідження можна сказати, що для даної вибірки характерна адекватна самооцінка, вибірка однорідна, у респондентів майже відсутній «комплекс неповноцінності».

Майже половина досліджуваних жінок мають середній рівень професійної спрямованості (24 респондента), 17 осіб мають високий рівень та 16 осіб – низький рівень професійного спрямування. Співставимо отримані результати із рівнем самооцінки досліджуваних

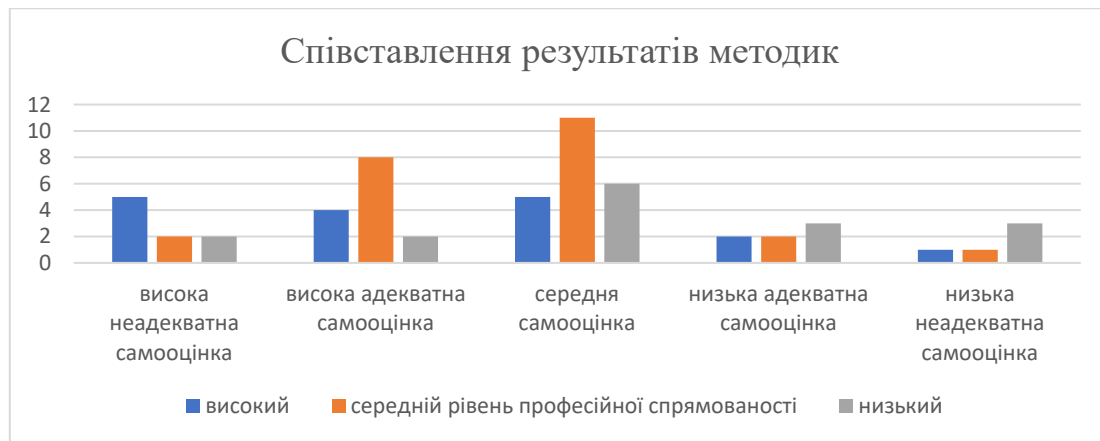

Рис. 1. Співставлення результатів дослідження рівнів самооцінки та професійної спрямованості досліджуваних жінок

На рисунку зафіксовані наступні закономірності: у осіб із високим та середнім рівнем самооцінки виявлено високий та середній рівні професійної спрямованості (35 осіб із 57 досліджуваних), зі зниженням самооцінки (низька адекватна та низька неадекватна) знижується й рівень професійної спрямованості (лише 6 осіб мають високий та середній рівень професійної спрямованості та 6 респондентів, які мають низький рівень спрямованості). Проте, цікавим є діагностований факт, що низький рівень професійної спрямованості наявний при будь-якому рівні самооцінки: висока самооцінка – 4 особи із низьким рівнем професійної спрямованості, середня та низька самооцінка – по 6 осіб відповідно.

Таким чином, для жінок із завищеною неадекватною самооцінкою характерні такі індивідуально-психологічні особливості: висока професійна спрямованість, схильність до перевищення власних здібностей та ідеалізація досягнутих результатів професійної діяльності та власного потенціалу, самовпевненість, схильність до лідерства, сміливість або навіть зухвалість при обранні складності завдання.

У жінок другої групи із завищеною адекватною самооцінкою виявили наступні індивідуально-психологічні особливості: середній рівень професійної спрямованості, менш виражену здатність до лідерських здібностей, емоційна стійкість, самовпевненість, адекватна значимість очікуваних результатів та власного потенціалу.

Для досліджуваних жінок із адекватною середньою самооцінкою більш притаманний середній рівень професійного спрямування, хоча й наявна значна кількість осіб із низьким професійним спрямуванням, отже в даній групі спостерігаємо менший рівень домагань, ніж у розглянутих вище, а саме: схильність до зменшення власного потенціалу і досягнутих результатів, зменшення ініціативності, самовпевненості та лідерства, проте вольові зусилля більші, ніж у жінок із інших груп.

У досліджуваних із групи жінок із заниженою адекватною самооцінкою діагностовано низький рівень професійної спрямованості, низький рівень внутрішніх та пізнавальних мотивів, ініціативність, на середньому рівні розвинуті рівень мобілізації зусиль, оцінка власного потенціалу, значимість та складність результату. Дана група може мати потенціал професійного розвитку, докладаючи зусиль до оптимізації самооцінки та адекватного вибору складності завдань.

Респонденти з низькою неадекватною самооцінкою демонструють і низький рівень професійного спрямування. До того ж в даній групі виявлено низькі показники лідерських якостей, ініціативності, майже відсутні загальні мотиви та мотив самоповаги, низька оцінка досягнутих результатів та власного потенціалу. Дана група потребує психологічних методів втручання з метою оптимізації професійного спрямування та самооцінки.

Для виявлення ступеня відмінностей результатів дослідження обрано лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона[3]. Співставивши результати рівнів самооцінки та професійної спрямованості, отримали результат $r = 0,56427$, що дорівнює середньому прямому зв'язку отриманих даних. Отже, з'ясовано, що рівень самооцінки позитивно корелює із рівнем професійної спрямованості жінок, тобто впливаючи на зміну одного компонента можемо спостерігати збільшення іншого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боцманова М. Э. Показатели и уровни рефлексии в оценке и самооценке качеств личности // Новые исследования в психологии. – 1985. – № 2.

2. Зак А.З. Диагностика основных компонентов творческого мышления // Психодиагностика и школа: тез. симпозиума. – Таллин, 1980. – С. 106-108.

3. Сидоренко Е. В. Методы математической обработки в психологии. – СПб.: Речь, 2003. – 350 с.

ОСОБЛИВОСТІ СЕКСУАЛЬНИХ УСТАНОВОК ЧОЛОВІКІВ МОЛОДОГО ВІКУ

Ткачук Тетяна Леонідівна

к. психол. н., доцент

Качановська Дар'я Сергіївна

магістрантка

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Introductions. Сексуальні взаємини — одна з найголовніших сфер людського життя. Питання сексу, сексуального життя в будь-якому часі та суспільстві завжди залишалися актуальними. Сексуальна поведінка людини починає формуватися з дитинства, й на її формування впливає багато факторів. І одним з найголовніших цих факторів є родина, у якій росте людина. Ще З. Фрейд описував роль батька та матері в процесі психосексуального розвитку дитини.

На жаль, у сучасному суспільстві зростає кількість неповних сімей, тобто коли дитина виховується одним з батьків (або матір'ю, або батьком). Виходячи з твердження, що і батько, і матір впливають на формування сексуальної поведінки людини, можна висунути припущення, що сексуальна поведінка, включаючи установки до сексу, людей, які виростили в неповній сім'ї відрізняються від установок до сексу, людей, які виховувалися в повній сім'ї.

Сексуальна сфера життя тісно взаємопов'язана з іншими головними сферами людського життя — професійною працею, відпочинком та розвагами, спільним подружнім та сімейним життям. Тому для успішної самореалізації та нормальної життєдіяльності потрібно, щоб сексуальна (інтимна) сфера життя особистості була гармонійна. Це можна досягти шляхом вивчення всіх аспектів сексуального життя. Багато інформації на сьогоднішній день є про жіночу та чоловічу сексуальність, про розвиток та вияви сексуальності, про гендерні особливості сексуальної поведінки і т.п. Втім залишається відкритим питання

впливу виховання дитини в неповній сім'ї на її сексуальні установки в дорослому віці. Тому ми вважаємо цю проблему актуальною та доцільною для теоретичного та емпіричного вивчення.

Звісно, сексуальні установки в молодому віці вже дуже складно змінити, питання доцільності цього також можна поставити. Але мета нашого формувального експерименту була, насамперед, в підвищенні усвідомленості власних сексуальних установок, підвищення обізнаності в розумінні взаємозв'язку особливостей виховання та сексуальних установок.

Aim. Мета статті: розкрити провідні техніки та прийоми підвищення усвідомленості сексуальних установок чоловіків молодого віку.

Materials and methods. Формувальний експеримент проводився в тренінговій формі. Були використані міні-лекції, дискусії, психологічні вправи, обговорення отриманого досвіду.

В тренінгу прийняло участь 12 чоловіків від 19 до 23 років. Заняття проводились один раз на тиждень, по три години кожне. Всього було проведено 7 занять. Нижче представляємо провідні техніки та вправи, які були впроваджені в ході тренінгу.

Незакінчені речення

Ця вправа є універсальною. Метод незакінчених речень є гнучким та легкоадаптуємим для різних цілей. Його можна використовувати для виявлення мотивів та потреб, емоцій досліджуваного, його ставлення до родини, представників протилежної статі, до статевого життя. Також цей метод можна використовувати з метою виявлення захисних механізмів. Вправу можна використовувати індивідуально та в груповій роботі.

- Вважаю, що моя мати..
- Я завжди хотів...
- Мої взаємини із жінками...
- Майбутнє здається мені...
- Знаю, що глупо, але боюся...
- Коли я був дитиною...

- Ідеалом жінка для мене є...
- Я приховую...
- Коли я бачу жінку поруч і чоловіком...
- У порівнянні із більшістю сімей моя родина...
- Мій батько...
- Я пишаюся ...
- Якщо б моя мати тільки захотіла...
- Вважаю, що я досить здібний...
- Я міг би бути дуже щасливим, якщо б...
- Сподіваюсь на...
- Коли я ...
- Вважаю, що більшість чоловіків...
- Вважаю, що більшість жінок...
- Ідеалом жінки для мене є...
- В сексі для мене важливо...
- Моєю великою помилкою було...
- Моя мати і я...
- Я хотів б, щоб мій батько...
- Моїм прихованим прагненням у житті...
- Хотілось би мені перестати боятися...
- Більш за всього я люблю людей...
- В сексі я не припускаю...
- Моїм найбільш жвавим спогадом у дитинстві є ...
- Моє статеве життя...
- Мені дуже подобається, коли жінки...
- Я люблю свою мати, але...
- Мені дуже не подобається, коли жінки...

Відповіді досліджуваних відображають наявну систему відносин у родині, сімейні та сексуальні установки, ставлення до осіб протилежної статі.

Вправа є не лише діагностичною, але й і терапевтичною. Вона сприяє розвитку саморефлексії, усвідомленню прихованих установок, цінностей та потреб.

Також в роботі із досліджуваними ми використовували дискусії.

Теми дискусій.

- Сім'я втрачає свою цінність у суспільстві.
- Секс без зобов'язань – це прояв свободи чи безвідповідальності.
- Інтернет негативним чином впливає на стосунки між чоловіком та жінкою.
- В сучасному світі знецінюються романтичні стосунки.

Results and discussion. Наприкінці тренінгу ми використовували розроблену нами анкету для дослідження зворотного зв'язку учасників, їх вражень, усвідомлень, інсайтів. Також для нас було важливим довести ефективність нашого формувального експерименту.

Анкета

1. Опишіть загальне враження від участі в тренінгу.
2. Що вам запам'яталося найбільше. Чому?
3. Які ваші установки, цінності були для вас відкриттям?
4. Що для вас було найважчим на тренінгу та чому?
5. Як отриманий на тренінгу досвід може вплинути на ваше майбутнє?
6. Що із отриманого досвіду на тренінгу ви будете використовувати у житті?
7. Чи б порекомендували ви цей тренінг вашим друзям? Чому?

Майже половина учасників відмітили той факт, що вони не усвідомлювали власні сексуальні установки, для них це було відкриттям. Четверо досліджуваних, що були у відносинах, зазначили їх покращення, що вони стали більш довірливими та інтимними. Їм стало простіше спілкуватися із партнером на сексуальні теми, прислуховуватися один до одного, задовольняти власного партнера.

Conclusions. Повторно проведена методика Айзенка продемонструвала незначне зменшення такого показника як «Сексуальна невротичність» та збільшення показника «Реалізованість».

Відповіді на питання анкети та результати за методикою Айзенка дає нам підставу говорити про успішність впровадженої тренінгової програми.

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ ПСИХОЛОГІВ

Ткачук Тетяна Леонідівна

к. психол. н., доцент

Тихонова Альона Ігорівна

магістрантка

Міжрегіональна Академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Introduction. Сьогодні професія психолога стає все більш популярною, і для неї властиві ті ж проблеми, які характерні для багатьох масових професій (наприклад, таких як лікарі, ріелтери і т.д.): плинність кадрів, високий рівень невизначеності і низька задоволеність професійною діяльністю. Для вирішення цих проблем актуальними є дослідження мотиваційної сфери психологів, які працюють у психологічних центрах, процесу і умов формування адекватної мотиваційної структури професійної діяльності. Успішне формування такої мотиваційної структури можливо за допомогою організації трудової діяльності та забезпечення умов успішної реалізації особистих професійних планів психологів, які працюють у психологічних центрах.

Вивчення проблеми мотивації професійної діяльності психологів дозволяє надати допомогу молодим фахівцям у формуванні професійної мотивації, відповідну трудову діяльність і соціальній ситуації. Адекватна мотиваційна структура професійної діяльності веде до передбачення соціально цінних результатів професійної діяльності, формування стійкої задоволеності результатами своєї праці і підвищенню стійкості професіонала до спонукання змінити місце роботи у разі виникнення важких матеріальних, соціальних ситуацій.

Дослідження мотивації є одним з найважливіших напрямків в психології, що неодноразово підкреслювався багатьма вченими (С. Л. Рубінштейн, А. Н. Леонтьєвим, Д.Н. Узнадзе, В. Н. Мясіщевою, Б.Ф. Ломовою і ін.). У сучасній психологічній науці склалася парадоксальна ситуація: інтенсивно

вивчаються практично всі періоди становлення особистості, а віком розквіту сил і творчих здібностей людини приділяється недостатньо уваги. Саме в цей період можливе досягнення максимального рівня професійної майстерності, реалізація творчого потенціалу, повне розкриття здібностей, тому необхідно вивчення психологічних закономірностей розвитку особистості в цьому віці. У сучасній психології закономірності розвитку особистості в період розквіту сил і максимальної працездатності активно вивчаються, в основному, в рамках акмеології (А.А. Деркач, А.А. Бодальов, А. К. Маркова, Е.А. Климов, Вілліс С. та ін.).

Необхідно констатувати, що проблеми, пов'язані з розвитком мотивації в ході професійної діяльності, розроблені у вітчизняній психологічній науці недостатньо, особливо щодо такої професії, як психолог.

Aim. Мета статті: розглянути особливості мотивації психологів з точки зору піраміди потреб за А. Маслоу та представити тренінгову програму з її оптимізації.

Materials and methods. Сучасні керівники нерідко при розробці системи мотивації персоналу спираються на теорію Піраміди потреб за А.Маслоу. Розглянемо її більш детально, як можна використовувати зазначену теорію.

1. Фізіологічні потреби. Окрім зарплати, яка повинна задовольняти основні потреби людини, важливо також надавати можливості такого графіку роботи, щоб вона могла відновлювати свої сили. Іноді навіть невдало розміщення робочого місця (поряд кондиціонер, відсутність вікна, неможливість пообідати тощо) можуть суттєво демотивувати працівника, особливо, якщо він тільки прийшов на роботу і коли він дуже чуттєвий до будь-яких недоліків в компанії.

2. Потреба в безпеці.

Працівник відчуває себе в безпеці не лише, коли просто отримує гідну оплату, а коли впевнений, що така ситуація буде зберігатися надовго. Чим краще справи у компанії, тим краще справи у самого працівника, тим спокійніше та впевненіше він себе почуває. Цю потребу (у безпеці) необхідно

задовольнити якомога раніше. Це надає можливості працювати із потребами більш високого рівня.

Необхідно зауважити на перевагах корпоративної культури, а саме наставництво для нових співробітників, взаємодопомога. Також правильно оформлений трудовий договір, мед страхівка, стабільна заробітна плата дає працівнику почуття захищеності. Незадоволеність цієї потреби проявляється у підвищеному рівні тривожності співробітника, що суттєво впливає на соціально-психологічний клімат та ефективність праці взагалі.

3. Потреба в приналежності.

Працівник бачить, що підприємство стабільно розвивається і пов'язує з ним своє майбутнє. У нього виникає потреба відчувати себе частиною команди. Цю потребу важливо задовольняти одночасно з двома попередніми і якомога раніше. Важливо познайомити нового працівника з командою, а також із співробітниками суміжних відділів. Наставництво також є дієвим на початковому етапі роботи працівника.

4. Потреба у визнанні.

Один із засобів задовольнити цю потребу – публічно визнавати його досягнення. Наприклад, керівник може спитати працівника, яким чином йому вдалося так швидко виконати роботу, а за необхідності можна й влаштувати демонстрацію такого успіху серед інших відділів та взяти новий спосіб за приклад. Щомісяця можна на порталі організації заявляти досягнення співробітників, заохочувати їх цінними монетарними або немонетарними призами.

5. Потреба в самореалізації.

Це найвищий рівень потреб людини за Маслоу. Важливо створювати умови для розвитку та розкриття професійних та особистісних здібностей кожного працівника. Професійні тренінги – це не єдиний метод задовольнити потребу в самореалізації та самоактуалізації. Можливість стажування, підвищення кваліфікації, відвідування виставок та інших заходів є

комплексним підходом вирішення проблеми задоволення потреби співробітників у самореалізації. Це суттєво підвищує лояльність працівника.

Мотивація в контексті організації - це процес заохочення керівником підлеглих працювати над досягненням цілей організації, тим самим задовольняючи їх особисті потреби та нахили. Тому питання визначення її ефективності в межах окремої компанії є особливо важливим.

Економічні переваги мотивації в умовах загострення конкуренції дуже важливі. Зростання заробітної плати, що відбувається у відповідь на зростання продуктивності праці або трохи раніше, формує сприятливий стимул для досягнення найвищих переваг конкуренції.

Водночас не слід недооцінювати соціальні ефекти стимулів. Зниження важливості заробітної плати та доходів, їхньої стимулюючі ролі, мають протилежний ефект: зниження продуктивності праці, неефективне використання робочого часу, потенційне зниження якості праці та інших суспільств, а отже як наслідок - негативний економічний вплив. Тож, безперечно, вплив мотивації на роботу має економічні та соціальні аспекти. Тому виникають питання щодо визначення основних критеріїв оцінки їх ефективності.

Наслідки мотиваційних ефектів залежать від багатьох змінних, а розподіл ролей є дуже проблематичним, що ускладнює оцінку ефективності мотивації праці.

Аналіз деяких наукових досліджень показує, що деякі автори розрізняють три основні види мотивації роботи: соціальні або соціально-психологічні, економічні, організаційно-адміністративні. Мінусом цих методів є те, що вони не призначені для мотивації співробітників. Тому ми робимо розумний розподіл соціальних та психологічних методів мотивації праці для компаній, включаючи ідеологічні та освітні методи, які впливають на ефективність працівників у способі мотивації роботи.

Слід зазначити, що в наукових працях з психології відсутній єдиний підхід до групування й систематизації показників щодо дослідження ефективності застосування методів мотивації праці.

Results and discussion. Було розроблено соціально-психологічний тренінг, який був спрямований на усвідомлення внутрішньої мотивації професійної діяльності. Мотивує психологів до самовдосконалення, рефлексії, оволодіння механізмами комунікативної компетентності.

Завданням тренінгу було визначено:

- формування сприятливого психологічного клімату;
- вдосконалення професійної спрямованості особистості психолога;
- впровадження ефективних засобів та прийомів актуалізації індивідуального стилю професійної діяльності;
- зростання довіри психолога до самого себе, до власних бажань і потреб, розширення його самосвідомості;
- визначення стилю поведінки, вивчення особистісної схильності до конфліктного поводження;
- активізація шляхів та прийомів конструктивного вирішення конфліктних ситуацій; підвищення рівня самооцінки психолога;
- формування у психолога емоційно-позитивного ставлення до клієнтів; розвиток у психологів здатності до рефлексії, аналізу і оцінки наслідків власних психологічних впливів;
- вивчення стилю і структури міжособистісних відносин та їх особливостей, а також дослідження уявлень про себе, своє ідеальному «Я», ставлення до самого себе.

Нижче представимо приклади вправ, які використовувалися з метою оптимізації мотивації співробітників тренінгового центру.

Вправа «Типи впливу».

Вправа проводиться після проведення міні-лекції про типи впливу. Вона дозволяє учасникам тренінгу засвоїти типи впливу в ігровій формі.

Ведучий надає інструкцію: «Всі ми – менеджери з персоналу компанії з виробництва тортів. Положення компанії важке, зарплатні дуже маленькі. Перспективи розмиті. Співробітники від рук відбилися, працювати не хочуть.

Розділіться на три групи. Кожна група повинна підготувати мотивуюче звернення до підлеглих, в якому буде використаний один із типів впливу:

- емоційний;
- експертний;
- владний.

Під час виступу представника кожної підгрупи решта групи стає звичайними співробітниками, до яких звертається менеджер з персоналу.

Потім проводиться обговорення за допомогою питань:

- Яке звернення було найбільш ефективним?
- Хто із ораторів був найбільш переконливим?
- Кому ви повірили і чому? За ким ви готові йти?

Conclusions. Повторно проведене діагностування особливостей мотивації досліджуваних психологів продемонструвало зростання показників рівня мотивації. Втім, слід відмітити, у структурі мотивації змін не відбулось. Результати проведеного контрольного експерименту показали успішність впровадження розвивальної програми.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВАГІТНИХ ДО МАТЕРИНСТВА

Туриніна Олена Леонтіївна,
к. психол. наук, професор, академік

Тонкова Ганна Вікторівна

студентка

Міжрегіональна академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. Готовність до материнства є комплексним та цікавим для психологічних досліджень поняттям. Уявлення про материнство формується протягом усього життя дівчинки-жінки. Воно не є вродженим, на нього впливає велика кількість різних чинників, в тому числі особливості взаємин жінки з її власною матір'ю, взаємодії з молодшими дітьми, а також існуючі суспільні норми та цінності. Позитивне уявлення про материнство передбачає появу готовності жінки стати матір'ю, отже одним із найважливіших питань психології є проблема психологічної готовності до материнства.

Як свідчать дослідження в області психології материнства, для ефективної реалізації материнської ролі жінки необхідно проводити психологічну роботу в декількох напрямках: підвищення особистісної зрілості; виявлення актуальних батьківських установок і форм взаємодії з дитиною; діагностика і корекція мотивації народження дитини; підвищення почуття материнської компетентності через набуття відповідних знань і навичок з догляду та виховання майбутньої дитини. Проте поряд з позитивним уявленням можна спостерігати і негативні прояви стосовно материнства, коли дитина не має жодної цінності для жінки. У цьому випадку жінка спрямовує свою активність на досягнення успіху, кар'єру, творчість тощо.

На сьогоднішній день проблема материнства є недостатньо вивченою, хоча останнім часом спостерігається підвищення інтересу науковців до вивчення феномену материнства в різних його проявах та зростання кількості

наукових публікацій з даної проблематики, отже формування психологічної готовності вагітних жінок до материнства є досить важливою й актуальною проблемою в сучасній психології.

Мета дослідження: представити результати емпіричного дослідження особливостей психологічної готовності вагітних жінок до материнства.

Матеріали та методи. Для даного дослідження важливе значення мають праці сучасних вчених, присвячені різним аспектам проблеми материнства: психологічний компонент гестаційної домінанти (Е. Г. Ейдемільлер), стадії та етапи формування материнства в онтогенезі (Г. Г. Філіппова), особливості материнсько-дитячих стосунків (Р. Ж. Мухамедрахімов), теорії прихильності Дж. Боулбі, холдингу, плекання К. Вітакера, статеворольові чинники формування готовності до материнства (Н. В. Дармостук) тощо.

В процесі опрацювання теми був використаний комплекс взаємодоповнюючих методів: вивчення і теоретичний аналіз психологічної, психотерапевтичної, педагогічної, філософської, медичної, літератури; спостереження; бесіда; констатуючий і формуючий експеримент; методи діагностики; методи статистичної обробки даних.

Результати і обговорення. Вибірку дослідження склали 52 особи жіночої статі, що на момент проведення дослідження перебували в стані вагітності. Вікові рамки досліджуваних 25-30 років. Методологічним забезпеченням організації експериментального дослідження були: принцип системного підходу і принцип єдності «теорії-експерименту-практики». Організація дослідження передбачала чотири етапи: на підготовчому етапі нами було виконано дослідження пошукового характеру, що включає в себе вивчення проблеми материнства в психологічній, педагогічній, соціологічній, філософській, медичній літературі; констатуючий етап дослідження припускав діагностику особистості і особливостей специфіки відносин випробовуваних до майбутньої дитини, взаємовідносин в системі «донька-мати» з метою виявлення індивідуальних характеристик рівнів психологічної готовності до материнства вагітних жінок; формуючий етап дослідження полягав в апробації дослідно-

експериментальної програми, яка включала два етапи: 1) спеціально розроблений лекційно-практичний цикл занять, що проводився по Skype; 2) тренінг майбутнього материнства; на заключному етапі дослідження був проведений аналіз експериментальної роботи, уточнено та узагальнено отримані результати, сформульовані висновки, уточнено особливості факторів і умов, що впливають на процес формування готовності вагітних жінок до материнства.

Для вирішення основних завдань цього дослідження були визначені наступні критерії аналізу материнства: 1) специфіка відносин в діаді «мати - донька»; 2) ставлення до теми материнства; 3) ставлення до дитини; 4) соціальна ситуація розвитку; 5) особистісні риси (психологічний портрет), 5) цінність дитини і материнства.

У ході реалізації дослідження було виявлено, що готовність до материнства представлено трьома типами: адекватним, амбівалентним і типом ризику, визначені специфічні особливості їх психосоціальних складових. Співвідношення кількості випробовуваних в процентах за типами готовності до материнства в загальній вибірці наведено в діаграмі (рис. 1).

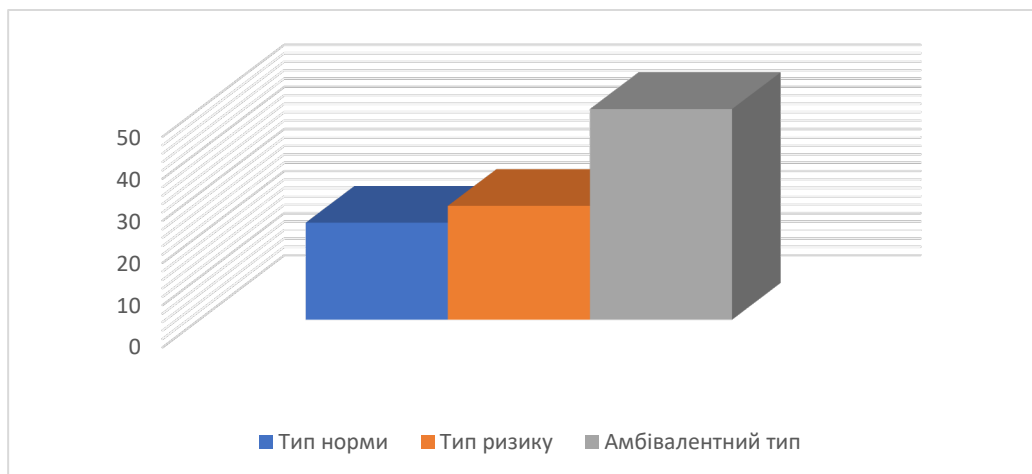

Рис. 1 Діаграма кількісного співвідношення типів готовності до материнства на констатуючому етапі експерименту

Дана специфіка полягає в наступному:

- наявність амбівалентного типу готовності до материнства, має характеристики, як адекватного, так і типу ризику.

- для адекватного типу материнства психологічні чинники виявляються більш значущими, ніж соціальні;

- для типу ризику і амбівалентного типу більш істотними є соціальні чинники;

- відсутність кореляційних зв'язків між особистісними особливостями дівчат і готовністю до материнства, як амбівалентного типу, так і типу ризику, в меншій мірі це твердження відноситься до адекватного типу, хоча дана тенденція відзначена і тут;

- наявність тривожності по відношенню до ситуації материнства (як ситуативної, так і особистісної риси) у представниць всіх типів;

- відзначена велика амплітуда в підсвідомих уявленнях про міжособистісні дистанції між жінками і їх майбутніми дітьми.

За результатами дослідження було визначено, що формування психологічної готовності до материнства необхідно розвивати розуміння материнства в контексті встановлення жіночої ідентичності як складової її статевої ролі функціонування зі специфічними особливостями його структурної організації, що визначають життєві сценарії та сфери жіночої самореалізації, що полягає у: формуванні особистісної зрілості, яка є критерієм психологічної готовності до материнства; розвитку «Я»-концепції, самосвідомості; розвитку відповідальності за власні вчинки; формуванні емоційної зрілості та готовності до материнства; у розвитку саморозуміння, рефлексії і самооцінки; розвитку мотиваційних основ материнства; розвитку комунікативних здібностей.

Для реалізації програми формування психологічної готовності до материнства рекомендується дотримуватися наступних принципів: емпатії; диференціації; інтегративності; широти; послідовності; активності; співпраці; аксіологічний; однаковості; творчості; наступності; щирості; зворотного зв'язку; конфіденційності; індивідуальності; передбачуваності.

Для ефективного формування психологічної готовності до материнства необхідно дотримуватися наступних організаційно-педагогічних умов. До

організаційних умов відносять: умови, що забезпечують процес навчання (рівень професійності тих, хто навчає; ступінь готовності до навчання тих, хто навчається); друга група – умови, що забезпечують удосконалення навчального процесу (матеріально-технічне; навчально-методичне забезпечення процесу).

Після впровадження формувального експерименту було здійснено контрольне дослідження. Метою якого було перевірити ефективність запропонованої програми формування готовності до материнства.

Проведена дослідно-експериментальна робота показала можливість стимулювання процесу формування психологічної готовності до материнства засобами корекції системи відносин до себе, близьких людей і майбутньої дитини, можливої при створенні певних психолого-педагогічних умов.

В результаті проведення формувального експерименту ми зафіксували позитивну динаміку основних показників психологічної готовності до материнства. Позитивні зміни проявилися: як у свідомому, так і підсвідомому поліпшенні відносин з близькими людьми, особливо з матір'ю випробовуваних; в якісному поліпшенні відносин до майбутньої дитини, у формуванні адекватної цінності дитини; в зниженні рівня тривожності, пов'язаної з темою материнства; в ставленні до теми материнства в цілому.

Відзначено позитивні зміни в психологічних характеристиках: значно зменшилася психологічна дистанція між піддослідними і їх близькими; змінилися уявлення жінок про себе як про майбутніх матерів; зросла кількість жінок, що суб'єктивно усвідомлюють готовність до майбутнього материнства; змінилися суб'єктивні уявлення про себе як про особистість.

Проведений якісний і кількісний аналіз експериментальних даних, отриманих на початковому і заключному етапах експерименту, довів результативність і доцільність запропонованої дослідно-експериментальної програми формування психологічної готовності до материнства вагітних жінок.

Статистичний розрахунок підтверджує значущість змін, що відбулися в усіх групах випробовуваних, що відображає основні завдання експериментального дослідження. Співвідношення кількості досліджуваних за

групами готовності до материнства в загальній вибірці після проведення формуючого етапу експерименту наведені в діаграмі (рис. 2).

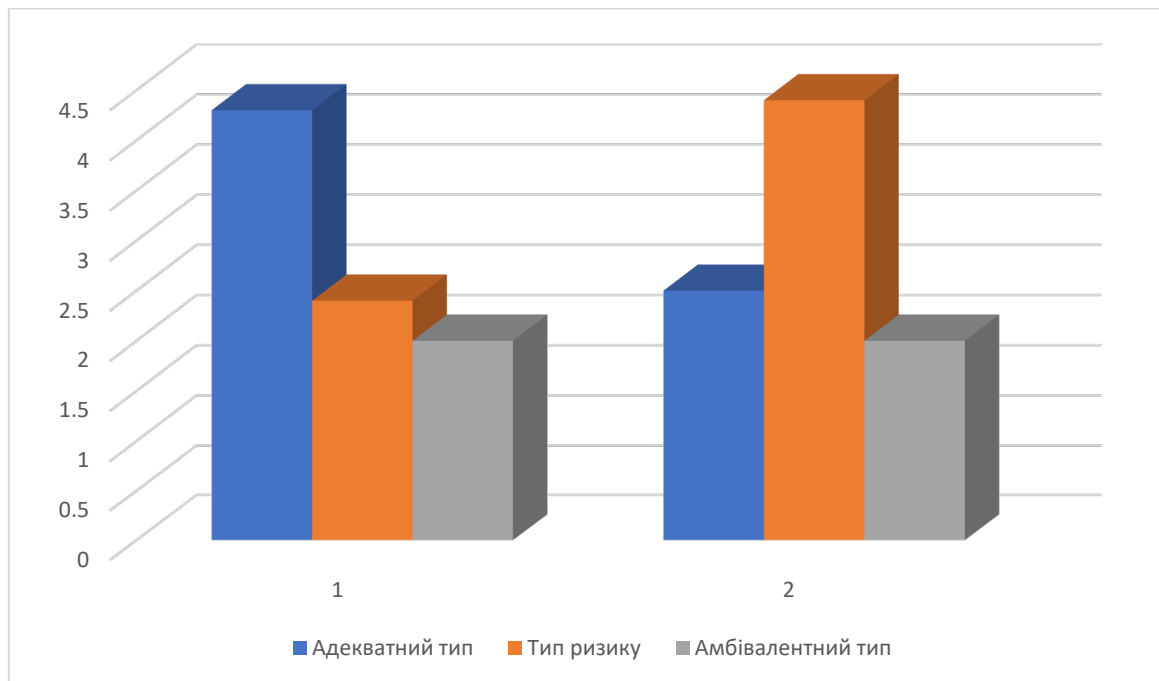

Рис. 2 Діаграма типів готовності до материнства на заключному етапі експерименту

1. Співвідношення типів готовності до материнства на констатуючому етапі експерименту

2. Співвідношення типів готовності до материнства на формуючому етапі експерименту

Висновки. Спеціально організований процес формування готовності до материнства допомагає попередити можливі відхилення в особистісному розвитку, які проявляються в егоїзмі, в деформації системи відносин із зовнішнім світом і самим собою. Основними рекомендаціями щодо підвищення рівня готовності до материнства вагітних жінок: розвиток та підготовка до виконання соціальної ролі матері; формування цінностей материнства, набуття знань про права та обов'язки матері щодо дитини; розвиток репродуктивних установок; психолого-педагогічна підготовка, яка передбачає отримання знань про методи, стилі виховання, материнські почуття, вікові особливості розвитку дитини, розвиток умінь, важливих для виконання ролі матері, тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гурьянова Т. А. Развитие психологической готовности к материнству на стадии планирования беременности, во время беременности и после родов: автореф. дис. канд. психол. наук. Барнаул, 2004. 176 с.
2. Даниленко Н. В. Психологічна готовність жінки до материнства: сучасні дослідження // Наука і освіта. 2004. №4 5. С. 1417.
3. Дармостук Н.В. Статеворольові та особистісні чинники формування психологічної готовності до материнства. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2010.№ 902. Сер.: Психологія. Вип. 43. С. 44-49.
4. Миронова С. И. Специфика психологической готовности к материнству девушек-сирот. Психологическая наука и образование. 2014. № 1. С. 89-97.
5. Шмілик Наталія. Психологічна готовність до материнства як системний та багатовекторний конструкт // Збірник наукових праць ДДПУ «Проблеми гуманітарних наук». Випуск 31. Психологія. URL:http://dspu.edu.ua/ddpu/biblioteka/chutach/fnv/problemy_humanitarnykh_nauk/Psykholohiya/31_2013_.pdf

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

IMMIGRANTS IN UKRAINIAN REALITY/EXPERT SURVEY RESULTS

Kisla Anna

k. f. n.

National pedagogical
university n. M. Dragomanova
Kyiv, Ukraine

International migration is actively spreading in the modern world. Scientists think so. Migrants travel longer and longer distances, and migration has become much more diverse in terms of the origin and destination of migrants. In this context, the English sociologist A. Taylor. coined the term "Super-expansion" to point to the unprecedented degree of diversity of immigrants in host countries [1].

The concept of “super-expansion” has a basic idea: a lot of migrants come to European countries. Migrants have different backgrounds, they have social and economic differentiation. They have active stratification.

Scientists write that many European countries have the influence of immigrants on their economy, culture, education.

Migration processes are the subject of research of many scientific strategies by economists, culturologists, psychologists, communication specialists, conflict specialists, etc. Sociologists pay considerable. Well-known sociologists N. Massey, Arando Grieg, R. Cowachi, K. Pellegrino and A. Taylor offer a comprehensive approach to the study of migration, according to which the roots of this phenomenon should be sought in social, economic and political transformations.

Migrants are generated primarily by communities that are experiencing rapid changes in the process of integration into the global network. One should not think that migrants are generated by poor or isolated regions of that country. Migrant families benefit from the migration of their members. They see them as a

way to enhance their well-being and secure a more secure economic future. Migrant families benefit from the migration of their members. They see them as a way to enhance their well-being and secure a more secure economic future. Thus, relying on the social capital of family and friends, they seek to establish ties with more stable and richer economic systems. To effectively build a research strategy, we turned to scientific developments, publications of modern scientists in Great Britain, Germany, the Czech Republic, Poland, and Spain [2].

To study the topic of risks and acquisition of immigration processes in Ukraine, we used the following tools: an expert questionnaire with the questions: "Do you think that people from other countries move to Ukraine, it generally has a good or bad effect on the economy?", "Do you think the influx of people from other countries in general destroys or enriches: the cultural life of Ukraine?" "Do you think that with the influx of people from other countries Ukraine becomes a worse or better place to live?"

"In your opinion, is it possible to talk about the influence of immigrants on interethnic relations in the host society?", "In your opinion, is it possible to talk about the influence of immigrants on intercultural communication in the host society?" "the space of the host country?", "What, in your opinion, are the educational integration of immigrants into the host society?".

The impact of immigration on the economic is very great. The impact of immigration on the economy of the host country is widely discussed in Europe.

However, scientists differentiate the directions of impact research: it is the impact of immigrants on social security systems, tax revenues and pensions. The consequences of changes to labor market after the "landing" of immigrants.

In the Ukrainian reality, the analysis of the answers of experts to the question "How do you think that the fact that people from other countries move to Ukraine has a good or bad effect on the country's economy?" shows the ambiguity of assessing the impact of immigrants on the economic development of the host country. But both in the positive assessment and in the negative, the

experts determined dependence of the impact on the quality of immigrants as a labor resource.

The characteristics of immigrants will come:

Positive characteristics:

- Financially secured.
- People with high level of education.
- Interested in the development of the host country.

Negative characteristics:

- People, who do not want to work.
- People, who will try to live on subsidies, and this will deplete the budget of Ukraine.

But it is important to note that with some ambiguity in the assessment of the role of immigrants, we have observed a certain shift in the views of experts towards a positive assessment of the arrival of immigrants in our country.

The influence of immigrants on the cultural life of the country is reality. The concept of cultural diversity and cultural identity are at the center of scientific discourse in Western societies. In Europe, the discussion is stimulated by a certain pressure associated with immigration flows, which growing in many European countries. The main problem they face and will discuss is the struggle for ethnic and cultural heterogeneity.

The discussion about the estimated costs and benefits of cultural diversity is already being felt. This is well illustrated, for example, in France, where discussions about wearing Islamic veils and burqas have stimulated, in turn, public debates about national identity. Similarly, the recent vote in Switzerland against the construction of Muslim mosques has clearly shown how hot and emotional the arguments in favor of ethnic and religious identity have recently become.

One of the main difficulties in studying the influence of immigrants on the culture of the host society is the measurement and assessment of the influence of immigrants on the dynamic phenomena of culture in general. Culture will

develop in a complex way, and the impact of immigrants on the culture of European societies cannot simply be measured in terms of the number of immigrants.

Migrants with a heterogeneous group, they come from different cultures. They cannot be a homogeneous group. This will create difficulties for research. It is just as difficult to analyze changes in society, considering them as a result of the influence of immigrants or the result of globalization processes. For example, food schemes in European communities have changed - new kitchens, new dishes. But it is the influence of immigrants or the result of globalization. Sociologists believe that the general transformation of civilizations in the cultural context in Europe is at the expense of immigrants.

Experts' answer to the question "Do you think the influx of people from other countries will ruin or enrich the cultural life of Ukraine as a whole?" more defined and more positively oriented than in the answers to the first question about the economic sphere. Experts hardly identified the negative impact of immigrants on the cultural life of Ukraine. Experts considered the positive impact on cultural life under the following conditions:

- Foreigners respect the cultural heritage of Ukrainians.
- Do not engage in cultural expansion.
- Broadening the horizons of the local population.
- Adoption of new culinary traditions.
- Study of new cultural patterns.
- Expanding the worldview of Ukrainians.

Analysis of experts' answers to the question "Do you think that with the influx of people from other countries, Ukraine is becoming a worse or better place to live?" shows, that it is extremely difficult to answer unequivocally. That's why he thinks: the thought "is worse in something, better in something". The reproduced opinions of experts can be structured as follows. "Why Ukraine people from other countries ?! And where to go? There are enough people for such a territory. We need to think not about people from other countries, but

about how to provide our people with jobs with sufficient earnings". Most of the experts answered in the affirmative to the question "Is it possible, to yours In other words, to talk about the influence of immigrants on interethnic relations in the host society?"

"In general, it is positive, because the translation of differences is able to increase the level of tolerance in society and strengthen it." "On the other hand, the more frequent the contacts between migrants and non-migrants, the higher the level of tolerance in society." Note that the answers of experts to the question "Is it possible, in your opinion, to talk about the impact of immigrants on intercultural communication in the host society?" defined positively.

"The very fact of the presence of representatives of ethnic minorities from other countries gives rise to: constant intercultural interaction. In addition to the fact that it can have manifestations in art, they also manifest themselves every day at the household level. Due to such interaction, new knowledge about foreign traditions, customs, eating habits and way of life is accumulated at the micro level. With the right perception, they can have a positive impact on the lives of Ukrainians."

"Intercultural communication must be built in response to the new interethnic situation. In any case, intercultural communication should be intensified, new forms should be sought, their content should be enriched, dangerous topics should be avoided, and mutual understanding should be sought between immigrants and the host country."

Educational integration of migrants. Educational integration of immigrants into the host society: a problem for all countries struggling with immigration. The arrival of immigrants with different ethnic, racial or religious characteristics not least creates difficulties for the field of education, as education provides knowledge, forms of relations and acts as an important means of social integration.

In communities with immigrant schools, schools should offer good programs and services geared to the specific needs of immigrants. Quality

programs for migrant students are usually included a number of functions that help them to overcome educational disorders, cultural and language barriers, social isolation. These features include:

Advanced reading and mathematical instruction.

Ukrainian as a second language.

Tutoring.

Class assistants.

Summer programs.

Guidance and consulting.

Social work.

One of the challenges that migrants face for Ukrainian education is editing teachers' qualifications. Regardless of the differences between national education systems, the teacher is forced and obliged to present the necessary content of educational knowledge for immigrants.

In addition, the teacher is expected to be able to communicate and interact with the immigrant audience. European scholars acknowledge that the adaptation of the educational system to new immigration processes in Europe lags behind the adaptation to the social system. Therefore, the main task: the teacher must be qualified for the new role.

Experts, answering the question "How do you assess the opportunities immigrants to adapt to the educational space of the host country?" believe, that opportunities adapt satisfactorily.

"It is satisfactory to talk about higher education. Migrants are able, having learned the Russian language, to attend classes and communicate individually with teachers. On the other hand, Ukrainian teachers need professional development in foreign languages (especially English) to better meet educational needs."

Literature

1. Massey, Arando Grieg, R. Cowachi, K. Pellegrino and A. Taylor. Wish you were here? Quasi-experimental evidence on the effect of education on self-

reported attitude toward immigrants. The second generation in Western Europe: Education, unemployment, and occupational attainment. *Annual Review of Sociology*. Book 34. Pages: 211-235. 2016.

2. Levels Mark, Christopher Jencks. Contextual explanations for numeracy and literacy skill disparities between native and foreign-born adults in western countries. *PLOS ONE*. Book 3, MAR 2016.

Deusdad Blanca, Cabre Joan. School xenophobia and interethnic relationships among secondary level pupils in Spain. *Education as Change*. Book 21. Page 95-112. 2017.

Lessard-Phillips Laurens, Li Yaojun. Social Stratification of Education by Ethnic Minority Groups over Generations in the UK. *Social Inclusion*. Book 5. Page 45- 54. 2017.

Hasman Jiri; Kostelecka Yvona. The spatial concentration of immigrant pupils at primary and lower secondary schools in the Czech Republic. *Moravian geographical reports*. Book 24. Page 38-51. Dec. 2016.

ECOLOGY: LIFE QUALITY AND SAFETY OF THE POPULATION IN THE URBAN ENVIRONMENT

Laktionova Lada Yuryevna,
1st year graduate student
Prydniprovskya State Academy
of Civil Engineering and Architecture (Ecology),
Dniprovskiy National University
named after Oles Honchar (Philology (English))
Dnipro, Ukraine

Introduction. Life quality is the main factor of assessing the level of well-being of each person and the whole society. All achievements of our civilization, including science and technology, development and research in all areas, trade and business, medicine and different social services – all these developing and supporting areas have a purpose to improve life quality in order to allow every individual to live and work in more comfortable conditions and thereby make everyone happier and more satisfied.

The quality of life is directly related to all areas and directions of life. It comprehends the entire range of what we call human culture and civilization. Each area and direction is an expression of the achievements of mankind; it is an indicator of the level of development of our society. So, each science in fact can be considered as an indicator of the quality of life, whether it is quantum physics, economics or philosophy.

Thus, the term quality of life applies to everything and includes and comprises everything. The activity of any society and of each individual throughout all life is directed towards the higher levels of development in order to improve the quality of life.

The concept of life quality, while relating to all areas and being an interdisciplinary term, has its specific meaning in each science. This term is used in sociology, psychology, philosophy, medicine, economics and others sciences.

Ecology is the science of the interaction of living organisms with the environment. As a science, ecology considers the quality of human life from the point of view of life safety. Particularly, ecology researches the harmful anthropogenic influence of the technological and other methods of the development and improvement of life. Harm can be caused directly, for example due to the factors affecting health, or indirectly, for example due to the violations not affecting people directly, but causing a sequence of disturbances in the environment, which ultimately bring harm to the people. Due to the growing rate of urbanization, people become more susceptible to negative influences, especially in the large cities and towns with a high level of environmental anthropogenic pollution.

Aim. As the quality and safety of life is an important issue of our life, this article contains analysis of methods of evaluating of the life quality and safety in engineering and design. Considering these aspects in the beginning stage of project helps to determine the most acceptable and reasonable option and prevent problems in future.

Materials and methods. Hence, our society while developing, is simultaneously destructive. Therefore, it is necessary to ensure that the degree of disturbances does not exceed the permissible limits and norms, and does not create an excessive imbalance. This might be considered as a definition of the function and role of ecology as a science.

The area of health has an important role in evaluating the level of life quality. According to modern concepts, health is not considered just as a physiological aspect, but also includes mental and emotional states, as well as the intellectual level. Therefore, while evaluating the level of life quality and safety, it is necessary to consider all factors related to work and living conditions, and to the conditions of the recreation areas.

To ensure favorable and safe working and living environmental conditions for the population in cities, it is proposed to take into account the factor of life quality and safety in the beginning stage of engineering and building design, residential complexes, districts, etc., and in the planning of a whole city structure. There are

various methods of evaluating the projects in order to determine the most acceptable and reasonable option.

To determine the best acceptable project option, the following approaches are used:

- overall assessment of qualified jury members and experts;
- supervising and directing the development stages of the project in order to ensure the proper conditions for the appropriate level of life quality and safety;
- using computer programs and technology in order to choose the best acceptable project option. [1]

The most objective assessment of the quality of a project is a qualimetric method, which contains a quantitative indicator. For maximum result, the overall quality assessment should include all the main criteria. Therefore, for objectivity and expediency it should include generalized holistic criteria, for example ‘integral quality’ or ‘indicator of integral quality’. [1]

The evaluation value of the quality of a project also requires assessing the quality of the applied evaluating method. For this purpose 14 basic requirements have been developed to apply for 16 evaluating methods. Together these approaches represent a qualimetric evaluating method – the most common approach in determining process to find an optimal project for variant engineering and design direction. Such an approach allows to achieve a higher quality. Using the qualimetric evaluation method possible to increase the quality up to 40%. [1]

The integrated evaluation results are depicted graphically in the form of a ‘property tree’– structure consisting of generalized properties divided into groups (branching of the tree structure), each of them consists of subgroups of properties, etc. up to the last level of the structure, which includes only single properties. [2]

Another commonly used method of quality assessment is to research the project in two directions – determining the influence of natural and anthropogenic factors. The standards, required safety level and properties are determined according to the purpose of the project. The normative values are taken as natural indicators related to the considered area. Results are classified into one of three categories:

favourable conditions, limited favourable conditions, and unfavourable conditions. Recreation areas are assessed in a similar way. The results are attributed to the following 3 categories: very favorable (A), favorable (B) and mediocre (C). [1]

Results and discussion. Thus, three-variant classification system is a characteristic feature of this assessment method. So, this system is discrete and has a drawback – the lack of sufficient flexibility, integrity and complexity.

Therefore, one of the proposed more comprehensive approaches is the method of ratio of the actual value of the estimated factor to its optimal value measured on a 4-point scale. Regarding this method – it needs more detailed consideration depending on the specific characteristics of the evaluated territory and objects.

Each country and region has specific development priorities and also characteristics might need an improvement. Therefore, the integral system of calculating the assessment of life quality and safety may vary from country to country.

Based on research of the factors related to the areas of work, living and recreation environmental conditions, for Ukraine the model was proposed for assessing the life quality and safety of the population in the urbanized environment, which contains following groups of factors:

Group 1 – represents all natural resources of the urbanized area; natural resources, which support all the activities of the people in considering area.

Group 2 – determines and describes the ecological conditions of the environment of the urbanized area.

Groups 3-5 – determines the quality level of the main directions and areas of life in the urbanized area.

Group 6 – contains evaluation of the level of quality of life in the city, based on statistical data for specific period of time. [1]

Determination of the life quality and safety assessment is proceeding through the consequent steps:

Step 1 – determination of the number of influencing partial factors;

Step 2 – assessment of influencing factors in points;

Step 3 – determination of importance and significance of factors;

Step 4 – calculation of the overall integral quality assessment. [2]

The assigned quality assessment includes quantitative and qualitative indicators; it is based on a comparison of received real data with the existing normative values, standards and permissible values. Quantitative value and significance should be determined for each influencing factor.

Conclusions. Suggested system of assessment of life quality and safety of the population in the urban environment is a complex integrated approach, which comprises various directions and areas of human activity in the urbanized areas. The method includes evaluation of natural and climatic quality and safety, ecological and hygienic conditions, living and work conditions, recreational environment, and also assesses the level of social and psychological well-being of the population.

The ecological environment is an important factor for the health and well-being of the population. Negative changes in the ecological environment can show that an increase of profits and income does not always lead to growth and improvement of life quality. Deteriorating of environmental state can cause economic and social crisis.

REFERENCES:

1. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА), Методичні вказівки до вивчення програмного матеріалу з дисципліни «Якість та безпека життєдіяльності населення в міському середовищі»

2. Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА), Методичні вказівки до виконання практичної роботи з курсу «Якість та безпека життєдіяльності населення в міському середовищі»

THE BRAND EXPERIENCE OF UNIVERSITIES. THE IMPORTANCE OF DESIGN IN INSTITUTION BRANDING AND COMMUNICATION

Naumova Nataliya

Candidate of Engineering Sciences

Huzii Vladyslava

Student

National Transport University

Kyiv, Ukraine

Introductions. When a university's brand is paired with institutional communication, it can assist achieve strategically designed goals. Organizing the process within the framework of a university not only gives the institution substance and recognizability, but it also helps the public recognize its worth.

Academic institutions are now driven by a renewal process, questioning themselves on their results, by first analyzing the institution's "brand reputation" concerning target audiences. As a result, in the context of the university, it is an instrument to differentiate and affect the decisions of "customers/consumers" in the traditional sense, as well as those of families investing in their children's education, and the many other audiences to whom the university must communicate the value generated by education, research, and the so-called third sector.

Aim. The article aims to examine the distinctiveness of design management at public institutions, focusing on the idea of brand in the university environment. The purpose is to provide a theoretical framework of branding in higher education, with a focus on brand identification, recognition, corporate image, and visual style, as seen through the lens of marketing expertise.

Materials and methods. According to research, topics such as the growth of the higher education market and university marketing management are understudied and frequently do not fall under the purview of scientists. The work by Balmer, J. M. T., Greyser, S. A., and Urde, M., among the recent publications devoted to this issue, deserves special mention. (2007). Several scholars believe that universities have a

great potential in the popularity of online education, which entails the creation of new services by universities (Drori G. S., Delmestri G., and Oberg A. (2013)).

We used systematic analysis of the components of the university marketing environment, statistical analysis, followed by the construction of its graphical interpretation, methods of generalization and systematization of statistical and primary data, and methods of competitive positions comparison via the use of graphic representation in the course of the study.

Results and discussion. As complex institutional entities, universities may be seen and developed as "brands," with distinct personalities, reputations, and levels of perceived attachment. University branding initiatives that are successful can capture the characteristics of the academic setting while without betraying its fundamental principles.

Thus, the university's "brand" should embody the expectations and advantages that the university provides and, by communicating them through the educational system's apparent and subjective features, meet the target audiences' expectations. The brand is the catalyst for the university's image and identity, as it is both a tool for connecting the university with its audience and a mechanism for creating social sense, as it is developed via the expression and integration of users— both on an intellectual and emotional level.

The brand is defined as a value encompassed by the notion of brand equity, which is the outcome of a long-term connection between the institution, its members, and users through time. In the same way that managing strategic levers in the context of a firm may help optimize the brand and its economic assessment, managing strategic levers in the context of a brand can help optimize the brand and its economic evaluation. Communication becomes the preferred instrument in the total process of value creation, making the Institution itself related, as well as the goals and tactics it pursues, all of which are established by the brand strategy.

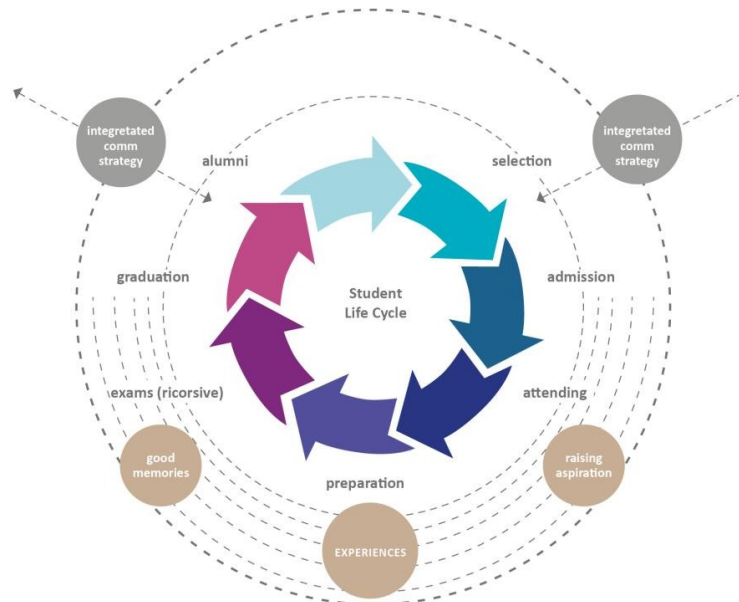
There can be no discussion of university branding without including "experience," which has been one of the most hotly disputed subjects in management

and marketing literature throughout the world in recent years. Experiences are thought to add value to an individual when the following conditions occur: they satisfy the intellect and senses; they provide opportunities for socializing; they allow one's identity to be expressed; and, finally, they provide an opportunity for self-realization.

This is the core aim of universities, particularly with their major user base, students. Universities might thus be understood as "bodies that manage experience creation processes," rather than just as organizations that deliver a service. The users' affective and emotional participation rapidly increases when the idea of service evolves into that of experience.

In this regard, the origin of emotions is particularly fascinating, as it reveals how experiences develop responses to stimuli, causing changes in the underlying processes of those who live them. These are manifestations that deal with the interaction between people and their surroundings. Assuming this approach, a university's function may be greatly increased by incorporating the whole academic community actively and engagingly, with a beneficial impact on the character, identity, and commitment to the University brand.

Identity and visual communication aspects play a crucial part in the immediate importance of the academic community's experiencing mood, both inwardly and publicly, in this context. In this way, symbolic markers and easily recognizable visual features serve as a "landmark" for users. If these markers are in sync with one another and communicate a pleasing and pleasant language, there is extra value. Just as "beautiful things operate better", experiences created and managed with effective communication that elicit favorable reactions initially, then long-lasting experiences later—come together within actual marketing strategy.

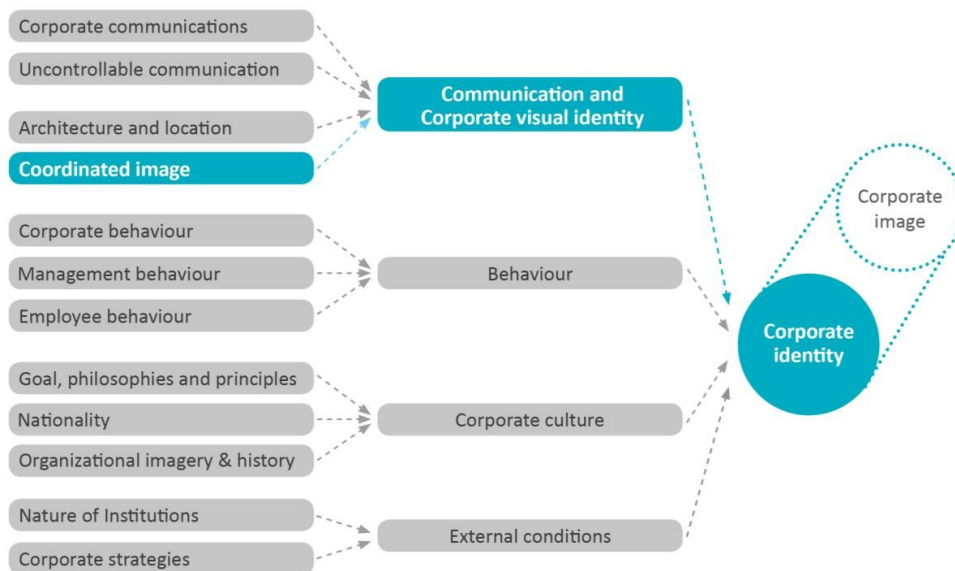

Pic. 1. Life Cycle of the student, experiences, and integrated communication strategy

In the specific context of institutional communication, the message that the sender—the institution—intends to convey is the organization itself overall, in its complex and organic form. In institutions such as universities, all academic bodies, and their components, as they relate to one another and interface with the world outside, implicitly communicate in the name of the institution, they become its representatives and, by personally living the brand, contribute to giving substance to its overall image.

It is critical to organize and anticipate tools, techniques, and messages within an integrated communication system where each action contributes to the creation and dissemination of the company's identity, shaping its image. If "it is impossible not to communicate", then the graphic, conceptual component, transmitted through traditional and digital media, projected using visual design tools, and paired with accurate and appropriate verbal expression, plays a significant role in institutional communication.

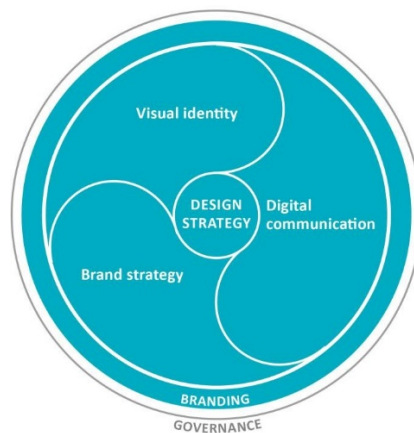
The engine to array all forms of communication is the corporate visual identity, where corporate identity is formed utilizing visual components. This corporate image specifies all of the brand's semiotic aspects, as well as how to apply them to all forms of communication in a coherent and coordinated manner.

Pic. 2. The four components of corporate identity and the significance of corporate visual identity

Graphic design for non-profit institutions is the first research on rebranding for non-profit institutions, and it was written as a guideline of visual identity principles. In the preface, two crucial concepts appear consistency and appropriateness, which are the foundations on which identity is built. Consistency refers to the uniform coordination of communication tools so that they are mutually consistent and work together to produce the institution's overall image by strengthening one another.

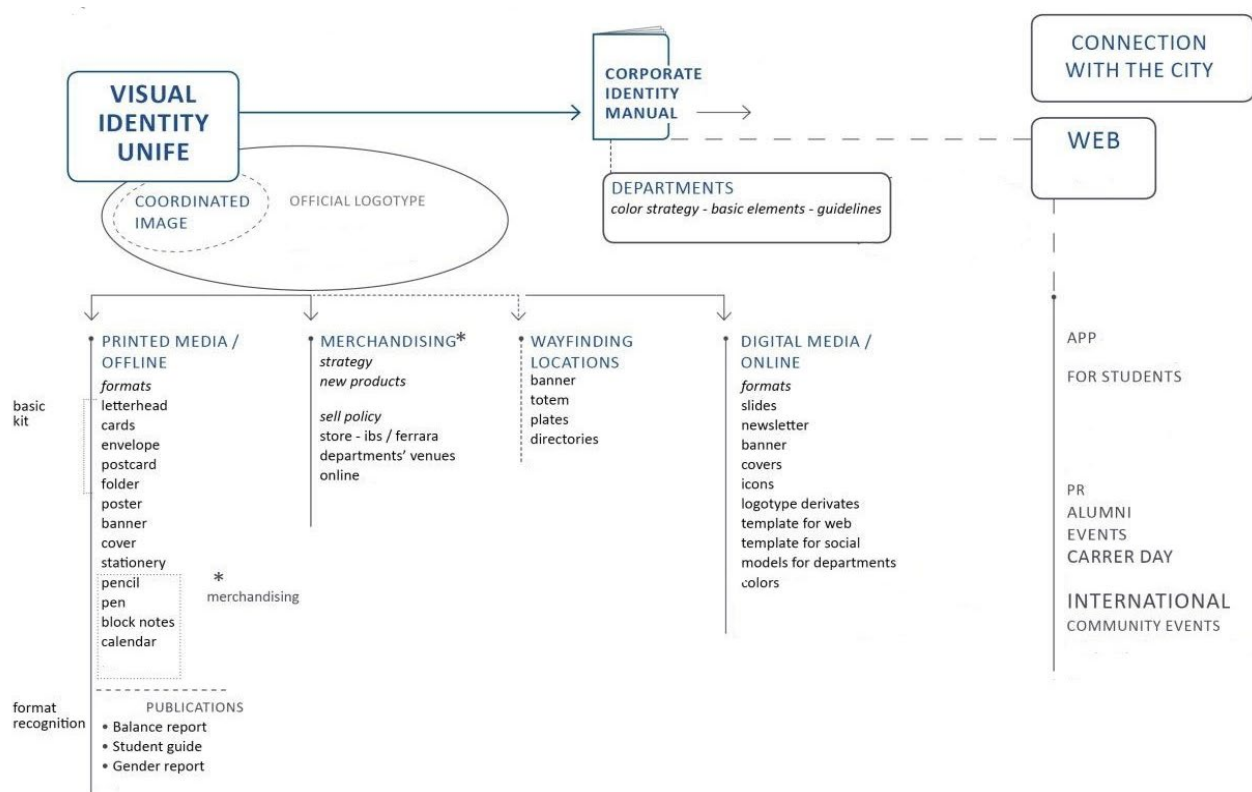
Even inside institutions, it is the designer who serves as manager and director to maintain consistency throughout time, ensuring that each stage of the communication process is in line with the defined aims and attempting to give appropriateness to the whole work, i.e. the corporate identity.

Pic. 3. The intended relationship between the three intervention areas in the overall branding strategy

The research defined three intervention areas that were judged necessary for establishing the core framework and, as a result, developing the brand through time. To begin, fine-tuning a complete advertising and (integrated) brand positioning strategy that can unambiguously, effectively, and distinctively orient the University's image toward both internal and external audiences.

A successful brand concept is a necessary step in securing the University's distinct identity (first at a national, then an international level). The process entails planning (and funding) the activities and initiatives that have been identified as having the maximum impact (quality storytelling, targeted and sustainable sponsorships, relations with opinion leaders and qualifying ambassadors, promotion of Alumni, nurturing talents, e.g. Career days, etc.). The study of an integrated, coherent, and distinguishable visual identity system, starting with restyling and specifying basic components (trademark and logo), and outlining the shared recommendations to use (corporate identity manual), to be gradually applied to the new digital framework as well as various future projects, such as merchandising, is part of the research.

Pic. 4. The overhaul of the university's communication formats

Conclusions. To effectively promote the University and focus entirely on public image and ranking potential benefits, the work involves the first year of fine-tuning initiatives, followed by the development of individual programs (e.g. international dimension, Graduates, marketing, and distribution); finalizing the strategic planning of University identity and community events, and raising collaboration with the community through initiatives to promote the segment.

Regular checks on the brand strategy, comparing quantitative data (number of applications and registered students, presence at events and presence on social media, etc.) as well as qualitative data, via regular inspections, and analyzing the results as a function of set objectives are all important tools for evaluating the growth of brand equity. If the potentials and trends of brand strategy and design-oriented communication are positive, they can be translated into a quantifiable value by building an assessment model that can reveal a Brand Equity marker, based on yearly statistical research that helps position values — responsibility, consistency, competence, quality, public image, and institutional size — and expressing a potential "financial statement" value. Such a value system expresses the circularity of the university brand's initial formulation of the design management process.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ ТА ЕКСКЛЮЗІЇ В СОЦІОГУМАНІТАРНИХ НАУКАХ

Микитюк Ірина Віталіївна
асп. кафедри соціології,
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Введення./Introduction. В ході цивілізаційних змін та, зокрема, розвитку ідеї універсальних прав індивіда в суспільстві з'явилося розуміння нових форм нерівності та, відповідно, актуалізувалася необхідність їхнього подолання та мінімізації їхніх соціальних наслідків. Насамперед це стосується включення раніше дискримінованих індивідів і груп у суспільство. Групи-носії численних відмінностей голосно заявили сьогодні про свої права.

У науковому дискурсі суттєво зріс інтерес до різноманітних форм нерівності та шляхів їхнього подолання. У зв'язку з цим в обіг увійшли два «парні» поняття «ексклюзії» та «інклюдії» [2, с. 67].

Мета роботи./Aim. Неможливо не помітити актуальність окресленої теми, адже зараз кількість людей (і часто дітей) з обмеженими можливостями здоров'я збільшується з різних причин (серед таких причин визначаємо – ріст населення, зниження дитячої смертності, істотне покращення медичних методик виявлення та діагностування захворювань, шкідливі техногенні впливи та ін). Не слід забувати і про прогресуючий процес медикалізації, внаслідок якого номенклатура захворювань також зростає. Тому вважаємо актуальним розглянути особливості теоретико-методологічних підходів різних наукових дисциплін до названого явища.

Матеріали і методи./Materials and methods. Зазначимо, що теоретико-методологічні підходи у межах окремих дисциплін слід розглядати у всій складності і динамічності розвитку науки: ці підходи з часом змінювалися і,

кажучи про дисциплінарні особливості вивчення інклюзії у сфері освіти, потрібно брати до уваги динамічність наукового дискурсу як такого.

У вивченні питання нами були використані методи збирання, обробки та аналізу даних; історичний метод, що передбачає дослідження виникнення, формування і розвитку об'єктів у хронологічній послідовності, в результаті чого ми отримали додаткове знання про процес, який вивчаємо; такі методи теоретичного рівня дослідження, як порівняння, аналіз та синтезування даних.

Результати і обговорення./Results and discussion. Різні дисциплінарні підходи не є статичними і з часом приходять до відносно несуперечливого розуміння інклюзії як оптимального способу організації буття неповносправних осіб у суспільстві. Водночас, реконструкція генези дисциплінарних особливостей розуміння неповносправності та освітньої інклюзії дозволяє, по-перше, зрозуміти зміст цивілізаційного поступу у цьому питанні та, по-друге, висвітлити змістовне наповнення як дискурсу прихильного до впровадження інклюзії так і альтернативного дискурсу.

У цьому сенсі можемо розмежувати стару і нову парадигму у сприйнятті освітньої інклюзії неповносправних. До старої парадигми відносять, зокрема, інтерпретації теології, медицини, соціальної роботи та колекційної педагогіки з тим уточненням, що у межах кожної із названих дисциплін (так само як і у юридичних науках та психології) має місце певна динаміка у напрямі визнання інклюзії оптимальною формою врегулювання проблеми неповносправності [3].

Теологічна модель розуміння неповносправності та, відповідно, освітніх прав осіб із обмеженими можливостями впливає з базових постулатів християнської релігії. Тут, з одного боку, інвалідність є «покаранням за гріхи», а з іншого – інвалідів сприймають як таких, хто страждає, «несе хрест» випробувань [1].

Так, традиційне біомедичне визначення «інвалідності» трактує стан людини з точки зору хвороби або вад, пов'язаних безпосередньо зі станом здоров'я і вказує на те, що саме «не так» з людиною. Такий медичний стан характеризує лише окрему людину. Філантропічне визначення поняття

«інвалідності» історично з'явилося пізніше, ніж «біомедичне», що трактує «інвалідність» як «людську трагедію». Відповідно, людина з інвалідністю є об'єктом співчуття та добродійності, а її стан є основою для стресу не тільки у цієї людини, але і в її родині [4].

У межах соціальної роботи та корекційної педагогіки сформувалася так звана реабілітаційна модель, яка бачить головну проблему інваліда в наявності хворого, «ненормального» тіла або психіки, які потребують медичного лікування та реабілітації, мета яких - усунення або компенсація функціональних розладів [5]. Суть реабілітаційної моделі полягає в тому, щоб адаптувати, пристосувати інваліда до соціуму; завдання ж зміни соціуму в інтересах інваліда і підняття його соціального статусу тут не розглядають. Варто відзначити зв'язок реабілітаційної та медичної моделей. Дослідники підкреслюють змішаний характер цих моделей [3, с.22].

Зміна парадигми у розумінні неповносправності та оптимальних шляхів регулювання цієї проблеми пов'язана із утвердженням ідей гуманізму, універсальних прав людини та загальною демократизацією громадського життя у переважній більшості сучасних країн.

Місце соціології у межах цього процесу є особливим, адже соціологія створює передумови міждисциплінарного дослідження неповносправності та широкі соціальні і культурні передумови встановлення того чи іншого способу регулювання проблеми неповносправності, зокрема у освітньому вимірі.

Сьогодні в рамках соціології, а надто вітчизняної, інклюзивна освіта та її впровадження є ще недостатньо вивченою темою, і саме це актуалізує потребу таких досліджень. Важливими чинниками постають розуміння актуального, суб'єктивного досвіду особи, а також культурний, історичний та соціальний фони.

Висновки./Conclusions. На базі аналізу першоджерел виявлено, що в основі сучасного соціального розвитку західноєвропейських країн лежить ідея соціального включення економічно активного населення, як необхідної умови

стабільного розвитку. Встановлено відсутність одностайного підходу до розуміння змісту базового поняття «соціальна інклюзія».

Після визначення та опису включення дітей з особливими освітніми потребами у суспільне життя, а також різних його рівнів, необхідно вивчити його наслідки для практики соціального сприйняття. Оскільки «особистість є соціальною», то є необхідність визнати, що соціальні проблеми дійсно пов'язані з важливими структурами у суспільстві. В той самий час, наголошуємо, що осмислення проблем інклюзії та ексклюзії в соціогуманітарних науках становить віяло можливих спроб їхнього тлумачення і розпрацювання в майбутньому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богатырева Н.Л. Влияние религиозности на течение реакции горя. Религиозность и клиническая психиатрия. Материалы Первой Московской Международной конференции, 20-21 апреля 2017 года// Сборник научных трудов.– М.: «Сам Полиграфист». 2017. – 278 с.
2. Оксамитна С. Социальная эксклюзия в Украине на начальной стадии реставрации капитализма / С. Оксамитна, В. Хмелько // Социология: теории, методы, маркетинг. – 2004. – № 3. – С. 66–77.
3. Тарасенко Е.А. Социальная политика в области инвалидности: кросскультурный анализ и поиск оптимальной концепции для России // Журнал исследований социальной политики. 2004. Т. 2, № 1. С. 7–28
4. Ярская-Смирнова Е. Р., Наберушкина Э. К. Социальная работа с инвалидами: Учебн.пособие. Саратов: СГТУ. 2003.
5. Seaton M., Kaplan D. Disability Community and Identity: Perceptions of Prenatal Screening // Disability Studies Quarterly Fall. 2001. Vol. 12. № 2.

РЕЛІГІЯ В ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДИСКУРС ПРО РОЛЬ, МІСЦЕ І ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Позній Олександр Володимирович
Аспірант Національного педагогічного
університету ім. М. П. Драгоманова
г. Київ, Україна

Сучасний світ має багато визначень, характеристик, змістовних декларацій. Сучасний світ це світ глобалізації, це час постмодернізму, це світ радикальних модерністських змін, це світ релятивістських цінностей, це світ етнічного ренесансу, це розмаїття ідентичностей, це світ зростання ролі релігії, світ зміни ролі релігії. У цьому суперечливому визначенні сучасного світу вчені презентують теоретичні та практичні дискурси. Проте загалом сучасна глобалізація – це світський, мирний процес, з якого «встановлюється новий соціальний порядок у масштабах усього світу, активізуючи взаємодія культурно різних спільнот. Це процес інституціоналізації глобального соціального та культурного порядку» [1.с. 96].

Глобалізація – це універсализація. Компоненти західного соціального порядку та західних цінностей та способу думки стають універсальними. Але глобалізація водночас і процес партикуляризації. У глобальному порядку мають ідентифікуватися суспільства, традиції перебудовуватись у постійній міжцивілізаційній взаємодії; універсальні принципи мають бути локально інтерпретовані та набути місцевої форми відповідно до місцевих культурних традицій, тобто універсализм партикуляризується. Глобалізація, руйнуючи замкнутість цивілізацій та культур, створює плюралістичний та диференційований на багатьох рівнях світовий порядок.

Роль релігії. Говорючи про роль релігії, слід звернутися до аналізу її соціальної мобілізації. Релігія диференціює функціональні сфери: релігія та політика, релігія та сім'я, релігія та освіта, релігія та соціальна стратифікація. І ця диференціація є підставою для мобілізації громадських рухів, тому що

релігія, декларує свої цінності, хотіла б заявити про свою першу роль і релігійне послання може за певних умов успішно мобілізувати все населення. Трансформуючи вирішення проблем у трансцендентну сферу, релігія має низку явних переваг, а саме: релігія дихотомізує світ на віруючих і не віруючих.

І релігійні рухи прагнуть використовувати та посилити групові общинні, культурні зв'язки у сучасній глобальній системі держав, ґрунтуючись на цій диференціації. І важливо відзначити у зв'язку з цим, що колись політичні та економічні заходи не дають бажаного результату. релігія заповнює вакуум, що виникає. Звернення до релігії в різних сучасних ситуаціях вказує на те, що глобалізація як напрямок розвитку людства не відмовляється від традиційних інститутів, на яких світова спільнота ґрунтується не перше століття.

На думку Л.Бейера, консервативні релігійні рухи відбивають складну структуру світу, краще їх розглядати як критичний пристосувальний у відповідь глобалізм, але з як заперечення фундаментальної структури глобального суспільства» [1.с.102] Оцінюючи роль релігії у світі, що глобалізується, Л.Бейер вказує на дві можливості: або релігія обмежується приватною сферою, обслуговуючи релігійний вибір людей, або активно вторгається в політичну та суспільну сфери. У другому випадку також існують дві можливості: екуменічна, що враховує глобальні проблеми, що породжуються глобалізацією та диференціацією суспільства, або політичний рух, що обстоює культурну самобутність та особливість певного регіону [1.с.105]. На думку Л.Бейера нині переважає другий варіант.

Про роль релігії у світі глобалізації пише відомий американський вчений Ф.Лечнер: «Світові релігії функціонують як глобальні інститути. З культурної погляду релігія залишається серцевиною багатьох цивілізацій, є важливим елементом світової культури. Історично релігія, безумовно, є суттєвою ланкою в причинному ланцюзі глобалізації» [2.с.87]

Р.Фальк, американський вчений-релігієзнавець вважає, що роль монотеїстичних релігій (християнства, ісламу та іудаїзму) в умовах глобалізації, заснованої на технологічній революції, характеризується

невизначеністю та мінливістю. Релігія концентрується на духовній природі людської натури та сенсу життя і завжди чинить опір редуccionістським поглядам на людську природу. У цьому ролі релігія оспорюється домінуючими мотивами глобалізації. Або релігія зникне через цей виклик, або відродиться як сила оновлення, яка чинитиме опір глобалізації та запропонує альтернативну трактування реальності» [3 с. 46].

У постмодерністський період домінують два чинники: глобальний ринок, який обслуговує глобальні ЗМІ, контрольовані Заходом, і відродження переважно не західних релігій, які заперечують різні аспекти секуляризації. Це релігійне піднесення висловлює різні тенденції. У деяких випадках релігійна активність є реакцією на особливий вплив глобалізації, в інших – це спосіб збереження ідентичності та утвердження інтересів знедолених, у третіх – релігійний радикалізм, який заповнює нормативний та ідеологічний вакуум, що утворився з ураженням радикального марксизму-ленінізму. Р.Фальк говорить про позитивний прогноз зростання ролі релігії в епоху глобалізації. «Взаємодія та змішування цивілізацій та культур, що посилюються глобалізацією, а також різними факторами планетарного масштабу, сприятимуть єдності людства та активізації діалогу»[3.с.77].

Таким чином, Р.Фальк бачить дві різні релігійні відповіді на глобалізацію. Перший – жорсткий, що відстоює свою власну ідентичність, що бачить у західній цивілізації та інших релігіях загрозу своєму існуванню і впливу. І другий - примирливий і об'єднує, що розглядає релігію як аспект морально життєздатної глобалізації, що включає визнання релігійних, етнічних та культурних відмінностей та бере до уваги проблему справедливості [3.с.93].

Можна припускати, що роль релігії така значуща, що майбутнє світу, перспективи створення певної форми гуманного глобального управління в ХХІ можуть залежати від того, чи буде здатне релігійне відродження запропонувати основу для більш соціально та політично відповідальної форми глобалізації, ніж існуюча. І, отже, роль релігії, що конфронтує з глобалізацією, або

“гуманізуючою” глобалізацію, очевидно, залишається важливою в найближчому майбутньому [З.с.124]

Місце релігії за умов глобалізації. У світі існують реальні тенденції до формування світового громадянського суспільства і водночас у реальності світ, як і раніше, розколотий на антагоністичні релігійні, культурні, етнічні, регіональні та національні ідентичності, які також породжуються глобалізацією. Тому можна припускати, що глобалізація очевидно сприяє зростанню релігійності та збереженню традиційних, укорінених у релігії інститутів суспільного життя – зокрема, американський вплив на Європу сприяє поширенню протестантського фундаменталізму, руху проти абортів, пропаганді сімейних цінностей.

Однак у багатьох випадках цінності глобалізації руйнують політичну ідеологію, пов'язану з релігією, характер національної самосвідомості етносів, місце та роль релігії в житті суспільства. Руйнування ідеологій та соціальних відносин, в які органічно століттями була вбудована релігія, кидає їй небезпечний виклик, на який вона має знайти гідну відповідь, бо іноді під питанням виявляється саме її існування у суспільстві. Єдина риса сучасної «глобальної» релігійності, яка є закономірним наслідком глобалізації, це детериторіалізація релігії. Релігія стає розсіяною поверх традиційних конфесійних, політичних, культурних та цивілізаційних кордонів. Будь-яка релігія знаходить своїх прихильників там, де історично їх ніколи не було і втрачає в регіонах традиційного поширення. До цього додаємо, що глобалізація породила низку феноменів у релігійній сфері, таких як: фундаменталізм, тероризм, трансформація релігії, політизація релігії, детериторіалізація релігії, дисперсія релігії, політизація релігії.

Європейський вектор України актуалізує питання про відхід релігії як соціального феномена у приватну сферу особистості, і стати життєстверджувальним циклом громадських змін ХХІ ст. — ставити питання про громадські, національно-державницькі виміри релігійності в сучасній Україні, специфіку яких Україна не має об'єктивного права позбуватися,

оскільки вона є поліетнічною, поліконфесійною державою. Тобто не сакралізувати політику і не політизувати сакральне. Захист цих принципів спирається на традицію рівності, розрізень та відмінностей. На повестці дня у контексті соціології релігії має реалізуватися заклик: “На основі толерантності знайти сенс відмінностей на індивідуальному, національному та міждержавному рівнях [4с.68]

Щодо соціологічного підходу в цьому контексті до вивчення місця релігії в суспільстві, то базові основи релігії, що існують в українському соціумі на даному етапі, охоплюють цілу низку проблем, а саме: питання відповідності модерністському суспільству, врахування особливостей поширення інформаційних технологій, політизація релігійних рухів.

Вчені, що досліджують особливості релігії в епоху глобалізації, здебільшого схильні вважати, що у релігії немає якихось стандартів, покарань за їх порушення і взагалі відсутня конкретна вірувальна система. Ця релігійна думка відкидає етнічну чи статеву дискримінацію. Вона визнає права сексуальних меншин і закликає реалізувати людські бажання та пристрасті, дає для цього позитивний стимул. В епоху глобалізації з появою парадигми постмодернізму змінилася інтерпретація християнства та ісламу. Постмодерністський підхід спрямований на розведення та синкретизацію їхньої догматики, а також на відхід від традиційних тлумачень. За традиційними релігіями визнають етичні та правові функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Beier Matthias. Religion & Spirituality. Christianity Religious Studies The Sociology of Religious Movements. New York :Routledge, 1997. 488 p.
2. Lechner F. Rational Choice and Religious Economies // The SAGE Handbook of the Sociology of Religion / Edited by: James A. Beckford & N. J. Demerath III. Chapter 4. London, 2007. P. 81–97.

3. Finke R., Stark R. Religious economies and sacred canopies: Religious mobilization in American cities // *American sociological review*. 1988(Feb.). Vol. 53. No. 1. P. 41–49.

4. Максим Паращевін Релігія в Україні: траєкторія інституційних змін [монографія] / Максим Паращевін. – Київ: Ін-т соціології НАН України, 2017. – 362 с.

АНАЛІЗ ЗАГАЛЬНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА СТРУКТУРИ В EVENT -ІНДУСТРІЇ

Руденко Діана Олександрівна,

к. т. н., доцент

Постніков Андрій Васильович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. На сьогодні регіональний ринок event-послуг, тобто ринок послуг з організації свят, показує тенденцію зростання як на регіональному рівні, так і на світовому. Ці послуги є професійною допомогою в організації будь-яких заходів, починаючи від святкування дня народження та закінчуючи широкомасштабними заходами на багатотисячну аудиторію. Саме тому цей ринок має попит майже в усіх вікових категорій впродовж 15 років.

Світовий ринок святкових послуг існує з кінця 19 століття та вже досяг достатньої популярності. В Україні існує понад 100 event-агентств, проте провідними гравцями на ринку виступають тільки 10-15 з них.

В той самий час стратегії, які використовуються компаніями на event-ринку, різноманітні, багато моделей стратегічного планування інноваційні. Конкурентну перевагу матимуть компанії, які швидко використовують ситуацію, що склалася на ринку, для впровадження ефективних стратегій розвитку з метою стрімкого зростання. Правильно вибрані стратегії розвитку є колосальною конкурентною перевагою. Програми розробки сценаріїв заходів найчастіше відрізняються своєю оригінальністю в різних агентствах, але існують і деякі стандарти, які виступають базою для багатьох event-менеджерів.

Ціль роботи./Aim. Event-менеджмент у своїй концептуальній ідеології припускає орієнтацію організованих заходів на емоційне сприйняття аудиторії, позитивне освітлення в ЗМІ та відгук з боку соціальних груп. Нині виняткові

події або event-заходи набувають все більшого значення у якості інструменту дії на цільові аудиторії. Перетворення стандартних заходів на виняткові та неповторні події складає основу event-менеджменту. Проведення таких подій повинне враховувати, що вони за своєю суттю, ризиковані та вимагають високої міри відповідальності.

Event-менеджмент включає дії від постановки мети та пов'язання її зі стратегічними завданнями, оперативним плануванням та проведенням заходів в заздалегідь визначених часових рамках. При цьому в центрі event-менеджменту знаходиться цільова аудиторія проєктованої події та замовники проведення цього заходу.

Основною метою дослідження цієї роботи є аналіз регіонального ринку event-послуг.

Матеріали та методи./Materials and methods. На підставі визначення мети, встановлення виду та найменування event- заходу воно стає продуктом (і бажано – брендом). Тепер для цього продукту треба підібрати інструменти маркетингу.

Маркетинг включає усі заходи, що сприяє з'ясуванню потреб можливих клієнтів на ринку, а також усі інструменти, необхідні для задоволення цих потреб. Простіше кажучи, маркетинг доносить правильний, потрібний event-продукт до споживачів. І цьому служать інструменти маркетингу:

- політика відносно продукту (у тому числі програма, сервіс);
- політика цін (у тому числі встановлення цін на вхідні квитки, визначення вартості їжі та напоїв);
- політика дистрибуції (у тому числі система талонів, логістика відвідувачів);
- політика комунікації (у тому числі запрошення, плакати).

Маркетинг для сфери обслуговування – особливо для проведення заходів, означає, що нематеріальний довго гральний продукт, що існує в найрізноманітніших мислимих проявах, має бути роз'яснений і розрекламований. Продукт захід, пред'являє набагато ширшу інтерпретацію

змісту або характеристик продукту. Маркетинг заходу покликаний виділити його на тлі конкурентних заходів і забезпечити диференціацію за якістю, сервісу і додатковим перевагам.

Таким чином, маркетинг – це філософія управління фірмою або підприємством, згідно з якою дозвіл проблем і задоволення потреб споживачів веде до комерційного успіху організації та приносить користь суспільству. Далі розглянемо деякі з цілей маркетингу:

- максимізація споживання;
- підвищення міри задоволення покупців від купівлі товару;
- надання максимально широкого вибору споживачам;
- підвищення якості життя.

Перша мета – максимізація споживання, дуже важлива для будь-якого підприємства. По-іншому її можна назвати "максимізація прибутку". Сенс полягає в тому, щоб максимально підвищити споживання товару будь-якими прийнятними способами, оскільки це веде до розширення виробництва, а отже, і до збільшення прибутку.

Друга мета – підвищення міри задоволення покупців від купівлі товару. Але виробники теж отримують вигоду, якщо споживач отримає максимальне задоволення від купівлі, він купить цей товар повторно, можливо, що у більшій кількості, та ще й може порадити його рідним та друзям. Таким чином, приносити максимальне задоволення від купівлі в інтересах самих організацій, але, на жаль, не усі про це здогадуються.

Третя мета – надання максимально широкого вибору споживачам. З одного боку, це повністю задовольнить потреби покупців у виборі найкращого товару. Але з іншої – розширення виробництва може не спричинити підвищення попиту, тоді ціна товару збільшиться із-за великих витрат, а збільшення ціни спричинить невдоволення споживачів. Тому таку мету ставлять перед собою компанії упевнені, що їх товар матиме величезний попит.

Четверта мета – підвищення якості життя. Ця мета часто ставиться на перше місце. Поліпшення якості життя полягає, по-перше, в підвищенні якості,

збільшенні кількості, розширенні асортименту, доступної вартості товарів. А по-друге, збільшення позитивної дії маркетингу на фізичне (що оточує) і культурне (духовну) середовище. Тобто своєю метою фірми повинні ставити розвиток загальнокультурних цінностей і поліпшення довкілля. Правда виміряти якість життя, як, втім, і задоволення товаром, можна тільки відносно і це досить важко.

Event-маркетинг в Україні має ряд особливостей, які легко визначити за допомогою матриці SWOT-аналізу. З аналізу переваг і можливостей event-маркетингу можна стверджувати, що:

- кожен подієвий проект містить в собі потужну новинну складову, пов'язану, наприклад, з участю в заході яких-небудь відомих персон. І якщо на event-заходах є присутнім максимальна кількість журналістів і інших представників ЗМІ, той захід набуває потужну PR-підтримку у вигляді подальших публікацій в ЗМІ та репортажів;

- event-маркетинг має довгостроковий ефект, оскільки починається задовго до події в анонсах, афішах, на прес-конференціях і триває в подальших виступах, гастролях і публікаціях в ЗМІ;

- економія фінансів, в порівнянні з традиційною рекламою, event-маркетинг дозволяє заощадити до 30% загального бюджету, в той час як ефективність досягається шляхом правильно спланованою й оригінальною рекламною кампанією набагато швидше;

- event-маркетинг дає можливість вчинити прямі продажі шляхом прив'язки їх до заходу, хоча захід не завжди має на увазі під собою продаж продукції.

Існує також декілька недоліків і загроз, яким може піддатися event-маркетинг в майбутньому. Відсутність розуміння з боку багатьох рекламних агентств принципів проведення заходів, а визнаних професіоналів недостатньо. У зв'язку з цим існує проблема копіювання тактики західного ринку яка може тільки погіршити ситуацію не пристосувавши event-маркетинг до умов України. Проблеми якості, вартості послуг кваліфікованого сервісу ставлять під

питання довіру корпоративних клієнтів до агентств що пропонує послуги в області організації заходів.

Безумовно, в Україні можна знайти багато креативних ідей в області event-маркетингу але, на жаль, більшість компаній здатні лише продумати первинну стадію розкручування бренду, а подальша маркетингова стратегія відсутня, що призводить до зниження уваги до бренду.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ринок event-послуг України та особливо Харківський ринок включає безліч учасників. Умовно їх можна поділити на три групи: клієнти, агентства і підрядники. Схема взаємодії усіх трьох груп учасників ринку дуже проста. Клієнт звертається в агентство з певним завданням (провести захід), після чого агентство розробляє концепцію заходу, підбирає підрядників для найкращого виконання запиту клієнта і стежить за втіленням усіх задумів в життя.

Існує багато різних класифікацій категорій event-послуг. На мій погляд, як найповнішою є класифікація, розроблена Національною Асоціацією Організаторів Заходів. У рамках виділяють наступні категорії event-послуг:

- корпоративні заходи – будь-які події, що підтримують бізнес-цілі, включаючи функції управління, корпоративні комунікації, навчання, маркетинг, стимулювання праці;
- маркетингові події – заходи, метою яких є пошук контакту з цільовою аудиторією клієнтів;
- семінари та конференції – заходи, організовані для обміну інформацією, дискусій і обговорень, консенсусу і рішень, освіти й побудови стосунків;
- фестивалі – культурні заходи для широкого кола людей, присвячені певній темі;
- приватні заходи – заходи, створені за замовленням однієї людини або вузької групи людей;
- благодійні заходи – заходи, кінцевою метою яких є допомога людям та тваринам;

– спортивні події – заходи, в яких центральне або провідне місце займають спортивні події, а гості можуть бути як спостерігачами, так і учасниками спортивного дійства;

– світські заходи – приватні заходи для вузького кола людей, присвячені конкретній події: культурній, релігійній, соціальній;

– державні та цивільні події – заходи, організовані для муніципального або державної урядової установи, політичної партії і так далі.

Якщо подивитися на структуру ринку подій послуг Харкова, то можна відзначити, що бувають два типи агентств що працюють на ринку – це агентства універсальної спрямованості та вузькоспеціалізовані агентства.

Висновки./Conclusions. У цій роботі була розглянута така важлива складова діяльності будь-якої організації, як аналіз управління та планування проектів в event-менеджменті, впровадження маркетингової комунікації, проаналізований ринок послуг, досліджено тенденцію розвитку event-послуг і в кінці розроблена модель системи. Було вивчено положення індустрії в цілому, проведений аналіз регіонального ринку event-послуг.

МЕТОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ Б.ГРОФМАНА ДО ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕЛЕКТОРАЛЬНИХ СИСТЕМ

Штепа Сергій Олександрович

к. п. н., доцент
Національний авіаційний університет
г. Киев, Україна

Електоральні системи є предметом досліджень соціології і політології не мало років, проте чи не найбільш актуальними вони є для нашої країни. Прийняття Виборчого кодексу у липні – грудні 2019 року змінило правила проведення виборчих змагань докорінно. У нашій статті здійснена спроба проаналізувати еволюцію виборчих систем, засади, інституції та шляхи розвитку парламентаризму. Світ мобільно змінюється і це не може не впливати на розвиток електоральних систем. Робота Бернарда Грофмана, професора Центру дослідження демократії в Каліфорнійському університеті має назву *Perspectives on the Comparative Study of Electoral Systems* та покаже нам електоральну еволюцію політичних партій та партійних лідерів.

Б.Грофман як головний постулат своєї праці презентує тезу про те, що з розвитком модерністського і зараз постмодерністського суспільства вивчення виборчих систем не втрачає своєї актуальності, а навпаки набуває іншої якості. Причини, які пояснюють високу актуальність досліджень про електоральні системи Б.Грофман називає наступні:

- стає дедалі більше країн із досвідом демократичних виборів,
- стає дедалі більше країн досвід проведення демократичних виборів у яких є доступний для вивчення;
- поява великої кількості нових джерел даних, таких як порівняльне дослідження «Виборчі системи» (CSES), яке надає дані про вибори, дані опитувань та інформацію про політичний контекст, у якому проводилися вибори;
- поява електронних архівів виборів;

- використання нових модерністських методів аналізу;
- збільшення значної кількості вчених, які досліджують електоральні системи; -активний розвиток Політичної науки [1.с.52].

Б.Грофман відзначає як позитивний факт наявність бази даних щодо електоральних систем. Ці дані мають суттєві відмінності, різні спостереження, що також є позитивним, тому що дають можливість експлікувати досвід на інші умови. Що стосується виборів, що піддаються кількісній оцінці, то існує безліч випадків із суттєвими відмінностями як залежні, так і незалежні змінні, що представляють інтерес, а також деякі дані довгострокових тимчасових рядів з багатьма спостереженнями. Також ці дані дозволяють перевіряти теоретичні постулати. Б.Грофман стверджує: «Ми можемо зробити порівняння до і після виборів, щоб вивчити наслідки змін виборчого законодавства в реальних умовах, і ми можемо проводити експерименти для вивчення наслідків виборчого законодавства» [1.с.76.].

І якщо повторювати ще раз Б.Грофмана, то з цих причин дослідження виборчих систем були вітриною найкращих політичних наук. Дослідження виборчих систем має значний ресурс і вони показують, що цей ресурс дозволяє соціологам та політологам створювати корисні емпіричні узагальнення та теорії, які, що дуже важливо, не прив'язані до часу та країни.

Б.Грофман виділяє п'ять різних дослідницьких стратегій виборчих систем:

- теорія соціального вибору,
- основні емпіричні дослідження,
- раціональний вибір,
- використання вбудованих систем [1.с.102.].

Деякі підходи до соціального вибору означають прагнення вчених охарактеризувати правила голосування в аксіоматичній формі або прагнення вивчити нормативні властивості правил голосування, наприклад, здатність реагувати на зміни в основних уподобаннях виборців або ймовірність вибору

кандидата, який може отримати більшість порівняно з іншими кандидатами в очній боротьбі.

Соціологи, які використовують підхід соціального вибору, вважають, що потрібно поважно дивитись на структуру індивідуальних переваг, наприклад, ступінь, у якому переваги мають певну форму одномірності, відому як однобічність. Також соціологи вважають, що соціальний підхід дозволяє аналізувати переваги виборців та оцінювати ймовірність того, що різні методи голосування призведуть до однакового результату.

Емпіричні дослідження електоральних систем переважно спрямовані на вимірювання впливу певних виборчих правил національного рівня у різних одиницях однієї й тієї ж держави з допомогою таких методів, як регресія результату, змінна, кількість політичних партій чи заходи пропорційності місць – голосів відносин, проти характеристик виборчої системи та деякого набору контрольних змінних. Основні емпіричні дослідження характеризуються як дослідження з конкретної країни, і великомасштабним аналізом даних як опитувань і агрегованих даних на міжнаціональному рівні. Моделювання раціонального вибору наголошує на стратегічній поведінці виборців та кандидатів/партій. Зазвичай результати у моделях раціонального вибору мають форму теореми про те, як ефекти виборчої системи в рівновазі визначаються стимулами, які різні правила передбачають для поведінки виборців та партій/кандидатів з різних припущень про мотивацію, яку ми приписуємо виборцям, та функції корисності. Існує «м'яка» форма моделювання раціонального вибору, яка спирається на базовий ідентифікатор ідеї поведінки, рухомі стимули та обмеження без формалізму.

Термін вбудовані системи. Відмінною рисою підходу вбудованих систем у дослідженнях виборчих систем є уявлення у тому, що ефекти виборчої системи можуть бути цілком зрозумілі лише в межах контексту загальної конституційної, соціальної та партійної системи, у якому вони вбудовані.

Механізми агрегації голосів - це правила, що визначають, як підтримка кандидата чи партії «заноситься» до бюлетенів виборців, переводиться у

виграші та програші. Агрегування голосів це лише один із аспектів організації виборів, хоча, можливо, й найважливіший. Б. Грофман, вивчаючи виборчі системи, визначив близько двох десятків різних аспектів виборчих правил, включаючи правила, що впливають на процеси відбору кандидатів, положення про фінансування кампанії та правила про допустиму рекламу кампанії. Б.Грофман уточнює, що він має на увазі лише правила агрегації голосів, коли говорить про ефект виборчої системи. Він називає фактори, що впливають на ефективність виборів: ресурси виборів та змін виборчої системи, незалежний вплив виборчих правил як у порівнянні з важливістю політичного контексту, різниця між дистальним та проксимальним впливом виборчої системи, нормативна важливість компромісів між безліччю оціночних критеріїв, використання як польових, так і лабораторних експериментів.

Б.Грофман особливо розглядав питання щодо можливостей посилення ефекту виборчої системи. Він висловлював певний скептицизм до простої дихотомії між пропорційним представництвом (PR) і множинністю.

Його пояснення такі. По-перше, є паралелі між мажоритарним та списковим пропорційним представництвом (PR), які значною мірою ігноруються в літературі щодо виборчих систем через акцент на PR проти розділової лінії множини або континууму методів, які ставлять їх на протилежних полюсах. Зокрема, PR та множинність списків поділяють ту властивість, на якій вони зосереджені і рахують лише перші переваги, а не загальний рейтинг переваг. Більш того, PR та множинність дозволяють групам з підтримкою меншості іноді отримувати місця, а це не так для мажоритарних систем. По-друге, ця відмінність не дозволяє розрізняти типи PR, наприклад, список PR проти єдиного голосу, що передається проти єдиного непередаваного голосу проти кумулятивного голосування. Так само ця різниця не розрізняє системи множинності та більшості і серед підтипів кожної. Він також не враховує змішані системи, які стали набувати все більшого значення, як реальних варіантів вибору, так і з теоретичних причин через особливості, які вважаються бажаними з нормативної точки зору.

Таким чином, необхідно визнати складність виборчих правил і як мінімум використовувати змінні, що дозволяють розрізнити варіанти типів виборчих систем, наприклад, відкритий список порівняно із закритими системами; середня величина округу (тобто кількість місць в окрузі); рівні, правила, що дозволяють передвиборні коаліції, багатоступінчасті вибори та ранжуванні методи голосування.

Загалом потрібно приділяти більше уваги електоральним ресурсам при оцінці виборчої системи. Наприклад, у США та Великій Британії правила плюралізму та мажоритарні інститути спочатку обрані тому, що ці нації пов'язані як з мажоритарними, так і індивідуалістичними цінностями, і зберігається з причин як інерції, так і відповідності між ціннісною структурою та виборчим правилом.

Але Б.Грофман зазначає і це важливо для соціологів, що навіть якщо не прийняти крайньої думки про те, що виборчі системи мають значно менше значення, ніж культурні та контекстні чинники, можна очікувати, що при зміні виборчих систем ми не можемо повністю досягти очікуваних політичних змін, якщо не відбулася зміна соціальних балансу сил і ні вносяться компенсаційні коригування в інші елементи політичного процесу. Проте саме прихід до загальноприйнятих парламентських процедур цивілізованих демократій буде означати прийняття України у західний гуманітарно-ідеологічний простір, цивілізаційний розрив із авторитаріями сходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bernard Grofman. Perspectives on the Comparative Study of Electoral Systems. Електронний режим: <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-020614-092344>

СУЧАСНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Юзікова Наталія Семенівна

д-р. юрид. наук, проф.

Марченко Ольга Василівна

Студент

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. Європейська соціальна модель належить до однієї з найсильніших систем соціального захисту у світі. Проте розробка єдиної стратегії соціальної політики повинна враховувати відмінності в менталітеті й особливостях кожної конкретної країни

Ціль роботи. Вивчення та аналіз правових основ соціальної політики Європейського союзу щодо забезпечення соціального розвитку в процесі інтеграції країн учасниць а також пом'якшення соціальних наслідків інтеграції.

Матеріали і методи. В роботі використано дані відкритих джерел та установчих документів Європейського союзу.

Результати та обговорення. Правові основи соціальної політики були закладені в установчі документи Європейського союзу. У якості основного напрямку визнане забезпечення соціального розвитку в процесі інтеграції країн учасниць і пом'якшення соціальних наслідків інтеграції. На першому етапі інтеграції був заснований Європейський соціальний фонд як фінансовий інструмент соціальної політики відповідно до Програми соціальних дій Європейського союзу. По мірі поглиблення інтеграції для реалізації ідей єдиного ринку необхідно вільне переміщення та свобода ділової активності людей по всій території співтовариства. Це передбачає забезпечення рівності трудових і соціальних прав усього населення [1].

Соціальна й економічна стабільність, єдиний внутрішній ринок і ринок праці, наднаціональні інститути керування, єдиний економічний і валютний

союзи, єдиний простір без кордонів, зона євро, європейське громадянство, почуття соціальної захищеності - усі ці вражаючі завоювання об'єднаної Європи протягом півстоліття демонстрували можливості стійкого функціонування. При цьому економічний ріст не супроводжувався ні сильними фінансовими катаклізмами, ні такими критичними викидами соціальної напруженості, які могли б мати фатальні наслідки.

Створення єдиного економічного, валютного й географічного простору, по суті, служило лише етапом на шляху до єдиного соціального простору як до стратегічної мети європейської інтеграції. У цьому напрямку зроблені певні кроки у вигляді створення спеціальних наднаціональних інститутів для вироблення єдиних для всього співтовариства розв'язків з таких питань як масова міграція, професійне навчання, охорона здоров'я, екологія. Платформою для здійснення цих проектів виступив єдиний інформаційний простір Європейського союзу [2].

Європейська стратегія розвитку споконвічно включала, мабуть, усього дві основні компоненти: економічне зростання та соціальну згуртованість на основі справедливого розподілу суспільного багатства. На наступних етапах європейська соціальна модель була доповнена вимогами охорони навколишнього середовища, формуванням нової самосвідомості громадян об'єднаної Європи та захисту їх людської гідності. Загальні фундаментальні цінності європейської соціальної моделі сформулював комісар Єврокомісії з питань зайнятості, соціальної політики й рівних можливостей В. Шпідла: "Прихильність демократії, відмова від будь-яких форм дискримінації, загальний доступ до освіти, високоякісна й загальнодоступна охорона здоров'я, гендерна рівність, солідарність і справедливість, визнання ролі соціальних партнерів і соціального діалогу" [3]. Ці базові цінності повинні розділятися всіма державами Євросоюзу незалежно від національних особливостей їх соціальних моделей.

Безумовно, принципові установки Європейського союзу в області зайнятості будуть зміщені на другий план в умовах економічного спаду під

тиском безробіття. Тому включення людської гідності в систему загальноєвропейських цінностей мотивується не тільки гуманітарними уявленнями про необхідність поваги прав і свобод людської особистості, але й цілком прагматичними міркуваннями про роль людського капіталу в забезпеченні стійкого економічного зростання. Звідси виникає підвищений інтерес до освіти як до способу збільшення цього капіталу. Невипадково однієї з найважливіших складових Індексу розвитку людського потенціалу (Human Development Index) є рівень освіти населення й пов'язані із цим державні й приватні витрати.

Освіта, професійна підготовка й безперервне навчання відіграють важливу економічну й соціальну роль у системі політичних установок Євросоюзу. Можливість проживання, навчання й роботи в інших країнах вносять основний вклад у міжкультурне розуміння, особистісний розвиток і повномасштабну реалізацію економічного потенціалу Європейського союзу. Єврокомісія забезпечує стимуляцію й підтримку взаємного співробітництва держав членів у цій області, вкладаючи засоби в такі освітні, професійні й виховні програми як, наприклад, Програма безперервного навчання [4].

Протягом 1990- х рр. більша частина європейських законів у соціальній сфері ґрунтувалися на Угоді про соціальну політику, що додавався до протоколу Маастрихтського договору [5], і на Соціальній хартії 1989 р., що не носила характеру юридично зобов'язуючого документа. Однак британський уряд того часу не підписував ні Угоду, ні Хартію. Надане Великобританії право виключення (opt-out) обмежувало можливість прийняття європейського законодавства в соціальній сфері, тому що соціальні зобов'язання й витрати, покладені на фірми тих країн, які європейським законам підпорядковувались, породжували конкурентну перевагу для британських фірм, які теж користувались необмеженим доступом на європейський ринок. Відновити єдність в "соціальному вимірі" інтеграції вдалося в грудні 1997 р., коли лейбористський уряд, перемігши консерваторів у Великобританії, схвалив Амстердамський договір, що інкорпорував Маастрихтський соціальний

протокол. Стаття 136 Амстердамського договору, який набув чинності в травні 1999 р., та підтверджує, що соціальна політика - це відтепер сфера спільної турботи Європейського співтовариства та держав членів. Договірні основи й процедури прийняття рішень, що діють у відношенні європейського законодавства в соціальній сфері, прописані в ст. 137, 139, 141. Амстердамський договір злегка модифікував сфери застосування кваліфікованої більшості, одноголосності, а також ті, які раніше не входили у компетенцію співтовариства. До них відносяться питання оплати праці, права на асоціацію, страйк і локаут (звільнення працівників з ініціативи роботодавця у зв'язку з участю в колективній трудовій суперечці або в страйку) [6].

На сесії Європейської ради в Ессені в 1994 р. Комісії й Раді було доручено стежити за тим, що відбувається із зайнятістю усередині окремих країн, і щорічно доповідати Європейській раді про досягнуті результати в боротьбі з безробіттям. Починаючи із середини 1990-х рр., датські підходи до даної проблеми отримали додаткове підсилення з боку нових країн - учасниць (Швеції й Фінляндії): зростаюча увага на рівні Євросоюзу стала приділятися взаємозв'язкам між економічною, соціальною політикою й політикою зайнятості. Нарешті, Європейська стратегія зайнятості (ЄСЗ, European Employment strategy) була кодифікована в Амстердамському договорі та затверджена Люксембурзькою сесією Європейської ради в 1997 р., тобто ще до вступу Амстердамського договору в силу. Згодом сприяння зайнятості було включено в список цілей Євросоюзу: мова йде про прагнення до досягнення "високого рівня зайнятості", при якому не наносився б збиток конкурентоспроможності

У сфері соціальної політики джерелом повноважень ЄС служать розділ VIII "Зайнятість", дві глави розділу XI ч. 3 Договору про ЄС - главі 1 "Соціальні стани" і главі 2 "Європейський соціальний фонд", а також положення про вільне пересування працівників, що міститься в главі 1 розділу III ч. 3 Договору про ЄС. Важливу роль при проведенні загальної соціальної політики Євросоюзу відіграють кілька документів, присвячених соціальним правам особистості:

- Хартія Європейського союзу про основні права 2000 р.;

- Європейська соціальна хартія, підписана під егідою Ради Європи в 1961 р. і переглянута в 1996 р.;

- Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників 1989 р.

Соціальна політика, будучи однією з найважливіших складових внутрішньої політики будь-якої країни, регулює соціально-економічні відносини й перебуває у віданні уряду кожної окремої держави. В останні десятиліття все більшу актуальність здобуває завдання формування єдиної соціальної політики Європейського союзу. До того соціальній політиці в процесі європейської інтеграції надавалося другорядне значення в порівнянні з дослідженнями політичних і економічних її аспектів. Уже із прийняттям Хартії соціальних прав працівників, яка закріпила мінімальні стандарти соціального забезпечення й стала своєрідним прологом створення єдиної стратегії в цій області, намітилися труднощі, пов'язані з формуванням єдиної соціальної стратегії, обумовлені в першу чергу різним рівнем економічного й політичного розвитку, а також особливостями менталітету країн - членів Євросоюзу. Деякі вимоги Хартії для окремих країн представлялися важко виконуваними. Наступним вагомим внеском у формування основ єдиної соціальної політики Європейського союзу стало підписання Маастрихтського договору [5].

На сьогоднішній день можна говорити про чотири сформовані моделі (або режими): нордичної, англосаксонської, континентальної і південноєвропейської, а також про велику групу країн із соціалістичним минулим, де соціальна держава перебуває в стадії концептуального й інституціонального оформлення. Між ними прослідковуються серйозні відмінності в таких площинах, як регулювання ринку праці, структура фінансування соціальних витрат, державна політика підтримки родин, масштаби інвестицій у людський капітал, залучення бізнесу й "третього сектору" у реалізацію соціальних програм [7].

Одним з важливих наслідків європейської інтеграції повинно стати поступове вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку країн - членів.

Проте в структурах економік та суспільствах країн Євросоюзу усе ще виявляються істотні відмінності, які час від часу породжують колізії й конфлікти в об'єднанні й у такий спосіб гальмуються доцентрові тенденції в регіоні. Значні відмінності в режимах регулювання ринків праці й соціального забезпечення обмежують процес формування єдиного соціального простору - територіальної спільності, де відповідно до норм та права Європейського союзу проводиться його соціальна політика. Разом з тим у Євросоюзу є свій соціальний вимір, який включає діяльність структурних фондів, насамперед Європейського соціального фонду, проведення соціально орієнтованої загальної сільськогосподарської політики, удосконалювання законодавства, що регулює зайнятість і умови праці. Усе більше значення набувають загальні для Євросоюзу принципи рівності й недискримінації [8].

Деякі держави й зараз продовжують перебувати на шляху реформ. Одним з виходів з ситуації можуть стати соціальні реформи й розробка єдиної стратегії соціальної політики, яку доцільно почати зі створення єдиних стандартів соціальної політики для країн Євросоюзу. Доцільно виділити три головні орієнтири реформ: а) реформа ринку праці й скорочення безробіття шляхом реалізації стратегії зайнятості, спрямованої на подовження "трудового життя", введення навчання в ході трудової діяльності; б) реформування системи страхування, у першу чергу обов'язкового пенсійного страхування; в) заохочення соціальної інтеграції й розвиток імміграційної політики.

Висновки. При розробці стандартів єдиної соціальної політики необхідно брати до уваги цілісну систему соціально-економічних і політичних відносин держави. Розробка єдиної стратегії соціальної політики повинна враховувати відмінності в менталітеті й особливостях кожної конкретної країни.

Головне завдання реформ полягає в створенні умов для росту зайнятості, оскільки зворотний бік високої соціальної захищеності полягає в зниженні стимулів до пошуку роботи та втрати професійних навичок. Необхідно стимулювати процес соціально-професійної інтеграції безробітних. Основним

завданням урядів і наднаціональних інститутів влади є планування економіки з метою створення робочих місць і збільшення продуктивності праці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Європейський соціальний фонд [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. - Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський соціальний фонд](https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_соціальний_фонд) (дата звернення 21.09.2021).

2. Європейський Союз [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. - Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський Союз](https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейський_Союз) (дата звернення 21.09.2021).

3. Володимир Шпідла [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. - Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Володимир Шпідла](https://uk.wikipedia.org/wiki/Володимир_Шпідла) (дата звернення 21.09.2021).

4. Євростат. База даних [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.epp.eurostat.ec.europa.eu (дата звернення 21.09.2021).

5. Маастрихтський договір [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. - Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/ Маастрихтський договір](https://uk.wikipedia.org/Маастрихтський_договір) (дата звернення 21.09.2021).

6. Амстердамський договір [Електронний ресурс]. Вікіпедія: Вільна Енциклопедія. - Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Амстердамський договір](https://uk.wikipedia.org/wiki/Амстердамський_договір) (дата звернення 21.09.2021).

7. Терепищій С. Класифікація освітніх ландшафтів Європи //Вища освіта України. – 2016. – №. 2. – С. 73-79.

8. Sapir, A. Globalization and the Reform of European Social Models (Background document for the presentation at ECOFIN informal Meeting in Manchester, 9 Sept. 2005 [Electronic resource]. - Mode of access: <http://www.bruegel.org>.

ЖУРНАЛИСТИКА

ОБРАЗ ЖІНКИ У РАННІЙ ПУБЛІЦИСТИЦІ МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ

Завадяк Віталій

викладач

Ужгородський національний університет

Галаса Катерина

магістрантка

м. Ужгород, Україна

Мирослав Дочинець – відомий у краї журналіст, редактор, літератор, видавець. Народився і живе на Закарпатті. Як журналіст і літератор сформувався ще в радянський час. За багато років літературної діяльності написав чимало творів, які отримали високу оцінку як з боку читачів, так і критиків. Його творчий доробок – новели, повісті, романи, статті, нариси, фейлетони, рецензії, літературні розвідки та ін. друкуватися почав з шостого класу в газетах «Зірка», «Пионерская правда», «Молодь Закарпаття». Професійну журналістську роботу розпочав у 1982 році у газеті «Молодь Закарпаття», де пропрацював більше 10 років. У журналістських колах області й України здобув ім'я завдяки публіцистичним циклам про світоглядні й моральні проблеми молоді, нарисам про цікавих особистостей. Як кращий журналіст з України, висвітлював Московський фестиваль молоді та студентів (1986). [1,с.9].

У 1990 р. заснував у Мукачеві газету демократичного спрямування «Новини Мукачева». Паралельно працював власкором газет «Карпатський край», «Срібна Земля», «Срібна Земля-фест». Широко друкувався в республіканських та всесоюзних газетах – «Молодь України», «Літературна Україна», «Комсомольська правда», «Известия», журналах «Україна», «Вітчизна», «Радянська жінка», «Людина і світ», «Ранок». У 1997 р. створив у

Мукачеві видавництво «Карпатська вежа», в якому як головний редактор і директор підготував і видав близько чотиреста видань.

Лауреат обласної журналістської премії ім. М. Бабидорича, міжнародної літературної премії «Карпатська корона» (2004), обласної премії ім. Ф.Потушняка (за прозу), Почесної відзнаки «Лицар Срібної Землі». Нагороджений золотим хрестом «Козацька слава» та медаллю «За благодійність», член Національної Спілки письменників України, Асоціації українських письменників, Національної Спіли журналістів України. [2, с.11]

Публіцистика і твори прозаїка приваблюють своєю позитивною, морально-етичною програмою. Образні моделі він бере з побуту жителів сіл і невеличких містечок краю, зокрема Хуста і рідного Мукачева. Відкриваючи перед читачами свій погляд на життя, на стосунки між людьми, він відстоює народний побут, тяжіє до закарпатських традицій, десь поетизує ідеали про красиве і потворне, добре і зле, не зважаючи на те, що є вже осучасненим «техноохопленим», але все-таки могіканином.

Об'єкт дослідження: публіцистичні матеріали, серед яких нариси, есе, оповідання, портрети, які найповніше охоплюють жіночу тематику і проблематику.

Предмет дослідження: образ жінки в ранній публіцистиці Мирослава Дочинця.

Мета: аналіз публіцистичних матеріалів Мирослава Дочинця, які найповніше та найглибше охоплюють жіночу тематику, зосередивши увагу на їх реалістичній домінанті, на особливостях композиції та ліризму, а також актуальності порушених автором проблем.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- проаналізувати психологічну, моральну, духовну проблематику публіцистичних матеріалів;
- визначити роль засобів публіцистичного стилю у творенні жіночих образів;
- простежити поетику психологізму публіцистики автора.

Актуальність роботи зумовлена представленням журналістського досвіду Мирослава Дочинця на сторінках закарпатських ЗМІ.

Творчість Мирослава Дочинця ще тільки починає досліджуватися. Тема жінки у публіцистиці автора ще не була об'єктом спеціального вивчення. Цим зумовлена **новизна** нашої наукової роботи.

Методи дослідження: гіпотетико-дедуктивний, історичний, описовий, спостереження, узагальнення, абстрагування, типологічний аналіз та інші.

Теоретико-методологічною базою роботи є праці, присвячені особливостям розвитку літературного процесу (Ференс Н. С. Основи літературознавства; Горевалов С. Мораль і етика в журналістиці; Пономарів О.Д. Стилїстика української мови; Шаповалова Г. Про лексичні засоби експресивності в мові сучасної української преси) та статті журналістів та літературознавців І.Надворної, М.Рошка, І.Халанти, В. Зубач.

Публіцист Мирослав Дочинець пробував себе у різних жанрах: гумористіці, коротких новелах, афоризмах, репортажах, інтерв'ю, листах, розвідках, нарисах, есе, портретах. Але саме нарис став улюбленою формою літератора. Кожен з журналістів мав індивідуальний стиль з різноплановою тематикою. Манеру, форму подачі матеріалів годі було сплутати.

Нас цікавить той збір матеріалів, у якій прямо чи опосередковано присутня жіноча тема.

До прикладу представимо деякі статті 1982 року. Читаємо про молодих чабанів у гірському колгоспі Рахівщини, про незадовільний стан освітньо-культурних заходів на селі, невлаштованість побуту доярок, відсутність нормальних умов у сільському клубі, про бійки у клубі під час танців між солдатами, що проходили навчання і місцевими селянами і т. д. Кожне 2-3 число місяця – великі за обсягом інтерв'ю з керівними особами області, головами колгоспів, секретарями обкомів. Гостро звучить від журналіста й антирелігійна критика. [3, с.10]

Ліричними відступами й метафоричними зворотами пронизана стаття «Слово не парость». Штрихи до портрету пропагандиста. На шпальтах

опоетизовано роботу хустських робітниць, які саджають молоді лози на 6-ти гектарах лозорозводнику. Опікується ними Київський НДІ садівництва. Головною героїнею статті є Елеонора Галкіна, яка завершила курси політнавчання. Вона веде теоретичну розвідку «Резерви трудових ресурсів на фабриці», проводить гурток «Бережливість – риса комуністична» і т.д. Їй довірили керувати групою з тридцяти вишивальниць. Перед читачем постає не жінка, а безлика ідейно-пропагандистська машина. Зрозуміло, що стаття замовна і ніякого авторського ставлення до цієї жінки нема.

Близький за ідейним спрямуванням до попереднього є нарис «У казки лагідні очі». Хоча в ньому вчуваються більш людяні ноти. У фабулі – робота молодих художників у Перечинському дитбудинку. Юна художниця з Москви Кароліна Єринова разом з командою старших комсомольців розписують яскравими фарбами стіни коридорів та ігрових кімнат. Замість п'яти запланованих орнаментальних розписів зроблено десять. У мистецтві повинен бути присутній дух змагання. Нарис пронизаний не тільки комсомольськими ідеологічними настроями, а й обов'язковими ознаками міжнаціональної дружби. [3,с.11]

Серед великого доробку того часу чимале місце відведено жінкам, хоча не завжди вони є головними героїнями статей. Нарис-лист розповідає про вожату Єлизавету Довганич, яка працює на цій посаді більше 13-ти років. Матеріал так і називається «Товаришу дитячий комісар». Читачеві подано образ ідеального методиста-вихователя, який постійно виховує молодь у дусі ленінізму. Навіть спеціальний факультет було відкрито в Івано-Франківському педінституті. Стаття наскрізь заполітизована. Цитуємо інтерв'ю: «Час... висунув на передній план інші риси сучасного вожатого: політичну, культурну всебічну ерудованість... глибоку переконливість, щоб робити велике діло» (М.З. 1982 – 5 лютого.).

Такі ж ідеологічні акценти домінують і в нарисах «Дві казки Липчі», «Коли бракує одного відсотка». Знову ж таки головними дійовими особами є молоді жінки. Перша – гордість села Великий Габорець, кандидат економічних

наук, друга – ветеран радгоспу Христина Шелевер. Поруч з цими жінками велику пошану отримує Марія Липчей, у котрої семеро дітей, 19 онуків і 6 правнуків, а вона веде активну роботу у самодіяльному колективі при клубі. У нарисі «Коли бракує одного відсотка» критика щодо невиконання плану плавно переходить у соціально-побутові проблеми молодих швачок. Бригадир цеху Марія Копик оправдовує колектив і пояснює спізнення на роботу незадовільним рухом транспорту. Стає зрозумілим, що більшу частину робітників міста становлять сільські жителі. У нарисі звучить бажання жінок «чути не лише лекції про шкідливість куріння та алкоголю. Вони хочуть послухати про мистецтво, моду, шлюб, життя ровесників за кордоном» (М.З. 16 вересня 1982р.).

Багато статей М. Дочинця висвітлюють антирелігійну тему. Боротьба з культом була одним з основних завдань, які партія поклала на комуністів і на комсомольців. Звичайно, і Мирослав Дочинець не міг оминати її. Перші його статті мають гостро-сатиричний характер. Об'єктом сміху стає теща-адвентистка у новелі «Чи стане теща безбожницею...» за 26 серпня 1982 рік. Тут стара жінка виступає чи не головною причиною розриву між молодим подружжям, а самі віруючі постають дволикими озлобленими фанатиками. Ця ж тема продовжена у статті «Щілина» від 31 січня 1983 року.

Не мале місце у публіцистичній прозі М. Дочинця відведено моралізаторській темі. Автор був активним дописувачем рубрики, яка і мала назву «На тему моралі». У нарисі «Чому легенда?» з цієї рубрики піднято декілька гострих проблем, хоча надзвичайно глибоко автор відстоює питання духовності (яка на той час мала називатись моральністю). Мова йде про двох жінок-медсестер. Одна – випадкова супутниця журналіста в автобусі, інша – колишня сусідка, поруч з якою мешкав декілька років перед цим. Одразу зацікавлює назва, а потім і сюжет оповіді. Автор вдало використав ретроспекцію у композиції, розклавши тим самим три сюжетні лінії, хоча саму головну думку доводить читач через порівняння, майже протиставлення героїнь. В першій частині розповідається про простого човняра з

притиснянського села, аскета, надзвичайно безкорисливого й доброго чоловіка, який безкоштовно перевозив з берега на берег сельчан, вирізував з дерева чудові колиски для немовлят, які служили не одному поколінню людей з ближніх сіл. «Мудрий і лагідний чоловік любив робити добро, прагнув бути корисним усім». Одного разу, рятуючи єдину теличку убогої вдови, човняр утонув. Антиподом є друга героїня нарису – молода лікарка-інтерн, яка поспішаючи додому, замість ліків виписала бабусі перші-ліпші вітаміни, аби та відчепилася. Повною протилежністю є третя медсестра – Ірина. Коли молода стрілочниця передчасно народжувала дитину, поруч з лікарів нікого не було. Це сталося на віддаленому залізничному полустанку. До міста якраз вирувала негода. Ірина прийняла дитину, але жінка помирала. Вона на візку 18 кілометрів тягла жінку у місто в лікарню, але не встигла. Потому Ірина забрала маля до своїх батьків і згодом всиновила його. Хлопчик був дуже слабким, до шести років не міг ходити. Подруги й односельці допомагали їй доглядати дитину, пізніше Ірина вийшла заміж і разом з чоловіком виховувала ще й своїх дітей. Цей нарис більше тяжіє вже до новели. М. Дочинець активно працює саме в цьому напрямку.

Саме нарис є найбільш поширеною формою публікації, коли автор хоче не просто донести до читача певний факт, подію, але й показати своє особисте ставлення до описуваного. Зрозуміло, що внутрішнім першопоштовхом творення у нього завжди є спостереження чіпким журналістським оком.

Прозаїк активно веде свої розвідки протягом наступних років. До прикладу, вже у 85 – 88 рр. автор мало друкує замовних статей на тему комсомолії, інтерв'ю з визначними партійними чиновниками. Об'єктами його гострого погляду дедалі частіше є прості люди, селяни з глибинки. Причому, у кожного з них є щось виняткове, що робить їх не схожими на других.

З великою пошаною Мирослав Дочинець пише про трьох жінок, нагороджених орденами «За відвагу» і «Серп і молот» у великій статті «Бабині зірки». Автора обурило ситуація, що мало того, наскільки односельчанці не обізнані з вчинками своїх же жінок, але й те, що одна з них, баба Анна навіть не

отримує пенсії. Баба Анна була санітаркою під час війни, вибухівкою їх руку покалічило. У другій баби Гаорії син п'яниця, буває, що лізе з кулаками і з хати виганяє. Орден стара жінка отримала за те, що її бригада збирала 100 центнеровий урожай кукурудзи. Доти такого на Закарпатті не зробив ніхто. Одним штрихом автор підкреслює безвихідь старої жінки «Поскаржуся: одні відмахнуться байдуже, другі поза очі посміються – мовляв, ось яка героїня».

Цю ж тематику продовжує нарис «Для чого бабусі орден?». Так само зневажена стара жінка, яка виростила 10 своїх дітей й одну вдовичку, тепер має 28 онуків і 19 правнуків. Їй відмовили присвоїти звання матері-героїні, бо нема якихось папірців. Знову гірко звучать авторові слова: «... Так і живе ця жінка Трудівниця без пенсії, мати-героїня без звання й ордену» (М.З. 16 квітня 1983р.).

Не була чужою прозаїкові й історична тематика. Зокрема, цікавив його період, коли Карпатська Україна здобувала собі незалежність, досліджувалась тема Великої Вітчизняної війни та наших земляків, їх подальша доля. В оповіданні «Ананаси від батька» піднімається тема політв'язнів-закарпатців, долі їх жінок та дітей.

Знову ж-таки жіночі образи присутні у великій статті на три газетні сторінки «Старість мене вдома не застане». Лейтмотивом є доля самотніх жінок, інвалідів, не здатних самотійно себе обходити, хворих жінок, якими опікується держава у виноградівському спеціалізованому інтернаті.

Проаналізувавши певну кількість вибраних статей за період від 82-го до 88-го років, можемо відмітити зміну характеру письма, тематики, навіть самого стилю.

Узагальнюючи частково оброблений багатий матеріал публіцистичного доробку Мирослава Дочинця, можна зробити висновок, що автор цікавився суспільним життям нашого краю у всіх його проявах. Звідси – схвильованість його розповідей, публіцистична пристрась в оцінках зображуваного. У своїх доробках Мирослав Дочинець завжди намагався подати об'єктивну картину

дійсності, загострити увагу на явищах життя, піддати критиці усе те, що гальмує прогрес.

1. М.Дочинець: «Добре написана фраза – це оргазм для мозку»: [інтерв'ю з письм. вела О.Чейпеш] /Срібна Земля. – 2004. – 22 травня.

2. М.Дочинець: «Інколи здається, що свобода мовчання краще, ніж свобода слова»: [інтерв'ю з письм. вів М.Папіш] / Старий Замок-Паланок. – 2004. – 2 липня.

3. М.Дочинець: «Про книжку, як про жінку... Про них говорять або багато, або нічого» [інтерв'ю з письм. вів В.Кузан] / Новини Закарпаття. – 2006. – 23 грудня.

4. М.Дочинець: «Якщо в творі між рядками не витає отой «жіночий аромат» - твір мертвий...» [інтерв'ю з письм. вів М.Папіш] / Старий Замок-Паланок. – 2004. – 9 липня.

НАВЧАЛЬНІ ДОВІДНИКИ НА КНИГОВИДАВНИЧОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Подаряща Оксана Іванівна,
доцент кафедри видавничої справи та медіакомунікацій
Середа Галина Володимирівна,
студентка Галицького коледжу ім. В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

Навчальні довідники — це довідники які містять відомості з певної навчальної дисципліни відповідно до навчальної програми, призначені для учнів, студентів. Виконують значущу роль у навчальному процесі, а також є одними з головних механізмів передачі знань. Вони спрямовані не лише на надання належного рівня знань, умінь та навичок, але також сприяють формуванню рівня освіти та соціального досвіду, допомагають підвищити свою обізнаність у будь якій сфері людської діяльності, допоможуть виробити стійкий інтерес до читання, глибше вивчити тему та зрозуміти прочитане.

Метою роботи є дослідити частку навчальних довідників від загальної кількості продукції, яку випускають видавництва на книговидавничому ринку України.

Застосовано методи:

- аналіз і синтез;
- системний метод;
- порівняльний метод.

Видавництво «Підручники і посібники» — це одне із провідних видавництв України, яке знаходиться у місті Тернопіль. Засноване Ярославом Гринчишиним та Ярославом Гап'юком у 1996 році. Кожного року тут видають загальним накладом 3 млн. примірників [1]. Ми дослідили, що довідники займають всього лиш 15% від загальної продукції видавництва.

За типологією довідників ми проаналізували, які саме довідники випускає видавництво «Підручники і посібники».

За складом основного тексту: спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію.

За цільовим призначенням: навчальні, призначенні для учнів.

За знаковою природою інформації: текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації.

За характером інформації: навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни.

Видавництво «Академія» — спеціалізується на посібниках і підручниках, довідковій та науковій літературі. Засноване у 1993 році, директор Василь Іванович Теремко [2].

Ми дослідили відсоток, який становлять навчальні довідники від загальної кількості видань цього видавництва і виявилось те, що навчальні довідники займають всього лиш 15% від загальної продукції видавництва. За типологією довідників ми проаналізували, які саме довідники випускає видавництво «Академія».

За складом основного тексту: спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію.

За цільовим призначенням: навчальні, призначенні для учнів.

За знаковою природою інформації: текстові, в яких більшу частину довідника займає текст.

За характером інформації: навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни.

Видавництво «Ранок» — спеціалізується на навчальній, методичній та дитячій літературі. Засноване Кругловим Віктором Володимировичем у 1997 році, видавництво знаходиться у Харкові. «Ранок» щороку видає близько 600 нових найменувань книжок, наклад яких складає 1,5-2 млн примірників [3].

Ми дослідили, що навчальні довідники у видавництві займають 20% від загальної продукції. За типологією довідників ми проаналізували, які довідники випускає «Ранок».

За складом основного тексту: спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію.

За цільовим призначенням: навчальні, призначенні для учнів та виробничо-практичні, які містять у собі відомості з певної виробничої діяльності.

За знаковою природою інформації: текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації.

За характером інформації: навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни.

Видавництво «Основа» — спеціалізується на науковій, довідковій, науково-методичній літературі, а також педагогічній пресі виховання та психології. Засноване у 2002 році, директором є Гришина Інна Іванівна [4]. «Основа» випускає підручники, посібники, словники, навчальні довідники, також видавництво має окремий напрям роботи це є випуск літератури для батьків.

Ми дослідили, що навчальні довідники займають 15% від загальної продукції, яке видає видавництво «Основа». За типологією довідників проаналізували, які саме довідники випускає видавництво.

За складом основного тексту: спеціалізовані, які містять вузько тематичну інформацію.

За цільовим призначенням: навчальні, призначенні для учнів та виробничо-практичні, які містять у собі відомості з певної виробничої діяльності.

За знаковою природою інформації: текстові, в яких більшу частину довідника займає текст та образотворчі, в яких більшу частину займають ілюстрації.

За характером інформації: навчальний довідник, який містить дані з певної навчальної дисципліни.

Отож, на рисунку 1 показано в загальному частку навчальних довідників у видавничому репертуарі видавництв.

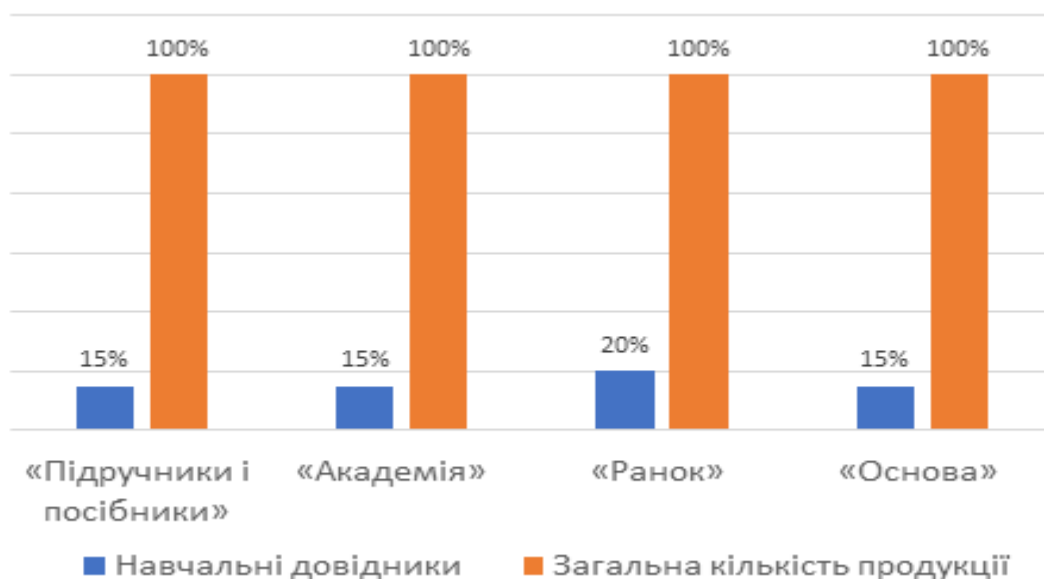

Рис. 1. Частка навчальних довідників у видавничому репертуарі видавництв

З'ясувалось, що відсоток навчальних довідників від загальної кількості видань в середньому становить 16,25 %, найбільше – 20 % є у видавництві «Ранок». Щодо типологічної характеристики, то за складом основного тексту у видавництвах переважають спеціалізовані довідники, за цільовим призначенням – навчальні, за знаковою природою інформації – текстові (рідше образотворчі) і за характером інформації – навчальні довідники, які містять відомості з конкретного навчального предмету.

Висновки. На книговидавничому ринку України навчальні довідники займають свою усталену нішу, їхня популярність зростає, адже при отриманні певної освіти кожен студент, учень, абітурієнт хоче бути повністю обізнаним у конкретному предметі, а довідник надає читачам необхідну інформацію, читачі отримують відповіді, на поставлені питання звертаючись до певної частини видання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт видавництва «Підручники і посібники». URL: <https://pp-books.com.ua> (дата звернення: 21.10.21).
2. Офіційний сайт видавництва «Академія» URL: <https://academia-рс.com.ua> (дата звернення: 20.10.21).
3. Офіційний сайт видавництва «Ранок». URL: <https://www.ranok.com.ua> (дата звернення: 21.10.21).
4. Офіційний сайт видавництва «Основа». URL: <https://osnova.com.ua> (дата звернення: 21.10.21).

ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ

LEIZHOU STONE DOG IN CHINA

Cai Xiaowen

Graduate Student

Lviv National Academy of Arts

Abstract: at the southernmost tip of mainland China - Leizhou Peninsula, there still stands a statue of the Lord of Thunder that is different from the culture of the Central Plains - the stone dog. The stone dog culture is the essence of Chinese folk culture, and the Leizhou stone dog is a unique folk carving art, a "terracotta warrior" scattered on earth. This paper takes the stone dog as the object of study, discusses the background of the birth, the evolution of carving and aesthetic characteristics of stone dog art, and provides a reference for the in-depth study of stone dog art.

Keywords: Leizhou Peninsula; stone dog culture; birth background; carving evolution; aesthetic characteristics.

I Background of the birth of Leizhou stone dogs

At present, there are 400 to 500 Leizhou stone dogs found and preserved. In accordance with the textual research of cultural relic experts, Leizhou stone dogs originated in ancient times, earlier than the Terracotta Warriors and Horses in Xi'an, so in what background did Leizhou stone dogs come out? According to historical records, in the ancient times, the ancient Leizhou was the residence for the ancient Yue minorities of Li, Liao, Yao, Tong, Miao. Due to the backward social productivity, people could not explain the various strange phenomena produced in nature, but left the spirit ballast in all things for peace of mind. Human worship of totems thus generated. In the accompaniment of the development of history and the integration of various ethnic minorities, a common totem, the stone dog, emerged in Leizhou Peninsula. According to Lord of Thunder, during the Sui and Tang dynasties, in the village of Baiyuan, seven miles southwest of Leizhou, there lived a

resident of Chen's family, who kept a strange dog with nine ears, and Chen would take it with him when he went out hunting. Every time before going out hunting, the dog would move its ears, and the number of captures corresponded to the number of ears moved. It is said that on the first day of the ninth month of the lunar calendar, the nine ears of the dog moved, and then Chen was elated to invite guys to go into the mountains together for hunting. But they searched for the greater part of the day, and did not even see the shadow of a prey. Just then, they saw the dog of nine ears, in the woods, grind a stone egg on the ground, Chen's took the stone egg home. The next day, the second day of the ninth month of the lunar calendar, with lightning, thunder, and stormy weather, something magical happened: the stone egg was split by lightning, popped out a little boy, with the text on both sides of his palm, letter Lei on the left hand is the word, letter Zhou on the right hand. The dog of nine ears was watching over the boy growing up day and night. Whenever the dog strange things it would call wildly to drive. The legend of the birth of Lord of Thunder, Chen Wenyu is obviously a reflection of the consciousness of worshipping the dog. The legendary dog worship ideas, spirit stone worship, thunder and lightning worship are the national memory of the people of Leizhou deep in their consciousness. In this way, Leizhou stone dog, in Leizhou Peninsula social history and natural conditions, by the integration of multi-ethnic folk culture, was generated, as well as under the influence of the Chu-Han culture, Taoist culture, Buddhist culture, Feng Shui, which has won the reputations of auspicious spiritual objects, such as "guardian god", "master of ceremonies god", etc.

II Carving evolution and aesthetic characteristics of the stone dogs

Any kind of folk art is influenced by many factors such as local customs, living habits and religious beliefs, etc. The expression and artistic symbols formed by the Leizhou stone dog are in line with the social environment and regional characteristics of Leizhou. Purely from the artistic level to distinguish, Leizhou stone dog can be divided into primitive, figurative, abstract and other types. According to the textual research and speculation of cultural relic experts, the existing Leizhou stone dog

mainly includes the stone dog statues of the Warring States period, Han Dynasty, Ming and Qing dynasties afterwards.

(1) Stone dog carving of the Warring States period

There is only one extant stone dog from the Warring States period in Leizhou, which pursues simplicity and generality in the shape of, and unbends to the resemblance. The focus is on highlighting the inner charm of the object, and different feelings will appear from different angles. Seemingly without artistic processing carving, but in fact the material properties of stone characteristics are fully used. Through careful observation, it will be found that the stone dog has rich and natural facial expressions, which is a reflection of the unique ability to carve images. The modeling characteristics are of the abstract type, which can give more room for the imagination of art participants.

(2) Stone dog carving of the Han Dynasty

Leizhou Peninsula is located at the southernmost tip of the motherland. In ancient times, Leizhou was called a barbaric land by the Central Plains people. During the Han Dynasty, General Lu Bode of the Western Han Dynasty pacified the Yue Tribe and settled down in Leizhou, also bringing the civilized Han culture of that time to Leizhou Peninsula, which is evident from the stone dog carvings here. The stone dog carving in the Han Dynasty was simple and ancient. With a little processing and carving, a stone dog full of spirit popped out, similar to the Leizhou stone dog carving in the Warring States period. But the difference is that the stone dog is carved with "Shi Gandang", which was a unique culture of the Han Dynasty, and a small stone monument standing outside a house or at the entrance of a street in old China. The stone monument is engraved with the words "Shi Gandang", which was one of the ancient folk methods to ward off evil spirits and suppress demons.

(3) Stone dog carving after the Ming and Qing dynasties

The stone dog is a microcosm of the changing times and a crystallization of the thoughts and feelings of folk artists. After the Ming Dynasty, the folk art of "Leizhou stone dog" gradually began to evolve as the cultures of the north and the south merged with each other. Leizhou stone dog began to be incorporated with the

characteristics of a lion, but the cloud and thunder pattern on the legs has been preserved and passed down. During the Qing Dynasty, the people wore braids, and folk artists would carve the braid pattern on the stone dog, which was a characteristic of the stone dog during the Qing Dynasty, with fine carving, attention to the beauty of the shape, and clear decoration. There is also a part of stone dog statues, whose historical dynasties have not been clearly verified, but with lifelike images. For example, some stone dogs tread a small snake. In ancient legend, the snake, related to the dragon, is the God of Wind and Rain. Leizhou Peninsula is relatively dry, the people would lift the allegoric stone dog out to beg for rain in the dry season. The Leizhou stone dog is imbued with the totem and faith of the people, as well as the atmosphere of social life!

Conclusion. Leizhou stone dog art is interwoven with the mysterious colors of ancestral totem art in the ancient times. The many forms of stone dog art reflect the social environment, politics, ideology and religious beliefs of different times. Its modeling language of roughness and childishness, vividness, majesty and solemnity reflects the unique style of Leizhou stone dog and the excellent modeling concept and aesthetic quality of folk artists.

REFERENCE

[1] Zhu Liancheng. The unique style of Chinese folk stone carving--the interpretation of the art of tethered horse stakes stone carving[J]. Art Times, 2010 (05):127-131.

[2] Chen Bo. The art of stone dog carving in Leizhou Peninsula[J]. Decoration,2007 (08):82-84.

[3] Ju Yunhe. The cultural characteristics and modeling methods of Leizhou stone dog carving[J]. Art Research,2008 (04):103-106.

[4] Qiu Nengjie, Wu Jiawei. Interpretation of stone dog art in Leizhou Peninsula [J]. Furniture and Interior Decoration,2019(06):26-27.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ СКУЛЬПТУРИ

Бутенко Богдан Олександрович,

асистент

Лобко-Зампассі Мадалена,

асистент

Сімонова Альона Вікторівна,

кандидат мистецтвознавства, старший викладач

Харківський національний університет міського господарства

імені О. М. Бекетова

Вступ. Сучасні тенденції скульптури диктують нові умови сприйняття витвору в просторі, образні або абстрактні зображення набувають все більшу популярність і поступово приходять на зміну класичним пам'ятникам та міським скульптурам. Протягом ХІХ–ХХ ст. сучасна скульптура сприймалася лише як вид образотворчого мистецтва, яке обов'язково слугувало доповненням мистецтва архітектури, пережила справжню революцію і придбала нове, не образотворче і не функціональне значення.

На сьогоднішній день скульптура стала невід'ємною частиною декору для парків та скверів, для вулиць міста і приміщень. Дивлячись на європейські тенденції сучасного мистецтва стає зрозумілим, що скульптура все більше набуває самостійності й дає змогу глядачеві контактувати з нею, що зумовлює мету нашого дослідження – проаналізувати сучасні тенденції в скульптурі.

Матеріали і методи дослідження. Методологічну базу дослідження утворили наукові методи спостереження, аналізу і синтезу, використання яких дозволили систематизувати інформацію про предмет дослідження.

Результати і обговорення. За останні 30 років в українське мистецтво просочується світова тенденція синтетичності. Скульптура, арт-об'єкт, інсталяція – кордони між цими напрямками стираються через фактичне взаємопроникнення їх стилевих та жанрових характеристик. Отже, і правил сприйняття художніх експериментів обсягом більше немає. Сучасні художники все більше закріплюють свої образи й ідеї за матеріальними об'єктами, про що

описується в збірнику наукових праць «Культурні ландшафти сучасного міста» [1]

Для створення сучасної скульптури авторами використовуються різноманітні матеріали, – метал, камінь, скло, дерево, гіпс, смола, склопластик та ін. Може бути поєднання кількох матеріалів одразу і це ніяк не впливає на зовнішній вигляд робіт. Нижче буде розглянуто приклади сучасних іноземних тенденцій авторів скульптури, які дали новий виток в галузі мистецтва.

Однією з популярних тенденцій наразі виступає кінетична скульптура. Прикладом такої слугують деякі роботи відомого дипломованого інженера-механіка Олександра Колдера (1898–1976 рр.) [5]. Він був улюбленцем приватних колекціонерів та міжнародних корпорацій. Світову популярність він набув завдяки незвичайним кінетичним скульптурам. Колдер винайшов так звані «мобілі» (так охрестив його скульптури Марсель Дюшан) – стоячі, висячі, закріплені на кронштейнах або вертикальних підставках, у вигляді легких пластин і прикріплені до тонких металевих стрижнів. Найдорожчий мобіль скульптора – «Летюча риба» (1957 р.) пішов з аукціону за 25,9 млн дол.

Ще один автор, чиї роботи є прикладом нетрадиційної скульптури є Аніш Капур та його всесвітньо відома робота «Хмарна брама» (2004 р.), Міленіум-парк, Чикаго, США [5]. Цей скульптор постійно розширює палітру матеріалів: він працює зі скловолокном, склопластиком, сталлю, гранітом, кольоровим воском. Капур навіть набув прав на використання самої чорної фарби в світі: високотехнологічний матеріал, з якого зроблений пігмент, поглинає 99,6% світла, що наближає його за властивостями до чорної діри. Форми капурівських скульптур, як правило, прості, мають плавні контури, яскраво забарвлені в один колір. Найчастіше він використовує дзеркальну поверхню, яка спотворює, відображаючи оточення і самого глядача.

Ще одним з прикладів нетрадиційного виконання скульптур є Нік Ірвінг. Роботи даного бельгійського скульптора стирають межі між фізичними відчуттями та віртуальною реальністю [4].

Задля реалізації сучасної візуалізації своїх творінь він активно використовує нові технології. Як заявив сам Нік, він зрозумів, що для втілення геніальних ідей у скульптурі недостатньо класичних методів її створення. Саме тому він звернувся до методу 3D-друку для створення особливо складних форм. Реалізуючи свої проекти, бельгійський скульптор також допомагає у втіленні ідей іншим творчим особам, які створюють роботи з тієї ж технології.

Одним із відомих скульпторів Іспанії є Хаум Пленса, який створює свої скульптури з текстових символів та тонких металевих пластин. Відмінністю його творів мистецтва є гра світла. Сонячний промінь проникає крізь скульптуру, роблячи її особливо красивою і невагомою. Скульптор сподівається, що його роботи змусять перехожих задуматися про сенс життя та переглянути свої пріоритети. Його знамениті «голови з дроту» нагадують мешканцям та туристам про те, що людина тісно пов'язана з усіма процесами на нашій планеті.

Прикладів подібних нетрадиційних витворів мистецтва велика кількість і кожен автор є неповторним, привносячи новий досвід у формуванні сучасних тенденцій, але так чи інакше сутність роботи скульптор залишається незмінною – це робота з формою та простором. Про це описував й швейцарський художник, Йоханнес Іттен, теоретик мистецтва і педагог, який здобув всесвітню популярність як творець першого навчального курсу Баухауза, так званого форкурсу, що ліг в основу викладання багатьох сучасних художніх шкіл. Свої теоретичні та педагогічні погляди і, що особливо цінно, саму систему підготовки художників Іттен виклав у своїх знаменитих книгах про колір та форму. Він приділяв велике значення вивченню саме об'ємних форм та способів їхнього зображення, пропонуючи студентам працювати з поєднанням геометричних тіл, таких як – куб, конус, піраміда, куля, циліндр і т.д. Все це поєднувалось в єдину композицію, що давало змогу пластично відчутти особливості елементарних геометричних форм [2, с. 89–90].

Сучасні тенденції скульптури також продиктовані часом, адже ми живемо в епоху технологій, а тому це дає змогу втілювати все новіші та більш

креативні ідеї. Проте, будь-яке втілення замислу художника обґрунтовується з точки зору психології мистецтва через катарсис – моральне очищення, піднесення душі через мистецтво, що виникає в процесі співпереживання та співчуття [3]. Про це пише в «Психології мистецтва» Виготський Л.С.

Висновки. Отже, сучасна скульптура є втіленням образу новітніх ідей, матеріалів та технологій, які продиктовані часом. Скульптура стала самостійним видом мистецтва, поєднуючи в собі світові тенденції синтетичності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Культурные ландшафты современного города: сб. науч. работ. М.: Институт Наследия, 2020.
2. Иттен И. Искусство формы. Мой форкурс в Баухаузе и других школах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://monoskop.org/images/5/52/Itten_Iokhannes_Iskusstvo_formy.pdf
3. Виготский Л.С. Психология искусства. М.: Искусство, 1965.
4. Городская скульптура [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://lago-verde.ru/lifestyle/gorodskaya-skulptura/>
5. Искусство в городе: 12 самых известных скульпторов современности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.interior.ru/art/9525-iskusstvo-v-gorode-12-samih-izvestnih-skulptorov-sovremennosti.html>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТИЛЬОВОЇ МОДЕЛІ ВЕБ-ДИЗАЙНУ ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛЬНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Кобець Максим Олександрович

Студент

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Сучасний світ розвивається все швидше і швидше, кожен день кидаючи виклики та створюючи нові перешкоди та нові трампліни. В контексті пандемії 2020 року, коли весь світ відгородився кордонами, між людьми пролягла соціальна дистанція, а посмішки сховала медична маска, Інтернет зберіг можливість спілкування, залишив багатьом робочі місця, дав змогу продовжувати навчання та навчатися новому, вести бізнес. Все це – є великим благом, проте важливо розуміти як саме розвивається віртуальна екосистема, які фактори впливають на успішність та ефективність залучення користувачів, а які – навпаки шкодять та відштовхують їх.

Мета роботи./Aim. Визначити основні складові успіху дизайну веб-сайту та дослідити взаємоз'язок між ними

Результати та обговорення./Results and discussion. Наразі все більше формується нові типи відносин – відносин, що регулюють споживання. Для того, аби усвідомити основу таких відносин, доцільно розглянути дворівневу концепцію продукту. Відповідно до неї, «ядром» продукту є фактичний продукт: його основні властивості та характеристики, які визначають основне призначення продукту. Другим рівнем є набір атрибутів, додаткових послуг, які у вигідну сторону відрізняють даний продукт від продуктів конкурентів; інакше кажучи, це все те, що при наявності асортименту однакових продуктів робить придбання конкретного продукту більш привабливим для споживача. В оточення продукту входить і бренд [1].

На сучасному етапі, бренд – це міждисциплінарне поняття, котре об'єднує у собі соціально-психологічну, економічну, юридичну, символічну

складові. В залежності від того, яка дисципліна обирає його предметом свого аналізу, вивчаються механізми впливу та взаємодії споживачів та брендів, моделі створення та розвитку успішних брендів, їх правовий статус та особливості діяльності, а також культурно-символічні образи та смисли [2].

Багато вчених і дослідників-практиків виділяють окремі ознаки, котрі на їх думку повинні бути притаманними ефективному бренду [3]:

1. Доступність. Елементи бренду повинні бути доступні і придатні для використання на всіх ринках.
2. Смыслова значимість. В ідеалі елементи бренду повинні відображати його суть і нести у собі повідомлення про характер компанії
3. Запамятовуваність. Це ознака є необхідною умовою для ідентифікації бренду серед подібних товарів.
4. Захищеність. Дуже важливо, щоб елементи бренду, особливо його назву, можна було б юридично захистити у всіх країнах, де він буде поширюватися.
5. Орієнтація на майбутнє. Добре підібрані елементи бренду можуть забезпечити компаніям зростання, зміни та успіх. Орієнтація на майбутнє також означає перевірку здатності елементів бренду до адаптації та оновлення.
6. Позитивність. Ефективні елементи бренду можуть викликати позитивні асоціації на обслуговуваних ринках.
7. Здатність до перенесення. Це означає можливість використання елемента бренду для представлення нових товарів на тому ж самому або іншому ринку.

Одним з яскравих проявів бренду у віртуальній реальності є веб-сайт. І окрім зазначених вище характеристик, у контексті взаємодії споживача з веб-інтерфейсом важливо враховувати та досліджувати поведінкові особливості користувачів. Даною сферою займаються спеціалісти з досвіду користування (UX, user experience). Загалом існує багато визначень, що саме собою являє UX [4], ми в своїй роботі будемо розглядати як дисципліну з дизайну користувацького досвіду, що стосується всіх елементів, які разом складають

цей інтерфейс, включаючи макет, візуальний дизайн, текст, бренд, звук з метою досягнення якісної взаємодії з продуктом для досягнення користі.

В даному контексті, ми можемо виділити три основні складові:

- користь від використання продукту;
- юзабіліті в контексті продуманості технічних рішень;
- естетична складова, як додаткова атракція та елемент брендингу.

Так, користь від використання продукту має найбільш велике значення серед наведених складових. Ще на початку 90-х років, у США було опубліковано дослідження в якому наводяться дані біхевіористичних досліджень серед користувачів електронної пошти в контексті зручності та простоти. Було зроблено ряд припущень, в тому числі і в контексті дизайну. За результатами виявилось, що корисність сервісу відіграє роль в 1,5 рази вищу аніж проста використання. Однак, «..якщо продукту не вистачає корисності (тобто, я не користуюся ним), юзабіліті і естетика не мають великого значення. Наприклад, якщо мені потрібно вбити цвях, я візьму потворний молоток, а не найкращу в світі викрутку» [5].

Прикладом користі продукту, яка не залежить від продуманого дизайну може слугувати сайти оренди житла Booking.com та Airbnb.com. Незважаючи на те, що вони є конкурентами, вони користуються попитом, хоча в одного з них дизайн та зручність набагато гірше, аніж в іншого. Проте, ці два сайти пропонують різні сегменти житла і є корисними, а тому і мають своїх клієнтів.

В контексті юзабіліті, тобто як вже зазначалось, найбільш вдалого технічного рішення для відображення елементів дизайну, у 2012 році Якоб Нільсон опублікував результат цікавого дослідження, за результатами якого, тільки 70% респондентів обирають найбільш продуманий дизайн. Його дослідження ґрунтувалося на 298 проєктах, які були реалізовані компанією та включали в себе дві складові: об'єктивну, в рамках якої перед учасниками дослідження були поставлені завдання і розраховувався час та ймовірність вирішення даного завдання, а також суб'єктивну складову, коли учасники повинні були оцінити дизайн після користування проєктом. Після

співставлення та стандартизації даних, виявилось, що 70% задоволених юзабіліті були також задоволені дизайном та добре справлялися з завданням. Інші 30% не були випадками парадоксів – вони могли краще справлятися з завданням, але їм міг не дуже сильно подобатись дизайн, або вони могли гірше справлятися з завданням, але їм подобався дизайн трохи більше, аніж очікувалось в середньому для їх групи.

Таким чином, Я. Нельсон наголошує на двох необхідних практичних висновках:

Показники продуктивності і задоволеності сильно взаємопов'язані, тому, дизайн, який буде простіше у використанні, людям сподобається більше.

Продуктивність і задоволеність - це різні показники юзабіліті, тому необхідно враховувати і те, і інше в процесі проектування і вимірювати обидва в процесі проведення кількісних досліджень юзабіліті [6]. Прикладами найбільш вдалих юзабіліті рішень, можна назвати веб-сайти Google та Youtube. В останньому випадку, окрім вдало розташованих елементів та інтуїтивно зрозумілих налаштувань існує додатковий позитивний аспект, який полягає у тому, що при завантаженні сторінки відео довантажується поступово і спочатку відображається у вигляді прямокутників. Це дає змогу зрозуміти користувачу, що сторінка активна, процес триває і, в той же час, не надто завантажує систему.

Останній важливий аспект це естетика сприйняття продукту через його відображення у веб-дизайні. Так, було проведено три незалежних дослідження, які підтвердили один і той самий результат: необхідно лише 50 мілісекунд для того, щоб людина склала враження про дизайн сторінки. Результати цього експерименту були опубліковані вже у 2006 році, проте вражають і зараз [7]. У будь-якому разі, естетика відіграє велике значення і в тому випадку, коли роль іде про презентацію бренду, створення уявлення про нього, заохочення цільової аудиторії до користування послугами або придбання товару. В час, коли ринок стає перенавантаженим пропозиціями, основний акцент зміщається з утилітарного на привабливість для кожного користувача, загравання з

аудиторією. Вище згаданий Якоб Нільсен зазначав ще у 1996 році, що оскільки комп'ютери більше не використовуються виключно для утилітарних завдань, ми повинні використовувати систематичні методи для розробки продуктів, які не тільки ефективні, але і привабливі для користувачів.

Загалом, розглядаючи ці три складові досвіду користування (UX), можна зробити таку пропорцію за важливістю (Рис.1.):

- 3/6 – користь
- 2/6 – юзабіліті
- 1/6 – естетика

Рис. 1. Складові досвіду користування

Однак, UX досить нова сфера досліджень і потрібно розуміти, що її розвиток залежить в тому числі і від розвитку технологій.

Висновки./Conclusions. У сучасному світі, для представлення продукту або сервісу одним з необхідних елементів являється формування бренду, в тому числі і через його репрезентацію у мережу Інтернет. За допомогою досліджень досвіду користування, можна відокремити основні складові успіху: користь, юзабіліті та естетику. Відповідно до проведених досліджень, користь від отримання результату перевищує всі інші фактори, однак, не всі напрочуд продумані рішення будуть повністю задовільняти усіх, а на естетичний вирок людина здатна вже за 50 мск. В контексті даних результатів, перед кожним дизайнером стає перш за все завдання виділити корисне, зробити його найбільш доступним для сприйняття, та візуально привабливим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голубков Е.П. Еще раз о понятии «Бренд», Журнал «Маркетинг в России и за рубежом» №2, 2006.

2. Костылева Н.В. Бренд как социокультурный феномен (социологический анализ) : автореф. дис. канд. социол. наук : спец.: 22.00.06, Екатеринбург, 2006
3. Ф. Котлер, В. Пфферч, Бренд-менеджмент в B2B-сфере, http://www.marketing.spb.ru/lib-comm/brand/brending_b2b-2.htm
4. Интернет-ресурс – <http://www.allaboutux.org/ux-definitions>
5. Fred D. Davis. User acceptance of information technology: system characteristics, users perceptions and behavioral impacts/ University of Michigan, Business School, Ann Arbor, Man-Machine Studies (1993) 38, 475-487, <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/30954/0000626.pdf>
6. Jakob Nielsen. User Satisfaction vs. Performance Metrics <https://www.nngroup.com/articles/satisfaction-vs-performance-metrics/>
7. G. Lindgaard, G.Fernandes, C.Dudek, J.Brown Attention web designers: You have 50 milliseconds to make a good first impression! Behavior&Information Technology, Vol.25, No.2, March-April 2006. 115-126 https://www.researchgate.net/publication/220208334_Attention_web_designers_You_have_50_milliseconds_to_make_a_good_first_impression_Behaviour_and_Information_Technology_252_115-126

ЭТАПЫ ВЫПОЛНЕНИЯ ЗАДАНИЯ «ЦВЕТО-ФАКТУРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ С ПОМОЩЬЮ АКВАРЕЛЬНОЙ ОТМЫВКИ»

Коломиец Виктория Алексеевна

асистент

Харьковский национальный университет

городского хозяйства им. О. М. Бекетова

г. Харьков, Украина

Введение: Архитектурный или дизайнерский рисунок или чертеж с выявлением объема, цвета, света и тени ставят перед их исполнителем задачи, не свойственные живописи. Во-первых, в рамках общей стилистики графической подачи архитектурных проекций (фасадов, интерьеров, деталей) или дизайнерских изделий (машина, фен, утюг) их колористика имеет, как правило, очень сдержанную интенсивность. Во-вторых, характер ввода цвета наряду с монохромной демонстрацией объема и освещенности определяется не как живопись, а скорее, как покраска, требующая особой внимательности, аккуратности, точности и последовательности в работе [1].

Подготовка к акварельной отмывке напоминает подготовку к хирургической операции, от стерильности которой зависит безукоризненность результата — дефекты трудноустранимы.

Цель работы: выработка у студентов навыков работы в графической технике воспроизведения основных визуально-формообразующих свойств объектов (цвет, фактура, текстура поверхности).

Материалы и методы: задание выполняется на акварельной бумаге, натянутой на планшет, акварельными красками, тушью и кистями в технике «отмывка».

Основной материал. Как правило, объектом акварельной отмывки в дизайне является чертеж изделия, перспективы изделия и архитектурные детали. Намерение их выполнения в отмывке отражается на выборе бумаги с прочной фактурной поверхностью, выдерживающей многократное смачивание,

что должно быть проверено. Затем бумага натягивается на планшет. Эти подготовительные работы необходимо выполнить до того, как вы приступите к акварельной отмывке, поскольку бумага должна успеть высохнуть. Планшет с натянутой бумагой сохнет строго в горизонтальном положении. Выполнять ее лучше при дневном освещении.

Первый этап – выполнение рисунка, по которому будет выполнена дальнейшая отмывка.

Рисунок выполняется на бумаге «миллиметровка» (рис. 1) и затем переносится на планшет. Для перенесения рисунка на планшет, обратная сторона миллиметровки натирается углем или мягким карандашом, прикрепляется на планшет и аккуратно передавливается острым карандашом, на карандаш при этом сильно не давить. Таким образом, рисунок проступит на планшете и акварельная бумага будет сохранена.

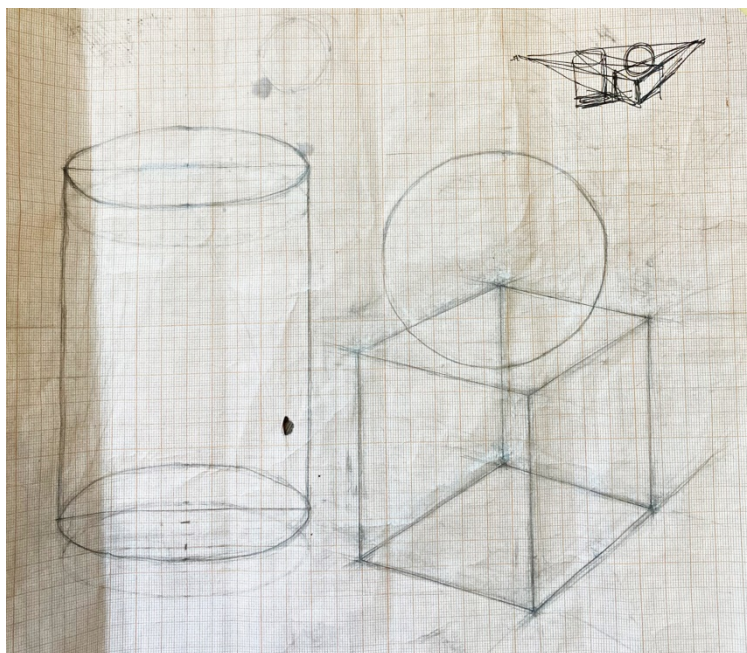

Рисунок 1 - Рисунок для перенесения на акварельный лист, выполненный на миллиметровке

Перед отмывкой все карандашные линии полностью завершаются, ослабляются резинкой и обводятся тонкой линией разведенной водостойкой тушью. Лучшим материалом для устойчивой обводки и последующей отмывки является китайская тушь в палочках (рис. 2).

Рисунок 2 – китайская тушь в палочках

Если предполагается ввод в дизайнерский рисунок цвета, то колерная отмывка выполняется только после монохромной.

Второй этап – подготовка раствора для отмывки и поверхности окрашивания.

Базовый раствор туши или акварельной краски готовят по следующей технологии. Плоское блюдо, 2 стакана, флакон с притертой пробкой и стеклянная пластинка с матовой поверхностью (карманное зеркальце) тщательно моются и обезжириваются. Готовятся также стерильная вата для фильтра и 2 воронки из чистой бумаги. Руки также должны быть чисто вымыты.

1. На дно блюда наливают немного воды, на его край кладут, придерживая, матовое стекло. Торцы палочки туши смачивают в воде и трут о стекло. Полученная черная жидкость стекает в блюдо. Влажным должен быть только торец палочки, в противном случае увлажнение и последующее высыхание разрушит ее. Натирание туши с подливанием воды продолжают до получения раствора нужной консистенции и нужного количества.

2. Для получения базового раствора максимально густого черного цвета тушь из блюда фильтруют сначала в чистый стакан через бумажную воронку, отверстие которой закрыто ватным фильтром. Проверка на отсутствие жирового загрязнения раствора осуществляется визуально: о наличии жира свидетельствуют радужные разводы на поверхности раствора. От жира избавляются повторным фильтрованием в чистой воронке или наложением на поверхность раствора ленты газетной бумаги, которая впитывает плавающий

жир.

Убедившись в чистоте раствора, его переливают во флакон и хранят в холодильнике, ибо это скоропортящееся органическое вещество.

3. Приготовление рабочих растворов также требует стерильности посуды и остальных средств (кистей). Для отмывки должны быть приготовлены по меньшей мере три стакана (банки): два для приготовленных растворов разной насыщенности и один — для чистой воды.

Поверхность планшета с рисунком, предназначенным для отмывки, аккуратно очищается, обезжиривается мягкой резинкой, мякишем свежего белого хлеба, затем промывается кистью с чистой водой (рис. 3).

Для однотонной отмывки выявляются ее площадь и конфигурация, а планшет устанавливается с наклоном 10—20°.

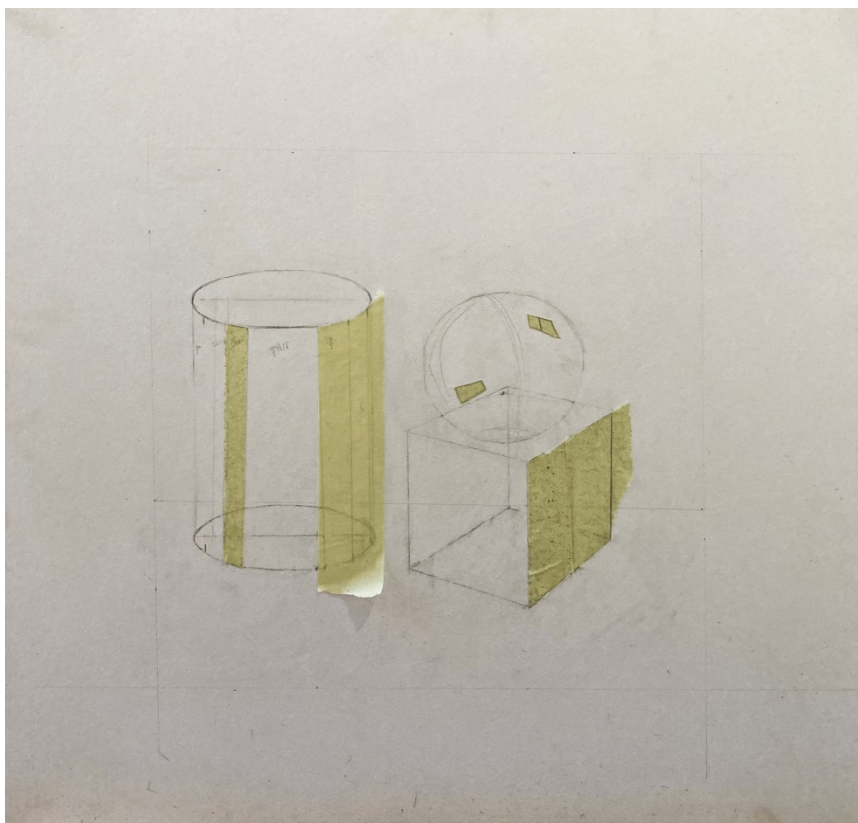

Рисунок 3 – рисунок под отмывку

Третий этап – акварельная отмывка.

Когда бумага окончательно высохнет, но еще остается холодной, можно приступать собственно к отмывке, предварительно опробовав чистоту и

интенсивность раствора на пробном листе бумаги и состояние кисти. Начинать отмывку нужно со светлого раствора (отмывка слезой). Не переходя за границы отмываемого участка, кистью по всему фронту горизонтального контура наносится раствор туши, желательно с зубчатой конфигурацией нижнего края, чтобы раствор равномерно распределялся по зубцам. Эта зубчатая линия валика должна постепенно продвигаться вниз параллельно самой себе кистью, которой время от времени пополняется валик раствора.

Окрашивание происходит за счет постепенного стекания раствора вниз с минимальным касанием бумаги кистью.

Скопившийся на нижней границе отмываемого участка валик раствора устраняется отжатой кистью.

Каждый последующий слой отмывки наносят только после полного высыхания предыдущего, увеличивая постепенно насыщение раствора тушью. Для ускорения этого процесса, отмывку можно высушивать феном, но нужно следить за равномерностью площади высушивания. Только многократное наложение слоев обеспечивает прозрачность и сочность отмывки (рис. 4).

До полного высыхания каждого слоя нельзя менять наклон планшета.

Если на отмытой поверхности появились пятна с волосным черным контуром на границах, значит, жиром загрязнены бумага, раствор, кисть или вода. Заметим, что бумага особенно чувствительна к загрязнениям в первых слоях отмывки. Однако и впадать в панику при появлении пятен не стоит. Нужно полностью высушить бумагу и промыть изображение губкой, стараясь сохранить следы рисунка. Незначительные дефекты можно попытаться заретушировать тем же раствором в конце работы.

Отмывка с моделированием объема или поверхности переходной освещенности может выполняться либо приемом ступенчатой градации, либо плавным переходом в другую насыщенность с добавлением в состав раствора воды или, наоборот, туши большей концентрации.

Эксперимент отмывки от светлого к темному и от темного к светлому покажет вам особенности перехода и разницу приемов. Здесь, как и во всех

других разделах дизайна, опробование и анализ вариантов есть самый надежный путь к накоплению опыта.

Достижение необходимого по силе различия отмытых участков, выражающих объемность и светотеневые отношения, требует знания законов распределения света (а это начертательная геометрия), терпения и многократной намывки слоев раствора.

Для отмывки профильных деталей стекание раствора туши (акварели) вниз по наклонной плоскости должно быть равномерным по горизонтальному фронту, тем более, что отмывка профилей требует внимания к горизонтальным членениям и неявным изгибам округлых элементов формы.

Нелишне напомнить, что для создания естественности передачи отмывкой освещенности объекта нужно воспользоваться знанием построения теней в ортогональных проекциях.

Подсвечивание чертежа технологически не отличается от монохромной отмывки. Необходимо только помнить, что колористический результат достигается взаимодействием нейтрального серого тона и хроматического цвета, для которого подбираются акварельные краски. Наносить цвет на отмывку нужно за один раз.

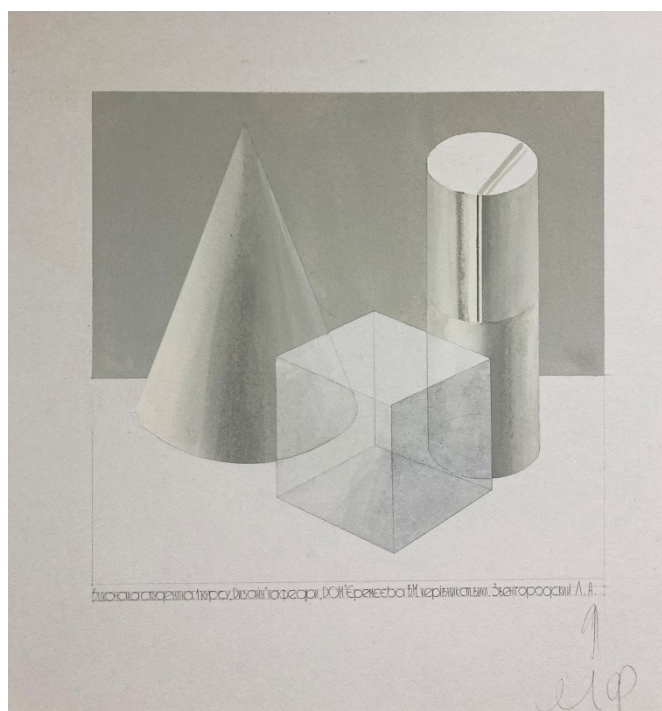

Рисунок 4 – отмывка акварельная геометрических фигур

Результаты и обсуждение:

- изучение и практическое овладение студентами базовых принципов использования графических техник в процессе дизайн-проектирования помогает им визуализировать свои идеи и эскизы на бумаге;

- выработанные у студентов умения практической работы с разными проектно – графическими материалами и инструментами, применяемыми для выполнения поисковых набросков и эскизов позволяют представить в выгодном свете свой дизайнерский проект;

Выводы: В подготовке дизайнера акварельная отмывка, хотя и кажется архаичным способом графической подачи чертежа или рисунка, имеет исключительно важное педагогическое значение; работа над ней прививает дисциплину, ответственность, аккуратность, понимание ценности опыта, накопленного трудом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. URL: <https://subscribe.ru/group/legko-li-osvoit-tehniku-akvarelnoj-zhivopisi-i-zachem-eto-nado/8375849>
2. URL: <https://masterkisti.com.ua/catalog/tush-chernila/tush-kitayskaya-chernaya-suhaya.html>
3. Лазарев, Е. Н. Основы профессионального творчества художника-конструктора: Учебное пособие для высших художественно-промышленных учебных заведений / Е. Н. Лазарев, Ю. А. Грабовенко, Н. П. Валькова, В. Н. Клубиков, М. А. Коськова.: – Ленинград: Издательство ЛВВИСКУ, 1978. – 83 с.
4. Секачева, А. В. Рисунок и живопись: Учебник для средних специальных учебных заведений / А. В. Секачева, А. М. Чуйкина, Л. Г. Пименова.: – М.: Легкая и пищевая промышленность, 1983. – 215 с.
5. Сапего, И. Г. Предмет и форма [Текст] / И. Г. Сапего. – М.: Советский художник, 1984. – 304 с.

ЗНАЧЕННЯ ГІГІЄНИ ГОЛОСУ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА-ВОКАЛІСТА

Мальцева О. В.

заслужена артистка України
старший викладач кафедри музичного мистецтва та хореографії
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка (м. Полтава)
викладач-методист Полтавської дитячої
музичної школи № 3 імені Б. Гмирі
м. Полтава, Україна

Великі голосові навантаження, яким піддається педагог-вокаліст у процесі професійного використання голосу, вимагають підвищеної уваги до голосового апарату, в зв'язку з чим виникає необхідність розробки профілактичних заходів для збереження здорового голосу і пошуку найбільш раціональних шляхів його відновлення в разі порушень.

Голосова діяльність педагога-вокаліста має власний зміст. Перш за все, вона містить риси лекційно-ораторської діяльності, метою якої є не тільки виклад навчального матеріалу, а й захоплення учнів досліджуванним предметом, акторського емоційного впливу, що передбачає роботу голосу в співочому (мовному) режимі в поєднанні з образно-емоційною акторською виразністю.

Співоча діяльність педагога-вокаліста містить також риси концертного виконання і має специфічні особливості вокально-виконавської діяльності, пов'язані з різножанровістю вокально-педагогічного матеріалу. Безперечним є те, що педагог, який викладає сольний спів, повинен сам добре володіти вокальним слухом і голосом, знати анатомію і фізіологію голосового апарату, вчити учнів дотримуватися правил загальної та індивідуальної гігієни всього організму, режиму праці, систематично проводити профілактику захворювань голосового апарату, робити правильний вибір вокально-хорового репертуару, не допускати форсування голосу.

У науковій літературі показані причини голосових розладів і вказується на те, що при тривалому голосовому навантаженні без відпочинку в гортані виникають стійкі зміни [3, 296]. Професійними порушеннями голосу вважають захворювання, в основі яких лежать систематичне перенапруження голосу і грубі порушення техніки голосоутворення. Порушення голосової функції можна розглядати як прояв змін анатомічних елементів гортані, нервово-м'язового апарату і різних відділів центральної нервової системи, яка прямо або побічно за допомогою різних зв'язків бере участь в розвитку захворювання[2].

За даними М. Печенюк, «багато педагогів після декількох років роботи говорять сишим голосом і скаржаться на те, що зірвали голос, так як змушені щодня говорити і співати по кілька годин поспіль»[3, 297]. І дійсно, при постійному нехтуванні основними вимогами гігієни голос стає хрипким, втрачає блиск, слабшає, змінюється його тембр, звужується діапазон, з'являється задишка.

Отже, стан проблеми охорони та гігієни голосу педагога-вокаліста має актуальну цінність, що стало підставою для проведення дослідження з метою придбання більш повного об'єму професійно-голосових умінь і навичок, що відповідають специфіці і вимогам голосової діяльності педагога-вокаліста і забезпечують охорону голосового апарату від порушень.

На думку Е. А. Земцова, «причина голосових розладів криється в тому, що кожен педагог у сприйнятті власного голосу не помічає різниці між «природним голосом» і «учительським голосом». «Природний голос» направлено виявляє особистість людини. «Учительський голос» найчастіше гучний, напружений, оскільки вчитель завжди готовий своїм голосом перекрити звукові перешкоди класу, щоб його чули всі учні. «Природний голос» вчителя блокується і спотворюється фізичною, психічною, інтелектуальною і душевною напругою, яка супроводжує його протягом усього навчального дня, а викладачу вокалу доводиться не тільки говорити, а й співати. Крім того, голос не може працювати відповідно його реальним можливостям, якщо його енергетичний базис не підтримується диханням. До

тих пір, поки дихання поверхнєве, а не глибоке, голос буде залежати від напруги в горлі і м'язах рота, що компенсує цю слабкість дихання. Напруга в горлі і м'язах рота виникає тоді, коли напружені м'язи підключаються для вираження сильних почуттів. Впливаючи на виразність звучання, м'язи роблять звук монотонним. Напружуючись і стискаючись, вони впливають на голосові складки з такою силою, що ті труться одна об одну, втрачаючи свою еластичність, здатність до вібрації. На них утворюються маленькі вузлики. Наслідок цього – скрипучий, захриплий звук або зовсім втрата голосу [1, 65].

У співочому процесі бере участь весь дихальний апарат, отже, порушення нормальної функції будь-якої його частини в тій чи іншій мірі позбавляє голосовий апарат повноцінної голосової (вокальної або мовної) функції, а голос – точності звучання, тембру, діапазону, сили. Тому, педагогу-вокалісту необхідно звертати увагу на різні застудні та інфекційні захворювання, які ускладнюють звукоутворення.

Ефективне функціонування голосового апарату є неможливим без загального зміцнення організму. Тому зміцнення голосу тісно пов'язане із заняттями фізкультурою, загартовуванням, правильною організацією праці та відпочинку.

Найбільш вразливим місцем голосового апарату є гортань – основний орган звукоутворення. Занадто тривалий спів або спів форсованим (надмірно гучним, напруженим) звуком може викликати не тільки перевтому голосового апарату або спазм гортані, а й крововилив в голосові складки. Тому, щоб уникнути ускладнень і зберегти голосовий апарат від різного роду порушень, бажано, в першу чергу, дотримуватися правил загальної та індивідуальної гігієни всього організму і режиму роботи голосоутворюючої системи.

З точки зору охорони голосових зв'язок слід дотримуватися наступних правил:

- не перевантажувати роботу голосових зв'язок гучним співом і криком;
- не співати багато у високій теситурі, оскільки це викликає посилену роботу і стомлення голосових зв'язок;

- не отруювати слизову оболонку гортані і голосові зв'язки нікотинном і спиртними напоями;

- берегти свою гортань від різких перепадів температури, особливо від дуже холодних або гарячих напоїв. Всі порушення роботи зв'язок, їх перевантаження ведуть до захворювань і до втрати голосу [4, 23].

Розвиток навичок правильного дихання – обов'язкова ланка в системі вправ охорони голосу, оскільки допомагає придбати або помітно покращити комунікативні якості голосу; здійснює контроль над звільненням гортані від напруженості навколишньої мускулатури; набуває вміння якнайкраще використовувати резонатори.

Автор М. А. Печенюк вважає, що гігієна голосу – сукупність заходів щодо збереження високої працездатності голосового апарату. В гігієну голосу виділяють три основних компоненти: гігієна дихання (тут центральний момент – вдих через ніс), гігієна харчування (їжа та напої не повинні травмувати слизову оболонку глотки і гортані), психогігієна (пропонується уникати перевтоми і надмірних емоцій). Доведено, що куріння і споживання алкоголю негативно позначається на звучанні голосу [3, 298].

Таким чином, правила гігієни голосу базуються на загальногігієнічних вимогах, пов'язаних з підтриманням здоров'я організму в цілому, і, крім того, враховують фізіологічну залежність стану органу від характеру його функціонування.

Отже, підводячи підсумок, правила гігієни голосу можуть бути наступними:

1. Після довготривалого голосового навантаження необхідно уникати розмов 2-3 години.

2. Після голосового навантаження 20-30 хвилин залишатися в приміщенні, особливо в холодну пору року.

3. Не можна швидко ходити при холодній погоді, так як при цьому в дихальні шляхи потрапляє більше холодного повітря.

4. Голосовий апарат чутливий до дуже холодної, дуже гарячої, гострої, сильно солоної їжі, а також до алкоголю і куріння [4, 65].

5. Монотонна мова стомлює м'язи голосового апарату, оскільки при такій мові функціонує тільки одна група м'язів. Чим виразнішим та емоційнішим є спів або мова, тим здоровішими є голосові зв'язки.

6. Під час голосового навантаження необхідно робити паузи, для того щоб ковтнути слину для зрошення голосових зв'язок або робити кілька ковтків води [4, 65].

7. Необхідна щоденна дихально-голосова гімнастика від 20 до 30 хвилин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Земцова Е.А. Чтобы голос звучал как музыкальный инструмент / Е.А. Земцова // Народная асвета. – 2007. – № 7. – С. 64–65.

2. Егоров, А. Гигиена голоса и его физиологические основы / А. Егоров. – М. : Гос. Муз. Изд., 1982. – 171 с.

3. Захарина Ю.Ю. Актуальные проблемы искусства: история, теория, методика : сб. докл. Междунар. практ. конф., 7–8 апр. 2011 г., Минск / БГПУ; Ю.Ю. Захарина (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2011. – 341 с.

4. Дедковская, Е.Г. Некоторые вопросы постановки голоса : учеб.-метод. пособие / Е.Г. Дедковская. – Мозырь : УО МГПУ им. И. П. Шамякина, 2010. – 67 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА СИНЕРГЕТИКИ

Мигович Микола Степанович

аспірант кафедри методики музичноо виховання і диригування,
інституту музичного мистецтва,
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

Вступ. Наукова ідея будучи ефективною і плідною пов'язана зі складною проблемою пізнання – пошуком критеріїв істинності. Її пізнання відбувається через експеримент, або життєву практику, що не є ідеальним процесом, бо практика завжди набуває сенсу лише в контексті певної теорії (тобто ідеї), крім того, вона завжди неповна. Однак саме перехід від ідеї до практики і є самоорганізацією, внаслідок якої твориться культура загалом..

Культура у найповнішому сенсі, являє собою акт людського творіння, адже все, що людина творить у процесі свідомої діяльності поєднується через матеріальний і духовний стани.

Культура матеріалізується у фольклорі, ритуалах, у творах літератури і мистецтва, науки і філософії, у формах організації суспільного життя, у релігійних віруваннях, у формах поведінки людей, у структурах комунікації.

Особливістю культури є те, що вона постійно змінюється. У ній немає і не може бути завершеності. Поряд з тяжінням до традиціоналізму культура водночас прагне до оновлення і породження нових форм і структур. Поява нових ідей і зникнення старих спричиняє оновлення самоорганізованих зв'язків і структур.

Мета роботи. Здійснити аналіз теоретичних основ роботи голосового апарату, технічних та практичних аспектів викладання вокалу в контексті проблем синергетики.

Матеріали і методи. Як зазначив С. Кушка: «Методика навчання співу передбачає вивчення основ вокального виховання, набуття і осмислення

досвіду, різних методів роботи з дітьми та юнацтвом в індивідуальних і групових формах занять» [5, 7].

«Академічний або класичний спів має певну класифікацією категорій звукоутворення і поділяється на три основні стилі: кантиленний (наспівний), декламаційний, наближений до інтонації мовлення; колоратурний, наближений до кантиленного, але збагачений віртуозними пасажами, фіоритурами. Для оволодіння представленими стилями співу необхідне спеціальне вокальне навчання – постановка голосу» [6, 56].

Постановка голосу є підставою професійного оволодіння вокальною майстерністю, це спеціальне навчання, тренування голосу для професійної роботи. Постановка голосу охоплює набуття певних м'язових відчуттів, застосування на практиці теоретичних знань про голос, дихання, артикуляцію, дикцію, інтонацію. Основами вокальної техніки, зокрема, є правильна вокальна позиція співу округлим звуком, вміння користуватися резонаторами і технічними прийомами, правильне дихання, спів «в маску», володіння мікстом – змішаним регістром тощо.

Голосовий апарат – це система органів, яка слугує для утворення голосу та мовлення. За О. Здановичем, цю систему становлять: «органи дихання, що утворюють тиск під голосовими зв'язками – джерело звукової енергії; гортань, що містить у собі голосові зв'язки – джерело виникнення звукових коливань; артикуляційний апарат, що слугує для утворення звуків чіткого вимовляння; носова порожнина та порожнини, що знаходяться біля неї і беруть участь у створенні деяких звуків» [4, 28].

Вміння дихати – це перше, що необхідно для співака. Вміння довготривалого дихання, дуже часто, є даром природи, але правильні і обережні заняття можуть значно укріпити легені. Процес дихання складається з *вдиху*, під час якого легені наповнюються повітрям і *видиху*, під час якого легені виштовхують повітря і повертаються в початковий стан, завдяки своїй еластичності. Під час вдиху готується положення голосового апарату для відтворення звуку, а при видиху цей звук відтворюється.

Добре поставлений співочий голос створює у слухача враження сильного стійкого звучання, врівноваженості і легкого звукоутворення. Тоді сам співак, з добре поставленим голосом, відчуває зручність, стійкість і легкість роботи голосового апарату. Йому здається, що голос щільно на щось опирається. Це відчуття дозволяє добре керувати своїм голосом і не втомлюватись протягом тривалого часу співу. Відчуваючи роботу дихальних м'язів, співак одночасно відчуває легкість звукоутворення. З втратою відчуття опори голосу відзначається швидко втома в області гортані і звук «сідає на горло».

Опора – найважливіше відчуття в співі, завдяки якому співак спокійно і вільно розпоряджається своїм голосом. Відчуття опори виникає не одразу. Спочатку навчання співу учні не маю цього відчуття. Тільки з часом оволодіння технікою співочого звукоутворення поступово починають проявлятися ці відчуття, при яких голос має найкращі якості. Термін «Опора», зазвичай, засвоюється учнем тоді, коли звук голосу починає набирати опертий характер. Як правило, викладач повинен нагадувати учню про цей термін, фокусувати його увагу на відчуттях, що супроводжують оперте звучання голосу. «Сьогодні у тебе звук добре опирається на дихання – зазначає викладач, – запам'ятай свої відчуття і старайся залишатися на цій опорі». Чи навпаки, викладач звертає увагу учня на те, що сьогодні звук у нього неопертий, неправильний. Порівнюючи ці зауваження, учень робить висновок: що називається опертим звуком, а що неопертим, а також і співочі відчуття які їх супроводжують.

Вищезгадані фактори являються основними під час співу, але жоден з них не може набути важливішого значення за загальну системність цих самих факторів. В цьому нам допоможе наука про синергетику.

Термін «синергетика» запропонований Г. Хакеном, акцентує увагу на погодженості, когерентності взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого, на так званому адитивному ефекті ("ціле більше частин"). Г.Хакен довів, що при переході від неупорядкованості (хаосу) до порядку в досліджуваних явищах виникає схожа поведінка елементів, яку він назвав кооперативним, синергетичним ефектом, що постає певною природною

кореляцією частин цілого. Відтак, на його думку, феномени синергетики виявляються у сукупному колективному ефекті взаємодії великого числа підсистем, що приводить до утворення стійких структур і самоорганізації в складних системах.

Отже, сам термін «синергетика» походить від грецького «synergeia» – «співдружність», «співробітництво», що виражає ідею погодженості взаємодії частин при розгляді структури як єдиного цілого. У словнику сучасної західної філософії термін «синергетика» розкривається як міждисциплінарний напрям наукових досліджень, що виник на початку 70-х рр. ХХ ст. та має за головне своє завдання пізнання загальних закономірностей і принципів, які лежать в основі процесів самоорганізації в системах самої різної природи: фізичних, хімічних, біологічних, технічних, економічних, соціальних тощо. У «Великому енциклопедичному словнику» термін «синергетика» визначається як науковий напрям, що вивчає зв'язки між елементами структури (підсистемами), що утворюються у відкритих системах завдяки інтенсивному (потоківому) обміну речовиною й енергією з навколишнім середовищем у неврівноважених умовах. У таких системах спостерігається погоджена поведінка підсистем, у результаті чого зростає ступінь їх упорядкованості, тобто зменшується ентропія. У філософському словнику зазначається, що синергетика – сучасна теорія самоорганізації, нове світобачення, що пов'язується з дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, неврівноваженості, глобальної еволюції, з вивченням процесів становлення «порядку через хаос» (І.Пригожин), біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості як основної характеристики процесів еволюції. Отже, синергетика – це наука, що вивчає явища «синергізму», який постає комбінованою дією компонентів системи, що самоорганізується; це наукова концепція цілісного сприйняття світу та його окремих систем, науково-філософський принцип, що розглядає Всесвіт, природу і суспільство як комплексну систему, що самоорганізується й підпорядковується єдиним закономірностям, розкритим синергетикою. Тому синергетика може вважатися синтетичним напрямом у природознавстві, як і у

філософії науки, що являє собою міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів й моделей складної поведінки систем, розкриття їхнього потенціалу в мисленні про світ і людину. У цьому контексті синергетика вивчає проблеми міждисциплінарного діалогу, виявляє особливості сучасних соціальних, когнітивних і комунікативних ситуацій і зіставляє їх із науковими точками зору. Відтак, на думку М.О. Федорової, «синергетика входить в універсальну методологічну парадигму, що відноситься до тих галузей знань, де вивчаються складні системи, явища самоорганізації, і являє собою єдиний міждисциплінарний підхід до досліджуваних предметів та об'єктів» [8, 7].

Результати і обговорення. Синергія – сумарний ефект взаємодії факторів. Дія кількох факторів, компонентів переважає дію кожного окремого, взятого. Синергетика у системі вокальної підготовки дає змогу зрозуміти системність всіх факторів, які впливають на якість вихідного матеріалу.

Висновок. Під час співу важливе значення відіграє синергія, адже вокаліст в процесі виконання матеріалу повинен зосередитися на всіх факторах, які впливають на звукоутворення (дихання, опора, положення гортані, язика і тулуба) у зв'язку із саморефлексією, психофізичним станом, внутрішньою волею, самоконтролем, самомотивуванням з розумінням виконуваного текстового матеріалу, його семантичними та герменевтичними рефлексіями і лиш правильне збалансування цих факторів буде підґрунтям для правильного виконання твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гребенюк Н. Є. Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти: монографія. Вінниця: НМАУ ім. П. І. Чайковського, 1999. 212с.
2. Дмитриев Л. Б. Основы вокальной методики. (2-е изд., перераб.). Москва: Музыка, 1996. 165с.
3. Жинкин Н. *Механизмы речи*. Москва: Издательство Академии педагогических наук, 1958. 128с.

4. *Зданович А. Некоторые вопросы вокальной методики.* Москва: Музыка, 1965. 212с.
5. *Кушка Я. Методика навчання співу: посібник з основ вокальної майстерності.* Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2010. 316с.
6. *Морозов В. П. Тайны вокальной речи.* Москва: Наука, 1967. 258с.
7. *Назаренко И.К. Искусство пения.* Москва: Музыка, 1968. С.12-39.
8. *Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід.* Житомир, вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2009. 150с.

ГЕНЕЗА ГРАФІТІ СТИЛЮ, ЯК ПУБЛІЧНОГО МИСТЕЦТВА В ПІВНІЧНІЙ ТА ПІВДЕННІЙ ЄВРОПІ

Пандирєва Єлизавета Андріївна,
аспірантка кафедри «Теорії та історії мистецтв»
Харківської державної академії дизайну і мистецтв
м. Харків, Україна

Вступ. Територіальні межі Північної Європи охоплюють як країни, так міста: Лондон, Париж, Берлін, Стокгольм, а також усталені мистецькі сцени такі, як Нідерланди, Чехія, Польща, Україна і Росія. Мистецтво в різних місцях є різним, проте художні стилі можна пов'язати певними концептуальними кордонами. Перш за все це пов'язано з активністю самих райтерів тих чи інших країн Північної Європи.

Країни, що входять до складу Південної Європи часто називають «Середземноморським клубом» (Club Med). Сюди належать Португалія, Італія, Греція та Іспанія. Подібно до інших регіонів Південна Європа має свій особливий шарм, який вирізняє її з-поміж сусідів, і більш яскраву графічну естетику на противагу більш строгому, серйозному мистецтву з півночі континенту. Хоча ця естетика і сповнена духом концептуалізму, для неї, перш за все, характерні романська яскравість і шаленість, які вилились в унікальний стиль незалежного публічного мистецтва.

Мета: дослідити генезу графіті стилю, як публічного мистецтва в Північній та Південній Європі.

Матеріали та методи: тези побудовано на основі системно-аналітичного підходу. У дослідженні застосовано загальнонаукові (теоретичні та емпіричні) і спеціальні мистецтвознавчі методи наукового пізнання. Комплексне використання загальнонаукових теоретичних та емпіричних методів наукового пізнання дало змогу проаналізувати взірці графіті написів Північної та Південно-ї Європи, а також дослідити генезу графіті, як публічного мистецтва.

Результати та обговорення. Північна Європа

Для Лондона характерний загалом доволі брутальний стиль малюнку — непокірна естетика, обумовлена статусом міста як світової столиці відео нагляду. Такі представники, як Голд Пег, стараються уникнути суспільства стеження і зневажити його владу, працюючи в навмисно грубому, вандалському стилі, що вносить анархію у мистецтво. Натомість такі представники Септ у команді «Палаюча цукерка», а також учасник команди TWF Петро — наслідують більш вільний і «безтурботний» стиль графіті, зберігаючи відданість його природі у своєму невтомному прагненні до нових шрифтових рішень, але створюючи новаторські роботи поза вулицею.

Столиця Великобританії встигла стати світовим лідером на ринку «стріт-арту», де сардонічні роботи Бенксі замінив потік посередніх імітаторів. Деякі райтери, наприклад Айн, спробував знайти «золоту» середину між двома дискурсами — намагаючись зберегти притаманну авторам графіті одержимість літерами, і знайти більш промовисту форму для ширшої спільноти (мал. 1).

Натомість, у Парижі можна помітити більш прискіпливу увагу до формальної стилістики. Наприклад Тюрбо і Онет, працюють з неустанним поривом, позірно та з легкою витонченістю. Проте, якщо для Тюрбо й Онет ключовою залишається культура графіті, то такі райтери, як Зевс, вийшли із субкультурності, працюють як із шрифтом, так і з композиційними неузгодженостями. Зевс, який часто працює на міських рекламних щитах, практикує лінії, встановлені Оксом ще на початку 1980-х.

Роботи Окса дуже прив'язані до місць і делікатно взаємодіють з ландшафтом. Подібно до Інвейдера, він використовує кожну локацію майже як гральний майданчик, хоча Інвейдер послуговується при цьому керамічними плиточками, а не фарбою. Як і в колег-парижан, для робіт Окса характерна складна «смісло-форма», на його думку — це експериментальна форма й вишукана модель незалежного публічного мистецтва.

Будучи концептуалістами, райтери Берліна переводять урбаністичне мистецтво в нову площину, де значну роль відіграє саморефлексія. Хоча це

місто вже стало майже синонімом вуличного мистецтва, саме художники, які вийшли з графіті, найбільш наполегливо розширюють рамки дискурсу. Наприклад, Акім не тільки перетворив свої класичні графіті на тривимірний світ, як і Пойнт з Чехії, але робить інтервенції, які можна вважати соціально-науковими експериментами. Подібним чином Вермке і Ляйнкауф роблять проекти і фільми, в яких намагаються передати осмислене вчування у місто, де графіті полегшує процес, а не залишається тільки естетикою.

Разом з такими художниками, як Арам Бартоль, який працює у площині між цифровим та публічним мистецтвом, Клементс Бер, який поєднує дво- і тривимірні простори, та Бред Дауні, який кидає виклик уявленням про те, чим є незалежне публічне мистецтво, в Берліні склалася виразна група концептуальних митців для яких абстрактна ідея є не менш важливою, ніж конкретне втілення.

У Стокгольмі в авангарді урбан-мистецтва і першої хвилі скандинавського графіті став легендарний Акей, він один із лідерів плакатного і стікерного рухів, а також піонер міських інтервенцій. Нуг, пов'язаний з командою VIM, перейшов від войовничої естетики графіті до відео-арту і перфоменсу, влаштовуючи дикі, гарячкові акції, перенасичені емоціями та розбурханістю, що їх вивільнює процес малювання. Обидва художники, як можна помітити, практикують більш концептуальний підхід до графіті, ніж такі їхні скандинавські колеги, як Хуск Міт Навн з Копенгагена, Екта з Гетеборга та Егс з Гельсінкі, котрі у своїх роботах сфокусовані на більш графічному, композиційному стилі. Хоча є й інші європейські митці, для яких форма є ключовою, наприклад, Зедц з Амстердама, Збьок із Вроцлава та «Ітересні казки» з Києва, і всі вони працюють у дуже неподібних і естетично багатих манерах, концептуальний стиль, притаманний Акею та Нугові, також можна легко помітити у роботах таких художників, як «Брати Ріпуле» з Ренна; Інфлюенса з Роттердама, Ерозі з Ейндговера; Епос 257 з Праги; Вова Воротнєв і Гомер з Києва; Радя та «Война» з Росії.

Висновок. Всі ці митці і групи, що функціонують далеко за межами первісної моделі графіті чи вуличного мистецтва — формують незалежне публічне мистецтво, не скуте жодним непорушним візуальним дискурсом. Північна Європа не має собі рівних у стилі, що його можна означити як «графіті-концептуалізм», котрий відкидає дедалі більшу комодифікацію урбаністичного мистецтва і вбачає красу мистецьких практик у цілому процесі творення, а не лише у фінальному недовговічному витворі.

Південна Європа

Барселона стала одним зі світових центрів незалежного публічного мистецтва на початку 2000-х. Незважаючи на те, що політичне графіті ширилось містом ще за доби Франко, саме графіті на основі знакових символів, яке з'явилося у місті наприкінці 1990-х завдяки таким художникам, як Ла-Мано (відомому теж як Намі), та Ель-Пес, ознаменувало початок славного майбутнього Барселони. Їхні роботи сповнені радше провакативного, ніж консенсусного духу, а самі художники забомбили своїми роботами усі стіни міста.

Інші райтери, такі як Дебенс, Кенор, Сіксе-арт і Зосен, які також вийшли з андеграундного графіті, вдалися до більш експериментального напрямку. Характерною рисою всіх цих робіт є особливе використання кольору — яскравих відтінків довгих сонячних днів, на які так багате місто Барселона. Проте практично повна свобода творчості, якою райтери тішилися від початку до середини 2000-х і яка дозволила експериментувати та спровокувала хвилю міграції художників з усього світу до Барселони, незабаром наптовхнулась на нові муніципальні обмеження щодо будь-яких проявів публічного мистецтва. І хоча це означало, що тегів і простих начерків стало значно більше, ніж муралів у центрі міста, молодші райтери: Аріс, Гріто та Єск (відомий ще як Сагуе) сформували нову школу барселонського стилю, яка в своїй основі має поліхроматичний підхід, яким так славиться місто.

Незважаючи на те, що райтери Барселони та Мадрида мають надзвичайно багато спільного, Мадрид все ж має більш дослідницький стиль. Починаючи з

легендарного Муельє, чії новаторські «пружинні» графіті залишали свій слід у місті з 1980 року, художники, які почали з'являтися на мистецькій сцені столиці, внесли незвичну зміну своїми впізнаваними і дещо споглядальними роботами. ЗТТМан, чії сучасні мурали ближче по духу до барселонського стилю, теж займається численними експериментальними проектами, наприклад, інсталяціями з бетону і афішними інсталяціями, які висвітлюють соціальні проблеми і зосереджені на формальній естетиці.

Якщо його частий співтворець і незмінний друг Ремед розробив свій власний високодуховний, космічний стиль, то Ельтоно і Нурія Моро вдаються до грайливого стилю, де теорія і форма часто нерозривно переплетені. Аналогічно, художники Спай і Сусоюз, активні ще з кінця 1980-х, використовують простір вулиць у не менш вражаючий спосіб. Міські інтервенції Спая радикально підривають міський простір, ламаючи правила, якими ми всі засліплені, а перформативні картини Сусо прагнуть розповісти як про сам рух, так і про його історію.

У Мадриді є багато традиційних райтерів, наприклад, одним із найвідоміших і найбільш експериментальних є Спок. В цілому, Мадрид вирізняється більш абстрактним і теоретичним стилем, ніж Барселона. Цей стиль зберігає південо-європейське відчуття кольору і динамічність, проте надає більш концептуальне втілення.

Троє художників, представлених у розділі про Афіни, демонструють принципово різні підходи до незалежного публічного мистецтва. Величезні, сюрреалістичні мурали і колажні інсталяції Александроса Васмулакиса різко контрастують із типографічними, каліграфічними й абстрактними міськими проектами дуєту «Блак», стиль якого знов-таки суттєво відрізняється від робіт колективу GPO з їхньою цілком спонтанною, імпровізаційною моделлю, в якій панують бруд, випадковість та неакуратність.

Попри всю багатогранність зразків вуличного мистецтва Італії, з абстрактними, монохромними графіті 108, з нео-арте-повера у виконанні Манілеса і зіставними, дослідницькими роботами Філіппо Мінеллі, можна

сказати, що роботи всіх цих художників з їхнім самобутнім стилем все ж поєднує тяжіння до порівняльного самоаналізу, які знаходять своє вираження у художній практиці.

Художники із решти країн Іберійсько півострова — зокрема, Ессіф із його сучасними політичними карікатурами, Сан із делікатною, заплутаною, тривожною естетикою, Нано4814 з його любов'ю і ненавистю до творчого акту, Вілс із архіологічним стилем портретного мистецтва, Демс333 з футуристичним графіті та інь-янь-динамічність близнюків Лікена і Пелюкаса — засвідчують, що сьогодні Іберія рясніє різноманітними цікавими групами молодих художників.

Висновок. Південно-європейський регіон породив нову генерацію митців, які невпинно розвивають не тільки формальні можливості незалежного публічного мистецтва, але і саму природу мистецького дискурсу.

Мал. 1. Бен Айн. Проект Paint the Change під керівництвом простору Village Underground. «You saw it in the tears of those who survived». Лондон, Великобританія. 2017

ДЕРЕВО В СУЧАСНОМУ ДИЗАЙНІ СЕРЕДОВИЩА: ТРАДИЦІЙНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХОДИ

Пікущий Олексій Іванович

Магістрант

Харківська державна академія дизайну та мистецтва

м. Кривий Ріг, Україна

Кривуц Світлана Василівна

Кандидат мист., доцент

Марченко Аліна Анатоліївна

Кандидат пед. наук, доцент

Криворізький державний педагогічний університет

Вступ. В сучасному стрімкому високотехнологічному світі деревина, як якісний матеріал, відрізняється від інших саме своїми універсальними властивостями та природною красою текстур. Дизайнери та архітектори вибирають деревину і, піддаючи її різним видам обробки, створюють нові творчі концепції, що значно покращують психологічне сприйняття приміщень.

Мета роботи. Визначити актуальність використання деревини з урахуванням двох основних підходів, як матеріалу для формування дизайну сучасного інтер'єру, незамінність унікальних властивостей якого в поєднанні з сучасною високотехнологічною обробкою робить його домінуючим в створенні дизайну сучасних інтер'єрів.

Матеріали і методи. Для окреслення загальних положень досліджуваної теми в роботі було використано метод аналізу та синтезу, а також феноменологічний метод.

В умовах сьогодення для отримання позитивного психологічного комфорту у вирішенні дизайну інтер'єрів, деревина стає одним з головних матеріалів, який забезпечує варіативність авторських рішень та відповідає як утилітарній, так й декоративній функції. Варто зазначити, що у багатьох людей дерево, в першу чергу, асоціюється з підлогою та меблями, тобто, матеріал використовувався на основі *традиційного підходу*. Втім, дана традиція вже

сьогодні стає все більш затребуваною і гідно оціненою. Розглянемо деякі приклади використання дерев'яних елементів в дизайні сучасного інтер'єру.

Однією з причин того, що дерев'яні елементи активно використовуються в дизайні інтер'єру, є можливість виготовити їх власноруч та використовувати комплексно: як виразну підлогу, корпусні меблі, світильники або арт-об'єкти. Наприклад, такий зразок ручної авторської роботи, створюючи контраст зі стіною або шпалерами, може стати виразним композиційним акцентом, який не тільки стає його «родзинкою», а й відповідає принципу екологічності. Крім того, дерево наповнює будинок справжньою природною енергетикою. Доторкнувшись до природного матеріалу, відчуваєш його тепло, а вдивившись в річні кільця, повертаєшся в минуле. Провідні дизайнери в усьому світі віддають перевагу традиційному підходу в створенні меблів, що можуть бути випиляні з цілісних стовбурів дерев, з явно вираженими тріщинками і сучками.

Виразним прикладом є творчість Тоніно Гуерра, відомого сценариста і поета, який славився ще одним своїм талантом – розробкою меблів за власними ескізами. Головною ідеєю для створення предметів меблів або декоративних композицій є використання старих дошок, дверних петлів і замків, знайдених в рідному середньовічному містечку, як основного матеріалу. Варто зазначити, що створюючи грубі меблі, дизайнери ставлять перед собою мету – показати їх неординарність, історію та красу текстур.

Інноваційний підхід відрізняється від традиційного додаванням різноманітних матеріалів, прийомами фарбування деревини тощо. Наприклад, автори проектів використовують пні старих дерев, знімають з них кору і створюють незвичайні предмети інтер'єру. В поєднанні зі шкіряними елементами і деякими атрибутами вони створюють неперевершений ефект. Текстура природного матеріалу виглядає гармонійно і тепло, тому продукція з деревини з легкістю вписується в будь-яке приміщення.

Висновки. Таким чином, дерево в дизайні інтер'єрів – це безмежні можливості, які доводять його екологічність, практичність та вишуканість, функціональну бездоганність та оригінальність форм. Його можна

використовувати для створення будь-якого дизайну, в якому обов'язково буде панувати атмосфера психологічного спокою та тепла. Властивості матеріалу, автором якого є сама природа, допомагають дизайнерам розкрити його властивості та забезпечити необхідні умови для довготривалого та повноцінного використання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальчинская О., Васильева Е., Пашкевич К. Использование техники плетения из природных материалов в искусстве ленд-арт. Revista de științe socioumane. Chișinău, 2020. Nr.1(44). С. 95-106. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/109949
2. Никитюк О. Метафізика дерева. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://artukraine.com.ua/a/metafizika-dereva/#.YXxXgVxn1PY>
3. Кривуц С. В., Бондаренко В.В. Экологический подход в дизайне инновационных строительных и отделочных материалов // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв/ Збірка наукових праць за ред. Даниленка В.Я. Х.:ХДАДМ, 2017. №1. С.23-26.

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ОРИГІНАЛЬНОЇ ГРАФІКИ

Савшак Христина Романівна,

магістрант

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Графіка – багатогранний і значний за сферою поширення вид образотворчого мистецтва. Розвиток та формування графічного мистецтва в Україні відбувалося у взаємодії з суміжними галузями мистецтва, і насамперед з живописом, оскільки цілий ряд художників поєднує у своїй творчості обидва види. Така єдність прослідковується в першу чергу живописно-графічними матеріалами та засобами виразності – використання живописних та графічних матеріалів, котрі доповнюють один одного. Такий напрям розвитку сучасної графіки найбільш притаманний оригінальній графіці – роботам, графічним аркушам, створеними безпосередньо рукою художника в єдиному екземплярі.

Мобільність у процесі створення графічних творів робить її чутливішою до швидкоплинних явищ дійсності, в ній швидше, ніж у інших видах мистецтва, оновлюються художні прийоми, раніше проникають нові мотиви, завдяки чому вона виразніше й повніше репродукує поступ українського мистецтва [6]. Сучасна графіка, оперуючи традиціями, надбаннями та досвідом минулого, інтенсивно розвивається та оновлюється, формується нова сторінка графічного мистецтва. У зв'язку з цим особливий інтерес представляє пошук тонкощів засобів виразності, сучасних матеріалів та інноваційних технік оригінальної графіки. Митці України та зарубіжжя постійно експериментують у напрямку поєднання матеріалів та технік, виконують свої твори як в станковому, так і монументальному трактуванні. Завдяки таким творчим пошукам митці мають необмежені можливості для втілення своїх художніх задумів, реалізації нових ідей, синтезу матеріалів, використання нових інструментів та пристосувань, експериментам з техніками зображення.

Особливого значення явище української графіки набуває у наш час, коли мистецтво перестає бути вузькою фаховою дисципліною, чи мистецьким напрямком, але має інтердисциплінарний характер. Усі види і напрями графіки розвиваються й доповнюються новими комп'ютерними технологіями. Та все ж класичні композиційні прийоми, технічна вправність митця, здатність володіти досконалим, академічним рисунком, креативність мислення в ідейних та формальних пошуках залишаються і надалі головними чинниками у мистецтві графіки. [4, 6]

Мета дослідження – аналіз традиційних та інноваційних технік оригінальної графіки та їх популяризація як засобів графічної виразності в образотворчому мистецтві.

Матеріали та методи. Теоретична основа даного дослідження – це комплексний методологічний підхід до вивчення історії розвитку та становлення мистецтва графіки на теренах України, аналіз зображальних графічних технік та матеріалів, їх вагоме значення та місце в творенні сучасної оригінальної графіки. Було використано такі теоретичні методи, як: пошуково-бібліографічний, історіографічний, мистецтвознавчий, стилістичний, методи систематизації, художнього і композиційного аналізу тощо.

Результати й обговорення. Проблемам графічного мистецтва України ХХ – поч. ХХІ ст. присвятили свої наукові розробки чимало дослідників, серед яких О. Лагутенко, Р. Яців, О. Голубець, а також з'явилася низка статей та монографій, присвячених конкретним видатним графікам минулого століття. Ольга Лагутенко ґрунтовно досліджує зміни, які відбулися на Західній Україні, зокрема акцентовано на інновації у мистецтві графіки Львова [2]. Теоретичні та світоглядні аспекти формування мистецтвознавчих ідей і впливів на художнє життя Львівщини проаналізував у наукових дослідженнях Роман Яців [8]. Виділивши український контекст як рушійну силу, науковець наголосив на тенденції щодо поступу сучасних напрямів графіки. [8, 15].

Проблеми вивчення, збереження та розвитку багатогранного мистецтва графіки як явища національної культури неодноразово висвітлювали провідні українські мистецтвознавці. Зокрема, втілення нових віянь у сферу традиційної

графіки у творчості сучасних митців розкривали П. Арсенич, В. Ханко, О. Соломченко, Р. Дреботюк, Н. Лаврук.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, який в якості основних образотворчих засобів використовує лінію, штрих та пляму, відповідно композиційний характер лінійно-графічної форми залежить від матеріалу і техніки виконання. Відповідно до способу виконання та можливостей тиражування, графіка поділяється на: оригінальну (авторські твори унікальної графіки), естампну (різновиди художнього друку) та поліграфічну продукцію.

Оригінальна графіка створюється способом використанням однієї або декількох художніх технік графічними матеріалами в єдиному екземплярі й трактується як станкова графіка. За допомогою найрізноманітніших художніх прийомів і технік, їх способів та методів зображення, їх поєднання митці створюють тематичні, сюжетні, абстрактні, асоціативні авторські композиції. Окрім технік зображення, важливе значення у мистецькому творенні, в процесі реалізації задуму відводиться матеріалам, якими оперує митець.

Графічні техніки зазнали значних змін у порівнянні з часів їх становлення. На початку XXI століття складнішою стає її технологія і більше ускладнюється фактура відбитка та колірне рішення. Сьогодні використовуються абстрактні, футуристичні форми, асоціативні трактування теми та композиції, що найбільш властиві імпровізаційному мистецтву [7].

Розвиток графічних технік в цьому напрямку дає яскраві творчі рішення. Сучасні митці продовжують експериментувати з новими засобами і методами для збагачення графічних технік. На сьогодні станкова графіка переступила попередній процес механічного масового друку відбитків, вона диктує живу безпосередню участь автора з першої до останньої хвилини створення художньої роботи.

Доцільно в ході дослідження художніх технік оригінальної графіки перелічити основні традиційні інструменти та художні матеріали, це: сталеве перо, гусяче перо, очеретяне перо, рапідграф, рейсфедер, аерограф, пензлі, текстурний папір, акрил, акварель, гуаш, туш, чорнило, сепія, вугілля, соус,

сангіна, олівці, фломастери, воскова, крейдяна та олійна пастелі. Творчий процес дозволяє комбінувати та поєднувати різні матеріали в одній роботі, акцентувати та один із них. Це дає можливість створити виключно авторську роботу. Матеріал диктує техніку виконання. Процес роботи в напрямку оригінальної графіки на основі використання тих чи інших матеріалів доцільний на основі окремих та синтезованих художніх технік та прийомів оригінальної графіки, а саме: плямографія, гратаж, монотипія, ниткографія, рисунок сухим пензлем, ручкою зі сталеве пером, тушшю, чорнилом, рисунок пастеллю, олівцями, соусом, сангіною, сепією, вугіллям, фломастерами, рапідграфом, гелієвими ручками тощо [3, 5].

Слід зазначити, що в останні десятиліття у художників фактура графічної роботи, основа стає іноді головним виразним засобом для формування індивідуального художнього образу, а створення нових, тобто незнайомих раніше художній практиці фактур – основним пластичним завданням. Звідси і використання нетрадиційних у художньому відношенні технік та матеріалів. З урахуванням вказаного, можна виділити, зокрема, такі інноваційні технології в графіці: використання нових матеріалів, нових технологічних прийомів, нових комп'ютерних технологій. При цьому графіка найчастіше поєднується із живописом, поліграфією, комп'ютерним дизайном, світлиною. Одним із нововведень в образотворчому мистецтві може стати звертання до нових або повернення забутих образів і тем.

Головним для сучасного художника-інноватора стає не авторське вираження, а бажання виразити почуття. Що стосується глядача, то він стає основним учасником у створенні твору, оскільки художник залучає його до діалогу, нібито пропонує стати одним з авторів твору [6, 20]. Таким чином, сучасний художник може комбінувати й переміщувати вже готові зразки, пристосовуючи старі, традиційні ідеї та форми до нових обставин, нових естетичних канонів і нових мистецьких технологій.

Графіка пройшла складний шлях від реалістичного до стилізованого й абстрактного, проявляються риси символіки та асоціацій, розвиваються ідейні

та зображальні антитези. Все це відображається та узгоджується на графічному аркуші. Митці, поєднуючи різні мови художнього вираження, занурившись у філософські, магічні, структурні, психологічні та метафізичні теорії, починають творити неповторний графічний образ сучасних життєвих нововінь.

Поєднуючи в найрізноманітніших варіаціях традиційні, напрацьовані графічні техніки, митець в своїй роботі добивається глибини передачі середовища, виразності обсягів, різноманітність тонових градацій, багатоплановості. Зображення, виконане з використанням декількох матеріалів – емоційне, насичене, затримує надовго погляд глядача. Навіть в межах однієї техніки можливі варіації.

Мистецтвознавчі дослідження та аналіз творчості художників-графіків сучасності переконують в тому, що традиційні техніки оригінальної графіки існують досить тривалий час, але завдяки втручанню сучасних мистецьких технік та технологій вони не перестають дивувати. Часом так важко впізнати знайомі техніки в роботах, виконаних за допомогою нових матеріалів, неповторним почерком митця. В межах кожної із зображальних технік є різні прийоми її використання.

Винахід нових матеріалів для основ художнього зображення, організація міжнародних і всеукраїнських виставок і фестивалів, відкриття сучасних графічних майстерень – фактори, що сприяють творчій активності митців, розширюють діапазон технічних та виразних художніх засобів сучасної графіки. Зі стрімким розвитком цифрових технологій, цінність «рукотворного» мистецтва, художнього авторського твору лише зростає. Авторська, створена художником, графічна композиція відображає такі особливості творчого процесу, як сюжетні та графічні ідеї, особливості техніки та примхи творчої особистості [1, 3].

Художній образ в творах графіки вирішується через низку композиційних засобів та ряд графічних засобів, серед яких найбільш значущими є характер лінії та штриха, градації тону та фактура поверхні паперу. Проте, вагоме значення для сили звучання образу, створення настрою, передачі як умовного,

так і ілюзії глибокого простору в графіці має колір. На відміну від живопису, де колір є його основою та засобом творення, використовується широко і має необмежені колористичні підходи, в графіці – колір лаконічний, та відповідно до композиційних задач, може бути декоративним або умовним [3, 5]. В художній практиці існують певні загальні підходи до використання кольору в графіці. Колір розглядається, в першу чергу, як тон, акцент, доповнення. Колористичне вирішення теми, образу, композиції в графіці, особливо якщо колір виступає не лише як тон, подібно до інших видів мистецтв, базується на асоціативному та психологічному сприйнятті кольору людиною, та відповідно до художньої ідеї твору.

Дослідження та опрацювання основних традиційних та інноваційних технік оригінальної графіки дає можливість відтворити цілісну картину сучасних можливостей оригінальної графіки.

Висновки. Сучасне графічне мистецтво представлене широким діапазоном різноманітних технік та прийомів, поєднанням матеріалів та втіленням найсміливіших ідей як та полотні так і в street-art, в монументальних розписах стін, в комп'ютерній, станковій, оригінальній графіці. Кожен зображальний матеріал може надавати графічній композиції оригінальності самостійному твору.

В сучасному світі образотворчого мистецтва існує безліч прийомів та графічних технік, в яких вдало поєднуються класичні прийоми з додаванням сучасних, прослідковується синтез матеріалів та технік, формуються інноваційні трактування графічного зображення найрізноманітніших тем та призначень. Неординарні композиційні рішення та задуми можуть бути втілені за допомогою класичних матеріалів, а строгі академічні твори можуть бути виконані новітніми матеріалам, які неможливо було б собі уявити ще декілька років назад.

Художники мають можливість використовувати вже відомі матеріали і технічні прийоми та поєднувати їх, тим самим даючи розвиток графіці та використовуючи її в різних жанрах: від станкової картини до монументального

трактування. Українські графіки добре відчують швидку зміну художніх тенденцій, використовують їх та розвивають, тим самим гідно презентують Україну в світовому мистецькому просторі.

Використана література

1. Голубець О. Між свободою і тоталітаризмом. Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ ст. / Орест Голубець. – Львів : Академічний експрес, 2001. – 175 с.

2. Лагутенко О. Українська графіка першої третини ХХ століття / Ольга Лагутенко. – Київ : Грані-Т, 2006. - 240 с.

3. Резніченко М. І., Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Змістові модулі 1, 2: Навчально-методичний посібник для студентів художньо-графічних факультетів/ М. І. Резніченко, Я. М. Твердохлібова. – Тернопіль: Навчальна книга, 2011. – 272 с

4. Сидоренко В. Д. Візуальне мистецтво. Від авангардних зрушень до новітніх спрямувань. Розвиток візуального мистецтва України ХХ– ХХІ століття / В. Д. Сидоренко. – К. : ВХ[сту-діо], 2002. – 187 с.

5. Старовойт О.В. Креативна природа інноваційної культури / О.В. Старовойт // Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія. – 2014. – Вип. 32. – С. 36–42.

6. Храмова-Баранова О. Л., Куколь С. Є. Становлення і розвиток монотипії як засобу графічної виразності у мистецтві. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв : Зб. наук. праць. Харків : ХДАДМ, 2016. № 6. С. 37–41.

7. Яковлев М. Стилзація та абстрагування – основа моделювання образної виразності / М. Яковлев // Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. – К., 2011. – Вип. 18. – С.188–197.

8. Яців Р. Українське мистецтво ХХ століття: ідеї, явища, персонали: збірник статей / Роман Яців. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2013. – 352 с.

ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ЮВЕЛІРНОЇ КАБЛУЧКИ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ GEMVISION MATRIX

Стонога Дар'я Володимирівна,
асистент кафедри дизайну та інтер'єру
Харківській Національній Університет
Міського Господарства О. М. Бекетова, Харків, Україна

Вступ. Використання новітніх комп'ютерних технологій в 3D-дизайні дозволяє кардинально скоротити терміни виходу на ринок нової продукції, що гарантує цій продукції перемогу в конкурентній боротьбі з іншими представниками даної сфери. САПР Matrix 3D надає дизайнерам гнучкого і зручного у використанні засобу для графічної та 3D-реалізації проектів. Завдяки таким якостям, як асоціативність і параметризація, суттєво спрощується взаємодія дизайнера з технологом, ювеліром та споживачем, які тепер можуть працювати в рамках єдиного інформаційного простору, повністю контролювати процес створення виробу і досягати намічених цілей в найкоротші терміни.

Мета роботи виокремити та структурувати на прикладі ювелірної каблучки етапи роботи в програмному забезпеченні GemVision Matrix.

Матеріали та методи. Літературно-аналітичний та наочно-аналітичний методи, а також системно-структурний аналіз використовуються у даному науковому дослідженні.

Ключові слова: дизайн ювелірних прикрас, 3D-моделювання, Gemvision Matrix, тривимірна модель, ювелірна каблучка.

Результати і обговорення. В минулі часи ювелірні прикраси створювалися вручну у дорогоцінних матеріалів, з удосконаленням робочих умов на ювелірних виробництвах – моделі прикрас почали виготовляти вручну з воску, а потім вже відливалися в металі [1]. Сучасний стан розвитку технологій та техніки дає можливість створювати ювелірні вироби за допомогою комп'ютерних технологій і 3D-друку, тому стає доцільним їх

використання в ювелірній справі повсякчасно. Процесу створення 3D-моделі відведений великий проміжок часу, цей етап є одним з основних при створенні ювелірного виробу. Тому виникає необхідність проведення досліджень в цьому напрямку з метою їх структурування на прикладі простої серійної ювелірної каблучки, для подальшого використання цих матеріал дослідженні у практиці дизайнерів та як методологічну базу у роботі зі студентами даного напрямку.

«Gemvision Matrix» – лідером на світовому ринку по використанню дизайнерами на виробництві ювелірних прикрас. Програма з року в рік удосконалюється для більш легкої роботи і менших витрат часу дизайнера [2].

Для створення якісних ювелірних 3D моделей, автору 3D-проектів необхідно володіти певною мірою, крім художніх задатків, і інженерних здібностей, ще і програмним забезпеченням для 3D-моделювання, бо точність проекту напряму залежить від усіх точно вивірених та створених деталей, що впливає на кінцевий продукт – ювелірну прикрасу. При 3D-моделюванні майстер-моделей ювелірних виробів необхідно враховувати основні параметри ювелірних технологій (висота елементів кріплення, глибина посадочних місць, усадка по металу, тощо), а також можливості 3D-друку, що накладає певні обмеження. Тому основними умовами для вдалої 3D-моделі будь-якого ювелірного виробу є:

- герметичність, це значить модель являє собою один замкнутий об'єкт, без відкритих ребр або отворім, окрім тих що є технологічно необхідними (посадки під каміння, закріпка накладки, штифти, тощо);

- якісна полігонна сітка об'єкта це значить що нормалі не повинні бути вивернуті навиворіт. Якщо поверхня має вивернуту нормаль, техніка для 3D-друку не зможе коректно визначити внутрішню і зовнішню сторони моделі;

- об'єкти повинні бути різноманітні. Сітка буде не різноманітною, якщо вона має ребра, які є загальними між більш ніж двома сторонами однієї площини;

- товщина об'єктів повинна бути дотримана з урахуванням вагових характеристик та і від вибору матеріалів, як для 3D-друку так і для ювелірного виробництва.

Для того що б розібратися безпосередньо в проектування ювелірних 3D-моделей, необхідним є зупинитися на процесі виготовлення ювелірного виробу більш докладно. З оглядом на необхідні параметри виробу, слід виокремити наступні етапи створення 3D-моделі, які дозволяють враховувати технічні параметри готового виробу і створювати моделі і їх модифікації [3]. Процес виготовлення ювелірного виробу можна умовно розділити на наступні етапи:

- Створення металевої основи (рис.1). Створення розмірного контуру пальцю каблучки, за допомогою функції *Tools-Ring Rail* [4]. Наступним етапом створення форми профіля майбутньої металевої основи, що буде задавати стилістичний початок усього виробу, і в якому безпосередньо буде закладена дизайнерська думка автора – *Tools-Ring Rail-Profile Placer*. Третьою частиною даного етапу це створення безпосередньо твердотілої шинки кільця за допомогою кривої розміру пальця та обраного або створеного профіля – *Surface-1Sweep/2Sweep History*.

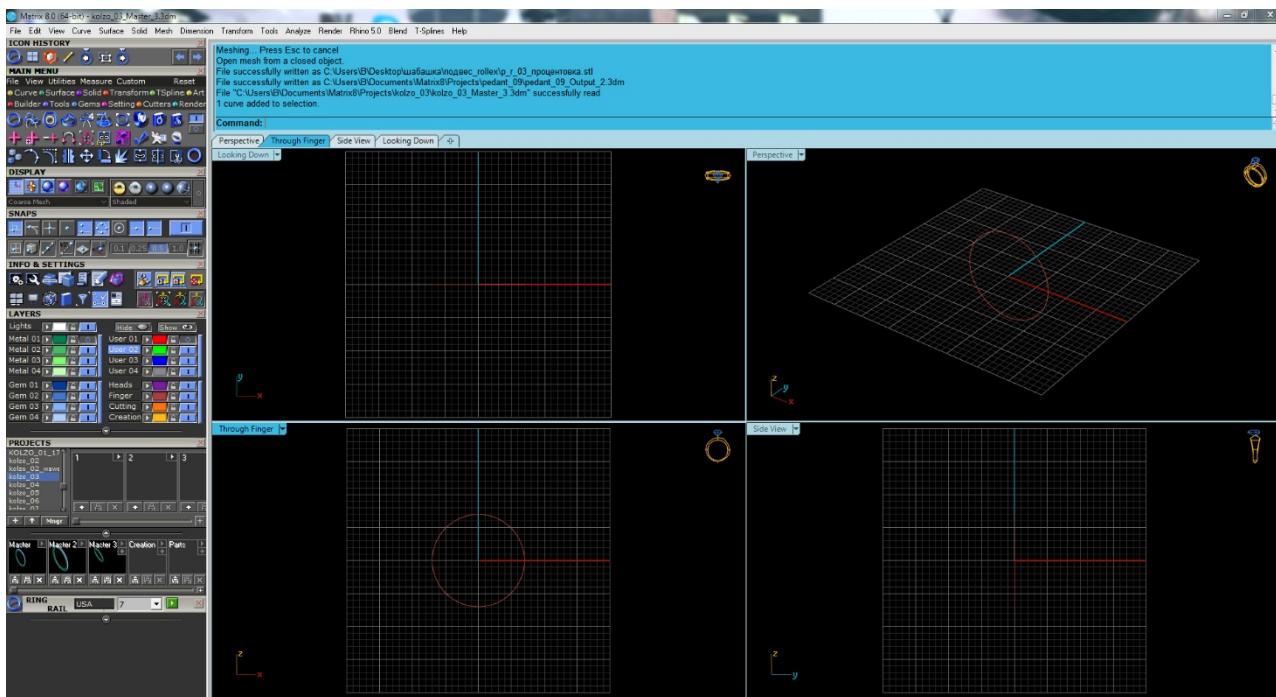

Рис.1 Початок роботи над шинкою каблучки у програмному полі Matrix 8.0

- Робота з ювелірними вставками. Робота на даному етапі може відрізнятися від того скільки вставок у виробі, якого вони типу: вставка солітер, розсип каменів по усій формі виробу, рельсові доріжки каменів та інше. Від концепції і мети яку заклад дизайнер у ескізний пошук ювелірного виробу буде залежить скільки команд і часу буде задіяно на даному етап. На прикладі (рис.2) для простої каблучки задіяти необхідно усього декілька функцій – *Curve-Extract Isocurve-Gems-Gem On Curve*.

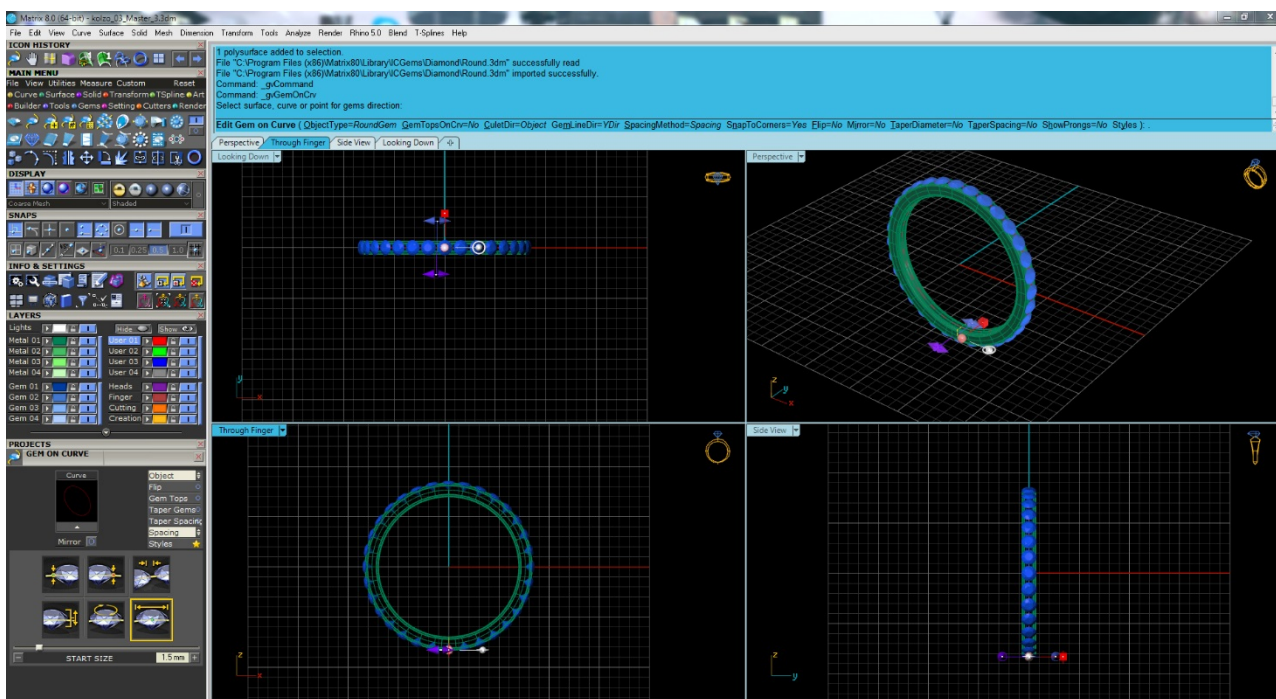

Рис.2 Створення доріжки каменів на каблучці у програмному полі Matrix 8.0

- Закріпка ювелірних вставок (рис.3). Аналізуючи тип вставки або вставок та технологічні вимоги до виробу у матеріалі, дизайнер-модельєр повинен виокремити тип закріпки ювелірних вставок, який буде належним чином підходити під вимоги виробництва, а також бути частиною композиційного задуму автора прикраси. Так наприклад це втілити можливим є за допомогою панелі *Setting*, та її різних функцій – *Head Builder/Bezel Builder* (для вставок солітерів), *Prong Builder* та *Prong on Surface* (для доріжок каменів, закріпки паве та інших) а також для модифікації цих гачків – *Prong Editor* та інші.

- Технологічний етап роботи. До цього етапу входить робота з посадками під вставки, робота по з'єднанню усіх металевих елементів конструкції в одну, робота з технологічними отворами та об'ємним конструкції якщо це потрібно. Також проводиться робота з перевірки цілісності моделі, полігонної сітки, ваговими характеристиками та інше.

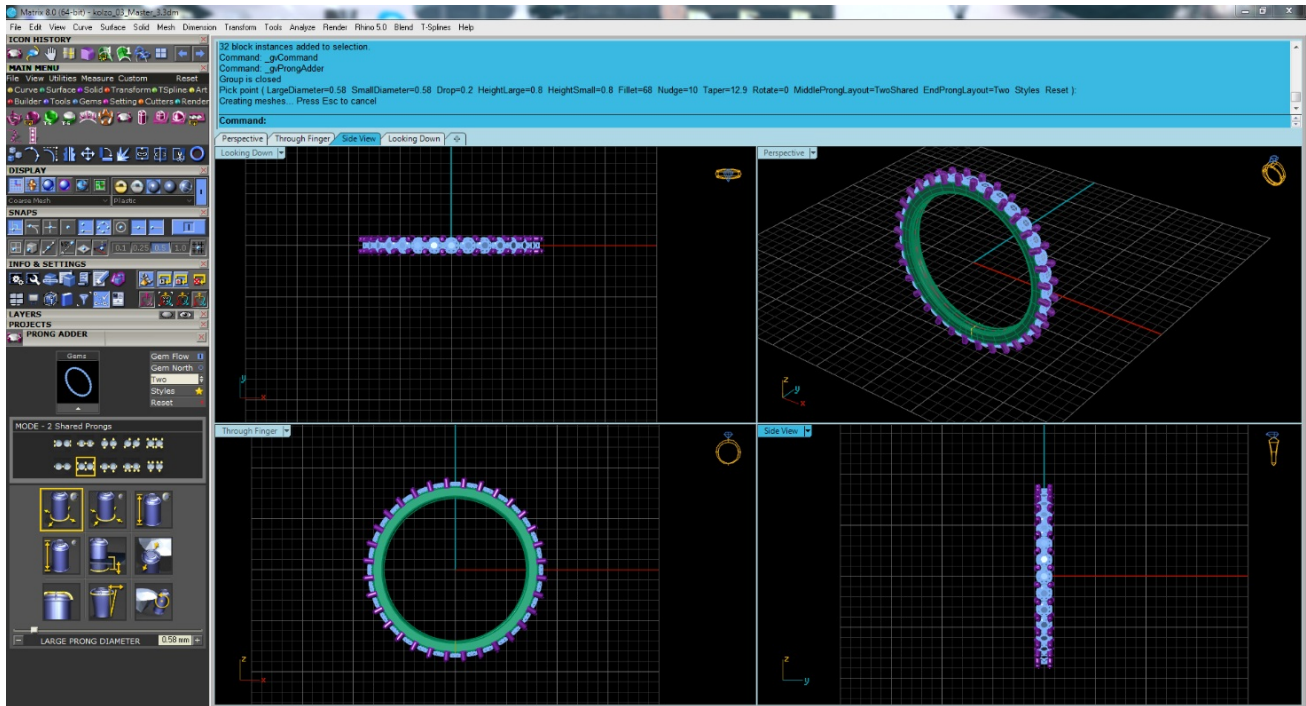

Рис.3 Робота з закріпкою коштовних вставок у програмному полі Matrix 8.0

- Візуалізація готової 3D-моделі (рис.4). За результатом побудови тривимірної моделі ювелірної прикраси, затвердження її композиції та формоутворення, проводиться етап візуалізації на якому первинну роль відіграє кольорово-фактурне рішення виробу. На цьому етапі добавляються текстури, колір, блиск об'єкту, матеріальність, світло та інше – необхідне для придання моделі реалістичності візуалізації.

Робота по візуалізації готової тривимірної моделі ювелірної прикраси проходить за допомогою плагіну «Vray Matrix», панелі для візуалізації *Render-Vray Style* у спливаючому вікні *Vray Render*. Це останній етап роботи з 3D-моделью на етапі проектування та перед роботою у програмному забезпеченні для 3D-друку.

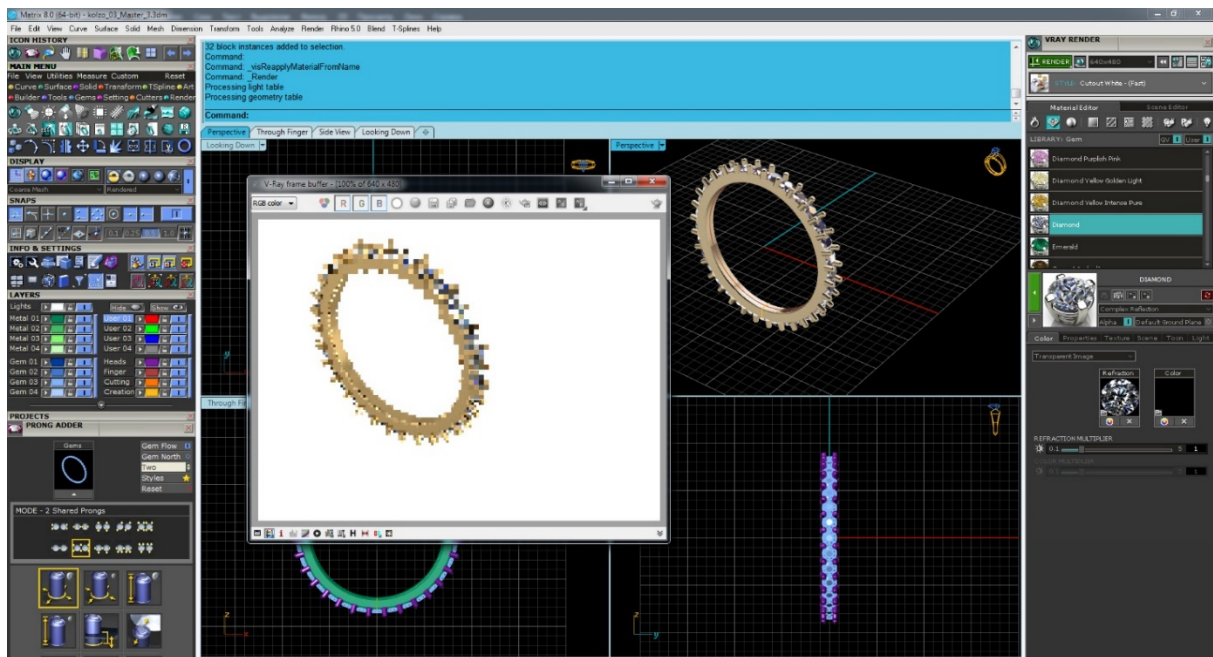

Рис.4 Візуалізація за допомогою плагіна Vray Matrix 8.0

Висновки. Програми з віртуального моделювання і технології тривимірного друку, відкривають для ювелірного світу композиції на основі законів параметричної геометрії, вони стали джерелами нових композиційних прийомів, нових способів отримання форм, нової ритміки, пластики і фактури. Підводячи підсумки, можливим є зробити висновок щодо методики створення ювелірних прикрас у комп'ютерній програмі GemVision Matrix в процесі художнього проектування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 3D-моделирование и визуализация [Електронний ресурс] - [Режим доступа]: <https://koloro.ua/3d-modelirovanie-i-vizualizaciya.html>, вільний (дата звернення 16.10.2021)
2. New Matrix Gold Transition Pricing [Електронний ресурс] // Офіційний сайт «GenVision Matrix». – Режим доступу: <https://gemvision.com/>, вільний (дата звернення 16.10.2021)
3. Стонога Д. Остапенко Н. Видолоб Д. Функціональні можливості програмного продукту Gemvision Matrix 3D на ювелірному ринку — Актуальні проблеми сучасного дизайну, 2020. С. 121-124.

4. Инструкция Matrix v.8 программа для ювелирного дизайна
[Электронний ресурс] — Режим доступу:
http://waxmodels.ru/templates/waxmodels/files/pdf/pdf.php?matrix_8_0_manual_rus.pdf, вільний (дата звернення 16.10.2021)

ДЖАЗОВИЙ СКЕТ ЯК ЗАСІБ ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ ВОКАЛІСТА

Темченко І. А.

викладач Полтавської дитячої
музичної школи № 3 імені Б. Гмирі
м. Полтава, Україна

Вся сучасна вокальна естрадна музика, її творча складова, вся її інтерпретаційна різноманітність побудована на принципах джазової вокальної імпровізації, яка, в свою чергу, бере початок з інструментального середовища часу зародження джазової музики. Дослідження теми допоможе краще зрозуміти сутність скетового співу і, як наслідок, дозволить більш осмислено застосовувати цей прийом у практиці сольного співу. Актуальність цього питання полягає у відсутності ґрунтовних досліджень у царині скетової імпровізації та її значенні у вокальному виконавстві та педагогіці сольного співу.

Про скет писали такі автори: Я. Басин «Ray Conniff – ера свінга: прощальний акорд», О. Степурко «Скэт импровизация» (методичний посібник), Л. Василенко «О вокальной импровизации в джазе: становление скэта», П. Корнєв «О вокальной импровизации в джазе: становление скэта», М. Сапонов «Искусство импровизации». Разом з тим відомості про даний феномен постають вельми розрізненими, а наукова база вивчення цієї проблеми досить обмежена.

Джазове вокальне виконавство є однією з найважливіших сторін вокальної музики. Інтерес викликають як перші виконавці блюзів, так і багато виконавців наступних десятиліть – періоду новоорлеанського джазу, ери свінгу, бі-бопу і сучасного джазу. Окрім вимовляння основного музичного тексту, талановиті вокалісти-імпрровізатори використовували і продовжують використовувати складовий спів і до сьогодні. Вони викладають свою мелодико-ритмічну лінію за допомогою особливого прийому – скету[1].

Скет – складова мелодико-ритмічна імпровізація джазового вокаліста (вокалістки). З відкриттям-створенням цього виду вокального джазового мистецтва пов'язують ім'я Луїса Армстронга. Згідно однієї з легенд (яких досить багато в історії джазу), в 1924 р. під час запису (або як називали в ті часи запис джазові музиканти перших десятиліть – «сесії») платівки листок зі словами пісні впав на підлогу і молодий Армстронг, щоб не зупиняти запис, доспівав музичний фрагмент складами, які прийшли на думку замість покладеного тексту [5].

Перші вияви скету з'являються у знаменитих виконавців блюзу на записах кінця першого десятиліття ХХ ст. Це окремі склади-вигуки, підбадьорювання інших солістів (Mildred Bailey в п'єсі «Gulf Coast Blues», складовий спів Blind Willie Johnson в блюзі «Dark Was The Night» [6], фальцетні складові відповіді-вигуки тощо). І хоча досвід застосування складів у вокалі блюзових виконавців був, але все ж широкого розповсюдження він не отримав.

На першому етапі дозрівання вокальної імпровізації поруч з чорношкірою вокалісткою знаходились прекрасні «суфлери» – інструменталісти. Це був типово новоорлеанський склад: труба, кларнет, тромбон і ритм-секція. Духові інструменти в своїх аккомпанементних відповідях продовжували мелодичну лінію теми в імпровізаційних відповідях, інструментально варіюючи мелодію і додаючи власне вільне продовження мелодії. Деякі вокалісти мали непереборне бажання повторити голосом щось подібне на інструментальні відповіді і проспівати відомий матеріал у вільній мелодичній інтерпретації на свій лад без слів. І міг це зробити лише вокаліст, занурений в звучання ансамблю, оркестру, який прекрасно усвідомлює і відчуває дихання та інструментальне мислення зсередини. який володіє особливим оркестровим чуттям, має природний талант імпровізатора, вроджене відчуття свінгу і відмінне знання манери, стилю, тобто – смак [2].

Таке диво практично першою демонструє молода Елла Фітцджеральд в біг-бенді барабанщика Чіка Вебба в 1935 р. Так, перші імпровізації Е. Фітцджеральд датовані кінцем 30-х рр., часом її розквіту в цьому оркестрі.

Якщо не з перших пісень, то вже незабаром, до 1940 рр., можна говорити про володіння мистецтвом скету Е. Фітцджеральд, і ставити її спів в приклад, гідний копіювання. Скетові зразки вокалу Е. Фітцджеральд за своїм значенням подібні до збірок знятих імпрровізацій Ч. Паркера, Дж. Колтрейна для саксофоністів, О. Пітерсона, Б. Тейлора для піаністів. Це чудова джазова школа, тренінг найвищого рівня для вокалістів [3].

Трохи пізніше скет демонструє вже біла вокалістка Аніта О'Дей в складі знову-таки барабанщика (білого) Джина Крупи. Мабуть ударники володіють особливою магнетичною силою і надихають на «скет» своїх солісток.

Чудова вокалістка Кармен Мак Рей також використовувала скет в своїх роботах. Вона дебютувала в 1946-1947 рр. з оркестром Мерсера Еллінгтона (сина Дюка Еллінгтона) під ім'ям Кармен Кларк. Хоча перш за все співачка була витонченою виконавицею балад, але під впливом бі-бопу опанувала і стилістику боперівського вокалу. Ця її всебічність дозволила стати в 1954 р. переможницею опитування джазового журналу «Down Beat» в розділі «Нова зірка» [2].

Розглянемо еволюцію скету від складового неімпрровізованого співу до джазової вокальної імпрровізації.

Фольклорно-примітивний. Зустрічається в народних піснях різних країн, включає в себе мелодії, побудовані на одному або декількох складах, іноді на кількох голосних буквах («ля-ля-ля», «о-о-оу», «на-на-на», «е-е-ей»). Такі приклади можна знайти і в російських обрядових піснях, англійських народних баладах, тирольських піснях, африканських племінних співах.

Жартівливо-гротесковий. Цей стиль використовується як професійними джазовими вокалістами, так і інструменталістами-невокалістами. І такий тандем, а іноді і ціла група «співають», пародіюючи когось, висміюючи ситуацію або жартуючи один з одним. Дуже часто такий вид скету знаходить місце в різноманітних шоу, бурлеску, музичних комедіях, в постановках вар'єте, навіть є оркестри, які спеціалізуються на пародійному репертуарі, що включає в себе інструментальне кепкування з правильного звучання і псевдо-

копіювання вокальних імпровізацій (оркестр Спайка Джонса, оркестр Реймонда та інші).

Інструментально-імітаційний. Для цього стилю характерні наслідування іншим інструментам не тільки фрагментарно, але і протягом усієї п'єси. Наприклад, зобразити партію ударних, постійну лінію контрабаса, і на цьому тлі після текстового проголошення теми, окремі соло труби, тромбона, гавайської гітари. Все це було можливо перш за все в ансамблевому виконанні. Яскравий приклад такого ансамблевого інструментально-наслідувального стилю – квартет «Mills Brothers» («Брати Міллз»). Цю лінію сьогодні блискуче втілюють темношкірі учасники акапельного ансамблю «Take 6».

Попередньо-фіксований (завчений). До цього різновиду скету найчастіше вдавалися вокалістки, які використовують такий скет лише з метою самоствердження і демонстрації публіці знайомства з цим стилем. Наприклад, Етель Уотерс, знаменита артистка вар'єте, виконавиця блюзів і естрадних номерів, танцівниця та її скет-заготовка в «I Got Rhythm» (1930).

Скет інструменталістів (не вокалістів). Відрізняється особливим енергетичним наповненням, не завжди високою чистотою інтонування, складанням особливих складів, ритмічною побудовою фрази. Необхідно відзначити особливу специфіку імпровізаційного мислення інструменталістів. Для музиканта постійна налаштованість на майбутню імпровізацію є звично-усвідомленою творчою константою. З появою бі-бопу змінилося фразування скету, ускладнилася його ритмічна конструктивність, з'явилися нові складосполучення. Від складів «шу-бі-ду-бі», «де-бу-ду-ба», «ба-ю бап», «сту-ки-туки» до «боп-бібоп», «ри-боп» і т. п.

Вокально-груповий. Відоме вокальне тріо «Ламберт, Хендрікс і Росс» набуло популярності і стало сенсацією на початку 60-х рр. Вірні послідовники бі-бопу, ці вокалісти виявилися першопрохідцями в ряді до того часу не розкритих сфер джазового вокалу. Це – і запис багаторазового звуконакладення голосів, і імітація інструментальних груп цілого оркестру, і блискуча вибудованість складних технічно і мелодично скетових фраз.

Спонтанно-імпровізаційний скет наближений до мелодичної лінії п'єси, але який рухається по гармонічній послідовності, по так званих надстройових ступенях.

Скет, побудований на особливих прийомах: на інтервальних стрибках, подібно до прийомів, що використовується в тірольському співі (наприклад, в творчості негритянського вокаліста Леона Томаса).

Скет-імітування іншого вокаліста-виконавця. Наприклад, Е. Фітцджеральд, Д. Керролл та ін. наслідують в своїх соло манеру Л. Армстронга.

Віртуозний скет – вищий виконавський пілотаж, рівень якого досягає мало хто з вокалістів-імпровізаторів. Наприклад, у творчості сучасного артиста Боббі Мак Ферріна є всі перераховані вище можливості вокальної техніки, а також білого вокаліста J. D. Walter (Дж. Ді. Уолтера), що працює з додатковими електронними приставками, комп'ютерними програмами, які надзвичайно розширюють вокальні можливості виконавця.

Скет-підголосок, протискладення з основним ведучим мелодично-текстовим голосом. Такий різновид скету має роль створення мелодико-ритмічної противаги виконавцю першого голосу, грає роль підголоску, побічної партії, і будучи імпровізаційною побудовою надає великої свободи виконавцю. Одним із прикладів такого скету-супроводу можуть служити спільні вокальні партії Е. Фітцджеральд і Л. Армстронга на серії спільних платівок «Ella and Louis» і «Ella & Louis Again» випущених на фірмі «Verve» в 1956-1957 рр.

Скет, що застосовується для виконання класичної музики у джазовій артикуляції. Багатоголоса партитура класичного твору дає можливість лише для ансамблевого виконання. Таку складну задачу поставив перед собою французький вокальний колектив, названий «The Swingle Singers», в честь засновника (Уорд Ламар Свінгл).

Тромбоніст і аранжувальник Рей Коніфф і його вокально-інструментальний оркестр – ще один приклад складового і інструментально-

інтерпретаційного співу. Чоловіча та жіноча частини хору імітували звучання труб і тромбонів в аранжуваннях, розписаних Р. Коніффом[4].

«Він першим змусив хор і оркестр звучати в унісон. Він майстерно змішав і звів в одному акорді голоси людей і музичних інструментів: жіночі голоси – з трубами, кларнетами і саксофонами високого регістру, чоловічі – з тромбонами і саксофонами низького регістру. Завдяки глибокому, соковитому звуку старий репертуар свінгових бендів почав звучати багато, яскраво, свіжо...» [6].

Отже, скет є невід'ємною частиною джазової вокальної імпровізації та одним із основних засобів творчості та самовираження співака в джазовій музиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Басин Я. Ray Conniff – ера свінга: прощальний аккорд // Jazz-квадрат: електрон. изд. на рус. яз. Минск, 1997. 15 янв. URL: <http://jazzquad.ru> (дата звертання: 20.04. 2020).
2. Василенко Л.М. О вокальной импровизации в джазе: становление скэта: дис. канд. пед. наук / Людмила Михайлівна Василенко. – К., 2003. – 211 с.
3. Корнев П.К. О вокальной импровизации в джазе: становление скэта // Вестник СПбГУК. 2013. №3 (16). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-vokalnoy-improvizatsii-v-dzhaze-stanovlenie-sketa> (дата звертання: 28.04.2020).
4. Сапонов М. Искусство импровизации. М.: 1982. 77 с.
5. Степурко О.М. Скэт-импровизация Учебник импровизации для вокалистов М.: "Камертон" 2006, 78 с.
6. Bob Stoloff. Blues Scatitudes. Vocal Improvisations Of The Blues. Gerard & Sarzin Publishing Co., 2003.

КОМПОЗИЦІЯ У ДИЗАЙНІ ВЕБ-САЙТІВ

Хода Владислава Андріївна,

Студентка

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Головним аспектом будь-якого дизайну є композиція. Композицію характеризують форми, кольори, типографія. Те, як ці елементи розташовані між собою, яку форму мають і колір задає характер всьому дизайну в цілому. Тож композиція є дуже важливою складовою всього процесу дизайну, до якої слід підійти з усією серйозністю, врахувати закони композиції, психологічні чинники, зіставити з запитамі цільової аудиторії сайту. Звичайно, в веб-дизайні є місце творчості та ідеям, але не можна ігнорувати правила для ефективності сайту та зручності сприйняття інформації для користувачів.

Часто буває, що власники веб-сайтів або дизайнера ігнорують ці правила для задоволення задумів зовнішнього вигляду сайту, наприклад. В Україні рідко можна зустріти правильний дизайн сайту для державної організації, університету, бібліотеки чи лікарні. Мова йде про некомерційні, часто державні організації. Це велика проблема, тому що користувачам буває складно знайти потрібну інформацію, зайняти електронну чергу або знайти графік роботи. Нехтування правильною композицією на сайті призводить до зниження його ефективності.

Актуальність поставленої проблеми зумовлена тим, що швидкий розвиток галузі веб-дизайну підштовхує до більш детального аналізу композиції на сайті, а також частішому редизайну.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розгляд композиційних законів в веб-дизайні, а також психології кольорів, форм, шрифтів і інших композиційних елементів. Застосування актуальних композиційних законів в дизайні некомерційних веб-сайтів.

Матеріали та методи. У сфері веб-дизайну, як і у всіх інших сферах, є тенденції, актуальні рішення, новомодні елементи. Всі ці дизайнерські рішення досить швидкоплинні і довго не зависають на ринку. Щомісяця помічаються нові елементи, які раніше ніхто не використовував би, нетипові варіанти композиції і, здавалося б, непоєднані колірні схеми.

Через швидкоплинність тенденцій в цій сфері, дизайн сайту буде актуальний максимум 5 років, а то і менше. З кожним роком дизайн буде здаватися все менш привабливим, незручним і банальним. В такому випадку залишається або розробляти класичний, універсальний дизайн, або проводити редизайн мало не щороку.

Найчастіше застарілими виглядають дизайни сторінок некомерційних організацій, державних проєктів. Найчастіше такі організації не мають часових і фінансових ресурсів для розвитку своїх сайтів. Тому часто так складно буває простому користувачеві дізнатися інформацію від державних організацій, забронювати чергу, здійснити платіж, або навіть просто дізнатися графік роботи.

Якщо функції сайту працюють, то навіщо проводити редизайн? Дизайн відповідає не тільки за зовнішню привабливість сторінки, але і за функціонал. Все залежить від композиції і її правил. Якщо всі правила композиції витримані, елементи максимально спрощені, тоді дизайн можна вважати функціонально вдалим.

За словами Є. Голубевої існують певні художні засоби вираження, що використовуються для створення творів. Це форма, колір, фактура і т. Д. Професійно і грамотно застосовуючи ці кошти, можна домогтися найбільшої виразності при створенні художніх образів.

Дизайн веб-сторінки це сукупність форм, тексту, кольорів, іконок, зображень. Те, як вони між собою розташовані - це композиція.

Художник-живописець Євген Кибрик говорив: "Композиція - закономірно влаштований організм, всі частини якого знаходяться в нерозривному зв'язку і взаємозалежності. Характер цього зв'язку і

взаємозалежності визначається ідейним задумом художника. Конструктивна ідея, властива природі задуму, дає практичну основу композиції. "

Зустрічається думка, що веб-дизайн - це мистецтво і потрібно мати творчі здібності, щоб створювати дизайн. Але це зовсім не так. У композиції існують свої правила і закони. Можна не дотримуватися їх, але, на жаль, як показує практика, такі сайти не відповідають функціям дизайну.

У дизайну існують 2 основні функції:

- практичність і простота для користувача;
- зовнішня привабливість.

Повернемося до законів композиції. Олександр Дейнека говорив, що твердження, що композиція не підлягає науково-методичному обґрунтуванню, тим більше дивне, що, як правило, композиція твору будь-якого виду образотворчого мистецтва, в тому числі і живопису, заздалегідь обдумується. Основи вивчення малюнка і живопису тісно змикаються з законами композиції. " - Олександр Дейнека.

Головний закон композиції - закон ієрархії. Завдяки цьому закону ми управляємо увагою користувача на сайті. Ми буквально можемо запрограмувати користувача дивитися на елементи за черговістю відповідаючи нашому сценарію. Наш мозок влаштований так, що в першу чергу ми звертаємо увагу на елементи, що виділяються. Виділяючи кожен новий елемент більше, ніж попередній, виникає ієрархія. Ієрархія повинна складатися на важливості елементів. Чим важливіше елемент, тим сильніше його потрібно виділити. Голубеєва пише, що одним з основних образотворчих засобів вираження художнього образу є форма. Як вважав Клеє, її народження відбувається з точки, яка при русі дає лінію. Зсув лінії будує площину, зустріч площин утворює тіло.

Можна виділити 4 основних типи форм. Будь-яку форму можна віднести до однієї з цих 4:

- Квадрат. Чітка, важка форма. Висловлює все грубе і суворе. Ця форма не асоціюється з рухом.

– Трикутник, активна форма, що розвивається. Така форма потенційно схильна до руху. Також трикутник суперечливий, в залежності від того, як його поставити. Якщо трикутник плоскою стороною стоїть на поверхні, то висловлює стійкість і чіткість. Якщо ж трикутник на площині маневрує на гострому вугіллі, то висловлює нестійкість і посередність.

– Круг. М'яка форма, без гострих кутів. Асоціюється з рухом, життям, добром. Коло уособлює природу, Землю.

– Форма "амеби". Складається з елементів попередніх фігур. Найчастіше висловлює нестійкі образи, такі як романтичність, песимізм, депресія або розчарування.

Також до форм відносяться лінія і крапка. Як писала О. Голубева, одна лінія - це один рівень відчуттів, кілька повторюваних ліній збільшують вплив. Різні за характером лінії збагачують сприйняття, ускладнюють образ, але можуть довести його і до абсурду. Точка сприймається по різному, в залежності від кількості, одна або кілька.

"Форма - це основний засіб вираження художнього образу, але не єдиний. Колір в сукупності з формою дає більш багаті, за своїм змістом, твори. Крім того, образотворчої форми, які не вираженою кольором, фактурою або світлом, просто не існує."

Так, виділяти об'єкти макета можна за кольором. Наприклад, за насиченістю. Все більш насичене - важливіше. Сірі кольори по ієрархії будуть підкорятися насиченим. Також колірні ієрархія може бути по яскравості і відтінку. На світлому фоні темні кольори будуть мати перевагу, а світлі будуть звертати менше уваги.

О. Голубева каже, щоб зрозуміти значення кольору, як засобу вираження художнього образу, необхідно розібратися в його природі. Сам по собі феномен кольору непростий: в ньому містяться і об'єктивний початок - світло, і суб'єктивне - зір. Тільки світло народжує колірне багатство навколишнього світу.

Кольори можна розділити на теплі і холодні. Теплі асоціюються із заходом, вогнем, сонцем і денним світлом. Теплими можна назвати всі відтінки червоного, жовтого, а також рожевий, коричневий, оранжевий. Ці кольори дуже енергійні і перевершують холодні, тому їх краще ставити на кнопки, щоб показати заклик до дії. У той час як холодні кольори, навпаки заспокоюють і розслаблюють, вони асоціюються з водою, природою, хмарним днем. Холодними можна вважати всі відтінки зеленого, синього, фіолетовий, сірий.

У веб-дизайні дуже важливо правильно підібрати колірну схему. Гарна колірна схема матиме не більше 3-4 кольорів:

- Основний. Цей колір буде визначати Ваш проект / бренд / організацію.
- Вторинний. Доповнює основний, не перебиваючи увагу.
- Акцентуючий. Яскравий, насичений колір, що не поєднується з основним і вторинним. Використовується рідко, але у важливих деталях, до яких слід привернути увагу.
- Колір заднього фону. Найчастіше це білий, але можна використовувати і будь-який інший. Він не повинен брати увагу на себе, а інші кольори повинні добре з ним поєднуватися.

Ще однією важливою складовою композиції сайту є текст. Він займає до 90% сторінки. Р. Томал часто починає розробку дизайну з підбору типографії. Типографія задає характер макета і всього майбутнього дизайну в цілому, дозволяє визначити кількість вільного місця і зайнятого інформацією.

У тексті важливі смислова наповнююча, колір, шрифт, розмір і кількість. Для того, щоб дизайн був зручним і виглядав чудово, потрібно знати як поєднувати між собою шрифти, використовувати актуальні стилістичні техніки, створювати текстову ієрархію.

Зараз існує величезна безліч шрифтів, Ви навіть можете створити свій власний, неповторний шрифт. Раніше дизайнер в своєму макеті не міг усі їх використовувати. Для сайтів можна було встановити тільки "веб-сумісні" шрифти. Так як їх було небагато, текст на сайтах виглядав нудно і однаково,

було важче зробити свій сайт унікальним або підтримати стилістику. Нині сайти підтримують будь-які шрифти безкоштовні або платні.

Пам'ятайте про те, що Ваші шрифти повинні добре відображатися у всіх версіях сайту, текст повинен бути читабельним, але, водночас, на сторінці повинно бути "повітря". Не намагайтеся забити все вільне місце текстовою інформацією.

Існує кілька видів шрифтів: із засічками, без засічок, прописні, рукописні, декоративні і багато інших. Але основним шрифтом для читабельності рекомендується вибрати або з засічками, або без. Було б добре щоб обраний шрифт містив кілька стилів, так буде легше дотримуватися типографічну ієрархію. А ось для заголовків потрібно обрати шрифт відмінний від основного, наприклад, рукописний.

У типографії як і в композиції існує своя ієрархія. Як стверджує Р. Томал, типографічна ієрархія - це один з тих елементів, який може допомогти вашому дизайну краще взаємодіяти з користувачами. Ієрархія створює візуальну впорядкованість, так, що читаючи ваш сайт, користувачі можуть набагато простіше знайти необхідну їм інформацію в вашому контенті. Науковець стверджує, що хороша ієрархія проведе користувачів через всю сторінку. Ваші користувачі можуть вивчити ваш типографічний шаблон, який допоможе їм швидко пробігтися по контенту і знайти необхідну їм інформацію набагато швидше.

Для кожного типу заголовків або для основного тексту Ви повинні продумати свій стиль і дотримуватися його на всіх сторінках сайту.

Сайт повинен давати повну інформацію про продукт / послугу / організації, але не перевантажувати користувача.

Результати та обговорення. Отже, підводячи висновки, зазначимо, що композиція у веб-дизайні відіграє дуже важливу роль, тобто об'єднує елементи сайту в одне ціле. А закони композиції допомагають покращити функціональність сторінки. Об'єктом статті були некомерційні веб-сайти. Головна проблема таких веб-сторінок в Україні недодержання композиційних

законів. Вирішення цієї проблеми досягається більш глибоким вивченням графічної сторони веб-дизайну, законів композиції. Із технічних порад по кольорах важливо обрати до 3-4 основних кольорів. У тексті варто обмежитися 1-2 шрифтами та використовувати різні стилі обраних шрифтів. Також у типографії важливо користуватися інструментами міжлітерою та міжстроковою відстанню. Заголовки спробуйте виділяти жирнішим стилем. Додайте у свій дизайн простору, дотримуйтесь читабельності текстів. Вирівнюйте елементи для створення логічних та візуальних зв'язків між однотипними елементами, або просто для надання композиції впорядкованого характеру та візуального балансу.

Висновки. Веб-дизайн досить нова сфера знань, яка відноситься трохи до дизайну, трохи до розробки. Тому видання на цю тему детально розглядають саме розробку і технічну частину веб-дизайну. У цій статті була приділена увага графічній частині дизайну сайтів. Були виділені основні принципи композиції елементів, кольорових схем та типографічної ієрархії.

ВИРАЖАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ МУРАЛУ ЯК ХУДОЖНЬОГО КОМПОНЕНТА СУЧАСНОГО ЕКСТЕР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Хохlach Марія-Маргарита Романівна,

магістрант

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Світ, у якому ми сьогодні живемо, сповнений всякого розмаїття. У безпосередній матеріалізації усі складові його наповнення надзвичайно різні та індивідуальні. Від величних архітектурних будівель до тих чи інших простих і буденних речей та предметів, що формують наше життєве середовище, – все характеризується певними особливостями. У цьому плані у поле нашого зору потрапляє сфера мистецького, художнього, яка надає оточуючим нас об'єктам і предметам відповідного видовищного звучання [4, 144]. Тут і характерні й оригінальні для них формотворчі та конструктивні рішення, і на різний лад цікава пластика, і такі ж цікаві розмаїті колоритні та графічні їх втілення, оформлення, представлення. Кожен такий компонент неодмінно відіграє свою певну роль у формуванні видовищності всього навколишнього нам простору.

Якщо конкретизувати сказане вище з прив'язкою його до теми цієї статті, то будемо бачити, що мова йде про муралі. В царині сучасного мистецтва, як світового, так і безпосередньо українського, ці продукти художньої творчості постають виразним різновидом теперішнього малярства [3, 245]. Через призму таких творінь нинішнє суспільство має можливість не лише наповнювати своє довкілля видовищними «екстер'єрними картинами» на різні тематики та жанрові сюжети, виражати свої погляди і вподобання, свої художньо-естетичні смаки та насолоду від чуття і розуміння краси, а й декламувати засади і принципи своєї культури та духовності, своїх національних, патріотичних і державних традицій.

Мета дослідження – визначити і проаналізувати виражальні особливості муралу як актуального і популярного на сьогодні компонента в системі наповнення екстер'єрного середовища художніми візіями.

Матеріали і методи. Об'єктом нашого дослідження постають мурали – тематичні стінописи на фасадах будівель. Безпосереднім предметом нашого наукового інтересу у цьому плані виступають засоби, які формують художню виразність таких творінь, моделюють їх мистецьку суть як таку. Відповідно до окресленого предмету дослідження та намічених в його полі конкретних мети і завдань вся наша подальша робота базувалася на комплексному системно-аналітичному підході щодо її продуктивного здійснення. Відтак, сам алгоритм роботи над піднятою проблемою, отримання відповідних до її спрямування результатів базувався на застосуванні різних наукових методів. Так, зокрема, теоретичний аспект розв'язання усього наміченого включав історіографічний, культурологічний та мистецтвознавчий аналізи, а також такі конкретні методи провадження наукового дослідження, як: аналітичне осмислення вивченого і напрацьованого, його чітка диференціація та узагальнення; конкретизація і систематизація витоків та безпосереднього функціонування муралів, засад їх актуалізації та популяризації у сьогоденні. Важливим також було дотримання принципів об'єктивності, достовірності та верифікації у прийнятті відповідних рішень і формулюванні отриманих результатів. Із суто практичної сторони методична складова процесу досягнення наміченого включала: цільове спостереження, пошук і збір базового матеріалу, об'єктивацію, локалізацію та абстрагування досліджуваного явища, його певних конкретних артефактів. Відтак вагоме місце було відведено художньому аналізу і синтезу вивчених об'єктів, систематизації їх тематично-сюжетних спрямувань, визначенню характерних виражальних особливостей та специфік реального практичного виконання у матеріалі.

Результати і обговорення. Терміном «мурал» прийнято означувати один із різновидів стінописного мистецтва, який застосовується у сфері оздоблення (формування, наповнення, декорування) урбаністичних середовищ. Це слово

має італійське коріння, походить від італійського «*trigo*», що буквально означає «стіна» [7, 134]. Отож, це певний вид малярства, твори якого виконуються на зовнішніх стінах будівель, тобто на фасадах, чи їх певних частинах, ділянках, фрагментах тощо [6, 23].

Це також означає, що за характером свого реального формату, як площинно-розмірного вираження у відповідно великих параметрах, іноді з площею більш як дві-три а то й чотири сотні квадратних метрів, муралі належать до монументального мистецтва, є його складовими. Завдяки цій характерній виражальній рисі можна вивести першу засаду видовищності муралів – масштабність, велич у розмірах «картинного полотна».

Вивчаючи підняту проблему в різних аспектах її реального вираження, маємо чимало підстав констатувати, що світ муралів зараз перебуває у стані активного розвитку, буквально в усьому світі. У нашій столиці, інших великих містах нашої країни він можливо і сягнув свого апогею, та в інших населених пунктах, на кшталт районних міст, селищ тощо, він ще лише набирає обертів, жваво поширюється, пропагується та ініціюється. Тому можемо ствердити, що в цій царині ще буде створено і відкрито чимало цікавого й оригінального.

Теперішні наукові зацікавлення муралами, вивчення їхньої популярності, тематик, аналізи художніх, стилістичних та інших виражальних характеристик в цілому підтверджують сказане нами. Однак число праць тут не є великим. Серед найбільш значимих, які потрапили на сьогодні у поле нашого зору, наукові розвідки та дописи М. Богдановської, Ю. Бойчук, І. Гаврилаш, Б. Гаврилюка, К. Грицюк, Є. Гули, С. Думасенка, Д. Єпіхіної, М. Жакової, Т. Ковальчук, Т. Крупеньової, А. Остапенко, О. Перехрест, Н. Пономарьової, М. Скленера, І. Татарової та ін. Побіжні звернення до мистецтва муралів, надання їм певних оцінок і висновків можна іноді побачити у розкритті та аналізах тенденцій розвитку українського монументального малярства, його сфер, проявів і перспектив, зокрема у період незалежності України. Таким почасти пронизані деякі роботи Л. Голембовської, О. Голубця, А. Єфімової, О. Куліш, Н. Литовченко, І. Матоліч, Н. Міхно, В. Москалюка, Т. Прокопович,

М. Сидора, В. Сидоренка, Г. Скляренко, К. Станіславської, М. Станкевича, В. Тимофієнка, Р. Шмагало, М. Яковлева, Р. Яціва та ін.

Загалом варто відзначити й те, що за стилем формовираження, манерою художньої передачі (розкриття) зображуваного муралі трапляються різні. Тут можна побачити і вповні реалістичні, навіть «фотографічно» передані сюжети на історичну чи побутову тематику, достатньо деталізовані «картини-портрети» чи то певних видатних персоналій, чи просто якихось осіб. Ще частина муралів унаочнена в стилі абстрактного мистецтва, де, як правило, домінує принцип безпредметного унаочнення творчої думки митця. Тут зображуване наче відірване від дійсності [2]. У цьому плані у відтворюваних композиціях глядачі мають змогу милуватися витіюватими, втаємниченими на філософський, символічно закодований лад іграми площин, ліній, барв та тонів. Це наче блукання у лабіринтах незвіданих семантичних просторів, образів і значень, що замислувано наповнюють їх. Ще низка муральних композицій може бути потрактована декоративно, на декоративну манеру, іноді орнаментально, сюжетно-орнаментально, з чітко впорядкованими ритмами чи то рослинних, чи геометричних, і навіть зооморфних та антропоморфних мотивів. Та якою б не була безпосередня художня манера передання зображуваного у муралах, їхня загальна стилістично-виражальна лінія все одно характеризується певним декоративізмом. Такий погляд на все окреслене вибудовуємо почасти на тому, що продукти зображувальної діяльності, які безпосередньо пов'язані з архітектурою, її зовнішнім оздобленням, виступають як твори монументально-декоративного мистецтва. І основними різновидами тут саме є монументально-декоративні малярство та скульптура. Зазвичай, або ж у більшості випадків такі твори не несуть якогось ключового ідейно-сміслового навантаження, тому відіграють в структурній системі архітектурного об'єкта чи навіть цілого архітектурного ансамблю роль такого собі «наповнювача», «акомпанемента», засобу прикрашання поверхонь стін чи цілих фасадів. [1, 17]. До того, якщо у суто монументальних творах, яким властиві «художні презентації думок» про буття людини, уклад світу, роль кожного і загалом суспільства у цьому світі,

домінують образотворчі засади, то у декоративних творіннях переважають архітектонічно-декоровані основи. Із сказаного випливає, що і в змістовному, і в структурному контекстах якість монументальності може, а в багатьох випадках й насправді реально «відкрито» наближається до декоративності, його опосередкованої суті [5, 13]. Іншими словами, йдеться тут про поняття, яке здатне наповнювати (збагачувати) той чи той виражальний зміст архітектурної споруди певними відповідними їй доповнювальними рисами візуальної виразності. Цю ознаку вповні вважаємо ще однією характерною рисою творення художньої виразності муралів.

Не менш значимою та актуальною рисою у сутнісному вираженні муралів є їхня тематика, сюжетно-змістові спрямування. Упродовж останніх десятиліть ХХ ст. на українських теренах найбільш затребуваними чи поширюваними темами у муральних композиціях були мотиви з переважно художньо-естетичними спрямуваннями. Серед таких найчастіше можна було зустріти всіляку орнаментику, різні декоративно-абстрактні сюжети, щось казкове і т. ін. Їхньою провідною метою передусім виступало оздоблення фасадів будинків, бажання довести їх до відповідного естетичного охайного вигляду. З часом у прагненнях нівелювати «сіру буденність» типових й монотонних районних забудівель почала актуалізуватися національна тематика. Сюжетні лінії таких розписів все частіше стали пропагувати ідеї національного, державницького, патріотичного тощо. Дух визвольної боротьби наших співвітчизників став ще більше пропагований у муралах після «Помаранчевого майдану» та «Революції гідності». Ці кампанії протестів, страйків, мітингів та інших актів непокорі народу тодішній «правлячій» ідеології та всіляким «квазідержавницьким» рішенням, які ішли в розріз з демократичними інтересами мас, висунули на перші ряди теми непримиримої боротьби за відстоювання незалежності та свободи, пропагування ідей патріотизму, національних і духовних цінностей, вільного волевиявлення, єднання з європейськими та загальносвітовими істинними нормами життя. Ще більш «гострішою» та безумовно актуальною у муралах стала визначилася тематика, присвячена війні на Донбасі та анексії

Криму. У цьому плані відтворювані сюжети яскраво демонструють усі ті духовно-культурні, національно-суспільні та патріотично-державні цінності, якими завжди вирізнявся і сьогодні характеризується український народ.

Колірні гармонії та контрасти, як конкретні композиційно-виражальні засоби у царині малярства, також виступають характерними виразниками художньої сутності муралів. Завдяки їм змісти відтворюваного у муралах не лише набувають чіткості та яскравості, конкретних акцентних розстановок і звучань, а й гармонізуються із навколишнім архітектурним та загалом природним середовищем, стають його співзвучним локальним художньо-естетичним компонентом.

Лінійно-графічна, площинно-фігуративна і об'ємно-пластична манери відтворення зображуваного є також важливими засобами моделювання та розкриття художнього контексту муралів. Через призми їхньої особливої звучності та виражальності автори таких творінь досягають високих бажаних результатів та унаочнюють глядачам відповідні характерні авторські почерки свого живописного письма.

Висновки. Підсумовуючи усе висвітлене вище, можемо констатувати, що виражальний контекст муралів формується цілою низкою їх унаочнювальних та відповідно смислових засобів. Як художній компонент сучасного екстер'єрного середовища мурали унаочнюються через призми реалістичного, декоративного та абстрактного вираження. Безпосередність такого визначається характером та конкретним змістом задуманого, що є продуктом творчої уяви чи конкретного реалізованого завдання митцем. Монументальність, декоративізм, велика масштабність площини картини, її максимальна співрозмірність до площі стіни фасаду будівлі є також важливою рисою у презентаційності муралів. Еквівалент художньої виразності муралів формується також їх колоритом, контрастними і тоновими наповненнями, також лінійно-графічним, площинно-фігуративним та об'ємно-пластичним трактуванням зображуваного. До аспектів смислового вираження муралів відносимо як їх загальне тематичне спрямування, так і конкретні сюжетно-змістові лінії у тих чи інших відповідних їм жанрах.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки: Мистецькі обрії ' 2015. Київ: Фенікс, 2015. Вип. 7. 208 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної мови [Електронний ресурс]. URL: <https://slovnyk.me/dict/vts> (дата звернення: 18.02.2021).
3. Гаврилюк Б. Український мурал-арт у контексті світового мистецтва. *Вісник ЛНАМ*. 2018. Вип. 37. С. 241–254.
4. Єфімова А. Сучасне мистецтво в міському просторі : перспективи та шляхи розвитку в Україні. *Вісник ЛНАМ*. 2016. Вип. 28. С. 143–152.
5. Ковальчук Т. В. Мурали як напрямок сучасного вуличного мистецтва [Електронний ресурс]. *Всеосвіта*. Дата оновлення : 22.10.2020. URL : <https://vseosvita.ua/library/murali-ak-napramok-sucasnogo-vulicnogo-mistectva-370-433.html> (дата звернення: 20.02.2021).
6. Сидор М. Б. Техніки і технології монументального мистецтва. Дрогобич: РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2018. 88 с.
7. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури: монографія. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : НАКККіМ, 2016. 352 с.: іл.

РОЗРОБКА ДИЗАЙН-МАКЕТУ ДЛЯ МОБІЛЬНОЇ ГРИ. ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ

Чесановська Анастасія Валентинівна,

Студентка

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Вступ. Технології розвиваються дуже стрімко. Кілька років тому з'явився перший персональний комп'ютер, який був все ще важкодоступним, а вже сьогодні маленький комп'ютер є у кожного в кишені – мобільний телефон. Завдяки своїй доступності, функціональності і зручності, їх кількість у світі перевищує кількість ПК. Така популярність телефонів привела до створення великої кількості мобільних додатків, дизайн яких став дуже важливою, значущою, невід'ємною частиною для забезпечення гарного досвіду користувачам.

Одним з найбільш популярних видів додатків є мобільні ігри. У швидкому темпі сучасного світу не завжди є можливість відпочити за грою на комп'ютері, тому все більше людей переходять на їх мобільні аналоги, які привертають увагу своєю доступністю у будь-який час. Перш ніж ми побачимо їх в готовому вигляді, розробка гри проходить великий шлях у кілька етапів. Створення дизайн-макету відноситься до найважливіших етапів. Навіть із гарним сюжетом, незручний інтерфейс може відштовхувати, тому його зручність та приємна графіка забезпечують користувачу гарне враження й змушують повертатися до гри знову і знову.

Мета роботи. Метою роботи є визначення та дослідження особливостей творення дизайн-макету для мобільних ігор на прикладі дизайну інтерфейсу.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження слугували інформаційні джерела та наукові статті. Використано методи аналізу і синтезу, систематизації і узагальнення.

Результати та обговорення. У важливості інтерфейсу сьогодні вже ніхто не сумнівається. Інтерфейс – та грань, яка розділяє реальний світ та світ гри. Він відповідає за занурення користувача у віртуальний світ.

Дизайн мобільної гри включає в себе UI («user interface» – інтерфейс користувача) та UX («user experience» – досвід користувача) дизайн [3]. UX дизайн – це дизайн структури та головних функціональних частин інтерфейсу. Тобто його задачею є продумати навігацію користувача, як саме гравець буде взаємодіяти з елементами на екрані; продумати, які екрани взагалі будуть присутні, які елементи будуть на кожному з них та розробити низько деталізовані моделі графічного інтерфейсу (варфрейми) (рис. 1) [1]. Результатом всієї роботи буде схема з варфреймів. На свої дії користувач має отримувати зворотній зв'язок від гри (наприклад, спливаюче вікно з підтвердженням) [4].

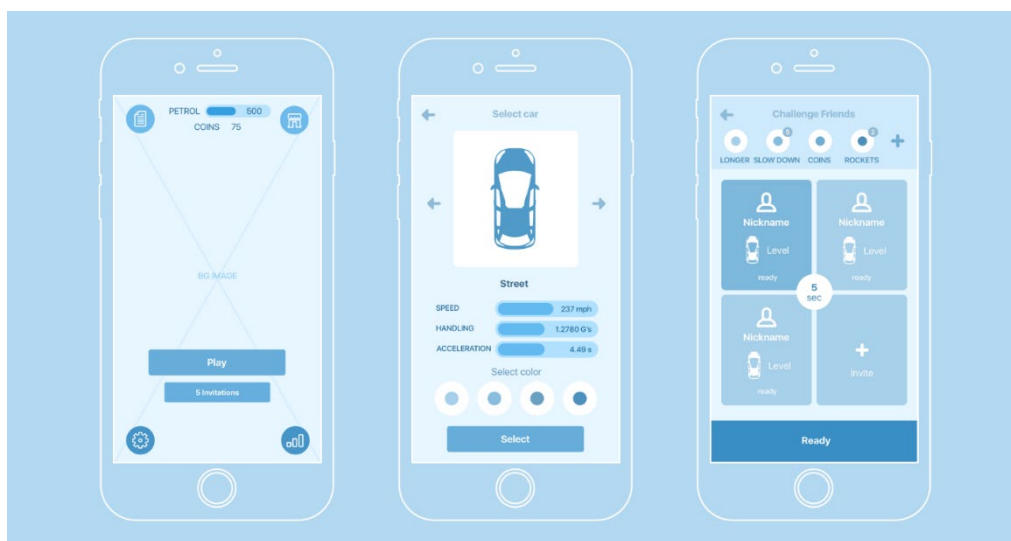

Рис. 1. Варфрейми

UI дизайн – це безпосередньо зовнішній вигляд інтерфейсу гри. Він має бути зручним, зрозумілим, всі елементи – логічно розташовані по відношенню один до одного, впізнавані та розрізняються між собою, що не створює плутанини. Кожен елемент інтерфейсу повинен бути виконаний в єдиному стилі оформлення. Дизайнер має прослідкувати за тим, щоб інтерфейс був естетично привабливим. В UI дизайн входять: палітра кольорів, шрифти, іконки, кнопки, анімація, зображення, меню, розташування об'єктів [4].

В ігровому інтерфейсі обов'язково мають бути присутні наступні елементи:

- Інформація про гравця. Профіль, рівень життя, допомога, дані з прогресу, нагороди, бонуси;
- Передігрові екрани. Конфігурації всіх видів: вибір персонажа, транспорту, зброї тощо;
- Ігрові екрани. Потік самого ігрового процесу;
- Післяігрові екрани. Дані з результатами гри та рівню, спливаючі вікна.

UI дизайн мобільних ігор має свої особливості. Це обумовлено, по-перше, розмірами пристрою та зображення, по-друге, керуванням руками через сенсорний екран, тобто дотиками та жестами, по-третє, певним видом додатків – гра.

Рух погляду. При читанні наш погляд рухається зліва направо, так само ми сприймаємо будь-яку іншу візуальну інформацію. З цього випливає висновок, що краще найважливіші елементи розміщувати зліва наверху, найменш важливіші – справа внизу.

Орієнтація пристрою. Залежно від орієнтації – портретна або пейзажна – змінюється розташування об'єктів.

Спочатку зображення, потім текст. Люди завжди спочатку сприймають зображення, а вже потім текст. Це пояснюється особливістю мозку – сприймати у першу чергу яскраві образи [2].

Зрозумілий шрифт, який легко читати. Шрифт не повинен бути занадто складним, до того ж його вибір має ґрунтуватися на обраному стилі гри і не виглядати зайвим на його тлі. Також, не рекомендується використовувати велику кількість різних шрифтів в одній грі, більше 3-х видів.

Розмір. Оскільки керування відбувається пальцями, розмір кнопок має бути достатнім для натискання. Бажаний розмір – не менше 8-10 мм. До того ж, чим більше розмір, тим помітніший цей об'єкт.

Групування. Великий об'єм інформації сприймається гірше, задля цього однакові або подібні елементи розташовують за групами [2].

Візуальна ієрархія. На кожному екрані мають бути присутніми акценти для виділення важливої інформації. Це можна зробити за допомогою кольору, розміру, анімації чи навіть спеціального звуку.

Колір. Колір також використовується для відмінності різних видів даних. Обираючи колір, потрібно також думати про те, що він може означати. Колір може показувати стан якогось об'єкту, тому його необхідно обирати дуже уважно.

Спрощення інтерфейсу. Інтерфейс не має бути складним з великою кількістю елементів. На кожному екрані залишаються лише необхідні у даний час. Не завжди більше означає краще.

Анімація. Натискання певних елементів інтерфейсу може супроводжуватись анімацією. Це додає незвичності та унікальності. Наприклад, анімоване світіння чи «вибух» при натисканні виділить необхідні кнопки.

Єдиний стиль. Відсутність єдиного стилю – досить поширена помилка. Це відбувається тоді, коли дизайнер працює над кожним елементом окремо. Але інтерфейс – це єдина система, тому коли зміни відбулися в одному елементі, вони мають відбутися і у інших. Інакше інтерфейс не буде виглядати гармонійно.

Зворотній зв'язок. Якщо користувач натискає якусь кнопку, значить, він сподівається отримати відповідь. У випадку, якщо він не отримав відповіді, гравець має знати, чому так сталося. Реакція може бути у вигляді спливаючого вікна, меню, зміни кольору кнопки, анімації або зміни розміру.

Висновки. Проведене дослідження надало можливість визначити особливості творення дизайн-макету мобільних ігор, провести аналіз відмінностей дизайну інтерфейсу мобільної гри від комп'ютерної.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Введение в дизайн мобильных приложений. URL: https://skillbox.ru/media/design/vvedenie_v_dizayn_mobilnykh_prilozheniy/

2. Принципы разработки игрового интерфейса. URL: <https://dtf.ru/gamedev/70438-principy-razrabotki-igrovogo-interfeysa>
3. Full Guide To Mobile Game Design: Theory and Best Practices. URL: <https://www.innovecsgames.com/blog/mobile-game-design/>
4. UI / UX дизайн – що це і як стати веб-дизайнером? URL: <https://dan-it.com.ua/uk/ui-ux-dizajn-shho-ce-i-jak-stati-veb-dizajnerom/>

РОЛЬ СЦЕНАРІЮ У МУЛЬТИМЕДІЙНОМУ ДИЗАЙНІ

Шевченко Кирило Сергійович

Асистент кафедри дизайну та 3D-моделювання

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Введення. З огляду на те, що твори мультимедійного дизайну створюються та реалізуються із розрахунком на протяжність у часі, стає актуальним питання структуризації змісту такого твору. Додатково ситуацію поглиблює широкий арсенал засобів виразності мультимедійного дизайну, надмірне використання яких може поглибити проблему хаотичності смислового наповнення. **Метою роботи** є аналіз ролі сценарію та його складових елементів у середовищі мультимедійного дизайну, а також аналіз особливостей використання сценарію у мультимедійному дизайні. У якості **головного методу роботи** виступає аналітичний, за допомогою якого було відокремлено із множини сфер діяльності у мультимедійному дизайні такі, що можуть використовувати сценарне структурування.

В результаті дослідження було виявлено, що незважаючи на те, як протягом довгого часу сценарій у першу чергу розглядався атрибутом кінематографічних творів, театральних постановок тощо, характер сприйняття та взаємодії із різного роду контентом у мережі Інтернет, а також поширення сучасних медіа як засобу донесення інформації зробили сценарний підхід до результату діяльності дизайнера мультимедійних продуктів не менш актуальним. Комп'ютерні технології активно застосовуються при розробці мультимедійної, рекламно-поліграфічної продукції, а також у проектуванні WEB-ресурсів [3,с.320], а для усіх цих сфер діяльності дизайнера структуризація змісту є важливою складовою. Навіть якщо взяти в якості прикладу найпростіше рекламне оголошення на сайті, то можна знайти у ньому свого роду послідовність взаємодії із ним відвідувачами сайту – користувач у

першу чергу звертає увагу на ключовий об'єкт, призначений для заманювання уваги, потім побачить головну інформацію про продукт або послугу, а після цього знайде посилання, за якою має перейти, щоб придбати вищезначені товари чи послуги. Як бачимо, навіть нескладне статичне рекламне оголошення має велику кількість сценарних елементів взаємодії, що передбачаються в ході взаємодії із ним. І хоча подібна взаємодія скоріше відноситься до сценарного моделювання сприйняття об'єкту, аніж до безпосередньо сценарію як складової частини реклами, подібний підхід все одно передбачає структурування змісту твору в залежності від того, який вигляд результат його сприйняття повинен мати. Для складніших же рекламних елементів потрібен детально пророблений сценарій взаємодії користувача та продукту. З урахуванням же того, що ігрові розробки наразі теж входять до сфери мультимедійного дизайну, то актуальність сценарію тут також грає свою роль.

Хоча специфіка мультимедійного дизайну і може вносити певні корективи у визначення, для сценарію у мультимедійному дизайні воно цілком може звучати так – сценарій є текстовою основою твору, відеоролика тощо та відображає його основні складові частини, розподілення засобів виразності у цих частинах, їх послідовність та характер взаємного впливу. Як і у кінематографі, сценарій формує структуру майбутнього твору: з яких частин буде складатись розповідь, як відбувається розвиток основного та допоміжних сюжетів (якщо такі є в наявності), як ці події вплинуть на головного героя та його антагоніста або їх аналоги у випадку безособового твору, у який момент відбудеться зіткнення інтересів сторін тощо.

У випадку творів мультимедійного дизайну, як і для сценаріїв до кінофільмів або театральних вистав, є вірними усі основні складові елементи сценарію, як, наприклад, трьохактна структура – зав'язка, протистояння, розв'язка. Для невеликих за обсягом творів на кшталт коротких рекламних роликів таких елементів може бути цілком достатньо, більш того – в умовах обмеженого обсягу твору інколи і серед них доводиться обирати. Однак у разі більш розгорнутої в часі розповіді виникає можливість доповнення цієї тріади

додатковими елементами. Такими елементами є: експозиція як свого роду передмова, підготовка до появи головного героя [2,с.34]; зав'язка як ситуація або подія, що змінюють продемонстрований у експозиції стан речей; основні події (власне те, що відбувається всередині відео, ігри тощо); кульмінація як найвища точка розвитку подій та розв'язка, що демонструє вирішення зазначених конфліктів та описує нові умови навколишнього світу, що встановились внаслідок події.

Перераховані вище елементи є класичними складовими для театральних творів чи кінематографічних сценаріїв, однак з огляду на специфіку творів мультимедійного дизайну сценарій може відрізнитись за кількістю пунктів. Так, в процесі створення реклами дозволити собі «класичний» сценарій із усіх вищеперахованих компонентів можна лише за умови закладання певного проміжку часу, відведеного для фінальної версії відеоролика (а у випадку створення реклами у форматі анімованого банеру вмістити усю лінію складових елементів сценарію банально неможливо). Отже, мультимедійний дизайн передбачає обмеження сценарних елементів такими, що забезпечать найбільшу виразність та найкраще донесуть інформацію до користувача – наприклад, кульмінація як визначення певної проблеми, її ваги та значення у житті людини та розв'язка як рекламна пропозиція товару чи послуги, здатних цю проблему вирішити. Вибір та комбінування цих елементів залежить від завдання, що ставиться перед автором, та від його творчого бачення концепції реклами. Однак слід розуміти, що навіть в умовах обмежень та неможливості використання усіх елементів сценарію основний ряд подій має бути взаємопов'язаним та мати структурну основу – хаотичне змішання кадрів експозиції, розв'язки та демонстрації власне рекламованого товару навряд чи зможе спрацювати як елемент залучення уваги, адже скоріше сприйматиметься як недоречний та непрофесійний підхід.

Ще однією сферою використання сценарію у мультимедійному дизайні є різноманітні ігри – від простих ігрових додатків до повноцінних проєктів, у розробці яких задіяні цілі. У ігровій індустрії формат сценарію та його

особливості можуть змінюватись в залежності від жанру і типу гри. Однак навіть у найпростіших іграх, де не передбачено варіативності розвитку подій, історії персонажу тощо, сценарій як правило існує бодай на мінімальному рівні, якого вистачає для розуміння сутності ігрового процесу. Навіть в таких рамках створений за сценарієм сюжет може формувати передісторію подій, окреслити умови всесвіту, в якому відбуватимуться події тощо. У таких випадках сценарій зазвичай позначає тільки експозицію та описує характер головної дії, яка і є основною складовою гри. Таким чином за допомогою сценарного інструменту, дизайнер може створити проект, який включає одну або кілька пов'язаних із історією гри блок-схем та одного або кількох персонажів, які відповідають взаємодії, що передбачена у сценах[5,с.227]. Проекти ж із більшим об'ємом зазвичай оперують звичним у традиційному розумінні сценарієм із усіма його характерними елементами. Таким чином, в індустрії ігор сценарій може мати різні трактування – від загального пояснювального елемента, що описує характер та принципи роботи гри, до системи, що визначає можливі шляхи всередині ігрового процесу [4,с.4].Ще однією особливістю сценарію у game-дизайні є можливість варіативного розвитку подій. Так, сценарій для театральної вистави чи кінофільму передбачає єдиний шлях розвитку подій – той, що був описаний у першоджерелі або обраний фінальним варіантом для роботи. Фільм або спектакль не можуть змінювати перебіг подій всередині себе в залежності від реакції глядача прямо в процесі демонстрації твору, оскільки це переведе їх до розряду перформансу. На відміну від цього, в процесі гри різні рішення гравця можуть призводити до різних результатів і як наслідок – до іншого розвитку подальшого сюжету. Цьому сприяє інтерактивність гри як явища – людина взаємодіє із світом гри, чинить вплив на події, що відбуваються всередині гри, а не просто виступає стороннім споглядачем. Ця особливість відкриває нові можливості для використання сценарію як інструменту, наприклад, змінюючи подальший розвиток подій в залежності від дій гравця. В таких умовах ігровий процес по-перше, набуває варіативності та різноманітності, а по-друге, переводить гру з розряду суто розважального

явища до форми творчості, здатної доносити більш складні смислові навантаження та ідеї. Таким чином, в певних умовах за допомогою сценарію ігровий процес може ускладнюватись, стаючи при цьому більш осмисленим та наповненим змістовною частиною.

Схожим чином сценарій гри може впливати на проходження квестів, де в залежності від обраних гравцем відповідей та сказаних фраз змінюється маршрут проходження квесту. Зразком такого впливу сценарію у грі на її процес можна назвати певний шлях розвитку, де в залежності від того, якого персонажа обрав гравець, змінюється характер гри, тактика гравця, його слабкі та сильні сторони у грі. Окрім цього, сценарій може мати навчальну функцію у рамках гри, пояснюючи за допомогою певних ходів та подій основні ігрові принципи, причому для складних та насичених вступними даними ігор такий підхід є більш актуальним [1,с.148] Знову ж таки, подібний вплив стає можливим через інтерактивний характер ігор, тобто здатність ігри стимулювати людину до прийняття певних рішень з одного боку, та здатність людини впливати на хід ігри власними вчинками з іншого. Саме подібний двосторонній зв'язок відкриває такі можливості у задіянні сценарних елементів у ігровій індустрії, що не можуть бути реалізованими у рамках традиційних сферах використання сценаріїв.

Підсумовуючи, можна констатувати, що в залежності від задач, що ставляться в процесі створення творів мультимедійного дизайну, сценарій може різним чином впливати на сприйняття користувачем конкретного продукту. Використання елементів сценарію є актуальним для створення будь – яких типів мультимедійного контенту, від невеликих рекламних відео до значних за протяжністю роликів бо ігрових продуктів, де сценарій може виконувати і практичні функції, спрямовуючи хід ігри у заданому руслі, так і бути елементом, що дозволяє розповісти певну історію в ході гри, формуючи гру не тільки як розвагу, а й надаючи їй більшої осмисленості та наповненості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1) Лугова Т.А., Блажко О.А. Проектування комп'ютерних ігор для навчання : навчальний підручник. Одеса : ФОР «Побута». – 2018. – 212 с.
- 2) Обертинська А.П. Основи теорії драми та сценарної майстерності: Навчальний посібник. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2002. – 132 с.
- 3) Прищенко С.В. Рекламний дизайн: дослідження термінологічної бази. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 4'2018, Київ, с.318 – 323.
- 4) Marsh, T. Activity-Based Scenario Design, Development and Assessment in Serious Games . In R. Van Eck (Eds.), *Gaming and Cognition: Theories and Practice from the Learning Sciences*.2010. – pp. 213-226.
- 5) Paschali, M.; Bafatakis, N.; Ampatzoglou, A.; Chatzigeorgiou, A. and Stamelos, I. Tool-assisted Game Scenario Representation Through Flow Charts . In *Proceedings of the 13th International Conference on Evaluation of Novel Approaches to Software Engineering*. 2018 - ENASE, , pp 223-232.

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПОВСТАННЯ ГРИГОР'ЄВА У СПОГАДАХ РАДЯНСЬКИХ ПАРТІЙНИХ І ВІЙСЬКОВИХ ДІЯЧІВ

Колосенко Аліна Олександрівна

Магістер кафедри історії України

Південноукраїнського Національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського. м. Одеса, Україна

Вступ. Селянське повстання під проводом отамана Григор'єва стало помітною подією Громадянської війни на теренах Правобережної України і залишило свій відбиток у споминах учасників подій з різних боків конфлікту.

Метою даної роботи є комплексне дослідження джерельної бази, зокрема спогадів, з історії селянського повстання Григор'єва 1919 р.

Джерельна база роботи складається зі спогадів радянських діячів. До опублікованих радянських джерельних свідчень належать, перш за все, література сучасників або активних учасників подій. Перші відомості про селянське повстання під проводом отамана Григор'єва постали до середини 1920-х років. Праці здебільше мемуарного характеру, різноманітні спогади партійних та військових радянських функціонерів, учасників подій Революції та Громадянської війни. Це, насамперед, твори воєначальників, переважно тих, хто брав участь у боротьбі з селянськими повстанськими загонами.

Результати та обговорення: Зокрема, чотиритомна праця військового діяча і дипломата В. А. Антонова-Овсієнко - «Записки о гражданской войне», перші томи якої почали виходити друком з 1924 р. Події розкриті з радянської точки зору і підкріплені офіційними документами. Наведений хід військових дій є важливим для вивчення різних аспектів тогочасного періоду історії України, в тому числі і повстання Григор'єва. У книзі представлені рідкісні фото селянських ватажків Григор'єва, Махна, Коцури, а також радянських

військових Сіверса, Сабліна та інших, які відсутні в історичному документообороті [1].

В. А. Антонов-Овсієнко відомий більшовик, командувач Українським фронтом 1918 – 1919 рр., неодноразово зустрічався з Григор'євим і дав особисту характеристику отаману – *«Низкорослый, коренастый, круглоголовый, с почти бритым упрямым черепом, серым лицом. Одет в ужурку военного покроя и штатские брюки на выпуск. Хотя Григорьев на вид невзрачен, но чувствуется, что он себе на уме и властен, болтлив и хвастлив»* [1, с. 166].

13 лютого 1921 р. була організована Комісія з історії Комуністичної партії і Жовтневої революції в Україні (Всеукраїнський Іспарт), для збирання і вивчення матеріалів з історії революції і Комуністичної партії. Всеукраїнський Іспарт розпочав роботу в Харкові 6 квітня 1921 р., на початку 1922 р. його підпорядковано ЦК КП(б)У. Комісія видавала періодичний журнал – «Летопись революции» (1922 – 1933 рр.), де масово друкувалися збірники документів та матеріалів, література мемуарного характеру, монографії. Велика частина статей колишніх військових та інших авторів присвячена проблемі організації в Україні боротьби з німецько-австрійськими військами, денікінською армією та створенню повстансько-партизанських загонів.

Комісія намагалася систематизувати літературу зі історії з 1917 по 1925 рр. та створила відповідний бібліографічний покажчик – «Опыт библиографии по истории революции на Украине» [9]. Сформовані у бібліографічному покажчику окремі розділи присвячені селянському повстанському руху – «Григорьевщина» і «Махновщина», свідчать про те, що статті були об'єднані за принципом відокремлення двох найбільш популярних серед селянства ватажків, які у свій час завдали радянській владі багато проблем.

Селянський рух під проводом М. Григор'єва, як і сама постать отамана, представлені окремими матеріалами і висвітлені вкрай однобоко. Наприклад у публікації редактора «Григорьев – защитник вдов и сирот» подана постать отамана як «зрадника інтересів радянської влади та безжалісного погромника і

вбивцю». В роботі він описується як ненадійний і тимчасовий попутник радянської влади, що затаївся і чекав слушного моменту до виступу [5].

У статті «Григорьевская авантюра (май 1919 г.)» розглядаються події травня 1919 р. у Катеринославі: захоплення міста селянськими загонами отамана, погроми міського населення, відступ Григор'єва. Цікавими є публікація призивів та наказів радянської влади проти повстанців та самого отамана [4]. Третя стаття «Убийство Григорьева» описує вбивство М. Григор'єва махновцями в с. Сентове Херсонської губернії (сучасне с. Родниківка Олександрівського району Кіровоградської області) [11].

Стаття відомого радянського історика, редактора журналу «Летопись революции» М. Рубача «К истории гражданской войны на Украине (Переговоры Григорьева с Советской властью)» присвячена формуванню тимчасового союзу отамана з радянською владою. Тут ми можемо знайти інформацію про перемовини представників Червоної армії з іншими отаманами, зокрема з отаманом Татаренком. Слід підкреслити, що М. Рубач визнавав велику роль селянства в українському національному русі [10].

Привертають до себе увагу спогади Н. Бобришева, як учасника боротьби з загонами отамана Григор'єва і свідка кровавого погрому Єлізаветграда – «Борьба с бандитизмом на Елисаветградщине» (1918 – 1919 гг.) – «Летопись революции» 1926. - № 5. Автор зазначив, що к погрому єврейських будинків провокували солдат, робочих та селян анархісти-набатовці – *«На собраниях нам с трудом удалось удержать толпу рабочих от погрома, к которому их ревностно призывал оратор штаба Григорьева. Это был известный нам уже глава секретариата набатовцев Волин»* [2, с. 44].

З нагоди шостих роковин ліквідації григор'євщини в 1925 році у журналі «Червоний шлях» вийшла робота Б. Козельського «Григорьевщина» [8]. Робота відомого партійного діяча, народного комісара освіти УСРР В. Затонського «Водоворот» вийшла з друку у 1922 р. в Харькові у збірнику «Октябрьская революция. Первое пятилетие», у Державному видавництві України. В 1963 р. видавництво Міністерства оборони СРСР передрукувало цей матеріал [6]. Тут

представлені подробиці відносин отамана Григор'єва з радянським керівництвом та висвітлюються причини тогочасного негативного ставлення українського селянства до більшовиків.

На думку В. Затонського – *«Атаманы восставали то потому, что их стесняла всякая дисциплина, а их хотелось бесшабашной вольности, то потому что они были сознательными нашими врагами, часто действовавшими по указке петлюровского подполья... По существу любой наш полк, в то время, мог против нас поднять восстание и подчас не всегда было понятно, почему та или иная часть борется на нашей стороне, а не против нас. Так, например Махно оказал безусловно нам поддержку в борьбе против Григорьева (нет ничего невероятного, что Григорьев поддержал бы нас против Махно, если бы тот выступил раньше) [6, с. 156].*

Автор статті стверджував, що селянин темний і неосвічений не розуміє політику радянської влади на сели. Селянин-власник був байдужий до світової революції, до історичної місії пролетаріату, що пропагували більшовики [Там само, с. 155].

Унікальні відомості про трагічні дні травня 1919 року на теренах Єлизаветградського повіту подаються у збірці матеріалів – «Годы борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине», яка вийшла у 1927 р. [3]. Матеріали збірки дають уяву про страшні вибухи селянської агресії та примхливу долю простої людини в умовах громадянської війни. Книга переповнена подробицями бойових зіткнень загонів отамана Григор'єва з частинами Червоної армії, фактологічним матеріалом кровавого єврейського погрому у Єлизаветграді, селах і містечках повіту за споминами селян та місцевих більшовиків учасників подій.

Там само, представлено розповідь про вбивство Григор'єва його тимчасовими союзниками махновцями 27 липня 1919 р. Цікаво, що на думку інформаторів, Махно розстріляв отамана за антисемітську політику та криваві погроми. За словами свідків, зустріч двох отаманів відбулась в сільраді с. Сентово у присутності членів сільради та штаба Григор'єва: - *«Поднялся сам*

Махно и обращаясь к Григорьеву спросил: - Ты в своих универсалах писал: «Бей жидов, спасай Россию»? Григорьев встал, уперся рукою в стол и ответил: «Нет не писал и никто этого не докажет». «Нет докажет» — крикнул Махно и с этими словами выхватил револьвер и выстрелил, ранив Григорьева в правое плечо. Сидящие махновцы также начали стрелять. Григорьев нагнулся и выбежал на двор. Отбежал шагов двадцать, стал на одно колено и принялся беспорядочно стрелять. К нему подскочил на лошади махновец и ударил шашкою в голову. Григорьев свалился. После этого был перебит весь штаб Григорьева [Там само, с. 98].

Публікації, присвячені селянським повстанням, зокрема, отамана Григор'єва, друкували і військові видання: «Армия и революция» - радянський щомісячний військово-політичний журнал, що його з 1921 по 1926 рр. видавав штаб Українського військового округу в Харькові, «Военная наука и революция». Серед авторів Р. Ейдемман, М. Какурин та інші [7, 14].

Великий пласт матеріалу про селянський повстанський рух знаходимо в узагальнюючому тритомному виданню «Гражданская война 1918 – 1921». Перші два томи вийшли під редакцією А. Бубнова, С. Каменєва, Р. Ейдемана у 1928 р. і представлені статтями партійних, військових діячів: А. Бубнова, В. Затонського, Є. Щаденка, С. Будьоного, С. Урицького, М. Какуріна та ін. Серед публікацій видання можна виділити статті Э. Щаденка «Григорьевщина» та С. Урицького «Между Одессой и Николаевом» [12, 13].

До подібного роду джерел можна віднести і спільну книгу двох воєначальників Червоної армії – Р. Ейдемана і М. Какуріна «Громадянська війна на Україні», видання Іспарт та Всеукраїнська Жовтнева комісія в 1928 р.. М.Є. Какурин, колишній полковник царської армії, армії УНР і УГА, а з 1920 р. служив більшовикам. Р.П. Ейдельман, командуючий військами внутрішньої служби України, один з організаторів боротьби з селянським повстанським рухом. Обидва мали багатий досвід боротьби с повстанцями та виділяють Григор'єва, як найвидатнішого отамана на Правобережній Україні, який очолював загони у 15 тис. багнетів [15, с. 30 - 33].

Висновки: Таким чином у підсумку, спираючись на радянські мемуарні джерела, можна зробити деякі висновки. У період НЕПу в історичній літературі, що вийшла в УСРР оформився радянський підхід щодо висвітлення і дослідження селянського повстанського руху на чолі з Григор'євим. Він чітко простежується як у загальних працях окремих авторів, так і в роботах безпосередніх учасників подій. Безумовно, що автори цих статей стояли на позиціях апологетики більшовизму. Характерною рисою спогадів радянських партійних і військових діячів була ідеологічна упередженість. Селянсько-повстанський рух розглядався, як правило, в контексті інших досліджуваних питань. Праці єднає тенденційний підхід до суті повстанського руху селян України, який трактується як буржуазно-націоналістичний, отомансько-куркульський бандитизм. Проте, у свідченнях авторів виданих до середини 1920-х років можна знайти багато фактологічного матеріалу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонов-Овсеенко В. А. Записки о гражданской войне. – М: Государственное военное издательство, 1932. - Т. 3. – 350 с.
2. Бобрыщев Н. Борьба с бандитизмом на Елисаветградщине (1918 – 1919 гг.) // Летопись революции. – 1926 - № 5. – С. 43 -50.
3. Годы борьбы. Сборник материалов по истории революционного движения на Зиновьевщине. – Зиновьевск: Окружная октябрьская комиссия. – 1927. – 196 с.
4. Григорьевская авантюра (май 1919 г.) // Летопись революции. – 1923. - № 3. – С. 152 -159.
5. Григорьев защитник вдов и сирот (Исторический анекдот) // Летопись революции. – 1924. - № 3. – С. 204 -206.
6. Затонский В. П. Водоворот: Отступление южной группы // Этапы большого пути: Воспоминания о гражданской войне. – М.: Воениздат, 1963. – С. 154 – 180.
7. Какурин Н. Организация борьбы с бандитизмом // Военная наука и революция. – 1922. – Т. 1. - С. 82 – 102.

8. Козельский Б. В. Григорьевщины // Червоний шлях. – 1925. - № 5. – С.67 – 71.
9. Опыт библиографии по истории революции на Украине // Летопись революции. – 1926. - № 3-4.- С. 231 – 265; № 5 – С. 198 – 208.
10. Рубач М. К истории гражданской войны на Украине (Переход Григорьева к Советской власти) // Летопись революции. – 1924. - № 3. – С. 175 - 188.
11. Убийство Григорьева // Летопись революции. – 1924. - № 2. – С. 232 - 234.
12. Урицкий С. Между Одессой и Николаевом // Гражданская война 1918 – 1921. Боевая жизнь Красной армии. - М.: Военный вестник, 1928. – Т. 1. - С. 96 – 104.
13. Щаденко Е. Григорьевщина // Гражданская война 1918 – 1921. Боевая жизнь Красной армии. - М.: Военный вестник, 1928 – Т. 1.- С. 68 – 95.
14. Эйдеман Р.П. К вопросу о борьбе с бандитизмом // Армия и революция. – Харьков, 1922. - № 2 (9). – С. 62 – 67.
15. Эйдеман Р., Какурін М. Громадянська війна на Україні. – Харків.: Державне видавництво України, 1928. – 71 с.

ГОЛОДОМОР 1932-1933 РР. В ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ РАЙОНІ

Формагей Яна Вікторівна

Студентка

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Ведення./Introduction. Актуальність даної теми полягає в тому, що явище Голодомору 1932-1933 рр. було однією з масштабних трагедій людство, що роками приховувалася від суспільства. Лише після того, як Україна стала незалежною, дана тема почала піддаватися розголосу, про неї заговорили публічно. За останні роки були проведені дослідження, написані книги, підняті папери архіву, що і активізувало цікавість до розгляду даної теми.

Голодомор – це геноцид української нації, створений керівництвом Радянського Союзу в 1932-1933 рр. для того, щоб усунути опір режиму зі сторони українців та не дати створити незалежну Українську Державу.

У 1928 році керівництвом СРСР було оголошено курс на колективізацію. Селяни мали передати свої господарства державі, тобто утворювалися колгоспи, а за відпрацьовані дні кожен робітник отримував плату натуральним продуктом. На жаль, переважно виплати були мізерними, що позбавляло селянина нормально прохарчувати себе і свою родину. Через почуття індивідуалізму землероби почали чинити опір колективізації. Вчені зафіксували приблизно 4 тис. масових виступів селян на початку 1930-х років проти колективізації, політики оподаткування, пограбування, терору та насильства органами влади.[3] Не бажаючи втратити Україну радянський уряд вибудував план винищення частини нації, що було замасковано під план хлібозаготівлі. Уряд вилучав запаси зерна, а потім забирав і решту продуктів харчування під приводом того, що не було виконано план. Всі шляхи для спасіння були закриті. В межах території голоду утримували близько 22,4 [3] мільйонів людей. У 2006 році Законом України «Про Голодомор 1932–1933 років в

Україні» Голодомор було визнано геноцидом українського народу[1]. У 2010 році постановою Апеляційного суду міста Києва довели геноцидний характер Голодомору, намір Сталіна, Молотова, Кагановича, Постишева, Чубаря, Хатаєвича, Косіора знищити частину української нації [2].

Мета роботи./Aim: розкрити наслідки Голодомору в Переяслав-Хмельницькому районі, визначити приблизну кількість померлих від Голоду в місті та районі.

Матеріали та методи./Materials and methods. У роботі використано матеріали з інтернет сайтів про Голодомор, книги пам'яті жертв Голодомору та архівні дані з міста Переяслава Хмельницького. Застосовано теоретичні методи аналізу, пояснення та узагальнення.

Результати та обговорення./Results and discussion. З-поміж багатьох архівних документів можна знайти жорсткий циркуляр, датований 20 квітня 1934 року. Облвиконком міста Харкова надсилав сільським головам директивний лист, в якому йшлося про конфіскацію книг реєстрації смертей за 1932 і 1933 рр. з сільрад і передачу їх до секретних відділів райвиконкомів. «Організуйте суцільну перевірку по сільрадах району всіх осіб, кому фактично доручається ведення записів в книгах ЗАГС і з'ясуйте, як поставлена справа реєстрації. Всі книги реєстрації смертей за 1933 рік і за 1932 рік, починаючи з листопада місяця Обласний Виконавчий Комітет вимагає вилучити з сільрад і передати для зберігання в Секретну частину райвиконкому» [4].

Організатори Голодомору заперечували існування голоду та Геноциду. Але з часом відкриваються реальні факти та зачинені архівні документи. Голодомор на Переяславщині описується в Київському обласному томі в книзі «Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні», що була видана в 2008 році. Про село Помоклі. «В 1930 році в селі мешкало 5215 жителів. Під час штучного голоду померли 3000 осіб, з них поіменно встановлено 1007 невинно убієнних» [5, ст.698]. В цьому ж томі знаходимо відомості і про село Пологі Вергуни : «... до голодомору було 900 дворів та

проживало 3599 чол. (1926 р.)<...>під час примусової колективізації і штучного Голодомору померло 900 чол., з них поіменно встановлено 548 чол.»[5, ст. 670].

Не оминув Голодомор 1933 року і село Єрківці, загальна кількість загиблих налічувала 1200 чоловік. В селі Велика Каратуль померло 1017 осіб (поіменно встановлено тільки 513 людей). Під час штучного Голодомору в селі Виповзки комуністи убили 600 осіб, поіменно встановлено 467 чоловік, причому 1932 убито 43 жителі, 1933-го – 424. . Перед початком комуністичного голодомору у с. Гайшин було 380 дворів і проживало 1375 жителів, 300 з них убиті голодом в 1932-1933 роках, з яких поіменно встановлені 228. Станом на 1932 рік в селі Гланишів було 229 дворів і проживало 1039 чоловік. Убили голодом у 1932-1933 роках 144 жителів. На початок 1932 року в селі Дем'янці було 458 дворів і проживало 3374 мешканці. Загальна кількість людей, які померли від голоду , 900 чоловік. З них поіменно встановлено – 634. Загальна кількість померлих від голодомору у селі Козлів 460 чоловік. Під час примусової колективізації і штучного Голодомору померло – 900 чол., з них поіменно встановлено – 548 чол. Голодомор 1932-1933 років - один із страхітливих злочинів сталінщини, не оминув і новостворене село Улянівка . Імена усіх жертв голодомору у селі не вдалося встановити. Відомо цифру у 897 осіб, що значаться у списку Київського обласного державного архіву - це жителі трьох сіл: Пологи-Яненки, Улянівка та Тарасівка. У розділі «Причина смерті за офіційними даними» вказано - виснаження організму або від слабкості.[6]

Згідно з даними книги «Голодовка 1932-1933 роки на Переяславщині», що була видана науковцями з Переяслав-Хмельницького музею, в селі Пологі Яненки станом на 1933 рік померло від голоду 2000 чоловік, з них поіменно встановлено 912 мешканців.[7]

Аналізуючи спогади очевидців голодомору наукові працівники ПХДІКЗ Н.В.Гнатюк, С.С.Дембицький, Л.В.Лиховид помітили, що люди називають більшу кількість людей, померлих від голоду, ніж це зафіксовано в наявних документах та книгах обліку смертності. Вчені проводили дослідження на

території Переяслав-Хмельницького району, межі якого і зараз подібні до меж під час Голодомору, а також враховувалися села, затоплені Канівським водосховищем. За допомогою очевидців було з'ясовано приблизну кількість смертей від Голодомору 1933 років у населених пунктах. За підрахунками науковців в місті та районі за 1933 р. від голоду померло до 27 тис. чоловік.»[9]

Із наведеного вище матеріалу можна з упевненістю сказати, що Голодомор 1932-1933 років не проминув Переяславщину. Тут, як і по всій Київщині, його масштаби були величезні.

Ось що говорили свідки Голодомору на Переяславщині з села Андруші. Шевченко Анастасія Михайлівна, 1915 р. н.: «Голодовка стала від того, що все в людей позабирали. Ходили комсомольці з щупами і що в кого знайдуть – заберуть. А в колгоспі на трудовень давали дуже мало – грам двісті зерна. Батько в колгосп не хотіли йти, але нікуди було дітися – заставили. На роботу в колгосп більше мати ходили, там для робочих пекли хліб з сої, проса, ячменю, і мати нам потроху приносили.

Батько ж робили гружчиком на пристані, а там давали по хлібині на тиждень, і це нас піддержувало. Ще батько приносили по жменьці сої, квасолі – ми того наваримо і їмо. Ми хоч і голодували, але пухлі не були.

На пристані, на перевалці, стояли кагати з картоплею. Вона зогнила – так її відкопували, мили, терли, цідили і той крохмаль їли. Під голодовку у нас загинула корова, молока не було. Як дозрів хліб на полі, ми рвали колоски, об'їждчики нас ганяли, штрафували.<...>

З голоду в селі померло багато людей. З нашого роду – Іван і Санька Бурчики, мої двоюрідні брат і сестра. <...>». Записав В'ячеслав Гнатюк 1996 року в м. Переяславі-Хмельницькому»[8].

Зі слід свідків можемо сказати, що ставлення влади СРСР до українців було принизливе. Людей змушували тяжко працювати за безцінь, морили навмисно голодом, знущалися. Вплинуло це і на психіку українців. Народ відчував провину перед рідними, яких не вдалося врятувати, соромився

вчинків, вчинених задля виживання. Люди були залякані і шоковані тим, що вони кожного дня бачили навколо: гори трупів, змучені і пухлі тіла.

Висновки./Conclusions. Отже проаналізувавши вищесказане можна зробити висновок, що Голодомор завдав значних людських втрат. На Переяславщині ця цифра становила до 27 тис. Люди не могли протівитися Геноциду, а після голоду і зовсім стали немічними. Політика винищення українського народу стримала створення Української Держави, адже люди були виснажені та загнані в глухий кут. Внаслідок цього їм ще довго не було діла до відстоювання власних потреб та інтересів. Влада СРСР на деякий час домоглася свого: створила покірне, слухняне та залякане суспільство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ЗАКОН УКРАЇНИ Про Голодомор 1932-1933 років в Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР) . № 50, ст.504. – 2006. – [електронний ресурс]- Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> – Назва з екрану.

2. Музей Голодомору . [сайт] // Україна АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД МІСТА КИЄВА. м. Київ, вул. Солом'янська, 2-а П О С Т А Н О В А І М Е Н Е М У К Р А Ї Н И, 13 січня 2010 року // В.М. Скавронік [суддя] – Київ [електронний ресурс] – Режим доступу : <https://holodomormuseum.org.ua/postanova-sudu/> – Назва з екрану.

3. Музей Голодомору . [сайт] Історія Голодомору. [електронний ресурс] – Режим доступу : <https://holodomormuseum.org.ua/istoriia-holodomoru/> – Назва з екрану.

4. Меморіал жертв Голодомору. [Офіційний сайт]. Документально-публіцистична виставка«Нас вбивали, бо ми українці...». Плакат 12 «Щоб усі ЗАБУЛИ»[електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://memorialholodomor.org.ua/about/exhibitions/nas-vbivali-bo-mi-ukrainci/> – Назва з екрану.

5. Національна книга пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років в Україні. Київська область /[ред.кол. В.Г. Бутник, А.І. Гай, В.П. Даниленко та ін.; упорядник А.І. Гай]. – Біла Церква: Видавництво «Буква». 2008. – 1376 с.
6. Села Переяслав-Хмельницького району . [електронний ресурс] // Переяславщина. Місто Переяслав-Хмельницький і район . [сайт] .–Режим доступу: <http://perejaslav.org.ua/sela/> – Назва з екрану
7. «Чому голодом вбивали українців?» [стаття] // Архівний відділ Переяслав-Хмельницької райдержадміністрації Київської області . [сайт] Дата публікації: 03.12.2020 в 11:11:21 / Архівний відділ. [електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pereyaslav-rda.archives.kiev.ua/news.php?id=577> – Назва з екрану.
8. Старий Дніпро [сайт] // Колективізація й голодомор в Андрушах. Розділ III«Забрали все на світі і з хати вигнали». [електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://olddnieper.org.ua/village/andrushi/item/31-kolektyvizatsiia-i-holodomor-v-andrushakh> – Назва з екрану.
9. Київщина, Україна Ужинок смерті під час голодомору 1932—1933 років у переяслав-хмельницькому – сторінка №1/1 / Юрій Авраменко . »[електронний ресурс] . – Режим доступу: <https://nadoest.com/kiyivshina-ukrayina-ujinok-smerti-pid-chas-golodomoru-19321933> – Назва з екрану.

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

РОЗВИТОК ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ ЯК КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Берест Павло Михайлович,
аспірант
Національна академія
керівних кадрів культури і мистецтв
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-5218-4812

Анотація: Фахове дослідження, реставрація та збереження історико-культурних пам'яток, цілеспрямований розвиток туристичної галузі, розробка на державному рівні культурологічних програм, на основі яких буде проводитись розвиток туристичних дестинацій мають важливе значення не тільки для соціально-економічного прогресу в країні, але також сприяють збереженню та відновленню історико-культурних об'єктів, й є одним з ключових факторів для розбудови цивілізованої, розвиненої, успішної держави.

Ключові слова: туризм, державна політика, культурологія, туристичні дестинації, історико-культурні пам'ятки

Вступ: Розвиток туристичної галузі, зокрема культурного туризму, пов'язаного з історико-культурними пам'ятками, а також розвиток туристичних дестинацій та відповідної транспортної й сервісної інфраструктури є не лише вагомим чинником економічного розвитку того чи іншого регіону або країни, але й також є значною складовою культурного розвитку подорожуючих; а, відповідно є впливовим засобом для популяризації історії та культури країни чи місцевості, де знаходиться та або інша туристична дестинація. Саме тому питанню належного розвитку туристичних дестинацій має бути приділена значна увага державних та місцевих органів влади.

Мета роботи. Державна політика в галузі збереження історико-культурних пам'яток та розвитку туристичних дестинацій повинна ґрунтуватись на фундаментальному вивченні історичного минулого та відповідного знання значення культурних надбань попередніх поколінь.

Це, в свою чергу, має призводити до розробки і реалізації державних програм щодо популяризації історико-культурних об'єктів, збереження та поширення переказів, легенд, історичних матеріалів про їх становлення і розвиток, історичних особистостей, пов'язаних з цими локаціям, що в сумі робить відповідні туристичні об'єкти значно привабливішими та популярними як серед вітчизняних, так і серед іноземних туристів.

Матеріали і методи. Збереження в належному стані, реставрація (в разі потреби) культурно-історичної спадщини напряму пов'язані з тою державною політикою, яку проводить влада не лише у сфері охорони пам'яток, але й також пов'язана з політикою, що реалізується у галузі розвитку туризму.

Так, у спеціальній доповіді ЮНЕСКО «Інвестування в культурне різноманіття і діалог між культурами» наголошено, що: «.. Важливу роль в справі поєднання прибуткових ініціатив з просуванням міжкультурного діалогу відіграє туризм».

Для максимального економічного та культурологічного ефекту від відвідання туристами того чи іншого культурно-історичного об'єкту важливо щоб він був саме повноцінною туристичною дестинацією, яка має цілий набір об'єктів та функцій важливих для туристів.

В тому випадку коли туристична дестинація є тим популярним, відомим, привабливим для мандрівників місцем їх подорожі, що має відповідні готелі, цікаві маршрути, широкий спектр додаткових послуг, вона стає «візитівкою» країни, а також наочно демонструє відношення влади до власної історії, пам'яті та культури.

Також державним органам необхідно приділяти більше уваги соціокультурній сутності туризму, яка розкривається через відродження та збереження історико-культурного простору.

С. І. Дичковський відзначає, що туризм як предмет дослідження відрізняється своєю міждисциплінарністю. До нього слід застосовувати такі методи дослідження, як історичний, соціологічний, культурологічний тощо.

Отже, методологічною основою дослідження культурологічних аспектів туризму є системний аналіз феномену туризму як складної ієрархічної системи, що саморозвивається в соціокультурному та історичному просторі України.

Такі методи дослідження як порівняльно-історичний, ретроспективний, історіографічний, семіотичний, тощо дозволяють визначити значимість туризму в контексті функціонування і розвитку культури та наявності державної політики в цій галузі.

Системний аналіз культурологічних аспектів дозволяє розглянути множину внутрішніх і зовнішніх соціокультурних та історичних взаємовідносин таким чином, щоб відрізнити аспекти туризму від інших соціокультурних явищ.

Також культурологічний аналіз туризму та пов'язаних із ним туристичних дестинацій обумовить формування теоретичних підходів до вивчення туризму як культуротворчого чинника, що потребує особливої уваги з боку держави та суспільства, як одного з фундаментальних передумов сталого розвитку сфери культури і туризму.

Результати і обговорення. Історико-культурні пам'ятки та туристичні дестинації мають величезне символічне, історичне, ідеологічне, культурологічне та ментальне значення. Але всі ці складові, їх прояв в суспільстві, їх усвідомлення тими, хто відвідує ці туристичні локації напряму залежить від того, яка інформація про ці пам'ятки поширюється, які програми реалізують гіді й працівники музеїв – а це, в свою чергу, у великій мірі залежить від тої інформаційної і культурної політики яку проводить держава.

Сенси, а також факти й історії, які отримує турист під час відвідин туристичних дестинацій впливають та формують свідомість самого туриста під час його відвідання туристичного об'єкту. А в подальшому це впливає не лише на мандрівника, а також на коло його спілкування, а у підсумку має значний

вплив як на місцевість чи регіон в якій розташована історико-культурна пам'ятка, так й на інформаційне поле тієї держави, з якої прибував мандрівник.

У більшості розвинених, сильних держав туризм є одним з пріоритетних напрямків, якому приділяють значну увагу, а влада цих країн різноманітними засобами й програмами стимулює розвиток туристичної галузі.

А це, безумовно, неможливо без продуманої державної політики в галузі туризму, відповідних інвестицій та створення умов для розвитку саме культурного туризму.

Досвід переважної більшості європейських країн демонструє те, як ґрунтовний продуманий підхід урядових структур щодо розвитку туристичних дестинацій дає змогу як змобілізувати суспільство, так й створити відповідний позитивний імідж для внутрішнього і зовнішнього туриста.

А це, в свою чергу, дає змогу створити з туристичних дестинацій чудовий засіб отримання доходу, як для країни в цілому, так й для місцевих громад, як в матеріальному, так і в нематеріальному вимірах.

Висновки. Успішний розвиток туристичних дестинацій, а також туризму й культури в цілому, неможливий без продуманої, стратегічної політики держави в цьому напрямку.

А існування такої політики державних органів неможливо без відповідного усвідомлення державними діячами власної історії та їх належного культурного рівня свідомості, неможливо без належного осмислення політичними діячами та чиновниками власної культурно-історичної ідентичності.

З іншого боку, збереження історико-культурних пам'яток та розвиток туристичних дестинації має великий вплив на процес такого ж усвідомлення в суспільстві в цілому, позитивно впливає на його культуру та рівень освіченості.

Одночасно успішні культурно-туристичні дестинації є тим фактором, що впливають на формування загальнонаціонального культурологічного ментального простору в державі, підвищують престиж знання історії та популяризують національну культуру.

Увага уряду до цих питань та державні програми розвитку культурного туризму, а також розвиток відповідної інфраструктури навколо туристичних дестинацій безумовно сприятимуть становленню України як сучасної, цивілізованої, успішної, європейської держави.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гарбар Г. А. Культурний туризм в контексті масової культури. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. № 56. С. 140–148.
2. Дичковський С. І. Нові культурні смисли візуальної презентації туристичних об'єктів. *Гуманітарні та природничі науки: актуальні питання*. Дніпро. Видавництво «Молодий вчений», 2020. С. 81–84.
3. Швець Ю.Ю. Сущность туризма как институциональной формы. *Культура народов причерноморья*. Украина, Симферополь: Межвузовский центр «Крым», 2011. С. 147–149.
4. UNESCO World Report: Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue. UNESCO. Paris, 2009.

ЦЕРКВА МОРМОНІВ

**Муравйов Віссаріон Олегович,
Гальченко Анна Ігорівна**
студенти
Харківський національний
університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. Мормони — релігійна група, яка охоплює концепції християнства, а також одкровення, зроблені їх засновником Джозефом Смітом. Насамперед вони належать до Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів, або СОД (святих останніх днів), штаб-квартира якої знаходиться в Солт-Лейк-Сіті, штат Юта, і налічує понад 16 мільйонів членів у всьому світі. Інша мормонська деномінація, Громада Христа, зосереджена в Індепенденсі, штат Міссурі, і налічує близько 250 000 членів. Релігія була офіційно заснована в 1830 році, коли була опублікована Книга Мормона.

Сьогодні церква СОД найбільш поширена в Сполучених Штатах, Латинській Америці, Канаді, Європі, на Філіппінах, в Африці та частині Океанії. Хоча мормони приймають багато християнських вірувань, у них є власний набір філософій, цінностей і практик.

Мета роботи. Розібратися з принципами, що закладені в віруванні мормонів, ознайомитися з особливостями життя послідовників церкви.

Матеріали і методи. Для структуризації знайденого матеріалу та формулювання висновків - було використано абстрактно-логічний метод, інформація для якого була опрацьована та систематизована при використанні джерел інтернету та літератури.

Результати і обговорення. Мормони вважають себе християнами, але багато християн не визнають мормонізм офіційною деномінацією.

Мормони вірять у розп'яття, воскресіння та божественність Ісуса Христа. Послідовники стверджують, що Бог посилав більше пророків після смерті Ісуса. Кажуть, що первісну церкву відреставрували в наш час.

Мормони охоплюють чотири різні тексти: християнську Біблію, Книгу Мормона, Учення і Завіти та Дорогоцінну перлину. Згідно з церквою СОД, Адам і Єва жили в окрузі Девісс, штат Міссурі, після того, як їх вигнали з Едемського саду.

У мормонізмі є три рівні неба — небесний, земний і телестіальний. Тільки ті, хто перебуває в Телестіальному царстві, будуть жити в Божій присутності. Послідовники не визнають християнську концепцію триєдності (Бог, що існує в трьох особах). Натомість вони вірять, що Батько, Син і Святий Дух є трьома окремими богами. Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів вважає Джозефа Сміта, який заснував мормонізм, пророком.

Мормони дотримуються суворого здорового способу життя, який не дозволяє їм вживати алкоголь, тютюн, каву чи чай. Сімейне життя, добрі справи, повага до влади та місіонерська робота є важливими цінностями мормонізму.

Мормони практикують ритуали одягу, які включають носіння спеціальної нижньої білизни, яка має релігійне значення. Відомий як «храмовий одяг», цей одяг носять дорослі члени Церкви, які дають священні обіцянки Богу.

Не всі мормонські церкви приймають ярлик «Мормон», оскільки цей термін іноді вживали зневажливо, і він не враховує різноманітність вірувань, які існують серед церков, які дотримуються Книги Мормона та вчення Джозефа Сміта.

Книга Мормона

Мормони вірять, що Книга Мормона підтверджує інформацію, знайдену в Святій Біблії. У тексті розповідається про стародавніх пророків, які жили в Америці. Він охоплює події, які сталися приблизно з 2500 р. до н.е. до 400 р. н.е.

Згідно з книгою, деякі євреї приїхали до Америки, щоб уникнути переслідування в Єрусалимі. Вони розділилися на дві групи, які воювали між собою: нефійців і ламанійців. У 428 році нашої ери нефійці зазнали поразки. У тексті сказано, що ламанійці — це та сама група, яка відома як американські індіанці. У книзі Мормона, Ісус Христос з'явився і проповідував нефійцям в Америці після свого розп'яття.

Книга поділена на менші книжки, які читаються як оповідання. Церква СОД стверджує, що станом на 2011 рік було розповсюджено понад 150 мільйонів примірників Книги Мормона.

Мормонська церква

Сьогодні штаб-квартира церкви СОД знаходиться в Солт-Лейк-Сіті, штат Юта. Нею керує пророк, який також є президентом церкви довічно.

Ієрархія церкви складається з:

- Перше президентство (президент і два радники)
- Кворум Дванадцятьох Апостолів
- Перший кворум сімдесятників
- Президентство колу
- Приходське єпископство
- Окремі учасники

Дітей у церкві зазвичай хрестять у віці 8 років. Молода людина, віком від 12 років, може увійти в священство, відоме як Ааронове священство. Ті, кому виповнилося 18 років, можуть увійти до Мелхиседекового священства.

Мормонська полігамія

Хоча церква СОД заборонила практику полігамії в 1890 році, мормони історично одружувалися з багатьма дружинами. Останніми роками церква визнала, що Джозеф Сміт одружився з 40 дружинами, деяким лише 14 років.

Сьогодні мормони неприйнятно ставляться до полігамії і вирішують одружитися лише з одним чоловіком. Проте невелика кількість фундаменталістів, які відірвалися від церкви, продовжують практикувати множинний шлюб.

Мормонізм сьогодні

Останніми роками мормонізм проник у популярну американську культуру. Кандидат у президенти мормонів Міт Ромні вивів релігію на передній план американської політики в 2012 році. Відома музична комедія «Книга Мормона» також привернула увагу до релігії, хоча вона викликала неоднозначну реакцію в мормонській спільноті. Згідно з опитуванням Pew Research 2011 року, близько 62% мормонів стверджують, що американці не проінформовані про свою релігію. Майже половина сказала, що мормони стикаються з великою дискримінацією.

Висновок. Вважається, що мормонізм є релігією, що швидко розвивається. Деякі експерти вважають, що якщо нинішні тенденції збережуться, до 2080 року в усьому світі може налічуватися 265 мільйонів мормонів. Хоча відносно нова релігія все ще працює над визначенням свого місця як основної світової релігії, вона, ймовірно, стане головним суперником у найближчі роки.

ЛИТЕРАТУРА

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛИТЕРАТУРИ ПІД ЧАС ОПРАЦЮВАННЯ ТВОРІВ

Шевченко Віта Олександрівна

викладач

Відокремлений структурний підрозділ
Фаховий коледж інженерії та управління НАУ"
м. Київ, Україна

Історія психологізму в українській літературі ХХІ ст. розкриває складний шлях цього явища в двох аспектах: в історичному та теоретичному. Художній психологізм як такий існує в літературі імманентно, проте найвищі його досягнення, як правило, дослідники пов'язують саме з реалізмом другої половини ХІХ ст., коли бурхливий розвиток психології як науки «...вплинув на практику психологічного зображення в українській прозі...» [3; 75]. Та ми живемо зараз, а в сьогоденні ми часто чуємо слова психолог, консультація, «булінг», «булити» і все, що з цим пов'язано. Ми навіть проводимо інструктажі, розповідаємо чому не можна ображати своїх однолітків зі сторони вад зовнішності, стилю, манери спілкування і тд. І всі з цим «ніби» погоджуємося, а потім настає новий день – і ми чуємо про чергові сутички між дітьми. Завдання кожного педагога зробити все можливе, щоб дитина приходила із задоволенням до навчального закладу та у найстисліші рамки адаптовувалася до нового життя. Адже навчання – це час, який дитина проводить із перспективою на своє «майбутнє завтра». Ми маємо показати, що проблеми, які хвилюють наших дітей непоодинокі, їх можна вирішити, з ними перетинаються всі, і проблеми не втрачають актуальності не тому, що людина нічого за століття не навчилася, а тому, що людина істота соціальна, а соціум буває жорстоким до тих, хто на загальному фоні виступає «білою вороною». І

таким чином, того не усвідомлюючи, ми породжуємо комплекси. Нема, напевне, того, хто б не перетнувся із цим поняттям.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб показати, що і при прочитанні оповідання шкільної програми на заняттях літератури можна вирішити конфлікти, знайти відповіді на питання, які ніхто не хоче озвучувати вголос. Тим самим зробити літературу цікавою, актуальною.

На думку ряду науковців (Л.Мірошниченко, Ю.Султанов, О.Куцевол, О.Ісаєва, А.Вітренко) та вчителів-практиків (Л. Чередник, О.Каєнко, І.Гаврик), особливо цінним є те, що на заняттях не просто відбувається знайомство з новим художнім твором, а здійснюється поліфонічне спілкування: письменник–викладач – студент\учень.

Комплекси — це внутрішні обмежувачі, які заважають нам добиватися того, чого ми могли б досягти, якби більше вірили в себе. Вони обмежують наші можливості й забирають сили. Але, якщо людина вирішила з ними боротися, виявляється, що вони володіють надзвичайною стійкістю, і буде потрібно немало часу, поки з ними можна буде впоратися. Але можливості знайдуться, якщо захотіти. Якщо дорослим із цим впоратися складно, то що ж говорити про дітей, які надто болісно сприймають неприйняття себе у середовищі своїх однолітків.

Психологічний комплекс — це помилкове уявлення людини про свої фізичні або психологічні недоліки, їх перебільшення, що супроводжується глибокими і, як правило, приховуваними від сторонніх людей переживаннями. Всі ми володіємо власним набором комплексів, таким же неповторним, як переплетення ліній на подушечках наших пальців. Якись із них більш сильні і визначальні для нас, а якись слабші і проявляються рідко. Якщо ви розумієте, що комплекси вам заважають, це причина, щоб почати з ними боротися. А ось ті, які не роблять особливого впливу на ваше життя, можна поки залишити в спокої. Комплексів багато, і з усіма відразу впоратися буде важко.

Всі наші комплекси — це різниця між «я-реальне» та «я-ідеальне». Через призму комплексу наші реальні гідності здаються спотвореними, а ідеал —

занадто недосяжним. Це породжує внутрішню тривогу і незадоволеність. Одні починають «гонку за ідеалом», скуповуючи всі косметичні новинки, стаючи завсідником пластичних хірургів, виснажуючи себе у фітнес-клубі. Інші просто тихо страждають, будучи впевненими, що власні недоліки їм не перемогти. Ось приблизні кроки, які допоможуть вам боротися з комплексами

Термін «комплекс неповноцінності» увійшов у психологічну літературу з легкої руки Альфреда Адлера поряд із «комплексом переваги» і «соціальним почуттям». Комплекс неповноцінності, як і багато інших комплексиів, — не вигадка, а психологічна реальність. Виникає він з постійного співвіднесення себе з іншими людьми.

Альфред Адлер - австрійський психолог, психіатр і мислитель, один з попередників неофрейдизма, творець системи індивідуальної психології. На відміну від Фрейда, який орієнтувався на роль несвідомого і сексуальності як детермінант людської поведінки, Адлер вводить в пояснення соціальний фактор: характер людини складається під впливом його «життєвого стилю».

Адлер вважав, що спочатку більшості дітей притаманне відчуття власної меншовартості порівняно з «всемогутніми дорослими», що веде до формування у дитини комплексу неповноцінності. Розвиток особистості, відповідно до поглядів Адлера, залежить від того, яким чином цей комплекс буде компенсуватися. У патологічних випадках людина може намагатися компенсувати свій комплекс неповноцінності за рахунок прагнення до влади над іншими (компенсаторна теорія влади).

Фактори, що призводять до виникнення КН:

- неповноцінність організму (дефекти зовнішності);
- надмірна опіка;
- нехтування дитиною батьками.

У дитячому віці особистість зазнає впливу різних несприятливих чинників. В результаті цього формується почуття неповноцінності, яке надалі впливає на поведінку, активність, спосіб думок індивіда. Переживаючи неповноцінність, людина протягом всього свого життя бореться зі своїми

комплексами. Нездатність компенсувати дефект чи владнати життєву ситуацію, тим самим подолати почуття неповноцінності, призводить до виникнення комплексу неповноцінності.

Основні симптоми:

- негативний «Я-образ» та занижена самооцінка;
- самозвинувачення;
- відчуженість;
- невпевненість;
- сором'язливість;
- дратівливість, агресивність;
- песимізм;
- знижений рівень домагань;
- типова поведінка у різних ситуаціях;
- домінування мотиву уникнення невдачі;
- підвищена тривожність, страх опинитися в центрі уваги;
- обмеження кількості контактів, звуження кола міжособистісної

взаємодії.

Чудовим прикладом і наочним посібником комплексів і їх подолання може бути література. Ми звикли читати твори із притаманним нам невдоволенням. Твори шаблонні, питання стандартні. Сучасні діти все більше поринають у світ гаджетів, які мінімізують час для перегляду, а саме: короткі відео, комікси з улюбленими героями, манги. Читання давно перетворилося на формальність занять української та світової літератур. Не всі герої показують підлітка в сучасному житті, а частина (ті ж представники ХІХ ст.) давно далекі й незрозумілі. Але на те і є викладач, який покликаний зацікавити, розбавити навчальну програму тим, що буде близьке ряду його вихованців.

Чудовим твором як прикладу, так і подолання комплексів може бути оповідання Володимира Даниленка «Вуха». Серед інших жанрів, які здавна були найсильнішими в Україні, сам автор виділяє коротку прозу, а саме: оповідання. За його словами, оповідання у всі часи було коронним жанром

української прози, на відміну від роману, який давався значно важче. І з ним не можна не погодитися. Зараз не про глибину і не про підтекст. Зараз про розмір. І він серед підлітків «має значення». Діти охочіше прочитають книгу, якщо почують, що там всього десяток сторінок. І лише потім ми можемо говорити про рефлексію, глибину, підтекст.

Оповідання «Вуха» має доволі простий сюжет: у родині народжується маленький хлопчик Богданчик, якому з дитинства не подобалися його вуха і він всіляко намагався їх позбутися. Але історія починається не з Богданчика, а з його мами, яка у свої дорослі роки лише й жила тим, що «все життя.. соромилася своїх вух. І не те, щоб вони були в неї дуже великі, ні. Просто вуха стирчали. Спочатку Зіна боялася, що з такими вухами її не візьме жоден чоловік. А коли вийшла заміж за Жору, то стала переживати, що й дитина народиться з такими вухами. "То ще добре, як хлопчик, - думала Зіна, - а як дівчинка?.." Знайома всім дівчатам картинка їхнього всесвіту. Я не така, а тому моє життя не складеться і я не зустріну свого обранця. Як не дивно у Зіни Чечіль (таке ім'я героїні) все склалося. Є дім. Є чоловік. Скоро народиться дитина. І тут важливо донести той факт, що ми подобаємося не всім, але є люди, «наші» люди, яким буде подобатися довгий носик, «ельфійські» вушка і тд. Важливо лиш не перетнути межу і не зациклитися на «недоліках», які ми самі собі намалювали.

Але доросла жінка в майбутньому буде всіляко акцентувати увагу на основній «ваді» свого сина, яка по суті такою не є. І як тут не з'явитися комплексів неповноцінності, коли вся рідня кричить капловухий. Мови нема про соціум, коли від рідних людей нема підтримки. А як склалася доля Богданчика, коли б на його питання про вуха батьки пояснили генетичне спадкування, а не мотивували довірливістю чи тим, що і в мами та бабусі такі ж. Дитину не задовольнити відповіддю «тому». І цілком логічно, що до школи у хлопчика вже виробився комплекс неповноцінності, який лиш загострився на фоні соціалізації.

Не отримавши відповідей дома, Богданчик шукає їх деінде: "З такими родичами хіба поговориш про вуха?", - подумав Богдан і подався до дядька Миколи, історика». Та чи буде дитина слухати хай навіть і знайомого дядька, коли дома нема підтримки? Ні. І зовсім нецікаво хлопчикові слухати про Сквороду та Мазепу, які попри свої недоліки стали відомими.

В цьому оповідання кожен побачить себе. Хай не з вухами, які стирчать, а з великим носиком чи випнутою верхньою губою, пухлими щічками чи великим розрізом очей. Ми всі можемо пригадати момент, коли, дивлячись у дзеркало, знаходимо свою недосконалість. І хай вона не критична, але екрани телевізорів, монітори ПК, фото журналів говорять про інше.

Історія героя закінчується сумно. Богданчикові вдалося вмовити батьків зробити пластичну операцію, але зі зміною вух у житті героя сталися й інші зміни: розпадається родина, помирає бабуся, однокласники так і не прийняли його до свого товариства і чи не стали пророчими слова зовсім чужого дядька, з яким Богданчик перетнувся на базарі: «Ти знаєш, що в людини кожна родимка щось означає? Я вже не кажу за вуха, де складка чи мочка, може розказати, що в тебе на віку написано. Твої батьки можуть заплатити гроші, і тобі змінять вуха. Та після цього в тебе все піде не так. І тебе так виверне, що не будеш радий своєму життю».

Саме на прикладі таких творів ми маємо проживати із нашими дітьми їхнє неприйняття себе, їхні турботи і недопорозуміння із собою. Вчити любити себе такими, як ми є. Ми це пережили, а хтось саме в такий момент розуміє, що з часом все мине і що, насправді, причина не у вухах, а нашому сприйнятті себе.

«Сучасні психологи лише зрідка звертаються до літературознавчих праць, а то й зовсім не помічають їх у міждисциплінарному об'єднанні традиційних наук, які здавна вивчають людину, з науками новими: ергономікою, семіотикою, аксіологією, евристикою, характерологією тощо» [4; 6].

Проте, коли поєднується літературний матеріал з психологічним досвідом, то виникають безпрецедентні по своїй суті праці, як, наприклад,

праця Карла Леонгарда «Акцентуйовані особистості», в якій класифікація типів особистостей досліджена на матеріалі творів російських класиків. Залишається сподіватись, що ближчим часом з'явиться щось подібне на матеріалі української літератури, тим паче, що початок таким дослідженням уже покладено.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. — К.: Просвіта, 2001. — 416 с.
2. Кузьменко О. О. Володимир Даниленко. Новела "Вуха"/О. О. Кузьменко // Вивчаємо українську мову та літературу. -К., 2015,N № 13/14(травень.-С.34-38
3. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту в ранній юності: Автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. — К., 2002. — 36 с
4. Страхов И. В. Психологический анализ в литературном творчестве: в 2-х ч. / Иван Владимирович Страхов. – Часть 1. – Саратов, 1973. – 40 с.
5. Тарнавський М. Майстерність психоаналізу чи ілюзія психологізму? (Два приклади : Панас Мирний і Нечуй-Левицький) / Максим Тарнавський // Слово і час. – 1992. – № 8. – С. 75–79.
6. Фащенко В. В. У глибинах людського буття : Етюди про психологізм літератури / Василь Васильович Фащенко. – К. : Дніпро, 1981. – 279 с.
7. Франкл В. Человек в поисках смысла: сборник / Виктор Франкл ; [пер. с англ. и нем.]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
8. <https://uur.ro/images/ziare/holos/2015/holos%20250.pdf>

ІДЕАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС У РОМАНІ «451 ГРАДУС ЗА ФАРЕНГЕЙТОМ» РЕЯ БРЕДБЕРІ

Щербак Анастасія Сергіївна

магістрантка факультету іноземних мов
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник

Дзіковська Л. М.

кандидат філологічних наук

доцент м. Ізмаїл, Україна

Зарубіжна література, яка розвивалася в другій половині ХХ століття і поступово увірвалася в сьогоденний день, характеризується якоюсь особливою філософічністю, ідеалізацією чогось або когось і навіть певним фетишизмом. Особливо це стосується фантастичної літератури.

Рей Бредбері в романі «451 градус за Фаренгейтом» ступив трохи далі філософії та ідеалізації будь-яких норм і принципів, він зробив спробу показати альтернативний розвиток сучасного суспільства при дотриманні певних умов, гіперболізували залежність сучасного суспільства, і на основі такої гіперболізації спрогнозував ймовірне майбутнє сучасної людини. Така формально-смілова реалізація задуму автора в літературі отримала назву «антиутопії», яка протиставляється утопічному створенню ідеального суспільства. Автор-антиутопіст каже, що немає ідеального суспільства, оскільки, як тільки в суспільстві починаються певний перебіг в бік ідеалізації чого-небудь, людина втрачає себе, знаходячи самотність. Такою людиною легко маніпулювати. І саме під тиском таких маніпуляцій, вона втрачає сенс життя, і вже ні про яке ідеальне суспільство мови бути не може. Не дивлячись на надзвичайну світову популярність творів Рея Бредбері, і сьогодні його творчість залишається своєрідною «білою плямою» [1] в сучасному вітчизняному та зарубіжному літературознавстві. Але саме фантастична проза письменника найближче підходить до сучасного суспільства, тенденції

розвитку історичного дискурсу, якого свідчать про певний ступінь правоти фантаста.

Саме в творчості Рея Бредбері можна знайти оригінальне трактування часу, яке лежить в основі його поглядів на світ, в основі наукової фантастики.

Автор, як творець тексту художнього твору, створює складний, багат шаровий індивідуальний простір і час, що складається з хронотопом персонажів і оповідача. У той же час, зображуваний в художньому тексті простір і час, є частиною авторського концепту дійсності [2].

Художній текст в культурному, філологічному та можливість читачеві ознайомитися зі світоглядом автора, який впливає на систему образів художнього твору, його композицію, семантичну структуру.

Цікаво відкривається ідеально- культурний дискурс роману Рея Бредбері, якщо порівняти його ще з одним твором (близьким за смисловим наповненням) – Рей Бредбері «І духів зла з'явилася рать» [3].

Символічний аспект книги служить також засобом, за допомогою якого Рею Бредбері вдається яскравіше висловити суть найскладніших глобальних філософських проблем, зокрема, питань смерті і безсмертя.

Один з основних мотивів сюжету зв'язується з неймовірною спробою повернути вік назад, щоб хоч якимось чином уникнути смерті.

Що ж стосується культурної частини дискурсу, то слід зазначити, що тут йде своєрідна алюзія на один з основних постулатів християнства: праведники повинні весь час боротися зі спокусою як з вищим джерелом зла.

У романі «451 градус за Фаренгейтом» час рухається якимось хаотично: то прискорюється, коли ми бачимо головного героя, який палить книги, то сповільнюється, коли мова йде про самотність населення.

Дослідивши тимчасові рамки в романах «І духів зла з'явилася рать ...» і «451 градус за Фаренгейтом», робиться висновок, що основними тимчасовими категоріями ідеально-культурного дискурсу є поняття:

- смерть;
- безсмертя;

- вічність;
- страх.

Саме ці поняття мігрують по всіх епохах і культурах, знаходячи різноманітні трактування.

У своєму «романі-повчанні» «451 градус за Фаренгейтом» Р. Бредбері висвітлив широкий спектр питань морально-етичного характеру, які залишилися актуальними і сьогодні.

На перший погляд, суспільство досягло значного прогресу - люди мають здатність пересуватися на автомобілях на великих швидкостях, будинки зроблені з негорючих речовин, а вдома кожного чекають цілі телевізійні стіни, які допомагають розважатися і не занепадати духом.

Р. Бредбері в своєму науково-фантастичному романі «451 градус за Фаренгейтом» намагався показати, що не можна створити повну утопію, навіть за такої простої причини, що вона буде створена людьми. А люди не здатні створити щось зовсім ідеальне з відсутністю недоліків і проколів. Навіть якщо таке суспільство буде створено, то люди повинні остерігатися власних вчинків, адже саме наші погано продумані дії можуть привести до повного знищення Землі або перетворенню її в «розважальне» пекло. Тому що суспільство, яке буде замислюватися тільки про матеріальний достаток, завжди залишиться чужим для мислячої людини.

Ведучи мову про проблему ідеально-культурного дискурсу, не можна обійти увагою і реалізацію філософських поглядів автора через своїх героїв.

Філософський світогляд автора проявляється в романі не тільки через символіку і інтерпретацію духовних традицій, а й ще має велике значення, через світоглядне кредо героїв. По суті, роман «451 градус за Фаренгейтом» є своєрідною дискусією, в якій кожен учасник намагається відстояти свою точку зору і довести, що його філософія є праильною і стабільною життєвою позицією [4].

Таким чином, весь ідеально-культурний дискурс можна (відповідно до поділу дійових осіб) розділити на дві категорії:

- перша - реалізується через виразників «офіційної» ідеології, які вважають небезпечним будь-яке інакомислення; до них відносяться Бітті, дружина Монтега Мілдред, її подруги;

- друга - реалізується через так званих «дисидентів» - Клариссу, Фабера, Гренджер.

Кожен з персонажів подає свій власний монолог, який послідовно підштовхує головного героя до вироблення власного кредо.

Активні мислителі - «люди-книги». Їх устами говорить Гренджер: «... За ці двадцять або більше років ми створили щось на зразок організації та намітили план дій» [5].

Їх філософія - філософія дії, вони заучують напам'ять зміст книг, тримають зв'язок один з одним і розробляють принципи, нехай і утопічні, на яких буде побудовано нове, посттехнократичне суспільство. Саме на прикладі цих людей, найбільш повно виражається ідея ідеального суспільства (нехай навіть мова йде про таке суспільство, якому ніколи не судилося сформуватися, оскільки воно матиме тіж тенденції розвитку, що і сучасне технократичне суспільство).

Тобто, ми бачимо, що ще однією категорією ідеально-культурного дискурсу є ідея еволюції, але еволюції, пов'язаної з культурною спадщиною як стрижневою основою суспільства.

По суті, вся розповідь є своєрідною історією духовного становлення Гая Монтега, «пожежника», в чиї обов'язки входило вилучати і спалювати заборонені книги.

Його життя, як і життя більшості його співгромадян, крутиться навколо двох точок - роботи, де відчуває себе задіяним в побудові світу, і вдома, де він шалено самотній (настільки, що людей з телесеріалів, які транслюються на чотирьох стінах його квартири, він називає «родичами»).

Отже, згідно з філософської традиції, можна виділити в аспекті символіки вогню два протилежних початка: вогонь будуєш і вогонь спалюєш, що представляє собою руйнівну енергію. Обидва цих початка присутні в книзі

Р. Бредбері. Горіння як конструктивна енергія, і горіння як апокаліптична катастрофа - це символічні полюса роману Р. Бредбері, який розкриває через символіку складну, роздвоєну природу людини як творця і як руйнівника. Тут міститься ключ до розуміння всього твору, що надає оповіданню цілісність і загострену глибину.

Весь ідеально-культурний дискурс Рей Бредбері вмістив в структурі зображення головного героя.

Р. Бредбері зобразив його як чоловіка, який, незважаючи на усталені норми, зміг побачити приховані недоліки суспільства, в якому жив, і вчинків, які робив.

Однією з провідних тем науково-фантастичного роману Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом» вважається цінність грамотності, книг і читання в цілому. Адже в даному творі розповідається про суспільство, в якому книги, які мають глибоке смислове навантаження, спалюють пожежні. Люди, які захищають такі книги, стають ворогами всього суспільства, так як їх зберігання вважається злочином.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Макаров М.Л. Основи теорії дискурса. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003.– 280 с.; Титц С., Коен Л., Массон Дж. Мова організацій. Інтерпретація дій і створення значень.

2. Новікова Н.М. Взаємодія топонімічної і антропоцентричної підструктур в структурі художнього тексту // лінгвістичному аспектах. міжвузівській конференції. - К .: Київський держ. пед. ін-т іноземних мов, 1991. - С. 49-50

3. Русакова О.Ф. Класифікація дискурсивних теорій.

4. Духнич Ольга. Дискурс і наратив: водная лекція. – Інтернет-ресурс. – Режим доступу: 5olga.psicom.info/182/

5. Бредбері Р. 451 градус за Фаренгейтом [книга]. - Режим доступу: http://royallib.ru/read/bredberi_rey/451_gradus_po_farengeytu.html#0

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Бєлікова Юлія Валеріївна,

к. соц. н., доц.

Фурсова Дар'я Олексіївна

студентка

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця,
м. Харків, Україна

Вступ. Стратегічний підхід до комунікації в управлінській діяльності є запорукою злагодженої роботи та розвитку. Комунікаційні процеси в органах місцевого самоврядування (далі – ОМС) в рамках взаємодії у системі «влада – громада» полягають у налагодженні порядку скоординованого і дієвого використання комунікаційних процесів муніципалітету для підвищення рівня довіри та сприяння ефективній діяльності органу місцевого самоврядування. Вивчена, детально прописана та цілеспрямована комунікаційна політика органу місцевого самоврядування має стати дієвим інструментом, який підвищить рівень надання послуг та забезпечить ефективне та раціональне використання ресурсів, сприятиме відкритості місцевої влади, що в свою чергу підвищить рівень довіри мешканців територіальної громади. Кожен орган місцевого самоврядування в Україні приходить до етапу ініціювання створення відповідного документу – дорожньої карти комунікаційної діяльності ОМС, який потрібен для регламенту процесу обміну інформації. Таким документом є Комунікаційна стратегія сільської/селищної/міської ради.

Мета роботи: надати визначення поняття комунікаційна стратегія органу місцевого самоврядування, охарактеризувати основні особливості розробки комунікаційної стратегії органів місцевого самоврядування.

Матеріали і методи. Питання комунікаційної взаємодії між органом місцевого самоврядування та територіальною громадою є досить актуальним,

проте й доволі пропрацьованим у контексті вивчення соціальних комунікацій в цілому, та у сфері публічного управління зокрема. У ряді наукових досліджень розглядаються питання розвитку та налагодження комунікаційних процесів – в координаті компетенцій органів місцевого самоврядування (система взаємодії «влада – громада»). Окремі аспекти розробки комунікаційної стратегії органів місцевого самоврядування розглядалися у роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема К. Лозовської [1], Д. Коника [2], В. Пісоцького [3], М. Побережної [4], О. Овсяннікової [5], К. Торсона [6] та інших. Проте реалії, в яких функціонують органи місцевого самоврядування вимагають від них якісно нового, комплексного підходу до організації своєї комунікаційної діяльності, передусім – розробки комунікаційної стратегії.

Результати і обговорення. У сучасній науковій думці запропоновано різноманітні підходи до трактування поняття «комунікаційна стратегія».

О. Овсяннікова [5], М. Побережна [4], К. Торсон [6], у своїх роботах розглядають поняття комунікаційної стратегії через призму системного підходу: як комплексну систему взаємодій організації із зовнішнім середовищем з метою досягнення певних цілей.

О. Іссер трактує комунікаційну стратегію як розроблені відповідно до цілі взаємодії правила, оргресурси і послідовність комунікативних дій, яких дотримується учасник комунікації [7].

Через призму правового підходу, комунікаційну стратегію ОМС можемо визначити як документ, розроблений та прийнятий відповідним органом місцевого самоврядування, який регламентує основні цілі комунікації у системі «влада – громада» та шляхи їх досягнення.

Узагальнивши вищенаведені дефініції, пропонуємо визначити *комунікаційну стратегію органу місцевого самоврядування* як документ, розроблений та затверджений відповідним ОМС, що являє собою комплексний план, який визначає стратегічні цілі комунікаційної діяльності відповідного органу, а також заходи, строки та індикатори ефективності їх реалізації з метою досягнення поставлених стратегічних цілей.

Розробка та впровадження комунікаційної стратегії має базуватися на ряді основних принципів, зокрема:

- узгодженості – комунікаційна стратегія має базуватися на головному стратегічному документі органу місцевого самоврядування – Стратегії розвитку територіальної громади, адже це сприятиме досягненню цілей та завдань програм та проектів, що реалізуються на території громади;

- відкритості – комунікація має бути відкритою та зрозумілою, зі сформульованими ідеями, які дозволять налагодити активний діалог між стейкхолдерами та бенефіціарами;

- гнучкості – під час впровадження Комунікаційної стратегії існує можливість внесення змін до Плану дій у відповідності з результатами виконаних заходів за певний період;

- структурованість – усі заходи впроваджуються за розробленою схемою, при чому новий захід залежить безпосередньо від результатів попереднього;

- розмежованість – у розробці та впровадженні Комунікаційної стратегії та Плану її реалізації на певний період мають бути задіяні профільні відділи виконавчих органів місцевої ради, це допоможе урахувати специфіку та потреби різних цільових аудиторій;

- вимірюваність – моніторинг та оцінка результатів впроваджених заходів має здійснюватися після закінчення проведення комунікаційних кампаній ОМС, кожні півроку, а також в кінці всього періоду реалізації комунікаційної стратегії;

- обґрунтованість – всі дії в рамках комунікаційної стратегії необхідно покладати на статистичні данні, результати соціальних досліджень, наприклад вибір каналів комунікації ОМС з цільовою аудиторією.

Загальною місією імплементації комунікаційної стратегії органами місцевого самоврядування є встановлення відносин повної довіри між відповідним органом та мешканцями територіальної громади в інтересах загального успіху та розвитку громади.

Першим етапом розробки комунікаційної стратегії є дослідження проблематики комунікаційних викликів органу місцевого самоврядування – глибинний аналіз наявних комунікацій муніципалітету.

По-перше, необхідно проаналізувати канали комунікації, що передбачає вивчення наявних електронних засобів комунікації: електронна пошта, офіційний сайт місцевої ради, сторінки у соціальних мережах, тощо. Також необхідно провести аналіз поліграфічної та друкованої продукції, інформаційних носіїв та міжособистісної взаємодії.

По-друге, комплексне вивчення проблематики комунікаційних викликів органу місцевого самоврядування – проведення SWOT-аналізу комунікацій місцевої ради та її виконавчих органів. Опрацювання отриманих результатів з визначним вектором роботи лягає в основу Плану реалізації комунікаційної стратегії.

По-третє, визначення зовнішніх стейкхолдерів органу місцевого самоврядування (рис. 1).

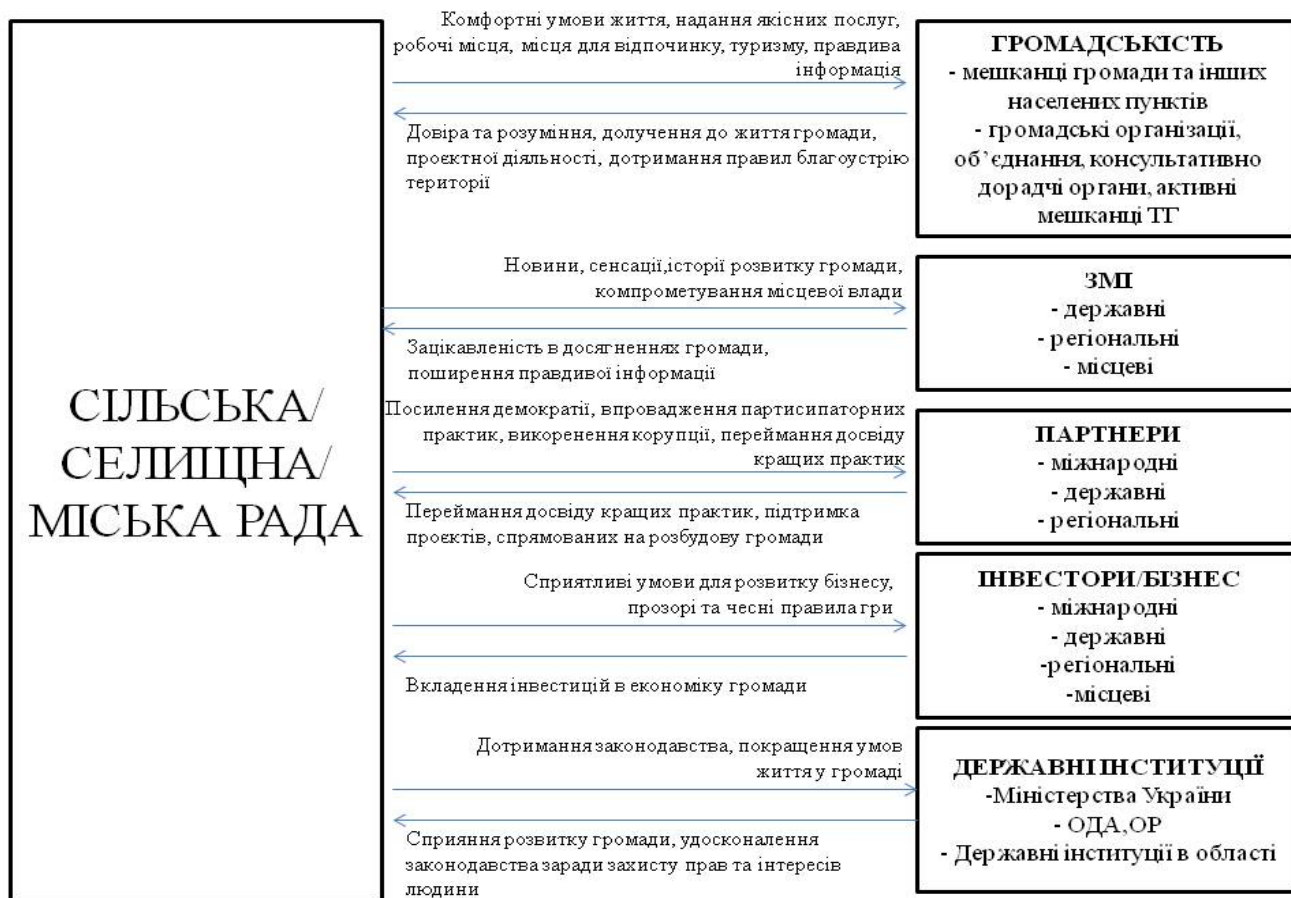

Рис. 1. Загальна модель очікувань зовнішніх стейкхолдерів

Другим етапом є визначення місії, тобто високого призначення – відповідальної ролі, яку надає собі орган місцевого самоврядування в суспільстві для задоволення потреб цільової аудиторії. Це розуміння формує структуру цілей, узгоджених зі стратегією розвитку територіальної громади, адже комунікація розглядається не окремо від загальної стратегії, а як невід’ємна частина та запорука її реалізації. В документі виокремлюються стратегічні, операційні, комунікаційні цілі та завдання.

Третій етап розробки комунікаційної стратегії – план реалізації на чітко визначений період зі строками реалізації та відповідальними відділами місцевої ради.

Четвертим етапом є імплементація комунікаційної стратегії органу місцевого самоврядування, з дотриманням визначених цілей та заходів. На цьому етапі важливо правильно організувати контроль за виконанням з метою корегування відхилень під час реалізації.

П’ятим етапом – є оцінювання рівня ефективності впровадження кожного пункту стратегії за зазначеними у стратегії критеріями.

Висновки. Таким чином, комунікаційну стратегію органу місцевого самоврядування пропонуємо визначити як документ, розроблений та затверджений відповідним ОМС, що являє собою комплексний план, який визначає стратегічні цілі комунікаційної діяльності відповідного органу, а також заходи, строки та індикатори ефективності їх реалізації з метою досягнення поставлених стратегічних цілей.

Комунікаційна стратегія розроблена на основі комплексного підходу до дослідженні комунікаційних викликів органу місцевого самоврядування та впроваджена за стандартами прозорості та розмежованості, стане дорожньою картою місцевої ради у налагодженні комунікаційних процесів системи «влада-громада» та підвищення рівня довіри мешканців територіальної громади.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лозовська К. С. Комунікаційні стратегії як інструмент налагодження ефективної взаємодії органів місцевого самоврядування і

суспільства. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 3 (22). С. 203 – 211.

2. Коник Д. Стратегічні комунікації: посібник для державних службовців. Київ : ТОВ “ОБНОВА КОМПАНІЇ”, 2016. 256 с.

3. Пісоцький В. Використання соціальних мереж як напрям модернізації інформаційно-комунікативного забезпечення суб’єктів місцевого самоврядування в Україні. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в модернізації публічного управління: зарубіжний і вітчизняний досвід: матеріали наук.-практ. семінару, 19 квітня 2013 р., м. Дніпропетровськ. Дніпропетровськ 2013, с. 104.*

4. Побережна М. П. Комунікаційні стратегії забезпечення стратегічного розвитку підприємств хлібопекарської галузі: автореф. дис. канд. економ. наук. Київ, 2014. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/bitstream/123456789/19033/1/Poberezhna%20aref%202003.pdf>.

5. Овсянікова О. Комунікаційна стратегія судової влади: поняття, цілі, основні напрями реалізації. Вісник Запорізького національного університету. 2015. № 1. С. 23—29.

6. Kjerstin Thorson. Strategic Communication. Oxford Bibliographies. 2018. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo9780199756841/obo97801997568410007.xml#obo97801997568410007bibItem0002>

7. Соціологічна енциклопедія / укладач В. Городяненко. Київ: Академвидав, 2008. 364 с.

РОЗБУДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: ВПЛИВ ЕТНІЧНИХ ГРОМАД

Лясота Аліна Євгенівна

к. політ. н., доцент

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара
Дніпро, Україна

Вступ. У сучасному політичному дискурсі Україну вважають поліетнічною або, навіть, багатонаціональною країною. Дійсно, в нашій країні мешкають представники багатьох різних етнічних груп. Чітке усвідомлення даного факту актуалізує серед науковців та дослідників питання розбудови сучасного консолідованого громадянського суспільства, замість сегментованого, багатоскладового державного утворення.

Ключові слова: етнічна громада, іноетнічний чинник, громадянське суспільство.

На даному етапі, українське суспільство складається з двох взаємозв'язаних компонентів: титульного українського етносу та етнічних меншин. Попри це, досить цікавою проблемою для України є те, що на її території проживають чисельні етнічні спільноти, що традиційно не вважалися етнічними меншинами. Тому, геополітичні зміни не тільки істотно вплинули на політичне становище багатьох етнічних груп нашої Батьківщини, але її на їх самовідчуття, самосвідомість, тощо.

По-перше, це стосується представників російського етносу на сході та на півдні країни, які найбільше відчувають наслідки національної політики колишнього СРСР і досі живуть старими радянськими стереотипами. По-друге, досить специфічно склалися стосунки між українським і єврейським етносами у минулих роках, що дає можливість деяким ідеологам єврейства стверджувати навіть у наш час про «генетичність» українського антисемітизму. Попри це, єврейське питання досить часто пов'язалось з небажанням євреїв асимілюватись в іноетнічному середовищі, схильності до «корпоратизації», що

дозволило багатьом авторам у своїх працях кваліфікувати цю меншину як націю в нації або державу в державі [1, с.75]. Чисельність євреїв в Україні складає трохи більше як 100 тис., але попри це, його представникам це ніяк не заважає посідати значне місце в суспільному житті країни, а також - у великому бізнесі та політиці.

Окремо слід розглянути статус етнічних поляків, що проживають на території України. Цікавим є той факт, що за результатами перепису 2001 року 70,8% представників цієї етнічної групи назвали рідною саме українську мову. [2, с.132,]. Це, безумовно, свідчить, про те, що, незважаючи на різні минулі історичні обставини, стереотипи щодо українців, етнічні поляки досить позитивно налаштовані по відношенню до української державності. Інші слов'яни - білоруси або компактно мешкають на кордоні з Білорусією, або настільки «переплелись» з іншими етнічними групами, що відрізнити їх майже не можливо. Молдавани, болгары, угорці, греки, які мешкають певний час в Україні, живуть досить компактно, зберігаючи свої культурні особливості й у більшості випадках не акцентують увагу на політичних моментах. Грузини, вірмени й азербайджанці - це народи, що вливаються (але не асимілюються) в інші на основі автономності громад і добре почувають себе в статусі діаспори. Більш складним є питання щодо румун, етнічна держава яких неодноразово виказувала територіальні претензії Україні. Членство в НАТО та ЄС заважає Румунії суттєво впливати на етнічних румун в Україні.

Мета роботи. Автор ставить за мету дослідження процесу розбудови громадянського суспільства України та впливу на нього етнічних громад. Саме важливість іноетнічного чинника в сучасних вітчизняних реаліях викликає потребу в дослідженні його ролі в українському державотворенні загалом..

Під час визначення ролі іноетнічного елементу в процесі взаємодії державної влади та громадянського суспільства в Україні, слід підкреслити два взаємообумовлюючі моменти, які з огляду на тенденції у минулому характеризують його сучасний стан. Це, по-перше, намагання майже повністю виключити представників інших етнічних груп з національно-визвольного

руху. Прикладами для цього були події часів козаччини та гетьманщини, коли євреїв та поляків не тільки не допускали на власну територію, а й знищували. Тенденція щодо формування засад державності, переважно, на основі власного етнічного елемента мала місце певний час і у «помаранчевий період». По-друге, прагнення деяких етнічних груп якщо не впливати на процеси державотворення, то, принаймні, пристосовуватись до них. На відміну від поляків, яких за минулі століття відгородили від цього процесу, російський та єврейський етнічний елементи визначають певні його сторони. Перший, увібравши у себе багато українського, певним чином прагне зберегти власні регіональні особливості та. формувати на цій основі власну державотворчу традицію. Єврейський елемент, на противагу російському, довгий час знаходився майже у привілейованому становищі в Україні і практично «приватизував» верхні щаблі українського суспільства.

Отже, у сучасній Україні іноетнічний чинник має свою певну вагу і вплив на державотворчі процеси. Проте, спадковість процесів розвитку української державності не виключає існування тенденцій в її сучасному розвитку, які мають особливий, притаманний тільки цьому періоду характер. Виділити подібний період в історії України, який би мав таку вагу іноетнічного чинника в державотворчих процесах, не має можливості з огляду на наявність обставин, які окреслились в контексті загальносвітових цивілізаційних тенденцій останнім часом на вітчизняному ґрунті.

У сучасних умовах майже неможливо побудувати модель українського консолідованого громадянського суспільства без урахування цього чинника. Іноетнічний чинник пов'язаний з характеристиками етнічних груп, які не відносяться до державоутворюючої етнічної групи, але суттєво впливають на розвиток української державності. Він обумовлює регіональні особливості країни, визначає складність ментальності її громадян. Безумовно, даний чинник мав вагоме значення й раніше, однак не був на стільки вагомим у практиці державного будівництва як у сьогоднішній. Іноетнічний компонент як складова громадянського суспільства в цілому, так і певних його сфер має значну вагу в

житті сучасного українського соціуму, але не за рахунок чисельності, а в наслідок впливовості, володіння більшою часткою національних ресурсів (фінансових, економічних, промислових тощо), що позначається на загальній суспільно-політичній ситуації в країні, сучасних державотворчих процесах, формуючи певну управлінську традицію

Таким чином, іноетнічний компонент у державотворчому аспекті - це етнічно неоднорідна частина суспільства, яка привносить альтернативність у розвиток української державності. Не можливо не підкреслити те, що кожна з національних меншин має власні ментальні ознаки і, таким чином, по різному впливає на суспільні процеси. Іноетнічна світоглядна традиція, яка займає майже передове місце в сучасному культурному (інформаційному) середовищі країни, являє собою комплекс ментальних реакцій, стереотипів мислення, поведінки, образу життя представників певної іноетнічної групи. Група американських соціологів (В. Вуд, Ш. Ландгрен, Т. Блекстоун та ін.) , досліджуючи вплив малих груп на соціальні процеси та суспільство в цілому, поставили під сумнів загальновідоме положення про домінуючу роль у цьому процесі конформності спільноти: традиційна точка зору науковців на дану проблему зводилась до твердження, що великі групи пригнічують малі, контролюючи їх і здійснюючи соціальну регуляцію [3, с.325]. При цьому заперечувалась можливість зворотного впливу малих груп на великі. Дослідники підтримували точку зору відомого французького психолога С. Московічі, який був упевненим, що конфлікт між більшістю і меншістю повинен розглядатись як базовий при вивченні проблеми соціального впливу. Соціологи прийшли до висновку, що стиль поведінки меншості різко відрізняється від стилю поведінки більшості. Не володіючи статусом, можливостями, необхідною силою більшості, меншість знаходить вихід в ефективності стилю впливу, що має своє продовження в привертанні соціальної уваги за допомогою тривалості та стабільності певної лінії поведінки. Захисні механізми меншості спонукають до застосування абсолютно відмінних від більшості зразків впливу.

Можливо виокремити, що в сучасному світі увага до проблем, інтересів, потреб меншостей (етнічних, релігійних тощо) набагато більша ніж до чисельно домінуючих груп. Звісно, сучасні тенденції розвитку української державності багато в чому пов'язані з загальносвітовими, що зменшує можливість впливу на них державних інституцій. «Космополітична парадигма», яка довгий час панувала в суспільній свідомості, поступово витіснилась парадигмою «вільного ринку» без державних обмежень, керованості та соціальної відповідальності. Однак, з огляду на вагомість впливу іноетнічного чинника на процес взаємодії державної влади та громадянського суспільства в сучасній Україні дуже важливо розкрити характерні явища через призму домінування в різних сферах суспільства певної світоглядної традиції, котра не налаштована на функціонування в публічній сфері й відображає конкурентний спосіб існування певної спільноти в іноетнічному середовищі.

Основними містами діяльності етнічних і культурних товариств стали Київ, Дніпро, Донецьк, Одеса, Ужгород, Сімферополь і Львів. Серед завдань таких об'єднань був розвиток міжетнічних відносин, заохочення представників етнічних меншин до спільних етнічних інтересів за допомогою національної ідентифікації на основі рідних традицій, культури і історичної пам'яті [4, с. 247].

Кількість національно культурних організацій помірними темпами зростала на початку 90-х років. Якщо восени 1990 р. в Україні нараховувалося 84 таких об'єднання, то наприкінці 1994 р. їх було вже 237 [5 с. 35]. Протягом ХХІ за даними Державного комітету України у справах національностей та міграції, діє понад 785 громадських організацій національних меншин, 32 з яких є загальнодержавними, решта - регіональними [6, с. 6]. Нині їх кількість залишається незмінною.

Станом на зараз в Україні посилення міжкультурної взаємодії етнічних груп є одним з вагомих факторів громадянського миру та об'єднання нації. З огляду на це, наша країна прямує до розвитку полікультурного суспільства, в якому національна ідентичність його членів формується на принципах територіального патріотизму та етнічного плюралізму. Саме принцип рівності

прав і свобод громадян, незалежно від етнічного походження, мови, віросповідання, раси, став підґрунтям етнонаціональної політики. За визначенням В. Трощинського та А. Шевченка філософська парадигма її змісту мала б стати міжнаціональна злагода й етнічне різноманіття [7, с. 31].

Висновки. Етнічні громади та різноманітні національно-культурні товариства, відіграють провідну роль у підтримці міжкультурної взаємодії та у процесі розбудови сучасного громадянського суспільства України в цілому. Виконуючи роль соціальних посередників між представниками груп інтересів і урядом, між громадянським суспільством та державою, вони скеровують свою діяльність «на розвиток міжнаціональних відносин, відродження і розвиток національних культур, задоволення духовних запитів іноетнічного населення» [4, с.253].

Таким чином, розглянувши певні аспекти, стало можливим виокремити те, що вплив іноетнічного чинника на сучасні державотворчі процеси в Україні має цілком суперечливий характер. Разом з тим, урахування іноетнічного чинника важливо не тільки при формуванні нової політичної еліти, але й у розробці перспективної моделі розвитку української державності, яка повинна спиратись на наявну складність суспільства (зокрема етнічну) та домінантність певних складових у його сферах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Овчаренко В. До питання про забезпечення виборчих прав національних меншин в Україні / В. Овчаренко // Вісник Центральної виборчої комісії. - 2014. - № 1 (28). - С. 74-77.
2. Перший Всеукраїнський перепис населення- історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти // Авт. кол. Власенко Н.С., Лібанова Е.М., Осауленко О.Г. та ін. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. - 558с.
3. Wood W. Minority Influence: A Meta-analytic Review of Social Influence Processes / W. Wood, S. Lundgren, J. Ouellette et al // Psychological Bulletin. - 2014. - Vol. 115, № 3. - P. 323-345.

4. Антонюк О. Культурно-національні товариства // Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Відп. ред. Ю. І. Римаренко. - К.: Довіра: Генеза, 1996. - С. 527.

5. Національно-культурні товариства України // Інформаційний бюлетень Міністерства у справах національностей, міграції та культів. - 1995. - № 1. - С. 36 – 39.

6. Москаль Геннадій. Міжетнічне - значить всеукраїнське // Голос України. - 2013. - 17 січня.

7. Трощинський І., Шевченко А Пошуки згоди і миру в сімействі (концептуальні засади етнополітики) // Віче. - 2017. - № 10. - С. 31 – 39.

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПОЛІТИЦІ ФРАНЦІЇ

Сушко Дарина Ігорівна

Студентка фемп 2-18

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Введення./Introduction. З розвитком демократії у світі на порядок денний постало питання гендерної рівності, яке характеризує рівень дотримання прав і свобод у країні. Учасники Пекінської платформи у прийнятій колегіально в 1995 році декларації наголосили, що гендерна рівність під час ухвалення рішень на загальнонаціональному рівні є невід'ємним елементом концепції прав людини. У демократичному суспільстві забезпечення соціальної справедливості передбачає рівність чоловіків і жінок у всіх сферах життя.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є розгляд гендерного аспекту політики Франції.

Матеріали та методи./Materials and methods. В даній роботі використано матеріали з електронних журналів ,які писали статті про гендерну політику Франції. Застосовано теоретичні методи аналізу, пояснення та узагальнення.

Варто зазначити, що жінки довгий час були не представлені належним чином у французькій політиці. Вони отримали право голосу і право обіймати посади тільки з 1944 року, що є значно пізніше, ніж у таких країнах, як США (1920 рік, хоча вони могли брати участь у виборах з 1788 року), Великобританії (1918 рік), Німеччині (1918 рік) або навіть у Шрі-Ланці (1931 рік). [2]

У Франції розуміли, що розвиток демократії неможливий без гендерної рівності і тому необхідно надавати жінкам можливість займати урядові посади. Прогресивно було те, що в країні наважилися на надання жінкам міністерських посад за межами традиційних портфелів охорони здоров'я, освіти та у справах жінок. Під час президентської кампанії 1981 року 47-ма пропозиція Франсуа Міттерана полягала у встановленні мінімальної жіночої квоти в 30% на виборах до законодавчих органів.

Консервативні партії намагались також довести, що вони хвилюються за роль жінок у політиці, і тому в 1995 році президент Жак Ширак створив Observatoire de la Parité - орган, покликаний відстежувати гендерну нерівність і звітувати в офіс прем'єр-міністра. Але їх імідж як потенційних захисників жінок у політиці був зруйнований, коли в листопаді 1995 року тодішній прем'єр-міністр Ален Жюппе звільнив вісім з дванадцяти жінок у своєму уряді всього через шість місяців після призначення - інцидент, який в американській пресі охрестили «чорним вівторком». [2]

Слід наголосити, що вже у 1999 році закон запровадив систему квот для жінок у французькій політиці. Політичні партії повинні підтримувати рівну кількість кандидатів чоловіків і жінок на муніципальних, законодавчих і європейських виборах (за винятком міст з населенням менш ніж 3 500 осіб). Партії, які не виконують цю вимогу, або визнають свої списки неправочинними - піддаються фінансовим санкціям. Для того, щоб жінки не опинилися в нижній частині виборчих списків, необхідно підтримувати баланс у всьому списку. Таким чином сподівалися, що до наступного року Франція зможе похвалитися одним з найбільш фемінізованих політичних лідерів у світі, випереджаючи навіть скандинавські країни.

Березневі муніципальні вибори показали, що застосування закону не завжди було легким. У деяких районах Франції виконання вимоги в 50% являло собою проблему через відсутність жінок-добровольців. Тому майбутні мери всіх політичних відтінків шукали нових кандидатів-жінок, щоб виконати квоту, а кілька крайніх правих списків були змушені відмовитися від участі у виборах через недостатню кількість жінок. У деяких випадках, як, наприклад, у місті Лез Уліс під Парижем, занадто багато жінок запропонували свої кандидатури, і деяким довелося піти у відставку, щоб їхні колеги-чоловіки змогли виконати свою частку квоти.

Нарешті у 2017 році поставили рекорд жіночого представництва у французькому парламенті. В нижню палату парламенту Франції були обрані 223 жінки, що склало 38,65% місць у Національних зборах. Згідно з даними

Міжпарламентського союзу, зібраними на початку червня, це дозволило Франції перестрибнути з 64-го на 17-е місце у світовому рейтингу представництва жінок у парламенті і на 6-е місце в Європі, обігнавши Великобританію і Німеччину. [4]

Результати і обговорення./Results and discussion. Таким чином в результаті упроваджених вищезазначених заходів у сфері гендерної політики Франції жінки займають 223 місця в 577-місних Національних зборах. Це помітний прогрес у порівнянні з 33 жінками-першопрохідцями 1945 року, але він все ще недостатній для досягнення справжньої рівності в представництві. [3]

За результатами виборів у Франції до парламенту пройшла рекордна кількість жінок після того, як партія президента Еммануеля Макрона «Республіка в русі» (LREM), яка перемогла, представила збалансований за статтю список кандидатів. Далі за рівнем жіночого представництва йдуть партія «Демократичний рух» (46%), France Insoumise (41%) і Соціалістична партія (38%). Жінки становлять 25% парламентаріїв Національного фронту, тоді як Республіканці (23%), Комуністична партія Франції (20%) і Союз демократів і незалежних (UDI) (17%) замикають трійку лідерів.[3]

Варто з'ясувати політичні причини досягнення таких результатів гендерної політики у Франції. Серед них можна відзначити:

- «Два останні закони сприяли збільшенню числа жінок-кандидатів», - говорить Марієтт Сіно, політолог з Центру політичних досліджень при Sciences Po. «Один із законів подвоїв штрафи, що накладаються на партії, чії кандидатури в члени парламенту не включають необхідні 49%, зарезервовані для кандидатів-жінок». [3]

- Також другий законодавчий акт забороняє парламентаріям одночасно працювати мерами або членами регіональних рад, як це було в минулому, що відкриває ці посади для інших, у тому числі жінок і молодих людей.

Як ми бачимо представництво жінок у Національних зборах неухильно зростає: з 12,3% на виборах 2002 року до 38,6% на виборах 2017 року , що говорить покращення гендерної ситуації у Франції.

Разом з тим слід наголосити, що багато партій як і раніше виставляють на вибори переважно чоловіків, незважаючи на те, що у Франції діє система, при якій фінансування партії обмежується, якщо жінки не становлять мінімум 49% кандидатів. Крім того, кандидати-жінки, як правило, виставляють свої кандидатури в округах, в яких вони навряд чи переможуть, у результаті чого число жінок, які потрапили до Палацу Бурбон, залишається низьким. [4]

Вартий також уваги скандал у мерії Парижа 2018 року. Тут жінки складали 69% від усього персоналу. Однак мерію Парижа оштрафували на 90 тисяч євро за дискримінацію, оскільки на керівних посадах в органі працює надто багато жінок. [5]

Два роки тому мерія міста оголосила конкурс на 16 нових керівних посад, 11 з яких у підсумку обійняли жінки, а п'ять— чоловіки. Через це міністерство державної служби Франції вважає, що мерія Парижа порушила правила щодо гендерного паритету. Згідно з ним, на таких посадах повинно бути щонайменше 40 відсотків представників однієї статі. У випадку мерії Парижа частка чоловіків становила лише 31 відсоток, а жінок - 69 відсотків.[5]

Разом з ним цікавим залишається той факт, що стягнені з мерії кошти було спрямовано на заходи з просування жінок на державній службі. Саме про це повідомила міністерка державної служби Франції Амелі де Моншален. [5] Іншими словами, мерію штрафувати за велику кількість жінок, аби надати більше можливостей займати державні посади жінкам. Щоправда позитивним моментом тут є те, що не дивлячись на бажання досягнути гендерної рівності і урівняти кількість чоловіків та жінок на посадах, права чоловіків також важливі для влади.

Висновки./Conclusions. Отже, можна зробити висновок, що дивлячись на очевидний прогрес, досягнутий Францією у забезпеченні гендерної рівності, поточна ситуація демонструє високий рівень участі французьких жінок у

політичному житті та процесах прийняття рішень на високому державному рівні. Відповідно до всіх міжнародних зобов'язань та показників, Франція рухається у правильному напрямі з точки зору вирішення гендерної проблеми та підвищення участі жінок у суспільному та політичному житті країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пекінська декларація: офіц. текст: за станом на 15.09.1995 / Відомості Верховна Рада України (ВВР). – офіц. вид.- ООН вид-во, 2005.- [електронний ресурс]- Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507#Text – Назва з екрану.

2. «French Women in Politics: The Long Road to Parity» [стаття]// Brookings. [сайт] Дата публікації: Tuesday, May 1, 2001.- [електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.brookings.edu/articles/french-women-in-politics-the-long-road-to-parity/> – Назва з екрану.

3. «Women to take more than a third of seats in France's parliament» [стаття]// France24. [сайт] Дата публікації : 19/06/2017 - 22:14.- [електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.france24.com/en/20170619-france-elects-record-223-women-parliament-national-assembly-legislative-vote> – Назва з екрану.

4. «France elects record number of women to parliament» [стаття]// Reuters. [сайт] Дата публікації: June 19, 2017 1:05 AM.- [електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.reuters.com/article/us-france-election-women-idUSKBN19911E> – Назва з екрану.

5. «Мерію Парижа оштрафували за надмірну кількість жінок на керівних посадах» [стаття]// DW.madeforminds. [сайт] Дата публікації: 16.12.2020.- [електронний ресурс].- Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/meriiu-paryzha-oshtrafuvaly-za-nadmirnu-kilkist-zhinok-na-kerivnykh-posadakh/a-55956383> – Назва з екрану.

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

IS ENGLISH THE LINGUA FRANCA OF PROGRAMMING?

Kuzyk Olena,

teacher of English I category

Patsaranjuk Khrystyna

2nd year student

Separate structural subdivision

"Applied College Chernivtsi National University

named after Yuri Fedkovych",

Ukraine

Introductions. English is a must be known thing nowadays. Foreign companies publish open vacancies in English, interviews are conducted in English, and sometimes you can be asked to take a test of English, even if your specialty has nothing to do with philology. What to say about IT professionals! Even if programmers may not work for a foreign company and may not need English for daily communication, but still, basic knowledge can definitely come in handy. Besides, all programming languages are written in English.

Aim. If you want to develop your professional skills seriously and be aware of the latest trends, you really need to understand English. And this applies not only to programmers, but also to representatives of almost all other IT professions. Let's face the truth: today English is the language of international communication and science.

Most often, company vacancies indicate that knowledge of English is required at the level of reading technical documentation.

Although many beginners believe that they will be able to do without learning foreign languages in general and English in particular because of a sufficient amount of translated technical literature, as well as a large number of available educational videos in the native language, most companies indicate that knowledge of English is required at least at the level of reading technical documentation.

So what does this mean?

1. You will be constantly sent to read the official documentation. Nobody will burden you with explanations if there is the literature in which everything is written. This also applies to attempts to seek help in online communities: go to any topic and see for yourself how often people are referred to documents in English-language sources.

2. Knowledge of English should be at such a level that you can actually read the manuals and not talk about "London is the capital of Great Britain". You may not have a good pronunciation and sense of speech, but you must read.

Materials and methods. Programmers-practitioners often publish the solution of concert problems in their articles. And the vast majority of them do it in English, even if it is not their native language. It is simply necessary for greater audience coverage.

Numerous conferences, where the most current professional topics are discussed, are held in English. Their videos will also not be translated soon. Therefore, to participate in such conferences, at least as a spectator, you need to have very good skills of perception of English by ear. This skill will also be useful when watching training videos online (although there may sometimes be subtitles).

Knowledge of English opens the door for you in a company around the world. Entering the international market expands your career (and salary) prospects. This applies not only to moving to another country, but also to remote work. For example, if you earn as a freelancer, you can find significantly more customers by registering on international exchanges such as Upwork and starting to work with customers around the world.

Your strengths and weaknesses: How can a programmer learn English?

In learning English, as in any other things, you should use your strengths and try to work on your weaknesses. Let's find out what you need to work on.

Your strengths:

- Logical thinking. How to use: grammar is a logical structure, so if you study regularly, it will be easy for you to learn it.

- Extensive vocabulary. How to use: it will be easier for you to learn English for IT, because you already have a good vocabulary base. As you study the words, you will notice that many of the "technical" words you know have a different meaning in common English.

Your weaknesses:

- Uncertain knowledge of grammar. The reason: technical texts usually use complex terminology, but very simple grammatical constructions, so you might not pay proper attention to grammar. Everything can be solved by studying the structures and performing practical exercises.

- Language barrier. The reason: you had very little or no conversational practice. Because of this, the so-called "dog syndrome" develops, that is, you understand everything, but can not say for yourself. The practice of oral speech will solve this problem.

- Hearing barrier. The reason: programmers rarely have to hear information in English, so you may have trouble in understanding the language of the interlocutor. Working with audio materials will save you from this.

Results and discussion. The programming language is based on English keywords. Sometimes computer terms have a different meaning in everyday use (eg., a mouse), but at least there are no problems with their pronunciation. However, such vocabulary "preparedness" does not guarantee the absence of problems in communication, as all these words must be somehow grammatically related.

As in every field, in IT there are also certain keywords and terms that each programmer will encounter in his/her daily work. And which it would be desirable to know and not to confuse with others. By the way, many of these words have already entered the Ukrainian language and have become very popular. Therefore, it is easier to learn their spelling and pronunciation in English even if you do not know them yet.

IT professionals also have their own slang:

404 – Error 404 (Not found) or "off topic". Eg. *Don't even ask her about this. Jane is 404.*

Brogrammer – atypical programmer. Eg. *I used to think that Lucas is a brogrammer because he was always wearing suits.*

Corridor warrior – idler (somebody who walks down the hall and does not sit at work). Eg. *Don't even try to ask her for a help, she is the most impressive corridor warrior in our company.*

Crack – inbreak. Eg. *If you need any kind of crack, you can ask Harry, he will definitely help you.*

Crash – to break, to take off. Eg. *Damn, my iPhone crashes wi-fi connection*

GIFify - make a gif from video. Eg. *This is so incredible, let's make a GIFify.*

GUI – graphical application interface. Eg. *Our new app has an excellent GUI.*

Hack – to hack. Eg. *Rob was trying to hack her account to know more information about her.*

Merge – to unite (in colloquial language - to meet someone). Eg. *Why don't we merge tonight?*

Wired (in) – be focused (on something). Eg. *William is really wired. Don't even try to talk to him right now.*

Kludge – solving problem. Eg. *It was the best kludge, how did you come up with that idea? [6].*

Conclusions. Learning English language opens up new opportunities for us, makes our spiritual world richer. Knowing English, a person automatically moves to a higher social level as he/she becomes a competitive candidate for a high-paying position. After all, prestigious organizations, as a rule, either are representatives of foreign companies or have an active partnership with them. Moreover, there is no way to do without knowledge of English! English improves the quality of our lives in all areas. Furthermore, it is never too late to start learning a language!

REFERENCES

1. English for Information Technology видавництва « Pearson Longman»; Career path Information Technology; Career path Computing; Career path Software Engineering.

2. Internet World Stats – Usage and Population Statistics’, Internetworldstats.com, 2017. [Online].
3. Англійська для ІТ-спеціалістів Лексика, Професійна лексика 04.09.2019. [Electronic resource] – Access mode: https://opentalk.org.ua/langstory/anglijska-dlya-itspecialistiv/#google_vignette
4. Борисюк Ерміна. Англійська для програмістів: історія і веселі жаргонізми. Grammar, Business, Vocabulary. 23.09.2019
5. Винник О. Ю. Англійська мова для програмістів і математиків Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2009. 184 с.
6. Діброва Марія. Англійська для ІТ: слова, сленг і вирази, які точно знадобляться вам у роботі 14 Jul 2021. [Electronic resource] – Access mode: <https://mc.today/blogs/anglijska-dlya-it-spetsialistiv-leksika-ta-frazi-shho-vam-stanut-u-nagodi/>
7. Осадчий В., Осадча К., “Анализ проблемы профессиональной подготовки программиста и пути ее решения”. Образовательные технологии и общество, том 17, №3, сс. 362–377, .2014.
8. [Electronic resource] – Access mode: <https://learn-english.net.ua/samovchitel/anglijska-dlya-programistiv-anglijski-slova-i-pidruchniki-dlya-programistiv>

ВИКОРИСТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ: ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ

Баркар Оксана Іванівна
викладач української мови та літератури
м. Одеса, Україна

Вступ./Introduction. Важливою метою розвитку сучасної системи вищої освіти є всебічний розвиток здобувача вищої та передвищої освіти, формування професійно-спрямованих компетентностей, на основі включення його до «різноманітної самостійної професійно доцільної діяльності» у різних галузях знань [3]. Водночас існує три основні взаємопов'язані завдання, які визначають вектор дії системи вищої та передвищої освіти України: 1) модернізація сучасної системи освіти; 2) інтеграція ІКТ в освітній процес; 3) реалізація принципів самостійної діяльності та свідомої пізнавальної діяльності як провідних принципів навчання [2]. Дистанційне навчання займає ключове місце у реалізації цих завдань.

Мета роботи./Aim. Визначити переваги і недоліки використання дистанційної форми навчання при вивченні української мови і літератури в системі передвищої освіти.

Матеріали і методи./Materials and methods. Дослідження проводилось на базі ВСП «Фаховий коледж вимірювань» Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, використовувались такі методи, як: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, спостереження, опитування, контент-аналіз науково-педагогічної, методичної та лінгвістичної літератури з подальшою інтерпретацією результатів у висновках.

Результати і обговорення./Results and discussion. Існує до десятка визначень дистанційного навчання (ДН). Від простого типу: «навчання з використанням інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ)» до процесу, який «враховує суттєві особливості здійснення освітньої діяльності на відстані, і не

залежить від простору, часу, конкретного закладу освіти та займає окреме місце в конкретній педагогічній системі, елементами якої є мета, зміст, засоби, методи та форми, викладач і студент» [1].

Описом, поясненням та прогнозуванням освітніх процесів у освітньому середовищі сформованому завдяки ІКТ, зокрема Інтернеті, займається електронна педагогіка, в яку еволюційно трансформується традиційна педагогіка [4].

Основними концептуальними положеннями, на яких ґрунтуються нові програми дистанційного навчання, орієнтовані на Інтернет для гуманітарних дисциплін, зокрема вивчення української мови в закладах передвищої освіти, є:

- самостійна пізнавальна діяльність здобувача передвищої освіти з метою оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності та формування необхідних знань, умінь, навичок та стратегій;

- розширення можливості подання навчального матеріалу та забезпечення максимальної візуалізації навчального матеріалу за допомогою мультимедіа;

- адаптація навчального матеріалу до індивідуальних потреб студентів, що забезпечує можливість працювати з навчальним матеріалом у зручній для студента час, у будь-якій послідовності та у зручному темпі;

- оптимізація темпу роботи студента та надання можливості індивідуалізації та диференціації навчання;

- гнучкість розкладу навчання, що дозволяє студентам отримувати знання в будь-якому місці у зручній для них час;

- інтерактивність навчання забезпечується завдяки можливості спілкування студентів з викладачами та іншими студентами під час форумів, лекцій, вебінарів та конференцій, що проводяться в Інтернеті;

- послідовність та наступність, які реалізуються чіткою системою контролю на основі оперативного зворотного зв'язку.

- забезпечення технологічної і технічної мобільності навчальних матеріалів за допомогою різних засобів і пристроїв;

- багатофункціональність, що дозволяє використовувати розроблені

матеріали для різних форм навчання (денної, заочної тощо).

Дистанційне навчання передбачає виконання студентами і викладачами різноманітних універсальних дій: оволодіння теоретичним лекційним матеріалом з використанням Інтернет-технологій; виконання тестових завдань он-лайн з автоматичною оцінкою результатів; виконання завдань проблемно-пошукового та творчого характеру; участь в он-лайн-семінарах; участь у он-лайн та оф-лайн консультаціях; робота над індивідуальними та груповими проектами; участь у дискусіях та дебатах [4], [5].

Однак варто зазначити, що успіх та якість дистанційного навчання значною мірою залежить не тільки від ефективності організації та якості використаних навчальних матеріалів, а й від керівництва та майстерності викладачів, які беруть участь у цьому процесі. Крім того, використання лише форм дистанційного навчання може мати деякі недоліки, а саме:

- майже повна залежність від технічних засобів, до яких пред'являються певні вимоги, а отже, і від матеріальних можливостей закладу освіти та студентів, оскільки сучасне дистанційне навчання може функціонувати лише при однаковому рівні технічного забезпечення всіх учасників;

- розробка програм дистанційного навчання вимагає знання складного сучасного обладнання та трудомісткого програмування;

- немає прямого контакту між викладачем та учнем;

Слід зазначити, що дистанційне навчання є хорошим помічником для вчителя української мови та літератури, оскільки містить різні види електронних засобів навчання, які відповідають характеристикам означених дисциплін, зокрема: текстові матеріали в цифровому та мультимедійному форматі (художні, критичні, біографічні та довідкові); аудіотексти; художні та навчальні відеоролики; цифрові ілюстрації та фотографії; відеолекції; відеоінтерв'ю та відеотури; інтерактивні завдання; електронні іспити та тести.

Загалом, структура матеріалу включає такі компоненти вмісту: подання нового матеріалу (відеолекція, яка оформлена в текстову презентацію з наочним статичним і графічним матеріалом); навчальні завдання (вправи);

контрольні завдання (тест).

Однією з основних змістових складових заняття в рамках дистанційного навчання є тренажери та тести. Вони допомагають студентам швидше і глибше засвоювати навчальний матеріал, дозволяють викладачу контролювати рівень засвоєння навчального матеріалу.

Провівши опитування студентів та проаналізувавши якість результатів дистанційного навчання у ВСП «Фаховий коледж вимірювань» Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, ми визначили, що: перевагами дистанційного навчання є:

- сприяння формуванню вміння працювати з ІКТ;
- забезпечення індивідуального темпу навчання;
- можливість використання широкого спектру джерел інформації в процесі навчання;
- перспективи для використання нестандартних, творчих завдань;
- сприяння формуванню різних видів читання: навчального, пошукового, вступного;
- формування вміння самостійно планувати діяльність;
- формування вміння працювати в інформаційному просторі (відбирати інформацію та обробляти її);
- формування навичок самовиховання.

Вважаємо, що викладання української мови та літератури – це саме та сфера, де використання технологій дистанційного навчання може докорінно змінити методи роботи, а головне – її результати. Однак не можна не відзначити труднощі, які виникли під час підготовки дистанційного заняття:

- велика кількість матеріалу та велика кількість годин вимагає грамотного підбору методичних джерел;
- дистанційне навчання передбачає доступність та доцільність викладу матеріалу, а також створення проблемної ситуації та незалежного пошуку.
- організаційна сторона роботи з текстом, без якої не формуються мовленнєві навички;

- відсутність «живого» спілкування між викладачем і студентами та студентами між собою;

- труднощі для додаткового пояснення матеріалу студентам з поганою успішністю;

- шкода для здоров'я (зниження фізичної активності студентів, збільшення навантаження на очі та опорно-руховий апарат);

- використання і привласнення запозичень з Інтернет-джерел.

З метою з'ясування впливу форми вивчення української мови та літератури ми провели опитування, яке містило питання щодо порівняння дистанційної і аудиторної форм навчання. В опитуванні взяли участь 50 студентів 1 і 2 року навчання. Його результати представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Опитування щодо порівняння дистанційної і аудиторної форм навчання
(результати подано у %)**

Питання	Відповіді		
	так	ні	не визначився
1. Якість засвоєння знань залежить від форми навчання	60%	20%	20%
2. Дистанційне навчання краще забезпечує якість навчання	36%	54%	10%
3. Мені зручніше і доступніше дистанційне навчання	72%	10%	18%
4. Мені зручніше аудиторна форма навчання	10%	72%	18%

За результатами опитування, видно, що переважна більшість студентів погоджується з тим, що якість засвоєння знань залежить від форми навчання. Респонденти вважають, що якість дистанційного навчання нижча за якість аудиторного, однак позитивно відзначають її зручність і доступність. Отримані результати опитування підтверджують попередні теоретичні дані і свідчать про те, що при використанні дистанційного навчання викладачам необхідно

приділити особливу увагу формі подання інформації та методам контролю знань. Варто подумати, як компенсувати брак особистісного фактора у випадку, коли викладач і студент взаємодіють на відстані, адже введення в освітній процес нових форм навчання вимагає не тільки перегляду його змісту, а й розробки методології та методів навчання.

Висновки./Conclusions. Таким чином, можна зробити висновок, що перспективи передвищої освіти насамперед пов'язані з розвитком її дистанційних форм. Однак, враховуючи всі ці переваги та недоліки, варто зазначити, що, дистанційне навчання не повинно конкурувати з традиційним підходом у закладі перед вищої освіти, а навпаки, доповнювати та розширювати його.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Н.В., Хом'як І.М. Застосування інноваційних методів навчання української мови в умовах карантину / International scientific e-journal ЛОГОΣ. ONLINE. PEDAGOGY (April, 2020) № 8 URL: <https://www.ukrlogos.in.ua/10.11232-2663-4139.08.04.html> (дата звернення 12.09.21)
2. Дика Н., Глазова О. Дистанційне навчання української мови: особливості, переваги та перспективи. Освітологічний дискурс 2021. Том 33, №2, URL:<https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/843> (дата звернення 10.09.21)
3. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004), (Редакція станом на 01.09.2021)
4. Полат Е. С. Основные направления развития современных систем образования URL:<http://www.ioso.ru/distant/library/publication/polat.html> (дата звернення 15.09.21)
5. Полонська Т. Особливості дистанційного навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину "Педагогічна газета України", №6, 2020, С.7 (13:36 04.03.2021) URL:http://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2243/ (дата звернення 12.09.21)

МОВОЗНАВЧІ ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МОВОЗНАВСТВА

Онуфрієнко Олена Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри української мови, літератури та культури
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Вступ. Курс «Загальне мовознавство» як модуль дисципліни «Наукова робота за темою магістерської дисертації» це курс, який завершує мовознавчу підготовку майбутнього філолога і сприяє розширенню та поглибленню знань, отриманих під час вивчення таких предметів як: «Вступ до мовознавства», «Історична граматики», «Перекладознавство» та інші. Студенти-магістри мають уміти здійснювати огляд та аналіз основних методологічних напрямків лінгвістики, ознайомитися з основними лінгвістичними школами, з діяльністю видатних мовознавців, таких як: В. фон Гумбольдт, Ф. де Сосюр, А. Мейє, К. Фослер, О. Потебня, Ю. Шерех, І. Бодуен де Куртене, О. Шахматов та інших.

Мета роботи довести необхідність вивчення мовознавчих теорій у навчальному курсі загальне мовознавство для магістрів. Так, наприклад, на початку 20 ст. вчені-лінгвісти звернулися до мовленнєвої діяльності людини, до живої мови, в наслідок чого сформувався психологічний напрямок мовознавства і, зокрема, школа О. Потебні. У контексті курсу розглядаються: структуралізм і причини його занепаду (відмова від значеннєвих одиниць мови, її історичного та психологічного вивчення та ін..). Як реакція на структуралізм, з'являються такі напрямки мовознавства як функціоналізм, семантика, а згодом когнітивна лінгвістика, яка в центрі досліджень поставила розум людини, її свідомість та мислення. Особливий крок у сучасній лінгвістиці належить антропоцентризму, який почав вивчати людину і мову, тим самим сформувавши нову парадигму лінгвістичної науки.

Такий дискурс у контексті курсу «Загальне мовознавство», на нашу думку, вкрай необхідний, адже філологам, які серйозно займаються мовознавчими дослідженнями, не обійтися без теоретичних знань.

Тож, лінгвістичні погляди Вільгельма фон Гумбольта, його філософська концепція мови мали потужний вплив на розвиток мовознавства, адже основою його концепції став антропологічний погляд на мову, що передбачає комплексне вивчення мови з мисленням людини, її свідомістю у культурологічному і духовному контексті. Звідки і його вислів, що мова народу є його дух, а дух народу є його мова, і важко уявити собі щось більш тотожне.

Саме Гумбольт, у 20-30 роках ХІХ століття, стверджував, що мова втілює душу народу і риси його характеру. Власне йдеться про те, що ми сьогодні називаємо менталітетом.

Фактично, Гумбольт першим розмежував мову і мовлення. Він пише, що мова являє собою безперервну діяльність духу, яка прагне перетворити звук у висловлення думки. І ми бачимо, що тут Гумбольт висуває ще одну важливу проблему теорії мовознавства — мова і мислення. Учений намагався з'ясувати ще одну проблему — внутрішню і зовнішню форму мови, адже на його думку мова являє складний синтез внутрішньої і зовнішньої форми.

Учений-компаративіст, поліглот він намагався знайти генетичну спорідненість між мовами. Але протиставляючи споріднені мови мовам подібним за мовними типами, він створив типологічну класифікацію мов, де мовні типи визначаються за структурою.

Мовознавча теорія Гумбольта позначилась на розвитку лінгвістики і залучила до мовознавчих досліджень таких вчених як О. Потебня, І. Бодуен де Куртене, Ф. де Сосюр, Е.Сепір та багато інших. Треба зауважити, що особливий інтерес до концепції В. фон Гумбольта постав на межі ХХ-ХХІ століть, коли почали активно розвиватися такі науки: етнолінгвістика, лінгвокультурологія, соціолінгвістика.

У контексті курсу «Загальне мовознавство» особливий інтерес викликає психологічний напрямок у мовознавстві, адже він розглядає мову як феномен,

що об'єднує психологічний стан і діяльність людини. Цей напрямок — лінгвістичний психологізм — сформувався під впливом філософії мови В. фон Гумбольта і мав багато шкіл та течій. В українському мовознавстві цей напрямок представляє О.О. Потебня, який очолив Харківську школу. Він і його послідовники вивчали мову в широкому культурному і історичному аспекті.

Пов'язуючи розвиток мов, їх походження з історією народу і досліджуючи їх фонетичний, граматичний стан, особливості їх будови на певному етапі, представники цієї школи, як прибічники психологічного напрямку, звертали увагу на внутрішній стан мови, на мовленнєву діяльність, на значення слова і речення. Дослідників особливо цікавили східнослов'янські мови, фольклор, художні пам'ятки, які ми зараховуємо до надбань національної культури.

О. Потебня досліджував проблеми мови і мислення («Мысль и язык», 1862 г.), мови і мовлення, мови і нації.

Цікавий погляд О. Потебні на розвиток мови. Вчений вважав, що зміна поетичного мислення, яке було первинним, на прозаїчне мислення впливало на розвиток мови. Зокрема, на форми слів. Такий погляд О. Потебні сприяв виділенню предмета філології як єдності аналізу мови та аналізу красного письменства, художнього мовлення. Саме О. Потебня сформулював на базі діалектології відмінності української мови. Він працював над унормуванням української літературної мови (відомий його переклад українською «Одісеї» Гомера). І тут він підійшов до проблеми «високої культури», яка б мала підґрунтя культури народної. Тим самим вчений долучився до історії української літератури та української літературної мови. Зауважимо, що ідею слова О. Потебні використала у своїй творчості Леся Українка, у якої слово, матеріалізуючись, давало сили для боротьби («Слово, моя ти єдина зброя», «Слово, чому ти не твердая криця» та інші). Занурюючись у мовне безмежжя, О. Потебня побачив у граматиці взаємодію форми і значення, розвинувши теорію В. фон Гумбольта і довівши, що взаємодія форм і значень історично може бути динамічною, тобто такою, що інтенсивно розвивається.

Звичайно, в межах запропонованої статті зробити екскурс досягнень у теорії мовознавства неможливо. Звертаємо увагу на вплив окремих наукових концепцій на формування української літературної мови.

І тут хотілося б повернути увагу до постаті Ю. Шереха (Ю. Шевельова) — українського мовознавця, який сказав про себе, що те, що зробив М. Грушевський для української історії, він зробив для української мови. Його праці «Нарис сучасної української мови» (1951 р.), «Передісторія слов'янської: історична фонологія загальнослов'янської мови» (1965 р.), «Історична фонологія української мови» (1979 р.) стали фундаментальним внеском у розвиток українського мовознавства.

Він уклав і науково обґрунтував такий важливий аспект як періодизація, хронологія української мови, яку не визнавали окремою мовою. Його періодизація здобула підтримку і схвалення українців.

Шевельов, як учень Л. Булаховського, захопився фонологічними методами і опрацював їх. Представники цієї школи, слідом за де Сосюрмом, розвивали концепцію мови і мовлення, а Ю. Шерех, розмежовуючи ці поняття, як і представники «празької школи», виокремлював фонологію і фонетику. Аналізуючи звукову систему мови, Шерех вважав правильним твердження Сосюра, що відношення між звуками і значеннями у мові є важливим. Окрім того, працюючи над фонологією української мови, він простежив звуковий розвиток української мови від VII століття до наших днів, пояснив цілу низку звукозмін і зробив до них фонологічну характеристику. Цю працю можна назвати унікальною, адже і тематика, і обсяг використовуваного історичного матеріалу, діалектологічні студії (Ю. Шевельов був знаним діалектологом), велика кількість фактажу сприяли викладу досліджуваної проблеми у всій її об'ємності.

Ретельно досліджується автором розвиток і еволюціонування фонологічної системи української мови від «протоукраїнського» до «давньоукраїнського» періоду, а також такі наступні етапи: «ранньосередньоукраїнський», «середньоукраїнський», «пізньосередньоукраїнський» -

український» і «новітній». Так, вчений розглядає мовні процеси на тлі культурно-історичних, і знаходить у зв'язку з цим пояснення тим чи іншим фонологічним змінам. Окремішний підхід у автора до періодів, прийнятих у радянському мовознавстві, «давньоруського» та «спільно східнослов'янського», не кажучи вже про теорію «колиски 3-х братніх народів». Він вправно доводить, що, так звана, східнослов'янська єдність не існувала, адже цей простір був сильно диференційованим, і такий факт свідчить, що не могло бути «праруської» спільної мови, так як це подавалося радянськими мовознавцями.

Увагу студентів привертає такий розділ книги як ствердіння «г», літери, яку вважали проявом українського буржуазного націоналізму, і викинули з абетки, адже українці мали вимовляти лише «г», та ще й підсміювалися над, так званим, «геканням». Студенти цікавляться також наслідками занепаду єрів для української мови і звідси правила групування приголосних та інші фонологічні процеси.

На нашу думку, праці Ю. Шевельова, і зокрема «Фонологія української мови», мають стати предметом опрацювання для студентів-лінгвістів.

Висновки. Огляд кількох мовознавчих концепцій у запропонованій статті має сприяти більш глибокому їх вивченню у курсі «Загальне мовознавство», що дозволить оглянути методи та методики, які застосовувалися ученими-мовознавцями для пояснення певних мовних процесів. Адже мовознавство, як наука, є результатом багаторічного, багатоміжового історичного досвіду. Таким чином, розвиток та удосконалення лінгвістичної науки відбувалися шляхом боротьби різних наукових концепцій, зміною одних напрямків іншими. Так створювались, власне, мовознавчі методи і методики досліджень. У вивченні цього курсу магістри долучаються до використання загальнонаукової та конкретно наукової методології у своїй дослідженні, володіють основними методами та емпіричному та теоретичному рівнях досліджень у лінгвістиці, і вчаться застосовувати різні методики і технології у своїй професійній діяльності.

Література

1. Кочерган М.П. «Загальне мовознавство». — Київ, «Академія», 2008 р.
2. Кодухов В.И. «Общее языковеденье». — М., 1974 г.
3. Шевельов Ю. «Історична фонологія української мови. Переклад з англійської». — Харків, АКТА, 2002 р.
4. Ярмоленко С.Л. «Лінгвістичні теорії, конкретні методи дослідження мовознавства». — 1981 -№4.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕМАНТИЧНИХ ГРУП ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ З КОМПОНЕНТОМ З КОМПОНЕНТОМ «ЗАСІБ ПЕРЕСУВАННЯ»

Профатило Ірина Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету економіки та права,

Москаленко Олена Іванівна

доктор педагогічних наук, професор

Національний транспортний університет,

м. Київ Україна

Вступ. Фразеологія - одна з найбільш образних і «консервативних» мовних підсистем. На відміну від лексики вона менш схильна до мовних змін, зберігає застарілі слова, архаїчні форми, так як значна частина стійких поєднань пов'язана з різними реаліями народного побуту, фактами історії, народними віруваннями, звичаями, обрядами.

Наша країна займає лідируюче місце в світі в галузі вивчення фразеології, однак, в літературі існує небагато статей і досліджень, присвячених відображенню культурологічних особливостей у фразеологічних одиницях в українській та англійській мовах, тому тема, обрана для дослідження, є досить актуальною і має новизну. У роботі ставиться проблема вивчення особливостей міжкультурних подібностей та відмінностей, що знаходять своє відображення в свідомості і мові, зокрема, у фразеологізмах.

Добре знання мови передбачає і добре знання фразеології даної мови. Таким чином, недостатній рівень наукової розробленості проблеми, а також врахування актуальності теми дослідження для сучасного розвитку фразеології і філології в Україні зумовили вибір теми даного дослідження.

Ціль роботи. Проаналізувати семантичні групи англійських фразеологізмів з компонентом “засіб пересування”.

Матеріали та методи дослідження. Фактичним матеріалом для нашого дослідження стали англійські фразеологізми, отримані шляхом суцільної

вибірки з газетно-інформаційних текстів, із англомовних періодичних видань, з матеріалів транспортної літератури, словників та довідників фразеологізмів. Загальна картотека включає 100 фразеологічних одиниць.

Основним методом дослідження в цій роботі став семантичний аналіз, для реалізації якого були використані наступні методи: на етапі збору даних використовувався такий евристичний метод як метод суцільної вибірки; для роботи з відібраним практичним матеріалом в якості інтерпретаційних методів використовувалися методи дефініційного та структурного аналізу; для аргументації висновків був використаний теоретичний метод і метод кількісного підрахунку.

Результати і обговорення. На основі аналізу семантичних особливостей розглянутих фразеологічних одиниць нами була розроблена класифікація фразеологізмів з компонентом «засіб пересування» в англійській мові.

В процесі роботи над класифікацією були розроблені такі категорії:

1. Water Transportation (ФО з компонентом Boat/Ship)

Почнемо обговорення з ідіом, які пов'язані з човнами. Відразу наведемо декілька прикладів фразеологізмів даної групи: *to miss the boat* – *втратити шанс*, *a great ship asks deep water* – *великому кораблю велике плавання*.

Морська фразеологія, виникнувши кілька століть назад в мові певних професійних груп, увійшла в загальнонаціональну англійську мову. Фразеологічні одиниці даної групи можна вважати національнообумовленими, так як їх поява пов'язана в основному з певними екстралінгвістичними факторами. Фразеологічні одиниці з компонентом Boat складають невід'ємну частину фразеологічного фонду англійської мови.

Оскільки Великобританія - острівна держава, всі її зовнішні перевезення і торгівля пов'язані з морським транспортом. Таким чином, не викликає подиву той факт, що в англійській мові великий пласт лексики складають саме фразеологізми «морської» тематики. Всі ФО, що стосуються морського виду транспорту можна додатково розділити на такі групи:

- Прислів'я повчального характеру. Наведемо ілюстративний матеріал: *hoist (your) sail while (when) the wind is fair* – куй залізо, поки гаряче.
- Прислів'я з негативною оцінкою, наприклад: *anyone can be a sailor (или pilot) on a calm sea* – в тихий час, кожен може бути моряком.
- Приказки з позитивною оцінкою, наприклад: *worse things happen at sea* – на морі буває і гірше.
- Безоціночні приказки, які володіють нейтральним конотативним забарвленням, наприклад: *a lot of (или much) water has flowed (gone, passed или run) under the bridge(s) since* – багато води сплигло з того часу.

Всього дана група налічує 24 ФО, що становить 24% вибірки.

2. Road transportation (ФО з компонентами Wheel, Car, Wagon, Road and others)

В англійській мові існує ряд прислів'їв, пов'язаних з автомобілем, що свідчить про особливу роль цього виду транспорту в США та Великій Британії. У британському варіанті англійської мови і в українській мові, ФО даної сфери мають різну образну основу, наприклад: *don't count your new cars before they're built* - не суйся п'ятниця поперед середи, *the dog that caught the car* – говоримо про людину, яка чогось досягла і не знає що робити далі.

Наведемо також декілька прикладів ФО з компонентом Wheel: *to reinvent the wheel* - заново відкрити Америку, *the wheels have come off* - зазнати невдачі.

Ще одним компонентом даної групи є англійське слово Wagon (машина з кузовом), наприклад: *on the wagon* – людина, що кинула питу, *to fall off the wagon* – знову почати питу.

Аналізуючи інший концепт даної групи, а саме слово road, відзначимо, що кількість найменувань в певній сфері діяльності безпосередньо залежить від ступеня значущості цієї сфери в даному суспільстві. Американські учасники асоціативного експерименту назвали 31 слово-реакцію, пов'язане з дорогами, і серед них - 10 найменувань доріг *highway, road, freeway, street, Interstate, expressway, tollway, turnpike, driveway, avenu*. Крім того, американці згадали назви тунелів (Lincoln Tunnel) і найдовшу вулицю в Нью-Йорку (Broadway). В

Україні слово-стимул «автомобіль» також викликав асоціації з дорогами (17 згадувань), проте названі були лише слова-реакції «дорога», «вулиця», «узбіччя». Таким чином, результати асоціативного експерименту підтвердили значимість доріг в американській «Автомобільній культурі». Звідки й виникла велика кількість ФО з компонентом, наприклад: *all roads lead to Rome – всі дороги ведуть до Риму; a road to nowhere – дорога в нікуди; good intentions pave road to hell – добрими намірами пекло встелене.*

Окремо варто виділити такий вид транспорту, як таксі. Англійське таксі має давню історію, ще в 16 віці з'явилися перші найомні екіпажі, а в 19 столітті слово «кеб» прийшло до словника лондонців. Крім того, нині ж зі словом *taxi* існують також фразеологізми, наприклад: *hail a cab – спіймати таксі; taxi rank – стоянка таксі; taxi squad – додаткові гравці у футболі, які не беруть участь у основних іграх.*

Важливу роль в культурі Англії відіграють двоповерхові автобуси червоного кольору, які стали одним із її символів. Такі автобуси подобаються як британцям, так і туристам, тому часто згадуються в фразеологізмах, наприклад: *to have face like the back end of a bus – виглядати негарно; you threw me under the bus (to throw under the bus) – перекладати вину на когось іншого.*

Також з давніх часів в Англії люблять велосипеди, так як вони замінили першу любов англійців – коней (*cars before horses – в неправильній послідовності*). Так, 50% жителів Туманного Альбіону використовують велосипед як особистий транспорт, для розваг або для групових змагань. Крім велосипедів також часто можна побачити і мотоцикли, які сьогодні викликають великий інтерес у світі. Обидва ці види транспорту набули поширення і у фразеологізмах, наприклад: *it's just like riding a bike – дуже просто; to need something like a fish needs a bicycle – потрібно, як собаці п'ята нога; get off (one's) bike – вивести когось із себе.*

Всього дана група налічує 55 фразеологізмів, тобто 55% вибірки.

3. Railway Transportation (ФО з компонентами Rail, Train)

Не можна не згадати про залізничний транспорт Великобританії. Нині країна займає 17 місце в світі по протяжності залізниць. Всі ці факти, звісно, відобразились і у фразеології. Наведемо декілька прикладів: *skinny as a rail* – дуже худий, *Be off the rail* – бути в стані хаосу, *third rail* – спірне питання, *I have lost my train of thoughts* – втратив хід думки.

Лондонське метро саме по собі представляє одне з визначних місць англійської столиці, тож не удивно, що існують фразеологізми пов'язані з ним, наприклад: *go underground* – сховатися в якомусь місці або уникнути арешту; *underground railroad* – група людей, що таємно працює разом, що допомагає біженцям втекти в безпечне місце.

Всього дана група налічує 8 фразеологізмів, тобто 8% вибірки.

4. Air transportation (ФО з компонентами rocket, plane)

Не можливо не згадати і про повітряний транспорт, так як сьогодні літаки перевозять близько чотирьох мільярдів пасажирів на рік і вважаються одним з найбезпечніших видів транспорту. Враховуючи доступність і швидкість повітряного транспорту, про нього були складені відповідні фразеологізми, наприклад: *Be not rocket science* – це не вища математика; *Blow a shot rocket* – висякатись; *Go like a rocket* – летіти як ракета; *It doesn't take a rocket science* – не потрібно бути вундеркіндом аби це зрозуміти; *Plane away* – відкинути свої наміри; *Helicopter parent* – батьки, які занадто сильно переживають про своїх дітей. Всього дана група налічує 13 фразеологізмів, тобто 13% вибірки.

Матеріали і результати даного дослідження можуть бути використані при розробці в теоретичних курсах і спецкурсах для факультетів іноземних мов у вищих навчальних закладах, як для студентів вищих навчальних закладів, так і для досвідчених перекладачів. Результати дослідження можуть бути використані в лексикографічній практиці при складанні фразеологічних і тлумачних словників, загальних, спеціальних, і навчальних; а також у практиці вузівського викладання при читанні лекцій і спеціальних курсів з фразеології, лексикології, лінгвокультурології англійської мови.

Висновок. Фразеологічний фонд англійської мови настільки великий, що повне його дослідження звичайно не вмістилося б в рамки даної роботи. Проте на прикладі розглянутих фразеологізмів можна чітко уявити, наскільки різноманітні за своєю семантикою та виразністю є англійські фразеологізми з компонентом «засіб пересування». Як видно з наведених прикладів, найчастіше в досліджених текстах транспортної сфери використовуються фразеологізми з такої семантичної підгрупи як Road Transportation (55%), найрідше – фразеологічні одиниці з семантичної підгрупи Rail Transportation (8%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виноградов В.В. (1997) *Избранные труды. Лексикология и лексикография*/В.В. Виноградов. - М.: Наука.312 с.
2. Шанський Н.М. (1985). *Фразеологія сучасної російської мови*. - М.: Вища школа. 160с.
3. *Cambridge International Dictionary of Idioms*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 587 p.
4. Nahorna O. O. The use of the proper name in English idioms as an exponent of national culture / O. O. Nahorna // *Science and the present: coll. of scientific works of National Pedagogical Dragomanov University*. – К.: Dragomanov NPU, 2005. – № 52. – P. 189–195.

УДК 377

**ЛАТИНСКИЙ ЯЗЫК КАК ОСНОВНОЙ ВЕКТОР ИНТЕГРАЦИИ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ В МЕДИЦИНСКОМ
ОБРАЗОВАНИИ**

Рижняк Оксана

к. филол. н., доцент, препод. лат. языка

Кучеренко Светлана

базовый методист

Галянт Анастасия

препод. англ. языка

Сьомак Алина

препод. англ. языка,

Кировоградский медицинский колледж

Аннотация. Работа посвящена проблеме значения дисциплин гуманитарного цикла в подготовке конкурентноспособного специалиста медицинского профиля на примере использования интегративных особенностей курса «Основы латинского языка и медицинской терминологии».

Ключевые слова: латинский язык, интеграция, компетенции, инновации, методика.

Введение. Ковид 19, пандемия, локдаун и связанные с ними проблемы изменили отношение к медицине, медицинским работникам всех уровней и их подготовке. Специалисту нового времени уже недостаточно владеть определенной системой знаний и навыков, т.к. эта система находится в состоянии постоянного изменения. Поэтому выпускник медицинского колледжа, кроме освоения необходимых традиционных компетенций, должен научиться быстро реагировать на любые изменения в его профессиональной сфере. Общеизвестно, что каждые девять месяцев информация в обществе удваивается. Новые явления и предметы получают новые имена. Последние годы по вполне понятным причинам основу этой информации составляют именно медицинские и фармацевтические термины, а, следовательно, и среди

всех неологизмов преобладают термины именного этого профиля. Поэтому любой медицинский специалист должен быть готов к тому, чтоб в современных не определенных заранее условиях самостоятельно ориентироваться в происходящих процессах, непрерывно занимаясь самообразованием с использованием современных цифровых технологий и информационного пространства. Большая роль в этом освоении новой информации отводится дисциплинам лингвистического цикла как основному инструменту овладением новыми знаниями.

Цель работы - поиск новых приемов и методов в преподавании дисциплин лингвистического цикла в медицинских колледжах, направленный на интеграцию информации в процессе овладения студентами основ медицинской профессиональной терминологии. Традиционное образование, заикленное на ограниченной системе определенных знаний и навыков, уже не в состоянии обеспечить подготовку выпускников к последующей самостоятельной работе в экстремальных современных условиях, характеризующихся нестабильностью и определенной степенью кризистности.

Материалы и методы. В качестве материала исследования послужили программы и рекомендации МОН для медицинских колледжей по украинскому, английскому и латинскому языкам. Изучение опыта использования инновационных методов преподавания ведущих специалистов позволило прийти к определенным выводам.

Результаты и обсуждения. Одним из главных направлений инновационных изменений преподавания дисциплин лингвистического цикла является их четкая профессиональная направленность и межпредметная интеграция. При этом интеграция не должна сводится к элементарному согласованию основных медицинских терминов как основы лексического минимума по данным предметам. Первоначальное значение термина *интеграция* (лат. *Integratio* - восстановление, пополнение, от *integer* – целый) предполагает восстановлением и укрепление уже существенных связей между специальными профессиональными знаниями в результате чего, как правило,

формируется новая интегрированная терминологическая система. На наш взгляд, основным вектором интеграции профессиональных компетенций в медицинском образовании выступает именно латинский язык, а точнее, курс «Основы латинского языка и медицинской терминологии». Нет необходимости доказывать, что именно этот курс объединяет в себе основы всех профильных предметов, ведь еще древние утверждали, что *In via est in medicina sine lingua Latina – Нет пути в медицине без знания латинского языка*. Остановимся на более узком понимании термина *интеграции*.

Как уже отмечалось, события последних лет привели к существенному увеличению медицинских и фармацевтических терминов, большинство из которых практически сразу перешли в повседневный обиход. Большинство новых наименований все еще образованы по классическим моделям с использованием греко-латинских терминологических элементов. В то же время, можно отметить и новые тенденции – усиление аналитизма и использование определенных английских элементов. Эти моменты еще найдут свое отражение в рамках будущих филологических исследований. Наша задача – совместными усилиями сформировать у студентов четкое видение грамматических и словообразовательных моделей, понимание способов словопроизводства не только в традиционной терминологии, но и в пределах специальных неологизмов (*пульсоксиметр, бесконтактный пирометр, короновок, ковицид* и многие другие). Ситуация осложняется наличием большого количества вариантов и синонимов. Например, несколько хаотичное использование букв греческого алфавита для обозначения штаммов корона вирусной инфекции.

Определенную помощь в освоении новых терминов оказывает доступность современных информационно-компьютерных технологий, порождая при этом определенную зависимость вплоть до паники при их неожиданном отсутствии (отсутствие интернета). Именно поэтому, на наш взгляд, основное направление работы всех преподавателей филологического цикла необходимо направлять на формирование устойчивого навыка декодирования (и конструирования) медицинской терминологии, что позволит

выпускнику легко ориентироваться в любой изменившейся ситуации. Известен постулат о том, что нельзя лечить не распознанную болезнь, но именно лингвистические компетенции позволяют ускорить процесс ее распознавания и правильного поиска информации о способах и методах лечения.

Выводы. Неопределенность и нестабильность сложившейся ситуации как в медицине в целом, так и в медицинской терминологии в частности ставит перед преподавателями лингвистических дисциплин задачу поиска новых инновационных приемов и методов преподавания, что усиливает роль и значимость курса «Основы латинского языка и медицинской терминологии» как основного вектора интеграции профессиональных компетенций в медицинском образовании, в котором нет и не может быть мелочей.

ЗАСТОСУВАННЯ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ ПРОЄКТІВ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

**Служенко Ірина Володимирівна,
Литовченко Юлія Анатоліївна,**
викладачі української мови та літератури
Донбаський державний коледж технологій та управління,
м. Торецьк, Україна

Вступ. Одним з головних завдань освітнього процесу є формування й розвиток у здобувачів освіти дослідницьких умінь і навичок. Дослідницькі уміння і навички, як базові у підготовці фахівця, виявляють провідні характеристики процесу його професійного становлення, відображають універсальність його зв'язків з навколишнім світом, ініціюють здібності до творчої самореалізації, визначають ефективність пізнавальної діяльності, сприяють перенесенню знань, умінь і навичок дослідницької діяльності в будь-яку область пізнавальної і практичної діяльності.

Мета роботи. Сучасна молодь звикла всю інформацію брати з Інтернету, тобто рівень інформованості студентів дуже високий. Але часто вони не вміють перетворити інформацію в знання. Кількість інформації не приводить до системності знань. Тому стає важливим навчити студента правильно засвоювати інформацію – структурувати, упорядковувати, виділяти головне, знаходити взаємозв'язок, тобто навчити під гнучким керівництвом викладача розв'язувати творчі, дослідницькі, особисто або соціально значущі проблеми, отримувати конкретний результат у вигляді матеріального або ідеального продукту.

Часто ототожнюють два різних види діяльності — проєктування й дослідження. Дослідження виявляє те, що вже існує, проєктна діяльність створює новий продукт. Тобто проєктування передбачає планування, аналіз, пошук, реалізацію, результат (замислив → спроектував → здійснив). Під час

дослідження обирається явище (природне), яке викликало питання. Описується дане явище за допомогою цифр, графіків, схем, будується модель явища.

Матеріали і методи. Дослідницькі уміння і навички, як базові в підготовці фахівця, виявляють провідні характеристики процесу його професійного становлення, відображають універсальність його зв'язків з навколишнім світом, ініціюють здібності до творчої самореалізації, визначають ефективність пізнавальної діяльності, сприяють перенесенню знань, умінь і навичок дослідницької діяльності в будь-яку область пізнавальної і практичної діяльності.

У своїй роботі використовуємо такі методи пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, проблемного викладу, пошуково-дослідницький та метод проєктів. Наприклад, заняття з теми «В. Винниченко. Життя і творчість, громадська і політична діяльність» проводилось у формі історико-літературного дослідження діяльності письменника не тільки літературної, а й громадської та політичної, адже В. К. Винниченко - незвичайна особистість, людина непростой долі, відомий політичний діяч, публіцист, художник, справжній патріот України. Дуже важливими були міжпредметні зв'язки, особливо «Історія України», адже Володимир Кирилович був Головою Генерального Секретаріату Центральної Ради, потім очолив разом із С.Петлюрою Директорію. Студенти робили дослідження творчого і політичного становлення видатного діяча України в контексті національного та європейського культурно-історичного процесу, визначення персональної ролі в процесі українського державотворення, аналіз «літературного» та «політичного» портрета письменника.

Під час роботи над проєктом з теми «О.Довженко. Кіноповість «Зачарована Десна» студенти отримали випереджальні завдання. Захист проєктів проходила по-різному: студенти - «кореспонденти» підготували презентацію з повідомленнями про життєвий і творчий шлях О. Довженка; студенти - «сценарісти» дослідили композицію твору і створили в належній послідовності “кадри” до кінофільму; студенти-«літературознавці»

проаналізували образи кіноповісті, дібравши цитатну характеристику; студенти-«режисери» відтворили найяскравіші моменти життя митця в дитинстві, підготувавши інсценування частини кіноповісті.

Працюючи над проектом з теми «Література рідного краю. Творчість поетів-земляків», студенти створили літературні портрети поетів-земляків: М.Петренка, М.Чернявського, С.Черкасенка, В.Сосюри, діючої літературної студії «Муза» м.Торецька, показавши їх безпосередній зв'язок з рідним краєм - Донбасом. Під час захисту проєктів студенти презентували свої роботи, декламували поезії напам'ять, доповнювали їх власними слайдовими презентаціями та відеороликами.

Дослідницький проєкт з теми «І.Франко. Життєвий та творчий шлях» дозволив студентам дізнатися багато нового з особистого життя поета, розкрив нові, раніше невідомі грані життя й творчості визначного діяча нашої культури. Готуючись до заняття, студенти відчули гордість від того, що така людина належить до нашого народу, зрозуміли, що Франко жив і титанічно працював лише заради слави і кращого майбутнього України. Презентували свої проєкти: слайдові презентації, фотоальбоми, колажі та ін.

На занятті з вивчення драми-феєрії «Лісова пісня» Л. Українки студенти досліджували питання зради у творі. Презентували проєкти: інсценування, фотоколажі, літературний альбом, слайдову презентацію.

У літературно-пошуковому проєкті на матеріалі повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків» досліджувались фольклорно-міфологічні джерела образності у творчості письменника.

Працюючи над пошуково-дослідницьким проєктом «Українська діаспора Донбасу» члени гуртка «Український калейдоскоп» створили буклети, в яких було подано біографічні відомості, творчі доробки, зв'язок з Донбасом, вшанування пам'яті Василя Гайворонського, Емми Андрієвської, Володимира Біляйва та ін.

Під час вивчення творчості Л.Українки студенти згуртувались у міні-групи та висвітлювали такі відомості з життя великої української письменниці

– родинне і культурне оточення, світоглядні позиції, здобуття освіти, особисте і громадське життя, вшанування пам'яті. Студенти презентували результати своєї пошуково-дослідницької роботи: плакат-фотоколаж, плакат-схему, газету, доповідь, літературний альбом, мультимедійну презентацію.

Такі нестандартні заняття допомагають студентам висловити свою думку, робити зіставлення, порівняння, висновки, виявити свої почуття та емоції, артистичні здібності, вміння працювати з комп'ютером, довідковою літературою.

Пошуково-дослідницька діяльність – вища форма самоосвітньої діяльності, ефективний та цікавий вид навчання, який дає змогу кожному із студентів розширити свій світогляд, поглибити знання з теми, повною мірою виявити свої здібності й таланти. Знайти, створити, виділити із потоку інформації головне, оформити потрібні матеріали – це дуже важливо, але не менш важливо вміти представити результати своєї роботи, зацікавити, зробити висновки, підвести до їх розуміння слухачів та глядачів.

Обравши саме таку форму проведення заняття можна зняти з студентів жорстке напруження повсякдення, котре замінюється мобілізацією духовних та фізичних сил, активізацією здібностей та можливостей студентів.

Під час вивчення теми «Розділові знаки в складному реченні» застосовувались інтерактивні технології кооперативного, колективно-групового навчання. Студенти поділяються на групи, отримують завдання. Комп'ютер спочатку використовується як підручник. Під час роботи над інтерактивною вправою студенти не один раз могли повертатися до теоретичного матеріалу. Далі комп'ютер використовується для швидкого опитування всіх студентів одночасно і завдяки програмі одразу видавав результат-оцінку.

Дослідницький проєкт з теми «Морфемі і словотвірна структура слова. Основні способи словотвору» був спрямований на встановлення взаємозв'язку між лексичним значенням слова та його морфемною будовою, усвідомлення будови слова і процеси його утворення. Опановуючи тему, студенти здобули практичне уявлення про будову слова, удосконалили вміння виділяти значущі

частини слова (корінь, суфікс, префікс). Разом з тим спостерігали за роллю суфіксів і префіксів у творенні нових слів, дізналися про основне джерело поповнення нашої мови новими словами.

Такий проєкт сприяв формуванню комунікативної компетентності — здатності встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, а також виробляються практичні стійкі навички і вміння.

Дослідницький проєкт з теми «Стилістичні засоби фразеології. Основні групи фразеологізмів, багатозначність, синонімія й антонімія фразеологізмів» спрямований на збір інформації. Кожен із здобувачів освіти побував у ролі дослідника, продемонструвавши вміння творчо мислити, всебічно аналізувати мовні поняття та явища, висловлювати й аргументувати власні думки. Працюючи над проєктом, студенти вправно користувалися мовним багатством рідної мови та її лексичним різнобарв'ям, навчилися творчо та креативно мислити.

Результати та обговорення. Спостерігаючи за роботою по захисту проєктів, нами зроблено висновки, що завдяки пошуково-дослідницькій діяльності:

- розвиваються пізнавальні навички здобувачів освіти;
- спілкуючись з однолітками і викладачами, здобувачі освіти отримують насолоду від бесід на інтелектуальні теми, стають впевненішими;
- у студентів виробляється власний погляд на об'єкт дослідження;
- студенти набувають навичок орієнтування в інформаційному просторі;
- студенти навчаються самостійно систематизовувати свої знання;
- підвищується мотивація до навчання;
- виробляються практичні стійкі навички і вміння.

Під час використання методу, створюючи власні проєкти, студенти мають бути озброєні ґрунтовними знаннями з теми, що вивчається.

Висновки. Отже, у процесі своєї роботи ми переконалися, що практичне застосування методу проєктів на заняттях української мови та літератури виявило високий творчий потенціал здобувачів освіти, їх бажання і вміння

мислити нестандартно. Тобто проекти створюють повноцінні умови для реалізації принципів національного і громадянського виховання, для загального й мовленнєвого розвитку студентів, формування у них навичок грамотного письма та граматичних умінь, мотивації творчої самоактивності, формування досвіду творчої діяльності.

Особливо цінним активізуючим стимулом діяльності є те, що проектне навчання не порушує принципу невимушеності, по мірі виконання роботи зростає ступінь захопленості нею. Студенти вчаться на власному досвіді й досвіді своїх товаришів, бачать результат своєї власної праці.

Важливо, щоб викладач виконував лише корегуючу роль, а генераторами ідей були студенти. Створюючи певну презентацію для проектів, вони не тільки приносять користь викладачеві, а й краще запам'ятовують навчальний матеріал. Працюючи в режимі постійних шукань та новизни, молодь з радістю відвідує заняття, а інтерес до знань спонукає до самостійного знаходження джерела інформації. Пошуково-дослідницькі проекти – саме та форма, що розкриває творчу особистість студента. А людина, яка зацікавлена, хоче пізнати матеріал, засвоює його набагато краще, ніж та, що не зацікавлена змістом того, що вивчає. Завдання викладача: підтримати таку особистість, не дати згаснути тому вогнику, а навпаки розпалити з нього багаття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті // Вісник Київської обласної державної адміністрації. – 2002. – № 8. – С. 3-4.
2. Браташ Н. Метод проектів у програмі сприяння науковій творчості учнів / Н. Браташ // Завуч. – 2004. – № 34 (220). – С. 2–5.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
4. Кратасюк Л. Метод проектів у системі особистісно зорієнтованої мовної освіти / Л. Кратасюк //Українська мова і література в школі : Науково-методичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 10–14.

5. Никишина І.В. Інноваційна діяльність сучасного педагога: методичний посібник. - Вчитель, 2007. - 91 с.

7. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О.І Пометун. – К., 2003. – 192 с.

8. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект/Посібник для вчителів та студентів. – К.:СПД Богданова А.М., 2007. – 220 с.

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ У СУЧАСНОМУ ІСПАНОМОВНОМУ НАУКОВО-МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Стрюкова Надія Олексіївна

к. ф. н., доцент

Литовченко Віктор Олексійович,

Гарячий Євгеній Владиславович

Магістри

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Введення. Сучасний іспаномовний науково-медичний дискурс – це інституційний вид науково-дидактичного дискурсу, що представляється в контексті вищої освіти і є лінгвістично комунікативно-спрямованим на передачу інформації від науковців до спеціалістів, фахівців, студентів у галузі медицина з метою їх безперервної освіти та соціалізації пацієнтів у медичному просторі. Суб'єкти мовленнєвої взаємодії у науково-медичному дискурсі перебувають у ієрархічних взаємовідносинах із домінантою науковців і лікарів над студентами та пацієнтами. Науково-медичний дискурс формулює письмові, усні та електронні жанри.

Комунікативна стратегія – це глобальна ментальна репрезентація засобів, необхідних для досягнення певної мети — одиниця вищого рівня комунікативної ієрархії, а комунікативна тактика – це часткове явище, окремий інструмент реалізації загальної стратегії. Це - поняття, категорії, теорії та інший зміст наукової діяльності за допомогою термінологічних одиниць або спеціалізованих слів, які складають термінологію або набір структур та ресурсів, які пропонує мова для взаємодії та обміну інформацією у певній галузі знань. Ці носії відповідають структурам загальної мови з лінгвістичної точки зору, тобто ті ж фонічні сегменти та граматичні форми використовуються як іменники, прикметники, дієслова, які в поєднанні дозволять творити речення різних типів - це те, що можна назвати мовним виміром у науковому дискурсі.

Саме комунікативно-прагматичні цілі потребують визначення адекватних комунікативних стратегій і тактик науково-медичного іспаномовного медичного дискурсу.

Мета: оптимізувати вибір та реалізацію комунікативних стратегій і тактик науково-медичного іспаномовного медичного дискурсу.

Матеріали та методи. У дослідженні використані: соціолінгвістичний метод, прагматичний метод, когнітивно-семантичний метод, психолінгвістичний метод та лінгво-семіотичний підхід.

Результати і обговорення. Редакційні статті наукових журналів виконують наступні шість комунікативних цілей: 1) подяка, 2) думки, 3) дискурс журналу про журнал, 4) відзнаки, 5) інформація про події спільноти, 6) презентація статті у новому випуску журналу. Проте, професори дидактики наукового дискурсу зазначають, що незнання практичними авторами комунікативних тактик є однією з основних перешкод, з якими стикається автор, який має намір інтегруватися у наукову спільноту. У іспаномовному науково-медичному дискурсі про дослідження, що з'являється у засобах масової інформації, ми можемо встановити головну стратегію науково-практичної спрямованості адресата і такі комунікативні тактики:

- характеристика дослідження у конкретній сфері: координація, застосовність;
- оцінка досліджень та дослідників;
- інформація та наукове розповсюдження;
- аргументація та контраргументація навколо дослідження.

Отже, комунікативно-фахово орієнтована мета: передати наукову інформацію для подальшої професійної діяльності адресата, де чітко окреслені учасники наукового та освітнього процесу, а саме науковці, викладачі, лікарі, інтерни, резиденти, студенти, які перебувають у ієрархічному підпорядкуванні, вимагає застосування стратегії науково-практичної спрямованості адресата. Комунікативна стратегія реалізується через посередництво вищенаведених комунікативних тактик.

В той же час, використання концепції наукової термінології для реклами конкретного продукту, більш-менш адекватно або безпосередньо, вдаючись до стратегій, які повністю віддалені від наукової строгості, як-то поточна реклама, є воротами для поширення наукової термінології та передачі способу життя, а не для точного розповсюдження наукових знань. Насправді, і незважаючи на об'єктивність та нейтральність як характерні риси науково-медичного дискурсу та словникового запасу, який він використовує, присутність у рекламі цих лексичних елементів не має ефекту "об'єктивного та наукового бачення продукту", а навпаки, "суб'єктивного бачення здоров'я, пов'язаного з самим суб'єктом, з його емоціями та почуттями, і спрямованих на вираження ідеалу життя, щасливого, позитивного та оптимістичного світу", але також нереального, хибного та поверхневого світу, призначеного для суспільства, яке прагне щастя, навіть якщо воно є фальшиве щастя.

Теза, на якій наполягає Aldo Carbajal Rodríguez (2012), що діалог, встановлений у медичній консультації, більше підпорядковується риторичним та прагматичним стратегіям аргументації, ніж опису, поясненню та верифікації процесів хвороби, виходячи з припущення, що для пацієнта щоб краще зрозуміти медичні показання, необхідно мати мінімум медичної культури. Хоча мова, що використовується для позначення об'єктів, не залежить від іншого допоміжного засобу, у мові, яка використовується для опису відчуттів, використовуються приватні критерії, що може призвести до плутанини. З цієї причини лікарі повинні бути навчені виправляти вирази, щоб пацієнт без проблем повідомляв про свої симптоми для їх реєстрації. У цьому сенсі метафори та метонімії сприяють навчанню медичної культури, необхідної для лікування хвороб, полегшити вивчення загальнодоступних критеріїв визначення, щоб пацієнт міг без проблем виразити свої симптоми для реєстрації та подальшої діагностики. Така діалогова стратегія у медичному дискурсі реалізується через комунікативну тактику застосування метафор та метонімії.

Комунікативно – прагматична мета, що реалізується на рівні лікар-пацієнт полягає у виборі стратегії емоційно-позитивного налаштування адресата. Стратегії емоційно-позитивного налаштування адресата (пацієнта) реалізується через наступні тактики:

- тактика загально-емоційного налаштування адресата;
- тактика вияву солідарності адресанта й адресата;
- тактика апелювання до авторитету;
- тактика заклику до конкретних дій;
- тактика апелювання до авторитету.

Слід зазначати, що деякі комунікативні тактики можуть варіювати у межах комунікативних стратегій залежно від комунікативних цілей, і можуть бути однаковими для різних комунікативних стратегій. Реалізація мовних комунікативних стратегій відбувається завдяки свідомому використанню адресантом певних лексичних і граматичних засобів, синтаксичних моделей та риторичних прийомів, і навіть ідіом. Необхідно відмітити, що у іспаномовному науково-медичному дискурсі при використанні тактики вияву солідарності адресанта й адресата ідіоми (*unos modismos*) також мають велике значення.

Висновки.

1. Співвідношення комунікативно-прагматичних цілей адресанта у іспаномовному науково-медичному дискурсі з обраними ним комунікативними стратегіями і тактиками утворюють відповідні тактико-стратегічні комплексні об'єднання.

2. У виборі та реалізації комунікативних стратегій і тактик науково-медичного іспаномовного медичного дискурсу пріоритетна роль належить адресантові – науковцю, викладачу, лікарю, який відповідно організовує комунікативний процес, обумовлює характер мовних засобів і в такий спосіб впливає на поведінку адресата – інтерна, резидента, студента університету, перетворюючи його у члена професійної спільноти, який поділяє систему цінностей, знань і думок, норм і правил поведінки цієї спільноти.

3. Подальший комунікативно-прагматичний ефект реалізується на рівні лікар - пацієнт із застосуванням визначених стратегій та тактик медичного дискурсу.

БАГАТОКОМПОНЕНТНІ СКЛАДНОСУРЯДНІ КОНСТРУКЦІЇ У ЛІНГВОПРАКТИЦІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

Тимошенко Любов Сергіївна,
магістрант
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник:
Сабліна С. В.
к. філол. н., доц.

Вступ. Опис і поглиблений аналіз речення як багатоаспектної одиниці є актуальним у сучасному українському мовознавстві, адже саме реченнєві структури останніми десятиліттями активно аналізуються в межах антропоцентричних лінгвістичних парадигм. Особливо це стосується складних, зокрема багатокомпонентних речень, до складу яких входить три і більше предикативних частини, які сполучниково чи безсполучниково пов'язані між собою в єдине ціле. Такі конструкції особливо цікаві тим, що становлять собою логіко-граматичну, семантичну та формальну єдність простих чи ускладнених речень. Встановити ознаки такої єдності – одне з завдань сучасного вітчизняного синтаксису.

Однак вказане завдання можливо виконати за умови врахування типових і нетипових моделей будови багатокомпонентних конструкцій, які виявлені в українській мові з усіма її стильовими відмінностями. При цьому важливо враховувати синтаксичну норму, а не узус, а така здебільшого формувалася в українському художньому стилі новоукраїнської доби й лягла в основу синтаксичної норми сучасної української мови. Тому для розв'язання заявленої проблеми важливо описати ці конструкції на прикладах творчості максимальної кількості представників красного письменства, що не часто досліджується в сучасному мовознавстві.

Саме тому виділення моделей багатокомпонентних речень на основі індивідуального синтаксису письменників, відношення таких речень до мови й

мовлення, характеристика синтаксичних зв'язків і семантико-синтаксичних відношень між частинами й компонентами цих конструкцій, особливостей структури й сполучуваності їх компонентів є актуальним завданням в українському мовознавстві. У зв'язку з цим важливим є поглиблений аналіз кожного з різновидів складних конструкцій, узятих із творів Михайла Коцюбинського – впливового письменника й критика, твори якого свого часу також закладали підвалини літературної норми сучасної української мови.

Мета роботи: здійснити структурно-семантичний та стилістичний аналіз багатокомпонентних складносурядних конструкцій на матеріалі індивідуального синтаксису творів М. Коцюбинського.

Методи дослідження. Відповідно до мети дослідження інтерпретація матеріалу здійснюється на основі лінгвістичного опису з використанням прийомів синтаксичного моделювання, компонентного аналізу, класифікації і систематизації та елементів статистичного методу.

Результати дослідження. Багатокомпонентні складносурядні конструкції серед типово монозв'язкових багатокомпонентних речень – це уніфікована семантично однорядна модель зі складносурядною структурною основою. Загалом складносурядні речення досить докладно досліджені у вітчизняному мовознавстві [1,3,5, 6]. Звичайно, багатокомпонентні складносурядні речення не розглядаються окремо від двокомпонентних складносурядних конструкцій. Якщо ж вони й виділяються в окрему групу, то аналіз їх здійснюється дещо загально [1,с.203]. Останні дослідження з проблеми типології й функціонування складносурядних речень в сучасній українській мові цілком умотивовують виокремлення семантичних груп складносурядних речень із огляду на функційний потенціал сурядних сполучників та семантику предикативних частин [3, с. 2], що дозволяє предметно оперувати запропонованою типологією при аналізі синтаксичних фактів в окремих творах чи ідіостилях.

Мусимо визнати, що для мовостилю М. Коцюбинського багатокомпонентні складносурядні речення не є в пріоритеті, ми зафіксували незначну кількість таких речень, і вони становлять усього лише 0,6% від

загальної кількості складних багатокomпонентних речень. Це цілком пояснюється специфікою ідіостилю письменника, манері якого властива не описовість, а художній аналітизм, який на синтаксичному рівні найчастіше співвідноситься не з складнопідрядністю, а сурядністю. Аналізуючи зібраний синтаксичний матеріал у творах Михайла Коцюбинського, ми визначили, що багатокomпонентні структури, частини яких поєднуються сурядними сполучниками, здебільшого являє собою сполучення речень, кожне з яких окремо виконує однопланову комунікативну функцію та може бути цілком трансформоване в елементарні (прості) чи ускладнені речення. У таких об'єднаннях речень переважно функціують однакові сполучники, передусім єднальні чи, рідше, приєднувальні, наприклад: *Вони, виснажені, тихо йшли поміж очеретом, і тихо завивав звір, і хлюпало щось у воді* [2, I, с. 206]. Не випадково сурядний зв'язок усе частіше трактують як міжреченневий, текстуальний. У таких структурах наявне своєрідне «нанизування» речень, єднальні і деякі інші сполучники набувають приєднувального характеру.

У багатьох складносурядних багатокomпонентних конструкціях наявні більш складні семантико-структурні зв'язки між частинами, ніж в елементарних складносурядних реченнях та сполученнях речень із трьох і більше компонентів, їм властиві логіко-синтаксичний і формальний рівні членування. Наприклад, у реченні *Щодня вітер приносив свіжі дими, а люди свіжі оповідання, і ніхто більше не дивувався* [2, III, с. 76] сполучником **а** на логіко-синтаксичному рівні поєднуються два елементарні складносурядні єднальні речення з внутрішніми темпоральними семантико-синтаксичними відношеннями. За наявності у складносурядному багатокomпонентному реченні зіставно-протиставних відношень саме ці відношення стають домінуючими, що, очевидно, пов'язане з тим, що вони властиві зв'язаним, бінарним конструкціям.

Зіставний, а в окремих випадках і протиставний сполучник **а** з домінуючою функцією часто поєднується з єднальним сполучником **і**, що функціює як допоміжний і відповідає за внутрішнє членування

багатокомпонентного складносурядного речення. Сполучник *а* в таких випадках здебільшого поєднує просте і складносурядне речення, а єднальний *і* перебуває в постпозиції до нього, що цілком логічно на рівні семантико-синтаксичному.

Конструкції, у яких зовнішні протиставні сполучники вживаються після внутрішніх, єднальних, виділяються в текстах письменника значно рідше, наприклад: *Він мовчить, та вона все бачить, і сміх виривається назовні* [2, I, с. 194].

Наш аналіз багатокомпонентних складносурядних конструкцій якраз не підтвердив визнану багатьма лінгвістами економність мовних засобів, яка нібито властива лінгвопрактиці М. Коцюбинського: у його прозових творах фіксуємо й принцип надмірності, який найбільш чітко й простежується на рівні багатокомпонентного складносурядного речення. Найчастіше це проявляється не тільки в зростанні кількості простих речень у складі складносурядного, але і в нагромадженні різних видів повторів – як лексичних, так і синтаксичних: *Вони згадували своє село, свої хати, своїх людей, наче тільки вчора з ними бачились, — і часто якийсь рух або одно слово, незрозуміле чужому, викликало цілий рій згадок і невпинний регіт* [2, II, с. 20]; *І як люди по чужих землях живуть, і де які звірі водяться, і що всередині у чоловіка робиться, яке серце, з чого кров та як вона по жилах біжить* [2, II, с. 74].

Висновки. Багатокомпонентні складносурядні конструкції виявляються тим синтаксичним засобом, що дозволяє максимально висловити й оформити, наприклад, складні логіко-понятійні зв'язки, що так характерні для ідіостилю Михайла Коцюбинського з його художнім аналітизмом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завальнюк І. Я. Оновлена стилістична конотативність складносурядних речень в українському газетному мовленні початку ХХІ ст. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова. 2009. Вип. 5. С. 200–205.

2. Коцюбинський М. Твори: У 6 томах. Київ: вид. Академії наук УРСР, 1961 Т. 1–6.
3. Рула Н.В. Семантико-синтаксична типологія складносурядних речень в сучасній українській мові: дис. ... к. філол. н. 10.02.01. Луцьк: 2019. 260 с.
4. Спільник Т.М. Градаційне відношення в структурі складних сполучникових конструкцій сучасної української мови: автореф. дис. ... к. філол. н. 10.02.01. Харків: 2004. 20 с.
5. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні різновиди безсполучникових складносурядних речень у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць: наук. журнал*. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. №1. – С. 263–274.
6. Христіанінова Р. О. Співвідношення змістів предикативних частин у складносурядних реченнях. *Мовознавчий вісник : збірник наук. праць*. Черкаси : 2016. Вип. 21. С. 118–126.
7. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

STEM- ОСВІТА ЯК ОДНА ІЗ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В НУШ

Тихонова Тетяна Миколаївна,
вчитель вищої категорії, старший вчитель
НВК «КСШ I-III ступенів із поглибленим вивченням
іноземних мов-ДНЗ» КМР ДО
м. Кривий Ріг

Вступ./Introduction. Невід’ємною рисою людини сьогодення є вміння аналізувати ситуацію, розуміти її предтечу та прораховувати всі можливі варіанти розвитку подій з урахуванням специфіки становища та поставленої мети. Нова українська школа прагне стати школою життя, навчити учнів критично мислити та оволодіти медіа грамотою. Наявність конкуренції на ринку праці стимулює в учнівській молоді необхідність бути технічно творчою, тому на всіх етапах освітнього процесу доцільним є впровадження STEM-навчання. Саме засвоєння певного набору компетенцій та наскрізних вмінь, які будуть пронизувати всі предмети та стирати межі між ними, стає головною ціллю навчання.

Очікуваним результатом STEM-освіти мають стати молоді люди, спроможні брати на себе продумані ризики, креативно вирішувати проблеми та злагоджено співпрацювати у команді. STEAM підносить STEM на наступний рівень та усуває обмеження, замінюючи їх фантазією, критикою, запитом та інноваціями.

Система освіти, скерована на підтримку творчості та інноваційних навичок, і є STEAM-освіта (S – Science, T – Technology, E – Engineering, A – Art, M – Mathematics). Саме вона заохочує розвиток технологічних наукових напрямів, які дозволяють молоді брати участь у найбільших інноваційних проектах. При поєднанні наукових предметів (фізики, хімії, біології), технологій (інформатики, трудового навчання), математики з предметами

творчого циклу (образотворче мистецтво, музика) утворився напрямок STEAM. Саме ця освіта інтегрує отримані знання в досвід пізнання світу.

Методика STEAM сприяє розвитку творчого та критичного мислення і може бути ефективно спожита практично в будь-якій дисципліні в молодшій та у старшій школі.

Мета роботи./Aim. Метою статті є неухильна потреба привернути увагу до змін в сучасному світі та доцільність використання елементів STEAM на уроках англійської мови в Новій українській школі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Англійська мова давно стала не лише засобом спілкування з представниками інших країн. Вона - мова туризму, розважального контенту, науки, професійного зростання та прогресу.

Спільні проекти з різних шкільних дисциплін сприяють підвищенню цікавості учнів не лише до предмету «Англійська мова», який охоплює та поєднує майже всі сфери людського існування, вони стимулюють природне бажання дитини вільно почуватися в «темі» . Саме цьому сприяє STEAM-напрямок в освіті.

Для того, щоб вільно володіти іноземною мовою мало освоїти граматику, фонетику, синтаксис. Треба розуміти те, про що ти говориш. Користуючись іноземною мовою ми розширюємо свої знання, що дає можливість долучитися до світової інтелектуальної скарбниці та розширити свій світогляд.

В українській освіті одним з перших поштовхів для розвитку STEM став наказ МОН України № 188 від 29.02.2016 «Про утворення робочої групи з питань впровадження STEM освіти в Україні».

Елементи STEAM-освіти допомагають засвоювати навчальний матеріал з предмету та урізноманітнювати освітній процес, надихаючи учнів ставити питання як суддя; розробляти дизайн, як технолог; створювати макети як інженер; творити, як художник; доводити, як математик і при цьому мотивують до вивчення іноземної мови. Додає запалу можливість отримати оцінки з різних предметів за «одне» завдання.

Захоплюють дітей на уроках англійської мови в класах НУШ такі елементи STEAM-освіти:

- створення власного фільму про домашнього улюбленця або хобі (тематика змінюється залежно від класу та рівня сформованості мовленнєвої компетентності);

- озвучення уривків з мультфільмів та накладення субтитрів англійською мовою (бінарні уроки з інформатикою);

- створення будиночків є чудовим прикладом поєднання дизайну, мистецтва, технологій та інженерного мислення з англійською мовою. Інструкції для створення будиночків пишуться англійською мовою, що допомагає зацікавити навіть найслабших учнів засвоїти лексику з тем «My House», «My Town», «My School». Учні створюють макет сучасного чи стародавнього міста, міста майбутнього чи міста мрії та в процесі роботи засвоюють вживання лексичних одиниць теми в різних граматичних часах.

- дизайн та виготовлення паперових буклетів англійською мовою за допомогою графічної програми-редактора («Healthy and unhealthy habits», наприклад).

- розфарбовування малюнка, розшифрувавши коди кольорів. Учні користуються таблицями ASCII кодування та покроковою інструкцією. Результатом завдання є розфарбований нескладний малюнок-ілюстрація, який відповідає темі уроку чи присвячений певному дню календаря (Khanuka, наприклад).

Результати та обговорення./Results and discussion. Працюючи над STEAM – проектами школярі отримують більше автономності, вчаться бути самостійним, рішучими та брати на себе відповідальність, розвиваючи навички критичного мислення та працювати в команді, бути як провідним членом команди, так і підлеглим. Створюються умови для розкриття творчого потенціалу обдарованих дітей, а також умови для залучення дітей з різним рівнем розвитку здібностей.

STEAM допомагає учням опанувати чотири навички, які будуть їм потрібні протягом усього життя: озвучення бажаної мети, планування шляхів досягнення мети, дія відповідно до плану та презентація результату роботи.

Діти доволі легко орієнтуються в нюансах технологій, вчать, спілкуються, співпрацювати, засвоювати знання паралельно з кількох дисциплін.

Саме такі діти у майбутньому будуть успішними й займатимуться улюбленою справою, яка даватиме їм насолоду та наснагу протягом усього їхнього натхненного та багатого подіями життя.

Висновки./Conclusions. Стрімлива еволюція сучасних технологій веде до того, що в недалекому майбутньому з'являться пов'язані з технологією і високо технологічним виробництвом на стику з природничими науками професії, про які зараз навіть уявити важко. Затребуваними стануть будуть фахівці біо- та нано-технологій.

Вже сьогодні існують професії, напряду пов'язані зі STEM: архітектор, механік та інженер-будівельник, розробник веб-сайтів, біомедичний інженер, дизайнер продукції, аніматор, звукорежисер, дизайнер відеоігор, астрофізик, графічний дизайнер, телеведучий, модельєр, дизайнер інтер'єру, фотограф, всі професії пов'язані з кіноіндустрією...

Впровадження STEM-освіти змінює економіку нашої країни, робить її більш інноваційною та конкурентоспроможною. Потреби у STEM-фахівцях зростають у 2 рази швидше, ніж в інших професіях, тому що STEM розвиває здібності до дослідницької, аналітичної роботи, експериментування та критичного мислення.

Тож, оскільки все починається в житті з малого, будемо старанно та наполегливо працювати з нашими учнями на кожному уроці, надихаючи їх на активне та позитивне сприйняття світу, бо саме вони будуть опановувати професії майбутнього та створювати це Майбутнє.

ВЖИВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ У СКЛАДІ СТАЛИХ ВИРАЗІВ

Фаліштинська Анастасія Романівна,
студентка

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Вступ. На основі тисячолітніх спостережень за навколишнім світом у німецькій мові сформувалася велика кількість сталих виразів, які вважаються влучними та вдалимими і відображають певні зразки життєвого досвіду німецького народу. Таким чином, на цій основі виник цілий розділ лінгвістики, який вивчає ці сталі вирази, і називається – фразеологія.

Варто зазначити, що в у сучасній науці немає єдиної думки щодо проблеми сутності і визначення фразеологізму як мовної одиниці, оскільки існують наукові суперечки довкола фразеології як науки й характеру мовних явищ, які називають фразеологізмами. Існує думка, що такі суперечки спричинені здебільшого різними поглядами розуміння мовознавцями сутності самої фразеологічної одиниці.

А. В. Кунін зазначає, що «фразеологічні одиниці – це стійкі сполучення лексем» [3, с. 84]. Однією з ознак фразеологічних одиниць мовознавцями зазначається «мовленнєва стійкість, семантична цілісність і окрема оформленість» [1, с. 21]. Мовознавець В. В. Виноградов визнавав «за найбільш істотну ознаку фразеологічної одиниці її еквівалентність і синонімічність слову» [1, с. 58].

Оскільки фразеологізм є мовним явищем, яке існує у різних народностей, ми можемо припустити, що фразеологічні одиниці, до складу яких входять прикметники на позначення матеріальної оцінки, існують у різних мовах, так як ці одиниці відображають реалії життя. Проте ми не відкидаємо той факт, що для кожної культури відбувається різне психологічне наповнення матеріальної

цінності, яке виявляє себе в процесі перекладу фразеологічних одиниць на іншу мову [2, с. 182].

Мета дослідження. Описати сталі вирази, до складу яких входять ядерні лексеми *teuer, billig, reich ta arm* лексико-семантичного поля прикметників на позначення матеріальної цінності.

Матеріали та методи дослідження. У даній роботі було використано дані фразеологічних та одномовних словників. За допомогою методу суцільної вибірки нам вдалося виокремити приклади вживання прикметників, що входять до складу лексико-семантичного поля на позначення матеріальної цінності.

Сталі вирази з прикметником «teuer»

У німецькій мові існує такий сталий вираз «*Da ist guter Rat teuer!*» вживають, коли людина знаходиться в безпорадному становищі. У давнину слово «порада» відносилася до всього, про що голова племені та сім'ї повинен був дбати для того, щоб утримувати своїх домашніх. Ось чому сьогодні походять терміни *Hausrat, Gerät, Vorrat i Unrat*. Цей підзаголовок також включає *Heirat*, слово, яке спочатку означало "ведення домашнього господарства". Для того, щоб мати змогу дати хорошу пораду, часто була необхідна консультація, для якої учасники збирались у коло. У таких термінах, як *ein Rad schlagen*, є сліди цієї форми збирання. Прикметник *teuer* у фразі означає « щось цінне, що має велику цінність, те, що важко отримати».

Вислів «*seine Haut teuer verkaufen*» має значення «насилно відбиватись, максимально чинити опір, зробити краще, ніж очікувалося». У деяких ідіомах людська шкіра є представником усього людського тіла або всієї людської істоти. У той же час лінгвістично життя трактується як товар, що продається, наприклад, «*sein Leben teuer verkaufen*». Ця фраза вживається в виступах Мартіна Лютера. Він використовує її для віросповідання: «*Wenn wir aber sterben vmb Christus Worts willen / vnd wir frey bekennen / So sterben wir eines sehr ehrlichen tods / werden eytel heyligthumb / haben die haut theuwer gnug verkaufft*». В іншому випадку фраза в основному стосувалась війни і мала значення «ті, кого можна завербувати на військову службу, дорого продають шкіру». Але

здебільшого цей вираз використовувався у значенні «максимально ускладнити перемогу супернику», наприклад: «*Und darüm nahmen sie auch den festen Schlus / mit den Waffen in der Faust zu sterben / und ihre Haut teuer genug zu verkauffen*».

Фразеологізм «*sein Leben teuer verkaufen*» зі значенням «жорстоко відбиватися». Ця приказка, яка пов'язує життя з умовами торгівлі, зображує життя як товар. Особливо поетично цю картину сформував Фрідріх Шиллер: «*.. ist leben doch des Lebens höchstes Gut! / Ein Rasender, der es umsonst verschleudert!*».

Вислів «*alles, was gut und teuer ist*» застосовується о двох значеннях. Перше – стосовно людей має значення «багаті люди». Друге – стосується предметів і позначає «все, що дороге і якісне». Ця фраза вживається здебільшого у розмовній мові.

Існують також вираз «*geschenkt (noch) zu teuer sein*», що має значення «низьковартісний, знецінений».

Вираз «*etwas teuer bezahlen müssen*» має значення «за щось дорого платити, мати погані наслідки».

«*jemanden / jemandem kommt eine Sache teuer zu stehen*» вживається для того, щоб описати ситуацію, коли «хтось через щось опинився у неблагополучному положенні». Зрідка фраза може означати «заборгувати, за щось заступитися, за щось відповісти». Це загальне поняття відповідальності тут замінено на прикметник *teuer* у значенні «сильно посилене».

Сталі вирази з прикметником «billig»

Сталий вислів, який вживається у розмовній мові «*billig wegkommen*» має значення «доведеться трохи заплатити; несприятлива ситуація з відносно невеликими збитками, вижити без великих втрат».

Цікаве тлумачення виразу «*recht und billig*», що має значення «правильно і справедливо». Лише у 18 столітті прикметник «*billig*» отримав загальноновживане сьогодні значення «недорогий». Раніше прикметник «*billig*» використовувався як синонім до слова «правий, справедливий» і посилався на природне почуття справедливості (нім. *Billigkeit*) стосовно закону. У раніше

була поширена в правописі форма «*billich*» і застосовувалася з 11 століття. Через близькість законності до відповідності, контраст дешевий – дорогий (відповідний – невідповідний) став актуальним у 18 столітті і, зрештою, взяв гору.

Сьогодні «*billig*» також використовується у негативній конотації. Старе значення «справедливо» зберігається лише у виразі «*etwas billigen*» і має значення «щось погоджувати, схвалювати».

Такий розмовний вислів як «*jemandem zu billig sein*» означає «занадто мало, занадто невибагливий, бути занадто простим». Вираз використовується для того, щоб висловити невдоволення, неприйняття.

Вираз «*etwas ist nicht mehr als recht und billig*» має значення «щось, що само собою зрозуміло; те, що не потребує пояснення».

У німецькій мові ми можемо зустріти також таке прислів'я «*Was dem einen recht ist, ist dem anderen billig*» зі значеннями «це зручно для обох; обидвоє згодні; те, що належить одному, повинно належити і другому». У цьому прислів'ї було збережено початкове значення слова *billig*, тобто «правий, справедливий».

Сталі вирази з прикметником «*reich*»

До цього прикметника нам вдалося знайти лише один вислів: «*reich an etwas sein*», що має значення «бути багатим на щось». Проілюструємо вживання: *etwas in großer Menge, Fülle haben: Kartoffeln sind reich an Vitamin C; die Gegend ist reich an Mineralien; das Gemüse ist reich an Geschmack.*

Ми можемо припустити, що не вдалося знайти інші вирази з цим прикметником, оскільки було помічено велику кількість виразів, що вживаються не з прикметником *reich* та його формами, а з іменником *Reich* і з таким же зубстантивованим іменником.

Сталі вирази з прикметником «*arm*»

Вираз «*arm dran sein*» має значення «мати невдачу, бути зруйнованим, знаходитися з поганому положенні, бути в стані, який заслуговує на співчуття». Даний вислів вживається здебільшого в розмовній мові. Прикметник «*arm*»

вживається у цьому виразі в значенні «той, що заслуговує на співчуття, поганий, нещасний». Раніше фраза «*arm daran*» була можлива лише з предметом (*arm an etwas sein = nur wenig von etwas haben*), наприклад: «*An Hausgeräth ist hier ein solcher Mangel, daß die Leute ganz arm daran sind*». Можливо, вираз утворився через пропуск об'єкта.

Фразеологізм «*arm wie eine Kirchenmaus*» має значення «дуже бідний, той, що немає засобів на існування». Даний вислів утворився, оскільки миші здебільшого перебувають у коморах, де є що їсти, а церковна миша бідна, бо в церкві немає їжі. Це образне порівняння також використовується в Шотландії та Франції, що говорить про його давнє походження.

«*Arm wie Hiob / Job / Lazarus*» – це сталий вираз, що передає значення «дуже бідний». Книга Йова у Старому Завіті Біблії описує, як Йов переживав одне нещастя за іншим. Порівняння з Лазарем також бере свій початок у Біблії: у притчі про багача та бідного Лазаря. Після їх смерті Лазар опиняється на «лоні Авраама», тоді як багатій повинен терпіти нестерпний біль.

У німецькій мові існує також сталий вираз «*arm an etwas sein*», який має значення «мати нестачу чогось, бути бідним на щось». Наприклад: *diese Früchte sind arm an Vitaminen; das Leben ist arm an Freuden*.

Також є вираз «*um etwas ärmer werden*», що означає «щось втратити, стати біднішим, збідніти», наприклад: *der Sport ist um zwei Meister ärmer geworden; mit diesem Vorfall war sie um eine Illusion ärmer geworden*.

Результати і обговорення. З вищенаведених прикладів ми могли побачити, що ядерні лексеми «*teuer*», «*billig*», «*reich*» та «*arm*» лексико-семантичного поля прикметників на позначення матеріальної цінності дійсно зустрічаються у складі фразеологізмів та сталих виразів.

Висновки. Отже, на основі цих даних ми можемо зробити висновок, що прикметники на позначення матеріальної оцінки мають приклади вживання у сталих виразах у німецькій мові. Проте, у деяких виразах не завжди відображено саме те значення прикметника, що має відношення до матеріальної цінності.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии/ Н. Н. Амосова. – Л. : Наука, 1998. – 286 с.
2. Башманівський О. Л. Особливості вживання прикметників black та white в складі фразеологічних зворотів англійської мови. / О. Башманівський // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк, 2013. – № 20. – С. 181–185.
3. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка. Текст / А. В. Кунин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Высш. шк., 1996. – 381 с.

ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ІСПАНОМОВНИХ МЕДИЧНИХ СТАТЕЙ

Шаргай Ірина Євгеніївна

к. ф. н., доцент

Гарячий Євгеній Владиславович,

Литовченко Віктор Олексійович

Магістри

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Введення. На сьогодні проблема дослідження тексту є однією з провідних у лінгвістиці, проте залишається теоретично мало розробленою, а проведені дослідження поняття «текст» виявляють різноманітні методи та підходи до вивчення цього явища.

Важливою частиною на шляху його вивчення є дослідження медичного тексту, який є текстом спеціалізованим, орієнтованим на вузьке коло фахівців та стосується здоров'я людини, а тому має певні особливості. В такому аспекті важливо розуміти лінгвістичні риси медичного тексту, оскільки саме лінгвістичні особливості визначають не тільки його стиль, а і зміст.

Саме тому вивчення медичного тексту у його лінгвістичному, функціонально-стилістичному та когнітивному аспектах, вивчення його структури, стилів та жанрів, аналіз та дослідження функціонування медичних статей є надзвичайно актуальними та дискусійними.

Попри значний інтерес до проблеми вивчення лінгво-стилістичних властивостей та особливостей медичних текстів та значну кількість присвячених їм наукових праць, у лінгвістиці і досі є дискусійні положення стосовно вузькоспеціальних медичних статей, присвячених лікуванню окремо взятих нозологічних одиниць. Зокрема, до теперішнього часу відсутні дослідження, в яких би вивчалися лінгво-стилістичні властивості вузькоспеціальних статей, присвячених актуальній та невирішеній проблемі сучасної хірургії пошкоджень – політраумі, що і стало підставою для

проведення даного дослідження.

Мета: дослідити структурні та стилістичні особливості наукового медичного тексту у сучасному іспаномовному медіадискурсі.

Матеріали та методи. Дослідження базувалося на аналізі 30 статей за тематикою «Політравма», що функціонують в межах наукової медичної іспаномовної фахової періодики і здійснювалось на основі використання методів описового, лінгвістичного та стилістичного спостереження та аналізу.

Результати і обговорення. Кожна літературна мова, яка обслуговує різноманітні сфери суспільного життя, для найкращого і ефективного здійснення процесу спілкування сформувала своєрідні «підмови», а високий рівень розвитку суспільства створив безліч різноманітних ситуацій спілкування, які потребують особливої системи мовних засобів, або функціональних стилів.

Оскільки основною функцією наукового стилю є повідомлення та поширення нової інформації, то він має власні відмінні риси, а саме: інформативність, зрозумілість і предметність, об'єктивність, логічну послідовність, узагальненість, однозначність, точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументацію, пояснення причинно-наслідкових відношень, висновки.

Основними ж стилістичними відмінностями наукового стилю є абстрактна лексика, велика кількість термінів, схем, таблиць, графіків, іншомовних слів, наукова фразеологія, цитати, посилання, однозначна лексика, безсуб'єктність, безособовість синтаксису, відсутність авторських уподобань. Крім того, наукові тексти є монологічними та вживаються переважно в писемній формі.

Різновидами таких мовлених систем, що характеризуються специфічними для них рисами, які не виходять за рамки специфіки стилю у цілому, є жанри, серед яких одним з головних є наукова стаття. Вона є видом наукової публікації, у якій описані кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовані способи їх отримання, а також окреслені

перспективи подальших досліджень. Сучасна медична наукова стаття є складним та специфічним явищем у лінгвістиці, тому потребує особливого підходу до її вивчення.

Успішне функціонування наукової медичної статті можливе при додержанні певної логічної структури викладення матеріалу, яке дозволяє читачу чітко орієнтуватися у змісті та знайти потрібну йому інформацію, не читаючи статтю повністю. Структурування наукової статті допомагає вибудувати логічний ланцюжок від мети до результату та скласти короткий план дослідження, логічно викласти отримані результати та зіставити відповідність теми і досліджуваних проблем. Повною мірою це реалізується у конструкції IMRAD, яка виділяє наступні структурні елементи статті: заголовок (Título), анотація (Resumen), вступ (Introducción), матеріали та методи дослідження (Materiales y métodos), результати дослідження (Resultados), їх обговорення (Discusión), висновки (Conclusiones), таблиці та рисунки (Tablas y Figuras), подяки (Agradecimientos), рекомендації (Recomendaciones), список використаних джерел (Referencias bibliográficas, Bibliografía). Відповідність наукової медичної статті структурі IMRAD є її провідною ознакою.

Основними стилістичними особливостями наукової медичної статті є її інформативна насиченість, об'єктивність, строгість та простота викладення інформації, абстрагованість, стандартизованість, однозначність і точність передачі інформації, суб'єктивізм, деонтологічні та етичні аспекти та переважно письмова форма існування. Для неї характерні наявність специфічних термінів, вживання слів у прямому значенні, широке використання складних речень з чітким логічним зв'язком між компонентами, стрункість викладу думки, логічна будова, цитування та посилання на першоджерела.

Наукова медична стаття включає велику кількість латинських або грецьких термінів, аббревіатур та скорочень, метафоричних та мовних штамів, дієслово-іменникових словосполучень, конструкції з модальними дієсловами, прикметники у порівняльному ступені, складні сполучники. Завдяки таким

особливостям досягається беземоційність, об'єктивність, точність та доведеність викладених фактів. Цінність наукової медичної статті визначається її науковою новизною та відтворюваністю результатів дослідження в клінічній практиці.

Для текстів медичних статей були характерні пасивні конструкції, безособові форми дієслів та переважання номінативних частин мови над дієсловами. Темпоральність медичних текстів характеризується переважанням дієслівних форм теперішнього та минулого часів.

У наукових медичних вузькоспеціальних статтях за тематикою «Політравма» структурно-граматичний та лексичний зв'язок між елементами тексту забезпечується засобами когезії, які поєднують слова та речення. До них відносяться референція, субституція, еліпсис та кон'юнкція. Лексична когезія утворюється повтором слова чи словосполучення або вживанням лексичної одиниці спільної тематичної групи (синоніми, антоніми, гіпоніми та гіпероніми, т. д.). Використання дієслів одного виду та часу дозволяє досягти єдності видових та часових форм. Речення-скрепи забезпечують наукову дискусію одночасно з послідовним викладенням матеріалу та дають змогу логічно та плавно переходити від однієї думки до іншої, а структура IMRAD реалізує формальні, графічні та стилістичні засоби зв'язності.

Медичні терміни утворюють назви та максимально коректне визначення конкретного явища у медичному дискурсі. Медичний термін має відношення до медичної термінологічної системи, не залежить від контексту та не має синонімів, проте має точне наукове визначення, є систематичним, однозначним та позбавленим експресії, семантично прозорим, коротким, зрозумілим та зручним для запам'ятовування.

Провідною ознакою іспаномовних вузькоспеціальних медичних статей за тематикою «Політравма» є широке використання специфічних термінів. Вони відображують усі аспекти цього явища, насамперед, саме поняття політравми, її структуру, описують отримані травматичні пошкодження, діагностичні та лікувальні заходи, прогностичні критерії тощо.

Більшість термінів стосується анатомічної термінології, їх основою є латинські та грецькі слова. Полісемія, утворена на основі метафори, метонімії та омонімії, значно збільшує кількість медичних термінів, уточнює та деталізує їх значення, надає нових значень загальнонавчаним словам, сприяє збагаченню та розвитку медичного дискурсу. Синонімія, яка утворюється семантикою та етимологією словотворчих елементів, ступенем їх новизни та особливостями функціонування, наповнює медичний термін глибоким причинним та клінічним змістом. Так, термін «політравма» має 8 синонімів, а «постраждалий внаслідок політравми» - 12.

Антонімія реалізує протиставлення лексичних значень термінів, чим зумовлює тісні контрастні й асоціативні логічні зв'язки між ними, що підсилює ефект сприйняття інформації та її актуальність. У медичній термінології антонімічні пари частіше за все є лексичними.

У наукових вузькоспеціальних медичних статтях за тематикою «Політравма» широко представлені аббревіатури, які скорочують написання та вимову слова (терміна) чи словосполучення і властиві лише даному терміну. Професіоналізми зустрічаються рідко, оскільки вони не є загальноприйнятими в професійному науковому медичному дискурсі. Основною рисою статей була відсутність фразеологізмів, використання яких у писемному науковому мовленні не допускається.

Іспаномовним вузькоспеціальним медичним статтям за тематикою «Політравма» притаманні академічний виклад, точність та однозначність інформації, що передається, переконливість аргументації та використаної доказової бази, логічна послідовність викладу, лаконічність та абстрактність. Суворі деонтологічні та морально-етичні норми, які розповсюджуються на тему людського здоров'я, виключають використання недоречних порівнянь, іроній, тотожностей, епітетів, метафор, алегорій та інших художніх стилістичних прийомів. Тексти медичних статей, базуючись на твердій доказовій базі та однозначності тлумачення інформації, виключають стилістичні прийоми, які порушують звичний порядок слів у реченні, можуть давати двояке тлумачення

інформації, впливають на психо-емоційний фон читача.

Найбільш вживаними стилістичними фігурами, які функціонують у вузькоспеціальних медичних статтях за тематикою «Політравма», були фігури накопичення, а саме - анафора, ампліфікація та градація. Саме вони найбільше впливають на всебічне сприйняття специфічної інформації, дають змогу чітко оцінити загальний стан постраждалого та клінічні прояви травматичних ушкоджень, обрати діагностичний алгоритм та оптимальну лікувальну тактику. Стилiстичні прийоми уникнення найчастіше були представлені еліпсом та асиндетоном, хоча і використовувались досить рідко.

Висновки.

1. Смысловий зв'язок речень в іспаномовних наукових статтях досягається засобами когерентності, а саме за допомогою семантичних, формально-граматичних, логічних та стилістичних засобів зв'язку, які трансформують існуючу інформацію у текст та покращують і спрощують її передачу читачеві, унеможливаючи її двояке тлумачення.

2. Основним засобом аналізу наукових медичних статей є структура IMRAD, яка вибудовує логічний ланцюжок від мети до результату проведеного дослідження, чітко викладає отримані результати та дозволяє зіставити відповідність теми і проблеми, яка досліджується.

3. Медичні терміни у іспаномовних наукових статтях, які є загальноприйнятими у сучасному медичному дискурсі, значною мірою спрощують розуміння тексту та його аналіз фахівцями, дозволяють однозначно інтерпретувати результати досліджень та ясно зрозуміти основний зміст статті.

4. Використання стилістичних фігур у вузькоспеціальних медичних статтях за тематикою «Політравма» обмежене, а фігури, що функціонують, не впливають на художнє забарвлення тексту, проте значно покращують та спрощують процес передачі інформації, її сприйняття та аналіз.

ПЕЙОРАТИВНА ЛЕКСИКА В НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Шутова Поліна Дмитрівна

Студентка

Донецький Національний університет ім. Василя Стуса

Вінниця, Україна

Вступ. Останнім часом все частіше об'єктом уваги дослідників стає пейоративна лексика. Проблеми пейоративної лексики досліджували як на матеріалі української (Білоконенко Л. А., Єрмоленко С. Я., Коваленко Е.В.), так і німецької мов (Розен Е. В., *Голод О. Є.*). Ознакою розмовного стилю усного спілкування є стильова розмовна норма. У працях, присвячених пейоративам, даний пласт лексики всебічно не досліджувався. Українські та російські мовознавці зосереджують свою увагу переважно на аналізі структурно-семантичних особливостей емотивної лексики, натомість лінгвісти з німецькомовних та англомовних країн досліджують її психо- та прагмалінгвістичні аспекти.

Мета роботи полягає у комплексному вивченні пейоративної лексики з урахуванням її лексико-семантичних та функціональних особливостей.

Предметом дослідження є визначення термінів "пейоратив" і "лайливе слово" та роль контексту в функціонуванні пейоративної лексики.

Об'єктом вивчення виступають слова пейоративної лексики в українській та англійській мовах.

Практичним матеріалом дослідження слугували дані, які були отримані за допомогою суцільної вибірки з лексикографічних джерел:

Duden – Das Große Wörterbuch der deutschen Sprache in zehn Bänden Hrsg. von Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag. – 4800 S.

PONS. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache von H. Küpper – Stuttgart, Dresden Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1998. – 460 S.

загальним обсягом 2 лексикографічних джерела

Результати та обговорення. Термін «розмовна лексика» вже давно існує в мовознавстві. Таку лексику ще називають просторічною. Подібна лексика використовується при неофіційному, невимушеному спілкуванні. Деякі різновиди розмовної лексики можуть не належати до літературної мови, однак в цілому розмовні слова повинні відповідати нормам літературної мови, додаючи висловлюванню розмовних рис.

Пейоратив або пейоративна лексика - це слова та словосполучення, які висловлюють негативну оцінку будь чого та будь кого, невдоволення, засудження, іронію або призирство. Словникові одиниці з негативно-оціночним значенням становлять більш численну групу, ніж семантична підгрупа лексичних одиниць з позитивно-оціночним значенням, або меліоративи.

Пейоративна лексика займає лише малу частину у величезному просторі аксіологічних механізмів. Пейоративи схожі на хамелеонів, так як теж можуть змінювати своє забарвлення і висловлювати різні відтінки почуттів та їх ступінь. Якщо в тексті є пейоратив, то там найчастіше можна зустріти глузування, іронію, сарказм, обурення, гнів, загрозу, невдоволення або розчарування. Поняття "пейорація" в лінгвістиці досліджується як в широкому, так і вузькому сенсах. Достовірним лексикографічним критерієм пейоративності багато вчених визнають наявність певних словникових поміток.

Одна з особливостей пейоративної лексики полягає в складності її відтворення при перекладі. За особливостями функціонування пейоративів в мовленні Голод О. Є виділяє дві категорії: абсолютна та релятивна лексика.

Голод О. Є. виділяє наступні групи лексем, що виступають у ролі релятивної пейоративної лексики:

1) негативно-оцінні лексеми: *Alkoholiker* 'алкоголік', *Dieb* 'Злодій', *Dilletant* 'дилетант'.

2) слова, що позначають ідеологічну, національну, партійну, соціальну, конфесійну, приналежності: *Kommunist* 'Комуніст', *Kapitalist* 'капіталіст', *Atheist* 'атеїст', *Katholik* 'католик'

3) Інші нейтральні лексеми. Особливістю функціонування пейоративів у тексті є закон атракції емотивів, який полягає в підвищеній концентрації емотивних одиниць з однополюсними емотивними семами в межах висловлювання чи тексту.

Лексико-семантична класифікація пейоративної лексики у німецькій мові. Ми розглядаємо пейоративну лексику за функціональною ознакою на двох рівнях — мовному та мовленнєвому.

Загалом пейоративну лексику на позначення людини ми поділяємо на наступні групи:

1) Пейоративи на позначення рис характеру і способу поведінки адресата: нім. *Keifhexe* 'сварлива відьма', нім. *Tratschweib* 'пліткарка', нім. *Arschlecker* 'підлабузник' (49% емпіричного матеріалу).

2) Універсальні пейоративи: нім. *Sauluder* 'пройдисвіт', нім. *Mistkerl* 'сволота'.

3) Пейоративи на позначення особливостей зовнішності і віку адресата: нім. *Bohnenstange* 'каланча', нім. *(alte) Schachtel* 'стара карга', нім. *(alter) Bock* 'старий козел', нім. *Krauterer* 'халтурущик'.

4) Пейоративи на позначення регіональної та національної приналежності адресата: нім. *Gescherter* 'дурень', нім. *Katzelmacher* 'італійчик', нім. *Piefke* 'німець', нім. *Tschusch* 'іноземець'.

5) Пейоративи на позначення професійної приналежності адресата: нім. *Glanzarsch*, нім. *Tippsse* 'секретутка', нім. *Bürohengst* 'офісний планктон'.

За семантично-морфологічними критеріями, пейоративна лексика може бути поділена на непохідну та похідну. До непохідних пейоративів належать лексеми, які мають лише пейоративне значення: нім. *Nutte* 'новія', нім. *Trottel* 'дурень', нім. *Bengel* 'балбес', нім. *Luder* 'стерва', нім. *Schuft* 'негідник'. Похідні пейоративи поділяються на дві категорії: Структурно-похідні пейоративи, що також називаються формальними та семантично-похідні пейоративи або метафоричні та метонімічні пейоративи.

Висновки. В ході аналізу, було з'ясовано, що основною сферою реалізації розмовної мови є повсякденна комунікативна комунікація, що відбувається в неформальній атмосфері. Сильова розмовна норма — ознака розмовного стилю спілкування.

Пейоративами ми називаємо лексичні одиниці, що виражають негативну оцінку чогось або когось, несхвалення, осуд чи презирство та в структуру лексичного значення яких входить негативна емотивна сема. До структури конотативного аспекту, що є частиною структури пейоративів, належить також емотивний компонент, що дає підставу вважати терміни конотативний аспект та емотивний аспект синонімами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голод О. Є. Особливості семантики та функціонування пейоративної лексики в сучасній німецькій мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови” / О. Є. Голод. – Львів, 2001.

2. Білоконенко Л. А. Пейоративна й інвективна лексика в міжособистісному конфлікті / Л. А. Білоконенко // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету. – 2012. – № 7, ч. 2. – С. 119–127.

3. Коваленко, Е.В. Лексические единицы отрицательной семантики / Е.В. Коваленко // Изучение иностранных языков в аспекте взаимодействия культур: материалы международной научно-практической конференции. – Уссурийск: Изд-во УГПИ, 2006. – С. 58–65.

ГРАМАТИЧНІ ЕМФАТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДЖЕРЕМІ ХАНТА

Яницький Єгор Ігорович,
студент другого курсу магістратури факультету іноземних мов
Криворізького державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: У статті розглянуто сутність терміну «емфаза», а також досліджено та проаналізовано граматичні емфатичні конструкції на матеріалі промов та виступів сучасного британського політика Джеремі Ханта, які є у вільному доступі в мережі Інтернет.

Ключові слова: емфаза, емфатичні конструкції, граматичні емфатичні конструкції, політичний дискурс

Засоби, що забезпечують підсилену виразність висловлювання та визначаються як емфатичні спостерігаються у всіх мовах світу. З лінгвістичної точки зору, дослідження емфатичних засобів є важливим завданням, адже вони допомагають набуту мовленню певної експресивності, чіткості та емоційного забарвлення.

Словник української мови в 11 томах витлумачує термін «емфаза» як «підсилення емоційної виразності мови за допомогою зміни інтонації та різних риторичних фігур; напруженість при вимові певних звуків» [1].

Об'єктом дослідження є політичний дискурс, який представлено промовами британського політика сьогодення – Джеремі Ханта. Серед способів створення емфази у дискурсі Д. Ханта виокремлюємо граматичні засоби, до яких належать 1) псевдо-порівняльні конструкції (*as...as*); 2) розщеплені речення (*It + be + X + clause*) та 3) структура *more than ever + before*

Прикладом використання псевдо-порівняльної конструкції *as much as* у політичному дискурсі Джеремі Ханта є промова 2019 року про утиски та переслідування християн, в якій політик стверджує, що у Великобританії є

третьою після американців і китайців за величиною дипломатичною мережею серед всіх країн поряд з французькою та цікавиться, чи все можливе роблять політики для вирішення цього питання:

*(1) And as me and my team at the Foreign Office reflected on this, we wanted to ask ourselves a question as to whether the FCO, which has one of the best global networks of any diplomatic service – we basically after the Americans and the Chinese have the third biggest diplomatic network of any country alongside the French – and we wanted to ask ourselves a question as to whether we really are doing **as much as** we possibly could [2].*

Подібними зразками є наступні речення:

*(2) We will go beyond institutions to seek to sign **as many staff in the NHS as** we can to the safety campaign [3];*

*(3) Their role will be to help **as many schools as** possible sign up to the School Games [4].*

Розщеплені речення (*Cleft sentences*) є наступним граматичним засобом вираження емпізи у промовах Д. Ханта. В сучасній англійській мові розщеплені речення дозволяють стилістично акцентувати той чи інший елемент, що несе важливе семантичне забарвлення.

Приклад розщепленого речення зустрічається у виступі Джеремі Ханта 2014 року, в якій політик заявляє, що саме лікарі, медсестри, помічники лікарів і менеджери створюють міцну систему охорони здоров'я, але цього неможливо добитися, якщо спробувати перекласти на субпідрядників завдання розробки рішення. Це завдання – особистий пріоритет політика: більш ефективно використання ІТ для вивільнення часу персоналові:

*(4) **It is our doctors, nurses, healthcare assistants and managers who** will create a sustainable NHS but we won't grip this if we try to subcontract the challenge of working out the solution [5].*

В наведеному реченні бачимо приклад вживання розщепленого речення *It + be + X + clause*. В цьому типі розщеплених речень акцент виразу зміщується, якщо порівнювати з простим реченням.

Вживання граматичної структури *more than ever* зумовлене наміром мовця надати певній ситуації важливості, якщо порівнювати з минулими подіями. Джеремі Хант у своєму дискурсі використовує конструкцію *more than ever + before*, що надає ще більшої акцентуалізації. Д. Хант уживає її у своєму виступі щодо забезпечення літніх людей повною медичною підтримкою та удосконалення загальної медичної практики, що має велике значення:

(5) ... *which is why we need effective, strong and expanding general practice **more than ever** before in the history of the NHS* [6]

Подібними прикладами слугують наступні:

(6) *Having a rules-based international order has made us **more** prosperous and successful **than ever** before in the history of humanity* [7];

(7) *...the World Bank and the World Trade Organisation – has combined with an American-led security umbrella to create the conditions for peace, stability and trade, allowing **more** human beings to lift themselves out of poverty **than ever** before in history* [8].

Отже, бачимо, що граматичні емпатичні конструкції широко представлені у сучасному політичному дискурсі британського політика Джеремі Ханта. Вони допомагають зробити мовлення виразнішим, а також звернути увагу слухача до певної інформації, що досить важливо у політичних промовах. Перспективами подальших досліджень є аналіз емпатичних граматичних засобів у промовах інших британських політиків та їх зіставлення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Словник [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/emfaza#:~:text=ЕМФАЗА%2С%20и,i%20застосуванням%20різних%20риторичних%20фігур>.
2. Промова [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2019-speech-on-persecution-of-christians/>
3. Промова [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2014-speech-in-seattle/>

4. Промова [Электронный ресурс] // Режим доступа:
<https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2011-speech-on-school-games/>
5. Промова [Электронный ресурс] // Режим доступа:
<https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2014-speech-to-kings-fund/>
6. Промова [Электронный ресурс] // Режим доступа:
<https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2015-speech-on-gps/>
7. Промова [Электронный ресурс] // Режим доступа:
<https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2018-speech-at-policy-exchange/>
8. Промова [Электронный ресурс] // Режим доступа:
<https://www.ukpol.co.uk/jeremy-hunt-2019-speech-on-britains-role-in-a-post-brexit-world/>

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

СОЦИАЛЬНАЯ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТЬ КАК «МЕГАТРЭНД» РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Гаврильченко Роман Владимирович
Аспирант 2-курса
Киевского университета имени Бориса Гринченко

Введение. Изучая вопросы касающиеся развития современного общества, а именно его неопределенности, замечаешь, что в ученой среде нет четкого понимания: какие в обществе есть сейчас классы, по какой четкой категории они определяются, как и почему они переходят из одного класса в другой.

Мне кажется, что возможно ключи к этим вопросам находятся в несколько другой сфере – сфере экономики, производства. Необходимо сначала изучить саму экономику глобально, производство, задаться правильными вопросами, исключить ошибочные выводы и тогда перейти к изучению общества в целом.

Цель работы. Определить правильность утверждения «Цифрового общества» в глобальном масштабе, изучить общество с учетом разделения его на «административные» и «производственные» участки, выявить проблемные моменты, найти пути их устранения.

Материалы и методы. Философский метод исследования (диалектический) - позволит рассмотреть проблематику со всех сторон, углубиться в источник изучаемого вопроса, а также возможность «заглянуть» в будущее, путем выстраивания взаимоисключающих явлений изучаемого предмета и выйти на его «сущность».

Также рассмотрю проблему со стороны синергетического метода путем изучения доли случайности в изучаемом вопросе.

Культурологический метод позволит рассмотреть изучаемый вопрос с точки зрения влияния «культурно-исторического» фактора: как именно культурное развитие в историческом контексте влияет и повлияло на изучаемую тему.

Информационный метод также пригодится как метод наблюдения за изменениями в бытии общества путем его информационного влияния.

Также по мере изучения и углубления и темы будут подтянуты другие методы.

Сравнение – также важный метод исследования, позволяющий сопоставить объект исследования с другими, и найти или что-то объединяющее или исключить сходство, которое позволит развить уже исследованное или начать изучение с «нового письма».

Результаты и обсуждения. Сейчас в информационном поле, как и официальной науке, бытует определение того, что человечество живет в постиндустриальную эпоху – эпоху глобальной информации, что «человека-производственника» и самого производства уже нет и кругом только люди, работающие с информацией и на этом строящие свое благосостояние. Действительно, исходя из «информационного поля» окружающего нашу действительность видно, что наиболее обеспеченные в финансовом плане как раз те слои населения, которые работают с информацией, а именно разнообразные программисты, экономисты, финансисты и отходящие от них юристы, артисты, актеры и певцы (ведь они тоже зарабатывают с контента) и другие. А также можно видеть сокращение производственных мощностей в глобальных масштабах, о чем и пишут ученые, непосредственно описывающие и изучающие то, что они видят вокруг себя, в своих странах. И изучая их работы, у меня нет оснований не верить тому, что они описывают и изучают.

Но, я задался вопросом, если человечество живет в постиндустриальную эпоху, то люди, которые преуспевают на информационном поприще – в чем они проявляют свою успешность? В каких атрибутах это все выражается, что они предъявляют в качестве доказательств – счета в банках? Очевидно же, что

нет. Доказательством достатка и обеспеченности является потребление материальных благ, таких как современные авто, бытовая техника, косметика, множества разной одежды, красивые дома и дорогие строительные материалы в них с современным и дорогим интерьером, продукты питания, качество которых зависит от современных технологий их производства, и др. К тому же, что стоит в словосочетании «информационный век»? Просто информация? В таком случае, каким путем она передаётся, какие технические и технологические решения используются, по каким проводам идет информация, через какие устройства, где это все храниться, кто это разрабатывает? Ответ ведь очевидный, информация идет по оптоволокну к базовым станциям, от которых идет сигнал на мобильные устройства, затем вся информация хранится на серверах, плюс еще сигналы со спутника, т.е. космические технологии и аппаратура (может не совсем точно, но суть от этого не меняется).

Назревает только один вывод из этого: «индустриальный век» никуда не делся, он есть, он действует. А исходя из того, что в случае исчезновения всех материальных инструментов, обеспечивающих поток информации, исчезновения производства, обеспечивающего в материальном виде достижения человеческого развития, ослабеет поток информации – и уровень получения материальных благ снизиться до уровня начала промышленной революции. Для меня кажется очевидным тот вывод, что «мир информации» является составной частью «индустриального периода» развития нашего общества, играет роль звена, обеспечивающего скорость получения и обмена информации в промышленном производстве.

Если мои предположения верны, то в глобальном смысле получается картина разделения промышленного производства в мировом масштабе, где есть центры производства, которые сосредоточены в основном в Азии, центры обеспечения сырьем, а также центры администрирования (Европа, Северная Америка). Для своевременного и быстрого управления этими растянутыми на всю планету «центрами сосредоточения» необходима универсальная система

обмена информацией, которая в современном мире создана, функционирует и соответствует требованиям текущего момента.

Выводы. Вникнув в понятие «глобализация», необходимо рассмотреть в нем также и социальные механизмы, которые осуществляют процесс обеспечения глобального производства, где на мой взгляд в планетарном масштабе произошло разделение производственного цикла в масштабах континентов. А раз так, то и само общество необходимо изучать в глобальном масштабе. Если исследователи утверждают, что рабочего класса в их стране исчезающе мало, и они к пролетариату пытаются отнести, например, служащих, то очевидно, что это будет вводить исследователя в заблуждение. Для исследования рабочего класса необходимо обратить внимание на промышленные центры производства. И, если изучать общество, то его нужно изучать в «общепланетарном» масштабе, как огромный комбинат, где есть владельцы и управленцы, администрация, интеллигенция и рабочие. Только все они разбросаны в масштабах всей планеты.

Уверен, что при таком изучении вопроса, можно будет прояснить проблему социальной неопределенности современного общества.

РЕЛІГІЙНІСТЬ В АНТРОПОЛОГІЧНИХ ПОШУКАХ КАРОЛЯ ВОЙТИЛИ

Довгань Марія Григорівна

к. філософських наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка

Вступ. Німецький філософ та культуролог, представник Марбурзької школи неокантіанства Е. Кассіерер розрізняв три способи розуміння людини: релігійний, філософський та науковий. При першому людина трактується як недосконала подоба Бога. При філософському вона вивчається через пізнаюче „я”, завдяки якому перетворює зовнішній світ. При науковому людина розглядається як вершина еволюції. Однак Кароль Войтила намагається синтезувати ці три способи трактування людини, що дозволяє глибше проаналізувати її сутність та розкриває багатогранність людської особи.

Мета роботи. Вивчити погляди Кароля Войтили на релігійний вимір людини, що дозволить виявити основні проблеми становлення внутрішнього світу людини відповідно до адекватної антропології Кароля Войтили.

Матеріали та методи. Релігійність сучасної людини в оцінці Кароля Войтили становить для нас особливий інтерес як узагальнення основних проблем здійснення релігійного виміру особи. Розриваючи значення релігійності, в енцикліці „Про Євхаристію в життя Церкви” [1] він аргументує важливість релігійної віри та культових практик у духовному зрості людини. У праці „Не бійтесь!”. Розмови з Іваном Павлом II” [2] Кароль Войтила пише про природну релігійність людини, однак акцентує на проблемі особистої віри. У книзі містяться цінні думки стосовно особи, віри, традицій, розкрито також невідомі сторінки біографії Кароля Войтили. Значення релігії у житті людини аналізується також у праці „Революція духу. Суспільна доктрина Церкви у баченні кардинала Кароля Войтили”.

В енцикліці „Бог багатий милосердям” [3] Кароль Войтила наголошує на потребі звернення до антропоцентризму та теоцентризму під час дослідження

релігійності. В енцикліці „Мати Відкупителя” мислитель акцентує на важливості здійснення Божого закону у житті людини та значенні релігійної віри. В енцикліці „Сотий рік” [4] людина постає шляхом Церкви.

В дослідженні використано такі методи: компаративний – для вивчення особливостей поглядів Кароля Войтили у контексті філософських шкіл та богослів'я; феноменологічний – для дослідження розуміння мислителем релігійності; герменевтичний – для розкриття антропологічної проблематики у філософсько-богословській спадщині Кароля Войтили.

Результати та обговорення. Релігійність – поняття, що вживається для окреслення взаємозв'язку людини із трансцендентним. Зв'язок із Ним визначає релігійний вимір трансцендентності людини. Відповідно, незалежно від приналежності до Церкви, людина покликана розвивати свою релігійність. Ціллю Всесвіту Кароль Войтила називає виявлення не лише іманентної правди, але й Тієї Правди, яка надала йому початок та форму. Таким чином через пізнання Бога людина пізнає себе. Можливість пізнання людиною Бога він виводить із їх подібності.

Релігійність як вияв зв'язку із трансцендентним – з Богом передбачає наявність певного типу поведінки. Оскільки Кароль Войтила приділяє основну увагу християнству, обґрунтовує її відповідно до його вчення. Тому релігійність окреслює як виконання Божого закону по відношенню до живої і неживої природи, що ґрунтується на любові. У Божій ласці він вбачає своєрідний засіб, що удосконалює та ушляхетнює людську природу, оскільки вона була пошкоджена первородним гріхом. Взаємозв'язок людини із Богом, зокрема, її велич він обґрунтовує через розуміння людини як найвищого на землі Божого творіння, у якому існує відблиск Бога.

Зріст релігійності ґрунтується на наближенні до Бога через Його пізнання. Кароль Войтила пише про пізнаваність Бога оскільки людина є Його образом та подобою. Це пізнання здійснюється на основі взаємодії розуму та релігійної віри. Позитивна динаміка релігійності є необхідною умовою становлення особи, тому, зважаючи на перешкоди її розвитку, інкультурація є

шляхом повернення трактування релігії як цінності, а тому – виконання її норм і таким чином досягнення мети людини – з'єднанням з Богом. З цього огляду „розпливчата релігійність” справедливо критикується у працях Кароля Войтили.

Висновки. Людина – істота релігійна, її гідність Кароль Войтила вкорінює у внутрішньому зв'язку із Богом, у сопричасті з Ним бачить мету людського існування. Ототожнення за важливістю права на релігійну свободу та права на життя є підтвердженням важливості релігії для людини. Оскільки, згідно із вченням Кароля Войтили, розум стверджує існування Бога, людина повинна прислухатись до його голосу та розвивати власний релігійний вимір як умову самостановлення. Пізнанням Бога він обумовлює духовний зріст людини.

Список літератури

1. Pope John Paul II. *Ecclesia de Eucharistia*. Encyclical Letter. 2003.04.17. – Режим доступу: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_20030417_eccl-de-euch.html
2. Jan Paweł II. „Nie lękajcie się!” *Rozmowy z Janem Pawłem II* / A. Frossard. – Kraków: „Znak”. – 2005. – Wyd. 2. – 345 s.
3. Ioannes Paulus PP. *Dives in Misericordia*. 1980.11.30. – Режим доступу: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30111980_dives-in-misericordia.html
4. Pope John Paul II. *Centesimus Annus*. 1991.05.01. – Режим доступу: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_01051991_centesimus-annus.html

ЯКУ РОЛЬ ГРАЄ МИСТЕЦТВО У ЖИТТІ КОЖНОЇ ЛЮДИНИ?

Паславська Дар'я Олександрівна,
студент факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Введення. Мистецтво завжди поряд з нами, один його розуміє, а інший - називає безглуздя. Де ця грань від ненависті до пізнання? Читання літератури - вже дотик до мистецтва, тому кожна людина на підсвідомому рівні знайомиться з ним. Ми не втечемо від мистецтва, воно завжди поряд, залишається лише прийняти та віддатися йому повністю.

Мета роботи. Донести який вплив справляє на наше життя мистецтво, його користь та незамінність.

Матеріали та методи. Мистецтво - це душа усіх народів, ще багато тисячоліть тому люди винайшли наскальний живопис. Зараз майже кожен слухав витвори Чайковського, Моцарта, Баха, усі бачили картини Мікеланджело, Леонардо Да Вінчі. Люди діляться своїм життєвим досвідом через поеми, картини, пісні, та інші, в свою чергу, можуть черпати життєвий досвід. У школі обов'язковим предметом була література, своєрідне мистецтво, де учні обговорювали різні поведінки головних героїв та аналізували їх вчинки.

З одного боку мистецтво не першорядна потреба, як їжа, одяг, дах над головою. Тобто, можемо зрозуміти, що мистецтво не входить у прожитковий мінімум. З іншого боку - ще з дитинства нас привчають до читання, духовного розвитку. Виникає питання що ж це за така річ.

Навіщо люди почали писати пісні, робити музику, малювати картини, танцювати, співати, ліпити? Може це своєрідний спосіб самовираження, коли людина прагне духовно розвиватись і нічого не просить взамін, коли вона дійшла до тої ступені розвитку, де не може жити без постійного морального збагачення. Ці роздуми збіжні з думками мислителя Й.В. Гете "Прекрасне в житті, прекрасне в мистецтві допомагає людині жити, допомагає виконувати

складну справу життя, бо це прекрасне випрямляє її душу. Мистецтво – посередник того, що неможливо висловити”.

Щодо нашого сьогодення, то люди ходять на різні гуртки у вільний час від роботи чи навчання. Вони там знімають стрес, або це їм просто подобається. Здавалося б нічого особливого, але, можливо, мистецтво є просто реакція організму на власну малоємкість. Людина не може на сто відсотків виплеснути свої емоції завдяки різним життєвим обставинам, саме тому мистецтво їм стало у нагоді.

Якщо мислити не про повсякденне життя, а більш глобально, то люди помирають, а мистецтво залишається, проходить крізь роки та століття. Допомогає майбутнім поколінням поринути у атмосферу минулого різних епох та витворів мистецтва, зрозуміти н'юанси того часу.

Великий вплив на людину задає музика. Вона здатна умирити почуття людини, дає можливість зануритись у свої думки, може знімати стрес та напруження. Музика впливає на емоції, змушує плакати чи радіти. Слухання класичної музики здатне підвищити розумові здібності, або вилікувати людину від деяких недуг, у годуючих матерів збільшити вироблення молока.

Картини вносять свій відбиток на психіку людини. Якщо це пейзаж, то теплі відтінки, гарна погода на холсті може покращити емоційний стан, якщо це буря чи природні катастрофи у темних та грубих тонах, тоді це залишить негативний вплив.

Архітектурні спорудження формують в нас бачення свого персонального стилю. Щось гарне та красиве на власний погляд можна почерпнути з бароко, де нехтують пропорціями, де присутні башні, балкони, деякі стіни зміщені вперед від інших. З ренесансу - чіткі геометричні фігури.

Результати та обговорення. Роль мистецтва у житті людини не можна недооцінювати. Ця сфера діяльності ніколи не втратить актуальність. Для кожного митця це пристрасть і сенс життя. Для всього людства мистецтво несе величезну користь, зберігаючи пам'ятники творчості, виховуючи в усьому населенні планети моральну, чуттєву і естетичну складову.

Висновки. “Зустрічають по одягу, а проводжають по розуму” - загальновідоме прислів'я. Духовний світ людини відкривається поступово і не бачен відразу, але коли вже зрозуміло який багаж знань за спиною людини, стає видно чого варта ця людина, які її цінності та моральні принципи. Це найважливіше виявити при знайомстві, тому мистецтво має займати найвищу ступінь розвитку та духовного збагачення. Недарма воно існувало у кожній епосі та робило свій вклад у розвиток народу. Головне - чи приймає людина такий дар, чи каже що це безглуздя. Хто прагне - завжди знайде де черпати інформацію. Мистецтво - прозора нитка між людиною та її духовними бажаннями.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕГАПОЛІСІ

Поляруш Борис Юрійович,
к. філос. н., доцент
Львівський національний
університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. На початку листопада 2021р. у Глазго відбудеться двадцять шоста сесія Конференції ООН по зміні клімату, яку дехто вже називає останнім шансом для країн Заходу і Сходу узгодити заходи для гальмування процесу глобального потепління. На саміті мали б підвести підсумок виконання цілей Паризької угоди щодо зміні клімату. Наслідки виявилися незадовільними. 30 жовтня на зустрічі керівників 20 провідних країн світу, на які припадає 80% викидів парникових газів, були прийняті доленосні екологічні рішення.

Так лідери 20-ки закликали вжити заходів для обмеження зростання глобального потепління до рівня 1,5°C. Учасники зустрічі також визнали необхідність досягнення виходу на нульовий показник використання вуглецю до середини XXI століття. Окрім цього вони зобов'язалися до кінця цього року припинити міжнародне державне фінансування закордонних вугільних електростанцій. Для досягнення цих показників потрібні радикальні заходи: істотне зменшення вирубки лісів, скорочення використання вугілля, заборона автомобілів з двигунами внутрішнього згоряння і т. п.

Очевидно, що досягнути цього протягом 20-30 років досить важко. Для такої рішучої зеленої революції у провідних країн немає ні економічних можливостей, ні політичної волі керівництва.

Мета роботи: Дослідження процесів формування екологічної свідомості громадян в сучасних мегаполісах.

Результати дослідження. Основна маса сучасних підприємств зосереджена у великих містах, а тому саме тут основне поле боротьби, з одної

сторони за право і надалі використовувати промислові можливості цих центрів, а з іншої – необхідність боротьби із шкідливими викидами, які не дають зобов'язання взяті на себе провідними державами. В такому разі ми раз за разом спостерігаємо, як прекрасні мрії про зелену революцію відкидаються в боротьбі з утилітарною необхідністю забезпечити певний рівень споживання в сучасних мегаполісах. Ми можемо констатувати зростаюче протиріччя між зеленими деклараціями і реальною поведінкою людини в сучасному місті.

Жителі мегаполісів не готові платити високу ціну за зелену складову в кожному побутовому товарі, тому що саме тут уряди мають знайти гроші для вирішення екологічних проблеми в слаборозвинених країнах. Городяни західних мегаполісів мають заплатити за зелену революцію у всьому світі. Виникає риторичне питання, чи готові вони це зробити? На даному етапі йде боротьба за те, щоб забезпечити екологічні заходи у повсякденній поведінці сучасного городянина. На такі заходи більшість городян Західної Європи готові вже сьогодні, а фінансувати зелену революцію у слаборозвинених країн – ні.

Ковідна криза мала б нібито дати шанс прискоренню екологічних перетворень, прискоренню формування екологічної свідомості більшості городян в розвинених країнах. А насправді ця криза сприяла збільшенню соціального егоїзму. Вставши перед вибором: продовжувати екологічні перетворення на фоні нестачі газу чи необхідності знову використовувати вугілля для опалення, більшість зробить однозначний вибір на користь вугілля, використання якого призведе до збільшення викидів.

Але уряди Китаю, Індії та інших країн, які не так давно вступили на шлях бурхливого промислового розвитку не готові прийняти умови «зеленої революції». На нашу думку, ситуація зміниться під тиском знизу, з боку екологічно свідомих городян. Саме вони мають здійснити зелену революцію в умах більшості населення, а саме городяни не тільки розвинутих країн, а і таких що розвиваються, спроможні прийняти екологічні цінності не на рівні декларацій, а й у повсякденному житті.

Ще на початку 70-х років ХХ ст. виникла концепція «глибинної екології», яку запропонував норвезький філософ А.Несс. Саме в його роботах закладені філософські основи екологічного ставлення людини до оточуючого нас світу. А.Несс поставив питання про визнання важливості якості життя, яке має базуватися на системі певних цінностей. Високі стандарти споживання не можуть бути самоціллю, вважав А.Несс.[1, с.96] Екофілософ заперечував необмежений антропоцентризм, який згубно впливає на якість життя людей в сучасному суспільстві і великому місті зокрема. Він критикував теоретиків урбанізму, які недостатньо враховували в своїх концепціях вимоги до соціального простору у містах, що призводить до поширення невротичних захворювань городян, підвищення їхньої агресивності. Зростання кількості населення у великих містах має наслідком звуження соціального простору у містах, необхідності для людини обмежити його до місць власного проживання. Все це загострюється в умовах ковідної епідемії, яка сприяє соціальній ізоляції людини, перенесенню її соціального життя у віртуальну реальність.

Висновки. На нашу думку, незважаючи на складнощі процесу трансформації свідомості сучасного жителя міста і становлення його екологічної свідомості зокрема, цей процес не буде зупинений. Зелене перетворення сучасної економіки, бізнесу, освіти, політики і культури буде сприяти екологізації свідомості всіх людей як в розвинутих країнах і в першу чергу у великих містах, локомотивах всіх соціальних перетворень, так і в країнах що розвиваються.

Література

1. *Naess A. The shallow and the deep: long-range ecology movement. Inquiry* 16. 1973. P. 95-100 – Режим доступу: <https://iseethics.files.wordpress.com/2013/02/naess-arne-the-shallow-and-the-deep-long-range-ecology-movement.pdf>

НОВОЕ «ВОЗРОЖДЕНИЕ ИСЛАМА» ИЛИ ГЛОБАЛИЗАЦИЯ ЛОКАЛЬНОСТИ

Солтанова Гюльсан Рза кызы

диссертант

Института Востоковедения НАНА

Введение. На протяжении многих веков мусульманский мир не предпринимал особых попыток отступить от укоренившихся правил, превращая себя в трудно интегрированную, закрытую общественную структуру. Тем самым, согласно принципам ислама, культурная интеграция мусульман является естественным процессом, так как признание культурного разнообразия, плюрализма и права выбора совпадают с приверженностью мусульманским принципам справедливости, правдивости, человеческого братства, терпимости и принципов сосуществования.

Сегодня процессы постмодерна и разнообразия мировоззрений изменили отношение к исламу. Религиозные дебаты и обмены мнениями открыли огромные возможности для распространения религиозных ценностей. Пока Западные политики пытаются доказать «дикость» Ислама, мусульманские богословы раскрывают его гуманные аспекты и продолжают объяснять ее отношение к труду, деятельности, частной собственности, к женщинам и демократии с помощью стихов Корана. Этот процесс является новым движением «Возрождения Ислама», отличавшимся, от того что было во второй половине XX века. В этом плане, либеральные механизмы приглашения, существующие в исламе, проявляются в виде особых факторов, ведущих к интеграции этой религии. Этот тип интеграции позволяет людям, наглядно ознакомиться с ранее не известной, или же «враждебной» религией.

Цель. Вопросы адаптации мусульман ученые объясняли с разных точек зрения. В то время, как одни доказывали ситуацию проявлением «конфликта между цивилизациями», то другие рассматривали ее далеко не в виде борьбы.

Цель работы показать актуальность темы нового «Возрождения Ислама» в контексте конфликта Запада и Востока.

Существование межрелигиозных трений в исламе показывают, что, несмотря на протяжении века, религия, особенно Ислам так и не смогла преодолеть внешние влияния. Эта религия даже сейчас выделяется обилием культурной информации, особенно тех, кто вступал в ее ряды целыми, то есть в виде народностей, этнических групп. В этом плане в отличие от гомогенной западной культуры, ислам многогранная культура с гетерогенными чертами. Так, сегодня в мире существуют разные исламские культуры: тюрко-исламская, персидско-исламская, индо-исламская, арабо-исламская. В ходе глобализации общественных отношений одна из них формируется в виде европейско-исламской. Ислам входит в мировую арену, как локальным, так и глобальным фактором социокультурного развития человечества.

Известно, что исторически одним из важных факторов, влияющим на процесс интеграции в исламе являлся арабский язык. Но этот язык так и не смог стать общемусульманским. Интерес исламского мира к арабскому - языку Корана, сегодня не так силен, как раньше. Несмотря на активизацию многогранных и интенсивных процессов сближения, мусульмане сегодня не имеют официального языка, как например, католики. Интересно, что большинство современных мусульман стараются разговаривать друг с другом в основном на европейских языках, особенно на английском. Во многих случаях язык, используемый при построении религиозных отношений, в основном адекватен социальной идентичности. В этой области имеются свои парадоксы. Так, например, во многих коренных мусульманских народов России и всего постсоветского пространства русский является основным языком общения. Мусульмане Дальнего Востока, Пакистана, Малайзии, Индонезии и Индии общаются на английском языке. Некоторые привыкли слушать проповеди на турецком. Оценивая положительно, эксперты считают, что таким образом языковой вопрос, препятствуя процесс «арабизации» у большинства мусульман уменьшает укоренение фундаментальных идей, экспортированных в

основном из арабских стран, и создает условия для независимого развития религиозных отношений. Некоторые уверены, что такой подход оказывает значительное влияние на распад идей тафкира.

Движение «Возрождение ислама» в период интенсивных глобальных процессов, выступая в контексте высоких ценностей, особо отличается сближением мусульман с немусульманами. Свобода религии и поддержка религиозного плюрализма укрепляет связи как между мусульманами, независимо от расы, национальности, или социального статуса, так и людей других вероисповеданий. Таким образом, с помощью нового движения «Исламского возрождения», также можно урегулировать отношения мусульман с Западом.

На фоне напряженных отношений между Западом и Исламским миром «Возрождение ислама» характеризуется принципами космополитических идей, таких как человеческое партнерство, добрососедство, гуманность, ответственность за планету, сотрудничество и человеческое гражданство, что воссоединяет идеи культурной общности.

Известно, что все культуры и религии опираются на одни и те же культурные ценности, которые люди идеализировали с древнейших времен. В этом плане, большинство теологов считают, что тезис «столкновения цивилизаций» выдвинутый в начале двадцатого века направляя Запад против мусульманского мира, так или иначе, подорвал авторитет самого Ислама. По их мнению, на самом деле человеческая культура сформировалась не в результате столкновения цивилизаций, а в результате их «встречи» с предшествующими и параллельными цивилизациями. Подобно тому, как фундамент Восточной культуры был заложен на культурных достижениях Древнего мира, материальные и духовные аспекты исламской культуры также основаны на наследии греков, римлян, персов, сирийцев, тюрков и т.д. После обращения в ислам народы Востока внесли большой вклад в эту огромную культуру мировой цивилизации.

Сегодня мусульманские страны пытаются нормализовать отношения со своими соседями, где основное внимание уделяется контактам Ислама с христианским Западом. Однако пока, что это не стабилизирует межкультурные отношения. Так как социальное неравенство между Западом и Востоком настолько неравномерно, что мусульманскому населению трудно реально оценивать ситуацию. Это приводит к тому, что трения не утихают не только в арене межкультурных отношениях, но и в межрелигиозных спорах. Эксперты считают этот процесс естественным и полезным, в обоих случаях отношения имеют интеграционный характер, в ходе чего внутренняя борьба направлена на формирование религиозной идентичности, а международная на признание и существование в среде чужой культуры. В этом смысле расширение международных отношений имеет особую значимость для Ислама.

Однако вопросы глобализации ислама по-прежнему стоит во внутреннем конфликте мусульман. Некоторые исследователи считают, что особенностями внутренней интеграции является локализация, а особенностями международной интеграции глобализация. Насколько ислам является локализованным, тем больше он динамичен в процессе универсализации.

Начиная с первых годов XXI века отношения между мусульманским миром и Западом накаливались день за днем. Запад игнорировал политическую ситуацию в общемусульманском мире и боролся любыми способами с его культурной самобытностью. В результате на Западе была заселена искусственные понятия, как «исламская угроза». В общественное сознание начали вторгаться такие явления, как «исламофобия». В средствах массовой информации предпринимались попытки сфальсифицировать образ ислама и мусульман, допускались попытки религиозных искажений исламских святынь, затрагивая чувства мусульман и открытые заявления об агрессии против мусульманских стран. Конечно, в такой ситуации налаживание отношений между мусульманским миром и Западом становились реальной проблемой.

Зачастую исламский мир рассматривает глобализацию, как «американский пример» классического колониализма и одностороннего

экономического стандарта, в центре которого находилась западная мировоззрение. С этой точки зрения сегодня сложно говорить о формировании умеренных политических отношений между мусульманским миром и Западом. Мусульманский мир считает, что отношение Запада к исламскому миру определяется закулисными принципами, основанными на таких механизмах, как терроризм, экономическая и политическая модернизация, права человека и секуляризация. Одностороннее вмешательство Запада в культурное развитие исламского мира преподносится, как часть борьбы с терроризмом.

Однако политика антитеррора против Восточных стран в лице мусульман, явно не сработала. Например, известный американский эксперт Маграуи утверждает, что строение такой политики приводит к серьезным последствиям. Им не удастся добиться желаемых преобразований в сознании таких мусульман. Поэтому, по мнению аналитика, более приемлемой следует считать поддержку движения «Исламское возрождение», которое находится в авангарде внутри исламских конфликтов.

Выводы. Таким образом новое движение «Возрождения Ислама» дает надежду на то, отношения между Западом и мусульманским миром не исключает позитивное направление.

ФЕНОМЕН ЧАСУ У ФІЛОСОФСЬКИХ СІНТЕНЦІЯХ БУТТЯ

Яровицька Наталя Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Дрозд Микита Ігорович

Студент

будівельного факультету

Харківський національний університет

будівництва та архітектури (ХНУБА)

м. Харків, Україна

Вступ. Питання часу завжди було одним із найважливіших для філософів будь-якої течії та періоду. Разом із поняттям простору воно є одним із основоположних критеріїв існування, означаючи собою те, що існують не тільки «речі», а й «події». Час – один з фундаментів буття, що проявляється у формі розвитку та зміни всього суцього через «минуле», «теперішнє», та «майбутнє».

Мета роботи. Розглядаючи те, як трактували це поняття у різні епохи, можна зрозуміти картину світосприйняття людей у ті періоди. Якщо на перших етапах розвитку людство уявляло час у вигляді циклів (року, дня, поколінь), то потім воно змінилося на лінійне уявлення.

Методи дослідження. В роботі використовується історичний, порівняльний метод, синтез, принцип узагальнення, хронологічний підхід.

Результати і обговорення. Перше класичне поняття часу з'явилося ще у період Античності. Філософи того часу пов'язують рух часу із життям космосу. Платон, наприклад, поділив час на такі категорії, як становлення та буття. Перше здатне виникати та зникати із плином часу, а друге існує завжди. «Час виник разом з небом, для того щоб вони і розпалися одночасно, якщо настане для них розпад» - писав давньогрецький філософ. Тобто для Платона існує три фактори: те, що існує завжди, але не народжено і не зроблено (те, чим

надихалося Вище, коли створювало космос), те що існує завжди(космос) та те, що існує тимчасово (люди, тварини т.д.)

Надихнувшись Платоном, інший давньогрецький філософ Аристотель дає власне пояснення часу у своїй «Фізиці». Він пов'язує його з рухом космосу, як і, в цілому, усього живого. Аристотель казав, що час завжди є якоюсь дією чи зміною. Оскільки рух безперервний, то безперервний і час. По Аристотелю час має і власну величину виміру: рух вимірюється часом, а час – рухом. Якщо щось існує із величиною виміру, то це можна розділити на частини. Виходячи із цього, людина розподіляє час на «минуле» та «майбутнє», створюючи «теперішнє», яке не є величиною виміру часу.

У Середньовіччі виникає вже дві лінії виміру: психологічна(духовна) та історична. Августин перший, хто ввів це правило, виділивши окремий плин часу у «внутрішній людині». «У тобі, душа моя, я вимірюю часи» - писав він у своїх роботах. Християнський філософ вважав, що час поділяється на те, чого вже немає (минуле), те, чого ще нема (майбутнє), та те, що є, але не має тривалості(теперішнє). Усі ці три компоненти утримуються у нашій свідомості. «Є три часи - теперішнє минулого, теперішнє теперішнього і теперішнє майбутнього. Деякі три часи ці існують у нашій душі, і ніде в іншому місці я їх не бачу: теперішнє минулого - це пам'ять; Теперішнє сьогодні - його безпосереднє споглядання; Теперішнє майбутнього - його очікування » - писав Августин у «Сповіді». Він також вважав, що саме Бог, є незмінним творцем усіх часів.

Фома Аквінський розвинув ідеї Августина, додавши, що Бог – суть безкінечності, адже субстанція матеріальних тіл змінюється, а нематеріальних – ні. Матеріальні тіла не можуть відразу володіти існуванням, що мають нематеріальні тіла, а тому їх життя складається з великої кількості послідовних моментів. Ці моменти і є час. Крім того, Фома ділить час на «внутрішній» та «зовнішній». «Внутрішнє» ділиться на «раніше» та «пізніше» з додатковими категоріями, які створює людина. «Зовнішнє» ж є єдиним цілим і залежить тільки від руху небозводу.

Франциско Суарес, у свою чергу, доповнює концепцію Фоми. Він відриває «зовнішнє» та «внутрішнє», кажучи, що, якщо одне створіння живе сто років, а інше – один, то різниця у зовнішньому часі не буде пов'язана із внутрішнім часом, тож воно буде однаковою для обох створінь. У відміну від Фоми Аквінського, Франциско також вважав, що усе створене, навіть безсмертне, безперервно змінюється, зазнаючи змін у своєму існуванні, оскільки саме існування кожен момент підтримується тільки Богом, тобто кожен момент життя твориться знову і знову.

У Новий час термін «час» зазнає поступових метаморфоз. Спочатку Ньютон створив вчення про «абсолютний» та «відносний час». Він писав у своїй книзі «Математичні початки натуральної філософії» наступне: «Абсолютний, істинний математичний час сам по собі і по самій своїй суті, без жодного відношення до будь-чого зовнішнього, протікає рівномірно й інакше називається тривалістю. Відносний, буденний час є або точна, або мінлива, осягається почуттями, зовнішня, що здійснюються при посередництві якогонебудь руху, міра тривалості, що вживається в повсякденному житті замість істинного математичного часу, як-то: годину, день, місяць, рік »

Лейбніц, у свою чергу, критикує вчення Ньютона та наголошує на власних висновках: час «містить ніщо інше, як якийсь порядок, в якому дух осягає застосування відносин». Тобто, на відміну від Ньютона, Лейбніц не признає ні абсолютного часу, ні абсолютного руху, вважаючи їх відносними.

Вже у ХХ сторіччі створюється найбільш сучасна розгорнута концепція часу, заснована М. Гайдеггером. Філософ був впевнений, що час є буттям і навпаки. Він протиставляє часу, як «безкінечній, незворотній послідовності «тепер»», час, який складається з трьох вимірів «минулого», «теперішнього» та «майбутнього». Для Гайдеггера головна характеристика часу – його скінченність. Відкрите до своєї скінченності, людське існування тим самим відкрите буттю: завдяки плину до смерті воно виходить за свої границі, чим і визначається незворотність часу. Тимчасовість, тобто скінченність людського

існування є основа його часу. Інакше кажучи, Гайдеггера просунув ідею про те, що «саме буття є час».

Висновки. Протягом усього існування людство намагалося зрозуміти, що ж таке час. Залежно від історичного періоду погляди на нього змінювалися, але головне залишалося незмінним: і Аристотель, і Гайдеггер наголошували на тому, що «час є життям». З цим неможливо сперечатися, адже час, на одному рівні із простором є фактором першої необхідності для існування будь-якого життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ахундов М. Д. Концепції простору й часу: витоки, еволюція, перспективи. — М., 1982.
2. Гайденко В. П., Смирнов Г. А. Європейська наука у Середні віки. — М., 1989
3. Гайденко П. П. Еволюція поняття науки. — М., 1980

МАРКСИСТСЬКА ФІЛОСОФІЯ ЯК ЗАПИТ ТА РИЗИК НОВОЇ ЕПОХИ

Яровицька Наталя Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Какуріна Тетяна Вікторівна

Студентка

будівельного факультету

Харківський національний університет

будівництва та архітектури (ХНУБА)

м. Харків, Україна

Развитие представляет собой акт самоосуществления всякого бытия

(цит. рос. мов.)

К. Маркс

Вступ. Марксистська філософія виникла як відповідь на запит нової історичної епохи. Природничо-наукові передумови. Особливе місце тут належить трьом великим відкриттям. Це:

а) закон збереження і перетворення енергії. Згідно з цим законом, певна кількість руху в одній його формі (механічній, тепловій і т. д.) перетворюється на рівну їй кількість руху в якійсь іншій формі. Закон став науковим підґрунтям філософських висновків про нестворюваність і незнищуваність матерії та руху;

б) клітинна структура живого, рослин і тварин. Це дозволило зробити філософський висновок про єдність усіх живих організмів і про те, що основою цієї єдності є клітина;

в) створення еволюційної теорії, єдності їх походження. У філософському аспекті ця теорія аргументувала ідею безперервності еволюції органічного світу, закономірності виникнення людини як найвищого прояву природи.

Мета роботи – проаналізувати історико-філософську спадщину марксистської традиції.

Матеріали і методи. Головними, безпосередніми і найважливішими були такі джерела:

а) класична німецька філософія (особливо праці Г. Гегеля і Л. Фейєрбаха). Карл Маркс і Фрідріх Енгельс критично сприйняли й застосували на нових засадах гегелівське вчення про діалектику як теорію розвитку і філософський метод. По-новому трактуються також філософські ідеї Фейєрбаха, зокрема його антропологічний матеріалізм;

б) англійська політична економія. Карл Маркс, переробивши кращі досягнення прогресивних буржуазних економістів Адама Сміта і Давида Рікардо, обґрунтував закономірності розвитку капіталізму;

в) французький утопічний соціалізм. У соціалістів-утопістів Сен-Сімона, Шарля Фур'є та ін. було запозичено ідеї соціалізму[1].

Результати і обговорення. Філософська основа марксизму заснована на з'єднанні матеріалізму з діалектикою, на так званому діалектичному матеріалізмі. Це одне із надбань марксизму. Відомо, що діалектичні закономірності були сформульовані Гегелем. Проте Гегель вважав, що вони є законами розвитку ідей, понять. На противагу Гегелю, Маркс і Енгельс відкрили діалектику речей і показали, що діалектика понять є відображенням у свідомості людини діалектики об'єктивного світу.

Особливе місце у філософії марксизму посідає проблема людини. Розуміння людини в домарксистській матеріалістичній філософії зводилась до того, що людина – частина природи, активна, свідома істота, яка має права на свободу і потребує гуманного ставлення до себе (французький матеріалізм XVIII століття і вчення Л. Фейєрбаха). Карл Маркс і Фрідріх Енгельс почали розглядати людину не лише як продукт природи, а й як соціальний феномен, причому акцент робили на її соціальних характеристиках [2].

Розвиток суспільства в марксизмі розглядається з матеріалістичних позицій. Попередня філософія вбачала джерело розвитку суспільства в ідеях. Філософія марксизму переносить акцент на економічне життя суспільства, насамперед на сферу матеріального виробництва. Вона послідовно проводить

думку, що в основі суспільного розвитку лежить спосіб виробництва матеріальних благ. Минуле і майбутнє людства у цій філософії постає як послідовний процес зміни способів виробництва. Ось чому філософію марксизму називають також історичним матеріалізмом.

Червоною ниткою через увесь марксизм проходить ідея знищення приватної власності. Приватна власність, за Марксом, є найглибшим джерелом, витоків усіх соціальних бід, і тому саме її потрібно ліквідувати. На цьому підґрунті Маркс будує концепцію "розумної держави й розумного суспільства" (комунізму), в якому всі люди будуть мати рівні права, однакові соціальні можливості для реалізації сутнісних сил. Єдиним способом знищення приватної власності і утворення нового соціального ладу Маркс вважав соціалістичну революцію.

Важливе місце в філософії марксизму посідає проблема практики. Вона трактується як матеріальна предметно-чуттєва, цілеспрямована діяльність людини, завдяки якій змінюється природний і суспільний світ, у тому числі і сама людина. Вищим рівнем практики Маркс і Енгельс вважали революційну зміну суспільних відносин [1-2]

Важливою характеристикою марксистської філософії є її атеїзм. У цьому вченні релігія піддається нищівній критиці. Для цього з використовуються досягнення науки і надбання попередньої філософії, насамперед французьких просвітителів XVIII століття та вчення Людвіга Фейєрбаха.

На Заході еволюція марксизму була зовсім іншою, із нього виросла європейська соціал-демократія. Зауважимо: марксизм ніколи не був на Заході державною ідеологією, а освоювався як важлива, складова частина широкої і розгалуженої соціально-критичної традиції.

Найвідоміший її напрям – неомарксизм. Неомарксизм - це сукупність марксистських і промарксистських течій, що характеризуються критичним ставленням до капіталізму, «реального соціалізму» і його «марксистсько-ленінської» ідеології. Неомарксизм поділяється на два основних напрями: діалектико-гуманістичний і сцієнтичний. Засновниками першого вважаються

Дйордь Лукач (1885–1971) і Антоніо Грамші (1891–1937). Вони та їх послідовники вважали традиційний марксизм недостатньо людським, тому прагнули поставити в центр марксистської філософії людину як суб'єкта історичної дії. Водночас неомарксизм часто використовує ідеї немарксистської філософії, що створює в межах "діалектико-гуманістичного" напрямку спектр різних течій. Основними течіями є такі:

а) Франкфуртська школа. До неї належали Герберт Маркузе (1898–1979), Теодор Адорно (1903–1969), Юрген Габермас (нар. 1929 р.). Використовуючи окремі положення марксизму для критики сучасного високорозвиненого індустріального суспільства, вони водночас виступали з "ліворадикальною" критикою соціалізму. Популярність Франкфуртської школи зросла на Заході з розвитком руху "нових лівих", який критикував Західну культуру в середовищі інтелігенції;

б) фрейдомарксизм. Він набув великої популярності в 60–70-х роках. Фрейдомарксист Вільгельм Рейх (1879–1957), Еріх Фромм (1900–1980) та ін. прагнули поєднати проблематику фрейдизму з соціальною проблематикою марксизму. Вони досліджували деформації психічної структури особистості і шукали шляхи їх подолання;

в) екзистенціалістський марксизм. Він виник у Франції в 50–60-х роках під впливом праць Жана-Поля Сартра (1905–1980) і Моріса Мерло-Понті (1908–1961). Основна проблематика цієї теорії – "реабілітація" гуманістичної концепції "молодого Маркса", за допомогою екзистенціального розуміння сутності людини, неогегельянської діалектики, елементів феноменології і "філософії життя";

г) феноменологічний марксизм. Виник він в Італії і США. Його основоположником вважають Альфреда Шюца (1899–1959), ідеї якого стали вихідним пунктом різноманітних концепцій цієї школи. Для найновіших варіантів феноменологічного марксизму є характерним: заперечення об'єктивного існування соціальних структур; ототожнення структур взаємодії з уявленнями про них індивідів, які взаємодіють; відмова від об'єктивного

дослідження соціальних явищ задля "розуміння", "вживання", "співчутливого" опису;

г) Будапештська школа марксизму. Її представники орієнтувалися на положення ранньої праці Дйордя Лукача "Історія і класова свідомість", в якій філософську позицію марксизму автор вбачає не в класовій боротьбі, а в акцентуванні людських проблем під кутом зору людського існування, тобто марксизм "прочитується" в екзистенціально-гуманістичному тлумаченні; філософія марксизму не стільки протиставляє себе діалектико-ідеалістичній філософії Гегеля, скільки розвиває і поширює себе на суб'єктивно-соціальну сферу; діалектика "чистого" матеріального світу, як світу мінеральної та органічної природи без участі людини, позбавлена сенсу, бо в такому світі відсутні основоположні елементи діалектики – суб'єкт і об'єкт, які, взаємодіючи, забезпечують єдність теорії і практики як суті і мети діалектики людського світу. Тут спостерігається відверте заперечення Енгельсової "Діалектики природи";

д) югославська група "Праксис". На початку 50-х років у хорватській столиці Загребі виходив журнал "Праксис" навколо якого згуртувалась група марксистів на чолі з редактором Гайо Петровичем. Учасники групи проголосили невизнання марксизму "науковою" філософією. Претензії марксизму на "науковість" були визнані як "позитивістська деформація". Група не визнавала діалектику природи і "теорію відображення", всупереч яким утверджувалась активно-творча функція свідомості, заперечувала визначальну роль матеріального "базису" суспільства щодо ідей, політики, культури і, нарешті, проголошувала принципову несумісність і суперечність детермінізму і свободи [2].

Представники другого – сцієнтистського напрямку неомарксизму вважають марксистське вчення про суспільство недостатньо науковим. Вони апелюють передусім до економічних праць зрілого Маркса, матеріалістичної гносеології та аналізу класів.

Отже, неомарксизм характеризується різноманітністю течій, концепцій, ідей, які багато в чому відрізняються від теоретичних положень первісного марксизму. В цілому марксизм потребує не апологетів і руйників, а справжньої критики і розвитку. Оновлений і звільнений від догматів та помилок, він може і повинен поряд з іншими філософськими школами та напрямками шукати і знаходити відповіді на запитання, що постали перед людством на початку ХХІ століття [1-2].

Висновки. Підводячи підсумок розгляду особливостей сучасної західної філософії, можна зробити такі висновки:

1. ХХ століття – це той час і простір, який трансформував через різні філософські напрями філософський досвід минулого в нових, дуже суперечливих, динамічних соціально-політичних умовах і дав свої, інколи полярні відповіді на вічні світоглядні питання, передусім на проблему світу і людини.

2. Суттєвою характеристикою сучасної західної філософії є її різноманітність, що знаходить свій вияв як у світоглядній орієнтації, так і в методологічних установах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марксистська філософія / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/4%20KURS/4/1/03H1R3_5.htm
2. Генеза філософії марксизму. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13180/>

ЕПОС СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АКЦЕНТ

Яровицька Наталя Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Колуканов Михайло Андрійович,

Студент
будівельного факультету
Харківський національний університет
будівництва та архітектури (ХНУБА)
м. Харків, Україна

Вступ. Гуманітарне надбання, яке було надано людству представлено важливою літературною формою як епос, насамперед, грецьким. Епос став вмістилищем основних світоглядних конструктів, діючих на той час. Так, в ньому перетинаються міфологічні уявлення, поведінкові моделі повсякденності, зафіксовані звичаї, культурні норми. Завдяки епосу можна розкрити відносини між космосом (Макрокосм), богами (політеїзм) та людиною. Результатом цих взаємин постає розкриття важливого феномену – Долі, яка потім долучиться вже в період вчень Сократа, Платона і неоплатоніків до концепції Єдиного і Блага.

Філософія виникла ще в витoku найдавнішої культури великої Греції. Це унікальне явище зразу підняло Грецію на п'єдестал історії людства, зумовило розвиток західноєвропейських культур; з'являється новий герой античності – Філософ, людина мислитель з філософським світоглядом.

Метою роботи є виявлення релігійно-філософських мотивів в давньогрецькому епосі.

Методи дослідження. Слово епос має грецьке походження і означає слово, розповідь. В античній літературі епос – поетичний жанр. Грецька література візначає два види епосу: героїчний (епос Гомера) та морально дидактичний (Гесіода). З історичної точки зору епос це не тільки конкретний епічний твір (наприклад «Іліада Гомера»), а доволі тривалий епічний процес

античності. Епос включає в себе епіграми, філософські фрагменти та висловлення (наприклад «Золоті слова» Піфагора, Космогонії і теогонії («Теогонія» Гесіода), епічні поеми Гомера і т.д [1-3].

Результати і обговорення. До епосу Давньої Греції має віднести міфи. Саме міфологія на той час була чільною формою світогляду, яка намагалася пояснити світ, його створення та розібратися в явищах природи. Епос був відображенням давньогрецької душі, він показував Грецію і греків якими вони були: їхні думки і погляди.

Становлення філософії відбувалося саме в епосі, епічних творах давньогрецької культури з появою першого – епічного – способу філософствування, який оснований на розумінні Буття в спогляданні його цілісності. Формування філософії (любов до мудрості) проходило в постійній взаємодії за релігійними традиціями Еллади. Одні філософські доктрини створювалися в боротьбі з релігійними поглядами, інші - представляли собою критику існуючої релігії, треті - або безпосередньо запозичували свої основні положення у служителів культу (особливо у містиків і таємних сект), або створювали власну, більш розвинену теологію на основі таких запозичень[1].

Древня людина, в силу свого розвитку, намагалася пояснити світ і все що в ньому відбувається через надприродне. Тому все природне та людське набувало надприродних божественних якостей. Як вже було сказано, міфологія давніх еллінів виникла на підставі бажання зрозуміти початок світобудови, пояснити появу життя на Землі, місце чоловіка в оточуючому світі. Міфологія стала першою сходинкою в пізнанні самого себе, соціальної організації, осмисленні опиту, накопиченого багатьма поколіннями, взаємодії земного та космічного.

Світ давніх греків складався з неба, землі та підземного простору, де живуть люди і божества. Міфи стверджували прийняту на той час в суспільстві систему цінностей. Це і є зачатки філософської науки, релігійні-філософські мотиви, які вказують на зародження філософії як науки. В релігійно-міфологічних побудовах вже закладено світоглядні проблеми – початок

світобудови, походження світу, космічних родоначальників, співвідношення світобудови та людини (богів та людей), уособлюючих явища природи. Боги давніх еллінів були «самими антропоморфічними (чоловікоподібними) в історії людства». Давньогрецькі Боги зображувалися повноцінними людьми [2].

Першим філософом у власному розумінні цього слова вважається знаменитий математик Фалес (624-545 рр. До н.е.). Але, проте, різні передумови філософських вчень і релігійних мотивів ми можемо бачити як і у більш ранніх авторів давньогрецького епосу, так і в грецькій міфології, як говорилося раніше.

Одним з перших, шукати відповіді на запитання походження світу і яка роль людини в цьому світі, був Гесіод - селянський поет, автор «Трудов і днів» і «Теогонії». У Гесіода першооснова - це Хаос, але зрозумілий не як безлад, а як якесь первинне, безформне стан, безодня ("хасма"), де сховані всі початку - земля, небо, підземне царство. Потім з нього ж, виникла Гея, богиня землі, а далеко під землею народився похмурий Тартар, а також все оживляючий Ерос. Благодатна земля породила Урана (небо). Земля і Небо дали початок другого покоління божеств: титанів, циклопам, сторуким, п'ятдесяти голових велетням-монстрам (гекатонхейерам). Один з титанів Кронос скинув владу свого батька Урана. Але діти Кроноса і титаніди Реї на чолі з Зевсом скинули його і захопили владу над Всесвіту. Рух від Хаосу до Зевсу постає як сходження до світу порядку і світла.

Епос Гомера це приклад єдності художнього, міфологічного, філософського та релігійного елементів. В центрі епосу люди та полу боги – герої, Боги ж знаходяться на периферії, вони співучасники людської драми, їх інтереси переплетені з інтересами людей. Філософських питань Гомер торкається частково – одна з форм ранньої античної філософії.

Початок світу по Гомеру (одна з головних проблем міфологічного світогляду – це питання про космічного родоначальника, про надприродню подружню пару, яка є початком світу. У Гомера це бог океану та богиня Теофіда (Іліада). Прісноводна річка оточує землю, напитує ключи, колодязі та

інші ріки. Одним із своїх рукавів - Стіксом – Океан протікає через підземне царство Аїда. Світобудова Гомера складається з трьох частин: небо, земля, підземелля. Небо і підземелля симетричні щодо землі. Сама глибока частина підземелля – Тартар також віддалена від Аїда як небо від землі. Земля – стала кругла площина. Простір між небом і землею заповнений ефіром, а внизу – повітрям. Небосхил підтримується стовпами, які охороняє титан Атлант.

В гомерівському епосі майже все природне і людське має свою надприродню антропоморфну іпостась. Це стосується і їх моральних якостей. Моральний рівень богів Древньої Греції близький до людського. Філософському світогляду Гомера боги – не творці світобудови, вони лише надприродні двійники звичайних процесів і явищ. Офіційна релігія давньогрецьких полісів – олімпійська, яка походить від гори Олімп. Там і мешкають боги [2;3].

В людині Гомер розрізняє тіло і три види духа. Один з них – Псюхе (душа), початок життя і її джерело.

Богам і людям притаманні 3 види духовності, а тваринам тільки дві. Доля (мойра) – найважливіший елемент епосу Гомера та його філософії. Долю неможливо вмовити. Питання, яке пізніше стане «класичним» питанням грецької філософії, містять твори Гомера, питання про те, яка роль людини в світі.

Висновки. Отже, філософські погляди епосу Давньої Греції справили величезний вплив на всю подальшу історію культури людського суспільства. Звертаючись до поезії знаменитих грецьких авторів Гомера і Гесіода так само можна помітити різні філософські мотиви. Твори Гомера пронизані відомим питанням про те, яка роль людини в світі. Гесіод, задаючись цим питанням не обходив і ще одне, питання про походження світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісовий І.А. Античний світ у термінах, іменах і назвах: Словник-довідник з історії та культури Стародавньої Греції та Риму / Наук. ред. А.І. Немирівський. - 3-е изд. - Мн: Білорусь, 2001.

2. Лосев А.Ф. Античная мифология и ее историческое развитие, - М. 1952

3. Панова О. Б. Эпос Древней Греции: От мифа к логосу. О генезисе философии в истории античной культуры / О. Б. Панова // Философия и общество. – 2010. - №4. – С. 76-89.

АКСІОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА: ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Яровицька Наталя Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Рябовол Владислав Русланович,

Студент
будівельного факультету
Харківський національний університет
будівництва та архітектури (ХНУБА)
м. Харків, Україна

Вступ. Людський світ безмежно величезний - естетика, моральність, цілепокладання. Наше життя немислиме без визначення мети. Основою всього цього є інтереси людини. Інтереси впливають на все життя людини. У нашому релігійному світогляді цілепокладання трактується по-іншому, ніж в філософії: тільки Бог є єдиним полагателем основних цілей, а людина - лише виконавець Божої волі.

Мета роботи. Виявити аксіологічний модус у філософсько-історичному аспекті.

Методи дослідження. В рамках дослідження використовуються порівняльний, історичний, аналітичний методи; узагальнення та систематизація.

Результати і обговорення. Вперше питання про цінності було поставлено Сократом, яке зробило його центральним пунктом своєї філософії і сформулювало його у вигляді питання про те, що є цінність. Благо є реалізована цінність - корисність.

У більшості випадків для реалізації своїх поставлених цілей ми орієнтуємося на різні цінності. Цінність для нас - це як позитивна чи негативна значимість будь-якого об'єкта на відміну від його якісних характеристик. Цінність трактується як характеристика благого, доброго, а анти цінності, як

правило, є несприятливим, поганим. За змістом можна розділити на соціальні і духовні; за суб'єктами - на особистісні, загальнолюдські. Сукупність типових ціннісних орієнтацій, властивих будь-якої соціальної групи, називають соціальним. Духовні цінності можна вважати своєрідним духовним капіталом людства, який не тільки знецінюється, а й розростається. Вони визначають поведінку людини в будь-яких інших системах цінностей [1].

Особистісні цінності відображаються у формі ціннісних орієнтацій. Ціннісними орієнтаціями є ставлення особистості до соціальних цінностей, які виступають в якості регулятора поведінки людини.

У кожної людини, що живе в цьому величезному світі, як і у колективу, є безліч ціннісних орієнтацій. Деякі з них на людство впливають в малому ступені, а деякі підносять. Великий вплив має орієнтація на вищі цінності - ідеали. Ідеалом є зразок, такий собі прообраз, поняття досконалості, вища мета наших прагнень. Процес орієнтації на цінність нерозривно пов'язаний з оцінкою, яка і є головним усвідомленням цінності. Оцінка складається з власної оцінки та рекомендації до відбору того, що визнається цінністю. Той, хто вмів оцінювати і формулювати свої судження про корисність або шкідливість, необхідність або непотрібність того, що оцінюється їм. Оцінка організовує практичну діяльність, і, таким чином, у різних індивідів, різних груп і націй вона буває різною.

Цінністю, на яку, головним чином, націлені всі людські досягнення, є благо людини. Філософи, які належать до різних культурних товариств, дуже довгий час сперечалися про те, чи становлять собою ці досягнення якоесь природне благо, або ж їх можна сприймати тільки як святині. Філософи і культурологи згодні з тим, що кожна людина повинна служити загальному благу, так як воно є міра всіх речей. Саме цінності складають багато рушійні сили культурного процесу.

У нашій історії з кожним днем змінюються соціальні реалії, народжуються нові духовні цінності. Для виникнення іншої епохи потрібні нові ціннісні орієнтації, які змінюють структуру всього життя нового покоління. У

двох різних культурах ми можемо виявити одні й ті ж цінності, які один від одного нічим не відрізняються, але, незважаючи на це, вони шикуються в певне положення, тому культура - це вибудованість всіх наших цінностей. Процес зміни загальних цінностей дуже тривалий і непередбачуваний, і часом він може прийняти несподівану перебудову всієї системи уявлень. До того ж ціннісні орієнтації однієї епохи, що пішла можуть відроджуватися, знаходити нові несподівані звучання в іншу епоху. З цієї точки зору можна сказати, що культура має різноманітні набори цінностей [2].

В кінці XIX століття народилася аксіологія, коли філософам відкрився новий пласт людського буття. У житті конкретної людини ми бачимо численні приклади, коли люди діють не заради користі, не заради усвідомлених інтересів, а в ім'я високих цінностей. Цінності озброюють нас усвідомленням глибинних підстав своєї душі.

У своєму житті ми часом не встигаємо задуматися над тим, чому вікова цінність, яка значима для людства, раптом починає перетікати в свою протилежність.

Однак людські цінності не згасають, а тільки відроджуються в новій реальності. Але це зовсім не означає, що наші переваги дуже глибоко пов'язані з тим, що прийнято в культурі. Багато людей відкидають свої цінності. В історії людства були моменти, коли люди йшли заповідям аскетизму. Наприклад, в Древній Греції прашури вчили своїх нащадків відмовлятися від всіх примарних бажань і радощів життя.

Здорова культура має дуже багату палітру цінностей. Вони дуже різноманітні і представляються в широкому діапазоні. Кризова культура, навпаки, націлена звужити спектр ціннісних орієнтацій, стягнути все до кількох точкам, знекровити весь зміст культури. Сьогодні в нашій культурі намітилася небезпека, яка пов'язана з цінностями. Ми живемо в час, де все ширше поширюються почуття смислоутрати. У кожному прожитому нами годину пропонують новий сенс, нові цінності, і для кожного вони свої. Таким чином, з усього сказаного випливає, що цінності, про які ми говоримо, повинні

змінюватися як від ситуації до ситуації, в якій нам не була представлена можливість знайти свої цінності, і немає такої людини в світі, для якого його життя не містило б наготові яку-небудь нову справу.

Відтепер, так як ми живемо в епоху руйнування традицій, замість створення нових цінностей відбувається зворотне. Універсальні сучасні людські цінності занепадають, людина зупиняється в ціннісному лабіринті, який в підсумку включає складні механізми реалізації його цінностей і власних переконань. Людству в цьому складному сучасному світі необхідно навчитися розгадувати безліч таємниць, навчитися підкоряти собі хід будь-яких подій, благо воно має для цього унікальні здібності і найширші можливості. У цю епоху ми стали безсилі перед натиском утилітарних цінностей, так як перебуваємо в полоні матеріальних можливостей і бажань.

На основі вивчення було доведено, що кожен четвертий громадянин своєї країни думає тільки про те, як заробити грошей і як стати багатим. І, таким чином, втрачається найбільш значуща для людини відповідальність - за своє життя, а що вже в цьому випадку говорити про життя інших. У цьому сучасному світі кожен намагається віддалитися від своїх рідних заради власних економічних цілей, і які ж цінності можуть бути у таких людей, якщо у них навіть немає сімейної цінності, яку раніше наші предки так завзято намагалися зберегти. Саме тому в нашому світі все більше число людей охоплюється почуттям безцільності і порожнечі і для них не існують цінності. Звичайно, для того щоб людина змогла знайти сенс навіть в епоху відсутності цінностей, він повинен бути наділений повною мірою здатністю совісті [1-3].

Не можна сказати, що проблема цінності - основна проблема людства, проте поки люди не навчаться цінувати все навколо і своє життя, то шанс вирішити самі глобальні проблеми, такі як екологічні проблеми, проблеми виснаження ресурсів, проблеми збереження миру, невеликий.

Висновки. Таким чином, підсумувавши, можна сказати, що цінності - те, що свято для людини, і у кожного вони своєрідні. Одне з основних понять філософії, яке виражає все життєві установки людини. Аксиологічна проблема

сучасної людини в цей нелегкий проблемний період полягає в тому, що в цьому розмаїтті цінностей і цілей знайти тільки такі принципи і переконання, які зможуть надовго зберегти свою унікальність, неповторність і, звичайно ж, незмінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Т.Б. Длугач, проф. Інституту філософії РАН, д-р філософських наук м. Москва, Видавництво КноРус, 2011. С. 261-274.
2. Алексєєв П.В. Філософія, м.Москва 2010. – с. 117.
3. Філософія: підручник для вищих навчальних закладів Л.Г. Кононович м. Ростов-на-Дону, 2000. С. 263-287.

ОСВІТНЄ ЯДРО ІДЕАЛІЗМУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

Яровицька Наталя Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Точона Євгенія Русланівна

Студентка

будівельного факультету

Харківський національний університет

будівництва та архітектури (ХНУБА)

м. Харків, Україна

Людина божевільна, оскільки шукає істину, і мудра, тому що знаходить її

П. Валері

*Те, що надає речам, які пізнаються, істинність, а людину наїдляє здатністю
пізнавати, це ти і вважай ідеєю блага – причиною знання і пізнання істини*

Платон

Вступ. Щоб повністю зрозуміти загальну ідею цієї теми, ми повинні перш за все визначити загальний зміст поняття «філософія» і «ідеалізм». Насамперед, філософію можна визначити як «особливу сфери людської діяльності». Більш того, ідеалізм можна класифікувати як філософську теорію, яка стверджує, що кінцева природа реальності заснована на розумі чи ідеях. Він вважає, що так званий зовнішній або «реальний світ» невіддільний від розуму, свідомості або сприйняття.

Мета роботи. Проаналізувати філософсько-історичні витоки ідеалістичної парадигми, яка заснована на уявленні про те, що реальність - це світ у свідомості людини та продемонструвати реалізацію даного напрямку в просторі начання та освіти людини.

Методи дослідження. Сутність ідеалізму полягає в тому, що це віра в те, що ідеї - єдина справжня реальність. Більш того, природа світу проявляється в зміні, нестабільності і невизначеності; різні ідеї стійкі. Ідеалістична особистість вірить в світ розуму (метафізика) і в істину як Ідею (епістемологія). Також

ідеаліст вважає, що його, по-перше, повинні цікавити пошуки істини. Оскільки істину не можна звинувачувати і вічно, її можна знайти в світі матерії, який був би одночасно недосконалим і постійно мінливим. Ідеалізм за своєю суттю - це акцент на реальності ідей, думок, умів або самих себе, а не на матеріальних об'єктах і силах. Ідеалізм підкреслює, що розум є основним або попереднім матерії.

Паралельно з вищенаведеними твердженнями Георг В. Ф. Гегель стверджує, що абсолютний ідеалізм складається з наступних переконань: наш повсякденний світ навколо нас, який складається з людей і речей, не є істинним сприйняттям нашого світу; видатна вказівка на світ в термінах нашого самосознательного розуму; наші думки є родичами кожного конкретного досвіду з нескінченним цілим, виразом якого вони є; і, нарешті, істина полягає в стосунках зв'язності між думками, а не у відповідності між думками і зовнішніми реальностями.

Результати і обговорення. Історично ідеалізм - це переважно одна з найстаріших систем філософії. Вважається, що він був створений в IV столітті філософом Платоном. В значній мірі філософію ідеалізму Платона можна розглядати як «реакцію» на події, які відбувалися навколо, з упором на стирання древньої афінської культури. В результаті Платон закликав відправитися в подорож в пошуках «певної істини». Очевидно, що кожен день наше власне існування на цій землі постійно змінюється. Отже, ця «істина», яку він шукав, не буде розкрита «в недосконалості і минулому світі матерії».

Більш того, Платон вважав, що існують загальні істини, за допомогою яких всі люди можуть прийти до одного і того ж консенсусу. Ці істини були виявлені в математиці. Візьмемо, наприклад, $2 + 2 = 4$, це математичне твердження завжди було вірним - воно вірно в даний момент і залишиться вірним в майбутньому. Платон вважав, що універсальні істини існують у всіх аспектах життя суспільства - в політиці, релігії, етики та освіті. Згодом, щоб прийти до цих істин, які він шукав, Платон повинен був відправитися далі світу, який існував - і все

ще - постійно мінливий. Він повинен був зануритися в світ ідей, звідси і був створений ідеалізм.

Серед цієї філософської школи було безліч лідерів, які сприяли її розвитку. По-перше, звичайно, був Платон, який жив в 427-347 роках до нашої ери. Він був учнем Сократа (грецького вченого, якого вважають батьком філософії) і відомий як батько ідеалізму. Платон також керував школою під назвою «Академія», у нього теж були свої погляди на освіту. Платон вважав, що держава має відігравати важливу роль в питаннях освіти, а навчальна програма повинна вести студентів-інтелектуалів від трепету фактичними даними до абстрактного мислення; Однак учні, яким не вистачало здатності «мислити нестандартно», повинні піти в армію або зайнятися бізнесом.

Потім був Декарт (1596-1650), відомий математик. Він задавався питанням, що саме реально і чи дійсно він існував в цьому світі, або він був насправді просто мрією. Потім Декарт прийшов до висновку: «Я думаю, отже, я існую» отже, наше мислення, а також наші ідеї є істиною в останній інстанції. Слідом за Декартом, Джордж Берклі (1685-1753), прийшов до висновку, що існування залежить від декількох умов, щоб пізнати його, і, отже, якщо немає умов, ніщо не могло б існувати, крім як якщо б воно сприймалося в розумі Бога . І, нарешті, Іммануїл Кант (1724-1804) вважав, що освіта повинна вчити студентів мислити відповідно до принципів моральних законів, моральних ідеалів і морального імперативу. Він вважав, що метою освіти було просвітництво.

Більш того, ідеалізм може стверджувати, що світ або правдивість існують в основному як несвідоме, що думка і закони більш необхідні в дійсності, ніж те, що ми можемо відчувати. Метафізичний ідеалізм стверджує, що ідеальність реальності, отже, прямо протилежна матеріалізму. В ідеалізмі цілісність реальності зводиться до одного істотного ядру - духу. Більш того, матерія нереальна; це переважно концепція, думка розуму. Чи реальний не більше ніж - розум. З цієї причини всі матеріальні речі, які здаються реальними, можуть бути зведені до розуму або духу. Стілець, на якому ви зараз сидите, не з матеріалу; це тільки справляє враження, що це матеріально. Його неодмінний характер - дух. В

універсальному ешелоні кінцеві уми - розум, який має обмеження і обмеження - процвітають в цілеспрямованому світі, створеному нескінченним розумом - розумом без кордонів і обмежень. Неначе всесвіт в цілому складається з нескінченного розуму або духу; що, по суті, є всім, а ми - маленькі частинки цього розуму. Оскільки людина є елементом цієї цілеспрямованої всесвіту, він є інтелектуальною і цілеспрямованою формою життя.

Ідеалізм за своєю суттю є метафізикою, і навіть його епістемологія метафізична в тому сенсі, що він намагається раціоналізувати і виправдати те, що метафізично істинно, а не використовувати досвід і методи пізнання в якості основи для формулювання істини.

Проте, гносеологічний ідеалізм вважає, що в процесі пізнання психіка людини може досягати тільки своє власне утримання. Ясно, що ідеалізм стверджує епістемологічних, що метод, за допомогою якого можна належним чином пізнати соціальний порядок, - це дослідження ідеалістичного мислення. Ідеалісти вважають, що кожне знання автономно від чуттєвого досвіду. Функція пізнання відбувається в розумі. Людська психіка активна і складається з інстинктивних здібностей систематизувати і виробляти отриману інформацію за допомогою відчуттів.

Люди можуть знати інстинктивно; тому можна сказати, що вони можуть миттєво вловити частину істини, не задіюючи свої почуття. Слідуючи цьому далі, Людина може також розпізнати істину за допомогою дій, за допомогою міркувань, за допомогою яких людина перевіряє логічну надійність своїх власних ідей. Різні ідеалісти припускають, що всі знання - це спогади. Платон був одним з тих, хто дотримувався цієї концепції. Він встановив цей висновок на основі гіпотези про те, що дух людини вічний. Будь-яка інформація, яку він знає, вже укладена в його власному дусі.

Більш того, об'єктивні ідеалісти, такі як Платон, вважають ідею квінтесенцією, що має автономне існування. Навпаки, суб'єктивні ідеалісти, наприклад Джордж Берклі, вважають, що людина здатна знати тільки те, що він сприймає. Єдине, що він знає, - це його психологічний стан. Життя залежить від

психіки людини. Кожен стимул, одержуваний людською психікою, в кінцевому підсумку виходить від Бога. Бог - Безцінний Дух.

Взагалі кажучи, ідеалісти зосереджують всі згадані цінності на «особистому Богу» або «особистої духовної сили природи». Всі вони приходять до єдиної думки, що цінності вічні. Теологи-ідеалісти стверджують, що вічні цінності існують в божій іпостасі. На противагу добру і злу, красі і потворності ототожнюються до такої міри, що думка про добро і думка про красу надійні з повним добром і досконалою красою, укладеної в Бога. З іншого боку, пантеїстичні (доктрина, згідно з якою Бог є трансцендентною реальністю, лише проявами якої є матеріальна всесвіт і люди: воно включає заперечення особистості Бога і висловлює тенденцію ототожнювати Бога і природу) ідеалісти, як заявлено, визнають Бога з природою навколо нас. Вони підтверджують повноту і незмінність цінностей; це тому, що вони є складовою частиною «певного порядку природи».

Висновки. Таким чином, ідеалізм забезпечує погляд на реальність, який йде далі, ніж наша повсякденна звичайна реальність, або підноситься над нею. Висловлюючись в термінах Платона, ідеалізм пропонує припущення, що існують ідилічні типи або подання реальності, які ми, люди, намагаємося шукати, і ці згадані ідеали виступають в якості цілей, які тому направляють наші «дії і думки» на щоденній основі.

Отже, освітнє ядро ідеалізму полягає в тому, що дитина повинна виховуватися в відношенні кожного з різноманітних аспектів інтелекту і тіла. В кінцевому підсумку освітні цілі ідеалізму полягають у наступному: розвиток розуму, основна увага істинного освіти зосереджено на ідеях, а не на самій матерії, на пошуку справжніх ідей; універсальні істини для подальшого розвитку одного характеру, для самореалізації, ідеаліст хоче надати учням широкий діапазон розуміння, коли справа доходить до світу навколо них, в якому вони живуть, і я близька з цією думкою. Використовуючи ідеалізм, ми повинні створювати чоловіків і жінок, здатних ідеалізувати. З вдосконаленням духовного чуття поряд з іншими благородними фізичними, інтелектуальними, емоційними,

моральними і соціальними здібностями людини ми можемо очікувати того дня, коли міра людини включатиме в себе статура спортсмена, розум вченого і філософа, почуття поета, уяву пророка і винахідника і воля реформатора. Такі люди будуть практичними ідеалістами, що володіють далекоглядністю і енергією для виконання. Деякі з таких плодів вже були помічені в найбільших персонажах історії людства; ці великі - запорука майбутніх чоловіків і жінок, яких Бог створює через нинішніх чоловіків і жінок. Допомога в цій роботі - справжнє покликання всіх шляхетних душ. І прагнути до досягнення цієї мети, вдосконалення людства за образом божественності, є ідеалізм у вихованні.

ФІЛОСОФІЯ «СЕРЦЯ»: УКРАЇНСЬКА СПАДЩИНА

Яровицька Наталя Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри
суспільно-гуманітарних дисциплін ХНУБА

Шило Софія Вікторівна

Студентка

будівельного факультету

Харківський національний університет

будівництва та архітектури (ХНУБА)

м. Харків, Україна

Вступ. Людська сутність розкривається в декількох аспектах: через наявність мови (модус спілкування), через творчість (талант), духовний вимір – це обличчя та серце, як сакральні втілення божого Світла і Волі. Втім, серцю виписана роль надлишковості завдяки здатності демонтувати обмеженість тіла й предстати у якості нового органу духовного штибу. Серце вислизає з-під обійм раціонально-обґрунтованої нейро-біологічної системи. Розп'яття Христа обумовило «народження» серця на метафізичному рівні, у свідомості кожної чемної (праведної) людини. Як духовна шухляда серце вбирає видиме та утаємнене буття. Тому воно таке безмежне у своїй всеосяжності.

Серце — в старослов'янській мові вживалося у значенні центр, осередок чогось, наприклад життя. У Святому Писанні — осередок духовного життя, розташований у людському серці згідно з уявленнями стародавніх людей, те, що в наш час більше пов'язується з мозком. Поняття використовувалось в староруській православній філософії з часів Київської Русі, філософія серця займає важливе місце у працях перших українських світських філософів, як-от Памфіл Юркевич.

Мета роботи. Проаналізувати філософську парадигму української ментальності – філософія «серця» через духовне наповнення людини та її звернення. Для того щоб оцінити всю значущість і оригінальність «філософії серця», зробити необхідні висновки та розкрити її джерела, потрібно

попередньо проаналізувати ту духовну атмосферу, в якій вона виникла й у якій їй довелося відстоювати своє право на існування.

Методи дослідження. Дослідники по-різному оцінюють філософію українського мислителя. Одні називають її «філософією серця», інші – конкретним ідеалізмом, убачаючи в ній початки персоналізму й навіть елементи екзистенціалізму тощо. Неоднаково вирішується й питання щодо ідейних попередників Юркевича. Проте всі одностайні в тому, що його філософія залишилася незрозумілою для сучасників, значно випередила свій час і справила величезний вплив на майбутні покоління філософів.

Результати і обговорення. Основні засади «філософії серця» Юркевич виклав у праці «Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого», де розгортається цілісна філософсько-антропологічна концепція про серце як визначальну основу фізичного та духовного життя людини. Юркевич пропонує досить оригінальний і не типовий для його епохи погляд на людину як на конкретну індивідуальність, котрий аж ніяк не вписувався ні в матеріалістичні, ні в ідеалістичні антропологічні теорії того часу.

Серце в філософії Юркевича – це скарбник і носій усіх тілесних сил людини; центр душевного й духовного життя людини; центр усіх пізнавальних дій душі; центр морального життя людини, скрижаль, на якому викарбуваний природний моральний закон.

Увесь пафос цієї праці спрямований проти раціоналістичних спроб звести сутність душі, увесь духовний світ до мислення, позаяк у такому випадку знімається проблема людської індивідуальності, а залишається якась абстрактна людина, котра ніде й ніколи не існувала, якість колективне «ми», а не індивідуальне «я».

Вихідною думкою П. Юркевича є його посилання на священні книги: "...серце людське розглядається як осереддя всього тілесного й духовного життя людини, як найістотніший орган і щонайближче містили - ще всіх сил, функцій, рухів, бажань, почувань і думок людини з усіма їхніми напрямками й відтінками".

Далі П. Юркевич конкретизує це твердження, посилаючись при цьому на аргументи, взяті зі "Священного Писання". Він виділяє такі основні, на його думку, функції серця:

- серце є хранителем і носієм усіх тілесних сил людини;
- серце є осереддям душевного і духовного життя людини;
- серце є містилищем всіх пізнавальних дій душі;
- оскільки слово є вираженням думки, то й воно виходить із серця;
- серце є осереддям багатоманітних душевних почувань, хвилювань і пристрастей;
- серце є осереддям морального життя людини,

Ці положення Ц. Юркевич підтверджує численними посиланнями на священні книги, а потім висловлює свої доведення.

Якщо серце людини поєднує в собі всі тілесні сили, є їх "скарбником і носієм", то воно має бути визнаним і найближчим органом душевного життя. За П. Юркевичем, "...діяльність людського духу має своїм безпосереднім органом у тілі не саму лише голову або головний мозок з нервами, що до нього йдуть, але простирається значно далі й глибше всередину тілесного організму". І далі: "Тілесним органом душі може бути ні що інше, як людське тіло. Тому, позаяк серце поєднує в собі всі сили цього тіла, воно і є щонайглибшим органом життя душевного".

Серце є джерелом рішучості людини в певних випадках, різноманітних намірів і бажань, воно – місце волі та бажань людини.

Серце є також центром морального життя, в ньому "поєднуються всі моральні стани людини". Воно є "вихідним пунктом усього доброго й злого в словах, думках і вчинках людини".

Серце є також центром релігійних переживань людини.

П. Юркевич розглядає проблему пізнання. Знання, за П. Юркевичем, народжується внаслідок діяльності душі, пов'язане з духовно-моральним устремлінням. Знання може бути засвоєне лише проникаючи в серце. Серце є

центром в усіх пізнавальних діях душі. Розум, "голова", керує, планує, диригує процесом пізнання, а серце – породжує.

Будь-яке поняття входить у нашу душу як внутрішній стан її, а не тільки як образ речі. "Дерево пізнання не є деревом життя", – говорить П. Юркевич. Не мислення формує сутність людини, а життя її серця, безпосередні та глибокі переживання, які походять від серця. Якщо розум – це світло, то духовне життя виникає навіть раніше від цього світла, у п'яті людської душі. Розум – вершина, а не корінь душевного життя. Істинні знання лише тоді стануть корисними, коли знайдуть своє місце в серці.

Позиція Юркевича така. Мислення не вичерпує собою всієї повноти духовного життя людини, так само як досконалість мислення ще не визначає всіх досконалостей людського духу. Хто стверджує, що «мислення є вся людина» й сподівається вивести всю багатогранність душевних явищ із мислення, той досягне не більше за того фізіолога, котрий став би з'ясовувати явища слуху (звук, тони і слова) із явищ зору, якими є протяжність, фігура, колір тощо. У відповідності з цим можна припустити, що діяльність людського духу має своїм безпосереднім органом у тілі не одну лише голову або головний мозок з нервами, а поширюється значно далі й глибше всередину тілесного організму. Як сутність душі, так і її зв'язок із тілом має бути багатшим і різноманітнішим.

Висновки. Таким чином, Юркевич робить два принципово важливі для розуміння суті його «філософії серця» висновки:

1) серце може виражати, знаходити й досить своєрідно розуміти такі душевні стани, котрі за своєю ніжністю, духовністю та життєдайністю недоступні абстрактному знанню розуму;

2) поняття й абстрактне знання розуму, оскільки воно стає нашим душевним станом, а не залишається абстрактним образом зовнішніх предметів, відкривається або дає себе відчувати й помічати не в голові, а в серці: в цю глибину воно мусить проникнути, щоб стати діяльною силою лою й рушієм нашого духовного життя. Інакше кажучи, розум має значення світла, яким

освяється Богом створене життя людського духу. Духовне життя вникає раніше за розум, котрий є вершиною, а не коренем духовного життя людини. Закон для душевної діяльності, писав Юркевич, не покладається силою розуму як його витвір, а належить людині як готовий, незмінний, Богом установлений порядок морально-духовного життя людини й людства. Міститься цей закон у серці як найглибшій скарбниці людського Духу.

Серце – незримий суддя, що завжди перебуває на варті вчинків людини. Дурні дії обов'язково отримають оцінку сердечного змісту. Шлях проти сумління – також не залишиться поза увагою серця. Потрібно лише навчитися мові серця, але ця праця на все життя. Ось, чому серце як духовний камертон відмірює кожному можливість знайти свою Істину, Благо, Людність і не схибити, з обраного долею, шляху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий український філософ — Памфілій Юркевич. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://parafia.org.ua/person/yurkevych-pamfilij/>
2. Памфіл Юркевич серце та його значення в духовному житті людини. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://megalib.com.ua/content/4761_Pamfil_URKEVICH_SERCE_TA_IOGO_ZNAChENNYa_V_DYHOVNOMY_LITTI_LUDINI.html
3. Філософія серця. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D1%84%D1%96%D1%8F_%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%86%D1%8F
4. Філософія серця П.Юркевича. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kimo.univ.kiev.ua/Phil/32.htm>

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

ПРИЧИНКИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ АВІАПЕРЕВІЗНИКІВ НА АВІАМЕТЕОРОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛЬОТІВ В УКРАЇНІ

Баран Руслан,

к. е. н.,

арбітр відділення НСПП у Львівській обл.,
почесний працівник авіаційного транспорту
Україна

Постановка проблеми: на основі чинного адміністративно-розпорядчого й транспортного законодавства у 1990-их роках здійснене реформування фінансово-економічних відносин у галузі цивільної авіації (ЦА) України [1]. Національна система авіаційного транспорту (АТ) сформувалася у комерційну ринкову структуру практично заново. При цьому економічне наповнення ефективного функціонування експлуатантів повітряних суден (ЕПС) не містить ознак комплексності. Так сталося тому, що не було вироблено парадигми його реформування саме на фінансово-логістичних принципах. Все робилося поспіхом та без вироблення моделей незатратної економіки галузі. Зокрема до цього часу відсутня методологія запровадження механізму паритетного ціноутворення (ПЦ) на послуги для всіх суб'єктів авіатранспортного логістичного ланцюга організації перевезень пасажирів, вантажів, пошти. Це не дає змоги оптимізувати фінансові потоки, забезпечити відповідність взаєморозрахунків. Казати при цьому про підвищення економічної ефективності (ЕЕ) функціонування авіаперевізників (Ав), що, як експлуатанти засобів підвищеної небезпеки – ПС, зобов'язані забезпечувати ще й безпеку польотів (БП). У зв'язку з цим частина коштів авіакомпаній (АК) вимивається наземними суб'єктами ЦА, а тому заходи підвищення безпеки авіаперевезень (БП) на практиці подекуди недофінансовуються. За таких умов виникає проблема оптимізації рейсових витрат Ав у тому числі, серед іншого й

метеорологічне обслуговування польотів (МОП). Отож саме про проблеми МОП дана стаття.

Невирішена попередниками частина загальної проблеми.

Дослідження економічної парадигми функціонування АК в якості Ав, засновані виключно на розрахунках окремих індикаторів фінансової стабільності, систем бюджетування і окрім БП ще й загальних показників економічної безпеки (ЕБ). Проте вони чомусь не пов'язуються із комплексними підходами до формування фінансово-економічної та організаційно-правової парадигм реформування колись єдиної системи ЦА, як основи підвищення БП, ефективності роботи АТ та його суб'єктів, створених на основі Українського управління ЦА Аерофлоту в часи проголошення Незалежності нашої держави [2].

З метою розгляду означених проблем на комплексній логістичній основі, на підставі чинного авіатранспортного законодавства, рекомендованої практики міжнародних авіатранспортних організацій та з врахуванням національної системи організації взаєморозрахунків АК із метеослужбами аеропортів (А), які були від них передані у відання Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій (МНС) проведений економіко-правовий аналіз економіки й фінансових схем цієї підгалузі в частині забезпечення авіаметеорологічною інформацією (АМІ). Так, виявлено, що в А за отримані метеконсультації Ав зобов'язані платити. Тут у доповнення та розвиток раніше піднятих проблем і напрямків їх вирішення можуть бути запропоновані додаткові дані й принципово нові фінансово-логістичні підходи до оптимізації рейсових витрат АК на основі розробленої вперше методології «паритетного ціноутворення» (ПЦ) і їх взаєморозрахунків з контрагентами, якими зокрема є авіаційні метеорологічні станції цивільних (АМСЦ) в А [3].

Новизна досліджень. Полягає у запропонованій методиці фінансово-економічного аналізу взаємовідносин АК з АСМЦ. Розроблено також підходи до формування ПЦ на основі «нормативних витрат на одиницю транспортної роботи, рівня рентабельності та оплати податків», як цього вимагає диспозиція ст. 7 Закону [1]. При взаєморозрахунках АК з АСМЦ рекомендовано

застосовувати договірні послуги, які базувалися б на паритеті цін щодо отримання в А необхідних послуг для замовника (АК) і виконавця АМСЦ [4]. Відмінність нашої методики від існуючої полягає у її економічних підвалинах та правовому базисі калькулювання собівартості робіт (послуг), що мають бути надані АК зі сторони АСМЦ при виконанні рейсів через А України.

Викладення основного матеріалу. Перше десятиліття ХХІ ст. може виявитися для України періодом літакопадів, оскільки знизилася БА. Такий був виданий нами прогнозований висновок, про який тепер можна сказати, що був він таки просто пророчим, оскільки навіть українська влада звертала тоді на це свою увагу [5]. Для виправлення ситуації одних лишень адміністративно-організаційних заходів було недостатньо.

Отже зупинимося на проблемах фінансування ЕПС, або як прийнято зараз їх називати – АК, хоча такого поняття і визначення в національному законодавстві не передбачено при експлуатації повітряних ліній (ПЛ). Та, якби ми їх тут не називали, проте на них «повісили» утримання різних затратних наземних структур, які «обслуговують» польоти Ав. Мається на увазі що на етапах початково-кінцевих операцій в А, що в польотах на ПЛ Ав мають за все платити. І це таке для них «обслуговування» їх рейсів коштує чималих грошей. Саме тому з АК стягуються значні суми, які зовсім не визначаються на калькулюванні собівартості. Їхні ціни фактично є «паушальними», тобто визначеними за невідомо якими методиками формування. Методологія оптимізації витрат АК на всіх етапах їхньої роботи дозволить підвищувати ЕЕ їх діяльності. У такий спосіб засобом підвищення БА може слугувати й її економічна складова, адже відомо, що співвідносність єдиних підходів до ціноутворення та взаєморозрахунків Ав і їх контрагентів дозволить останнім скеровувати кошти на підвищення заходів БП [6]. У даний час в наших ЕПС обігові кошти вимиваються і грошей катастрофічно не вистачає. І це є важливим для розв'язання проблеми, тим більше, що автор не розглядає БП у її вузькому значенні, як це роблять інші автори [7].

З часу свого, зародження, як виду сполучень, АТ не останнє місце для безпечності летунсько-технічної експлуатації ПС у вітчизняному ПП займає метеорологічне забезпечення польотів (МЗП). Тут ми торуємо все на власний розсуд без вироблення на державному рівні науково-практичних підходів щодо співвідносності реформування і ЦА, і метеослужб та, не враховуючи досвіду реструктуризації інших країн [8]. Не дотримуються тут навіть рекомендаційних стандартів ІКАО з цього виду послуг [9]. І ось МЗП трансформувалося у АМІ. Про проблеми створення авіатранспортної галузі як окремої інституційної одиниці народного господарства написано багато [3]. Проте у цій статті не аналізуємо організаційно - адміністративних та управлінських аспектів, а свою увагу зосереджуємо на вирішенні економічно-фінансових проблем у відносинах Ав з АСМЦ шляхом адаптації логістичних умов функціонування галузі у після реструктуризаційний період. У цьому сенсі не завадить ще раз повернутися до взаємовідносин між АТ і Метеослужб, оскільки тепер це вже окремі юрструктури (ЦА і МНС). Коротенько проблеми фінансово-економічних взаємовідносин виконавців рухомих операцій (Ав) та початково-кінцевих послуг (А) можна описати так, що існують авіаційні правила, які, як кажуть пілоти, в авіації і особливо в ЦА “написані кров’ю”.

Реформування летовищної метеорологічної інфраструктури в Україні покладене в інше русло. Суцільний волонтаристичний розподіл всіх і вся з колишнього єдиного уламка Аерофлоту призвели до того, що при виконанні рейсів до деяких летовищ, екіпажі ПС з метою підготовки до вильоту повинні відвідати від 5-ти до 10-ти різних наземних служб [8]. Всі ж хочуть відповідної «поваги» і «оплати» за свої послуги. У таких умовах фінансово-логістичні підходи до побудови управлінських моделей казати про ЕЕ не доводиться.

Проблеми взаємовідносин з АСМЦ, які через гідрометеорологію фінансуються з державного бюджету, багато років, починаючи з 1994 року, розглядалися міжвідомчою робочою групою. Та їхня робота виявилася безрезультатною. На наше переконання це сталося з причин не залучення до її роботи науковців авіаційного профілю і особливо від ЕПС. Хоча й було

підписано відповідний нормативно-правовий акт, та він проблем не вирішує [9]. Фактично абсолютно нічого не вчинено, оскільки при прийнятті засадничих принципів і методології взаєморозрахунків тоді за основу бралися колишні спілчанські нормативні авіаційні правила [10]. На їхній базі намагалися сформувані принципово нові економічні відносини [11]. Що тут маємо на увазі? Взаємодія поміж ЕПС і АСМЦ в А до цього часу продовжує будуватися на порадах середини 80-х - 90-х років з метеорологічного обслуговування ЦА з організації польотів ПС. І це зроблене на основі планової комуно-радянської системи, що в умовах становлення, так званої, ринкової економіки є нонсенсом!? У “нормативних” документах, наприклад, записано, що екіпажі ПС в обов’язковому порядку повинні брати п’яти хвилинну “консультацію” у чергового синоптика АСМЦ в А. І цей обов’язок має бути виконаний навіть тоді, коли у пілотів на борту є засоби супутникового бачення погоди у будь-якому регіоні світу. Цікаво, що той же екіпаж, у свою чергу обов’язково передає метеослужбі летовища прильоту не прогнозу, а реальну погоду по трасі свого прольоту. Зазначимо, що робиться це на безоплатній основі. Натомість від АСМЦ авіаперевізник купує всього на всього “прогноз” погоди. Так є тепер і здійснюється, не дивлячись на те, що той прогноз і не завжди то справджується. Як ось маємо приклад авіакатастрофи під Донецьком [12].

На основі таких ось, з дозволу сказати, економічно-правових відносин прийнятий навіть закон [13]. Він, як і постанови Уряду з цього приводу, закріплюють метеослужби суб’єктами взаєморозрахунків від імені А, яких попередньо від них же “відірвали”. Отже хоча АСМЦ фінансуються з бюджету, як інфраструктура державної гідрометеорології МНС, вводиться додаткова платність надання їхніх послуг з прогнозування погодних умов по трасі польоту. Практика окремої, додаткової від аеронавігації, оплати метеопослуг запроваджувалася ще з 1992 року. Безглуздість таких дій на той час була породжена напівграмотними чиновниками, що в ЦА то потрапили напевне за партійними тодішніми направленнями, оскільки саме ними було розроблено типові форму і зміст “тимчасової угоди” [4, 14].

Економічний аналіз вартості метеопослуг АСМЦ в А «Львів», який автором виконаний вперше, за власною розробленою методикою «питомих витрат» наводимо у табл. 1.

Таблиця 1

Економічно-правові заходи щодо запровадження в Україні плати за метеопослуги на АТ (історична ретроспектива проблеми)

Період дії	Тариф пасажирський на авіалінії Львів - Київ, що виконувався на ПС типу Ан-24, MTOW - 24 т.	Питома вартість 1-ї тони MTOW ПС за пасажирським тарифом	Вартість метеоконсультації на рейс ПС типу Ан-24, MTOW - 24 т.	Питома вартість 1-ї тони ПС за вартістю метеоінформації
1989-1991	15 руб. 26 дол. США	0.63 руб/т 1.1 дол. США/т	-* -	- -
1991-1992	600 руб. 2 дол. США	25 руб/т 0.1 дол. США/т	-* -	- -
1992	1500 руб. 26 дол. США	63 руб/т 1.1 дол. США/т	3000руб 15дол.США	115 руб/т 0.6 дол.США/т
08.1993	53240 укр. крб*** 12 дол. США	2218 укр.крб/т 0.5 дол. США/т	3000руб** 15дол.США	115 руб/т 0.6 дол.США/т
12.1993	120700 укр. крб. 27 дол. США	5029 укр.крб/т 1.1 дол. США/т	1.1 млн.укр. крб ** 242 дол.США	45833 укр.крб/т 10 дол.США/т
1994	454001 укр. крб. 14 дол. США	18916 укр. крб/т 0.6 дол. США/т	1.1 млн.укр. крб. *** 35 дол.США	45833 укр.крб/т 1.5 дол.США/т
1997	115 грн. 62 дол. США	5.0 грн./т 2.6 дол. США/т	119 грн **** 64 дол.США	5.0 грн/т 2.7 дол.США/т
1998	190 грн. 75 дол. США	7.6 грн./т 3.1 дол. США/т	119 грн ***** 49 дол.США	5.0 грн/т 2.0 дол.США/т
1999	326 грн. 79 дол. США	14 грн./т 3.2 дол. США/т	135 грн ***** 49 дол.США	6.0 грн/т 2.0 дол.США/т
2000	310 грн. 57 дол. США	13 грн./т 2.4 дол. США/т	170 грн 31.3 дол.США	7.1 грн/т 1.3 дол.США/т
2001	366 грн. 68 дол. США	15 грн./т 2.8 дол. США/т	203 грн. 38 дол.США	8.4 грн/т 1.6 дол.США/т
04.2002	366 грн. 70 дол. США	15 грн./т 2.9 дол. США/т	223 грн. 43 дол.США	9.3 грн/т 1.8 дол.США/т
07.2002	180 грн. 35 дол. США	7.5 грн./т***** 1.4 дол. США/т	156 грн. ***** 30 дол.США	6.5 грн/т 1.3 дол.США/т
09.2003	369 грн. 40 дол. США	16 грн./т 1.5 дол. США/т	240 грн. 50 дол.США	10 грн/т 2 дол. США/т

* **Розробки автора.** Розрахунки проведено на підставі даних: Наказу № 15 Міністерства цивільної авіації СРСР від 23.01.84 р. "Про державні збори і ставки за обслуговування в аеропортах СРСР повітряних суден, які належать іноземним власникам або перебувають у їхній посесії".

** Розробка автора. Розрахунки проведено на підставі даних: листа Міністерства транспорту України від 24.09.93 р. № 2/10-1052 "Про введення тарифів на перевезення пасажирів авіаційним транспортом".

*** Розробка автора. Розрахунки проведено на підставі даних: листа Держкомгідромету від 04.11.94 р. № 03-33/401 "Про зміни цін на авіаційну інформацію".

**** Розраховано на підставі листа Держкомгідромету від 04.12.97 р. № К-2/1097 щодо надіслання Типового договору на метеозабезпечення вильотів та посадок в аеропорту".

***** Розраховано на підставі спільного Наказу № 332/138 Державного комітету України по гідрометеорології та Державної авіаційної адміністрації "Укравіація" від 18.11.97 р. "Про введення в дію Типового договору на метеозабезпечення вильотів та посадок в аеропорту".

***** Розраховано на підставі листа Держкомгідромету від 17.11.98 р. № К-06-23/332 щодо підвищення договірних цін на спеціалізовану інформацію.

***** Про затвердження розкладу польотів на внутрішніх авіамаршрутах: Наказ Мінтрансу від 05.06.2002р. № 368.

Важливо зазначити, що в умовах тих відносин після реструктуризації ЦА ціною, ті визначення оплати за метеопослуги назвати ніяк не можна. Хоча, так звані, «міжвідомчі комісії» з цих проблем засідали довгих три-чотири роки, проте результатом їхньої роботи стали якісь безглузді протоколи та висновки. Плата за метеорологічні консультації (МК), це не що інше, як просте грошове

погашення затратних методів їх надання. Реальність прогнозу – це один із головних заходів БА. Проте вона залежить виключно від вмілих дій, психологічного клімату та досвіду самих пілотів, підібраних до складів екіпажів ПС і аж ніяк не від консультацій про метеопрогнози, хоча останні без сумніву є допоміжним інструментарієм БП. Плата за МК може навіть перевищувати вартість послуг летовища А за надання ним АК можливості злету і посадки багатотонного ПС на свою злітно-посадкову смугу. Такий підхід до організації реформування АТ і АСМЦ не можна вважати виваженим організаційно, економічно вмотивованим та нормативно забезпеченим з огляду на здоровий глузд чи правове регулювання та у відповідності до вимог [15]. Тим більше, що вартість метеопослуг свого часу була внесена до моделей собівартості, як основи послуг служб управління повітряним рухом літаків у ПП і вже сплачується ЕПС цьому монополістові [16].

До речі, світова практика свідчить, що окрема плата за метеопослуги у провідних летовищах з ЕПС окремо не стягується. Вона нараховується централізовано через систему взаєморозрахунків Євроконтролю, членом якого є ЦА нашої держави. В Україні, наприклад, тільки одне середньостатистичне авіапідприємство за рік сплачувало не за АМО, а за АМІ більше 7 % своїх річних надходжень від авіатранспортної діяльності. Дивно, що економісти АК з таким фактом чомусь змирилися. Отже експлуатанти високовартісних ПС працюють на прогнозистів, віддаючи їм на поталу від 2-ох до 7-ми з кожних ста перевезених авіапасажирів. За даними Мінтрансу, наприклад, у 1997 році авіакомпаніями було сплачено за метеопослуги біля 3.7 млн. грн. Всіма ж суб'єктами ПТ було перераховано тодішньому Держкомгідромету більше 6.6 млн. грн. Це прирівнювалося тоді до дохідної суми виторгу одного великого авіапідприємства. Такого як, наприклад, ДАП «Львівські авіалінії» за рік його ж діяльності. Враховуючи “законодавче” закріплення оплати за метеоінформацію, можна передбачити, що при такому підході у відносинах сторін, виникають ситуації, які призводять до збільшення пасажирських тарифів у середньому не менше аніж на 2 %. Ринкові основи економіки АТ не сприймають таких, з

дозволу сказати, безвідповідальних підходів (рис. 1). В кінцевому підсумку економічна неграмотність прийнятих в адміністративному порядку рішень негативно впливає на БА, а більшість АК просто банкрутують. Відомо ж, що на розвиток авіатранспортної діяльності американських авіакомпаній держава встановлює спеціальні федеральні податки на повітряні перевезення, де й закладені рівні утримання бюджетних інституцій. У нашій країні все навпаки, авіаперевізники в односторонньому порядку змушені фінансувати метеорологічні служби держави, летовища, служби управління повітряним рухом літаків у ПП, авіаційно-ремонтні заводи, агентів з продажу авіаперевезень і навіть участь України у міжнародних авіатранспортних організаціях [17]. А ще ж є пошук та рятування, страхування, рекламно-маркетингова діяльність тощо [5]. До цих чисто авіаційних інфраструктурних витрат ще потрібно додати і всі інші загальногосподарські витрати, такі як ось, наприклад, фінансування фондів інвалідів, стягнень на утримання доріг та інші. Відомо, що літаки АК по тих дорогах ніколи їздити не будуть, як і їхній спеціалізований автотранспорт, що обслуговує польоти в межах адміністративно-технічної території летовищ.

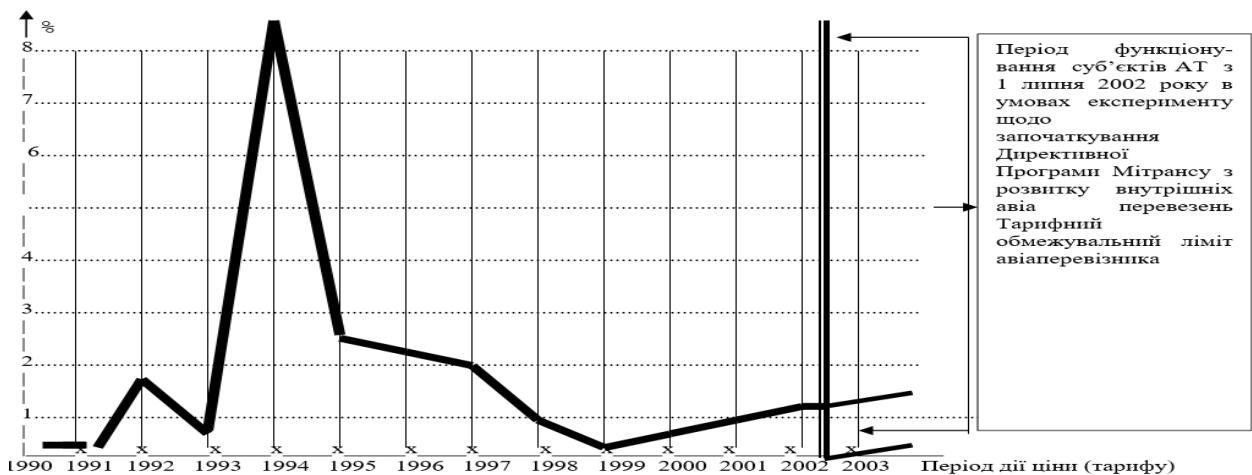

Рис. 1. Динаміка питомих витрат авіакомпаній на рейсове авіаційне метеорологічне обслуговування перевезень авіапасажирів (вартість метеорологічних консультації рейсу/розрахункова собівартість пасажирського авіаційного тарифу)

Свого часу, наприклад, Мінтранс нормативно започаткував або, як казали, у наказовому порядку, зменшив пасажирські авіатарифи на внутрішніх авіалініях. Попередній аналіз такого валютуристичного рішення підтверджує, що і без цього високі темпи вимивання обігових коштів Ав ще більше зросли, оскільки, виявляється така “нормативна вказівка” не стосувалася, наприклад тих же АМСЦ. Вони нібито й зменшили свої “ціни” на 30 %, але стягували повні суми за договорами на обслуговування польотів та авіаперевезень. Цей напрямок втручання у господарську діяльність суб’єктів АТ державного органу управління достатньо широко висвітлений [18].

Вихід з такої абсурдної ситуації автором вбачається лише в одному – негайному запровадженні світового досвіду і методології державного дерегулювання ЦА і АТ України [15]. Для цього потрібно виробити та запровадити комплексну методологію логістично-економічного регулювання діяльності всіх без виключення суб’єктів АТ, унормувати форми і методи взаєморозрахунків на базі ПЦ. Тобто пропозиція полягає у виробленні не просто моделей цін (калькулювання собівартості), а нормативного запровадження паритетного цінового фактору взаєморозрахунків АК з АМСЦ. Ці господарські процеси вимагають дієвих заходів контролю ЕЕ роботи кожної ланки єдиного логістичного авіатранспортного ланцюга, а особливо оптимізації взаємовідносин Ав з контрагентами на антимонопольній та добросовісній конкурентній основі. Відомо, що окрім АК, в галузі АТ сьогодні більше не існує підсистем, що конкурують за споживача, тобто за пасажера. Всі вони нашим законодавством та практикою державного управління віднесені до природних монополій. Там де є монополізм виникають умови та обставини недобросовісної конкуренції, особливо якщо не фахово проводити державне регулювання процесів їхнього ціноутворення. З кожним роком державний монополізм тут перетворюється у відомчий, а вже звідси зміщується, трансформуючись навіть у сторону виробничої монополії, як ось у випадку з АМСЦ. На наш погляд, держава у результаті цього втрачає важелі регулювання, не кажучи вже про запровадження здорових методів

дерегулювання діяльності суб'єктів цього найдорожчого від інших видів транспорту на світових авіатранспортних ринках.

Висновки. Отже на завершення цієї статті пропонуємо також повернутися до законодавчих вимог взаєморозрахунків і ціноутворення, визначені ст. 7 Закону [1]. Особливе значення у заходах з підвищення ЕЕ роботи АК та безпеки авіаперевезень в цілому серед іншого мають фінансово-економічні відносини з АМСЦ.

Використана література

1. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994р. № 232/94.
2. Про передачу майна підприємств ЦА: наказ МЦА СРСР від 09.09.1991р. № 237.
3. Баран Р.Т. Економічно-фінансова основа та правова база парадигми реформування повітряно-транспортної системи України//Проблеми підготовки професійних кадрів з логістики в умовах глобального конкурентного середовища/ Збірник доповідей IV МНПК. – К.: НАУ, 2006. – С. 14-24.
4. Тимчасова угода між Державним комітетом України з гідрометеорології та Українським об'єднанням ЦА “Авіалінії України” від 10.01.93 р.
5. Про заходи щодо впровадження в Україні єдиної системи проведення авіаційних робіт з пошуку і рятування: указ Президента України від 09.09.1997р. № 937/97.
6. Баран Р.Т. Комерційна логістика, як основа стабільності авіакомпаній//Доповіді 2-ої МНК “Проблеми економіки транспорту” – Дн.: РВВ ДПТ-у, 2002. – С. 106; Його ж: Теоретичні підходи і практичні засоби вирішення проблем економічної природи цінового паритету залізничного транспорту України в умовах реструктуризації//« Матеріали 2-ої МНПК у Судаку 19-22.06.2007р. – К.: Укрзалізниця, 2007, т. 1. – С. 74-76
7. Безпека авіації/ В.П. Бабак, в.п. Харченко, В.О. Максимов та ін. За ред. В.П. Бабака. – К.: Техніка, 2004.

8. Про схему управління підприємствами ЦА України: нак. Мінтрансу від 31.08.1993р. № 278.

9. Про інформаційні послуги у сфері гідрометеорології: пост. Кабміну від 02.11.98р. № 1724.

10. Настанова з метеорологічного забезпечення ЦА (НМО ГА-73): затверджений ГУС при РМ СРСР 28.04.1973р. та Міністром ЦА СРСР 02.04.1973р.

11. Про затвердження Положення про метеорологічну службу Державіаслужби: наказ Державіаслужби від 17.06.2005р. № 425.

12. Основна версія катастрофи Ту-154 над Донецьком//<http://WWW.vlasti.net>.

13. Про гідрометеорологічну діяльність: Закон України від 18.02.1999 р. № 443-XIV.

14. Баран Р. Т. Безпека, авіакатастрофи та кадрова політика на АТ України//The 3-rd International scientific and practical conference —Topical issues of modern science, society and education (October 3-5, 2021) SPC —Sciconf.com.ua, Kharkiv, Ukraine.2021.— С. 889.

15. Чиказька конвенція про міжнародну цивільну авіацію// Конвенція ІКАО ООН від 07.12.1944/Doc 1. Режим доступу у базі <http://nau.kiev.ua> .
Порадник з економіки аеропортів. ІКАО. Doc/ 9562/ Supplement 31.03.1993.

16. Про передачу майна до системи Комітету по використанню повітряного простору України: наказ Мінтрансу від 06.02.1995р. № 56.

17. Про створення Державного спеціалізованого фонду фінансування загальнодержавних витрат на авіаційну діяльність та участь України у міжнародних авіаційних організаціях: постанова Кабміну від 28.09.1993 р. № 819.

18. Баран Р.Т., Баран Л.М. Соціально-економічні аспекти активізації авіатранспортного обслуговування громадян України в умовах стратегії боротьби з бідністю// Вісник ЛДФА: Збірник наукових статей/ Економічні науки. – Л.: ЛДФА, №8, 2005. – С. 257.

ЗНАННЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Бердар Маргарита Михайлівна,

д. е. н., доцент,
професор кафедри екологічного менеджменту та підприємництва,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Сучасні погляди на управління знаннями підприємства дозволяють розглядати його як комплексну корпоративну стратегію, спрямовану на покращення обороту знань і досвіду усередині підприємства, створення засобів формалізації і накопичення знань, упровадження політики управління знаннями на підприємстві. Ефективність процесів управління знаннями на підприємстві має забезпечуватися на підставі формування та імплементації стратегії управління знаннями підприємства. Тільки за умови цілеспрямованої реалізації стратегічного управління знаннями на підприємстві можливо досягти його головного результату — створити підґрунтя для успішної конкуренції.

Інтеграція процесів управління знаннями в діяльність підприємства має здійснюватися в контексті загальної стратегії розвитку підприємства. Вже доведено, що ресурси знань є стратегічними ресурсами підприємства, а управління знаннями є об'єктом стратегічного управління підприємства [2]. Тому подальший розвиток стратегічного управління знаннями підприємства є нагальним науковим завданням, реалізація якого дозволить визначити зміст та взаємозв'язок елементів стратегічного управління знаннями інноваційного розвитку підприємства, визначити їх місце у стратегічному управлінні підприємством, сформулювати стратегію управління знаннями підприємства та створити теоретичне підґрунтя для формування стратегічної компетенції підприємства.

У сучасних умовах функціонування наявність потужної ресурсної бази підприємства не гарантує достатнього рівня конкурентоспроможності на ринку,

якщо матеріальноресурсний потенціал не буде раціонально організований. Потреби глобального ринку спонукають підприємства постійно створювати нові продукти або удосконалювати існуючі задля утримання та розширення конкурентних позицій, а також отримання прибутку. Сучасний ринок вимагає від підприємств переходу на нові методи управління, основою яких є знання. Для ефективного застосування знань на всіх етапах виробництва та реалізації продукції підприємства необхідна розробка раціонального інструментарію управління знаннями. Управління знаннями поступово стає важливим фактором формування управлінського потенціалу сучасного підприємства. Підходи до управління знаннями повинні інтегрувати та врівноважувати людські та технологічні компоненти знань. Парадигма управління знаннями не є новою, а лише переосмислює відомі технології управління до сучасних реалій інноваційного розвитку підприємства. Ефективний менеджмент знань має бути одним із пріоритетних напрямів інноваційного розвитку управлінського та технологічного процесу на вітчизняних підприємствах, оскільки інтеграція нашої країни в європейський та світовий простір значно посилює конкурентну боротьбу та вимагає пошуку нових більш досконалих методів управління. Досвід високорозвинутих країн показує, що зарубіжні підприємства приділяють значну увагу процесам генерації знань, їх оновлення та раціонального управління знаннями в процесі виробничої діяльності. В Україні вищезазначені процеси проходять занадто повільними темпами і, як наслідок, у процесі входження нашої країни в зону вільної торгівлі вітчизняні підприємства не витримують конкуренції з їм подібними зарубіжними товаровиробниками в тому числі через застарілість знань, яка відображається в неконкурентоспроможному продукті на ринку[3].

Знання — це сила, яка підтримує діяльність будьякої системи. Це той невидимий ресурс, який проявляється в синергійному ефекті від найбільш раціонального використання землі, праці та капіталу. Саме знання є першочерговим елементом процесу інноваційного розвитку підприємств. У наш

час досягають успіху лише ті суб'єкти господарювання, які значну увагу приділяють освіті, науці, постійному оновленню знань та їх ефективному застосуванню на практиці. Знання — особливий ресурс, він не має фізичної форми, його головною ознакою є дискретність або неподільність — вони або є, або їх немає. Знання існують лише як ціла величина, яка при можливому поділі фактично втрачає свій логічний зміст.

З метою врахування рівня інтенсивності використання знань та складності залучених технологій, статистичною службою Європейського Союзу було розроблено Класифікатор видів економічної діяльності ЄС (NACE, Rev. 1.1) [1]. Згідно до Класифікатора, всі послуги об'єднуються у дві групи — з інтенсивним використанням знань (Knowledge-intensive business Service — KIBS) та послуги з менш інтенсивним використанням знань (Less Knowledge-intensive Service — LKIS).

Зазначимо, що такий розподіл базується на основному критерії — ємності знань (knowledge intensity), що само по собі визначає тільки непрямі ознаки — особливості виробництва послуг, економічні функції, кваліфікацію працівників[4].

Ефективне функціонування підприємств в умовах загострення конкурентної боротьби на внутрішньому та зовнішньому ринках супроводжується необхідністю постійного управління знаннями, що дозволить посилити конкурентні переваги та перетворити підприємство у самоорганізовану систему. Управління знаннями підприємства виступає в ролі своєрідного регулятора, який допомагає і працівнику, і організації в цілому освоювати новий досвід, інтелектуально збагачуватися та ефективно взаємодіяти. Знаннями сприятиме інноваційний розвитку підприємства, раціональному використанні наявних знань та умінь на практиці, організації зберігання та поширенню знань в межах підприємства. Ефективна реалізація кожної складової процесу управління знаннями дозволить підвищити конкурентоспроможність підприємства.

Список використаних джерел:

1. Ian Miles. Knowledge-Intensive Services [Електронний ресурс] / Ian Miles // Manchester Institute for Innovation Research, Manchester Business School, University of Manchester, UK. — September 2008. — Режим доступа: URL: http://www.ssmenetuk.org/docs/2008_K_and_Sers_for_Banking_and_Finance_Europe.pdf.
2. Стратегічне управління знаннями підприємства <https://core.ac.uk/download/pdf/32607039.pdf> (дата звернення: 10.10.2021).
3. Управління знаннями як конкурентна перевага підприємства http://www.economy.in.ua/pdf/4_2016/17.pdf (дата звернення: 24.10.2021).
4. Шевчук О. А. Знання — як основний стратегічний ресурс підприємства. <file:///C:/Users/Admin/Downloads/znannya-yak-osnovniy-strategichniy-resurs-pidpriemstva.pdf> (дата звернення: 27.10.2021).

КРАУДФАНДИНГ - ПРОДУКТ ФІНАНСОВОГО ІНЖИНІРИНГУ ДЛЯ РОЗВИТКУ СТАРТАП-БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Бобирь Ольга Іванівна,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. На сучасному етапі, під час нестабільної економічної ситуації та світової пандемії, багато починаючих підприємців на початку здійснення своєї діяльності (при запуску стартапу) стикаються з переліком проблем, головною з яких є пошук джерел залучення коштів. Створений стартап-проект може мати великий економічний потенціал, а його автор – бажання розвивати бізнес, проте для того, щоб його створити, необхідні кошти, яких у починаючого підприємця зазвичай немає. Через це вивчення та розвиток сучасних інноваційних способів фінансування, таких як краудфандинг, є дуже актуальними.

Мета роботи./Aim. Отже, метою даного дослідження є визначення ролі і значення продукту фінансового інжинірингу краудфандингу для розвитку стартап-бізнесу в Україні.

Найчастіше під терміном «краудфандинг» розуміється колективна співпраця людей, котрі добровільно об'єднують свої кошти, зазвичай через Інтернет, задля підтримки ініціативи, зусиль або проєктів інших людей або організацій. Відповідно суб'єктами краудфандингу виступають інвестор, що надає кошти, та реципієнт, який є ініціатором певного проєкту [1].

Краудфандинг, як правило, використовується для фінансової підтримки нових, нестандартних проєктів, що сприяє створенню конкуренції серед проєктів, що претендують на народну підтримку. Фінансування по типу краудфандингу використовується для різноманітних цілей таких як підтримка стартапів та малого бізнесу, благодійність, просування інноваційних ідей та

проектів або фінансова підтримка культури, кіноіндустрії, проведення різноманітних заходів тощо.

Таке фінансування може існувати у формі благодійних внесків, вкладів з наступною винагородою та інвестування. У першому випадку фінансова відповідальність перед інвестором відсутня, у другому – може нести матеріальний характер та надається інвестору продукцією чи послугами. Третій варіант фінансування передбачає фінансову винагороду інвестору, що передбачає повернення інвестицій з майбутнього прибутку [2, с. 188].

Матеріали і методи./Materials and methods. Так, людина або організація, котра прийняла рішення про запуск певного продукту чи послуги, надсилає свій проєкт на розгляд на певну краудфандингову платформу. У разі одобрення, власник проєкту на просторі платформи розміщує повну інформацію про нього, описує строки реалізації, суму для його здійснення, дані автора та іншу інформацію, яка необхідна для того, щоб зацікавити інвесторів та запевнити їх у своїй надійності. Після розміщення проєкту починається збір грошових коштів, а після встановленого строку зібрані кошти перераховуються на рахунок автору проєкту, після чого починається здійснення самого проєкту.

Відповідно до вищенаведеного можна виділити такі переваги краудфандингу як простота та масова доступність, масштабність грошового збору, значна економія часу, багатоаспектність, поширеність на всі види діяльності та послуги, поява широкого кола єдинодумців.

Результати і обговорення./Results and discussion. Проте краудфандинг має також ряд певних проблем. Перелічимо головні з них: відсутність законодавчої бази, закону «Про краудфандинг», який би регулював діяльність краудфандингових платформ, інвесторів та розробників проєктів, високий рівень ризику збору на підтримку фейкових проєктів через відсутність ефективних процедур перевірки з боку краудфандингових платформ, відсутність гарантій для розробника проєкту, наявність ризику, що ідея може бути вкрадена та реалізована, ризик неповернення коштів інвестору, якщо

повної суми на підтримку проєкту не було зібрано, низький рівень обізнаності населення, наявність недовіри до даного способу фінансування [3, с. 135].

Висновки./Conclusions. Враховуючи перелічені проблеми, задля ефективного функціонування та розвитку краудфандингу необхідно:

1) створити правове поле та сформувати законодавчу базу;

2) забезпечити прозорість збору коштів та зручність їх переказу, що дозволить стимулювати інвесторів та сприятиме розвитку комунікації між авторами проєктів та інвесторами;

3) створити механізм мінімізації ризиків для інвесторів, шляхом диверсифікації обсягу інвестицій

4) сформувати різні види крауд платформ, консалтингових агенств, головною метою яких буде підтримка проєктів шляхом допомоги у їх веденні, оформленні, консультуванні суб'єктів краудфандингу;

5) сформувати культуру колективного фінансування шляхом інформаційного забезпечення, забезпечення обізнаності населення задля створення позитивного іміджу краудфандингу [4].

Таким чином, вирішення проблем впровадження та регулювання краудфандингу, а також його розвиток, дозволить починаючим підприємцям-стартаперам залучати необхідні їм інвестиції та розвивати малий та середній бізнес загалом, що є дуже важливим для пожвавлення економіки держави.

Список літератури

1. Манаєнко І. М. Краудфандинг як інноваційний інструмент розвитку бізнесу. *Актуальні проблеми економіки та управління*. Випуск №11(2017). URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102780>

2. Ситник Н. І. Краудфандинг: нові можливості та тренди *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Економічні науки». 2018. № 31. С. 187-192

3. Гвоздь М. Я. Краудфандинг як сучасний інструмент залучення коштів для фінансування стартап-проєктів: аналіз зарубіжного та вітчизняного досвідів. *Економіка та управління підприємствами*. Випуск 43. 2020. С. 131-136.

4. Шевченко О. М. Розвиток краудфандингу в умовах цифрової трансформації економіки України. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6957>

ОФШОРИЗАЦІЯ БІЗНЕСУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Гобела Володимир Володимирович

к. е. н., доцент

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Вступ.

Основними причинами відтоку капіталів за межі національних юрисдикцій є надто високе податкове навантаження, порівняно з офшорами. Важливу роль у процесі офшоризації світової економіки відіграла глобалізація і лібералізація економічних політик, а також оцифрування економічних процесів. Саме тому офшоризація активно розвивається та впливає на економіку багатьох країн і світову економіку, відповідно істотно впливає на економічну безпеку усіх держав світу.

Із здобуттям незалежності розпочався активний процес офшоризації економіки України. Значні обсяги капіталів виводяться за межі держави, в результаті чого спостерігається значний вплив офшоризації на українську економіку та на економічну безпеку держави. Усе це зумовлює актуальність дослідження теоретичного змісту офшоризації та аналізу механізму взаємодії офшоризації та економічної безпеки держави.

Мета роботи.

Полягає у здійсненні теоретичного аналізу офшоризації як сучасного економічного феномену.

Матеріали і методи.

Дослідження ґрунтується на сукупності загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Використання методів діалектичного пізнання, теоретичного узагальнення, абстракції, системного аналізу та індукції дали змогу з'ясувати суть та особливості процесу офшоризації економіки держави.

Результати і обговорення.

Офшоризація – це процес переміщення капіталів і фінансових операцій з національних до офшорних юрисдикцій [4]. Причини цього явища можуть бути різні, проте, з безпекового погляду, результат однаковий – переміщення капіталу та фінансових операцій, що дозволяє зменшити базу оподаткування в національних юрисдикціях і зменшити податкові зобов'язання, що становить загрозу економічній безпеці держави [3]. Натомість зворотним процесом є деофшоризації – процес переміщення капіталів і фінансових операцій з офшорних до національних юрисдикцій.

Зазначимо, що обсяги капіталів виведених у офшори справді вражаючі (рис. 1). Відповідно для більшості економік офшоризація стала загрозою економічній безпеці держави. Тому виникає необхідність дослідити усі переваги, ризики та загрози офшоризації економіки.

**Рисунок 1. Обсяг капіталів виведених з країни у офшори,
млрд дол. США**

Переваги та недоліки офшоризації

ПЕРЕВАГИ	НЕДОЛІКИ
<i>для економічної безпеки підприємства</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ низьке податкове навантаження та спрощена система звітності; ❖ спрощений доступ до міжнародних фінансових ринків; ❖ захищеність майнових та інших прав, міжнародна правова захищеність від корупції і рейдерства, судовий захист відповідно до положень міжнародного права; конфіденційність інформації стосовно власників бізнесу та обсягів фінансово-економічної діяльності, а також захист такої інформації 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ посилена увага фіскальних і правоохоронних органів до зареєстрованих у офшорах підприємств; ❖ державні обмеження на придбання активів нерезидентами, необхідність отримання ліцензій для діяльності тощо; ❖ державні бар'єри щодо діяльності у сфері забезпеченні національної безпеки та військово-промислового комплексу; ❖ погіршення ділової репутації через використання офшору, необхідність доводити, що капітал, яким володіє компанія, не набутий злочинним шляхом
<i>для економічної безпеки держави</i>	
<ul style="list-style-type: none"> ❖ наявність гнучких і дієвих механізмів реінвестування коштів у національну економіку завдяки доступу до світової фінансової системи; ❖ можливість уникнення правових колізій і захист бізнес-структур відповідно до положень міжнародного права 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ зменшення податкових надходжень і доходів бюджету; ❖ відтік капіталу за кордон; ❖ виведення незаконно отриманих коштів та їх легалізація; тонізація економіки

Враховуючи результати теоретичного аналізу та сучасні економічні тенденції, резюмуємо, що офшоризацію варто розглядати не тільки як процес ухиляння від сплати податків, а і як процес оптимізації економічної діяльності, що певною мірою сприяє розвитку бізнесу та економіки. Відповідно, високий рівень соціальної відповідальності та довіра до уряду сприяє формуванню податкової культури підприємців і відповідно збільшується обсяг податкових надходжень [1]. Натомість, низький рівень довіри до уряду сприяє офшоризації економіки. Саме тому більшість міжнародних компаній та інших представників міжнародного бізнес-середовища використовують офшори у своїй фінансовій діяльності [2].

Загалом же офшоризація економіки є негативним явищем для національної економіки, оскільки істотно впливає та збільшує обсяги тіньової економіки, проте її поширення викликане також іншими причинами, окрім зменшення або уникнення оподаткування.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження варто зазначити, що проблеми офшоризації притаманні не тільки українській економіці, але й світовій. Анонсовані світовою спільнотою наміри деофшоризації економіки вимагають розробки дієвих заходів деофшоризації економіки України. Проте, формуючи ці заходи слід враховувати, що вітчизняний бізнес потребує удосконалення інституційно-правового механізму регулювання підприємництва та інвестування.

Список використаних джерел

1. Gupta, R., & Makena, P. (2020). Why must it always be so *Real* with tax evasion? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 78, 304-308. doi: 10.1016/j.qref.2020.04.006.
2. Hendrikse, R., & Fernandez, R. (2019). *Offshore finance: How capital rules the world*. Washington: Transnational Institute.
3. Гобела В. В., Мельник С. І. Offshoring as a Threat to the National Economic Security: Causes and Ways to Counteract. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2021. Том 8, № 2. С. 9-16. DOI:10.52566/msu-econ.8(2).2021.9-16
4. Лебідь О. В., Гаркуша В. О. Особливості діяльності офшорних зон та їх роль у системі світових фінансових центрів. *Бізнес Інформ*. № 11. 2019. С. 290- 296.

ПРОБЛЕМИ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Гриценко Сергій Іванович,

д. е. н., професор

Лакомова Марія Сергіївна,

Басанець Сергій Віталійович

Студенти

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Реалізація будь-якого логістичного процесу в умовах жорстокої конкуренції та зростаючих вимог споживачів не можлива без відповідної інтегрованої транспортної інфраструктури. Ефективність формування та подальшого використання транспортної інфраструктури залежить, переважно, від рішення найтипівіших проблем. Це диспропорції в темпах і масштабах розвитку різних видів транспорту. Найбільш яскравий приклад - значне відставання розвитку внутрішнього водного транспорту, недостатній розвиток існуючої транспортної інфраструктури, територіальна нерівномірність розвитку транспортної інфраструктури, автомобільний транспорт є основним забруднювачем повітряного басейну великих міст. Необхідна велика робота з розвитку транспортної системи України і підвищення ефективності її функціонування.

Транспортна система України представлена різними видами транспорту: залізничним, автомобільним, морським, авіаційним, тощо, частка яких становила: автомобільного – 73%, залізничного – 20%, морського – 0,12%, річкового – 0,22%, авіаційного – 0,01% [1].

Мета роботи. Визначення і обґрунтування проблем транспортної інфраструктури України.

Матеріали та методи. Проблемним аспектам розвитку транспортної інфраструктури, структурним перетворенням в транспортному секторі економіки України присвячені праці [2, 4-6]. Застосовано метод порівняльного аналізу.

Результати та обговорення. Транспортна інфраструктура обслуговує всі галузі народного господарства і населення у перевезеннях вантажів і пасажирів. Таке поняття транспортної інфраструктури охоплює: шляхи усіх галузей транспорту; транспортні пункти; допоміжне обладнання для безпосереднього обслуговування шляхів і транспортних пунктів, тобто надання транспортних послуг, використовуючи транспорт загального використання, до якого відносяться: автомобільний, повітряний, залізничний, трубопровідний, річковий та морський.

Сьогодні транспортний сектор економіки України у цілому задовольняє лише базові потреби економіки та населення у перевезеннях. Рівень безпеки, показники якості та ефективності перевезень пасажирів та вантажів, енергоефективності, техногенного навантаження на довкілля не відповідають сучасним вимогам. Спостерігається відставання в розвитку транспортної мережі, перш за все в розвитку автомобільних доріг загального користування від темпів автомобілізації країни. У результаті щільність автомобільних доріг в Україні у 5,9 рази менше, ніж у Франції (відповідно 0,28 та 1,65 кілометра доріг на 1 кв. кілометр площі країни). Протяжність швидкісних доріг в Україні становить 0,28 тис. кілометрів, у Німеччині - 10,9 тис. кілометрів, у Франції – 7,1 тис. кілометрів, а рівень фінансування одного кілометра автодоріг в Україні відповідно у 5,5 – 6 разів менше, ніж у зазначених країнах [2]. Це пояснюється низкою об'єктивних причин, зокрема, такими як великий тягар на утримання транспортної мережі на душу населення порівняно з європейськими країнами через відносно невелику густоту населення (78 чоловік на 1 кв. кілометр), низьку купівельну спроможність громадян (1/5 купівельної спроможності Єврозони), порівняно невеликий парк автомобілів та значну територію країни.

Незадовільним є транспортно-експлуатаційний стан автодоріг: 51,1 % не відповідає вимогам за рівністю, 39,2 % - за міцністю. Середня швидкість руху на автодорогах України у 2 - 3 рази нижча, ніж у західноєвропейських країнах. В світовій економіці існує аксіома: чим більшою є щільність шляхів сполучення на території держави, тим вищим є рівень її економічного розвитку.

Як приклад: майже рівна за площею Франція має у 14,5 разів більше транспортних шляхів ніж Україна. Звідси і рівень розвитку.

Морські порти України за якісними, технічними характеристиками, такими як глибина, засоби перевантаження і зберігання, технічний стан причалів і устаткування, рівень автоматизації та комп'ютеризації, залишилися на рівні кінця 80-х – початку 90-х років минулого століття.

Аеропорти потребують суттєвої модернізації. Незадовільний стан вітчизняної інноваційної та високотехнологічної складової транспортної галузі пояснюється недостатнім рівнем інвестування, низьким рівнем тарифів на соціально значимі пасажирські перевезення, що підлягають державному регулюванню; обмеженим фінансуванням з державного та місцевих бюджетів; відсутністю коштів на просте відтворення основних фондів, внаслідок зниження їх вартості та недостатнього рівня амортизаційних відрахувань; відсутністю інвестицій на умовах концесій, державно-приватного партнерства; недосконалістю механізмів лізингу. Нестача інвестицій призвела до стрімкого старіння рухомого складу та транспортної інфраструктури, що зумовлює невідповідність технічного і технологічного рівня вітчизняного транспорту європейським вимогам [2].

Залишається низьким рівень сервісного обслуговування клієнтів, недостатньо використовується наявний транзитний потенціал і вигідне географічне положення країни. Спостерігається відставання в розвитку транспортної інфраструктури, транспортно-логістичних технологій, мультимодальних перевезень, рівня контейнеризації, що зумовлює високу частку транспортних витрат у собівартості продукції.

Також необхідно відзначити і деякі *галузеві проблеми, які виникають при транспортуванні вантажів та пасажирів територією України:*

– **залізничним транспортом:** техніко-технологічне відставання інфраструктури та рухомого складу українських залізниць. Наявність «вузьких місць» в залізничній інфраструктурі не дозволяє налагодити більш ефективний зв'язок у європейському напрямку та з портами всередині країни;

– **автомобільним транспортом:** відсутність будівництва нових автомобільних доріг; низька якість автомобільних доріг, що пов'язано з недотримання користувачами автодоріг норм і правил у сфері перевезення великогабаритних та великовагових вантажів; нерозвиненість дорожньої інфраструктури, мала кількість пунктів автомобільного сервісу, транспортних стоянок під охороною, пунктів зв'язку, кафе, готелів, кемпінгів тощо;

– **водним транспортом:** занепад перевезень вантажів та пасажирів річковим транспортом; відсутність необхідної кількості сортувальних ділянок для розміщення суднових партій контейнерів, що прибувають у порт або відправляються з нього; не врегульовані проблеми контролю контейнерів відповідно до встановлених міжнародних норм; незадовільні технічні характеристики портів (глибина підхідних каналів та акваторій, технічний стан причалів, навантажувально-розвантажувальних механізмів, систем автоматизації і комп'ютеризації) [3].

Висновки. Отже, в Україні, протягом останніх десяти років спостерігається значне зниження обсягів вантажних перевезень. На транспортну галузь мали вплив ряд внутрішніх проблем, організаційного, стратегічного та економіко-технологічного характеру. До найбільш значимих слід віднести: неефективне тривале реформування; постійне недофінансування; проблеми, що пов'язані стратегічним управлінням; техніко-технологічне відставання розвитку інфраструктури та рухомого складу та низький рівень цифрових трансформацій на транспорті.

Сьогодні у вітчизняній економіці для пошуку шляхів прискореного розвитку транспортної інфраструктури країни є використання логістики, побудови транспортно-логістичних систем на мікро-, мезо- і макрорівні. Для України, яка розташована на перетині найважливіших шляхів світової торгівлі, формування і розвиток транспортної інфраструктури є одним із найважливіших напрямів на цьому шляху, оскільки його реалізація дозволить прискорити інтеграцію нашої держави у світовий економічний та інформаційний простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
2. Гудима Р.Р. Проблемні аспекти розвитку транспортної інфраструктури України / Гудима Р.Р. // Проблеми і перспективи розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції та світової фінансово-економічної кризи. Чернівці / МФУ, БДФА та ін. гол. ред. В.В.Прядко. Чернівці, 2009. С.238–239.
3. Ринки вантажних та пасажирських перевезень в Україні: проблеми та тенденції. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/9_2020/56.pdf
4. Гриценко С.І. Структурні перетворення в транспортному секторі економіки України. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект: зб. наук. праць. Донецьк, ДонНУ, 2012. С. 95-105.
5. Гриценко С.І. Перспективи логістичного обслуговування споживачів в авіаційних вантажних перевезеннях. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2019. №3. С. 67 – 70.
6. Савченко Л.В., Гриценко С.І. Аналіз технологій доставки ltl вантажів з точки зору економічних, екологічних та соціальних витрат. Вісник економічної науки України. 2021. № 1 (40). С. 127-136.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ТА ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Гук Ірина-Марія Русланівна

Бакалавр освітньої програми «Бізнес-економіка»
Львівський національний університет імені Івана Франка

Швец Анжела Ігорівна

Науковий керівник, к. е. н.,
доцент кафедри економіки підприємства
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Зовнішньоекономічна діяльність держави є рушійною силою розвитку ефективних зв'язків між різними країнами. Основними інструментами впливу на торговельні відносини України з іншими країнами світу є диверсифікація та лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків. Ці дії є неабияк актуальними, особливо в період економічної інтеграції з країнами-членами Європейського Союзу та одночасному розширенні взаємовигідних відносин з іншими країнами світу.

Ціль роботи. Виявити сучасні тенденції лібералізації та диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків України та показати пов'язані з цим можливості й перспективи розвитку вітчизняної економіки.

Матеріали та методи. Важливим кроком до лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків України стала Угода про асоціацію з Європейським Союзом [1]. У зв'язку із зобов'язаннями, наданими ЄС згідно цієї Угоди, на теренах інформаційного простору України все частіше можна почути про зміни в напрямку лібералізації. Так, у четвертому розділі Угоди про асоціацію «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» затверджено усунення тарифів та квот між сторонами, скасування ввізного мита на більшість товарів, які експортуються та імпортуються на ринки між Україною та ЄС [2]. Згідно цієї угоди було встановлено найсприятливіші умови доступу до спільних

ринків як товарів, так і послуг. Так, за останні п'ять років ЄС став головним аграрним партнером, про що свідчать наступні дані: у 2014 році експорт до ЄС здійснили 10002 вітчизняні компанії, а в 2020 році - 13329, що на 33,3 % більше, ніж на самому початку інтеграції [3]. В результаті лібералізованих митних процедур та подальшій гармонізації законодавства стало можливим попереджати зловмисні дії шахраїв та контрабандистів, а це, в свою чергу, допомагає вирішити проблеми недоотримання коштів до держб'юджету. Варто зазначити про інші позитивні моменти внаслідок Угоди про асоціацію України та ЄС: відкрився доступ до найпотужнішого та найзахищенішого ринків світу, конкуруємо товарами та послугами на рівних з європейськими постачальниками, з'явилась можливість розширити коло потенційних споживачів вітчизняної продукції, а також диверсифікувати свої експортні потоки [4].

Невід'ємною частиною покращення зовнішньоекономічних зв'язків України є їх диверсифікація. Беручи до уваги конкретні країни, що є членами ЄС, варто відзначити економічну співпрацю з Польшею, Німеччиною, Італією, Нідерландами, а також Іспанією. Як зазначає Держстат, Іспанія у 2020 році посіла перше місце у торгівлі з Україною серед країн ЄС [5]. Частка Іспанії в українському експорті до ЄС у 2020 році становила 6,7 %, в імпорті – 3,1 %, з іншими країнами світу – 2,5 % та 1,4 % відповідно [6]. Ще одним доволі важливим зрушенням є те, що 10 вересня 2020 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння в аграрній сфері між Україною та Королівством Іспанії [7]. Згідно з цим документом було ухвалено уникнення подвійного оподаткування та сприяння торгівлі сільського та рибного господарства. Налагодження такого діалогу з Іспанією є надзвичайно важливим для української сторони, оскільки Україна є найбільшим постачальником сільськогосподарської продукції на іспанський ринок.

Ще одним важливим партнером України у зовнішньоторговельній діяльності стала Велика Британія, що пов'язано із набуттям чинності з 1 січня 2021 року Угоди «Про політичне співробітництво, вільну торгівлю та

стратегічне партнерство між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії» [8]. Згідно з цією Угодою скасовуються митні збори та інші платежі при торгівлі товарами, а також передбачається застосування нетарифних заходів. Зокрема, ця Угода містить положення щодо умов тарифної лібералізації та торгівлі промисловою продукцією (секонд-хенд), яка передбачає нижчі митні тарифи, аніж це передбачено в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. За три квартали 2021 року, у порівнянні з тим самим періодом 2020 року, можемо побачити суттєві зміни: товарообіг зріс на 25,85 млрд дол. США (35,35 %), експорт зріс на 13,40 млрд дол. США (38,17 %), імпорт зріс на 12,46 млрд дол. США (32,74 %) [9].

Важливим кроком українського уряду в напрямку лібералізації було прийняття у 2018 році Закону України «Про валюту та валютні операції» [10]. З прийняттям цього Закону, принцип якого «Дозволено все, що не заборонено», відбулось скасування обов'язкових продажів компаніями валютного прибутку, резервування гривні для придбання іноземної валюти та зняття заборони на виплату дивідендів [11]. Ця лібералізація мала надати можливість збільшення диверсифікації інвестицій та отримання прибутку, оскільки чим більш економічно лібералізована держава, тим простіше вести інвестиційну та підприємницьку діяльність на її території. Внаслідок чого, за 2018 рік в Україну інвестували 2869,9 млн дол. США, найактивніше інвестували у фінансову та страхову діяльність (42,3 %), найбільшим інвестором були Нідерланди (33,2 %), у 2019 році було здійснено 2531,1 млн дол. США у вітчизняну економіку, найінвестованішим сектором залишилась фінансова та страхова діяльність (36,1 %), найактивнішим інвестором був Кіпр. Протягом 2018-2019 років інвестиційна діяльність знизилась на 338,8 млн дол. США (11,8 %) [12]. Отже, вітчизняна економіка зробила спробу лібералізації валютних операцій, проте в цьому питанні дійти до ефективного результату поки що не вдалось.

Верховна Рада України ініціює лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що пов'язана з оборонною сферою, де виникли проблеми у реформуванні вітчизняного оборонно-промислового комплексу, у

зв'язку з чим стало необхідним провести лібералізацію роботи приватних ОПК, внаслідок чого має здійснюватись експорт вітчизняної військово-оборонної техніки на світовий ринок [13]. В майбутньому з прийняттям Закону «Про лібералізацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств ОПК» зможе збільшитися конкурентоспроможність виробництва військово-оборонної техніки, що спричиняє ефективнішу діяльність цієї галузі у зв'язку з розвитком співробітництва з іноземними партнерами.

На початку 2021 року в Україні було прийнято Законопроект «Про ліцензування видів господарської діяльності», основна мета якого – лібералізувати ліцензування у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Згідно з цим законопроектом пропонується скоротити кількість документів для отримання ліцензії на експорт та імпорт товарів [14].

Вагоме місце у диверсифікації вітчизняної зовнішньоекономічної торгівлі займає найбільший на даний час індивідуальний торговельний партнер України – Китайська Народна Республіка. Згідно з Угодою між Україною та урядом КНР «Про торговельно-економічне співробітництво», що було підписано 8 серпня 1992 року, сторони зобов'язані сприяти ефективному стягненню мит на імпортовані та експортовані товари шляхом надання взаємних пільг [15]. З цією країною відзначаються поставки різних продуктів та послуг, наприклад: зернові культури, машини, деревина, котли, металургія, пластмаса, залізо та ін. Згідно з даними Держстату за 2020 рік товарообіг складав 15,4 млрд дол. США, з яких експорт становив 7,1 млрд дол. США, імпорт – 8,3 млрд дол. США [16]. Ці зв'язки не лише дають нам торговельні можливості, але й відкривають інвестиційні. Так, згідно з даними НБУ за 2020 рік в Україну з КНР було залучено 75,7 млн. прямих інвестицій, основними галузями яких стали: сільське, лісове, рибне господарство - 12,3 % , будівництво – 3,4 %, наукова та технічна діяльність – 19,7 %, промисловість – 43,5 % та інші [17].

Результати та обговорення. Україна, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, відкрила для себе більший рівень конкуренції з іншими державами. З метою диверсифікації зовнішньоекономічних відносин необхідно розширювати

коло стратегічних партнерів і на інші континенти. Це визначить перспективи розвитку різних секторів економіки, зростання зайнятості населення, підвищення добробуту суспільства та збільшення значущості України на світовому рівні.

Висновки. Лібералізація та диверсифікація зовнішньоекономічної діяльності України показала можливості розвитку міжнародної співпраці. За наявності правильного підходу до експортного та імпортного диверсифікування невдовзі зможемо спостерігати економічне зростання як одну з найважливіших характеристик розвитку вітчизняної економіки.

Джерела

1) Про внесення змін між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз: Угода між Україною та Європейським Союзом від 01.07.2013 р. № 157-VII // Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b15#Text

2) Торгівельно - економічне співтовариство: Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС // Міністерство фінансів України. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/torgovelnno-ekonomichne-spivrobotnictvo-ukrayina-yes/zona-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-ta-yes>

3) Зовнішня торгівля України товарами з ЄС // Державна служба статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/zd/ztt_ES/ztt_ES_u/ztt_ES17_u.htm

4) О. Мирошніченко, М. Неліна, О. Феленюк «Експорт одягу до ЄС» // Нові експортні можливості для України. URL : <https://ukrlegprom.org/wp-content/uploads/eksport-odiyahu-do-ies-hid-dlia-ukrainskykh-pidpriyemtsiv.pdf>

5) Зовнішня торгівля товарами за країнами – партнерами // Державна служба статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt_z_a_kr_partner/ztt_za_kr_partner_u/Arch_ztt_za_kr_partner_u.htm

6) Торгівля та інвестиції України та Іспанії // Посольство України в Королівстві Іспанія. URL: [1210](https://spain.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/170-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-ispaniyeju/torgivlya-</p></div><div data-bbox=)

ta-investici

7) Меморандум про взаєморозуміння в аграрній сфері між Україною та Королівством Іспанії // Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mizh-ukrayinoyu-ta-korolivstvom-ispaniya-ukladeno-memorandum-pro-vzayemorozuminnya-v-agrarnij-sferi>

8) Про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство: Угода між Україною та Королівством Великої Британії та Північної Ірландії від 01.01.2021 р. // Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=abfb9436-0d38-4a01-b9c7-0fccb08fc6a8&title=InformatsiiaSchodoUgodiProPolitichneSpivrobitnitstvoVilnuTorgivliuTaStrategichnePartnerstvoMizhUkrainoiuTaSpoluchenimKorolivstvomVelikoiBritaniiTaPivnichnoiIrlandii>

9) Показники зовнішньої торгівлі України // Державна митна служба України. URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/>

10) Про валюту і валютні операції: Закон України від 06.12.2019 р. № 2473-VIII // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>

11) Валютна лібералізація // Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/liberalization>

12) Надходження прямих інвестицій в Україну ЄС // Державна служба статистики. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13) Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності підприємств ОПК // Інформаційне агентство «Оборонно-промисловий кур'єр». URL: <http://opk.com.ua/%D0%BB%D1%96%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8C%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97/>

14) Спрощення ліцензування у сфері зовнішньоекономічної діяльності // Міністерство економіки України. URL:

<https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bf202d7c-2649-4138-8e3b-f3cf6aab02a4&title=UriadSprostivLitsenzuvanniaUSferiZovnishnoekonomichnoiDii alnosti>

15) Про торговельно- економічне співробітництво : Угода між Урядом України і Урядом Китайської Народної Республіки // Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156_008#Text

16) Зовнішня торгівля товарами за країнами – партнерами // Державна служба статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/ztt_z_a_kr_partner/ztt_za_kr_partner_u/Arch_ztt_za_kr_partner_u.htm

17) Звіт про фінансову стабільність // Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

ДИНАМІКА ПРОЦЕСІВ ІНФЛЯЦІЇ, ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ДЛЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Гук Ольга Володимирівна

к. е. н., доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

м. Київ, Україна

Вступ. В умовах поширення пандемії COVID-19 динамічно змінюються економічні процеси, явища і процеси інфляції в країні. Карантинні обмеження негативно впливають на економіку країни загалом, що в свою чергу негативно впливає на фінансову систему України.

Ціль роботи. Основною метою дослідження є виявлення тенденцій індексів інфляції та вплив на фінансову систему України.

Матеріали і методи. В дослідженні використані методи: статистичні, аналітичні, метод порівняння.

Результати і обговорення. Розрізняють багато факторів, які здійснюють безпосередньо вплив на інфляцію і одним із них є рівень монетизації ВВП, який зменшився з 48% (2013 р.) до 27 % (2018 р.). Разом з тим, в 2019 році була загроза дефляції, оскільки відбувалося зниження загального рівня цін.

В першому півріччі 2019 р. кумулятивний показник інфляції в Україні становив 3,6%, а в деяких місяцях відбувалася дефляція. Зусилля НБУ щодо зменшення інфляції не давали своїх результатів через неврахування цільового рівня приросту грошової маси в довгостроковій перспективі. Невірні прогнози зумовлюють недомонетизацію економіки країни, що в свою чергу створює перешкоди для інвестування та економічного зростання [1].

Індекс інфляції, або, по-іншому, індекс споживчих цін – показник, який показує як змінився загальний рівень цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Розглянемо індекси споживчих цін з 2016 року по 2021 рік (табл. 1).

Як видно з таблиці 1 індекс інфляції в Україні у вересні 2021 склав 101,2 %. Для повного аналізу загального індексу інфляції необхідно використовувати базовий індекс інфляції, а методика його розрахунку відрізняється від основного індексу. Зокрема, базовий індекс інфляції в Україні у вересні 2021 становив 101,3 % [2].

Таблиця 1

Зведена таблиця індексів споживчих цін з 2016 по 2021 рр. (%)

	січ нь	люти й	березе нь	квітє нь	траве нь	черве нь	липе нь	серпе нь	вересе нь	жовте нь	листоп ад	грудє нь	За рік
201 6	100,9	99,6	101,0	103,5	100,1	99,8	99,9	99,7	101,8	102,8	101,8	100,9	112, 4
201 7	101,1	101,0	101,8	100,9	101,3	101,6	100,2	99,9	102,0	101,2	100,9	101,0	113, 7
201 8	101,5	100,9	101,1	100,8	100,0	100,0	99,3	100,0	101,9	101,7	101,4	100,8	109, 8
201 9	101,0	100,5	100,9	101,0	100,7	99,5	99,4	99,7	100,7	100,7	100,1	99,8	104, 1
202 0	100,2	99,7	100,8	100,8	100,3	100,2	99,4	99,8	100,5	101,0	101,3	100,9	105, 0
202 1	101,3	101,0	101,7	100,7	101,3	100,2	100,1	99,8	101,2				107, 5

Аналіз динаміки процесів інфляції неможливий без розгляду наслідків для фінансової системи держави. Фінансова система країни складна і багаторівнева структура і процеси інфляції негативно впливають на: самостійність державного бюджету, формування незалежної бази місцевих і регіональних бюджетів [3]. Через недосконалість фінансової системи індекс споживчих цін поступово скорочується.

В період пандемії в Україні постраждала фінансова система, через відсутність системного підходу стала нестійкою, і в сукупності це негативно позначилось на економічному зростанню галузей та регіонів. Крім того, відсутність координації фінансової політики, наявність багатьох реформ, які часто суперечать одна одній в цілому негативно впливають на фінансову систему України. Міністерство фінансів як виконавчий орган часто вирішує

лише поточні проблеми, а не спрямовує свої зусилля на формування та реалізацію фінансової стратегії економічного зростання.

Висновки. Таким чином, перед фінансовою системою України постає ряд проблем, що потребують вирішення, адже здійснюють негативний вплив на економіку країни. В умовах пандемії державі необхідно розв'язувати довгострокові стратегічні завдання, що сприятиме інноваційному розвитку економіки України та формуванню трирівневої фінансової системи, що буде цілісною, системною та ефективною.

Список використаних джерел

1. Хохич Д.Г. Інфляція та її регулювання в Україні: політекономічний аспект. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. Випуск 3/2020 (122). URL: http://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2020_3_2020-3-32.pdf (дата звернення 20.10.2021)
2. Індекс інфляції в Україні 2021. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/> (дата звернення 20.10.2021)
3. Орел В. М. Фінансова система як невід'ємна складова економічного процесу країни. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. No 1. С. 141-152. (дата звернення 20.10.2021)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ І АУДИТУ У СИСТЕМІ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РАХІВНИЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Заремба Ольга Олександрівна

к. е. н., доцент,

Ніколенко Матвій Володимирович

студент

Київський національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Introductions. Перспективи світової економіки визначаються характером переходу до нового стану розвитку методики обліку та контролю за національними показниками. На основі підрахунку макроекономічних показників ґрунтується вимірювання обсягів сукупного виробництва в національній економіці. Суспільне рахівництво виконує для економіки ті ж функції, що бухгалтерський облік та аудит для окремого підприємства або домашнього господарства. Керівник компанії зацікавлений бути в курсі того, наскільки добре йдуть справи його фірми. Тому задля повної інформованості влади про обсяг сукупного виробництва в національній економіці облік та аудит у системі макроекономічного рахівництва (СМР)– один з найважливіших етапів у прийнятті управлінських рішень.

Aim. Застосування СМР в системі сучасного господарського механізму має ще не достатньо завершений характер. На сьогоднішній день вона дає змогу проводити моніторинг, здійснювати моделювання, прогнозування та регулювання розвитку економіки, дає оцінку результатів реалізації державної економічної політики, також дає змогу зіставлення та порівняння міжнародних макроекономічних показників в процесі європейської інтеграції. Але у сучасному господарському механізмі країни має місце неформальна економічна діяльність, «тіньова» економіка, або економіка, яку важко охопити статистичними спостереженнями. Тому проблема вдосконалення ефективності

застосування СМР в системі національного господарського механізму потребує невідкладного вирішення, зокрема питання, пов'язані з: ефективністю надходження інформації від первинних джерел, точністю цієї інформації; аналізом механізму застосування СМР в сьогоденній практиці господарювання; оптимізацією макроекономічного обліку та запровадженням аудиту з урахуванням європейського досвіду загальної економічної теорії та викликів глобалізації.

Materials and methods. Для вимірювання результатів економічної діяльності суспільства в теорії і господарській практиці використовують різні макроекономічні показники, що об'єднуються міжнародною системою підрахунку показників – системою національних рахунків (СНР). СНР – це сукупність показників послідовного та взаємопов'язаного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, доходів, споживання, нагромадження капіталу та фінансів. Різноманітні показники, які входять у систему національних рахунків, дозволяють вимірювати обсяги виробництва в конкретний момент часу і розкривати фактори, які безпосередньо впливають на функціонування економіки. Далі, порівнюючи рівні національного доходу за певний відрізок часу, можна побудувати криву, що характеризує функціонування економіки в довгостроковій перспективі: її підйом або спад відіб'ється на показнику національного доходу. Ця інформація є основою для формування і проведення в життя поточної та стратегічної політики держави, спрямованої на поліпшення функціонування економіки: без таких розрахунків економічна політика базувалася б на інтуїції. Том, рахунки національного доходу дозволяють складати таблиці економічного здоров'я суспільства і розумно визначати політику, яка б сприяла поліпшенню цього здоров'я.

Відомо, що сучасний макроекономічний облік базується на принципах СНР згідно постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 727 «Про впровадження системи національних рахунків». Сьогодні стандарти національного рахівництва опановані в Україні у найістотніших елементах. Вже доведено, що механізм застосування СНР у сфері національної економіки

дозволяє вести розрахунки головного показника СНР – валового внутрішнього продукту (далі – ВВП) на річний, квартальний і місячній основі, у фактичних і порівняльних цінах. Також здійснюються річні розрахунки валової доданої вартості за регіонами, що дає змогу визначити роль регіонів в економіці, проводити комплексний аналіз їх економічного розвитку та зіставлення економічного потенціалу як у середині країни, так і за її межами. Специфічною і позитивною особливістю організації СНР в Україні є щомісячні оцінки ВВП, які є доступними для органів управління та громадськості вже на 15-й день після завершення звітного періоду і дають змогу максимально оперативно відстежувати економічну динаміку. З річною періодичністю складаються рахунки виробництва, утворення, розподілу та використання доходу операцій з капіталом в інституційних секторах (групах економічних суб'єктів). Таблиці «Витрати – Випуск» складаються за цінами споживачів і за так званими «основними» (базисними) цінами, що дає змогу аналізувати вплив на ціноутворення, розподіл непрямих податків, торгівельної і трансфертної націнок як за видами економічної діяльності, де здійснюється виробництво відповідних товарів та послуг, так і за напрямками їх використання. Скорочується термін складання національних рахунків, з'явилась можливість проведення безпосередніх структурних зіставлень макроекономічних показників в Україні та країнах Європейського Союзу, що полегшує аналіз інтеграційних процесів. Також до вищезазначеного слід додати, що вже на сьогоднішній день є більш доступними для масового користувача інформаційні ресурси СНР. Засоби масової інформації, періодична преса, мережа Інтернет пропонує макроекономічні дані для широкого застосування. Практика сучасного господарювання надає широкі можливості для простеження динаміки ВВП як найважливішого показника обсягів національного виробництва. Не залишається без уваги сфера послуг, освіта, соціальна сфера. Комп'ютерна мережа дозволяє відстежувати інформацію в усіх регіонах країни. На жаль не вирішеними з практичної точки зору залишаються питання стосовно достовірності отриманої інформації, достовірності і точності джерел інформації

за якої формуються макропоказники. В різних галузях економіки по різному ведеться облік і аудит результатів господарської діяльності.

На жаль, існує проблема корупції, яка охоплює і сферу приватного підприємництва. Має вагоме місце «тіньова» економіка, втрати від якої достатньо суттєві для державного реєстру – СНР. Недосконала на сьогоднішній день методика розрахунку цінових індексів за окремими складовими ВВП. На сьогодні, через об'єктивні причини, вони розраховуються за допомогою спрощених методів. Недостатньо визначено частку монопольного сектору у ВВП. Виходячи з досвіду зарубіжних науковців, слід проводити аналіз та аудит рівня розвитку національної економіки, її місця у світі. При цьому слід розширити участь України у програмі міжнародних зіставлень ВВП за паритетами купівельної спроможності. Так, зіставляючи принципи національного макроекономічного рахівництва з особливостями обліку в країнах Європейського Союзу, а саме в Польщі, варто відмітити, що національна СНР потребує уточнення методики розрахунку окремих показників СНР, в більшій мірі рахунку «Помилки та упущень». Також варто зосередити увагу на створенні інтегрованих інформаційних ресурсів національного рахівництва із застосуванням найсучасніших комп'ютерних технологій.

Results and discussion. Поряд з вищезапропонованою методикою оптимізації діючої СНР, вважаємо за потрібне відмітити ще такі пріоритетні напрямки підвищення ефективності застосування СНР:

- чітко дотримуватись положень прийнятої Кабінетом Міністрів України від 25.07.2000 р. Концепції про розвиток СНР та відстежувати порядок її виконання;

- слід удосконалити методи оцінки та включити до національних рахунків показники прихованої та неформальної економічної діяльності. Для цього необхідно посилити службу контролю за економічною діяльністю та підвищити відповідальність за порушення;

- вводити необхідні зміни та доповнення до методики обліку господарських операцій окремих економічних одиниць з метою уточнення інформації для макроекономічних джерел;
- активно вести пошуки вирішення проблеми впровадження нових рахунків та адаптації нових методик розрахунків показників;
- слід давати можливість випробування та застосування інноваційних форм та методик у сфері наукових досліджень національного рахівництва, тому що інноваційне відтворення в Україні один з пріоритетів національного розвитку в цілому.

Conclusions. Отже, удосконалення ефективності застосування системи національних рахунків в системі господарського механізму країни є необхідним для підтримки високого рівня національної економіки, для її якісного аналізу та прогнозування майбутнього в процесі європейської інтеграції. Дане дослідження вирішує задачу необхідності удосконалення інструментів макроекономічного обліку і коньолю відповідно принципам ринкової економіки. Напрямки ефективного застосування системи національних рахунків в Україні ще знаходяться в стані розробок та доопрацювань, проте мають глобальний характер у системі сучасного господарського механізму процесів європейської інтеграції.

Список використаних джерел

1. Малий І. Й., Радіонова І.Ф., Куценко Т.Ф., Федірко Н.В. Макроекономіка: навч. посіб. К.: КНЕУ. 2016. 254.
2. Посилкіна О. В., Баєва О. І. Макроекономіка: навчальний посібник. Х.: НФаУ. 2018. 227.
3. Про схвалення Концепції розвитку системи національних рахунків, Розпорядження від 25 липня 2002 р. N 413-р, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2002-%D1%80#Text>.
4. Облік у системі макроекономічного рахівництва, Рефераты из Бухгалтерский учет, URL: <https://www.docsity.com/ru/oblik-u-sistemi-makroekonomichnogo-rahivnictva/6986263/>.

5. Методологічні положення державного статистичного спостереження "квартальні національні рахунки", URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwijot6GxOrzAhXI-
yoKHT2SDGEQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fukrstat.org%2Fuk%2Fnorm
_doc%2F2021%2F101%2F101.pdf&usg=AOvVaw2TuHkLdEU0mDHW1NxjYZ2B](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwijot6GxOrzAhXI-
yoKHT2SDGEQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fukrstat.org%2Fuk%2Fnorm
_doc%2F2021%2F101%2F101.pdf&usg=AOvVaw2TuHkLdEU0mDHW1NxjYZ2B).

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТОРГОВО-РОЗВАЖАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ В МАЙБУТНЬОМУ

Клочко Віталій Миколайович,

к. е. н., доцент

Харківський торговельно-економічний коледж КНТЕУ

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Останнім часом в Україні, як і в усьому світі, все більше поширюються тенденції одомашнення публічних просторів. Те, що прийнято вважати особистим, приватним активно синтезується з публічним. Руйнуються загальноприйняті стереотипи поведінки у публічному просторі.

Мета роботи./Aim. Спрогнозувати, як ринок торговельної нерухомості буде виглядати у майбутньому, і що потрібно змінити в концепції, щоб бути успішним.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час дослідження були використані загальнонаукові та практичні методи: абстрактно-логічний аналіз та систематизація процесу.

Результати і обговорення./Results and discussion. Дорога розвитку індустрії розділяється на два шляхи. Перший – веде до звичайного бізнесу (передбачуваний, але проблематичний). Тут очікується жорстка конкуренція, закриття слабких ТЦ із-за відсутності інтересу клієнтів, зміни демографії або неможливості скласти адекватну конкуренцію онлайн-торгівлі, чия частка зростає з кожним днем.

Другий шлях бачиться трансформацією класичної стратегії «бренд притягує споживачів» у стратегію «місце залучає споживачів». Там, де ТЦ минулого століття використовували технології логістики і транзакцій, підприємці цього століття будуть використовувати технології, що дозволяють взаємодіяти і спілкуватися зі споживачами, озброєними власними технологіями шопінгу.

За прогнозами експертів компанії А. Т. Kearney, до 2030 року на частку електронної комерції (на ринку США) доведеться третину роздрібних продажів, що вже сьогодні змушує замислитися над вибудовуванням стратегії конкуренції.

Майже 100 % ТЦ в Україні традиційного формату, в той час як в країнах–лідерах (Польща, Чехія, Румунія, Угорщина, Словаччина) значний відсоток приходить на ритейл–парки. Ритейл–парк являє собою комплекс з одно–і двоповерхових будівель або споруд (не менше 5 об'єктів), згрупованих біля великої парковки.

На останньому великому форумі Міжнародної ради торгових центрів (ISCS), де були присутні більше 300 топ–менеджерів найбільших девелоперських компаній Європи, проводили невелике опитування. Девелоперам задали просте запитання: «Чи занадто ми консервативні як індустрія, щоб бути дійсно інноваційними?» 82 % присутніх відповіли ствердно, що вони занадто традиційні і не можуть оперативно реагувати на те, що відбувається в сучасному світі.

Єдина помітна тенденція останніх років – збільшення ролі фуд–корту в ТРЦ. Глобально ж ніяких кардинальних змін не відбувається.

Якщо подивитися на нові торгові центри, які відкрилися в Європі в минулому році, то вони мало чим відрізняються від ТЦ, які відкривалися десять років тому. У всіх той же набір якорів, той же склад орендарів.

В Україні те ж саме. Всі об'єкти, які відкривалися або будуть відкриватися в найближчі роки, починали будуватися кілька років тому, а їх концепції розроблялися ще раніше. В цілому український ринок дуже далекий навіть від східноєвропейського.

Наприклад, розглянемо термін «tenant–mix», прийнятий для позначення заданого поєднання груп товарів у орендарів в ТРЦ, відповідного концепції і позиціонуванню торгового об'єкта. Вдалий мікс орендарів для торгового центру подібний «золотому ключику», який відкриває двері в країну високих прибутків і успіху. Однак процес створення міксу для українських ТРЦ

пов'язаний з рядом особливостей, основна з яких – одноманітність пулу орендарів.

В цілому підбір орендарів відбувається на основі маркетингових досліджень ринку і конкурентного середовища. Виділимо три основних критерії, за якими здійснюється підбір tenant–mix:

– відповідність концепції магазину або відділу орендаря концепції всього ТРЦ (від концепції залежить товарна група, розмір торговельної площі, розташування відділу або магазину всередині ТРЦ, взаємодоповнюваність асортименту товарів різних орендарів); популярність бренду для «якорів» і професіоналізм для інших орендарів; готовність виконувати всі умови договору оренди.

Для орендарів, які розташовуються в галереї, важливо відповідність їх цінової політики рівню платоспроможного попиту торгової зони, а з іншого боку – синергія товарної політики між орендарями ТРЦ і ув'язка цієї політики з форматом і позиціонуванням орендованого об'єкта.

При розміщенні орендарів в ТРЦ найважливіше: розташувати якірного орендаря в найбільш віддалених місцях ТРЦ або в тупикових зонах, щоб відвідувач, пройшовши через весь ТРЦ досяг його; створити вдалий мікс з операторів, що пропонують різні групи товарів; здійснити правильну «нарізку» площ.

Для успіху ТРЦ дуже важливо правильно розташувати орендарів: «замагнітити» мертві зони, врахувати психологічні особливості шопінгу відвідувачів в залежності від віку та статі (молодь, наприклад, легше підняти на поверхи, жіноча білизна вимагає камерної обстановки), а також товарної групи (товари імпульсивної покупки, цільової), забезпечити різноманітність вітрин.

Також важливим моментом при підборі орендарів для девелопера є забезпечення прибутковості ТРЦ. Прибутковість проекту можна забезпечити, правильно розташувавши орендарів за цінними зонам ТРЦ і залишивши а собою право підвищення вартості оренди в міру розкручування торгового центру.

Наслідки неправильної орендної політики можуть бути дуже сумними для девелопера – аж до відходу орендарів, простоювання площ, збільшення за цей рахунок терміну окупності проекту.

Одна з основних помилок вітчизняних девелоперів в орендній політиці – початкове необґрунтоване завищення орендних ставок. Друга помилка – недосконалий пул орендарів: невідповідність нового позиціонування магазинів і відділів споживчої можливості жителів району, де розташовується об'єкт; неправильна розстановка орендарів всередині ТРЦ; відсутність реальних «якорів»; неправильний вибір якірного орендаря.

Формуючи tenant mix торгового центру, в першу чергу потрібно виходити з його локації та цільової аудиторії. В одному торговому центрі споживач хоче бачити більше українських брендів, а в іншому – більше luxury брендів. Тому лише після вивчення цільової аудиторії (ЦА) і розробки позиціонування можна рухатися далі, і розраховувати оптимальне співвідношення фуд-корту, розважальної зони, галереї та іншого.

Щоб вивчити свою аудиторію, потрібно не тільки проводити маркетингові дослідження, а й виходити «в поля». Потрібно в прямому сенсі слова жити в торговому центрі і постійно спілкуватися з відвідувачами. Крім того, необхідно вивчати товарообіги орендарів.

Статистика товарообігів допомагає проводити якісну ротацію і давати клієнтам найкращий вибір – щоб він прийшов в ТРЦ і знайшов саме те, що йому підходить.

Практично кожен торговий об'єкт зараз прагне бути активним соціальним простором. І в таких умовах його маркетингове наповнення стає особливо важливим.

Робиться велика ставка на нативну рекламу (вона враховує особливості майданчика, не виглядає як реклама і не викликає в аудиторії відторгнення), і на органічні канали комунікації – соцмережі та медіа

Завдання в комунікаційному плані – максимально згадувати ті бренди, які представлені в торгових центрах. Важливо, щоб покупець приходив і залишав гроші в цих магазинах.

При цьому активно практикуємо кілька трендів. По-перше – story telling з історією успіху або знакової зміни в житті та обов'язкової згадки якогось бренду. По-друге – новини. Дуже складно придумувати новини про ТРЦ, коли в ньому нічого не відбувається. Адже нова колекція у ритейлера для медіа не є новиною. Тому подається інформація про трендові кольори в цьому сезоні, рекомендації про те, що купувати, поради стиліста, і вже туди органічно вплітаємо певний бренд.

Висновки./Conclusions. Особливості торгового центру – близькість до покупця, транспортна доступність, наявність звичного йому супермаркету, гарного ресторану, розваг, кінотеатру. У питанні генерації трафіку в останні роки є тенденція в бік збільшення ролі lifestyle–складової: важливі правильні концепти ресторанів і закладів громадського харчування, розважальна складова, дитячі центри. Крос-івенти з орендарями також дуже ефективні і сприяють зростанню відвідуваності. ТРЦ – це комплекс, в який людина приходиться, працює, проводить свій вільний час, купує продукти – фактично живе.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ДЕПОЗИТНОГО РИНКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Котенко Уляна Михайлівна,
ст. вик. каф.

Ляшенко Ілона Анатоліївна,
Студентка

Київський національний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. За наявності депозитних ресурсів у достатньому обсязі досягається основа ефективної діяльності банку. Різка девальвація гривні, нестабільний стан банківського сектору, значна кількість банкрутств банків та фінансових установ негативно відбилися на бажанні суб'єктів заощадити та призвели до втрати довіри до банківських установ. Вкладники почали забирати кошти з депозитних рахунків, а в умовах кризи дане питання є одним з ключових, адже масове вилучення депозитів значно впливає на ліквідність банків.

Ціллю роботи є дослідження основних тенденцій та перспектив розвитку депозитного ринку в Україні.

Матеріали та методи дослідження. Серед наукових досліджень депозитної діяльності банківських установ варто додати роботи В. Вікулова, А. Кононенко, К. Ларіонової, А. Морозова. У цих дослідженнях науковці розглянули економічне значення депозитних операцій, їх вплив на ресурсну базу банку, але недостатньо уваги приділено саме проблемам розвитку та функціонування депозитного ринку України.

Результати та обговорення. Наразі українські банки знаходяться у постійному пошуку оптимального варіанту формування банківських ресурсів. Зважаючи на стабільність ресурсної бази й в цілому діяльності банку потрібно, щоб більшу частину його ресурсів становили строкові вклади. Проте нестабільна економіка провокує недовіру вкладників віддавати свої кошти на

досить тривалий термін у банк. Хоча, як свідчать оцінки відомих експертів, у готівковій формі українських громадян є значний потенціал грошових ресурсів, що становлять достатньо вагому частину грошового обігу і можуть бути розміщені в різних банках України [1, с. 168].

Сучасні проблеми банків з ресурсного забезпечення зумовлені факторами як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. У всьому світі наразі спостерігається процес поглиблення нестабільності фінансового ринку, що лише ускладнює систему управління в банках України. Суттєвою причиною у ресурсному забезпеченні банківської діяльності в Україні є зростання темпів банківських активів відносно темпів капіталізації.

Вирішити проблеми з ресурсного забезпечення можна за методами додаткового залучення коштів на депозити за допомогою впровадження комплексного обслуговування клієнтури. Окрім кредитно-розрахункового та касового обслуговування, банки можуть надавати своїм клієнтам і додаткові послуги, такі як: розширити діапазон послуг, знизити їх вартість, покращити якість кредитно-розрахункового та касового обслуговування, надавати різноманітні консультації, що сприятимуть збільшенню обсягів кредитних ресурсів банку та забезпечуватимуть йому належний рівень прибутковості під час здійснення активних операцій[2, с. 55].

Одночасно зі зростанням конкуренції на депозитному ринку знижується і відсоткова ставка, що зумовлює потребу для банківських інститутів запровадити нові депозитні інструменти, використовуючи які можна забезпечити клієнтам банку можливість їх реалізації як фінансових активів під час здійснення кредитних операцій. Для того, щоб підвищити довіру до банківської системи, потрібно:

- створити централізований інформаційний ресурс, в якому буде постійно оновлена інформація про реальний стан справ в економіці України та її галузях;
- запровадити жорсткі санкції до банків, щодо неповернення депозитів і затримку платежів клієнтів;

- удосконалити пропозиції для вкладників та банківські послуги;
- впровадити захист прав та інтересів банкірів та вкладників на законодавчому рівні [3, с. 41].

Варто додати, що в умовах пандемії депозитний ринок в Україні зазнав суттєвих змін: через скорочення робочих місць та зменшення доходів фізичних осіб, вкладників стало значно менше через нестабільну ситуацію у світі.

Висновки. Отже, зростання обсягів депозитів фізичних осіб хоча і відбувається повільними темпами але, цього недостатньо для створення стійкої та ефективної ресурсної бази для виконання активних операцій банку в повному обсязі, саме тому потрібно впровадити комплексне обслуговування клієнтури, розширити діапазон послуг, знизити їх вартість, покращити якість кредитно-розрахункового та касового обслуговування.

Список використаних джерел

1. Труш Г.В. Трансформація депозитної політики комерційних банків / Г.В. Труш // Збірник матеріалів міжнародної практичної Інтернет-конференції. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 166–168.
2. Врублевський О. С. Громадянин і банк: депозитні операції / О. С. Врублевський. – К. : ТОВ ІКЦ Леста, 2010. — С. 53–58
3. Андренко О. & Вороніна Л. Проблеми розвитку депозитних операцій банківських установ. Вісник НТУ «ХП», 2018. — С. 37–41.

ПОСЛУГИ ДОСТАВКИ ПРОДУКТІВ ТА ЇЖІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Крамаренко Дмитро Павлович,
магістрант 5-го курсу спеціальності 241
«Готельно-ресторанна справа»

Жихор Олена Борисівна
д. е. н., професор, академік НАН ВО України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасна глобальна економіка наразі переживає кризу, яка охопила всі її сфери і проявляється не лише на рівні окремих країн, а й завдає великої шкоди регіональній економіці.

Основними галузями, які постраждали від заходів з протидії коронавірусної інфекції в країні в цілому, є: автомобільні та авіаперевезення, туристична галузь, сфера побутового обслуговування населення, фізкультурно-оздоровчі заходи, організація культурно-розважальних заходів тощо. На тлі глобальної пандемії COVID-19 розваги та гостинність стали одними з найбільш постраждалих галузей. Багато ресторанних закладів зазнали величезних збитків через неможливість обслуговувати клієнтів. А за різними оцінками, від 30 до 50% закладів не відкрилися після зняття карантину. При цьому не всі галузі демонструють зниження показників ефективності. Однією з головних бенефіціарів пандемії коронавірусу є доставка їжі та готових страв.

Мета роботи. Проблема організації та вдосконалення послуг доставки в сучасних реаліях глобальної пандемії COVID-19 стала як ніколи актуальною, тому метою роботи обрано – дослідити попит на доставку продуктів та їжі в Україні.

Матеріали і методи. Дослідження базується на статистичному матеріалі цифрового продукту Google Trends з використанням аналітичних і порівняльних методів.

Результати та обговорення. Для багатьох ресторанів доставка готових страв додому стала чи не єдиною можливістю існування. Звичайно, заклади, які вже мали службу доставки та мали власне коло споживачів, перебувають у кращому становищі на ринку, ніж ті, яким довелося організовувати доставку на період самоізоляції. Транспортна логістика на підприємствах громадського харчування відіграє визначальну роль у системі організації доставки, а саме переміщення будь-яких матеріальних об'єктів, речовин та інших речей з однієї точки в іншу за оптимальним маршрутом. Оптимальна транспортна логістика є одним із центральних завдань організації доставки готових страв додому.

Структура початкових інвестицій для організації послуги доставки готової їжі включає: витрати на управління та організацію послуги; витрати виробництва; витрати автотранспортної галузі (оренда, купівля, якщо доставка планується здійснювати на автомобілях); витрати на ІТ та автоматизацію технологічних процесів; витрати на упаковку, включаючи матеріал; витрати на персонал, рекламу.

Вибір варіанту організації служби доставки дозволяє перерозподілити структуру витрат та оптимізувати витрати організації на основі прогнозованого потоку замовлень на доставку.

Сьогодні можливі наступні способи організації послуги. Власна доставка, при якій ресторан повністю контролює весь процес, починаючи від прийому замовлень, приготування їжі та доставки замовлень клієнтам. Цей вид організації служби доставки є витратним на етапі розробки та впровадження, але більш оптимальним, ніж стороння доставка, при якій компанія укладає договір зі сторонніми кур'єрськими службами. Такий тип організації доставки вимагає мінімальних вкладень, але великий відсоток комісії дуже обтяжливий для ресторану.

Альтернативним рішенням може бути комбінована доставка, що поєднує власну і сторонню доставку, при цьому заклад має власний сервіс і користується послугами агрегаторів доставки їжі. Використання цього методу

має наступні цілі: реклама агрегаторів в мережі Інтернет; розвантаження власної доставки; додатковий дохід.

Самоізоляція громадян, яка була вимушеним заходом протидії поширенню нової коронавірусної інфекції, та стала каталізатором розвитку послуг з доставки готової продукції. Основні конкуренти в сегменті доставки Glovo, Raketa, Eda.ua і Zakaz.ua, активно розширили свою присутність в регіонах України, збільшивши кількість ресторанів-партнерів. Великі мережеві ресторани проекти (Макдональдс та інші) також активно користуються послугами агрегаторів.

У розрізі регіонів Київ займає перше місце на ринку кур'єрської доставки страв додому за часткою ресторанів, що надають послуги доставки, серед інших закладів міста (рис. 1).

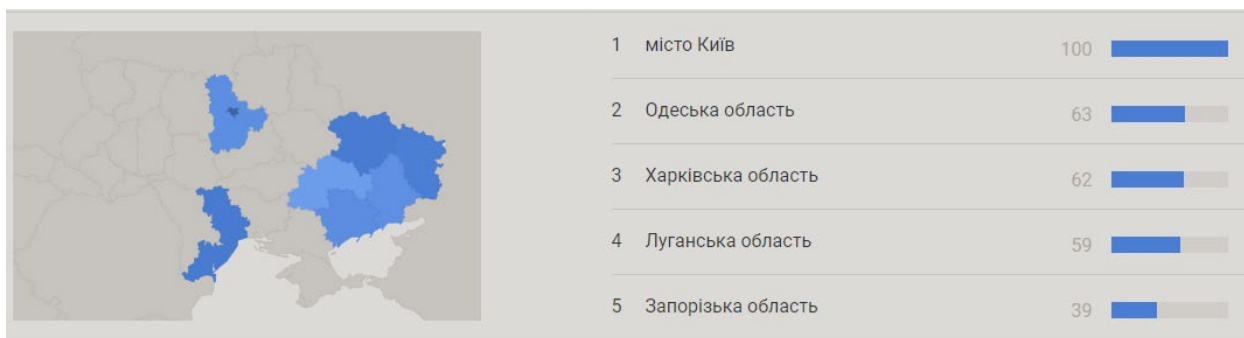

Рис. 1. Кур'єрська доставка страв додому за регіонами

Використання агрегаторів з доставки дозволяє підприємствам громадського харчування швидко нарощувати обсяги замовлень, насамперед за рахунок популярності самих служб доставки, а, з іншого боку, змушує їх працювати відповідно до покладених на них умов. Клієнти великих агрегаторів скаржаться на нездатність контролювати якість послуг доставки та непрозорість схем розрахунків з агрегаторами, що може викликати труднощі з оподаткуванням.

Розвиваючи власну мережу доставки, компанії стикаються з проблемою забезпечення швидкості виконання замовлення. Чим далі розташований споживач від пункту громадського харчування, тим складніше забезпечити високу швидкість доставки готової продукції. Однією з головних тенденцій на

ринку громадського харчування є розвиток мережі, кожна з точок якої спрямована на обслуговування конкретного локального простору (McDonald's).

Сьогодні на ринку послуги доставки агрегатори представлені переважно двома конкуруючими компаніями – Glovo і Raketa.

Glovo – міжнародна служба доставки. За допомогою сервісу можна замовляти їжу з кафе, ресторанів, закусточних, барів та супермаркетів. Кур'єри Glovo доставляють їжу з 10:00 до 23:00 протягом 35 хвилин. Замовити можна також медикаменти, квіти, алкоголь, ігри, шкарпетки та все, що кур'єр зможе помістити на скутер.

Сервіс Raketa дозволяє замовити їжу через мобільну програму (є і для iPhone, і для смартфонів на Android). Raketa регулярно проводить акції з різними ресторанами та закладами (список нових партнерів та акцією часто оновлюється). Окрім Києва сервіс працює також у Львові, Дніпрі, Харкові та Одесі.

Великі агрегатори мають дуже великий онлайн-ресурс, власну сформовану аудиторію і здатні отримувати додатковий дохід для ресторанів і закладів громадського харчування. Під час дослідження ми звернули увагу на те, як змінювався попит на доставку продуктів службою доставки Glovo залежно від подій, пов'язаних із карантинном (рис. 2).

Рис. 2. Попит на доставку продуктів службою доставки Glovo за останні п'ять років

На рис. 2. можна побачити різкі стрибки динаміки популярності запитів на доставку продуктів. Ці стрибки датовані 22-28 березня 2020 року, коли з'явилися новини про обмеження на користування громадським транспортом.

Однак робота з надавачами послуг з доставки їжі має ряд позитивних і негативних моментів, які необхідно враховувати при виборі варіанту організації служби доставки готових страв: швидший і дешевший запуск (для нових проєктів); велика гнучкість для різних можливих змін на ринку; можливість зосередитися на своїй основній діяльності; здатність сприймати, осмислювати та застосовувати накопичений досвід високоспеціалізованого партнера.

До основних недоліків організації доставки через партнерів можна віднести наступні: майже повна відсутність контролю за внутрішніми процесами доставки; відсутність належного контролю якості послуги, що в подальшому призведе до падіння обсягів поставок; відсутність прямого зв'язку між рестораном і гостем; неможливість об'єктивно оцінити ефективність служби доставки як на кожному окремому етапі отримання та видачі замовлення клієнту, так і в цілому.

Висновки. Сплеск попиту на доставку продуктів у березні 2020 року, з одного боку, можна охарактеризувати як ситуативний. З іншого боку, він поставив тренд на подальше зростання ринку. У будь-якому випадку доставку готових страв слід розглядати як додаткову послугу, яка приносить не тільки додатковий дохід, а й породжує додаткові витрати для підприємства. В умовах повної заборони функціонування закладу та безпосереднього обслуговування гостей у залі, як показала практика, доставка не здатна повністю компенсувати збитки підприємства і є лише засобом виживання та зручним інструментом для підтримки лояльності клієнтів.

ТЕНДЕНЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Криховецька Зоряна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів,

Ковальова Ольга Валентинівна

магістр

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Вагому роль у відновленні та забезпеченні ефективного зростання економіки країни, ресурсного забезпечення держави та діяльності суб'єктів економіки, населення відіграє банківський кредит. Економічне зростання залежить від того, на скільки банки можуть задовольнити потреби фізичних та юридичних осіб у фінансових ресурсах.

Мета роботи – проаналізувати стан та тенденції розвитку банківського кредитування в Україні.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано статистичну інформацію Національного банку та наукові праці вітчизняних вчених. Для досягнення мети використовувалися такі методи: аналіз і синтез, індукція і дедукція, спостереження, групування та порівняння.

Результати і обговорення. За 2016-2021 рр. можемо спостерігати ліквідацію банківських установ на ринку, їх кількість скоротилася в 1,7 раза, проте зросли активи фінансових установ на 645 млрд.грн (51%) та збільшилась кількість кредитів на 20 млрд.грн (табл.1). Проте динаміка кредитного портфеля протягом цього періоду була нестійка. На банківську сферу має вплив нестабільність у країні. Виснаження економіки спричинило девальвацію національної валюти та призвело до негативних наслідків для суб'єктів господарювання, що спричинило неповернення кредитів, ріст заборгованості. Із 2016 до 2017 року надання кредитів зменшувалося, внаслідок скорочення обсягів депозитів, зниження платоспроможності, та труднощів із кредитами в іноземній валюті через стрибки валюти. З 2018 року надання кредитів почало

зростати, а вже з 2020 року у сфері банківського кредитування знову почався спад. Криза в економіці, поширення COVID-19 принесли сильні негативні наслідки на банківський сектор, який намагається тримати запас стійкості кредитування.

Таблиця 1

**Показники кредитної діяльності
банківських установ України за період 2016 -2021 рр.**

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість діючих банків	117	96	82	77	74	71
Загальні активи, млн. грн	1255386	12563300	13363458	1360865	1494560	1900358
Надані кредити	1009867	1006024	1042898	1118728	1033649	1029264
- суб'єктам господарювання	840633	857093	880303	919057	822023	785756
- фізичним особам	175712	157485	170939	196636	2066763	226922
Коефіцієнт кредитної активності банків	0,80	0,79	0,79	0,81	0,69	0,54
Питома вага в загальному обсязі наданих кредитів у %:	82,4%	84,3%	83,6%	82,4%	79,7%	76,3%
- суб'єктам господарювання						
- фізичним особам	17,5	15,7%	16,6%	17,8%	19%	22%

Розраховано за даними: [1]

*Станом на 1.09.2021

Аналізуючи банківські операції бачимо, що кредитування становить значну частку у активах банку і є одним із основних ресурсів формування доходів банків. Проте коефіцієнт кредитної активності банків знизився з 0,8 у 2016 році до 0,54. Отже, досліджуючи розвиток кредитних операцій банків, бачимо негативну тенденцію послаблення попиту грошових ресурсах в наданні кредитів.

З табл. 1 спостерігаємо з 2016 до 2019 року тенденції до збільшення обсягів кредитування суб'єктів господарювання, з 2020 року відбувається спад. Банки досить повільно нарощують корпоративне кредитування, орієнтуючись здебільшого на якісних боржників та зберігаючи високі кредитні стандарти. Після стрімкого падіння доходів підприємств реального сектору в першому півріччі минулого року триває помірне відновлення реального сектору. Хоча обсяги виробництва більшості галузей ще не досягли докризового рівня, фінансові показники підприємств здебільшого є прийнятними. Високий внутрішній споживчий попит, зумовлений ростом доходів населення, та сприятлива кон'юнктура зовнішніх ринків сприяють післякризовому росту доходів реального сектору. Водночас періодичні жорсткі карантинні заходи та зміна поведінки споживачів, зокрема зниження мобільності, стримують відновлення доходів сфери послуг. На окремі галузі важкої промисловості негативно впливає слабкий внутрішній інвестиційний попит. Тож відновлення реального сектору є нерівномірним [2].

Як показано в табл 1, обсяги кредитування фізичних осіб з 2017 року щорічно зростають. З 2016 до 2017 року спостерігаємо збільшення частки кредитування суб'єктів господарювання на 2% до 84,3 % , проте вже з 2018 року вона пішла на спад, і в 2021 році вона становила вже 76,3%. Споживчі кредити й надалі відіграють ключову роль для банків, забезпечуючи значну частину їхніх доходів.

Роздрібний кредитний портфель тривалий час зберігає стабільну структуру: 85%- незабезпечені споживчі позики, 9% - автокредити і менше 7% – кредити на придбання нерухомості. Обсяги всіх трьох сегментів роздрібного портфеля банків зростали навіть під час кризи, а з початку 2021 року зростання прискорилося. Найпомітніше зростає іпотечне кредитування, хоч обсяг іпотечного портфеля все ще невеликий. Також триває зростання співмірними темпами портфеля автокредитів. На сьогодні існують передумови для збереження високих темпів зростання роздрібних портфелів банків. В іпотечному сегменті цьому сприяють зниження процентних ставок та

очікування розвитку ринку нерухомості, в сегменті автокредитування – зниження процентних ставок. Ставки за іпотечними кредитами та автокредитами більш чутливі до макроекономічних умов та ринкового рівня ставок, тому їх зниження зумовило значне підвищення попиту на ці кредити. Передумовами росту споживчого кредитування є зростання швидкими темпами заробітної плати через післякризове відновлення економіки, оптимістичні споживчі настрої. Якість портфеля, незважаючи на наслідки кризи, залишається прийнятною, а частка непрацюючих кредитів із жовтня 2020 року помітно скорочується через списання банками старих проблемних позик і видачу нових кредитів в основному з високою якістю. Банки стали більше уваги звертати на доходи, надаючи перевагу клієнтам із вищими доходами, та боргове навантаження на позичальників [2].

Висновки. Для ефективного використання потенціалу кредиту й активізації кредитної діяльності банків в Україні держава має стимулювати кредитування економіки в рамках національних проєктів і програм. Для підвищення ефективності кредитної діяльності вітчизняні банки повинні удосконалювати свою кредитну політику, зважено підходити до встановлення процентних ставок; упроваджувати інновації у сферу кредитування, зокрема цифрові технології. У сформованих умовах банківським фахівцям також необхідно вдосконалювати управління ризиками, тобто правильно оцінювати й мінімізувати ризики, проводити постійний моніторинг складових кредитного портфеля та контроль структури кредитного ризику, що притаманний тим чи іншим клієнтам, позичковим інструментам, кредитам та умовам діяльності.

Список використаних джерел:

1. Основні показники діяльності банків України URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
2. Звіт про фінансову стабільність 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf?v=4

3. Костюк В.А., Чепчак Д.Р. Розвиток кредитної діяльності банків в Україні. *Економіка і суспільство*. Випуск 19. 2018. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/19_ukr/156.pdf

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Малтиз Вікторія Віталіївна,
Кандидат економічних наук, доцент,
Сопіна Анастасія Євгенівна
Кайрачка Наталія Василівна,
Студентки
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Малий і середній бізнес відіграє важливу роль в економіці країни. Саме суб'єкти малого і середнього підприємництва виробляють більшу частину продукції (станом на 2020 р. – 6423482,8 млн. грн), забезпечують більшу кількість людей робочими місцями (станом на 2020 р. – 4791,5 тис. осіб) та активно провадять інноваційну діяльність [1].

Ціль роботи. Дослідити значення суб'єктів малого та середнього підприємництва, визначити основні перешкоди при введенні господарської діяльності та проаналізувати процес антикризового управління на малих і середніх підприємствах.

Матеріали і методи. В процесі дослідження було використано методи логічного узагальнення, дедуктивний, статистичного аналізу, порівняння, зведення, описовий, статистичний.

Результати і обговорення. Через пандемію велика кількість малих та середніх підприємств опинилися у скрутній ситуації, що мало негативні наслідки: велика кількість суб'єктів господарювання стали неплатоспроможними та змушені були згорнути власну діяльність. У період з 2019 – 2020 роки кількість суб'єктів малого бізнесу зменшилась на 6620 підприємств та середнього на 149. Як наслідок, виникла гостра потреба у вдосконаленні існуючого антикризового управління.

В. І. Борзенко [1, с.8] розглядає «антикризове управління» як комплексні управлінські заходи, спрямовані на попередження, діагностику, нейтралізацію,

а також подолання кризових явищ і усуненню впливу негативних факторів в майбутньому.

Для того, щоб заздалегідь уникнути виникнення криз малим та середнім підприємствам потрібно проводити ефективне антикризове управління. Першим етапом повинна стати проведення процедури оптимізації витрат за допомогою впровадження інноваційних технологій у виробництво, кредитної політики підприємства, реструктуризації необоротних активів та організаційної структури. На другому етапі слід впровадити більш жорстку кадрову політику, суть якої полягає у наданні більшої самостійності працівникам з підвищенням рівня відповідальності, формування ефективної системи мотивації, покращенні корпоративних систем розвитку персоналу. Також величезний вплив на економічну стабільність підприємства має використання маркетингових заходів, через що зростає потреба у постійному проведенні моніторингу за змінами кон'юнктури ринку, підвищувати дієвості заходів, які направлені на стимулювання збуту та рекламних кампаній. Фінансування відіграє важливу роль у проведенні антикризових заходів. У порівнянні з великими підприємствами малі та середні суб'єкти господарювання не містять у власному бюджеті достатню суму коштів для формування резервних фондів у разі виникнення загрози банкрутства або непередбачуваних ситуацій [2].

Процес антикризового управління на підприємствах складається з аналізу, контролю та стабілізації фінансового стану підприємства, пошуку способів ефективного управління наявними ресурсами, шляхом впровадження нових технологій та інвестицій у виробничу і невиробничу сферу.

Серед переваг розробки стратегічних заходів антикризового управління можна назвати наступні:

- 1) сформована стратегія виступатиме інструментом координації, який узгоджуватиме цілі. У разі виникнення протиріч забезпечуватиме розв'язання проблем шляхом ефективного пошуку компромісів, допомагатиме здійснювати діагностику діяльності підприємства, визначаючи причини відхилень між результатами та цілями (причини стратегічних розривів);

2) проведення аналізу середовища підприємства, точно оцінюючи конкретну ситуацію на підприємстві, визначення обмежень, які запроваджуються ним і проведення вдосконалення виробництва;

3) наявність сформованої стратегії підвищуватиме адаптивну готовність підприємства до фос-мажорних ситуацій, показуючи зв'язок між функціональними підрозділами підприємства, що впливатиме на обґрунтованість управління [4].

Окрім переваг існує значна частка недоліків розробки стратегічних заходів антикризового управління. По-перше, існування певних обмежень щодо запровадження стратегічного управління на вітчизняних підприємствах створює складнощі щодо розробки стратегічних заходів. По-друге, значні витрати на організацію планування і реалізації стратегії, наприклад, на дослідження ринку та впровадження стратегічних змін. По- третє, відсутність кваліфікованих спеціалістів. По-четверте, відсутність бажання вищого керівництва підприємств займатися стратегічним управлінням.

Можна сказати, що впровадження заходів антикризового управління на підприємстві мають певні труднощі з реалізацією у зв'язку із зовнішніми негативними чинниками та вимагають від їх власників докладання певних зусиль.

Висновки. Антикризове управління спрямоване на формування конкурентоспроможності підприємства на ринку та його спроможність до фінансової стійкості при можливих непередбачуваних обставинах зовнішнього та внутрішнього середовища, на ефективне використання управлінських антикризових заходів для уникнення або вирішення тимчасових фінансових проблем, розробляти та впроваджувати стратегії розвитку підприємства, які вдало ліквідують негативні наслідки пандемії.

ДЖЕРЕЛА

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Антикризове управління: навчальний посібник / В. І. Борзенко – Х. : Видавництво Іванченка.І С., 2016. – 232 с.
3. Антакризове управління підприємством / А. В. Ковалевська ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. – 140 с.
4. О. В. Ставицький / Особливості розвитку стратегічного управління в Україні Ефективна економіка № 8. 2011. Дніпро.

РОЛЬ ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Мащенко Марина Анатоліївна,
Завідувач кафедри, д. е. н., доцент
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
м. Харків, Україна

Вступ. Економічна складова в рамках сталого розвитку передбачає раціональне балансування оптимального використання обмежених ресурсів і погодженості потреб суспільства. Екологічна складова концепції сталого розвитку спрямована на ресурсозбереження, охорону природи й еколого-безпечне виробництво. Завдання соціальної складової сталого розвитку полягає в збереженні стабільності соціальної системи, припиненні руйнівних конфліктів серед людей, відповідальності держави, суспільства, бізнесу. Зазначені складові є інвайронментальною складовою економічної політики. Цим і визначається актуальність теми дослідження.

Мета роботи. Теоретичне обґрунтування значення інвайронментальної безпеки як складової економічної політики.

Матеріали та методи. Економічна, екологічна та соціальні складові інвайронментальної безпеки мають місце у роботах вчених-економістів [1,2,3,4]. Зарубіжні та вітчизняні вчені доволі активно досліджують проблеми екологічної свідомості, виявляють особливості екологічної освіти і поведінки різних соціальних груп в системі «людина-природа-технологія».

Разом з тим екологічні, економічні, соціальні проблеми окремо вирішують у своїх дослідженнях багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Але поєднання усіх трьох напрямів як невід'ємних одне від одного, особливо тих, що проводяться в Україні, дуже мало.

Результати та обговорення. Держава та інші суб'єкти господарювання, які взаємодіють із підприємством, являють собою умови зовнішнього середовища, які впливають на рівень його безпеки. У деяких випадках

підприємство практично безсило впливати на зовнішнє середовище, воно змушене певною мірою до нього пристосовуватися. Однак вплив через внутрішні механізми, на внутрішнє середовище підприємства є безпосередньою умовою забезпечення власної безпеки. Саме тому підприємство є ланкою в системі його економіки й змушене змінюватися разом з ним, приймаючи таким чином "правила гри", що задає держава. Саме тому будь-які системні перетворення мають також відбуватися на рівні державних інституцій, торкаючись усіх сфер їх функціонування. Головною метою економічної безпеки підприємства є забезпечення його стійкого та максимально ефективного функціонування в даний час забезпечення високого потенціалу розвитку та просування підприємства в майбутньому.

Найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей бізнесу, досягається шляхом запобігання загрозам негативних впливів на економічну безпеку підприємства і досягнення таких основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства:

забезпечення високої фінансової ефективності роботи підприємства, його фінансової стійкості і незалежності;

забезпечення технологічної незалежності підприємства і досягнення високої конкурентоспроможності його технологічного потенціалу;

висока ефективність менеджменту підприємства, оптимальність і ефективність його організаційної структури;

високий рівень кваліфікації персоналу підприємства і його інтелектуального потенціалу, ефективність корпоративних науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт;

високий рівень екологічності роботи підприємства, мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан навколишнього середовища;

якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, комерційної таємниці і досягнення високого рівня інформаційного

забезпечення роботи всіх його служб;

забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу, майна і комерційних інтересів [1].

Оскільки економічна безпека підприємства має прямий причинно-наслідковий зв'язок із системою та результатами стратегічного планування розвитку, найважливішим етапом її забезпечення є прогнозування факторів впливу та показників економічної безпеки. Розробка стратегічного плану має проводитися з урахуванням цілей виробництва, засобів і можливостей їх досягнення, конкурентного середовища, умов господарювання.

Зміни довкілля мають соціальне значення. Суспільство осягає закони природи і опановує природні ресурси. Тим не менш, суспільство в процесі господарської діяльності не здатне змінити природні закони або підпорядкувати їх соціальним закономірностям. Особливості сучасної екологічної ситуації в народному господарстві, перетин і взаємодія різнорідних закономірностей в умовах тієї чи іншої соціальної системи, взаємопов'язаної з певною екосистемою, потребують обережного втручання. Тому визначення взаємодії суспільства і природи в умовах, коли природне середовище повністю включено в процеси людської життєдіяльності на всіх її рівнях та впливає на хід господарських процесів та рішень є актуальним.

Економічну систему неправомірно розглядати поза соціальних відносин. Соціальна складова, вбудовуючись в економічну систему, стає її невід'ємною частиною. Вільна конкуренція сприяє розвитку, якщо вона базується на усталеній системі соціальних норм. Вільна економічна поведінка реалізується в рамках широких цінностей. І чим глибше протікає цей процес, тим активніше проявляється творча роль вільної конкуренції, тобто для конкуренції потрібен серйозний соціальний фундамент.

Соціальна складова охоплює широке коло соціальних відносин, що складаються в процесі здійснення економічного співробітництва, різноманітних форм соціальної діяльності на внутрішньо корпоративному, місцевому, регіональному та державному рівнях. Багато соціальних відносин виникають і

функціонують не окремо від виробничих відносин, а разом з ними, будучи «злитими» в єдине ціле (спільна праця, умови праці, колективна продуктивна сила, взаємодопомога, обмін досвідом та інформацією, солідарність тощо) [2].

Таким чином, зміст інвайронментальної економіки не обмежується змінами, зумовленими тільки економічними факторами.

Інвайронментальна безпека – це стан захищеності економіки та навколишнього середовища, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатний до вирішення проблем збалансованого розвитку економіки й поліпшення стану навколишнього середовища та сприяє розробці й реалізації національних концепцій екологічно стійкого розвитку й механізму його забезпечення [5, с. 55].

Всі фундаментальні дослідження проводилися світовими вченими, які спиралися на західну систему цінностей. Таким чином, в основі методології соціально-еколого-економічних досліджень лежить західний погляд на світ і екологічна парадигма представляє соціально-екологічну стратегію розвинених індустріальних країн.

Висновки. Грунтуючись на вищевикладеному, можна вважати, що перспективи економічного розвитку України пов'язані зі світовими інтеграційними процесами, тому втілення концепції сталого розвитку в господарювання є однією зі стратегічних задач сьогодення в нашій країні. Втілення концепції сталого розвитку мають важливе значення для майбутнього країни, оскільки дозволяють сформуванню екологічно орієнтований світогляд населення, всебічно оцінити існуючі в країні екологічні та соціальні умови життєдіяльності населення з метою підвищення рівня і якості його життя. А це є необхідним для прийняття рішень і здійснення господарської діяльності згідно принципам сталого розвитку.

Такий підхід потребує нового погляду на державне регулювання та створення загальної соціально-економічної моделі економіки країни, в основі якого досягнення інвайронментальної безпеки.

Список літератури

1. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ : Лібра, 2013. 280 с.
2. Дикань О. В., Мащенко М. А. Соціальні аспекти інвайронментальної безпеки. *Інноваційна економіка*. 2018. №3–4. С. 80–86.
3. Markus Hadler. Development in Selected Countries. The Influence of Global Ideas on Environmentalism and Human Rights. 2017. Pages 85–108.
4. Лисаускене М. В., Лихачева Т. И. Инвайронментальная социология: ступени развития. *Вестник ВГУ: Гуманитарные науки*, 2005. №1. С. 313–321.
5. Мащенко М.А. Теоретичне обґрунтування сутності економічної категорії «інвайронментальна безпека». *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2017. – № 60. – С. 49-55.

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ КОРОНАКРИЗИ

Пархоменко Дар'я Василівна,

Студентка

Національний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Споживчий кредит займає важливе значення у соціально-економічному розвитку більшості країн, оскільки відіграє значну роль у забезпеченні соціальних потреб населення, а також у формуванні платоспроможного попиту. З кожним роком споживче кредитування все більше стає актуальним. Це пов'язано з тим, що всі ланки суспільства прагнуть ефективно функціонувати, а за відсутності цього буде неможливий розвиток суспільства, а саме: всіх його верств населення.

Мета роботи полягає у дослідженні тенденцій розвитку споживчого кредитування в Україні та аналізі проблем, що цьому перешкоджають.

Матеріали і методи. Під час проведення дослідження використовувались такі методи: статистично - економічний – для аналізу та проведення оцінки ринку споживчих кредитів в Україні; системного підходу та узагальнення – для надання пропозицій щодо вдосконалення процесів кредитування населення в Україні.

У процесі роботи використовувались офіційні статистичні дані та законодавчо - нормативні акти України.

Результати і обговорення. На ринок споживчого кредитування як в Україні, так і у світі вплинула коронакриза. Два роки, що передували 2020-му споживче кредитування демонструвало стабільне зростання на 30 % рік до року. В Україні цьому сприяли відносна стабільність гривні, поступове відновлення економіки та зниження інфляції. Із запровадженням карантину вже в квітні 2020 року стрімко знизився чистий кредитний портфель домогосподарств. Багато банків скоротили обсяги нового кредитування. У свою чергу знизився попит з боку домогосподарств через суттєве погіршення їхніх

споживчих настроїв. На динаміку також вплинули обмеження роботи магазинів побутової техніки, в яких здійснювалися продажі кредитних продуктів.

Споживче кредитування дає змогу фінансовим установам підтримувати прибутковість, коли попит на кредити з боку корпорацій залишається пригніченим, а кредитні ставки знижуються.

Протягом квітня – червня 2021 року попит на бізнес – кредити суттєво зріс, найбільше – на позики для малих та середніх підприємств, а також гривневі та короткострокові кредити. На це вплинули такі чинники: зниження відсоткових ставок, потреба підприємств у капітальних інвестиціях та в оборотному капіталі. Стандарти кредитування населення пом'якшуються вже третій квартал поспіль. Для споживчих кредитів це пов'язано із позитивним очікуванням платоспроможності споживачів, а також із конкуренцією із іншими банками та небанківськими фінансовими установами.

Кредитування стало помітним чинником внутрішнього споживання. Щоби не допустити накопичення системних ризиків, з 2021 року НБУ запланував запровадження підвищених критеріїв оцінки ризику для незабезпечених споживчих кредитів. Із метою вдосконалення системи управління проблемною заборгованістю Національний банк України затвердив «Положення про організацію процесу управління проблемними активами у банках України», де зокрема зазначено, що банки зобов'язані розробити та запровадити спеціальні процедури врегулювання заборгованості за непрацюючими кредитами [1]. Вибір відповідних інструментів залежать від потенційної платоспроможності боржника та його готовності співпрацювати з банком. Банки, в яких рівень проблемних активів перевищує 5 %, зобов'язано створити постійно діючий підрозділ для роботи з такими активами. Важливим кроком у кредитуванні малого бізнесу стали заходи НБУ, згідно з якими спрощуються умови кредитування фізичних осіб підприємців. Запроваджені зміни значно спрощують підприємцям малого бізнесу доступ до банківських кредитів.

Національний банк України запровадив підвищення ваги ризику для небезпечних споживчих кредитів банків. Від 1 липня 2021 року до 125 %, а від 1 січня 2022 року до 150%. Це сприятиме створенню банками належного запасу капіталу для покриття неочікуваних втрат від погіршення якості портфеля споживчих небезпечних кредитів [2].

Зважаючи на нинішні економічні реалії, фахівці пропонують такі напрями підвищення ефективності кредитної діяльності українських банків:

- 1) вибір дієвих методик оцінки якості та ефективності кредитного портфеля банків;
- 2) упровадження інновацій у сферу роздрібного кредитування та удосконалення кредитної політики банків на рину роздрібних послуг [3].

Висновки. Отже, споживчий кредит має велике соціальне значення, оскільки такі позики сприяють підвищенню якості життя людей. Також учасники домогосподарств починають акумулювати кошти, формуючи заощадження для подальшого повернення кредиту.

Для господарств кредитування може покращити життєвий рівень та зміни стандарти життя. Активна робота банків у галузі обслуговування населення сприяє розширенню видів кредитних послуг, підвищенню рівня прибутковості банків та покращення економічного становища країни.

Негативним наслідком виступає надмірна заборгованість за споживчими кредитами населення, яка дестабілізує фінансову систему, а також сприяє відтоку капіталу з країни внаслідок купівлі споживачами імпортних товарів, провокує знецінення доходів членів домогосподарств та впливає на зменшення заощаджень, чим в подальшому призводить до не благополучності значного шару суспільства.

Список використаних джерел:

1. Андреева О.В., Костецкий О. Споживче кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Зб. наук. праць ДЕТУТ, серія «Економіка і управління», 2021, Вип.40. С.152–162.

2. Вовчак О.Д., Атонюк О. І. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку в умовах фінансово-економічної нестабільності. Європейські перспективи. 2020. Вип. 2. С. 148-157.

3. Чайковський Я.І. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. Економічний аналіз: зб. наук. праць. 2020. Том 27. № 1. С. 156-163.

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ТА ПЕРЕРОБКИ ОВОЧІВ ВІДКРИТОГО ГРУНТУ

Пархоменко Людмила Андріївна,

к. е. н., доцент

Уманський національний університет садівництва,

м. Умань, Україна

Вступ. Овочівництво – важлива галузь сільськогосподарського виробництва в Україні. Овочі є найважливішими та незамінними продуктами у харчуванні людини завдяки високим смаковим, харчовим, лікувальним, дієтичним властивостям. Сучасні умови функціонування структурних формувань овочевого підкомплексу характеризуються економічною нестабільністю, тиском монополістів - постачальників енергоресурсів, добрив, хімікатів, будматеріалів, сільськогосподарської техніки, комплектуючих. Кризові явища спостерігаються у системі фінансування та інвестицій. Економічні, агроекологічні та соціальні труднощі загострюють проблеми розширеного відтворення на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням економічної ефективності, аспектам ефективного функціонування виробництва і переробки овочевої продукції та шляхам його підвищення присвячено праці вітчизняних та зарубіжних вчених: Благодатного В.І., Борщевського П.П., В'юна В.Г., Гайдуцького П.І., Ганганова В. М., Ганечка Л.О., Гризенькової З.І., Губського Б.В., Дайленка Є.О., Зіновчука В.В., Лазні В.І., Лебединської О.І., Макіна Г.І., Мармуль Л.О., Мельникова В.Д., Побережної А.А., Саблука П.Т., Серкова А.Ф., Тимошенко Н.Є., Червена І.І. та інших науковців. Проте, недостатньо вивченими залишаються напрямки підвищення економічної ефективності виробництва та переробки овочів відкритого ґрунту на регіональному рівні. Виникає необхідність глибокого аналізу факторів, які зумовлюють результати

діяльності та обґрунтування шляхів підвищення ефективності виробництва та переробки овочевих культур.

Метою публікації є вивчення динаміки виробництва овочів відкритого ґрунту Черкаського регіону та підвищення ефективності виробництва, переробки овочів відкритого ґрунту.

Основні результати дослідження. Черкаська область відноситься до регіонів із сприятливими природно-кліматичними умовами для вирощування овочів відкритого ґрунту [1, с. 38]. Із даної групи культур в регіоні вирощується: капуста, огірки, помідори, буряки столові, морква столова, цибуля, часник, зелений горошок, гарбузи столові, кабачки, перець солодкий та баклажани. Виробництво овочів відкритого ґрунту в Черкаській області динамічно розвивається. Порівняно із 2016 р. посівні площі під овочами зросли на 17,6 %. В територіальному розрізі основне виробництво овочів відкритого ґрунту зосереджено навколо м. Черкаси.

В області намітилась чітка тенденція до звуження виробництва традиційних овочевих культур і розширення виробництва зеленого горошку. Якщо в 2016 році під посіви капусти, огірків, помідорів, столових буряків, цибулі та кабачків було відведено 48,1 % площ зайнятих овочевими культурами, то у 2020 р. – 9,3 %. За цей період простежується зростання питомої ваги зеленого горошку. Якщо в 2016 р. під його посіви було відведено 14,6 % посівних площ, та у 2020р. питома вага його посівів становила 40,8 %. Збільшення виробництва традиційних овочевих культур в регіоні стримує, насамперед, їх висока трудомісткість і низька урожайність [2, с. 69].

Для стабільного розвитку овочівництва відкритого ґрунту в регіоні важливе значення має стійкість виробництва продукції. Виробництво всіх овочевих культур, крім кабачків, є практично прогнозованим. За 2016-2020 рр. урожайність овочів відкритого ґрунту характеризувалась високою стійкістю. Найбільшою стійкістю відзначались урожайність капусти, помідорів, дещо нижчою є стійкість урожайності цибулі і кабачків. Найменшою стабільністю характеризується урожайність зеленого горошку. Нестабільність його

виробництва в регіоні стримує розвиток переробки [3, с. 16].

Протягом 2016-2020рр. загальний обсяг реалізації овочів сільськогосподарськими виробниками Черкаської області збільшився в 2,05 рази. За досліджуваний період спостерігаються значні зрушення в структурі товарної продукції овочевих культур: якщо в 2016 р. товарна пропозиція на 41,0 % визначалась помідорами, то в 2020 р. їх частка скоротилась до 33,1 %. Суттєво змінились обсяги продажу та відбулись значні структурні зміни в реалізації овочів відкритого ґрунту за каналами: чітко простежуються три основні канали реалізації – до 2015 р. – продаж через власну торгівельну мережу, населенню в рахунок оплати праці і переробним підприємствам (більше 80 %), а починаючи з 2016 р. – переробним підприємствам, на ринку і комерційним структурам (понад 98 %). Основним ринком збуту овочів відкритого ґрунту в регіоні є продаж комерційним структурам (59 % в 2020 р.).

За 2016-2020рр. ціни на овочі відкритого ґрунту зростали за всіма каналами реалізації. Щорічне зростання середньої реалізаційної ціни 1 т продукції за досліджуваний період становило близько 30 %. Основою формування ринку овочевих культур є конкурентоспроможна пропозиція. Вирощування овочів відкритого ґрунту в сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, в цілому, є збитковим видом діяльності. Зокрема в 2020 р. виробники одержали на 1 ц реалізованої продукції 1,97 грн. збитку при рівні збитковості 2,1 %. Виробництво капусти, буряків столових, моркви, часнику і зеленого горошку в регіоні є прибутковим. Так в 2020 р. господарства отримали на 1 га посіву часнику 25566,40 грн. прибутку при рівні рентабельності 99,42 %.

За виробництвом овочів консервованих натуральних за регіонами, Черкаська область займає перше місце в Україні, виробляючи 26,98 % від загального обсягу. За період 2016-2020 рр. виробництво овочів консервованих в регіоні зросла на 9,05 % і досягло 37696 т. Виробництво овочів консервованих натуральних в регіоні приходить на виробників міст Черкаси і Золотоноша та Черкаського району, які в 2020 році виробили овочів консервованих натуральних на 27,1 % більше, ніж у 2016 р. Наявність в регіоні потужних

підприємств із переробки овочевої продукції відкриває перед виробниками овочів відкритого ґрунту перспективи на збут своєї продукції [4].

Переробка овочів відкритого ґрунту на підприємствах Черкаської області є рентабельним видом діяльності. За період 2016-2020 рр. на Золотоніській філії ПП “Агроспецпроект” рівень рентабельності переробки овочів відкритого ґрунту коливався в межах 27-30 %.

Висновки. Підвищення економічної ефективності виробництва та переробки сільськогосподарської продукції є однією із важливих економічних проблем суспільства. Від її вирішення залежить майбутній розвиток сільського господарства і галузі переробки та подальше забезпечення населення продуктами харчування. Важливі завдання в напрямку підвищення ефективності виробництва і переробки продукції ставляться перед галузями економіки, які формують аграрний сектор, в тому числі і перед овочівництвом.

Література

1. Коваль О.Т. Економіка підприємства: навч. посібник / О.Т. Коваль, В.В. Пархоменко; ред. І.І. Пилипенка. – К.: Держ. акад. статистики, обліку та аудиту, 2008. – 312 с.
2. Андрусак В.М., Андрусак Н.О. Аналіз стану виробництва овочів відкритого ґрунту // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького: за ред. А.І. Кузьмінського. – Черкаси, 2017. – № 153. – С. 68-72.
3. Агропромисловий комплекс України: стан та перспективи розвитку (2016-2017) / за ред. П.Т. Саблука, М.Я. Дем’яненка, М.Ф. Кропивка. – К.: ІАЕ УААН, 2017. – 253 с.
4. Статистична інформація: сільське господарство України / Держ. ком. статистики України, 2020. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

ЦИРКУЛЯРНИЙ ПЕРЕХІД ЯК ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПРОРИВ РОЗВИТКУ КЛІМАТИЧНО-НЕЙТРАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Петрашко Людмила Петрівна

Професор

Кафедра міжнародного менеджменту

Петрашко Павло Петрович

Студент

Магістерська програма «Міжнародна економіка»

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ. Криза Covid-19 та ті політичні, економічні і соціальні зриви, які вона спричинила, принципово змінюють традиційний контекст економічного розвитку в світі. Глобальна економіка зазнала серйозного шоку в першій половині 2020 року. Ця ситуація продовжується і в 2021 році. Економічне зростання з'явилося лише в третьому кварталі 2020 року, оскільки заходи стримування пандемії поступово почали скасовувались. Однак відновлення пандемії COVID-19 в останні тижні призводить до зривів, оскільки національні органи влади вводять нові карантинні заходи по обмеженню поширення нових штамів хвороби. Епідеміологічна ситуація означає, що прогнози зростання схильні до надзвичайно високого ступеню невизначеності та ризиків.

Глобальні економічні перспективи залишаються дуже невизначеними і через два роки пандемії COVID-19. Економічне відновлення різниться між країнами та секторами, що відображає різницю в спадах розвитку, спричинених пандемією, та масштабами державної політики підтримки. Перспективи залежать не лише від результату битви між вірусом та вакцинами, а й від того, наскільки ефективно економічна політика країн світу, що застосовується в умовах високої невизначеності, може обмежити збитки від цієї безпрецедентної кризи.

Трансформаційним проривом, основним засобом досягнення сталого розвитку та вуглецевої нейтральності глобальної економіки в таких складних умовах може стати циркулярний перехід. За розрахунками The Circularity Gap

Reporting Initiative (CGRi) [1], щоб глобальний світ залишався життєздатним та процвітаючим, потрібно подвоїти глобальну циркулярність з 8,6% до 17% [2]. Крім цього, системні рішення для вирішення кліматичної кризи за рахунок механізмів циркулярної економіки дозволять утримувати підвищення глобальної температури значно нижче 2 градусів С. І для цього потрібно розгорнути цілий ряд глобальних, регіональних та національних політик, які справді каталізують таку трансформацію.

Ціль роботи – формування підходів щодо цілей, практики реалізації стратегій циркулярної економіки та оцінки їх впливу на навколишнє середовище.

Матеріали і методи. Методологічну та теоретичну основу дослідження складають звіти The Circularity Gap Reporting Initiative (CGRi). У процесі вирішення завдання дослідження були використані: методи аналізу та синтезу - для дослідження контексту циркулярного переходу в глобальній економіці; методи порівняльного аналізу – для оцінки розвитку циркулярних стратегій в корпоративному секторі економіки; метод системного узагальнення – для обґрунтування рекомендацій щодо підходів формування циркулярного переходу та стратегій його реалізації.

Результати та обговорення. Дослідження світових тенденцій циклічного розвитку, масштабування світового екологічного сліду, задоволення регіональних, національних та суспільних проблем та можливостей циркулярної економіки [1,2,4,5] дозволяють оцінити впливи країн на зміну глобального порядку в контексті сталого розвитку. Тенденції зміни пріоритетів та конкретизації шляхів подолання глобального розриву циркулярності у 2020-2021 роках представлено у таблиці 1.

Закриття глобального розриву циркулярності сприятиме високій гуманістичній цілі - запобіганню подальшій та прискореній деградації навколишнього середовища і соціальній нерівності. Кінцевою метою є становлення екологічно безпечного та соціально справедливого діючого простору для людства. Як викладено в Цілях сталого розвитку та Паризькій угоді [3] важливу і вирішальну роль в цих процесах відіграють країни.

Шляхи подолання глобального розриву циркулярності, 2020-2021 роки

№ Вплив	2020 рік [4]	2021 рік [2]
1	Сприяння глобальній співпраці для збору та обміну даними	Створення коаліції для дій через залучення різноманітної спільноти
Вплив	Дозволить: - ідентифікувати ключові дані, необхідні для вимірювання та відстеження циклічної продуктивності, - забезпечити необхідною інфраструктурою названі процеси.	Дозволить: - прискорити спроможність колективних дій щодо циркулярності, що сприятиме покращенню суспільних потреб та глобального екологічного здоров'я, - діяти щодо досягнення цілей Паризької угоди, - розпочати будувати необхідну інфраструктуру та союзи для збору, отримання та обміну знаннями в цій сфері на глобальному рівні
2	Врахування світових тенденцій циклічності в національних політиках розвитку	Інтеграція планів залучення циркулярної економіки в національні кліматичні обіцянки
Вплив	Дозволить: - встановлювати країнам цілі, експертні оцінки, вимір та орієнтир циклічної продуктивності, - відстежувати прогрес розвитку, - формулювати практичні шляхи, які відповідають місцевим умовам, стимулам та регулюванню.	Дозволить: - забезпечити кращу постановку цілей, вимірювання та порівняльний аналіз для країн, що перебувають у процесі перегляду NDC, - сприяти вирішенню глобальних проблем в місцевому контексті умов, стимулів і регулювання - підтримати ключові галузі, які потребують змін.
3	Створення глобальної коаліції для дій на основі диверсифікації та інклюзивності	Створення сприятливого середовища для полегшення переходу до циклічної економіки
Вплив	Дозволить: - об'єднати передові уряди, підприємства, неурядові організації та науковців для колективного нарощування спроможності та здатності кращого задоволення суспільних потреб в контексті сталого розвитку.	Дозволить: - масштабувати політики циклічності - мобілізувати капітал на ініціативи циклічної економіки щодо розкриття її потенціалу

Джерело: Побудовано авторами на основі [2,4]

Циркулярна економіка як відновлювана промислова система представлена в табл.2.

Таблиця 2

Циркулярна економіка як відновлювана промислова система

<i>ПРИНЦИПИ</i> <i>РІШЕННЯ</i>	<i>Принцип №1</i>	<i>Принцип №2</i>	<i>Принцип №3</i>
	Збереження та примноження природного капіталу	Оптимізація виходу ресурсів	Сприяння підвищенню ефективності системи
<u>Регенерація</u> •перехід до відновлюваних джерел енергії та матеріалів •відновлення та збереження здоров'я екосистем •повернення відновлених біологічних ресурсів до біосфери	+	+	+
<u>Спільне використання</u> •«sharing» активів •повторне використання/пасивне •подовження терміну експлуатації		+	+
<u>Оптимізація</u> •збільшення продуктивності / ефективності продукту •видалення відходів в ланцюзі виробництва та постачання •використання big data, автоматизації, дистанційного керування		+	+
<u>Циркуляція (каскади, петлі)</u> •виробництво продуктів/компонентів •переробка матеріалів •анаеробна переробка •виокремлення біохімікатів з органічних відходів		+	+
<u>Віртуалізація</u> •пряма дематеріалізація •непряма дематеріалізація	+		+
<u>Обмін</u> •заміна старих компонентів на вдосконалені •застосування нових технологій •зміна вибору (новий товар / послуга)	+		+

Джерело: [5]

Реалізація відповідальних рішень циркулярної економіки (див. табл.2.), орієнтованих на скорочення, уповільнення, циклічність та відновлення використаних матеріальних ресурсів, забезпечить ефективність діяльності компаній та зниження негативного їх впливу на навколишнє середовище. Кінцева мета циркулярної економіки – це робота з відходами за допомогою реалізації відповідних стратегій. Зміни можуть бути важкими, але це необхідно.

Ряд країн розробляють та реалізують національні політики розвитку циркулярної економіки. Як приклади можна привести країни Європи з регіональним та індивідуальним порядком денним щодо циркулярної економіки; Китай з дорожньою картою циркулярності для своєї гігантської економіки; проекти та стартапи переробки відходів в Росії і Нігерії; цифрові рішення, які надають неформальних можливостей збирачам сміття в Бразилії. Отже відбувається об'єднання національних урядів, транснаціонального бізнесу, підприємців та громад задля формування стратегій підтримки інвестицій в стійкі та специфічні програми циркулярної економіки.

З практичної точки зору перехід до циркулярної економіки є тривалим і трудомістким процесом. Ряд компаній світу вже долучилися до трансформації економічної моделі в напрямку циркулярного переходу. Так, 44% компаній, які входять до ТОП-100 списку Fortune Global, обрали стратегію циркулярної економіки. Лідерами є сектори товарів повсякденного попиту FMCG (Fast Moving Consumer Goods (FMCG)), а також сектор виробництва автомобілів, тоді як нафтова індустрія, фінансові послуги, охорона здоров'я досить мало практикують циркулярну модель економіки. Компанії, використовуючи різні стратегії та інструменти, втілюють спільні принципи циркулярної економіки. Заміна традиційних матеріалів при виробництві товарів на поновлювані або перероблювані для оптимізації використання ресурсів і зменшення кількості відходів.

Формування підходів щодо цілей, практики реалізації стратегій циркулярної економіки та оцінки їх впливу на навколишнє середовище, генерований в дослідженні представлено в табл.3.

Стратегії циркулярної економіки: методологічний підхід формування

№	Назва стратегії	
Зміст	Вплив	
1	Стратегія вузьких потоків	
<p><u>Ціль:</u> використовувати та продукувати менше</p> <ul style="list-style-type: none"> • матеріалів • викидів парникових газів <p><u>Практика:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • моделі спільного використання та оренди • полегшені матеріали • багатофункціональні вироби і будівлі • енергоефективність • діджиталізація 	Мінімізація об'ємів використаних матеріальних ресурсів та викидів і стоків	
2	Стратегія повільних потоків	
<p><u>Ціль:</u> використовувати довше</p> <ul style="list-style-type: none"> • оптимізація використання ресурсів • стійкий дизайн товарів • подовження термінів служби товарів, матеріалів та циклів обслуговування <p><u>Практика:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • довговічне використання матеріалів • модульні конструкції • «лего» конструкції • ремонт та відновлення • реконструкція та апгрейд (оновлення) 	Розподіл та мінімізація викидів, пов'язаних з окремими матеріальними потоками	
3	Стратегія відновлення потоків	
<p><u>Ціль:</u> зробити чистими</p> <ul style="list-style-type: none"> • використання викопного палива • заміна токсичних матеріалів на відновлювані <p><u>Практика:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • використання відновлюваних матеріалів • відновлювана енергетика • відновлюване землеробство 	Скорочення викидів та стоків	
4	Стратегія циркулярних потоків	
<p><u>Ціль:</u> використовувати ще раз</p> <ul style="list-style-type: none"> • повторне використання матеріалів і продуктів • оптимізація терміну експлуатації товарів • подовження терміну експлуатації товарів • вдосконалення збору та переробки відходів <p><u>Практика:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • дизайн для переробки (як технічний, так і біологічний) • дизайн (конструкції) для розбирання • переробка відходів • переробка енергії 	Підвищення потенціалу скорочення викидів від вхідних ресурсів.	

Джерело: Побудовано авторами на основі [1,2,4,5]

Висновки. Щодо циркулярного переходу країн світу до кліматично-нейтральної економіки, то слід вказати, що деякі країни добре функціонують в межах екологічного порогу нашої планети, але без вирішення ряду основних соціальних потреб. Інші країни, навпаки дедалі частіше забезпечують базові рівні, але досягають цього через надмірне використання ресурсів планети. Слід вказати і на те, що, зараз усі країни світу вийшли на дорожню карту циркулярного переходу. Кожна з країн знаходиться на своєму власному відправному пункті цієї карти. Усі країни унікальні: з власним екологічним слідом, здатністю до забезпечення потреб населення, конкретністю бар'єрів розвитку, але всім їм потрібно пройти цей шлях до сталого майбутнього.

Циркулярна економіка – це сміливе бачення завтрашнього майбутнього цивілізації в контексті сталого розвитку. Повний циркулярний перехід вимагає креативних інновацій у проектуванні систем і ретельної співпраці всередині та між ланцюгами створення вартості, а також між багатьма зацікавленими сторонами. Формування підходів щодо цілей, практики реалізації стратегій циркулярної економіки та оцінки їх впливу на навколишнє середовище, генерований в дослідженні, один з кроків до розвитку кліматично-нейтральної економіки.

Література

1. CGRI /The Circularity Gap Reporting Initiative/ URL: <https://circularity-gap.world/>
2. The Circularity Gap Report 2021 URL: <https://circularity-gap.world/2021>
3. The Paris Agreement: Is the World's Climate Action Plan on Track? URL: <https://www.visualcapitalist.com/the-paris-agreement-is-the-worlds-climate-action-plan-on-track/>
4. The Circularity Gap Report 2020 URL: <https://circularity-gap.world/2020>
5. *Петрашко Л.П.* Європейська зелена угода через можливості циркулярної економіки: лідерство та масштабування //Збірник статей за

матеріалами *III Міжнародної науково-практичної конференції «Європейські виміри сталого розвитку»*, Київ, 10-11 червня 2021р. – К.: НУХТ, 2021. – 125 с. – 20-37 С.

ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Пономаренко Оксана Григорівна,

канд. пед. наук, доцент кафедри англійської мови
для технічних та агробіологічних спеціальностей

НУБІП України

Пономаренко Богдан Олександрович,

студент групи ЕАА-601, КНЕУ

м. Київ, Україна

Вступ. Питання логістики як однієї з частин економіки є однією з ключових завдань для формування логістичних стратегій. Актуальність дослідження ефективності логістики, як з наукової, так і з практичної точки зору полягає в формуванні дієвої сукупності індикаторів стану логістичної діяльності. Предметом її розгляду є організація найбільш раціонального процесу просування послуг та товарів, що відбувається від виробника до споживача. Крім того, логістика – це дисципліна, застосування якої необхідно для ефективного управління запасами товарів, а також процесу постачання їх до покупця.

З точки зору управління будь-якою організацією, логістика – це не що інше, як стратегічне управління всіма матеріальними потоками, починаючи від процесу закупівлі, закінчуючи продажем та зберіганням товарів, технікою тощо.

Мета дослідження. Без сумніву зрозуміло, що функціонування сучасного ринку не можливе без впровадження нових підходів і технологій. Логістика з фундаментальної науки все більше перетворюється на практичну домінуючу діяльність підприємств. Метою статті є висвітлення застосування логістичного інструментарію, що надасть змогу знизити витрати на виробництво, підвищити продуктивність праці, вдосконалити обслуговування споживачів, а отже отримати значні конкретні переваги на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Крім того, метою створення логістичних систем є мінімізація витрат або утримання їх на певному рівні в процесі доставки інформації, послуг чи товарів у потрібному діапазоні та певній кількості до місця, зазначеного в договорі з покупцем. Логістичні системи – це економічні об'єкти, які характеризуються сумісністю елементів, зокрема: набір різних посилянь, які взаємодіють між собою; певні відносини, що впливають на цілісні якості; системо-утворюючі фактори, що формують впорядковані відносини; інтегративні якості, властиві всій системі, але не характерні для її окремих ланок.

Методи дослідження. Спираючись на світову практику, економісти роблять однозначний висновок, що принципи логістики є одним із важливих основних напрямків, необхідних для нормального розвитку підприємства. Метою таких розробок є підвищення ефективності використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, а також управління ними на різних рівнях. Елементи логістичної системи дуже різноманітні. До них відносяться: матеріальні засоби, необхідні для переміщення товару (механізми навантаження та розвантаження, ТКЕ, склади); виробничі запаси; відділи для управління всіма елементами логістичного ланцюга. Іншими словами, просування матеріальних потоків здійснюється кваліфікованим персоналом, який використовує транспортні засоби, різноманітне обладнання тощо. Концепція логістичної системи неможлива без скоординованої та гармонійної роботи її ланок, які разом мають ряд властивостей, а саме:

1. Цілісність і подільність. Будь-яка система, включаючи логістику, розглядається як сукупність взаємодіючих елементів. На макрорівні вони включають підприємства та транспортні засоби, що рухаються між ними. При більш детальному розгляді логістичні системи - це сукупність таких підсистем, як: закупівля, в процесі якої логістична система отримує матеріальний потік; планування та подальше управління виробничими процесами, які беруть отримані запаси та спрямовують їх на виконання різноманітних технологічних операцій, перетворюючи предмет роботи на кінцевий продукт; продажу, завданням якого є утилізація матеріальних потоків з логістичної системи. Усі

розглянуті елементи мають різну якість, але водночас сумісні між собою. Їх спільна робота також забезпечує функціонування всієї логістичної системи.

2. Спілкування. Вони наявні між усіма елементами логістичної системи, визначаючи її інтегративну якість. На макрорівні договори служать посиленнями. У мікрологічних системах це виробничі відносини.

3. Організація. Саме ця властивість логістичної системи упорядковує її.

4. Інтегративні якості. Ця властивість впливає на ефективність роботи логістичної системи в цілому. Якісні інтеграції - це можливість доставити товар, необхідний покупцеві, у потрібне місце та час з мінімальними витратами. Крім того, ця властивість дозволяє системі адаптуватися у разі зміни умов навколишнього середовища.

Щодо видів логістичних систем, то вони підрозділяються на транспортно-складські, виробничо-правові, персонал, інформацію тощо. Усі вони поділяються на дві основні групи макро- та мікрологістику. Це основні логістичні системи. Розглянемо кожен з них докладніше. Це великий ланцюжок зв'язків, який охоплює організації промисловості, торгівлі та транспорту, розташовані або в різних країнах, або в окремих регіонах однієї держави. Усі ці зв'язки разом представляють економічну інфраструктуру регіону, окремої держави чи групи країн. Створення макрологічної системи на міжнародному рівні – дуже складне завдання. Тут необхідно подолати труднощі, пов'язані з економіко -правовими характеристиками різних держав. Подібні логістичні системи також стикаються з багатьма іншими труднощами. Це різні умови постачання товарів, різні транспортні закони та інші бар'єри. Створення макрологістичної системи в рамках міждержавних програм вимагатиме формування на законодавчому рівні єдиного ринку та економічного простору, що не має внутрішніх кордонів.

Типи логістичних систем на макрорівні класифікуються за такими характеристиками: про адміністративно-територіальний поділ країни; про суб'єктивні та функціональні можливості. У практиці Західної Європи часто використовується поняття глобальної макрологістичної системи. Це може бути

державна (наприклад, мовлення) система. Його становлення відбувається на рівні окремої країни. Міждержавна система, що охоплює кілька держав, також називається глобальною. Ця ж концепція включає трансконтинентальний ланцюг, який діє на кількох континентах. Відповідно до існуючих посилянь, макрологістичні системи поділяються на три типи. Так, вони можуть мати: прямі посилення, коли матеріальний потік рухається безпосередньо від виробника товару до кінцевого споживача; принаймні одного посередника (такі логістичні системи називаються багатошаровими); або безпосередньо спілкуватися, або доставляти товар через посередника (гнучкі логістичні системи).

Так, по межах логістизації, професор С. Б. Карнаухов [2] розглядає чотири види логістичних систем: мікрологістичні системи; металологістичні системи; мезологістичні системи; макрологістичні системи.

Логістична система з прямими зв'язками. матеріальний потік проходить безпосередньо від виробника продукції до споживача (наприклад, виробництво і споживання електроенергії). Ешелонована логістична система. На шляху матеріального потоку є хоча б один посередник. Наприклад, оптова база електронних елементів комп'ютерної техніки. Гнучка логістична система. Рух матеріального потоку від виробника до споживача може здійснюватися як безпосередньо, так і через посередника. Наприклад, поставки з металургійного комбінату здійснюються на замовлення великим машинобудівним підприємствам, а також надходять на оптову базу для продажу малим і середнім підприємствам. Методологічною основою наскрізного управління матеріальним потоком є системний підхід (СП). В основі методології СП знаходиться розгляд об'єктів як систем; СП означає, що кожна система є інтегрованим цілим навіть тоді, коли складається з окремих підсистем. СП дозволяє побачити досліджуваний об'єкт як комплекс взаємопов'язаних підсистем, об'єднаних спільною метою – розкриттям інтеграційних властивостей, внутрішніх і зовнішніх зв'язків.

Логістичну систему можна представити як адаптивну систему зі зворотним зв'язком, що виконує ті чи інші логістичні функції. Вона, як правило, складається з декількох підсистем і має розвинуті зв'язки з зовнішнім середовищем. Організаційний механізм реалізації зазначених операцій може бути представлений у вигляді системи логістики. Планування, управління, контроль і здійснення логістичної діяльності тісно переплітається з іншими видами діяльності на підприємстві. Наприклад, один підрозділ виробничого підприємства займається закупівлею матеріалів, інший – змістом запасів, третій – збутом готової продукції. При цьому цілі цих підрозділів найчастіше можуть не збігатися з цілями раціональної організації сукупного матеріального потоку, що проходить через підприємство.

У роботах Канке А.А. міститься наступне визначення: «Логістична діяльність – це системна робота в галузі планування, контролю та управлінні транспортуванням, складуванням та іншими матеріальними і нематеріальними операціями, здійснюваними в ході доведення матеріалів до виробництва, внутрішньої переробки матеріалів, доведення готових продуктів до безпосереднього покупця відповідно до його інтересам і актуальним вимогам, а також передачі, зберігання та аналітичної обробки відповідної інформації про дані процесах » [1, с.81].

Скоробогатова Т. М. зазначає, що логістичну діяльність слід розглядати як «... управління організацією руху матеріальних потоків в рамках управління єдиної інтегрованої системою, що включає різні джерела, окремі стадії обробки і збуту готового продукту або товарів, в рамках якої здійснюється перехід від місцевих локальних задач операційних підсистем до реалізації генеральних цілей даного досліджуваного підприємства »[5, с.5].

На думку Сярдовой О. М., логістична діяльність підприємства являє собою «... комплексну діяльність, що реалізується через логістичні функції, які, в свою чергу, поділяються на логістичні процеси і логістичні операції, які полягають в організованому в часі послідовності виконання окремих

логістичних операцій, що дозволяє в повній мірі досягти поставлених цілей розвитку логістичної системи і всього підприємства в цілому» [6, с.12].

Стосовно до побудови логістичних процесів в області доставки товарів і продуктів від виробника або продавця до споживача найбільш точним є визначення логістичної діяльності Назаретяна А.О., згідно з яким дане поняття розкривається через головну мету логістики підприємства: «Логістична діяльність включає в себе процеси в області своєчасного і якісного забезпечення споживачів підприємства на основі доставки його товарів і продуктів в потрібне місце з найменшими витратами, в результаті чого реалізується сукупність функцій логістичної системи підприємства» [3, с.37].

Розглянувши поняття логістичної діяльності, необхідно визначити і поняття логістичних витрат, яке також не має загальноприйнятого визначення.

Так, на думку Панкової О. А: «Транспортні витрати – це витрати трудових, матеріальних, фінансових та інформаційних ресурсів, обумовлені виконанням підприємствами своїх функцій щодо виконання замовлень споживачів. Витрати підприємств, що включаються до складу логістичних витрат, дуже різноманітні і поділяються за елементами витрат, функціональними областями і центрами відповідальності» [4, с.14].

Результати дослідження. Однак, оцінюючи логістичну діяльність в цілому, не можна обмежувати межі аналізу тільки оцінкою логістичних витрат. У багатьох джерелах наголошується на необхідності дослідження логістичної діяльності в контексті розвитку і функціонування маркетингових сегментів діяльності. З одного боку, маркетинг як підвид економічної діяльності, спрямований на задоволення потреб і потреб на основі обміну, з іншого боку, управління логістичної діяльності полягає в удосконаленні матеріальних та інформаційних потоків, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність підприємства. В результаті можна зробити висновок, що логістична діяльність, формує конкурентні переваги підприємства і реалізується в залежності від фактичної ситуації на ринку, за своєю суттю взаємодіє з маркетингом і економікою підприємства в тісному функціональному зв'язці [7, с.39].

Висновки. Таким чином, вивчивши поняття логістичних витрат і логістичної діяльності підприємства, можна зробити висновок, що управління логістичною діяльністю, яке включає в себе і управління логістичними витратами, має найважливіше значення в першу чергу для коригування витрат підприємства з метою їх мінімізації, враховуючи різні фактори, а саме фактор часу поряд з ціною і якістю продукції, якість обслуговування споживача та інші. Систематичний аналіз логістичної діяльності підприємства дозволяє визначати резерви для їх зниження і в контексті встановлених маркетингових цілей розробляти заходи щодо їх реалізації. У той же час, поняття логістичної діяльності очевидно ширше, що обумовлює і відмінності у використовуваних підходах до її оцінки та вдосконалення.

Список використаної літератури

1. Канке А.А. Логістика: підручник / Канке А.А., Кошова І.П. – 2-е вид. – М.: Форум, 2016. – 384 с.
2. Карнаухов С. Б. Логистические системы в экономике России. М.: ООО Фирма «Благовест-В», 2002
3. Назаретян А.О. Логистический подход к улучшению деятельности торговых сетей / А.О. Назаретян, А.А. Пантелеева, А.С. Астраханцева // Актуальные проблемы экономики. – 2014. – №9. – С.37-40.
4. Панкова, Е.А. К вопросу о понятии «логистические затраты» / Е.А. Панкова // Известия УрГЭУ. – 2016. – №2. – С.13–17.
5. Скоробогатова Т.Н. Об использовании оценочных показателей эффективности деятельности предприятия: логистический аспект / Скоробогатова Т.Н. // Известия СГУ. – 2017. – №7. – С.4–10.
6. Сярдова, О.М. Формирование программы и оценка повышения результативности логистической системы / О.М. Сярдова // Актуальные проблемы экономики и права. – 2013. – №11. – С.12–19.
7. Ямов, Н.Н. Экономический анализ логистической деятельности / Н.Н. Ямов, С.И. Богданов // Известия УрГЭУ. – 2012. – №3. – С.38–42.

ОСНОВИ МОТИВАЦІЇ ТА ОПЛАТИ ПРАЦІ В КОНТЕКСТІ КАТЕГОРІЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Попрозман Наталія Василівна,

д. е. н., професор

Степанова Оксана Валеріївна,

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, Україна

Вступ. Компетентнісний підхід до використання трудових ресурсів має свої переваги, оскільки є предиспозицією раціональної кадрової політики на підприємстві, тобто спонукає працівників до підвищення кваліфікації, професійного рівня, здобуття нових навиків і здібностей, що призводить до підвищення продуктивності праці. Слід додати, що до прийнятих загальних, загальногалузевих компетентностей сучасні умови, умови цифрової трансформації економіки диктують, додають свої вимоги до компетентностей працівників виходячи з раціонального, ефективного використання трудових ресурсів, керуючись економічними інтересами власної фірми/підприємства, тактичними й стратегічними цілями, таким чином формуючи свій власний, специфічний набір компетентностей (для конкретного підприємства, посади, робочого місця тощо).

Метою роботи є обґрунтування необхідності формування та використання компетентнісного підходу розвитку трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств в умовах цифрової трансформації економіки.

Матеріали та методи. Реалії сьогодення аграрної економіки характеризуються зменшенням чисельності сільського населення та економічно активного сільського населення, зниженням якості життя на селі, міграційними процесами, консерватизмом управління сільськогосподарськими підприємствами, низькою результативністю ринкових інституцій, недостатнім

фінансуванням науково-дослідної, освітньо-професійної діяльності [2, С.54]. Проте, рівень оплати праці та мотивація професійної діяльності, до здобуття нових навиків, самовдосконалення, самоосвіти є основним фактором результативного використання трудових ресурсів, а значить підвищення прибутковості підприємства [1, С.130]. Згідно табл. 1 заробітна плата збільшується у відповідності до виду виконуваних робіт, групи, розряду, коефіцієнтів міжрозрядних співвідношень, тарифної ставки та середньомісячної норми тривалості робочого часу.

Методика дослідження визначеної проблематики повинна містити інтуїтивні, експертні методи, методи оптимізації та прогнозування соціально-економічних процесів [3; 5], але зважаючи на складність дослідження з урахуванням наявності якісно-кількісних показників, показників морально-етичного характеру, умов невизначеності, то в основі дослідження лежать інтегральні показники.

Таблиця 1

Мінімальні розміри тарифних ставок окремих категорій робітників за видами виконуваних робіт сільськогосподарських підприємств та коефіцієнти міжрозрядних співвідношень

Види виконуваних робіт	Коефіцієнт	Розряди					
		I	II	III	IV	V	VI
Коефіцієнти міжрозрядних співвідношень		1,00	1,09	1,20	1,35	1,55	1,80
Ручні роботи в рослинництві	1	13,30	14,50	15,96	17,96	20,62	23,94
Ручні роботи в тваринництві	1,16	15,43	16,82	18,52	20,83	23,92	27,77
Механізовані роботи в рослинництві, земляні і дорожні роботи (з урахуванням груп підприємств за регіонами)							
I група	1,17	15,56	16,96	18,67	21,01	24,12	28,01
II група	1,29	17,16	18,70	20,59	23,17	26,60	30,89
III група	1,42	18,89	20,59	22,67	25,50	29,28	34,00
Механізовані роботи в тваринництві	1,17	15,56	16,96	18,67	21,01	24,12	28,01
Механізовані вантажно-розвантажувальні роботи; транспортні роботи, виконувані тракторними агрегатами; ремонтні і верстатні роботи	1,06	14,10	15,37	16,92	19,03	21,85	25,38

Джерело: розроблено авторами з використанням [7]

Результати та обговорення. Мотивацією є сукупність заходів соціально-психологічного, економічного спрямування, що спонукають трудові ресурси досягати кращих результатів своєї діяльності [4; 6]. Ці заходи бувають економічного спрямування (зарплата, премії, пільги за харчування дітей, користування житлом, транспортом, організація відпочинку тощо) та неекономічні (моральні стимули, кар'єрне зростання, гнучкий графік роботи тощо). Зрозуміло, що основи мотивації та рівень оплати праці є визначальними факторами ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств в цілому.

Висновки. За сьогоденних економічних умов неефективна мотивація праці зумовлює гальмування розвитку ринкової економіки. В той же час із збільшенням інвестицій в технології і науку та впровадженням нових розробок у виробництво, збільшуються вимоги до працівника, розширюючи коло компетенцій, якими він повинен володіти, що є певним мотиваційним чинником до підвищення кваліфікації.

Список використаної літератури

1. Єрмаков О.Ю., Личук Л.І. Розвиток трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств на засадах компетентнісного підходу. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2017. Вип. 260. С. 130-143.
2. Попрозман Н.В. Ефективність управління ресурсозберігаючими технологіями. Формування ринкових відносин в Україні. НДЕІ Мін. економ. України 2016. Випуск № 1 (176). С. 54 - 59.
3. Попрозман Н.В., Додзьяк О.А. До питання дослідження соціально - економічних систем в сучасних умовах. Формування ринкових відносин в Україні. НДЕІ Мін. економ. України. 2017. Випуск № 6. С. 9 - 13.
4. Чикуркова А.Д., Грей Ю.М. Удосконалення формування мотиваційної політики на сільськогосподарських підприємствах. Подільський Вісник. 2020. Вип. 32. С. 155-165.

5. Ланченко Є.О. Формування ефективної системи соціально-трудо­вих відносин у сільському господарстві: теоретико-методичні засади. Економічний вісник університету. 2017. Вип. 33/2. С. 252-259.

6. Ткачук В.А. Шляхи підвищення ефективності використання трудових ресурсів в аграрному секторі економіки України. Агросвіт. – 2019. Випуск 12. С. 10-14.

7. Галузева угода між Міністерством аграрної політики та продовольства України, Всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців «Федерація роботодавців агропромислового комплексу та продовольства України» і Професійною спілкою працівників агропромислового комплексу України в сільському господарстві на 2014-2020 роки. Режим доступу: <http://profaprk.org.ua/cms/legislature/agreement/industry/selo.html>

СОЦИАЛЬНЫЕ СЕТИ КАК ИНСТРУМЕНТ МАРКЕТИНГОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ

Ругалёва Ирина Евгеньевна,
старший преподаватель

Черткова Дарья Петровна,
студентка

Белорусский национальный технический университет,
г. Минск, Беларусь

Введение./Introduction. Человек и интернет – вещи, которые сотрудничают уже долгое время и помогают друг другу в мире. Роль социальных сетей для людей становится более значимой, часть жизни мы тратим в виртуальном мире – мессенджеры, сайты, игры и многое другое. Одним из видов коммуникаций в интернете являются социальные сети. В среднем человек проводит в день по 7 часов за «сёрфингом» социальных сетей, поэтому большую часть информации он берёт из гаджетов. На сегодняшний день, чтобы заинтересовать аудиторию в интернете, следует оказаться «по ту сторону экрана», создавая качественный контент. Исходя из этого, можно сделать вывод, что одним из общедоступных инструментов продвижения бренда кампании являются социальные сети.

Цель работы./Aim. В данной работе рассматриваются социальные сети как создание и распространение контента для достижения целей в маркетинге и брендинге.

Материалы и методы./Materials and methods. Продвижение в социальных сетях помогает в увеличении продаж, создании имиджа и узнаваемости бренда. Первое, что нужно сделать в ходе маркетинговых коммуникаций – определить, кто является вашей аудиторией, составить портрет вашего клиента. Эти данные могут определить, какой контент будет интересен для ваших подписчиков и потенциальных клиентов. Второе – установить площадку для распространения рекламы. По статистике наиболее

посещаемыми социальными сетями на территории Беларуси являются ВКонтакте (49%), Instagram (38%) и YouTube (34%). Третье – решить, что именно Вы хотите донести до своей аудитории и чего вы хотите достичь при помощи маркетинговых коммуникаций в интернете.

Важно изучить стратегии конкурентов, проанализировать все тенденции, которые нравятся аудитории. Вам следует публиковать действительно ценную и полезную информацию, которая будет интересна вашим клиентам. Выпускаемый контент на различных социальных площадках, может включать в себя: фото, видео, инфографику, ссылки (ссылки на другие источники повышают уровень доверия и надежности), текстовые посты, аудиофайлы и многое другое. Следует проводить аналитику, что нравится клиентам, что требует доработки по их мнению и, исходя из этого, улучшать свой подход к развитию рекламы.

Важными показателями эффективности продвижения в социальных сетях являются следующие факторы: активность (включает в себя реакцию аудитории на контент, а именно: обратная связь, комментарии, репосты), охват (количество пользователей, которые встречали публикации вашего сайта на просторах сети), подписчики (они же люди в вашем профиле, которые регулярно посещают ваш сайт), показы (количество просмотров ваших публикаций, не учитывая реакцию аудитории).

Для анализа прироста клиентов, который измеряется в процентах, следует рассчитать качество взаимодействия с аудиторией за определённый промежуток времени. Этот показатель можно найти, поделив новых подписчиков на число прежних подписчиков.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Маркетинговые коммуникации в социальных сетях имеют также и свои минусы. Во-первых, успешное продвижение в сети зависит целиком от вашей аудитории. Если же с самого начала людей не будет интересовать предложение и у них сложится плохое первое впечатление о вашей компании, то вы с трудом сможете реабилитироваться перед потенциальным клиентом. Во-вторых, это долгий и

сложный процесс, который требует постоянной работы и движения. Нельзя использовать одну рекламу полгода и ждать новых положительных реакций от людей. Следует работать над универсальностью, регулярно обновлять рекламные стратегии. В-третьих, помимо вашей компании существует множество других организаций, которые также используют свои стратегии и методы привлечения клиентов. Так как всё это происходит в интернете, потенциальному клиенту намного легче сравнивать предлагаемые услуги и товар. Назревает огромная конкуренция из-за которой каждый раз вам придётся перепрыгивать через голову и придумывать что-то совершенно новое, чего нет у других. Также для общения B2B (бизнес для бизнеса) потенциал привлечения клиентов в интернет-сообществах довольно низкий, это происходит из-за узкой направленности и пользования спросом в критических ситуациях (например, интернет-бухгалтерия).

Выводы./Conclusions. Маркетинговые коммуникации в социальных сетях имеют огромную популярность в интернете. Появляются новые способы и методы подачи контента для людей. Установление продуктивного и эффективного сочетания разных средств комплекса маркетинговых коммуникаций для успешного решения рекламных задач, бизнес-планов компании считается одной из самых важных и сложных задач с учётом стремительного развития новых техник коммуникаций.

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ РИНКУ ШПАЛЕР В УКРАЇНІ

Соломаха Ірина Володимирівна,

к. е. н., доцент

Жолобецька Марина Борисівна,

здобувач вищої освіти «магістр»

Національний університет «Чернігівська політехніка»

м.Чернігів, Україна

Вступ. Однією з важливих задач, з якою доводиться стикатися під час ремонту осель, є внутрішнє оздоблення стін. Для фінішної обробки спальні, вітальні або зони передпокою найчастіше обирають шпалери. Шпалери – найбільш дешевий та зручний спосіб приховати недолік, що пов'язаний з нерівностями стін. Перевагами цього матеріалу над іншим також є оздобленням, по-перше, велика кількість видів і широкий асортимент, а, по-друге, простота застосування, що дозволяє виконати роботу самостійно і заощадити кошти. Вітчизняний споживач має можливість обирати між вітчизняними і імпортними шпалерами, орієнтуючись на функціональні та естетичні властивості, а також ціну. Шпалери забезпечують неповторний дизайн приміщення та вишукану елегантність стін за рахунок значної кількості колірних рішень та фактур. Численні колекції шпалер, що пропонують на сьогодні світові виробники повністю відповідають сучасним дизайнерським рішенням та індивідуальним смакам споживачів.

Мета роботи. Проаналізувати сучасний стан та основні напрямки розвитку ринку шпалер на території України.

Матеріали та методи. Об'єкт дослідження – сучасний ринок шпалер в Україні. Методи дослідження – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Результати та обговорення. Донедавна вибір опоряджувальних матеріалів на вітчизняному ринку був недостатньо великим, що в свою чергу не викликало особливо високих вимог до якості нових шпалер. На сьогодні система оцінки якості опоряджувальних матеріалів змінилася. На першому

місці – гармонійне поєднання кольорів та фактур, можливість комбінувати декори, їх довговічність та екологічність. Вітчизняному споживачеві доводилось задовольнятися в основному найбільш простими видами паперових шпалер українського виробництва. Проте, відтоді коли на українському ринку з'явилися шпалери з синтетичним покриттям виробництва Німеччини, Англії, Польщі, Туреччини асортимент та якість зазначеного товару значно розширився [1, с. 42].

Необхідно відмітити, що, починаючи з 2015 р., в Україні на будівельному ринку з'явився новий оздоблювальний матеріал для стін – рідкі шпалери. Компоненти рідких шпалер безпечні за критеріями екологічних стандартів і санітарних норм. У виробництві сухої суміші використовуються наступні складові: текстильні волокна; штучний і натуральний шовк; вовна; целюлоза; карбоксиметилцелюлоза; декоративні елементи. Якщо в інтер'єрі використовуються рідкі шпалери, дизайн такого приміщення буде відрізнятися різноманітністю, за рахунок того, що вони дозволяють користуватися найширшим спектром прийомів і методів обробки всіх можливих поверхонь. В Україні реалізуються рідкі шпалери як українських, так і закордонних виробників: ТМ «PolDecor», ТМ «Стиль», ТМ «Біопласт», ТМ «Екобарви», ТМ «CANLISIVA», ТМ «JELALCI», ТМ «SILK PLASTER».

Компанія PolDecor – найбільший в Європі виробник настінних покриттів, що складаються з природних матеріалів. Для виробництва рідких шпалер PolDecor використовує тільки високоякісні матеріали, часто впроваджує нові компоненти і, перш за все, пропонує те, що якісне, а не те, що легко виробляти [4]. Торгова марка «Стиль» відома ринку будівельних матеріалів в Україні вже більше 5 років – з 2010 р. Компанія використовує унікальне обладнання і передові технології. Продукція відноситься до категорії важкозаймистих речовин, тому вона забезпечує високу пожежобезпечність [5]. Продукція компанії «Біопласт» присутня на ринку з 2006 р., ця фірма стала першою, хто почав виробництво рідких шпалер в Україні. Їх вироби не містять барвників, це екологічно безпечний продукт. Наявність антистатичного покриття дозволяє

уникнути скупчення пилу [5]. Підприємство торгової марки «Екобарви» починало свою роботу з реалізації рідких шпалер інших виробників, але з часом створила власний 45 продукт. Зараз пропонує не готовий продукт, а складові частини: целюлозу з Німеччини; клейовий склад і декоративні добавки з Туреччини. Це стає основою для експериментів компанії, яка фасує різні комбінації цих трьох компонентів [3]. Рідкі шпалери SILK PLASTER (Європейське виробництво) – це матеріал для фінішного оздоблення стін і стелі житлових і громадських приміщень, дуже універсальні і прості у використанні. В Україні ці шпалери реалізує фірма «Фасад» (м. Київ) [6] Рідкі шпалери CANLI SIVA (Туреччина) мають більше 70 видів кольору текстур, на целюлозній основі, що володіє високими експлуатаційними і декоративними характеристиками [6].

На сьогодні імпорт вносить максимальний внесок у пропозицію шпалер та шпалерних покриттів на вітчизняному ринку. Частка імпорту шпалер у 2018 році від загального обсягу пропозиції в країні склала 54 % (139 млн. євро рулонів), частка виробництва склала 23 % (60 млн. євро рулонів). Загалом, у 2018 році на українському ринку було реалізовано шпалер на 5 060 021,6 тис. грн. [2].

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію, яка склалась в нашій країні, та в яких складних умовах опинились вітчизняні підприємства – виробники шпалер, в Україні існує великий економічний потенціал розвитку галузі. З 2015 р., в Україні на будівельному ринку з'явився новий оздоблювальний матеріал для стін – рідкі шпалери. Новий вид шпалер – рідкі шпалери, за рахунок використання таких натуральних компонентів, як бавовна, шовк, шерсть, целюлоза, відносять до екологічно безпечних. Нині в Україні реалізуються рідкі шпалери ТМ «PolDecor», ТМ «Стиль», ТМ «Біопласт», ТМ «Екобарви», ТМ «CANLISIVA», ТМ «JELALCI», ТМ «SILKPLASTER». На сьогодні імпорт вносить максимальний внесок у пропозицію шпалер та шпалерних покриттів на вітчизняному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарченко П. В., Юдічева О. П., Паламарчук О. К. Маркетингові дослідження сучасного ринку шпалер в Україні. Науково-виробничий збірник «Архітектурний вісник» Київського національного університету будівництва та архітектури. 2020. С. 41 – 46.
2. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності у 2010-2018 роках [Електронний ресурс]: статистична інформація. Державна служба статистики України, 2019. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.08.2021).
3. Рідкі шпалери від торгової марки «Екобарви». URL: <https://ukr.bydbym.com.ua/category/katalog/r-dk-shpaleri-tm-ekobarvi>. (дата звернення: 22.08.2021).
4. Рідкі шпалери «Пол декор». URL: <https://ukr.bydbym.com.ua/category/katalog/r-dk-shpaleri-pol-dekor>. (дата звернення: 24.08.2021).
5. Рідкі шпалери ТМ «Стиль» URL: <https://bydbym.com.ua/content/r-dk-shpaleri-tm-stil>. (дата звернення: 22.08.2021)
6. Шелковая штукатурка (жидкие обои) SILK PLASTER в Украине от Европейского производителя. URL: <http://silkplaster.com.ua/shpaleri>. (дата звернення: 23.08.2021).

НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ МЕТОДАМИ ЗМЕНШЕННЯ ЗАЛИШКОВОЇ ВАРТОСТІ

Сук Петро Леонідович,

д. е. н., професор,

професор кафедри обліку і оподаткування,

Відокремлений підрозділ

Національного університету біоресурсів і природокористування України

“Ніжинський агротехнічний інститут”,

м. Ніжин, Україна

Вступ. В процесі своєї діяльності підприємства використовують нематеріальні активи (далі – НА). НА – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований [1, п. 4].

По НА можна нараховувати амортизацію за різними методами, що передбачені для необоротних активів. Одним з методів амортизації, є метод зменшення залишкової вартості.

Згідно законодавства України для амортизації НА можна застосовувати два його види: зменшення залишкової вартості і прискореного зменшення залишкової вартості (або метод 200% зменшення залишкової вартості) [2; 3]. У міжнародній практиці існує багато видів методу зменшення залишкової вартості. Підприємство може обрати будь-яку ставку (коефіцієнт) для амортизації від 1 до 3 [4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12].

Методи зменшення залишкової вартості можна поділити на два види:

1) метод зменшення залишкової вартості без використання прискорюючого коефіцієнта.

2) методи зменшення залишкової вартості з використанням прискорюючого коефіцієнта. До першого виду відноситься метод зменшення залишкової вартості, за яким річна норма амортизації розраховується як різниця між одиницею та результатом кореня ступеня кількості років корисного

використання об'єкта від результату ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість.

До другого виду відносяться методи зменшення залишкової вартості, за якими річна норма амортизації обчислюється за допомогою прискорюючого коефіцієнта від 1 до 3.

Мета – довести необхідність використання методів зменшення залишкової вартості для амортизації нематеріальних активів.

Матеріали та методи. У світі використовують такі методи зменшення залишкової вартості:

1. Метод зменшення залишкової вартості;
2. Метод прискореного зменшення залишкової вартості (або метод 200% зменшення залишкової вартості);
3. Метод 125% зменшення залишкової вартості;
4. Метод 130% зменшення залишкової вартості;
5. Метод 150% зменшення залишкової вартості;
6. Метод 170% зменшення залишкової вартості;
7. Метод 175% зменшення залишкової вартості;
8. Метод 180% зменшення залишкової вартості;
9. Метод 230% зменшення залишкової вартості;
10. Метод 250% зменшення залишкової вартості;
11. Метод 300% зменшення залишкової вартості.

Використовуючи прискорюючий коефіцієнт від 1 до 3 можна в цих межах застосовувати будь-які методи зменшення залишкової вартості: 105%, 123%, 138%, 145%, 154%, 212%, 243%, 297% і інші. Вибір методу амортизації зменшення залишкової вартості повинен забезпечити обґрунтоване списання вартості НА протягом періоду його використання. Таким чином, підприємство виходячи з вартості НА, строку і особливостей їх використання вибрати той чи інший прискорюючий коефіцієнт.

На прикладі розрахуємо амортизацію НА за методом 280% зменшення залишкової вартості.

Вартість НА становить 83000 грн, їх ліквідаційна вартість дорівнює 3000 грн. Звідси, вартість НА, що підлягає амортизації, буде 80000 грн (83000 – 3000 = 80000). Їх передбачається використовувати протягом 4 років.

В таблиці 1 розглянуто амортизацію НА за методом 280% зменшення залишкової вартості.

Таблиця 1

Розрахунок суми амортизації НА за методом 280% зменшення залишкової вартості

Рік	Первісна (залишкова) вартість, грн	Річна норма амортизації, %	Річна сума амортизації, грн
1	80000	70	56000
2	24000	70	16800
3	7200	70	5040
4	2160	–	2160
Разом	x	100	80000

Річна сума амортизації за методом 280% зменшення залишкової вартості визначається за формулами:

$РСА = П_{зв} \times РНА$, де РСА – річна сума амортизації; $П_{зв}$ – первісна (залишкова вартість); РНА – річна норма амортизації.

$РНА = 100\% : n \times 2,80$, де n – кількість років корисного використання об'єкта, 2,80 – це прискорюючий коефіцієнт.

Таким чином, річна норма амортизації становить 70 % ($(100\% : 4) \times 2,80 = 70\%$).

Результати і обговорення. Існує два види методів зменшення залишкової вартості, які можуть бути використані для нарахування амортизації НА:

- 1) без використання прискорюючого коефіцієнта.
- 2) з використанням прискорюючого коефіцієнта.

Перший вид включає метод зменшення залишкової вартості, що передбачає використання формули кореня n -го ступеня кількості років корисного використання об'єкта.

Другий вид включає різні методи зменшення залишкової вартості, що вираховується з використанням прискорюючого коефіцієнта від 1 до 3.

За першим видом по НА не залишається залишкової вартості, і він повністю амортизується за роки нарахування амортизації.

За другим видом об'єкт НА можна амортизувати досить довго, він не амортизовується протягом років нарахування амортизації. Тому за цими методами в останньому році нарахування амортизації списується у витрати залишкова сума об'єкта НА.

Висновки. Амортизацію по НА можна нараховувати за різними методами зменшення залишкової вартості. Особливістю методів зменшення залишкової вартості, що використовують прискорюючий коефіцієнт є те, що вартість НА повністю не буде амортизована до нуля, а тому в останній період списується на витрати вся залишкова вартість активів.

В Україні в фінансовому обліку згідно Податкового кодексу України [2] і П(С)БО 7 “Основні засоби” [3] використовують метод зменшення залишкової вартості і прискореного зменшення залишкової вартості (або метод 200% зменшення залишкової вартості). Для нарахування амортизації НА в управлінському обліку можна використовувати інші види методу зменшення залишкової вартості.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 “Нематеріальні активи”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 18 жовтня 1999 р. № 242, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 листопада 1999 р. за № 750/4043. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99#Text>.
2. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 27 квітня 2000 р. № 92, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 р. за № 288/4509. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 “Основні засоби”. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_014#Text.

5. <https://www.accountingcoach.com/terms/D/declining-balance-method-of-depreciation>.

6. <https://smallbusiness.chron.com/gaap-declining-balance-method-55759.html>.

7. Положення з бухгалтерського обліку 6/01 “Облік основних засобів”, затверджено наказом Міністерства фінансів Російської Федерації 30 березня 2001 р. № 26н, зареєстровано в Міністерстві юстиції Російської Федерації 28 квітня 2001 р. № 2689. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=199487&fld=134&dst=100011,0&rnd=0.7550347104001115#04149534261205524>.

8. <https://obd2bluetooth.ru/sposob-umenshaemogo-ostatka/>.

9. <https://spmag.ru/articles/metod-umenshaemogo-ostatka-nachisleniya-amortizacii-formula>.

10. <https://spmag.ru/articles/godovaya-norma-amortizacii>.

11. <https://spmag.ru/articles/metod-umenshaemogo-ostatka>.

12. <https://glavkniga.ru/situations/k504713/>.

СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ

Тешева Лариса Василівна

д. е. н., доцент

Дробітько Вікторія Сергіївна

Студентка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Формування фінансової стратегії – являється галуззю фінансового планування. Фінансове планування на перспективу є запорукою визначення найважливіших показників, пропорцій та темпів розширеного відтворення, являється основною формою реалізування основних цілей суб'єкта господарювання. До складу перспективного планування входить формування фінансової стратегії суб'єкта господарювання і здійснення прогнозу відносно фінансової діяльності.

Мета роботи./Aim. Ринкова економіка за своїх умов, створила для суб'єктів господарювання середовище в якому їх діяльність є самостійною, підприємства повністю відповідають за результати своєї роботи, що призводить до виникнення об'єктивної необхідності виявлення шляхів розвитку фінансового становища та перспектив відносно їх фінансових можливостей. Тому в такому середовищі виникає необхідність спрямування фінансової стратегії підприємства на вирішення даних питань.

Матеріали і методи./Materials and methods. Такі зарубіжні науковці як Майкл Е. Портер, Ансофф І., Томпсон А. А., Стрікленд А. Дж., а також таких учених країн СНД, як Уткін Е. А., Хомініч І. П. та інших у своїх дослідженнях розглядали питання пов'язані з формуванням та реалізацією стратегії суб'єктів господарювання.

Серед українських вчених, праці яких присвячувались фінансовій стратегії суб'єкта господарювання, можна виділити Бланк І. О., Оборська С. В., Забродська Л. Д., Покропивний С. Ф., Шершньова З. Є., Оберемчук В. Ф.,

Колот В. М. та інші. Досить у багатьох працях науковців фінансову стратегію суб'єкта господарювання розглядають в контексті стратегічного управління чи фінансового менеджменту і має загальний характер. Також деякі з вчених розглядають стратегію як довгостроковий план досягнення місії суб'єкта господарювання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Розглянемо трактування поняття «фінансова стратегія» за різними авторами у табл. 1.

Таблиця 1

Поняття «фінансова стратегія» суб'єкта господарювання згідно поглядів різних авторів

Автор	Сутність поняття «фінансова стратегія»	Ключові слова
1	2	3
Мартиненко М. М. та Ігнатієва І. А.	програма стратегічного формування фінансових ресурсів та капіталовкладень завдяки власним та залученим зовнішнім коштам та капіталу, їх розподілення відносно корпоративних, функціональних та конкретних стратегій, а також їх ефективне використання під час реалізації стратегій	програма стратегічного формування фінансових ресурсів завдяки власним та залученим зовнішнім коштам та капіталу
Давидова Л. В. та Ільмінська С. А.	функціональна стратегія суб'єкта господарювання, яка здійснює забезпечення всіх основних напрямків розвивання його діяльності та забезпечує реалізацію головної стратегічної мети, тобто максимізацію прибутковості	функціональна стратегія яка здійснює забезпечення всіх основних напрямків розвивання його діяльності
Крамаренко Г. О., Чорна О. Є.	фінансової робота, що ґрунтується на розробленні стратегічних фінансових рішень (прогнозів, проєктів, програм та планів), що вимагають представлення таких цілей та стратегій фінансової діяльності суб'єкта господарювання, завдяки яким досягається ефективний рівень функціонування у довгостроковому періоді, здатність до швидкого адаптування щодо здатних змінюватися умов зовнішнього середовища	фінансової робота, що ґрунтується на розробленні стратегічних фінансових рішень, завдяки яким досягається ефективний рівень функціонування у довгостроковому періоді
І.О. Бланк	вид функціональної стратегії суб'єкта господарювання, завдяки якому готові до функціонування основні напрями розвитку фінансової діяльності та відносин щодо фінансів завдяки формуванню фінансових цілей на довгострокову перспективу, вибору найбільш ефективніших шляхів їх досягнення, найефективнішого змінювання напрямків сформування та використання фінансових ресурсів при змінах у зовнішньому середовищі	вид функціональної стратегії завдяки якому готові до функціонування основні напрями розвитку фінансової діяльності та фінансових відносин

К.Е.Власова, О.В. Кирова	цілеспрямоване управління фінансами задля досягнення узагальнених цілей організації у стратегії	управління фінансами з метою досягнення загальних цілей організації у стратегії
В.Л.Дикань, В.О.Зубенко, О.В.Маковоз	планування визначення фінансових потреб та фінансових результатів, та найкращого вибору джерел фінансування задля мінімізування вартості капіталу та максимізування прибутку	планув. визначення фін. потреб та фін. результатів задля мінімізування вартості капіталу та максимізування прибутку
О.А. Кузнецова, І.О. Ішєєва, Ю.В. Дворнікова	система відносин, щодо досягнення та вирішення довгострокових цілей та завдань фінансової складової організації, що визначені завдяки фінансовій ідеології, та мають орієнтування на знаходження дієвих шляхів їх досягнення та розв'язання	система відносин, щодо досягнення та вирішення довгострокових цілей та завдань фінансової складової організації
А.І. Петрова, О.І. Заруднєв	дієва модель заходів, що необхідні при досягненні поставлених цілей на перспективу щодо основної ідеї розвивання відносно сформування та користування фінансовими ресурсами	модель дій і заходів, щодо формування та використання фінансових ресурсів
І.Й. Плікус	спосіб реалізації суб'єктом господарювання цілей фінансової діяльності, що має спрямованість на розв'язання головних протиріч відносно потреби у фінансових ресурсах та можливостями їх використання	спосіб реалізації цілей фін. діяльності, що має спрямованість на розв'язання головних протиріч відносно потреби у фін. ресурсах
А.М. Поддєрьогін	стратегія, на основі методів і практик сформування фінансових ресурсів, їх спланування і забезпечування фінансової стійкості суб'єкта господарювання в ринкових умовах	стратегія формування фінансових ресурсів
Т.Є. Шевченко, О.І. Лозовська	програма фінансового розвивання діяльності суб'єкта господарювання, на основі методів сформування фінансових ресурсів та забезпечування фінансової стійкості суб'єкта господарювання в умовах ринкової конкуренції	фінансова програма розвивання діяльності суб'єкта господарювання
Фінансова стратегія – вид функціональної стратегії, що ґрунтується на розробленні стратегічних фінансових рішень щодо формування та використання фінансових ресурсів, задля досягнення та вирішення довгострокових цілей та завдань фінансової складової суб'єкта господарювання		

При впровадженні в діяльність суб'єкта господарювання фінансова стратегія має орієнтацію на всі аспекти фінансової діяльності, розглянемо більш детально, на які саме, на рис. 1.

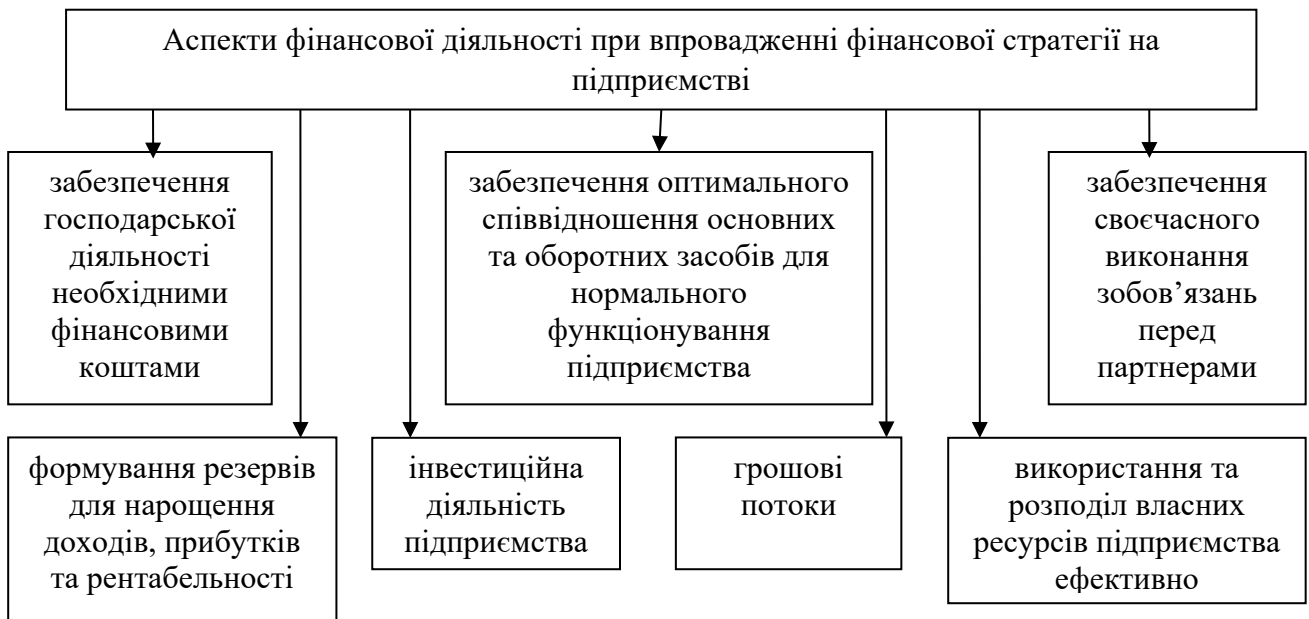

Рис. 1. Аспекти фінансової діяльності при впровадженні фінансової стратегії на підприємстві

Фінансова стратегія в складі головної стратегії суб'єкта господарювання є запорукою формування такого балансу фінансових та економічних можливостей організації, що забезпечує діяльність в умовах сучасного ринку при жорсткій конкуренції та під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища. Дієвість фінансової стратегії сприяє формуванню цілей на довгострокову перспективу щодо фінансово-господарської діяльності та визначення критеріїв та напрямів їх досягнення.

Висновки./Conclusions. Таким чином, беручи за основу поняття багатьох вчених-науковців, що представлено у табл. 1., було сформульовано універсальне поняття фінансової стратегії організації, яка представляє собою вид функціональної стратегії, що ґрунтується на розробленні стратегічних рішень щодо фінансів відносно формування та використання фінансових ресурсів, задля досягнення та вирішення довгострокових цілей та завдань фінансової складової суб'єкта господарювання.

Розроблення фінансової стратегії займає важливе місце у забезпеченні ефективного розвитку суб'єкта господарювання. Це відображається у [12]:

а) забезпеченні механізму реалізування довгострокових загальних та фінансових цілей розвивання суб'єкта господарювання загалом та відносно структурних одиниць;

б) проведенні реального оцінювання фінансових можливостей суб'єкта господарювання, забезпеченні максимального користування його внутрішнього фінансового потенціалу та можливості активного користування фінансовими ресурсами;

в) забезпеченні можливостей швидкого реалізування нових перспективних можливостей інвестування;

г) можливості зведення до мінімуму негативного впливання факторів зовнішнього середовища щодо результативності функціонування суб'єкта господарювання;

д) виявленні переваг та недоліків суб'єкта господарювання відносно фінансової діяльності в порівнянні з конкурентами;

е) наявності фінансової стратегії котра забезпечує чіткий взаємозв'язок між стратегічним, поточним та оперативним управлінням відносно фінансової діяльності суб'єкта господарювання;

ж) формуванні головних критеріїв вибору важливих фінансових рішень управління відносно системи фінансової стратегії.

Як виявлено фінансова стратегія одна з функціональних складових корпоративної стратегії суб'єкта господарювання. Тим самим, вона займає одну з головних ролей у формуванні загальної концепції розвивання суб'єкта господарювання. Та як існують декілька видів фінансових стратегій: генеральна, оперативна та стратегія виконання окремих задач, їх реалізування дає змогу ефективно спланувувати та використовувати фінансові ресурси суб'єкта господарювання. В умовах сьогодення розроблення фінансової стратегії є актуальним питанням для діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язано з поглибленням ринкових реформ, розвиванням інтеграційних процесів та зростанням мінливості чинників зовнішнього фінансового середовища.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ» ПІДПРИЄМСТВА

Тешева Лариса Василівна

д. е. н., доцент

Магамадова Сєда Вахівна

Студентка

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. В сучасних умовах господарювання немає суб'єкта господарювання котрий би у той чи інший час не зазнав нестачі у коштах, що може бути викликано погіршенням його фінансово-господарського становища. При обмеженій кількості власних фінансових ресурсів у багатьох сучасних суб'єктів господарювання проблема щодо отримання кредитних засобів постає як одна з найбільш важливих не лише із погляду поточного функціонування, але й перспективного подальшого розвитку підприємств.

Мета роботи./Aim. В умовах сьогодення управління кредитоспроможністю суб'єкта господарювання являється одним з основних напрямів управлінської діяльності. В умовах конкуренції ефективність здійснення даного процесу забезпечує підприємство оперативністю вирішення завдань та спроможністю своєчасно та в необхідній кількості отримувати і погашати позикові кошти.

Досягнення підприємством максимізації прибутку та сприяння рентабельності прибутку з використанням кредитних ресурсів, відбувається завдяки високому рівню кредитоспроможності. Завдяки цьому стає більш високою вартість суб'єкта господарювання, і як наслідок призводить до його інвестиційної привабливості.

Матеріали і методи./Materials and methods. Досить багато вітчизняних вчених займалися питаннями оцінювання кредитоспроможності, серед них можемо назвати наступних: Ю. Бугель, О. Васюренко, В. Вітлінський, В. Галасюк, І. Гуцал, Н. Дехтяр, О. Дзоблюк, А.Єпіфанов, Н.І. Корецька,

О.В. Корольова-Казанська, О. Мороз, О. Остафіль, О. Пернарівський, О. Петрук, Л. Примостка, Н. Тарасенко, О.Терещенко, Я. Чайковський та інші.

Результати та обговорення./Results and discussion. Велика кількість трактувань поняття кредитоспроможності обумовлена його еволюцією та показує певні її етапи. Ретроспективне аналізування поняття кредитоспроможності показує, що дане поняття пов'язане, першочергово, з культурою кредитування, котра відображає рівень розвиненості кредитних відносин.

Еволюція поняття кредитоспроможності проходить під впливом економічного середовища, де здійснюють свою роботу кредитні установи, є залежною від рівня розвиненості ринкової економіки країни, її інтеграції на світовий ринок. Зрозуміло, що трактування різних економістів суттєво відрізняються одне від одного. Так як по факту вони є відображенням різних етапів функціонування фінансового ринку, від зародження до його поступового становлення (рис. 1).

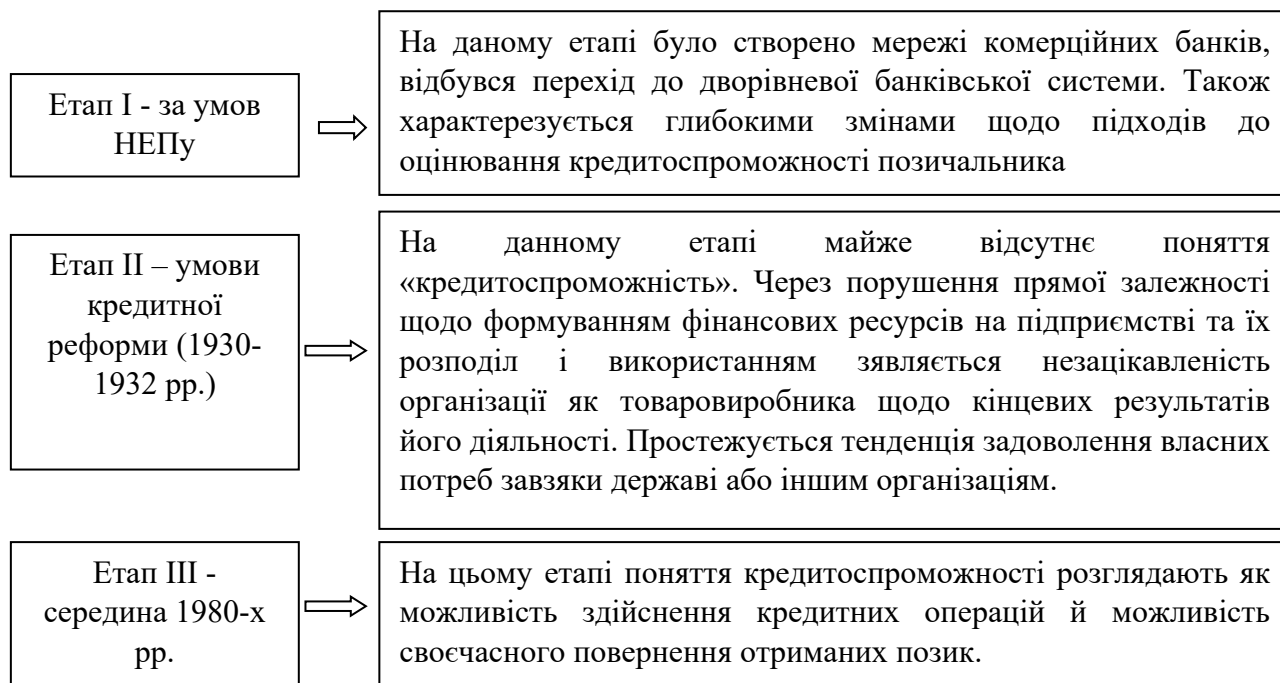

Рис. 1. Етапи еволюції кредитоспроможності в умовах господарювання

Під час визначення кредитоспроможності слід враховувати аспекти, що допомагають у більш точному розкритті його суті, найчастіше відносно позичальника.

Так як єдиний підхід щодо визначення рівня кредитоспроможності підприємства не існує, це пов'язує з неоднозначністю визначення поняття кредитоспроможності, його ототожнення з поняттям «платоспроможність», з протиріччями поглядів науковців щодо описання сутності «управління кредитоспроможністю». Дана ситуація потребує більш точних теоретичних основ кредитоспроможності, що надалі буде сприяти утворенню єдиної методики відносно її оцінювання.

Платоспроможність є ширшим поняттям відносно кредитоспроможності, так як погашення позики – це всього навсього один з видів заборгованості, що має змогу мати суб'єкт господарювання.

Розглянемо у таблиці 1 різницю між поняттями «кредитоспроможність» та «платоспроможність».

Таблиця 1

Різниця між поняттями «кредитоспроможність» та «платоспроможність»

Кредитоспроможність	Платоспроможність
Входить до складу платоспроможності.	Поняття ширше за поняття «кредитоспроможність».
Здійснює прогноз платоспроможності суб'єкта господарювання на строк кредиту.	Здійснює фіксацію неплатежів відносно попередніх періодів чи на певну дату.
Охарактеризовує здатність погашення частки всього боргу, а саме – кредитної заборгованості.	Описує здатність та можливість погашення всіх видів заборгованості.
Джерелами погашення виступають виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна, що забезпечує кредит, гарантія іншого банку або суб'єкта господарювання, страхове відшкодування.	Джерелами погашення являються виручка від реалізації продукції, виручка від реалізації майна підприємства.

Розглянемо дані аспекти та їх характеристику у вигляді таблиці, що представлено у табл. 2.

Аспекти розкриття суті визначення кредитоспроможності

Аспект	Сутність
Перший	етимологія терміну «кредитоспроможність» є не випадковою, тому, як наслідок, кредитоспроможність потрібно визначати як спроможність
Другий	слід вказувати особу, спроможність якої зазначається, та в ролі якої найкраще розуміється позичальник
Третій	цікавість кредитора зосереджена не виключно на спроможності суб'єкта господарювання до повернення кредиту, а і відсотки по ньому. У зв'язку з цим необхідно описати кредитоспроможність як здатність суб'єкта господарювання здійснювати розрахунки за боргами, до складу якого входить і основна частина боргу, а також відсотки
Четвертий	для банку одним з основних являється не лише здатність суб'єкта господарювання здійснювати розрахунки за боргами, а також здатність це робити вчасно (точніше у визначений у кредитній угоді термін) і повністю
П'ятий	кредитор зацікавлений не лише в здатності суб'єкта господарювання повертати борги та відсотки, а також бажання це здійснити

Так як єдиний підхід щодо визначення рівня кредитоспроможності підприємства не існує, це пов'язують з неоднозначністю визначення поняття кредитоспроможності, його ототожнення з поняттям «платоспроможність», з протиріччями поглядів науковців щодо описання сутності «управління кредитоспроможністю». Дана ситуація потребує більш точних теоретичних основ кредитоспроможності, що надалі буде сприяти утворенню єдиної методики відносно її оцінювання.

Представимо основні визначення кредитоспроможності за різними авторами та сформуємо універсальне поняття, опираючись на них (табл. 3).

Підходи до визначення сутності поняття «кредитоспроможність»

Автор	Сутність поняття	Ключові слова
О.О. Шеремет, Л.О. Примостка	Кредитоспроможність позичальника це здатність юр. чи фіз. особи повністю і в чіткі терміни виконати всі умови кредитної угоди	здатність повністю і в термін виконати всі умови кредитної угоди
О.О. Терещенко, М.Д. Білик	Кредитоспроможність це присутність у боржника передумов відносно проведення кредитних операцій та спроможність повернення боргів повністю та в визначені в договорі строки	присутність передумов проведення кредитних операцій та спроможність повернення боргів повністю та в визначені в договорі строки

В.В. Гласюк, В.В. Гласюк	Кредитоспроможністю являється здатність позичальника в конкретних умовах кредитування повністю та в зазначений в кредитній угоді термін розрахуватися за боргами лише грошовими коштами, що отримуються під час діяльності	здатність в конкретних умовах кредитування повністю та в зазначений термін розрахуватися за боргами лише грошовими коштами
І.А. Бланк, Я.В. Соколов	Кредитоспроможність це умови, завдяки яким визначають можливість суб'єкта господарювання брати кредит різних форм, з виконанням всіх пов'язаних з ним фінансових зобов'язань повністю і у встановлені терміни	умови за яких можливо брати кредит різних форм, з виконанням всіх пов'язаних з ним фінансових зобов'язань повністю і у встановлені терміни
Н.М. Деєва, О.І. Дедіков, М.О. Сахарова, В.В. Хрестинин	Кредитоспроможність це фінансово-господарське становище суб'єкта господарювання, під час якого існує впевненість щодо ефективного використання позичених коштів, підприємство спроможне та готове повернути кредитні кошти чітко за умовами договору	це фінансово-господарське становище, що підкріплюється впевненістю в ефективному використанні позичених коштів, спроможністю та готовністю повернення кредитних коштів за умовами договору
Лагутін В.Д.	Кредитоспроможністю являється спроможність позичальника цілком і вчасно здійснити розрахунки по борговим зобов'язанням	спроможність позичальника цілком і вчасно здійснити розрахунки по борговим зобов'язанням
Ляхтіонова Л.А.	Кредитоспроможністю є фінансовий стан суб'єкта господарювання за якого воно має можливість отримати кредит та своєчасно повернути його	фінансовий стан за якого воно має можливість отримати кредит та своєчасно повернути його
Олійник О.О.	Кредитоспроможністю являється спроможність та бажання суб'єкта господарювання у зазначений в кредитній угоді термін та повністю розрахуватися з боргами	спроможність та бажання у зазначений в кредитній угоді термін та повністю розрахуватися з боргами
Поезднік А.І.	Кредитоспроможність є комплексним поняттям, що охарактеризовує здатність та змогу позичальника до проведення кредитної операції, оцінку якої здійснює банк дивлячись на фінансово економічний стан позичальника, оцінюючи якість кредитної пропозиції, і дивлячись на прийнятність для банку кредитора кредитного ризику та можливості управління ним	здатність та змога позичальника до проведення кредитної операції, оцінюючи якість кредитної пропозиції, і дивлячись на прийнятність для банку кредитора кредитного ризику та можливості управління ним
Нечипоренко А.В.	Кредитоспроможність описує фінансове становище суб'єкта господарювання, в якому присутня спроможність ефективного використання позикових коштів, та можливість у термін повертати кредитні ресурси	фінансове становище, що супроводжується спроможністю ефективного використання позикових коштів, та можливістю у термін повертати кредитні ресурси
Н.Х. Бунге	Кредитоспроможність пов'язується з нерухомістю капіталу, та являється гарантією повернення позики інвестування засобів в нерухомість	являється гарантією повернення позики інвестування засобів в нерухомість

Національний банк України	Кредитоспроможність є наявність у суб'єкта господарювання передумов для здійснення кредитних операцій та його здатність повертати борги повністю	наявність у суб'єкта господарювання передумов для здійснення кредитних операцій та його здатність повертати борги повністю
Кредитоспроможність - це фінансово-господарське становище суб'єкта господарювання, що надає можливість брати кредит різних форм, передбачає передумови проведення кредитних операцій, та доводить здатність повністю і в термін виконати всі умови кредитної угоди, прийнятність для банку кредитора, кредитного ризику та можливості управління ним, а також гарантує повернення позики інвестування засобів в нерухомість		

Висновки./Conclusions. Таким чином, кредитоспроможність позичальника відмінно від його платоспроможності не лише зафіксує відсутність платежів відносно минулого періоду чи щодо конкретної дати, а також здійснює прогнозування його платоспроможності відносно майбутнього періоду. Оцінка здійснюється використовуючи системи показників, котрі є відображенням розміщення та джерел оборотних засобів, результатами діяльності позичальника. Обрання показників визначається відносно типу економіки, ступеню розвитку ринкових взаємовідносин, особливостей побудови форм звітності позичальників, особливостей галузі, форм власності.

Сформовано універсальне поняття кредитоспроможності на основі представлених у табл. 3, можемо сказати, що кредитоспроможність – це, фінансово-господарське становище суб'єкта господарювання, що надає можливість брати кредит різних форм, передбачає передумови проведення кредитних операцій, та доводить здатність повністю і в термін виконати всі умови кредитної угоди, прийнятність для банку кредитора, кредитного ризику та можливості управління ним, а також гарантує повернення позики інвестування засобів в нерухомість.

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Халеська Єлизавета Сергіївна

студентка ФММ

Лободзинська Тетяна Петрівна

к. е. н., доцент,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. Глобалізація міжнародних фінансових ринків, зміни в законодавствах країн, невідповідність попиту з обсягами виробництва, монополізація ринку, погіршення зовнішньоекономічної кон'юнктури – чинники, що зумовлюють нестабільний характер економічних умов. Це стимулює суб'єктів господарювання до більш детального, конкретного, об'єктивного аналізу головних завдань підприємства, удосконалення методів управління, моніторингу ефективності діяльності, доцільного розподілення фінансових, людських, матеріальних та інтелектуальних ресурсів. Як наслідок, розроблення стратегічних планів є найголовнішою умовою якісного управління, що дозволяє активізувати діяльність усіх бізнес-процесів.

Ціль роботи. Дослідження теоретичних аспектів фінансового планування на підприємствах; визначення видів фінансового планування та особливостей застосування на практиці.

Матеріали та методи. Матеріали: законодавчі документи та дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців. В процесі дослідження застосовувалися методи порівняння, систематизації і логічного узагальнення, системний підхід, прийоми економічного аналізу та інші методи наукових досліджень.

Результати та обговорення. Однією з найбільш головних стратегій є саме фінансове планування ресурсів, що надає можливість здійснювати оцінку та моніторинг фінансового стану підприємства, забезпечувати високий рівень управління доходами та витратами, збільшувати показники рентабельності.

Успіх організації досягається завдяки заздалегідь обраному методу фінансової політики, що повністю відображає цілі та головні аспекти, сприяє покращенню фінансового становища не тільки на короткостроковий, а й на довгостроковий період.

Ключові завдання фінансового планування:

- Акумулявання необхідної кількості ресурсів, що можуть забезпечити функціонування операційної, інвестиційної, фінансової сфер діяльності.
- Раціональний розподіл прибутку між усіма членами: акціонерами, інвеститорами, що гарантує рівномірне отримання винагород.
- Забезпечення прибутковості капіталу. Досягається при максимальній віддачі, тобто при зростанні прибутку на одну гривну капіталу.
- Гарантування виплат грошових зобов'язань іншим суб'єктам господарювання, таким як: банкам, страховим компаніям, а також внесення коштів до державного бюджету у визначені строки та у відповідній сумі.
- Формування обсягів внутрішньогосподарських резервів. Це ті кошти, які пов'язані з усуненням певних витрат робочого часу, спричинені неефективною організацією праці, непродуктивними технологіями виробництва. Ліквідація даної проблеми здійснюється за допомогою значних фінансових ресурсів, які залучені для впровадження науково-технічного прогресу, вкладання інвестицій, механізації ручної праці.[1]

Існує значна кількість трактувань вчених-економістів щодо сутності поняття «фінансова стратегія», серед яких: (табл. 1).

Таблиця 1

Наукові погляди щодо поняття «фінансової стратегії»

Дослідники	Трактування
Л. М. Павлова	Документ, що має забезпечувати відтворювальні процеси грошового капіталу через механізм взаємозв'язку планових та узагальнення наявних ресурсів, внаслідок чого досягається безперервне забезпечення грошового капіталу.

Продовження таблиці 1

Ю. В. Лукіна	Стратегія, що має на меті збільшити багатство власника підприємства - тобто примножити власність виробника, включаючи матеріальні, нематеріальні та грошові активи.
Ченг Ф. Лі, Дж. І. Фіннерті	Процес, який ґрунтується на факторах фінансової, інвестиційної, дивідендної політики та дозволяє абсолютно точно прогнозувати кінцеві результати, які допоможуть зробити вибір та визначити саме ті проекти та цільові плани, які могли б покращити фінансовий стан фірми та вивести на новий рівень економічного розвитку.

Джерело[1, 2]

Узагальнюючи, можна сказати, що фінансове планування – організування дій, аналіз інформації, проектування майбутніх досягнень через механізм функціонування фінансових ресурсів, які забезпечують підтримку високого рівня ділової активності, стимулюють до створення фінансових резервів та мінімізують ризики банкрутства.

Виділяють такі види фінансового планування:

- Перспективне фінансове планування;
- Поточне фінансове планування;
- Оперативне фінансове планування.

Перспективне фінансове планування (стратегічне) – організовується на тривалий період часу: від 1 до 5 років. Головними аспекти даного типу є розгорнутий, ретельний аналіз, де за основу беруть логічне мислення в поєднанні з вибором альтернативних, креативних, досконалих рішень. Складність полягає в тому, що через несприятливі економічні умови, передбачити майбутні періоди достатньо непросто. Слід враховувати дані за попередні, поточні роки й на основі цих досліджень, прогнозувати майбутні значення. Якщо аналіз буде спиратися на взаємозв'язок усіх ресурсів, які є у власності підприємства, та ті, що можуть бути задіяні, в поєднанні з реальними цілями, то фінансова стратегія матиме правильний вектор руху та принесе очікувані результати. [1, 3]

Поточне фінансове планування розробляється на 1 рік (з розподілом на квартали) та має постійній, обов'язковий характер, оскільки, згідно законодавства, таке планування необхідно розробляти усім суб'єктам господарської діяльності. Документ про поточне фінансове планування містить інформацію про обрану фінансову стратегію, дані про результати діяльності минулого року, заплановані показники майбутнього періоду: обсяг випуску продукції, кількість надання послуг, частка фінансових операцій, величина витрат та амортизаційних відрахувань. [4]

Оперативне фінансове планування формується на період до одного року (з детальним поділом на тиждень, місяць, квартал, півроку). Головна мета полягає в тому, щоб здійснювати синхронізацію виплат грошових коштів, контролювати надходження доходів у короткостроковій перспективі та дотримуватись поставлених цілей. На практиці таке планування є найбільш простим, тому вважається домінуючим серед інших. Проте, необхідно зазначити певні недоліки. Протягом розробки оперативного фінансового планування не відбувається глибокого, детального, фундаментального та всебічного аналізу, а лише надається поверхнева оцінка, яка не показує реально існуючі проблеми фінансового становища. [1, 4]

Запуск фінансової стратегії на підприємстві здійснюється за допомогою трьох послідовних етапів:

1. Розробка фінансового планування – встановлення цілей з визначенням періоду реалізації, дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища, детальний аналіз отриманої інформації, обґрунтування фінансового потенціалу.

2. Впровадження та застосування на практиці – проводиться контроль на всіх стадіях, визначається ступінь ефективності та продуктивності фінансової стратегії.

3. Коригування в процесі праці – застосовується у випадку зміни пріоритетів, акцентів, незначної перебудови виробництва. Відповідно, нові умови потребують трансформації фінансового плану. Фінансова стратегія

адаптується до нових умов діяльності на підставі альтернативних рішень. Головне завдання: здійснювати це паралельно процесу виробництва задля уникнення дисбалансу.

Висновки. Для успішної та продуктивної діяльності на підприємстві рекомендовано застосовувати усі зазначені види фінансового планування: і перспективне, і поточне, і оперативне, в напрямках ефективного взаємозв'язку планування на різних рівнях управління та видах діяльності. Це дозволить виконувати прогнозовані обсяги операційної, інвестиційної діяльності, підвищувати конкурентоспроможність суб'єкта господарювання та отримувати значні прибутки.

Список використаних джерел

1. Тешева Л.В., Хохлов М.П., Петрова І.М. Роль фінансового планування в сучасних умовах господарювання. *Економіка та управління підприємством*. 2018, № 23. С. 314-320.
2. Хринюк О.С., Корчовна М.Р. Роль фінансової стратегії в управлінні фінансовою безпекою підприємства. *Економіка підприємництва*. 2015., № 7. С. 376-378.
3. Гудзь О.І. Формування фінансової стратегії підприємства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017, № 24 (1). С. 107-110.
4. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент. підручник для ВНЗ / Г.О. Крамаренко, О.Є. Чорна ; Дніпропетровський університет економіки та права. – Київ: Центр учбової літератури, 2016. – 518 с.

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПОСЛУГАМИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Чебан Тетяна Миколаївна,

к. е. н., доцент

Мельничук Любов Петрівна,

здобувач

Херсонський національний технічний університет

м. Херсон, Україна

Вступ. Соціальний захист населення є важливішою функцією держави, для реалізації якої створена розгалужена багаторівнева система соціальної допомоги, яка об'єднує як безпосередньо надавачів соціальних послуг, так і органи управління ними. В умовах реформи децентралізації і відповідно розширення повноважень органів місцевого самоврядування (ОМС), зростання суми видатків місцевих бюджетів на соціальні послуги населенню, актуалізуються питання управління ними. Протягом останнього десятиліття в Україні помітно зросла зацікавленість науковців проблемами менеджменту в сфері соціального захисту. Однак глибокі та комплексні теоретичні дослідження формування обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами майже зовсім відсутні.

Мета роботи. Метою роботи є обґрунтування змісту та структурної побудови обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами ОМС.

Матеріали і методи. Для досягнення мети використані загальнонаукові методи дослідження: діалектичний – у ході дослідження сутності терміну «обліково-аналітичне забезпечення управління»; теоретичного узагальнення - при систематизації особливостей бюджетного обліку та методики аналізу діяльності бюджетних установ, при формуванні авторського визначення обліково-аналітичного забезпечення управління в соціальній сфері;

моделювання – для побудови структурної моделі побудови обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами.

Результати та обговорення. У державному секторі України останні роки сталися відчутні зміни, а саме: підвищення громадянської свідомості, прагнення до децентралізації послуг та процесів прийняття рішень, прагнення зменшити корупцію та підвищити прозорість адміністративної діяльності. У відповідь на ці виклики сучасності в державному секторі сформовано концепцію управління «good governance» (добре врядування), відмінними рисами якої є: відкритість управління, участь, підзвітність (відповідальність), прозорість, ефективність, реагування, бачення майбутнього та узгодженість [1, с.12]. Добре врядування зараз стає синонімом нової якості управління, що уможлиблює здійснення аналізу та оцінки управлінських процесів, пов'язаних із виконанням публічних завдань.

Реалізація принципів доброго врядування в ОМС передбачає розробку механізмів моніторингу, обліку завдань та оцінки досягнення цілей соціального захисту; вимірювання діяльності надавачів соціальних послуг, формування громадських бюджетів та інш. Очевидно, що вирішити ці завдання управління можливо завдяки побудові відповідного обліково-аналітичного забезпечення.

Нами встановлено, що серед науковців досі немає єдиного підходу до того, чим є обліково-аналітичне забезпечення – процесом, системою показників чи звітності, кінцевим інформаційним продуктом тощо [2, с.77]. Відсутність єдиного підходу щодо цього гальмує можливість визначення принципів його формування, особливо у контексті інформаційного забезпечення публічного управління в сфері соціального захисту. Вивчення фахової літератури з обліково-аналітичного забезпечення управління доводить, що склалися два основних підходи до розуміння сутності цієї дефініції: процесний та системний. Їх критичний аналіз дозволяє констатувати, що обидва підходи мають право на життя, не виключають один одного, а допомагають з різних сторін визначити сутність цієї дефініції.

Науковцями доведено, що зміст та структура обліково-аналітичного

забезпечення управління щодо певного об'єкта залежать від особливостей та видів фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання. Тому для розуміння сутності та побудови структури обліково-аналітичного забезпечення управління в сфері соціального захисту слід врахувати його специфіку, інформаційні потреби та особливості соціальних послуг. На основі цієї тези нами запропоноване власне визначення обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами - це єдина система обліку, контролю та аналізу, об'єднаних інформаційними потоками, які необхідні для управління процесами фінансування та надання соціальних послуг в контексті реалізації державної політики соціального захисту населення з метою сприяння ефективному використанню бюджетних коштів і водночас забезпеченню належних умов існування вразливих груп населення в соціумі.

Для конкретизації змісту обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами ОМС необхідно встановити специфіку бюджетного обліку та аналізу суб'єктів соціальної сфери. Ці питання вивчалися багатьма провідними вітчизняними вченими, зокрема в праці Колесніченко А. С. узагальнені специфічні риси бухгалтерського обліку бюджетних установ як одного з видів бухгалтерського обліку, який представляє собою науково обґрунтовану й практично спрямовану систему нагляду, відображення, групування і узагальнення та контролю за кількісними та якісними показниками виконання бюджету [3, с.256]. Вітчизняними науковцями систематизовані основні особливості облікової моделі бюджетних установ:

- кошторисне планування доходів і видатків бюджетних установ;
- контроль виконання кошторису видатків;
- роздільний облік касових і фактичних видатків;
- організація обліку доходів і видатків в розрізі статей бюджетної класифікації;
- відповідність обліку і звітності вимогам нормативних документів, в тому числі НП(С)БОДС;
- галузева специфіка обліку в установах культури, науки, освіти,

охорони здоров'я, управління, оборони тощо.

«Водночас економічний аналіз діяльності суб'єктів державного сектору має багато особливостей порівняно з іншими господарюючими суб'єктами, пов'язаних із неприбутковим статусом, бюджетним фінансуванням їхньої діяльності та витрачанням виділених коштів для виконання покладених на них функцій» [4, с.118]. Найбільш принциповими з них є обмеженість використання фінансового аналізу в основному в частині оцінки фінансової стійкості установ; аналіз виконання кошторису з метою оцінки достатності фінансування, повноти надходження та використання виділених установі бюджетних коштів загального та спеціального фондів; оцінка результативності й ефективності діяльності бюджетних установ; регламентованість та обов'язковість оцінки ефективності бюджетних програм та інш. Враховуючи результати досліджень вітчизняних вчених вважаємо, що для побудови аналітичної складової обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами слід використовувати спеціальну методика аналізу, засновану на класичному фінансовому та управлінському аналізі з врахуванням особливостей фінансування бюджетних установ, сфери їх діяльності та інформаційної бази. Отже, розглянуті особливості обліку та аналізу діяльності бюджетних установ визначають зміст обліково-аналітичного забезпечення управління ОМС, предметом діяльності яких є надання соціальних послуг. При цьому «концептуальні засади формування обліково-аналітичного забезпечення управління базуються на ідентичних елементах та мають схожу природу й логіку побудови» [3, с.257].

Не менш важливим питанням є побудова пооб'єктної структури обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами. Нами встановлено, що безпосередньо соціальні послуги не виокремлюються в сучасні обліковій практиці органів соціального захисту. В системі фінансового обліку соціальні послуги розглядаються в різних ракурсах в розрізі декількох облікових об'єктів. На нашу думку для управлінських потреб інформація щодо соціальних послуг повинна відображати видатки та витрати установи на їх

надання, доходи, рух грошових коштів (як наслідок отримання фінансування та соціальних виплат і сплати грошових компенсацій постачальникам соціальних послуг) та фінансові результати діяльності органів соціального захисту. Схематично запропонована пооб'єктна структура обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами ОМС представлена на рис. 1.

РГК – рух грошових коштів

Рис. 1. Модель структури обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами органів місцевого самоврядування

Основну особливість запропонованої структури, окрім традиційних трьох основних елементів системи – обліку, контролю і аналізу, та запропонованих трьох основних об'єктів, складає цільове спрямування економічного аналізу на оцінку ефективності бюджетних програм з надання соціальних послуг, в розрізах, визначених Методичними рекомендаціями [5].

Висновки. Значимість соціального захисту населення як основної функції держави, підвищення вимог громадськості та споживачів до якості соціальних послуг, значні обсяги державних видатків та їх фінансування обумовлюють актуальність досліджень в галузі управління соціальними послугами. В цьому контексті першочерговим завданням є обґрунтування змісту та структури обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами, що складають основний предмет діяльності органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Вважаємо, що запропонована поелементна та пооб'єктна структура дозволить чітко спрямувати подальше дослідження та конкретизувати специфіку змістового наповнення обліково-аналітичного забезпечення управління соціальними послугами ОМС.

Список використаних джерел

1. Мірослав Ольчак, Катажина Ростек. Вдосконалення соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах: посібник. Київ. 2019. 57с.
2. Краснікова Н. Г. Шляхи вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення діяльності комунальних некомерційних підприємств охорони здоров'я. *Бізнес –інфор.* 2020. № 9. С. 212-218.
3. Колесніченко А. С. Облік і звітність у формуванні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення системи управління суб'єктів господарювання фінансово-кредитної та бюджетної сфер. *Бізнес –інформ.* 2017. № 1. С. 256-262.
4. Кемарська Л. Г. Особливості економічного аналізу діяльності суб'єктів державного сектору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Випуск 23. частина 1. С.118-122.
5. Методичні рекомендації щодо здійснення оцінки ефективності бюджетних програм, затверджені Наказом Міністерства фінансів України 17.05.2011р. № 608. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0608201-11> (дата звернення 18.10.2021р.)

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВА ЗА ЙОГО ДЖЕРЕЛАМИ

Шалигіна Ірина Валеріївна

к. е. н., доцент

Бакуліна Дар'я Олександрівна

Студент

Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна

Вступ. Для забезпечення успішного функціонування в ринкових умовах кожен господарюючий суб'єкт повинен приділяти увагу різним аспектам своєї діяльності. Одним з головних аспектів є формування джерел фінансування виробничих, соціальних та інвестиційних потреб. Кардинальні зміни в економічній та фінансовій сферах, що відбулися за останній час в Україні, змушують замислитись про існуючі теоретичний і методичний підходи щодо вибору джерел фінансування. Крім того, потребують переосмислення вже сформовані уявлення про співвідношення використовуваних фінансових ресурсів протягом певного періоду часу. В сучасних економічних умовах одним з найважливіших завдань сільськогосподарських підприємств є розроблення усвідомленої фінансової політики, хоча ще кілька років тому цьому питанню не приділялося належної уваги. Підприємства прагнули залучити будь-які кошти, часто без необхідного аналізу наслідків подібних кроків. У зв'язку з цим особливої уваги потребує вивчення сутності фінансових ресурсів.

Мета роботи. Метою статті є дослідити сутність фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, їх класифікацію, розглянути особливості їх формування. Виявити взаємозв'язок джерел формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств з їх фінансово-економічною діяльністю. Все це ми розглянемо на прикладі звітності за 2018-2020 роки ТОВ «АГРО-КРАЙ».

Матеріали і методи. У процесі виконання дипломної роботи були використані методи аналізу і синтезу, метод горизонтального і вертикального аналізу, метод економіко-математичного моделювання, метод логічного узагальнення та порівняння.

Результати і обговорення. Фінансові ресурси підприємства - це грошові доходи і надходження, що знаходяться в розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійсненню витрат по розширеному відтворенню й економічному стимулюванню працюючих. Так, формування фінансових ресурсів здійснюється за рахунок низки джерел. За джерелом створення є дві великі групи джерел: власні (ресурси, що належать підприємству й утворюються внаслідок його фінансово-господарської діяльності: статутний капітал, резервний капітал, додатковий капітал, нерозподілений прибуток) і залучені (ресурси, що знаходяться тимчасово в розпорядженні підприємства і можуть використовуватися для досягнення статутних цілей: довгострокові і поточні зобов'язання).

Таблиця 1

Власні джерела формування фінансових ресурсів

Джерела утворення засобів (пасив)	2018р.		2019р.		2020р.		Відхилення 2020/2018 ±
	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	Сума, тис.грн.	Питома вага, %	
Власний капітал	-6 470	-2,0	396 799	31,2	480 234	40,3	83 435,0
Зареєстрований (пайовий) капітал	10	0,15	10	0,15	10	0,15	0,0
Додатковий вкладений капітал	-	-	-	-	-	-	-
Непокритий збиток	-6 480	1,85	-	-	-	-	0,0
Нерозподілений прибуток	-	-	396 789	31,19	480 224	40,0	83 435,0

*джерело: дані звітності підприємства

Аналізуючи дані таблиці за 2018 рік бачимо, що підприємство має власний капітал з знаком мінус (6 470) тис.грн – це свідчить про перевищення зобов'язань над всіма активами підприємства(чисті активи), що призвело до неплатоспроможності підприємства в 2018 році. Найбільше значення в цьому зіграли непокриті збитки 6 480 тис.грн.. Структура власного капіталу підприємства за 2019 року збільшилася до суми 396 799 тис.грн. Його збільшення є результатом ефективної господарської та фінансової діяльності тому що свідчить про зростання майна, яке їм належить. Найбільшу роль в цьому зіграв нерозподілений прибуток.

Позиковий капітал — це сума коштів, яка формується за рахунок банківській: кредитів, одержаних підприємствам та інших тимчасово залученій: коштів.

Як відомо, залучення позикового капіталу забезпечує зростання потенціалу розвитку підприємницької структури за рахунок розширення фінансово-господарської діяльності через використання додаткового обсягу фінансових ресурсів. Крім того, за умов високих кредитних рейтингів і формування позитивної кредитної історії зростає потенціал залучення підприємством додаткового обсягу боргового фінансування в майбутньому. Суб'єкт господарювання, залучаючи позиковий капітал на фінансовому ринку шляхом отримання кредитів, збільшує фінансовий потенціал розвитку, отримує доступ до дешевших фінансових ресурсів, забезпечує можливість податкової економії та зростання рівня фінансової рентабельності; у свою чергу, залучення додаткового обсягу акціонерного капіталу дозволяє підвищити фінансову стійкість і платоспроможність суб'єкта господарювання та мінімізувати ризик його банкрутства.

Використання різноманітних форм кредитування підприємством прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності. Для здійснення процесу розширеного відтворення підприємства фінансовими залучають фінансові ресурси як короткострокового, так і довгострокового характеру.

За період дослідження підприємство отримувало кредити дивитися в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка кредитів ТОВ «АГРО-КРАЙ», 2018-2020 рр., дол.

Види кредиту	2018 р	2019р.	2020 р	Відхилення 2020/2018р., (+/-)
Короткострокові кредити	-	-	-	-
Довгострокові кредити	-	-	1 868 194,73	0

*джерело: дані звітності підприємства

В порівнянні з 2020 роком 2018 і 2019 роки ТОВ «АГРО-КРАЙ» не мало ніяких довгострокових і короткострокових кредитів, дивлячись на розділи пасиву. Розглянемо в таблиці 3 кредит який взяло підприємство в 2020 році.

Таблиця 3

Кредит

№	Кредитор	Валюта	Ряд баланса	Вид зобов'язання	Дата видачі	Дата погашення	Сума Зобов'язання	% ставка
1	Таскомбанк АТ	Дол	1600	Кредит	03.07.19	31.12.2024	1 868 194,73	11
	Всього						1 868 194,73	

*джерело: дані звітності товариства

Кредити надаються підприємствам тільки тоді, коли їх фінансовий стан є задовільним-такий фінансовий стан, при якому позичальник здатен накопичити визначену суму коштів для погашення зобов'язань у визначений договором термін.

Висновки. Успіх управління фінансовими ресурсами прямо залежить від структури капіталу підприємства. Структура капіталу може сприяти або перешкоджати зусиллям компанії по збільшенню її активів. Вона також прямо впливає на норму прибутку, оскільки компоненти прибутку з фіксованим відсотком, що виплачуються за борговими зобов'язаннями, не залежать від прогнозованого рівня активності компанії. Також великого значення набуває

контроль руху фінансових потоків на підприємстві. Підприємствам важливо розуміти, де можна знайти дефіцитний фінансовий ресурс для підтримки бізнесу, як оптимізувати фінансові потоки, тим самим зменшити ризики зниження ліквідності і виключити ймовірність касових розривів. Кожне підприємство повинно розробляти фінансові стратегії нарощування власних фінансових ресурсів за рахунок оптимізації товарного асортименту і зниження собівартості товару, що продається (продажі нових товарів і виробів, збільшення обсягів продажів, зниження витрат); інвестувати кошти в проекти, орієнтовані на стратегічний розвиток; зменшувати термін оборотності і підвищувати рентабельність за рахунок зниження витрат і збільшення виручки; вдосконалювати існуючу амортизаційну політику підприємства; підвищувати кваліфікацію працівників фінансового підрозділу для застосування сучасних механізмів, принципів, ефективних методів, інструментів в управлінні підприємством. Можна зробити висновок, що наявність в достатньому розмірі фінансових ресурсів, їх ефективне використання визначають хороший фінансовий стан підприємства: платоспроможність, фінансову стійкість, ліквідність. У цьому зв'язку найважливішим завданням підприємств є пошук резервів збільшення власних фінансових ресурсів та ефективне їх використання з метою підвищення ефективності роботи підприємства в цілому та в своєчасному обороті коштів, що знаходить відображення в результатах господарської діяльності підприємства.

**КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ
УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ УКРАЇНИ ДЕРЖАВНОГО
СЕКТОРУ**

Яковенко Роман Валерійович

к. е. н., доцент

Тертиця Олександр Олександрович

к. е. н., доцент

Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Однією з визначальних проблем деградації вищої освіти в Україні є управління нею на місцях, особливо в регіонах. Часто-густо позитивні параметри корпоративної соціальної відповідальності відсутні в системі соціально-трудова відносин, в той час як негативні параметри корпоративної соціальної відповідальності навпаки мають місце (див. табл. 1). Можна сказати, що за існуючого менталітету, принципів організації системи вищої освіти вони триватимуть і надалі [1, с. 62].

Поширеним є намагання отримання зиску та додаткової плати за виконання своїх посадових обов'язків. Прагнення отримання подвійних відряджувальних (додатковий збір грошей у зацікавлених осіб), отримання вигоди мотивуючи це грошовими вимогами на вищих ланках та їх привласнення (комісії, установи, організації). Втручання силових структур та кримінальних елементів у відкритий демократичний процес вибору керівних посад у ЗВО свідчить про величезний обсяг фінансування та потенціал зловживання ними та організації різноманітних скруток.

Для фіксації існуючої ситуації та наявних трендів у системі управління освітою формуються формальні ознаки монархічної влади та класової відмінності керівництва ЗВО: окремі входи та виходи до робочого місця, спеціальні місця та особливий режим харчування, вживання напоїв та

зворотних до цього процесів, відмова від спілкування з особами, що не входять до «адміністративного олімпу». Дедалі більше це нагадує азійську модель класової організації суспільства, що суперечить здоровому глузду, стадії пост-модерну, засадам постіндустріального суспільства.

Також здійснюється пошук зовнішнього ворога і звинувачення його в усіх наявних негараздах та побудова тоталітарного управлінського механізму: будь-яка критика керівництва, не говорячи вже про звинувачення у прямих скрутках з державними коштами, визнається роботою на зовнішнього, як правило уявного, ворога.

Система адміністрування ЗВО відбувається з використанням останніх досягнень менеджменту як бізнесового, так і адміністративного не для підвищення ефективності діяльності освітньої установи, а для наповнення особистих гаманців. Наслідком цього є формування у слухачів (здобувачів освіти) хибного хабарного світогляду через їх постійне «обілекування» та нав'язування особистої меркантильної ідеології без знання положень школи меркантилістів [2]. Відтак, має місце відсутність реального патріотичного виховання, яке підміняється наявністю лише любові до грошей.

Крім внутрішніх актуальних процесів, має місце створення різноманітних громадських організацій чи спілок на кшталт «випускники ЗВО» для того, щоб користуючись ностальгією збирати гроші зі студентів пожиттєво, навіть після закінчення ними освітнього закладу. Створено різні силові та примусові механізми залучення нових членів, які постійно удосконалюються. Існують випадки вимагання грошей навіть з тих членів таких спілок, які вже померли.

Сюди ж ми відносимо вимоги до аспірантів та докторантів здійснювати пожиттєві внески їх науковим керівникам та консультантам, навіть після їх смерті (створення меморіалів, їх утримання, фінансування виставок, передач щодо їх консультантів тощо).

Замість прагнення створення з закладів вищої освіти флагманів науково-технічного та людського розвитку відбувається їх перетворення на джерела моральної, духовної, а інколи й правової деградації. Нівелювання правових

норм та застосування у судових розглядах власних малоефективних юристів призводить до судових програшів, але це нічого не значить, бо витрачаються державні кошти. Якщо ж справу доводиться виграти – отримується особистий зиск та особисте психічно збочене задоволення не лише від порушення закону, а й від можливості затвердження цього факту в судовому порядку.

Карантин, пов'язаний з пандемією COVID-19, було використано для мінімізації особистого спілкування та уявної мінімізації особистої відповідальності за побудову нових схем та власні управлінські дії, при цьому була відсутня робота в системі дистанційного навчання, тобто реальна навчальна робота. Також були задіяні різні механізми для спроб позбутись тих кращих працівників, які мають власну думку і не підтримують прагматичний підхід адміністрації до особистого використання державного фінансового ресурсу.

Доволі часто в процесі управління вищою освітою домінують особисті суб'єктивні підходи, що базуються на прагненні отримання додаткового доходу за рахунок зловживання службовим становищем і маніпулювання суспільною думкою. Це ускладнює процеси цивілізаційного поступу нашої держави, погіршує кількісні та якісні показники діяльності окремих закладів вищої освіти.

Дуже цікавим явищем в інформаційну епоху (від якої, втім, Україна суттєво відстає) є поширення чуток керівництвом вузів, як визначальний і єдиний доступний/зрозумілий інструмент інформаційної політики. Невипадково, що це відбувається у визначальній інституціональній одиниці постіндустріальної економіки (в індустріальній економіці – такою одиницею є промислове підприємство). Метою такої діяльності є дискредитація кращих робітників та перерозподіл ставок навчального навантаження від локомотивів наукового розвитку до родичів та зацікавлених осіб; тобто являє собою фактично узаконену крадіжку грошей.

Часто-густо розподіл навчального навантаження підміняє собою або доповнює роль пенсійного фонду. Тобто додаткові обсяги навчального

навантаження отримують особи пенсійного та передпенсійного віку, які не є представниками «креативного» класу, а являють собою адміністративний непродуктивний прошарок людського потенціалу.

Автоматизація оцінювання якості роботи у ВНЗ – справжня проблема, що суттєво ускладнює шахрайство, крадіжки та відкати при розподілі навчального навантаження. Йдеться, в першу чергу, про індекс Хірша, Імпакт-фактор та показники інституціональних репозитаріїв, тобто об'єктивні показники, що характеризують інтенсивність розвитку закладу вищої освіти. Саме в них намагаються втручатися представники непродуктивного класу, для відносного «вирівнювання» рівня внеску в розвиток закладу вищої освіти представниками різних «класів». Втручання у визначення індексу Хірша та Імпакт-фактору є доволі складним, що викликає постійне роздратування з боку зацікавлених осіб. Натомість втручання у діяльність репозитаріїв має місце через вказівки, формально індикативні, а насправді директивні плани щодо показників окремих працівників та структурних підрозділів, зміни (звільнення) відповідальних осіб, що неспроможні виконувати розпорядження та дотримуватись виконання поставлених завдань [3, с. 37].

І, хоча такі тенденції не є безумовними та беззаперечними, їх можна спостерігати у дуже багатьох закладах вищої освіти.

Для підвищення ефективності діяльності вищої освіти як на макро-, так і на мікрорівні слід відмовитись від суб'єктивного підходу до оцінки ефективності діяльності окремих працівників та структурних підрозділів, позбутись матеріального мотиву в процесі управління цим процесом. Найпотужнішим важелем цього є автоматизація та об'єктивізація оцінювання якості роботи в сфері вищої освіти через урахування параметрів індексу Хірша та Імпакт-фактору та встановлення рівня оплати праці кожного окремого працівника залежно від них, а не від рівня наближеності до керівництва чи розміру матеріальних потреб.

Таблиця 1

Параметри корпоративної соціальної відповідальності в сфері вищої освіти державної форми власності та їх реальна присутність у системі соціально-трудових відносин

№ з/п	Позитивні параметри корпоративної соціальної відповідальності	Наявність (+/-)	Негативні параметри корпоративної соціальної відповідальності	Наявність (+/-)
1.	Однакове ставлення до всіх працівників	-	Маніпулювання вибірковими дисциплінами для збільшення навчального навантаження наближених осіб	+
2.	Відсутність спроб побудови класового середовища у ЗВО	-	Використання університетського фонду навчального навантаження в якості «пенсійного фонду»	+
3.	Орієнтація на загальноуніверситетський інтерес, а не на особистий економічний	-	Поширення чуток, у тому числі й власного виробництва	+
4.	Призначення розміру зарплат у залежності від особистого внеску, а не від персональної відданості	-	Задіяння силових структур для ліквідації/обмеження кількості претендентів на керівні виборні посади	+
5.	Сприяння розвитку найефективніших структурних одиниць	-	Зловживання службовим становищем для задоволення особистих, у тому числі й статевих/матримоніальних/фертильних потреб	+
6.	Згода на відкрити та прозору конкуренцію	-	Управління оцінками та рівнем навчання студентів через отримання «добровільних внесків»	+
7.	Сприяння поширенню свободи слова, в тому числі й стосовно поширення в суспільстві інформації щодо внутрішніх освітніх подій	-	Ігнорування об'єктивних показників, що характеризують інтенсивність розвитку закладу вищої освіти, таких як індекс Хірша, Імпакт-фактор та показники інституціональних репозитаріїв	+
8.	Робота керівництва в системі дистанційної освіти під час карантину (тобто реальна робота)	-	Ліквідація та намагання позбутись окремих працівників та структурних підрозділів, що у своїй діяльності не керуються виключно матеріальними потребами, не зловживають службовим станом та не беруть участь у шахрайських схемах	+
9.	Дотримання власних обіцянок з боку керівництва	-	Виконання безпосередніх службових обов'язків лише в тому випадку, якщо вони забезпечують отримання зиску, тобто перерозподіл загального доходу ЗВО від бідних на користь багатих (керівництва)	+
10.	Наявність та усвідомлення моральних норм, професійна діяльність (в тому числі й управлінська) відповідно до них	-	Дотримання правового поля лише в тих випадках, де можна отримати економічний зиск	+

11.	Проведення відкритих конкурсів (у тому числі й стосовно вакантних посад) незалежно від очікуваного результату (перемоги потрібної особи)	-	Неспроможність брати участь у чесних конкурентних відносинах	+
12.	Здатність розуміти та заохочувати позитивні зміни	-	Отримання „відкатів” за призначення додаткового навантаження	+
13.	Знання, розуміння та використання загальних положень економічної думки та мотивації праці	-	Побудова „харчового ланцюга” та класова дискримінація різних осіб	+
14.	Сприяння національно-патріотичному вихованню слухачів	-	Поява неофіційної посади „дружина керівника” (варіанти: „чоловік, коханець, фаворит, пенетратор”), яка має необмежені повноваження, коло яких постійно розширюється і не залежить від рівня освіти, наукового ступеня/вченого звання та якості виконання офіційних посадових обов’язків	+
15.	Надання пріоритету ефективності роботи навчального закладу над особистим збагаченням	-	Намагання примусити всіх осіб (як підлеглий персонал, так і студентів) сплачувати „данину” в різних формах	+

Джерело: Яковенко Р. В. Специфіка корпоративної соціальної відповідальності у сфері вищої освіти України державного сектору України в умовах пандемії covid-19. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 17-18 вересень. С. 60.

Також ефективним цивілізаційним важелем подолання зазначених ускладнень є інформатизація суспільного життя, поширення інформаційних важелів впливу на розвиток соціуму та еволюційне становлення інформаційного суспільства.

Подальші дослідження у цій царині дозволять розробити систему впровадження позитивних параметрів корпоративної соціальної відповідальності та убезпечення/мінімізації негативних параметрів корпоративної соціальної відповідальності відповідно до кожного конкретного випадку та конкретного виробничого середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яковенко Р. В. Специфіка корпоративної соціальної відповідальності у сфері вищої освіти України державного сектору України в умовах пандемії covid-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 17-18 вересень. С.57–62. DOI:10.32702/23066814.2020.17—18.57.

2. Яковенко Р. Українські виші : чи зникне харчовий ланцюг / Р. Яковенко // газета Народне слово. – 2020. – 1 жовтня, № 36 (3472). – С. 9.

3. Яковенко Р. В. Автоматизація оцінювання якості роботи у ВНЗ як чинник підвищення її ефективності. *Конкурентоспроможна модель інноваційного розвитку економіки України* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 14 квіт. 2020 р. / М-во освіти і науки України, Центральноукраїн. нац. техн. ун-т. Кропивницький : ЦНТУ, 2020. С. 36-38.

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

УГОДИ ПРО РЕАДМІСІЮ ЄС З ТРЕТІМИ КРАЇНАМИ ЯК ЗОВНІШНЬО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕГУЛЮВАННЯ ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

Андрущенко Наталія Василівна

Студентка 6 курсу
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Правове регулювання процесу імміграції до ЄС було і залишається однією із головних проблем в Європейському Союзі. Великі потоки іммігрантів підривають встановлений порядок та безпеку на території Союзу. Довгі роки боротьби з такими процесами вимагали впровадження ефективних та надійних методів. При формуванні спільної імміграційної політики одним з таких ефективних впроваджень став інститут реадмісії. Так як встановлення міцної системи боротьби з нелегальною імміграцією вимагає не тільки внутрішньо-правового регулювання, але і зовнішньо-правового, то цілком логічним етапом розвитку імміграційної політики ЄС стало укладення угод про реадмісію з третіми країнами.

Мета роботи. Мета роботи полягає у визначенні та наданні характеристики угодам про реадмісію ЄС з третіми країнами.

Матеріали та методи. В роботі застосовувався системно-науковий метод для опрацювання наукових праць за темою дослідження. Використовувались наступні матеріали: Керівництво по реадмісії, дисертація Шапієва К. А. «Международно-правовые основы миграционной политики Европейского Союза», матеріали Обговорення в Асамблеї Комісії по мігрантам, біженцям та народонаселенню 22.06.2010, монографія Потьомкіної О.Ю. «Иммиграционная политика Европейского Союза: Проблемы и перспективы».

Результати та обговорення. Поняття «реадмісія» (від англ. To readmit - приймати назад) існує в міжнародному праві з другої половини ХХ ст. У зводі актів права ЄС (acquis) реадмісія визначена як «дія держави, що дозволяє повторний в'їзд особи (власних громадян, іноземних громадян або осіб без громадянства), про який стало відомо, що вона (дана особа) незаконно в'їхала, перебуває або проживає на території іншої держави». Цей механізм значно сприяє полегшенню регулювання міграційних потоків та орієнтований на боротьбу з нелегальною міграцією.

У Європейському Союзі до набрання чинності Амстердамського договору в 1999 р. укладання угод про реадмісію належало до компетенції держав-членів, саме вони кожна окремо укладали договори з третіми країнами. Станом на сьогодні це право делеговано структурам ЄС. Так, на підставі типової угоди про реадмісію, схваленої Радою ЄС у 1994 р., Євросоюз уклав чималу їх кількість з третіми країнами: Шрі-Ланкою, Гонконгом, Макао у 2003 р., балканськими державами (Албанією у 2005 р., Колишньою Югославською Республікою Македонією, Сербією, Чорногорією, Боснією та Герцеговиною), Росією у 2006 р., Молдовою та Україною у 2007 р., Пакистаном та Грузією у 2010 р., а потім з Туреччиною.

Угода про реадмісію з третіми країнами, як зовнішньо-правовий аспект регулювання імміграційної політики ЄС, означає угоду, яка чітко викладає взаємні зобов'язання сторін, а також організаційні та робочі процедури для спрощення, повернення і транзиту осіб, які не відповідають або перестають відповідати умовам в'їзду, перебування або проживання в запитуючій державі.

Більшість таких угод є двосторонніми, згідно з якими визначаються конкретні умови для реадмісії осіб, які підпадають під угоду про реадмісію, відповідальні/компетентні органи, тимчасові рамки для клопотання про реадмісію, а також відповіді на ці клопотання, пункти пропуску на кордоні, де здійснюватиметься передача осіб, які підлягають реадмісії, правила супроводу, оплати здійснених витрат і нерідко правила для транзиту через територію сторін.

За усталеною практикою, угоди про реадмісію найчастіше укладаються Євросоюзом з третіми країнами паралельно з угодами про спрощення або повне скасування візового режиму. На думку правлячих структур ЄС, в таких випадках відбувається взаємна вигода: з одного боку, угоди про реадмісію дозволяють інтегрованій Європі ефективніше боротися з нелегальною імміграцією з менш розвинених країн, з іншого – останні набувають спрощеного або безвізового режиму.

Загалом, угоди про реадмісію полегшують та прискорюють виконання рішень щодо повернення нелегальних мігрантів, а також можуть служити для держав походження чи транзиту стимулом для посилення свого міграційного контролю. Існують різні точки зору на угоди про реадмісію: одні вважають їх важливим елементом стратегії управління міграційними потоками в державах-членах Ради Європи, інші ж вважають їх інструментом, що полегшує прийняття неоднозначних рішень про повернення, а також елементом процесу, що піддається критиці. Угоди про реадмісію роблять ситуацію більш транспарентною, оскільки вони чітко вказують процедурні умови реадмісії, що передують виконанню рішення про повернення. У разі належного застосування ці угоди можуть сприяти скороченню періоду невизначеності для іммігрантів або утримання їх під вартою, оскільки ці угоди полегшують та прискорюють виконання рішень про повернення.

Проте, основна небезпека, яка існує при угодах про реадмісію, це те, що ці угоди безпосередньо чи опосередковано створюють загрозу для прав людини нелегальних мігрантів або осіб у пошуку притулку. Зокрема, існує небезпека, що держава реадмісії або держава, що відсилає осіб, не виконає своїх зобов'язань за Женевською конвенцією про статус біженців (Женевська конвенція 1951 року) і Протоколом до неї 1967 року, за Європейською конвенцією про права людини, а використає лише угоду про реадмісію при виконанні сумнівного рішення. Процес повернення слід розглядати загалом, виходячи з того, що угоди про реадмісію є лише одним із важливих елементів. Крім того, нелегальні мігранти, які повертаються до країни, яка не є їхньою

країною походження, можуть зрештою опинитися в невизначеній ситуації. Існує небезпека, що громадяни третіх країн, що повертаються, можуть піддатися так званому "потоківому видворенню", тобто можуть бути відправлені до своєї держави походження, не отримавши можливості подати прохання про надання притулку, або без розгляду свого прохання про надання притулку в якійсь із країн, якими вони пройшли. Деякі угоди про реадмісію передбачають прискорені прикордонні процедури, які фактично можуть перешкодити мігрантам подати прохання про надання притулку або дати підстави засумніватися в обґрунтованості цих процедур.

Висновки. Угода про реадмісію ЄС з третіми країнами є доволі ефективним засобом та інструментом імміграційної політики Європейського Союзу. Однак, незважаючи на наявність ряду переваг, вони мають і свої певні недоліки. Так, зокрема, статистичні дані про кількість осіб, примусово повернутих за допомогою угод про реадмісію, отримати складно. Держави не мають у своєму розпорядженні відповідних статистичних зведень або не схильні публікувати їх. Становище повернутих оцінюється рідко, що не дозволяє ретельно оцінити ці інструменти. Важливо при проведенні переговорів про укладення угод про реадмісію та при їх застосуванні повною мірою враховувати права людини відповідних нелегальних мігрантів. Більш того, дуже важливо для кращого розуміння та оцінки цих інструментів збирати дані про результати та порядок їх застосування. Ефективна взаємодія у сфері реадмісії та полегшення свободи пересування громадян є запорукою успіху спільного регулювання легальної міграції.

РЕФОРМУВАННЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ІНТЕГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В УКРАЇНИ

Антропов Богдан Олегович,
Курсант,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Черняк Наталія Петрівна,
Науковий керівник,

кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального процесу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. У сьогоднішні реалії на органи Національної поліції України, зокрема на органи досудового розслідування, покладені особливі обов'язки, які пов'язані із слідчими процесуальними діями. У першу чергу – це обов'язкове реагування на заяви громадян стосовно кримінальних правопорушень, розгляд їх і подальше внесення до Єдиного реєстру досудового розслідування (далі - ЄРДР) та проведення подальшого розслідування кримінального провадження. На превеликий жаль, сьогодні у роботі слідчих є багато проблематичних та невирішених питань. Як відомо довіра до органів Національної поліції є не дуже високою. І це, у свою чергу, пов'язано із різними негативними чинниками, які і по теперішній час існують у нашому суспільстві.

Мета роботи. Висвітлити проблемні питання, щодо не довіри громадян до слідчих органів поліції. Провести аналіз впливу інтеграційних процесів на реформування та вдосконалення засад кримінального провадження, та запропонувати шляхи підвищення довіри громадян до слідчих органів поліції застосовуючи практику з Європи.

Матеріали і методи. Під час проведеного дослідження використовувалися такі матеріали як, чинне законодавство України,

Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), нормативно-правові акти, міжнародні договори, які ратифіковані Україною та практика Європейських країн. Також, під час дослідження застосовувалися теоретичні методи: аналіз, синтез, узагальнення, пояснення.

Результати та обговорення. На сьогодні у суспільстві деякі люди, коли стикаються із злочинністю, вважають, що поліція не надасть захисту та не допоможе в тій чи іншій злочинній ситуації, яка склалась. Це тісно пов'язано із існуванням хабарництва, підкупом людей, погроз та різних примусів, які схиляють до вчинення злочину. Із за тиску таких чинників громадяни недовіряють та іноді бояться звертатися до органів Національної поліції.

Слід зазначити, що під час слідчих (розшукових) дій деякі люди не дають вірних свідчень, мовчать або взагалі стають співучасниками злочину. Тому, реформування засад кримінального процесуального законодавства України зможе вдосконалити охорону прав та свобод особи, що надасть певну довіру до правоохоронних органів.

Зазначимо, що чинний Кримінальний кодекс України (далі – ККУ), який був прийнятий 19 років тому, зазнав понад 1000 змін і поправок. Багато положень єдиного закону країни, який визначає діяння, що є злочинами, та наслідки їх вчинення, не відповідає міжнародним стандартам кримінального права. Якщо в ЄС за ґрати потрапляє в середньому 90 осіб на 100 тис. населення, в Україні цей показник становить 140 осіб. Україна – лідер серед європейських країн за кількістю довічно засуджених без перспективи звільнення з порушенням Європейської конвенції з прав людини. Багато визначень злочинів у Кримінальному кодексі України не сумісні з визначеннями злочинів у країнах ЄС. Це заважає боротьбі зі злочинністю в Україні, а також перешкоджає міжнародному співробітництву [1].

У зв'язку із вище зазначеним, варто звернутися до проекту Кримінального кодексу України, де визначенні та вказані нові принципи, які певною мірою підвищать довіру населення до слідчих органів правоохоронної системи. Так, наприклад, в проекті кодексу вказується новий принцип, як

гуманізм (стаття 1.2.6. Гуманізм). Ця стаття у собі включає гуманне обмеження прав і свобод особи, яка вчинила протиправне діяння, а також забезпечує визнання та дотримання прав, свобод і законних інтересів потерпілої особи, у тому числі права на реституцію та компенсацію. Покарання та інші кримінально-правові засоби не мають на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність [2, с. 4].

Висновки. Отже, таке удосконалення та правотворча діяльність держави та суспільства у зв'язку із інтеграційними процесами та зарубіжним впливом, якими надихнули певні сфери діяльності в державі, зможе вирішити питання про недовіру до органів Національної поліції України та страху незахищеності громадянин від злочинців під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така творча наснага у напрямку інтеграційних процесів в державі тісно пов'язана із благополучним життям людей, добре розвинутих підприємств та якісного та гарантійного виконання своїх обов'язків та завдань усіма гілками влади іноземних країн. У цьому контексті нагальною стає потреба у вивченні та аналізі з метою запозичення і впровадження передового досвіду міжнародних організацій (ООН, ЄС) у галузі забезпечення прав людини, наближення національної нормативно-правової бази до стандартів цих міжнародних об'єднань та визначення механізму адаптації таких стандартів до законодавства України. Тобто, в наш час треба проаналізувати принципи кримінального процесу зарубіжних країн, та запозичити їх або синтезувати на їх основі нові, щодо захисту людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеки. Прикладом принципу, який можна взяти в розробку для законодавства України, є принцип гуманізму. Під принципом гуманізму прийнято розуміти основоположний принцип права, який визнає саму цінність людини, її гідність, право на щастя, виявлення своїх здібностей. Його застосування є критерієм прогресивності соціальних інститутів [3, с. 286]. Даний принцип є основоположним принципом права. Ключовий правовий принцип – гуманізм визнає людину, її гідність, право на щастя, реалізацію власних здібностей найвищою цінністю. Застосування даного принципу дозволяє охарактеризувати

соціальні інститути як прогресивні [4, с. 14]. Його застосування є критерієм прогресивності соціальних інститутів. Цей принцип зустрічається в зарубіжних країнах і за допомогою нього можливо сформулювати механізм гуманістичного підходу у здійсненні кримінального провадження та запропонувати як новий принцип кримінальних засад, який буде ґрунтуватися на конституційних нормах, міжнародних актах та практики ЄС. І за допомогою імплементації цього принципу реально підвищити рівень довіри до поліції та слідчих органів, оскільки він змінить умови забезпечення прав людини та надасть переконаності особі й суспільству в дієвості принципу верховенства права.

Використана література

1. Обговорення КМЄС проекту нового Кримінального кодексу України. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/ua/news/draft-of-new-criminal-code-discussed-at-euam-online-conference/> (дата зверення 26.10.2021)
2. Текст проекту нового кримінального Кодексу. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/19/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-18-10-2021.pdf> (дата зверення 26.10.2021)
3. Олена Олійник Принцип гуманізму в кримінальному праві України. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/55.pdf> (дата зверення 27.10.2021)
4. Токарчук О.В. Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави. URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/Doctor_filosofii/Diser/Tartasyk_14062021.pdf (дата зверення 28.10.2021)

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID 19 НА ЗЛОЧИННІСТЬ В УКРАЇНІ ТА СУТНІСТЬ ВИЗНАННЯ ВИНИ

Богайчук Володимир Ігорович

Завідувач сектору досліджень зброї

Відділу криміналістичних видів

Досліджень Тернопільського НДЕКЦ МВС України

Козачок Володимир Степанович

Завідувач сектору балістичного обліку

Відділу криміналістичних видів

Досліджень Тернопільського НДЕКЦ МВС України

Вступ. Актуальність дослідження правових питань в кримінальному праві є складним особливо з питання визнання вини. Кримінальне право України передбачає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності лише за наявності вини. Безумовною вимогою кримінального процесуального законодавства України є те, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню форми вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, що є однією з найважливіших демократичних гарантій судочинства. Це положення не викликає сумнівів, однак відкритим залишається питання про те, який зміст вкладається у визначення вини, коли передбачається положення про те, що без вини немає кримінальної відповідальності. Наразі через пандемію Covid 19 злочинність в Україні значно знизилась. Саме ці питання динаміки впливу на криміногенну обстановку логдаунів та визначення вини підсудними є актуальними на сьогоднішньому етапі суспільства.

Мета роботи. Основною метою цієї роботи є правовий аналіз кримінальної обстановки в країні та комплексне дослідження вирішення проблем суб'єктивної сторони складу вини в кримінальному праві України.

Результати і обговорення. Проблеми суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення були і залишаються предметом дослідження в науці кримінального права. Окремі з них концептуально досліджувались у працях, написаних у XIX–XX століттях, – такими, зокрема, вченими, як:

Е. Белінг, К. Біндінг, Я.М. Брайнін, Б.С. Волков, Ф.Г. Гілязев, П.С. Дагель, Г.А. Злобін, Д.П. Котов, В.М. Кудрявцев, Н.Ф. Кузнецова, В.В. Лунев, В.Г. Макашвілі, Б.С. Нікіфоров, О.І. Рарог, М.С. Таганцев, Д.М. Узнадзе, Б.С. Утевський, І.Г. Філановський, В.А. Якушин. Значний внесок у дослідження питань суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення зробили також сучасні вітчизняні науковці, зокрема, В.І. Борисов, Ю.А. Вапсва, Р.В. Вереша, П.А. Воробей, М.Й. Коржанський, О.М. Костенко, Л.М. Кривоченко, П.С. Матишевський, С.І. Нежурбіда, М.І. Панов, А.О. Пінаєв, А.В. Савченко, Є.Л. Стрельцов, С.А. Тарарухін.

Кримінальна відповідальність є найсуворішим видом юридичної відповідальності і одним з основоположних інститутів кримінального права. Як зазначає І.В. Красницький, «основним категоріальним рядом у кримінальному праві є: «кримінальне правопорушення» – «кримінальна відповідальність» – «покарання». Це дійсно фундаментальні категорії, причому на другій ґрунтується, по суті, весь блок кримінально-правової політики». При цьому деякі вчені, заперечуючи вину, зазвичай уникали і поняття кримінальної відповідальності й говорили про «заходи соціального захисту», «заходи безпеки» тощо. В.І. Ткаченко зауважує, що чітке визначення взаємозв'язку вини і кримінальної відповідальності стало б відправною точкою для вирішення всіх питань, які стосуються вини. На думку О. В. Гребенюка, встановлення взаємозв'язку кримінальної відповідальності і вини можливе шляхом використання поняття «принцип вини». Однак встановлення співвідношення цих кримінально-правових категорій не може обмежуватися таким підходом, а потребує всебічного аналізу[4]. Більше того, кримінальна відповідальність розглядається деякими вченими не лише як інститут виключно вітчизняного кримінального права, але і як ефективний міжнародно-правовий механізм боротьби із кримінальними правопорушенням. Так в Україні за останіми даними дослідження сервісу Numbeo, який формує Індекс злочинності, Україна станом на 2021 рік обіймає 54 місце в світі (з 135) за рівнем злочинності [1]. В Європі за цим показником наша країна опинилася на

третьому місці після Білорусі і Франції. Динаміку кримінальних злочинів по визначенні вини підсудного наведено на рис 1. (без обліку правопорушень, за якими закрили справи або не знайшли складу злочину).

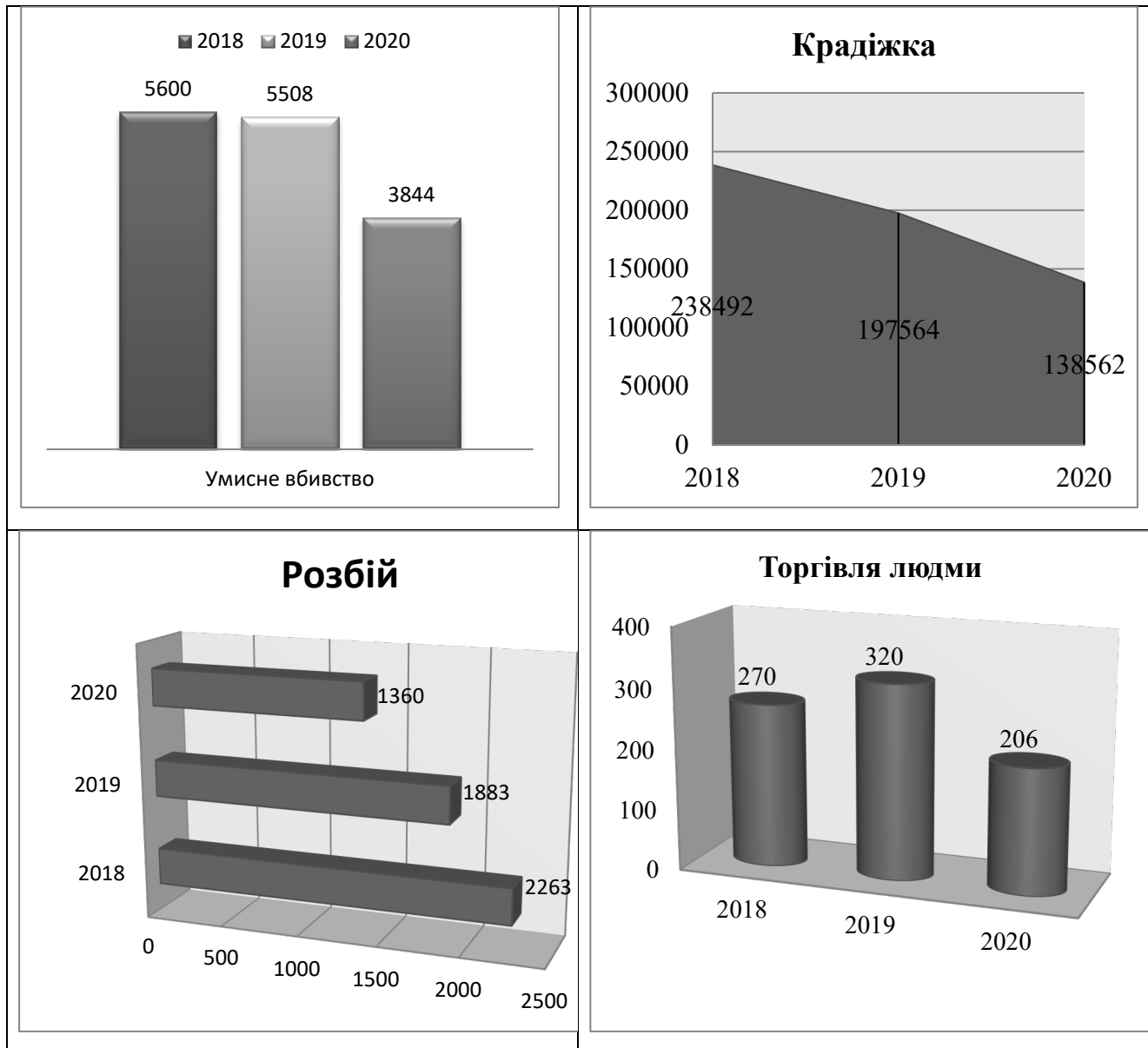

Рис. 1. – Кількість кримінальних правопорушень України за 2018-2020р

Тобто як свідчить статистика рівень злочинності в Україні знизився. Крім того за останні роки найбільші злочини відбулися по статтям «Грабіж» та «Крадіжка». Так по статті ст. 156 «Грабіж» в 2018 році зафіксовано 13 тис 838 правопорушень, в 2020-м - 1 тис. 360. Відбувся спад, що можна свідчити про те що карантинні обмеження в Україні вплинули позитивно на кримінальну

обстановку в країні по багатьом статтям. Але залишається все ж таки проблемним визнання вини та доказова база злочину.

В юридичній літературі зазначається, що в основі виникнення відносин кримінальної відповідальності обов'язково перебуває волевиявлення обох сторін: воля держави, яка міститься в законі (вона утворює необхідну умову відповідальності, створює її можливість), і воля винуватої особи, що втілилась у кримінальному правопорушенні (вона перетворює цю можливість на дійсність, виступає причиною виникнення відношення відповідальності й одночасно визначає межу свого існування). Г.А. Злобін з цього приводу підкреслював, що кримінальна відповідальність має у відношенні до суб'єкта кримінальне правопорушення об'єктивний характер. Перехід конкретної кримінальної відповідальності з можливості у дійсність відбувається в межах кримінально-правового відношення лише шляхом волевиявлення людини. Таким чином, сутність кримінальної відповідальності з точки зору визначення її поняття полягає в тому, що це кримінально-правові відносини між державою та особою, які виникають у результаті вчинення кримінального правопорушення і проходять різні етапи свого розвитку (виникнення, встановлення, конкретизація, реалізація). Кримінальна відповідальність виникає у результаті вчинення кримінального правопорушення без самої події кримінального правопорушення кримінально-правові відносини не настануть. Кримінальне правопорушення як фактична конструкція об'єктивується в межах його юридичного складу, що, відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України, є підставою для кримінальної відповідальності особи[2].

Також звертається увага на те, що кримінальне правопорушення із складною виною ускладнені з точки зору структури складу не лише суспільно небезпечними наслідками, а і їх множинним характером. В.І. Ткаченко вважає, що саме ця обставина дозволяє відмежовувати кримінальне правопорушення з ускладненими наслідками з відповідною їм подвійною формою вини (складною виною – Прим. автора) від складних кримінальних правопорушень з множинним об'єктом посягання. Проте таке зосередження уваги в межах

складної вини лише на наслідках є неточним. Це обумовлюється тим, що для кримінального правопорушення, які вчинюються із складною виною, характерним є не лише наявність суспільно небезпечних наслідків, але і ускладнена структура об'єкта, причому шкода заподіюється основному і хоча б одному з можливих додаткових чи факультативних об'єктів.

Ураховуючи викладене, відмітимо, що складна вина є можливою у складах кримінального правопорушення, які мають такі ознаки:

1) у складних кримінальних правопорушеннях, які характеризуються ускладненою структурою суспільно небезпечної дії (бездіяльності), як правило, множинністю суспільно небезпечних наслідків і неоднорідністю причиннонаслідкового зв'язку;

2) мають підвищений ступінь суспільної небезпечності, що обумовлюється настанням похідних більш тяжких наслідків;

3) як правило, є кваліфікованими або особливо кваліфікованими у відношенні до основного складу кримінального правопорушення;

4) кримінальне правопорушення із складною виною може бути лише закінченим.

Таким чином, складна вина – це особливе психічне ставлення суб'єкта до кримінального правопорушення до вчинюваного ним суспільно небезпечного діяння, яке характеризується умислом (прямим або непрямим) щодо суспільно небезпечної дії (бездіяльності) у межах основного складу кримінальне правопорушення та необережністю у виді кримінальне правопорушенняної самовпевненості або кримінальне правопорушенняної недбалості щодо похідних наслідків, передбачених, як правило, у кваліфікованому чи особливо кваліфікованому складі кримінального правопорушення.

Висновки. Отже, кримінальна відповідальність за кримінальним правопорушенням, вчинені за наявності складної вини, хоча і передбачена в окремих нормах Особливої частини КК України, але спеціальна норма, яка визначала б поняття та ознаки складної вини, відсутня, що є певною прогалиною. З огляду на це і ґрунтуючись на результатах дослідження,

проведеного у даному підрозділі, пропонуємо включити до Загальної частини КК України ст. 251 «Складна вина» у такій редакції: «Стаття 25[3]. Складна вина Складна вина – це особливе психічне ставлення суб’єкта до кримінального правопорушення, яке характеризується умисним вчиненням суспільно небезпечної дії (бездіяльності) і необережністю щодо наслідків, які в результаті цього настали, з якими закон пов’язує підвищену кримінальну відповідальність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Злочинність в Україні: як змінювалася ситуація в 2013-2020 роках <https://ru.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/obshhestvo/prestupnost-ukraine-kak-menyalas-situaciya-2013-2020-godax>(дата звернення: 09.09.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.10.2021).
3. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 13.09.2021).
4. Вереша Р. В. Аналіз судової практики щодо прийняття судами України рішень в період з листопада 2013 року по лютий 2014 року в частині типових порушень процесуального законодавства і принципу презумпції невинуватості. 433 Захист верховенства права – обов’язок судді: матеріали круглого столу (Київ, 11 лютого 2016 р.). Київ: Проект «Справедливе правосуддя» USAID, 2016. С. 4–17.

ОКРЕМІ ПРАВОВІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Братченко Олександр Володимирович,

Викладач

Щепка Наталія Миколаївна,

студентка

ВСП «Маріупольський фаховий коледж ДВНЗ «ПДТУ»,
м. Маріуполь, Україна

Вступ. Процес глобалізації призводить до збільшення світового обсягу інформації, а технічний прогрес значно збільшує швидкість накопичення, обробки та передачі інформації в планетарних масштабах, що позначається на можливості людини опанувати та засвоювати нову інформацію. Це створює виклики для державної інформаційної політики та актуалізує відповідність правової бази до змін, що відбуваються.

Мета роботи. Проаналізувати окремі правові питання державної інформаційної політики в умовах створення нового інформаційного суспільства.

Матеріали і методи. Основу дослідження складає діюча нормативно-правова база України. Під час підготовки роботи використовувався системний та порівняльно-правовий метод дослідження.

Результати та обговорення. Стаття 34 Конституції України передбачає, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Положення Конституції України чітко визначає права людини у сфері інформації та можливість обмеження цього права з боку держави, коли суспільні відносини, що складаються є статичними. Швидкі зміни в інформаційній сфері, динамічність суспільних відносин ставить нові виклики перед державою та вказує на недостатність правового регулювання права кожної людини на інформацію.

Правове регулювання відносин щодо збирання, створення, зберігання, одержання, поширення, використання, охорони і захисту інформації здійснює Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657. Цей закон є одним з законодавчих актів з питань правового регулювання інформації та який встановлює загальні правові основи одержання, поширення, використання, зберігання інформації, регулює право особи на інформацію в усіх сферах буття людини [2].

Напрямки державної інформаційної політики закріплені в ст. 3 Законі України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657.

Одним з напрямків державної інформаційної політики є забезпечення доступу кожного до інформації, що кореспондується з правами людини, закріпленими в ст. 34 Конституції України є правовою гарантією та обов'язком держави в частині забезпечення прав людини. Наявність відповідних правил та процедур доступу людини до інформації створює чіткий та прозорий механізм реалізації конституційних норм.

Наступним напрямком державної інформаційної політики є забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Рівні можливості для кожної людини передбачають не лише наявність відповідних прав у сфері інформації, а і здійснюються державою через прийняття Закону України «Доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939, Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297, Закону України «Про телебачення та радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759, Закону України

«Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 р. № 2782, та інші.

Кожна країна формує свою стратегію інформаційної політики, в якій визначаються усі аспекти інформаційного забезпечення відносин держави та громадян у глобальному інформаційному просторі.

Створення умов для формування в Україні інформаційного безпечного суспільства можливе за допомогою законодавчого підґрунтя, що є наступним напрямом державної інформаційної політики. На нашу думку, не можна зводити умови формування інформаційно безпечного суспільства лише до прийняття нових законів з різних питань, оскільки в освітній сфері формуються наше майбутнє.

Метою сьогодення є - всебічно підготувати дітей і молодь до роботи з великими обсягами інформації, а отже система освіти повинна вже сьогодні давати учням ті знання і навички, які ще тільки будуть вироблені «завтра» і на основі яких учні повинні будуть працювати по завершенні освіти «післязавтра», що потребує нового концептуального підходу до системи освіти.

В умовах глобального інформаційного простору є важливим напрям державної інформаційної політики щодо сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору. Це питання тісно пов'язано з державним суверенітетом, який означає властивість держави самостійно і незалежно від влади інших держав здійснювати свої функції всередині держави та у відносинах з іншими державами.

Забезпечення інформаційного суверенітету на нашу думку може здійснюватися підконтрольною Україні інформаційною інфраструктурою. Суверенітет розглядається як виключне право держави України відповідно до Конституції і законів України самостійно і незалежно, з урахуванням балансу інтересів особи, суспільства і держави реалізовувати права людини на інформацію та проводити самостійну державну інформаційну політику. Входження України до світового інформаційного простору потребує

додаткового правового регулювання суспільних відносин що виникають у зв'язку з доступом громадянина та держави до світового інформаційного простору. Прийняття нових нормативних актів повинно узгоджуватися зі стратегічним баченням – концепцією формування інформаційного суспільства, де буде чітко визначена роль людини та держави, та закріплений правовий режим доступу до інформації, в новому інформаційному суспільстві. На нашу думку, одним з основних принципів такої концепції повинно бути правило: знання повинні бути доступні для всіх.

Висновки. Питання державної інформаційної політики потребує більш детального наукового обґрунтування, дослідження та удосконалення законодавчої бази, формування та затвердження концепції роботи з інформацією в умовах формування нового цифрового суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 24к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРОКУРОРА

Бублик Надія Сергіївна

старший викладач кафедри

кримінального процесу, к. ю. н.

Голубєва Даніела Володимирівна

курсантка 2го курсу

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. Сьогодні велике значення для України має ефективність функціонування всіх держорганів, серед яких визначне місце посідають органи прокуратури. Якісна реалізація усіх завдань, що покладені на ці органи, можлива лише за умови дотримання ними службових обов'язків і службової дисципліни. Прийняття нового Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року №1697-VII спричинило виникнення питання створення правового механізму у відповідності з міжнародними стандартами щодо притягнення працівників органів прокуратури до дисциплінарної відповідальності за вчинення окремих видів правопорушень [1].

Ціль роботи. Проаналізувати досягнення у вивченні та дослідженні питання стосовно запровадження та регулювання правового механізму притягнення до дисциплінарної відповідальності працівників органів прокуратури.

Матеріали і методи. Реформування законодавства впродовж 2014-2017 років суттєво організаційно та функціонально змінило інститут прокуратури. Зокрема, створено органи прокурорського самоврядування, введено новітню процедуру добору кандидатури на посаду прокурора, гарантії їх незалежності, а також поновлений правовий механізм притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурорів [2].

«Класична модель» здійснення провадження у справах дисциплінарних проступків щодо прокурора була замінена європейською моделлю, що базується на утвердженні незалежних спеціалізованих органів із дотриманням

закріпленої законом процедури провадження про накладення дисциплінарних стягнень, а не керівниками прокуратур одноосібно [3]. У чинному Законі України «Про прокуратуру» статтею 43 визначено перелік підстав притягнення до дисциплінарної відповідальності, статтею 49 – види дисциплінарних стягнень, виконання яких покладено на уповноважений орган – Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів, а не на Генерального прокурора України, як це було раніше визначено у попередньому Законі України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року №1789–ХІІ [4][5].

Найчастіше працівники органів прокуратури притягуються до відповідальності саме за порушення правил прокурорської етики, що визначені в Кодексі професійної етики та поведінки прокурорів. На меті згаданого Кодексу постає закріплення правил етики та службової поведінки прокурорів, моральних принципів останніх. Хоча самі ці правила не передбачають покарань за їх порушення, що говорить про те, що не кожен випадок недотримання професійної етики прокурором виступає у якості дисциплінарного правопорушення.

Зазначені правила мають здебільшого рекомендаційний характер, але їх додержання є обов'язковим. Зумовлено це тим, що сумлінне ставлення до своїх обов'язків та добросовісна діяльність лише посилять авторитетність органів влади, а разом з тим і довіру громадян, що є найважливішим компонентом ефективної роботи цих органів.

Результати і обговорення. За даними досліджень Фонда «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва та соціологічної служби Центру Разумкова в 2021 році щодо громадської думки населення України маємо наступний результат: показник рівня недовіри значно покращився – із 58% до 52%, хоча навіть такий відсоток залишається поганим показником. Зокрема, найменше органам прокуратури та їх представникам довіряють на півдні та сході України, де рівень недовіри складає 89% і 72% відповідно. На відміну, респонденти центральної області частіше висловлювали позитивну думку щодо діяльності прокуратури [6].

Висновки. Питання притягнення працівників органів прокуратури до дисциплінарної відповідальності, згадане у цій роботі, все ще потребує його подальшого глибокого вивчення та дослідження, особливо в час активного реформування. Зміни, які вже відбулися і продовжують відбуватися сьогодні, сприятимуть формуванню нових якісних засад прокурорської діяльності відповідно до стандартів європейської практики, а також покращенню іміджу органів прокуратури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року №1697-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
2. Кравчук В. А. Особливості дисциплінарної відповідальності прокурора за порушення правил професійної етики / В. А. Кравчук. // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2018. – №4. – С. 66–80. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/572779.pdf>.
3. Лавренко Б. В. Щодо питання дисциплінарної відповідальності працівників органів прокуратури / Б. В. Лавренко. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – №22. – С. 79–82. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc22/juspradenc22.pdf#page=79>.
4. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27 квітня 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17#Text>.
5. Іванова Г. С. Актуальні питання застосування дисциплінарної відповідальності до працівників прокуратури / Г. С. Іванова. // Право та інновації. – 2015. – №2. – С. 122–126. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2016/06/Ivanova10.pdf>.

6. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Стан правоохоронної системи під час пандемії: чи схвалює суспільство дії правоохоронців та як ставиться до застосування сили в кризовій ситуації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dif.org.ua/article/stan-pravookhoronnoi-sistemi-pid-chas-pandemii-chi-skhvalyue-suspilstvo-dii-pravookhorontsiv-ta-yak-stavitsya-do-zastosuvannya-sili-v-krizoviy-situatsii>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ

Бублик Надія Сергіївна
старший викладач кафедри
кримінального процесу, к. ю. н.
Голубєва Даніела Володимирівна
курсантка 2го курсу
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Значною мірою ефективність та успішність досудового розслідування залежить від єдності усіх органів, залучених до його здійснення. Це стосується безпосередньо органів досудового розслідування та інших підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, таких як: підрозділи карного розшуку, органи дізнання, кіберполіція, експертна служба, оперативна служба, кримінальна розвідка тощо. Разом ці органи утворюють цілісну систему і здійснюють свої функції у відповідності до Конституції України та інших нормативно-правових актів.

Прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України з одночасним прийняттям Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» спричинило внесення деяких змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які торкнулися питання взаємодії слідчого з оперативними підрозділами, певним чином переформатовавши її [1].

Органами досудового розслідування є слідчі підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів Державного бюро розслідувань, підрозділ детективів і підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України. Слідчий таких органів, для належного виконання покладених на нього обов'язків, наділений повноваженнями, що

визначені у ч. 2 ст. 40 Кримінального процесуального кодексу України, серед яких зазначена взаємодія з оперативними підрозділами. Перелік таких підрозділів наведений у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», а у ч. 1 ст. 41 Кримінального процесуального кодексу України – оперативні підрозділи, що здійснюють слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого або прокурора [2].

Під час здійснення кримінального провадження, слідчий співпрацює з підрозділами Національної поліції, юрисдикція яких поширюється на таку категорію кримінальних правопорушень, щодо якої таке провадження існує. Наприклад, слідчий заручається підтримкою оперативного підрозділу кіберполіції у справах з кіберзлочинності; затримує особливо небезпечних злочинців за допомоги спецпідрозділу поліції особливого призначення; спільно з підрозділами кримінальної поліції та експертами у складі слідчо-оперативної групи виїздить на виклики [3]. Слідчий у складі СОГ завжди виступає процесуальним керівником, в той час як працівники оперативних підрозділів виконують допоміжну роль. За письмовим дорученням (а точніше – постановою) слідчого здійснюються абсолютно всі процесуальні дії оперативних підрозділів щодо визначеної справи, про виконання яких вони в обов'язковому порядку доповідають слідчому. Будь-яка особиста ініціатива з їх боку категорично забороняється.

Нормами кримінально-процесуального законодавства встановлено спільні завдання для слідчих та оперативних підрозділів, що говорить про їх схожість, а це у свою чергу наштовхує на наступний висновок: певною мірою різні за своєю структурою підрозділи, у своєму спеціалізованому «симбіозі» утворюють одне ціле, спільною метою яких є «запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб» [4]. Іншими словами, між слідчими та оперативними підрозділами можливо умовно поставити знак рівняння.

Окрім щільної праці слідчого з оперативним робітником, важливо згадати також про важливість взаємодії слідчого з експертом-криміналістом. Наявність сильної доказової бази є важливою складовою результативності будь-якого кримінального провадження, особливо після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України [5].

Отже, правильна взаємодія органів досудового розслідування з іншими оперативними підрозділами органів внутрішніх справ під час здійснення кримінального провадження є запорукою його ефективності та успішності. Але, хоча мета раніше зазначених підрозділів і є однаковою, працівники оперативно-розшукових підрозділів і працівники слідчих підрозділів виконують свої особисті, відмінні один від одного, функції, безпосередньо зазначені в законі. Слідчий не втручається в роботу оперативника, а оперативник – в роботу слідчого. Кінцевий результат більшою мірою буде залежати від узгодженості діяльності усіх підрозділів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Багрій М. В. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] / М. В. Багрій // Вісник Львівського університету. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_yu_2013_57_41.

2. Щербина Л. І. Взаємодія органів досудового слідства з оперативними підрозділами [Електронний ресурс] / Л. І. Щербина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc14/part_2/33.pdf.

3. Сорока С. О. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування [Електронний ресурс] / С. О. Сорока, Г. С. Римарчук. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32182/1/58-347-354.pdf>.

4. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні

кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 7 липня 2017 року №575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

5. Азаров Ю. І. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування [Електронний ресурс] / Ю. І. Азаров, Є. О. Рафальський. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2014_10_11.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Васюк Соломія Володимирівна,
аспірант Львівський державний
університет внутрішніх справ
м. Львів, Україна

Вступ./Introduction. В умовах сьогодення, а саме стрімкого зростання інформаційних потоків і дуже короткого терміну для прийняття управлінських рішень, критично важливим є для керівників органів та підрозділів поліції діяльність підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України (далі – НП України), які сприяють оперативному аналізу інформації та координації дій як у поточних (планових), так і в надзвичайних (позапланових) кризових ситуаціях. У зв'язку із цим вважаємо за доцільне зупинитись на детальному аналізі змісту завдань, що покладаються на підрозділи організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України.

Мета роботи./Aim. Визначення завдань підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України, а також їх нормативно-правове забезпечення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретико-методологічною основою роботи виступають наукові розробки таких фахівців у галузях теорії держави і права та адміністративного права, як: В. Б. Авер'янової, Н. О. Армаша, Ю. П. Битяка, В. В. Середи, Ю. Я. Гладуна, Т. О. Гуржія, Я. В. Журавля, В. В. Зуй, Д. С. Каблова, О. П. Картацева, О. П. Колпакова, Л. В. Крупної, О. В. Литвина, А. В. Ліпенцева, У. І. Ляховича, Ю. С. Назара, В. О. Негодченка, О. О. Пабати, О. О. Сергєєва, Ю. Н. Старілова, Ю. С. Шемшученка, І. М. Шопіної та ін.

Методологічною основою дослідження є принципи та основні категорії діалектичного методу пізнання соціально-правових явищ та процесів, розвитку та взаємозв'язку об'єктів дійсності; науково-теоретичний і практичний підхід до пояснення суспільних відносин і явищ, які входять у сферу дослідження. Також використовуються методи конкретно-соціологічних досліджень (документальний, опитування, спостереження та ін.) та деякі приватно-наукові методи (системно-структурний, порівняльно-правовий, історико-правовий та ін.).

Результати та обговорення./Results and discussion. На сьогодні нормотворець у «Типовому положенні про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві», що затверджене наказом МВС України від 22 січня 2016 року № 39, визначає такі основні завдання підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України:

1. Моніторинг оперативної обстановки на території обслуговування та організація реагування на її зміни.

2. Вивчення, аналіз і узагальнення результатів службової діяльності та ефективності поліцейської діяльності на певній території обслуговування, встановлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, організація ужиття, в межах компетенції, заходів щодо їх усунення.

3. Організація діяльності чергових частин, ситуаційних відділів/центрів, підрозділів «102» Головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві.

4. Здійснення організаційного та методичного забезпечення аналітичної роботи органів і підрозділів поліції, організація комплексного аналізу стану забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також поліцейських послуг на території обслуговування, аналіз відповідних результатів роботи

органів і підрозділів поліції.

5. Здійснення контролю за виконанням органами та підрозділами поліції Конституції України та інших законів України, указів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів МВС, інших актів законодавства України.

6. Забезпечення в межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань із мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності, територіальної оборони, організація та проведення заходів щодо рятування людей, забезпечення їх безпеки, охорона майна в разі стихійного лиха, аварій, катастроф і ліквідації їх наслідків у органах і підрозділах поліції, у тому числі в особливий період, їх координація та методичне забезпечення [1].

На нашу думку, одним із ключових завдань, які покладаються на підрозділи організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України є моніторинг оперативної обстановки на території обслуговування та організація реагування на її зміни, що реалізується ситуаційним відділом.

Ситуаційний відділ – це служба, яка функціонує на правах чергової частини, для взаємодії усіх підрозділів ГУНП, із метою забезпечення координації та управління силами та засобами ГУНП, у тому числі в разі ускладнення оперативної обстановки або виникнення надзвичайних ситуацій. Ситуаційний відділ є невід’ємною складовою інформаційної інфраструктури електронного урядування, спрямованої, насамперед, на підвищення ефективності діяльності органів і підрозділів поліції за рахунок оперативного формування більш обґрунтованих управлінських рішень. Основою функціонування ситуаційного відділу є чергові зміни, які у цілодобовому режимі забезпечують моніторинг оперативної обстановки, збір, накопичення, аналіз й узагальнення інформації, необхідної для формування та ухвалення управлінських рішень, забезпечує введення ступенів готовності та спеціальних оперативних планів у головних управліннях Національної поліції України в

Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві.

Так, на думку Ю. Я. Гладуна та А. В. Ліпенцева, моніторинг оперативної обстановки – це визначення загальної характеристики злочинності в окремому регіоні та області загалом, а також її види; виявлення причин і передумов вчинення правопорушень; встановлення варіантів розв’язання проблеми та їх обґрунтування; вжиття заходів щодо їх стабілізації [2, С. 1-10]. Також І. Р. Шинкаренко, зазначає, що під моніторингом оперативної обстановки слід розуміти сукупність взаємопов’язаних географічних, соціально-демографічних, соціально-економічних та політичних умов притаманних конкретному об’єкту оперативної уваги або території, на якій функціонує правоохоронний орган, аналітико-статистичної характеристики злочинності, правопорушень громадського порядку, стану сил і засобів правоохоронного органу і ефективність його оперативно-службової діяльності, що зумовлюють характер організаційних, адміністративних та оперативно-розшукових заходів по забезпеченню виконання функцій протидії злочинності й забезпечення нейтралізації загроз національній безпеці України [3, С. 246].

Окрім цього, ситуаційний відділ підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України є одним із ключових технологічних основ стратегічного управління і представлений як організаційно-технічний комплекс, основою якого є інформаційне і програмне забезпечення підтримки управлінських рішень на ґрунті комплексного моніторингу оперативної обстановки та впливу на дотримання публічної безпеки та порядку. Слід зазначити, що завдання, котрі вирішуються на основі технічного забезпечення ситуаційного відділу, дозволяють аналітикам та інспекторам істотно впливати на ухвалення управлінських рішень стратегічного рівня шляхом доведення до керівництва органів та підрозділів поліції оперативної та об’єктивної інформації, а також прогнозування та планування розвитку ситуації на територіях обслуговування.

Водночас вищезазначене завдання потребує певної деталізації на законодавчому рівні, що дозволить максимально швидко та якісно виконувати

підрозділам організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України, покладені на них завдання. Зокрема, пропонуємо доповнити п. 1 розділу 2 наказу НП України від 22 січня 2016 року № 39 «Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві» [1] наступними підпунктами:

1. Здійснення аналітичного та методичного супроводження окремих видів злочину та правопорушень, вчинених на територіях обслуговування, а також подій, що можуть викликати суспільний резонанс;

2. Аналіз стану та ефективності службової діяльності органів і підрозділів поліції щодо протидії злочинності, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, забезпечення громадського порядку та безпеки, а також запобігання заворушень на територіях обслуговування;

3. Оформлення інформаційно-аналітичних матеріалів за результатами аналізу оперативної обстановки за окремими видами правопорушень та злочинів;

4. Координація дій для своєчасного запобігання терористичній діяльності, зокрема забезпечення належного та оперативного реагування на загрозу вчинення терористичного акту, а також своєчасного виявлення та усунення причин і умов, що сприяють його вчиненню;

5. Підготовка та аналітичне супроводження оперативної інформації про поточні зміни криміногенної ситуації;

6. Здійснення контролю за підготовкою та коригування спеціальних оперативних планів, планів операцій та відпрацювань на територіях обслуговування;

7. Підготовка пропозицій керівництву головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві щодо вдосконалення системи оперативного аналізу, а також стабілізації оперативної обстановки та ліквідації наслідків надзвичайних

ситуацій.

Висновки./Conclusions. Вищезазначена деталізація завдання щодо моніторингу оперативної обстановки та організації реагування на її зміни, у свою чергу, посилить контроль із боку керівництва за своєчасністю та якістю реагування нарядів поліції на злочини та правопорушення, а також сприятиме підвищенню рівня захисту життя, здоров'я, власності громадян від протиправних посягань та забезпечить життєдіяльність інфраструктури області в цілому. Окрім цього, у разі загострення оперативної обстановки надасть можливість швидкого прийняття управлінських рішень із метою вжиття невідкладних заходів для стабілізації оперативної обстановки та недопущення розвитку її негативних наслідків у майбутньому.

Проаналізувавши визначений нормотворцем перелік основних завдань підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування НП України, вважаємо, що він є дещо звужений. Зокрема, не визначено у «Типовому положенні про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві», що затверджене наказом МВС України від 22 січня 2016 року № 39 таких завдань: планування основних заходів головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві відповідно до пріоритетних напрямів роботи; здійснення контролю за своєчасною реалізацією поточних і спеціальних планів у органах і підрозділах поліції; проведення в органах і підрозділах поліції систематичного аналізу та перевірок стану виконавської дисципліни.

Література:

1. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Кри та м. Севастополі, областях, м. Києві: наказ МВС України від 22 січня 2016 року № 39. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/mvs-ukrajini-nakazi/nakaz-mvs->

ukrajini-vid 22012016-pro-272903.html.

2. Гладун Ю. Я., Ліпенцев А.В. Побудова типового центру забезпечення публічної безпеки на прикладі ситуаційного центру головного управління Національної поліції у Львівській області. Ефективність державного управління. 2016. Вип. 4 (49). Ч. 1, С. 1-10.

3. Лисенко А. М., Лисенко І.В. Характеристика оперативної обстановки за лінією протидії терористичної діяльності. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2018. Вип. 3 (83). С. 246-256.

ПРОКУРОР У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ЙОГО ФУНКЦІЇ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОВНОВАЖЕННЯ

Денисовський Михайло Дмитрович

доцент кафедри права, кандидат юридичних наук
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола

Пузяк Христина Володимирівна

здобувач вищої освіти
Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

Вступ. Новим Кримінальним процесуальним кодексом України, прийнятим у 2012 році, внесено істотні зміни у правовий статус прокурора, який є основним гарантом забезпечення прав та законних інтересів громадян під час здійснення кримінального провадження.

Серед новел КПК 2012 року слід виділити інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням, що передбачає здійснення прокурором повноважень у частині проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, адже при їх проведенні найчастіше трапляються випадки недотримання вимог кримінального процесуального закону, що призводить до порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, спричиняють невиконання завдань кримінального провадження, підриваючи авторитет кримінального правосуддя. Необхідність вивчення питань здійснення прокурором своїх повноважень під час проведення слідчих (розшукових) дій зумовлена недостатнім правовим регулюванням, що пов'язано із неналежним науково-теоретичним обґрунтуванням та дослідженням цієї теми.

Істотних змін із прийняттям нового КПК зазнали також і повноваження прокурора на стадії підготовчого провадження.

Під час судового засідання прокурор також є однією з основних фігур тому, що на нього покладено обов'язок підтримувати державне обвинувачення

у суді, який закріплений у ч. 1 ст. 121 Конституції України, тут також не обійшлося без новел у кодексі, які потрібно досліджувати.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження правового статусу прокурора, повноважень прокурора під час здійснення слідчих (розшукових) дій, повноважень прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, завдань та функцій прокурора на стадії підготовчого провадження, обов'язків прокурора під час судового розгляду.

Матеріали та методи. Розгляд та аналіз функцій та процесуальних повноважень прокурора під час кримінального провадження проводився багатьма вченими, серед яких я виділю: О. Р. Михайленко, М. О. Ізотова, М.В. Черноусько, Ю.В. Коробко, Л. М. Лобойко, О. М. Толочко, П. М. Каркач, І.А. Долгоногова. Під час розгляду питань, що постали у даній темі використовувались такі методи: аналізу – для комплексного розгляду складових предмета дослідження як елементів єдиного цілого, спостереження, порівняння та історико-правовий – для перегляду відмінностей між старим КПК України (1960 року) та новим КПК (2012 року).

Результати та обговорення. Прокуратура виступає самостійним інститутом державного ладу, що здійснює покладені на нього Конституцією та законами України функції, взаємодіючи з іншими органами державної влади, з метою захисту прав, свобод та інтересів держави та суспільства. У статті 5 Закону України «Про прокуратуру» закріплено, що функції прокуратури України здійснюються лише прокурорами. Делегування функцій прокуратури і привласнення їх іншими органами чи посадовими особами не допускається [3].

Відповідно до ч. 1 ст. 36 Кримінального процесуального кодексу України прокурор є самостійним у своїй процесуальній діяльності, яка здійснюється відповідно до вимог КПК України, особам, які не мають на це законних повноважень, заборонено втручатись у дану діяльність. [2].

Здійснення нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва є основною функцією прокурора [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК слідчими (розшуковими) діями є дії, які спрямовані на отримання або збирання доказів, перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Завдання прокурора під час проведення слідчих (розшукових) дій полягає в забезпеченні належності, достовірності, допустимості та достатності зібраних у кримінальному провадженні доказів для закінчення досудового розслідування в порядку і на підставах, визначених КПК України [2].

Від якості процесуального керівництва прокурора при проведенні слідчих (розшукових) дій залежить повнота, неупередженість всебічність, та об'єктивність досудового розслідування і це обов'язково впливає на здійснення судового провадження і в його результаті на справедливість судового рішення.

Прокурор має право самостійно проводити слідчі (розшукові) дії, він самостійно приймає рішення щодо того, чи необхідно особисто проводити ту чи іншу слідчу (розшукову) дію, керуючись власним переконанням.

Інститут негласних слідчих (розшукових) дій є новелою чинного КПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України [2].

В ч. 3 ст. 246 КПК України закріплено, що рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених КПК України, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором [2].

Прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням кримінального провадження при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, діє в таких формах: приймає рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, отримує повідомлення від слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати, погоджує клопотання слідчого до слідчого судді щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії, звертається до слідчого судді з клопотанням про проведення негласної слідчої (розшукової) дії, може приймати рішення про

припинення подальшого проведення негласних слідчих (розшукових) дій, забороняє подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій є значний ризик порушення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, тому прокурор під час прийняття рішення про проведення такої дії або отримавши від слідчого повідомлення про її проведення, погоджується з їх обґрунтованістю, а тому несе відповідальність за допущені порушення норм закону, законних інтересів та прав осіб, які були допущені при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, якщо не заборонив чи не припинив їх проведення. У таких випадках прокурор виступає гарантією забезпечення законності та дотримання прав громадян та перевіряє результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Підготовче судове засідання в судовому провадженні у суді першої інстанції є самостійною і обов'язковою стадією кримінального процесу, в якій суд визначає можливість на законних підставах призначати кримінальне провадження до судового розгляду.

Прокурор, здійснюючи підготовку до підготовчого судового засідання, повинен: 1) проаналізувати докази; 2) скласти план доповіді, обґрунтувавши в ній свої позиції; 3) ознайомитись із матеріалами справи, які надійшли до суду направлення справи прокурором [5, с. 61 – 62].

Участь прокурора у підготовчому судовому засіданні є обов'язковою, оскільки він є процесуальним керівником досудового розслідування та зобов'язаний підтримувати державне обвинувачення у суді.

Відповідно до ч. 1 ст. 121 Конституції України на прокуратуру покладається функція підтримання державного обвинувачення у суді [1].

Функція підтримання державного обвинувачення в суді включає в себе: 1) можливість висунути додаткове обвинувачення, яке зумовлене тим, що підтримання обвинувачення в суді має бути об'єктивним і таким, що дає можливість виявити обставини, які викривають або виправдовують обвинуваченого, а також обставини, які пом'якшують чи обтяжують його

відповідальність [5, с. 7]; 2) право відмовитись від підтримання державного обвинувачення, що є по суті одною із форм зміни обвинувачення [6, с. 110].

Висновки. Прокурор здійснює у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням нагляд за додержанням законів під час його проведення, що забезпечує правильне застосування норм матеріального та процесуального права органами, які уповноважені здійснювати таке розслідування. Нагляд прокурора під час проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій спрямований на забезпечення вимог закону і попередження можливих порушень конституційних прав і свобод громадян, тобто прокурор таким чином виступає гарантією забезпечення законності та дотримання прав громадян. Основним обов'язком прокурора під час кримінального провадження є підтримання державного обвинувачення у суді, тому прокурор є активним учасником кримінального провадження, який, під час здійснення своєї процесуальної діяльності, повинен чітко дотримуватись норм чинного законодавства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 17.10.2021).
2. Кримінальний процесуальний кодекс. Закон України від 13.04.2012 р. № 4651 – VI. Дата оновлення: 04.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення 17.10.2021).
3. Закон України «Про прокуратуру». Закон України від 14.10.2014 р. № 1697 – VII. Дата оновлення: 11.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 17.10.2021).
4. Михайленко О. Р. Статус Генерального прокурора України: історія, теорія і сучасність. *Юридична Україна*. 2003. № 2. С. 20–25.
5. Каркач П. М. Державне обвинувачення в суді за новим кримінальним процесуальним законодавством України: навч. посіб. Харків: Право, 2013. 184 с.
6. Савицький В. М. Державне обвинувачення в суді. : навч. посіб. Харків: Наука, 1971. - 342 с.

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ

Дудник Вікторія Миколаївна,
студентка III курсу
Університету державної фіскальної служби України
Пернарівська Тетяна Петрівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри сучасних європейських мов
Університету державної фіскальної служби України

Вступ. З метою забезпечення прав і свобод громадян та досягнення справедливості має місце застосування судового процесу. Проте поряд з судовим розглядом набуває популярності медіація як швидкий та ефективний спосіб врегулювання конфліктів між сторонами.

Мета роботи. Розмежування процедур медіації та врегулювання спору судовому порядку, достатньо складне питання, яке потребує детального дослідження та достатнього обґрунтування. Доцільно розглянути правову природу медіаційної процедури, довести, що даний спосіб врегулювання конфліктів є незалежним і самостійним примирювальним засобом, який може застосовуватися нарівні з врегулюванням спору у судовому порядку.

Джерела та методи. Теоретичною основою дослідження використання медіації у вирішенні спорів та вирішення спорів у цивільному судочинстві займалися такі вчені-правознавці: Л. Андрієвська, Т. Боднар, Н. Бондаренко-Зелінська, О. Дзера, О. Землянська, О. Кармаза, Ю. Притика та інші вітчизняні вчені.

Результати та обговорення. Поняття «медіація» походить від лат. «mediate», що означає «бути посередником». У перекладі з англійської мови термін «медіація» означає посередництво, клопотання, заступництво [1, с. 119]. Вагому роль у визначенні сутності будь-якого поняття відіграють наукові погляди вчених, тому розглянемо деякі з них. В. Самохвалов визначає зміст медіації як «процес розв'язання конфлікту, в якому незалежна третя сторона,

що називається медіатором, сприяє добровільній взаємовигідній згоді під час вирішення спору між сторонами конфлікту», і як метод вирішення спорів, за яким незалежна третя особа (медіатор) допомагає сторонам дійти прийняттого варіанта вирішення спору, сприяючи їх порозумінню, вносячи ясність в узгоджені та спірні питання, допомагаючи їм зрозуміти позиції одна одної, пропонуючи варіанти врегулювання тощо [2, с. 176]. Доцільно відмітити, що медіація є ефективним альтернативним способом врегулювання спору через посередника, який не є представником публічної влади, не виконує функцій судді та не приймає остаточного рішення. Світова практика свідчить, що медіація є більш ефективною, ніж звернення до суду. Суд вважається останньою інстанцією, на яку посилаються сторони конфлікту, якщо посередництво не могло його вирішити [1, с. 119].

Одне з найважливіших місць на всіх етапах медіації займає медіатор. Згідно з ст. 1 Проекту ЗУ «Про медіацію», медіатор - незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію і не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору) [3]. Зміст роботи медіатора полягає у тому, щоб примирювальними способами дати можливість сторонам знайти оптимальний варіант вирішення справи з урахуванням інтересів обох сторін, в результаті чого буде прийняте взаємовигідне рішення для конфліктуючих сторін, яка є документально оформлена – медіаційна угода. Медіація може застосовуватися у будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських правовідносинах, а також кримінальних провадженнях та в інших сферах суспільних відносин [3]. Якщо розглядати особливості інституту медіації в цивільному судочинстві – то він має місце лише у справах позовного провадження і застосування можливе на будь-якій стадії даного провадження або за згодою сторін.

Щоб зрозуміти сутність інституту медіації варто розглянути основні принципи, на яких базується медіація як інструмент вирішення спорів. На думку Спектора О., принципи утворюють систему, що забезпечує функціонування правових інститутів» [4]. Досліджуючи медіаційну практику

зарубіжних країн, наукові праці юристів, можна визначити основні принципи медіації в цивільно-правових відносинах: власна відповідальність – сторони спору беруть на себе відповідальність при виборі способу врегулювання спору, медіатор лише побічно допомагає при визначенні такого способу; конфіденційність – полягає у тому, що інформація, щодо підготовки та проведення медіації є конфіденційною, якщо сторони не домовилися про інше. Медіатор, сторони та інші учасники медіації не мають права розголошувати інформацію щодо медіації без згоди сторін [4, с. 132]; добровільність – сторони мають право за власним бажанням як розпочинати так і припиняти процес медіації, якщо він безпосередньо стосується цих осіб. Незалежність та нейтральність медіатора – під час медіації медіатор як нейтральна третя особа повинен бути незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб [3], з даним принципом ототожнюється принцип неупередженості; структурованість медіаційного процесу – передбачає проведення процедури медіації з дотриманням певних етапів (послідовності) та рівність сторін.

З огляду на вищезазначену інформацію, можемо визначити основні завдання медіації в цивільному судочинстві: забезпечення правопорядку у суспільстві та вирішення конфліктів шляхом прийняття рішення, яке максимально задовольнить вимоги сторін, із урахуванням їх інтересів; зменшення випадків спорів, зокрема цивільно-правових.

Висновки. В результаті нашого дослідження ми з'ясували, що інститут медіації має надзвичайне важливе значення як для судочинства України так і для сфери врегулювання спорів в цілому. Варто зазначити, що медіаційна процедура має низку переваг перед судовим розглядом справи. Зокрема, це насамперед зменшення навантаження на судові органи, що забезпечить ефективність судового розгляду справ, швидкість врегулювання спору та підвищена результативність у вирішенні цивільно-правових спорів.

Література:

1. Дяченко С. В. Колькольна Н. Запровадження медіації для вирішення сімейних спорів у цивільному судочинстві України: судова практика. Юридичний науковий журнал. 2020. № 2. С. 118-121.
2. Самохвалов В. Медіація як інститут відносного й примирного правосуддя Перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів (ADR) в Україні: матеріали II Львів. міжнар. форуму (Львів, 26–29.05.2009). Львів: Львів. держ. ін-т новіт. технологій та управління ім. В. Чорновола, 2009. С. 175–178.
3. Про медіацію: Закон України. Проект № 3504 від 19.05.2020 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (дата звернення: 26.10.2021).
4. Йосипенко С. Т. Принципи медіації у приватно-правових відносинах. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2015. № 35. С. 130-133.
5. Кармаза О. О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємство, господарство і право. 2017. № 2. С. 24-28.

ЗЛОЧИНИ ТА ЇХ ВИЯВЛЕННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З РОЗПОВСЮДЖЕННЯМ ТАБЛЕТОК «ЕКСТАЗІ» З ВМІСТОМ ДИМЕТИЛАМФЕТАМІНУ (DMA)

Кучинська Ірина Вікторівна

кандидат фармацевтичних наук

провідний науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та

судових експертиз Служби безпеки України

м. Київ, Україна

Вступ. Незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів залишається домінуючою соціальною проблемою. Зловживання такими речовинами, що зачіпає людську природу та призводить до злочинності, стало серйозною проблемою у світі. Протидія цій глобальній проблемі є пріоритетним завданням діяльності правоохоронних органів всього світу. Для подолання цієї постійно зростаючої проблеми на урядовому, національному та міжнародному рівнях вживаються зусилля по скороченню виробництва, обігу та розповсюдженню заборонених речовин.

За останні роки спостерігається загальносвітова тенденція збільшення виробництва заборонених психоактивних речовин, що виробляються синтетичним шляхом. Це обумовлено їх низькою ціною та, відповідно, доступністю, що дозволяє стрімко обігнати за рівнем споживання природні наркотичні засоби.

У багатьох європейських країнах стимулятори амфетамінового ряду посідають друге місце як найбільш уживані заборонені речовини, поступаючись тільки канабісу [1]. Найпопулярніший з них – «екстазі», який у класичному варіанті містить 3,4-метилендіоксиметамфетамін (МДМА) в якості основного компоненту таблеток.

«Екстазі» використовується насамперед на дискотеках та вечірках – стимулюючий ефект дозволяє протистояти втомі, галюциногенний ефект

змушує особу більше цінувати музику, а ефект, що розгальмовує, покращує контакт з людьми.

Великий комерційний успіх, досягнутий МДМА, спонукав до пошуку інших подібних речовин. Склад таблеток «екстазі» змінювався з роками, на теперішній час МДМА не завжди присутній в них.

За даними Європейського центру моніторингу наркотиків та наркоманії (EMCDDA), склад таблеток «екстазі», що розповсюджуються в Європі за останні роки, змінився: загальний вміст МДМА знизився, до них додано низку інших контрольованих та неконтрольованих психоактивних речовин. У країнах Євросоюзу більшість проаналізованих таблеток «екстазі», що аналізуються, не містить МДМА. Під виглядом «екстазі» продаються такі психоактивні речовини: BZP, mCPP, 4-MMC, MDPV, MBDB, MDE, MDEA, DOB, MDA, PMA, DMA, TMA, метамфетамін, кокаїн або навіть ЛСД [2].

Численні аналізи, проведені в європейських країнах за останні роки, також показали наявність у таблетках «екстазі» екстрактів рослин, мінеральних порошоків, важких металів, лікарських речовин (аспірин кетамін, лідокаїн, новокаїн, ефедрин, кофеїн), справжніх отрут (стрихнін або атропін).

Всі ці речовини, які за дією в чомусь схожі на МДМА, але водночас сильно відрізняються, продаються на ринку під загальною назвою «екстазі».

Під виглядом «екстазі» на ринку заборонених речовин часто пропонуються таблетки з вмістом Диметиламфетаміну (DMA).

DMA є стимулятором класу фенетиламіну та амфетаміну, має більш слабку стимулюючу дію, ніж амфетамін або метамфетамін, викликає значно менше звикання [3], менш нейротоксичний порівняно з метамфетаміном, але зберігає деякі легкі стимулюючі ефекти [4], є контрольованою речовиною.

Окрім важливості для поліцейської розвідки, склад таблеток «екстазі» також важливий для вивчення та оцінки екстреної токсикології. Існують непоодинокі ситуації, коли пацієнт повідомляв про використання певного препарату, але симптоми отруєння були іншими. Очевидно, що споживач ніколи не знає, яка речовина міститься у таблетці, а розмаїття речовин у складі

таблеток «екстазі» може спричинити ризик отруєння. Такі таблетки «екстазі» можуть бути небезпечними для користувача, оскільки мають інший ефект і, відповідно, дозування.

Мета роботи. Через недостатність інформації про дослідження домішкового профілю таблеток «екстазі», що містять диметиламфетамін (DMA), систематизувати інформацію щодо методів його синтезу та наявних «маркерних сполук» для подальшого забезпечення інформацією співробітників правоохоронних органів та експертних підрозділів.

Матеріали і методи. Інформація з спеціалізованої літератури, вітчизняних та закордонних публікацій, інтернет джерел.

Результати та обговорення. Популярність DMA пояснюється його стимулюючим ефектом. Проведення синтезу DMA приваблює для підпільних лабораторій, оскільки певна кількість реагентів, що застосовується, не викликають ризику виявлення, процедури поведіння хімічного синтезу не вимагають багато знань з хімії, а інформація доступна в мережі Інтернет.

DMA класифікується як незаконна речовина у багатьох країнах світу. На даний час немає жодної країни, яка не мала б проблем, пов'язаних з виготовленням, незаконним обігом або зловживанням речовин амфетамінового ряду. Протягом певного часу лабораторії по виробництву DMA були зафіксовані та відповідно ліквідовані у країнах Європи, Східній та Південно-Східній Азії, на Близькому Сході [1].

Незаконно вироблений DMA (диметиламфетамін) може бути отриманий декількома синтетичними шляхами з використанням різних прекурсорів та реагентів, що призводить до появи у кінцевому продукті домішок, включаючи попередники, напівпродукти та побічні продукти реакції виробничих процесів, так званих «маркерних сполук», які є своєрідними відмітками, що орієнтують слідчого на конкретний використаний злочинцями метод отримання психотропної речовини. «Маркерні сполуки» оцінюють шляхом проведення домішкового профілювання зразків речовини.

Профілювання домішок в таблетках «екстазі», що містять DMA, може надати правоохоронним органам корисну інформацію в боротьбі з речовинами, що незаконно розповсюджуються: мережі поставок і розподіл їх на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях, методи та прекурсори, що використовуються в підпільному виробництві. Подібність або відмінності між вилученими зразками речовин можуть надати докази про зв'язки між постачальниками і користувачами, а інформація щодо синтетичних методів отримання DMA буде корисна для пошуку підпільних лабораторій шляхом моніторингу торгівлі не тільки прекурсорами, а й ключовими речовинами.

На практиці аналіз таблеток «екстазі», що містять DMA, зазвичай проводиться шляхом порівняння зовнішніх характеристик, вмісту безпосередньо DMA, ідентичності допоміжних речовин шляхом співставлення профілю домішок.

Склад цих незаконних таблеток також варіюється в залежності від способу синтезу, методів очищення, вихідних матеріалів, присутності наповнювачів та допоміжних речовин для таблетування.

Існує чимало методів синтезу / виробництва таблеток «екстазі», що містять DMA, у зв'язку з чим використовується широкий спектр прекурсорів. В нелегальних лабораторіях найчастіше застосовують методи Нагаї, Емде, Бірча [5].

Основними прекурсорами, що використовуються у виробництві DMA, є органічні речовини – метилефедрин та метилпсевдоефедрин. Перетворення цих сполук-попередників у DMA за методом Нагаї призводить до утворення двох характерних маркерних сполук: 1-пропенілбензолу та 2-пропенілбензолу, а також менш специфічної маркерної сполуки – феніл-2-пропанону [6].

Катализируемое металлами гидрирование (путь Эмде) метилэфедрина / метилпсевдоэфедрина приводит к образованию побочных продуктов хлорметилпсевдоэфедрина / хлорметилэфедрина и 1-диметиламино-1-фенил-2-хлоропропана при производстве прямого доступа к памяти [6]. Хотя эти

побочные продукты не могут быть специфическими для маршрута, они могут указывать на путь производства DMA.

Восстановление реакций Бирча метилэфедрина или метилпсевдоэфедрина до DMA обычно приводит к одному характерному соединению, 1-(1,4-циклогексадиенил)-2,2-диметиламинопропану [6].

Гідрування шляхом Емде метилефедрину / метилпсевдоефедрину, що каталізується металами, призводить до утворення побічних продуктів хлорметилпсевдоефедрину / хлорметилефедрину та 1-диметиламіно-1-феніл-2-хлоропропану – ці побічні продукти не можуть бути специфічними для вказаного шляху, вони можуть вказувати на шлях виробництва DMA [6].

За реакцією Бірча відновлення метилефедрину або метилпсевдоефедрину до DMA зазвичай призводить до однієї характерної сполуки – 1-(1,4-циклогексадиєніл)-2,2-диметиламінопропану [6].

У процесі синтезу DMA використовують різні розчинники. Судово-криміналістичне дослідження таблеток на предмет вмісту залишків розчинників дає інформацію слідчому про методи виробництва та сприяє вибору можливих методів моніторингу або регулювання певних органічних розчинників. У процесі кристалізації сліди цих розчинників можуть захвачуватися кристалами і залишатися під час процесу таблетування. Інформація може бути корисною під час проведення розслідувань при пов'язуванні конкретних зразків між собою, справ або підозрюваних, для розуміння типу та масштабу виробництва.

Перед пресуванням таблетки «екстазі» до основного компоненту можуть бути додані кофеїн, фенацетин, ацетамінофен та ацетилсаліцилова кислота, нейтральні добавки, такі як глюкоза, лактоза, фруктоза, маніт, сорбіт та інозит або допоміжні речовини, що включають в'язучі, целюлозу, крохмаль, глюкозу, тальк і солі стеарату, барвники та ароматизатори, кожен з яких виконує різну функцію у загальному процесі виробництва та подальшому розпаді таблеток в організмі. Допоміжні речовини використовуються виробником для надання достатньої маси таблетці. Такі фактори та варіації домішок можуть виявитися корисними для отримання цінної довідкової інформації криміналістами

відносно вилучених зразків та, можливо, їх походження. Підпільні виробники часто використовують дешевші, більш доступні допоміжні речовини.

Висновки. Таким чином, домішки є найінформативнішими компонентами зразків заборонених речовин. Профілізації підлягають як органічні, так і неорганічні компоненти таблеток. Їх склад залежить від таких факторів, як шлях та умови проведення синтезу, ступінь чистоти реагентів, каталізаторів, методів та якості очищення сирого продукту, здібності хіміка.

Система профілювання має важливе значення для слідства, дозволяє визначати шлях синтезу, ідентифікувати зразки та джерела походження активної речовини та прекурсорів. Зв'язки, встановлені за допомогою профілювання, в поєднанні з традиційною інформацією, можна використовувати для кращого розуміння структури ринку та реалізації стратегій розслідування.

Розглянуті вище аспекти підкреслюють важливість взаємодії слідчих та оперативних служб із судово-експертними установами в процесі ефективного виявлення та припинення злочинів, пов'язаних із розповсюдженням таблеток «екстазі», до складу яких входить DMA.

Список літератури

1. 2021 World Drug Report, United Nations Publications 2021, ISBN 9789211483611.
2. EMCDDA. EU drug markets report: a strategic analysis. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2013 (available online).
3. Witkin J.M., Ricaurte G.A., Katz J.L. Behavioral effects of N-methylamphetamine and N,N-dimethylamphetamine in rats and squirrel monkeys. *Journal of Pharmacology and Experimental Therapeutics*. 1990. № 3 (253). P. 466-474.
4. Kuwayama K., Tsujikawa K., Miyaguchi H. Identification of impurities and the statistical classification of methamphetamine using headspace solid phase microextraction and gas chromatography-mass spectrometry. *Forensic Science International*. 2006. № 160. P. 44-52.

5. Stojanovska N., Fu S., Tahtouh M., Kelly T., Beavis A., Kirkbride K.P. A review of impurity profiling and synthetic route of manufacture of methylamphetamine, 3,4-methylenedioxymethylamphetamine, amphetamine, dimethylamphetamine and p-methoxyamphetamine, *Forensic Science International*. 2013. № 1-3 (224). P. 8-26.

6. Barker W.D., Antia U. A study of the use of Ephedra in the manufacture of methamphetamine. *Forensic Science International*. 2007. № 166. P. 102–109.

ЩОДО ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ ПОКРАЩЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ У ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Лавроненко В. О.,
курсант II курсу
факультету досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Петрушин Д. В.,
науковий керівник,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту
доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх

Поліція щоденно стикається зі складними ситуаціями в період проходження службової діяльності. Такі ситуації завжди вимагають відповідної фізичної підготовленості правоохоронця.

Однак, навіть попри добру фізичну розвиненість, поліцейський зі своїм напруженим графіком, постійною завантаженістю, незбалансованим харчуванням не в змозі виконувати свої професійні обов'язки на достатньому рівні.

Слід звернути увагу на те, що в більшості випадках необхідні фізичні навички та здібності поліцейським прививають в період навчання за допомогою викладання спеціальних дисциплін.

На наш погляд, одним з пріоритетних напрямків змінення вищевказаної ситуації є пошук шляхів вдосконалення рівня індивідуальної фізичної підготовки курсантів на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки.

Аналізуючи деякі наукові дані, ми дійшли висновку, що не існує єдиного методу визначення фізичної працездатності, але він пов'язаний з поняттями фізичної витривалості та фізичної підготовленості та загалом дає загальний рівень фізичної підготовленості. Крім того, фізична працездатність

характеризується певними характеристиками, такими як: фізична підготовленість, антропометричні параметри, сила та витривалість м'язів, нервово - м'язова координація (спритність), стан опорно-рухового апарату (гнучкість), рівень функціонального стану серцево-легеневої системи. [1, с. 34].

Слід зазначити, що оцінка рівня фізичної підготовленості базується на результатах конкретних показників. На думку вчених, це не правильний підхід, оскільки людський організм - явище непередбачуване.

Щодо фізичної працездатності працівників поліції, то її слід розвивати у період навчання, коли вони мають особливі умови навчання, які проявляються у викладанні спеціальних дисциплін та обрання відповідного рівня навантаження задля виховання певних здібностей та навичок, які стануть в нагоді у подальшій практичній діяльності.

Для більш ефективного розвитку рівня фізичної підготовки правоохоронців слід враховувати спеціальні резервні можливості органу. Ці можливості потрібно розвивати, особливо в поліції.

Під час навчального процесу поліцейські можуть використовувати специфічні та неспецифічні методи відновлення після тренування. До неспецифічних засобів належать:

- навчально-методичні - зміна інтервалу відпочинку між повтореннями окремих вправ
- лікувально-біологічні засоби-харчування (залежно від навантаження), тип масажу, використання ванн, музикотерапія, застосування ліків та вітамінів [2,с. 97].

До специфічних методів відновлення також відносяться: низькоінтенсивні вправи, фізичні вправи та участь у спортивних фестивалях.

Отже, дотримання розглянутих вище засобів відновлення фізичної працездатності, дозволить підвищити рівень розвитку фізичної витривалості та підготовленості поліцейського, що в подальшому буде сприяти більш ефективному виконанню професійних обов'язків, та більш ефективнішій фізичній підготовці працівників МВС України.

Список використаної літератури:

1. Коц Я. М. Спортивная физиология: учебник для институтов физической культуры. Москва: Физкультура и спорт, 1998. 202 с.
2. Лубышева Л. И. Социология физической культуры и спорта: учеб. пособие. Москва: Академия, 2001. 240 с.

МЕДІАЦІЯ У КРАЇНАХ АНГЛО-САКСОНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ СІМ'Ї: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЯК УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Мічурін Євген Олександрович

д. ю. н., професор

Худик Василиса Геннадіївна,

Порошина Альона Сергіївна

Студенти

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Вступ. Найбільш поширеним способом вирішення правового конфлікту є звернення до суду. Однак у зв'язку з великим навантаженням на судову систему, виникає необхідність пошуку іншого дієвого методу вирішення правових конфліктів. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів є відносно новим явищем у юридичному колі. Особливо гостро проблема застосування постає в Україні, бо у державі на сьогодні відбувається активне становлення інституту медіації, поєднане із зростанням ролі приватного права та розвитком механізмів захисту прав та інтересів суспільства. Тому важливим є дослідити зарубіжний досвід застосування інституту медіації та можливості її впровадження в Україні.

Мета роботи. Дослідження медіації як способу альтернативного розв'язання конфлікту в країнах англо-саксонської правової сім'ї та можливості впровадження їх досвіду в українські реалії.

Матеріали та методи. Вагомий внесок у розвиток дослідження про інститут медіації мають роботи науковців, як С. Баран, Х. Бесемер, А. Виприцький, Ю. Зазуляк, М. Колеснікова, М. Логвиненко, Т. Подковенко, М. Поліщук, В. Ровенська, Е. Фокин, А. Шаповалова та інші. Також попри великий ступінь уваги юридичної спільноти до тематики медіація, питання досвіду зарубіжних країн та українських перспектив застосування медіації як способу альтернативного вирішення конфлікту залишається ще недостатньо обґрунтованим.

Для реалізації мети дослідження на різних етапах роботи залучатимуться загальнонаукові методи, зокрема: спостереження, опису, аналітико-синтетичний, порівняльний, класифікації, індуктивний та дедуктивний.

Результати та обговорення. Англо-саксонська правова сім'я – це правова сім'я, що характеризується сукупністю таких ознак:

- несистематизованість і некодифікованість норм права;
- основним джерелом права є судовий прецедент;
- статутне право (statut law), тобто законодавчі акти, ухвалені парламентом, хоч і має тенденцію до зростання питомої ваги в системі джерел права, проте не витісняє прецедентного права.

На сьогодні система загального права є поширеною в Англії, Сполучених штатах Америки, Канаді та інших країн. Інститут медіації у даних країнах набуває тут важливого значення, оскільки у межах даної правової сім'ї відбувається становлення сучасного значення медіації як альтернативного способу розв'язання конфліктів.

Розгляну досвід медіації як альтернативного способу вирішення конфлікту у наступних країнах: Сполучені Штати Америки, Великобританія, Канада та Австралія.

1. Сполучені Штати Америки.

У Сполучених Штатах впровадження різних моделей медіації можна простежити з найдавнішої історії країни – вирішення суперечок, що застосовуються в суспільстві корінних американців. Так концепція медіації, яку фінансує суд, була запропонована вже першими поселенцями з Англії.

На сьогодні медіація у Сполучених Штатах Америки є загальним явищем у цивільних та адміністративних справах. На медіацію широко покладаються, щоб полегшити навантаження на суди та як засіб для більш економічного вирішення суперечок між сторонами, ніж судовий процес. Переваги державної політики від зменшення кількості відсталих справ у судах є значними. Подібним чином медіація зменшує витрати на вирішення спору, оскільки медіація є менш дорогою, ніж висока вартість судового процесу. Зменшення

навантаження на судову систему є можливим завдяки політиці «суду з безліччю дверей». Тобто стороні конфлікту надається можливість вибору інституції за захистом своїх порушених прав – «дверей»:

- двері «медіації»;
- двері «третейського суду»;
- двері «судового розгляду».

Медіація у Сполучених Штатах Америки характеризується як добровільний процес, у якому на медіатора покладено обов'язок допомогти сторонам конфлікту добровільно урегулювати проблему.

Процедуру медіації охарактеризовано у «Єдиному акті про медіацію 2001 року». Що стосується процесу медіації в США, слід зазначити, що сторони, як правило, розташовані в окремих кімнатах, і це дозволяє посереднику розмовляти з кожною стороною по черзі, намагаючись знайти рішення. Процес починається з підготовчого (вступного) засідання, в якому обидві сторони можуть брати участь самостійно або зі своїми адвокатами. Цей етап є дуже важливою частиною процесу, оскільки обидві сторони мають можливість почути та оцінити позицію іншої сторони до початку медіації.

2. Велика Британія.

Впровадження медіації у Великій Британії відбулося у 1990-х роках. Активне впровадження інституту стало можливим завдяки опублікуванню у 1995 році Проміжного звіту про доступ до правосуддя лорда Вульфа. Філософія його методу полягала в тому, що людей слід заохочувати якомога більше вирішувати суперечки.

Медіація на сьогодні є формою ADR. Суть процедури вирішення правового конфлікту полягає у тому, що сторони спору мають змогу звернутися до посередника з метою розв'язання суперечки між ними.

Також у Великобританії існує спеціальна послуга – гаряча лінія, за допомогою якої можливо зателефонувати з будь-якої точки країни, описати суперечку, свої уподобання щодо посередника, і вам запропонують список професіоналів, які відповідають заявленим вимогам. Щодо обов'язковості

провадження процедури медіації, у Сполученому Королівстві застосовується компромісний варіант: якщо одна зі сторін відмовилася від процедури медіації, запропонованої судом, вона повинна нести всі судові витрати, навіть якщо вона виграє справу.

З метою популяризації медіації у країні діють Центр ефективного вирішення спорів (Centre for Effective Dispute Resolution — CEDR), Рада цивільної медіації (Civil Mediation Council) та «Цивільний каталог медіаторів». CEDR готує медіаторів і надає консультаційні послуги щодо вирішення спорів шляхом медіації. Civil Mediation Council займається внутрішніми питаннями діяльності медіаторів. «Цивільний каталог медіаторів» є національною гарячою лінією, що надає допомогу у вирішенні питань щодо медіації.

3. Канада.

Протягом значного періоду часу медіація як альтернативний спосіб вирішення конфліктів застосовувалася лише при вирішенні трудових (колективних) та приватних спорів. Впровадження медіації у правову систему було неприйнятним явищем, оскільки суперечило традиції правової культури країни – розгляду правових спорів у судовому порядку.

Лише у 1994 році було розроблено перший пілотний проєкт щодо медіації у цивільних та комерційних спорах. Згодом у місті Монреаль було створено Центр медіації (Mediation Service). У 2001 році завдяки праці Комітету з удосконалення цивільного судочинства у провінції Квебек (Committee for revision of civil procedure in Quebec) було запропоновано та впроваджено наступні моделі медіації:

- судова медіація – вирішення спору у межах судового процесу, де суддя виступав у ролі медіатора;
- присудова медіація – сторони конфлікту можуть звернутися до суду з метою призначення посередника;
- приватна медіація – сторони самостійно обирають модель медіації та посередника.

На сьогодні у Канаді поширеною є судова медіація. Однак у зв'язку із спробами вирішення проблеми перевантаження судів, останнім часом активно залучаються також медіація із можливістю застосування сторонами конфлікту різних моделей посередництва.

Правову основу діяльності медіаторів у Канаді складають Цивільно-процесуальний кодекс провінції Квебек, Правила цивільного судочинства в Онтаріо тощо. Таке правове урегулювання процедури медіації пояснюється спрямованістю державної політики Канади в урегулюванні правових конфліктів у приватному спосіб – за домовленістю сторін із урахуванням традицій та переконань мешканців провінцій. Загальними рисами правового регулювання усіх провінцій є визнання загальних засад медіації (добровільність, конфіденційність, нейтральність та неупередженість).

4. Австралія.

У 1980-х роках із впливом досвідом Сполучених Штатів Америки на території Австралії почалося впровадження медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів.

У 1997 році було прийнято закон Австралійської столичної території №61 «Про медіацію». У 2005 році було прийнято Акт про медіацію, відповідно до якого під медіацією розуміють «зустріч осіб, які перебувають в стані конфлікту, і медіатора з метою вирішення конфлікту за допомогою медіації та включають в себе будь-які дії з метою:

- організації такого зібрання в незалежності від того, чи було воно успішним, чи ні;
- рішення будь-якого питання або проблеми, що виникли на зустрічі».

У країні діє Національна консультативна рада з альтернативного вирішення спорів (NARDAC). NARDAC займається створенням рекомендацій, правил та кодексів, що регулюють питання медіації. Водночас питання реєстрації медіаторів здійснюється виключно уповноваженим відомством для реєстрації – організацією, що оголошується міністром письмово.

Тож, інститут медіації є доволі поширеним джерелом у країнах Common Law. Досвід Сполучених Штатів Америки, Великобританії, Канади, Австралії є різноманітним та унікальним. Однак можливо виділити загальні особливості для інституту посередництва у країнах загального права.

Загальні особливості медіації для країн англо-саксонської правової сім'ї:

- поширення медіації як альтернативного способу вирішення правових конфліктів, як правило, виникало за потреби врегулювати трудові та інші колективні суперечки, а згодом поширювалося на інші види конфліктів;

- процедура медіації є конфіденційною та винятковою, тому в актах законодавства закріплюються лише загальні поняття та принципи цього альтернативного способу вирішення конфліктів;

- вплив традицій та звичаїв на правову культуру зумовлює існування судової медіації, а також присудової (у Канаді);

- з метою систематизації набутого досвіду у країнах існують консультативні ради та центри медіації, які створюють рекомендації щодо діяльності медіаторів;

- медіація не є примусовою процедурою та здійснюється добровільно за волевиявленням сторін;

- функціональне забезпечення медіації здійснюється також завдяки додатковим можливостям – створення гарячої лінії (Великобританія), громадські центри (Канада, Сполучені Штати Америки).

Висновки. Медіація в Україні досі не має чіткого законодавчого закріплення, однак у практичній площині інститут існує понад 20 років. Водночас відсутність спеціального закону призводить до наступних проблем: законодавчо не закріплено поняття «медіатор», низька поінформованість громадськості про медіацію, перенавантаженість судової системи, низька правова культура та формування недовіри до органів публічної влади та медіатора.

Серед перспектив впровадження медіації є вирішення певного кола питань: легітимації медіатора як професії, сприяння поінформованості

населення про медіацію як альтернативний спосіб вирішення правових конфліктів та інші. Імплементация спеціального закону про медіації в Україні вплине також на сфери економіки, політики, соціології тощо.

З метою ефективного здійснення процедури медіації в Україні, варто залучати досвід зарубіжних країн. Підвищенню рівня довіри та поінформованості громадськості сприятиме досвід Великої Британії – створення гарячої лінії. З метою розвантаженості судової системи ефективним буде застосування політики у питаннях посередництва Сполучених Штатів Америки «суду з безліччю дверей». Важливим при боротьбі із неприйнятністю населення інституту медіації буде досвід Канади.

Тож, досвід зарубіжних країн континентального та загального права є досить різноманітним. Тому можливим є його адаптація та застосування в національній системі України. Однак питання про впровадження зарубіжного досвіду при створенні спеціального Закону України «Про медіації» ще потребує подальшого дослідження.

РОЗВИТОК СИЛОВИХ ЯКОСТЕЙ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК УМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

Сідельніков Ігор Олексійович

доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки,

Лимар Олег Анатолійович

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки,

Войтенко Владислав Андрійович

курсант 2 курсу

Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

м. Сєверодонецьк, Україна

Вступ. Становлення України як правової держави не можливе без вирішення проблеми забезпечення особистої безпеки її громадян. Це питання має безпосереднє відношення до працівників Національної поліції. Виконуючи повноваження, покладені на них законом, вони й самі нерідко стають потерпілими від злочинів. За статистичними даними Офісу генерального прокурора України протягом 2020 року було зареєстровано 1381 злочин, де потерпілими були працівники МВС та Національної поліції [1]. Формування навичок особистої безпеки поліцейського перебуває в прямій залежності від розвитку його фізичних якостей. Навички, необхідні в повсякденній діяльності й у разі виникнення екстремальних ситуацій залежать від розвитку таких якостей, які забезпечують перевагу в силовому протистоянні правопорушникові [2, с. 50].

Тому питання розвитку силових фізичних якостей як однієї з умов формування навичок особистої безпеки поліцейських не втрачає своєї актуальності й потребує знаходження ефективних способів вирішення.

Розвитку силових якостей працівників поліції присвячено значну кількість наукових досліджень. Так, ґрунтовно розкрито окремі аспекти розвитку фізичної сили в роботах таких учених, як В. Дідковський,

В. Бондаренко, О. Кузенков, С. Решко, Г. Бикова та ін. Д. Кисленко та С. Бутов присвятили дослідження розвитку сили майбутніх правоохоронців у зв'язку із застосуванням прийомів фізичного впливу. В. Грибан вивчав фізіологічні основи фізичної підготовки поліцейських, у тому числі й силової. Дослідження проблеми розвитку фізичної сили для забезпечення особистої безпеки поліцейського значно доповнюють наявні наукові розвідки.

Мета роботи. Метою даної роботи є аналіз питання розвитку силових фізичних якостей як однієї з умов забезпечення формування навичок особистої безпеки поліцейського та визначення ефективних шляхів цього процесу на заняттях зі спеціальної фізичної підготовки.

Результати й обговорення. Специфіка службової діяльності підрозділів Національної поліції України вимагає від сучасного працівника володіння розвиненими фізичними якостями, серед яких важливе значення має сила, сутність якої полягає в здатності переборювати опір чи протидіяти йому завдяки роботі м'язів. Сила є базовою фізичною якістю людини, на основі якої розвиваються витривалість, швидкість, вона тісно пов'язана з гнучкістю та спритністю [3, с. 440].

На думку науковців, добре розвинені м'язи тулуба й кінцівок, що забезпечують високий рівень силової підготовки, значно підвищують ефективність застосування заходів фізичного впливу, дозволяють попередити травмування та зберегти життя при затриманні правопорушників, а недостатній розвиток силових якостей суттєво знижує техніко-тактичні можливості поліцейського, може призвести до травмування та нездатності захистити себе й затримати правопорушника [4, с. 196].

За даними наукових досліджень, найбільш сприятливим періодом для розвитку силових фізичних якостей є вік, починаючи з 17-18 років, коли вага м'язів становить майже половину ваги тіла. У цей час значно поліпшується пристосованість організму до фізичного навантаження. Але, незважаючи на те, що фізичний розвиток організму та формування органів і систем організму до 17-18 років досягає такого ж рівня, як у дорослих людей, функціональні

можливості організму юнаків ще набагато нижче, ніж в осіб більш зрілого віку. Максимальний прояв сили м'язів спостерігають у перший період зрілого віку (23-25 років у жінок і 26-30 років у чоловіків). Тож, вік курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання є сенситивним щодо розвитку силових якостей. Але, зважаючи на спостереження лікарів, людина, яка займається фізичними вправами, у тому числі й силовими, має пам'ятати про поступовість нарощування навантажень [5, с. 282-283].

Не вдаючись до фізіологічних особливостей, зазначимо, що людина здатна виявляти різні види силових якостей. Так, найвищі можливості, які можна виявити під час максимального скорочення м'язів, називають максимальною силою. Швидкісна сила полягає в здатності одночасно нервової та м'язової системи до виявлення можливого потенціалу за максимально короткий час. Різновидами швидкісної сили є вибухова, що пов'язана з її виявленням в умовах великого опору, та стартова, що виявляється під час протидії невеликому й середньому опорі й має високу початкову швидкість. Однією з важливих якостей сили є силова витривалість – здатність долати втому, виконувати якнайбільше повторів рухів або протягом тривалого часу чинити силову протидію зовнішньому опорі [2, с. 50].

Під час занять зі спеціальної фізичної підготовки слід пам'ятати, що сила може проявлятися як у статичному режимі роботи м'язів, коли їх довжина не змінюється, так і в динамічному - коли при напруженні вони змінюють свою довжину. Для динамічного режиму характерно два варіанти роботи м'язів: переборюваний, коли опір долається напруженням м'язів при зменшенні їх довжини, і поступливий, якщо протидія відбувається при одночасному розтягуванні м'язів.

Особиста безпека поліцейського під час фізичного протиборства з правопорушником залежить від розвитку в нього всіх видів сили. Так, стартова сила, забезпечує ефективне виконання ударних дій, поступальна сила – захисних, а здатність швидко змінювати режим із поступального на переборюваний режим м'язової роботи дає можливість виконати блок і перейти

до атакуючих дій. Дії, пов'язані з виконанням кидків, зміною позицій, переміщенням, залежать від вияву вибухової сили. При безпосередньому зіткненні з супротивником під час ближнього бою результат силового протиборства буде залежати від максимальної сили, що виявляється в повільних рухах. А значна силова витривалість необхідна при активному веденні рукопашної сутички тривалістю вже 1-2 хв. Для розвитку силових якостей застосовуються статичні та динамічні вправи. Виконання статичних вправ вимагає створення ізометричної напруги у вигляді обтяження закріпленими предметами чи їх підняття, наприклад, упори та утримання на певній висоті чи під певним кутом. Динамічні вправи передбачають вправи з подолання ваги власного тіла (віджимання, підтягування, стрибки тощо); вправи із зовнішнім опором, для створення якого використовують вагу предметів (штанги, гантелі), протидію партнера, метання та штовхання снарядів, опір пружних предметів (гумові амортизатори, еспандери), опір зовнішнього середовища (наприклад, біг по глибокому снігу), тренажери тощо [2, с. 51].

Наведемо приклади деяких вправ на розвиток фізичної сили. Так, досить відомими є загальні підготовчі силові вправи з подоланням ваги власного тіла: різні варіанти згинання і розгинання рук в упорі лежачи; з положення лежачи на спині згинання тіла в положенні сидючи під кутом (у тому числі повертати тулуб ліворуч і праворуч); згинання й розгинання рук в упорі на брусах; підтягування на перекладині середнім, вузьким чи широким хватом (зверху і знизу); підйоми силою на перекладині; підйоми прямих ніг до перекладини; різні види стрибків. Серед вправ із зовнішнім опором відомі метання та штовхання снарядів (набивних м'ячів, ядра, важких каменів), що виконуються обома руками вперед із-за голови, назад через голову, вперед знизу, збоку, від грудей, однією чи двома руками тощо. Для вправ із використанням опору пружних предметів є характерним використання тугої гуми чи довгого еспандера. Вправи з обважнюваннями та вправи на тренажерних пристроях є універсальними, бо впливають як на малі, так і на великі групи м'язів. Вони

сприяють розвитку максимальної сили, силової витривалості, збільшення маси м'язів тощо. На думку фахівців, штанга та гантелі на сьогодні залишаються кращими засобами для розвитку сили [2, с. 52-55].

В. Бондаренко та ін. пропонують кілька методів розвитку силових якостей із використанням обважнювання. Сутність ізометричного методу полягає в напруженні м'язів при нерухомому положенні суглоба з невеликою кількістю повторів (до 10-15) та невеликою тривалістю (5-10 с) для розвитку максимальної сили і 15-40 с – для розвитку силової витривалості. Особливість ізотонічних методів (повторних, максимальних, динамічних зусиль) – у виконанні динамічних вправ при постійній величині обважнювання. Під час застосування методу повторних зусиль, коли вага нижча за граничну, обов'язковим є виконання вправ «до відмови» або «скільки зможеш і ... ще три рази». Кількість підходів та перерви для відпочинку можуть змінюватися. Цей метод має свої недоліки (енергозатратність, зниження, унаслідок втоми, збуджуваності ЦНС) й переваги (сприяє збільшенню м'язів, має оздоровчу спрямованість, можливість контролювати техніку виконання тощо). Метод максимальних зусиль використовують достатньо підготовлені особи для розвитку максимальної сили, під час якого втома настає швидше. Метод динамічних зусиль використовують для розвитку здатності швидкого вияву сили, що є важливим при застосуванні прийомів фізичного впливу [2, с. 53].

Фахівці наполягають на тому, що під час розвитку силових якостей слід дотримуватися ряду рекомендацій: тренування варто починати з помірних обважнювань; слід відразу відмовитися від будь-якої вправи, що завдала хоча б незначного болю; поява слабкого болю у м'язах після кількох занять свідчить, що вправи позитивно вплинули на м'язи; під час виконання вправ із обважнюваннями важливо правильно дихати, аби не знепритомніти; вправи виконувати плавно й ритмічно; навантаження підвищувати поступово шляхом збільшення ваги обважнювань, збільшення кількості повторень із обраною вагою в кожній вправі, зменшення тривалості відпочинку між підходами, збільшення кількості підходів тощо [2, с. 55].

Крім того, теорією й практикою доведено, що для курсантів силові вправи є своєрідним тонізуючим засобом, що покращує самопочуття. Достатня сила м'язів та їх високі еластичні властивості й міцність є профілактичним засобом від травм, підвищує адаптацію до додаткового навантаження екіпірування (бронежилет, каска, зброя, кайданки, важке взуття тощо) [4, с. 197].

Проте, на думку фахівців, навіть вияв високих силових результатів загальнопідготовчого характеру не гарантує ефективного застосування прийомів фізичного впливу та самозахисту в умовах фізичного протистояння правопорушникові. Причиною цього є відсутність взаємозв'язку між фізичною силою та технікою виконання прийомів фізичного впливу. Саме тому спеціальна фізична підготовка повинна здійснюватися в тісному взаємозв'язку з тактико-спеціальною підготовкою та іншими спеціальними дисциплінами [4, с. 01].

Слід зауважити, що на можливість появи небезпеки щодо життя і здоров'я правоохоронця впливають такі ситуативно-психологічні чинники, як переоцінка своїх можливостей; впевненість у тому, що форма є гарантом безпеки; відсутність почуття небезпеки; втрата пильності; перевтома, конфлікти на службі тощо [7, с. 271-272].

На думку А. Павлової, у поліцейських важливо розвивати такі якості, як сила, спритність, швидкість, витривалість. А посилена м'язова робота, за словами дослідниці, сприяє покращенню роботи серцево-судинної системи, що, у свою чергу, допомагає поліпшити настрій, створює відчуття бадьорості, призводить до підвищення життєдіяльності всього організму [8, с. 311-313].

Для ефективного розвитку фізичної сили поряд із удосконаленням техніки прийомів фізичного впливу рекомендують використовувати деякі спеціально-підготовчі вправи: імітація ударів рукою та ногою з додатковими обважнюваннями (манжетами, накладками, гантелями, гумовими амортизаторами); удари молотком послідовно лівою і правою рукою (виконуються в автопокришку в повільному, середньому й високому темпі у різних стійках); махи ногами з додатковими обважнюваннями або подоланням

опору гумового амортизатора; відпрацювання прийому фізичного впливу з партнером із більшою вагою тощо [4, с. 203].

Висновки. Отже, питання розвитку силових фізичних якостей курсантів поліції, з огляду на статистичні дані останніх років, вимагає пильної уваги й пошуку ефективних шляхів вирішення. На сьогодні найбільші можливості щодо розвитку сили забезпечують заняття зі спеціальної фізичної підготовки у тісному взаємозв'язку з іншими спеціальними дисциплінами. Зважаючи на те, що вік курсантів ЗВО МВС України є сприятливим для розвитку силових фізичних якостей, необхідно систематично, із урахуванням наявних методичних рекомендацій та порад науковців і практиків, забезпечувати їх розвиток, оскільки саме вони є однією з умов формування навичок особистої безпеки поліцейського.

Література:

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. Офіс генерального прокурора України. Сайт URL : https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення 11.10.2021).

2. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ. 2019. 98 с.

3. Боровик М. О. Методика розвитку фізичної витривалості курсантів ВНЗ МВС України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 52 (105). 2017. С. 439-445.

4. Кисленко Д. П., Бутов С. Є. Розвиток сили в майбутніх правоохоронців ВНЗ МВС України у зв'язку із застосуванням прийомів фізичного впливу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 2. 2015. С. 195-206.

5. Грибан В.Г. Фізіологічні основи фізичної підготовки поліції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 2. 2016. С. 281-286.

6. Розвиток фізичних якостей здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України: метод. рек. Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2021. 108 с.

7. Анісімов Д. О. Застосування фізичної сили як складова особистої безпеки поліцейського: шляхи вдосконалення. *Молодий вчений*. №2. 2020. С. 270-272.

8. Павлова А. В. Удосконалення фізичної підготовки поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків. 2020. С. 311-313.

ПОНЯТТЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Шуліма Альона Олександрівна

Аспірант

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Вступ. Наявні практичні виклики, з якими стикається законотворча практика, дозволяють виокремити низку напрямів новітніх наукових досліджень, які можна вважати певним викликом традиційним парадигмам. У частині вивчення темпоральних характеристик закону можна відзначити такі:

- застосування принципу *lex ad praeteriam non valet* у контексті пошуку балансу між негайною та перспективною дією закону в часі: дослідження, спрямовані на пошук рівноваги між наміром законодавця якнайшвидше змінити правове регулювання та необхідністю збереження правової статусу суб'єкта правовідносин або його правової певності в сталості регулювання;

- розмежування питання набрання чинності законом та введення його в дію: дослідження, спрямовані на науково-практичне вивчення питань розмежування в часі моментів набрання чинності та введення в дію при запровадженні нового регулювання з метою здійснення органами державної влади необхідних організаційних та підготовчих дій, необхідних для належного запровадження нового регулювання;

- застосування тимчасового, в тому числі експериментального, регулювання: дослідження, направлені на наукове вивчення підстав та меж тимчасового, в тому числі експериментального, законодавства для розв'язання практичних проблем, що потребують нагального законодавчого врегулювання.

Вирішення політико-правових конфліктів, запровадження експериментів щодо економічного сприяння тій чи іншій галузі або регіону, впровадження нового регулювання для інноваційних продуктів або нових інструментів регулювання для вже існуючих правовідносин – це не вичерпний перелік

випадків, коли інструменти тимчасового правового регулювання дають змогу розв'язати проблему більш-менш оперативно.

Мета роботи. Проаналізувати суть експериментального законодавства та перспективи його впровадження.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети використовувалися порівняльний метод, аналіз і синтез.

Результати і обговорення. Аналогічно тому, як запуск певних інноваційних продуктів зазвичай потребує випробувань та виправлень на початкових етапах запуску, запровадження тестового періоду для інноваційного правового регулювання може уможливити мінімізувати політичні, економічні та соціальні ризики при впровадженні такого регулювання. Сам фактор тимчасовості регулювання, що запроваджується, сигналізує суспільству, з одного боку, про спроможність влади вирішувати нагальні виклики, з іншого – надсилає сигнал про те, що тимчасовість запровадженого регулювання є свого роду тестовим періодом обраної на певний час політики. Таким чином, тимчасове регулювання дозволяє зрушити ті «застиглі» кейси, коли вчасне правове регулювання гальмується через надмірні вагання законодавця в пошуках «ідеального» варіанта та в умовах неготовності до впровадження експериментальних або інноваційних підходів у нормативному регулюванні.

Попри певну новітність порушеної проблематики Дж. Фінн, досліджуючи питання тимчасового, зокрема експериментального, законодавства вказує на те, що такий приклад можна знайти ще в античній Греції, у колоніях Великобританії ще в XVII ст., зокрема і в американській [1]. У наш же час тема тимчасового законодавства стала активно розроблятися правниками порівняно нещодавно [2].

Брак дослідницького інтересу до теми тимчасового (експериментального) законодавства, який тривав достатньо довго, зумовлений, на думку Ф. Феген, певними критичними сумнівами щодо цього інституту [3]. Загалом у науковців існує певна недовіра до такого інструменту як тимчасове (експериментальне) законодавство. Це базується на побоюваннях, що така практика може відкрити

шлях до прийняття непередбачуваних правил, безпринципного законодавчого компромісу і загрожуватиме фундаментальному принципу верховенству права [4].

Тимчасове, а ще більшою мірою саме експериментальне, законодавство кидає виклик таким безспірним основам як довгострокова концепція визначеності закону. У той час як зазвичай закони повинні мати довгострокову дію, бути передбачуваними і недискримінаційними експериментальне законодавство має обмежений (хоч і наперед визначений) термін дії, а також часто базується на винятках із загального законодавчого регулювання.

На думку А. Каноса, з точки зору традиційного юридичного підходу тимчасове (експериментальне) законодавство розуміється як внутрішня суперечність [5, р. 12].

По-перше, як вже зазначалося вище, певна суперечність є в самому факті тимчасовості (по суті, строковості) нормативно-правового регулювання, адже зазвичай законодавство сприймається як джерело стабільності та прогнозованості. За загальноприйнятими підходами досягнення цієї стабільності потребує забезпечення спадковості законів, обмеження кількості поправок до них. Це означає, що законодавці мають діяти так, ніби вже на момент підготовки законопроекту знають про всі можливі відповідні обставини. У комплексі з тезою про те, що громадяни повинні чітко розуміти, що вимагає закон, які можливості він їм надає для реалізації своїх прав [6, р. 677, 681], такий класичний підхід дає відчуття правової певності. Проте в частині незмінності законодавства цей аргумент «розбивається» об реалії надчасних змін у правовому регулюванні, яке має місце в наші дні. В частині ж спадковості він дійсно порушує важливу проблему: запроваджуючи тимчасове, зокрема експериментальне, законодавство нормотворець має відразу спрогнозувати та змодельювати, яким буде перехід від такого регулювання після закінчення своєї тимчасової дії.

По-друге, сфера можливого застосування тимчасового законодавства є доволі широко, бо часто включає не тільки тимчасове регулювання на рівні

закону, а й тимчасове спеціальне регулювання певних правовідносин підзаконними актами (вторинним законодавством). Таке регулювання, як правило, стосується обмеженого кола суб'єктів та полягає у відході від низки положень законодавства чи стандартів для випробовування нових правових підходів або регулювання нових продуктів чи послуг. У результаті законодавець має змогу, з одного боку, отримати більше інформації про наслідки впровадження тих чи інших правових норм із мінімальним негативним впливом на суспільство [7], з іншого – може мати критику щодо недодержання принципів формальної законності та недискримінації.

Слід зазначити, що поняття «тимчасове законодавство» та «експериментальне законодавство» дуже часто використовуються як синоніми. При цьому останнім часом все більше використовується саме термін «експериментальне законодавство», зокрема аби уникнути певної ілюзорності регулювання в разі його тимчасовості. Проте за природою застосування такого інституту тимчасове законодавство правильніше було б поділяти на експериментальне, проміжне та мораторне, приклади яких будуть показані далі в цій статті.

У найбільш загальному вигляді під тимчасовим законодавством можна розуміти закони (чи положення всередині законів), які є чинні лише на певний період часу, після закінчення якого вони втрачають чинність, якщо не буде продовжено термін їхньої дії. Тимчасове законодавство, як правило, містить вказівку про «завершення терміну дії» або «термін дії», які обмежують термін їх чинності [8].

Типовими вказівками про завершення дії закону прямо зазначається, що закон чи його частина втрачає чинність у конкретний день чи після визначеного періоду [9]. Однак є альтернативні способи надати тимчасову чинність законам: обмежити їх застосування до певних подій, дій чи обставин, що відбудуться протягом визначеного періоду часу. Наприклад, закон може передбачати, що він застосовується лише після наступних парламентських виборів, протягом

певної каденції законодавчого органу або до затвердження певного закону, яким буде запроваджуватися постійне регулювання.

Вказівка про припинення дії (sunset clause) – під якою розуміють диспозицію щодо закінчення терміну дії закону чи окремого нормативного положення у заздалегідь визначений строк – чітко визначає конкретний момент, поновлення ж або продовження його дії потребує додаткового рішення уповноваженого органу. Це є однією з основних відмінностей від постійного законодавства, яке потребує прийняття окремого рішення для, навпаки, припинення дії норм чи скасування усього нормативно-правового акта. При цьому експериментальне законодавство передбачає оцінку впливу нормативного положення після завершення експерименту, на основі якої може бути прийнято рішення про продовження терміну дії обраного підходу як звичайного законодавства [10, р. 393]. На практиці було б доцільно здійснювати таку оцінку за певний час до закінчення «експерименту», аби в разі доцільності переведенні його у постійне мати можливість безперервності регулювання.

Прибічники тимчасового законодавства зазначають, що воно є «важливим інструментом для забезпечення ретроспективної оцінки на регулярній основі» [11] і розглядається як основний інструмент для очищення законодавства, оскільки досить складно скасувати чинні нормативно-правові акти, що мають негативний вплив на суспільні відносини [12]. Короткостроковий, поетапний, інформаційно орієнтований характер тимчасового законодавства полягає у тому, що воно взаємодіє з експериментами у державному управлінні, сприяє кращій законотворчості та кращому регулюванню. До того ж упровадження тимчасових законів може бути корисним для оцінювання основних ризиків нової політики. У цьому контексті застереження про термін дії може використовуватися як превентивний інструмент для оцінки наслідків нового підходу та з'ясування наявності суспільних, політичних, економічних, екологічних та інших ризиків. Проте все це працюватиме виключно в разі послідовної державної політики моніторингу такого законодавства.

Висновки. Тож у цілому прийнятність, доцільність та ефективність застосування тимчасового законодавства як інструменту тимчасового регулювання залежить від завершеності правової моделі як упровадження, так і закінчення такого регулювання. За таких підходів можемо навіть стверджувати, що застосування тимчасового регулювання буде цілком кореспондуватися із принципом верховенства права, зберігаючи лінії справедливості, стабільності, обізнаності та передбачуваності.

Список використаних джерел

1. Farnam H. W. Chapters in the History of Social Legislation in the U.S. to 1860. Carnegie Institution of Washington, 1938. 322 p.
2. Ranchordás S. Constitutional Sunsets and Experimental Legislation: A Comparative Perspective. Edward Elgar Publishing, 2014. 238 p.
3. Fagan F. Law and Limits of Government: Temporary versus Permanent Legislation. Edward Elgar, 2013. 168 p.
4. Karkkainen B. C. Adaptive Ecosystem Management and Regulatory Penalty Defaults: Toward a Bounded Pragmatism. *Minnesota Law Review*. 2003. Vol. 87. P. 943–944.
5. Chanos A. Möglichkeiten und Grenzen der Befristung parlamentarischer Gesetzgebung. Duncker & Humblot, 1999. 134 p.
6. Schwarzschild M. Keeping it Private. *San Diego Law Review*. 2007. Vol. 44. №3. P. 677-694.
7. Ginsburg T., Masur J. S, McAdams R. H. Libertarian Paternalism, Path Dependence, and Temporary Law. *University of Chicago Law Review*. 2014. Vol. 81. №1. P. 291-359.
8. Gersen J. E Temporary Legislation. *University of Chicago Law Review*. 2007. Vol. 74. №1. P. 247-298.
9. Xanthaki H. Drafting Legislation: Art and Technology of Rules for Regulation. Hart Publishing, 2014. 392 p.

10. Lewis D. A. Review Procedures and Public Accountability in Sunset Legislation: An Analysis and Proposal for Reform. *Administrative Law Review*. 1981. Vol. 33. №4. P. 393-413. P. 393.

11. Karpen U. Instructions for Law Drafting. *European Journal of Law Reform*. 2008. Vol. 10. P. 163-178.

12. van Gestel R. A. J, van Dijck G. Better Regulation through Experimental Legislation. *European Public Law*. 2011. Vol. 17. №3. P. 539–553.

ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАДЗВИЧАЙНИМИ СИТУАЦІЯМИ НА ВОДНОМУ ТРАНСПОРТІ: КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Яковлєва Єлизавета Олексіївна,

Студентка

Національний університет «Київо-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Введение./Introduction. Водний транспортний комплекс України є багатофункціональною структурою, що задовольняє потреби національної економіки у транспортному забезпеченні. На сьогодні в Україні налічується близько 4 тис. торговельних і більш ніж 100 тис. маломірних суден; потужний портовий потенціал: 13 континентальних морських портів; 262 млн. тон пропускної здатності на рік; 25 тис. працівників. Можливості внутрішніх водних шляхів України також дуже великі: 3 судноплавні річки, дві з яких входять до ТОП-5 найбільших річок Європи; 16 річкових портів та терміналів; 60 млн. тон пропускної здатності на рік. Загальна довжина судноплавних річок України, які використовуються як водні шляхи, становить 2241 км. При масштабному використанні водних транспортних засобів складно уникнути виникнення різних надзвичайних ситуацій (НС). Протягом 2019 р., згідно з даними Державної служби морського та річкового транспорту України, на морському і річковому транспорті, у тому числі з маломірними (малими) суднами, сталося 30 НС, в яких 10 осіб загинуло, 10 осіб зникло безвісти та 16 осіб отримали травми.

Найбільш характерні злочини, що порушують вимоги безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту відображені в Кримінальному Кодексі України в новелах статей 271 «Порушення вимог законодавства про охорону праці», 272 «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою», 276 «Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту», 277 «Пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів»,

284 «Ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха», 291 «Порушення чинних на транспорті правил» [1, с. 76; 2, с. 134].

Необхідність створення методик розслідування злочинів з порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту обумовлює створення криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті [3, с. 170].

Цель работы./Aim. Метою роботи є дослідження та розробка криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті, з урахуванням їх комплексного характеру.

Материалы и методы./Materials and methods. Методологічною основою досліджень є загальні закони та категорії теорії пізнання, зокрема, положення матеріалістичної діалектики, які сприяли розумінню об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження у контексті взаємообумовленості здобутків і потреб практики. Методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали змогу детальніше усвідомити зміст досліджуваних питань роботи. Під час проведення досліджень, для розв'язання поставлених задач, в комплексі застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: системно-аналітичний, порівняльний аналізи, метод аналізу визначень тощо.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Розглянемо погляди науковців на питання елементної бази криміналістичної бази різних видів злочинів. Криміналістична характеристика злочинів – це результат наукового аналізу та узагальнення типових ознак певного виду або роду злочинів та відображає злочин і складові його елементи. Вважається, що саме Сергеев Л. О. вперше запровадив у науковий обіг термін «криміналістична характеристика», що є комплексом взаємопов'язаних чинників, які характеризують особливості способів учинення та слідів відповідних видів злочинів, об'єкта посягань, обставин, які характеризують учасників злочинів, їхні злочинні зв'язки, час, місце, умови й обстановку вчинення правопорушень [4, с. 13].

Не всі перелічені елементи працюють однаково в різних видах злочинів. Одні з них набувають першорядного значення, інші, навпаки, відходять на другий план, або навіть відсутні (наприклад, існують злочини, що не мають певного місця їх вчинення або в яких відсутня особа потерпілого).

Елементи криміналістичної характеристики злочинів взаємозалежні між собою. За наявності одних ознак слідчий може припустити наявність інших (наприклад, за слідами, залишеними на місці події, можна припустити професійні навички злочинця, його вік, стать, наявність аномалій психіки та ін.). У цьому полягає значущість криміналістичної характеристики, її практична роль.

На нашу думку, криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті, містить не лише відомості загальної криміналістичної характеристики, а й власні складові, що: допомагають визначити способи та методи проведення досудового розслідування; надають можливість спрямувати зусилля слідчих на отримання інформації про умови, у яких було вчинено злочин; вказують на предмет безпосереднього посягання, час, місце та спосіб учинення злочину; виявляють мотив і мету злочину; висвітлюють механізм слідоутворення; вказують на матеріальні цінності, щодо яких було здійснено злочинне посягання тощо.

Аналіз юридичної наукової літератури, власний досвід виконання судових інженерно-технічних експертиз, дозволив нам визначити, що криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті, як система узагальнених слідчою та судовою практикою криміналістично значущих даних, охоплює такі її елементи:

предмет злочинного посягання;

обстановку, час і місце порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту;

способи (форми) порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту і приховування злочину;

наслідки порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту;

типові сліди злочину;

особу потерпілого;

особу злочинця.

Предмет злочинного посягання являє собою такий предмет (об'єкти, споруди, машини, механізми, устаткування, різні предмети тощо водного транспорту), на який впливає злочинець з метою досягнення результату своєї діяльності.

Місце надзвичайної ситуації дозволяє відповісти на запитання, де його вчинено.

Обстановка на місці надзвичайної ситуації є частиною матеріального середовища, що разом з ділянкою території включає сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні стосунки і взаємовідносини між ними.

Час виникнення надзвичайної ситуації та його врахування, дозволяє:
а) визначити час настання події злочину; б) встановити часові зв'язки між фактами події; в) з'ясувати черговість подій, дій або фактів; г) обчислити тривалість різних подій тощо.

Способи (форми) порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту і приховування злочину: а) виявляють в діях чи бездіяльності посадових осіб або осіб, відповідальних за додержання вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту; б) способами приховування цих злочинів є: зміни у документах, що відображають накази (розпорядження) щодо посадових осіб або осіб, які забезпечують безпеку життєдіяльності та охорони праці, безпеку руху або експлуатацію водного транспорту:

приховування документації про заборону роботи та експлуатації машин, механізмів, устаткування, споруд та будівель тощо; заяви працюючих осіб про порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту; не збереження до прибуття комісії з розслідування (спеціального розслідування) надзвичайної ситуації обстановки на робочому місці, машини, механізми, обладнання, устаткування у такому стані, в якому вони були на момент НС, якщо це не загрожує життю та здоров'ю працівників і не призведе до більш тяжких наслідків або порушення виробничих процесів; не своєчасний виклик на НС аварійно-рятувальних служб; приховування НС від відповідних органів та установ, та/або розслідування якого не проведено комісією підприємства (установи, організації).

Типові сліди злочину, під яким розуміють будь-які зміни середовища об'єктів водного транспорту, що виникли в результаті вчинення злочину.

Особа злочинця. Одним із важливих елементів криміналістичної характеристики досліджуваних злочинів є характеристика особи злочинця, зважаючи на те, що спосіб, методи злочину та сліди злочинної діяльності чи бездіяльності зумовлені особистими якостями злочинця. До кримінальної відповідальності притягуються особи, які мають забезпечувати нормальну і безпечну експлуатацію об'єктів водного транспорту та на яких покладено обов'язок дотримання вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту.

Особа потерпілого. Особою потерпілого є люди, з якими стався нещасний випадок та/або гостре професійне захворювання (отруєння) на виробництві. Заклад охорони здоров'я повинен провести необхідні дослідження для визначення наявності в організмі потерпілого алкоголю (наркотичних засобів чи токсичних або отруйних речовин) і визначити ступінь його сп'яніння.

Криміналістична характеристика є основою методик розслідування злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті.

Основоположним у методиці розслідування злочинів є кримінальне і кримінальне процесуальне законодавство, яке регламентує проведення всіх слідчих дій щодо здійснення кримінального провадження та базується на можливостях природних, технічних і суспільних наук, які зумовлюють рівень розвитку криміналістики. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті, має важливе значення не лише для методики розслідування цих злочинів, а й для криміналістичної техніки та слідчої тактики, які розвиваються з урахуванням криміналістичних характеристик окремих видів злочинів на підставі відомостей про сучасні особливості злочинної діяльності, змін її способів і засобів.

Выводи./Conclusions. Розроблена криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті, яка відображає такі елементи: предмет злочинного посягання; обстановку, час і місце порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту; способи (форми) порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту і приховування злочину; наслідки порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці, безпеки руху або експлуатації водного транспорту; типові сліди злочину; особу потерпілого; особу злочинця. Зазначені елементи були визначені з огляду на їх значення у практичній діяльності слідчих правоохоронних органів в кримінальних провадженнях будь-якої категорії.

Створення криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями на водному транспорті, дозволить розробити методики їх розслідування і має важливе значення для виявлення та розслідування зазначених злочинів та запобігання їм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клименко Л. П., Соловйов С. М., Норд Г. Л. Системи технологій: Навчальний посібник. Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2008. 600 с.

2. Крупка А. А., Крالیюк М. О., Черемнова А. І., Яковлева Є. О. Теоретичний базис судової інженерно-технічної експертизи в галузі водного транспорту. *Сучасні аспекти науки*: III-й том колективної монографії. Київ; Братислава: ФОП Кандиба Т.П., 2020. 197 с.

3. Крупка А. А., Крالیюк М. О., Яковлева Є. О. Створення судової водно-технічної експертизи. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 30–31 жовтня 2020 р. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 167-171.

4. Сергеев Л. А. Расследование и предупреждение хищений, совершаемых при производстве строительных работ: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. М., 1966. 18 с.